This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Digitized by Google

WID-LC
PG
1400
.M38
x

HARVARD
COLLEGE
LIBRARY

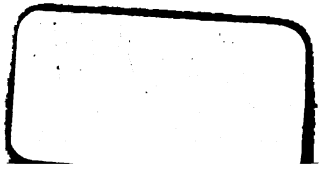

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

МАТИЦА

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

ГОДИНА ЧЕТВРТА.

ИЗДАЈЕ

„МАТИЦА СРПСКА.“

УРЕЂУЈЕ

А. ХАЦИЋ.

У НОВОМЕ САДУ.

ПЛАТОНОВА ШТАМПАРИЈА

1869.

Digitized by Google

WID-LC
PG
1400
M385
x
v. 4
1869
L

HARVARD UNIVERSITY
LIBRARY

NOV 8 1988

FAS 130

Digitized by Google

Где је што.

I. Песништво.

а.) Вештачко.

Абердар. Два питања. (Из „другог јека.“) Стр. 833.

Милан Андрић. Мојој цури. Стр. 124.

Никола Боројевић. Споменику Јелачића бана. Стр. 244. — Србоирцу. Стр. 785.

Б. Сужан. Од Лермонтова. Стр. 428.

Јован Грчић—Миленко. Пролеће. XX. Висибаба. Стр. 13. XXI. Коларић. Стр. 34. XXII. Киша пролетница на селу. Стр. 53. XXIII. После кише. Стр. 53. XXIV. Дуга. Стр. 54. — Пролог. Стр. 84. — Ковчежић. Стр. 196. — Српски дан. Стр. 226. — Мајко моја српска славо! Стр. 404.

Драга Д—ћа. Јесам сретна. Стр. 364. — Што ме гледаш? Стр. 545. — Певала сам. Стр. 595. — Јан Хус. Стр. 737.

Д—н. Љубим ли те. Стр. 744.

П. Деспотовић. Утеха у сузама. Од Гета. Стр. 569.

Игмановић. На част ти брате. Стр. 667.

Ј. Ј. Песме Мирзе Шафија. Стр. 449. 473.

Мита Калић. Жалосна врба. Стр. 340.

Лаза Костић. Самсон и Делила. Песничка студија из светог писма. IV. Стр. 5. — V. Стр. 497. — Разговор с увученом српском заставом у магистрату новосадском. Стр. 28. — Ромео и Јулија. Трагедија од Виљема Шекспира. Превод с енглеског. Стр. 713.

Огњан. Шта би био. Стр. 315.

Ђена Павловић. Сузе. Стр. 268. — После решења народног питања. Стр. 293. — Тетинска ружа. Стр. 381.

Мита Поповић. Лорд Тома и лепа Ана. Шкотска балада. Стр. 100. — Мојој сестри. Стр. 148.

Коста Д. Стефановић. Убојна песма. Стр. 525.

Милутин И. Стојановић. Кобна љубав. Балада Стр. 617.

И. Ћ. Краљ Владимир. Стр. 76. — Српска омладина. Стр. 107. — Одваљена грана. Стр. 171.

Милорад П. Шапчанин. У вече. Стр. 220. — Леди Клара Вир де Вирска. Од Алфреда Тенајзна. Стр. 809.

б.) Народно.

Народне песме. Из збирке Манојла Хрваћанина. Стр. 127. 152. 485. 507.

Народне песме. Скупио Раша Милошевић у Алексинцу. Стр. 175.

Српске народне песме из збирке Ђ. Рајковића. Стр. 201.

Digitized by Google

Приморске народне песме. Скупио Славољуб Лжичар. Стр. 249. 274. 301. 325. 347. 372. 389. 411. 436. 459.
Народне песме. Скупио их Невинковић у Босни. Стр. 533. 553.
Српске народне песме. Из збирке Владана Арсенијевића. Стр. 577. 606. 625. 643.
Српске народне песме. Из збирке Александра Мушицког. Стр. 693.
Српске народне песме из збирке Б. У. М. Стр. 767. 795. 873.
Народне песме. Из рудничког округа. Скупио Ј. М. Стр. 820.

II. Новеле, приповетке, народне приповетке и путне црте.

Сремска ружа. Приповетка из народног живота. Од Јована Грчића. Стр. 7. 29. 54. 78. 102. 128.
Цар и три ћери његове. Од Мојице Хрваћанина. Стр. 45. — Златокоса девојка. Стр. 118. 166.
Је ли крива судбина? Приповетка Љубена Каравелова. Стр. 124. 149.
На истоку. По доктору Драгутину Рихтеру. Од Ј. Г. Стр. 163. 189. 212.
Горка судбина. Приповетка једне Нишлијанке. Од Љубена Каравелова. Стр. 172. 197. 221. 244.
Тајанствени врт. Од С. Стр. 235.
Последња воља. Приповетка из енглеског живота. С. Стр. 256.
Чича Сима. Приповетка Милорада П. Шапчанина. Стр. 269.
Невоља. Шведска приповетка. Превео С. Стр. 280.
Дан пре. Приповетка И. С. Тургењева. С рускога превела М. Лебедева. Стр. 294. 316. 341. 365. 381. 405. 428. 451. 474. 500. 525. 546. 570. 596. 619.
Искушење госпођице Ремондове. Приповетка из енглеског живота. С. Стр. 306. 328.
Праведна пресуда. Стр. 330.
Обмана. Приповетка из америчког живота. С. Стр. 443.
Роман. По Бернеу П. Стр. 465.
Госпођа Хезардова. Приповетка из енглескога живота. 490.
Ко пре девојци. Црта из нашег друштвеног живота. Т. Стр. 514. 537.
Народне приповјетчице. Скупио их Невинковић у Босни. Стр. 539.
Верни невољник. Приповетка из руског живота. Превео С. Стр. 563. 586.
Смрт и лекар. Енглеска народна приповетка. С. Стр. 610.
Је ли била шала? Приповетка енглеског лекара. С. Стр. 633.
Рафајило. Исторична новела од Вадњајше. Превео Ника Б. Ђорђевић. Стр. 644. 668. 694.
Ричард Ботлер на другом месту. Црта из енглеског живота. Превео Ман. Хрв. Срб. Стр. 657.
Злочинство што је само себе казнило. Превео С. Стр. 681.
Особењак. Уломак из романа: „Шта да се ради?“ Н. Чернишевскога. Л. К. Лазаревић. Стр. 689. 716. 739. 761.
На мртвоме језеру. Од Павла Хајза. Превео Владан Арсенијевић. Стр. 719. 744. 768. 786. 810. 834. 864.

Digitized by Google

III. Државне науке, повесница и земљопис, филозофија, наука о језику, педагогија, јестаственица, химија.

О уставној држави и њезиним установама. Од Ђ. Вукичевића. Стр. 1. 25. 49. 73. 97. 121. 145. 169. 193. 217. 241. 265. 289. 313. 337. 361. 377. 401. 425.

Успомене из незнабожачких времена у јужних Словена. По дру Сигфриду Каперу. С. С. Стр. 14. 35. 61. 86. 107. 133. 157. 180.

Фенелон о женском васпитању. Од Ђорђа Рајковића. Стр. 16- 38.

Слике из зоологије. Од Васе Арсенијевића. II. Стр. 20. 41. — III. Хулман Стр. 67. 94. — IV. Самур. Стр. 115.

Ко не би хтео да зна колико је сунце? Од *i. y.* Стр. 22. 44.

Препитавање. Од Васе Арсенијевића. Стр. 153. 175. 202.

Филозофија стастистике. По Колбу II. Стр. 183. 208. 231.

О цвету и о плоду. Од Владана Арсенијевића. Стр. 226. 249. 275.

Нашим женама и матерама. По Боку. И. В. Поповић. Стр. 253.

Не ваља мазити малу децу. По Боку. И. В. Поповић. Стр. 277. 302.

Нешто из химије. По немачком од Владана Арсенијевића. Први део. Стр. 325. 348. 372. 411. 463. 488. 511.

Суза. Једна лекција песницима. По О. Улу. Р. Л. Стр. 351.

Дарвинова теорија и наука о језику. Посланица Авг. Шлајхера своју пријатељу дру Е. Хекелу професору зоологије и директору зоолошког музеја у Јени. Превсо Стојан Новаковић. Стр. 376. 389. 415. 437.

Нешто о језику и стилу. Лудвик Берне. Ст. Н. Стр. 394. 419.

Важност животиња по образованост људску. С немачког С. Стр. 459.

Стара Византија и живот у њојзи. По дру Јов. Хајнриху Краузу. Од Ст. Нов. Стр. 558. 582. 606. 796. 821.

Јан Хус. Од А. Сандића. Стр. 593.

Шта је то историја образованости. Од Ст. Новаковића. Стр. 626. 653. 674.

Поглед на историјски развитак логике. А. Васиљевић. Стр. 702. 725. 749. 774. 800.

Савети оца своме сину. По немачком Ф. О. Стр. 729.

Колико је тешка земља. По немачком Вл. Арс. Стр. 753. 777.

Нешто из народног биљарства и лекарства. Јован Мишковић. Стр. 826. 879.

IV. Књижевност и критика.

Критика о књизи: „Gorski vijenac.“ Од Ст. Новаковића Стр. 65. 89. — Критика на књигу: „Нечиста кућа.“ Од Ст. Нов. Стр. 113.

Извештај о књизи: „Српска синтакса.“ Од Јована Живановића. Стр. 631.

Критика на књигу: „Теорија поезије.“ Од Милана Кујунџића. Стр. 875.

V. Различни састави.

Мушке сузе из Бернса II. Стр. 46.

Две три речи нашим Српкињама. Јавно предавање Драге Дејановића. Стр. 63. 88. 110. 137.

Једно старо срце у очи нове године. Из Бернса II. Стр. 69.

Digitized by Google

Појети. Из Дм. И. Писарева. Ст. Н. Стр. 92.
Проповед о љубомори. Од Бернеа. М. Л. Стр. 187. 211.
Један француски писац. С. Стр. 355. 377.
Свака новина има противника. По Шлајдену. Светозар Савковић. Стр. 485. 507. 533.
Нешто из дијететике. Говорио на беседи у Алексинцу др. Лаза Стефановић. Стр. 521. 554. 578.
Треба чувати народне особине. С немачког С. Стр. 561.
Утицај женскијех на напредак знаности. По Беклу. Ј. Ж. Стр. 641. 665.
О живцима. По немачком. С. Стр. 678.

VI. Просветни заводи.

Југословенска академија знаности и уметности. Стр. 287.
Матица српска. Стр. 287. 806.
Српско учено друштво у Београду. Стр. 687.
Српско народно позориште: Последња представа 25. феб. 1869. Стр. 139. — „Чаша воде." Стр. 708. — „Ђурађ Бранковић." Стр. 730. — „Стари бака и његов син хусар." Стр. 755. — „Женски рат." Стр. 756. — „Максим Црнојевић." Стр. 779. — „Виконт Леторијер." Стр. 781. — „Доктор Робен." Стр. 782. — „Лек од пуница." Стр. 782. — „Роман сиромашног младића." Стр. 805. — „Назови поштењаци." Стр. 827. — „Сађурица и шубара." Стр. 829. — „Нови племић." Стр. 830. — „Фабричар." Стр. 880. — „Војнички бегунац." Стр. 881.

VII. Ситније ствари.

Народне загонетке. Од Манојла Хрваћанина. Стр. 95. 119. 191. 215.
Разне изреке. Стр. 215. 262. 284. 333. 357. 382. 540.
Цртице о васпитању. Стр. 238. 261. 332. 399. 422.
Може ли се живети без мозга? Стр. 331.
Најдрагоценији бисер. Стр. 396.
Српске пословице. Скупио их Невинковић у Босни. Стр. 683.
Код Караџића. По Сигфриду Каперу. јѣъ. Стр. 704.
Народне загонетке. Скупио их Невинковић у Босни. Стр. 732.
Пословице и ријечи. Скупио их Невинковић у Босни. Стр. 732.
Старо српско оружје. Од Невинковића. Стр. 803.
Осим тога готово у сваком броју: књижевне белешке, гласник и библијографија.

Digitized by Google

Број 1 У НОВОМЕ САДУ 10. ЈАНУАРА 1869. Год. IV.

МАТИЦА.

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

ИЗЛАЗИ:
десетог, двадесетог и последњега дана сваког месеца на табаку и по.

ПРЕТПЛАТНА ЦЕНА:
на год. 4. ф., на по год. 2. ф. на три мес. 1. ф. Рукописи се не враћају.

ПОЈАМ И ЦЕЛ ДРЖАВНА.

(Из књиге: „О уставној држави и њезиним установама.“*)

Од Ђ. Вукичевића.

Шта је то држава?

На ово питање даје нам државна наука и повесница света различан одговор.

У разни векова и разни народа беху државе врло различите и што се спољашњег строја и унутрашњег значаја тиче.

Друкче и неможе бити; јер развитак појма државног стоји у тесној и неразлучној свези са развитком човештва и цивилизације уопште.

По томе ако хоћемо да до правог државног појма дођемо, ваља нам загледати у повестницу и распитати шта беху државе, на који начин и у ком облику развише се оне у разних народа, на северу и на југу, у старом и у новоме веку.

Но и историјско гледиште по себи није довољно. Ни једна историјска држава није достигла своју вршну тачку. Све се оне у непрекидном развитку находе. Повестница још није створила идеал државни. Правоме појму државном кадри смо се приближити тек путем науке и филозофије државне.

Повестница нам до сада у главном показује три различна схватања о појму дужавном; а то је: схватање источни, старокласички и модерни народа.

---

*) Овим саопштавамо неколико одломака из овога дела, које је добило расписану награду од „Матице Српске.“

Digitized by Google

У источни народа, а наиме у Азији и северној Африци као и у опште у добу детињства свију народа, находимо поглавито теократско сватање државно, по коме је појам државни тесно свезан са појмом религиозним.

У добу детињства, као и у опште у добу прве образованости људске, надвлађује човека природа и њезине непостижне моћи, којима се он диви и све што види приписује некој вишој недокучној моћи, која управља светом и људима. Тврда и непоколебива вера у ту вишу моћ или суштаство, која је створила све, па и саму државу, која непосредно управља судбом народа и државе, — јесте правна унутрашња основа теократији.

По томе поглавица у теократији није човек, нити су обични људи, већ нека ствар изнад јестаства, нека абстрактна мисао или идеал тако, да ова посредством своји земни местозаступника и служитеља, као државни органа, највишу државну власт обавља. Положај и карактер ових местозаступника божији различан је у појединим теократијама. У неки је местозаступник један и то или из реда свештеничког — и то је онда првосвештеник или пророк, н. пр. код Јевреја у староме веку, или је из реда световног као што беху фараони, калифе и султани у држави муамеданској. У другима обавља највишу државну власт цео један сталеж или каста, као што беше држава брамина у Индији. У свакој теократији је наука о вери и религији главна и тако рећи искључна наука. Она се неограничује једино на одношаје човека према Богу, она несадржи у себи само прописе о култусу, о моралу и духовној власти у опште, већ се подједнако протеже и на све остале породичне, друштвене и државне одношаје човека. Она обухвата целога човека и све његове одношаје, По томе је главни задатак у свакој теократији, да што боље и тврђе одржи ову веру и науку о религији. Интолеранција према другим исповестима није код њи никаква неправда, већ напротив религиозна врлина, која је нужна за одржање саме државе. Нападај на коју религиозну догму није само безбожност, већ уједно и велеиздајство државно. Па као год што је поглавар у теократији неко више суштаство, тако и закони државни нису израз људске но божије воље. Што је једном или оваплоћењем самога бошства, његовом инспирацијом или пророштвом за божију вољу проглашено, томе се свако безусловно покоравати мора. Свако критиковање божији установа и истраживање истине искључено је коначно, тако је исто искључена и забрањена свака наука, која се са религиозним појмовима не слаже. Где једном почне народ слободно и самостално мислити, истину тражити и научно васпи-

Digitized by Google

тати се, ту престаје теократија, јер јој се одузима темељно начело на коме почива. У теократијама, наиме у чистима, находи се и духовна и световна власт у једним рукама, догме су закони, свештеници судије, цркве су уједно и суднице. Што се више духовна и световна власт у теократијама цепати почне, тим већма она слаби и почиње губити свој државни карактер. По томе видимо да теократија одузима државноме појму сваки човечански значај, подиже владара и владарску секту тако високо изнад обичног света, да му се ови као нека виша суштаства указују, према којима народ никаква права нема, већ је по самоме фатуму — судби — осуђен да им се безусловно покорава, и њиној свемогућној вољи служи. Теократија је природни противник свакој индивидуалности, политичкој слободи и равноправности грађанској, противник свакоме слободном духовном кретању, а наиме напретку у наукама, вештини и образованости људској уопште. Једном речи теократија није држава за подупирање и унапређење људских цели на земљи, већ она находи своју државну цел у томе, да приуготовљава у земној, привременој држави за државу небеску, која вечито траје и у којој правоверниче очекује истинита срећа и право блаженство.

Класички народи старога века, наиме Грци и Римљани, схваћали су друкче појам и цел државну. Salus publica — опште добро — беше узвишена цел, за којом тежаху старе државе грчке и римске. Свака од оти држава према ступњу образованости и спољашним одношајима народа, имађаше своју главну државну цел, као што беше ратоборство, тежња за освајањем, тежња за развитком науке и вештине, трговине и радиности. Појединн држављани налазили су своју срећу у срећи државној, своју посебну цел у општој цели државној. Свако беше саставни део целине, и мораде целини безусловно служити. Држава имађаше тако рећи неограничено право на поједине, не само што се приватног права собствености тиче, које је могло у случају потребе сасвим укинути, него и на породичне одношаје човека, на право брачно, шта више и на сам живот човечији. Тако се у старој Спарти и Атини слабачка деца, од којих се држава никаквим користима ненадаше, морадоше изметати да угину. Религија беше установа државна и ношаше на себи искључни тип државни. Једном речи по схватању стари класички народа, свака је држава самоцел, јер свака има своју сопствену опредељену државну цел, која апсорбује цело грађанство тако, да сваки појединн држављанин никакве више и узвишеније цели у животу нема, но једино служити држави и настојати да држава своје

цели постигне и унапреди. По томе видимо да стара класичка држава грчка и римска имађаше свој човечански значај, имађаше своју опредељену цел на земљи — а та беше опште добро државно. То схватање државно далеко је напредније од теократског схватања, али не потпуно, јер обраћаше врло мало пажње на човека по себи, на његову природу, његов задатак и његове посебне животне цели на земљи.

Тек упливом хришћанства, ближим упознавањем човека, његовог достојанства и високог позива на земљи — почеше људи и државно право, почеше друкче о држави мислити, друкче појам и задатак државни схваћати.

Данашњи век и данашње модерно државно право учи, да задатак држави није ништа друго но једино, да штити и унапређује оне цели човека, које леже у позиву његовом на земљи.

Човек, као најсавршенији створ на земљи, рођен је не да буде средство какве му драго друге цели, која би више њега стојала, већ да буде самоме себи цел. Право се достојанство човека баш у томе огледа, што је човек једини на земљи, који је самоцел самоме себи. Више цели но што је човечија нити има, нити може бити на земљи.

А у чему се састоји управо права цел живота човечија на земљи? Састоји се једино у хармоничном развијању целокупне снаге човека, другим речима: у духовном, моралном и материјалном унапређењу његовом.

Свестрано савршенство то је дакле последња цел човека на земљи. Ову цел неможе постићи човек сам по себи уједињен и удаљен од други. Не може је постићи ни као члан породице, која је најприроднија и најпрвобитнија форма људскога друштва — ако је та породица уједињена и удаљена од други. Не може је постићи ни удружењем с другим људма, ако је то удружење више случајно, не стално и не организовано. Човек свој потпуни задатак може постићи онда само у таковоме друштву, које има свој унутрашњи, стални организам, у коме су тачно означени одношаји појединих како међусобно, тако и према целини, — а то је држава.

Држава је дакле по модерном државном схватању: самостални организам људскога друштва на извесном земљишту, кога је цел, да штити и унапређује животне цели човека; другим речима: да хармонично развија и унапређује духовни, морални и материјални развитак људски. У колико која држава ову своју цел боље и успешније постиже, у толико је она савршенија и у толико више одговара правноме појму државном.

Digitized by Google

Модерно државно схватање, модерна или као што неки досте неправилно називају правна држава разликује се већ по самома појму своме од теократског и класичког државног схваћања, т. ј. разликује начелно и од теократије и од старе класичне државе. Од прве по томе, што признаје виши позив човека на земљи, признаје његове животне цели, које се састоје у хармоничном развијању његове духовне, моралне и материјалне снаге, и тежи за тим да својим установама ове животне цели човека најбоље подпомогне и унапреди. Од старе класичне државе разликује се у томе што у њој, ако и припада свака личност целини, ипак се негуби у целини; сваки држављанин има своје посебне животне цели, а држава је само позвана да те цели штити и унапређује. Докле је тамо сваки више грађанин него човек, дотле је овде само у толико грађанин у колико тиме своје човечанске цели лакше и успешније постиће може. Држава је тамо свемогућа, овде пак има само толико моћи, у колико појединоме човеку недостаје, да сам собом своје личне цели врши и унапређује.

Овим смо показали, како се досада у главноме схваћао појам и задатак државни; показасмо како га схваћа данас модерна државна наука. Међутим течај људске образованости није довршен; да ли је идеја државна овим модерним државним схваћањем исцрпљена и своју вршну тачку постигла, — то остављамо времену и развитку човештва да реши.

САМСОН И ДЕЛИЛА.

Песничка студија из светога писма.

Од Лазе Костића.

IV.

У тавници је сужањ, окован,
У тавници је глава народа,
У тавници је снага народа,
У тавници је нада народа,
У тавници му судац богодан,
У тавници је Самсон, окован.
Па све због једне жене! Жене зар?—
У тавници јунака свију цар,
И глава, снага, нада рода свог
И божји народ и у њему бог.

У тавници? Ал' тавница је пет
Филишћанова, то је једна тек,
Ал' он је слеп,
И тавница му цели бели свет,
И тавница му љубавни му јад;
Ал' тавнице би све те подно рад,
Да није једне, што му пије крв,
Да није народ Филишћанов стрв,
Ту тавницу, тај оков не мож' стрест'
Кривице своје немилосну свест.

Digitized by Google

Ал' Бог је велик:
Жежено гвожђе к'о кад се кали
У студни вали
Те бива челик;
Тако се душа сужнога дива
Паљена славом сјајни победа,
Топљена жаром жељни погледа
Огњеног ока Делилинога,
Тако се срце од пламa жива
У смртну студен тавнице скрива,
Слепилом жарки поглед окива,
Те — песник бива.
Самсон је пево:
Пево је земљу, пево је небо,
Народ и Бога, славу и срам;
Јунаштва свога минула дела,
Дивоту мушку дивскога тела
Пребујне косе срезани прам,
Угасле звезде зеница слепи
Пево је поглед очију лепи,
Пево је љубав и њену силу,
Ох, и Делилу!
Шта је с Делилом? Камо Делила?
Зар и њој сломи тавница крила?
Зар и њој очи у вечној ноћи,
Та неће бити, ох, неће моћи:
Гвоздени шиљци, слепила клета
Стопили би се од њена гледа;
Ал' у сну, можда, с његови груди,
Ох, — да полуди.

Самсон је пево, ори му се глас,
Бојева смртни некад жив ужас,
Надјекује окова тужни звек,
С тавница стреса мемлу камена,
Па ни камен му ма не спречује,
Чак на дно пакла продире му јек
Разбирају га дуси пламена.
Ал' онај горе, тај га не чује;
Већ отвара Филишћанином свес,
Чује га млади Аскалонски кнез
Те збори лепој својој невести:

„Делило, душо, слатки савезу,
„Чујеш ли тај прижељак небески,
„Славују слепог у свом кавезу?
„Чујеш ли песме, знаш ли какве су?"
Делила чује и Делила зна,
Од опомене спопада је стра,
Од помисли се крвца слеђује,
А камо л' гласа тутњавина та,
Што залечен тек бол позлеђује,
Ал' ипак вели: незна, нечује!
‚Шта, не чујеш га? Не чујеш га зар?
‚Па нека дође, да га чујеш бар!'
„Окани ме се, мани ме се сад,
„Весеље да нам туђ не квари јад!"
‚Весеље зар? Ти стрепиш, бледиш, мреш
‚Ха! још га жалиш? Још га љубит' смеш?
‚За сутра ће се свадба спремати,
‚Ал' Самсон ће сватовац певати!'
Набрекну роба, роб с' удаљује
И тавница се одмандаљује.
‚Ој сужни робе, робе неробе,
‚Ево ти носим гусле кедрове,
‚Ако ти глас од песме ослаби,
‚Да уз њи сутра певаш о слави.'
„Чуваре бедни," збори сужни див,
„Чуваре будни слепог јада мог
„Дај амо гусле, амо луцањ крив,
„Надапесте л' им одрезан ми влас?
„Ал' донесе л' ми други какав глас?
„Јел' жив мој народ? Јел' му жив још Бог?
„Но Бог ће га сачуват', устреба л'-
„Ал' шта Делила, збори, живи л' знал'?"
Филишћанин се маша за мандаљ:
‚У награду са зеште издаје
‚Господар млади, Аскалонски краљ,
‚На женидбу с Делилом пристаје!"
У Самсоновим грудима нема да.
„Рад издаје? Рад какве?" прошапта.
‚Рад какве? Гле још пита! - Ха-ха-ха!'
И оде чувар јасно кикоћући.

Digitized by Google

Затворише се врата, шкрипину кључ, — Помозите му силни богови! —
Из таванице се грдан зачу рик, Ал' преста рик, тишина, камо лав?
Ко рањен лав ил' ко надражен бик, Ни гласа му, — чувара прође стра:
Пораскидани звекнуш' окови: „Ни гласа више? — Ха-ха-ха-ха!"
Мандаљ' се тресе, чувар дркће сав,

СРЕМСКА РУЖА.

Приповетка из народног живота, од Јована Грчића.

(Наставак.)

III.

Ко се не би сећао свога детињства [illegible] још боље: Ко га се неби радо сећао?? Ја не знам како [illegible] ал' ја и данас још врло радо помишљам на дане, који ме задовољаваху — [illegible], ал' пре малим дарком... Ја и данас уживам, кад се пот[illegible]ам на оно уживање!... Ој, у души ми чисто и сада горука онај детињски усхит, она детињска срећа, — ал' не мислите увек, о, не: ја нисам тол'ко срећан; већ само онда: кад се сетим минуле среће... Има људи — шта ли су? — који сећање поштују само у толико, у кол'ко се „случајно" за њи залепило; такима се не треба ни чудити што врте не задовољном главом, што се упињу баш хотимице — да забораве све оно, и што би другом „чојку од срца" било. Можда најмилија светиња!.. Ја нисам од таковых; ја поштујем и памтим и сваку милу маленкост; она ми од дана на дан расти у срцу, тако, да ми се на брзо не чини више — маленкост...

Кад би човек хтео да казује нешто „о милом и драгом" из свога живота, — а хотимице обилазио „мило и драго" из свога детињства: изгледао би баш као суров и блатнави јесењи дан, који радије јури на сусрет немилој зими, и који радије на њу помишља него на благо и умиљато пролеће, које ће за њом да засија и које је и пре тога сијало...

Песници врло лепо сравњују живот са поточићем, који расти и расти... С тога ми је баш и чудо кад неки и неки, кад већ мисле о потоку, не ће да помисле и на извор његов... Ја би рекао, да поток далеко умиљатије и тајанственије шапуће на своме маленом виру...

Кад седим тако где у врту ил' шумарку замишљен... замишљен... па случајно тек зачујем детињи глас, што дозива свога другара, — а мене чисто текне у срцу и очи ми светлије погледе, јер ми се махом учини: као да сам на дому, и да

---

*) Види бр. 35. пр. г.

Digitized by Google

ме који мали другар на сигру. позива. Све озбиљне и ладне мисли стоцилују ми се тада с мала чела, и ја помишљам тада само о детињству... Пред очи ми излазе најмилије пригоде; и ја сам у том часку најсретнији, јер сам опет — дете...

И сад, ви'те као да сам у ономе прошлом добу... Тога нема ко би ми ускратио то задовољство ил вољу: да овом приликом бар мало јасније додирнем уживање и радовање из свога детињства.

Ви'те, ја као да гледим сада — себе самога, и ма да је тешко „себе" видити! Ја се видим ево баш пред маленим амбаром у авлији, што је пре три године са осталим стајама изгорео; видим се, па ма ви колко говорили: да се не видим. Ето ми на глави мала шепица са истрцаним вршком, па се и сами кончићи ево виде. Ето ми на врату црвенкаста поша на фронцле, које сам у несташлуку хотимице замрсио, тако, да се из њи створио чвор, који ми скакуће с једног кошчаног дугмета на друго... Ето ми чојаног капутића са масни лактови и кањави чизмица са искрпљеним петама... Ето ми у руци подугачки бич са танким швигаром. Бичаље дреново, и као да би му с места могао избројити све чворове. Ја видим и матер ено де се полако упутила у кујницу преко авлије, де баш сада лебац пече... Видим је како се милостиво смеши, и као да чујем, како ми вели: деране, деране враг те не одно, ако не будеш мирнији него јуче, — не ћеш добити вруће лепиње са сиром, па ни беле пупушке! Чујем и то, како јој се као брзоплет одзовем: Е, да, добићу ја баш беле пупушке, а лепиње.... марим ја!.. И уз то као да се гледим, како се ваљам по песку крај бунара са дрвеним јежом на врху, који је такође — на жалост — изгорео, и како скакућем око плитке јаме, де загашујемо креч...

Боже, преблаги Боже, — та ја би се тако верно умео наслікати у оном добу, да би се и сваки заборавко заборављеног сетио!... Но тако далеко не смем — овом приликом; ово, што до сад рекох, рекох само за то, да вас приуготовим на једну незнатну маленкост, која је расла и расла, док није одрасла: те сад више није — маленкост. Одма ће те је чути. Ја не ћу дакле да наспоминьем сада, како сам радо ватао кесеге и гргече на Дунаву са широком липовом кором, нити како сам се радо сиграо шуке и жмуре; нити како сам радо крао зелени јабука од суседа; нити како сам радо јео црни дудова, особито мурга; нити како сам немилосно туко туђе голубове; нити како сам први пут кад сам читао апостол пао с апостолом заједно на сред цркве; нити како сам радо јео мацуна са бундевама, грожђем и орасима, нити како сам грамзио за масни лакумићи, уш-

пиши, шеширићи и суџуци; нити како сам мрзио на кисело млеко, патлиџан и тикве; нити како сам подметао ногу својим малим пајташима; нити колико ми је пути нос био разбијен, нити кол'ко пута сам га ја коме другом расцопао. Све то нећу овом приликом да вам наспоминьем; а најмање то: како су ми се „завидљиви“ другари из грла ругали: момак и девојка, швалер и швалерка!...

Сад ми је нужна само једна — овде још неспоменута — мила маленкост, и то баш за то, што сад није више маленкост.

Хоћу да вам кажем, како сам као мало дере још волео, не описано волео возити се на коли; а то вам за то баш сада хоћу да кажем, што сам ево попео се већ на кола, која ће да ме одвезу до прише Владимира у село М.

Сећам се, добро се сећам како ми је то срце и душа било — возити се на коли. Јесам ли се само надао слузи, јесам ли само слутио тек, да ће се скоро вратити с коли из винограда, воденице или шљивика, — е, то се онда морало врсти около капије на сокаку, па ма шта било! Чим би га опазио из далека још, потрчао бих му онако колачки на сусрет и затапшао би убрзано малим рукама: да ме малчицо, ал' само малчицо повезе, па ма то само на десет корака било! Те радости, кад би се смиловао, кад би ме сместио уза се на широки џак са збијеном кукурузовином! Па још кад би ми додао швићаво бичаље! Их, па још и уздице! Е, — ту радости не би било границе! А кад би кад год опет био случајно у авлији и опазио га већ на самој авлијнској капији — и тада не би мирово, и тада би као срндаћ скакутао до кола, да ме опет уздигне, па ма се возао само од капије до штале, или до велики мердевина пред качаром, или до цигљаног кућњег прага са танким летвицама. Та детињска маленкост ко што сам рекo: одрасла је; расла је са мном на поредо: и за то је нико не сме ни замислити мању од, — хвата!

И дан — данас дакле у души ми је — возити се на коли! Не чудите се дакле, како сам тако задовољно сео ево на ускеталиге и то на поприличној зими... Оно писмо које ми пре три недеље од Владимира допаде, приказало ми је пријатељски, да би ваљало посетити свога побру. А како волим да се возам на коли, било то на зими или припеци — нисам се дуго ни скањивао. Можда би се и пре неколко дана већ кренуо — ал' ми се баш но даде.

Нешто не обично се радујем данашњем путу. Уз то и ово морам признати; да свакад, кад год би помислио на село М. и

Digitized by Google

на пришу Владимира — у једно помислим и на — сремску ружу! Као нека брига обхрвана у томе часу...

Ал' — није брига; чекај, како да вам кажем? — није ни страва, ни сет — да: као нека „слутња“ обхрва ме у томе часу...

— Е, готово је, хајде кулаш! — узвикну окретан кочијаш и трже за уздице.

— Зар већ?

Чујем још како ми моји желе срећан пут и таљишке се одмакоше из авлије...

По шорови све мирно; а на цркви избија девет. Замотам се подобро у рутаву бунду, тако, да сам једва видио колара Живка како пред својом коларницом ћуша мршавог шегрта... Кад дођосмо већ и до гробља, а мој се таљизгало наједаред окрену и рече ми сасвим ладно:

— А знаш ли, брат Јоцо, кога ћемо скоро носити уз овај — брег?

— А кога, Јосипе?

— Мамицу Чупићеву! Знаш, да јој је умрьо њен Милан у шпиталу? Сирома!

— Знам, Јосипе! Но зар је мамица оболела?

— Та ено држали су јој и ономад већ свећу! Та не ће преболети; а и стара је...

Не право ми беше, што и ово чух; и тек да ми се још већма намршти чело, опазим у то баш сеоског јуду за брегом, де отима зечију кожу од шумаревог детета. Но још их добро и не погледа, а чива остаде сам на снегу, јер му деран отрже из руку „оживелог“ зеца. Мој таљизгало, поче из грла да му се руга и прети, и ма да га овај чивутско-српски увераваше: да је он ту кожу купио, и платио за њу седам грошића и крајцару. Мало час — ево нас и на крај села. За нама су ево већ и сеоске завејане вратнице, а пред нама снежно поље... Види се ено и шума малко; но до ње још имамо подоста.

Има људи, ил' још боље путника, који на путу не мисле о путу — већ Бог би их свети знао о чему! Ти незнају да је најбоље мислити баш о самом путовању; јер им тако траје забава таман дотле, док не постигну своју мету док не буде путовању крај. Ја, ви'те, ни о чем' другом сада не мислим већ само о овоме путу. Ја не мислим нити се питам у себи: зашто да нас баш Мађари тако одвећ милују и зашто да нас баш некоји Хрвати тако од већ разуму? Ја, то, ви'те не мислим; нити се питам у себи: зашто да неки извесни честити књижевници досадоше сада и извесни честити најемници? И на то, ви'те, ја

Digitized by Google

не мислим нити се пак питам у себи, као што би други ко радио, зашто да многи и многи наши свештеници радије „промуцају:“ амин на крају придике, него: благочестиви Христијани, у почетку придике? Ја о томе и многом другом, ко што чујете, никада не мислим, већ само о оном — „што ти је пред носом!“ — чисто чујем како ми ту филистер који упада горопадно у реч.

Па као што би ти хтео с отим, мој слатки филистеру, зар мислиш, да ја нећу и сам рећи, да мислим само о ономе: што ми је пред носом? Чудна ми чуда! Кад би од куд знао, како не усиљено и просто о свему казујем — ти би онда за цело повуко језик за зубе... Гле, ти њега!...

Ја ни о чем другом сада не мислим, већ само о оном: што ми је пред носом. Ви'те оне силне винограде, што их је снег умомотао у своју белу одећу, — кад их овако из бунде погледим, а мени у часу, чим малчице тек очи заклопим, изиђу сви зелени пред очи...

Учини ми се, као да је чокоће позеленило, као да га је глатко лишће окитило, а под лишћем као да се отегла смедеревка, мирковача, динка, јагодинка, чавка, ранка, осекуша, дренак ил' волујско око... Учини ми се, као да видим и зеленог скакавца на овом ил' оном листу!... Па онда ви'те оне малене вишњице око гранатих кајсија и ораха? И оне здепасте јабуке у крај пута? Као да гледим како их краду волујари и коњушари. Једнога баш сада као да видим, како је позеленио као зелена кајсија, јер под њим пуцка грана... Видим му око врата и платнену торбицу са великим чвором на кајасу; а видим ево и ону пепељаву гуњу — пст! ни речи о гуњи; јер ме потсећа на мога кочијаша! Како то опет? — питаћете ме; па за то ево одговора.

Но пре свега морамо и њега видити, кад смо већ и — гуњу видили. Погледајте му само онај велики, криви нос, па ће те тим лакше појмити, од куд Јосип да има с једном — гуњом посла! Да, да, имао је у истини; а истина оставља трага како свугде, тако и код њега. Истина је дакле, да је брат — Јосип имао с гуњом посла, и то као дете још. Да ме не мрзи, ја би га позвао, да вам он сам о томе каже; но како баш сада пуни крпаном своју шеширчанку лулу — не ћу да га буним. Ево и сам да вам кажем: Као дете још лежао је наш Јосип једаред под родном гуњом, и баш у онај пар, кад се најбоље загледао у зрачну свилу, што се уплела у грању, баш у тај пар, жалосни пар: срозао се и пар големих гуња, па управо нашем Јосипу на нос — онда још носић!... Сирома Јосип, од

Digitized by Google

стика му се искривила невина мрштalица, и од то доба никад да се опет исправи! Зато решпект од — гуње!

Ето, виш, слатки филистеру, кад би ме сада опет онако горопадно запитао: што говорим као махнит сад опет о Јосипу и — гуњи, а ја би ти сасвим „савесно“ одговорио: за то, што су ми пред носом!

Но ево нас већ и близу шуме. Ал' док не уђемо у њу, да чујете још коју о нашем таљизгалу. Он се још није оженио и ма да је од прилике у тридесетој години већ. Он је само на једну једиту своје зеленкасто око бацио, на буцмасту Еву из Гложана, ал' шта мислите, зашто је није и узео??? За то, што ју је узео — чисто ме је страх да вам кажем — што ју је узео његов — провођаџија!...

Ни на шта на свету не мрзи тако, као на: провођаџије и — гуње!...

Иначе — Бог и душа — ваљан је човек, а још бољи таљизгало.

Тога нема, ко би смео рећи: Јосип вози рђаво! Јок његов кулаш свагда каса, -- да већ не мож' човек боље ни пожелити! Погледајте га само и сада како се марваши! Како само фрче поносито!...

И он мора да зна, да му је госа на цени, јер му нико не сме рећи, да у његовим рукуницама нису гвоздени клинови, већ дрвени; или да је од њега когод „купово музике,“ што ће толко рећи, као да га је ко запитао: а шта теби, море, те таљиге тако „свирају,“ зар нема у вашег грка сала?

Окром шале: добро вози. Таљишке му све лекеде... Како сам се загледао у ноге кулашеве, јер ја особито милујем да мотрим на копите како везу, и да ли ће стражња нога на исто место да стане, на које и предња (коју забаву свакоме препоручујем,) како сам се загледао дакле у копите, добаци ми ево једна од њи у захвалу поприличну грудву снега, која ми се залепи на рутавој бунди таман онде — де се ордени вешају...

А гле, ордена! помислим одма у себи и чисто — се понесем...

(Наставиће се.)

Digitized by Google

ПРОЛЕЋЕ.

Песме Јована Грчића — Миленка.

XX.

Висибаба.

„Висибаба," стара баба,
Оборене главе,
Згурила се, па све нешто
Гуњ̂а око траве...

Њу гледала подругљиво
Танка „Пресличица,"
Па дозвала „Чукун-деду,"
Свог шаљивог стрица:

Вала̂ј, стричс, чини ми се,
Баби треба лека,
Да зовнемо оног младог
Хуљу „Кукурека!"

Тај ће бабу да опрости
Гуњ̂ања и беде:
Чим јој љубне — хи, хи, хи, хи!—
Образине – бледе...

То „Бабино уво" чуло,
Па неда на баку;
Већ се чуди „Пресличици"
И стрицу — простаку!...

Што дирате стару бабу,
Кад вам није крива?
Шалите се с „Перуником,"
И она је жива!..

Јој! кад зачу „Перуника"
Сва задрхта стасом;
А „Процепак" — швалерче јој—
Поче 'вако гласом:

Мучи „Уво," оглухнуло!
Одкуд њу баш нађе?!
Та ето ти баш уз раме
Црвенкасте „Млађе!"

Ха, ха, ха, ха! Насмеја се
Наш „Попонац Васа;"
А уз њега длаком тапше
Сестрица му „Саса..."

То „Кађунку" није право,
Већ ногама лупа;
Па се дере: да је готов
Бабу да заступа!..

Лакше, лакше! Стишава га
Тетка „Љубичица;"
Али тихо, јер се боји
Удовца — „Ђурђица!.."

А „Вретенце" и „Рутица"
„Неутрално" гледе:
Шта ће бити од „партаја"
И старице седе...

Шта да буде? Девојчица,
Мировапка мала,
Слушала им — „дебатице"
Понда их — побрала...

Умукоше сада сно
На њезиним груд'ма:
Е тако се исто збива
И са живим — људма!..

Digitized by Google

УСПОМЕНЕ ИЗ НЕЗНАБОЖАЧКИХ ВРЕМЕНА У ЈУЖНИХ СЛОВЕНА.

(По дру Сигфриду Каперу.)

Чудно је доиста, што се у северних Словена успомене на негдашње обожавање природе у наравима, обичајима и посматрању света готово сасвим из памети им избрисаше, осим неких заостатака, који су пуно друкчији но што су нове особине животне у северних Словена, и у јужних Словена особито у Срба и Бугара, на које ћемо се овде пре свега обазрети. Не само да се те успомене потпуно одржаше но се и, при свем том што је хришћанство на њих јако утицало, спојише са појмовима о земним и надземним створовима, о одношају човека Богу, природи и човеку, као што ови од искони у народном духу поникоше, и то тако, да, које тај њиов незнабожачки, првобитни облик, које пак хришћанскиживљи у животу јужних Словена до данашњег дана особити, занимљиви, пола незнабожачки а пола хришћански значај сачуваше.

Далеко би нас одвело кад би испитавали потанко узроке овој чудноватој појави, и ми ћемо за сад само навести неколико примера из богате ризнице незнабожачких назора.

Морамо приметити, да се незнабожачки назори у северних Словена не само с тога изгубише, што беху особите прилике, кад они хришћанску веру примише, но још више с тога, што се они раније и на особити начин народа на европском западу дотакнуше. Са ширењем хришћанства ишаше напоредо пропаст народна, а ако не то а оно бар туђи просветни живљи. На скоро не беше ту места за првобитну словенску мисао. Место њезино заузме хришћанско-германска или ти римска, која се у ону претопи. Прасловенског мита не стане, првобитни словенски обичаји забораве се, стара словенска песма умукне, и што од свега тога преостаде, сачувало се више случајно, не унутарњом снагом, но гдегод у неспаженом самораном кутићу. Језик и начин говора дотеривао се мање више по страним законима мишљења и изражавања. Наука и уметништво, шоластика, реформација, класицизам, романтика и напослетку нека космополитска еклектика допринесу још, те животу северних Словена ударе такав значај, којим се од прасловенског јако разликује.

Друкчије беше на југу. Овде не навали одма на Словенство неодољива сила, која би му потрла сву народну особину, шта више, дошав из своје далеке постојбине, укаже се оно само као неодољива сила. Ово му већ удари животу тврда темеља. Страни

Digitized by Google

живаљ, с којим се овде прво додирне, беху Византинци. Од ових они, истина, доста попримаше али ови беху изможђени и неприступачни образованости, па с тога му немогаху много наудити. Хришћанска вера није овде себи прикупљала присталица силом, бојак бијући, није се облачила у туђ језик, није наметала туђе обичаје, но је приступала мирно и пријављивала се кроз уста апостола, који беху синови народни и говораху језик народни, и од почетка понашала се врло обзорно и стрпљиво према уобичајеним успоменама и назорима. Многа мисао незнабожачка прими у се хришћанску садржину, многа хришћанска мисао добије незнабожачки облик, а при том ју да богме чуваше, било хотимице било не хотице, писма, њени интереси и њене конзеквенције (последице.) Отуд је то, да кад северни Словени на незнабожачке назоре давно већ заборавише и за најидејалније последице хришћанске вере с највећим одушевљењем и жртвама у бој се упустише, Словени на југу поред хришћанства још сасвим детињски у својој незнабожачкој вери у природне силе живљаху, те тако се победоносни ислам и сурови му борци пре на њих сурваше, но што до њих дођоше користи, које на северу и југу из борбе духова *проистекоше*. Али и мешавина са Турцима, ма колико да су од њих, као прође од Византинаца, попримали, не могаше јужним Словенима особине им уништити. Баш на против припомогао је гешки јарам њиов те се, не могући се развијањем европске просвете користити, повукоше у праотачки свет својих првобитних нарава, обичаја и назора, који им као неоцењив остатак њиових народних особина у толико дражији беше. У њему би се они тешили у својој невољи, у њему би се разгрејала њиова фантасија, из њега би црпили присподобу и пословицу, из њега слике и градиво за песме, у њему налажаху кончу, која их све у једно свезиваше, обрану против растварајућих стихија, заштиту против потпуног духовног и наравственог назатка. Ови заостатци најивног обожавања природе из незнабожачких времена, здружени са источним, православним хришћанством, сачуваше у вековима ропства јужне Словене од пропасти, и дабогме да је припомогло још и то, што Турци беху не способни, да друге народе у себе претопе. Да је то тако, сведоци су јужни Словени мухамеданске вере, који ма да су иначе велики противници својих хришћанских једноплеменика, с овима имају не само један језик, но и исте успомене на нарави, обичаје и назоре из незнабожачких времена.

(Наставиће се.)

Digitized by Google

ФЕНЕЛОН О ЖЕНСКОМ ВАСПИТАЊУ.

Од Ђорђа Рајковића.

(Наставак.)

II.

Посебна разматрања.

Да рекнемо сад коју о манама женскога пола, што би и ваљало лечити. Девојчице нам одрашћују у мекушности и бојазливости, по томе није код њи ни мислити на какав сталан рад. Испрва је много аффектације а после много навике у том њиовом страовању, у тим њиовим сузама, што и тако јевтино лију. Да и поправите, научите и презирати ту аффектацију, јер је у њој подобра порција сујете.

И у девојчицама ваља искорењивати празне сањарије, улагивања и претеране комплименте; све и то квари. Девојчице треба даље упућивати, како да им је говор кратак а точан. Права је памет у томе, да се говор не калами одвише, те да се с мало речи много каже, уместо што жене данас понајвише с много речи кажу врло мало. Много говорити код њи је исто што и паметовати; оне нису избирачице у мислима; ствари, о којима говоре, немају никаке свезе; по свему се види, да страст из њи говори. Међутим није се многом чему надати од жене, која не уме пресуђивати, своје мисли испитивати, у кратко и разлагати па онда ћутати.

Још један је узрок што жене много говоре, а то је тај што се оне лукаве рађају, и што су им увек дуги обиласци док дођу до мете. Њима су омилиле итрости, а како да не омиле, кад боље мудрости не познају и кад и обично најпре пример на то наводи? Жене су препредене нарави, па се знаду свакојако довијати; сузе и не стају ништа, њиова је фантазија жива, а знање ограничено, зато се лаћају свачега, да својом вољом продеру; оне се не мисле дуго треба л' што желити, већ само наваљују да им се жеља испуни. К отоме су још плашљиве, а то је други извор претварању. Да ово грдно зло отклоните, нужно је не дати им повода да итрину употребе, и навикнути и да о свему, што им се може допустити, слободно изразе своју вољу. Ако им је у чему дуго време, нек смеду то отворено казати, за што да крију. Не намећите им никад окова, те да се морају претварати, као да им се нека друштва и књиге допадају а овамо се зна да није тако. Ако ли су девојчице већ уобичајиле своје мисли крити, а ви ћете и од тога најпоузданије одвратити, ако и темељно упознате са начелима праве мудрости; као што ћете им и ништаве ро-

Digitized by Google

мане најбоље из руку избити тим, ако им узумете отворити вољу за поучне и забавне ствари. Ако не пробудите у њима леп укус, оне ће имати покварен, а ако им не изобразите дух за истиниту мудрост, оне ће се одати на лажну, т. ј. на подмуклост.

Примери треба да им покажу, да и без преваре има на свету скромности и смотрености. Девојчице наше нека свеђбају да је то поглавита мудрост: мало говорити, више себи него другима неверовати, нелагати и не бити прконьица (le brouillon). Кад само оно оћемо, што треба да оћемо, онда то отворено и желимо, и старамо се да то постигнемо поштеним путем, и без ларме. Лукавство проистиче увек из непоштеног срца и ограниченог ума. Свет ће се једанпут само дати обманути, па више никако; од памтивека је познато, да ће се лукавост ди му драго увек сама одати.

Ничега се код девојчица не треба тако бојати као сујете: жељу да се допадну, донеле су оне са собом на свет. Отуда луксус, који толике фамилије упропашћује, а тим неморалност за собом повлачи. Сва ова зла теку из важности, коју помодарке себи присвајају. Фенелон допушта, да је мода код Француза, његови земљака, отела већи ма, него и код којег другог народа, ништа мање могу се његове примедбе о овој наследњој мани лепога пола пресадити и у наш врт. И Српкиње су погинуле за луксусом, ма да су далеко од Париза. Женске су женске, било у Француској, ил' у Месопотамији, ил' у шајкашком батаљиону! Фенелон уопште говори о лепоти и њезиној опасности. „Одвеђ је непаметно" вели он „једино се надати спасу од лепоте; то би исто толико значило, колико полагати сву заслугу у јачину тела, као што то чине дивљаци!"

Знатне су такође мисли духом класичке древности заданутог Фенелона о томе: каква одеђа доликује лепоти и природи. „Права милина," вели он, „није у празном накиту." „Тео сам," вели даље, „да покажем младим девојкама племениту простоту, којој се дивимо на обелисцима и сликама, што нам преосташе иза грчки и римски жена; ту би оне видиле, како је немарно остраг преденута коса, и пуна у дугим борама таласајућа се одеђа особито нешто мило и величанствено. Шта више добро би било, да девојче чује шта о томе веле сликари а и други људи, којима је познат овај фини укус старине. Ако се и није дух наши ћери високо уздигао над помодарењем, ипак би оне брзо позабациле данашње своје рогобатне фризуре и неприродно ношиво. Знам ја добро да се не могу усвојити оне крајности старине, будалаштина би била то и зактевати, али би женски спол, одбивши чудновату ћудљивост, могао примити у к ус

Digitized by Google

ове красне простоте у ношњи, која осим тога и хришћанској цивилизацији одговара.“ Тако је Фенелон с једне стране претекао Русова, овог оца природног јеванђеља, с друге пак стране као прстом показао пруд, ди су населе жене из француске револуције, које су ропски стародревној ношњи подражавале.

Мода руши сама себе; она трчи за савршенством, али га не стиже, барем се никако не заустављ. Мода би паметно учинила, да се једном тако промени, како се већ више не би ни мењала никако, кад би најпре била сретна да дође до савршенства; али мењати се од сад па до века, то пре значи тражити непостојанство и неуредност, него уљудност и леп избор. Па тако обично и влада ћуд у моди. На женама је, да раздреше овај чвор; свак оће само њима да верује, те тако оне које су најлакоумније вуку и друге за собом.

Даље Фенелон ни на што толико не виче, као на „женске наученике.“ Било да или саме пишу књиге ил' да о књижевним радњама изричу пресуде, што велимо као на пању одсечене, — никако му се не допадају. „Девојка“ вели он „нек је спојила Бог зна колико живости, оштроумља и лакости са цветићима стила; свим овим ствојствима не разликује се још од великог броја остале неразумне женскадије. Ал' ако је девојка скромног понашања, ако је здравог разума, ако зна ћутати и свој посао како ваља обављати, онда је ова својост помећу другама њеним најбоље одликује. Што се тиче деликатесе и афектације дугог времена, ваља и од обојег лечити, а то најбоље тим, ако и убавестимо да само памет и врлину треба потпуно поштовати; и једна и друга показују, да досадност и дуго време није деликатеса, но умна слаботиња.

Кад већ једном (овом пола ироничком примедбом завршује он своје разматрање) морамо живити са грубим духовима, и у положају, који нам није увек мио, онда је и то памет: да будемо груби с грубијанима. Особа, која љуби финоћу, али се над њом за невољу зна узвисити онде, ди се солидност иште, већег је поштовања вредна, него нежне душе, које клону под теретом своје слабости.

А који су то предмети, у којима да се девојчице обучавају? Ти су обележени позивом што га женски спол има. Фенелон се ту упуштао у најмање појединости; али га ми у свему не смемо послушати особито из тог узрока, што он пре свега има пред очима породице из високог и највишег племства. Ту он наводи како да се властеоским домаћинством управља, како да властела поступају са својим подложницима, и остало што у велико господство засеца. Што се тиче знања и лепи вештина, ту Фенелон иште да девојче научи правилно читати и писати, он под-

Digitized by Google

сећа на матер браће Граха, која је добрим васпитањем помогла, те се дар говора у синова јој онако дивно развио. Знање рачуна иште Фенелон такође, јер је то за домаћу економију преко нужно. Добро би још било, да женске знаду шта је уговор, тестаменат, деоба сунасљедника и још неки главнији правни обичаји земље, у којој живе. Кад се девојка уда, онда се главни послови врзу око ови појмова. С друге стране треба и упознати са тегобама и заплетима у питању за „моје и твоје,“ да се не би, кад всћ једном постану самосталне, предале на милост и немилост људма, који су познати као непријатељи мира.

Ди се није бојати опасности по срце, ту слободно оставите на вољу девојкама читање световни књига (сетимо се да ово говори свештеник и служитељ божијег олтара;) то је управо начин да и одвратите од свакојаки комедија и романа. Дајте им у руке дела из грчке и римске историје; ту ће оне видити чуда од храбрости и пожртвовања. Нарочито и ваља упознати са историјом своје отачбине. Све то шири дух и уздиже душу до велики осећаја, само што уједно ваља препречити пут надметању и афектацији.

„Ја би им такође“ додаје Фенелон, „тек с великим избором допустио читање дела прослављени говорника и песника, кад видим, да би и с вољом читале, и да им је суђење доста темељно те да се овде ограниче на оно, што је заиста потребно; ипак би се бојао да не распалим одвише њиову жарку фантазију, па за то би препоручио особиту умереност у читању ти ствари. „Све, што је кадро пробудити осећање љубави,“ вели он, „чини ми се, у толико опасније, у колико се блаже и скривеније јавља. Код свирке и цртања ваља се такође узети у памет, све те вештине дишу истим духом. Стари су трубили, да је пропаст неизбежна, ако се у добро уређеној држави одомаћи заносна мелодија; она рађа мекушце и млитоње. За то је поглаварство у Спарти полупало све свирале; за то је Платон строго прогонио слатке гласе из свирке Азијата. Са истим и још већим правом нека побаце ту сладост Хришћани, који никад нису ни тражили забаве тек забаве ради!‘ Види се како Фенелон и овде из духа древности зна извести саму душу, у колико се она слаже са духом хришћанства. — Цртање треба да у исти ма занима и ум и руке; по томе је желити, да вештина и радиност код женски послова суделују, и да се исти неком забавом зачине.

Напослетку ваља, по Фенелону, највише мотрити на положај, на место и кућу, у коју ће некад девојке по прилици доспети. Треба се чувати и непунити им главу надањем, које превазилази

Digitized by Google

њиово стање и имање. Који човек на свету није већ кавио пренапете наде? Што нас је једном усрећавало, то ће нам догадити, чим пређемо нужне границе. Ди су изгледи да ће девојка живити на селу, ту је за рана приучавајте занимању, које је тамо чека, и не допуштајте да окуси забава варошки; покажите јој користи простог и марљивог живота. Слично је поступање и онде, ди се девојка спрема за кућеван живот у мањој вароши.

Као што су све ове идеје о женском васпитању назидане на темељу хришћанске вере (самом вероучењу посвећено је неколико изврсни поглавља,) тако и завршује Фенелон са сликом врле жене у изрекама соломоновим (гл. 31, 10—31) те додаје: „С велике разлике обичајева, са краткоћ и слободе израза у пренесеном смислу чини нам се овај језик испрва нејасан, али ближим посматрањем збиља ће нас зарадовати тај живи и обилати стил. А што још млого више вреди, то је достојанство учитеља над учитељима, боље рекав' достојанство самога светога духа, којега су савети зато тако красни, да бисмо и ми обикли дивити се простоти понашања, штедљивсти и радљивости код богате и изврсне жене."

(Свршиће се.)

ПОДЛИСТАК.

Слике из зоологије.

II.*)

Жимпан.

Жимпан је један од најзнаменитијих мајмуна. На који је начин дошао до тога чудноватога имена, не зна се; али сва је прилика, да већ од давна знају за њ, само што га не разликоваху са свим добро од остале његове браће, па га често бркаху које са горилом, које са мандрилом.

Жимпан се броји међу веће мајмуне: нарасте од 3 до $4\frac{1}{2}$ стопе, а који пут и више. Тело иу је кратко и гојазно, јер му је трбух прилично пупав; глава му је опружена и голема, а чело ниско; уши му личе на човечије, само што су мало повеће; нос му је крњав, утињен, усне су танке и сасма окретљиве; очи му имају трепавице и обрве; танке, али снажне руке машају се ћа сниже колена; шаке су му повелике, на свима прстима

*) Види 38. 39. 40. и 41. број овог листа од 1866. године, где је штампана прва слика у преводу честитога професора пок. Јована Петровића.

Digitized by Google

има стињепе нокте. Кожа му је обрасла дугачком, црном длаком, и голо му је само лице и дланови: длака је доле по телу краћа, а на више све дужа, тако да се на глави му образује брада, која је најдужа са стране.

Уроћеници причају, да жимпан у пуноме узрасту достигне и пет стопа и да у својој деветој или десетој години престане расти. Веле, да је такав одрасли жимпан толико колико два јака човека.

Жимпан се находи само у Африци, у горњој и доњој Гинеји. Ту живи у великим шумама поред река и крај морске обале. Он живи у великим друштвима и ноћу се може често чути несносна дрека сједињених чопорова. Мајмун наш изгледа прилична бена и мућурла. Руке употребљује само за хватање, па се оне после тако савију, згрче, да, кад их намисли употребити за ход, није у стању, да их исправи, него стули на чланковима, место на длановима. С тога му је ход доста несигуран и невешт; па зато се ипак он бави више на тлима и на дрвеће се успне тек онда, кад хоће да дохвати што себи за храну или кад хоће да умакне какој опасности. Кад и кад хода само на стражњим ногама и онда склопи предње руке на кркачи, да би се одржао у равнотежи; ну чим му што стане на пут његову ходу, с места се баци на све четири ноге, па нахрамљујући у грудним скоковима, ну ипак доста брзо, потражи даљину. При усправноме ходу не може као човек да подигне пету од земље, него ступа лупајући с целом табани или шта више са чланковима од руку и ногу, са чега и нажуљи те чланкове. Кад се одмара, седи, али ноћ пробави само у гнездима, која огради од свијених грана на дрветима и постави их и обложи опалим гранчицама и лиснатим изданцима. Та су гнезда обично на 20 до 30 стопа над земљом, како вели некакав Саваж. Он је ретко кад опазио по двоје на једном дрвету, само једаред пет њих, али никад толику иножину, да се може говорити о мајмунским насеобинама и селима, као што то од пре многи причаху.

Жимпан се храни биљем. Воће, ораси и корење главна му је храна. По кад кад походиће банане и друге воћке, што их посадиште црнци за своју потребу. Ради хране мењају ови жимпани често своја боравишта. Остављена црначка села, у којима расте силна папаја, најмилија су им места, док год имају ту хране за се; а кад је сву потроше, путују онда даље. Дружине њихове преводи и управља свакад какав веома снажан самац; колико је томе голема снага, толико је и опреза. Веле, да је одрастан мужак у стању, да открха такову грану, коју ће два човека једва савити. Шта више, по причању црнаца, један је жимпан толико снажан да може лако одолети и десеторици људи. Ну они и то веле, да жимпан не напада никад на човека, ако се не надражи, него се у век ограничава само на своју обрану. У опасности каквој зајаче вој као оно човек у самртном страху, а остали се онда одмах успужају на врхове дрветима и дерање им личи тада на лавеж псећи. Тек кад ловац обори којега мајмуна, устреме се мужаци на ловца, који ће за цело подлећи, ако има много на-

Digitized by Google

падача. Кажу, да се ловац и у том случају може спасти, ако нападачима остави што од својих хаљина или и само оружје своје, које онда разјарење животиње искидају на комаде и измрве. У нападајима или обранама служе се мајмуни поглавито зубма и рукама, премда се још непрестано казује, да морају употребљавати за обрану своју штапове, орахе, каменье и т. д. У осталом тешко се томе може веровати и то с тога, што им њихов непрестан ход на двема стражњим ногама не допушта, да слободно рукују са штаповима или кијачама као људи, сва је прилика, да би мајмун у томе положају изгубио равнотежу и љоснуо о тле.

(Свршиће. се)

Ко неби хтео да зна колико је сунце?

Многима, који се из петини жила упињу, да популаришу науку, не испада за руком, али можда највише зато: што се упињу — из петини жила! Код дра Бернштајна у Берлину то сасвим олако иде, јер се не упиње — из петини жила! Он се мало пак насмеши — па је у тај пар већ и готов! Његове јестаственичке књиге свакоме се допадају, јер су за сваког написане. У једној од последњих свезака усудио се исти тај писац, да на јефтин начин и то каже: колико је сунце! Зар то није доста, или можда — много! Па како нам он то казује? Евако: одвео нас је баш до самога сунца, да би га и прстом додирнути могли, кад се неби бојали жиже; одвео нас је чак тамо, да се што боље уверимо; али — опет је себичан — он сам самцит ушао је у њега кроз нека стаклена врата, и мерио га, мерио, све дотле докле га није и — измерио! Он дакле извесно зна, колико је оно „усијано тане, што запад погађа“ — као што један српски појета вели; он зна да ли је збиља тане или: „од бурета грдног дано, а буре је пуно вина, па је дано усијано,“ — како опет један други вели, у пркос оном првом. Он то зна, и баш зато што извесно зна — за Бога, чулисте да је био у сунцу, баш био! — баш зато дакле, што зна: знаде да нам каже, ма и у прози, да оно тамо у висини, оно округло, па лепо, па сјајно, па топло, — да оно није ни тане, што запад погађа, ни усијано буре, из кога цури свакога божијег дана небеско „мокро“ вино у „сувим“ зрацима... Он то зна и укратко каже: оно тамо „горе“, што се неким српским појетама чини да је тане, ил усијано буре, — оно нити је тане, нит' усијано буре, већ: сунце!!! Шта би му на то? Морамо му веровати, јер ево беда зна и то: колико је то сунце што је наравно далеко теже. Он вели: зна се, да сунце у промеру има пуни 192.600, а у обиму 605.000 миља, а садржина да му је од 3700 билијона кубичних миља. Затим се одма и сам пита: једна кубична миља и билијон? И на то овако умствује: кад би узели један сандук или сандучину, у коју би могла стати једне

Digitized by Google

једна кубична миља, вели, да би иста та кубична миља тек једва до половине била запремљена, и онда кад би на њу спустили: све вароши, сва села, све замке, све пирамиде, све ајзлибане, — у кратко: сва чудовишта „човеческакo созданија!“ Па му је и то још мало, јер вели: да би и за све људе на свету комотњејше места било на тој полобини, па ма се њима придружила и сва остала створења, што пузе, лете, пливају или скакућу... На то би се опет — ко бајаги — и сам погладио по челу и запитао: мај, а да ли је збиља баш једна једита, јединацка кубична миља тако одвећ грдобна, као што сам рекао?? Зар се одиста сандук, у кога је свака страна дугачка за једну миљу, неда напунити?! За име божије почео би на то и даље да се чуди, — за име божије та код тол'ких машина, што их досада измислисмо, и с којима све и сва чинимо и учинисмо, зар код толике наше памети да не изумемо и једну такову, која би нам и овде на руци била?? На то би се ко малко насмејао и овако наставио: Ни бриге! Ево како ћемо: замислимо на пример једну цигљану у којој ће нека чудновата машина свакога секунда по једну цигљу да зготови. Но та цигља нека је по рифа дугачка, исто тако дебела, а исто тако и широка; дакле: каменита коцка од једне стопе. Сад намакнимо ту машину и удесимо је тако, да целу ноћ и цео дан непрестанце ради, и уједно да све те зготовљене цигље сама и слаже у тај великачки сандук. Само пазите. Дакле машина је готова и ради већ у велико. Ради Боже, ради...

Свакога секунда ствара по једну цигљу — које није маленкост — и меће је у замишљен сандук — које ће још више да значи. Све то тако брзо иде, да нам се наше црне, смеђе, плаве, зеленкасте ил' шућмурасте очи кваре гледањем, па зато пустимо је нека и без нас ради, а зацело ће брзо свршити.

Зацело! Ево можемо и израчунати. Свакога секунда направи по једну цигљу: дакле у минуту 60; свакога сата 60. пута по толико, дакле 3600; а један читав дан 24. пута по толико, дакле 86.400. За једну целу годину 365. пута по толико, а то је 31.536.000. Дакле 31.536.000. цигаља

Него сада, рођенацки моји, да видимо колико таковиx цигаља могу да стану у нашу сандучину. Пре свега ћемо да наређамо само један ред цигаља; но почем је тај ред дугачак једну миљу, то онда само за тај један ред треба 24.000 цигаља. Но, дражајши моји, и ово немојте заборавити, да тек 24.000 таких редова могу да патошу наш сандук, па онде морамо имати 24.000 пута по 24.000 цигаља за тај посао, које ће да изнесе само 567,000.000 цигаља! Но почем наша вредна машина на годину тек 31,536.000 може да направи, то онда — на жалост — ма и пуни 18 година дан ноћ радила, не може ни толико зготовити, колико је нужно: да сандук тек патошемо!..

(Свршиће се.)

Digitized by Google

ПОЗИВ НА ПРЕТПЛАТУ.

При почетку нове године не може нам се на ино, а да не позовемо наш свет што чита на нову претплату. Ми смо и досад гледали, колико су нам само силе и наше књижевне прилике допуштале, да се своме задатку што ближе примакнемо, а и од сада ћемо се својски старати, да наш лист што више одговори просветној потреби народа нашег и да доноси таке ствари, које ће нашем свету поуке, забаве и користи донети.

Осим старих радника обећали су нам и многи други књижевници наши да ће нас у нашем подузетку потпомагати.

Цена је листу 4 фр. а. вр. на годину.

Претплатни новци молимо да се пошљу благајници „Матице Српске“ у Нови Сад. За Србију прима претплату и књижара В. Валожића у Београду, која ће се од сада старати, да сваки наш претплатник из Србије свој лист уредно добија.

Чланци, који у „Матици“ изађу, награђују се, али тек онда, ако писци, који за своје саставке награде траже, ту жељу своју одмах при шиљању својих саставака изјаве. Награде досуђује књижевни одбор „Матице Српске.“

Овом приликом молимо уједно све наше дужнике, да нам што пре поплаћају дугове своје. Зазор нам је што их морамо опоминьати, ал' кад не ће никако да се одзову, шта можемо друго чинити, него да их и опет опоменемо.

Уредништво „**Матице.**“

САДРЖАЈ.

Појам и цел државна. Из књиге: „О уставној држави и њезиним установама“ Од Ђ. Вукићевића. — Самсон и Делила. Песничка студија из светога писма. Од Лазе Костића. IV. Сремска ружа. Приповетка из народног живота, од Јована Грчића. (Наставак.) III. — Пролеће. Песме Јована Грчића — Миленка. XX. Висибаба. — Успомене из незнабожачких времена у јужних Словена. (По дру Сигфриду Каперу.) — Фенелон о женском васпитању. Од Ђорђа Рајковића. (Наставак.) III. Посебна разматрања. — Подлистак: Слике из зоологије. II. Жимпан. — Ко неби хтео да зна колико је сунце? — Позив на претплату.

Издаје: Матица Српска. Уређује: А. Хаџић.

Платонова штампарија у Новоме Саду 1869.

Digitized by Google

Број 2. У НОВОМ САДУ 20. ЈАНУАРА 1869. Год. IV.

МАТИЦА.

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

ИЗЛАЗИ:
десетог, двадесетог и последњега дана сваког месеца на табаку и по.

ПРЕТПЛАТНА ЦЕНА:
на год. 4. ф., на по год. 2. ф. на три мес. 1. ф. Рукописи се не враћају.

НАРОДНА СУВЕРЕНОСТ. НАЈВИША ДРЖАВНА ВЛАСТ И ЊЕЗИНИ ОРГАНИ.

(Из књиге: „О уставној држави и њезиним установама.")

Од Ђ. Вукичевића.

У првом чланку показасмо, да је цел правне државе, као што модерно државно право учи: да штити и унапређује животне цели народа, и потпомаже хармонични развијтак целокупне снаге народа.

Из овога по себи следе два у државном животу врло важна питања, и то прво: ко је позван и властан рећи, које су животне цели народа у конкретном случају и конкретној држави, — и друго: ко је позван и властан рећи, која државна форма, које државне установе и мере одговарају најбоље, да се у том конкретном случају државна цел најлакше и најсигурније постигне?

Са правног гледишта на оба ова питања има само један одговор, а то је: онај, кога се то непосредно тиче, а то је сам народ.

Овим је изражено начело народне суверености. Ово пак начело значи, да народ има природно и неизгубљиво право самоопредељења државног, да је он једини извор, једини носилац свеколике власти државне.

Уколико је начело народне суверености у разним врстама државним припознато, — о томе ћемо говорити на посе у идућим чланцима. Овде само спомињемо толико, да је не само у начелима државне философије у опште, него и у неким позитивним државним облицима, као што су чиста и репрезентативна демо-

Digitized by Google

кратија и уставна монархија на посе, основано и припознато право народу, да се без његовог знања и одобрења ништа о његовој судби решавати не може — nihil de nobis sine nobis — да он има утицати у све оне органе државне, којима се манифестује највиша власт државна, и који су на то опредељени, да држава своју цел сигурно и успешно постигне.

Да би пак држава своју цел успешно и сигурно постигла нужно је троје: прво да постоје извесна опредељења, т. ј. закони по којима се држављани у разним одношајима живота равнати имају, а да тога буде нужно је у свакој држави да буде извесни законодавни орган, коме је задатак доносити меродавна опредељења или законе како за грађански, тако и државни живот у опште. Друго, да постоји орган, који ће решавати, по којим законима имају се поједини конкретни случајеви пресуђивати, ако би се у том погледу породила сумња. Треће да постоји и такови орган кога је задатак приморавати поједине да законе извршују, ако би се томе противили.

По томе се обично узима да у сваки држави постоје три државне власти, и то: законодавна, законе примењујућа или судска и законе извршујућа државна власт. Но ово подељење и наименовање погрешно је и неодговара правоме појму највише државне власти.

Погрешно је пак зато, што у свакој држави може бити тек једна највиша државна власт — а то је сувереност народна. Као што је ова једна, тако и највиша државна власт у свакој држави може бити тек једна једина. Законе пак доносити, законе извршивати и на поједине конкретне случајеве примењивати, јесу тек поједине функције највише државне власти, које су нужне да држава постојати и своје цели постизати може. Те пак функције извршава држава, посредством своји врховни органа а ти су законодавство, влада и правосудство државно, — којима ако и не потпуно, али у главноме одговара тако звана законодавна, извршна и судска државна власт.

Законодавство има у рукама законодавну државну власт, она је највиша и најважнија функција државна. Законодавство обавља целина, т. ј. цело државно тело, а остале функције државне тек поједини законодавством на то опредељени државни органи. Законодавство доноси општа за целу државу важећа опредељења, а остали органи државни решавају тек поједине конкретне случајеве и специјална питања. Законодавство не доноси само законе по којима се поједини држављани у својим приватним одношајима равнати имају, већ оно опредељује уједно и цео јавни живот, т. ј.

унутрашњи организам и установе државне. Законодавство врши такође и највиши надзор над осталим органима државним и властно је ове у свако доба на одговор позвати.

Владу сматрају млоги за орган извршне државне власти; но ово је схваћање погрешно. У колико је истина да влада има опредељења законодавног тела извршивати, н. пр. од сабора одобрени порез купити, војнике новачити, државне грађевине подизати, у толико не стоји, да је овим цео круг владин исцрпљен и обиљежен. У границама општега закона за подробно извршење истога свака је влада властна нужне уредбе учинити, у случају пак потребе или опасности какове може влада под својом одговорношћу самосталне наредбе и заповести издавати. Влада заступа државу с поља, и стара за све оне мере, које иду на то да се одржи мир и поредак у држави. Једном речи влада не представља само извршну власт у држави него такову власт, којој је задатак: све оно у обиму закона чинити, што иде на добро и корист државну, која представља државу споља, и стара се да за времена одклони сва зла и опасности по државу.

Правосудство дуго времена беше у владиним рукама, зато *млоги* сматрају правосудство саставним делом извршне државне власти или владе државне. Они исти органи који управљаше земљом делише уједно и правду. Таки беху магистрати старога и средњега века. Потпуним одељењем судске од административне струке учињен је велики напредак у државној науци и државном животу новијега века. Ово одељење иште чистота права и истинита грађанска слобода. Тим одељењем влада од своје важности и значаја ништа не губи, а и практични живот довољно показује да су изврсни државници ретко кад и добре судије као и напротив.

Из свега што до сад рекосмо излази: да у свакој држави мора бити једна највиша државна власт, која представља самосталну државу и настоји око тога да држава своју цел постигне. Најглавнији органи, који су позвани да поједине функције највише државне власти обављају јесу законодавство влада и правосудство државно. Како да буду устројени, и у ком одношају ваља међусобно да стоје ови највиши органи државни, то се опредељује у уставу државном, зато ћемо ми о томе у течају на своме месту подробно говорити.

Digitized by Google

РАЗГОВОР

с увученом српском заставом у мађистрату новосадском.

Заставо моја, заставо тројна,
Свијетло срце народа бојна.
Зар већ у твојим борама спана
Црвена крвца и крвца плава?
О чему сниваш кад се не њијаш?
Је л' те рођено копље проболо,
Те од белине рођене свијаш
Самртни покров на тело голо?
Заставо моја, заставо тројна,
Свијетло срце народа бојна,
О чему сниваш?

Да ли се сећаш векова давни,
Векова давни, часова славни,
Шарени лепир кад си још била,
По лепом врту српске целине
Лепршајући с цвета на цвет,
У сунцу славе шар ти се крила
Дивно прелива,
А ти почива
На цветној ружи душанске силе
Сисајућ из ње занос и свест.
Славан то беше српски лепирак
И српског врта заношљив мирак,
Слава се ваша далеко чула,
Чула је за њу источница була,
Чула је за њу, па се докраде,
Под јаглуком јој лепирак паде
Занесен славом од врта свог:
Була му крила резати стаде
На шарен-гаће за дилбер-каде
Меког сарајa падишиног.
Да ли се сећаш зар и ти дана,
Те црне траге срамотни рана
Срезаним крилом стидљиво скриваш?
Заставо моја, заставо тројна,
Свијетло срце народа бојна,
О чему сниваш?

Проблаговала с' у меком сану
Суморну зиму народног стида,
Ал' већ и теби пролеће грану,
Сарајске чини са тебе скида,
Сунце слободе и крстов значе,
Млада ће крила да ти озраче.
И ти се прену из тешке коби,
Чауру ропства крилима проби,
Полети сунцу и крсту свету,
Ал', још у лету,
Стаде те писка, стаде јаук:
Не беху то зраци сунашца златна,
То беше мрежа паука гладна,
Сузама горким бељена, прана,
Народа клана, поисисана,
А у сред мреже крсташ-паук;
У препређеној, големој мрежи
Српски лепирак — ево га, лежи!
Паучином си сапет у крили,
Гмижави паук по теби мили
Шеће се по твом срцу стрвену,
Сиса ти плаву крв и црвену,
А ти зар живиш, зар очекиваш?
Заставо моја, заставо тројна,
Свијетло срце народа бојна,
О чему сниваш?

Ако још има крилати снова
Испод окова,
Ох, онда сањај облаке црне,
Што ће их врели јуже да згрне.
Облаке црне, олује бесне
И муње кресне
И гром и јек;
Вијар да сапон раскине мреже,
Тебе у врте твоје донесе,
Гром да сажеже
Пауку век. —

Digitized by Google

Ил' ако не мо'ш од среће ружне
Замислит', друже, топлоте јужне,
Бујице лужне, вијарс кружне:
А ти бар усни северне стеге,
Мећаве, циче, сметове, снеге,
Да круне прште на челу живу,
Корице мрзну о сабљу криву,
Ни крзав порфир да згрије крв,
А камо л' крвник у плашту сиву,
А камо л' паук, а камо л' црв!
Па нек и твоје срце преладни,
Тек да те паук не једе гадни,
Тек да ми ниси стрвини стрв!

Л. К.

СРЕМСКА РУЖА.

Приповетка из народног живота, од Јована Грчића.

(Наставак.)

Ал' и јесте то лепо, да ви'те, имати орден! Ја га до душе још нисам имо; ал' ова груда снега, што ми се ево залепила онде, где ордени стоје, та груда снега — тако ми је мозак завртила, тако ме је залудила, да ми је чисто лакше кад кажем: ал' и јесте то лепо, да ви'те, имати орден!

Је л', сад ти је право, слатки филистеру, кад се и ја радујем ордену; сад ми пружаш неверну руку и не велиш ми: булазниш као махнит! Но причекај мало, још није о њему све. Ил' хоћеш ли овако да ти рекнем:

Причекајте мало, ви црни попови:
С орденом нашим још нисмо готови!...

Не треба да те дуго уверавам, да је све то ништаво; већ треба само толко да ти кажем, да се у тренуту једном одлепио и сам са свога несуђеног места и да ми је оставио само два три зрнцета, но која сам „радо" убрисао рукавом. Место оно, на коме сам уображавао „сјајан" орден, сад је празно, ко што је и било, па бар да је онако, као што је и било, ал' није: јер је мокро!

Ово је један сасвим мален пример, слатки мој филистеру, ал' ти даје прилике, да се увериш: да ордени већином долазе испод — копите!

— А је л', Бога ти, браца Јоцо, а што ти носиш те наочаре? Окрену се одједаред Јосип.

— Е, гле, од куд ти опет то паде на памет, Јосипе? Запитам га у смеху.

— Та знаш, — не прими за зло, — ал' воло би да знам, јер . . .

— Па зато их носим, што не видим добро!

Digitized by Google

— Их! Пречиста богородице, ала је то лаж! Ал', је л' брат-Јоцо, кажи по души, је л' да је лаж? Та ја видим чак у Петровце!

— Не сећам се, да сам се још кад год тако слатко насмејо...

— Та каква лаж, човече, Бог с тобом!

— Та иди молим те: дођете л' ви само и у тринајсту школу, онда већ мора да вас ђаво однесе! Боље да сте онда остали ту, па би вас и ту мого наш Баја ударити гајдама или мокрим обојком! Хе, хе, хе'

Поче из грла да се на то смеје, а ја — с њим заједно.

— Па видиш ли до оног шестара; до оне зове или шта ли је?

Поче на ново да ме пита и уз то тако обешењачки да жмири, да ме је чисто жао, што не могох да му опазим и лево око од великог, најереног носа.

— А, донде видим!

— Па онда? Па зар онда не видиш? Ту поче опет да се смеје и да мрда главом; мало за тим се опет окрену и настави лакрдију:

— А ти још ниси био у Карловцима у школи? Је л', оно су највеће?

— Јесу велике, Јосипе, ал' не знам баш право, да л' су и највеће!

— Па и то не знаш??? Е, мој господине, онда нема леба! Јок!

Камџија му швиђну и таљиге савише у — шуму.

Погледим на сат и зачудим се, камо чак за један сат дојурисмо. До подне смо за цело у М...!

Дан се сасвим лепо прочистио, и тек танки облаци што се тегле над гором.

Нешто не обично снађе човека кад се види у шуми, па још у оној шуми, у којој се доста несрећа догађало. Прво дебло, на које око погледи, као да у ћутљивости својој неку тајну, неки страх скрива... Па још ако је мало и сумрак! Ту се млогом оку привиђа много што шта! Види на пример ко год из далека наједаред човека де седи крај пута у опаклији или гуњцу и чисто га језа прође... Замишља одма, шта више, и види чисто: пиштол за појасом му, или пушку на крилу. Види чисто и то, како је незнанко намрштен; па некоји виде и то још: како су му рукави крвљу попрскани... А кад ближе — а оно повелик црнкаст пањ и уз њега накрив метиљ, кога је шумар задео у земљу каквога знака ради.

Digitized by Google

Обично деца знају тако да привикају у страху; а ја сам се ту особито одликово.

И то ми је ето опет једна верна маленкост из детињства, јер — руку на срце — ја и сада баш ко да видим чак тамо на путу двојицу, де се рукују и договарају, како ће и мене и тањизгала да протуку.

— Јосипе, о, Јосипе!

— А?

— А ко је, Бога ти, оно тамо на путу?

— Где то? Је л' онде?

— Не, не, — тамо ви'ш?

— Онде?

— Да, онде!

— Онде — није нико!

И на то се лако, полако окрену и поче да се смеши; но кад би знао, да му је муса уобразио — да је песник, који баш зато много што шта не види онда се не би само смешио, већ и смејао...

Него збиља има шума у себи нечега, што човека баш *наводи на* то, да све од нечега преза. Кад седиш овако на коли, *чини ти* се, као да се се сва дрва около тебе мичу, па још ако и ветрић мало лепрша — таман ко да чујеш и тајни, шпијунски ход... Па онда оно голо грање, што у миру чисто прети; па онда она неразумљива хука горскога потока, — све то нешто необично дира осетљивог путника, па још више у вече, кад очи не жмире, већ се што већма расклапају, да што више — виде, што у истини — не виде... Једна песма, која се лепрша баш по шуми у зиму, овако у почетку о њој казује:

Гора је мирна...
Свечана тишма на груд јој пала,
Па ко да зимске невоље сања;
А слаби ветрић прозеблих крила
Тихо запева врх сува грања...
Планински поток ледена срца
Уз голо стење потмуло хуче;
На оштром шљунку пакосно цичи...
У тавном рову—тавно јауче...
Ох, чудно све је! И страшно све је!
У мирној гори све пусто стоји:
Од грања свога дрвље се преза—
Гора се сама од себе боји...
И т. д.

Погледајте само, како се величанствено раширила она дебела буква, ко да би хтела да обгрли и сакрије ону ракиту до ње. А ви'те тамо код оних лешњикова уз пут ону лепу брезовину, па мало даље опет ону лепу црнкасту смреку? Баш их је лепо видети; ко да једно другом све нешто казују... А ви'те опет тамо у оном маленом јарку до оног дивљег шипка, онај

Digitized by Google

лепи, високи бор и до њега учестану ивовину? Па уз онај окомак поглејте јасен са исцепаном кором. Па онда с лева опет поглејте овај усамљен, загасит брест; је л' те, како му се искрено упио снег у кору са северне стране? Па гле'те опет тамо даље ону високу јелу до брођа, који све мањи бива, што на више расти, тако, да је онај тамо на врх брда сасвим мали, мајушан... Кол'ко ми се даје да видим, реко бих, да овде баш подоста брођа има. Па тамо с десна ено и један дивљи кестен, и до њега млада тополица, но која се канда није примила. За њима се дао ено глатки, сиви граб, а мало даље ено и церовине. Големом расту, горском чувару, ево баш идемо на сусрет, а за њим ено и глоговине. Ал' најлакше могу да познам још из далека чамовину.

Овде је нема баш тако много, но са јужне стране брдскога венца — далеко више. Око чамова се најрадије бави оно лепо зимско цвеће, тако звано: б о б и ц е. Шњиме се обично шумари ките и слуге, што петком иду у шуму по дрва. Врло чедно изгледа она као крв румена бобица на глатком, шиљастом листу.

— Кол'ко имамо, брат-Јоцо? Прокашљуцну тек од једаред — знате већ ко.

— Једанајст прође, Јосипе!

— Кад брж' то? Зачуди се, и ошину кулаша по врату.

Ево нас и на врх планине. Прекужили смо ...

Сада тек да видите о в у панораму! Цео умиљат равни Срем просуо нам се пред оком. Не знаш куда би радије погледао: на узорита брда за тобом, што као неки горски старци снежне, седе главе, мирују; или на мирну равницу пред тобом, што те као неко умиљато девојче на своје снежне, беле образе примамљује. Ја радије гледам у напред, и то ево зашто: Кад би гледао на крушкина брда, што су ми сада за леђи, онда би само њи видео, те ћелаве старце; ал' овако гледам ево у напред на ширну равницу, на ту белу девојку, и уз то ми опет нико не ускраћује: да и преко њени груди погледим који пут — опет на брда, „с р п с к а б р д а," што се ено преко Саве у магли уздижу ...

Мила Србијо! Како си ми из далека лепа! Ја те не видим, магла ми скрива твоју дивоту, а даљина и саму маглу! И опет ви'ш, велим ти: да си ми лепа! Лепа си ми — јер си ми мила!..

— Је л' оно Рума, Јосипе?

— Јест! А ово овде за Гргуревци опет Шуљам.

— Знам, Јосипе! Но ви'ш, како се и Митровица види.

Тек да је и сам боље погледим, а тањишке савиште на лево и ми пођосмо пут села М.

Digitized by Google

Још сказаљка на сату и необигра свој потпуни танац, још и не показа дванајст, — а ми на мети: пред селом М.

Тек да уђемо већ у село, а звона почеше некога да оглашују...

Неко чудно и не мило осећање покреће се у тај мах у слушаоца и он се ко и нехотице замисли... Малено звонце чисто пиштри на кули; а кад га звонилац по јаче зањиха, учини ти се: као да јеца... Остала звона као да га ућуткују својим муклим басом, ал' оно не слуша, већ и даље цичи, вришти и јеца..

Несташна мисао моја замисли одма: да је баш за то, што се оно мало звонце тако неутешно расплакало, да је баш за то умрло какво дете.

Но ко би погодио?

Крај нас прође баш у тај пар неки вандрокаш и мисо моја опет нађе забаве. Ко и нехотице почео сам да мислим „о животу." Један живот ено навршио се, те га баш сада с куле оглашују; а други ево тек сада почиње одважно да кораче у срцу младога вандрокаша...

Но како смо били већ тако близу мете, не могох и дубље још о томе да размишљам, — које ми није по вољи. Ал' као резултат тога још и „несмишљеног" мишљења узео сам ово: куд онај оде — тамо се и овај упутио...

На каменитој чесми са две луле, које засузише баш до крајне куће, стоји ено једна мала девојчица у вуненој рекли и брише сузе у шарену цицану кецељу. Не треба ни да је питам, што плаче: кад погледим на онај разбијен крчаг са малом сисицом и на танку обраницу, што се налегла на снег.

По шорови све пусто... Тек сеоски слепац што се полако креће крај сиромашни, али бели кућа, које пажљиво покуцкује својим штапом, — својим најтужнијим, али и највернијим пријатељем..,

Ваљда и он чује, да некога оглашују, па се полако упутио ожалошћеном дому — јер тамо су сада најмилостивија срца...

Ево нас и спрам једног дућанца. Одма помислим у себи: да није ово дућан онога — лажљивца Панте? Видим кроз стаклена врата једно дере у дућану. Нешто миче десном руком око уста, канда свира — у дромбуљу.

Ево нас и на разкршћу.

Завејан крст тако нас искрено гледи, да сам се чисто утешио, кад се прекрстих, а Јосип још и не метну шешир на главу, како га је пред крстом скинуо, јер баш у тај пар потрже за уздице и стаде пред првом кућицом.

Digitized by Google

— Ево нас! Узвикну и на то и поче да обавије уздице око левче.

— Бога ми јест! Почнем да му одобравам и у то баш опазим свога пришу Владимира де хита капији.

— А гле, мога Миленка!

— Servus!

(Наставиће се.)

ПРОЛЕЋЕ.

Песме Јована Грчића — Миленка.

XXI.

Коларић.

Лесе! Лесе!
Ми се лесе заплећемо,
Сами себе отплећемо,
Коларић, паниħ,
Плетемо се самиħ!..

Народна.

У колара красна кола,
Коларић! Коларић!
Сви точкови окована,
Осовине исцифране,
А лесице исецкане,
Лесе! Лесе!..
У колима два жерава,
Од свиле им дуге гриве,
А од сребра потковице,
Коларић! Коларић!
Амови им — злато чисто,
А уздице — пантљичице,
Коларић! Коларић!
У колима колар седи,
Поносит је — не беседи,
Коларић! Коларић!
У срцу му — царевина!
У усти му — медовина!
А око му чудно сија
У њему је — враголија!
Коларић! Коларић!

На грудн му сјајна пуца,
Ни од злата, ни од сребра:
Већ од суза девојачки!
Коларић! Коларић!
Око паса светла дизга,
Какву колар само има:
Не од свиле, ни 'бриплима, —
Већ од косе девојачке!
Коларић! Коларић!
На глави му шешир мали,
За шеширом до три пера:
Једно перо од пауна —
Та колар је паун села!
Друго перо од сокола —
Та колар је соко села!
А за треће — ни сам не зна!
Ко што драгу „праву“ незна
Коларић! Коларић!
Кад вечером кола тера:
Све застане, — па га гледа...
Сви шорови живну махом,

Digitized by Google

Па се чуде момку плахом,
Коларић! Коларић!
На прозори прште стакла,
Немилице лете доле:
Тако цуре провирују —
Е тако га свака воле!...
Коларић! Коларић!
Опази л' га само која,
Тој у вече — зора сване!
Та не жели до три пера,
Већ коларa — перјаница,
Коларић! Коларић!
Та са главе косу реже,
У кола је момку баца;
А да може: дала би му
И стотину пољубаца!...

Коларић! Коларић!
Ал' колар се — не осврће!...
Већ жераве даље тера...
У руци му узде дрхћу...
А на глави шуште пера...
Коларић! Коларић!
Нико не зна куда хита,
Куда хита — куд се скита...
Коларић! Коларић!
Тек у јутру село чује:
На кол'ко се осмејкује
Коларић! Коларић!

Хајде мало: Лесе!
Нек се село тресе!...
Лесе! Лесе!...

УСПОМЕНЕ ИЗ НЕЗНАБОЖАЧКИХ ВРЕМЕНА У ЈУЖНИХ СЛОВЕНА.

(По дру Сигфриду Каперу.)

(Наставак.)

Бога себи јужни Словени представљају готово још сасвим онако као у времену, кад још природу обожаваху, само што му од чести дадоше хришћански облик, што му одузеше сурову, дивљачку страсност и украсише га свима врлинама хришћанске природе. Овај је бог као и по хришћаској науци, један, бог небесни, и признат за творца и сведржитеља васионе. Негдашњи богови и богиње више се не поштују. Па ипак се он од правог хришћанског божаства многом особином разликује. Цело му биће наличи на конкретну и посебице југословенску природу људску. Тако га они, који су на конкретну (видљиву) природу навикнути, представљају као сватљиво, сродно и приступачно биће. Он осећа, мисли, расуђује сасвим као човек, и овом је тако налик, да кадикад шта више с њиме и шалу збија. Као владалац и судија света има он и патријархалних црта, и он је сасвим раван старешини, глави југословенске породице, само што је његова имаовина цео свет а породица му све људство. Он располаже и влада неограничено, сасвим по својој вољи. У њега је сва сила, он дели добро и зло. Он сваком намењује место му и сваком дели право

Digitized by Google

му. Но при свем том допушта он да поред њега разне природне силе и појаве, свакојаки створови и чудовишта из незнабожачких времена људима и њиовом судбом по својој вољи владају; а тако исто не мари он, кад људи свом старом нагону к природи повлађују, у њој божаствености слуте и по њеним законима и појавима владају се. Шта више хришћански значај његов му допушта да владу света са другима — разуме се носиоцима хришћанске идеје — дели, и да својим свецима неке одељке светске владе на управу поверава, сасвим као породични старешина верним синовима кућне послове. У њему се обожава оличена мисао јужне словенске породичне задруге.

Сасвим је природно, што се осим свију створова, сунцу највећа пошта указује, та сунце је рођени синак божији, као што нам то херцеговачка побожна песма (легенда) казује:

Цар небесни жени сунце.

Цар небесни кад жењаше сунце,
Светитеље у сватове зваше:
Старог свата Петра у сред љета,
Првијенца громовник Илију,
А за кума крститељ Јована,
Два ђевера два божја анђела,
Барјактара у пролеће ђурђа,
А чауша светога Николу,
Пратијоца светог Аранђела.
Отидоше свеци по ђевојку
У ђевојке светодује Јање,*)
Лијепо их тамо дочекали,
И лијепим даром даровали,
Сваком свецу што је за којега:
Илију даше муње и громове,
Светом Петру у сноше шеницу,
А Јовану крсте и иконе,
Анђелима кључе од небеса,
Барјактару светитељу ђурђу
Дароваше цвјеће и пролеће,
А Николи по мору бродове,
Аранђелу све ришћанске душе.
Отолен се сватн подигоше,
И на небу трудни починуше,
Најтруднија светодуа Јања.
Сјела Јања куму уз колено,
На кума је наслонила главу;
Кад освану и ограну сунце,
Сунце сјану, те ограби Јању.

У овој легенди, која је као што се види, из прастарих времена до нас дошла, још је Бог као неки патријарх света, као брижна глава светској породици. Он је наумио да жени сина, па му тражи девојку и, да би му је прибавио, шаље он по њу „кићене свате," сасвим по људском, југословенском „адету." Ма да је садржај ове легенде из незнабожачког времена, то се ипак у њој свет и са хришћанског гледишта узима, ту се дакле оба времена у једно спајају. Девојка је „светодуа" т. ј. светим духом заданута. Име јој је Јања, што опомиње на свету Ану,

*) Пјевачица, која је ову песму казивала, рече, да је Јана св. Ана, мајка свете богородице. В. С. Караџић.

Digitized by Google

мајку свете богородице, тако да Христос као унук сунца и праунук божији може најзаконитијим начином доказати, да је и по матери божија порекла. Хришћанство је дакле постало кад се негдашње природно божасто (сунце) са људством спојило, а то је, по хришћанској науци, силазак божији на земљу само друкчије представљен. Свати, које је домаћин-бог сакупио, да их по девојку пошље, сами су хришћански свеци. А обичај овај тако је исто незнабожачки као и онај, да свеци владају летом, пролећем, громом, морем и т. д. У првобитној песми сигурно су места данашњих светитеља заузимали њиови незнабожачки преци. И код Бугара задржала се така легенда о женидби сунца, и та је у толико занимљивија, што је хришћански живаљ у њој слаб, сасвим побочан. То је ова легенда:

Славка роди врло лепу ћерку. У својој вељој радости премишљаше она васдан какво да јој име надене, и на послетку јој даде име „Грозданка" а то ће рећи „гадура," да би се људи од ње страшили. Грозданка растијаше и изађе тако лепа девојка, какву сунце још није обасјало. Грозданка изађе једно јутро у врт свога оца и ту је запази сунце. Сунце се лепотом њезином тако *занело* да је дркћући три дана и три ноћи на небу застало и заборавило да му ваља залазити. Кад се на послетку сунце кући врати запита га забринута мајка: сунце моје, мајчино детенце, гди си до сад дангубило? Твоја вечера, млада јуница и девет лебова, сасвим се олади! Ој слатка мајко, одговори сунце, да ти знадеш какву сам лепу девојку доле на земљи видило! Ако је не добијем за жену, нећу никад више засијати! С тога те молим, иди одма Богу и питај га, еда ли ми допушта, да девојку живу у небо доведем и да се њоме венчам! Мати сунчева одма оде и запита Бога: Господе Боже! Погле! Како сунце јадикује одкако је угледало на земљи једну лепу девојку! Реци не би ли је живу у небо довести могли? Остарела мајко сунчева, а шта ја нисам кадар учинити? рећи ће на то Бог. О ђурђеву дне ћемо спустити златну колевку на земљу, у двор девојчин, а она ће лећи у њу па ће се љуљати. Кад она у њу легне па се стане љуљушкати онда ћемо је са колевком заједно подићи нама, у небо! Што рекоше то учинише. О ђурђеву дне спусте они колевку. Старо и младо поита да се љуљушка и најпосле дође и Грозданка и легне у колевку. Мати је теде сама љуљати. Но тек што је легла у колевку ал' се спусте густи облаци, сакрију колевку и подигну је у вис, у небо,

(Наставиће се.)

Digitized by Google

ФЕНЕЛОН О ЖЕНСКОМ ВАСПИТАЊУ.

Од **Ђорђа Рајковића.**

(Свршетак.)

IV.

Обзир.

Да можемо посве оценити Фенелонов рад, нужно је да се поближе упознамо с приликом, која је тај рад изазвала; а то нас одводи на развитак Фенелоновог живота и образовања.

Фенелон, као и други велики умови његовог доба, врло је рано сазрео. Као дечак од дванаест година дошао је на свеучилиште, а у својој петнаестој години говорио је млади мирски племић-свештеник Фенелон с предикаонице у Паризу са особитим успехом. Исто се приповедало и о његовом сувременику и такмацу Босве-у. Отишавши Фенелон после неког времена на парохију, имађаше прилику сазнати људске невоље, те да би им доскочио, одлучи у један ма (то је било године 1675) путовати као мисионар у Канаду, али га наскоро повуче срце за класичким пољима Азије. Ватра, којом је запламтио за овако леп предмет у историји човештва, била је јака. „Сва се Грчка отвара мојим очима“ пише он у једном писму из тог доба, „уплашен султан уступа натраг, Пелопонез већ дише слободом, а црква у Коринту процветаће изновице; зачуће се ту опет глас апостолски. Чини ми се као да ме је итра мућа преманула у та лепа места, међу драгоцене развале, да посред најзнатнији споменика прикупим живи дух старине. Ја тражим судницу, ди је свети апостол Павле мудрацима овога света прорекао непознатог Бога; али после светог пређи ћу на земаљско, те ти се ја не ћу стидити сићи у Пирej, ди је Платон кројио план своје републике. Попећу се на двоструки врх Парнаса; набрaћу лаворике делфијске и окусићу сладост Темпе... Кад ли ће се, Боже мили! помешати крв турска са персијском на равницама Маратона, да се Грчка посве врати религији, философији и лепим вештинама, што је признају за своју отаџбину!“ — И тако Фенелон у полету свога уобразја види већ ди раскол пада, ди се исток за западом спаја, а Азија иза дуге чаме буди, ди се и сам гроб спаситељев своји световни стражара ослобаћа, те се цело човештво у имену „хришћанин“ сједињује.

Од овог милог заноса и чежње срца му (а ту већ проврују најраније клице његова Телемака) одазва га налог, који је за његове младе године био пун части и одликовања. Митрополит

париски наименује га за старешину друштва млади Францускиња. Друштво је то г. 1635. основао париски митрополит Гонди, са дозволом папе Урбана VIII. у тој намери, да се девојке, које су прешле из протестантске вере у католичку, у примљеној науци утврде, а да се поуче оне, које би још раде прећи. Ове девојке, које иначе нису завета учиниле, живиле су у пространој кући у улици св. Ане, и то под особитом заштитом краља Лудвика XIV. Фенелон је за своје године (онда је тек навршивао 27-у) отправљао ово звање кроз десет година на подпуно задовољство своје власти, стекавши ту оно дубоко познање женског и човечијег срца, што га је извештило за учитеља не само деце него и родитеља. У ово доба пада његово дело „о васпитању девојака.“ Он га испрва није ни мислио штампати, већ га је из пријатељства намењо војводкињи плем. Бовиљијеровој, пошто је не дуго за тим примио мужа њеног за помоћника при васпитању херцега бургундског. Госпођа Бовиљијер, имајући окром више синова још и осам ћери, молила је Фенелона да јој помогне васпитати их, и заиста су ове по примеру своје кротке мајке и по поуци Фенелоновој постале узорима свију врлина. Дело је први пут штампано у години 1688.

Женско је васпитање важније од мушкарачкога, будући се људи онако васпитавају, како се женама прокте! То је Фенелонова наука, то је садржај његове књиге.

Дело је ово писано у оно доба, кад су жене у Француској имале највећи утицај, кад су оне с висине свога романтичког престоља поделиле дружини ону углађеност и пријатност, које сву Европу преобразише. Па ипак је моћ предрасуде била толика, да Фенелон, наочиглед најучтивијем двору на свету, није могао своје дело оправдати основима користи и човечности, но је морао прибећи чисто богословском начелу: „Жене су половица људског рода, ког је Христос својом крви искупио и вечном га животу наменио.“ Да женски спол и друго што учи, а не само певати, играти и комплименте правити, ваљало је позвати се на заслуге искупљења.

Век, у ком је Фенелон живио, једва је појмио његове мисли. Наш век сувише и је занемарио. За то што смо преко његове књиге прескочили, чини нам се да смо у напред коракнули; а ипак има још млого предела у Европи, којима су врлине исте књиге остале непознате! Колико се год фалимо просветом нашега доба, још нису жене оно што би требало да буду. Не вири л' још и данас из њиовог васпитања наша незафалност и манитост? Кад погледамо како се оне одгајају, не ћемо л' рећи, да њиова

добра или зла воља мора остати безуспешна? Сиротице! Истин је цела, безумље њиови мужева свуда и осуђује на несрећу поступа с њима као са играчком, тржари с њима као с каквим еспапом. И најпросвећенији народи не сећају се да ум женски треба снажити а срце питомити; они на против уче женске, да признаду кићење за прву потребу живота, а лепоту за прво својство човечије.

Па како нам данас жена слабо мари за важније ствари, а како се силно јагми о ништарије! Женске се душе непрестано врзу око моде; рад ње се оне претварају и муче, рад ње ће поднети зиму, врућину, глад, за њу ће здравље па и сам живот метнути на коцку. Ми на наше ћери каламимо навику какве год врајле успијојле, наше жене учимо каквим год детињаријама. Па шта имамо отуд? Немарност једнога спола има утицај на навику другога: женска се кити да се мушкарцу допадне; мушкарац се мора обезобразити да женску ували у несрећу. Наша политичка и морална немарност, неразумевање наши користи и наши дужности, наше одроћавање, наша сујета, наше мане, наши греси, — све то налази свој корен у трошном васпитању женскиња.

Али кад се наше матере не буду као дадиље инатиле о томе, која има лепшу и господскије одевену децу, већ о томе, која им већу врлину у срце и снагу у дух усађује, онда ће наш народ очима прогледати. Време је, о законописци! време је да се и тога сетите: ове жене, које ви заборављате, те жене састављају половицу људског рода. Ви иштете поглавице, јунаке, грађане; обратите се дакле женама, јер ако оне не приуготове нашу душу за ваше законе, сви ваши умни напори остаће безуспешни по народе. Ал' шта? Пишући законе, издајући законике, јесте л' ви за вредно нашли и помислити, да има жена на свету? Знате л' ви шта је материња љубав? Јесте л' ви икад на то помишљали, да је њезин глас први звук, што нам до ува допире, њезин поглед први зрак, што нам око весели, њезина песма наша прва певанка, њезина нежност наше прво умиље? Јесте л' ви то све проесапили и умом премислили, — е, добро! Ди је тај јунак, који да се женама и њиовој свеможности наруга? Оне нам васпитавају децу; оне нам одушевљавају мужеве; материња љубав упућује нас на добро и зло, љубав вереница и супруге довршује нашу судбу.

Паштити се дакле око васпитања женског, то ће рећи толико, као да се паштимо око нашег сопственог; уливати женскињу племенитије и више мисли, исто је толико, као да једним ударцем сатремо све наше ништаве страсти и тежње. У толико ћемо

Digitized by Google

више бити чувени и виђени, у колико нам женске буду боље; а оне нас не могу учинити бољима, док саме не постану сретније. Ди женама нема поштовања, тамо им нема ни живота: женска је младост влада, женска је старост попуштање. Ал' ове дуге и жалосне године могу се претворити у године весеља; има нека снага и над лепотом, а то је она снага, коју нам даје свесно испуњавање дужности. Ту је ето лек, како да жена остане увек млада и лепа, лек, који заслужује да се покуша. Ал' то још није све: жену, која живи у кругу своје породице, која своју лепу душу све то лепшим својствима богати која се изображава тек да своју породицу изобрази — ту жену намаме светске не ће окужити! Уређај природе пун је дражи и милости: природа је у материном срцу пробила извор дечији врлина, природа оће, да детиња невиност буде стража материнској мудрости.

ПОДЛИСТАК.

Слике из зоологије.

II.

Жимпан.

(Свршетак.)

Врло је велика међусобна оданост међу члановима једног чопора. Мужаци љубе жене, а ове опет децу своју необично, и јачи браће увек слабије. У путеној похотљивости нису жимпани толико одвратни, колико други мајмуни, особито и орангутани. Говоре што више и о некој скромности и чедности, што их они показују. Више со пута причало, да мушки жимпани особито бегепишу људске женскиње; кад кад одведу на силу младе црнкиње са собом, па их по више година у шуми задрже, где их брижљиво чувају и са својом сировом нежношћу врло им досађују; не морамо скоро ни рећи, да таке приче потребују још потврде. Иначе би било веома чудно, кад би мајмуни слутили исто тако о своме сродству с људма, као оно црнци, који их држе за своју својту и рођаке Они држе жимпане за неко особито људско племе, које је због својег рђавог понашања истиснуто из људска друштва и држећи се непрестано тих својих злих навада мало по мало дошло до тога степена у коме се до сада налази. То мишљење не смета у осталом ништа добрим тим људма, да једу мајмуне, које убију.

Жимпана су, особито у новије доба, доносили чешће жива у Јевропу, и то обично само млада. Али наше њему туђинско подне6ље увек га је на скоро сатарало. Нема до сада ни једног примера, да је који од тих

Digitized by Google

мајмуна остао у јевропском ропству по више година у животу; на против причају, да жимпани у својој постојбини издрже у ропству и преко 20 година и при томе веома нарасту и ојачају. До сеље је увек опажано код ухваћених мајмуна, да су били тихи, паметни и милокрвни. Капетан Грепрет прича о једној женци, која је показивала чудноватe доказе своје мудрости. Видео ју је он на лађи, којом су је водили у Америку. Научили су је, да ложи пећи, и она је вршила ту дужност своју на општe задовољство, брижљиво је мотрила, да ниједан угљен не испадне на поље, па знала је и то, кад је пећ зажарена. Онда је отишла и јавила је пекару неким особитим покретима, да је већ обавила поверени јој посао и он се толико могао ослонити на своје шегрче, да није нигда морао доћи да надгледи жарење пећи. Иста је мајмуница вршила и послове матроске са великом окретношћу и увиђавношћу. Скупљала је једеке, дизала је једрила и свезала их је и радила је све на задовољство матрозима, да је они најзад прозваше својом помоћницом (Maat) На жалост изгуби ова дивотна мајмуница, пре него што дођоше у Америку, свој живот у след скотске свирепости крмапошевс, коју мораде претрпети. Овај ју је по неправди злостављао, не осврћући се на вриску и молбу бедног живинчета. Сиротица беше склопила руке, као човек какав, да би умилостивила својег мучиоца; али нечовек тај ни не осврташе се на речито мољење тога много одарена божија створа. Он не престајаше у својој простачкој свирепости. Мајмуница отрпе све, али по тад не узимаше никакве хране к себи, и угину после пет дана од гладн и душевна потреса. Сви је момци ожалишће, као да им беше друг.

Брос је донео два жимпана са собом у Јевропу, једног младог мужака и једну женку. Они су седели за столом, као и човек, једоше од свега и служише се ножем, виљушком и жицом. И пиће делише на једнако с људма, и особито им је годило вино и ракија. Ако им је што затребовало, звали су које морнарче, да им донесе, и јако су се разљутили, ако их не хтеде послушати, па су га онда ухватили за руку, уједали га и треснули о тле. Мужак се разболи и лађарски лекар пусти му крв; колико се год путем доцније поболео, дошао је увек лекару и пружио му руку, да му опет пусти крв. — Бифопов је жимпан скоро увек стајао стубочице и пшао, па и онда, кад је носио што тешко; изгледаше тужан и озбиљан, а креташе се одмерено и паметно. Господара свога слушаше на саму реч или знак. Узео се који пут са човеком каким под руку и тумарао је свуда с њиме, седео је за столом, приденуо је преда се „салвет“ као момодар какав, да не би упрљао рутаво тело своје, и кад је пио што, убрисао је њиме уста; сам је себи точио вино и кућао се са осталима. Донео је сам себи филџан, метнуо је у њ шећера, па је усуо чаја на то, и после је махнуо, да се охлади, а за тим је пио. Никога није вређао, него је приступао свакоме скромно и јако се радовао, кад га је ко миловао. Сви, који

походише Бифона, заволеше необично његова укућанина и доносише му слаткиша и воћа. На жалост угинуо је одмах прве године од сухе болести. — Др. Траљ донео је једног жимпана са собом у Инглеску, који није радо ходао усправљено, него се шта више при ходу одупирао о прсте. Беше страшљив, али са познаницима поверљив. Кад је захладило време, обмотавао се обично у губер. Један дан му показаше огледало и он га је са свом пажњом посматрао; после голема несташлука наступи највећи мир. Разматраше радознало чудну ту справу и замуча од удивљења. За тим погледа питајући својега пријатеља, па опет погледа у огледало, оде иза њега, врати се опет натраг, још једном посматраше свој лик и питањем хтеде се осведочити, да ли је то заиста тело или је само опсена: — исто тако, као што оно чине дивљи народи, кад им се покаже први пут огледало.

Други некакав путник прича о једноме младом мужаку, што га је добио на неколико дана, по што је ухваћен на западном приморју афричком, да је на скоро постао с њиме са свим поверљив, али да је још сила поверљивији био с једним црначким дечком, па је одмах у најжешћем гњеву зашкрипао зубма, чим би се овај удаљавао ода њ. Врло је бегенисао хаљине, и што му је прво дошло под руку, узео је себи, однео га је на какво место, па је сео на њих и није их пуштао без големе борбе и без знака највећег незадовољства. „Кад сам опазио ту наклоност његову према оделу,“ прича приповедач даље, „набавио сам му једну памучну хаљину, од које се он после ни за живот главе није хтео да растави, и коју је свуда за собом цицкао, тако да га ничим не могоше намамити, да је остави на само на који час.“

„Није ми било познато, како живе мајмуни по шумама, за то покушах, да га отхраним на своју руку и то ми добро испаде. У јутру око осам часова добијао је мој сужањ комад хлеба наквашена у води или у разблаженоме млеку, око два часа по подне коју банану или рајску смокву (Pi-ang), и пре но што легне, опет једну банану, китајску наранчу или комад ананаса. Банане као да је јео најрадије. Кад је ње имао, махнуо је све друго јело на страну, а кад је није добио, био је злоћудан. Кад сам га једном ацкао са бананом, страхота се био озлоједио, па се продера и јурну главом о зид тако силно, да је се с места стропоштао наузначице на тле; за тим се успне на ковчег један, рашири очајне руке и стрмоглави се са њ. Због тога почех зенсти за живот његов, и престанем од ацкања. Сад његовој радости, што је победио, не беше краја: једном речју. увек. кад му не учиних што по вољи, показиваше се као какво размажено и јогунасто дериште. Али колико га се разљутио по који пут, никад не опазих на њему, да је вољан, да уједе својега чувара или мене, или да нас како друкчије нападне.“ —

Ето вам сада казах неколико од небројних прича, што их казују о

овом мајмуну; штета само, што на брзо угину од неизбежне суве болести Скоро одмах по своме доласку у Јевропу почну кашљати, и постану тиши и туробнији. Што даље болест поступа, то су све мирнији и блажи; најзад из ледају тако да их одиста човек мора сажаловати. Као јектичави људи клоне им глава, кашљу кад тад и прекрсте руке на болна прса, при том гледају на човека тако тужно и молећи са својим тамно-мрким очима да човека мора потрести. Обично подлегну тој страховитој зарази још у првој години, а ако не у првој, оно за цело у другој; наше хладно поднебље не може никад заменити сретној деци југа њихову жарку, лепу постојбину.

(По немачком.) Васа Арсенијевић.

Ко неби хтео да зна колико је сунце?

(Свршетак.)

Но и то још како; ал' ви знате и то, да је наш незајазими сандук једну миљу — и висок; а то ће рећи тол'ко, као да 24,000 исти таковых редова још треба, као што је онај с којим смо почели да патошемо, па тек онда да га напунимо! Кад и ово узмемо на око и на рачун, онда ћемо се уверити — опет на жалост — да наша сирота машина далеко више времена треба, па да нам каже: ево вам! Не чудите се, кажем: да ће морати да ради дан ноћ пестанимице пуни 438.356 година, 1 сат, 26 минута и 24 секунда. Да је нешто наш грешни праотац Адам пре 6000 година 10 таких машина имао и помоћу њином хтео да напуни тај сандук истим цигљама, то би до данаске тек седми део напуњен.

То је, ви'те, тек једна једита кубична миља, коцка, дугачка, широка и висока за једну миљу; но почем се из паше земље 2650 милијона таких коцака могу исећи, то онда у колко једну коцку решпектујемо, у толко 2650 пута више морамо решпектовати нашу земљу. Сунце садржи у себи само 3700 билијона кубичних миља, а почем већ имамо од прилике појма о једној кубичној миљи, то онда морамо и на то питање да одговоримо: а кол'ко је то: један билијон??

Билијон, то је милијон по милијон пута узето, а у цифрама овако изгледа: 1,000.000.000.000. Но цифре још никако не могу да нам јасно претставе количину, коју означују. Наше око — можда и памет — скученисе тако у схватању количине, да тек по три означења губимо. Кад би, на пример, ови 6 цртица (— — — — — —) једним погледом хтели да избројимо, то би и нехотице у погледу томе одма узели двапут по три и тек онда би видили, да их је шест. Веће количине тек упражњавањем појимамо, иначе их ни замислити не можемо. Један билијон то је толико, да би сваки онај, који је кадар да сваког минута три изброји, да би сваки

овај пуни 10.000 година требао да живи, док неби потпун билијон набројао. Но како би из сунца могли исећи 37000 билијона таких коцака, од којих свака по миљу у висини, дужини и ширини износи, то онда не треба ни сумњати, кад вам кажем: да би и она рука, која би могла свакога секунда по три целе кубичне миље из сунца да ишчупа, да би и та рука требала пуни 37. милијона година, док неби све сунце рашчупала и уништила...

Узимо само ово, слатки моји, да је нешто при постајању сунца свака секунда само по једна кубична миља сунчане масе правило се, да је онда 111 милијона година морало протећи, док сунце није било готово. Но онда — без сумње— није још могло изгледати као таце што запад погађа, или усијано буре са карловачким вином, коме се неки песници још сада радују...

Дакле, слатки моји, знате ли сада: колико је сунце?

У Бечу. *и. г.*

Цар и три ћери његове.

(Народна приповјетка.)

Био један цар и тај је имао три ћери, које су врло неваљале биле: јер кадби им отац одијело скројио, то би им оно преко дана трајало а чим ноћ настане, отишле би оне некуда те све хаљине подеру, да их више обући нису могле. То се цару досадило па заповједи стражару да пази куд оне об ноћ иду и шта раде, јер ако не буде знао казати, да ће му главу одсјећи. Стражари су многи одлазили али нису ништа знали казати, а цар је свима редом главе дао одсећи. Тад се јави један угледан младић да стражари, и рече да ће он њи већ опазити куд иду и шта раде. Он оде у вече на стражу, узме оружје па га метне крај себе, а он се наслони као да спава, да виде шта ће оне да раде. Ћери чим виде да је он заспао стану га двије старије грдити а она најмлађа рећи ће: Немојте га, сестре, тако грдити, доста ће му сутра бити кад му осијеку главу. Сад оне брже боље туре прсте у неко стакло, помажу се по рукама и погама па онда рекну: Ни о пањ ни о кладу ни о куће угаљ, па стану прњивати. Он брже боље уради то све па као мува одлети за њима.

Он је дуго за њима летио, па пређе преко златне шуме златног моста и златне реке док не дођоше сви у вилинско село те оне униђу у собу а он за њима. Две старије ћери биле су удате: најстарија је имала сина, млађа ћер а најмлађа још није била удата већ ју је просио један вилњак. И оне две старије биле су удате за вилњаке па су сваку ноћ долазиле код своје ђеце, тако су и сад дошле па су донијеле дарове ђеци, старија даде свом сину златну чаму а она млађа својој ћери златну жицу. Стра-

жар кад види то све увуче се у собу под кревет да гледа шта ће се још догодити. Ђеца су се играла па баце играчке на земљу а стражар брже боље шињима у торбак како ће се моћи освједочити његове речи. Сад настане велико веселье, ту се тако играло и скакало, да су хаљине у комаде поцепале биле. Кад су се изиграде изљубе се са мужевима и ђецом па онда бежи кући. Успут извади он из моста клин напуни чашу воде и устргне гранчицу па метне у торбу па кући. Кад је освануло позове цар к себи младића па га стане питати шта је видио и чуо. Он све искаже по реду како се збило, па извади златну чашу пуну златне воде, жлицу, клин и гранчицу велећи; ако мени не вјерујете а оно ево сведочанства. Цар кад све то дозна, да своје две старије ћери убити, а најмлађу уда за тог младог човека, да после смрти он царује.

Прибиљежио у Дубици Мојица Хрваћанић.

Мушке сузе.

Женске сузе дирају човека, за ког теку, али мушке сузе праве жену, што их изазива, још само тврђом. Допустите ми, да то разјасним.

Жене су јако жељне снажних мужева, као искусне топџијинице, које знају, да ђулета лакше кроз зид, него кроз џак са вуном пролазе. Оне се диве дванаест делима херкуловим тринаестог ради, оног, што га је у одаји Омфалије свршио. Да је са ткањем почео, а с' немејским лавом завршио, неби му ни имена знале. Оне љубе хладна срца, што у овима помоћу даха њиног сопственог жара осећај као лепо цвеће проклија, исто као и зими на прозорима. Из топузине јунакове режу си хиљаду чачкала за зубе, да тим своје супарнице једе. Човека, који се против страсти бори, што су му ју улиле, високо цене, пође ли му пак за руком, да ју победи, онда је слаб, несталан, неверан. Ту слабост морамо жени опростити, али праштање јој је и нужно. Њена радозналост и њена плашљивост једнако су велике. Оне би, да свакој опасности, од које дрхћу, ипак близу ступе, оне би у све провале, што су на њиховој стази, погледале, па будући су плашљиве, може их само гвоздена ограда умирити. Што се женама сваки човек мушки допада, кога љубе, мисле, да немогу слабог човека љубити. Кујнска управа њиног срца има своја стародавна правила. Оне држе, љубав човека може се само тако сачувати, ако је у љутом сирћету учињена. Али живо цветаће чуство у мушким грудима не треба те киселине, која кочи. Жене имају тако радо угушене сузе, угушене уздахе, пркос човека, који их бега; јер оне врло добро знају, да се лук у толико пре ломи, што је јаче запет. Жени даје, човека одузима љубав понос. Она постаје ташта, он смеран. Женама је ређа радост, да

своју моћ покажу, него да је имају, за то немаре за човека, који неће да се бори, да својом копачном погибијом моћ њиних дражи пропесе. Што му драго, нек сљеде у име божје свом нагону, али нек си не уображавају, да је у њему што узвишено. Он се оснива на нечем сасвим обичном. Жена, што нежно осећа, што велику душу има, зна дакако, да једног човека непретставља другом за то, што је шест стопа висок; али незна, да и срце и дух своју геометричну дужину, своју пуноћу меса и костију има што нити лепоту нити јачину чине. Исто тако има и шарлатаперије карактера као и духа. Човека, који мало говори, држе многи дуго за мудру главу, као и миран карактер за јак. Али дође ли до дела, тада се види слабост последњега, као и прве, кад ваља говорити. Одважност, храброст својства су, што човека ресе, али најобичнији човек има их исто као и јунак који нема да бира и само један пут пред собом види, ком опасност само с једне стране прети, зна брзо, шта треба да ради и победа му је лакка. Тесногруди људи избаве се без снаге, као што у тесном кланцу једна рука јуриш многих одбија. Али ком су многи путови отворени, ког душман са свију страна опколе, који велико срце има, хиљади непријатељских осећаја уједно приступачно, тај теже продире, па и кад му је части пун. Сирома или шкрт човек, који само једног гостa има, може му лакко пун пехар наточити; али ком многи гости долазе неможе, ма колико богат и издашан био, свак пехар до горе напунити. Ћутите с вашим јаким карактерима, што их тако високо цените! Преместите их у велико време, и ћете видити, како су мали. Борачка вештина, што у боју ни луле духана не вреди. Ставите вашег слабог човека у велику опасност, коју мора надвачити, престав'те му велику награду, што ју може задобити и ваше безобразно презирање морало би врло онећутити А има ли што у данашњем свету, за што би живити или мрети могли? Отаџбина, божаство? Мирабо је био лакомислен човек и држан за то; неколико година касније, кад је револуција букнула, постаде велик човек и као таког славише га. Да је Наполеон педесет година пре рођен, говорили би за њега, да је сухопарац, да срца нема.

Да завршим. У том ми је сав мој мушки понос, да нећу с женом да се мерим; много је већа част и више личи мужу, без капи крви предати се. Лијте увек сузе, који несрећно љубите, догод их отаџбина лије. Обоје ће заједно преегати.

Из Берне-а. П.

Digitized by Google

добра или зла воља мора остати безуспешна? Сиротице! Истина је цела, безумље њиови мужева свуда и осуђује на несрећу, поступа с њима као са играчком, тржари с њима као с каквим еспапом. И најпросвећенији народи не сећају се да ум женски треба снажити а срце питомити; они на против уче женске, да признаду кићење за прву потребу живота, а лепоту за прво својство човечије.

Па како нам данас жена слабо мари за важније ствари, а како се силно јагми о ништарије! Женске се душе непрестано врзу око моде; рад ње се оне претварају и муче, рад ње ће поднети зиму, врућину, глад, за њу ће здравље па и сам живот метнути на коцку. Ми на наше ћери каламимо навику какве год врајле успијојле, наше жене учимо каквим год детињаријама. Па шта имамо отуд? Немарност једнога спола има утицај на навику другога: женска се кити да се мушкарцу допадне; мушкарац се мора обезобразити да женску ували у несрећу. Наша политичка и морална немарност, неразумевање наши користи и наши дужности, наше одроћавање, наша сујета, наше мане, наши греси, — све то налази свој корен у трошном васпитању женскиња.

Али кад се наше матере не буду као дадиље инатиле о томе, која има лепшу и господскије одевену децу, већ о томе, која им већу врлину у срце и снагу у дух усађује, онда ће наш народ очима прогледати. Време је, о законописци! време је да се и тога сетите: ове жене, које ви заборављате, те жене састављају половицу људског рода. Ви иштете поглавице, јунаке, грађане; обратите се дакле женама, јер ако оне не приуготове нашу душу за ваше законе, сви ваши умни напори остаће безуспешни по народе. Ал' шта? Пишући законе, издајући законике, јесте л' ви за вредно нашли и помислити, да има жена на свету? Знате л' ви шта је материња љубав? Јесте л' ви икад на то помишљали, да је њезин глас први звук, што нам до ува допире, њезин поглед први зрак, што нам око весели, њезина песма наша прва певанка, њезина нежност наше прво умиље? Јесте л' ви то све проесапили и умом премислили, — е, добро! Ди је тај јунак, који да се женама и њиовој свемоћности наруга? Оне нам васпитавају децу; оне нам одушевљавају мужеве; материња љубав упућује нас на добро и зло, љубав веренице и супруге довршује нашу судбу.

Паштити се дакле око васпитања женског, то ће рећи толико, као да се паштимо око нашег сопственог; уливати женскињу племенитије и више мисли, исто је толико, као да једним ударцем сатремо све наше ништаве страсти и тежње. У толико ћемо

Digitized by Google

више бити чувени и виђени, у колико нам женске буду боље; а оне нас не могу учинити бољима, док саме не постану сретније. Ди женама нема поштовања, тамо им нема ни живота: женска је младост влада, женска је старост попуштање. Ал' ове дуге и жалосне године могу се претворити у године весеља; има нека снага и над лепотом, а то је она снага, коју нам даје свесно испуњавање дужности. Ту је ето лек, како да жена остане увек млада и лепа, лек, који заслужује да се покуша. Ал' то још није све: жену, која живи у кругу своје породице, која своју лепу душу све то лепшим својствима богати која се изображава тек да своју породицу изобрази — ту жену намаме светске не ће окужити! Уређај природе пун је драги и милости: природа је у материном срцу пробила извор дечији врлина, природа оће, да детиња невиност буде стража материнској мудрости.

ПОДЛИСТАК.

Слике из зоологије.

II.

Жимпан.

(Свршетак.)

Врло је велика међусобна оданост међу члановима једног чопера. Мужаци љубе женке, а ове опет децу своју необично, и јачи браће увек слабије. У путеној похотљивости нису жимпани толико одвратни, колико други мајмуни, особито и орангутани. Говоре шта више и о некој скромности и чедности, што их они показују. Више се пута причало, да мушки жимпани особито бегенишу људске женскиње; кад кад одведу на силу младе црнкиње са собом, па их по више година у шуми задрже, где их брижљиво чувају и са својом сировом нежношћу врло им досађују; не морамо скоро ни рећи, да таке приче потребују још потврде. Иначе би било веома чудно, кад би мајмуни слутили исто тако о своме сродству с људма, као оно црнци. који их држе за своју својту и рођаке Они држе жимпане за неко особито људско племе, које је због својег рђавог понашања истиснуто из људска друштва и држећи се непрестано тих својих злих навада мало по мало дошло до тога степена у коме се до сада налази. То мишљење не смета у осталом ништа добрим тим људма, да једу мајмуне, које убију.

Жимпана су, особито у новије доба, доносили чешће жива у Јевропу, и то обично само млада. Али наше њему туђинско подневље увек га је на скоро сатарало. Нема до сада ни једног примера, да је који од тих

мајмуна остао у јевропском ропству по више година у животу; на против причају, да жимпани у својој постојбини издрже у ропству и преко 20 година и при томе веома нарасту и ојачају. До сеље је увек опажано код ухваћених мајмуна, да су били тихи, паметни и милокрвни. Капетан Грепирет прича о једној женци, која је показивала чудноватe доказе своје мудрости. Видео ју је он на лађи, којом су је водили у Америку. Научили су је, да ложи пећи, и она је вршила ту дужност своју на општe задовољство, брижљиво је мотрила, да ниједан угљен не испадне на поље, па знала је и то, кад је пећ зажарена. Онда је отишла и јавила је пекару неким особитим покретима, да је већ обавила поверени јој посао и он се толико могао ослонити на своје шегрче, да није нигда морао доћи да надгледи жарење пећи. Иста је мајмуница вршила и послове матроске са великом окретношћу и увиђавношћу. Скупљала је једеке, дизала је једрила и свезала их је и радила је све па задовољство матрозима, да је ови најзад прозваше својом помоћницом (Maat) На жалост изгуби ова дивотна мајмуница, пре него што дођоше у Америку, свој живот у след скотске свирепости крмапошевс, коју мораде претрпети. Овај ју је по неправди злостављао, не осврћући се на вриску и молбу бедног живинчета. Сиротица беше склопила руке, као човек какав, да би умилостивила својег мучиоца; али нечовек тај ни не осврташе се на речито мољење тога много одарена божија створа. Он не престајаше у својој простачкој свирепости. Мајмуница отрпе све, али по тад не узимаше никакве хране к себи, и угину после пет дана од глади и душевна потреса. Сви је момци ожалишће, као да им беше друг.

Брос је донео два жимпана са собом у Јевропу, једног младог мужака и једну женку. Они су седели за столом, као и човек, једоше од свега и служише се ножем, виљушком и жицом. И пиће делише на једнако с људма, и особито им је годило вино и ракија. Ако им је што затребовало, звали су које морпарче, да им донесе, и јако су се разљутили, ако их не хтеде послушати, па су га онда ухватили за руку, уједали га и треснули о тле. Мужак се разболи и лађарски лекар пусти му крв; колико се год путем доцније поболео, дошао је увек лекару и пружио му руку, да му опет пусти крв. — Бифопов је жимпан скоро увек стајао стубочице и пшао, па и онда, кад је носио што тешко; изгледаше тужан и озбиљан, а креташе се одмерено и паметно. Господара свога слушаше на саму реч или знак. Узео се који пут са човеком каким под руку и тумарао је свуда с њиме, седео је за столом, приденуо је преда се „салвет“ као поводар какав, да не би упрљао рутаво тело своје, и кад је пио што, убрисао је њиме уста; сам је себи точио вино и кућао се са осталима. Донео је сам себи филџан, метнуо је у њ шећера, па је усуо чаја на то, и после је махнуо, да се охлади, а за тим је пио. Никога није вређао, него је приступао свакоме скромно и јако се радовао, кад га је ко миловао. Сви, који

походише Бифона, заволеше необично његова укућанина и доносише му слаткиша и воћа. На жалост угинуо је одмах прве године од сухе болести. — Др. Траљ донео је једног жимпана са собом у Инглеску, који није радо ходао усправљено, него се шта више при ходу одупирао о прсте. Беше страшљив, али са познаницима поверљив. Кад је захладило време, обмотавао се обично у губер. Један дан му показаше огледало и он га је са свом пажњом посматрао; после голема несташлука наступи највећи мир. Разматраше радознало чудну ту справу и замуча од удивљења. За тим погледа питајући својега пријатеља, па опет погледа у огледало, оде иза њега, врати се опет натраг, још једном посматраше свој лик и питањем хтеде се осведочити, да ли је то заиста тело или је само опсена: — исто тако, као што оно чине дивљи народи, кад им се покаже први пут огледало.

Други некакав путник прича о једноме младом мужаку, што га је добио на неколико дана, по што је ухваћен на западном приморју афричком, да је на скоро постао с њиме са свим поверљив, али да је још сила поверљивији био с једним црначким дечком, па је одмах у најжешћем гњеву заштрипао зубма, чим би се овај удаљавао ода њ. Врло је бегенисао хаљине, и што му је прво дошло под руку, узео је себи, однео га је на какво место, па је сео на њих и није их пуштао без големе борбе и без знака највећег незадовољства. „Кад сам опазио ту наклоност његову према оделу," прича приповедач даље, „набавио сам му једну памучну хаљину, од које се он после ни за живот главе није хтео да растави, и коју је свуда за собом цицкао, тако да га ничим не могоше намамити, да је остави ма само на који час."

„Није ми било познато, како живе мајмуни по шумама, за то покушах, да га отхраним на своју руку и то ми добро испаде. У јутру око осам часова добијао је мој сужањ комад хлеба наквашена у води или у разблаженоме млеку, око два часа по подне коју банану или рајску смокву (Pi-ang), и пре но што легне, опет једну банану, китајску наранчу или комад ананаса. Банане као да је јео најрадије. Кад је ње имао, махнуо је све друго јело на страну, а кад је није добио, био је злоћудан. Кад сам га једном ацкао са бананом, страхота се био озлоједио, па се продера и јурну главом о зид тако силно, да је се с места стропоштао наузначице на тле; за тим се успне на ковчег један, рашири очајне руке и стрмоглави се са њ. Због тога почех зепсти за живот његов, и престанем од ацкања. Сад његовој радости, што је победио, не беше краја: једном речју, увек, кад му не учиних што по вољи, показиваше се као какво размажено и јогунасто дериште. Али колико га се разљутио по који пут, никад не опазих на њему, да је вољан, да уједе својега чувара или мене, или да нас како друкчије нападне." —

Ето вам сада казах неколико од небројних прича, што их казују о

овом мајмуну; штета само, што на брзо угину од неизбежне суве болести Скоро одмах по своме доласку у Јевропу почну кашљати, и постану тиши и туробнији. Што даље болест поступа, то су све мирнији и блажи; најзад из ледају тако да их одиста човек мора сажаловати. Као јектичави људи клоне им глава, кашљу кад тад и прекрсте руке на болна прса, при том гледају на човека тако тужно и молећи са својим тамно-мрким очима да човека мора потрести. Обично подлегну тој страховитој зарази још у првој години, а ако не у првој, оно за цело у другој; наше хладно подневље не може никад заменити сретној деци југа њихову жарку, лепу постојбину.

(По немачком.) Васа Арсенијевић.

Ко неби хтео да зна колико је сунце?

(Свршетак.)

Но и то још како; ал' ви знате и то, да је наш незајазним сандук једну миљу — и висок; а то ће рећи тол'ко, као да 24,000 исти таковних редова још треба, као што је онај с којим смо почели да патошемо, па тек онда да га напунимо! Кад и ово узмемо на око и на рачун, онда ћемо се уверити — опет на жалост — да наша сирота машина далеко више времена треба, па да нам каже: ево вам! Не чудите се, кажем: да ће морати да ради дан ноћ пестанимице пуни 438.356 година, 1 сат, 26 минута и 24 секунда. Да је нешто наш грешни праотац Адам пре 6000 година 10 таких машина имао и помоћу њиног хтео да напуни тај сандук истим цигљама, то би до данаске тек седми део напуњен.

То је, ви'те, тек једна једита кубична миља, коцка, дугачка, широка и висока за једну миљу; но почем се из наше земље 2650 милијона таких коцака могу исећи, то онда у колко једну коцку решпектујемо, у толко 2650 пута више морамо решпектовати нашу земљу. Сунце садржи у себи само 3700 билијона кубичних миља, а почем већ имамо од прилике појма о једној кубичној миљи, то онда морамо и на то питање да одговоримо: а кол'ко је то: један билијон??

Билијон, то је милијон по милијон пута узето, а у цифрама овако изгледа: 1,000.000.000.000. Но цифре још никако не могу да нам јасно претставе количину, коју означују. Наше око — можда и памет — скучените тако у схватању количине, да тек по три означења тубимо. Кад би, на пример, ови 6 цртица (— — — — — —) једним погледом хтели да избројимо, то би и нехотице у погледу томе одма узели двапут по три и тек онда би видили, да их је шест. Веће количине тек упражњавањем појмамо, иначе их ни замислити не можемо. Један билијон то је толико, да би сваки онај, који је кадар да сваког минута три изброји, да би сваки

овај пуни 10.000 година требао да живи, док неби потпун билијон набројао. Но како би из сунца могли исећи 37000 билијона таких коцака, од којих свака по миљу у висини, дужини и ширини износи, то онда не треба ни сумњати, кад вам кажем: да би и она рука, која би могла свакога секунда по три целе кубичне миље из сунца да ишчупа, да би и та рука требала пуни 37. милијона година, док неби све сунце рашчупала и уништила...

Узмимо само ово, слатки моји, да је нешто при постајању сунца сваког секунда само по једна кубична миља сунчане масе правило се, да је онда 111 милијона година морало протећи, док сунце није било готово. Но онда — без сумње— није још могло изгледати као т а ј с ш т о з а п а д п о г а ђ а, или у с и ј а н о б у р е са карловачким вином, коме се неки песници још сада радују...

Дакле, слатки моји, знате ли сада: колико је сунце?

У Бечу. *и. ѵ.*

Цар и три ћери његове.

(Народна приповјетка.)

Био један цар и тај је имао три ћери, које су врло невољало биле' јер кадби им отац одијело скројио, то би им оно преко дана трајало а чим ноћ настане, отишле би оне некуда те све хаљине подеру, да их више обући нису могле. То се цару досадило па заповједи стражару да пази куд оне об ноћ иду и шта раде, јер ако не буде знао казати, да ће му главу одсјећи. Стражари су многи одлазили али нису ништа знали казати, а цар је свима редом главе дао одсећи. Тад се јави један угледан младић да стражари, и рече да ће он њи већ опазити куд иду и шта раде. Он оде у вече на стражу, узме оружје па га метне крај себе, а он се наслони као да спава, да виде шта ће оне да раде. Ћери чим виде да је он заспао стану га двије старије грдити а она најмлађа рећи ће: Немојте га, сестре, тако грдити, доста ће му сутра бити кад му осијеку главу. Сад оне брже боље туре прсте у неко стакло, помажу се по рукама и погама па онда рекну: Ни о пањ ни о кладу ни о куће угаљ, па стану прњивати. Он брже боље уради то све па као мућа одлети за њима.

Он је дуго за њима летио, па пређе преко златне шуме златног моста и златне реке док не дођоше сви у вилинско село те оне униђу у собу а он за њима. Две старије ћери биле су удате: најстарија је имала сина, млађа ћер а најмлађа још није била удата већ ју је просио један вилњак. И оне две старије биле су удате за вилњаке па су сваку ноћ долазиле код своје ђеце, тако су и сад дошле па су донијеле дарове ђеци, старија даде свом сину златну чаму а она млађа својој ћери златну жицу. Стра-

Google

жар кад види то све увуче се у собу под кревет да гледа шта ће се још догодити. Ђеца су се играла па баце играчке на земљу а стражар брже боље шњима у торбак како ће се моћи освједочити његове речи. Сад настане велико веселье, ту се тако играло и скакало, да су хаљине у комаде поцепале биле. Кад су се изиграле изљубе се са мужевима и ђецом па онда бежи кући. Успут извади он из моста клин напуни чашу воде и устргне гранчицу па метне у торбу па кући. Кад је освануло позове цар к себи младића па га стане питати шта је видио и чуо. Он све искаже по реду како се збило, па извади златну чашу пуну златне воде, жлицу, клин и гранчицу велећи; ако мени не вјерујете а оно ево сведочанства. Цар кад све то дозна, да своје две старије ћери убити, а најмлађу уда за тог младог човека, да после смрти он царује.

Прибиљежио у Дубици Мојица Хрваћанић.

Мушке сузе.

Женске сузе дирају човека, за ког теку, али мушке сузе праве жену, што их изазива, још само тврђом. Допустите ми, да то разјасним.

Жене су јако жељне снажних мужева, као искусне топџијнице, које знају, да ђулета лакше кроз зид, него кроз чак са вуном пролазе. Оне се диве дванаест делима херкуловим тринаестог ради, о н о г, што га је у одаји Омфалије свршио. Да је са ткањем почео, а с' немејским лавом завршио, неби му ни имена знале. Оне љубе хладна срца, што у овима помоћу даха њиног сопственог жара осећај као лепо цвеће проклија, исто као и зими на прозорима. Из топузине јунакове режу си хиљаду чачкала за зубе, да тим своје супарнице једе. Човека, који се против страсти бори, што су му ју улиле, високо цене, пође ли му чак за руком, да ју победи, онда је слаб, несталан, неверан. Ту слабост морамо жени опростити, али праштање јој је и нужно. Њена радозналост и њена плашљивост једнако су велике. Оне би, да свакој опасности, од које дрхћу, ипак близу ступе, оне би у све пронале, што су на њиховој стази, погледале, па будући су плашљиве, може их само гвоздена ограда умирити. Што се женама сваки човек мушки допада, ког љубе, мисле, да немогу слабог човека љубити. Кујнска управа њиног срца има своја стародавна правила. Оне држе, љубав човека може се само тако сачувати, ако је у љутом сирћету учињена. Али живо цветаће чуство у мушким грудима не треба те киселине, која кочи. Жене имају тако радо угушене сузе, угушене уздахе, пркос човека, који их бега; јер оне врло добро знају, да се лук у толико пре ломи, што је јаче запет. Жени даје, човека одузима љубав понос. Она постаје ташта, он смеран. Женама је већа радост, да

своју моћ покажу, него да је имају, за то немаре за човека, који неће да се бори, да својом копачном погибијом моћ њиних дражи пропесе. Што му драго, нек сљеде у пме божје спом нагону, али нек си не уображавају, да је у њему што узвишено. Он се оспива на нечем сасвим обичном. Жена, што нежно осећа, што велику душу има, зна дакако, да једног човека непретпоставља другом за то, што је шест стопа висок; али незна, да и срце и дух своју геометричну дужину, своју пуноћу меса и костију има што питп лепоту нити јачину чине. Исто тако има и шарлатаперије карактера као и духа. Човека, који мало говори, држе многи дуго за мудру главу, као и миран карактер за јак. Али дође ли до дела, тада се види слабост последњега, као и прве, кад ваља говорити. Одважност, храброст својства су, што човека ресе, али најобичнији човек има их исто као и јунак који нема да бира и само један пут пред собом види, ком опасност само с једне стране прети, зна брзо, шта треба да ради и победа му је лакка. Тесногруди људи избаве се без снаге, као што у тесном кланцу једна рука јуриш многих одбија. Али ком су многи путови отворени, ког душман са свију страна опколе, који велико срце има, хиљади непријатељских осећаја уједно приступачно, тај теже продире, па и кад му је части пун. Сирома или шкрт човек, који само једног госта има, може му лакко пун пехар наточити; али ком многи гости долазе неможе, ма колико богат и издашан био, сваг пехар до горе напунити. Ћутите с вашим јаким карактерима, што их тако високо цените! Преместите их у велико време, па ћете видити, како су мали. Борачка вештина, што у боју ни луле духана не вреди. Ставите вашег слабог човека у велику опасност, коју мора надјачити, престав'те му велику награду, што ју може задобити и ваше безобразно презирање морало би врло онемити А има ли што у данашњем свету, за што би живити или мрети могли? Отаџбина, божаство? Мирабо је био лакомислен човек и држан за то; неколико година касније, кад је револуција букнула, постаде велик човек и као таког славише га. Да је Наполеон педесет година пре рођен, говорили би за њега, да је сухопарац, да срца нема.

Да завршим. У том ми је сав мој мушки понос, да нећу с женом да се мерим; много је већа част и више личи мужу, без капи крви предати се. Лијте увек сузе, који несрећно љубите, догод их отаџбина лије. Обоје ће заједно престати.

Из Берне-а. П.

Digitized by Google

БИБЛИОГРАФИЈА*)

Српске књиге.

МАНУАЛ СУДСКОГ ЛЕКАРСТВА ЗА ПРАВНИКЕ. Написао др. Милан Јовановић, заступник професора судског лекарства у великој школи. Прегледала и одобрила школска комисија. У Београду, у државној штампарији 1868. На вел. 8-ни, 2. л., VI. 224. стр. Стоји 8 гроша чаршЈ или 80. н. а. вр.

ЈЕЛИСАВЕТА КНЕГИЊА ЦРНОГОРСКА. Драма у пет делова написао Ђура Јакшић. 1868. У државној штампарији у Београду. На 16-ни, 215. стр. (Штампана су и имена претплатника на 5. л.) Стоји 80. н. а. вр.

БЕСЕДА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА, земаљског заступника, говорена 14. нов. 1868 на угарском сабору у питању народности. У Новоме Саду, платонова штампарија 1868. На 8-ни, 45. стр. Стоји?

НЕЧИСТА КУЋА. (Das böse Haus.) Драма у пет радња од барона Ј. Ауфенберга. С немачког превео Александар Поповић. У Вуковару. Накладом Александра Вагнера 18.9. На 16-ни, 197. Стр. Стоји?

*) Да би ова библиографија што потпунија могла бити, умољавамо лепо све издаватеље и списатеље наше, да би нам љубав имали послати од сваке књиге, коју на свет издаду, по један примерак, или бар потпун и веран наслов сваке књиге. У.

САДРЖАЈ.

Народна сувереност. Највиша државна власт и њезини органи. (Из књиге: „О уставној држави и њезиним установама.“) Од Ђ. Вукићевића. — Разговор с увученом српском заставом у мађпрату новосадском. Песма Л. К. — Сремска ружа. Приповетка из народног живота од Јована Грчића. (Наставак) — Пролеће. Песме Јована Грчића — Милепка. XXI. Коларић. — Успомене из незнабожачких времена у јужних Словена. (По дру Сигфриду Капперу.) (Наставак.) — Фенелон о женском васпитању. Од Ђорђа Рајковића. — IV. Обзир. — Подлистак: Слике из зоологије. II. Жимпан. По немачком од Васа Арсенијевића. (Свршетак.) — Ко небн хтео да зна колико је сунце? (Свршетак.) — Цар и три ћери његове. (Народна приповјетка) Од Мојица Хрвaћанина. — Мушке сузе. Од П. — Библиографија.

Издаје: Матица Српска. — — — — Уређује: А. Хаџић.

Платонова штампарија у Новоме Саду 1869.

Digitized by Google

Број 3. У НОВОМЕ САДУ 31. ЈАНУАРА 1869. Год. IV.

МАТИЦА.

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

ИЗЛАЗИ: десетог, двадесетог и последњега дана сваког месеца на табаку и по.

ПРЕТПЛАТНА ЦЕНА: на год. 4. ф., на по год. 2. ф. па три мес. 1. ф. Рукописи се не враћају.

О НАРОДУ И НАРОДНОСТИ У ДРЖАВИ.

(Из књиге: „О уставној држави и њезиним установама.“)

Од Ђ. Вукичевића.

Рекосмо у првоме чланку, да је држава самостална задруга људска на извесном земљишту.

Питање је: да ли се ова задруга људска у конкретној држави мора састојати из чланова једнога или више народа, другим речима: морали у једној држави бити само један народ или могу ли постојати и више народа?

Повесница света и историја држава показује, да се мало која држава састоји из једног народа, а тако исто да мало који народ искључиво једној држави припада.

Но повесница света и најновија историја држава показује очевидно и то: да дух данашњег века моћно и неуздржно за тим стреми да се чланови једнога народа у једну државу уједине и свака држава по могућству тип и израз једнога народа добије.

Друкче и неможе бити. То доноси собом сама природа људска, а поглавито одговара правом појму државном, као што га модерна државна наука схваћа.

По модерном државном схватању рекосмо, људи се зато у поједине државе уједињују: да тим удруженьем своје животне цели лакше, сигурније и успешније постижу; другим речима: да појединци под заштитом државном духовно, морално и материјално напредовати, усавршавати се и тим своме правом позиву на земљи одговорити могу.

Да се пак ово целокупно усавршење човека у држави са

једним народом млого лакше, пређе и поспешније постићи може него ли у држави са више народа по себи је јасно и очевидно. Да не спомињемо силна и непрекидна трвења између појединих народа у држави са више народа, у којима се најбоља снага народна троши и развијтак државни пречи; помислимо само да држава два пут, три пут и десет пути толико материјални жртава подноситп мора, ако жели да свима народима праведна буде, да једноме не закрати што другоме подели.

Помислимо да је у држави са више народа ретко где нужне равнотеже између појединих народа, већ један заузме господство и хегемонију над другима и да би ову одржати могао, свим могућним средствима иде за тим да убије у сваком другом народу оно, што га чини народом, т. ј. свест и духовни развијтак његов, да га деморалише, шта више да му подкопа и сам материјални опстанак његов; — помислимо само да образованост појединих народа, тиме и благостање његово, може далеко јаче напредовати, ако је цео тај народ под једном егидом државном уједињен, ако на олтару народнога развијтка целокупна снага народа радила и држава сву своју силу и власт на то обраћала буде, да се унапреди развијтак и благостање народно. Све ово показује нам довољно, да држава са једним народом, т. ј. народна држава млого лакше и сигурније своме позиву одговарати може, него ли држава са више народа, а тиме се уједно објашњује она општа тежња, онај моћни дух данашњег времена који за тим иде, да се појединн народи по могућству уједине и државе по томе преобразе.

Овоме великом преображају државном, који је моћно потекао струјом данашњег века, стоје велике и силне препоне на путу. Пре свега географски положај, који недопушта да се сви делови једнога народа физично у једно тело споје; повесница која је заједничком прошлости везала разне делове појединн народа у једно политично тело; начело легалитета, које данашњем, а тако исто и у опште свакоме фактичном положају вид неке законитости даје, а на послетку и фактична сила, која под видом равнотеже светске недопушта, ван у случају преке нужде, да се данашњи светско државни положај поремети.

Све ове препоне нестаће временом са развијтком слободе и праве образованости људске. Брда и реке, које беху толико времена природне границе државама, данас немају толике важности, јер ји је човек својим умом и вештином покорио и надкрилио. Тежња данашњег века стреми за тим, да државе у место ови, добију друге млого тврђе и сталније границе, основане на духу

народноме и протежуће се донде докле се сам дух народни протеже; да у место погледа историјског, начела легалности и равнотеже светске овладају животом народа начела правде, образованости и истинске слободе људске.

Овде нам ваља споменути још неке теорије, које су у државној науци јако распрострањене и у практичном државном животу појединих народа велики уплив и значај имају.

Таква је једна теорија, која разликује у свакој држави политички народ од народа генетичког, — а друга која разликује народ од народности. Обе су оне теорије посве лажне и празне фикције, измишљене од они народа, који или унутрашњи нагон или спољашна нужда на то упућује, да посредством ове фикције себе обезбеде и да однарођењем други народа себе умноже и своју хегемонију над њима одрже.

По тој теорији скуп свију држављана у конкретној држави без разлике порекла и језика сачињава један целокупни политички народ, а појединн по пореклу и језику међусобно различни народи називају се — генетички народи, или просто народности. Тако Мађари називају скуп свију држављана угарски мађарским *политичким* народом, а Србе, Словене, Романе и друге тек народностима, у или најбољем случају генетичким народима.

Ово пак нема смисла, јер народ и народност нису никако противположени појмови, почем нема народа без народности, а народности без народа.

Народ је морална јединица људи једнога порекла и језика. А народност је скуп душевни, морални и физички својстава, која поједине народе поглавито карактеришу и од друга народа разликују.

Дакле сваки народ има своју народност, која се у свести, језику, обичајима и другим особинама народним састоји, једном речи она му даје народни тип. Тип дакле и карактер појединн народа то је њиова народност. Зато нико неможе припадати једном народу а другој народности, као што горње теорије уче.

Народност у појединим деловима кога народа може бити још довољно неразвијена, као у Срба римске вере у Угарској, може бити угњетена, као у Руса и Словена угарски, али они ипак зато непрестају бити саставни делови српског, руског или словенског народа.

Но не само што је погрешно скуп свију држављана известне државе називати политичким народом а поједине народе у истој држави називати народностима, но уопште наименовање политич-

ког народа по себи је абсурдност: политичког народа нити је кад било нити ће кад бити.

Сваки је народ или по себи народ т. ј. генетичан народ или није ни какав. Другим речима народ чини његова народност, а то ће рећи његова унутрашња својства, као крв, језик, свест, обичаји, а никако спољашни случајни односаји, као н. пр. јели он становник ове или оне државе, јели привржeник ове или оне цркве, јели он члан овога или онога сталежа људског друштва у опште.

Кад би се допуштила држави та фикција, да она скуп свију држављана једним политичким народом назвати може, зашто се неби допустила та фикција и цркви, која би скуп свију својих последователља такође црквеним н. пр. православним, католичким протестанским назвати могла; или појединим сталежима, као аристократији, свештеницима, земљеделцима итд. да називају своје чланове аристократским, свештеничким, земљоделским народом? Један исти човек у колико би онда народа спадао!

Као што ово последње нема смисла нема ни прво. Народ је народ сам по себи, по своме суштном унутрашњем значају, а никако по својим спољашним случајним знацима.

Из свега дакле што досад рекосмо излази: да није нужда да у једној држави постоји тек један народ. Срећа је пак по државу свакако у којој је или искључно или већином тек један народ настањен; а сретан је сваки онај народ, који је искључно или бар већином у једној држави уједињен. Ова идеја покретна је мисао данашњег века; дух данашњег времена тежи за тим да ову идеју по могућству изведе и оствари. У колико пак по географском положају, по историјској прошлости и другим односајима у једној држави више народа постоје, и постојати морају, у толико се држава за њиов народни постанак и развијтак свакако старати има.

Како пак да се реши питање народности у појединим државама, то је ствар конкретна, и односаји те државе иште посебне студије; толико пак свакако стоји: да политичког народа ни у каквој држави нема нити може бити; сваки је народ, народ по себи т. ј. генетичан народ, — а народност то је посебна карактеристика, која један народ од другог дели и разликује.

Digitized by Google

ПРОЛЕЋЕ.

Песме Јована Грчића — Миленка.

XXII.

Киша пролетница на селу.

Над кровови сиромашни
Сиромашног мога села,
Облачина црна, тешка,
Мргодно се ево свела...

И с пегави крили своји
Око танке куле врза,
Из гра јој мукло прети,
И почешће муњу трза...

Па како се витла, Боже!
Ко у котлу хитра пара;
А селанце моје — ћути,
Па ко вели: Бог се стара...

Грмну ево... Севну ено...
Сва задрхта земља саде, —
А с висине — ко из кабла
„Пролетница“ киша паде...

Ох, па како сипа... лије!...
Мислиш, потоп собом носи!
„Није, није,“ — сељан вели —
„Таку кишу село проси!“...

И још речцу не изрече —
А бујана киша стаде;
Баш је добар с неба Боже:
Кол'ко треба — тол'ко паде!..

XXIII.

После кише.

Ох, како сунце сија
Кад густи облак прође!
Ох, како зрачак прија
Кад блага тишма дође!

Умилне тице мале
Са росна грања слећу,
Па росу чисто круне
У недра милом цвећу...

Уз поток жустар, мали,
— Што сада јаче струји —
Небројно јато пчела
Попевку своју зује...

А с брда у дол виче
Плаветна пресличица:
О, ал' нам киша бујна
У часу уми лица!

То слуша лепир мали
Па брзо у дол слеће,
Да види, ко у дољи
Овако кликнут' не ће:

Ох, ала сунце сија
Кад густи облак прође!
Ох, ала зрачак прија
Кад блага тишма дође!...

Digitized by Google

XXIV.

Дуга.

— Гле, дуге, децо, — о гледте дуге!..
И у вис диже слабачку руку
Весели старац.
„А гле! ено гле!“
Радосно кличу унуци мали
Пуштајућ' оку здраве погледе...
„А гле! ено гле! О, баш је лепа!..“
„„Ви'ш, деда, кол'ко зеленог има““
Рећи ће млађи — паметна ока.
— То жито значи, дедин скакавче!
А други опет дигнуо руку, —
Ко да би дирно слику шарену —
Па јасним гласом деду дозива:
„Црвеног', деда, још више има!!.“
— То вино значи, дедин берачу!
„„Но ено сада тек — што не оде!““
Почеће млађи жалосна гласа...
„Не бој се, Милче, још није воде!..
Теши га брата због искусним...
. . . . . .
. . . . . .
Још није... није...

Ал' сад је неста. .

СРЕМСКА РУЖА.

Приповетка из народног живота, од Јована Грчића.

(Наставак.)

IV.

Хоћу л'?
Нећу!

Зашто да хукнем, и ма да је то лако? Зашто да кварим своју забаву, и ма да је малена? Малена? О, колко пута пожелих и толишне, ал' заман; особито у лето, кад сунце чисто лиже пламеном по челу, и кад се уста као и не хотице отварају — да исхукну топлоту, жар — ил' у кратко: сву неугодност сливену у зној...

У лето дакле о овакој забави нема ни спомена, па ма је пожелео и сам Нештински кнез са окованом палицом! Но сада — хвала милом Богу, — ево није лето, па нити нас пече сунце својим пламењем, нити нам се отварају уста да исхукну топлоту, жар — ил' у кратко: сву неугодност сливену у зној...

Сада нам се забава ево понудила и сама, јер јој зацело није заповедио Нештински кнез са окованом палицом, — и кадра је ево да забавља свакога, ко знаде за забаву.

Не одиста људи су чудни у избору забаве; а на име онда, кад нису за забаву. Неки пак не само да су чудни, већ и — смешни... Узмимо на пример једнога „зевалца,“ брацику без посла

Digitized by Google

или још боље: брацику који и не тражи посла, па га само неколко тренутака посматрајмо, — и уверићемо се на брзо: да му је и сама забава исто тако смешна и ништава, баш као и он сам.

Погледајмо га на пример у онај пар, кад стоји крај прозора — баш као и ја саде; и посматрајмо га како — зева... зева, јер се не забавља; баш као ја ево што се забављам па не зевам.

Кад му погледите отромбољен нос и очи, које му не марно жмиркају, — разумећете: да баш и не жели забаве; па можда само зато, што онда не би могао тако лепо и отезателно — зевати...

По носу му познајете још и то, да чисто не радо и гледа, и ма да је већ тушта чмавао, па зато тек — жмири... Жмиркањем својим као да вас уверава, да баш неће никога да види кроз прозор, јер кад му није стало до одаје, није ни до улице.

Па шта ће онда код прозора?!

Запито би га можда ко год у чуду; а он би на то тек само зевнуо и од прилике овако прогунђао: а што ми силом нудиш забаве твојим питањем, радознаоче, ја стојим за то код прозора јер... јер...

Ту би још већма зевнуо — и то би му био цео одговор...

Ово наш брацика све донде тако тера, док се не би баш довољно назевао, и док му се оку не би указала нека сасвим удесна, за њега удесна, забава: али опет не на улици, већ баш пред самим носом — на прозору.

Шта мислите, као шта би то могло бити?

Ево шта: оназио би на пример — муву!

Знате кад оно мува налети на прозор, као да би кроза њ да пролети, па кад зачне да лепрша крили по глацкавом стаклу и да зуји, зуји?...

Ето, вите, то од прилике била би му удесна забава.

Дремљиве и лење очи тада му не би више жмиркале; расклониле би се, али, и поново примећујем, само зато, да муву посматрају, а никако да виде кога и на сокаку...

Гледо би је тако дакле наш брацика дуго, дуго, јер га забавља; а кад би се сиротица који пут дочепала дрвеног оквира, па таман да одлети, — а он би тек журно извукао лењу и дотле млитаву руку из џепа и:одгурно би је прстом — опета на стакло да му још малко зуји? А за што да зуји? — Јер га забавља!...

То му је, ви'те, забава; некад би му и то већ дотуњало, а он би се сасвим немарно загледао у црну брадавицу на левој руци и лизно би је по који пут језиком, да је — овлажи; или би чупнуо на потиљку подужу длаку — да на њој завеже чвор!

То су ви'те забаве; но то вам наведох ли с тога: што и сам ево стојим крај прозора — и ма да не зевам, и ма да се нисам загледао у несташну муву'или у малу брадавицу на левој руци, а на послетку — и ма да нисам чупнуо на потиљку подужу длаку, да на њој завежем — чвор!..

И ја стојим дакле код прозора; и само се у толико слажем са наведеним „зевалцем," што и ја не видим на улицу.

Он је могао, да је хтео; ја би пак хтео, али не могу!

То јест опростите, и ја би могао: али онда би морао — хукнути!

Но ја сам се у почетку још, као што знате, запитао: хоћу л' — нећу л? и рекао сам: да не ћу!

А да! Зашто ко да кварим своју забаву?

Забаву?

Јесте, баш забаву, и ево да је чујете, кад сте и „зевалчеву" чули.

Погледајте само како се лепо савила ова прекрасна грана!

Па како је изрецкана! Па како је пуна сребрни листића, таман као у тополе или у дафине. Па онда глете опет ово! Шта ли ће ово да буде? Изгледа ми баш као нека мала дечија рука! А да ли је збиља рука? Чекај, баш да видимо: један, два, три, четир, пет, шест — јок, није рука, јер овде би било шест прстију!

Премда ја познајем једнога човека, коме судба даде и шест прстију, — али шта се то вас тиче?

Но гле, мајк', шта је ово опет?! Изгледа ми баш као неки мали јеж, што се увио у клупче, па му се накострешили осмејци — да кажем бодље. Бодља и осмејак у данашње доба — једно су.

Зарио се ево у свој рођенацки трбу, баш као неки незаситни себичњаци српски, што у место сваке молитве шапућу: трбувом за лебом, трбувом за лебом! — а овамо народу своме, правди и поштењу окренули — леђа, чекињава, бодљикава леђа, баш ко у овога јежа. Него шта је ово више њега? Изгледа ми баш као неко „слепо змијче," ал' коме видиш само — реп! Сравнио би га чисто са неким и неким коловођом српским, коме на жалост опажамо само — реп, а на радост главу никако: јер да има и главе још — скупо би нас стало!

Него, нисам баш погодио; сада ево тек видим, да више личи сиротињском резанцу, него змијчету, јер у резанца и тако има главе. Па гле опет ових звездица! Боже, ала су сићушне, а уз то не бројне — баш као не бројне пеге на лицу Маре Чавракове. А ово? Бог би свети знао: тако је исплетено и замршено, као

Digitized by Google

закршени рачуни неких српских адвоката, што моју сироту матер скоро сатаранише... За душу им!

А ово?? Изгледа ми баш као нека мађарска мамуза; хм, ово би можда распознао по најбоље — Владимир...

— Владимир није овде, браца Јоцо, очо је баш сада грк-Панти!

— А гле, зар си ти ту, Љубице?

Окренем се одма на то и опазим пришину малу сестрицу, де чисти перушком по растовом орману до пећи. Како је мајушна, слатка је она, како је мајушна, а орман повисок — испела се на столици на прсте, сасвим на прсте, па јој се баш лепо виде шарене вунене чарапе на гранчице.

— А шта ће код грк-Панте?

— Очо је, знате, да купи дувана...

У тај пар баш задречи нешто на улици, ал' тако, да сам одма погодио, да се дере — свинче...

— То кољу свиње ту преко пута код Јевремови. Поче да ми туњачи слатка редушица са лепим очима.

— Е да?

— Јест, јест!

— Ху, ху, ху! Захукнем дваред тридред на стакло, родно поље моје забаве, и погладим га још малко длаком, јер хтедох што боље да видим, шта се то све збива тамо преко пута.

Данашњи први поглед на улицу...

Прилично време. Хоћу да кажем не веје, а и ветар зацело не душе, јер ево на дуду пред Јевремовом кућом не миче се баш ни једна грана... Осим ако би узео ону, на којој се ено кључају два одомаћена врапца.

Бадава, једанаести дан већ ево, како сам код Владимира и како свако јутро провирујем на исту улицу — па опет, ко да је сада први пут тек видим. Осећам баш, да сам у туђем селу и ма да ме је приша једва дочекао и братски угостио. За ови једанаест дана сазнао сам скоро све и сва у овом селанцету; а и како не: кад се у селу, већином о селу диванише. Баш ми је по вољи, што ћу и вас да упознам са њиме. Ово село ће вам дуго још остати у памети, јер му сви становници нису тако задовољни и мирни, као што би то човек по њиховим скромним кућицама судио. Да им видимо прво кућице, јер све се прво с поља проматра: а друго, ја хоћу баш у пркос пре о њима да говорим, јер први поглед на улицу — опажа куће.

Боже, ала су завејане! Па гле како им се замузгале ледене

Digitized by Google

свеће под стрејом; а димњаци, чађави ко циганско грло, па ми да се пуше . . . пуше . . .

Сада је лепше видети дим, него на ветру. Ветар му за час разбије и разнесе густиш и чудноватe завежљаје и савијутке, па ти се и дим чисто учини — као ветар: без обличја . . .

Само онда имаде и дим обличја на ветру, кад је голем и силан, као на пример онда — ал' сахрани Боже од тога свако село и сваку кућицу — кад гори коме кров над главом; па још ако је од трске, рогоза сламе илити шиндре. Онда је ветар, па ма био како му драго јак и бесан, опета слаб, да разбије у часу обличје дима, који сукти у гужви. Обличје немило и страшно — одклони га света богородице!

Но сада ви'те, баш је лепо видети овај миран дим из оџака Јевремова. Чисто лиже около завејане цигље на оџаку, на коме и снег као да је и пожутио од чађавог језика димовог.

И по самоме диму могао би човек сазнати, да се код Јеврема нешто ванредне збива; јер ево погледајте ма на који други оџак — ни један се није тако одвећ запурио.

Кад погледим овако у густи дим па помислим и на то: од куда долази, а мени се учини, као да видим кроз беле дуварове чак и у саму кујницу и као да га гледим, како се одатле сасвим полако диже у гарави оџак . . . Него ја видим и више нешто у кујни! Ево баш лепо видим пониски, али пошироки банак уз дувар и на њему голему ватру. На ватри грдан бакарни котао са кривим ушима на црном, чисто усијаном сачаку. Видим ево и вредну редушу у цицаној кецељи де стоји крај банка и машицама потстиче ватру . . .

Чујем чисто, како сирова липовина свира и жвижди од жеге; и као да видим, како јој на просеку искаче малена жућкаста пена, па све пева и одскаче од коре, као да се моли редуши, да је избави из пожара. Но редуша на њу канда и не мисли, кад ево сасвим пажљиво тура мали прст у котао и проба, да ли је вода већ добра за шурење крмака . . . За тим би се опет брзо окренула малој, шареној полици са чанцима и дрвеним кашакама, па би иза тањира полако тек извукла дугачку перушку, да њоме ошукне безобразну мачку за леђи, која мал' што јој не строваљи велики роштиљ на мале ибрике на банку. Чисто видим како мачкетина коврчи реп и скаче преко авана и како суну кроз летвице на врати.

Шта човек не може замислити, — само кад хоће. Ко што видите, мени је то свагда мио посао, и ја би сасвим право имао,

Digitized by Google

над би вам рекао, да сам за ово једанаест дана много што шта замислио и — погодио!

Ево да чујете...

Их, ала се дере! — Верујте, не ћете ме ни чути од његове дреке, а камо ли разумети? Оставимо дакле за после.

Грозно се ево дере и други крмак под руком Јевремовом; а колеге му из свињца тако ужасно помажу, да је и мала Љубица ево дошла на прозор и стала баш до мене. Чисто ми мило, кад јој погледим румене обрашчиће. Слатка је она! Обоје ево гледамо у комшилук... Домаћин Јеврем клеко ено бравцу на трбу, а неки други сељак опет уватио га за реп и стражње папке и сад се запурио — тако га држи! Мало даље од њи опет увалило се повелико, закрпљено корито у снег, у коме ће „жртву" да шуре... А преко корита пребачене две или три узице — не видим баш добро — на којима ће да га окрећу и стружу.

Уз корито опет неколико цинени сломљени кашика, којима ће да га чекињају. Заболе се ено у снег, ко у неки пиринач или у кисело млеко. С десна опет, баш код мердевина што воде на таванац, скакуће оно дере Јевремово и радује се нечем. Ко би *знао*, да ли великој бешици, или масној крвавици, или још маснијим чварцима! Тек се оно радује, и баш сада ено нешто жвиждуче...

— Ала га је ономад туко господин учитељ! Заноче девојче до мене и то сасвим озбиљно.

— А зашто, голубице моја?

— Знате, браца Јоцо, знате, кад смо оно сарањивали попину Даринку, знате, кад сте ви баш дошли, па знате ондак је био немиран и знате гурнуо је Раду Мандушићевог у леђа, па мал' што није пао с чираком.. знате..

Тек што ме потсети овим девојче на погреб и онај први и други дан мога доласка, а мене одма обхрваше друге — тамне мисли.. Па зато више и не гледим у Јевремову авлију, већ ми се око и самовољно чисто устремило ево ка цркви и школи на лево. Али ја не тражим њи, већ — белу кућу Смиљину.. Но заман! Баш ми је жао ево, што је не видим. Можда би ме срећа усрећила, па би данашњим првим погледима на улицу и њу опазио. Ох, ала ми је и сада још пред очима то красно девојче! Ко да и сада чујем, како ми на пратњи чистим гласом казује: она ми је била најмилија другарица, сирота Даринка!.. Него ми није право, што је опазих баш на погребу! Зар је нигам могао и на другоме месту гдегод срести? Зашто баш на пратњи?? Зашто се баш тако десило, да у онај исти мах, кад сам њу сагледао,

Digitized by Google

ког народа по себи је абсурдност: политичког народа нити је кад било нити ће кад бити.

Сваки је народ или по себи народ т. ј. генетичан народ или није ни какав. Другим речима народ чини његова народност, а то ће рећи његова унутрашња својства, као крв, језик, свест, обичаји, а никако спољашни случајни односаји, као н. пр. јели он становник ове или оне државе, јели привржeник ове или оне цркве, јели он члан овога или онога сталежа људског друштва у опште.

Кад би се допустила држави та фикција, да она скуп свију држављана једним политичким народом назвати може, зашто се неби допустила та фикција и цркви, која би скуп свију својих последоватеља такође црквеним н. пр. православним, католичким протестанским назвати могла; или појединим сталежима, као аристократији, свештеницима, земљеделцима итд. да називају своје чланове аристократским, свештеничким, земљоделским народом? Један исти човек у колико би онда народа спадао!

Као што ово последње нема смисла нема ни прво. Народ је народ сам по себи, по своме суштном унутрашњем значају, а никако по својим спољашним случајним знацима.

Из свега дакле што досад рекосмо излази: да није нужда да у једној држави постоји тек један народ. Срећа је пак по државу свакако у којој је или искључно или већином тек један народ настањен; а сретан је сваки онај народ, који је искључно или бар већином у једној држави уједињен. Ова идеја покретна је мисао данашњег века; дух данашњег времена тежи за тим да ову идеју по могућству изведе и оствари. У колико пак по географском положају, по историјској прошлости и другим односајима у једној држави више народа постоје, и постојати морају, у толико се држава за њиов народни постанак и развијтак свакако старати има.

Како пак да се реши питање народности у појединим државама, то је ствар конкретна, и односаји те државе иштy посебне студије; толико пак свакако стоји: да политичког народа ни у каквој држави нема нити може бити; сваки је народ, народ по себи т. ј. генетичан народ, — а народност то је посебна карактеристика, која један народ од другог дели и разликује.

Digitized by Google

ПРОЛЕЋЕ.

Песме Јована Грчића — Миленка.

XXII.

Киша пролетница на селу.

Над кровови сиромашни
Сиромашног мога села,
Облачина црна, тешка,
Мргодно се ево свела...

И с пегави крили своји
Око танке куле врза,
Из гра јој мукло прети,
И почешће муњу трза...

Па како се витла, Боже!
Ко у котлу хитра пара;
А селанце моје — ћути,
Па ко вели: Бог се стара...

Грмну ево... Севну ено...
Сва задрхта земља саде, —
А с висине — ко из кабла
„Пролетница" киша паде...

Ох, па како сипа... лије!...
Мислиш, потоп собом носи!
„Није, није," — сељан вели —
„Таку кишу село проси!"...

И још речцу не изрече —
А бујана киша стаде;
Баш је добар с неба Боже:
Кол'ко треба — тол'ко даде!..

XXIII.

После кише.

Ох, како сунце сија
Кад густи облак прође!
Ох, како зрачак прија
Кад блага тишма дође!

Умилне тице мале
Са росна грања слећу,
Па росу чисто круне
У недра милом цвећу...

Уз поток жустар, мали,
— Што сада јаче струји —
Небројно јато пчела
Попевку своју зује...

А с брда у дол виче
Плаветна пресличица:
О, ал' нам киша бујна
У часу уми лица!

То слуша лепир мали
Па брзо у дол слеће,
Да види, ко у дољи
Овако кликнут' не ће:

Ох, ала сунце сија
Кад густи облак прође!
Ох, ала зрачак прија
Кад блага тишма дође!...

Digitized by Google

XXIV.

Дуга.

— Гле, дуге, децо, — о гледте дуге!..
И у мене диже слабачку руку
Весели старац.
„А где! ено где!“
Радосно кличу унуци мали
Пуштајућ' оку здраве погледе...
„А где! ено где! О, баш је лепа!..“
„„Ви'ш, деда, кол'ко зеленог има““
Рећи ће млађи — паметна ока.
— То жито значи, дедин скакавче!
А други опет дигнуо руку, —
Ко да би дирно слику шарену —
Па јасним гласом деду дозива:
„Црвеног', деда, још више има!!.“
— То вино значи, дедин берачу!
„„Но ено сада тек — што не оде!““
Почеће млађи жалосна гласа...
„Не бој се, Милче, још није воде!..
Теши га брата због искусним...
. . . . . .
. . . . . .
Још није... није...
Ал' сад је неста..

СРЕМСКА РУЖА.

Приповетка из народног живота, од Јована Грчића.

(Наставак.)

IV.

Хоћу л'?
Нећу!

Зашто да хукнем, и ма да је то лако? Зашто да кварим своју забаву, и ма да је малена? Малена? О, колко пута пожелих и толишне, ал' заман; особито у лето, кад сунце чисто лиже пламеном по челу, и кад се уста као и не хотице отварају — да исхукну топлоту, жар — ил' у кратко: сву неугодност сливену у зној...

У лето дакле о овакој забави нема ни спомена, па ма је пожелео и сам Нештински кнез са окованом палицом! Но сада — хвала милом Богу, — ево није лето, па нити нас пече сунце својим пламењем, нити нам се отварају уста да исхукну топлоту, жар — ил' у кратко: сву неугодност сливену у зној...

Сада нам се забава ево понудила и сама, јер јој зацело није заповедио Нештински кнез са окованом палицом, — и кадра је ево да забавља свакога, ко знаде за забаву.

Не одиста људи су чудни у избору забаве; а на име онда, кад нису за забаву. Неки пак не само да су чудни, већ и — смешни... Узмимо на пример једнога „зевалца,“ брацику без посла

Digitized by Google

или још боље: брацику који и не тражи посла, па га само неколко тренутака посматрајмо, — и уверићемо се на брзо: да му је и сама забава исто тако смешна и ништава, баш као и он сам.

Погледајмо га на пример у онај пар, кад стоји крај прозора — баш као и ја саде; и посматрајмо га како — зева... зева, јер се не забавља; баш као ја ево што се забављам па не зевам.

Кад му погледите отромбољен нос и очи, које му не марно жмиркају, — разумећете: да баш и не жели забаве; па можда само зато, што онда не би могао тако лепо и отезателно — зевати...

По носу му познајете још и то, да чисто не радо и гледа, и ма да је већ тушта чмавао, па зато тек — жмири... Жмиркањем својим као да вас уверава, да баш неће никога да види кроз прозор, јер кад му није стало до одаје, није ни до улице.

Па шта ће онда код прозора?!

Запито би га можда ко год у чуду; а он би на то тек само зевнуо и од прилике овако прогунђао: а што ми силом нудиш забаве твојим питањем, радознаоче, ја стојим за то код прозора јер... јер...

Ту би још већма зевнуо — и то би му био цео одговор...

Ово наш брацика све донде тако тера, док се не би баш довољно назевао, и док му се оку не би указала нека сасвим удесна, за њега удесна, забава: али опет не на улици, већ баш пред самим носом — на прозору.

Шта мислите, као шта би то могло бити?

Ево шта: опазио би на пример — муву!

Знате кад оно мува налети на прозор, као да би кроза њ да пролети, па кад зачне да лепрша крили по глацкавом стаклу и да зуји, зуји?...

Ето, вите, то од прилике била би му удесна забава.

Дремљиве и лење очи тада му не би више жмиркале; расклопиле би се, али, и поново примећујем, само зато, да муву посматрају, а никако да виде кога и на сокаку...

Гледо би је тако дакле наш брацика дуго, дуго, јер га забавља; а кад би се сиротица који пут дочепала дрвеног оквира, па таман да одлети, — а он би тек журно извукао лењу и дотле млитаву руку из џепа и:одгурно би је прстом — опета на стакло да му још малко зуји? А за што да зуји? — Јер га забавља!...

То му је, ви'те, забава; некад би му и то већ дотужало, а он би се сасвим немарно загледао у црну брадавицу на левој руци и лизно би је по који пут језиком, да је — овлажи; или би чупнуо на потиљку подужу длаку — да на њој завеже чвор!

То су ви'те забаве; но то вам наведох ли с тога: што и сам ево стојим крај прозора — и ма да не зевам, и ма да се нисам загледао у несташну муву или у малу брадавицу на левој руци, а на послетку — и ма да нисам чупнуо на потиљку подужу длаку, да на њој завежем — чвор!..

И ја стојим дакле код прозора; и само се у толико слажем са наведеним „зевалцем," што и ја не видим на улицу.

Он је могао, да је хтео; ја би пак хтео, али не могу!

То јест опростите, и ја би могао: али онда би морао — хукнути!

Но ја сам се у почетку још, као што знате, запитао: хоћу л' — нећу л? и рекао сам: да не ћу!

А да! Зашто ко да кварим своју забаву?

Забаву?

Јесте, баш забаву, и ево да је чујете, кад сте и „зевалчеву" чули.

Погледајте само како се лепо савила ова прекрасна грана!

Па како је изрецкана! Па како је пуна сребрни листића, таман као у тополе или у дафине. Па онда глете опет ово! Шта ли ће ово да буде? Изгледа ми баш као нека мала дечија рука! А да ли је збиља рука? Чекај, баш да видимо: један, два, три, четир, пет, шест — јок, није рука, јер овде би било шест прстију!

Премда ја познајем једнога човека, коме судба даде и шест прстију, — али шта се то вас тиче?

Но гле, мајк', шта је ово опет?! Изгледа ми баш као неки мали јеж, што се увио у клупче, па му се накострешили осмејци — да кажем бодље. Бодља и осмејак у данашње доба — једно су.

Зарио се ево у свој рођенацки трбу, баш као ински незаситни себичњаци српски, што у место сваке молитве шапућу: трбувом за лебом, трбувом за лебом! — а овамо народу своме, правди и поштењу окренули — леђа, чекињава, бодљикава леђа, баш ко у овога јежа. Него шта је ово више њега? Изгледа ми баш као неко „слепо змијче," ал' коме видиш само — реп! Сравнио би га чисто са неким и неким коловођом српским, коме на жалост опажамо само — реп, а на радост главу никако: јер да има и главе још — скупо би нас стало!

Него, нисам баш погодио; сада ево тек видим, да више личи сиротињском резанцу, него змијчету, јер у резанца и тако има главе. Па гле опет ових звездица! Боже, ала су сићушне, а уз то не бројне — баш као не бројне пеге на лицу Маре Чавракове. А ово? Бог би свети знао: тако је исплетено и замршено, као

Digitized by Google

свршени рачуни неких српских адвоката, што моју сироту матер скоро сатаранише... За душу им!

А ово?? Изгледа ми баш као нека мађарска мамуза; хм, ово би можда распознао по најбоље — Владимир...

— Владимир није овде, браца Јоцо, очо је баш сада грк-Панти!

— А гле, зар си ти ту, Љубице?

Окренем се одма на то и опазим пришину малу сестрицу, де чисти перушком по растовом орману до пећи. Како је мајушна, слатка је она, како је мајушна, а орман повисок — испела се на столици на прсте, сасвим на прсте, па јој се баш лепо виде шарене вунене чарапе на гранчице.

— А шта ће код грк-Панте?

— Очо је, знате, да купи дувана...

У тај пар баш задречи нешто на улици, ал' тако, да сам одма погодио, да се дере — свинче...

— То кољу свиње ту преко пута код Јевремови. Поче да ми тумачи слатка редушица са лепим очима.

— Е да?

— Јест, јест!

— Ху, ху, ху! Захукнем дваред триред на стакло, родно поље моје забаве, и погладим га још малко длаком, јер хтедох што боље да видим, шта се то све збива тамо преко пута.

Данашњи први поглед на улицу...

Прилично време. Хоћу да кажем не веје, а и ветар зацело не душе, јер ево на дуду пред Јевремовом кућом не миче се баш ни једна грана... Осим ако би узео ону, на којој се ено кључају два одомаћена врапца.

Бадава, једанаести дан већ ево, како сам код Владимира и како свако јутро провирујем на исту улицу — па опет, ко да је сада први пут тек видим. Осећам баш, да сам у туђем селу и ма да ме је приша једва дочекао и братски угостио. За ови једанаест дана сазнао сам скоро све и сва у овом селанцету; а и како не: кад се у селу, већином о селу диванише. Баш ми је по вољи, што ћу и вас да упознам са њиме. Ово село ће вам дуго још остати у памети, јер му сви становници нису тако задовољни и мирни, као што би то човек по њиховим скромним кућицама судио. Да им видимо прво кућице, јер све се прво с поља проматра: а друго, ја хоћу баш у пркос пре о њима да говорим, јер први поглед на улицу — опажа куће.

Боже, ала су завејане! Па гле како им се замузгале ледене

свеће под стрејом; а димњаци, чађави ко циганско грло, па ни да се пуше . . . пуше . . .

Сада је лепше видети дим, него на ветру. Ветар му за час разбије и разнесе густиш и чудноватe завежљаје и савијутке, па ти се и дим чисто учини — као ветар: без обличја . . .

Само онда имаде и дим обличја на ветру, кад је голем и силан, као на пример онда — ал' сахрани Боже од тога свако село и сваку кућицу — кад гори коме кров над главом; па још ако је од трске, рогоза сламе или шиндре. Онда је ветар, па ма био како му драго јак и бесан, опета слаб, да разбије у часу обличје дима, који сукти у гужви. Обличје немило и страшно — одклони га света богородице!

Но сада ви'те, баш је лепо видети овај миран дим из оџака Јевремова. Чисто лиже около завејане цигље на оџаку, на коме и снег као да је и пожутио од чађавог језика димовог.

И по самоме диму могао би човек сазнати, да се код Јеврема нешто ванредне збива; јер ево погледајте ма на који други оџак — ни један се није тако одвећ запурио.

Кад погледим овако у густи дим па помислим и на то: од куда долази, а мени се учини, као да видим кров беле дуварове чак и у саму кујницу и као да га гледим, како се одатле сасвим полако диже у гарави оџак . . . Него ја видим и више нешто у кујни! Ево баш лепо видим пониски, али пошироки банак уз дувар и на њему голему ватру. На ватри грдан бакарни котао са кривим ушима на црном, чисто усијаном саџаку. Видим ево и вредну редушу у цицаној кецељи де стоји крај банка и машицама потстиче ватру . . .

Чујем чисто, како сирова липовина свира и жвижди од жеге; и као да видим, како јој на просеку искаче малена жућкаста пена, па све пева и одскаче од коре, као да се моли редуши, да је избави из пожара. Но редуша на њу канда и не мисли, кад ево сасвим пажљиво тура мали прст у котао и проба, да ли је вода већ добра за шурење крмака . . . За тим би се опет брзо окренула малој, шареној полици са чанцима и дрвеним кашакама, па би иза тањира полако тек извукла дугачку перушку, да њоме ошукне безобразну мачку за леђи, која мал' што јој не строваљи велики роштиљ на мале ибрике на банку. Чисто видим како мачкетина коврчи реп и скаче преко авана и како суну кров летвице на врати.

Шта човек не може замислити, — само кад хоће. Ко што видите, мени је то свагда мио посао, и ја би сасвим право имао,

Digitized by Google

кад би вам рекао, да сам за ово једанаест дана много што шта замислио и — погодио!

Ево да чујете . . .

Их, ала се дере! — Верујте, не ћете ме ни чути од његове дреке, а камо ли разумети? Оставимо дакле за после.

Грозно се ево дере и други крмак под руком Јевремовом; а колеге му из свињца тако ужасно помажу, да је и мала Љубица ево дошла на прозор и стала баш до мене. Чисто ми мило, кад јој погледим румене обраничиће. Слатка је она! Обоје ево гледамо у комшилук . . . Домаћин Јеврем клеко ено бравцу на трбу, а неки други сељак опет уватио га за реп и стражње папке и сав се запурио — тако га држи! Мало даље од њи опет увалило се повелико, закрпљено корито у снег, у коме ће „жертву“ да шуре . . . А преко корита пребачене две или три узице — не видим баш добро — на којима ће да га окрећу и стружу.

Уз корито опет неколико цинени сломљени кашика, којима ће да га чекињају. Заболе се ено у снег, ко у неки пиринач или у кисело млеко. С десна опет, баш код мердевина што воде на таванац, скакуће оно дере Јевремово и радује се нечем. Ко би *знао*, да ли великој бешици, или масној крвавици, или још масни*јим* чварцима! Тек се оно радује, и баш сада ено нешто жвиждуче . . .

— Ала га је ономад туко господин учитељ! Заноче девојче до мене и то сасвим озбиљно.

— А зашто, голубице моја?

— Знате, браца Јоцо, знате, кад смо оно сарањивали попину Даринку, знате, кад сте ви баш дошли, па знате ондак је био немиран и знате гурнуо је Раду Мандушићевог у леђа, па мал' што није пао с чираком . . знате . .

Тек што ме потсети овим девојче на погреб и онај први и други дан мога доласка, а мене одма обхрваше друге — тамне мисли . . Па зато више и не гледим у Јевремову авлију, већ ми се око и самовољно чисто устремило ево ка цркви и школи на лево. Али ја не тражим њи, већ — белу кућу Смиљину . . Но заман! Баш ми је жао ево, што је не видим. Можда би ме срећа усрећила, па би данашњим првим погледима на улицу и њу опазио. Ох, ала ми је и сада још пред очима то красно девојче! Ко да и сада чујем, како ми на пратњи чистим гласом казује: она ми је била најмилија другарица, сирота Даринка! . . Него ми није право, што је опазих баш на погребу! Зар је нисам могао и на другоме месту гдегод срести? Зашто баш на пратњи?? Зашто се баш тако десило, да у онај исти мах, кад сам њу сагледао,

Digitized by Google

сагледа и њену — сузу?! Онако тужну сузу, у онако лепом оку! Ја баш не би дао, да ми који филистер замери: да врачам, али признајем ево, да ми то никако не годи, што сам и њу и сузу у један исти мах опазио. Као зашто да допутујем у М. баш онда, и у онај час, кад Смиљину другарицу оглашују и зашто да ми Владимир баш при погребу мора да пришапне: ено ти, побро, оно је та „Сремска ружа."

Чудно!..

Кад би ме нешто у овај пар баш, де вам навађам о погребу, запитала која осетљива и радознала читатељка: па де реци већ једаред, рођаче, каква нам је та Смиљана, — а мени би то, право да вам кажем, са свим не право било; и то само зато, што ми се свагда, као неки тежак терет на срце навали, кад се потсетим на Смиљине сузе при опелу.. Из невесели очију њени дубоко сам проникао ожалошћену душу њену, баш ко да сам и сам осећао, како искрено тугује за својом премилом другарицом..

Не збиља, кад човек тако опази у девојачким очима сузу, искрену сузу, — а он чисто и не мисли на очи јој, па ма оне како чаровите биле, већ само на сузу, на ту смирену и благу росицу, у којој се тајно скрила сва неисказана туга..

Сећам се оволико само, да сам пришапнуо Владимиру за певницом: ово девојче, побро, мора да је одвећ милостива срца; благо Младену, благо си! А приша би ме на то само тек погледао, али сасвим ладно, забринуто.. Поглед му је тако миран: да ми баш мирноћа та поче нешто не мирно да загонета..

Чудно девојче!..

Да је не видох неколко дана после тога код учитељке и одма сутра дан опет баш у њеној собици — ја вам баш не би умео нацртати и њезин осмејак — већ само сузу. Ево, како је то било.

Смиља има још једну млађу сестрицу, Даницу по имену, па се најрадије дружи са малом Љубицом, која баш сада ево сипа чича Томи (ономе што ме је поздравио у Владимировом писму) ракије у полић.

Прођосмо дакле ономадне ја и Владимир крај куће тутора Мате, баш смо ишли поп-Јоци. Било је тако пола четир после подне. Таман се загледасмо у Смиљине прозоре, кад на једаред зачусмо од некуд љубичин глас.

Једва јој опазисмо носић и чело кроз малу јамицу на таваници.

— Браца, о браца! Хи, хи, хи!

— А, ту ли си, ђаволе мали, поче овај да јој од доле вичe,

Digitized by Google

ај' се чисто упрепастих, кад у тај мах опазих — како је пребледио . . .

Још га и не упита: шта му је, а пред нама се створише већ обе девојчице, Љубица и Даница; ова последња млађа, али доста слабачка по изгледу.

— Хајдѣ, браца, са браца Јоцом зове те чика Мата! Тако од прилике започе сестра му, а Даница га уватила већ за капут.

— А шта би чика?

Тутора Мату сви скоро у селу зову: чиком, па и Владимир.

— Па ја не знам шта ће . . Та хајдс!

Хоћемо л'?

— А зашто не? Зачудим се чисто такоме питању и коракнем у напред авлији.

Ми још у авлији, а чујемо већ како нас из ходника поздравља тутор Мата.

(Наставиће се.)

УСПОМЕНЕ ИЗ НЕЗНАБОЖАЧКИХ ВРЕМЕНА У ЈУЖНИХ СЛОВЕНА.

(По дру Сигфриду Каперу.)

(Наставак.)

Даље се приповеда у овој легенди, како је Гроздани мати заповедила, да девет година ништа не говори, и она је кроз цело то време ћутала, при свем том, што се сунце непрестано око ње умиљавало; како сунце од тешке туге већ намисли да другу девојку проси, и како Грозданка на послетку после девет година сретно невестом сунчевом постане. Ко непознаје овде стари незнабожачки мит, по ком Бог сунца са земље узима жену? И дарови су шта више они исти, који су богу на жртву принашани!

Но пошто је сунце светиња, то му ваља и пошту одавати. Велика је грехота кад ко нечист изађе на топле, благодетне зраке сунчане. Нико нека не излази на сунце док се није умио; јер ко то учини том ће у кући осам дана све у натраг поћи, а дањих осам дана неће му ништа ићи у напредак. Кога оће да још већма казни томе одузме његов сен. Такав „сеновит" човек нема нигде среће. Он на једну а сен му на другу страну блуди по свету и не могу се дотле састати, док сунце таквом несретнику не опрости. Сунце има своје љубимце међу људима особито међу девојкама које оно свим дражима и сваком срећом бо-

гато одари. Така се девојка зове сунчева сестра и ово име није само појетска слика, није само комплименат, но је проста успомена из митског доба, као што се види из прастаре песме, која је доцније на новије прилике пренесена: „Сунчева сестра и паша тиранин," у којој је „сунчева сестра" овако описана:

Извирала студена водица,
На водицу сребрна столица,
На столицу лијепа ђевојка,
Жуте су јој ноге до кољена,
А злаћане руке до рамена,
Коса јој је кита ибришима.

Ово је описивање тако чудновато, да ће свако познати е је то успомена на какву негдашњу божанску слику! Какву је моћ имала така „сестра сунчева" то казује поменута песма. Девојка, којој су „злаћане руке до рамена" а „коса јој кита ибришима," то је чудо, које се прочу по свету. То је зачуо и паша тиранине, па он оправи своје две верне слуге, да се својим рођеним очима увере, је ли то баш истина. Кад они паши донесоше гласа, е је све истина како људи казиваху, онда он сакупи шест стотину свата и сви се упуте „студеној водици" по девојку. Када их девојка угледа зачуди се она јако њиовој продрзљивости:

Фала богу чуда великога!
Да ли је се паша помамио?
Кога хоће да узме за љубу;
Да он узме сунчеву сестрицу,
Мјесечеву првобратучеду,
Даничину богом посестриму?

Онда се млада од земље подигне, тури руке у џепове, извади три златне јабуке и баци их небу у висине. Сви сватови се стану натицати, ко ће пре ограбити јабуке. Али гле! Чуда нзненада! У место јабука пукоше три муње од неба, једна погоди два девера, друга пашу, несуђеног ђувегију, а трећа свих шест стотина свата, те тако сви ту погибоше. То није ништа друго до праведна казна, што се човек усудио с божаством у коштац ватати. Овде нам уједно и то пада у очи, што су сунце и месец присни сродници т. ј. браћа а даница им сестра. Ужу породицу божију чине дакле сунце, месец и даница. Шта више као да у ову ужу породицу божију и све звезде спадају, јер често ова небесна светила по небу иду, играју се и шалу збијају.

Но не жени само бог, као брижљив домаћин, једног сина свог, сунце, но и даница, као верна сестра, жени, другог сина божијег, свога брата месеца, као што то стара песма приповеда:

Радује се звијезда даница,
Жени брата сјајнога месеца
Испросила мушу од облака;
Она купи кићене сватове
Кума кући бога јединога,
А прикумка светога Јована,
Старог свата светога Николу
А ђевера апостола Петра,

Права свата светог Пантелију,
Јенђибулу Огњену Марију,
Кочијаша светога Илију.
Кад их стала даривати даром,
Куму даје небеске висине,
А прикумку те земне цичине,
Старом свату воде и бродове,
А ђеверу те љетне врућине,
Правом свату три сјајне свијеће,
Јенђибули онај огањ живи,
Кочијашу стреле и громове.

И овде наилазимо на хришћанске светитеље, који имају придеве своји незнабожачких предака, само што су ови друкчије распоређени. Песма је без сваке сумње постала у незнабожачком добу, и из садашњег облика јој види се, да се у њој покушало, да се незнабожачко посматрање природе са хришћанском науком што већма изравна. Само се по себи разуме, да се и месец достојно поштује. С тога, кад га поздрављају, избацују пушке, и туре заставе и бацају капе у вис. Светлост му даје изворима чудотворну снагу, а младе моме, које то добру знају, згодном приликом уму се тиме користити.

(Наставиће се.)

ДВЕ ТРИ РЕЧИ НАШИМ СРПКИЊАМА.

Јавно предавање

Драге Дејановића.

Драге моје сестре! Знам да сте биле који пут на беседи ил' на селу. Па шта се тамо прича? Зар несте чуле кога брата како нам набраја наше мане са којих пропадамо? — Па јесмо ли срцу примиле те братинске речи? Или се то ваљда нас не тиче?

А зар може која сестра помислити, да у нас нема мана, па да нас се те речи нетичу?

Погледајмо једну данашњу Српкињу! У ње је све у рукама, да кућу подигне или да је обори. „Зар не врше жене поједине послове, и не стоји ли много до њих да подигну ил' упропасте један народ?“ пита славни Фенелон, тај мудри васпиталац женскиња.

Допустићете ми, браћо, да ми жене, ма да смо слабије, опет вам у многоме можемо помоћи, па да нам се кућа подигне или упропасти.

Тако беше и у старо доба, у доба негдашње наше славе. Не само у домаћим, него и у јавним договорима беше примљена женска реч. Кад кнез Лазар грађаше Раваницу:

Digitized by Google

„Све војводе на собет дозвао,
Ставља редом једног до другога:
У зачеље славни цар Лазаре,
А до себе од коњица Ивка,
— — — — — — — — — — —
До Милана госпођу Милицу,
До Милице Милош Обилића,
— — — — — — — — — — —
Вино служи слуга Божидаре.
Ал' пошета царица Милица,
— — — — — — — — — — —
Па беседи славноме Лазару:
— — — — — — — — — — —
„Бит' неможе, говорити хоћу:
„Што бијаху Неманићи стари,
„Цароваше па и преминуше,
„Не трпаше на гомиле благо,
„Но градише с њима задужбине,
— — — — — — — — — — —
„Ти остаде у столу њиноме,
„И потрпа на гомиле благо,
„А не згради нигђе задужбине;
„Ето нама неће пристат' благо,
„Ни за здравље ни за нашу душу,
„А ни нама, ни коме нашему."

Ето народ исприча у својој песми, ко је највише принео, те се Раваница саградила. То је било у оно златно доба, кад нас је сунце слободе грijало. Погледајмо шта је после било! Зар се не сећате, сестре, да је и пред косовску пропаст нешто женске пакости било, те нам се, може бити, само због тога помрчи слава на Косову?

Тако је то и данас: срећа народа зависи од обе стране.

Већ је крајње време да се изображавамо; па зар има Српкиње, која не жели, да помаже све оно уклањати, што нам на нашу пропаст смера?

Толико се прича о Црногоркама, како с јатаганом у руци свете свога брата или војна, жртвују се, па умиру без уздаха и суза; али зато је тамо и сачувана светиња Српства, вера и слобода му; а ми овде, где нас не стаје без бојa, где нас западна цивилизација без јатагана коље и тамани, ми сами укорењујемо у себе обичаје рђаве, који нас тако страшно сатиру, а никако нећемо да се једанпут освестимо, те да почнемо сами против себе војевати, јер баш ми смо жене највећи узрок нашем злу.

Драга сестро! Ти си узданица народа свога, у твом крилу гајиш соколове, те им прва развијаш крила да полете. Нека ти је дакле прва брига, да ти тић полети, пун најсветије љубави к роду свом.

Како је дивно видити српску мајку, која својом раном чедо одрањује, бди над њим дан и ноћ, која га српском песмом успављује:

„Сан ме мори, сан ме ломи,
Спавала бих ја,
Али мене санак неће
Него Јова мог!
Чувај санко Јова мога
Чувао вас Бог!"

Digitized by Google

Али тога сад нема, и ако га има где, има у селу. Ту ћеш чути по гдекоју стару баку, која песмом, по старом обичају, унуче успављује. А како иначе мајке своју децу успављују? Сакате га са свију страна, кад хоће да им дете спава. Да им не смета, оне или га наране чим тако, да мора заспати, ил' га пусте да дречи, док сирото невинашце не прекамукне, и неизмогне па најпосле силом не заспи. Тако се ради и код многих сиромашних, а код нешто имућнијих ту је сасвим други начин — још гори и црњи!

Чим се дете роди, неће мати да га задоји, него га преда дојиљи, која одсад сву бригу о њему води, а мајка се изговара, да не може дојити, јер болује од груди, а то чини управо за то: „да се не збаба пре времена!“

И то би нам се још могло опростити, да узмемо бар коју честиту Српкињу у своју кућу, али узимамо обично какву неморалну туђинку, те нам трује и сакати дете и душевно и телесно. Па шта нам је цељ што туђинку узимамо?

„За Бога да дете научи језик!“

Па зар прво да проговори туђим језиком?

„Да богме! Нека прво мађарски научи, а српски ће већ *после* лако научити!

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

Gorski vijenac. Historički dogagjaj pri svršetku XVII. vijeka. Sačinio Petar Petrović Njeguš vladika crnogorski. Prenio s ćirilice na latinicu s tumačenjem S. Ljubiša. Izdala o svom trošku Matica Dalmatinska. U Zadru, tiskom Narodnoga Lista. 1868, VII. и 141. стр.

Како је на пољу политичке радње развитак народне и политичке свијести дотле дошао, да је најпоузданији услов свјетлијој нашој будућности између осталога понајприје зближавање и уједињавање свију наших племена без обзира на којекакве спољашње ситнице — књижевност је такође добила међу прве своје дужности, да својим средствима, која за сад могу имати највећу снагу, потпомаже овај задатак. Да књижевност нема на сметњи многих силних препона, да јој није највећа сметња иста њезина слабост и немоћ, она би овом задатку много више могла

Digitized by Google

помагати и много више на њему радити. Али то до бољих времена! Како је пак у овој радњи на првом мјесту посао, да зближимо и у тежњама изједначимо наша два поглавита књижевна средишта, српско (Београд—Нови Сад) и хрватско (Загреб), или источно и западно, то се до сад понајвише ограничио сав рад на то: да смо једни другима боље пазили на књижевни развитак и свесрдњим га оком гледали, да смо сваком приликом једни друге послужили изјавама повјерења и добрих намјера својих и своје оданости к тим намјерама. Сва је прилика да се нигдје у први мах не би могло поћи даље, нарочито кад међу и једном и другом страном стоје не потрвени трагови дојучешњег стријепљења и зазирања и кад многи још једнако држе да је дужност још и даље остати у томе и искати жртве не дајући у накнаду никаквих са своје стране. Али што нијесмо још могли постићи (и да не питамо зашто), оно дај да означимо нека се зна. До сад су та два средишта, српско и хрватско, или источно и западно, стајала као двије књижевности те и данас стоје. У колико је развитак и једне и друге ишао једним правцем, то су доносиле једнаке прилике овамо и онамо. Истинити међусобни додир само је преко виших књижевничких кругова имао уплива на правац развитка књижевности тамо и овамо. Публика, тај основ и мјерило сваке књижевности, стоји и у нас и у Хрвата одлучном већином онако како стоји свуда гдје су двије књижевности. Докле пак публика не постане једна, донде је без престанка уједињење књижевности ствар плана, тежња, намјера, и може опстојати у мисли виших књижевничких кругова, али га у животу не ће бити.

Како ће се дакле ујединити публика?...

Говорити озбиљно о томе врло је тешко, кад се ми још имамо кад поред три четири милиона народа, којему је могућно учествовати у књижевности, питати: имамо ли публике?... Држало се, да томе са свијем смета азбука. У новије вријеме многи књижевници изјаснише се, да то не би требало да смета, и да би се томе могло и помоћи на много начина. Међу тим призната је ствар и то: да је ово све донде у перспективи, докле год и на једној и на другој страни нашега књижевног кућења нема уредног јевропског издавања и растурања књига. Једно пак од најпречих ствари било би у овој нашој заједници и уједињавању књижевном, да се све боље ствари наше почну читати у Хрвата, а њихове опет у нас. Тако видимо, како наша позоришта никад не преводе оних комада који имају преведени у загрепском репертоару, него се оним преводима служе. Да је публика и овамо и онамо јача, и да се и у

Digitized by Google

ње на јевропски уреди издавање и растурање књига, у оваким би приликама ово био први посао, и избор књижевности истока и и запада у нашем народу (макар на пошљетку имао и тијесне границе) ширио би се у згодним издањима по свјема библиотечицама свеколикога народа нашег. Овако се због хаоса неуређености и растурености не зна ни оно што би смо имали, па час се понесемо жањем до неба, час нам се опет очи зацрне од немања.

Помислите н. пр. да сва наша српско-хрватска читалачка публика до сад није познавала оне сласти и онога уживања које ми осјећамо читајући „Горски вијенац," најпоноситије дјело наше књижевности! Издања ћирилицом тамо нијесу ни допирала (сва су скупа, па се нијесу како треба раширила ни по нашим странама), а и да јесу, нијесу људи навикли читати ћирилицу, и због тога ћете тамо ријетко наћи човјека који је познат с тим дјелом. То је вриједило и за највећи дио Далмације, прве сусједе Црне Горе, где се онај живот, описиван у „Горскоме вијенцу" разумије боље него игдје. И што рекох за „Горски вијенац," вриједи и за све остало, и за једну и за другу страну, из свију струка књижевности.

(Свршиће се.)

ПОДЛИСТАК.

Слике из зоологије.

III.

Хулман.

Хулман је свети мајмун у Инђијанаца. Инђијанци га зову и хуneман, Малабари га зову мандија, а Маратп мабур. Научно му је име Semnopitecus entellus. Овога мајмуна има скоро у свима крајевима Инђије и све се више множи, јер га посвуде чувају п браше. Дугачак је на своје две стопе и по, а реп му је дугачак и на три стопе и има на крају као кићанку; крзно му је жућкасто — бело, гола пак места су му тамнољубичаста. Лице, четири шаке, у колико космате, па чело изнад очију, црни су; кратка брада је жућкаста.

Хулман је у првим редовима између тридесет милијона божанстова инђијанских и од пантивека је у тој знатној части. Цин Раван, како прича инђијска скаска, украде Ситу, љубу Шри-Рамину, и доведе је у своје дворове на острву Силону. Али мајмун овај, као прави витез, ослободи госпођу из њезина ропства и одведе је мужу њену. Од тада се слави као јунак над јунацима. Много се прича о бистрини његова ума,

Digitized by Google

и о његовој хитрини. И једна је воћка (манго) ода њ; он ју је украо из џиновских вртова. За ото буде осуђен на смрт, да се жив спали (не каже се, ко га је осудио); али он угаси ватру и при том опрљи лице и руке, које му по тад осташе црне. То су узроци, са којих га брамани обожавају.

Већ одавна се зна за овог мајмуна у постојбини му; ну с тога смо га баш ми упознали најпознije. Јер скак мишљаше, да је такав обичан мајмун по свој прилици донашан у Јевропу, па нико не нађе за добро, да га испуни и да га испуњена пошаље у Јевропу. Уз то још много је теготно, а и опасно, да се убије света животиња; јер само га Марати не поштују, а сви га остали Инђијанци сваком приликом пазе и негују, штите и бране. Јевропљанин, који се усуди, да нападне на свету животињу, проиграо је главу, само ако нема уза се још више одабраних другова. Мајмун је њихов бог. Владалачка једна обитељ, вуче лозу своју ода њ, и чланови се те породице називају „репате ране," будући мисле, да је један од њихових старих имао тај придатак, који нама није нуждан. Један португалски поткраљ од Инђије, Константино де Браганза, заплени један зуб мајмунски из ризнице некога Силонскога кнеза, и одмах за тим дође му особито посланство од Пегуанског краља, где му иште зуб на откупе и даје за њ 300,000 крузада. Толики новац није за цело никад нико добијао за један зуб; али се у толико више морамо чудом зачудити, да Јевропљани не примише тих богатих откупа. Поткраљ сазове веће своје, и световни већници наравски предлагаху, да се приме ти големи откупи, али се томе противљаше до зла Бога један свећеник и то с тога, што је тврдио, да би се тиме само потхрањивала сујеверица у тих народа, па томе слепоме „ревнитељу" пође за руком, да обрлати поткраља, те да уништи тај зуб. Душа ваља, ми би могли према томе бити са свим равнодушни, кад не би тиме био упропашћен и један заостатак, који би био важан по историју инђијске митолоџије а по саму јестаственику науку. Цо том једином зубу могло би се веома добро означити, од којега је мајмуна била та драгоцена амајлија, да ли од овог нашег или мож' да и од другог кога — али за тога правог попа, као и за све друге њему равне попове, није било никад наука, а по најмање природних!

И данас поштују тога светог мајмуна, као што су га поштовали „во времја оно." Безобразни мајмун тај комотно улази у инђијанске вртове и куће и плени их и краде, а нико живи да му стане на пут, и Инђијанци на сваког мрко погледају, ко се усуди, да увреди бога им. Таверније прича, како је један млад Холанђанин, неколико дана по свом доласку из Јевропе, из своје собе убио кроз прозор једнога мајмуна хулмана, па да видиш ту чуда од урођеника: подигоше толику ларму, да ти ушу заглухну, и једва их могоше утишати. Иступише сви листом из службе, у којој беху код Холанђанина, јер тврдо мишљаху, да странац мора с њима заједно пропасти. Дивосељ казује, да му је с почетка било мучно

да убије хота мајмуна, јер му увек урођеници на пут стадоше. Чим виђеше јестаственика с пушком о рамену, одмах отераше све мајмуне, и један побожан брамин толико се старао за њих, да је читав месец дана стражарио у јевропљанинову врту, и увек је растерао мајмуне, чим је видео, да странац хоће да на њих пуца. Форбо прича, да у Дибоају има исто толико мајмуна, колико и људи. Мајмуни настављају по кућним таванима и веома су странцу на досади. Кад хоће урођеник варошанин да се освети за што својему комшији, он само проспе пиринча и друга зрневља на кров своје а непријатеља, и то пре но што ће кише бити, кад је већ домаћин уредио кров. Чим опазе мајмуни пиринач, ето их руљом тамо, па не само да поједу што им је на дохвату, него разлупају и само цреповље, да би дохватили и она зрна, што упадоше у пукотине. Ну у то доба због силна посла не може се наћи ниједан мајстор, да покрије на ново кров, те тако после лије киша унутра по милој вољи својој, и тиме све искваре по кући.

(Свршиће се.)

Једно старо срце у очи нове године.

Вељбам се у одученој детињској игри, срчем старо миље младићево: хоћу дневник да пишем! То сам често предузимао у данима мог пролећа; али срце беше пуно и лист остаде празан. Мисао, мртвачки сандук за чувство — сад ју могу посребрити, сад цвећем окитити; но лепше беше, док је још срце живило и немо било. Блаженство младости, ко ће га схватити, ко ће ми га разјаснити? Добри оче, неиштем ни једне од мојих старих радости, дај ми само болове, само сузе моје младости дај ми опет.

Ноћас сам био на једној игранци. У дворани светлиле канделабри, исти, што су јуче код једног мртваца горели. Младе девојке седиле су под њима, пастирке под грањем и бележише весело обећане игре. О држ'те реч, држ'те све реч! А ти строга смрти, насмеши се једном и неказни охолост ове деце..

Зар несу ове девојачке усне исто румене, цвате ли ова ланита мање лепо ил' нејече више тако слатко ови пољупци, као што беше у данима моје младости? Како бистро види ми око, одкад га роса чежње више неквасi! Што ме је пре дирало, гледам сад смешећи, да смејући се. Нема света, истина је једино у сну. Двеест и шест је година минуло, како сам ону ноћ, у којој се два столећа сусретају, светло и свечано славио. Био сам још дете и далеко од домовине одгајен. Учитељи ми беху младићи, па како стари и седи изгледаше ми. Две сам чашице ватреног вина попио и те огњене капи подигоше ме као таласи морски ближе небу. Ја сам

био срчан; ма колика бура у срцу бесниla, никад несам једра спуштао. Сад лежим плашљиво у луци и несмем напоље у ово тихо доба. Моје се срце боји и ја се бојим мог срца. Шалише се тада: у поноћ ће свет пропасти. То ме је снебило, несам још знао, шта је шала шта ли збиља. Кад се поноћ приближила, ступим с голим грудима на прозор, Луjза је стајала уз мене. Ни за све пољуше цитерине небих сада у тако хладној ноћи свој грудњак скинуо. Први звук дванаестог сахата одјекнуо је. „Сад" рече Луjза. Дрхташе звезде, задрхта једна суза у моме оку. Последњи звук одјекну. „Сад," рекох и загрлих Луjзу, она мене. Али свет није пропао, ускрснуо је у мени... Мала пријатељице, је си ли још жива? Али мени неживиш више. Ти си се на брзо за тим с твојим оцем у високи север упутила; ја остадох под благим небом, али и сад зебем. Поклонио сам ти за спомен један мали златни сахат. Можда га још имаш, можда сад виси о твом пасу и казује ти време, кад ћеш лонац са месом на ватру да метнеш; или лежи пред болничком постељом твоје кћери и зове те, да јој горку кашикицу пружиш. На плавом поклопцу беше шарен Амор насликан како се смеши. За цело се још светли, још се смеши; али нама несветли више, на нас се не смеши више.

Младо једно девојче седило је мирно и жалосно у једном углу од дворане. Гараве витице бацаху сенку на њено ватрено око. Али душман лепоте још ју је у свом бегству подмукло ранио. Била је богињава. Нико није шњом играо. Сео сам уз њу; био сам одважан; неимах круне, а а хтедох, да бол и изгубљене игре заборави. Ускоро сам се смејао мом труду. Ђенерални бас срца учио сам; али да песму певам, што се младим цурама допада — то немогу више. Што сам осећао, беше тако пометно, моја ласкања тако умесна, моје речи тако искрене. Мудри чивутин би ме разумео, ни један просјак неби ми „хвала!" рекао. Њено влажно око мину крај једног младића, који је своју играчицу раздрагано на груди стискао. Ту ли те боли, сирото дете? Окрени се небу. Не земља, не пријатељство, не богато пролеће, са свим својим цвећем, даће мелем твојој бољи. И ја сам је познавао. Љубав је широке бразде кроз моје груди повукла и бацила је у њих богато семе. Али само мало зрно проклијало је, коров је покрио и није наградио дубоки бол.

Кад неби младости и смрти било, неби се свет сваки дан подмлађивао; да људи непрестано живе, а да се други нерађају; да грех на грех, лед на лед долази, биле би човечанске груди брег од вечног леда и са сваким дисајем скотрљао би се какав разоравајући смет — страшно би то било! Деца су, што нас од божјег суда чувају. Време између колевке и гроба кратко је, да за вечно проклетство сазремо. За то љубите старе; они љубави требају, јер ју не заслужују. За то штујте децу, јер она моле за вас, штите вас.

Кад сам дете био, сневао сам о добрим и злим људима. Кад сам

Digitized by Google

човек постао, тражио сам зле и несам их нашао — онда несам више ни добре тражио. Сневао сам о племенитим витезима и тамној шуми, у којој грозне пустахије шићаре. Тражио сам шуму и страшне пустахије и нашао сам само смешеће се хуље у пријатним одајама — несам више племените витезе гражио. Сневао сам о лавовима и тигровима, што невину јањад раздиру, тражио сам их, да се шњима борим и нашао сам само луде пастире, који још луђе овце шишају. — Ту ми клопе рука и смејао сам се овцама. Сневао сам о срчаности и великодушности, о правди, о пријатељству и прегоревању; сневао сам, да ће све те врлине од мене захтевати и ја сам им све обећао. Кад сам човек постао, искаше од мене само трпљење; а ја сам побегао. — Сневао сам о отаџбини — како сам ју љубио! Одох на страну и ништа несам преступио осем границе полиције. Сад се смејем и том сну; де је слобода, тамо је моја отаџбина и сав лозин сок немачког Рајна даћу за рибњу маст слободног Самоједца.

Ала киси ово вино, ала су неспретне ове игре, музико, ала си остарила! Некад си ме носила на твојим златним крилима горе к златном сунцу радости, па кад је миље прекипило, хладила си ми вреле груди, скинула си ме доле и спустила на хладовну, чаробну земљу. Ала си остарила! Још пијем, слушам вруле и хегеде, играм; али могао бих поред тог као *ћифта* уломке рачунати и небих се забунио. Живот ми је шупаљ, тањир *празан* и јадно се храним удим мрвама моје младости. Шта накнађује раскошно цвеће пролећа? Врели рад, пун наде у лето. Шта лето? — Радосна жетва. Шта миље јесени? — Огњиште у кући. Тако накнађује слобода вино, дело љубав а отаџбину младост — па де тога није, боље је заједно умрети са својим срцем и са последњим љубавним уздахом и последњи дисај пустити.

Де тринаест веселих људи седе, умреће један, а сви болују од смртнога страха. Смрт је извесна, неизвестан је само живот. Опасна је радост, сигурни смо само у жалости. Играмо се црним коцкама за бела ока и заједно их бацамо. Играмо се само за горе и доле; за ову и ону страну, за сад и некад. Шест увек падају, кад се рачунају радости, што их гроб покрива, бунимо се у нади и уживању. Срећан нема ништа да иште, несрећан мора да узајми.

Видио сам једну невесту, де плаче, што је срећна била. Ништа нам непоклања шкрти живот, сузама плаћамо све. Ко је много купио, много је плаћао.

Ведри јутарњи ветре! Једра се дижу, диже се срце у грудима. Бродар пуши мисли, стари се крманош смеши. Само даље, само даље. Ми тражимо мир, тражимо буру; смрти ћемо наћи или у луци или у дубљини мора. Само даље, увек даље! Брод нек се диже ил' нек пада. Само увек даље, немируј само ветре!

Из Берне-а **П.**

Digitized by Google

БИВЛИОГРАФИЈА*)

Српске књиге.

ПРВИ БОСАНСКО СРПСКИ КАЛЕНДАР. За просту годину 1869. Уредио и издао Јован Р. Цинић. У Сарајеву. У босанско-вилајетској штампарији. На 8-ни, 58. стр. (Календару је додата и „таблица пасхална.“) Стоји?

СЕЉАК илустровани орган за целокупну економију и њене умјетности. Издаје и уређује: др. Ђорђе Радић. Излази сваког месеца. Прва свезка. Јануар 1869. Година VIII. У Новоме Саду штампарија Игњата Фукса. На вел. 8-ни. Стр. 1—16. Претплатна цена на годину 4 фр. а. вр или 50. гр чарш.

ФИЛОСОФИЈА У СРБА. Прво доба Практични правац. Изложио Милан Кујунџић, члан српског ученог друштва. Прештампано из Гласника XXIII. У Београду у државној штампарији 1868. На 8-ни, 4. л, 87. стр. Стоји?

ШТА СПАСАВА НАШ НАРОД? Јавно предавање. Написао Јован Томић, второљетни приправник. На свет издао Никола Томић. Сомбор. Штампарија А. Вагнера. 1868. На 8-ни, 17. стр. (Штампана су и имена оних родољуба, који су на издавање ове књижице што приложили.) Стоји?

*) Да би ова библиографија што потпунија могла бити, умољавамо лепо све издаватеље и списатеље наше, да би нам љубав имали послати од сваке књиге, коју на свет издаду, по један примерак, или бар потпун и веран наслов сваке књиге. У.

САДРЖАЈ.

О народу и народности у држави. (Из књиге: „О уставној држави и њезиним установама.“) Од Ђ. Вукићевића. — Пролеће. Песме Јована Грчића — Миленка. XXII. Киша пролетница на селу. XXIII. После кише. XXIV. Дуга. — Сремска ружа. Приповетка из народног живота од Јована Грчића. (Наставак) IV. — Успомене из незнабожачких времена у јужних Словена. (По дру Сигфриду Каперу.) (Наставак.) — Две три речи нашим Српкињама Јавно предавање Драге Дејановића. — Књижевност. Gorski vijenac Sačinio Petar Petrović Njeguš vladika crnogorski. — Поддистак: Слике из зоологије III. Хулман. По немачком од Васе Арсенијевића. — Једно старо срце у очи нове године. Од П. — Библиографија.

Издаје: Матица Српска. Уређује: А. Хаџић.

Платонова штампарија у Новоме Саду 1869.

Digitized by Google

Број 4. У НОВОМЕ САДУ 10. ФЕБРУАРА 1869. Год. IV.

МАТИЦА.

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

ИЗЛАЗИ: десетог, двадесетог и последњега дана сваког месеца на табаку и по.

ПРЕТПЛАТНА ЦЕНА: на год. 4. ф., на по год. 2. ф. на три мес. 1. ф. Рукописи се не враћају.

О УСТАВУ ДРЖАВНОМ.

(Из књиге: „О уставној држави и њезиним установама.“)

Од Ђ. Вукићевића.

Устав у ширем смислу значи државно устројство у опште. У овоме смислу свака држава има свој устав, јер има свој сопствени унутрашњи строј и организам.

У ужем смислу има устав или конституција други значај. Око половине прошлога века почеше Локе и Монтескије учити: да земља и народи нису за љубав владарима створени, већ напротив да свака влада у атар народа постоји и да јој је право и једина цел штитити интересе и унапређивати животне цели народа у опште.

Од тог доба, а наиме упливом француске револуције при свршетку прошлога века, почеше народи све то више увиђати, да државе нису просто и безусловно наслеђе појединих привилегисани породица, које с њима самовољно и неограничено управљати и располагати могу, већ на против да је сам народ извор свеколике државне власти, да њему једино и искључно припада право утицати у сва државна дела, наиме, и у законодавство и у управу државну.

Што је у старом веку, била борба између патрицијa и плебеја, касније између римске империје и цркве, између папизма и реформације, доцније се та иста борба указује и у новијем времену између владара и аристократије с једне и народа с друге стране, — борба начела монархичко-аристократског са начелом демократије, или боље рећи: борба апсолутизма са начелима слободе, братства и једнакости.

Цел те борбе, која се у разним видовима тако рећи кроз

целу повесницу повлачи, није ништа друго, доли тежња ограничити власт онима, који по происхођењу наслеђеном преимућству и особеном привилегисаном положају своме неограничену власт у рукама држаше, па је често у своју корист а на очити уштрб народа зло употребљаваше; — тежња даље повратити свуколику државну власт правоме властнику и носиоцу своме а то је самоме народу.

Још у год. 1264 мораде енглески краљ Едвард I. позвати посланике градова да му порез и државни прорачун одобре. Од то доба постоји енглески парламенат са народним представништвом, које све шири и демократичнији базис добија. У год. 1789 мораде Луј XVI. краљ француски позвати и грађане као трећи сталеж у државно веће, и пошто се ови немогоше судесити са државним сталежима — пустише се од њи, прогласише себе за једине и праве заступнике народа и државе, прогласише начело народне суверености, по коме је народ једини извор и носилац свеколике власти државне.

Од то доба започе се и траје непрекидно на европском континенту велика и жестока борба између аутократије и слободе, абсолутизма и народне самоуправе.

Вера у тако звано божије право код појединих породица би из корена уздрмана и место ове поче овлађивати духом света нова вера основана на истини и правди божијој, по којој су сви људи слободни и једнаки, а народи позвани да сами својом судбом управљају.

И ова дуготрајна борба уроди плодом. Млога демократска начела овладаше у државама тако рећи сви изображени народа, а то су: да су сви људи пред законом једнаки без разлике рођења и сталежа, да су државна звања свима приступна, да земља и радиност има слободна бити од сваке феудалне свезе и т. д. Друга се начела боре још једнако за своје признање као: начело слободно изабраног народног претставништва, начело парламентарне владе, опште гласање, слобода грађанска, друштвена и политичка, општа обранбена система, порота и т. д.

Државе, у којима је уплив народа у цео државни организам уведен, у којима је сутицај народа у сва државна дела признат и државноправно ујамчен, — називају се уставним државама. Уставом пак називају се она основна правила и установљења, којима се међусобно државни одношај између државне власти и народа опредељује. По томе у устав долазе поглавито два опредељења: у коме одношају стоје државне власти међу

собом као влада законодавство и судска власт? Које је владина форма, да ли монархичка, аристократска или демократска? На коме је основу народно представништво састављено? И овоме подобна основна опредељења државна.

Што се самога постанка устава тиче, то су ови постали или у течају дуга времена, у сљед обичаја, разни историјски пригода и особени околности појединих народа.

Овамо долази наиме енглески и угарски устав. Друга је врста устава, који су формалним уговором између владара и народа постали, и називају се pacta conventa; или су постављени од уставновљавајуће, конституујуће народне скупштине, за коју многи држе, а напис Тома — оштроумни бранитељ француске револуције, да је једина позвана и овлашћена донети народу устава. Овим је начином у савезним државама северне Америке у год. 1776. проглашена изјава „Изјава независности“ у год. 1787 уставни закон савезни држава, и француска конституција од конституујуће народне скупштине у год. 1793.

Или се напослетку такови устави од самога владара једностране издаду, и онда се откроисаним уставима називају, као што је *била* карта француског краља Луја XVIII. у год. 1814. Конституција руског цара Александра у год. 1815 за краљевство пољско, аустриска конституција од год. 1849. и октобарска диплома од год. 1860.

Главна опредељења у тим уставима називају се основним законима државним као што је у енглеском уставу: Habeas corpus acta од год. 1679. Bill of Rights од год. 1689. У угарском уставу Bulla aurea. Закон од год. 1792. чланак I. II. или тако звана санкција прагматична.

По томе ако је владина форма у којој држави монархична, аристократска или демократска, деле се и устави на монархичне, аристократске и демократске.

У овим чланцима обзираћемо се на све три врсте устава, који се у основним начелима и целоме правцу државном јако разилазе. Овде нам је само још то једно приметити да дух времена моћно и отворено стреми за тим, да се демократише цео државни строј, да се народу прибави што више, да и сам искључни уплив у све државне факторе: законодавство, владу и управу.

Digitized by Google

КРАЉ ВЛАДИМИР.

I.

Ој краљеви бели двори,
Што сте тако невесели?
Дал' и краља брига мори?
Дал' и краља туга цвели?

Где су млади витезови,
Где властела и војводе?
Кам' оружје и штитови,
Да им звека дупа своде!

Где су хрти и огари,
И коњици где су чили?
Зар Владимир лов не мари,
Нити му се мегдан мили?

Како не би били тужни,
Кад нам црне стижу вести,
Горко цвили народ сужни,
Додијо му зулум чести.

Бугарин се шири 'холо
Ка' олуја, ка' поплава,
Србијом се војска проли
Бесног краља Владислава.

Плачу мајке, деца вриште,
Лице грди млада мома —
Е ко оде на бојиште,
Не врати се више дома.

II.

Краљ Владимир тужан седи,
Горку сузу једва скрива,
Да не види слуга седи,
Како млађан краљ унива.

Ал' му сада око плану,
И сасуши мутне сузе,
А десницом снажно ману,
К'о да скиде тесне узе.

„Мој народе, мој уресу,
Круно златна твога краља,
Не дам, не дам кивном бесу,
У прашини да те каља!

Сам ћу пасти у поноре,
С висине ћу у гроб саћи;
А ти светли дична горе —
Ти ћеш другог краља наћи!

Дичног рода владар дичан
Даћу врагу моју главу;
А слободи народ вичан
Потражиће стару славу!

Верна слуго, главо стара,
Поруку су чуо нову:
Твога краља, господара,
Наши врази себи зову.

Хоће мира, хоће слоге,
Уговори да се граде;
Јер и у њих мајке многе
Оплакују синке младе.

Идем, идем, слуго стара!
Да потражим земљи мира;
Ма искали лепа дара —
Главу краља Владимира!“

„Немој, краљу, немој тако!
О не веруј клетом врагу!
На превару мисли пако —
О сачувај главу драгу!

Уклони се из дворова,
У горино бежи крило;
А дођи ће згода нова —
Биће твоје што је било!

Digitized by Google

Народ ће ти веран бити,
Потражиће свога краља;
С планина ће каменити
На душмана да се сваља!"

„Народ ми се јадан лута
По гудура са дивљачи;
Глад и жеђ га мори љута,
А боља га тешка тлачи.

Бранио је, док је мог'о,
Своју земљу, свога краља,
Жртвов'о је много, много —
Сада краљу делат' ваља."

И на коња владар седа,
На границу брзо хити;
Њега прати слуга седа,
Нехте краља оставити.

III.

У црквици малој клечи
Краљ Владимир пред олтаром,
С усана му ове речи
Молитвеним лете жаром:

„О мој Боже, ја не жалим
Живот дати, ако треба,
Твоју свету вољу хвалим —
Отвори ми врата неба!

Нека никне с гроба мога
Срећа Србу и слобода,
Ко из гроба сина твога
Спас и откуп целог рода!"

И на ноге тада скочи,
И душмански пође веће;
На праг цркве мирно крочи
А крв света већ потече.

„По заклетви нек вам буде
Владимиру што сте дали
Моје ране нек вам суде —
Сузама их вашим прали!"

И издану владар свети;
Старац седи проса туче —
„Ох и ја ћу с тобом мрети —
И старо му срце пуче.

IV.

Краљ Владислав дркће, бледи,
По двору га ужас гони:
„Казуј мени, скоте седи,
Шта то опет мукло звони?

Тишина је, краљу, свуда,
Пусти су ти твоји двори,
Бог нек благи с тобом буде —
Тебе опет ужас мори!"

„Какав ужас, робе луди,
Краљ Владислав страха незна;
Та од њега стрепе људи —
Не прима га адска безна.

Али слушај из далека
К'о да вију бесни вуци,
Ха, Владислав звери чека —
Удри, слуго, кољи, туци!

Потуко сам народ цео,
Оца, мајку, синке, ћери;
Србија је прах — пепео
Сада на ме иду звери!"

И тако се тиран ломи,
Нигде мира, нигде станка,
Савести му грме громи,
Трзају га усред санка.

Борбу спрема, рат крвави,
И силену војску диже,
Да ужасни глас удави —
Ал' освета брзо стиже!

Digitized by Google

Усред боја, сред крешева
Сјајан витез њега срета,
У руци му мања сева —
То је јунак с оног света!
(Из „Преходнице.“)

„Познајем те, Владимире!
Ко советник с неба слети“ —
Црна ноћ му вид застире —
У њој даде живот клети!
И Ћ.

СРЕМСКА РУЖА.

Приповетка из народног живота, од Јована Грчића.

(Наставак.)

Дочеко нас је баш на самоме прагу.

Како сам у порти већ с њиме диванисао, то со и ми већ познавасмо. Уведе нас пријатељски у собу. На први замагљен поглед (наочари ми у топлој соби напрасно посукнули) опазио сам и кмета Ившу за столом уз вино. И он се одма подиже и рукова с обојицом. Њега само од туда познајем што ме је код Владимира једаред запитао, да ли је истина, да ће наши учитељи од сада морати учити и богословију; иначе и то још знам о њему, да се веома лепо пази са великим тутором Матом.

Понуди нас домаћин одма да седнемо, и ја се примаче кмет-Ивши, а приша дотле већ сео на мали креветац до пећи и нешто запиткује обе девојчице. По невештом шапутању Даничином разумео сам, да их пита нешто за Смиљу; а да и он сам није рад, да и ми о томе што чујемо, судим по томе, што је уватио Даницу за обе ручице, па као бајаги и нехотице сувише гласно певука ударајући јој длан о длан:

Таши, таши, танана,
И свилена марама...

— О, Данице! Де, сине мој, кажидер Смиљани, нека донесе још две чашице за вино.

Убрза домаћин, пре но што и сам седе до нас, и вури на то своју шубару на креветац. Несташна Љубица домаши је радосно и натаче је на десну руку, а шуваком поче да је окреће и врти... Владимир је окомиње, да се окане тога посла — ал' њу ни бригеше...

— Па како ми ти, синовче? Окрену се за тим ка мени и потапша ме десницом по рамену...

— Па добро, чико!

Из очију му опазих, да му је драго, што га и ја називам — чиком.

Digitized by Google

— Е, па то ми је мило, синко, кад је добро, — само кад је добро; а јеси ли се научио већ на нашу великачку варош?!

Ту би се тек насмејао из грла, а кмет-Ивша опет започео би да ликује: варош и по! варош и по!

— Е, па шта фали? Није ни моје село баш ништа утекло, — осим ако ћемо то, што је уз Дунав, па видимо по који пут димњиће — иначе...

— Та да, синовче, право велиш: село је — село! Него — ипак ми је твоје село нешто не обично! Ал' и јест, баш сам ти се у буну напатио у томе Черевичу, кад оно прависмо топове од трешања, да бијемо Пиште и Јаноше. Хе, хе, хе!...

— А је л' истина, Бога ти, синовче, — упаде му ту напрасно у реч кмет-Ивша — да је умрьо Кошут Алајош?

И ма да ми је и сувише смешно изговорио оно: Алајош, одговорим му ипак сасвим озбиљно:

— Не знам, да ви'те! То је морао умрети баш ово дана, кад нисам још ништа до сада чуо; ал' не би реко, јер се добро сећам, да сам једареда читао у новинама, де сам о себи вели, да он не ће пре изданути, док још једанпут не поведе коло — ил' *још боље*: чардаш — у Мађарској! Није тај умрьо!

— Ала је то био лисац! Онај прве класе, а воло нас је — као нос бибер!

— А зар су ови сада бољи, Ивша, Бог с тобом?!! Насмеја се тутор...

— Та не мислим ни ја друкче, бађане, — приметио сам, да га увек тако називаше — џаба им њихове доброте, дао би је крави у мекиње, јер ето на силу Бога хоће већ и Загреб и цео наш Срем да нам преселе у Пешту! Завртили главе тол'ким нашим мужевима, са који нас је сада већ и срам. Џаба им њихове доброте! Тек они не ће дуго чепркати, шта велиш, синовче?

— И ја велим, да није баш лако сигрpreti се жмуре са народом, па уз то свесним!

— Није, Бог ме! Климнуо би на то главом наш тутор и прозборио би овако':

— Него, да ви'ш, у каквом смо шкрипцу — имаћемо доста кубуре! Ето рече ми наш домин натарош, да ће свима званичницима бити наложено од солге — и шта ти ја све знам од кога, да гласају само за онога при избору посланика на сабор, који њима зарезује у рабош!...

— Коме бађане?

— Та Мађарима, човече! Нема ту ништа од њиног „баратшага;" сећаш ли се, како нам оно рече у буну онај Србијанац

на думбову: чу вајте се мамузе, јер она сваки час друкчије звечи!...

— Тако је, чико, тако! Ја сам ето учио се неколико година у Мађарорсагу, де ми већ уши обише њине мамузе, па сам се баш уверио, да сваки час друкче звече... Добро вели наш брат србијански! Одобраваше му сасвим задовољно Владимир, који на то устаде са креветца и седне до нас.

— А јесте ли дуже времена били под Черевићом у буну, чико?

— Хој, хој! Та ко је више прелазио онда у Бачку, па још ноћу преко Дунава, — него ја и ево кмет-Ивша и неки Павле Стеничин из Сусека. Ко би нас онда уздржо! Кад се оно Стратимировић побрко са патријарком, чекај, — то је канда било баш у септембрију, ако не и пре још, и кад оно пуче глас, да ће га Книћанин да одмами у Београд, — онда ма л' што нас сву тројицу не поваташе! Ал' после тога, кад се оно Мађари највећма размађарише у Керу, Вутогу и Петровци...

— Није у Петровци, бачане, већ у Врбасу! Упаде му тек у реч кмет-Ивша.

— Јест, јест, право велиш у Врбасу, онда мал' ме нису,..

Ту тек подиже полако руку ка левом увету и кад одклони проседи зул — баш лепо опазисмо велику белегу, што се сакрила у коси.

— Ал' баш, бачане, ко би реко, да ћеш ти и сам још о томе приповедати кад год! Та знаш, јадни сине, како си пливао у крви! Мајко моја, та сав си огрезао био! Сахрани Боже, и мајко божија! Ту поче кмет-Ивша да се крсти, а чело му се намрштило...

— Е, божија воља! Тек ја онда у мал' те не исплати! А и не исплатио: није то шала ошукнути кога будаком по глави! Ту се не пита, колико је глава стара, већ на колко ће пола! Да како!

— А ко вас удари, чико?

— Па ко? — мађарина нека из Врбаса!

— Него баш те покојни Исидор спасао, бачане, — Бог да му душу прости!

Тутор Мата би на ово дубоко тек уздануо и у највећој тузи признао би`овако:

— Исидор, Исидор — и нико други — Бог нека му наплати! На то би се дубоко замислио и погледао ка икони на дуварy, де уз босијок виси неки мали златан крстић о црној пантљичици...

Digitized by Google

— А ко је тај Исидор, чико?

Запитамо га и ја и Владимир као из једнога грла.

— Ето ко, децо, — овде му се лице разведри — ето ко: отац мога будућег зета, Смиљиног будућег мужа, отац Младенов... Знате л'...

— Е?!

Случајно погледим у то на Владимира — а он опет исто онако пребледио, као оно мало час под прозори...

— Дакако, нико други, већ баш он, главом он! Мија Паланчић из Н. у Бачкој, он ми је спаситељ; но за то сам и дао му своју поштену српску реч, да ћемо се ма кад сродити, ако нам и Бог буде наклоњен! Његов Младен био је онда баш на сиси, и ја му рече: Мијо, ти си ми ево спасао живот, и то не само онако, како би и други ко, већ си око мене лебдио, баш као около свога детета, или брата или оца; па за то ти ево обричем, ако ме свемилостиви Бог усрећи ћерком — да ћу је дати за твога Младена, као што би и теби сада ево дао и душу и срце... Он ме је на то пољубио у чело, како сам лежао на постељи, *стисно* ми руку и рекo ми: Мато, кад би то само могао да доживим — па ма одма умрьо... Па још кад би Бог дао, да нам се деца и милују — јер силом ништа, Мато, ајак...

Ту опазисмо узбуђеном тутору сузе у очима; мало застаде и за тим опет настави, али тихо и тужно:

— Него он сирома ево недочека те радости; ја сам ево сретнији, јер за мало, па смо се и сродили! Бог је добар, и бољи од сви добри људи, јер даде ми ево добро дете, што га је и покојни свагда милово и поздрављо, као своје рођено, — Бог ми га је дао, па можда само зато: да се испуни жеља Мијина и да одржим своју српску реч. А и деца ето милују се...

Ту се ко чисто трже, јер се сетио на Смиљу, која још никако да унесе чаше за вино и повика гласито:

— Ој, Даницо, а ди је та девојка са чашама? Гле ти сад?

— Ево, ево! Чусмо на то из кујне Даничин гласић, која за тим и уђе са чашама.

— А де је Смиљка?

Девојче као опарено застаде на сред собе и чисто не знаде како да одговори, већ поче да се смеши и да се угриза за прсте...

— Но?

— Па она каже... овај... да...

— Да се стиди, је л', бубице једна, — прихвати јој шепртљаву реч кмет-Ивша и лупи ногом о столицу, да девојче по-

беже из собе. Сви баш лепо чусмо, како јој Смиља у кујни пребацује: лудицо једна, срам те било, а како би ти тако казла...

Тутор Мата међутим већ напунио чаше и подигао се, да нам изнпје — добродошлицу. Његове две три речи дубоко ме дирнуше и одвеће задовољан бејах, кад год му сагледа искрене очи. Владимир дотле већ поче да тумачи нешто кмет-Ивши, и овако прозбори:

— Само среће, да сви тако мисле, као ви!

— А шта то? — уплете се и тутор.

— Та фали нам кмет ево нашу омладину.

— Е, а како не! Ко ће да нам буде узданица, ако млади људи не! Ето ми још коју годиницу, па у гроб, за то бар да понесемо и утеху коју на онај свет. Зна Ивша шта вели! — Ту се олако осмену и поче да ме пита за позоришну дружину, која је баш тада у Панчеву претстављала. Пофали ми се на то, како је у Руми видео „Сан Краљевића Марка“ и како му се одвеће допало; а наиме песма вилина. Но тек што спомену, да је с њиме био и поп-Јоца — одједаред се опет сневесели и рече:

— Сирома попа, ди њему умре девојка! Сирота Даринка!

— Да збиља!

— Грехота, баш грехота! Окрену се и Владимир к нама.

— Виш', па кажу неки ученици, да нема божијег суђења; да ви'ш, да њој ни је Богом суђено да умре, да ви'ш, би л' и она одиграла у Смиљкини сватови! Ко би се томе надао?! Шта ти рече оно попа, баћане?

— Да, збиља, каже ми, да јој се смрт уснила — неколко дана баш пред несрећу. Сни она, као да је у некој башти, а с њоме као и моја Смиљана; па иду тако по башти иду, иду, — кад наједаред застаде и врисну покојна и маши се руком за врат, а у руци јој остаде нека велика црна гусеница, која је опече. Вури је одма на земљу. Обе се на то сагну, као да је боље виде, кад наједаред — повика покојница: ју, Смиљо, а видиш ли јој на леђи као нека мртвачка глава! Моја се као мало боље саже, да се што боље увери, а кад оно, а гусеница се некако врцну и чисто потскочи од земље, па и њу опече по десној руци, баш по оном прсту, на коме јој прстен од... Ех, лудорије! Кад би човек опет све.....

— А, да: сан је лажа, а Бог истина, баћане!.. Да њој није то Богом суђено, што би она по сну умрла — то би ја воло видити! Да како!..

— Чудно!

— А у којој је години била већ? Запитам га радознало.

Google

— Та ето, синко, од моје девојке у две године само млађа! Рече ми тако некако чудновато, као да предпостављаше, да ја већ сасвим извесно знадем, колико је његовој Смиљани.

— Петнајст! Је л' те, чико? Примети Владимир, који баш но да хтеде да покаже, да он знаде, колико је Смиљи.

— Да, да, петнајст јој беше; управо толико! То јест — не, не баш пуни петнајст, јер сад на Сретеније било би јој канда тек петнајст, да остаде живиздрава... Моја се родила на мајку Анђелину. Чекај, да ти баш зацело кажем, кад би јој било петнајст — и на то се полако подиже и узеде с ормана календар беше — баш „Ласта.“

— Врашко дете, виш само шта је опет и овде надрљала! Ту нам показа корице од календара, на којима мала Даница баш сајн намоловала нлајвазом оцачара са мердевинама и широком метлом. За тиме стаде да преврће по календару, а и Владимир нешто поче да завирује.

Док не нађу, што траже, да вам на брзу руку кажем: како изгледа тај честити тутор Мата и како му је у соби; а кад и Смиља уђе — чућете и о њој.

Тутор Мата није више у средњим годинама. Проседа коса набраја му већ доста година. Чело му је поприлично набрано, и ма да живи у сваком задовољству. Како је широк у плећима и баш евала висок — има човек шта да га види! Брци му повелики и дебели, но обрве му као нешто мало, реко бих, чудноватe или бар не обичне: одвећ накострешене; али испод њи светле тако умиљато и искрено два смеђа ока, да би их чисто ваздан гледао. Уз то мало од више канда трепћу... Што се одела пак тиче — то мислим, да је доста речено у овим: нико у селу није тако чисто и угледно одевен, као сеоски тутор. Пре свега: може му се; јер је по имућству одма други у селу, — први је онај грк-Панта, што је искао Смиљу и којега нам је Владимир још у писму онако зло описао, — а друго, Смиља његова, ко што чујем, тако га надгледа и дворн, да није ни чудо, што је увек све чисто и угледно, што је на њему.

У кући му је не мање чисто и све у своме реду. Као и у свакој другој имућнијој кући на селу. Једно кандило само пред иконом — свети Ђурађ на коњу, па убија аждају — једно кандило само што је ванредно велико и лепо. Види се да је чисто сребро, па и сви ланчићи од сребра су, па и точкић онај о коме виси. Осим тога виси на десној страни над креветом Милош Обилић у црном, дрвеном оквиру; а с леве, али не над оним дру-

гим креветом, већ 'нако чело главе слика Доситијева у истом таком оквиру, само је нешто новија. На орману преко од пећи читава гомила српски књига, али не у прашини, већ у најлепшем реду. Опазио сам „Лазарицу," „Бирчанин Илију," малу збирку народних песама „за на изуст учење" и „Зборник" у црном сомоту са великим позлаћеним крстом.

Жао ме је баш, што нисам могао мало боље да погледим и на онај мали крстић код светог босијока под иконом, јер у то баш подиже се домаћин и рече:

— Даклем, ви'те, да сам ипак добро казао: управо на Сретеније било би јој петнајест, да је остала живиздрава.

— Сирота!

— Ала је лепо певала ону песму; „Пошетала царица Милица," је л', бађо? Па онда ону Дамјанову:

А ко ми те не би воло,
Мала додоло?

— Е, тако, шта ћемо? — било па и прошло! Него дедер да се куцнемо мало, децо; а ваљда ће нам удавача бар вина још донети, кад не хтеде — празне чаше!

Закуцамо на то чашама, и у то чујемо, како Смиља тихо казује девојчицама, које су такође у кујни, да не ишту у соби пред гостима туршије, јер тамо не ће добити.

На то уђе у собу.

(Наставиће се).

ПРОЛОГ.

Здрављам те, српска беседо,
У лепој, српској забави!

I.

Знанци се ево скуписмо
У туђем крају искрено...
По срцу — браћа рођена,
По добу — својта поносна! —
Ја не знам шта би милије
У души брата јекнуло:
Од речце брата његовог!
Ја не знам, шта би дивније
У срцу својте плануло:
Од песме својте његове!

Ко тајна струја потока,
Што виру мило шапуће:
Остај ми због, изворе,
Ја пођох крају далеком,
У ладно крило туђине:
Ал' свуд сам опет — код тебе!
Е тако исто данаске
У туђем крају скупљени,
Сви знамо: од куд дођосмо,
Јер ни смо поток без вира,

Digitized by Google

Јер нисмо деца без рода!!!
Кад вила срца милосна
У души осмех замисли:
На све се скупа осмехне...
Кад вила срца жалосна
У души тугу изроди:
На све се туга разлије...
Па за то зборе скупљени,
По срцу — браћо рођена,
По добу — својто поносна,
Казујмо речцу од срца
На лепој нашој беседи!..
А кад се речца задрхће —
Ко сива крила соколу —
Нек из ње песма излети...
Ох, како мило шапуће
У туђем крају песница:
Кадкућу нашу спомиње!
И као свирка поджиже,
Кад гласом својим вечитим
Својину нашу казује!
Та где је срцу забаве
Кад срце ладно мирује?
Па за то, зборе скупљени,
По срцу — браћо рођена,
По добу — својто поносна,
И данас стуже не ћемо:
Студен је сејка немила
На топлој српској беседи!

II.

Аџ' тихо... тише...
Зборити ми не да више:
Посестрима наша вила!
Долетила ево махом,
Па вилинским својим дахом
Шапнула ми 'ваки глас:
„Пусти, момче, мене сада,
„Својој деци из ненада,
„Да пришапнем спас!...“
Тихо... тише...
Вилини се збори ево
У певање моје слише..
Тихо... тише...
. . . . . .
. . . . . .
„У јединству нек се снажи
Лепом слогом сталност наша;
Кад мелема народ тражи:
Нека нађе дела ваша!

„У озбиљном, свесном раду,
Дочекујмо лепше дане;
Нек' у целом свету знаду:
Е ће сунце да нам гране!

„Та из наше крепке воље
Лепши живот нек се роди;
А живот ће живит' боље:
Кад се нађе у слободи!..“
. . . . . .
. . . . . .
Тихо... тише...
И сестра је реч'цом стала;
Зар да збори још и више??!

Па за то, зборе скупљени,
По срцу — браћо Рођена,
По добу — својто поносна,
Казујмо речцу: од срца!
А реч је наша — гласита:
Јер нисмо поток без вира,
Јер нисмо деца без рода!..

Здрављам те, српска беседо,
У лепој, српској забави!...

У Бечу, 1869.

Јован Грчић-Миленко.

Digitized by Google

УСПОМЕНЕ ИЗ НЕЗНАБОЖАЧКИХ ВРЕМЕНА У ЈУЖНИХ СЛОВЕНА.

(По дру Сигфриду Каперу.)

(Наставак.)

Дан и ноћ — т. ј. светлост и тама — то су две раздвојене, душманске силе, и ноћ је оличена у скаски о краљу Тројану, који некад на Церу, на обалама валовите Дрине, са својим сјајним звездама свој престо удари. Дању мораше он сакрити се у свом двору, у који не допираше сунчана светлост. А чим би се последњи прамен вечерњег руменила за горама изгубио, излетао би он на свом вранцу из двора, или би лов ловио у зеленој гори, или би којекуд левентовао, али увек беше на опрезу, да се само пре изхода сунца у своју мрачну тврђаву натраг врне. Једне ноћи заспи он поред једне лепе царске ћери и, кад се у јутру пробуди, полети двору своме, али га у сред пута дан, који се већ белио, сустигне и сунце, које се баш родило, скруши га својим зрачним стрелама. Тиме се за увек реши победа дана над ноћи. Ноћ још и силне друге штете чини и мати н. пр. која оће да сачува децу своју, да их злобне жене не упропасте; нека се за живот главе не усуди да се ноћу у огледалу огледа, јер огледало је светло а светлост је данова, па кад му се одузме светлост онда се у њему витлају нечиста ноћна чудовишта.

Вода човеку у многој прилици добра чини. Управа над њоме подељена је и то међу богом, који је задржао за се „кључе од облака“ и „небесни дажд“ па по својој вољи облаке отвара и затвара, при ком послу му св. Тома помаже, и између св. Николе, који господари над морем и бродовима — чиме се тело очевидно да означи разлика између ваздушних и земаљских вода. Вода, кад се са врелим пепелом помеша, ублажује сваки спољни бол. Унутарње болове лечи вода, ако није већ употребљавана и ако није још шта уз њу узимано, јер човечија рука никад не може природу поправити, само је може покварити. Особито је она вода лековита, која у пролеће у очи Ђурђева дана са точкова млинова капље; јер млевом се иде на добро људима. С тога је црпе младе девојке у корита, па се у јутру у њој купају; а млади момци купају се још истог дана пре заласка сунце испод точкова од млина. Вода је тако света да је то највећа проклетиња кад је коме вода душманин. „Вода те однела!“ говори се кад се оће да прокуне.

Да ватру поштују, види се и отуд што је пале у очи светаца н. пр. Ђурђева дана, св. Јована крститеља, Петрова и Ви-

Digitized by Google

дова дана. Али највећма се ватра цени у очи божића, на бадњи дан. Још у јутру отиде, ако икако може, сам домаћин у оближњу шуму на одсече вито, младо стабло, б а д њ а к. То ваља још пре заласка сунца учинити, па ако је далеко до шуме, то се, ма да је како зима, још у по ноћи устане. Уз особите обреде стабло се, са ког су гране окресане, у кућу донесе и овде га прими домаћица и чељад и поспе га шеницом и вином, и онда му као каквом другом госпу нашија. У кући му одреде најпочастније место а то је — огњиште. По заласку сунца га запале. Породица и сва чељад стане око њега у коло и певајући песме и чатећи молитве посипају га разном раном. Први, који у јутру у кућу дође, такођер се пре свега на бадњак обазре. Он га благосиља и као таложи ватру жртвом од пољских плодова, хотећи тиме препречити, да она идуће године рану на пољу и у житницама не спали: он чепрка палицом по угљевљу, и, што већма варнице и скачу, тим више среће и берићета има кућа очекивати. Али то није никако све једно, ко први у кућу дође. Јер од његова доласка зависи срећа кућна. С тога се обично позива који добар пријатељ или који сиромашак, који је кући добру рад. При растанку *остави* полаженик на огњишту по који новац. Није тешко познати, да је овако принашање жртве из оног доба преостало, кад су још природу обожавали, па је ушло у обичај на светац, који је по све хришћанство најсвечанији, а то је божић. Да успомена на светињу ватре још живи, сведок је „огњена Марија," која није исто што и мати божија. Она претставља ону страну од ове стихије, која је човеку корисна. Огњена марија сваком приликом брани људе пред богом и моли се за њи. Само се по себи разуме да се ватром заклињу и да куну њоме. Пламен од липе — липа је, као што је познато, код старих Словена била боговима посвећена — лечи најљуће телесне болове; горуће грање од ловора или ти усијано угљевље кад се у чинији пред кућу метне, укроти најбешњу буру и разгони град са њива, но оваку снагу имају и свеће, које се пале о „сретнију."

Б у р е су врло раздражљиве. Пуштају их зли духови, који кад се једаред побесе, дотле се не ће уталожити, докле год своју жртву неуниште. Оне врло не радо подносе кад звече ланци, на којима виси котао на ватри. С тога ваља добро пазити да се они одма умире, чим се котао с ватре скине, јер иначе ће буре дунути, а ако се гдегод који путник уз стрму стазу пење, то ће се сурвати у пропаст, или ће се лађа, ако се на пучини морској нашла, о стене разлупати, и свему је томе онда непажљиви домаћин крив. Јер разљућеној бури не може нико одолети. Она чупа

дрва из корена, обара стење са брда и не да бродовима да у пристаниште уђу. Бокељи су једаред хотимице те вериге задрмали и тиме су одвратили непријатељску флоту, те није могла на обали њиовој стати и тако су спасли домовину.

(Наставиће се.)

ДВЕ ТРИ РЕЧИ НАШИМ СРПКИЊАМА.

Јавно предавање

Драге Дејановића.

(Наставак.)

Ето, то су обични одговори наши, кад нас који свестан брат запита.

Јадно детенце! Како си несретно кад ти мајка ни српски протепати неда, него ти набавља туђинку, да те туђим млеком дои, туђе ти песме пева, о туђим обичајима прича, туђим језиком говори! Па за што је то тако? За то што је то у моди!

Жалосно је то осећање матере наше, кад она у место да дете прво напаја млеком и осећањем српским, а она га предаје туђинки на милост и немилост.

Она наука, коју дете са материним млеком посиса, неможе се никад искоренити, јер „нема веће школе од крила материног" вели један научењак.

Кад је дете одрасло за школу, онда се обично отац брине за мушко, а мати за женско дете. То је још срећа, што се мати небрине за децу, јер морамо признати, да оцеви боље умеју синове своје васпитати, него ми наше ћери.

Девојчица дође и до своје десете године, а још ни једне речице није чула о српству, незна за народност своју, нема осећања ни за што друго, само за лепу одећу. А како ће и знати кад наше имућније мајке и не шиљу своје ћери у српску школу него у туђинску, и ако ју је послала, пре времена је из ње узела, пак је шаље у туђинску, где о српству ни речи неће чути, и где је туђинке попреко погледају само за то, што се Српкињом назива.

У вишој женској школи још горе је, јер је ми Срби на жалост и немамо, него шаљемо наше ћери опет у туђе, где се сасвим отрују западном цивилизацијом.

Наше Српкиње немају ни толико народна осећања, да увиде ту страшну нужду код нас, да се својски постарају, те да оснују једно васпиталиште за српске ћери, него их непрестано у „институте" шаљу, где је свака готово изгубљена овчица. А како то? Запитаће ме која сестра.

Digitized by Google

Погледајмо само шта се тамо учи! У тим „институтима“ сироте девојче несме речи српске рећи, а незна друкчије него српски, па и што зна несме проговорити, јер је туђинке исмевају — дакле мора ћутати, докле год обичне институтске разговоре не научи на памет. Ту су ти немачке и француске граматике, ту ти је немачко декламовање, да мајка чисто расти слушајући како ћерки лети из мали усташца: „Ich bin auch in Arkadien geboren“ а о царици Милици, о „српској девојци“ и „косовки девојки“ оном дивном бисеру српских народних песама, из којег се највише Србин учи свој народ познавати, нема ни спомена. Од свега тога нема ни трага ни гласа, толико се ту учи, толики се новац троши, као да ће што нашем народу помоћи те туђе науке и туђи језици. Па до чега се дошло, што се толико новца и времена страћило?

До тога, да кад нам ћерка дома дође нит' зна немачки ни француски, него умете по гдекоју реч у свој српски језик, те га сакати, на срамоту своју и народа свога. Па кад би их запитали, за што то чине? — Зато што је то у моди, одговориле би вам!

Кажи те ми, миле сестре, какве помоћи имамо ми и наш *народ*, што учимо наше ћери музици и певању? Толико се *времена* и новаца на то потроши, толико муке сиротога девојчета стаје, док оно нешто мало свирања научи, а кад дође дома, шта се њиме користи? — Кажите ми коју Српкињу, која је постала тиме вештакиња? Ни једна, него кад дома дође, а она одсвира неколико туђих напева, одпева неколико туђинских песама, док не дође удадба, а кад се уда она и то забаци, те и оно мало надри знања, на које се толико потрошило, изветри сасвим. Па за што сестре моје учите ону науку, којој не знате циљи? Ја знам шта ћете ми на то одговорити: за то што је то у моди!

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

Gorski vijenac. Historički dogagjaj pri svršetku XVII. vijeka. Sačinio Petar Petrović Njeguš vladika crnogorski. Prenio s ćirilice na latinicu s tumačenjem S. Ljubiša. Izdala o svom trošku Matica Dalmatinska. U Zadru, tiskom Narodnoga Lista. 1868, VII. и 141. стр.

(Свршетак.)

За то нас је веома обрадовала, кад видјесмо ово издање „Матице далматинске,“ о којему говоримо. Њиме се бар и живим дје-

лом освједочила потреба и корист онога што смо мало прије рекли. За нас би био од потребе збиљски рад оваке врсте, али рад не на комад као што овдје видимо, него добро смишљен, систематски, с добро схваћеном намјером и циљем. Кад би се у публици и једној и другој таким начином промијешали наши и једни и други књижевници, онда би цијели положај наш морао добити други облик. Како пак за сад, као што рекох, нема изгледа, да ће што од овога бити, да се окренемо овоме издању, те да га разгледамо.

Издање ово, прво латиницом, четврто је већ кад се надомјести трима издањима ћирилицом. Први пут је „Горски вијенац“ наштампао владика Његуш за својега живота у Бечу 1847 године. За тијем су га прештампала два Црногорца 1860. године у Новом Саду, а 1867-ме године прештампа га у Биограду Јеремија Караџић. Прије пошљедња два могли су пријатељи овога дјела добити оно прво издање само за скупе новце. Пошљедњим двама требало би да је био задатак: да се наштампају у спретном формату, тако: да се могу продавати јевтино и да се сва тешко разумљива мјеста у спјеву објасне, како би их могао свак, и који није много школован, добро разумјети. Томе није задовољило ни једно ни друго издање. Ни једно ни друго није јевтиније од форинте, ни једно ни друго није наштампано на спретном формату, него на великој осмини, ни једно ни друго није ниједном ријечју објашњавано. Тако је ово славно дјело остало већини наше публике, ономе мало школованом дијелу, којега једе мрак јер се у књижевности ништа за њ нарочито не приправља и не угађа, онако исто неприступно како је било и прије неприступно и скупоћом и ријеткошћу. Јер макар да се у нас толико слави „Горски вијенац,“ он је књига непрестано ријетка по кућама српским, исто тако као што су ријетка и добра потпуна издања наших народних пјесама, због истих узрока, због жалосне и чемерне неуређености издавачкога рада у нас.

Г. С. Љубиша је стекао себи доиста истиниту заслугу удесивши ово издање латиницом без свију мана, којима коримо оба два српска издања послије смрти владичине. Формат је прилично спретан, и ако је осмина, цијена је само 50 новчића, а његова тумачења чине ово издање веома потребним свакоме ко хоће да на танко изучи и разумије славно дјело црногорскога владике. „Ова је књига врло мало позната по Далмацији, прво јер је оба пута печатана ћирилицом, вели г. С. Љубиша, коју чита скоро само православни народ; а друго, јер се обријетко и скупо може набавити. Ова ме оскудица нагла да прнесем Горски

вијенац на латиницу, и да му додам по дну сваког пера тумачење тежих ријечи, такође и повјесна изјашњења мјесних догађаја. Ја сам наумио и остале умотворине владичине једну по једну овако пренијети и разјаснити, ако се наша Матица прими, као што је сада, печатања и продаје књига, и тако омладину нашу, цвијет и наду домовине, припитомити и упознати с овим неумрлим народнијем пјесником.“

И опет понављамо, како је г. С. Љубиша учинио прекрасну услугу нашој народној књижевности овим својим трудом. Горски вијенац је огледало нашега народног планинског говора, који је у самијем сликама, пунан пријеноса, скраћења, не доречених реченица и наговјешћених мисли. У њему се само спомињу или приводе једном ријечју за примјер многи народни обичаји или ствари познате само у Црној Гори и приводе се, разумије се, онако како их Црногорци као добро познате међу собом у разговору помињу. Врло су ријетки који све то могу знати без тумачења. А кад ми у жару својега поноса изнесемо ово дјело странцу, ваља видјети муку која сналази и тумача и странца, читајући Горски вијенац. Не ће ли дакле свак с нама признати, *како је* право захвалити г. С. Љубиши за тај његов труд.

Једино бисмо жељели, да г. С. Љубиша још у бољи ред доведе своја тумачења. Нама би одвећ драго било, да смо могли знати, да ли је он своја тумачења намијенио и странцима или само нашима. Јер у пошљедњем случају мислимо да је много којешта лијепо могло и изостати и не протумачено, па да не буде никакве сумње да би и најпростијему било разумљиво. А поред тога опет има доста мјеста којима би тумачење било од потребе, па није додато. Штета дакле што онамо на непотребна тумачења потрошени труд није употребљен овамо. Врло су драгоцјена историјска и етнографијска тумачења, само што ни оно нијесу управо свагдје потпуна. Наилазисмо, да су појетички казане мисли владичине превођене на обичан језик. Против тога нијесмо; али ми така тумачења не бисмо стављали у једну врсту с осталима, него бисмо свагда нарочито казали да се та појетска мисао обичним језиком разумије тако и тако. То бисмо пак само ријетко чинили, гдје би збиља имало пута мислити, да не би могао свак добро разумјети, а така су мјеста ријетка. С тога смо пак за то, што читање појетскога дјела отежава свака ијоле непотребна примједба. Радо бисмо за све ово навели примјере, али би се тијем реферат овај и отегао и онемилио пространијој публици.

Ове примједбе ми поглавито за то написасмо, што нам г. С.

Digitized by Google

Љубиша обећава тако тумачити и друга дјела владичина колико га за то и сами молимо за љубав и корист и наше западне публике и своју, и колико смо ради, да то буде што прије, толико нам је на срцу, да та друга издања и боља буду. Па се ми надамо да ће Горски вјенац омиљети на нашем западу онако као што је и на истоку, и да ће у брзо дочекати још које издање. И нама није сад много користи од сва три наша издања. Ваљало би нам једно спретно а лијепо, па баш и овако тумачено а јевтино издање, јевтино што се већма може, да би га и свако ђаче могло купити. Кад још нема ко да издаје јевтине зборнике и библиотечице за нашу поштену сиротињску публику (јер се и онако залуд бринемо за богаташе), да је бар да се с појединим дјелима што паметно почне, него свуд нешјешто и свуд без рачуна, нити нам и на ум пада да свуд и понајвише са многим својим високим тежњама челом у дувар бијемо."

У Биограду. Ст. Новаковић.

ПОДЛИСТАК.

Појети.

Из Дм. И. Писарева.

Не ће бити од штете, да наше довољно и каране и мажене појете чују шта иште од појете Дм. И. Писарев, један од најновијих руских реалних критика. Ево његових ријечи: Самониклице, налик на Бернса и Кољцова, остају за увијек сјајне али бесплодне појаве. Прави и „корисни" појета ваља да зна и разумије све, што у једно доба интересује најбоље, најумније и најпросвјећеније представнике његова вијека и народа. Потпунце разумијевајући дубоки смисао сваког покрета друштвеног живота појета, као човјек страстан и раздражљив, без изговора ваља да свом снагом својега бића љуби оно што му се покаже добро, истинито и лијепо, и да светом и огромном мрзошћу ненавиди ону огромну масу ситних и беспосличарских глупости, која смета идејама истине, добра и љепоте, да се претворе у тијело и крв, и да се обрну у живу истину. Та љубав, нераздвојно свезана с том мрзошћу, и саставља и ваља да саставља у правога појете душу његове душе, једини и најсветији символ свега његова бића и све радње његове. „Ја не пишем мастилом, као остали, говори Берне, него пишем крвљу срца свога, соком живаца својих." Тако и никако друкчије и ваља да пише сваки писац. Ко друкчије пише, боље му је шити чизме и пећи лепиње. Појета је најстрасније и најраздражљивији од свију писаца, па за њ највише и вриједи оно правило. А да би ко

Digitized by Google

гао у истину писати крвљу срца свога и соком живаца својих пријека му је потреба, да љуби и мрзи безгранично и из потпуне свијести. А потребно је много мисли протурити и много сазнати, да би се могло љубити и мрзити, и да би та љубав и та мрзост остале чисте од сваке сумјесе личне користи и ситничарске таштине. Па кад је све то учињено, и кад је појета својим силнијем умом схватио сав велики смисао човјечанскога живота, човјечанске борбе и човјечанске невоље, кад се задуби у узроке, кад ухвати силну свезу међу појединијем појавама, кад схвати шта ваља, шта ли се може чинити, у коме правцу и којом снагом ваља радити на ум читалаца, онда стварање без циља и без воље постаје за њ сасвијем немогућно. Друштвени задатак његова живота и његове радње не да му се ни минута смирити; тај га задатак мами и вуче к себи; срећан је, кад га види пред собом као ближе и јасније; долази у усхићеност, видећи да и други људи разумију страст која њега прождире, те и сами с дрхтањем наде, која их чисто топи, гледе на далеко, на тај исти велики задатак; он страда и просипа му се жуч, када се задатак изгуби у магли човјечанских глупости и када му околина поче натуцајући, једно друго потискујући с правога пута. И ви сте, господо естетичари, ради, да се таки *човјек*, прихватајући перо, претвори у торокљива младића, који ни сам *не зна*, шта и ранта зборе ружичне му уснице! Ви сте ради, да се он тек онако, ни за чији рачун, забавља шареним сличицама своје маште и то у оне велике и освећене трепутке, кад се његов силни ум развије у процесу стварања, лијући у умове простих и мрачних људи читаве потоке свјетлости и топлоте. То никад не бива, нити може бити Човјек, који се руком прихватио дрвета познања добра и зла не ће никад умјети, и што је важније, не ће никад хтјети повратити се у растињско стање првотне безазлености. Ко је схватио и цијелом дубљином узбурене душе осјетио разлику међу истином и заблудом, онај ће, с вољом или преко ње, у сваки свој створ метати мисли, осјећања и тежења вјечне борбе за истину. И тако, по моме мишљењу, прави ће појета прихватајући перо, најприје дати себи оштар и јасан рачун о томе, каком ће друштвеном задатку тежити нови створ његов, какав уплив ваља да изведе на душу читалачку, каку ће им свету истину доказати својим јарким сликама, каку ће штетну заблуду у коријену подрити. Појета је или — велики бојник мисли, витез духовни без страсти и пријекора, како вели Хенрик Хајне, или ништави чанколиз, који весели друге ништаве чанколизе ситничарским играма и звиждањем својим. Нема ту сриједе! Појета је — титан што потреса горе вјечнога зла, или црвак, који се премеће по прашку цвијетака. То није фраза. То је страшна психолошка истина! Ст. Н.

Digitized by Google

Слике из зоологије.

III.

Хулман.

(Свршетак).

У осталом, Инђијанци не воде бригу само за здраве, него и за болесне мајмуне; Таверније је видео у Амадабаду болницу, у којој се неговаху мајмуни, волови и краве итд. Сви се подови посипају за мајмуне пиринчем, просом, урмама, воћем и шећерном трском. Мајмуни су тако дроски, да не плене само вртове, него продру и у куће, па ту отимају људима из руку јело. Мисијонар Џон прича, да је само особитом пажњом могао своје хаљине и друге ствари да сачува од отих крадљиваца. Једном свика факир један мајмуне пред Хигелов шатор, али им не даде ништа да једу. Три најматорија мајмуна тако га за ото нападоше, да се једва могадијаше штапом одбранити од тих напасника. Становништво ипак није било на његовој страни, него на страни мајмуна и поштено га изгрди, што је свете животиње најпре преварао, па их онда још и био. Веројетно је, да се мајмуни с тога поштују, што онамо они народи верују о путовању душа из једног тела у друго. Инђијанци мисле, да њихове и њихови краљева душе прелазе по смрти у мајмунско тело.

Не гледећи на њихове безобразлуке, мајмуни су ти лепа и мила створења. Џон вели изречно, да није никад видео лепших мајмуна, него што су хулмани. Њихов пријатељски међусобни саобраћај и њихова скакања морају задобити свакога посматрача. Са сасма неверојетном хитрином пужају се они са земље на вршкове дрвета, и од туд опет суну као муња на земљу, кидају, као шале ради, грдно грање, скачу с једнога дрвета на друго и за час их видиш тек на другоме крају врта, а нису се ни дотакли земље. Док си очитао оченаш, а њих се искупили читави чопорови, за тим их у стиху нестане, а за који тренутак ево их опет свију ту. У младости имају прилично округлу главу и врло су промућурни; знају добро разликовати, шта им шкоди или шта им хасни, лако се могу припитомити, само што и онда показују вољу своју за крађом. Доцније им се промени и ћуд и глава. Глава се већма стиње; мајмун дакле постане већма скот, дух му се затупи, није више поверљив, него увек тражи само самоћу, није више умешан, него је више неотесан и незграпан, тако да стари мајмуни не личе скоро ни у чем на младе мајмуне. Као да хулмани често на далеко путују. У доњој Бенгалској н. пр. појаве се при почетку кишовитих дана, а око свршетка опет у узвишеније крајеве. Чим се мајмуни појаве на светим местима, одмах имају побожни брамини пуне руке посла; они сад негују мајмуне и бране их. Најчудније дрво у Инђији, дивна света смоква, као да им је најмилије боравиште. Прича се, да под истим дрветом имају и једовите змије, са којима живе

мајмуни у вечитом непријатељству. Овоме се може са свим веровати, али у толико се мање може веровати другим неким скаскама о њему, што их неки и неки писци примише за готов новац. Веле, да хулмани, кад нађу спаваћиву змију, ухвате је за врат, па се онда с њоме сиђу на тле и дотле јој лупају главу о камен какав, док је сву не размлаве, па је онда, весели, што им дело испаде по ћеву, баце својим младима, да је пождеру! Сви се мајмуни плаше необично змије и ниједна им друга животиња није толико страшна, као она; с тога се не може никако веровати, да ће само једна врста правити такав изузетак.

И хулмани су одани својим младима. Дивосељ прича, да је убио једну мајмуницу, али је тада видео нешто, што га је са свим потресло. Сироту мајмуницу, која је носила са собом једно ма мунче, ранио је баш под срцем. Она прикупи сву снагу своју узе своје мајмунче, метну га на грану и паде мртва на тле. „Ово је," прича нам тај јестаственик, „већег утиска имало на мене, него сви редом говори браминскн и овај пут нисам се радовао, шта сам убио таку животињицу, него сам се само кајао, што сам убио такав божији створ, који и у смрти показа толико дивна чуства!"

(По немачком.) Васа Арсенијевић.

Народне загонетке.

(Скупио у хрв. крајини: Манојло Хрваћанин.)

Иде кроз воду, а воде се не додјева?
Ракија, кад се пече.

Наш мркоња воду пије, а над њим се барјак вије?
Орош. (Петао).

Пенда виси, пенда зја, пенда пепди ћушку да?
Звоно.

Лети врана иза Биограда, носи рака седмокрака?
Коризма.

Две притке до неба схватише?
Очи.

Жлица масла, свему свету доста?
Сунце.

У нашега солдата, кита од злата?
Кукуруз и свиња.

На сред воде бомболово јаје?
Воденица.

(Наставиће се.)

Digitized by Google

БИБЛИОГРАФИЈА*)

Српске књиге.

ЗАСТАВА. Лист за политику и народну привреду. Од 1. јануара до 1. јула 1868. г. био је властник, издавалац и уредник „Застави“ др. Стеван Павловић, а од 1. јула 1868. издавао је „Заставу“ др. Светозар Милетић. Година III. „Застава“ је излазила у Новоме Саду два пута у недељи in folio у платоновој штампарији у Новоме Саду 1868. Стоји на годину 10. фр. а. вр. или 100. гроша.

СРБИЈА. Политично економски лист. Уређује и издаје Љубомир Кальевић. Година II. Излази у Београду три пута на недељу. У државној штампарији у Београду 1868. Стоји на годину: за Србију 100 гр. чарш., а за Аустрију 11. фр. а вр.

НАПРЕДАК. Политичан лист. Власник, издавалац и одговорни уредник Ђорђе Поповић. Година XXI. „Напредак“ је излазио до 1. јула два пута, а од тога времена три пута на недељу in folio. У Новоме Саду 1868. брзотиском Игњата Фукса. Стоји на годину 10 фр. а. вр или 160 гр

СРБСКЕ НОВИНЕ. Званичан лист. Издаје државна штампарија у Београду. Година XXIV. Излази у Београду три пута на недељу in folio. У Београду у државној штампарији 1868. Стоје на годину 36. гр. пор. или 7. фор. 20. пов. а вр.

---

*) Да би ова библиографија што потпунија могла бити, умољавамо лепо све издаватеље и списатеље наше, да би нам љубав имали послати од сваке књиге, коју на свет издаду, по један примерак, или бар потпун и веран наслов сваке књиге. У.

САДРЖАЈ.

О уставу државном. (Из књиге: „О уставној држави и њезиним установама.“) Од Ђ. Вукићевића. — Краљ Владимир. Песма (из „Преходнице“). од И. Ћ. — Сремска ружа. Приповетка из народног живота од Јована Грчића. (Наставак.). — Пролог. Песма од Јована Грчића — Миленка. — Успомене из незнабожачких времена у јужних Словена. (По дру Сигфриду Каперу.) (Наставак.) — Две три речи нашим Српкињама. Јавно предавање Драге Дејановића. — Књижевност. Gorski vijenac. Sačinio Petar Petrović Njeguš, vladika crnogorski. (Свршетак). — Подлистак: Појети од Ст. Н. — Слике из зоологије III. Хулман. По немачком од Васе Арсенијевића. (Свршетак). — Народне загонетке. (Скупио у хрв. крајини: Манојло Хрваћанин) — Библиографија.

Издаје: Матица Српска. Уређује: А. Хаџић.

Платонова штампарија у Новоме Саду 1869.

Digitized by Google

Број 5. У НОВОМ САДУ 20. ФЕБРУАРА 1869. Год. IV.

МАТИЦА.

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

ИЗЛАЗИ: десетог, двадесетог и последњега дана сваког месеца на табаку и по.

ПРЕТПЛАТНА ЦЕНА: на год. 4. ф., на по год. 2. ф. на три мес. 1. ф. Рукописи се не враћају.

О ПОДЕЉЕЊУ ДРЖАВА.

(Из књиге: „О уставној држави и њезиним установама.")

Од Ђ. Вукићевића.

Државе се по свом спољашњем виду и унутрашњем значају деле на различите врсте или — форме државне.

Форма државна обично је израз свеколиког унутрашњег бића државног. У њој се огледа стање, елементи, односаји, једном речи укупни организам унутрашњег политичког живота народног.

Отуда бива да у разни народа, у разна времена, при разним просветним, привредним и политичким односајима уједно и разне државне форме находимо. Отуда бива, да се при битним променама унутарњег живота народног обично и државна форма тога народа мењала. Отуда даље долазимо и до те истине, да се само она државна форма, оне државне установе одржати могу, које одговарају унутрашњем стању и стоје у хармонији са духовним, моралним и материјалним односајима народним. Развитак културног живота народа увек је био и остаје у тесној свези са развитком и усавршењем политичког и државног живота истога народа.

Зато не треба толико испитивати: која је најбоља државна форма, колико која државна форма најбоље одговара конкретним односајима народа и његовом унутрашњем културном животу. Она државна форма, која духу и односајима народа најбоље одговара, јесте најбоља државна форма.

Зато од памтивека па до данас наодимо разне државне форме у разни народа и разни векова. Још пре три хиљаде година покушаваше филозофи и практични државници старога века да поделе државе у извесне врсте и категорије. Такова покушаја на-

лазимо код Платона, Иродота, Полибија, Цицерона итд. Али је најоштроумнији и најтемељнији у овом погледу велики филозоф грчки Аристотело. Аристотело дели државне облике по ономе начелу државном из кога извире највиша власт државна. Он вели: у свакој држави постоји један авторитет, који представља највишу власт државну.

Највиша пак државна власт може бити усредсређена у рукама једног човека, у рукама више њи, или у рукама мноџине, по томе дели он државе у три врсте, као што су 1. монархија или краљевство, 2. аристократија, влада бољи или племства, 3. политеја или демократија, где је влада у рукама народа. Код све ове три врсте државне предпоставља да им је цел благостање и усрећење народа, зато их и признаје за праве државне форме и премапоставља овима трима израђеним државним формама, које немају ту цел као што је 1. тиранија и деспотија у наточ монархији, која служи ли интересима владара, 2. олигархија у наточ аристократији, којој је цел, срећа и благостање само појединих и 3. охлократија у наточ демократији која значи владу простог и неизображеног пука.

Ово педељење државни врста по Аристотелу задржало се у главном тако рећи до најновијег времена. Налазимо више славни филозофа и државника, који другим путем и по другим начелима аристотелово подељење држава поправише и попунише. Макијавели дели државе, просто на монархије и републике. Монтескије уз три Аристотелове државне форме додаје и четврту а то је деспотију. Славни немачки филозоф Кант дели државе на деспотије и републике, у прву врсту броји све оне државе, у којима је законодавна и извршна власт уједињена у једној особи, па било то физична или морална особа; у другу врсту у којима су те власти подељене. У данашњем веку занимају се такође млоги научењаци овим питањем. Шлајермахер дели државе на сродске, племенске и народне. Закарије, Велкер и Пфицер на теократије и правне државе, Блунчли додаје уз три аристотелове врсте и идеократију. Мол и Фребел деле државе сасвим по новом гледишту, но њиово подељење такође ер није кадро строгу критику одржати.

По томе ако аристотелово подељење и не одговара потпуно савршеном стању државне науке, ми ћемо га се ипак у овоме делу држати из два узрока, прво што је то подељење најобичније и најопштије, а друго што се овим подељењем најлакше и најудесније могу показати разне форме, које разни државни устави појединим државама дају.

Digitized by Google

Само у једном погледу држимо за нужно Аристотела допунити, а то је додавајући уз три његове државне форме још једну четврту, а то је теократију, почем је било а има и дан данашњи у источном свету држава, у којима највиша државна власт не своди с' ни на монархично ни на аристократско — ни на демократско начело, већ проистиче или из религиозног појма или из каквог више јестаственог идеала тако да извршитељи и органи највише државне власти не сматрају се ни зашто друго већ за просте слуге и извршитеље воље тога највишег бошт' и идеала, и таке државне форме називамо тео- и идеократијама.

Ове разне државне форме стоје са историјским развијтком, са просветним стањем, са културним одношајима, шта више и са самим географским положајем појединих народа у тесној свези. Са постепеним развијтком поменути момената, развијао се постепено живот народа. Код народа на првом ступњу изображења, где надвлађује патријархални живот, носи и држава тип и карактер патријархални. Ту старешина државни није ништа друго, но што је и старешина кућевни и породични, у њега је сва државна власт, он је војсковођа, судија и законодавац.

У другој стадији људског изображења прелази патријархална влада у владу монархичну. У колико владарска моћ порасте и његов положај већи сјај и важност добије, у толико постаје већа разлика и противност између њега и народа, у толико већма овлађује начело монархично. Монархија прелази у деспотију, где је карактер народни мек, ропству наклоњен, поднебје плахо и неплодно, у теократију где овлада духовни и религиозни правац; у аристократију, где се поред владара моћно племство развије, које временом присвоји целокупну државну власт у своје руке. За овим долази опет или апсолутна монархија као у 14.—16. столећу у Европи или република и демократија као у старој Грчкој и Риму. За демократијом долази опет често аутократија као у време Великог Александра и Цесара Августа. У новијем времену видимо Наполеониде где дваред руше француску демократију.

Све ово показује како је политички живот народа живи организам, који расте и напредује устопце са духовним и културним развијтком народа, како се и државне форме на супрот разним препонама, сукобима и моментаним реакцијама, — моћно усавршују, потпуним, савршенијим и напреднијим бивају.

Пређимо сада појединце на подробније расматрање појединих врста државни.

Digitized by Google

ЛОРД ТОМА И ЛЕПА АНА.

(Шкотска балада.)

Млади Тома, лепа Ана
Сеђаху на брегу горе,
Мека нојца, поветарац
Слушао им слатке зборе.

Нашали се младо момче
Као да је сред весеља:
‚Ја се никад женит, нећу
Без савета пријатеља!‘

„Убрисаћу горке сузе,
Угушићу уздисаје:
Ал’ за момка овакога
Још се Ана не удаје!“

У дворови праотаца
На колену Тома клечи
Те зловарној својој мајци
Овакове рече речи:

‚Дође доба, мајко моја,
Да савета дајеш мени,
Е озбиљна ствар је врло
Твој би синак да се жени!‘

Вели њему злобна мајка:
‚Лепота је ко и цвеће,
До лепоте лепа Ана
Донети ти ништа неће.

А богата дева смеђа
Донеће ти сребра, злата:
Градова јој ваља бисер
Што га носи око врата!‘

Пита Тома браћу своју:
‚Саветујте, браћо, мени,
Е озбиљна ствар је врло
Ваш би братац да се жени!‘

„Заборави Ану брате,
Лепа Ана сирота је,
А поносна мома смеђа
Товаром ти благо даје.‘

Вели Тома сеји својој:
‚О саветуј, сестро мени,
Е озбиљна ствар је врло
Твој би братац да се жени!“

Одговара верна сестра:
„Ану узми, драги брате,
Ако нећеш, да те после
Невоље и јади прате!“

Тако сестра.. али Тома
Не хтеде ју послушати,
Већ он лудо ’нако чини
Као што му рече мати.

.. Нојца прође, млада зора
На истоку тек да плане
Кад бабајко лепе Ане
Пред постељу цуре стане.

‚Пробуди се, ћери моја,
Устај луче моје бело,
Од скерлета и од свиле
Покрој себи сад одело.

Па одлази светој цркви,
Боно чедо старог тате,
Да невесту, ђувегију
Да господске видиш свате!‘

Зове Ана собарице:
„Да лепо ме очешљајте
И свечано од кумаша
Сад на мене руво дајте!

Digitized by Google

У косу ми удените
Два љиљана нежна, бледа
И пупољак с којег није
Још лепирак пио меда!"

На девојци кумаш, свила
Пупољак у густој коси..
Лети коњиц као ветар
Што девојку цркви носи.

Коњицу су око врата
Биљур-звона намештена:
Звона звече.. земља тутњи..
Са коњица лети пена.

За девојком двапут дванајст
Млади дева и момака,
Као звезде златокосе
Кад изиђу из облака.

Кад до цркве дође Ана
Пред црквом на камен седе,
А кићени, светли свати
На дивотну цуру гледе.

Кад у цркву ступи мома
Сва се сјајом заблистала:
Као да је рујна зора
Са истока доле пала.

И баш поред лепе Ане
Седе нева младог лорда,
Невеста је дивног стаса
Невеста је чудо горда.

Нежно лице лепе Ане
Као чисто сунце сија..
Незна Тома да ј' у цркви
Незна да је ђувегија.

У шуваци младог лорда
Цветак беше расцветани:
Пољуби га, те га спусти
У крилце лепој Ани.

Онда рече горда нева,
Што је поред Ане села:
„У ђулси се боји мијеш
Те си тако лепа, бела!"

„Ја никакве ђулсе немам
Ја се чистом водом мијем:
А од тебе што сам лепша
Морам, ево, да се смијем!"

Тргну нева оштра ножа,
Бесно викну: путуј, гаде!
Једна жртва пусте злобе
Над мрамором мртва паде.

Плану Тома као муња
Димискија севну ђорда..
Крај голуба гавран паде
Поред Ане нева горда

„Сад остани за навеки
Поред мене, жељо жива!"
Викну Тома, те удара
Себе у сред срца жива.

...Саранише двоје млади
Окићени, светли свати:
Над гробом им још и сада
Зелен крин и ружа цвати.

Крин се око руже вије,
Ружа њему миром мири...
Ко би реко, да су негда
Девојка и момак били!

Мита Поповић.

Digitized by Google

СРЕМСКА РУЖА.

Приповетка из народног живота, од Јована Грчића.

(Наставак.)

Како нам је сада пред очима, да чујете одма каква је.

Али још мало само, малчицо само стрпите се, док вам пређе не рекнем коју и опширније о њој. О Смиљи је најлакше чути у селу, јер не само да је сви познају, већ и волу. Као мало дере још била је свакоме мила, али немислите само за то: што је у истини од више дивна, већ што знаде у свако доба и сваком приликом да задобије наклоност и љубав свачију. Ето, хвала милом Богу, може те се и уверити, да вам сушту истину казујем, ако вам се баш прохте, да запитате и старога учитеља г. Павла П..., који је и сада живиздрав, и свагда готов, да вам овако за њу рекне: „слатки и љубезни моји — зацело би тако почео, јер је одиста љубазан човек — „слатки и љубезни моји, ја вас уверавам ево сас мојом чистом свестију, и сас искреним поштованијем спрећу њенога честнога отца, да нигда и никада од како ево учитељствујем у овоме обшчеству нисам имао таке ученице у своме училишту..."

Па не само честити учитељ Павле, већ и свако ђаче друго казло би вам, како је Смиљка туторова најмирнија од свију ђака у школи и како је понајбоље знала увек штицу и рачуне на куглице и како никада није клечала, а још мање — да је добила коју пацку! К' томе би још и ово додали, како би Смиља свакад, кад год би понела у школу коју јабуку или крушку — а у њеног оца има сијасет воћа — илити пак пекмеза на комаду белога леба — а у њенога оца лебац је бео — како би она свагда радо поделила своје слаткише и то не само са присним другарицама, већ и са сваким другим, који није одавно окусио белога лебца. Такове деце имаде задоста у свакоме селу; комад белога лебца кадар је много дете да зарадује. Но Смиљка је тим више баш постајала милоснија, што је више имала. И тутор је то одавно већ опазио и радово се не измерно. Више пута кад би сеоски слепац закуцао својим штапом на тарабу, кад не би могао да погоди одма на врата, она би полетила као мала тица вратима и увела би га у кујну, да му тета Марта — постара жена из села, која после смрти туторовице управља кућом — да му тета Марта даде што за јело и коју чашицу вина; а уз то би и сама још одрезала поприличну кришку лебца, да га изненади при полазку. Зато се не треба ни чудити, што увек, кад Смиљка случајно не би на дому била, стари слепац запиткује:

Digitized by Google

„а где је Смиљка, а куд је очла, а је ли очла сама, а како би је пустили саму, а зар не знате, да има љути паса у шору?.. ej, ej, чувајте ми ту добру девојчицу!“

А шта би казао за њу уважени поп-Јоца? Казао би: девојчица та, слатка је она, има и одвећ добро и милостиво срце; па је уз то разумна и послушна — да јој се човек и чудити мора. Она је у цркви на служби и на вечерњу увек; и увек тако мирна и пажљива, да свакад кад год изиђем из олтара да кадим, морам чисто да погледим на њу крај леве певнице, како је лепо скрстила мале руке и како се загледала у иконе пред њоме. Нити би икада пре отрчала кући из цркве, док не би заискала свете наворе за њену тета Мару. А кад је мало већ одрасла, — која је била та девојка, око које се најрадије скупљаше друге девојке из села, па и оне из последњег шора, да се с њоме мало поиграју: шапца лапца, џиц-коза, трескавице, папучица, паун пасе трава расте, јастучића, прстенка и многи други лепи игара, — која је била та девојка — ако није лепа ћерка тутор Мате! Па како се она и сама томе радовала, што је сви баш тако од срца воле! С' тога јој чисто *не обично* беја, да изабере себи присне другарице, кад су јој ево све таке. Тек ипак — најрадије би се дружила са Даринком, сада покојном ћерком попином; зато је и била онако одвише тужна и убијена на опелу и погребу њезином...

Владимирева мајка рече ми, да је још у деветој, десетој години изишла „фајн“ девојка, да је свачије око застало на њој, и да би сваки рекао: О, благо том тутору Мати баш има красно дете, нема га у вароши! А кад би је који несташко у ходу уштинуо крадимице за меки, бели обрашчић, — она би поруменила до ушију, али сасвим до ушију; а несташко би тек застао на то и реко би јој искрено: Смиљо, Смиљо, ни да си румена: баш као ружа! То, каже, да су јој некако дочуле и другарице из њенога шора (нисам дочуо које) и почеше да је зову: ружом; мало по мало, па јој дадоше и значајније име још: Сремска ружа.

Кажу, да јој то свакада по вољи беше; шта више, и она сама звала би се по кад када — ружом. Кад би спазила на пример на сокаку, на клупи где коју снашу са малим дететом на руци, а она би пришла одма радосно и кад би пружила своје руке детету, она би некако радије запевукала:

Оди, чедо, ружи!
Оди, чедо, ружи!

него Смиљи или Смиљани. Уз то и оцу јој сасма драго беше, кад га је когод запитао: чико, а шта ради ружа? Па још кад

Digitized by Google

би питаоцу овако одговорио: хвала на питању, здрава је: **е в о б а ш с а д а т к а**, или: **б а ш с а д а в е з е**.

Крај свега тога, што је у кући туторовој увек било свега задоста, ипак је нашој Смиљани најмилија забава била — рад, ручни рад. Она је волела да чује од тета Марте ово: Смиљко, срце моје, баш си ми вредна; него од које другарице ово: ружо, сунца ми, баш си лепа!

А што је умела увек да сашије кошуљу — то се у целоме селу признаје. Тако на пример кад би која сеса промашила посао, и огрлицу на кошуљи направила некако не удесно, или пак запонце одрољила, казала би јој прва друга одма овако: ју жалосници мени, а како би ти тако осакатила ту кошуљу, нос је таки Смиљки, нека је мало поправи; а кад би је ова послушала и дошла ка Смиљи и рекла јој: Смиљо, де молим те, буди тако добра, па види, како би се ово могло малко удесити, — а она би тек рекла: Е, Боже мој, чудна ми чуда, па нисси ти, снаја, баш тако здраво пофалила, ево ви'ш... и ту би тек узела маказице, да јој од стика означи траг, којим ће да се поправи...

И не само то, већ и много друго још знала је она тако лепо да ради. Наиме, кажу, да је знала као мала девојчица још особито вешто да приплеће курјуке, и покојна Даринка, веле, да је најлепше била очешљана сваког свеца, јер би је тада увек очешљала сама Смиљана. Па ко је умео лепше да телејише цвеће — него Смиљка? И ди су ти сватови у селу, у којима и она није одиграла? А зна ли да игра Смиља? Шта мислите, како ми је рекао о томе чича Тома Владимирев, шта мислите? Ево, како: „Вала милом Богу, нагледо сам се нашег српскога кола и у колу играчица баш доста — али, вера Бог, Смиљка баш увек зачини коло својом игром и својом лепотом и својим осмејком — и шта ти ја све ту знам... Знаш, рођаче, кад се увати у коло, а свирца све зивкају с' друге стране, јер он све непрестанце цупка и свира у з њу. Крста ми, баш игра ситно. Шта је чигра спрам ње?.."

Кад би тако лети недељом после ручка заиграло коло пред Гавриним бирцузом (то је онај бирцуз, за кога оно у „г о с т и о н и ц и к о д п о л у з в е з д е" рече циганин Ливан, да је чуо, како више момака, и међу њима неки по имену С в е т о з а р, претише: да неће Младен, онај гарави Бачванин, извести најлепше сремске девојке, — па ма сви „н а д н у" робовали!...) кад би лети тако после подне заиграло коло пред тим бирцузом, скупили би се многи сељани и сељанке, да гледе младеж у игри; али тек онда, кад би се и Смиља уватила — било би коло пот-

Digitized by Google

пуно. А тутор Мата пришао би тек сасвим задовољно колу и почео би да мери: који се момци као најрадије ватају до његове Смиље. Па или видио Живка Милићевог, или Марка Костајдиног, или Јову Вукелића — он би се тек полако насмешио и у себи прошаптао: хајде, хајде, децо: играјте са мојом јагодом, — али је нећете загрлити; има она већем свога чилог ђувегију чак тамо — у Бачкој, чак... Па кад би видио и *првога момка у селу* де уз њу игра, кад би видио и самога *Светозара*, сина вештице Кумрије, кад би и њега самог видио, и онда би се тек насмешио и у себи прошаптао: столицу ти твоју, Светозаре, баш си угледан и стасит, нигди те ваљада нема, и вредан си да те зову *првим момком у селу* — али, играј и ти колко ти је воља уз моју јагоду, тек ће је други да загрли; има она већем свога чилог ђувегију чак тамо — у Бачкој, чак...

Многа би сналша тадо тек пришла ка тутору и рекла му: ко ће с' вама, чико? А њему би то било мило... мило...

Осим тога миловала је Смиља још нешто, и то јако: *манастирске славе*. Кад би тако славно који оближни манастир (има их два на близо), а њу би све нешто срце вукло ка тим *славама* и срце би јој запливало чисто у радости кад би јој тек њена тета Марта рекла: Хајде, срце моје, казао је чика да можемо ићи, али у друштву! Сместа би позвала још неколико мили другарица и тако би се кренули певајући на пут.

Но пре него што би пошла од куће, пре него што би пришла своме оцу и рекла му: бабо дај ми руку! и пољубила је, пре тога још пришла би му озбиљно и опет умиљато и — заискала би који грошић; а кад би јој се он на то одазвао од прилике овако: ево ти, дете моје, да имаш на медене колаче, — а она би на то још озбиљније и још умиљатије заискала — још два пута толико!

Тутор Мата би јој се загледао дубоко у лепе очи, пољубио је у ведро чело, и — дао би јој још пуну шаку грошића, јер је из погледа њеног прочитао: да му дете помишља на *слепе и убоге око манастира*!

А зашто је Смиљка од детињства свога још тако одвећ волела манастирске српске славе? Зашто? Зашто воли тица зелену грану? Зашто милује поток мекану мирну долину? Зашто милује око светлост? Зашто цвет росу? Зашто небо звезду? Зашто срце утеху?? Зашто? — зато: што у нераздељивости тек и једно и друго постоји! Зар Смиљу, Српкињу Смиљу, да не вуче срце *српској* слави, на којој ће да види српску својту, браћу, сестре од крви, од срца... Или зар се даје замислити, да једно

Digitized by Google

девојче, осетљиво, скромно и живо, ко је, као што до сада ово чусмо, кадро беше, да обухвати у своме детињству многу питку душевну рану и ваљаност, зар и то девојче још да питамо: да ли је и за њу манастирска слава?

Па уз то још кад знате, да јој тутор Мата зли у дубину душе: народни понос, народну песму! Зар су заман оне књиге у туторовој соби? Зар „народне песме," „Лазаницу," „Бирчанина" и многе друге још тутор не преврће? Зар му их нечита толко пута у вече, кад му уморна глава полако клоне на јастуке, зар му их не чита гласно и осетљиво његова јагода? Или зар не види толко пута девојче сузу у очима бабовим, а не мање и он у њезиним. Или зар је клонуло оно доба у коме се осећало, у коме сузе беху изливи осећања, а не притворне тепилице и образине притајаног подсмеха. Зар су они у добу ономе, које гута својину народа; које му цеди на срце туђе крви, да му у крви поднесе и — отров? Зар су они у добу, у коме је изгинуо понос народа српског, у коме сећање на прошлу срећу не буди у срцу нову снагу и усхит?? Не — тако доба не дао нам Бог, нити ће га дати, док Србља за своје име знаде! И тутор Мата тако мисли, и ма да није од они: који се уздижу својим родољубљем. Њему је најмилија утеха у томе: што му родољубље одјекује у души његове ћерке, па зато јој и сам драговољно вели: иди, дете моје, иди, де год мислиш да ћеш видети српске сестре и браћу — док си код оца много шта дозволи ће ти — а најрадије то!

А кад би се повратила у вече са славе, па кад би му стала да казује по реду и полако шта је све видила, а он би је тако радо слушао, као да никада још не виде славе. Добро би мотрио на речи њене и свагда би се уверио, да му најрадије казује о слепим гусларима, што 'нако тужне песме изводе... Чисто би му пред очи излазила тада његова јагода, како замишљено стоји у овом ил' оном кругу око гуслара и како јој сузице трепте у смиреним очима, и како за тужним певцем, што не види сунца ни бела дана, у себи полако шапуће:

Сестро драга, Косовко девојко!
Која ти је голема невоља,
Те преврћеш по крви јунаке?
Кога тражиш по разбоју млада?
Или брата, или братучеда?
Ил' по греку стара родитеља?

Е тако од дана на дан улевала јој се у душу многа красна својина; и те својине јој сваки од срца признаје; — али и нешто сасма чудновато, не обично и не вероватно чује се о тој милој девојци.

Digitized by Google

Кад сам ово, што ћу сада да вам рекнем, чуо, а ја сам слегнуо раменима и ни сам веровао; ма да сада признајем, да ми се и сама измишљотина као измишљотина ипак допада, јер некако смера још и на више да уздигне Смиљине врлине.

(Наставиће се.)

СРПСКА ОМЛАДИНА.

Град челичан један знадем,
Што се сјаји са висина;
О њега се душман ломи —
Град је — српска омладина!

Знадем алем, камен драги,
Што се сјаји у сред тмина,
Као сунце у по дана —
Алем — српска омладина!

Знадем један венац царски,
Од зумбула и од крина;
Залуд душман за њим тежи —
Венац — српска омладина!

Знадем једно коло дивно,
У њем' многог дичног сина —
Многу деву, многу љубу —
Коло — српска омладина!

Хај! држи се тврди граде!
Светли каме, роду своме!
Мири венче — круно паша! —
Играј коло — момци, може!

Град је, алем, венац, коло
Дивна српска омладина;
Е па није л' у њој — кажте!
Цела српска царевина!

(Из „Преходнице“). И. Ђ.

УСПОМЕНЕ ИЗ НЕЗНАБОЖАЧКИХ ВРЕМЕНА У ЈУЖНИХ СЛОВЕНА.

(По дру Ситфриду Каперу.)

(Наставак.)

Ни г р о м није ништа добро. То је лупа, коју подижу зли духови, кад стрмоглавце падају кроз облаке из небесних просторија, одакле их је свети Илија истерао. С тога се ни пошто не ваља крстити кад грми, јер лако би могао такав зли дух ту прилику ограбити и у невина човека усселити се. По св. Илија је јунак од мегдана и он је као никоји други кадар, да ту не чисту чету укроти.

М у њ а није баш од велике штете. Истина да она кадкад зла чини али она се зарије у земљу па после неколико дана изађе на видик и изгледа као гладак, беличаст, бобичаст камен, као ора велики. Тај се онда чува као најдрагоценија амајлија. Свети Петар

брине се да мушке непочину многу штету. Он их укроћава и пази да људима куће и усеве не пустоше, осим ако је ко јако згрешио. Кадикад, особито лети, кад су вечери ведре, допушта им се да се по небу играју и то је онда врло занимљив призор.

Али и биљке и животиње имају неку тајанствену силу у себи, која људима час користи а час штете доноси.

Прво ћемо цвеће споменути. Цвеће врло воли људе и тога и они цвеће љубе. Спољашњи облик цвећа — цвет — већ доказује, како је творна сила природина пуна песништва, пуна фантасије, јер она лепоту у најчудноватијим облицима и бојама ствара, и тако и срце весели — а уједно се ту види и како је природа плодна, а то је услов опстанку како појединаца тако и целог друштва, јер она даје човеку насушни хлеб. У цвету је клица од плода. Из ње постаје плод. Цвет је оличена нада, да ће бити берићета, среће и благослова. Цвет дакле поред лепоте му и тога ради већ љубимо и као светињу поштујемо, и ја мислим, да је с тога и био обичај по целом свету, у свим вековима, да при јавним и приватним побожним и државним светковинама китама и венцима од цвећа свечаност увећавају, што је у људима још заостала успомена на обожавање природе, а тиме се оће да каже, да су биле и да ће бити све вере и сва образованост у неразлучној свези са мајком природом. И отуд се даје истумачити што Индијанци цвет лотос као светињу поштују, што се ружа узима као символ љубави, крин као символ невиности а за разно се цвеће вели, да има чудотворну силу. И ни само хришћанство није могло да угуши овај очевидан нагон обожавању природе!

У јужних Словена је симболско цвеће смиље и босиље. Оно се увек заједно спомиње, никад готово посебице. Ова су два цвета симболи љубави, милоште и пријатељства; оне су у иљаду љубавних, жалосних и самих побожних песама као мирисав урес уплетена. Ни налик толика пошта не чини се дуњама[1]) и наранџама. Ружа се највише спомиње у љубавним песмама и то у мухамеданских Словена чешће но у хришћана.

Цвеће почиње цветати о Ђурђеву дне. Свети Ђурђе је владалац пролећа, а у пролеће се буди радена снага природе. Овај светитељ и њему посвећени дан светкује се дакле не само

[1]) Капер каже: „Eine weit untergeordnetere Rolle spielen die Melonen und Orangenblüthen.“ Он је ту узео диње у место дуње (дгуње, гуње), која се увек поред наранџе спомиње; а да о дињама српске нар. песме гдегод говоре, то бар преводиоцу ових врста није познато.

Digitized by Google

по целом јужном Словенству но и по целом правосл. хришћанству, а то није толико хришћанска мисао, колико успомена на негдашње светковање пролећа, оног доба године, када се природа иза сна буди. Хришћанска су знамења на овом светитељу само крст и облик од челебије; а иначе је он само заузео место незнабожачког бога од пролећа, који „земљу од њених окова ослобађа, отвара и обрађује је," што се види и из грчког имена му, које му наденуше, кад га хришћанским светитељем крстише. Пре Ђурђева дне не ваља цвеће мирисати; неко зеље н. пр. нов црни лук не треба јести. А цвеће и биље, које се у очи Ђурђева дне узбере, у воду испод воденице метне, па у њој преноћи, направи је чудотворном, тако да се онај, који се у њој купа, полепша и подмлади. Ако је икако можно треба се купати у пољу, у градини међу цветним дбуновима и шибљем. Тога дана треба кућу и двор цвећем и младим грањем накитити, јер то нову снагу доноша. Ко у то доба цвеће мирише, биће вазда здрав, а међу онима, који једно другом цвеће поклањају, цвета ће кроз целу годину љубав и јаранлук. Добро је на тај дан и у трави или још боље у младом усеву лежати. Но треба пазити да се незаспи, јер тога *дана, кад* земља сва слави ускрс нова живота, ваља и човек да не затвара неблагодарно очи своје. Добро је и по трави се ваљати, скакати скока јуначкога, на дрвету ком љуљати се, особито на дрену, јер ово дрво даје снагу сваком, који се с њиме тога дана огледа. Бугарке беру на тај дан свакојако биље, кувају га у води и с овом онда умесе боговицу, колач ђурђевски. Бугари тога дана закољу лепо, мало, цвећем и тракама накићено јагње, које је изреком св. Ђурђу намењено. „Ово је јагње у твоју славу!" Ове речи изусте кад јагње кољу. Крв се увати у судове и матере попрскају њоме деци својој чело и образе, да нарасту и да здрави буду. Свећеник, који јање и колач освети, добије од обоје четвртину. Како се овога дана природа натиче да људима добра учини, сведочи ова херцеговачка песма:

Истече сјајан мјесече,
За њим је звјезда Даница,
Мјесецу звјезда говори:
„Полако јасан мјесече!
„И ја ћу с тобом у поље,
„И ја ћу хватат' волове,
„И ја ћу орат' долове,
„И ја ћу сијат' конопље,
„И ја ћу плести тенене,
„И ја ћу везат' ђевере,
„Кој' оно леже код кола
„Ка' оно јунци код тора;
„Везат' ћу редом заове
„Кој' оно леже код кола
„Ка' оно јунци код тора;
„Што они неће у коло
„Данас је славни Ђурдевдан
„А они леже цео дан!

Digitized by Google

Исто тако је лепа слика из природе нацртана у овој песми

Процмиљио ситан босиоче:
„Тиха росо што не падаш на ме?“
„Падала сам за два јутра на те,
„Ово сам се била забавила
„Гледајући чуда великога,
„Ђе се вила с орлом завадила
„Око оне зелене планине:
„Вели вила: „„Планина је моја;““
„Орле вели: „„Није, него моја ““
„Вила орлу крила саломила.
„Љуто цмиле тихи орловићи,
„Цмиле љуто јест им за невољу
„Тјешила их тица ластавица:
„„Не цмилите тићи орловићи:
„„Повест' ћу вас у земљу Инђију,
„„Ђе штир расте коњу до колена
„„Ђетелина трава до рамена:
„„Откле никад не залази сунце.“
По томе се тићи утјешише.

(Наставиће се).

ДВЕ ТРИ РЕЧИ НАШИМ СРПКИЊАМА.

Јавно предавање

Драге Дејановића.

(Наставак.)

А шта ће мо рећи о ручним пословима? Ту је још јадније, то је баш главна цељ, за што ми наше ћери у „институте“ шаљемо. Па какви се ту послови уче? Учи се хекловати, мерковати, штиковати, цвеће и којекакве украсе правити и бог вас пита какве послове радити, али све таке, који нису за наш сиромашки народ, који се српском речју ни казати не могу, и то је баш прави доказ да су туђински. Таки послови не дижу нам кућу него је упропашћују. Помислимо како је то кадгод било! Старе Српкиње незнадоше меркати ни цвеће правити, ал' су за то много боље кућанице биле, јер се прело, ткало и шило, па сви њиним рукама одевени беше, а сад наш јадан сељанин сеје кудељу и лан, те га туђинцима за што год продаје, а ми жене одемо у дућан па купујемо платно од оне исте наше кудеље и лана по скупе новце, па како нећемо кад наша „институткиња“ није ни видила вретена и разбоја, него уме радити оне радње, што нису ни за јело, ни за пиће, ни ношиво, нити су за какву кућевну потребу, него само за украс! Није шала, сестре моје, толики се ту новац троши на оне ствари, које нам не користе. Ми се угледамо на туђинке, а не питамо јесу л' оне тако сиромашне као ми, имају л' се оне против толико „елемената“ борити, против који се ми боримо. Ал' њима и не чине те „институтске“ науке зла, јер оне што тамо науче, уче на свом језику, и ако уче коју вештину, уче је тако, да им може у нужди по-

Digitized by Google

моћи. Толико ми знамо туђинака, које се „институтом“ користише, јер из њега постају учитељке, васпитатељке, толико њи постало је вештакињама у певању и у музици, то и јесте за њи, ал' за нас никако. Ми Српкиње сасвим други избор у наукама треба да имамо, да учимо оно, што ће нам користити, нашу кућу подићи, а народ радиним учинити.

Кажи те ми сестре моје на што нам је она наука што је учимо, а не користи нам? Шта нам вреди што би умели оно лажно мртво цвеће правити, кад ми имамо цвеће што га је сам бог у српско срце нам усадио — нашу народност? За што трошимо наше златне новце на излишне ствари, које су само за око, кад нам срце и душа за другим нечим вишим тежи — за слободом? — „Институт“ нас је довео до тога, да из свачега по нешто знамо, а кад дођемо дома те ступимо у породични живот или паднемо у какву нужду и сиротињу, онда тек видимо да баш ништа не знамо. — Па за што учимо, оно што није за нас? пита ће који брат. — Е за то што је то у моди!

Поред свега овог наведеног има једно велико зло, које се увукло не само код имућнијег него и код сиромашног сталежа, *те нас* грдно понижава. Ми Српкиње још из малена улевамо у *главу* нашим ћерима, да су лепе, непрестано им о лепоти, о лепоме ношиву и накитима говоримо, те оно сиротанче до тога уверења дође, да, као одрасна, мора и лепа бити, да већ као ружња не би ни живети могла, па онда удри затрпавај и глади недостатке телесне лепоте. Прави је то варварски обичај! — За што, да смо до тога дошле, да нам је сва брига да се само нашом лепотом мушкима допаднемо, а они нас због тога неће да гледе, или нас са сажаљењем гледе? — Хоће мо л' их за то кривити? Не, никако! Саме смо ми томе узрок, јер сваки брат зна шта нама треба кад му у кућу уђемо. Колико се наше браће унесрећило том нашом лепотом; а зар није и њу с њиме заједно упропастила она лепота, на коју се толико много држало? А колико њи проведу целу своју цветућу младост уздајући се у њу; па шта дочекају?

„Старог дику, своју неприлику!“

Друго зло, које се код нас увукло, то је лепо и скупоцено руво, које је на све стране мах отело, како код вишег и средњег тако исто и још већма код сиромашног сталежа наших Српкиња, тако, да кад наиђеш на један скуп женскиња, не бих знао по оделу, која је од које имућнија, него би мислео, да им је у баба „Рочилдово благо;“ а кад те лепојка баби одведе, видиш га, где пред неокреченом кућицом на петама чучи, те пуши крдак

на кратку лулу; кућици стреја опала, рогови јој голи вире, по врх њих рода направила гњездо! — Ето, то су плодови и тежње за лепотом и за лепим рувом.

Драге сестре, које женску децу имате, не мојте им улевати у главу те ништаве мисли, маните се лепоте, та нас је Српкиње бог већ тиме обдарио, него постарајте се за лепоту душе и срца ваше дечице, јер једна учена жена, маркиза Ламбер вели: „Ништа не прође тако брзо као лепота, а ништа није жалостније од будућности једне жене, која ништа друго није знала до само лепа бити.“ — За то учите децу свакоме послу, привикавајте их још из малена раденом животу, нека још из малена уче оскудицу у свачему познавати. Кажи те ми сестре моје, зар једну жену несретна коб деси, те мора саморана без имања, убога сирота, без икаквог заклона, живети? Зар такој није нуждан какав посао, каква поштена заслуга, која ће ју ранити? за што не би ми и женско дете тако васпитали, да временом, ако би кад год саморана, без свога друга, у нужду пала, сама себи помоћи знала? — За што да женско дете чему год не научимо, него ју излажемо тако страшној опасности! Бог је и женскоме полу оне исте дарe дао, које је и мушком! Па је ли то праведно, да се ми жене до века по кући рахатно ширимо, а сиромашни муж, да се сам мора старати, чиме ће жену и ситну дечицу заранити и одenути, а она се све једнако брине о лепоти, скупоценом ношиву и лепоме изгледу? Многи сиромах, дан-ноћ радећи крвави зној лије, не би ли само што више жени донео, да се она може лепо одевати те да је што лепша међу другима. Он се сирома мучи и ради, ни ноћ му није мирна, а она се рахатно шири као „љуба богатога Гавана,“ смишља нове „луксузе“ и харчи немилице свога друга, па богме и себе; на сваком балу мора бити, бар по три ред у години мора се поновити, јер како би од срамоте све у једној хаљини у цркву и на шеталиште ишла? Гди која навеша читав сијасет божији хаљина, па их сваки час гледи и преврће, то су њени идоли, она их воли и обожава! — Ту ти има код ње чипака најлепших, па за то и најскупљих; трака од сваке врсте, и већих и мањих, сво сами маминовци. — А за што она то све чини? За то што је то у моди!

Велики је то назадак за наш народ. Опај, који добро расуди, у каквом је стању данашњи женски пол, хтео ил не хтео, мора признати да смо постидни с њега и пред богом и пред људима.

(Свршиће се.)

Digitized by Google

КЊИЖЕВНОСТ.

Нечиста кућа. (Das böse Haus). Драма у пет радња од барона Л. Ауфенберга. С њемачког превео Александар Поповић. У Вуковару. Накладом Александра Вагнера 1869. На 16-ни 197 стр.

Наше су књижевне потребе огромне, а наш књижевни рад, коме би била дужност да задовољи тим потребама, без реда и у крајњем хаосу. Ту би требало коренитије реформе него у кнежевини Србији. Што би требало писати, ријетко се или мало пише; што би требало преводити, ријетко се или мало преводи, па и тада више случајно него с намјером; што би требало издавати, оно се не издаје. Али како баш о то издавање, и вјечито о то несрећно издавање и нерастурање наших књига и запиње корисна радња, и како кривица коју уписасмо нашој књижевности великим дијелом долази и отуда — ваљало би, да пазимо на издаваче који што год чине и могли би чинити, и да пратимо њихов рад, не би ли се један пут освиједстио који од њих и ударио на паметнији пут; а таких путова има изобила, само да је кога те би ишао по њима.

Без овога никад не би било вриједно проговорити о горе споменутој књижици. Али кад човјек помисли, како се нашао залудан човјек те превео на српски драму баруна Ауфенберга, пуну мистике аветиња, средњевјековне крви и нитковства и надуваних сцена, која нам ни на што није и која је така, да треба жалити свакога ко се превари те је прочита — и кад помисли, како се за то нашао и издавалац, који је може бити још и откупио рукопис од писца, онда је мучно оћутати. Дакле тако у нас?!... Има ко да издаје аветињску драму Ауфенбергову, у којој се први разговор почиње невјерством жене мужу, а нема ко да погледа на истиниту потребу народну, те да му нађе, или из досадашњега рада искупи, и у јевтиним издањима даље шири оно што је поучно и корисно по свакога?.... Ко ће то радити, ако не ће књижари?.... Ко ће довести у ред продају књига, ко ће се старати да се јевтине књиге издају и да допру на свако мјесто, гдје има човјека да их прочитати умије?.... Каквим ли ће се начином наћи људи, којима ће посао бити, да се за сваку класу народа према образованости њеној нађе што јој треба и да јој се цијенама удеси приступно, и да јој се у кућу и на ноге однесе?..... Али ко ће издавати Ауфенбергове драме, ко ће изгледати помадизиран бечки и липиски књижар, ко ће се дути као крупни књижар, који с „ритом“ нема посла, а опет се на „народ“ љути и блатом га каља, кад му радња не може да пође како

девојче, осетљиво, скромно и живо, ко је, као што до сада ено чусмо, кадро беше, да обухвати у своме детињству многу питку душевну рану и ваљаност, зар и то девојче још да питамо: да ли је и за њу манастирска слава?

Па уз то још кад знате, да јој тутор Мата ули у дубину душе: народни понос, народну песму! Зар су заман оне књиге у туторовој соби? Зар „народне песме," „Лазарицу," „Бирчанина" и многе друге још тутор не преврће? Зар му их нечита толко пута у вече, кад му уморна глава полако клоне на јастуке, зар му их не чита гласно и осетљиво његова јагода? Или зар не види толко пута девојче сузу у очима бабовим, а не мање и он у њезиним. Или зар је клонуло оно доба у коме се осећало, у коме сузе беху изливи осећања, а не притворне тешпилице и образине притајаног подсмеха. Зар су они у добу ономе, које гута својину народа; које му цеди на срце туђе крви, да му у крви поднесе и — отров? Зар су они у добу, у коме је изгинуо понос народа српског, у коме сећање на прошлу срећу не буди у срцу нову снагу и усхит?? Не — тако доба не дао нам Бог, нити ће га дати, док Србља за своје име знаде! И тутор Мата тако мисли, и ма да није од они: који се уздижу својим родољубљем. Њему је најмилија утеха у томе: што му родољубље одјекује у души његове ћерке, па зато јој и сам драговољно вели: иди, дете моје, иди, де год мислиш да ћеш видети српске сестре и браћу — док си код оца много шта дозволи ће ти — а најрадије то!

А кад би се повратила у вече са славе, па кад би му стала да казује по реду и полако шта је све видила, а он би је тако радо слушао, као да никада још не виде славе. Добро би мотрио на речи њене и свагда би се уверио, да му најрадије казује о слепим гусларима, што 'нако тужне песме изводе... Чисто би му пред очи излазила тада његова јагода, како замишљено стоји у овом ил' оном кругу око гуслара и како јој сузице трепте у смиреним очима, и како за тужним певцем, што не види сунца ни бела дана, у себи полако шапуће:

Сестро драга, Косовко девојко!
Која ти је голема невоља,
Те преврћеш по крви јунаке?
Кога тражиш по разбоју млада?
Или брата, или братучеда?
Ил' по греку стара родитеља?

Е тако од дана на дан улевала јој се у душу многа красна својина; и те својине јој сваки од срца признаје; — али и нешто сасма чудновато, не обично и не вероватно чује се о тој милој девојци.

Кад сам ово, што ћу сада да вам рекнем, чуо, а ја сам слегнуо рамени и ни сам веровао; ма да сада признајем, да ми се и сама измишљотина као измишљотина ипак допада, јер некако смера још и на више да уздигне Смиљине врлине.

(Наставиће се.)

СРПСКА ОМЛАДИНА.

Град челичан један знадем,
Што се сјаји са висина;
О њега се душман ломи —
Град је — српска омладина!

Знадем алем, камен драги,
Што се сјаји у сред тмина,
Као сунце у по дана —
Алем — српска омладина!

Знадем један венац царски,
Од зумбула и од крина;
Залуд душман за њим тежи —
Венац — српска омладина!

Знадем једно коло дивно,
У њем' многог дичног сина —
Многу деву, многу љубу —
Коло — српска омладина!

Хај! држи се тврди граде!
Светли каме, роду своме!
Мири венче — круно паша! —
Играј коло — момци, моме!

Град је, алем, венац, коло
Дивна српска омладина;
Е па није л' у њој — кажте!
Цела српска царевина!

(Из „Преходнице“). И. Ћ.

УСПОМЕНЕ ИЗ НЕЗНАБОЖАЧКИХ ВРЕМЕНА У ЈУЖНИХ СЛОВЕНА.

(По дру Ситфриду Каперу.)

(Наставак.)

Ни г р о м није ништа добро. То је лупа, коју подижу зли духови, кад стрмоглавце падају кроз облаке из небесних просторија, одакле их је свети Илија истерао. С тога се ни пошто не ваља крстити кад грми, јер лако би могао такав зли дух ту прилику ограбити и у невина човека усселити се. По св. Илија је јунак од мегдана и он је као никоји други кадар, да ту не чисту чету укроти.

М у њ а није баш од велике штете. Истина да она кадкад зла чини али она се зарије у земљу па после неколико дана изађе на видик и изгледа као гладак, беличаст, бобичаст камен, као ора велики. Тај се онда чува као најдрагоценија амајлија. Свети Петар

брине се да мушке непочину многу штету. Он их укроћава и пази да људима куће и усеве не пустоше, осим ако је ко јако згрешио. Кадикад, особито лети, кад су вечери ведре, допушта им се, да се по небу играју и то је онда врло занимљив призор.

Али и биљке и животиње имају неку тајанствену силу у себи, која људима час користи а час штете доноси.

Прво ћемо цвеће споменути. Цвеће врло воли људе и с тога и они цвеће љубе. Спољашњи облик цвећа — цвет — већ доказује, како је творна сила природина пуна песништва, пуна фантасије, јер она лепоту у најчудноватијим облицима и бојама ствара, и тако и срце весели — а уједно се ту види и како је природа плодна, а то је услов опстанку како појединаца тако и целог друштва, јер она даје човеку насушни хлеб. У цвету је клица од плода. Из ње постаје плод. Цвет је оличена нада, да ће бити берићета, среће и благослова. Цвет дакле поред лепоте му и тога ради већ љубимо и као светињу поштујемо, и ја мислим, да је с тога и био обичај по целом свету, у свим вековима, да при јавним и приватним побожним и државним светковинама китама и венцима од цвећа свечаност увећавају, што је у људима још заостала успомена на обожавање природе, а тиме се оће да каже, да су биле и да ће бити све вере и сва образованост у неразлучној свези са мајком природом. И отуд се даје истумачити што Индијанци цвет лотос као светињу поштују, што се ружа узима као символ љубави, крин као символ невиности а за разно се цвеће вели, да има чудотворну силу. И ни само хришћанство није могло да угуши овај очевидан нагон обожавању природе!

У јужних Словена је симболско цвеће смиље и босиље. Оно се увек заједно спомиње, никад готово посебице. Ова су два цвета симболи љубави, милоште и пријатељства; оне су у иљаду љубавних, жалосних и самих побожних песама као мирисав урес уплетена. Ни налик толика пошта не чини се дуњама[1]) и наранџама. Ружа се највише спомиње у љубавним песмама и то у мухамеданских Словена чешће но у хришћана.

Цвеће почиње цветати о Ђурђеву дне. Свети Ђурђе је владалац пролећа, а у пролеће се буди радена снага природе. Овај светитељ и њему посвећени дан светкује се дакле не само

[1]) Капер каже: „Eine weit untergeordnetere Rolle spielen die Melonen und Orangenblüthen.“ Он је ту узео диње у место дуње (дгуње, гуње), која се увек поред наранџе спомиње; а да о дињама српске нар. песме гдегод говоре, то бар преводиоцу ових врста није познато.

Digitized by Google

по целом іужном Словенству но и по целом правосл. хришћанству, а то није толико хришћанска мисао, колико успомена на негдашње светковање пролећа, оног доба године, када се природа иза сна буди. Хришћанска су знамења на овом светитељу само крст и облик од челебије; а иначе је он само заузео место незнабожачког бога од пролећа, који „земљу од њених окова ослобађа, отвара и обрађује је," што се види и из грчког имена му, које му наденуше, кад га хришћанским светитељем крстише. Пре Ђурђева дне не ваља цвеће мирисати; неко зеље н. пр. нов црни лук не треба јести. А цвеће и биље, које се у очи Ђурђева дне узбере, у воду испод воденице метне, па у њој преноћи, направи је чудотворном, тако да се онај, који се у њој купа, полепша и подмлади. Ако је икако можно треба се купати у пољу, у градини међу цветним дбуновима и шибљем. Тога дана треба кућу и двор цвећем и младим грањем накитити, јер то нову снагу доноша. Ко у то доба цвеће мирише, биће вазда здрав, а међу онима, који једно другом цвеће поклањају, цвета ће кроз целу годину љубав и јаранлук. Добро је на тај дан и у трави или још боље у младом усеву лежати. Но треба пазити да се незаспи, јер тога *дана, кад* земља сва слави ускрс нова живота, ваља и човек да не затвара неблагодарно очи своје. Добро је и по трави се ваљати, скакати скока јуначкога, на дрвету ком љуљати се, особито на дрену, јер ово дрво даје снагу сваком, који се с њиме тога дана огледа. Бугарке беру на тај дан свакојако биље, кувају га у води и с овом онда умесе б о г о в и ц у, колач Ђурђевски. Бугари тога дана закољу лепо, мало, цвећем и тракама накићено јагње, које је изреком св. Ђурђу намењено. „Ово је јагње у твоју славу!" Ове речи изусте кад јагње кољу. Крв се увати у судове и матере попрскају њоме деци својој чело и образе, да нарасту и да здрави буду. Свећеник, који јање и колач освети, добије од обојег четвртину. Како се овога дана природа натиче да људима добра учини, сведочи ова херцеговачка песма:

Истече сјајан мјесече,
За њим је звјезда Даница,
Мјесецу звјезда говори:
„Полако јасан мјесече!
„И ја ћу с тобом у поље,
„И ја ћу хватат' волове,
„И ја ћу орат' долове,
„И ја ћу сијат' конопље,
„И ја ћу плести тенане,
„И ја ћу везат' ђевере,
„Кој' оно леже код кола
„Ка' оно јунци код тора;
„Везат' ћу редом заове
„Кој' оно леже код кола
„Ка' оно јунци код тора;
„Што они неће у коло
„Данас је славни Ђурдевдан
„А они леже цео дан!

Digitized by Google

Исто тако је лепа слика из природе нацртана у овој песми:

Процмиљио ситан босиоче:
„Тиха росо што не падаш на ме?“
„Падала сам за два јутра на те,
„Ово сам се била забавила
„Гледајући чуда великога,
„Ђе се вила с орлом завадила
„Око оне зелене планине:
„Вели вила: „„Планина је моја;““
„Орле вели: „„Није, него моја““
„Вила орлу крила саломила.
„Љуто цмиле тихи орловићи,
„Цмиле љуто јест им за невољу
„Тјешила их тица ластавица:
„„Не цмилите тићи орловићи:
„„Повест' ћу вас у земљу Инђију,
„„Ђе штир расте коњу до кољена
„„Ђетелина трава до рамена:
„„Откле никад не залази сунце.“
По гоме се тићи утјешише.

(Наставиће се).

ДВЕ ТРИ РЕЧИ НАШИМ СРПКИЊАМА.

Јавно предавање

Драге Дејановића.

(Наставак.)

А шта ће мо рећи о ручним пословима? Ту је још јадније, то је баш главна цељ, за што ми наше ћери у „институте“ шаљемо. Па какви се ту послови уче? Учи се хекловати, мерковати, штиковати, цвеће и којекакве украсе правити и бог вас пита какве послове радити, али све таке, који нису за наш сиромашки народ, који се српском речју ни казати не могу, и то је баш прави доказ да су туђински. Таки послови не дижу нам кућу него је упропашћују. Помислимо како је то кадгод било! Старе Српкиње незнадоше меркати ни цвеће правити, ал' су за то много боље кућанице биле, јер се прело, ткало и шило, па сви њиним рукама одевени беше, а сад наш један сељанин сеје кудељу и лан, те га туђинцима за што год продаје, а ми жене одемо у дућан на купујемо платно од оне исте наше кудеље и лана по скупе новце, па како нећемо кад наша „институткиња“ није ни видила вретена и разбоја, него уме радити оне радње, што нису ни за јело, ни за пиће, ни ношиво, нити су за какву кућевну потребу, него само за украс! Није шала, сестре моје, толики се ту новац троши на оне ствари, које нам не користе. Ми се угледамо на туђинке, а не питамо јесу л' оне тако сиромашне као ми, имају л' се оне против толико „елемената“ борити, против који се ми боримо. Ал' њима и не чине те „институтске“ науке зла, јер оне што тамо науче, уче на свом језику, и ако уче коју вештину, уче је тако, да им може у нужди по-

моћи. Толико ми знамо туђинака, које се „институтом“ користише, јер из њега постају учитељке, васпитатељке, толико њи постало је вештакињама у певању и у музици, то и јесте за њи, ал' за нас никако. Ми Српкиње сасвим други избор у наукама треба да имамо, да учимо оно, што ће нам користити, нашу кућу подићи, а народ радиним учинити.

Кажи те ми сестре моје на што нам је она наука што је учимо, а не користи нам? Шта нам вреди што би умели оно лажно мртво цвеће правити, кад ми имамо цвеће што га је сам бог у српско срце нам усадио — нашу народност? За што трошимо наше златне новце на излишне ствари, које су само за око, кад нам срце и душа за другим нечим вишим тежи — за слободом? — „Институт“ нас је довео до тога, да из свачега по нешто знамо, а кад дођемо дома те ступимо у породични живот или паднемо у какву нужду и сиротињу, онда тек видимо да баш ништа не знамо. — Па за што учимо, оно што није за нас? шта ће који брат. — Е за то што је то у моди!

Поред свега овог наведеног има једно велико зло, које се увукло не само код имућнијег него и код сиромашног сталежа, те нас грдно понижава. Ми Српкиње још из малена улевамо у главу нашим ћерима, да су лепе, непрестано им о лепоти, о лепоме ношиву и накитима говоримо, те оно сиротанче до тога уверења дође, да, као одрасна, мора и лепа бити, да већ као ружња не би ни живети могла, па онда удри затрпавај и глади недостатке телесне лепоте. Прави је то варварски обичај! — За што, да смо до тога дошле, да нам је сва брига да се само нашом лепотом мушкима допаднемо, а они нас због тога неће да гледе, или нас са сажаљењем гледе? — Хоће мо л' их за то кривити? Не, никако! Саме смо ми томе узрок, јер сваки брат зна шта нама треба кад му у кућу уђемо. Колико се наше браће унесрећило том нашом лепотом; а зар није и њу с њиме заједно упропастила она лепота, на коју се толико много држало? А колико њи проведу целу своју цветућу младост уздајући се у њу; па шта дочекају?

„Старог дику, своју неприлику!“

Друго зло, које се код нас увукло, то је лепо и скупоцено руво, које је на све стране мах отело, како код вишег и средњег тако исто и још већма код сиромашног сталежа наших Српкиња, тако, да кад наиђеш на један скуп женскиња, не бих знао по оделу, која је од које имућнија, него би мислео, да им је у бабе „Рочилдово благо;“ а кад те лепојка баби одведе, видиш га, где пред неокреченом кућицом на петама чучи, те пуши крдак

на кратку лулу; кућици стреја опала, рогови јој голи вире, по врх њих рода направила гњездо! — Ето, то су плодови и тежње за лепотом и за лепим рувом.

Драге сестре, које женску децу имате, не мојте им улевати у главу те ништаве мисли, маните се лепоте, та нас је Српкиње бог већ тиме обдарио, него постарајте се за лепоту душе и срца ваше дечице, јер једна учена жена, маркиза Ламбер вели: „Ништа не пролеће тако брзо као лепота, а ништа није жалостније од будућности једне жене, која ништа друго није знала до само лепа бити.“ — За то учите децу свакоме послу, привикавајте их још из малена раденом животу, нека још из малена уче оскудицу у свачему познавати. Кажи те ми сестре моје, зар једну жену несретна коб деси, те мора саморана без имања, убога сирота, без икаквог заклона, живети? Зар такој није нуждан какав посао, каква поштена заслуга, која ће ју ранити? за што не би ми и женско дете тако васпитали, да временом, ако би кад год саморана, без свога друга, у нужду пала, сама себи помоћи знала? — За што да женско дете чему год не научимо, него ју излажемо тако страшној опасности! Бог је и женскоме полу оне исте даре дао, које је и мушком! Па је ли то праведно, да се ми жене до века по кући рахатно ширимо, а сиромашни муж, да се сам мора старати, чиме ће жену и ситну дечицу заранити и оденути, а она се све једнако брине о лепоти, скупоценом ношиву и лепоме изгледу? Многи сиромах, дан-ноћ радећи крвави зној лије, не би ли само што више жени донео, да се она може лепо одевати те да је што лепша међу другима. Он се сирома мучи и ради, ни ноћ му није мирна, а она се рахатно шири као „љуба богатога Гавана,“ смишља нове „луксузе“ и харчи немилице свога друга, па богме и себе; на сваком балу мора бити, бар по три ред у години мора се поновити, јер како би од срамоте све у једној хаљини у цркву и на шеталиште ишла? Гди која навеша читав сијасет божији хаљина, па их сваки час гледи и преврће, то су њени идоли, она их воли и обожава! — Ту ти има код ње чипака најлепших, па за то и најскупљих; трака од сваке врсте, и већих и мањих, сво сами маминовци. — А за што она то све чини? За то што је то у моди!

Велики је то назадак зо наш народ. Опај, који добро расуди, у каквом је стању данашњи женски пол, хтео ил не хтео, мора признати да смо постидни с њега и пред богом и пред људима.

(Свршиће се.)

Digitized by Google

КЊИЖЕВНОСТ.

Нечиста кућа. (Das böse Haus). Драма у пет радња од барона Л. Ауфенберга. С њемачког превео Александар Поповић. У Вуковару. Накладом Александра Вагнера 1869. На 16-ни 197 стр.

Наше су књижевне потребе огромне, а наш књижевни рад, коме би била дужност да задовољи тим потребама, без реда и у крајњем хаосу. Ту би требало коренитије реформе него у кнежевини Србији. Што би требало писати, ријетко се или мало пише; што би требало преводити, ријетко се или мало преводи, па и тада више случајно него с намјером; што би требало издавати, оно се не издаје. Али како баш о то издавање, и вјечито о то несрећно издавање и нерастурање наших књига и запиње корисна радња, и како кривица коју уписасмо нашој књижевности великим дијелом долази и отуда — ваљало би, да пазимо на издаваче који што год чине и могли би чинити, и да пратимо њихов рад, не би ли се један пут освиједстио који од њих и ударио на паметнији пут; а таких путова има изобила, само да је кога те би ишао по њима.

Без овога никад не би било вриједно проговорити о горе споменутој књижици. Али кад човјек помисли, како се нашао залудан човјек те превео на српски драму баруна Ауфенберга, пуну мистике аветиња, средњевјековне крви и нитковства и надуваних сцена, која нам ни на што није и која је така, да треба жалити свакога ко се превари те је прочита — и кад помисли, како се за то нашао и издавалац, који је може бити још и откупио рукопис од писца, онда је мучно оћутати. Дакле тако у нас?!... Има ко да издаје аветињску драму Ауфенбергову, у којој се први разговор почиње невјерством жене мужу, а нема ко да погледа на истиниту потребу народну, те да му нађе, или из досадашњега рада искупи, и у јевтиним изданьима даље шири оно што је поучно и корисно по свакога?.... Ко ће то радити, ако не ће књижари?.... Ко ће довести у ред продају књига, ко ће се старати да се јевтине књиге издају и да допру на свако мјесто, гдје има човјека да их прочитати умије?.... Каквим ли ће се начином наћи људи, којима ће посао бити, да се за сваку класу народа према образованости њеној нађе што јој треба и да јој се цијенама удеси приступно, и да јој се у кућу и на ноге однесе?..... Али ко ће издавати Ауфенбергове драме, ко ће изгледати помадизиран бечки и липиски књижар, ко ће се дути као крупни књижар, који с „ритом“ нема посла, а опет се на „народ“ љути и блатом га каља, кад му радња не може да пође како

треба и како би му се хтјело?! За што се не би снага употребљена на лудост окренула на корисну и вриједну ствар. Онамо је груба добит и губљење душе, а овамо поштена зарада и задужбина потребитом народу.

Но би ли се вуковарски г. књижар којему је, по нашем знању, ово друго издање српско, обазрео на ово, па радио корисније и по себе и по народ?... Држимо, да му шкодило не би, а лако ће наћи људи који ће му помоћи свјетом, ако он свјета тражи?

А г. А. Поповићу клањамо се на фином кусу и избору. Види се, да је момче од мегдана! Ми знамо, да ће он овдје повикати: хеј! што „грдиш?“ камо „докази?...“ Дајемо мо му на знање, да се ми ту слатко смијемо. Шта ће докази, шта ли расправе, кад ће и мало дијете видјети, да је ту она стара прича из наше књижевности, како се радо преводи оно што прво шака падне. Нити је мотрио на критику, ни на сувремена изискивања, ни на положај писца у њемачкој књижевности, ни на нашу потребу (јер та се за ову књигу не може ни на сто менгела исциједити), него може бити само на то што се њему „допало.“ Често нема ни тога! Трудом и трошком што се потрошио око тога дјела, шта се и шта корисније или баш и љепше, боље могло издати?! Да ли је на то барем мислио г. А. Поповић? Ако није, нека памти, да је врло погријешио. Али је најгоре од свега, што је у пријеводу језик и стил тако несносан и нескладан, да се не би могао трпјети у књижевности ни прије двадесет година, то ли сад! Знак да је г. А. Поповић и овдје показао онолико исто марљивости колико и у избору. Дјело је у стиховима, да би дакле свак видио бар љепоту г. преводиочева стила и уз гред богатство и љепоту мисли у оригиналу, ево да испишемо макар мало.

Тако пише на стр. 2.:

„Два стоје преправна Андалузка коња
„На пољу, који нас у красну однеће
„Земљу, где над троном млађане љубави
„За свод служи ведро задовољства небо.
„Видиш ли слободе давно жељени лик,
Где с палмом у руци одобрава свезу?“

или на стр. 3.:

„Кажу људи: да је нож му од појаса
„Тако дуг и голем, ко ђаволска рука, —
„И опет толико храбрости осећам

Digitized by Google

„У себи, да ћу те из љути ноката
„Огерови моћи избавити.“

или на стр. 97.:

„Ах! признознај! Сећај се проклетства,
„Које тврдокорну главу грешне душе
„Увјек скоро згоди. Зато сад све признај!
„Ја ћу тад за тебе код власти молити:
„На колена пасти пред пресветлим краљем.
„Ти нећеш умрети, ако ми опет даш
„Све што си покрао. Бог ће те чувати,
„И у мојој срећи живот продужити.“

Али вријеме је, да се смилујем и на се и на те, драги читаоче, и да престанем.

У Биограду. Ст. Нов.

ПОДЛИСТАК.

Слике из зоологије.

IV.

Самур.

Самур је међу кунама најважнији и најдрагоценији. Научно му је име Martes Zibellina. Глава му је дугуљаста; уши су му мале, реп подужп. Од свију својих рођака разликује се веома скупоценим, сјајним и као свила меким крзном, које су већ од вајкада највећма ценили и плаћали за њ цену бесцену. Познато ће бити, да је и у старих српских јунака самур-калпак био више свега; нема, тако рећи тога јунака, за кога се у нашим народним песмама не рече, да разљутив се не „навали самур-калпак на очи,“ а особито је знатан и у томе јунак над јунацима, Марко Краљевић. Лепота и вредност самурова крзна тим је већа, што је једнобојнија, и с тога су самури са Јенисеја понајбољи. Они су по леђима црнкасти, по врату и са стране црвенкасто-кестенасти, по образима мрки, по њушци и црни и мрки, по ушима сиво-беличасти или јасно-мрки, по врату су црвенкасти или црвено-жути, — дакле прилично једнобојни, дочим крзна у других самура прелазе у мрко или жуто. Врло се ретко находе са свим црвено-жути или бели самури. Самур је дугачак шеснајест палаца, сам реп који пут изнесе до преко седам палаца.

Сада има самура само у једном веома малом делу северне Азије. Необична гоњења, којима је изложен од стране људи, отераше га у најтамније зачкољице сибирских гора, а по што га и ту гони човек са опас-

Digitized by Google

ношћу самог свог живота, мора да се повлачи сиромах све даље и даље и све је ређи и ређи. У „Камчатки," прича нам Стелер, „беше за освојења острва толико самура, да Камчадалцу не беше ни по муке, да их толико нахвата, колико да исплати њима данак и друге дације; они шта више исмеваху козаке, кад им ови даваху нож за једно самурово крзно. Један је човек могао негда лако ухватити преко зиме на шездесет, осамдесет, а и више самура. С тога се за чудо много самура извозило из земље и трговац, који је за њих давао јестива, могао је при тој трампи лако хаснити и педесет пута ополико, колико је био издао за јестиво. Званичник, који је био у Камчаци, вратио се од онуд као богат човек у Јакуцко, или бар као притежалац својих тридесед хиљада рубаља." У том златном добу за самурове трговце основаше на Камчаци читаво друштво за хватање самура. Од то се доба смањио број самура, у толико, да у Стелерово доба а то је пре својих сто година, није се изнашао на страну ни десети део од оних самура, што их од пре извозише. У то доба, што га напоминье Стелер, ваљано самурово крзно коштовало је само једну сребрну рубљу, осредње једва половину рубље, а лошије ни пети део рубље, дочим су данашњим даном за шездесет пута скупља. При свем том има још и дан данъи у Камчаци највише самура, и тамо их не могу, као у другим крајевима Сибирије, истребити тако лако, по највише због силних и непролазних гора. А не могу се тако лако ни иселити из Камчатке, по што су опкољени са три стране морем, а на четвртој им опет сметају велики тресети. Ну и тамо их пестаје све више и сада их има само на најнеприступнијим местима.

Самур конаби све животиње, које може да савлада, особито веверице, зечеве, мале птице, ну једе и јагоде и друга воћа. Као и рођаци му, срчан је, лукав и крворад. Пари се у Јануару и после своја два месеца окоти женка три до пет самурчета. Веома радо борави самур на речним обалама, по свој прилици с тога, што се у сиромашној му постојбини скупља ту понајвише животиња. Да видимо сада каквих мајсторија употребљују, да га ухвате.

Ловац свакако има велику ваљу од самура, ако га срећа послужи; али при лову самура излаже се разноликим опасностима. Више их и заглаве у снеговитим пустарама у тој неродној покрајини. Вејавица каква, која навали из убаха, отме им сву наду, да ће се кадгод повратити својим пријатељима. Само највећа дурашност и често искушавано искуство може отрћи ловца из опасности, а сваке године постају више њих жртва лову на самуре. Како нам прича већ Стелер, а доцније и Рус Шчетин, највише се самура налази сада у тамним шумама међу Леном и источним морем, и њихова су крзна још и сада највећа грана добитака урођеника и руских насељеника. Од октобра се почиње лов на њих и траје све до 15. Новембра или и до почетка Децембра. У малене дружинице искупе се

срчани ловци на ловишта, где свака дружина има своје станове; пси морају за време лова вући и саонице, на којима се натоваре јестива и пива за неколико месеца. Сад се започне лов, понајвише на исти начин, како се обављао и за Стелерово време. Иду на крпљама по самурову трагу, док се не дошуњају до његова лежишта или док невиде и њега сама; ту се онда запну гвожђа или замке разне руке. Нађу ли самура, где се скрио у своју јаму у земљи или у дупљи у дрвету, то онда поставе свуд около мрежу, па га терају из зачкољице или осеку дрво, па га после убију стрелама или пушком. Најбоље су онаке замке, у које се ухвате самури, а да им се крзно нимало не оштети. Ловац треба с дружином својом да се промучи по више дана, док намести све замке и мреже како ваља, и онда често при свакидашњем прегледању нађе, да му је каква жутокљуна северна лисица или друга која животиња, прождрла драгоцени му плен и оставила само неколико огризина, које за то још осташе ту, да му докажу, да је својих четрдесет, педесет, а и шездесет сребрних рубаља заслужити могао! Или сиромашка изненади каква непогода, па онда му је само за тим стало, да спасе свој рођени живот, па му није тада ни на крај памети, да погледа, да се није какогод ухватио који самур. Тако дакле лов самурâ није ништа друго, него само неиспрекидан ред свакојаких напора и тегоба. Кад се најзад ловачке дружине поврате с лова, често пута им се исплате само трошкови, а читава остала мука би им у заман. А кад је за тим сретно и на миру дошао с пленом својим дома, то му онда „ситна господа“ узму више него десетак од све његове муке

До сад није нам често пошло за руком, да припитомимо самуре. Самура једног држаху у двору архијепископа Тоболског, који је тако био припитомљен, да је сам могао ходати по вароши. Он је обично, као и сви рођаци му, преспавао скоро сав боговетан дан, али је за то ноћу био живљи и веселији. Кад му дадоше да што једе, јео је халапљиво, за тим је одмах пио воде и онда је заспао тврдо, тако да се чинило као да за првих часова ништа и не осећа. Могоше га бости и штипати, он се није мицао. Ноћу је, као што рекосмо, био живахнији. — Свима грабљивцима био је непомирљив непријатељ. Чим је видео мачку, одмах се усправио и почео врчати, као да је рад да започне с њоме кавгу.

Други су се припитомљени самури заједно играли, често су се усправљали на две стражње ноге, да би се боље хрвали, скакаху живо по крлеци, предијаху реном, кад им је што годило, и режаху као кучићи, кад су се разљутили на штогод.

(По немачком.) Васа Арсенијевић.

Digitized by Google

Златокоса девојка.

Народна приповетка.

Био један човек и тај је имао двоје деце једно мушко а једно женско. Жена му на брзо умре те остану сада деца сирочад. Дуго су се патили они тако без матере. Отац кад види своју невољу науми да се ожени по други пут па оде први дан једној жени, да ју проси. Жена каже да хоће ако нема деце. Он јој каже да има једно мушко и једно женско дете, али да су већ одрасли. Жена кад чује да има деце каже да неће. Тако оде он други дан другој жени, па ју запроси али и ова неће да пође. Сад већ није знао шта ће; већ попне децу на таван па их сакрије за димњак, па онда оде трећој жени, па ју запроси. Жена га зацита, да ли има деце, он јој каже да нема, те се тако ш њом венча и одведе је кући. Он је сад свако јутро, подне и вече крију носио јело на таван па је децу ранио. То је тако неколико дана потрајало, ал жена опази то, па га запита једном шта он увек иде на таван? Сирома отац није знао шта већ стане извијати говорећ, да има мале мачиће на тавану па их рани. Жена је њему веровала па није нигда ишла да види мачиће; али једном не стане дрва у кући те он оде у дрва, а жена сети се мачића па узме млека и леба па однесе на таван мачићима. Кад дође горе нема нигде мачића. Она их стане звати, ал нема их па нема. Сад она почне разгледати таван, па опази двоје деце, где се сигрaју за димњаком. Кад она то види, разљути се, скупи све своје па пође из куће. Баш кад је хтела изаћи али иде њен муж из дрва, па ју заустави велећ' шта јој је? Она стане плакати и грдити га како ју је преварио да нема деце, а овамо децу има, па их сакрио на таван, па га стане на послетку молити да ако хоће да ш њим живи, а он нека отера децу. Отац, кад је видио да хоће да га остави, скине своју децу с' тавана, па их сутра дан поведе у шуму, направи им колебицу, даде им брашна, меса и други ствари, наложи им ватру, па онда оде, а њима каже да ће одма доћи. Деца остану ту па су се разговарали чекајући оца, а кад виде да га нема почну плакати и дозивати оца, али њега не беше, јер је отишао кући. На то наиђе један старац са седом брадом до појаса, а то је био бог. Он дође к' њима, па их запита, за што тако плачу. Они му све приповеде како их је отац у шуму довео, па их онда оставио. Онда ће бог рећи: Би ли ти мени, девојко. дала што год јести, јер ја сам гладан, па ћеш ме онда умити по глави и поискати. Девојка то све уради, а бог, кад га је поискала, рекне јој, да се ништа не плаши, већ да легне спавати, јер ће их чувати анђео хранитељ. Кад им је то казао пође он, али она га замоли, да дође сутра опет, онда ће бог рећи, е то не знам, хоћу ли моћи, јер бог зна, на ком ћу крају света бити, па онда оде. Тако дође бог и сутра дан, али друкчије обучен, те опет замоли, да му даде јести и да га поиште. Девојка

Digitized by Google

учини и опет каже му, да дође и други пут. Трећи пут дође опет бог па остане код њи читав дан и ноћ. Кад је други дан освануо, каже он њима, да иду управ кроз шуму у краљев двор; девојци даде златне косе и златне руке до рамена, и каже им, да уз пут нигде воде не пију, јер ко се напије постаће јелен, па онда оде у шуму.

(Свршиће се.)

Народне загонетке.

(Скупио у хрв. крајини: Манојло Хрваћанин.)

(Наставак.)

На сред поља лонац ври, нит' ко тиче нит' потиче?

Мравињак.

Зелен зека на зелену коњу јаши, зелена му капа до ушију клапа?

Лешњик.

Четир уха, два трбуха?

Јастук.

Иде патак из-а Патиграда и изнесе два ивера злата?

Сунце и мјесец.

У наше Анице, деветере тканице?

Каца и обручеви.

Тица шервиза, сав свјет нагизда а себе не може?

Игла.

Сједи вила на сред вира, чека синова из бјелих градова?

Кокош на јаји.

Савиј злато, развиј злато, али злато све једнако?

Ватра.

Мајка камена, синци гвоздени, синци говоре, мајка не може?

Црква и звона.

Бјела кока испод стрехе вири?

Зуб.

Пуна љеса проса, нит' се просо просипље, нит' се љесо угибље?

Небо и звјезде.

Дрвена куја на потоку лаје?

Пратљача.

Тица у горици на једној ножици?

Гљива.

Девет баба на леду плаза?

Уштипци на масти.

(Наставиће се.)

Digitized by Google

БИБЛИОГРАФИЈА*)

Српске књиге.

ЈЕДИНСТВО. Лист за политику и књижевност. Издаје и уређује Стојан Бошковић. Година I. Излази у Београду четири пута на недељу in folio. „Јединство“ је почело излазити 6. децембра 1868. У Београду, у државној штампарији 1868. Стоји: у Србији 120. гр. а у аустр. — угарским земљама 15. фр. а. вр. с поштарином.

СВЕТОВИД. Политичан лист. Издаје и уређује А. Андрић. Година XVII. Излази у Београду три пута на недељу, и то једанпут на целом табаку, а два пута на по табака. У књигопечатњи А. Андрића у Београду 1868. Стоји на годину: за Србију 120. гр. чарш. а за Аустрију ако се сва три листа нешаљу 14. фр. а вр. с поштарином и штемпларином.

ВИДОВ ДАН. Политичан лист. Издаје и уређује Милош Поповић. година VIII. Излази у Београду на по табака сваки дан осим недеље и празника. У државној штампарији у Београду 1868. Цена му је на годину: за Србију 120. гр. чар. а за Аустрију 17. фор. а. вр. без штемпларине.

ДАНИЦА. Лист за забаву и књижевност. Издаје и уређује Ђорђе Поповић. IX. Излази у Новоме Саду десетог, двадесетог и последњега дана сваког месеца на табаку и по. Брзотиском Игњата Фукса 1868. „Даница доноси сваког месеца по једну бојадисану слику париске моде. На вел. 8-ни. Стоји на годину 5. фр. а вр.

*) Да би ова библиографија што потпунија могла бити, умољавамо лепо све издаватеље и списатеље наше, да би нам љубав имали послати од сваке књиге, коју на свет издаду, по један примерак, или бар потпун и веран наслов сваке књиге. У.

САДРЖАЈ.

О подељењу држава. (Из књиге: „О уставној држави и њезиним установама.“) Од Ђ. Вукићевића. — Лорд Тома и лепа Ана. (Шкотска балада.) Од Мите Поповића. — Сремска ружа. Приповетка из народног живота, од Јована Грчића. (Наставак.). — Српска омладина. Песма (Из „Преходнице“). од И. Ђ. — Успомене из незнабожачких времена у јужних Словена. (По Сигфриду Каперу.) (Наставак.) — Две три речи нашим Српкињама. Јавно предавање Драге Дејановића. — Књижевност. Од Ст. Нов. — Подлистак. Слике из зоологије IV. Самур. По немачком од Васе Арсенијевића. (Свршетак). — Златокоса девојка, народна приповетка. Прибиљежио Мојица Хрваћанин. — Народне загонетке. (Скупио у хрв. крајини) Манојло Хрваћанин. — Библиографија.

Издаје: Матица Српска. Уређује: А. Хаџић.

Платонова штампарија у Новоме Саду 1869.

Digitized by Google

Број 6. У НОВОМЕ САДУ 28. ФЕБРУАРА 1869. Год. IV.

МАТИЦА.

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

ИЗЛАЗИ: десетог, двадесетог и последњега дана сваког месеца на табаку и по.

ПРЕТПЛАТНА ЦЕНА: на год. 4. ф., на по год. 2. ф. на три мес. 1. ф. Рукописи се не враћају.

А. О МОНАРХИЈИ.

(Из књиге: „О уставној држави и њезиним установама.")

Од Ђ. Вукићевића.

Монархија је државна форма, у којој се највиша државна власт у рукама једне физичне особе находи.

У монархији у правоме смислу суверен је сам монарх; — а то ће рећи, да је самодржаван, да највишу државну власт ни с ким делити није дужан.

У монархији није монарх опуномоћеник народа, државна власт, коју у рукама има, није му од народа предата и поверена, већ ју сам по себи има; — зато није ни одговоран народу, већ једино себи и својој савести.

Једни држе, да власт коју монарх има, долази од бога зато и називају монархију „установом божијом;" а други ју на против сматрају за дело насиља находећи у правима монарха узурпацију права самога народа.

Кад помислимо да је монархично начело постало и постоји тако рећи у свију народа од најстарији времена до најновији, кад помислимо даље да се оно према разним културним односајима појединих народа постепено развијало и усавршавало, и кад у овом светско-историском развијтку монархичног начела неки природни ток, неко поступање по природним законима видимо: онда не можемо рећи, да греше они, који ју у овом смислу и само у овом смислу божијом установом називају.

Но неда се ни то порећи, да је монархија често дело насиља била; то показују толики државни покрети од Августа до Наполеона III; толика насилна завојевања од великог Александра до основања царства мехиканског.

Digitized by Google

Толико свакако стоји, да монархично начело нити је непосредна установа божија нити увек и искључиво дело насиља.

Као год што свака државна форма има свој културни значај, своје време и своје место у развијтку људске образованости у опште тако има и монархија. Као што свака породица има своју главу и свога старешину, тако и првобитне патријархалне и теократичне државе беху обично монархије, јер то им беше најприроднија форма. Велики посед и велике заслуге појединих личности беху често повод оснивању монархија, а и само сазнање користи монархичног начела може служити разлогом да се заведе и утемељи ова државна форма у појединих народа.

Толико пак свакако стоји, да је монархија на своме месту у народа, који немају још довољно способности и кадроће утицати у решавање државних дела, па лежала та неспособност или у спољашним односајима, или у ниском ступњу образованости појединих народа.

Са разних гледишта деле се монархије у разне врсте. Главно је подељење на такове, у којима влада чисто монархично начело и такове, у којима поред монархичног начела постоји уједно и аристократско или демократско или оба скупа. Прве су монархије чисте, неограничене или апсолутне, а друге помешане или уставне. У овоме чланку говорићемо само о првима о чистим монархијама а о другим у посебном чланку.

Монархије се деле даље по начину ступања на престо: на наследне монархије, у којима су права монарха наследна у једној породици, и изборне монархије, у којима се после смрти свакога владара други бира.

Изборна монархија. Многи су тога мнења, да изборна монархија заслужује првенство над наследном; јер само изабором могу се наћи она изврсна својства, оне сјајне способности, које се од монарха изискују и која се код деце и потомака појединих владара увек не налазе. Само слободним изабором, вели се, може држава добити поглавицу, који је дорастао свом великом задатку, који је кадар народ водити и усрећити. Бранитељи изборне владе монархичне позивају се и на повестницу показујући неке избране владаоце као: Рудолфа Хабсбуршког, Јов. Собијеског, краља Матију, енглеског Вилхема III. и Леополда белгијског, који своме позиву као владаоци доиста одговорише.

При свем том изборна монархија не слаже се никако са начелима монархичним. Она је сама себи противусловље, — contradictio in adjecto. Основно је начело монархије неспособност и недозрелост народа, а избор претпоставља свакако политичну спо-

собност народну. С тога се изборна монархија није могла нигде на дуже време одржати. Све су изборне монархије на брзо пропале, Пољска у тројаком растројству, у Немачкој и Угарској претворила се изборна монархија у насљедну.

Изборна монархија још понајдуже се одржала у папиној држави. Но и ове више нема, премда је и до пре папина држава више изгледала на аристократију као што некад беху у Мљеткама и Ђенови, него на монархију, почем римски кардинали увек велика уплива имаше на државну управу. Поред овога долазе у изборној монархији и друге неприлике. Није увек сигурно, да ће народ најбољег и најспособнијег изабрати. Избор зависи већином од неколицине великаша и богаташа, који свој уплив код изабраног владара у такој мери задрже, да изборна монархија често простом олигархијом постане. За време интерегнума изложена је земља највећим потресима, сплеткарењу и сваковрсним опасностима. Избрани монарх пре свега гледа да своју породицу осигура, ако је могуће да јој и насљедство прибави. С тога долази често у процеп са народом и онима, који га на престо попеше. Поред други узрока што Луј Филипа оборише беше и тај, *што не* беху сви награђени, који се од њега награди надаше. У Србији при честим променама владалачким видесмо то исто. Толико свакако стоји, да се избор владара никако неслаже са начелима монархичним, и да није кадар увек цели одговорити. Изнимице у неким приликама постаје изборна монархија политичком нуждом, може кадкад и добро испасти; али чести избор монарха свакако је опасан и ставља на коцку мир, спокојство и благостање државно.

Насљедна монархија одговара најбоље своме принципу. Почем начело монархично представља недозрелост и неспобност народа, то је природна последица овоме начелу, да народ није кадар ни владара себи изабрати. Са насљедством у једној династији остаје начело монархично себи досљедно.

Ред насљедства може бити различан. Он се опредељује или постепено или по грани сродства (successio gradualis et linealis). По првом долази на престо најближи рођак умрлога владара, по другоме најстарији оне гране, из које је умрли монарх, тако да насљедство не прелази на другу грану све дотле док прва постоји. Даље су на престо позвани или само мушки (successio agnatica тако звани салиски закон); или и женске (successio cognatica). Женске могу доћи на престо или кад изумру мушки у једној грани као што је то у Енглеској или кад изумру мушки

у свима гранама династије као што је то у Аустрији закон. Но много је важније подељење монархија на неограничене или апсолутне и ограничене или уставне монархије.

МОЈОЈ ЦУРИ.

Сунце јарко тијо залазило,
Мене чедо мајка љуљушкала,
Љуљушкала, сузу утирала,
Од радости што је на ме пала;
Ал' јој дете — још и данас каже —
Ни кад није било уљуљато,
Док му тијо, лако не запевне —
„Није благо ни сребро ни злато.“

Ој, од ових чаровитих дана,
Шта је туга на срце ми пало,
Шта л' је руку моје срце младо
Раскидати, сатрт' покушало;

Но је често и весело било,
Као да је рајем опасато,
Ал' је увек веровало тврдо —
„Није благо ни сребро ни злато.“

Па ја не знам с' чиме би ти мого
Млађан живот лепше да засладим,
Већ ту песму и ту веру тврду
У срдашце твоје да пресадим;
Па ил' врело од радости бајне,
Ил' у крви било окупато,
Увек памти ову песму дивну —
„Није благо ни сребро ни злато...“

У Бајн. Мил. Ан.

ЈЕ ЛИ КРИВА СУДБИНА?

Приповетка Љубена Каравелова.

(Наставак види бр. 21. од год. 1868.)

— Да, то није ништа друго него прокламација, рече Никола засукујући брк.

— Да, да прокламација, дода начеоник одељења — ја за цело знам, да је то прокламација.

— Да, да прокламација промрљају кроз нос подлоге николине.

— Каква прокламација! викне Љубомир Каљмић: ја вам рекох, да то није ништа друго до превод из једне француске књиге. Дакле сам ја због ове ништаве артије затворен? То није можно, то је страшно, то се ни у Турској не догађа.

— Причекај, причекај, рече начеоник одељења; за тим пружи кажипрст на артије, које су око њега лежале, погледа недотупавно на оне, који око њега стајаху, извади из чекмеџета једно писмено, даде га Љубомиру и рече му: „читај!“

Љубомир узме писмено и стане читати: „Свака влада је оличење појединаца, из којих се састоји народ, којим она влада. Ако се она мислима и намерама својим уздигла над народом, то се тела не тела мора спустити па ићи на поредо с њиме, а ако је заостала иза њега то ће најпосле морати њему се уздићи. О карактеру народа једног може се готово увек по томе судити каква му је влада и какви су му закони; то је тако природно, као што вода увек тежи да се на површини својој изравна. Племенит народ, који нема сталежа ни аристокрације, имаће честиту владу а покварен и неук сасвим противно. Слобода сваког народа зависи колико од политичног толико и од наравственог карактера му; ње ће бити тамо, гди има самосталних људи, који су кадри да раде, да се боре. Не вреди толико кад који народ има људи, који су кадри њиме управљати, колико вреди, кад има таких, који умеју сами собом владати. Доиста не треба звати робом онога, који трпи туђе насиље, ма да је то по себи грдно зло, но онога, који није кадар да победи своје властито незнање, себичност и грешне наваде. Било је у много народа а има и сад тако званих родољуба, који мисле, да је бог зна шта учињено у атар *слободи,* ако је који тиран убијен, а заборављају, да тиран обично није друго до оличење они милијона, над којима он влада. Народи, који су испуњени ропским духом, неће постати слободни, ако се само просто промене владаоци им или се преобразе државне установе, и ако буду у тој непрестаној заблуди, да слобода зависи од владе. Ма какве реформе таки народи заводили, ма каквом ценом их плаћали, мало ће имати практичке и трајашне вредности; јер промена сами личности то је исто што и промена фигура у фантасмагорији. Трајашна основа слободе зависи од тога, имају ли појединци чврста карактера; у том једном лежи гаранција општој сигурности и народном напретку."

— Та то су републиканске мисли продере се Никола.

— Јесте, јесте, републиканске, црвењачке рекне начеоник.

— Да богме да су републиканске приватише подлоге.

— Јест, то су мисли....

— Ћути! кад те не питамо продере се Никола на Калмића, који теде да говори. То рекав заповеди да се доведу сведоци.

Сад уђу уредник једног многоуваженог листа и Живодерић, које начеоник одељења љубазно прими а Никола им пружи два прста своје великашке рукс.

— Познајете ли ви тог господина? запита начеоник одељења сведоке и покаже прстом на Љубомира.

Digitized by Google

— Познајем га мало, рече Живодерић, уста своја мало на криво држећи.

— Ја га знам добро, рече уредник и погледа улагујући се Николу као да је тео казати „рука руку пере," „помози ми да и ја теби помогнем."

— Шта ви о њему велите? запита Никола.

— Ја велим, да је он неваљао човек, да је он отров за младиће, да је републиканац, црвењак, рече Живодерић и искриви уста на другу страну: — Ја сам слушао својим ушима, како је он на части код честитог Саве Јовановића рекао, да Србија треба да се придружи Угарској, да би Мађари њу начинили републиком и увенчали је круном Св. Стевана. Још је он говорио, да се никог не боји и још многе друге страшне ствари, о којима се плашим говорити.

— Доста не говори даље, знамо већ, шта је све говорио, приватише Фарисеји.

Тада уважени уредник отвори уста и стане говорити: „то је човек, који се никад неће поправити; њега може само тамница опаметити. То је републиканац који се никога не боји и који вас дан своје идеје распространьује. Знам ја да је у њега у крв прешла та страст ругати се другим људима, грдити их и називати их подлецима. Једанпут се искупимо у једном дому и другови мољаху га, да се мане те своје кобне страсти, па да као и други људи оде у званије које, те да служи а да не меће живот свој на коцку. Но он назва све чиновнике проданим душама и оде од нас." Још је много говорио г. уредник, наравно не у обрану Љубомира, и суд отпусти сведоке, па се повуче у другу собу, да се саветује шта да пресуди.

Љубомир остане сам између два жандара и размишљаше, размишљаше о многом чему, а срце му се стегне у грудима. „Где си се притајала срећо људска? шапташе Љубомир: — Засијај се једном људима, који за тобом теже, и озари твојом светлошћу брижне душе и малаксале умове, да и њима једанпут бољи живот сване. Доста беше муке, доста понизности, дај им живота! Али нема тебе, проклета срећо, нема те, ни од куд да се покажеш; твоји зраци озаравају само подлеце и неваљалце. Сирота Цаја!" — И Љубомиру потеку пљуском сузе из очију; али то беху сузе поштена човека, који не плаче што би га савест гризла но са мучних прилика, у које њега и околину му немилостиви људи туриште. А и који од нас није осећао тај мучни положај, што и најјачи дух мора потрести. Који није проводио ноћи без сна, размишљајући камо да иде и да тражи то

Digitized by Google

тајанствено благо, које срећом зовемо? Ко се није заплакао кад је пао на путу, којим је пошао, кад се преварио у својим намерама, и кад је угледао у место драгоцености, за којима је ишао, у место блага — отворену тамну и ладну раку? „Зар је то цел живота?“ морао би сваки, који је у овакој невољи у највећој ватри повикати. „Зар сам ја живио? Зар живот чине године узалудних напора, патње и страдања? Па кад би бар човеку, којем су гроб ископали, нада открила тајну живота и среће или ни тога нема! Проклета да је горка судбина, која ме је, као обманљива аветиња, одмамила из кола небрижних људи и живог ме у гроб бацила!“ Такав сиромак морао би проклињати сав свет и себе самог, своју радозналост, своју вазда будну савест. Па кад такав патник погледа по свету, кад види како је природа дивна, како се ведро небо у безграничну даљину шири, како се зелена поља, раном обрасла, као море таласају, како весело шумори младо, сочно лишће на дрвећу, како се шеве витлају по ваздуху певајући своју одушевљену песму, и губећи се у далекој ваздушној просторији, обасјаној жарким сунчаним зрацима, кад све то види мора се запитати: за што да ја не *смем све* то уживати, за што да ја нисам сретан?... Биће ш ти сретан, брате мој, само иди правим, поштеним путем и бори се јуначки са незгодама. Само енергија и сталан карактер кадар је прокрчити пута лепшем светлијем животу. Енергијом човек постигне све, што му је нужно да буде сретан. Снага воље човечије то је средсреда свију особина његових — она управо чини човека правим човеком. И сам Сирах говори: „Тешко малодушноме!“ Ништа нема лепше од опрезна, одважна духа: па и кад не успемо у своме напрезању то се бар можемо тешити том мишљу, да смо учинили све, што смо могли. Нема ништа лепшега у животу но видети човека који савлађује све препреке, које му стоје на путу, који слави победу над противницима, па ма и крвљу обасут био, ма му тело и малаксало, који корача смело напред, уздајући се у своју мушку снагу. Таке људе зовемо великима.

(Сврши̂ће се.)

НАРОДНЕ ПЈЕСМЕ.

(Из збирке Манојла Хрваћанина).

I.

Мајка Јову с' мл'јеком заклињала:
„Немој Јово, немој моја рано
„Не замећи у пеђељу кавге
„Заклињем те мл'јеком материним.“
Али Јово непослуша мајке
Већ' удари на синка јединка,
Који нема ни оца ни мајке.

Digitized by Google

„„Немој мене та по богу брате,
„„Усамљен сам на овоме спјету
„„Ко ће мени ране завијати
„„Ко ће мени постељу стерати
„„И ко ће ми водице дон'јети?
„„Туђа мајка ране позлеђује
„„Туђа љуба бреговито стере,
„„Туђа сеја отров воду носи.““
Али Јово нешће мировати
Већ потеже ножа од појаса
Да заколје убогу сироту,
Али Јови уда срећа бише
Из руке му нож на земљу паде
До рамена осуши му с' рука.

У Ускоцима (у Славонији).

II.

О јесенске дуге ноћи!
Ко не љуби црне очи,
Не пада му сан на очи,
Већ му пада јад на срце,
А од јада гора вене,
И у гори чубар биље.
Чубар биље врло тужи,
Много мене наберите,
У колу ме подјелите
Свему колу подјелите
А јунаком недјелите;
Јер' ме они ружно носе,
Цјелу вече за лучеви,
А кад' дође дана вече,
Они са мном ватру ложе,
Ватру ложе с' чубар биљем,
Дјевојкама на срамоту
А и самом мени цвјећу.
Дјевојчице, младе сеје
Оне мене л'јепо носе
Цјео данак за њедрима
А у вече за косама.
Када кући дођу својој
Хладном водом мене поје
За то код њих ја не венем.

У Ускоцима.

СРЕМСКА РУЖА.

Приповетка из народног живота, од Јована Грчића.

(Наставак.)

Приповедају, да је неку Милку Ћертићеву, умрла је пре четири године, не исказано болела глава, да већ не знаде сиротица шта ће и како ће... Пуну недељу дана ни ока затворила није, тако је патила. Кад осме ноћи већ, у којој као мало заспа, усни јој се, да ће је од те напасти избавити само — ћерка Матина. Оде она сутра дан одма к' њој, и каже јој, како све непрестано још пати од главобоље и како јој се уснило, да ће је она излечити. Смиља се на то чисто нађе у чуду, јер не знаде никакова лека од главобоље. Но како је било баш пролеће, а њој некако случајно падне на памет онај обичај у народу, како се сасом тера главобоља то одма оде с' Милком на прво брдо, де нађу сасе. Ту одма узабере једну, најрасцветанију, јер је грехота брати онде пупољке, де расцветано цвеће чека на руку, да га узбере, — и каже Милки да заклопи малчицо

Digitized by Google

очи, а она поче да јој превлачи сасу преко очију и чела уз шапат:

Сасо, сасо: тебе боли глава,
Милку не боли!
Никад не боли!
Сасо, сасо: тебе боли глава,
Милку не боли!
Никад не боли!...

И на то би тек пљунула на цветак, згазила га ногом, подигла га опет и хитнула га болесници преко главе; а као због остај рекла би:

До не драга, сасо,
Тебе Милка неће,
Јер сад никад Милку
Не заболи глава!

И, гле чуда, тога стика — нестало главобоље, као да је неко руком узе!

Кад ово пуче по селу, почео би се од прилике оваки диван:

— Гле, чуда само, пријо, де Милку Ђертићеву у часу *прође* глава тек што је Смиљка помилова сасом по челу, па још каква главобоља!

— Е, Боже мој, снаја, па није то ништа баш тако необично; кад не би саса имала у себи ту волшебну силу, од куда би и била онда та песма:

Сасо, сасо: тебе боли глава,
Јову не боли!...

— Ето ти је опет сад!! Та не чудим се ја саси пријо, Бог с' тобом, то и ја вала милом Богу знам, да отера главобољу, па и ако не увек, ал' оно често, већ се ја чудим томе, од куда да се Смиља подсети одма баш на сасу, кад у сну није било ни спомена о саси. То је вищ баш оно! Видиш, баш сам Бог умудрио је.

— Право кажеш, снаја, баш Бог сам умудрио је и нико други! Та и Бог њу воле!

Но тутор Мата свакада би се насмејао само на таке лекарије, али — не смеју се остали у селу...

Кад о свему овоме, што до сада с њој чусмо, још једареда размислимо, појмићемо одвећ јасно и ово казивање Матино својим добрим парњацима и пријатељима: Ал' баш ће ми бити тешко, кад ме моја Смиљка тек на једаред остави и одлети као бео голуб преко Врушке и Дунава. Ја имам ево, хвала Богу и мајци

божијој, још једно дете, моју Даницу и она је послушна и добра, али ми је Смиљка баш чисто на срцу одрасла, а уз то ме у многом потсећа и на моју покојну Јелицу, Бог нека јој даде у рају насеља. Добра моја Смиљка! Чисто несмем ни да помислим на њене сватове, — и ма да их једва чекам...

Па та мила ћерка Матина, стоји ево сада пред нама; унела нам је у белој повећој чинији жуте туршије. Стоји ево пред нама, и читаоци би хтели да чују — и о лепоти њеној. Ја сам ово, ко што видите, оставио са свим на последак, јер знадем, да је Смиљка у истини тако лепа, тако лепа — да ћу и сам чисто да осетим неку необичну милину и задовољство, кад почнем да вам казујем — о њеној лепоти.

Неко не описано осећање узбуди чисто душу у човека, кад погледа у ово девојче.

Као оно на језику грумечак шећера, што се растапа и уједно слади, тако исто у један мах осећаш себе самога, како се губиш и нестајеш у њеномо слаткоме осмејку...

А речи њене простотом и искреношћу својом тако су кадре да те ућуткају, као да би највећма огрешио душе, кад би јој пресекао медене зборе из 'наки уста.

Чисто не знаш, камо прије да погледаш, — не погледаш, већ камо да се загледаш, јер ти око на свему прерадо остаје, па би чисто и вечно тако гледао, нетренимице гледао, или у оно лепо и чисто чело, у ту још не писану књигу живота, детињска живота; или у оне чаровите, умиљате плаве очи, које те чисто моле и преклињу, питају и опоминју, блаже и буне; или у оне танке обрвице над њима, што се тако искрено и брижљиво свиле, — као да свакога још на први поглед хоће да увере, да је само њима та срећица подарена, да непрестанце грле онако лепе, онако значајне очи! А коса? — Шта је ибришим он није тако гладак; шта је свила — она није тако мека: већ баш оно меко пољско ковиље уплело јој се у пуне, плаве витице...

Ој, та Смиљка је прекрасно девојче!

Као оно тужна и ожалошћена мајка, што и највећу невољу махом заборавља кад погледи на своје весело, невино детенце, које још и не снева о сузи и јаду, — е тако исто, реко бих, осушила би се многа суза и усануо би многи јад у ономе срцу: које би осетило Смиљину лепоту...

Али зато баш — могла би, на против, и многа радост и срећа да се не милосно слије у тугу и терет, кад би човек, по-

мислио: ово девојче, ова оличена срећа, или усрећен цветак на земљи, не цвета — за мене!...

Њена румен на образима тако сличи руменој ружи, да никада не треба да задева у косу ружу, већ само зелено лишће ружино: па нам је опет ружа, потпуна ружа пред очима...

Кад би од некуда био сликар, па ми дошао који богаташ с' овом не обичном жељицом: да му насликам „чаровити исток" и „зорино светлило," а ја би с места пристао и понео би се својим укусом: јер би му насликао — Смиљку, и то тако верно, да би осмејак њезин свакоме претстављао — осмејак истока, а очи њене — зорино светлило. Али кад би ми исти тај осетљиви богаташ усхићено рекао: сликару, слика ова тако ми се допада у њеном осмејку, да би ти дао још и двареда толико, кад би ми је наслпкао и у тузи, кад би ми показао девојче то и у сузама... — Насликај ми је — као неког „плачног анђела!..."

На таке речи обрадовала би ме нека не надна страва — и ја би му одбио све понуде: јер би се подсетио одма на погреб Даринкин, јер би ми пред очи с места изишла — плачна Смиљана; а таку би могао само тада верно погодити: кад би и *очи биле* кадре да сликају, а не само руке...

Јесте, она је лепша — у тузи! Само јој треба лепоту осетити! — Та она тужна лепота буни ми и сада ево њене миле осмејке, што их изазва ненадно питање кмет-Ившино:

— А да ли се ти збиља стидиш, удавачо моја?

— Идите, бато, а што ме опет то баш питате?!

— А него? Хе, хе, хе, хе!

— Добро пита бата; а да шта би, кад ви'ш, како си поруменила! Јао, јао! Започе ће на то и тутор, намигнувши на мене и Владимира, који опет пође да је брани:

— А зашто, да нерумени, кад је девојка? Зар ви, чико, ни сте и сами толко пута говорили јој, да је невини стид најлепши украс девојачки!

— Е, та да, синовче! То је бар тако! Него, знаш, бата би као хтео мало да се пошали... А и нека нас, — јер, Бога ми, ни је дуго до пролећа, па нам онда неће бити увек на очима.

— Збиља, нисам вам ни реко још, да и ја познајем вашега зета!

— Е да?! А од куд, синовче? Запитао би ме одвећ радознало, но у тај пар баш као да му хтеде ћерка полако да се уклони из собе, ваљда нехтеде, да јој на очи похвалим њенога вереника; али кмет-Ивша, који то опазио беше, не надно је обухвати око паса и недаде јој.

Digitized by Google

— А од куд, синовче? Запито би ме и поново тутор.

— Па био сам и с' њиме и с' чиком његовим у Черевићу, сада баш, кад се враћаше одавде.

— Е, гле јако! Па где се, Бога ти, нађосте?

— Нађо их случајно у бирту нашем код „полу звезде.“ Довео их тамо наш „агент“ — шантави торбар. Био му је баш имен-дан. Баба му, кажу, нешто куњала, па је пустише да одспава, а они дођоше после вечере мало на вино.

— Е, то ми је, ви'ш, баш мило! Па како ти се допада? — Ту би тек погладио поносито брке и наставио би опет: де, де, само ти реци! је л' Смиљо, ти нећеш чути, ти ниси ту? А?

— Нисам! Гласак би јој тихо задрхтао...

Сви би се на то насмејали, а кмет-Ивша би је и боље још обухватио и почео неким смешним гласом да нам казује: Смиљка није ту, ајак, Бож' сахрани! Хе, хе, хе!

— Па онда, шта је било, синовче?

— Па — допао ми се!

— Је ли?

— Смиља каже: јесте, допао јој се! Започео би и опет наш силом шаљиви Ивша у смеју, и ма да девојче и сувише затрепта очима, као да би погледима да му каже: та, бато, ћути, кад те молим, бато!

— Ето, ви'ш, синовче, па таки му је исти био и покојни отац, само није имао тако лепе црне обрве!

— Хихај! Чујеш ли, Смиљо: лепе обрве, лепе обрве! Уплео би се опет — знате већ ко.

— А чика му је удовац? Запита ће Владимир.

— Није, синко, жива му је, хвала Богу, Макрена; него сада у последње доба, каже, да је лежала у врућици.

— То мора да је неки добродушан човек!

— И јесте, Влајко, — сушти покојни брат његов, покојни Мија.

На ово уђоше обе девојчице, Љубица и Даница, и изазову Смиљу на поље, јер, веле, дође нека комшиница. А како смо и ја и Владимир обрекли поп-Јоци, да ћемо га то после подне још потражити, и како овде већ подоста поседисмо, то се и ми подигнемо; но пре тога испили смо на опомену домаћинову сваки своју чашу до капи, тако, да баш ни једног душманина у дому не остависмо. Кмет-Ивша још остаде, али нас и он испрати до авлијнски врата.

Мени је веома драго било, што свратусмо тутору и морам признати, да сам се више пута осврнуо на његову гостољубиву

сриску кућу, баш као и сада ево што је жељно тражим очима, јер сада више не гледим у Јевремову авлију, де колју дебеле крмке, нити на онај дебели дуд пред његовом тарабом, на коме се кљуцају одомаћени врапци. Као што вам сада ни то нећу касти, које за то време, док вам ово приповедах, прошао крај прозора, на кога сам, ко што знате, хукнуо: јер ни сам имао друга, паметнија посла... А како Владимира још никако нема од грк-Панте, код кога је очо да купи дувана, — ко што сте од Љубице већ чули — то вам баш комотњејше могу још и то рећи, камо смо управо отишли из туторове авлије; а тиме ћете лепо упознати и ожалошћеног поп-Јоцу и то опет — на врло јефтин начин.

Дакле чујмо!

(Наставиће се.)

УСПОМЕНЕ ИЗ НЕЗНАБОЖАЧКИХ ВРЕМЕНА У ЈУЖНИХ СЛОВЕНА.

(По дру Сигфриду Каперу.)

(Наставак.)

Да споменемо овде и јабуку. Овај плод, који се као што је познато, још у јесперидској градини спомиње, у јужних Словена је симбол љубави, јаранлука и радости. Кад млад момак цури својој исказује, да је воли, он јој пружа јабуку; с јабуком у руци проси отац за сина девојку, с јабуком је добије од њезиних родитеља, с јабуком се играју шта више анђели у небу. Јабука се узима често, као и у других Словена, место љубљена предмета у место девојке, као н. пр. у овој песми:

Процвиљела на граду јабука:
Питала је са града ђевојка:
„Што је теби на граду јабуко?
„Прођи ме се са града ђевојко,
„Млад ме бере а стар ме купује,
„Млад ме проси а стару ме дају;
„Волела би младу робовати
„Него стару на шилти сеђети,
„Каву пити, а свилу носити,
„Волим с младим по гори ходити
„Глог зобати с листа воду пити,“

а дрво њезино у место матере и деце јој, и то ће бити по свој прилици првобитни прави симбол њезин, а онда су да богме ћерке јој „злаћане јабуке,“ и онда је појамно то што се родитељима, кад им се једна јабука узме, друга у замену даје.

Јабука се вјетру моли,
Да јој гране не одломи:
„Да мој ветре не ломи ме!
„Не ломи ме не крши ме;

Google

„Ја сам теби род родила:
„Сваку грану двје јабуке
„А на врху и четири.
„На врх соко гњездо вије
„На корјен му змају сједи,
„Змај соколу поручује:
„„Ако пустим жива огња,
„„Гњездо ћу ти опалити
„„Тиће ћу ти поватати.““
„Соко змају одговара:
„„Мој' су тићи полетари,
„„Брзо ће ми полећети.
„„Пут онога славна мјеста,
„„Добре гласе однијети,
„„Да смо ми сви здраво и весело.““

Змије су човеку душманке. Пре првог греха звала се змија краса, лепота, и беше лепа лика као што јој и име казиваше. Одкад је пак „лепота првога чевека занела“ осуђена је она, да на трбуву пузи. Ноге своје још није изгубила но их само сакрива и увлачи пода се. Ако дође тако бливу ватре, да је почне пећи, онда се опружи и које онда погледи тај мора умрети. Још и сад гине за људима и тако их исто радо прождире као за време кобног првог греха. Лепим се девојкама још радо каже: змијо, гујо! И њен се глас често спомиње; па кад се сети шта је некад била, или кад је други који бол спопадне, то онда тако јако јад јадује, да је отуда постала пословица: „цичи као гуја љута.“ Но о змијама треба што мање говорити. Ако већ није друкчије, онда јој бар не треба имена спомињати но касти „поганица“ или још боље „неспоменица.“ За време ускршња поста баш је опасно име јој спомињати; јер ко то учини, тај ће целе године толико пута змије сусретати, колико им је име спомињао. До „крстова дана“ (то је 14. септембра) слободно је змијама да по вољи својој по површини земље иду. Која змија до тог доба није под земљом, та је зацело прождрла човека и онда је неће земља примити, а она онда мора да лута по стењу и камењу докле и не цркне. Обично их пождере главор, то је такођер змија, но она се од осталих тим разликује, што она никад људе већ змије ждере, и то је управо немезис змијама од њиовог сопственог рода. Но главор сме само дванаест змија пождерати. Ако пође да тринајсту пождере то онда ова њега пождере. С тога је главор добротвор људима и грехота је убити га.

Змије се налазе и у језерима и у мору. Така морска змија, која се зове блор, дугачка је трипут као човек и тако је дебела, да је један човек не може сам обухватити. Ако ко год саморан по пруду иде, то она одма промоли главу своју кроз воду, и онда нека се нико не усуди за живот главе да ма један прст од ноге у воду тури; јер ко се тако заборави, тај је пропао. Ако се ко на чамцу вози, то она иде за њим и гледа да га из-

Digitized by Google

врне. Често се чамац стане јако љуљати и онда ваља брже боље обали похитати. Пре својих сто година навадила се така морска змија на скадарском језеру тако, да се није могла у њему риба ловити. Један турски делија усуди се те пође на коњу до језера, да то чудовиште утамани. Кад га опази опали из пушке, која је са два танета, ланцима привезана, напуњена била, а, чим то учини, таки га стра спопадне, да није ни гледао да ли је погодио или промашио но је безобзирце утекао. Тек после дужег времена засмрди јако у ваздуху и онда се знало, да је напаст погинула. Кажу да се и после овда и онда по који блор у језеру виђао, али то се не зна за цело. Ми пак велимо, да није било никаквог чудовишта блора, но то је успомена из незнабожачких времена, успомена на опасности мора и језера.

И ж а б е не мисле човеку добра. Пред малом децом не ваља их ни спомињати а ко то учини мора их одма и проклињати, јер само тако ће загладити штету, коју је починио споменув их. Ако се ко усуди те неку врсту жаба убија, то одма или његови или сродника му кућа ватром изгори.

Исто тако и дан данас верује се у а л е и з м а ј е в е. А то су оличене најопасније ваздушне појаве. Ала је женка змајева. Она иде на облаци, окреће их камо јој воља, и спушта из њих пљускове од кише и града на поља и усеве. „Огњени змај“ прска варнице кад кроз ваздух лети и ватрена пара, коју из чељусти сипа, сажиже лишће, траву и влаће. Против таке несреће нема друга лека но притећи самом богу у помоћ. А ту најбоље помаже д о д о л а.

Нема сумње, да додола није ништа друго но оличена земља, што за кишом жедни. А поливају је с тога да би јој као дали онога, што јој је нужно и за што моли. Бугари се моле шта више старом незнабожачком Перуну, само што је посредник у њих лептир.

Полетѣлъ е златни прилепъ
Отлетѣлъ е до Перуна,
Летѣлъ ми е презъ поляна
Така са е молилъ богу:
„Дай нам дъждец, мили боже,
Да ни поля зазелѣнатъ
И ливади да с' напоятъ
Да изворе зажуборатъ
Руйно винце да потече,
Да напълни класъ мерицу
Да ни храна бъде доста
Да да лоза толкозъ кошарици
Колко има на нея младици.

„Огњени змај“ као и краљ Тројан милује женскиње. Између најлепших изабере он себи једну, вреба на њу ухвати је и одведе. Така љуба змајева изгуби се за овај свет и неће а и не може никад више да се натраг поврати.

Digitized by Google

Змај пролеће с мора на Дунаво
И под крилом пронесе дјевојку,
Под једнијем лијепу дјевојку,
А под другим рухо дјевојачко;
Ал' је змају жеђа додијала,
Испод крила испусти дјевојку,
Пак је носла за гору на воду;
Ал' на води три млада бећара:
Један вели: „лијепе дјевојке!"
Други вели: „да је упитамо."
Трећи вели: „да је обљубимо."
Ал' говори лијепа дјевојка:
„Проћ'те ме се три млада бећара;
„Ја сам кћерца цара честитога,
„А сестрица наше босанскога
„Вјерна љуба змаја огњенога;"
Пак пролеће преко равна поља
Као звјезда преко ведра неба

Али има девојака, које све и сва кушају, да се само отргну из руку тога не избежног обожаваоца као н. пр. она девојка, која је рано на Спасов дан у поље отишла, спазила како нешто пред њом росу тресе па онда овако бога замолила:

„Дај ми, боже, да ја видим
„Свако зв'јере с очицама,
„Разма змаја планинскога;"

Али она те речи није ни изрекла али плахи змаје њој долети, сави је под своја крила и с њоме одлети у камените пећине. Ту је држа дуго времена. Кад је дошао Спасов дан девојка поче љуто цвилити. „Шта ти је девојчице што тако горко плачеш?" запитаће је огњени змаје. А девојка одговори:

„Како што је, плахи змаје?
„Данас ми је Спасов данак:
„Све ђевојке ружу беру,
„Ружу беру, вјенце вију
„А ја јадна луда, млада,
„Нити берем нити вијем."

То је змају жао било, с тога је пусти да иде да бере ружу и да вије венце. Али девојчица још никако да престане плакати. Опет је теши плахи змаје и пита је шта јој је? А она му одговара:

„Како што је плахи змаје?
„Данас ми је Спасов данак:
„Све ђевојке в'јенце носе,
„В'јенце носе мајке диче,
„А ја јадна мајке желим."

Ту се змају још већма ражали па јој стаде говорити:

„Хоћ' ми душо, вјеру дати,
„Да ћеш к мене повратит се?
„Пушти ћу те твојој мајци."

Она му зада веру, да ће се повратити, и он је пусти да пође у мајке своје. А кад девојка мајци својој дође није више за змаја хајала. Чека змаје девојчицу, чека је данас, чека сутра и од дугог чекања „пуче змаје на камену."

Као што се зна, Св. Ђурђе савлада змаја. У песми, коју Бугари о овом догађају певају, нити је победилац ни побеђени онако

Digitized by Google

описан као што казује хришћанска приповетка, у коју се првобитни мит преобукао. Овде није змај ђаволска неверија, но то је сила природних појава, које су човеку често душманке, а Св. Ђурђе је победилац њиов, а није борац за веру хришћанску. Он изиђе о Ђурђеву дне у поље, да прегледа усеве, ту наиђе на троглава змаја, и, кад му овај неће с пута да сиђе, одсече му све три главе. А из једног потока крви, што отуд потече, постаде шеница, из другог млеко, из трећег вино.

Варнице, које змај кад лети баца, могу се кад се оладе у песку и у стењу наћи, оне се зову „змајеве отресине" и имају чудотворну силу. Ватра једног великог змаја одржава, по приповетци, свет. Јер од ње постаје друга ватра, над овом се наслажу велике воде, а ове носе свет. Ово је прави космос. Данашња теорија може њиме пуно задовољна бити!

(Наставиће се.)

ДВЕ ТРИ РЕЧИ НАШИМ СРПКИЊАМА.

Јавно предавање

Драге Дејановића.

(Свршетак).

Негда су људи трговали са људима као и са другом стоком, а зар ово није трговина, кад мајка своју рођену ћерку кити, намешта и дотерива је само за то, да је што пре протурити — удати може? Само што онда добијаху злата за своје робље, а сад мора мајка још дати злата ако је мисли удомити. — Па кога другог ту да кривимо, него себе саме! Има ту хиљадама примера где млада као капља пође за временита човека, знате за што? Само за то да боље може блистати у своме идолу — моди! — Ала је то гадно, ала је то ниско осећање! Зар смо ми Српкиње за то на свету, да се китимо и намештамо, да арчимо наше родитеље и мужеве, те да нас се због тога ратосиљају? Зар несмо за то да заједнички с нашим друговима радимо, штедимо, да подносимо зло и добро?

Жена треба да ради као човек; истина да је жена слабија, ал' опет има у кући и у нашему народу онаких послова, који сасвим нашој снази одговарају! За то не треба да останемо код очију слепе, код здравих руку сакате. Не престављајмо нашим ћерима овај свет само са углађене стране, јер како ће се сирото девојче ужаснути, кад у старијим годинама увиди, да ова земља неће баш сама од себе ружама и цвећем процветати, него да осим цвећа, тог дивног ускрса природиног, још сасвим нечег другог, много

Digitized by Google

нужнијега нам треба за издржавање нашег живота, куће и нар
Једина је разлика између нас и људи та, што смо ми женске слаб
томе је узрок нешто природа, али много смо и ми саме јер на
ћерке утежемо у проклете „мидере“ — некоје мајке још од дес
године ћерке почну утезати, па приморавају сироту децу да
рају у мидеру и спавати, само да тање и вицкастије буду! Зар н
то грозно, тако им тело сакатити. Зар нам ти „мидери“ не ч
безбројне болести, које у старијим годинама највећма осећамо, а
питамо узрока бољи, него се ослањамо на случај и судбину, те з
тога не дамо нашим ћерима ни да се у својој телесној снази разви
него их чувамо од сунца и свежег ваздуха, да не поцрне, и да
се кожа не испуца? Чувамо их од сваког напрезања, место да
још на рад гонимо, те да им жиле ојачају, мишице се оснаже, а т
се и телесна снага утемељи; јер непрестани умерени рад дао би н
мушку снагу. Неје нас Бог овако слабачке створио, него саме с
се хотимице тако разнежиле да морамо у нашем животу имати н
кав заклон, за који се морамо непрестано заклањати, сву надз
њега полагати, да нас не би олуја и непогода овога света уништи
— а кад кобним удесом не стане заклона, онда вичемо на судбин
те проклињемо онај час, у који смо се родили, јер се саме ни отр
нути не знамо, а све због тога, што се у младости силом по-
гаљисмо.

Толико се говори, толико се пише против тога, па чујемо
ми то? — чујемо, али море западног васпитања опет то у забо
разнесе. — Тако браћо бадава ви војујете против ових наведен
зала, ми вас жене опет не чујемо, ми вас не разумемо, нема у на
вишег осећања за озбиљне ствари, ми се држимо да смо лептиру
добне, те летимо с цвета на цвет, а не ћемо ни да помислимо
камо ли питамо, кога је тако бајног, тако дивног саздао и разв
Грдна је то штета, што у нама никаквих виших племенитих појм
нема, него овако, главна нам је тежња да будемо лепе, те да
се допаднемо а за што? — за то што је то у моди!

Тако се то обично пита и одговара.

То је оно зло, које нас упропашћује, јер у нами нема ви
појмова, племенитијих осећања по народни напредак. То би осећ
требало у нама пробудити, требало би га развити; па до
то стоји? — До нас то све стоји!

За то ако нам је срећа у део пала, те не морамо другом
дити, за што не би радили и чували себи! помозимо нашим му
вима, па ће нам више среће бити у кући па и у целом народу.
гледајмо како женскиње у Енгезској и Америци напредују! Он
одају сваком јавном раду, особито у новије време већ су до

дошле да уче разне занате, приправљају се за трговачке помоћнице, слушају права, и медицину и учествују у свему где год само користити могу!

Ми Српкиње уопште можемо се дичити са нашим умним даровима, па за што смо се тако скучиле у свом мишљењу и делању? За што не би слободним духом позбацале те тешке окове проклете „стикеције," која нам умни развитак мрачи, а телесни слаби, те због тога мислимо да сваки рад није за нас и да ћемо за то мање моралне бити ако с мушкима подједнако радњу делимо?!

За то се ја са пуним поуздањем на вас младе сестре, које сте благословене женском децом, за ради вашег и народног напретка обраћам, васпитавајте ћери ваше тако, како ће временом себи и народу своме од помоћи бити, учите их послу, штедњи и познавању свога народа, пак ће нам онда и кућа и народ процветати.

ПОДЛИСТАК.

Српско народно позориште у Н. Саду.

С радосним нестрпљењем дочекасмо 23. септембар прошле године, а то беше онај дан, кад наше омиљено народно позориште после две године опет дође у нашу средину — у Н. Сад, где нам 28. сепг., на дан позоришне главне скупштине, даде прву своју представу. Од то доба па све до 25. фебруара, кад видесмо последњу овогодишњу позоришну представу, прођоше пет пуних месеца. Пет пуних месеца! — па ти прођоше као 5 дана! Но томе се ни мало није чудити, јер поред такве дивне и плените забаве, као што ју свако српско срце у свом позоришту за цело време налазаше, није друкчије ни могло бити. Позориште нас ове године тако забављаше, оно нам тако срца освоји да ћемо га се још дуго радошћу сећати; па за то се и растасмо с њиме са неким, да управо кажем, радосно-жалосним чуством. С радостним чуством, што за ово кратко време видесмо онаки лепи, и неочекивани успех нашег позоришта, а са жалосним, што на неко, ма да не за дуго време, нећемо имати оне пријатне забаве, оног дивног уживања, што га сваки иоле изображен човек у позоришту осећа. Но ова се жалост претвара опет у радост, кад помислимо, како ће и друга наша честита српска браћа у свом позоришту такође оно пријатно уживање осетити, које и наше груди онако силно обузимаше.

Засад нам није намера, да пишемо опширан и критичан извештај о нашем позоришту, само ћемо у кратко да обележимо овогодишњу радњу наше позоришне дружине.

Digitized by Google

нужнијега нам треба за издржавање нашег живота, куће и народа. Једина је разлика између нас и људи та, што смо ми женске слабије; томе је узрок нешто природа, али много смо и ми саме јер наше ћерке утежемо у проклете „мидере“ — некоје мајке још од десете године ћерке почну утезати, па приморавају сироту децу да морају у мидеру и спавати, само да тање и вицкастије буду! Зар није то грозно, тако им тело сакатити. Зар нам ти „мидери“ не чине безбројне болести, које у старијим годинама највећма осећамо, а непитамо узрока бољи, него се ослањамо на случај и судбину, те због тога не дамо нашим ћерима ни да се у својој телесној снази развију, него их чувамо од сунца и свежег ваздуха, да не поцрне, и да им се кожа не испуца? Чувамо их од сваког напрезања, место да их још на рад гонимо, те да им жиле ојачају, мишице се оснаже, а тим се и телесна снага утемељи; јер непрестани умерени рад дао би нам мушку снагу. Неје нас Бог овако слабачке створио, него саме смо се хотимице тако разнежиле да морамо у нашем животу имати какав заклон, за који се морамо непрестано заклањати, сву наду на њега полагати, да нас не би олуја и непогода овога света уништила; — а кад кобним удесом не стане заклона, онда вичемо на судбину, те проклињемо онај час, у који смо се родили, јер се саме ни окренути не знамо, а све због тога, што се у младости силом убогаљисмо.

Толико се говори, толико се пише против тога, па чујемо л' ми то? — чујемо, али море западног васпитања опет то у заборав разнесе. — Тако браћо бадава ви војујете против ових наведених зала, ми вас жене опет не чујемо, ми вас не разумемо, нема у нама вишег осећања за озбиљне ствари, ми се држимо да смо лептиру подобне, те летимо с цвета на цвет, а не ћемо ни да помислимо, а камо ли питамо, кога је тако бајног, тако дивног саздао и развио! Грдна је то штета, што у нама никаквих виших племенитих појмова нема, него овако, главна нам је тежња да будемо лепе, те да вам се допаднемо а за што? — за то што је то у моди!

Тако се то обично пита и одговара.

То је оно зло, које нас упропашћује, јер у нами нема виших појмова, племенитијих осећања по народни напредак. То би осећање требало у нама пробудити, требало би га развити; па до кога то стоји? — До нас то све стоји!

За то ако нам је срећа у део пала, те не морамо другом радити, за што не би радили и чували себи! помозимо нашим мужевима, па ће нам више среће бити у кући па и у целом народу. Погледајмо како женскиње у Енгезској и Америци напредују! Оне се одају сваком јавном раду, особито у новије време већ су до тога

Digitized by Google

дошле да уче разне занате, приправљају се за трговачке помоћнике, слушају права, и медицину и учествују у свему где год само користити могу!

Ми Српкиње уопште можемо се дичити са нашим умним даровима, па за што смо се тако скучиле у свом мишљењу и делању? За што не би слободним духом позбацале те тешке окове проклете „етикеције," која нам умни развитак мрачи, а телесни слаби, те због тога мислимо да сваки рад није за нас и да ћемо за то мање моралне бити ако с мушкима подједнако радњу делимо?!

За то се ја са пуним поуздањем на вас младе сестре, које сте благословене женском децом, за ради вашег и народног напретка обраћам, васпитавајте ћери ваше тако, како ће временом себи и народу своме од помоћи бити, учите их послу, штедњи и познавању свога народа, пак ће нам онда и кућа и народ процветати.

ПОДЛИСТАК.

Српско народно позориште у Н. Саду.

С радосним нестрпљењем дочекасмо 23. септембар прошле године, а то беше онај дан, кад наше омиљено народно позориште после две године опет дође у нашу средину — у Н. Сад, где нам 28. септ., на дан позоришне главне скупштине, даде прву своју представу. Од то доба па све до 25. фебруара, кад видесмо последњу овогодишњу позоришну представу, прођоше пет пуних месеца. Пет пуних месеца! — па ти прођоше као пет дана! Но томе се ни мало није чудити, јер поред такве дивне и племените забаве, као што ју свако српско срце у свом позоришту за цело ово време налазаше, није друкчије ни могло бити. Позориште нас ове године тако забављаше, оно нам тако срца освоји да ћемо га се још дуго с радошћу сећати; па за то се и растасмо с њиме са неким, да управо рекнем, радосно-жалосним чуством. С радостним чуством, што за ово кратко време видесмо онаки лепи, и неочекивани успех нашег позоришта, а са жалосним, што на неко, ма да не за дуго време, нећемо имати оне пријатне забаве, оног дивног уживања, што га сваки иоле изображен човек у позоришту осећа. Но ова се жалост претвара опет у радост, кад помислимо, како ће и друга наша честита српска браћа у свом позоришту исто оно пријатно уживање осетити, које и наше груди онако силно надимаше.

Засад нам није намера, да пишемо опширан и критичан извештај о нашем позоришту, само ћемо у кратко да обележимо овогодишњу радњу наше позоришне дружине.

Digitized by Google

Позоришна дружина дала је за ових пет месеца 73 представе, у којима је одиграла деветнаест нових комада, што их је за то време у Н. Саду научила. Број свију комада, која се представљају, износи до 140; од ових су 47 комада, — рачунајући амо и они 19 нових — одређени за представу на страни. Нови комади, што су овде научени, ови су: Максим Црнојевић (од дра Л. Костића), Бранивој (од дра М. Полита), Млетачки трговац (од Шекспира), Укрћена горопад (од Шекспира), Роман сиромашног младића, Чаша воде, Нелска кула, Гвоздена образина, Саћурица и шубара (од И. Округлића), Женски рат, Краљица девојка, Дипломата, Назови-поштењаци, Јованка што плаче и Јованка што се смеје, Сан на јави (од дра Ј. Суботића), После пијанке, Ћушка по што по то, Колера и женска ћуд и Кобно име.

Готово све ово комаће спада међ одабрано финије и теже, а представља се у обште са врло задовољавајућом вештином и успехом. Осим тога множи се позоришна реперторија непрестано новим и одабраним комадима. Тако исто имамо напоменути да је ове године купљена у Пешти фина и драгоцена позор. гардероба, и да је набављено више лепих нових декорација за позорницу.

Што се пак тиче одушевљења и пробуђене свести у нашем народу за све што је лепо и племенито а по томе и корисно, том је најјаснији доказ, што се родољуби са различних страна тако силним и обилним прилозима на своје нар. позориште одазивају, да се већ по гдекоја хиљада форинти скупила.

Да је пак наше позориште заиста право љубимче народа, посведочила нам је — осим небројених и обилних прилога — још понајбоље посета од стране овдашње српске публике; шта више оно је и пажњу туђе публике јако на себе обраћало. Посета беше у обште врло јака, тако да је било и представа, где се скоро није могло ни ући у дворану. Томе одговораше и новчани приход од појединих представа, и тако не само да су нужни трошкови од речених прихода подмиривани, него је шта више и претекло. Интерес од капитала није наравно ни дарнут. Дакле с једне стране најсјајнији доказ, да у нашем народу доиста има унутарње снаге за културни развитак, и да смо заиста кадри нужне заводе и подизати и одржавати — само кад се својски и свестно ради; а с друге стране опет видимо из ових живих примера најлепши доказ, да је свест народна најјачи фактор при сваком општекорисном подузећу, а уједно и најобилатија и најсигурнија „субвенција“ за наше просветне заводе.

Последња овогодишња представа била је 25. фебруара. Дворана беше дупком пуна. Том приликом могао је сваки видити, какво признавање одаваше цела публика позоришној дружини и њеном управитељу г. А. Хаџићу. Одушљењу не беше краја. Пре нег што ће позор. дружина поћи из Н. Сада посведочиће новосадске Српкиње, како уму да цене ову ве-

Digitized by Google

штину. Оне се поревнице и при крају ове представе обдарише најодличније међу глумицама свиленим дарима; а позоришном управитељу оплетоше венац и дадоше му леп албум у знак свог признања. При свршетку представе диже се завеса од позорнице, и на овој се указа цела позор. дружина са својим управитељем г. А. Хаџићем, који се у лепом епилогу од др Јов Суботића написаном у име целе позор. дружине опростио са публиком, изјавивши јој признање и захвалност на тако ревносној посети и на тако патриотској потпори овог народног завода. Епилог тај гласи овако:

Реч последња из уста дружине
Разлија се по овој дворани,
И неће се нова заорити
Док пролетње непрецвета цвеће
И летњи се несаберу класи:
Пол године избрисаће време
Из живота и вашег и нашег,
Па тек онда дигнуће се застор
И те мале видићемо главе,
И та сјајна видићемо лица,
И те бистре видићемо очи...
Те дивотне изворе сладости
За дахћуће срдце уметника!

Час растанка вечерас одкуцну;
А растанак два имаде лица,
Једним гледи у прошле радости
Друго обраћа бризи будућности.

Прошли дани од злата ковани,
Ви дружини дадосте радости
Које никад заборавит' неће!
Труде њине увенчасте венци
Које лепе сплетоше ручице;
Добру вољу наградисте хвалом
Коју мудра изрекоше уста;
Љубов њину к роду и уметности
Одвратисте милошћу рођака
Чедом срдца које род свој љуби
Чедом духа који род свој диже:
Те им њини уродише труди
Као њива сунцем огријана
И росицом благом заливана
За њих чашћу а за вас радошћу,
А за народ зорозрачном надом.
О хвала вам, по сто пут вам хвала,
Од њих хвала, од народа слава!

Кад дружина у Нови Сад дође
Над главом јој глас птице захуча
Глас грозљиви птице злокобнице;
Зачуше се струне укопнице;
И сикнуше разтворници дуси,
Нешто налик на песму надгробну!
Али сијну светлост Новим Садом,
Сунце грану над главом дружине,
Дан се роди лепши нег икада...
А то сунце беше ваша љубов
Што напуња дворану народом,
Те поплаши птице злокобнице,
И покида струне укопнице,
И разплаши духове стрвове;
Љубов ваша рујну роди зору,
Дан доведе, облаке разтера,
И у башту нашег позоришта
Струк пресади златозрачне наде.
О хвала вам, по сто пут вам хвала,
Од нас хвала, од народа слава!

Па сад од вас морају с разстати!
Може л' око да им буде суво?
Може л' срце да им незацвили?
У срцу их тиха мучи туга,
У оку им бистра с блиста суза...
Вичу с Богом! и полазе с Богом;
Хоћете л' им на пут дат' утеху

Док су овде међу вама били
Да су вашој жељи угодили,
Да су вашем срдцу мили били?

Хоћете л' им мили налог дати
Да понесу братинско поздравље
Српској браћи са којом се виде;
Да поздраве од Новога Сада
На Тамишу лијепо Панчево,
Бјели Вршац гроздом прослављени,
И Темишвар срдце од Баната,
И Бијелу цркву у крајни;
Да им кажу да их све љубите
Ко што браћу прави брат милује.

Хоћете л' им срећан пут желити?
Хоћете л' им као пријатељи
Пријатељским повикати гласом:
Срећно пошли и срећно нам дошли!

Па чувајте ону веру тврду
Кад год дошли белом Новом Саду
Увек ћете добро нама доћи!
Хоћете ли? О рец'те им, рец'те;
Те ће речи узнет' им духове
Па ће гледат' да се к вами врате
Са зеленом славе лавориком
И златнијем побједе вјенцима
Себ' на дику вама на весеље!
Кад им такву казасте будућност
Сад ће лакши и растанак бити.
С Богом дакле, с Богом, до виђења!
И хвала вам на љепој љубави,
И хвала вам на топлој посјети,
И хвала вам на добром примању,
И хвала вам на милој похвали
И хвала вам на дичној почасти,
И хвала вам на свем и свачему
Од њих хвала од народа слава!

Затим узе реч преко једног ђака паш чича „Пантелија," управитељ покојне слепачке иришке академије, и пожели глумцима срећна пута ев' овако:

Приближи се, ево, ох кобан тај час,
Кој' ће удалит' миле нам вас,
Кој' ће вас однети за брдо, дол,
А нама нанети на срца бол.

Ох! како ће пуст бит' глумишта храм,
Кад ту неузсја Талије плам;
Нит' се узчује српски нам глас,
Најдраже нам благо, аманет свих нас,
Нит' песама наших преугодан звук
Та слатких, та милих, голубји ко гук! —
Већ орит' се буде у дворани тој
И туђ нама језик, и песме туђ ној.
Хоћемо л' онда јатом'це ко сад
Амо похитат', да стишамо глад?

Да гутамо туђа нам говора ток?
Да срчемо туђих нам песама сок?
Те с навадам' туђим да гојимо груд,
Те трујемо срца и умље и ћуд?!

Digitized by Google

О! не ћемо, не, не! Ко Србин је прав
Ком срце је здраво и јоште ум здрав,
Ко'ј верно свој љуби дом мили и род,
Ком само је мио са стабла свог плод,
И српкиња, којој само је сласт
Та рода свог језик и слава и част, —
Нит' српкиња таква, нит' такови Срб,
Нит' ружит' ће род свој, нит' кроташ свој грб, —
Не, не ћемо сви ми, штогод је ту нас
Ни туђинства љубит', нит речи му глас!
Док Немања, Обилић, Бранивој благ,
Црнојевић, буду спомен нам драг;
И колотер млади, и бака с њим стар
И онај рат женски, и вампир чизмар
И слепци нам мили и иришки суд,
Што пуњаху смехом нам срца и груд,
И угодно друго све — кратећ' нам час
Мотрећи вас, браћо, и слушајућ' вас
О, хвала вам лепа и слава и част!
Што бесте у тузи једина нам сласт;
Што будисте свест нам, будисте ум,
Утирасте сриства срећи нов друм; —
Подтицасте рода љубави жар,
Све пак уз мила нам језика чар!
Ох! нама што бесте за умље и груд,
То били свем роду, па дошли ма куд;
Свуд палите свести и просвете луч,
Свуд талите срца растерујте жуч,
Та да се приљуби све боље свој свом,
Заједност да скопча све, настојте о том;
А кад се повратите опет међ нас,
Ох, тад нам донели тај радосни глас:
Та није крв вода, та јава није сан —
Већ лепши нам роду свуд осване дан,
У народу букти свуд просвете плам,
Свуд даје се рад' за глумишта храм.
И успех тог рада небио вам лош,
Све ковчеге пуне донели и кош,
Саћурице, шубаре, и пунац скут, —
Па пошли нам с богом, и сретан вам пут.

Сутра дан, 26 фебр., даде овдашње српско грађанство сјајан банкет позор. дружини на почаст, а 27. фебр опростисмо се од наше позоришне дружине, која је отишла у Панчево, откуда ће после отићи у Вршац и још нека места у Банату, пак се на јесен опет вратити у нашу средину.

У Н. Саду. Ф. О.

Digitized by Google

ВИБЛИОГРАФИЈА*)

Српске књиге.

ВИЛА. Лист за забаву, књижевност и науку. Издаје и уређује Стојан Новаковић. Година IV. Излази у Београду петог, петнаестог и двадесет петог сваког месеца на табаку и по. У државној штампарији у Београду 1868. На вел. 8-ни. Стаје на годину: за Србију 60 гр. чарш. а за Аустрију с поштом 5 фр. 40 н. а. вр. („Вила" је при свршетку године 1868. престала излазити на жалост и тугу свију свесних пријатеља наше књижевности.)

МАТИЦА. Лист за књижевност и забаву. Издаје Матица Српска. Уређује А. Хаџић. Година III. Излази у Новоме Саду десетог, двадесетог и последњег дана сваког месеца на табаку и по. Платонова штампарија у Новоме Саду 1868. На вел. 8-ни. Стоји на годину 4. фр. а. вр.

ШКОЛСКИ ЛИСТ. Год. XI. Лист овај излази у Сомбору, двапут месечно. Издаје и уређује га Никола Ђ. Вукичевић. Штампарија Андрије Вагнера 1868. Стоји на целу годину три форинте, а на по године 1 фр. 50 нов. а. вр.

ШКОЛА. Лист за учитеље, родитеље и децу. Прва година. Уредио и издао Милан Ђ. Милићевић. У Београду у државној штампарији 1868. На 8-ни на целом табаку. Излази 1. 10. и 20. сваког месеца Почела излазити 1. Септембра. Стоји 60 гр. а у Аустрији 5 фр. 40 новч.

---

*) Да би ова библиографија што потпунија могла бити, умољавамо лепо све издаватеље и списатеље наше, да би нам љубав имали послати од сваке књиге, коју на свет издаду, по један примерак, или бар потпун и веран наслов сваке књиге. У.

САДРЖАЈ.

А. О монархији. (Из књиге: „О уставној држави и њезиним установама.") Од Ђ. Вукићевића. — Мојој цури. Песма од Мил. Ан. — Је ли крива судбина? Приповетка Љубена Каравелова. (Наставак вид. бр. 21. од год. 1868.) — Сремска ружа. Приповетка из народног живота, од Јована Грчића. (Наставак.) — Народне Пјесме. (Из збирке Манојла Хрваћанина). — Успомене из незнабожачких времена у јужних Словена. (По Сигфриду Каперу.) (Наставак.) — Две три речи нашим Срнкињама Јавно предавање Драге Дејановића. (Свршетак). — Подлистак. Српско народно позориште у Новом Саду. Од Ф. О. — Библиографија.

Издаје: Матица Српска. Уређује: А. Хаџић.

Платонова штампарија у Новоме Саду 1869.

Digitized by Google

Број 7. у новом саду 10. марта 1869. Год. IV.

МАТИЦА.

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

ИЗЛАЗИ: десетог, двадесетог и последњега дана сваког месеца на табаку и по.

ПРЕТПЛАТНА ЦЕНА: на год. 4. ф., на по год. 2. ф. на три мес. 1. ф. Рукописи се не враћају.

А. О МОНАРХИЈИ.

(Из књиге: „О уставној држави и њезиним установама.“)

Од Ђ. Вукићевића.

Апсолутна неограничена монархија то је такова државна форма, у којој је највиша државна власт у рукама једног, неограниченог и неодговорног владара усредсређена, а држављани од сваког уплива у државна дела искључени. Истина и у апсолутној монархији треба да владари општу државну цел у очима имају, и животне интересе народа унапређују, треба да се уздржавају од сваке неправде и насиља; али оће ли они то чинити или не, зависи од њи сами; осим своје савести нису формално ником другом одговорни. Ова формална неодговорност, не искључује никако моралну одговорност. На против морална одговорност постоји у толикој мери, да се за сваки иступ државни сама круна окривљује. Историја показује, да таким иступима државним падоше жртвом не само династије, већ и саме монархије. Законодавство у апсолутној монархији такође је у рукама владаоца, његова воља то је закон. Но закони ваља да буду према правди, свести и потребама народа, зато је нужно а и находимо обично у апсолутним државама тако зване државне савете, који имају своје мнење дати, пре но што се која законска норма укине, промене или новом замене.

Монарх има право у апсолутној држави монархичној захтевати онолико, колико цел државна изискује. Буде ли он више захтевао а наиме тако шта, што води пропасти државној, народ му може одрећи покорност; јер државна цел стоји изнад начела монархичног.

Монарси у апсолутним државама подвргнути су исто тако као и остали држављани свим грађанским законима и судовима.

Digitized by Google

Монарх који себе поставља изнад круга грађанског законодавства, који у ономе самовољно суди што је туђе и његово, који укида тестаменте, руши грађанске уговоре, закључене у смислу постојећи закона, — тај монарх злоупотребљава своју власт.

У место да подупире цел државну, ради јој у наточ, у место да примером својим прибавља светост и поштовање законима, сам даје примера незаконитости, и нарушења закона; а то не одговара правноме реду, на који се и у апсолутним државама пазити мора. Друкчије је са кривичним законима. Монарх стоји истина као и сваки други држављанин под једним истим кривичним законима, кривично дело остаје таково па било учињено од монарха или буди ког другог грађанина с том једном разликом што монарх као такав не подлежи законима кривичним своје државе. Начело монархије не допушта, да монарх као такав буде осуђен са ког кривичног дела. Тако беше у апсолутним монархијама у пређашња времена, а тако је и данас.

Званичници у апсолутној монархији нису приватни служитељи монарха, они су њему потчињени помоћници у државној управи. Њиова је дужност извршивати наредбе владара, и не могу имати самосталне воље, која би била противна вољи владаревој. Они нису ником другом одговорни но самоме владару.

Држављани у апсолутним монархијама уживају грађанскоправна, али не политична права. Они стоје под заштитом грађански права и закона, али немају никаква уплива у њена државна дела, а наиме не могу утицати на владу и управу државну у такој мери да би тим утицањем слободну вољу монарха ограничили.

Из свега што до сада наведосмо, види се, да у апсолутној монархији има светли и тавни страна. Пре свега находимо у апсолутној држави утврђено јединство државно, и јединство државне воље, у извршивању државни дела точност и брзину; монарх је већином узвишен над свим странкама у држави. Неда се порећи да се у неким приликама и у неком добу и у апсолутним државама, државна цел постићи даје, а на име кад на челу владе стоји изображен, праведан и добромислен монарх, и кад је сам народ далеко у изображењу и политичкој зрелости заостао.

Историја показује примере такови владара као што беше Фридрих II. пруски и велики Петар у Русији.

При свем том апсолутна је монархија одвећ различна ствар и великим опасностима изложена. У њој зависи судба државе и

Digitized by Google

народа од једне једине особе. Једна пак особа није никада кадра довољно гаранције дати, да ће интереси држављана бити сачувани, да ће терети државни бити праведно подељени, да неће бити несаразмерни намета, да се неће започињати ратови, којима снага државна није дорасла, и који су кадри народ исцрпети и упропастити. Почем је снага и способност појединог човека ограничена, то он и при најбољој својој вољи не може свугде бити, и све удесити онако, као што то обште добро захтева. Појединн човек није у стању за изведење своји намера најудесније органе изабрати. У апсолутним државама највиша звања и места заузимају обично удворице и ласкатељи, спољашне, случајне околности више решавају него знање и способност.

Но рецимо баш да се нађе по декоји владалац, који је у свему изврстан, кога је влада заиста спасоносна по народ и државу, питање је, да ли ће и његов насљедник такав бити? Историја показује, како је карактер и начин управе појединн једно за другим на престо долазећи владара врло различан био, како је син пореметио све спасоносне установе очине и напротив како погрешке очине у државном животу немогаше исправити дуги ред добромишљени насљедника његови. По томе може се слободно рећи, да је апсолутна државна форма погрешна, она губи у толико од своје важности, у колико народи свестнији, просвећенији и напреднији бивају. Данас се може слободно рећи, да се ова државна форма преживила и преживљује, јер народи нису више вољни да своју слободу, свој духовни и материјални развијак потчине самовољи појединн, не желе да увиђење једнога замењује општу вољу читавог народа.

Баш с тога што је у апсолутној монархији целокупна државна власт у рукама монарха, и што је он једини позван и овлашћен да цел државну унапређује, изложена је ова државна форма великим опасностима и често се изопачи у деспотију и тиранију. Сваком човеку, па и монарху урођена је тежња, да своју власт што више развија и на уштрб други раширује. Тако бива и у монархијама. Где монарси у свести своје самовласти забораве на цел државну, па место ове своје сопствене угоде, своје личне интересе постављају цели државном и онда се монархија изопачи у деспотију.

Докле је монарх бар морално одговоран за своја дела и поступке и дужност има бдити над цели државном; — дотле је деспота ван сваке одговорности, изнад сваке дужности и закона. Монарх је дужан признати поступке и обвезе своји пред-

шаственика са свим правним посљедицама, јер монархија ваља поред законитости уједно и печат пијетета на себи да носи. Деспота то није дужан чинити, јер нема друге цели до личне угоде и сопственог интереса. Изопачили се пак монархија у такој мери, да не поштује ни људска права државна, онда се тиранијом зове.

МОЈОЈ СЕСТРИ.

(На ново лето, 1869.)

Ново лето,.. нове бриге,
Нови снови, нове страсти;
Ново миље, нове клетве
Нове наде, нове сласти;
И песма је ова нова,
Што ми се из срца диже,
Што ти братац с ломном руком
По хартији белој пише.
Тедо, јадан, да ми жеље
Све у ову песму слијем
Ал намери, ал лудилу
Морам и сам да се смијем:
Е жеља ме изневери,
Мила сестро, српска ћери,
Па овако не могу ти
Ништ' не могу лепог рећи:
Само никад немој горда,
Да у твојој будеш срећи!
Љуби веру, љуби бога
И верногa твога војна
Као славуј румен-ружу
Ко голуб голуба гојна;
Међ песмама пољубаца
Нек ти млађан живот лети:
Па у миљу и радости
И твога се брата сети!

И Љубица, мезимица
Лаки уздах од љиљана
Златан дарак сретног дана,
Бисер-капља божије милости
Живо прело материње радости
Нека јача, нека расте;
А кад опет стигну ласте
Нека малом ногом пође
Нек ујаку, мили роде,
У пооде
Што скорије дође!
Ил ће ли дочекати
Сретни бабо, сретна мати —
О како ми срце гори —
Да им чедо проговори?
Ил има ли веће
По човека среће
Нег' кад чедо, благо лане,
Родитељма тепат' стане?
Не с речима туђим, мрским
Већ с речима мило-српским,
Па у чистој невиности
Безазленју и радости
Из колевке главу диже
Те ручице шири боле.....
О, сретнија много ти си,
Нег' што сам ја проклет, сеље;

Па негуј ми, сестро мила,
Негуј верно чедо твоје
Безцењено злато моје,
Да кад опет дођу ласте
Да ми дотле већ одрасте
Да ми дотле ногом пође,
Да и ујку, мили роде,
У пооде,
Што скорије дође!

Digitized by Google

Али зашто да ми дође?
Зашто да ми живот крати?
Зашто да ми црни дане
Кад не може, да их злати?
Зашто, да ми дође чедо?
Да ме само савест кори,
Што сам, јадан, залутао
Ка путник у чарној гори!
Или ваљда, да ми само
Горко-слане гледа сузе
Са жалости моје веље,
Што туђинку и ја узе!
У мом дому нема нада,
Ни српскога дичног збора:
О, када се тога сетим
Пукнути ми срце мора!
У мом дому нема пада,
Нема среће, пема миља,
Па ни моја мила мајка
Више ме не благосиља!
На челу ми туга седи,
Срдашце ми зима стеже:
А душина лака крила
У окове чемер веже!
Све је ладно према мени,
Сви ме мукло оставише
Ни у страшном, црном паклу
Побратима немам више!
Само ти си верна мени
Сестро моја, сестро мила,
Што несретног брата твога
Још неси заборавила;
Па у спомен лепши дана
И злаћеног нашег доба,
Кад још срце моје није
Знало шта је клетва, злоба:
Ево теби песме ове
Огледала душе моје...
Не замери, сестро мила,
Тако црна дошла што је,
Та у бедном срцу моме
Та много је још црније!
Ал, прости ми, лудо реко,
Није тако, није, није!
Тек уздања што већ немам
Ни у паклу, ни у људма,
Тек по крви што ми плива
Срдашце у ломним грудма,
И што нема васиона
Никакове силе више,
Да проклето име моје
Са читуље жића сбрише!
Ал' и опет злато моје,
Негуј верно чедо твоје
Да, кад опет стигну ласте,
Да ми дотле већ одрасте,
Да ми дотле ногом пође,
Да и ујку, мили роде,
У пооде,
Што скорије дође!

Мита Поповић.

ЈЕ ЛИ КРИВА СУДБИНА?

Приповетка Љубена Каравелова.

XII.

Врата се отворе и цела фарисејска гомила опет заузме своја места. Секретар суда, човек болестан и слаб, човек, који се може назвати нулом, који дакле само онда вреди кад се метне преда њ јединица, почне дркћућим гласом:

Digitized by Google

Число 2631.

пол.

Судъ кривични вароши београдске, поданомъ нѣму одъ нѣгове княжевске свѣтлости власти у парници противу Любомира Кальмића због разпространења слободногъ мишлења на основу завршене истраге за право є нашао слѣдећу пресуду донети.

Пресуда.

Любомир Кальмићъ, 31 годину старъ, вѣре православне, родомъ изъ Сараєва, неженѣнъ, безъ званія, осуђує се због горереченогъ злочинства на две године дана затвора у гвожђу у Карановцу, поштренога са два дана поста у недељи, съ тимъ додаткомъ да є дужан парничне трошкове, кои се на сто гроша порезки намираваю, за 14 дана подъ претньомъ егзекуціе изплатити.

Основа пресуде.

Туженый непризнає да є онъ противъ више власти говорio или писао и съ тимъ дакле поменуте власти предъ народомъ окаляти намераваo, но понеже су сведоци Петаръ Живодерићъ и Милошъ Папазлићъ подъ заклетвомъ изказали, да є туженый не само то него іоштъ изясніо се да такове власти треба што пре уклонити, то се дакле онъ у смислу закона Гл. II. писмо б. §. 19. осудити мора.

Кривичный судъ у Београду дано 1865. године, Марта 1.

Тайникъ — Председникъ суда

П. С. Срећићъ — Н. Кукурузићъ.

(М. П.)

— Јесте ли задовољни пресудом? запита председник Љубомира.

Да ли се ви шалите или говорите истину? запита Љубомир. — Та то није суд! Та то није судница то је лудница. Ја ћу дати апелацију, ја ћу се жалити самом кнезу, ја, ја....

— Шта рече ти? а? ти ниси ништа бољи од онога који главе реже. И ти се смеш ругати великом суду? Ти можеш још бити незадовољан с великим судом? Знаш ли ти, да ја имам власт ако оћу да те као Павла распнем или да те помилујем?

— Тешко земљи, у којој људи као ти што си могу осуђивати и помиловати! Нећу ја твоје милости не требам ја опроштења, јер ја нисам ништа скривио; па све и да сам крив то ипак не би молио.

— Ћути, продере се Никола.

Digitized by Google

— Нећу да ћутим, оћу да идем кнезу.

— Е мој брајко, не ћеш ти ни близу доћи, рече Никола. Нису теби још толика крила нарасла да до кнеза дођеш.

Сви фарисеји оду из дворане тијо разговарајући се а Љубомира одведу у тамницу.

Је ли томе крива судбина?

О ви стари кожодери! Вама нема на далеко равних! Ви који тако рабро стојите на стражи опште просвете и мира, вас народ никад неће заборавити, заиста неће вас заборавити! Шта је вама до тога ако човек чами неколико година у тамници, у шкандалима, без слободе; само кад ви можете угодити вашој страсти и ћуди! Ви се сасвим ладнокрвно играте срећом и животом човечијим! Ви, којима је корист идол и душа свију ваших дела. Само тежња за угодношћу и претварање испуњује вашу душу, а нада све вам је клеветати друге и злобити им! Кад би на вагу с једне стране метли таке изображене судије са свим њиовим ауктоитетом и поштовањем, које у филистарских душа уживају; а с друге стране ма каквог бескућника, који је у пуком незнању одрастао, којег је пијанство обхрвало, који се сакрива у горама и касапи људе да га само не би уватили, камџијали и мучили или у Крагујевац послали или обесили — онда би врло тешко било погодити, која би страна претегла. Или зар тако судити није то исто што и главе људима резати?

Београде, Београде! од тебе неколико милијона људи чекају живота и светлости; од тебе зависи срећа српска; ти треба да будеш први борац за све што је лепо и узвишено. А какав си ти? Ти си пун цинцарског духа, пун пакости, ти скриваш очи твоје да не видиш сузе, сузе твоје једнокрвне и једнородне браће. Тешко народу, који од тебе добра ишчекује. Гле! омладина се диже из свију крајева српских и ти се мораш или препородити или пасти. Живила омладина и сви поштени људи!

Овде се свршује први део моје приповетке: „је ли крива судбина?“ Ако читалац тражи у приповетки мојој занимљиве заплете, размршаје и призоре што потресају, ако очекује на крају приповетке смрт или бар женитбу коју, то, знам напред, да неће бити задовољан с мојом приповетком. И онај од читалаца неће бити задовољан са мојом приповетком, коме је у души отимати тућ комад леба и који можда код куће рани неколико дерлади. Мојом приповетком биће задовољни само поједини људи, које је судба у сакривене кутове света забацила, па

Digitized by Google

који теже да се из те неприлике ишчупају. У њиовој глави роје се непрестано најразличније мисли; њих муче вавек горућа питања и сумње; они у својој самоћи сваку нову књигу радо примају као новог познаника, који ће им да буде друг у животу. Они нестрпљиво разбирају за назоре у њој исказане. Она им постане најприснија пријатељица, ако је кадра да одговори на једно од силних питања, која за њих још нису решена.

Ако си читаоче рад да дознаш, шта је било с' Цајом, то те молим лепо да почекаш док не изиђе други део моје приповетке, која ће бити штампана у „Матици“ или у одељеној књижици. А донде остај ми збогом!

НАРОДНЕ ПЈЕСМЕ.

(Из збирке Манојла Хрваћанина).

III.

Жито жела лијепа дјевојка
Жела га је на жарапом сунцу,
На жарапом, сребрнијем српом,
Кад је било око пола дана
Земљици је у крпоце сјела,
Па запјева тананијем гласом:
„Ко ће мени снопље повезати?
„Ко ће мени водице дон'јети?
„Ко ли ће ми латка начинити?“
То зачуо чобан, код оваца
Па он иде л'јепојзи дјевојци:
„„Бога теби лијепа дјевојко
„„Ја ћу теби снопље повезати,
„„Повезати, водице донјети,
„„И још ћу ти латка начинити
„„Ако ћеш ми обљубити лице.““
Одговара лијепа дјевојка:
„Чу ли мене чобан од оваца
Учиниш ли што си обећао
Ја ћу млада обљубит' ти лице.“
Кад то чуо чобан од оваца,
Резат' поче класнате снопове
Све повеза, не остаде један,
Он начини ладак од ружице
И донесе воде текућице,
Па говори л'јепојзи дјевојци:
„„Хајдо дјево, обљуби ми лице!““ —
Мудра била лијепа дјевојка,
Мудра била па му говорила:
„Ид' не лудуј чобан од оваца,
„Ако си ми снопље повезао
„Твоје с' овце по стрњишћу пасле;
„Ако си ми латка начинио,
„Ти си са мном у њем' ладовао;
„Ако си ми водице допио
„И сам си се жедан понанио.“

У Ускоцима.

IV.

Игра коло на бунишћу,
Чучи бака на огњишћу.
Помами се бака стара
Она скочи у то коло,
Гребепом се почешљала
С' ивером се накитила.
Ухвати се бака стара,
Ухвати се до момчића,
До момчића седмачића.
Говори јој младо момче:

Digitized by Google

„Ид' од мене стара бабо
„Није баба за играње
„Већ' је баба за смијање!"
Бреџну с' на њ'га стара баба:
„„Каква би ја баба била?
„„Ја сам сеја седмакиња
„„Дјевојачка вршњакиња.""
У Ускоци.

ПРЕПИТАВАЊЕ.

I.

Замисли једнога човека, који је одарен најбистријом памећу, али који не зна из искуства, да сисанче расте и да иза њ постане доцније одрастан човек, па представи себи, шта би ти рекао, кад би му на прилику приповедио ев' ово:

„Знај, да је мален овај створ, што га овде видиш, одојче, то јест млађан човек, који ће се мало по мало и раскрупњавати и дебљати и расти. Мекане кости његова тела постајаће све чвршће и све јаче и све дуже и све снажније. Мишићи, што крећу тима костима, тако ће исто расти, јачати и ширити се. Исто ће бити и с очима, с ушима, с носом, с устма, у опште с главом, с трупом и с ногама, јер сваки ће се део на томе телу развијати и усавршавати, док не буде од детета са свим готов свршен човек."

Без сумње ће онај, који не зна све то из искуства, неверујући климнути главом.

Ну шта ће тек бити, кад му рекнеш: „Све то растење и развијање и ширење и јачање само је од туда, што одојче устма својим са дојака мајчини сиса бео сок, што га ми зовемо млеком, па из тога млека постаје унутри у сисанчету све оно, из чега се састоји његово тело," — одиста, слушалац ће ти се твој смејати у очи, те ће те назвати и лаковерном слутом.

— Шта? рећи ће, зар има у томе млеку меса? Зар се могу из млека зградити кости, зар се може млеко да претвори у власи, зар могу из млека постати нокти и зуби? Зар да и то још верујем, да из млека постане и само око? Да може из млека постати рука, нога, образ, веће и стотинама других прилика, што их видимо на телу?

Кад би му на то одговорио: „Да! тако је! У нутри у сићушноме томе сисанчету има творионица, која не производи само то, него још куд и камо више. У тој се твориоици производе кости и власи и зуби и нокти и месо и крв и жиле и живци и кожа и разни сокови, па шта више и вода, и све то прави творионица од млека и у прво доба шта више ни из чега другог ван млека" — заиста, слушач ће се твој, па ма био он и нај-

Digitized by Google

који теже да се из те неприлике ишчупају. У њиовој глави роје се непрестано најразличније мисли; њих муче вавек горућа питања и сумње; они у својој самоћи сваку нову књигу радо примају као новог познаника, који ће им да буде друг у животу. Они нестрпљиво разбирају за назоре у њој исказане. Она им постане најприснија пријатељица, ако је кадра да одговори на једно од силних питања, која за њих још нису решена.

Ако си читаоче рад да дознаш, шта је било с' Цајом, то те молим лепо да почекаш док не изиђе други део моје приповетке, која ће бити штампана у „Матици“ или у одељеној књижици. А донде остај ми због!

НАРОДНЕ ПЈЕСМЕ.

(Из збирке Манојла Хрваћанина).

III.

Жито жела лијепа дјевојка
Жела га је на жараном сунцу,
На жараном, сребрнијем српом,
Кад је било око пола дана
Земљици је у крпоче сјела,
Па запјева тананијем гласом:
„Ко ће мени снопље повезати?
„Ко ће мени водице дон'јети?
„Ко ли ће ми латка начинити?“
То зачуо чобан, код оваца
Па он иде л'јепојзи дјевојци:
„„Бога теби лијепа дјевојко
„„Ја ћу теби снопље повезати,
„„Повезати, водице донјети,
„„И још ћу ти латка начинити
„„Ако ћеш ми обљубити лице.““
Одговара лијепа дјевојка:
„Чу ли мене чобан од оваца
Учиниш ли што си обећао
Ја ћу млада обљубит' ти лице.“
Кад то чуо чобан од оваца,
Резат' поче класнате снопове
Све повеза, не остаде један,
Он начини ладак од ружице
И донесе воде текућице,
Па говори л'јепојзи дјевојци:
„„Хајде дјево, обљуби ми лице!““ —
Мудра била лијепа дјевојка,
Мудра била па му говорила:
„Ид' не лудуј чобан од оваца,
„Ако си ми снопље повезао
„Твоје с' овце по стрњишћу после;
„Ако си ми латка начинио,
„Ти си са мном у њем' ладовао;
„Ако си ми водице допио
„И сам си се жедан понапио.“

У Ускоцима.

IV.

Игра коло на бунишћу,
Чучи бака на огњишћу.
Помами се бака стара
Она скочи у то коло,
Гребепом се почешљала
С' ивером се накитила.
Ухвати се бака стара,
Ухвати се до момчића,
До момчића седмачића.
Говори јој младо момче:

Digitized by Google

„Ид' од мене стара бабо
„Није баба за играње
„Већ' је баба за смијање!"
Брецну с' на њ'га стара баба:
„„Каква би ја баба била?
„„Ја сам сеја седмакиња
„„Дјевојачка вршњакиња.""
У Ускоци.

ПРЕПИТАВАЊЕ.

I.

Замисли једнога човека, који је одарен најбистријом памећу, али који не зна из искуства, да сисанче расте и да иза њ постане доцније одрастан човек, па представи себи, шта би ти рекао, кад би му на прилику приповедио ев' ово:

„Знај, да је мален овај створ, што га овде видиш, одојче, то јест млађан човек, који ће се мало по мало и раскрупњавати и дебљати и расти. Мекане кости његова тела постаје све чврше и све јаче и све дуже и све снажније. Мишићи, што крећу тима костима, тако ће исто расти, јачати и ширити се. Исто ће бити и с очима, с ушима, с носом, с устма, у опште с главом, с трупом и с ногама, јер сваки ће се део на томе телу развијати и усавршавати, док не буде од детета са свим готов свршен човек."

Без сумње ће онај, који не зна све то из искуства, неверујући климнути главом.

Ну шта ће тек бити, кад му рекнеш: „Све то растење и развијање и ширење и јачање само је од туда, што одојче устма својим са дојака мајчини сиса бео сок, што га ми зовемо млеком, па из тога млека постаје унутри у сисанчету све оно, из чега се састоји његово тело," — одиста, слушалац ће ти се твој смејати у очи, те ће те назвати и лаковерном слутом.

— Шта? рећи ће, зар има у томе млеку меса? Зар се могу из млека зградити кости, зар се може млеко да претвори у власи, зар могу из млека постати нокти и зуби? Зар да и то још верујем, да из млека постане и само око? Да може из млека постати рука, нога, образ, веђе и стотинама других прилика, што их видимо на телу?

Кад би му на то одговорио: „Да! тако је! У нутри у сићушноме томе сисанчету има творионица, која не производи само то, него још куд и камо више. У тој се творионици производе кости и власи и зуби и нокти и месо и крв и жиле и живци и кожа и разни сокови, па шта више и вода, и све то прави творионица од млека и у прво доба шта више ни из чега другог ван млека" — заиста, слушач ће се твој, па ма био он и нај-

Digitized by Google

разумнији, лупити руком по своме разумном челу, па ће те за име света молити, да му кажеш из чега се управо састоји та творионица? Колико има ту котлова, колико ваљака, колико одушака, колико жица, колико лопара, колико точкова, колико шмркова, колико секирица, колико витала, колико спица, колико ту клинова може бити? а највећма: јесу ли те чудноватe направе и халати зграђени из челика или из дрвета или из ливена гвожђа или из злата или мож' да и из драга камења?

Ну шта ће бити, кад му речеш: „Није ништа од тога, како ти то себи представљаш. Све, што си већ видео у животу на вештачкој творионици, ни по чему не личи на ту творионицу. Морам ти и то рећи, да сама ова творионица није готова творионица, него и она сама расте и бива све већа и тежа, као и само тело тога младог човека; па није та творионица ни од гвожђа ни од челика, ни од злата ни од драгог камена, него сама та творионица постаје у свакоме мигу, и то ни из чега другог, до из некога дела млека, што га дете усиса.“ — Слушалац ће ти се твој за цело смести, па ће повикнути: — Шта је разум свију разумних, шта је увиђавност свију увиђавних, шта је мудрост свију мудараца наспрам то мало мајчина млека?

Па ипак и ти сам знаш, мили мој читаоче, да мајчино млеко није ништа друго, него млеко, и да млеко опет није ништа друго него живеж или средство за препитавање, а препитавање или храњење опет је само један део животне радње у човечијему телу.

Ја се за то надам, да ћеш ме пажљиво слушати, кад ти сада станем говорити и разлагати о препитавању човечијега тела.

II.

Хоћемо да говоримо, како се тело човечије препитава или храни; али пре свега ваља да знамо, шта је то управо препитавање!

За што морамо да једемо?

До душе и мало дете зна, да нас на то гони глад. Ну свак ће већ напред знати, да се сад морамо пре свачега запитати, од куд долази глад? да ваља дакле прво и прво да познамо из ближе глад, док не схватимо, шта је то храна.

Да би пак разјаснили то, нужно нам је, да узмемо још нешто у обзир, што је исто тако чудновато, као што је и само препитавање, а то је оно, што се у науци зове промет творива (Stoffwechsel).

Неоспорна је истина, да ништа у човечијем телу не остаје ни за часак онако, као што је, него да бива непрестан промет

Digitized by Google

или измена у свакоме делу тела. Удишемо ваздух! и одишемо ваздух! али је ваздух што га удишемо друкчији од оног ваздуха што га издишемо. У томе се дакле збио некакав промет творива, некаква измена, којом је нова материја (ново твориво) ушла у тело, а друга, већ употребљена материја, избачена је на поље.

Тај је промет творива главна потреба тела и његова живота; јер тело управо и постоји само у преко потребној измени. Присиљено је, да материје, које беху саставне му честице, изда од себе, а с тога опет мора да узме у себе нове материје, па да тим надокнади онај губитак. Нема дакле ништа претеранога у томе, када велимо, да се човек непрестано обнавља, јер то стоји, да у сваком тренутку губи неке честице својега тела, а добија нових.

Ну прави промет творива претпоставља, да мора исто тако бивати у човечијем телу, као и при свакој правичној трампи, где ваља исто толико да примимо, колико и издамо. Али по што смо приморани, да издајемо нехотично и по што човек изгуби доста од саставних делова својега тела, јер и при самоме дисању не стаје неких материја, које се морају надокнадити, то је тај промет творива цигли узрок, што тело осети, да му нешто оскудева и да нешто потребује. Издало је а није примило ништа! — То се осети на сасма особит начин, ми то осетимо по томе, што смо гладни, и глад нас приморава, да исто толико узмемо, колико смо и издали.

Препитавање је по томе надокнад непрестаних губитака у телесним честицама и у истини није ништа друго, него сасма чудновата измена, по којој одиста постаје од јела тело човечије.

Човек, што га гледамо пред собом, није управо само створ, који је јео штогод, него и он сам собом са костима и с власима и са ноктима и с кожом и с мозгом и с месом и са крвљу и са зубима — није ништа друго него јело, што га је појео и које се у њ прерушило.

III.

Човек дакле у истини није ништа друго, него прерушено јело!

Мисао та може нас смести, може бити страшна по наша чуства: али је истинита, ужасно истинита. Човек се састоји само из оних материја, што их с храном узео у себе: он је управо оживљена храна, што ју је он сам покусао.

Digitized by Google

Дете живи о мајчином млеку, то јест, оно је с главом и с трупом и с рукама и с ногама прерушено, оживљено мајчино млеко! — Да, и ако изгледа тако чудновато, и пак је сасма истинито, да оживљено мајчино млеко узима себи опет нова мајчина млека и да увек већ прохарчено млеко издисањем и испарењем и излучењем материја издаје од себе.

По што је то са свим тако, то се онда може лако увидети, да, кад знамо јела тачно по њихову саставу, онда знамо и то, из којих је материја састављен човек; и на против, кад знамо тачно материје, из којих је састављен човек, то онда знамо и то, каквих материја ваља да узима он у јелу, да би могао живети, то јест, да би могао своје тело непрестано принављати.

Како је мајчино млеко најпростије и најприродније јело детету, то ћемо сад у кратко да га разгледамо. Разгледањем тим користићемо се у толико, што ће нам онда доцније бити лакше, да разгледамо за одрасле важна јестива и њихова дејства. У мајчином млеку имају све материје, из којих се може образовати тело човечије; кад би у њему само једне једине материје не достајало, то би сисанче, без надокнада, морало на сваки начин пропасти.

Кад не би н. пр. било у млеку кречевите земље, то се не би стврдле мекане кости детиње, него би остале онаке, како изидоше из мајчине утробе, па би се најзад и сломиле. Покушавали су на животињама и хранили су их таком храном, у којој није било кречевите земље, па шта је било? — угојише се, али им кости отањише, за тим постадоше мекане као оно хрскавица, и најзад се животиње не могоше ни одржати на њима: постадоше сакатима.

Кад не би у млеку било фосфора, а то је она материја, што је употребљујемо за жигице и која гори са особитим мирисом, кад је протремо или загријемо, — кад не би мајчино млеко имало такога фосфора у себи, то не само да би патиле од туда кости и зуби, него не би се развио ни мозак у сисанчету. Не би могло дете да надокнади по све оно, што сваким тренутком у потрошену мозгу издаје од себе.

Кад не би било у мајчином млеку гвожђа, то би се сисанче сатарило због боље бледоболе (немоћ, Bleichsucht), болести, која је опасна и одраслима и које не стаје онда, кад се болесник препитава таковом храном, у којој има гвожђа, или таке какве лекарије узима.

Кад не би било у мајчину млеку сумпора, то се међу осталима не би образовала ни жуч, која врши важне послове у телу човечију.

Digitized by Google

Ми смо у овоме споменули само споредне састојке мајчина млека, што их иначе не сматрамо за јестиво; јер ко и мисли на то, да свака боговетна дана једе фосфора, гвожђа, кречевите земље и сумпора. Ну у ствари је за цело тако, па још не једемо ни само тих материја, него и других сила таковних, као што су: калијум, натријум, магнезијум, хлор и флуор, а обично их не знамо ни по имену; а осим тога се састоји храна из три ваздушне врсте: из азота (душика), из кисика и из водика и најзад из једне чврсте супстанције, која се зове углик, и није ни мање ни више, него чист угаљ.

И свега тога има заиста у млеку, и све су то праосновке или стихије, које у истини образују тело човечије.

Ну може когод помислити, да би по томе било веома лако, да се одабере и набави храна; јер треба узети само толико и толико угљика, оволико водика и кисика и душика, па онда нешто мало калијума и натријума и калцијума и магнезијума и које парче гвожђа и сумпора и фосфора и хлора и флуора, па све то ћутуре помешати и кусати кашиком, те би тиме добро захранили тело своје. — Али то није тако; то је схватање погрешно, и ту би погрешку морали по свој прилици платити главом.

Истина је, да су те материје важне и таман за храну; али нам ништа не хасне у своме праоблику, него морају, пре него их ми једемо, већ спојене бити међу собом, да би могле препитавати тело.

Одмах ћемо видети, како мора природа прво да преради своје материје, пре но што нам их даде, да их употребимо за своје препитавање, и како у мајчину млеку налазимо до душе те исте материје, али у са свим другом виду и споју, и то: као сирик, као маслпк, као млечни шећер, као соли и као воду.

А је-л' те да вам то већма годи!

УСПОМЕНЕ ИЗ НЕЗНАБОЖАЧКИХ ВРЕМЕНА У ЈУЖНИХ СЛОВЕНА.

(По дру Сигфриду Капери.)

(Наставак.)

И не разјашњива сила судбине оличена је. Људи су јој у њеном послу најмилији помоћници и њој у атар један против другог раде. На првом месту стоји крвождни вукодлак или ти вампир. То је зао дух, који је несамртан, који се на непостижни начин разплођава и од крви људске живи. Док човек још живи из-

Зере га он себи, да по смрти му у лешину његову уђе. Он бира обично окорелс грешнике и злочинце. Али ни поштен човек није сигуран од њега, па ако случајно на којег око баци, онда пре свега гледа да га окаља и обесчасти бацајући преда њ овакојаке гадне ствари, по највише мртве тице, цркнуте жабе и т. д. са чега је увек најбоље, кад човек стрвину, која му пут препречи, обиђе, а никако нека је не прекорачи. Оном, којег је вукодлак изабрао, он сам обично смрт ускори, па га онда после четрдесет дана потражи у гробу па му уђе у тело. Сваке боговетне ноћи устаје „повампирени" из гроба, упрти свој сандук на леђа и обилази своје место, дави људе по њему и рани се крвљу њиовом. Ако је био ожењен то дође и својој удовици, роди с њоме децу, ал' само таку, која немају костију. У пролеће отреса са дрвећа цвеће пре, но што је плод из њих изишао, а у јесен плод. Лети тумара по пољу па проклиње усеве. Никако се не може познати из ког он гроба излази, јер он се кроз најмању рупу провуче. Само вран коњ без биљеге кадар је такав гроб познати, па кад га њему приведу он рже и бежи од њега. Такав гроб онда отворе па разгледају мртваца. Ако је читав то га коцем проболу и тиме га као сасвим умртве и умире. Но свакојако је најбоље сагорети га. Самртне заразе (моријe) увек вукодлак доноси.

Налик на вукодлака је в е ш т и ц а. Вештица је жена, која другима злоби и непријатељује, и која је душманка сваке кућне среће и мира. И она се клони светлости. Као кокошка, ћурка, паук, мора, излеће она, једе децу из колевке, краде људма срца из груди, да би ови омрзли на својту и тамани кућну живад без обзирце. Ништа те не може од ње да сачува осим смрад од смрдљивих јаја, горућих канца, бела лука. Ако се исповеди и покаје то се може ослободити од злог духа и онда постане чудотворка, и зову је лекарица, јер је у стању да људе од разних напасти излечи. Гдикоје не даве децу и не чупају људима срце но само скачу ноћу људима на прса, загушују им дисање и задају самртни стра, а те се зову м о р е. Оне иду за човеком ма камо он пошао, и то час као говече, час као псето, коњ, тица или ти мува. Оне се боје само појаса и с тога не треба никад заборавити, кад се иде спавати метнути појас преко покривача. То сватко нека чини, ако неће да прође као несретни чобан Радоје у овој песми:

Осу се небо звездама,
И равно поље овцама,
Овцама нема чобана,
До једно дете Радоје,
И оно лудо заспало;
Буди га Јања сестрица:
„Устани горе, Радоје!
„Овце ти за луг зађоше." —
„Нека их, сејо, не могу;
„Вештице су ме изеле;
„Мајка ми срце вадила,
„Стрина јој лучем светлила."

Digitized by Google

Но осим ових мрачних сила, које су човеку душманке, има и светлих, које човеку добра чине. Така је вила, која се по свој прилици испрва дева звала, што се да извести из бугарског јој имена „самодива.“ Она се никад не удаје, воли самоћу као што се види из ове песме:

Шатор пење Угрин Јанко
Украј Саве воде ладне
На вилино игралиште,
На јуначко разбојиште;
И на вучје вијалиште;
Док ето ти бјела вила,
Угрин Јанку говорила:
„Ход' отолен Угрин Јанко!
„Не пењи ми шатор тудар;
„Ако запем стрјеле моје,
„Устрјелит' ћу тебе Јанко.“
Јанко вили одговара:
„Не бојим се тебе, вило,
„Док су мени два сестрића:
„Бан секула с' Михајилом.“
У то доба Бан Секула
Бјелу вилу ухватио
Пак је води ујку своме
Ујку своме, Угрин Јанку;
Богом куми бјела вила
Богом куми бан Секулу:
„Богом брате, бан Секуло!
„Не води ме ујку твоме
„Ујку твоме Угрин Јанку,
„До три ћу ти биља казат,
„Једно ћу ти биље — казат',
„Да ти љуба роди сина;
„Друго ћу ти биље казат,
„Да ти сабља сјече Турке;
„Треће ћу ти биље казат,
„Да си стиман у дружини.“
Секул' вили одговара:
„Луда ли си бјела вило!
„Била здрава глава моја,
„Родит ће ми љуба сина;
„Била крепка мишца моја
„А и оштра ђорда моја
„Сјећи ће ми сабља Турке;
„Био собом добар јунак
„Бит' ћу стиман у дружини.“
Он одведе бјелу вилу,
Дарова ју ујку своме.

У њој су оличени разни односаји шума и гора према човеку. Вила је сама лепота, окретност и здравље, јер се бави увек у мирисавој гори и у чистом зраку по висовима планинским. То се види из ове песме:

Петар се граду хвалио:
„Ни љепше љубе од моје,
„Ни бјеље виле од горе“
Зачу га вила из горе,
Панула Петру на дворе
Дозивље Петра именом;
„Изиђ' ми амо делијо!
„Изведи твоју љубовцу,
„Која је љепша од мене,
„Од мене виле од горе.“
Када је Петар зачуо
Увати љубу за руку
Дивно је Петар оћеде:
Ма јој се свила до земље,
А руса коса до бедре
А дробни бисер до паса
У уши златно минђуше;
Изведе љубу пред дворе
Трипут је љепша од виле.
Кад виђе вила истину,
Онда му вила говори:
„Мала ти хвала делијо!

Digitized by Google

„Ако т' је љепша љубовца,
„Од мене виле од горе,
„А њу је мајка родила,
„У свилен повој повила
„Мајчиним мљеком дојила;
„А мене вилу од горе,
„Мене је гора родила,
„У зелен листак повила;
„Јутрења роса падала;
„Мене је вилу дојила,
„Од горе ветрић пухао,
„Мене је вилу љуљао,
„То су ми биле дадиље."

Но она све ове особине дарује и човеку радо. Међу људима има она своје љубимце, њих она учи свакојаке уметности и корисне вештине, обасипа их лепотом, као што се то види из ове песме:

Рано рани ђевојчица
И даницу вјерно моли:
„О данице о сестрице!
„Подај мени светлост твоју,
„Да наресим младост моју."
Имала је ђевојчица
Бјелу вилу посестриму
Кој' је лепо наресила
Пером златним загладила
И ње бјели врат бисером
Пак је вила покликнула
Из ње танка бјела грла:
„О лијепе љепотице
„Ове младе ђевојчице!"

Тако их исто обдарује речитошћу, храброшћу и љубазношћу, потказује им душмане, помаже им невидљиво у боју заштићује их сваком приликом у невољи. То се осим небројених других песама види и из ове:

Киша пада медна роса у поље
Забрину се млада мома у двору:
„Покиснут' ће моје драго у пољу;
„На њему је мормењевиш долама,
„Под доламом од канафе ђечерма
„Под ђечермом од ерица кошуља,
„У њедрима златан сахат с базима,
„Под њиме је добар коњиц нејахан.
Ал' говори бјела вила из горе:
„Муч', не бој се, млада момо у двору!
„Распела сам свилен чадор у пољу
Под чадором твоје драго заспало;
Покрио се од самура ћурдијом
А по глави са злаћаном марамом.

Познаје она све изворе и биљке и сваком јунаку, који је у помоћ позове, сипа мелема у ране и превија му их. Она је посестрима најбољим јунацима и родољубима и најпажљивије мотри па им казује од куд долазе душмани им. Заљубљене учи како ће срце љубљена предмета освојити, као што се то осим других и из ове песме види:

Кладила се вила и ђевојка:
Вила дала силновито благо,
А ђевојка са рамена главу,
Која ће пре уранит' на воду
И донети воде пза горе
И помести двора бијелога
И оплести дуге плетенице.
Има вила сивога сокола
А ђевојка тицу ластавицу;
Ластавица сву ноћ пређевала,
Она буди сироту ђевојку:
„Устај горе лијепа ђевојко!"

Digitized by Google

„Да те не би вила преварила.“
Устаде се лијепа ђевојка
Па донесе воде иза горе,
Умила се и помела дворе,
И оплела дуге плетенице.
У то доба пребијела вила
И ђевојци добро јутро виче:
„Дај ђевојко, русе главе твоје!“
А ђевојка вили проговара:
„Давај, вило, силновито благо,
„Ја сам прије воде донијела,
„Двор помела, косе почешљала.“
Кад је вила чула и виђела,
Не даде јој силновито благо,
Но јој даде траве од помаме,
Којом мами момке нежењене.
Све ђевојка момке помамила,
Бира: овог хоћу, овог нећу,
Изабрала кога је љубила.

А и казује им гди ће наћи своју вереницу, као што се види из ове песме:

Ливаде су урешене,
Бјелим цвјетом и црвеним,
Млади Јово коња игра,
А ливаду копљем мјери
А вила га с горе гледа,
Вила Јову говорила:
„Што ливаду копљем мјериш?
„Но с' обрни десном страном,
„Десном страном пут истока
„Гдје но дивно коло игра
„Ту је твоја вјереница
„Сваким добром испуњена
„И ружицом од пролећа
„И гриљицом од бисера.
Јово вилу послушао
Он с' обрну десном страном,
Десном страном пут истока,
Ту находи ђевојчицу
Милу своју вјереницу,
Сваким добром испуњену
И ружицом од пролећа
И гриљицом од бисера;
Он ју хвата за ручицу
Пак је води мајци дома,
Путем јој је савјет дао:
„Што с' у мајке ти умјела,
„То при путу све остави;
„Моју мајку вјерно служи,
„Да се на те не потужи.“

А женама без порода поклања најлепше ћерке и најјуначније синове. Али се она зна разљутити и то већма но најљући човек. Неверу казни смрћу; а ако се ко усуди да за њом у мрачне шумске провале иде, или да се пење на њене зрачне висове, и да је гледа како са својим сејама око снежних врхова горских коло вије, тога обнесвесне, или му одузме памет, или га баци у пропаст. Кадикад се побрка са својим љубимцима, заподене бој с њима и зада им љуте ране. Таке ране уме само она извидати. Кога таком приликом излечи тога научи и своју вештину а љуба му рађа саме јунаке. Вила и хришћански владалац пролећа то су најобљубљеније слике, што заосташе из оних времена кад јужни Словени природу обожаваху. Вилу у целом јужном Словенству поштују. Хришћанство њу не познаје. Сви негдашњи богови и богиње и имена им избрисаше се из памети својих обожавалаца, само вила живи још онака иста каква

је била пре толико иљада година. То сведоче многа имена н. пр. вилино брдо, вилино гумно, вилин град, вилина водица — то сведочи што је још спомињу при црквеним, кућевним и народним светковинама као н. пр. у Будви ади су још пре тридесет година на спасов дан носили литију на гору Спас па ту, на „вилином гумну“ момци коло играли и вилинске песме певали — то сведоче најпосле небројене, пуно значајне вилинске песме, које живе у устима народа од синьега до црнога мора. Виле живе на облацима покривеним, снежним висовима планинским, као што су н. пр. Ловћен и Дурмитор, као што се види из ове песме:

Виша је гора од горе
Највиша Ловћен планина;
У њој је трње и грабље
У њој су сњези и мрази
У свако доба годишта;
Виленски у њој станови
Свеђ виле танце изводе,
Јунак им коња јахаше
Предрагу срећу искаше
Виле ми њега виђеше
Јунака сташе дозиват':
„Овамо свраћај јуначе!
„Твоја се срећа родила
„Сунчапом ждраком повила,
„Мјесецем сјајним гојила
„Звјездама сјајним росила.“

Двори су им од сребра и бисера зидани и сјаје се од руменила вечерњег или светлости месечеве. Готово исто што вила то је и Јуда у Бугара. Она борави у најдубљим местима река и језера, у матици, поред опасних стена морских, гди вреба на људе, да им јаде почини, и хватајући у својv дугу косу, коју као мрежу по води разбаци, рибаре, бродаре и оне, који се купају одвлачи их она у бездан. Вила је оличена непроходност облацима покривених висова горских а Јуда оличена примамљива драж, коју подстиче у човеку опасност, што постаје, кад у дивној, циновској природи борави, и коју он несме изазивати, ако неће да га казна постигне.

Да наведемо овде још ове три песме у којима се виле спомињу.

1. Град градила бјела вила
Ни на небо ни на земљу
Но на грану од облака;
На град гради троје врата:
Једна врата сва од злата
Друга врата од бисера
Трећа врата од шкерлета.
Што су врата суха злата
На њих вила сина жени;
Што су врата од бисера
На њих вила кћер удаје;
Што су врата од шкерлета,
На њих вила сама сједи,
Сама сједи погледује,
Гдје се муња с' громом игра,
Мила сестра са два брата
А невјеста с два ђевера;
Муња грома надиграла,
Мила сестра оба брата
А невјеста два ђевера.

Digitized by Google

2. Свилу прело злато материно,
Свилу прело 'бришим препредало;
Кад је злату жеђца додијала,
Баци прељу под зелену јелу,
А вретено у зелену траву,
По отиде да водице пије;
Ал' повика нешто из бунара:
„Не пиј, злато, одовуд водице;
„Овд' је вила чедо окупала,
„Да је мушко не би ни жалио,
„Већ је женско, не било јој живо!"

3. Јелен пас по загорју траву,
За дан пасе, за други болује,
А за трећи јаде јадикује.
Питала га из горице вила:
„О јелене, шумско горско звјере!
„Каква ти је голема невоља,
„Те кад пасеш по загорју траву,
„За дан пасеш за други болујеш,
„А за трећи јаде јадикујеш?"
Јелен вили по тихо бесједи:
„Сестро моја из горице вило!
„Мени јесте голема невоља:
„Ја сам им'о моју комутицу,
„Пак отишла за гору на воду,
„Отишла је пак ми не долази;
„Ил' је гдегод с пута залутала,
„Или су је ловци ухватили,
„Или ме је сасвим оставила,
„И јелена другог прељубила.
„Ако буде с пута' залутала,
„Да бог даде, да ме скоро нађе!
„Ако л' су је ловци ухватили,
„Бог нека им моју срећу даде!
„Ако ме је сасвим оставила,
„И јелена другог прељубила,
„Да бог да је ловци ухватили!"

(Свршиће се.)

ПОДЛИСТАК.

На истоку.

По доктору Драгутину Рихтеру.

Карактер човека — једно је и повесница његова. О њему писати значи повесницу човека писати. Каже се да индивидуалност целога народа сличи индивидуалности појединог човека. Па ако то стоји — а ко би и сумњао о томе, судећи по „спољној" повесници живота и тежња? — ако то стоји дакле, не значи л' онда: описивати карактер једнога народа — писати уједно и повесницу његову? Карактер, као садржина и резултат живота, није ли тек онда најсавршенији кад живот пздане? Само смрт прекида, обуставља развијање његово; а баш та одсудна граница развијања јесте у истини карактер, сад било то једнога човека или целога народа. Природно развијање не пита за масу. У колико би дакле интересантно било, карактер онога народа додирнути, који данаске влада Турском! Земљом о којој европска политика — које из стра, а које из радости — казује: да се спрема — содому... Пропасти, какову ова можда и не умишља! Зар се не би дала — па и једним махом — написати по-

Digitized by Google

весница тога народа, кад би му онако истинито и не утајано додирнули — карактер његов? Кад би му садржину његову и не знатан обим на око узели, кад би му значај и спољни израз брижљиво прогледали? Зацело! Но ово би се далеко лакше још дало онда, кад би над „мртвом“ Турском ликовали, јер би јој тада карактер границу свога развијања већ достигао; — овако — ко би то знао — можда ће још и подуже да се развија??? Док човек живи, треба, а и права има, да своју ексистенцију уздиже, а тим више цео народ, па и турски, и ако му се смркава пред очима и гаси у души. Све до крајњег тренута, све док душа у подгрлац не дође, тако се сбива... Из овог се и упознавање самога себе, или другога кога, изводи. На гмунденском језеру имао сам једнога искреног пријатеља, простака у правоме смислу. За мога ђаковања посећавао сам га редовно сваке године, све док се не отсели у други свет. Набројао је своју поштену деведесету годиницу, заиста ретку другарицу живота, а живео је лепо и задовољно као ожењен пуни педесет. То ми и даде баш повода, да га једном пријатељски упитам, е да ли за ти педесет година потпуно своју сапутницу живота своју добру баку, упознаде? „Е, мој синовче, — одговорио би ми смешећки на то старкеља — „не упознаде да ви'ш; све док жижак горука: трепеће ти неке загонетке, те и нехотице о њему и њима размишљаш; кад плане и — издане, онда ти се тек даје, да о њему дубоко размишљаш и да га осудиш.“

Па кад не би било тако, кад не би у сваком животу било загонетака, кад не би свако срце и сваки дух по нешто обрицао, како би суров и немио изгледао и сам узор божија створа — човек! Би л' се тада чему надати могли, надати смели? Би л' нам тада скупоцен био и мутан дан, кад не би сутра јасан и ведар изгледали?? Па кад је поједином човеку, све док му се груди надимају право свога развијтка означено, како тим више целоме народу да не буде! Но ко би тол'ко глупости — хоћу да кажем политичке мудрости — имао, да баш отсудно изрекне: Овде је ижица овоме или ономе — или самој Турској? Тога нема; или бар не би требало да има. Доста је, кад се „фино“ тек наговести: овај или онај неће дуго, или — Турска неће дуго... Над „гробом“ Турске дакле моћиће се и друкче да говори о карактеру турскога народа, — а на то се, по свом изгледу, неће дуго чекати; — ја сам пак вољан само у толико да га додирнем, у кол'ко за сада треба. Само оно што сам у сеоском јаду и варошком вртлогу искусио, хоћу да понаведем, а то ће управо тол'ко да изнесе, да вам ово некол'ко редака бар „карактерску црту,“ кад већ не „карактер“ изведу. Карактер народа показује се најлепше и најјасније онде, де му се све и сва полако и обично указује и развија — у свакидашњем животу. По улицама Цариграда, Рушчука, Видина, Смирне и т. д. нестанимице струји река живота, у којој сваки онај, који знаде да посматра и види — ма и не био видовид — опажа много

Digitized by Google

што шта, што га и занима и буни... И баш у Турској па можда и само у Турској, не разликује се у многом живот варошански, од онога на селу. Неописана и чудновата једноврсност и по изгледу и по бићу, која цео силесан народ, па и ма да је тако окован најнижим, општим обичајима, развила се овде до чврсте масе, која се слободно и привидном сном назвати може. С' тога се на улици ма које велике вароши истока даје доста и врло много научити; а сваки онај, коме се не може, да и сам својима очима то посматра, нека далеко више уважава суд о људма и земљи тајанственог истока, него оне шарене зборе и хвале, које у Паризу и Лондону поничу — да уздижу — Француза или Енглеза!

Но у чему се састоји та сила једнакости и де је извор тој сили, која народ, који се на толко хиљада квадратни миља и у две чести широка света разширио, тако уједињава — па ма и спољно? Извор је тој привидној сили у самом домаћем животу турскога народа; а одржава га баш небрига и немар појединх људи. Све ово није поникло из народа, с' тога се и не слаже са природом народа.

Природа, загледали јој ма у који створ, показује нам све створено у противностима, а противности у општем обиму, а општи обим не трпи — небригу и немар. Све то поникло је дакле, или још боље залепило се за народ кроз дуга столећа упливом — религије!

Ускрсом Фатума (судбине) старих народа, и предсказивањем свршетка животу на овоме свету и почетка на ономе лепшем, тајанственијем, — основао је велики Муамед силену веру, која милијоне на брзо обухвати и која утврди државу од које задрхта многи „неверник". О томе столећа зборе... Религија тада беше и сретство и цел. Она поджеже не угасиму ватру у срцу сваког појединог и прошапта му: да је и он малена честица „свемогућства," уверивши га пре тога, да судба и најмањега човека није малена пред оцем свију, пред свемилостивим Алахом. Приказа му, да је вољом свемогућега верно опредељен свакоме последњи тренут живота и обрадова га неисцрпним сластима и уживањима на ономе свету. Религија је дакле главна чињеница при свему. Но уколко упливом својим задоби места у срцу побожних, у толико поруши и живац овосветског живота, који се зато баш тако једностран и указује. Она је у маси сродила душе, а појединог је притисла. Сваки је срећан, кад помисли и кад ускликне: шта је овај свет на спрам онога, кога ми Алах отвара. Шта је ту дакле садањост? Исказује ли она — на тај начин — другу коју задаћу, до ту, како жели, да се што пре овај живот оконча, па да се закуца на двери лепшега света? И тако ето доведе религија равнодушије и немар, да сина пророковог за вечни свет приуготови, да ће уз лаки танац чаробни хурија такође не марно да пуши своју рођаку лулу. Нема те религије, нити ће је бити, ко што је није ни бимо, која се не уокружује свевидном силом божија ока, које нестанимице и не уморно погледа

Digitized by Google

на сваки и најмањи покрет и рад сваког појединог! Па и наша хришћанска, која уз небо још и пакао замишља, казује жиће, које се пред свевидним оком развија и гаси, опредељено место на небу, по заслузи појединога... После борбе животне, следи благослов или клетва. Њојзи је признавање — снага; за друго не зна. Само тако је поникао нагон к' мудрости и тежња за упознањем првобитности. Де је трпељивост ј е д и н и извор екзистенције, ту животна снага пропада. Тек м и р н о ћ а је сталан темељ екзистенцији, она вечитом сталношћу својом и помирујућом снагом везује живећег са животом.

Та снага дејствоваше свагда... Она је од племена на племе, која милијоне обухваћаху, дизала непроменљивом верношћу силу живота. Па и зар није природно, да она жиће поједином опредељује, кад се пашти да опстанак целога народа овековечи? Видимо је сваки час; но видимо и то, да покрај свега паштења уз њу религија руководи, те народ и државу може и да — растроји! Ето вам земље и народа, о којим се збори, ето вам — Турске!

(Наставиће се).

Златокоса девојка.

Н а р о д н а п р и п о в е т к а.

(Свршетак.)

Деца устану па пођу управ кроз шуму, краљевом двору, ал дечак ожедни, па оће да пије воде. Сестра га молила да то ни пошто не чини, али он није мог'о издржати, па се напије и постане јелен; сад она пође са јеленом у двор, па се попне на један пласт и почне се чешљати а јелен непрестано трчаше око пласта и викао је „Сестра моја, сестра моја.“ Авлија се сва светлила од њене косе и руку, те дворани стану је доле звати Али она само ћуташе и чешљала се даље, а јелен непрестано трчаше окс пласта. Краљ дође сам доле па ју је звао; али она не хтеде ни онда, тад краљ пошље по бабу врачару, да ју она дозове доле. Баба дође, узме сито, па стане пред њом сејати брашно на трашке изврнутим ситом. Златокоса девојка каже јој, да окрене сито на другу страну, па онда да сеје, а баба почне се пренемагати велећ: „не зна бака, оди ћерко па ми покажи;“ али златокоса опет ћуташе и даље своју косу пребираше. Бака почне опет као и пре сејати а златокоса ју одвраћаше али баба сејаше непрестано као и пре. Златокоса кад види да неће, сиђе доле па јој покаже, али тек што је сишла узме је краљ за руку и венча је за се. Сада она поручи кући оцу, да јој дође у походе. Отац јој отпоручи и запита је „да ли сме и другу ћер довести,“ она му отпоручи да сме, те тако дође отац са својом ћерком од друге жене њојзи у дворе. Они су сада дуго времена лепо живили, али оној друго ћери не беше по вољи, што је златокоса девојка краљица, а она

Digitized by Google

није, па је гледала прилику како ће се ње опростити, те науми, да је уклони с' овог света. Једанпут зовне она златокосу, да се иду купати у језеру што је у авлији било. Златокоса није на никакво зло помишљала, па оде ш њоме да се купају. Кад су се свлачили златокоса буде прва готова, па пође у воду а ова ју друга турп па најдубље место у језеро те се удави; а она се врати кући, па почне плакати, како се утопила њена сестра, а она чим је ушла у воду изгуби златну косу и руке, па и ове постану као и обичне. Краљ није друкчије мислио па ју узме себи. Али ова још није мировала, јер јелен непрестано трчаше око језера и викаше „моја је сестра утопљена" па науми и њега да убије, те се разболи па заиште џигерицу од јелена велеђ „да кад би појела џигерицу да би одма оздравила." Краљ нареди да јелена убију, али га нико није могао ухватити јер би одма побегао чим су га вијали. Сада краљ пође да види шта увек јелен на језеру пасе, те кад дође тамо, види златну рибу, де плива из под моста. Краљ нареди да ју ухвате али није могао нико ни њу ухватити, те онда пошље по бабу врачару, да ју она ма како извади. Баба дође па почне опет пред рибом сејати брашно као и пре, а риба кад види, да опет сеје као што је пре пред пластом сејала, поплива мало па искочи на поље и створи се као дев ика а то је била златокоса, јер чим се удавила постане златна риба. Кр кад види њу обрадује се, па запита, како је то било? Она то све редом приповеди, како ју је удавила она сестра њена, само да она постане краљица. Краљ кад то чује заповеди да ону девојку привежу коњма за репове, па да ју изтргају а златокосу узме к' себи те ш њом роди сина златне косе и златни руку.

Прибиљежио Мојица Хрваћанин.

Књижевне белешке.

* Драга Дејановића позива на претплату на једну збирку својих песама овим речма:

Наумна сам једну збирку мојих песама у књизи издати. Јављајући ово, незнам хоћу ли и ја тако худе среће бити у овом подузећу, као што и друга вештији у овом послу беху, са страом дакле позивам љубитеље књижевности да похите на претплату. Највећма се обраћам честитој омладини. Зато браћо и миле сестре, са сестринским поздрављем позивам вас да се латите око скупљања претплатника, неби л' ми како год књига света угледати могла.

Књига ће имати шест печатаних табака и биће до Ђурђева дана готова, а цена јој је 50 нов. или 5 гр. чарш. Претплата се до Ускрса прима и то са готови новци. Ко скупи десет књига добија једну на дар.

Digitized by Google

БИБЛИОГРАФИЈА*)

Српске књиге.

ЈЕ ЛИ КРИВА СУДБИНА? Приповетка Љубена Каравелова. Први део: Из београдског живота. У Новом Саду. Платонова штампарија 1869. Стоји 50 новч. или 5 гроша.

ЛЕПОСАВА И ЊЕНО ГУБИЛИШТЕ или Новоградске комендије. Сатирична драма у три радње, с песмама и предигром. Написао Јосиф Подградски. У Новом Саду. Штампарија Игњата Фукса 1869. Стоји 60 новч. а. вр

САН НА ЈАВИ. Слика из прошлости српске. Од дра Ј. Субботића. У Новом Саду. Платонова штампарија 1869.

КОПАОНИК и његово подгорје, на С. Саву 1869. г. у вел. школи. Читао др. Ј. Панчић. У Београду у државној штампарији 1869.

СТЕВАН НЕМАЊА I. Велики жупан српски 1. књига за народ. У Новом Саду 1869. Платонова штампарија. Стоји 10 новч а. вр.

СРБСКЕ НОВИНЕ. Година XXXIV. Излазе у Београду уторником четвртком и суботом на табаку in folio. У Београду у државној штампарији 1868. Стају на годину 72 гроша чаршијски. (Званични су лист кнежевине Србије и уређује их Јован Балаицки.)

ВОЈИН. Лист за војне науке вештине и новости. Издаје и уређује Драгашевић официр V. година. Излази у Београду три пута на месец на табаку на 8-ни. Стоји на годину 60 гр. чарш.

*) Да би ова библиографија што потпунија могла бити, умољавамо лепо све издаватеље и списатеље наше, да би нам љубав имали послати од сваке књиге, коју на свет издаду, по један примерак, или бар потпун и веран наслов сваке књиге. У.

САДРЖАЈ.

А. О монархији. (Из књиге: „О уставној држави и њезиним установама.“) Од Ђ. Вукићевића. — Мојој сестри. (На ново лето, 1869.) Песма Мите Поповића. — Је ли крива судбина? Приповетка Љубена Каравелова. (Свршетак.) — Народне Пјесме. (Из збирке Манојла Хрвачанина). Препитавање. — Успомене из незнабожачких времена у јужних Словена. (По дру Сигфриду Каперу.) (Наставак.) — Подлистак. На истоку. — Златокоса девојка. Народна приповетка прибележио Мојица Хрвачанин. (Свршетак) — Књижевне белешке. — Библиографија.

Издаје: Матица Српска. Уређује: А. Хаџић.

Платонова штампарија у Новоме Саду 1869.

Digitized by Google

Број 8. У НОВОМЕ САДУ 20. МАРТА 1869. Год. IV.

МАТИЦА.

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

ИЗЛАЗИ:
десетог, двадесетог и последњега дана сваког месеца на табаку и по.

ПРЕТПЛАТНА ЦЕНА:
на год. 4. ф., на по год. 2. ф. на три мес. 1. ф. Рукописи се не враћају.

А. О МОНАРХИЈИ.

(Из књиге: „О уставној држави и њезиним установама.")

Од Ђ. Вукићевића.

Уставна или ограничена монархија јесте такова државна форма, у којој највиша државна власт није искључно у рукама самога монарха, него је ограничена упливом народа и племства, или оба ова државна чинитеља.

У уставним монархијама находимо дакле начело монархично у свези са начелом аристократским или са начелом демократским или са оба ова начела. У првом овом случају ограничена је монархија начелом аристократским, у другом случају начелом демократским, у трећем аристократско-демократским. Зато се ограничене монархије називају смешаним државним облицима; а по чем је ово ограничење обично у уставима изражено, зато се називају и уставним монархијама.

По овоме млоги су тога мнења, да се прави смисао и суштина уставне монархије састоји у сретном спајању ова три аристотелова начела, а то је начела монархичног, аристократског и демократског. Истина у уставној монархији иде се за тим, да се како монарху, тако и народу а тако исто и аристокрацији, ако је у држави има, осигура нужни и целисходни уплив у законодавство и управу државну; али овим још није довољно исцрпљен појам уставне монархије. Почем је највиша државна власт у уставним монархијама у рукама како владара, тако и народа, то је главно питање: на који начин и у којој форми има утицати како владар тако и народ у главне функције суверености државне, а то је у законодавство, у управу и правосудство државно; и у ком одношају ове три главне функције државне суверености једна према другој има стојати?

Digitized by Google

Са сретним решењем ови питања решава се питање уставности у опште.

Појам уставне монархије претпоставља дакле 1. да се врховна државна власт находи у рукама владара и народа. 2. Да оба ова носиоца државне суверености утичу у најважније функције државне власти, а то је у законодавство, управу и правосудство државно и 3. да ове три најглавније функције државне суверености стоје међусобно у тако целисходном одношају, како се њима државна цел најбоље и најлакше постићи може.

О ова три питања ваља нам још коју опширније рећи, да би тим још боље и јасније означили појам и значај уставне монархије.

1. У уставној монархији признаје се за носиоца највише државне власти поред монарха уједно и народ. До овог признања долазе обично народи или слободним решењем владара т. ј. путем октроисани устава; или путем међусобна уговора између владара и народа, који се уговори називају: pacta conventa; или путем револуције, којом владари бивају присиљени да народима уставне концесије дају.

Подељење највише државне власти између владара и народа има свога основа у теорији и пракси. Пре свега неда се порећи, да народи који имају иоле само свести, изображења и достојанства народног не могу допустити, да се о њиовој судби и интересима, а без њиовог знања и уплива самовољно и једнострано решава. Чим је народ толико сазрео и до толике духовне и моралне увиђавности дошао, да је кадар бдити над својим интересима и кадар подупирати владу у извршењу велики задатака државни; од то доба не може се и несме се више искључивати уплив народа у решавање јавни државни дела.

Свака власт на даље, којој ни су постављене границе, изложена је иступима и погрешкама, сваки појединн човек био како му драго изображен и савестан, није кадар увек оно, што је најбоље, увидити, па то и чинити; зато здрав разум собом доноси, да је мудро и целисходно ограничити власт монарха уплйвом народним, једно да помоћу и сутицајем народа лакше и сигурније одговори великом позиву државном, а друго да се и сам од обични погрешака и страсти људски сачува, па да се у држави у напред одклони свака самовоља, неправда и насиље. Поред тога не може се и не сме заборавити да народи имају природна, света и неизгубива права, која им никаква сила, никаква државна власт отети и повредити не сме. Чим више долазе народи до сазнања ови урођени и богом дани права своји, тим је

Digitized by Google

опаснији сваки покушај, који би на то смерао: да се народ ови своји права лиши. Држава у којој се ова последња политика тера, не лежи на тврдим основима. Она је изложена сваки час опасностима државним. Узду апсолутизма не могаше дуго одржати Луј Филип, неће моћи ни Наполеон III. а још мање владари, који се с овима упоредити не могу. Донде, вели познати немачки национални економиста Рошер, док из међу владара и поданика постоји средњи моћни сталеж, као моћно племство и моћно свештенство, дотле је монархија упливом ови сталежа, ако и не правно, ал у ствари зацело ограничена.

Чим ови сталежи почну губити од свога значаја и моћи, па ако је народ слаб и несвестан, прелази монархија у деспотију; ако је пак народ душевно крепак, свестан и животан то се у њему почиње рађати тежња за ослобођењем, тежња да своме упливу у решавање јавни државни дела стече нужне гаранције и да их осигура. Ове гаранције пак састоје се поглавито у спојењу монархичног елемента са аристократским а наиме са демократским елементом. Овим се начином у неку руку и народ подигне до престола ; овим се начином спори консервативни монархични елеменат у држави с једне стране са брзим окретним и прогресивним народним елементом поткрепи и допуни, — а с друге стране обузда га и у нужним границама одржи.

ОДВАЉЕНА ГРАНА.

Одвољену грапу носе
Поточића бистри вали,
А на њојзи тиче седи
И гранчицу младу жали.

Не мож' од ње да с' растане —;
Сада леће на около,
А сад опет на њу седа,
Оплакује пруће голо.

На њој хтеде гњездо вити,
Уживати срећне дане;
Ал' је вихар младу свали,
Вал је носи у бездане.
(Из „Преходнице.")

Срце моје, срце моје,
Ти си оно тиче сетно,
А гранчица — то је љубав,
Прва љубав — доба цветно!

Још једнако с њом се бавим,
Желим натраг да се врати;
Хај, а знадеш да већ из ње
Не ће цвеће потерати.

Сломљена је судбом кивном,
— Твоје жеље све бадава —
Све је даље, даље носе
Брзи вали заборава!

И. Ђ.

Digitized by Google

ГОРКА СУДБИНА.

(Приповетка једне Нишлијанке.)

Од Љубена Каравелова.

Слезы мои не жемчужны,
Слезы горюшки — вдовы,
Что же вы Господу нужны
Чѣмъ ему дороги вы?...
Некрасовъ.

I.

Доста година има, бого мој, од како сам се родила на овај бели свет, па ипак не могу рећи, да сам живила — јер нисам никад имала радосна дана. Једва ми је било четрнаест година кад су ме удали. Мораш да слушаш свекрву, да двориш мужа, да владаш домазлуком. Но то није још ништа, јер је мој муж био добар и разуман човек, а у кући, у којој има доброте и разума, ту се живи лако и весело. Нисмо били богати, али нам бог даде здравља и поштења а то је највеће благо за сироте, вредне људе. У богата суседа нисмо хтели никад просити. И бог не оставља добре људе на миру — ваљда што су му нужни. Једно јутро оде ти мој војно да донесе дрва а ја одем да белим платно. Седнем ти ја под врбу на деда Бошковој ливади, па чекам да ми се платно осуши. Около мене, хвала буди богу, све се зелени и мириши: ветрић лелелује зелену траву, ласте цвркућу, врапци се кључу и туку; бели, црвенкасти, жути, шарени и бог те пита какви лепирови прелећу од цвета до цвета: за њима лете чеље; скакавци поскакују и тресу главама певајући: тик! тик! тик! Гуштерови трче по пукотинама, мирис од сена осећа се на све стране, жито већ почело жутити; тице певају, а уза све то чује се песма сељакова:

Охъ, иди рѣчи, пиле Дено,
На моя ли майка,
Да приготви, пиле Дено,
Седемдесетъ кръши,
Та да вежемъ, пиле Дено,
Седемдесетъ рана....

Лепо ти је, боже, на том месту, мислила сам ја у себи па станем купити платно....

Уједаред ето ти иде моја свекрва сва рашчерупана и плачна....

— Боже! шта ће то рећи?

— Брзо скупи платно па иди кући, рећи ће она... Муж ти је болан преболан... Поитај, драго дете моје... Ја идем по попу... иди снајо, брзо иди сунце моје...

Digitized by Google

Кад чујем ове речи коса ми се накостреши, кожа ми се најежи а ноге ми почну клецати. Оставим платно па појурим кући као стрела. Кад дођем имам шта и видити. Мој Стојан лежи поред огњишта, глава му расцопана, руке му испресецане — висе... Свог га крв облила... Не знам шта је било после... Поболем се, лежала сам три месеца у постељи и родим два недоношчета, једно мушко и једно женско....

II.

Моја свекрва живила је још врло мало после смрти сина свога. Добра је жена била та моја свекрва. Лака јој земљица била! А ја ти останем удовица, сирота, саморана на беломе свету. Морала сам радити, да дечицу своју зараним. Тешко ми је било, али шта ћу да чиним: тако ми је било суђено! Моја сирота деца одрасту ма да су били готово увек и гладни и жедни и боси и голи — они навршше четрнаесту годину. Сина Ђорђа дам ја попи, да га учи писати; а ћерка моја Недељка умела је свашта радити — изашла је прекрасна домаћица, милина је било погледати је. Обоје би отишли у башту, па он би копао а она би сејала; он би поливао а она би плевила. Тако би вазда радили моји голубови па би увек певали и веселили се. Гласови им били су као у славуја или ти анђела божија. Најмилија им песма била је:

Што ти везеш Маро?
Што ти везеш Маријо?

Кад их тако чујем, морам да се заплачем од радости.

— Хвала ти Боже, мислила сам ја, што си ми дао децу моју, моју једину утеху. Имам бар чему да се радујем, имам кога да обгрлим, помилујем и пољубим — е па тако ми мало бол одумине.

Но и те мале радости брзо не стане, нови јади пану ми на срце. Ја опазим како је мој синак, моје мило дете, замишљено; мора да му је било што тешко на срцу. Често би сео пред врата и дубоко би се замислио, а своју главицу би на руку наслонио.

Једанпут га ја запитам: „за што си се, сине, замислио, каква ти је невоља дете моје?“

— Рђаво је овако живити на свету — говорио је он — тешко претешко нам је овако живити. Гледај како други људи живе — немају никакве бриге а шта смо ми? Ми смо робови, мајко, ми смо као скотови. Зар није срамота за нас, да нама Турци и свакојака неверија влада. Па какви су ти Турци? Глупави као волови, а зли као пси!

Digitized by Google

— Немој, дете моје, тако говорити, реко му ја, имају и зидови уши; осудиће те, казниће те....

— За што да ћутим? рећи ће он; не могу ћутати кад ми је прекипило срце, нећу да ћутим. Допусти ми, слатка мати, да могу бар пред тобом рећи, што ми је на срцу.

И он је говорио и говорио.

— Шта се то с мојим сином збило? мислила сам ја. За што се он тако изменио? А био је пређе, боже мој, миран као јање, благ као анђео.

После неког времена стане се мој Ђорђе дружити с једним ајдуком, који је био из Ниша, и често би се с њим договарао. Мени се то познанство није свидило и ја, као мати, пожелела сам да дознам, шта се моје мило дете разговара са тим бескућником. Кад они једаред оду под једну крушку, поткрадем се ја као мачка и станем прислушкивати.

— Ти још не знаш шта се са мном збило? рече ајдук. А и шта да ти говорим о невољи својој. Мати ме је моја већ на зло и на грех родила. Судбина мене није повела тим путем којим води друге људе. Она ме гони већ од колевке у пропаст, јер ја сам, чим сам се родио, био већ проклет за навек. Ја не могу опростити ни најмању увреду, не могу, јер су и мени много зла починили; освета кипи у срцу мом..... Једина сладост ми је вино. Ајде, побратиме, да пијемо и да се веселимо! Вере ми биће нам тада лакше; за што да дремамо?

— Буди паметан, Недељко, рече мој синак. Не мој срдити бога. Та бог ти је дао памети...

— А на што ми памет? Моја памет мене на зло наводи! Ево овде је моја памет!

Недељко показа на тиквицу с ракијом.

— Није ми ништа милије од овога. Ајде да пијемо заједно још мало, па да певамо и играмо. Ајд!

— Не могу ја пити, рече мој син, нећу да пијем...

— Ти си баба, као што ја видим, ти си кукавица. Ти си човек без срца и без душе, без поноса! Да је ко мог оца убио ја би му се светио до деветог колена. Ај мој брајко, какав си ми ти син кад нећеш да се светиш убицама свога оца? Та проклињаће те кости његове у гробу!...

— Доста је, доста о том, молим те.

— Доста! Не допадати се кад ти ко истину у очи каже?

— Па шта да радим?

— Свети се, свети до последњег часа.

— Па како ћу да се осветим?

Digitized by Google

— Питаш како, оћеш ти само да осветиш оца, а ја ћу тебе већ научити како. Оћеш ли?

— Оћу одговори мој Ђорђе, па побледи као крпа.

Даље нисам могла слушати, на очи ми се црно навуче, око главе ми се све окретало, а ноге ми почеше клецати.

(Наставиће се.)

НАРОДНЕ ПЕСМЕ.

1. Долазак старог свата.

Пуче пушка двори зазаше,
На прилику стари сват да иде
Хајд изађи мајко младоженьска,
Те прихвати коња старом свату,
Одведи га у нове градине
Па га вежи за јелу зелену.
И мећај му траве детелине
По највише пребела босиљка.

2. Опет старом свату.

До тебе је стари свате до тебе
Где су твоји момци код тебе.
Ми пратисмо малу мому на воду,
Сретоше је луду младу од воде,
Разбише јој ново ведро ковано
Полише јој жут-папуче на ноге,
Облубише лепо лице убаво.
Плаћај нама стари свате те плати.
Ако нећеш стари свате да платиш,
А ми знамо врања коња и тебе,
Извешћемо врања коња на пијац,
Продаћемо пошто за што за двеста.
Узећемо девојачко за новце.

(Из Алексинца.)

3. Кумовање брата и сестре.

Пошла стана да кумује
Са Јованом милим братом.
Прошли гору не зборили,
Кад су били на крај горе,
На крај горе два студенца.
Стани братац говораше:
„Умиј Стано бело лице.“
Сеја брата послушала,
Уми Стано бело лице,
Сину лице као сунце.
Братац сеји говораше:
„Досад си ми сеја била
„А од сада верна љуба.“
Викну Стана колко може:
„Чујте тице по горици,
„Однесте ми мајци гласе,
„Нек ми пошље аршин платна,
„Да увијем бело лице,
„Да ускочим у тих Дунав
„Боље рибе нек ме једу
„Него братац да ме љуби.“

Читано у „Српској нади.“
Скупио Раша Милошевић

ПРЕПИТАВАЊЕ.

IV.

Већ смо отоич изрекли, да се детиња храна у прво доба састоји управо по својим праосновкама из сасма чудноватих ствари. Те су основке особито кисик, водик и душик, три дакле ваздушна

тела, и томе се придружи подоста угљика, дакле угљена. Тој чудноватој смеси од ваздуха и угљена придодане су у мајчину млеку још некоје материје, али њих је само мало, и од чести се и не зна за њих ништа у обичноме животу, као што: калијум, натријум, калцијум, магнезијум, хлор и флуор и још неке, које су за дело познате свакоме, као што је: гвожђе, сумпор и фосфор.

Ну те су чудноватe ствари већ по самој природи зготовљене и израђене у млеку за јело. Јер пратварке и спојеви им, које можемо и вештином произвести, никако нису за храну. Шта више преко је нужно, да их природа сама зготови за јело, а то да те материје пусти, да прођу кроз биљинско царство, да их тек у биљинскоме животу претвори у нове видове.

Биљка живи од простих спојева пратварака, или да се изразимо тачније, биље није ништа друго, него прерушени прости спојеви пратварака. — Тек кад се збио тај прерушај пратварака у биљци, постале су пратварке кадре, да послуже за храну животињама и човеку.

Све, што човек једе, морало је бити пре тога биљка. Истина бог, човек живи и о месу, о масти и о јајима животињским; али од куда су животиње ти састојци? И опет само из биљака, којима су се храниле.

У природи бивају с тога редимице прерушаји. Прости спојеви пратварака хране биљку, биље храни животиње, а животиње и биљке храна су за човека.

И мајчино млеко, које је најпростије и најприродније јело за сисанче, постало је само од туд, што је мати јела од биљака и од животиња. Те материје, већ зготовљене за храну матери, прерушиле су се у њезину телу, и један је део од тога постао млеко у дојкама, што ће да препитава сисанче.

Са свим је дакле на свом месту, кад велимо, да се мајчино млеко састоји из кисика, душика, водика и угљика и из нешто мало других пратварака; само су те материје у млеку већ тако међу собом спојене, да су постале питне и, као што већ рекосмо, сад су: сирик, маслик, млечни шећер, соли и вода.

Ну шта имају те питне материје да раде у телу детињем? Шта бива из њих, кад дођу у сисанчетово тело? Како се претварају, док су још у телу? Којим путем одлазе из тела и на који начин присиле дете, да узима нових материја у себе?

То су редом питања о препитавању, на која ћемо сада редомице да одговарамо, и кад будемо одговорили на сва, биће нам слободно, да погледамо мало и даље, да се обазремо и на питање: која су јела најздравија и најпробитачнија за човечије тело

у оно време, кад се не препитава више мајчиним млеком, него има да бира из силних биљинских и животињских оне исте материје, што су састојни делови мајчина млека, себи за храну.

Заиста нам је било нужно, да учинимо мале неке припреме, којима ћемо лакше доћи до одговора на она питања; ну с тога ћемо бити сада опет краћи, и брже ћемо доћи своме циљу, а надамо се, да ћемо читача бар у нечем поучити о ономе, што нам о томе казује најновија наука, ако нам са мало свога расутка притекнете у помоћ, по што морамо гледати, да мало краће и на брзу руку овршимо свој задатак о тој важној ствари.

V.

Када дође дете на свет, донесе оно са собом крв и месо и кости и органе, који су до селе постајали и хранили се крвљу мајчином.

Али чим ступи дете на видело, не храни се више у досадањем начину од матере и не излучује кроз мајчино тело оно, што му од материја није више од потребе. Дете дише сада самостално и излучује дисањем с места на поље угљик као угљену киселину; кожа се почиње испаравати и излучује навластито водик и кисик у виду воде и водене паре; а другим путем опет издаје дете од себе душик. Материје те, угљик, водик, кисик и душик, беху пређе живи делови у детињу телу, а сад нису више за потребу, те се излучују из тела.

Јасно је, да дете треба сада да надокнади то, а то и чини сисајући мајчина млека, које навластито тих материја има у себи.

Ну на који начин бива тај надокнад?

Млеко склизи брзо из детињих устију кроз грло у желудац; али већ у устима наилази млеко на неку особиту течност, с којом се смеша, на пљувачку, која има то својство, да приуготови млеко за прерушај у желуцу. Али што је главно, бива у самоме желуцу. Платна желудачка издају из себе некакву течност, која се зове желудачки сок и која има то својство, да претвори у кашу не само млеко, него и тврда јела, која су иситњена и оквашена.

Наука је показала, како се тај желудачки сок може направити и вештином, и ми можемо сада поступак варења, то јест, прерушај тврдих јела, н. пр. коре од хлеба и меса у кашу, у чаши, у коју смо усули вештачка желудачка сока, посматрати.

Чим се варење сврши, отвори се доњи отвор желуца, што води у црева, који је за време варења затворен мишићем једним, и каша тече онда у наставак желуца, у црева, која су

само једни једини дугачки мехови, који леже једно над другим умотани. И ту се смешају с кашом течности некакве, од којих је најпознатија жуч, које настављају варење, док се каша не раздвоји на две стране, у некакав танан сок, који се састоји из састојака питних по тело, и у чврши део, који не пита тело, и који за тим кроз доњи створ тела иде на поље.

Ну како доће питни сок у све крајеве тела?

На желудачкоме и цревноме платну шири се мрежица од врло танаких крвних цевака, које за време варења примају у себе воду и све што се у њој раствори. Осим тога има дуж црева неброј каналића, што их зовемо упилицама (Saugader). Ти каналићи упију у себе сок, и како су црева врло голема — код одраслих до својих 30 стопа, — то је упијање то сасма потпуно у здравоме стању и права је пића сада сва у засебним каналићима.

Све те цевчице састају се горе и доле на кичменици и спајају се у један мех, који се у вис пење до саме грудне дупље (коша); и ту се мех излије у једну главну жилу, у којој је крв, која почиње да кружи и иде да се излије у срце, па да после од туда другим путем поће по читаву телу.

Јело, а исто тако и мајчино млеко, долазе у претвореноме виду, како сок, који већ врло јако наличи на крв, великим страпутицама у крв и смеша се с њоме или правије, претвори се у праву крв.

Одмах ћемо видети, шта бива даље с крвљу.

VI.

С пуним правом називамо човечију крв житким телом човечијим. Крв је опредељена на то, да се преруши у живо чврсто тело човечије.

Свак се беше чудом зачудио, када оно велики јестаственик Либиг назва крв „житким месом;“ ну имали би пуно право, кад би ишли још и даље и назвали крв „житким телом човечијим.“ Из крви не постаје само мишићно месо, него из крви бивају и кости, постаје и мозак, и маст, па и зуби, постају очи, била, хрскавица, живци, жиле, па и сама коса.

Рђаво је, ако представљамо себи, да су творива за све те ствари у крвној течности растворена, као оно шећер у води, где је вода увек нешто са свим друго, него што је шећер у њој, него морамо узети, да то није ништа друго, него само градиво за све те делове чврстога тела.

Digitized by Google

Једно одељење срца прима у себе крв, и потискује је од туда у плућа. По чем плућа удишу у себе ваздух, то при томе на веома чудноват начин узима крв у себе кисик из ваздуха. Та се кисичка крв поврати с нова срцу, и то особитоме одељењу његову. Сада се срце опет стисне и потера кисичку крв кроз све удове тела, помоћу била, која се све више и више разграњавају, и при том постају све танњима и танњима, док на послетку не отанчају тако, да их не видимо слободним оком. Крв на тај начин дође у све удове тела и врати се опет кроз та сићушна била, која се за тим споје у велика била, на ново у срце, од туда се опет потискује у плућа и опет кружи кроз тело.

За време двојаког тог кружења крви од срца плућима, и опет на траг од плућа срцу, и за тим од срца свима удовима тела, и опет на траг, бива знаменити промет творива, бива измена, којом се све не потребно, већ употребљено избацује из тела, а нова се материја унаша у сваки уд тела.

То је одиста чудновато и узрок томе није још испитан и са свим разјашњен науком; ну толико је извесно, да крв, кад пролази кроз све удове тела, у свакоме уду истовари навластито оно, што је томе уду од потребе, да би се обновио, и да из сваког уда све оно, што није већ више од какве потребе, истурује на поље из тела.

Крв, што је н. пр. постала из мајчина млека у сисанчету, има у себи фосфора, кисика и калцијума у виду фосфорно-кисела креча, и овај се при оптоку крви сталожи на кости и постаје им главан састојак. И на зубе се слегне на исти начин флуор-калцијум. Мишићи, месо, добијају из крви своје састојке, исто тако постају из крви и принављају се живци, жиле, кожа, мозак и нокти, а и унутарњи органи: срце, плућа, јетра, живци, црева и желудац.

Ну сви ти делови дају за то крви истрошене своје честице, а крв их одноша после онамо, од куда ће као не потребне изаћи из тела на поље.

Свежемо ли уд какав на телу нашем тако, да не може у њему да кружи крв, изумреће нам тај уд; јер се живот тела састоји у вечитој промени тела, у промету истрошених делића са новом којом материјом, и тај живи промет придржава и помаже баш сама крв, која непрестано кружи, и која се увек принавља од хране и које увек мало по мало нестаје, по чем се претурује у живе удове тела.

С тога и називамо јестиво с пуним правом живежем; а крв, што постаје из хране, с правом зовемо соком живота.

Digitized by Google

УСПОМЕНЕ ИЗ НЕЗНАБОЖАЧКИХ ВРЕМЕНА У ЈУЖНИХ СЛОВЕНА.

(По дру Сигфриду Каперу.)

(Свршетак).

Има и мушких шумских и горских духова, стухаћа. Али они се не гледе радо са вилама и чим се гди год сукобе, одма се заподене између њих љути бојак. Нарав стухаћева је посве дивља. Он тумара увек по пољу и шуми, пужа се уз и низ најстрменитије стење и камење и вреба у заседи људе, па им кида ножне жиле и од њих прави гужве. Ако је ко ногу угануо кад се уз стену пењао, то је доказ, да га је стухаћ за ногу ухватио па му је искинуо коју ножну жилу. Тај мора онда дотле на ту ногу рамати, док му год нога не зарасте...

Али не опоминьу на негдашње обожавање природе само змајеви, гује, вампири, вештице, виле цвеће и неки хришћански светитељи, који су заузели место својих незнабожачких предака, — то чине и стостручни обичаји при порођају, крштењу, венчању, умирању и погребу; а тако исто и славлење разних хришћанских светаца и успомена.

Сасвим незнабожачки н. пр. представљају себи јужни Словени смрт и други свет. Јер за цело оне речи у народној песми, којима се каже, да ће Марко умрети „од бога, старог крвника“ нису у хришћанском добу поникле но су заостале из оног мрачног, незнабожачког времена, кад је недокучљиво, свирепо божаство човеку прекинуло омиљене наваде и делање му, и отргло га од драге својте и огњишта му, па га у пра и пепо претворило, да му једва трага заостане. Но често се узима да растанак са овим светом једино од воље људске зависи. Овако свађање је сигурно више иљада година пре Христа поникло и то далеко с оне стране Урала. Самртнику се није више допадало у овом свету, било с тога што му нанесоше увреду, коју не могаше преболети, било с тога, што му је свет већ додијао. И он се реши да умре. За то га, кад наричу над њим, много пута питају, шта га је управо нагонило да умре, и често му пребацују, што је то учинио, а није се сећао на дужност према својти својој, која би га од тога спасти могла. Онај други свет дели од овога река, и на једној обали њезиној скупљају се душе, да се преко превезу. Бродари су свети Никола и свети Илија. Свеза између умрлих и породице им није прекинута. С тога се самртнику, којег у гроб полажу, увек наручује, да поздрави све оне ср однике што су већ пре њега у онај свет отишли. Својта је и

Digitized by Google

у оном свету својта. Можно је, шта више, да се ко и из оног света својима поврати, с тога га толико уверавају, да га љубе и кадкад тако јако чезну за њим, као да је жив, па је отишао камо год у свет и тешко ће се икад повратити.

Недеља т. ј. дан, кад се ништа не дела, кад се светкује, то је оличена ћи свете петке — петак — на који је дан спаситељ на крсту умро.

Ноћу у очи богојављења отвори се небо, и сваком, који у тај ма на пољу стоји, испуни Бог оно што иште, окром ако му молба није претерана. С тога многи ту ноћ на пољу проведу неки се купају у реци па макар морали лед пробијати; јер отворено небо даде води чудотворну силу.*)

До светог Ћирила (18. Марта) морају се тице спарити и своје гњиздо оплести. А која тица није дотле себи другу нашла тој не остаје ништа друго но да се обеси.

На светог Јеремију (1. Маја) треба око куће ићи, разлупати лонац па говорити: „Јеремија у поље а све змије у море!“ и онда целе године неће та скотија кући досађивати. Ко неће увидети, да је то мала кућевна жртва!

По лежању марве на светог Луку (18. Октобра) зна се, каква ће бити идућа година. Ако држи ноге под собом биће рђава, ако их опружи, добра година. Исто тако се да прорицати по каши, коју праве на св. Варвару (4. Декембра), из брашна од разне ране, с којим још помешају проје, сочива, грашка и боба, и коју једу о св. Сави и св. Николи, што за њом долазе. Ако каша ноћу набубри биће добра, а ако се испуца, зла година. Свакојако је добро на ону страну највише сејати, на којој је највише нарасла. По таким истим приликама сигурно прорицаху старословенски свећеници у незнабожачко време.

Па и најспецифичнији (најпосебнији) од свију светаца, божић, није још из ове штадије — времена — изашао. Сви обичаји божићни опомињу на добротворну, благословену мајку природу. Из свију се види, да се њима оће симболски да изрази изобиље и благослов њезин. Ко на бадњи дан у кућу дође тај је при уласку посипа разном раном, а тако исто и њега поздрављају. Просипање то је већ символ изобиља, плодоносности, и тај се обичај и у других народа налази и то при порођају, у сватовима, при крштењу и т. д. Обично се од оног расипа,

*) То сам исто и у Чешкој чуо. Једна несретница, девојка од седамнаест година, верујући да је така вода свежа и чудотворна, платила је главом, јер је вода била врло ладна — испод нуле. —

Digitized by Google

чега има у изобиљу. Кад приђе огњишту, удари он палицом по горућем бадњаку, и онда благосиља кућу желећи јој толико оваца, коза, говеда, коња и т. д. колико је варница искочило. Кад бадњак изгоре донесе домаћица завежљај сламе у собу, па пође просипљући сламу и квочући као квочка а деца за њом иду пипијучући као пилићи. Ова је слама после од велике користи. Кад се подметне кокошкама, које почну носити, буде- онда тма божији јаја. Ако се која сламка однесе на њиву биће богата жетва. У воду, с којим се колачи месе и ручак кува, баци се неколико зрна од разне ране. Место чаршава простре се по столу врећа као символ обилности, а у неким крајевима ужинају на врећи пуној сламе, а то ће можда бити за спомен да се спаситељ на простом, сиромашном месту родио. Најпочасније место на столу, који је различитим посуђем оптерећен, заузима суд један житом напуњен, а у за њ се запале воштане свеће, па се у том житу гасе. Кокошке, којима се ово жито даде, носе много јаја. Воћке, које слаб плод доносе, ваља само роговима божићне печенке који пут ударити и већ у лето, које прво дође, превијаће им се грање под најлепшим плодом. Свилена буба ни од чега се тако не множи као кад јој се чавура поспе пепелом испод божићних колача. Мимо све то да не би природи прилике дали, да и она тврдује, и са својим се даровима заузтеже, то се три дана сто не спрема, а јести може за то време сватко, колико је коме воља, и нико му неће пребацити, да је не умерен. Из свију песама, које се од божића до нова лета певају, провирује успомена на негдашње обожавање природе, од које добијамо рану и свако изобиље. Да наведемо из не бројних само ову:

У божића три миле сестрице:
Божо сестре дивно разређује,
Једну шаље да пшеницу жање,
Другу шаље да виноград трга
Трећу шаље да му јагњи овце.
Коју шаље да пшеницу жање,
Она сестра брату поручује:
„Дођи, божо, дођи ми, брајане!
„Добро ти је родила пшеница,
„Свако зрно по шиљку дало;
„Која ли је њива прележала,
„Преложница сто шиника равно.“
Коју шаље да виноград трга,
Она сека брату поручује:
„Дођи, божо, дођи ми, брајане!
„Добро ти је виноград родио,
„Свака лоза по стотину грозда,
„По стотину а и по иљаду.“
Коју шаље да му јагњи овце,
Она сеја брату поручује:
„Дођи, божо, дођи ми брајане!
„Добро су се изјагњиле овце,
„Свака овца по јањицу дала,
„Уводница јањца и јањицу.“

У овој песми божић је оличен син божији. Представнице три најглавнија извора људског благостања, земљеделства, виногра-

Digitized by Google

дарства и сточарства то су му сестре. Нова година је млади божић т. ј. млади син божији.

Овде нисмо ни близу исцрпили но тек наговестили нешто од силних успомена из незнабожачких времена, које се у јужних Словена одржаше. Млоге од ових исте су као у осталих Словена а многе као у несловенских народа. Тек ће се доцније моћи све те упоредити а за сад се могу само прибирати. Крајње је време да се то већ почне. Просвета потире све, што је у којег народа посебнога и најживога, и брже корача но наука испитивалаца.*)

С. С.

ФИЛОЗОФИЈА СТАТИСТИКЕ.

(Колб.)

Истина да се греши, кад се тврди, да статистику чине само бројеви, ипак је то сигурно, да се статистика служи поглавито бројевима. Али ти бројеви су хладни, сухи, они те одбијају.

Кад човек погледа читаве дебеле свеске таблица, које су зготовљене без знања и духа, лако ће се уверити, да ове не могу никога придобити за се него морају још многе одбити. Већини је право, изгледала та силесија од бројева овако или онако; они их равнодушно гледају. Ретко заостане какав утисак, каква успомена, осим утиска — негодовања.

Помислиш ли још, рад какве је цељи статистика (или оно што се тако називаше) већ злоупотребљавана. Врло често изгледаше, као да никакви други задатак нема, него да служи владама, које хоће да се што боље покажу и као средство за званично хвалисање. Шта се није све већ статици наређивало и шта она није већ извршивала; како се не састављаше бројеви, да се друштвени односаји једне земље и народа као што сјајнији покажу, а то није ништа друго него меур сапуна, којим се на то смера да се прикрије јадни трулеж или да се искити каква поворка лажи и преваре.

А је ли то заиста статистика? Је ли она само ради тога, да буде улога таких лагарија?

Кад ова најмлађа од свију наука упркос свем злоупотребљењу које ш њом чињаху и у пркос незнању и невештини многих од оних, којима је поверавано да купе и обрађују податке, — ипак све

---

*) Овде би на крају имао само једну примедбу. Капер спомиње онде где је реч о зимјама и зимију једну, која се зове, по њему, главор. Неће ли то бити можда главоћ?

Digitized by Google

више и више важности стиче, — кад сваким даном све више у све слојеве друштвеног живота продире и ове испитује, — кад је већ сада до тога дошло, да се готово ни у једној струци не може ваљан положај без статистичног знања заузети, — онда је то стварни доказ, да та нова наука није гола сиграчка, да она има велике унутарње вредности.

Али — каже се — статистика ипак остаје хладна, суха, она одбија. — То је по себи погрешка, ако и несмо ради, да у заштиту узмемо поступање са том науком, као што многи чине. Статистика ће одбијати и дух убијати само ономе, који не уме те бројеве да чита. Исто као књига у руци човека, који није учио читати и само се у чудновати облик којег слова заблеји, или књига на језику, ког не разумемо. Исто као бара, од које се равнодушно или још и с' гнушањем окрећемо, а од које једина кап испитаоцу природе кад је под микроскоп метне нов свет отвара. Разумемо ли како треба оне бројеве, то ћемо видети, како се свуд развија кретање и живот, све ће нас привлачити, па и изненадити, свуда ћемо открити — чудеса.

Но може ли се статистика употребити на што друго, или је она само ради тога, да задовољава беспослену радозналост? има ли она важности и вредности и за живот? је ли ма у чем од практичне користи?

На то питање нека одговоре неколико примера.

Генијални Халеј први је (год. 1693.) на основу листа у које се бележаху они што се рађаху и умираху у вароши Берислави покушао да научно израчуна колико траје живот чевечији. На том основу подигоше се заводи за осигуравање живота, здравља и рад многих других цељи: — на том темељу развило се после сво осигуравање; на њему подигоше се многе опште далеко распрострањене задруге новога времена, — оне задруге, што су тако снажна покретала у нашим садањим друштвеним односајима.

Пре се у опште у безусловно „аклиматизовање" насељеника у далеке пределе веровало, по ком се човечије тело мало по мало навикне на сваку страну климу. Зато се у јако удаљеним насеобинама европске војске што мање измењиваше, у тврдом уверењу, да ће у толико мање смртних случајева бивати, што се војска дуже у једном истом пределу бави. Статистика је основе целе те теорије аклимитизовања потресла и доказала, да човечије тело у толико пре пропада, што је дуже изложено шкодљивом упливу климе. Тако је енглеска војничка управа усвојила начело ново, да се ни једна војска без преке нужде у каквој удаљеној насеобини не оставља дуже од три године. Резултат те статистиком израђене

Digitized by Google

промене био је тај, да је у британским насеобинама од хиљаду људи само 24 умирало, а пре тога 49, дакле двапут више.

Од свију болести, што људе море, највише жртава захтевају грудне болести, туберкуле. Али та невоља није на свим местима једнака. Но кад се пита, која су дакле места здрава, онда нам наше време не даје још одговора који нас задовољава. Пре шиљаху болеснике у Ницу; најпосле је многе, горко искуство уверило, да то место нема оне добре стране, које му се приписују. На Мадејири их најбоље. Статистичка испитивања доказаше после, да готово исте добре стране и ближе и јевтиније имају Палермо, Малта и Јонски острови. Али која су места у нашој околини најзгоднија за ову или ону болест? Колико би се њих можда спасли, да су само у место отишли, које је неколико миља далеко? Али да се то постигне, мора се статистика више развити. Један француски списатељ, који је и сам лекар (Бертијон у Паризу) врло добро вели: „Шта знамо о узроцима смрти, може ли их статистика дознати? Питајте ког лекара, у којим пределима има најмање грудних болести, да ли има приметних разлика, да ли је близина река добра или штетна? Ниједан неће како треба одговорити. И то код болести, која десети део свију људи прождире; која се поглавито најдражих година, узрасле младости, лепи; која, како се тврди, половину свих смртних случајева између 15. и 30. године чини; — код болести, која је наследна и која се често, пошто је породице унесрећила, само тако завршује, да их сасвим искорени! Само из предрасуде претпостављамо места и климате за болеснике. Породици која од наследности те море стрепи и у други се предео сели, у ком више надежде има, да од бича који је гони побегне, не можемо сигурнија савета дати. И ипак — која се болест може лакше у својим последицама познати него грудне болести, тако да с пуним правом тврдити смемо: ниједно тако испитивање није важније и уједно лакше.“ —

Колико ће статистика кад се развије и усаврши човештву користити, бележећи по свакој појединој земљи које су најчешће болештине, на које треба као ма на које друге догађаје пазити и науку отуд црпети! Кад само онај материјал, што га н. пр. новачења у каквој већој држави дају, прегледамо и ако га је статистика иоле опазно и знанствено уредила и прочитала, долазимо до неочекиваних резултата, који су нам често важни кажипути. То није случај, него дејство узрока који постоје, који се изнаћи могу, кад се н. пр. у Француској у једном департма-у од 100.000

уписаних 118 због шкрофула ослобађају, а у другом, што непосредно на први граничи, од истог броја чак 2809.

Како су важна статистичка испитивања така као што их поменусмо, не само по болеснике непосредно, него и по саме поједине пределе!

Наћићемо места за опорављање здравља, де их данас и не слутимо и да величину какве поразе познамо, тражићемо јој узроке и средства, како да ју одклонимо, за цело често с' пуним успехом.

Нарочиту пажњу заслужује између осталог начин занимања појединих сталежа. Од овога зависи много здравље. За цело није равнодушна ствар, кад је статистика већ доказала, да у стајаћој војсци већ у миру много више младих људи умире, него кад би исте код њиних обичних грађанских занимања оставили или боље (као у Швајцарској) само дотле, колико је неопходно нужно, у оружју их вежбали и под барјак их позвали тек у случају озбиљне потребе за обрану отаџбине. Важна опомена за промену војништва лежи у појави, да већ са ступањем у касарну ти младићи не ретко два пут толики број жртава смрти уступити морају, него што би цо природном току ствари нужно било.

Даље опажамо, да живот свећеника много дуже траје него лекара, тако да први у једном истом месту пром. 66 година, а други једва 52 године навршн, као што опет свуда лекари од свију тако званих „научних сталежа" најпре умиру.

Кад се у неким пределима пронађе, да од кројача преко 30 процената већ од 20- 30 година умиру и у опште 40 проц. опасно оболу, то нас већ опомиње, да не дајемо поглавито слабу децу на тај занат и да друга средства тражимо, како би ублажили погнуто држање при раду како би прибавили леђима наслона и најпосле постарали се да буде чиста зрака у радионици, што никако неће да се уважи како треба.

Кад погледамо на жртве, што их декоје радње (особито фабричке и рударствене) иште и које ће ако и у мањој мери увек искати, мора нас умирити тај факт, да рад само по себи не само не шкоди, него још и живот продужава, јер здравље крепи, а љењост и разблуда тако су исто штетне, као јако нездраво занимање. Енглез др. Гиј многим трудом испитивао је колико траје живот код великаша и до тог је изненадног резултата дошао, да од одраслих они имају у толико мањи изглед за дуг живот, што им је виши положај у друштву, што могу лакше намирити своје нужде. Ми смо се тако јако научили, да мислимо е је бо-

Digitized by Google

гатство најбоље јамство здравља, да ће многе ова изрека изненадити: одрасли у толико мање живе, што се мање радом баве. Човек, који је дуго вредан и раден био, па у једаред све послове остави, латио се најсигурнијег средства, да свој живот прекрати. Најмање можемо дангубу да сносимо, што поглавито за оне важи, који су се на раден живот навикли. „Заиста“ примећује један енглески списатељ, „има већ једна награда и у овом животу, само ако хоћемо, да је познамо. Сирома земљеделац од 30 година, који своју окорелу кору хлеба у хладу свог плота једе, има изгледа, да ће 13 година дуже живети него владалац истих година, који се у кадиву увија и можда половини света господари.“

(Настави ће се.)

ПОДЛИСТАК.

Проповед о љубомори.

Од Бернеа.

О грозници и о другим бољама има у сваком конверзационом лексикону по шест и више страна разведено а љубомору једва удостоје пола стране. Доиста чудо преко чуда! Грозници и другим болестима одма се то нађе лекар, лекарница, толики трошкови и брига, па бар да је радашта, него тек мало нешто потресе човека, па мирна Бачка. А љубомора, што може да нађе у свако доба човека и жену без разлике, што их трује, свирепо гони, бадава тражи помоћи и утехе, за њу нема лека, свуда јој се ругају и презиру је; од ње не може човек ни оздравити ни мирно умрети. Куд ћете грознијег примера, како се љубомора казни, него казна прометејеве љубоморе. Кад је начинио човека од блата, он му још теде улити дух, па украде небеске светлости, али га, на несрећу његову увати ондашња вешта полиција па га преда суду. А суд, да му покаже, кад му је пало на памет, да краде, осуди га, да га прикују на једну стену; али опет су имали мало срца, па да му баш не буде дуго време, одреде једног страшног орла, да му долази у госте и да га кљуца у срце. Љубав је онај пламен због којега богови људма завиде, а љубомора је тај кљуцајући орао, што хоће да се освети људма за њихову крађу.

Љубоморе има две врсте, мушка и женска љубомора; а то није свеједно. Човек не мрзи своје супарнике, а жена, да може само, опа би своје супарнице попила у кашици воде. Па то је тек онај ђаво што би, али не може, па се тим још већма само једи и гризе. Мушка љубомора то је, да се песнички изразим, бурно море, што све поплави, што год на

Digitized by Google

њему сталнога има, што све обара па прождере, што све осећање, сав дух уништава. А женска љубомора то вам је узана валовита река, што своје дно сакрива; она још јача женско срце и женски дух. Љубоморан човек то је прави разљућен лав; он племенито осећа, па само га тек кад и кад глад примора, да свој пљен раздере. Љубоморна жена то је гуја отровница, она вам је сујетна, па само гамзење већ може да је наведе да вас уједе. Љубоморан човек љути се на оно што воли, па то га наведе да се окане даље љубави, жена напротив мрзи своју супарницу, па што јој је љубомора већа тим јој је и љубав већа. Љубоморан човек постане луда, а тиме губи важност код жене, па га више не воли; а жена буде паметнија и љубазнија, па у човеку још већма потпаљује љубав. Љубомора је страшно крваво дело, што га жена лакомислено употребљава, како би само својој сујети годила; колко пута она увреди човека само за то, да после ужива у његовим боловима Човек презире тако средство, ма да су практични људи то много пута употребљавали и и то за то, да или чију љубав, што тек тиња, потпале или, ако су спазили код какве женске љубав, а она сирота стидљива па не сме да ју искаже, да је тим средством некако присиле, да је мора открити, или они шта више створе и нову љубав. Сваки, који је то средство употребљавао, може јамчити, да је тим начином увек успео.

Љубав је једнолика, јер она испуњава свог човека. Јер свако уживање, ма којим чулом, ма с које стране дошло, увек остаје само сурова материја, која истина при уласку свом неки ђумрук плаћа али опет путује даље док не дође до срца, које га после разашиље на своје станице. Сва уживања, ма она каква била, чим кроз срце прођу, одма се претворе у крв. Али има и јада, што наличи на радост, па тако исто испуни целог човока, те се претвори у крв, а то је љубомора. Као што је свирка надземна сласт и човек, што ју осећа, ужива све светске радости, тако је и љубомора нечовечан јад, а груди, што их оно испуњава, осећају болове свију створова. Презрена љубав то је смрт. Али љубомора то је још горе, то вам је прави страх од смрти.

Жене не умеју да уваже љубав човечију. Оне увек мисле, да је њихова љубав већа, али се љуто варају. Жена само онда живи кад љуби, кад се у каквом човеку изгуби. Срце се женско роди већ празно, па нема у њему ништа што би свршило с пута човеку који љуби. Али душа је човечија пуна и жива, па мора читав свет да истисне, само да може у себи сместити оно што љуби. Он жртвује за жену све наде своје. Његови су осећаји река, а мисли, то су лађе, што по њој плове и све радости живота његовој драгој односе. Његова је сва имаовина у једној руци, па сад ако му се љубав презре онда је пропао, за њега нема више спасења. Камо да се окрене несретник? Да ли га душевна радња разведри? Али како ће кад нема више духа, та није ли га свог драгој својој жр-

творао? Не може оглувити, јер не чује, а не може ослепити, јер су му очи затворене. Младићу, који љуби, цело људство само је ствар. За њега нема света.

(Свршиће се.)

На истоку.

По доктору Драгутину Рихтеру.

(Наставак.)

Често сам посматрао грају по улица Стамбула, — оно чудно мноштво људи погурени радена са великим прљагом на леђи, де се журе по васдан не куда, не обзирући се ни на оне, који их гурну или очепе; илити без брижне путунције, де се ко чикови провлаче кроз редове мимоходећих: илити не веште фијакере, де узалуд зијају, да им се пут прокрчи. Сваки то гледа предасе; никога се не тиче, нити ко кога посматра; нико се не осврће, догодило се ма шта за њима! Небрига је канда вођ и малом и великом; радозналост никога не мори... На великом базару тако зване Чаршије гледао сам једнога дана некога масног' симицију, који на поширокој дасци с' многи лебчићи, који му над главом одскакиваху, поорну и паде.... Сви лебчићи, колко их је било почеше да се котрљају по улици овај овамо, други онамо. Крај њега стотине пролазише и — нико да застане, бар да се насмеши, или да се сагне, па да му помогне при купљењу. Но овај на то и не чекаше, па и не обзирући се, да ли се ко смеје или не, да ли га ко гледи, или не, поче да купи своје лебчиће... То би код нас сасма друкче изгледало. Ми не би пропустили, а да се од срца не насмејемо, смејали би му се дакле, — али би се уз то и сагли, да шњиме купимо... Па узмите ово опет. Нигде на свету не сигра се тако с' ватром, као у Цариграду и ма да та лакомисленост нигде није тако опасна, као у самом Цариграду, који се одликује баш присним ватреним пријатељима: дрвеним кућама и уским улицама! Баш уз гомилу наслагани дрва потпирује кафеција ватру, да кафу пржи ил' кува; а вредни ковач или брат му бравар дува сасвим безбрижно у своју ватрицу, која тек да ливне пламенои расушене даске, што му покривају — дашчару. Ту скоро сваке недеље забукти, сад у овом, сад у оном крају, којом приликом само по сто дрвенара могу пропасти и пропадају. За погорелце нико се не стара, не пита се ни то, које погорео. Овај не описан егоизам и немар баш ко да се и на саме псе разпрострео, који по васдан без госе тумарају и урличу по улицама Стамбула. Но ови бар реже на подекојег мимоходећег? Јуре се куд им се прохте, баш ко да и они пореза плаћају; улица им привилегисан дом, у коме живе и уживају, у њему се коте, бацају своје штенце по јамуринама, у којима родитељи

поцркају и иструну. Нико о њима и не мисли, нити их ко гања. . Немаран Туркеља сасвим учтиво сврне му с' пута или га обиђе, ако се пред њим пружио, па и сами коњи обилазе их. Оптерећено магаре не мање. Над кровови пак витлају се читави чопори орлова, који се сасвим флегматично спуштају, да одкину по који комадић трулежа, што кади на далеко улице. Но ово није природа тих животиња, ово је нешто баш противно, а нагон им се уобичајио с' тога, што му труо живот самих становника на пут не стаје. Трпнти све ово око себе!!! Чудновато, заиста чудновато!!! Изгледа баш ко да живот овде не живи, ко да не вреди ни пусте паре! Па још некоји веле, овде се животари слободније, него ма где у беломе свету! Без сумње би се нерад и небрига могла узети за — слободу, кад би ова уз тако развраћен и тако женарски народ имала значаја и вредности... Па и ко би тако дреко и не размишљено сравњивао независност особног живота у немоћној држави са светом слободом, која кадра беше силу у држави да уздигне — као у Енглеској, или мудрост у народу да пробуди — као у Швајцарској! Онде је „снага" и „збиља," која слободу чува; а овде „слабост" и „небрига," уз које се олако и до суровости и самоволье изопачила.... У осталом, и сама повесница казује нам ено, да падишама никада не лежа слобода на срцу, којом би народе усрећити могли!

Но зато су им багателе драже и светије. Погледајмо само она небројна опредељења закона им, која и у најдубље и најскривеније тајне домаће продиру. Шта ти ту нема! Ту ти је назначено и то: како ћеш ватру да ложиш, воду да доводиш, кућу да зидаш; како ћеш да се одеваш и како жене да се одевају и т. д. и све то у тону заповедајућем, саветујућем или претећем. Пекарима се налаже, да лебац добро соле и нешто масла да домећу; куварима опет, да у чистим кецељама кувају и да неверне не примају за надгледаче; касапима опет да џигерицу саму за себе продају, а посластичарима, да бадеме добро обаре и загореле не меће у алву! Све то опредељује закон, а уз њега ваља још као јавно и приватно право Урф, или на дуже речено: самоволья падишина, којој се клањати ваља, као најузвишенијој светињи. Ко што се види дакле, воље свагда за доста беше, како да се слобода „скучи," ал ево више од једнога столећа, како нема више у држави снаге, да законима правог поштовања и уважења присвоји, те се лако, полако губе...

Од како Турска престаде бити држава, која осваја и надјачава, утону јој и спољна сила у заборав. Пљен и трибут подјармљени витешки народа, којима далеко племенитија крвца у срцу ври, обдржаваше је за дуго, па и сада још у нечем, но то „нешто" — канда ће је скоро да збрише. Пре него икоја држава искусила је Турска, да је у сретном бућету срећа и снага државе. Свега овог нестало је данас, и с' тога се и покреће та изргана машина само помоћу привидни пријатеља, који јој

„себе ради“ леваком по нешто пружају. Ту вам проује и више месеци, а да ни један званичник своје плаће не прими, нити војник своје дневнице. До тог је дошло!

Видео сам тако једнога капетана у Рушчуку, у потпуној униформи, де прти на леђи чак са житом, који ће да га избави од глади. На станицама и сами одличнији званичници иштy на напојницу; тако се сећам, да један у Смирни у свима језицима ваљда викаше ту реч: „напојница,“ како би га сваки новодошли путник разумети могао. А од чега другог да живи, одговорише ми на моје удивљење многи, кад му држава не може да помогне! И крај свега тога не стара се ова у правој збиљи, како да се искобеља. А од куд то бива? Без сумње је и томе узрок она горе речена немарност, која се већ и у душу увукла. Е тако ће мало по мало и да се загусти...

(Свршиће се.)

Народне загонетке.

(Скупио у хрв. крајини: Манојло Хрваћанин.)

(Наставак.)

Шака шаша на врх раста?

Коса.

Срце му је пртено, тјело му је дрвено, зуби су му гвоздени?

Сунце и мјесец.

Пет браће кућу праве, а не мисле у њој становати?

Пет игала и чарапа.

Пуно сито лешњикова а међ њим сам орах?

Небо, звјезде и мјесец.

У једном суду и вино и вода?

Јаје.

Тица жупа гвоздена кљуна дрвена репа?

Коса.

Жуто мače пред богом плаче?

Кандило.

На воду иде, а воде не пије?

Звоно.

Сјекотићи сјеку, вукотићи вуку, сам баћа прихваћа?

Зуби, грло и језик.

Нева невн поручује: пошаљи ми нево моја, шетља петља на магаре, покисе ми чисти бисер на загаре?

Вреће и жито.

(Свршиће се).

Digitized by Google

БИБЛИОГРАФИЈА*)

Српске књиге.

РУЖА. Шаљивый листъ. Издає и уређує Мияило Ђ. Ћелешевићъ IV. година. Излази у Београду 1-пут на недељу на по табака на 4-ни. У Београду у државној штампарији 1868. Стоји на годину 48 гр. чарш.

ЗАДРУГА. Лист за пољску привреду. Издаје и уређује уредништво „Србије." Излази у Београду сваких 15 дана на 4-ни на 2. л Штампа се у државној штампарији. 1868. Стоји на годину 24 гр чар. Излази само 7 бројева.

ПАСТИР. Лист за науку и књижевност духовног садржаја. Издаје и уређује ректор богословије прота Никола Поповић. Излазио најпре сваке недеље на табаку, а после три пута у месецу на табаку и по на 8-ни. У Београду у штампарији М. Стефановића. Стоји на годину 60 гр., а у Аустрији 6 фор. а вр.

ДАНГУБА. Лист за забаву и шалу. Излази у Београду један пут на недељу на 4 листа на 8-ни. Издаје и уређује Јован Балукчић. У Београду у државној штампарији 1868. Стаје на годину 32 гроша чаршиски. (Престао излазити у јулу месецу.)

ЗИМЗЕЛЕНЪ. Листъ за умне, забавне и материјалне интересе. Издає и уређує А. Андрићъ. (Прилогъ Световиду.) На 4-пи на 2 л. Излази у Београду у неодређено време. У штампарији А. Андрића. 1868. Посебне цене нема.

*) Да би ова библиографија што потпунија могла бити, умољавамо лепо све издаватеље и списатеље наше, да би нам љубав имали послати од сваке књиге, коју на свет издаду, по један примерак, или бар потпун и веран наслов сваке књиге. У.

САДРЖАЈ.

А. О монархији. (Из књиге: „О уставној држави и њезиним установама.") Од Ђ. Вукићевића. — Одвојена грана. Песма И. Ђ. (Из „Преходнице") — Горка судбина. (Приповетка једне Нишлијанке.) Од Љубена Каравелова. — Народне Пјесме. (Из Алексинца.) Скупио Раша Милошевић. — Препитавање. — Успомене из незнабожачких времена у јужних Словена. (По дру Сигфриду Каперу.) (Свршетак.) — Филозофија статистике. (Колб.) — Подлистак. Проповед о љубомори. Од Бернеа. — На истоку. — Народне загонетке. Скупио у хрв крајини: Манојло Хрваћанин. (Наставак) — Библиографија.

Издаје: Матица Српска. Уређује: А. Хаџић.

Платонова штампарија у Новоме Саду 1869.

Digitized by Google

Број 9. у новоме саду 31. марта 1869. Год. IV.

МАТИЦА.

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

ИЗЛАЗИ:
десетог, двадесетог и последњега дана сваког месеца на табаку и по.

ПРЕТПЛАТНА ЦЕНА:
на год. 4. ф., на по год. 2. ф. на три мес. 1. ф. Рукописи се не враћају.

А. О МОНАРХИЈИ.

(Из књиге: „О уставној држави и њезиним установама.“)

Од Ђ. Вукићевића.

2. Почем је у уставној монархији припознат како владар тако и народ за равноправна носиоца највише државне власти, настаје друго питање: на који начин и у којој мери оба ова државна елемента утичу у најважније функције државне суверености а то је у законодавство, управу и правосудство државно?

Што се законодавства тиче, ту се владаоцу у законодавно дело толико исто уплива уступити има, као и самоме народу. Кад неби владар при законодавству толико право имао, као и народ, кад би он као врховна глава извршни органа у држави, дужан био просто извршивати оно, што би законодавство без његовог уплива решило, то би он стојао испод законодавства: а то ће рећи испод народа, био би овоме не равноправан већ потчињен, а то се не слаже са достојанством монарха, са појмом и значајем уставне монархије.

По томе, као што реко, има се владару са народом равноправни уплив осигурати у државно законодавство, тако, да владар посредством своје владе извршује само оно, што је његовим утливом и одобрењем законодавно тело закључило. Уплив владара на законодавно тело извршује се обично на сљедеће начине: Прво, ни један од законодавног тела донесен законски предлог све дотле законске снаге нема, док не добије од монарха санкцију и потврду; друго, владар има своје Veto, а то ће рећи, право да може појединим законским предлозима одрећи потврду; треће, владар има право, распустити сабор и нов сазвати, ако се у појединим питањима са сабором не би сложити могао; и четврто владару се уступа уплив у законодавно дело и на тај

Digitized by Google

начин, да може наименовати поједине чланове у законодавно тело, а наиме у горњи дом у државама са две коморе, у неким државама и највише чланове владе. Чланови династије имају такође право гласа у законодавном телу.

Што се владе тиче, ова начелно у свакој уставној монархији припада владаоцу; но он ју не извршује никако автократски и неограничено, него у смислу уставни закона посредством министарства и други органа владини.

Сваку наредбу владину има премапотписати један министар, овај је одговаран народном представништву за законитост и целисходност издате мере и наредбе. На овај начин постаје сам владалац свет и неодговоран, на овај начин постаје истином начело, да владалац никада погрешити, ништа зло и рђаво учинити неможе.

У уставним монархијама иште се као необходни услов истине и праве уставности да влада буде парламентарна, а то ће рећи, да влада мора бити израз већине сабора, да се мора састојати из они мужева. који заступају начела и осведочења већине сабора. Овим начином осигурава се очевидно уплив народа на састав и делање владино, овим начином уклања се опасни дуализам, који отуда постаје, кад се законодавство и сабор из различни фактора састоје, и различна државо- и грађанско-правна начела и правце заступају, овим је начином на послетку могуће, да се постигне нужно јединство и усредсређење свију сила за напредак и сретни развијтак државни.

Правосудство државно стоји такође у тесној свези са факторима законодавства и владе. Правосудство се у уставној монархији обавља у име владара, а саме законе, по којима се суди и начин, по коме се при суђењу поступати има, опредељује законодавство.

По томе видимо, да се у правосудство утичу оба државна фактора у уставној монархији, а то је владар и народ. Једно још остаје нерешено питање, на који се начин имају постављати судије у држави да ли наименовањем владе или избором народа. Уставна пракса у разним уставним државама у овоме погледу није једнака, шта више, ни у самој теорији ово питање још није начисто доведено.

Почем ово питање и нас Србе у Угарској посебице занима, то ћемо о њему говорити доцније у посебном чланку.

3. У уставној монархији иште се даље, да све три најглавније функције државне суверености, а то је законодавство влада и правосудије државно међусобно у тако целисходном односају стоје, да у једном духу и правцу делају, да заједнички

унапређују државне цели и подупиру хармонични развијтак целокупног живота државног у опште.

Ово се пак само тако постићи даје, ако у органима државног законодавства владе и правосуђа постојала буде унутрашња органична свеза и јединство, која се, као што мало час показасмо, само тако постићи може, ако у сва три врховна органа државне власти целисходно и тако рећи подједнако оба државна фактора уставне монархије а то је народ и владар утицали буду.

Монтескије и неки његови посљедници приповедаше науку: да се државна цел у уставној монархији најсигурније постићи може у савршеном одељењу и потпуној независности врховни државни органа, а то је законодавства, владе и правосудства.

Где су ове најглавније функције државне власти потпуно одељене и једна од друге независне, налазаше Монтескије узор правој уставности.

По његовој науци и усљед жалосног искуства, које је француска за владе Бурбона у XVIII. веку са тога претрпила, што је у рукама француски владара уједињена била свеколика законодавна власт, влада и правосудство, упадаше државници и публицисте француске револуције у другу крајност тражећи лека и спасења у потпуном одељењу и међусобној независности владе, законодавства и правосуђа тако, да ове три најглавније функције државне власти и недолажаху никада међусобно у додир, нити имадоше уплива једна на другу.

Но шта беше посљедица ове науке, основане више на апстракцијама чисте логике него ли на искуству практичног живота? Посљедице беху ове: Почем је влада и законодавство свако за себе имало свој особени избор, особена начела и правац: — почем није био никакав уставни пут и начин прописан, како би ови разни фактори један другог убавестити споразумети и ујединити се могли; почем нити је законодавство имало право приволети владу, која заступаше противна начела, да са владе уступи, нити је влада имала право распустити сабор, који не беше мнења владиног: — то је противност између ова два фактора државне власти све дотле растла, док се ови напослетку насилно не сударише, — и тиме се постигло баш оно, што хтедоше брижно да избегну, а то је: да се обе државне власти уједине у једне руке. Парламенат победивши владу, преузе и управу државну у своје руке, устав буде у основу потрешен, и преиначен, правосудство изгуби своју независност и у парламенту наступи анархија странака, које имајући кад једна кад друга случајну већину

прогањаху се међусобно, док на послетку сви скупа војеној деспотији не подлегоше.

Овај историјски пример довољно нам сведочи да се у уставној монархији међусобна свеза и хармонија у главним органима државне власти свакако одржати има, јер ова хармонија условљује сретни развијтак унутрашњег живота државног, и предупређује све неприлике и потресе, који се са неспоразумљења и противног делања главни органа државне власти лако породити могу.

Овим смо у главноме разложили појам и значај уставне монархије.

О појединим питањма које смо овде тек у опште споменули, као и о другим неким питањма, које са истином уставности у тесној свези стоје, говори ћемо у овој књизи опширније у посебним чланцима.

Овде нам ваља још говорити о подељењу и историјском развијтку уставни монархија.

По начину и форми у којој је демократија и аристократија у уставним монархијама заступљена и у решавање јавни државни дела утиче, а наиме по форми како су законодавна тела састављена, деле се уставне монархије на сталежне и репрезентативне.

КОВЧЕЖИЋ.

Спусти!...
Нек' тихо звекне малени дарак
Искрене жеље;
Тихо звектање благослов шапће
Милосна срца...
Спусти!...
Туђинска милост — сумњиво звечи...
Из' звечи зато: тек да се чује!
Поноспи роде! и твоја рука
Кадра је себи „понос" да скује!
Спусти!..
Нек' тихо звекне малени дарак
Искрене жеље;
Тихо звектање благослов шапће
Милосна срца...
Спусти!...
Малени поклон — велике воље
Свевидно расти — за видну срећу;
Па зато Србу, српскога срца,
Из дана у дан шапнути смећу:
Спусти!...
Нек' тихо звекне малени дарак
Искрене жеље;
Тихо звектање благослов шапће
Милосна срца...
Спусти!...

Грчић.

Digitized by Google

ГОРКА СУДБИНА.

(Приповетка једне Нишлијанке.)

Од Љубена Каравелова.

(Наставак.)

III.

Седим ти ја једанпут поред огњишта па предем кудељу. Кад ето ти дође мој Ђорђе весео, па припасао две мале пушке и јатаган.

— На што ти, дете моје, те пушке и тај јатаган? запитам га ја.

— Оћу, мајко, да се осветим, одговори ми он.

— Коме ћеш да се светиш? упитам ја њега.

— Мојим душманима, мојим крвопијама, онимъ, који су земљу нашу преотели...

— А ко су твоје крвопије? запитам га ја; кажи мајци слатко дете моје, јер мајка не зна шта је теби од неко доба?

— Сваки је Турчин мој душманин, мати, сваки је Турчин мени крвопија, и крвопија мојој браћи.

— Не знам шта је теби, дете моје, не знам. Или сам ја луда или ти не знаш шта радиш, једини сине мој!

— Не можеш ти то знати, мајко, ти си већ остарила. — Ја ћу, мајко, да идем у Србију, не могу ти ја више овде живити; мени је овде замука, тесно ми је, не могу дисати. Ја оћу да сам слободан, оћу да живим као човек.

Ове речи мојега сина тако ми се косну срца, да сам скоро дошла ван себе. Плакала сам, молила, преклињала, грлила и љубила га али ништа ми то није помогло.

— Све је бадава, мати, рећи ће он — нема тога на беломе свету, који би ме могао зауставити да код куће останем.

— Па на коме остављаш, дете моје, мајку своју? Ко ће се бринути за мене и за сестрицу твоју? Ко ће нас грлити и љубити? Не мој сине остављати гроба очина, не мој одлазити са огњишта свога...

— Бог и ја нећемо те оставити, мајко моја; ја ћу се побринутп за тебе и за сестру своју; али не могу овде остати, не могу живити без слободе. Знаш ли ти да још није опрана крв мога оца а то је од бога греота а од људи срамота...

— Боже мој, боже мој, шта да радим ја сиротица? јаукала сам ја. — Недељко, ћери моја, дедер ти замоли брата свога, да нас не остави саме сиротице. Умрећу од туге ако оде од нас. Моли га, моли; тебе ће он послушати, он тебе воли...

Digitized by Google

Моја Недељка устане, узме брата за руку, погледа му оштро у очи и стане му лагано говорити: „иди, брате, иди онамо, камо си наумио, освети оца свога, освети браћу и сестре своје. Иди у слободну земљу и гледај да и нас ослободиш... Због ом, брате, због ом! Тебе ће анђели божији закрилити, а нас ће чувати бог милостиви!..

Ej Недељко, Недељко, ћери моја, шта учини да од бога нађеш! Та ја сам се у тебе највише уздала!

IV.

Тако нас остави Ђорђе, мој анђео ранитељ, и ми остасмо саморане као две сиње кукавице. Боже! Само ти један знадеш, шта сам ја поднела, шта сам препатила!.. Ко ће од сад за нас да ради? Ко ће женске главе да нарани и ода зла брани? — Тешко претешко било нам је живити. Скупоћа велика а арач грдан, па како ћеш да саставиш крај с крајем? У то на нашу несрећу навале још Татари и Черкези те се сместе у нашим крајевима и почине нам још веће јаде; што је било срчанијих људи и момака то потаманише; многе жене и девојке осрамотише. А томе су, на грдну нашу жалост, Московци криви. Они говоре, да смо им ми браћа а шаљу нам разбојнике, да нас убијају и бесчасте. И онако је мало у нас крвопија, мало Турака и друге неверије! Место да нам помогну да Турке прогонимо, а они нам још шаљу Черкезе. Красна су то браћа! Но нека, добар је бог! Он ће нам помоћи у невољи нашој!

Једаред пође моја Недељка у цркву, да се причести. То је било баш на цвети. На путу нађе на њу један Черкез и теде да је пољуби. „Врло ми се допадаш, девојко,“ рећи ће он. Недељка стаде бегати, а он потрчи за њом и најпосле је силом пољуби. Моја ћерка плане као ватра од стида и љутине, зграби један камен и удари безобразника посред главе. Не знам од куда јој сиротици толико снаге, али га је тако јако лупила, да му је сву главу расцопала па је долетила у оном страу пола мртва кући. Ја се сва упрепастим кад је видим, мислила сам да је померила памећу, и да неће остати жива. Очи су јој биле закрвављене, лице бледо, а тело јој је дрктало као у грозници.

Од тога дана се Недељка страшно изменила, тако ми је изгледала као да је ко опчинио. Бивало је дана кад си само њу видио и чуо: час би говорила без престанка, час би скакала, час би опет уједаред ућутала као нема и не би ни уста отворила, не би ни корака сама крочила док је не поведеш...

Digitized by Google

Прође година дана. Једнога вечера баш бесмо накани да идемо спавати кад неко закуца тијо на врати.

— Ко то куца? запитам ја.

Нико се не одзива. Опет ја питам, опет нико не одговара; питам и трећи пут, а тада се зачује глас: „отворите, ја сам... ваш човек!"

Кад то Недељка чује полети као сулуда вратима и отвори их и унутра уђе — Недељко. Морам признати да сам се малко уплашила но брзо се умирим, кад он полако приђе нама, скине своју кабаницу и даде мени писмо од мога сина а Недељки два дуката и минђуше позлаћене.

— Гди је мој син? гди је моје драго дете? запитам ја.

— У гори, одговори он — сутра на ноћ доћи ће овамо да се види с вама.

— Шта ви радите тамо у гори? запитам ја.

— Тумарамо, а и шта да радимо? Тели смо да будемо слободни па смо нашли слободу.

— Боже! да нисте ви ајдуци? мој син, моје дете ајдук?

— Ајдук да! па шта је? Ми смо ајдуци али ми не отимамо од Ришћана и не проливамо крв; а Турака нам није ни мало жао није их наша мати родила. За то ћемо им вратити жао за срамоту, да нас попамте.

— Нека вас бог милостиви чува, реко му ја, а и шта сам му могла казати друго? Ја нисам могла ни помоћи ни одмоћи.

V.

Али дође и мој Ђорђе.... Ej како се страшно изменио! Поцрнио, окрупњао, бркови му нарасли дуги, врло дуги. Нисам га се могла нагледати и плакала сам и смејала сам се а и певала.

— Каква ти је то кошуља сине? запитам га ја проматрајући га од главе до пете. Јака и запонци нису ни налик као ја што шијем. Па како су ти поцрниле руке као у путунџије а лице ти је сво изгорело, поцрнило. Ал' седи дете моје.

— Сешћу, мајко, мало па ћу ти протумачити све по реду; имам ја много да с тобом говорим, рече Ђорђе, гласом који је био крупан. па јасан као звоно.

— Лепо, сине, лепо, говори мајци рано моја, мајка ће те слушати.

— Прво ћу ти казати, мајко, да сам се осветио душманима својим, који су ми драгог оца мог убили и начинили нас убогим сиротама; а друго је што ти имам казати, да смо ја и Недељко ступили у српску војску и да ћемо скоро постати поднаредницима.

— А треће, кажи мајци својој, шта је треће, рече Недељко смешећи се.

Digitized by Google

— А треће је, рече Ђорђе, ово: ја оћу сестру своју да удајем.

— То је лепо, синко, лепо, но чу ли мене шта ћу ти рећи: ових дана просио је Недељку један врло ваљан човек, Штерија Мустак — ти га знадеш; он тргује, богат је и из ваљане куће. Гди би Недељка нашла бољег мужа од њега, сам бог послао га је њој да је усрећи! Ја му нисам могла обећати ништа, јер сам чекала док се не посаветујем с тобом.

— Мени се не допада Штерија, мати, и ја желим Недељки бољега мужа, рече Ђорђе.

— Кога, дете моје, запитам ја.

— Ево Недељка, мојег брата и пријатеља.

— Недељка, викнем ја, који нема рода ни племена, који нема куће ни кућишта, ајдука, скитницу, кесеџију.

Кад Недељко чу ове моје речи увати се за главу, поћути мало па онда стане говорити ватрено. Говорио је тако живо, да сам осетила како ми је срце потресао, много сам од онога, што је говорио, од речи до речи запамтила. Ево шта је говорио: „Ни сам ја само зла чинио на овоме свету, ја сам урадио и добра много; добро, које сам починио, здраво претеже зло. И мени је, морам казати, већ додијало ово тумарање по горама и шумама, давно ми је већ прохтело се да бацим јатаган од себе, јер знам да би пре или после пао у руке Турцима и да не би утекао од вешала; а волио би ма смрт него да паднем диндушманима својима у руке па да ме они муче свакојаким мукама. Страшно је то и помислити! С тога сам и одметнуо се у ајдуке. Моје ме срце није никад на зло наводило; није ме никад вукло да будем убица, да крадем, да будем разбојник: нарав моја је жестока, душа ми не може трпити кад старији кињи млађега, кад силнији гњечи слабијега кад неверник гази нашу рођену веру. Не могу то да подносим мирним срцем; оно ми ускипи сво од гњева, кад видим браћу своју гди их мори глад, жеђ и свака друга невоља. Нема у нас ни правде ни закона, нас гњече и пију нам крв нашу свакојаке звери; у стаду јагањаца вуци су пастири. Ко ће да се заузме за јадне сиротане? Ко ће ако ми нећемо? Па кад речи наше не могу ништа да израде, то нека учине дилька и бритка ђорда... Ко још неће сисати нашу крв? Турци, Цинцари, чорбаџије,*) Татари па и сами Цигани... То више нисам могао трпити и променио сам тамницу зеленом гором и слободом. Само Ђорђе, Стара Планина и тице у гори знају какви

*) Хришћани чиновници у турској служби.

Digitized by Google

јади море моје срце; само њима сам причао невољу своју. Много сам ја наумио, али ми се жеља моја не испуни. Не нађо по жељи јунака, све сами голи синови, крадљивци, убице, разбојници, пијанице и крволоци. Руке су им крваве до рамена, главе пијане, нема им равних; с тога сам отишао у Србију, да би се могао отрести тих неваљалаца. Али ми нисмо још сазрели, не знамо шта нам је нужно, шта ли свето. Болело ме је, што се не ради ништа.... У место да ми помогну викали су сви на мене и говорили, да сам ја разбојник. А кад разгледаш, шта раде ти, који се тако деру? Гњече слабију браћу своју, живе лепо без бриге: један тргује са крадени новци, други носи два три живота човечија на својој души, па живи мирно и нико га не дира. А мене? Мене проклињу, грде и руже. Али ништа, доћи ће дан освете, и чорбаџије и владике и Турци висиће на једном јасену.... Ја нисам руке оквасио невином хришћанском крвљу и бог ће ми бити милостив....“

И још је Недељко говорио много, врло много, али ја нисам могла разумети, јер сам ја врло проста жена.

— Шта је, мати, шта си ти рекла? Оћеш ли дати Недељку или нећеш? запита Ђорђе обесив главу.

— Не знам, дете моје, реко му ја — како ти и Недељка оћете, тако нека буде, нећу ја бити невеста, но она. Ја сам вам казала што желим, а ви радите што оћете. Штерија је богат и добар човек....

— Чуј ме, мати, рече Недељка и погледа ми оштро у очи — нећу ја ни богатства ни турске славе, ја оћу да имам мужа, који не би трпио да ме вређају, који би ме чувао од силеџија и неваљалаца, који би се светио свакоме, који би се усудио да ме бесчасти; таког ја оћу. Неће бити недељкин муж ни страшљиви Цинцарин, ни лукави Грк, ни плашљиви чорбаџија, ни покварени Турчин, но јунак, који срцем и душом љуби свој народ и сиротињу.

(Наставиће се.)

СРПСКЕ НАРОДНЕ ПЕСМЕ.

Из збирке Ђ. Рајковића.

Рано рани Краљевићу Марко,
Рано рани у недељу младу,
Рано рани итар лов ловити.
Он од лова ништа не улови
Већ сусрете турско момче младо
На вранчићу коњу косатоме;
У крилу му злаћана тамбура.
Како туре у тамбуру дирне,

— А треће је, рече Ђорђе, ово: ја оћу сестру своју да удајем.

— То је лепо, синко, лепо, но чу ли мене шта ћу ти рећи: ових дана просио је Недељку један врло ваљан човек, Штерија Мустак — ти га знадеш; он тргује, богат је и из ваљане куће. Гди би Недељка нашла бољег мужа од њега, сам бог послао га је њој да је усрећи! Ја му нисам могла обећати ништа, јер сам чекала док се не посаветујем с тобом.

— Мени се не допада Штерија, мати, и ја желим Недељки бољега мужа, рече Ђорђе.

— Кога, дете моје, запитам ја.

— Ево Недељка, мојег брата и пријатеља.

— Недељка, викнем ја, који нема рода ни племена, који нема куће ни кућишта, ајдука, скитницу, кесеџију.

Кад Недељко чу ове моје речи увати се за главу, почути мало па онда стане говорити ватрено. Говорио је тако живо, да сам осетила како ми је срце потресао, много сам од онога, што је говорио, од речи до речи запамтила. Ево шта је говорио: „Ни сам ја само зла чинио на овоме свету, ја сам урадио и добра много; добро, које сам починио, здраво претеже зло. И мени је, морам казати, већ додијало ово тумарање по горама и шумама, давно ми је већ прохтело се да бацим јатаган од себе, јер знам да би пре или после пао у руке Турцима и да не би утекао од вешала; а волио би ма смрт него да паднем диндушманима својима у руке па да ме они муче свакојаким мукама. Страшно је то и помислити! С тога сам и одметнуо се у ајдуке. Моје ме срце није никад на зло наводило; није ме никад вукло да будем убица, да крадем, да будем разбојник: нарав моја је жестока, душа ми не може трпити кад старији кињи млађега, кад силнији гњечи слабијега кад неверник гази нашу рођену веру. Не могу то да подносим мирним срцем; оно ми ускипи сво од гњева, кад видим браћу своју гди их мори глад, жеђ и свака друга невоља. Нема у нас ни правде ни закона, нас гњече и пију нам крв нашу свакојаке звери; у стаду јагањаца вуци су пастири. Ко ће да се заузме за јадне сиротане? Ко ће ако ми нећемо? Па кад речи наше не могу ништа да израде, то нека учине дилька и бритка ђорда... Ко још неће сисати нашу крв? Турци, Цинцари, чорбаџије,*) Татари па и сами Цигани... То више нисам могао трпити и променио сам тамницу зеленом гором и слободом. Само Ђорђе, Стара Планина и тице у гори знају какви

*) Хришћани чиновници у турској служби.

Digitized by Google

јади море моје срце; само њима сам причао невољу своју. Много сам ја наумио, али ми се жеља моја не испуни. Не нађо по жељи јунака, све сами голи синови, крадљивци, убице, разбојници, пијанице и крволоци. Руке су им крваве до рамена, главе пијане, нема им равних; с тога сам отишао у Србију, да би се могао отрести тих неваљалаца. Али ми нисмо још сазрели, не знамо шта нам је нужно, шта ли свето. Болело ме је, што се не ради ништа.... У место да ми помогну викали су сви на мене и говорили, да сам ја разбојник. А кад разгледаш, шта раде ти, који се тако деру? Гњече слабију браћу своју, живе лепо без бриге: један тргује са крадени новци, други носи два три живота човечија на својој души, па живи мирно и нико га не дира. А мене? Мене проклињу, грде и руже. Али ништа, доћи ће дан освете, и чорбаџије и владике и Турци висиће на једном јасену.... Ја нисам руке оквасио невином хришћанском крвљу и бог ће ми бити милостив....“

И још је Недељко говорио много, врло много, али ја нисам могла разумети, јер сам ја врло проста жена.

— Шта је, мати, шта си ти рекла? Оћеш ли дати Недељку или нећеш? запита Ђорђе обесив главу.

— Не знам, дете моје, реко му ја — како ти и Недељка оћете, тако нека буде, нећу ја бити невеста, но она. Ја сам вам казала што желим, а ви радите што оћете. Штерија је богат и добар човек....

— Чуј ме, мати, рече Недељка и погледа ми оштро у очи — нећу ја ни богатства ни турске славе, ја оћу да имам мужа, који не би трпио да ме вређају, који би ме чувао од силеџија и неваљалаца, који би се светио свакоме, који би се усудио да ме бесчасти; таког ја оћу. Неће бити недељкин муж ни страшљиви Цинцарин, ни лукави Грк, ни плашљиви чорбаџија, ни покварени Турчин, но јунак, који срцем и душом љуби свој народ и сиротињу.

(Наставиће се.)

СРПСКЕ НАРОДНЕ ПЕСМЕ.

Из збирке Ђ. Рајковића.

Рано рани Краљевићу Марко,
Рано рани у недељу младу,
Рано рани итар лов ловити.
Он од лова ништа не улови
Већ сусрете турско момче младо
На врапчићу коњу косатоме;
У крилу му злаћана тамбура.
Како туре у тамбуру дирне,

Digitized by Google

Тамбура му кроз сву гору јечи.
Ал' беседи Краљевићу Марко:
„Турско момче, уклон' ми се с пута,
Ил' с' уклони ил' ми се поклони!"
Ал' беседи турско момче младо:
„Нисам жена да ти се уклањам
Ни невеста да ти се поклањам,
Већ сам јунак, да мегдана тражим."
Ал' беседи Краљевићу Марко:
„Кад си јунак и мегдана тражиш,
Стани мени на белегу тврду
Да те бијем летњи дан до подне,
Ти ћеш мене од подне до мрака."
Стаде њему турско момче младо,
Стаде њему на белегу тврду,
Удара га Краљевићу Марко,
Удара га летњи дан до подне.
Ал' беседи Туре момче младо:
„Ој Бога ти, незнана делијо!
Ти си ваљда и заборавио
Што ми оно јутрос беседисмо;
У Новом је зазвонило подне:
Стани мени на белегу тврду
Да те бијем од подне до мрака
Стаде њему Краљевићу Марко,
Стаде њему на белегу тврду;
Удара га Туре момче младо
Удара га и два и три пута,
Да ко броји стотина би била.
Види Марко да је терет тежак!
Плећи даде те бежати стаде,
Он побеже за зелену јелу,
Ал' се вајка Туре момче младо:
„Авај мени и до Бога мога,
Ди ми оде јунак не дариван!
Па се ита лаким буздованом:
Не погоди по коњу ни Марку
Већ погоди по зеленој јели.
Виту јелу до корена крену!
А од јеле отпадало грање,
А од грања отпадало лишће,
Иза јеле проговори Марко:
„Ој Бога ти Туре момче младо,
Ког си рода кога ли колена,
Да ти ниси што од рода мога?
Ал' беседи Туре момче младо:
„Имам деду Вукашина краља
И ујака Краљевића Марка."
Иза јеле проговара Марко:
„Ево т' ује, ујела те гуја!
Ал' си ући плећа нажулио."
Ту се они лепо загрлише
И господским лицем целиваше.
Ал' беседи Краљевићу Марко:
„Ајд', нећаче, у меану белу
Да пијемо до две купе вина."
Части Марко својега нећака
За два дана за две ноћи тавне.
Моли нећак својега ујака
Да га учи бритком сабљом сећи,
Ал' беседи Краљевићу Марко:
„Ајд', нећаче, на Косово бојно
Да те учим бритком сабљом сећи."
Кад су дошли на Косово бојно,
Ту се Марко попграо с њиме,
Док му Марко очи заварао:
Изнад врата одсече му главу.
Па беседи Краљевићу Марко:
„Нек с' не легу змије ни гуштери!
Када нема од мене јачега,
Нека нема ни мојег нећака!

ПРЕПИТАВАЊЕ.

VII.

Човечије је тело дакле прерушена, оживљена крв. Крв је прерушено јело. Јело се састоји из прерушених пратварака, што

Digitized by Google

их је природа приуготовила. Човек се састоји дакле по томе из прерушених, оживљених пратварака.

Ну по што роду човечијем има хиљадама хиљада година, по што са човеком заједно живе на земљи и све друге животиње, које исто тако постају и одржавају се и хране, као и сам човек, то нам се ту намеће питање: од куда тих силних пратварака, које се непрестано преображују и непрестано оживљавају? Да ли нестаје из дана у дан све више и више тих пратварака, претварајући се у биљке, које опет једу људи и животиње, да би пратварке постале у њима самим животињским и човечијим телом?

На то смо питање одговорили већ у нечем. Човек се у свакоме ока тренутку храном не принавља само, него у свакоме тренуту и изумру и угину појединн делићи тела, и ти изумрлн делићи иду опет на траг пратваркама и враћају се мајци земљи, од куд су и дошлн.

Не само да мртав човек враћа земљи оно, што је њено, да враћа стихијама оно, што му стихије дадоше, него још више од мртвога, кога положимо у крило земљино, одужује жив човек свој дуг.

Тело човеково није његова сопственост; оно је узајмљено од природе, и то само на кратко време, па га после она опет узима на траг, кад он изврши све, што му је ваљало вршити на овоме свету; и човек, поносити и охоли човек, приморан је, да у век прима од природе зајам тај и да јој непрестано исплаћује дуг, док последњим даҳом последњи пут не узајми од природе, и умирући остави као најсветији аманет онима, што иза њега заостају, да поврате последњи тај дуг земљи.

Одиста чудновато! Сама је његова крв ноша, који доиаша све нов и нов зајам и као прерушено јело, као прерушене пратварке снажи му и подиже тело. Сама му је његова крв и благајник, који по учињеној употреби одузима зајам и пратварке опет изиаша из тела, да их као исплату дуга опет на траг врати природи.

Сваким кружајем крви утиче на тело прерушено јело, које се у њему претури у живо тело човечије; сваким повратком крви узима крв сама употребленe делове са собом и тамо их истовари, куда морају да изиду из тела. У бубрезима, да би отуд изашле на поље као душик, коме се придружи и један део фосфорно-кисела креча, који је пређе градио кости и зубе, па сад није више ни од какве потребе. Крв излучује кроз кожу на целом телу зној, течност, која има у себи воде, дакле водика и кисика, али којој су примешане и другс супстанције тела и у којој има и масти. —

Digitized by Google

Особито пак односи крв плућима истрошени угљик, да би плућа издисала из себе угљену киселину, врсту ваздуха, која је убитачна, кад остане у плућима или кад се усише.

Није баш ни мало, што човек излучи на дан из свога тела; износи то четрнајести део од саме његове телесне теже; шта више тежа воде, која се излучује или у виду паре, или као капљава течност кроз плућа, кожу и бубреге, изнесе за 24 сахата на својих шест фуната.

И све те честице, што со ода њ удале, изгубе с места својство прерушене и оживљене материје, оне се враћају ка простим спојевима пратварака и постају опет храна биљци, која је отоич исте те материје дала човеку, да се њима храни.

Тиме се свршује големо кружење у природи. Од мртвих пратварка ка биљкама, од биљака храном у животиње и човека, и од ових опет као не потребне материје на траг ка пратваркама (стихијама), и онда започиње кружење опет с нова, које оживљава мртве стихије, те мртвило претурује у живот, а уништује оживљене пратварке, да их опет претури у мртвило.

VIII.

Из тога, што смо до сад рекли, свако се могао сасма лако уверити, да су само она јестива, као што ваља питна, која имају у себи истих састојака, што их и крв има.

При томе је нужно, да јестиво има у себи и воде, беланцета, соли, масти и шећера, и да све материје буду у правоме размеру једна наспрам друге.

Да је вода нужна ради одржавања и принављања тела, то за цело увиђа свак живи на свету. У нашем мишићном месу имају 75 постотака воде, па и пак би морао човек угинути, кад би му дали да једе само меса, а не би му дали воде, јер само тих 75 процената, што их он узима себи, не могу ни под који начин подмирити сву потребу у води, што је нужна телу.

Из беланцета, што га узимамо у себе, постају у крви баш оне материје, из којих се „по превасходству“ састоји мишићно месо. Али је рђаво, кад би мислили, да ту треба јести само јаја, него треба узети у обзир, да и сирик (Käsestoff) има у себи те исте материје, то јест беланцета, као што смо већ и видели, да у млеку има само сирика, а беланцета као таковог нема. Ко дакле узима у себе доста сирика — као оно наши чобани — не треба скоро никако да једе меса. Ну нема само у сирику беланцета, већ има и у биљинској храни беланчевине, па је та храна онда по тима својим састојцима по све добра, из ње по-

Digitized by Google

стаје месо. Таква је биљинска беланчевина и лепак, кога имаде особито у нашем житу. Даље је тако звани грашик, главни састојак у нашему граху, боби и сочиву, особито добра беланчевина, из које постаје месо.

Соли, што их морамо да спроводимо крви, нису само обична кухињска со, него тако називамо и неке извесне спојеве материја, које обично не сматрамо за пићу, као што су спојеви фосфора, гвожђа и т. д. Њих има у разноме јестиву, ма да их ми и не опажамо, и од њих постају кости, зуби, хрскавица и власи.

Маст ће се многима учинити, да је бог зна како важан састојак у јелу и помислиће, да се човек може угојити једући масти. Али то није тако. Зверови, и у опште грабљиве животиње, које се само месом и машћу хране, не ће никад одебљати и угојити се, а на против травождери се сасма угоје, кад их препитавамо добром крмом, која се састоји баш ли из биља. — Свакако није маст у телу сувишна. Човеку је потребна маст, јер она помаже веома дисању. Али маст, што је човек треба у телу, ствара он сам, тако да ваља јести само нешто мало масти, и то нешто само с тога, да та маст олакша и ускори образовање нови масти из шећера.

С тога је са свим уместно, кад се рече, да је маст и шећер храна, која заједно иде, јер од шећера постаје маст у телу, а оно мало масти, што нам дође готова с јелом, ваља само да припомогне, да се шећер што пре претури у масти.

Али нека нико не помисли, да се мора јести баш прави шећер, него само оно јело, које има у себи скроба (Stärkemehl), и тако јестиво заступа врло добро шећер и претвара се у телу најпре у шећер, па онда у масти. У кромпиру има скроба и кромпир чини своје, колико може, само му ваља придодати још нешто масла, да би се лакше претурио скроб у маст и у шећер, који постане иза њ у желуцу.

Најбоља је храна хлебац, јер у њему има скоро свију питних састојака. Има у њему биљинска беланцета, те се с тога претвара у месо. Има у њему скоро свију соли, што су потребне телу, па има и скроба, из ког постаје маст; кад му дакле придодамо нешто мало млада масла, да се олакша образовање масти, па уз то пијемо воде, то је он у век довољан да одржи тело. На против је сам кромпир рђава пића, месо само такође, а беланце само за себе не би нам могло одржати тела.

Више пута правише опите са животињама и покупило се не исказано много искуства о јелу, па су посматрања правили и по касарнама, да би докучили само питност какога јестива.

Google

IX.

Сила се опита правило у препитавању, и то не само у колико се тиче варења, него и о самоме дејству гладн и о дејству различна јестива.

Што се тиче варења, више се пута посматрао ток му, и не само помоћу вештачка сока, него помоћу и сама животињскога желудачкога сока, а опити су држани и на самим људма, који имађаху на трбуху отворену рану, која је ишла све до у желудац. Кроз ту се рану могло тачно посматрати, како се нека јела брзо претворе у кашу, те изиду из желуца. Из тих се опита дознало, да већи део јела остане 2 до 5 сахата у желуцу, док не оде као каша у црева. Ну тиме се не сврши варење, јер се јело опст даље претвара и прерушује у цревима. Крај свега тога опет се појавише знатне разлике у времену, што га потребују јестива појединце, док их желудачки сок не раствори. Тако се н. пр. шеничан хлебац пре раствори него јаје, телеће месо брже него волујско, мршаво месо раније него дебело и кокошије беланце брже него грах. Што се пак брже јело какво раствори у желудачкоме соку, то тим брже пређе у крв, тим је сварљивије.

Опити с глађу покушавани су само на животињама и показало се, да за време гладовања и скапавања нестане више од половине крви, маст се истроши скоро сва, меса понестане за половину, шта више и сама се кожа смања за трећину, а кости изгубе од прилике једну шестину од своје теже. По најмање се смањише живци, и тим се може доказати, да живци имају веома велику снагу, да себе одрже, само ако има тек најмање хране за њихово одржање. Из силних се опита извадио овај закључак: да одрастао човек, који је до својих 130 фун. тежак, мора умрети, чим изгуби глађу само 50 фун. од своје телесне теже.

Што се тиче дејства разних јела, то су опити на псима показали, да они могу неко време живети о самим костима, а на против скапају, кад се хране самим шећером, и по што мањкају, не можеш наћи у њихову телу ни за лек масти, ма да би мало само масти у јелу било довољано, да се шећер претури у маст.

Животиње, које се хранише таковом храном, која није имала у себи ни фосфора ни креча, одебљаше до душе, али ипак поскапаше, и то од костолома. Чистим беланцем, чистим сиром храњене животиње тако исто поскапаше, и што је најчудније, скапаше за исто време као што би скапали, да ни су ни добијали никакве хране.

Digitized by Google

Опити су на човеку показали, да су шкодљива све једна те једна јела. Мењање јела по све је здраво и особито пита тело. То се искусило као у касарнама, тако и по тамницама, и с тога се мења тамо храна сваки боговетан дан у недељи, тако да се сваки дан добије што ново за ручак. — — Лекар неки у Инглеској хтео је сам на себи да покуша и да види, како ће дејствовати на њ једна и иста храна. За 45 дана живео је само о суху хлебу и води; при том је изгубио 8 фуната од своје телесне теже. Онда је за четир недеље јео само хлеба и шећера. За тим три недеље хлеба и маслинова уља; али најзад подлеже својим опитима и умре, по што је осам месеца издржао тако на себи покушај. Није дакле тек пука облапорност, кад нам се хоће разних јела и кад нам брзо досади једно исто јело; него је шта више нужно, да се јела промењују. Опити показују, да питоми зечеви, који један дан добијају кромпира, а други јечма, лепо живе и трају, а кад добију сад или само кромпира или само јечма, скапају на брзо.

На послетку, дај да наведемо још нека јестива и њихова својства. — Међу зрном је шеница најпитнија, те кад једемо уз месо и шенична хлеба, то ће нам за цело пријати та храна добро. — Пиринач даје масти, али је сам по себи рђава храна, и тек онда може да поднесе, кад се уза њ узме још и млада масла или масти и нешто мало меса. — Кромпир је јевтино, али и веома скупо једиво; у њему има мало пиће, и много га морамо јести, ако хоћемо да се захранимо; а крај тога га ваља још зачинити сољу, младим маслом или машћу, јер другачије не би био баш нимало питан.

Добро је осредње јело пасуљ, грашак и сочиво; само што су им љуштике не сварљиве и морају се отклонити.

Обично се пиће не узима у јестиво, а кухињска со узима се, као да је само за то, да задовољи кус чији год; али то није тако. Кава и чај су питни, а со и подобро осољена јела ваљана су средства за препитавање.

За сад оволико, а ако нам се други који пут даде удесна прилика, прозборићемо и коју више о овоме важноме питању. Амин!

(По немачкоме.) Васа Арсенијевић.

Digitized by Google

ФИЛОЗОФИЈА СТАТИСТИКЕ.

(Колб.)

(Наставак.)

Али можда су појаве, што их наведосмо, само случајне? зар несу могли бројеви и друкчији бити? На последње питање одговарамо одлучно да нису! По приликама, које владају, могоше само ти и никоји други бројеви бити и само кад се промене те прилике растиће или падаће ти бројеви.

Дубља студија статистике доказује: „Ништа није случајно у таким стварима!“

Свуда налазимо узроке и посљедице, које им одговарају — уредност, ред, унутарњу сагласност и потпуну хармонију. —

Што нам се чини случајно, изванредно, каткад и чудновато, — то је сасма редовно и обично; то су правилне појаве; оне су у приликама добро и стално уређеним управо неизбежне, у извесном смислу преко нужне и оне ће се у својим најчудноватијим моментима поновити тако правилно, да ћемо их моћи назначити бројевима.

Кад атмосферске, метеоролошке појаве у ком пределу посматрамо, опазићемо дакако у појединим данима сасвим замашне скокове; али ћемо ипак у великом и у целости у месецима и још више у годинама исте појаве наћи, — исти главни резултат добити у једној периоди као и у другој. Добићемо средње бројеве, који се готово не мењају. То важи за величину ваздушног притиска, за зиму и врућину, кишу и снег, ветар и хлађе, као и за хиљаду других ствари.

Све, што за физички свет важи, важи и за чисто човечанске, друштвене, па и моралне одношаје. И овде је свуда правилност, хармонија, периодичност. И овде је задатак статистике, да прво нађе појаве, па да после из добивених података изводи законе.

Догод се друштвени основи знатно не измене, имаћемо у сваком већем одсеку времена исти број женидаба, порођаја и смрти. То правило је још сталније у другим стварима, де би му се најмање надали. Тако је Француски статистичар Валентен-Смит 40-годишњим посматрањем у општини Шаламону нашао, да је седми део од удатих женских прве године после венчања редовно рађао, у току прве и друге године заједно трећина и да је најпосле тридесетина после пет година први пут рађала.

Још чудноватија је ова појава. Пређе ли природа једне године обичну меру, то ће тај сувишак идућих година поправити. Тако после зараза (холере, глади) увек мање људи умире.

Digitized by Google

Па и у самим појавима, који су као што се чини неприродни, налазимо исту досљедност у резултатима; периодично понављање истих бројева, што је кадро да изазове више но само чуђење. У почетку сваке нове године може се готово извесно израчунати, колико ће људи у току идућих 12 месеца у једном пределу или већој вароши насилном смрћу умрети, сад било несрећом, дакле „случајно," ко што кажемо, било да сами себи главе дођу, било правосуђем.

Убијства се догађају тако правилно, да можемо рећи е су правило, као што знамо да долази за пролећем лето, а за летом јесен и зима. Па и само време утиче многоструко и непосредно н. пр. на самоубијства; оно тако јако од њега зависи, да доказати можемо: што су дужи дани, тим више самоубијства бивају.

Та правилност тако далеко иде, да се и сама оруђа назначити могу, којима се животу крај чини. Тако је доказано да у Француској млад човек понајвише бира уже; касније се лаћа олова; у старости враћа се ужету. Да приметимо још и то, наклоност самоубијству расти с' годинама, само у дубокој старости слаби.

Број злочина још је правилнији него смртни случајеви. —

Тако смо свакако приморани, да са Боклом заједно кажемо, „да преступи људски несу управо слеђство порока појединаца, него стање друштва, у које су ти појединци бачени."

Исто тако тешко ће когод што против тога рећи, да умножавање самоубијства, што се у нашем веку мање више готово у свима земљама показује, није исто тако ствар случаја, као што није та иста појава у разном добу староримске повеснице без унутарњих узрока. Ми у том видимо знакове трулога друштвенога стања. Опажају ли се такове појаве поглавито у извесним круговима друштва (као н. пр. после талијанског рата г. 1859. у неким те неким вишим круговима аустријским), онда је то знак да је стање тих кругова особито иструло.

Допустите ми, да уплетем овде неколико изрека вреднога Кетела о упливу слободне воље човека јер то ће овде сасвим на месту бити. „Слобода воље," вели, „тај чудновати живаљ, што свим правилима пркоси и што саставља своје дејство са оним иначе над друштвом узвишеном системом узрока који владају, вољна је, да осујети све наше намере за увек," И ипак показује статистика противно. „Заиста нема ни једног чина у

Digitized by Google

кругу човечанског делања, де слобода воље тако непосредно решава, као у женидби.“ Али грађански записци показују баш код женидаба таку равномерност, која је још већа од оне код порођаја и смрти. По себи се разуме, да се у свим тим приликама свака друштвена незгода, свака родна и свака гладна година опажа. Па од свију тих трију момената: порођаја, смртних случајева и венчања, — најнезнатније су мене код венчања. Али још сасвим друге изненадне појаве примећујемо. Узмимо какву већу земљу као Француску или таку као Белгија што је па ћемо и у самим побочним врстама у главноме исте бројеве наћи — тако свеза момка и девојаке, момка и удовице, удовца и девојке, најпосле удовца и удовице.

„Нетреба само мислити,“ продужава Кетел, „да су женидбе једине појаве друштвене, које се држе правила. И злочини чине то исто, па и казне стоје у истом размеру. Иста равномерност може се доказати код новца, што се сваке године јавно прокоцка; да и код самих писама, што су погрешно атресована на пошту предана, те се с тога оправити не могоше. У кратко: све бива тако, као да разне врсте појава искључиво од физичких услова зависе.“

Кетел завршује овако: „Не морамо ли ми кад таке појаве видимо одма рећи, да нема слободне воље? Не верујем; мислим само, да је та слободна воља у свом дејству у врло уске границе сузбијена и да је у друштвеним појавима то исто што и случајни узрок. Кад поједине личности сасвим на страну оставимо и ствари само у великом и целом посматрамо, онда видимо, да се дејства случајних узрока губе и тако потиру, да још сами прави узроци остају, на основу којих друштво постоји и одржава се.... Да се морална статистика оснује и да се из ње корисни закључци изводе, зависи сасвим од основне појаве, да се слободна воља човека губи, чим се посматрање на већи број појединаца распростре. Само онда могу се постојани и променљиви услови познати, који друштвеним системом владају, а на преиначење тих услова треба мислити, кад се корисне промене изазивају.

Племенити Спиноца далеко је гледао. Он је учио: „Људи мисле само за то да су слободни, што су истина свесни својих дела, но узроке не познају, који их условљаваху... Дете мисли да слободно млека иште; љут деран, да хоће он освету; мекушац, он да бира бегство; пијаница, он говори, како његов слободан дух хоће. Деран, будала, брбљало и највише људи те

Digitized by Google

врсте истог су мњења, т. ј. да из слободне воље говоре, а невиде да не могу свој нагон говору да обуздају.“ —

Што је племенити светски мудрац Спиноца духом својим познао, — статистика је математичком тачношћу доказала.

(Свршиће се.)

ПОДЛИСТАК.

Проповед о љубомори.

Од Бернеа.

(Свршетак.)

Сваки душевни јад има својих топлих суза, које растапају ледене санте од осећаја; али љубомора их нема. Код ње су очи упале, осушене, јадне, жалосне. Сваки бол кадикад одумине; али љубомора је увек будна. — Свако незадовољство нађе себи лека, па и кад је човек нерасположен пријатељ га утеши. А за што да најгорем злу нема помоћи? За што да нема лека од љубоморе? За то што љубоморном човеку цела околина прети и што му је сва покварена; свуд њему само змије гамижу. Љубљеном човеку сав му опстанак женско срце подупире и сруши ли се тај стубац онда наравно мора и он за њим у пропаст; и што је год више врлина имао, тим му је падање опасније по онога, на кога насрне. За то га се сваки клони као нечастиви крста. Свако зло и свака слабост пре ће се опростити човеку, јер то га тек од части поквари и у њега може још да се стани пријатељство и поштовање јер има још здравих делова, који том приликом болесне заступају. Али ко од љубоморе болује, тај не вреди ни луле дувана, то вам је прави покварени дужник, што није кадар да врати ни пребијене мангуре. Како може онај захтевати да га други воли који сам ни за ког срца нема, та није ли поклонио сво срце једном створу! Његова је душа право непрегледно море, на ком му милосрђе његово заман шаље свога голуба, он му не донесе гранчицу од спасења.

Свако зло има и неко добро, само га љубомора нема. Узмимо само разне случајеве, па ћемо се уверити. Болести јачају тело, ко је некад био сирома па зна, како је то богме зло бити сирома, навикне се после раду, па мало по мало постане имућан човек. Луда, кад се опамети, он увек бива паметнији, но што је пре лудила био.

Али љубомора, то је облак без неба, за њим се простире голема ништета, она нит' јача човека, нити га опамети, нит' поправља нит' чисти, она није кадра ничије љубави задобити, а још мање своје се отрести, а кад престане, онда је крај и љубави, и срце тек онда добије мира.

Digitized by Google

Како је оном, што је толике муке прекужио, кад се њих сети! Љубавник је онда прави утопљеник, који се одједаред спази на обали и види, да је спасен од пропасти, живот му је истина спасен, али чун, на ком му је сво његово благо било, пропао је, прогуташе га вали, а он путује јадник као просијак по свету.

Па одкуд то да жена, то нежно и осетљиво створење божије, не жали човека, коме је она задала тако грдан бол? Жена је обзорје гди се сударе и небо и земља, па ту вам има и анђела и ђавола. Свака жена, па била она најблажија и најплеменитијег срца, опет за то мора имати у себи нечег пакленог; а опет најгора има нешто мало раја у себи. Ако дође у таку прилику да покаже женско достојанство то она ипак мора и своју слабост да покаже. Погледајте само коју краљицу што седи на својем златном престолу, па ћете спазити под ногама јој клупицу од трулог дрвета. Когод хоће да их неволи, нека их мрзи, а ко неће да их обожава, тај нек их презире, а ко није накан да им буде роб, тај треба да уме над њима господарити. Љубав је женска удица, којом они пецају људе, којом их ране па у томе онда уживају. Нема ништа смешнијег, него видити заљубљена човека! Сто пута је боље видити златну рибу како се сирота у затвореном суду каквом праћака.

Женскињама је главна цељ и тежња, да ошану кога својом љубави. Оне би волеле да и месец има срце, како би и њега обмануле. Јунаци а жене то је свеједно, јер и оне презиру плен, само да им је да се боре. Није њима до срца, једино је њима до тог стало, што ће наћи кога противника, па им је тиме дата прилика, да се могу борити. За то је сваки онај пропао који пати од љубоморе; њему нема више спасења. Залијвамо и негујемо дрва једва чекајући да само дође једном јесен, да беремо плода са њих, а љубомора, то је презрео плод љубави. Увело срце попуца, а лепе баштованке грејају дрвљем своје зимнице.

Ако је ко рад да задобије љубави, тај нека сакрије своју, а ко оће да се очува против љубоморе, тај треба да је потпали у другом. Најбоље је као што раде путници у Африци, кад их какво звериње сретне, они се пруже на земљу, задрже срце да не куца, тигар дође па их онуши ал их остави на миру, јер се превари, мислећи да су мртви. Заљубљени младићи! уздржите ударе ваших срдаца, кад вас женске сретну па ћете видити да вас неће раздерати.

М. Л.

На истоку.

По доктору Драгутину Рихтеру.

(Свршетак.)

Немарност та, тешко и претешко се тумачи. Овде је и сама повесница скрстила руке; осим ако би узели походе и пустошења крстоно-

Digitized by Google

саца, који им такође безбрижно рушише и палише све што је за око било. Но сада, кад их хиљадама нужда везују са изображеним светом, који од дана на дан напредује, сада се надивити човек не може, како да им се не дотужи гледати, де се развалина на развалину слаже! У чему се негда дивота ширила, данас се ђубре сместило... Величанствени водовод Јустинијанов ено сасвим баш пропао, нити мисли ко да га оправи, на гдекојим местима не смеш му ни близу. Стари форум — сада је пустолина; а јадни остатци стубова и спомени каменова тек што се распознају; још мало, па ће се и њима сатрти траг... При томе погледу — баш сам из дубине душе народу овоме зла пожелио, народу, кога су одбегла прошћа! И зар не, кад се ни на што не обзире, па ни на самога себе! Све што је прошло — заборавио је, а за будуће „не мора" да зна. Ништа га не потсећа на Атмејдан, де се најжешћа битка била и најсветлија победа извојевала под Махмудом, који Турство обнови. Ту нема споменика хиљадама поклани јаничара. Атмејдан стоји и данас пуст и усамљен, около њега се ђубре сабило и неколко дерпи дашчара. Дервиши чувене Софије продају пришелцима светло камење, из којих је онај красан мозајик удешен, који све торичиће на мошеја краси. Они их круне не милосно, а оштећена места затим још не милостивије замазују... Једина вера што по декде трага показује, или ти на бунару којем, или ти на гробу коме, или ти пак на заводу супруге султана Бајазита, којој се за спомен неколико хиљада плавих голубова у мошеји ране. Религија је једини извор историског сећања. Сваком је султану у дужности, да поједну мошеју у почаст Алаху и његовом пророку подигне. По њој га тек потоња генерација спомиње, иначе не би ни знала, да га је било. Што је пропало — и заборављено је...

Тај чудновати живот завата и у газдалук парода, који баш с' тога и умире. Растројство снаге газдалука, значи у нашем добу: почетак пропасти. И данас још ради Турчин исто оно, што је и пре сто година. Ни најмању техничку справу не уме да увати. Гледао сам занатлије, де и дан данас још кубуре и шепртље, кад код нас увелико један човек израђује за десет њиних радена. Тај губитак у времену отеже се за целога живота код Турчина. Њихњи опет тегле се непрестано на меки душеци, усређени, што им се дало, да имају засебног кафецију, и роба, што ће лулу да им пуни и пали и т. д.

Кад се турски богаташ на пут одважи, не може му се друкче, већ мора да поведе још и читаву поворку пузећих улизица, који му тим више годе, што се дубље клањају. Они га чувају и мотре на сваку мисконкост, која га окружава. Па де је она не описана претераност и развратност у уживању са цветним ружама, које му за целог живота цветају?

Турска индустрија одржава се само у оним артиклима који се у огромном квантуму износе из државе; ту су разна плетива и ћилими, ве-

земице у злату ил' кожњи рукотвори из мале Азије и т. д. Сваки посао овај, диван и не исказан, изискује половину живота скоро, док се не сврши. Зато је природно, што се у в и ђ а в н и странци отимају за њих, те износе из земље све оно, што је најлепше и највредније, — а земља тако остаје и без тога можда последњег уреса. Са сваке стране се то тако сиса и извлачи и последњи срч ове малаксане земље; па и треба, кад у њој такови народ влада, који заборавивши на прошлост своју, не пита за будуће доба; а де тога нема, ту сваки посао постаје — тегоба, или смртни жиг времена, или бесмислена сиграчка.

Имаде, до душе, и таковних делија, који стање свога народа увиђају, но заман, кад је маса слепа и не помична, те не опажа, да ће јој се баш над главом трула зграда да сруши... Нико је тада не подиже! Нити је вредна тога! Ту не помаже додир са културом комшија, ту не помаже дволичан савет овог ил' оног девера — баш само својство себи ће да се освети.

Код нас је на пример домаћи породични круг извор развитка индивидуалитета и његове различности; а код њи о томе ни спомена нема, јер им вера то унапред још ускраћује. Породица је код њи по себи већ растројена многоженарством, а кућа не мање, и то највише због ништавости женскога значаја. Жена је код њи — ствар, учи само религију — јер незна ни зашто друго. Код њи жена нема душе. Она је опредељена за уживање човека; тим лакше, што је баш диван створ на овом свету и што је кадра да радује човека неисцрпним сластима. Но још лепше су Хурије раја — нада се „опчињен" Турчин...

Овим особитим појмом привезао се он сам баш хотимице за своју религију. Држава ту нема никакве моћи и утицаја, и с' тога се још зарана прекину све оне свезе, које, градећи из човека грађана, треба да му покажу све поглавите интересе целе државе. Држава није постала из породице, али се ипак зато обдржавајућа снага њена оснива на моралној снази породица. Држава, која ово не увиђа, лако, полако пропада...

Ето, тако вам живи тај турски народ — безбрижно, јер је не маран; и по изгледу слободно, јер је слаб... Па опет међу шеснајст милијона душа у европској Турској — Турчин је на крилу, а нема га ни милион!!!

Болест је чудна ствар, те хоће да се отеже, противна животу, који се и на брзу руку хоће да угаси... Ко знаде, да је и Турска болесна, и то јако, тај се неће зачудити, кад јој се на опелу з а п е в а — не ће се заплакати јер ту неће бити места сузи.

Реформе јој такође не могу ране залечити, јер и сувише већ пљуште; а у колевку болести — пророкову веру — ко ће да дирне???

Отсудна револуција подјармљених народа, који изгледају слободу као јасно сунце, и који осећају значај свога развића и снагу мишица, биће без сумње најцелисходнији рецепт за успаваног — болесника... Ј. Г.

Digitized by Google

Разне изреке.

Боља је несрећа, коју познајемо, него стање о коме не знаш, да ли ће донети срећу или несрећу. У несрећи човек прегне па онда помогне себи; али у срећи се уљеши и омлитави а нема ништа горе од тога.

Човек је огледало природе; природа је огледало човека и живота.

Ми гледамо стаклом што умањава погрешке, које смо намерни учинити, а оне које смо учинили, стаклом, што увећава.

Матерње радости су највећа сладост а матерњи болови највећа горчина.

Кућпом домаћину је срце а староженьи су руке отворене. Обојици треле срца да стеку љубави а руке им злата.

Са сваком новом радости долази и брат јој бол, којега с њоме везује невидљива, чаробна свеза.

Народне загонетке.

(Скупио у хрв. крајини: Манојло Хрваћанин.)

(Свршетак.)

Крава риче иза Горичке, теле сасне испред Босне?

Звека кад се тка.

И у мене и у тебе и у овце бјелице и у зрна шенице, имена му нема?

Она кожа што саставља ноздрье и у шенице она пукотина.

Тига мени, тига теби ти га нећеш погодити?

Тигањ.

Наш Бјелоња у шталу уђе, а рогови не могоше?

Сврдао.

Ћаћа врљика, мати шупљика сва дјеца помама?

Усад цјев и набој.

На брду пасе у долу кања?

Сврдао?

Моја овца рогата, на њој вуна богата, више на њој власи, нег' у сву гласи. (гласова)?

Просо.

Digitized by Google

ПОЗИВ НА ПРЕТПЛАТУ.

Овим бројем завршује се прва овогодишња четврт „Матици.“ Позивамо наше читаоце, који су само за прву четврт платили, да своју претплату понове. Ми смо до сад све чинили, што нам је можно било, да наш лист онаки буде како то иште потреба нашега света што чита. А и од сад ћемо се трудити да све нове и нове снаге придобијемо за наш лист, коме је једино цел, да науку шири у народу нашем. Надамо се да ће нас честита омладина српска у подузетку нашем потпомоћи како би што боље задатак свој испунили.

Цена је листу 4 фр. а. вр. на годину.

Претплатни новци молимо да се пошљу благајници „Матице Српске“ у Нови Сад. За Србију прима претплату и књижара В. Валожића у Београду, која ће се од сада старати, да сваки наш претплатник из Србије свој лист уредно добија.

Чланци, који у „Матици“ изађу, награђују се, али тек онда, ако писци, који за своје саставке награде траже, ту жељу своју одмах при шиљању својих састављака изјаве. Награде досуђује књижевни одбор „Матице Српске.“

Овом приликом молимо уједно све наше дужнике, да нам што пре поплаћају дугове своје. Зазор нам је што их морамо опоминьати, ал' кад неће никако да се одзову, шта можемо друго чинити, него да их и опет опоменемо.

Уреднишство „**Матице.**“

САДРЖАЈ.

А. О монархији. (Из књиге: „О уставној држави и њезиним установама.“) Од Ђ.. Вукићевића. — Ковчежић. Песма Грчића. — Горка судбина. (Приповетка једне Нишлијанке) Од Љубена Каравелова. (Наставак.) — Српске народне песме. Из збирке: Ђ. Рајковића. — Препитавање. (По немачком.) Васа Арсенијевић. — Филозофија статистике. (Колб.) (Наставак.) — Подлистак. Проповед о љубомори. Од Бернеа. (Свршетак.) Превео М. Л. — На истоку. По доктору Драгутину Рихтеру. Ј. Грчић. (Свршетак.) — Разне изреке — Народне загонетке. Скупио у хрв. крајини: Манојло Хрваћанин. (Свршетак) — Позив на претплату.

Издаје: Матица Српска. Уређује: А. Хаџић.

Платонова штампарија у Новоме Саду 1869.

Digitized by Google

Број 10. У НОВОМЕ САДУ 10. АПРИЛА 1869. Год. IV.

МАТИЦА.

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

ИЗЛАЗИ:
десетог, двадесетог и последњега дана свакога месеца на табаку и по.

ПРЕТПЛАТНА ЦКНА:
на год. 4. ф., на по год. 2. ф. на три мес. 1. ф. Рукописи се не враћају.

I. УСТАВНО-СТАЛЕЖНА МОНАРХИЈА.

(Из књиге: „О уставној држави и њезиним установама.“)

Од Ђ. Вукићевића.

У овој државној форми није позван читав народ, да у јавна државна дела утиче, већ поједини сталежи и корпорације државне, као сталеж племства, сталеж свештенички, сталеж варошки, сеоски и др.

Ови сталежи или непосредно или чрез своје изаслане заступнике утичу на законодавство и у решавање јавни државни дела.

Почем су до француске револуције готово у целој Европи феудалне свезе постојале, то су већином тек феудални сталежи били овлашћени и позвани да утичу у јавна државна дела. После француске револуције са прогласом начела народне суверености почеше монархије губити свој сталежни тип и прелазити у репрезентативне; у место интереса поједини сталежа почињу интереси читавог народа меродавним бивати, у место поједини сталежа и корпорација почиње читав народ у што већој мери и на што већем и ширем изборном основу утицати у законодавство и управу и у решавање највиши интереса државни.

II. Уставно-репрезентативна монархија.

Начело народне суверености породило је идеју општег народног представништва, тако звану систему репрезентативну. По овој системи нису заступљени на сабору само поједини најглавнији друштвени сталежи у народу, већ читав народ у својој целокупности. Заступници по овој системи не представљају дакле поједине класе и не заступају интересе целокупности. Репрезентативна

Digitized by Google

система може бити опредељена по извесном цензусу, или по интересима различни животни кругова у народа.

Репрезентативна система мора за тим ићи да репрезентативно тело буде прави и истини представник јавног мнења у народу. Репрезентативна система нема смисла, ако се њоме то не постигне. А да се репрезентативном системом заиста до сазнања праве воље и јасног мнења у народу долази, о томе се многи сумњају.

Оштроумни и за слободом тежећи грађанин Русо побија репрезентативну систему врло жестоко, наводећи у свом познатом делу — Contract-social — да се народна сувереност неда репрезентовати, јер она има непосредно представљати општу вољу народа, а никако што друго.

Закон је вели, само оно, што читав народ за закон призна и одобри.

Но практични Монтескије и други државници припознају да је репрезентативна система једина форма, по којој и веће, богатије и пространије државе могу слободне бити и слободно развијати се.

Кад би репрезентативне системе у већим државама, немогуће биле, онда би била немогућа и слобода у опште у тим државама, које се без слободног представништва замислити неда.

Ми ће мо о репрезентативној системи опште као и о саставу законодавног тела на по се говорити још опширније, доцније и на своме месту.

Б. О аристократији.

Под аристократијом разумева се државна форма, у којој се цела државна сувереност на једном законо-привилегисаном сталежу оснива. Тај сталеж, тако звана аристократија у ширем смислу сматра се за једног и искључног властника целокупне државне власти, — коју обавља у своје име, — а остали народ стоји према њему у више мање безправном положају.

Аристократија по свом првобитном значају имала би бити најбоља и најизврснија влада. Но повесница учи да она беше обично састављена из сасвим други елемената, него што су најбољи и најизврснији у држави. Свештенички и војнички сталежи сачињаваху најстарије аристократије; један народ, ако је други покорио, начинио је себе и своје потомке аристократом, а покорени народ робљем и хелотима. Касније се развила аристократија новца, — ово не беху увек елементи најбољи и најизврснији, већ често елементи насиља, предрасуде и дрзкости. Зато се ари-

стократија често извртала у олигархију, где поједини богаташи целу државну власт присвојише, те је на своју корист, а на уштрб општи употребише.

Аристократична државна форма развила се поглавито у Европи. У старом веку находимо знамените аристократије у Спарти, Крети и Картаги, али најславнија аристократија беше римска република.

Важнију улогу у новијем времену играше неке аристократије у Швајцарској, као у Берну, аристократија у Ђенови и Млеткама, која последња трајаше до год. 1797. Данас не постоји више нигде ии једна аристократска државна форма. Али зато аристократски елеменат није пао, он у другим државним формама, а наиме у монархијама игра важну улогу, као што то видимо у Енглеској, Угарској и др.

На челу аристократијама постоји или скупштина, на којој сви овлашћени право гласа имају, или два сената већи и мањи од којих је први законодавно тело а други орган унутрашње државне управе.

Државна званија обављају само чланови привилегисаног сталежа. Ако се на чело управи кад и постави једна особа, то бива тако на време, а никако насљедно, јер би се иначе аристократска форма врло лако у монархичну извртути могла.

Аристократско-државна форма има велики мана, али најглавнија је, што не признаје грађанску равноправност међу држављанима.

Потомци неки привилегисани породица сматрају се за једине и искључне властнике свакога права и власти државне. А остали је народ према њима већином безправно робље. Ово је велика неправда и могла је постојати само у она времена, где снага и насиље беше извор свакоме праву и власти државној, а никако у данашњем просвећеном времену, где се државе на слободи и једнакости људској, на природном и неизгубивом праву народа образују.

Појам слободе и једнакости људске иште, да се само лична заслуга награђује, т. ј. да се награда и преимућство даје онима, који заслужише, а никако и њиховим потомцима; јер ови, ако су ваљани и сами ће то умети стећи, а ако нису, онда и не заслужују. Нико још није тако просто и тако оштроумно побио насљедне аристократије, као велики Франклин у своме писму на орден Цинцинатоја, који је у Америки покушавао да неку аристократију оснује, велећи: Ако оћемо, да неку награду, какво особито право и преимућство и другом коме дамо, него ономе, који је то лично заслужио, онда је много разумније и праведније, да се

пре родитељи, а ако је могуће, и дедови и прадеди оних људи награде, кои у држави и народу заслуге стекоше, него њиови потомци, јер они заслужују награду, што велике и славне људе родише и одгојише, а ови могу бити најгори и најнеспособнији људи за људско друштво.

Волтер је тако исто разложно и оштроумно побијао појам насљедне аристократије, велећи: да нема људи, кои се са седлом и мамузама на свет родише.

Шлецер вели: да „аристократија" није никако нужно зло у држави." Сви свесни писци и државници новијег времена у томе су сложни, да се институт насљедне аристократије давно већ преживио.

Данас не само да не постоји нигде више аристократска државна форма, већ она почиње и у самој монархији, са којом беше до јако врло тесно свезана, свој првашњи значај губити. У државама са две коморе опажа се тежња у сви свесни аристократа, да се радије дају бирати у доњни дом т. ј. народно представништво, него у горњи, где по свом рођењу места имају. Отуда бива да се политичка важност горњега дома све то више губи, она почиње бивати више фигурантом, него самосталним делом законодавства, као што то видимо у Угарској, где тако рећи још до јуче, сва политичка права и прерогативе беху искључно у рукама аристократије.

У ВЕЧЕ.

Пред врелим камином сеђасмо нас двоје
Кроз тајанствен сутон светио нам жар
Димила се бошча, а ја тебе питах!
Има ли на свету вако срећан цар!
По твом једром лику што мрамору личи
Ја видех озбиљност где замени смех
И на немој усни прозрео сам читко
Правду твоје мисли, мога срца грех.

И јест то страшно проводити дневи
На гиздавом сагу, углађену тлу,
Љуљати се тихо у столови меци
На врхунцу добра, ван дохвата злу.

Digitized by Google

Кроз шарене клети просипа се миро
Кићеног клавира тајанствени глас —
Ал ми смо ти стена што не прима звуке,
Атоми мириса обилазе нас.

Зборимо, смејемо с' и тихо и живо
У погледу, рек'о б', задовољства плам,
Поводањ од дражи носи нас на валу
Ал' је срце хладно као студен кам. —
Ил' к'о оне санте што их Дунав носи
Из тамних даљина ни сам не зна куд,
Ил' к'о сухи север што ужасно звижди
Просипљући иње што се види свуд.

Мис'о ти се чиста ка северу вијне
У улицо бурне у весели свет
У њезине дворе гиздаве, шарене,
Најчистијег срца да узбере цвет.
А мени детињу на бурноме југу
Осветничка борба зажегла је крв —
Па благујући, стид ме, у госпотсву своме
Јер браћа ми цвиле као згажен црв.

Хај тако је, тако смејте ми се само
Голу машту срећом назвао сам ја
Ми смо у сред блеска хладнокрвне сенке
Носиоци можда само бола два.
Прозори се тресу, мећава се дигла,
Побеснели вихар искаљује јед.
И он јунак пашће, затрепта ће лето,
А да л' ће откравит' наших срца лед...

Милорад П. Шапчанин.

ГОРКА СУДБИНА.

(Приповетка једне Нишлијанке.)

Од Љубена Каравелова.

(Наставак.)

VI.

Ја продам кућу своју и преселим се са ћери својом у Србију, у Бању. Тешко ми је било растати се са постојбином својом, са својом кућом и пољем. А и како не кад ти је сваки ка-

Digitized by Google

мичак познаник, свака травка сродница. Ни дан данас не могу да заборавим своју градину, којој сам казивала и радост и жалост своју, која ме је тешила у црним данима. Само онај може знати како ми је било у то време кога је десила та несрећа, да мора оставити своју постојбину и живити у туђини.

Недељко се венча мојом ћери, остави војничку службу и започне миран живот — отвори механу. Ђорђе остане војником.

Ми смо се преселили, као што већ рекох, у Бању, паланку. Она лежи не далеко од границе. Тако би Недељко често ишао у Ниш и Пирот да продаје и купује што му је било нужно за трговину. Недељко би час по остао ту по недељу две а кадикад и по месец дана. Кадгод би се врнуо натраг увек је бивао све невеселији, све жалоснији. Нисам га смела питати шта му је на срцу а Недељка није тела; али кад ја опазим, да је он почео пити и опијати се то се нисам могла уздржати а да га не запитам: „Шта је теби, сине, рекох му ја, ти ниси ни налик више на себе! За што се опијаш? Гледај само како ти жена вене; ти ћеш је отерати у гроб, ти ћеш је убити младу и зелену.“

— Не могу да не пијем у оваком времену. Ти можда мислиш да ја то чиним што ми иште срце, не већ што ми јади срце море. Кад немаш никакве друге помоћи онда ти не остаје ништа друго него да вином растераш бригу. А и наштo ми оваки живот. Нисам се ја родио да овако живим. Тедосмо да починимо велика дела, тедосмо да ослободимо отаџбину, тедосмо да се бијемо и да не жалимо крв, а шта учинисмо, како свршисмо? Стид ми је љуби својој погледати у очи. Какав сам ја Бугарин, какав Србин, какав хришћанин! Стидим се сам себе! Не било ме на овоме свету!... Треба помоћи љубама и браћи својој....

— Ти си пијан Недељко, иди испавај се па ћемо се онда разговарати, рекох му ја.

— Нисам ја пијан, мати, ја сам болан; душа ме моја боли, срце ми тужи. Сама знадеш, да наша браћа и сестре гину, наша се вера тлачи, да нас неверија ногама гази, да се јаук и плач удовица и нејаке деце као облак од праха небу диже. Овде ти Турци и Черкези а тамо језуите народ кваре и веру нам гњече. Јесте, мати, јест, боље је погинити од оштре ђорде но гледати, како се ругају нашој светињи. Ваља нам устати, на ноге јуначке па или погинути или очистити своју земљу од туђинаца, крвопија и свакојаке погани.

Када је мој зет ово изрекао нисам смела да му шта гово-

Digitized by Google

рим ни да га светујем; знала сам његову тврду нарав па сам ћутала; а Недељка је мирно гледала на свога мужа и да би речи проговорила тако јој је муж из срца говорио.

Дуго смо ћутали; Недељко наслони главу на руку и стане размишљати, понда почне говорити сам са собом: „И ви сте ми људи, ви сте Бугари? Ни сте ви људи, ви сте цинцари, ви сте бабе. Како сам се само ја могао уздати у таке кукавице! Тешко народу који се нада чему од бугарских чорбаџија. Јесте ли ви чорбаџије крштени или нисте? Је ли вама живот дражи од вере и слободе? Знате ли ви да сте ви синови народа бугарског и да ваша браћа стењу у ланци? Али шта је вама до тога стало? Нека они умиру само кад ви можете благовати, кад сте ви сити и пијани! Проклети да сте ви стари лисци, кметови, попови и калуђери. Вама није ни бриге за ваше стадо, ви га продајете ономе, који више да за њ.“

— Недељко синко, јеси ли ти при себи? запитам га ја; ти тако говориш, да се ја страшим од тебе!

— Не бој се, мајко, ја сам при себи, рече он и оде из собе напоље певајући:

Напустете ниве и ливаде
Оставете и жени и дѣца,
Стара майка и мила сестрица;
Затворете къщи, покъшнини,
Распродайте руди — вакли стада,
Сиви крави и сури биволе;
Па купете танки остри сабли,
Дълги пушки и златни паласки
Да ударимъ, брате на Турчина,
Да одкупимъ що є серцу мило
Да добиємъ що є наше било.
Хайде, брате, нека Бог помаже,
За крст честни, за драга слобода.

IV.

Једнога дана дође Недељко врло весео, а у рукама држи неко писмо.

— Мајко, љубо! Носим вам радостну вест, рече он; дед' погодите од кога је ово писмо?

— Од Ђорђа, рекох ја

— Од мога брата, привати Недељка.

Digitized by Google

— Погодили сте, али нећете погодити шта је написано унутри.

— Молимо те лепо, прочитај нам га одма.

Недељко отвори писмо и стане читати:

„Недељко брате! пре свега те молим да поздравиш матер и сестру. После ти имам јавити, да сам постао поднаредником. Очекујте ме ових дана, доћићу да се видимо и поразговоримо. У Крагујевцу, 1863, 20. фебруара.“

Ми се јако обрадујемо. У нашој кући настане тако весеље као да је највећи празник. Ми смо чекали нашег госта, али никако да га дочекамо, сваки дан отегао нам се као година, сваки тренутак као дан. Најпосле приспеде и Ђорђе... Какав је изишао красан! Милина га погледати! Војничко руво стоји му као да је израсло из њега, као да га није никад скидао. Ја и Недељка станемо га разгледати са свију страна и окретати га час на ову час на ону страну, а он се вртио и овамо и онамо како смо ми теле, па се грохотом смејао.

— Дед нам покажи твоју сабљу, рече му Недељка.

— Ала је, синко, у тебе све лепо, само ти је кошуља нешто дебела, зар те не боли од ње кожа, та мора да те страшно гребе. А он се једнако грохотом смејао.

— Што се смејеш? рекох му ја... Зар вам кнез ваш не може да да тање и мекше кошуље, а још кажу за њ, да је врло богат човек!

— Ти си, мати, врло смешна, рече он, па се опет почне смејати.

— Та оставите човека на миру, викну Недељко, пустите га нека се мало одмори од пута! Боље би учинили, да одете па да наточите мало црног вина и да испечете једну пастрму него што сте се ту раскокодакале. Ајд' идите а ми ћемо да се поразговорамо, нисмо се већ давно видили.

Одемо ја и Недељка и за часак зготовимо ручак, и донесемо вина, а за то време су Ђорђе и Недељко живо разговарали се.

— Ја ти рекох, да је слаба надежда и поуздање у њих, рећиће Ђорђе, кнез оће да нам помогне и он ради што може, али једна ласта не чини пролећа. Ја сам био у Београду и слушао сам све својим ушима и видио сам својим очима. Нема ту добра, гди сваки гледа само на свој џеп; гди се људи кољу као пси, и гди сваки гледа само како ће завртути шију свом ближњему. Заборавили су они своју дужност, заборавили су да неколико милијона људи горке сузе проливају. Гди нема слоге ту

Digitized by Google

нема ни добра ни среће. Турци врло лепо говоре, да, ако ђаурима дамо слободу, неће коњи бити очешани, јер сваки ђаур оће да буде или ага, или паша а неће да ради.

— Ти канда претерујеш, канда није тако велико зло као што се теби чини, рече Недељко.

— Бог би дао да се ја варам.

— Сви људи се пренеру и кољу кад немају никаква посла, и кад што чекају па не дочекају. Ево погледај на мене, какав ми је мој живот? Никакав! Љутим се на цео свет, нисам ни сам собом задовољан, а за што? За то што немам онаква посла каквог би ја желио, за то што ми срце моје боли кад видим браћу моју, гди стењу под турским јармом. Да, брате мој, мене је спопала нека страва; она ми гризе срце као змија. Ја сам као покошена трава, па венем јер ме ветар не разблажује, сунце ме не греје. Не остаје ми ништа друго него да легнем па да умрем... Зашто да дангубимо бадава, време неће чекати на нас! Почнимо радити па ће се наћи, који ће нас потпомоћи, а почнемо ли једаред радњу нашу заборавиће се сва неслога и раздор.

— Е па да почнемо дакле, да почнемо, рече Ђорђе.

— Дај ми руку, Ђорђе; па да Бог даде да се овог дана започне избављење нашег народа од свију беда, које га тиште. Народ је дуго страдао, па сад је дошао крај страдању, таке се сад указују прилике. Народ се пробудио и страшно ће се светити за крв, коју му душмани пролише.

— Да бог да, рече Ђорђе, и оба оду од куће.

После овога разговараше се моја деца кроз цела два дана, али се разговараше тако тио, да нико није могао ни једну реч разабрати од њиова разговора а трећи дан отиду обојица, један у Крагујевац а други у Пирот у своме послу.

Кад је Недељко полазио гледао је нешто врло дуго на Недељку и тешко је уздисао, неколико пута јој рече: „због ом“ неколико је пута загрли и пољуби.

Шта је теби данас? запитам га ја: — Као да оћеш да идеш на крај света, десет пута се опрашташ!

— Ој мајко, ко зна можда се нећемо више ни видити, рече он тио, и ободе коња.

Моје је срце у тај ма спопала нека туга, а Недељка је била весела, сретна, она није ништа зло слутила!

(Свршиће се)

Digitized by Google

СРПСКИ ДАН.

Oj, кад рујна зора свита —
Ја је питам: горо мила,
Је си л' вид'ла — Српску зору,
Је л' и она поранила? . . .

Oj, кад сунце небом сијне —
Ја га молим: сунце мило,
Је си л' вид'ло — Српско сунце,
Где се тако задоцнило? . . .

А кад тужан сумрак пане —
Ја заплачем: брате мио,
Ох, распучи груди тамне:
Ту се ваљда данак скрио! . . .

У Бечу, 3. Марта 1869. Ј. Грчић-Миленко.

О ЦВЕТУ И О ПЛОДУ.

I.

Што је истина — истина, ал тек мај нам је најпријатнији месец у години! Разнолико се цвеће у њему развија у најшаровитијим бојама и врстама; он нас први обрадује кусним плодом питомих воћака. Он нам први после дуге зимске студени и после првих превртљивих пролетних дана раздрага срце правим пролетњим даном и милинама. Догоди се више пута, да нам април мине у хладноћи, не показав ни трага од пролетњих дана на себи, али мај нас не остави никад без дрвета и грмова пуних обасутих зеленим лишћем и разноликим цветовима; пољане и вртови у њему нису никада голи наги, него су у век осути шаровитим цвећем.

Па је ли можно, да свежи тај дах природин, који милотом разигра срце и око човечије, може тик толико их минути, а не побудити у њима најтоплију жељу, да саму природу прислушкују у њезину делању и развијању? Није ли зар доста чудно, да има људи, који примају сијасет које чега од природе, а неће да се постарају ни бар мало, да је познаду? . . .

Није ли зар грдна неблагодарност, уживати плода, а не знати, како и на који начин дозре он, радовати се разнобојним цветовима, а не запитати се, како постају ти цветови, увесељавати тиме очи, а духа не поучити ништа о томе?

Па ипак их има, на жалост, хиљадама, који се само диве чудесима природним, а у уживању и дивљењу томе не пада им на ум, да проникну духом у свежи живот мајке природе.

Digitized by Google

Ако си и ти међу тима, мили читаоче, то те опомињем још за времена, да се поправиш, да отресеш са себе рђу немарности, па да марљиво превртиш по књизи величанствене природе, да по њеним нечујним листовима чатиш речи од мудрости, које ће ти бити од големе важности, кад одеш једном премишљати о себи и о своме бићу — а ја ћу сада покушати, да те у овој ствари, што је поставих данас на чело мојему разматрању, колико узмогбудем, изведем на прави пут.

Рекох већ, да нас мај први обрадује кусним плодом питомних воћака. А томе првоме опет прво је трешња. Ко није видио трешњу када је у пуноме цвету. Како живи цвет тај? Како постане плод од ња? Та ћемо питања да разлажемо овде; али размишљања ова, са овим мртвим рецима, не могу ти ништа више дати до само писмене поуке; а ти сам, читаоче мој, ваља да се приликом латиш живе природе и да посматраш сам у њојзи. Жива је природа најбољи учитељ. У овом случају, неће те стати то ни по муке; ваља ти само првом приликом отићи под трешњу, па узбрати цветак који, и онда ћеш самим својим посматрањем моћи надопунити ово; што ти ја само мртвим речима могу описати.

Кад учиниш то, што ти саветовах, онда ћеш имати у руци цвет, и на њему ћеш моћи посматрати све ово, што ћу ти ја сада напоминьати.

II.

Да видимо дакле, из чега се све састоји трешњов цвет.

Из трешњова цветка ваља да постане трешња; али запитамо ли сами себе, шта од свега тога постане трешњом, и разгледамо ли цвет тај и уздуж и попреко, то нећемо ништа опазити на њему, што би личило на трешњу, само је петељка ту, на којој ће се некад лелујати плод.

До душе види се на крају петељке некакав задебљао чвор, који се свршује са пет зелених, јасних листића; али из тога зелена чвора не постане трешња. То је само огртач, хаљина цвету, што ју је нежно заогрнуо за младости своје, да му не нахуди жесток ветар и друге непогоде. Топла сунчана светлост пробудила је сада становнике у томе чвору из младачкога сна, и пет белих листова, што су у нутри били прирасли за чвор, обише затвор, отурише од себе огртач и подигоше главу у вис, да се развију на светлости и да изнесу на свет оно, што је живело у њима, од осталих важнијих и чудноватијих делова.

Digitized by Google

Зелени чвор са његових пет зелених листића каже се чашица цвета; пет белих, танаких листова зову се круница.

Али је чашица само спољашње оруђе, а круница је тек цигли украс; права важност није никад у њима, јер оне морају да увехну и да отпадну, чим приспе време, да је се већ замео плод, који се скривао и који нам ваља сада потражити.

Погледамо ли у чашицу, то видимо свуд около, на њезину крају, читаву поворку од 30 до 40 усправљених белих кончића, који имају на врху сасма малене жуте чвориће, а у средини између њих има јача стаблика са маленим чвором на врху, који изгледа као малена, нежна усташца.

И баш то, што ту видимо, јесте кућевни живот природин; поглед нам се маша самог породичног живота биљчиног. Они у наоколо усправљени кончићи јесу плодоноше цвета; а она јача стабљика, што стоји у средини између њих, има тај задатак, да прими у себе оплодну семку.

Беле кончиће зовемо прашњацима; јер жути они чворићи на њиховим врховима јесу шупљи судићи, напуњени ситним прашком, те се с тога и називају ти чворови: прашнице.

И одиста има у тима прашницама тако ситна прашка, да се једва и види; тај се прашак каже цветни прах, и тај је цветни прах баш позван на то, да у згодно време оплоди цвет, те да постане иза њ плод.

Прашњаке, заједно са њиховим прашницама и са цветним прахом, називамо мушким делом биљке; а тучак, који је у среди између њих, женскиње је.

Доцније ћемо видети, како се у извесно доба прашница, која је дотле била затворена, распукне и како се из ње подигне као облачак од праха, па како после дође ситан тај прашак до устију тучка, која се зову жиг, и како га овај прими и отправи тамо, где ће се плод замести и развити.

III.

Мала она стабљика, која стоји у чашици по среди између прашњака, зове се, као што већ рекосмо, тучак, а с правом се назива и женским делом у биљке.

Када од сунчане топлоте сазре већ цветни прах у жутим чворовима прашњачким, у прашницама, распадне се завој прашница, чим најмањи нодухне ветрић какав и проспе се сав прашак из њих тако силовито, да се подигне као облачак од оплод-

Digitized by Google

ног праха, од којега свако зрнце има то својство, да оплоди тучак, чим доспе до устију његових, до жига.

Прашну зрнцад појединце, која се једва једвице могу опазити слободним оком, можемо добро видети помоћу стаклади што увећавају, која се кажу „микроскопи," и онда опажамо, да свако зрнце изгледа као округао, шупаљ мех, испуњен некаквом једром течношћу.

Ну тучак, који је позван на то, да бар једно таково зрнце ухвати ради свога оплођења, има у трешњова цвета у то време, када пуцају прашнице, на жигу малу капљицу неке течности, о коју се ухвате зрна, и кад то буде, онда може подух ветра хиљаде зрнади распирити, а цел ће бити и пак испуњена, тучак је примио у себе оплодну клицу, која ће се даље и даље да развија.

Тучак, што га видесмо да стоји у средини помеђу прашњацима, то је шупља цевка, која се свршује доле у неку квргу, која се зове плодник или јајник. Кад откинемо зелену чашицу, то видимо онда са свим јасно тај плодник; то је доњи део тучка, који је сила дебљи, него онај стубић, што се пење у вис, и „који садржи у својој унутрашњости замстке или бильна јајца, из којих се развијају семке." Али ма да је стубић тако танак, и пак се провлачи кроза њ пут за оплодни прашак, и пут тај иде од жига па све до плодника, те се и зове с тога прашни пут.

С тога се с пуним правом и дели тучак на три дела и сваки се назива посебним именом, као што мало час рекосмо: плодник, стубић и жиг.

У трешњова цвета стоје тучак и прашњаци тако близу једно до другога, а и једнако су високи, да ту без по муке падне оплодно које зрнце на жиг. Али има цветова, где није ту тако лак посао, по што је у њих тучак јако уздигнут над прашњацима, те се тако прах мора подићи у вис, ако хоће да доспе до жига и да оплоди цвет.

На тима се цветовима опазила у новије доба та чудноватост, да за време, кад већ хоће да се распукну прашнице, и сам тучак, који се чини као да ништа не ради, узима на се посао. Нагне се доле, да буде ближе прашницама и чека, док се не распадне замотач, што обично бива на брзо после тога, па кад доспе зрнце које на жиг, онда се опет тучак исправи и извије високо изнад прашњака.

Али и такав случај није од најчудноватијих. Јер у век је у таким приликама оплођење доста лако, по што цвет има у

Digitized by Google

себи уједно и мушкога и женскога дела. Али има цветова, који имају само прашњаке, а тучка немају никако; цветови такови чисто мушки цветови, никад се не развију до плода, него носе у себи само оплодна праха. С друге пак стране има цветова од те исте врсте, који немају прашњака, него имају само тучак; ти, чисто женски цветови, могу се развити у плод тек ако оплодно семење од мушких цветова дође до њих.

IV.

Ваздух има у природи огромну улогу. У ваздуху живи, у ваздуху мине све. Он носи у себи клице живота и клице смрти, те је на тај начин пут из смрти у живот и из живота у смрт. Кад одузмемо какоме живу створу ваздух, скапаће с места; одузмемо ли ваздух мртву телу, окамениће се. Али ваздух, где слободно ради, помаже животну радњу и кад што угине, претвара га у трулеж, да би се из честица његових подигао опет нов живот.

Исто тако, као и ваздухова радња, важно је и његово кретање — ваздушна струја, ветар. Он отправља у природи такову службу, коју око не види, него је само може слутити дух испитачки. Ветар носи топлоту и влагу с места једног на друго. Ветар изједначује противности на земљи. Ветар однаша наш дах, што га одишемо, да се не би окужио ваздух и доноша нове ваздушне струје, да не би смо опет удисали оно, што смо једанпут већ предисали. Ветар разноси ваздух, што смо га издисали, који је отров за животиње и људе, и односи га биљу, које успева баш од оте врсте ваздуха. Ветар прима ваздух' што га издише биље и смеша његове састојке, да би имали људи и животиње чиста, свежа ваздуха за дисање. Без ветра би се човек и животиња у самој својој атмосфери задушили, без ветра би биљка изумрла, без ветра би усахнуле реке и потоци и извори, без ветра би се море искварило и усмрадило, свугде би на земљи владала само — смрт.

У својој великој, благословеној радњи на великој земљи не заборавља ветар ни на мале цветиће, који изгледају помоћи одањ, јер ветар покреће дрво и травку из њина биљинска сна, и када он у тихој, мајевској ноћи подухне, задркћу цветови по дрветима, те се распукну сазреле прашнице, а оплодни се прашак, разаспе по свуда, како би на брзу руку дошао до тучка, ако му је тучак у суседству, или како би с ветром полетео широм света ако нема ниједне женке на дрвету, која би примила

у се оплодии прах, док не нађе, што му треба: љубавцу за себе.

И ветар врши врло радо и тај мали посао. У своме лету над земљом од оних биљака, које имају мушких цветова — мужака, узме оплодна семена на своја лагана крила и носи га свуда са собом на све стране света и расипље га по свима крајевима. И то што је прах тако лак, а ветар сасма силан, то он понесе кијамет, милијонима таких прашних зрнцади, па их свугде развејава по зељи, и тако дође прах и до оних биљака, које имају само женских, девојачких цветова, које чекају на просце, што ће им довести у походе младожење из далеких земаља и крајева света.

А то и бива тако; то је сушта истина. Ветар прими на себе посао око подвоза и одвезе се с младожењом, па било и на неколико миља, ка невести, која усамљена изгледа свога суђена војна. — Реци ми сада, читаоче мој, хоћеш ли се још срдити на ветар, што те у тамној ноћи хлади хладним дихањен својим, кад знаш, да он не јури бамбадава тако нагло, него да има сијасет важних посала да посвршује овде на земљи, а при том је још верни љубавнички гласоноша, који лети од цветка до цветка, и таке свадбе гради, којих без њега не би могло никако ни бити.

Па нису то кратки путови, што их ветар предузима тога ради. У ботаничкоме врту у Берлину има једно биље — женка, којој је мужак чак у Америци, и то само у Америци, па и тој осамљеној биљци доведе ветар сваке године прекоморског заручника, те биљка траје на тај начин лепо и ту, у Берлину.

Али и ветар има у томе неких конкурената, који му кваре посао, и сад ћемо одмах пробеседити коју реч о њима.

(Свршиће се.)

ФИЛОЗОФИЈА СТАТИСТИКЕ.

(Колб.)

(Свршетак.)

Не остаје ли нам, кад друштвене појаве на тај начин једнако и у једнаком броју мимо нас пролазе, никакав избор? — морамо ли просто стојички мировати или верујући у непобедни фатализам (судбину) на слепи се случај ослонити?

Бог да нас од тога сачува!

Управо ту се показује савршенство нашега рода. Напредни развитак статистике даће нам све више и више прилике, да

Digitized by Google

право стање потпуно познамо и то ће нам бити кажипут, како се можемо поправити. Стање човечанског друштва неће моћи поправити стварање нових моралних или црквених закона, а ни даљи развитак старих но развитак интелигенције, умањење материјалне невоље, што њом у свези стоји. Да учествујемо у поправљању човечанских односаја, на то нас опомиње нагон, који је природа у нас утурила, којег су прилике развиле, који тако рећи од колевке до гроба на нас уплива има.

И што у том погледу бива, не бива заман!

Укинимо стајаћу војску, која финансије државне и здравствено стање наше најснажније мушке омладине поткопава, а уведимо обранбену систему, по којој је наоружан читав народ по практичком примеру Швајцарске, те се онда неће правити наши младићи сами богаљевима да се само уклоне од службе по касарнама која годинама траје, онда неће тако ни учестати смртни случајеви, који су с тим скопчани — кад уклонимо женидби толике многе сметње биће без сумње ванбрачне деце мање и тако ће у физичном погледу мање новорођених умирати, у моралном погледу постићи ће се то да ће се омладина више васпитати у уређеном породичном кругу.

Успеси статистике дакле чине да познамо, и да математичком тачношћу докасти можемо, да се при овој или оној установи ово или оно физичко или морално зло умањава или увећава. Они нас уче, шта да чинимо, чега да се клонимо, чим ћемо моћи множину несрећних случајева и невоља умалити и повољније прилике произвести. Број кућа, које у већој вароши какав пожар уништи, врло се слабо у дужем одсеку времена мења, ако је начин зидања исти. Али подигнемо ли место дрвених грађевина боље зидане, начинимо ли кров место од сламе или трске са црепом и подигнемо ли између појединих кућа челевље, онда ће на сваки начин опет бити истих повода пожару, али ће много мање успевати, много мање пустошити. О великим пожарима чућемо сваких сто година једаред; читава места неће готово никад више сасвим погорети.

Будући је човеку дано, да измењује односаје живота, то има и снагу, да ток човечанских дела до извесне границе измени. Поправимо друштвено стање, колико је могуће, па ћемо скоро успехе доживити, који далеко надмашују наша очекивања. — Статистика дакле математички доказује да наука о човечанском савршенству има најтврђа основа а наука о фатализму (судбини) да нема никаквога.

Digitized by Google

Нема дакле науке која је сигурнији путевођа у свему ономе, што смера на то, да све човечанске, све друштвене одношаје поправи. Она понајпре показује дејства са математичком тачношћу; она не само да олакшава, него и позива да се испитују узроци тих појава и даје прилике, да се откривају меродавна правила. На чврстом темељу, који је њоме осигуран, мора се понајпре размислити, којој ћемо тачци труд наш да посветимо, да човечанске одношаје усавршимо и поправимо. Ту није испиталац ограничен, да само из посебних и општих, за цело несигурних примедаба излази, које су узрок што се до сада тако много и често блудило и омањивало.

Како у физичком, тако и у друштвеном свету не остаје ниједан узрок без дејства које му одговара. Свака промена у нарави, обичајима, законодавству једног народа повлачи са собом последице према себи. Увек се онда и даље размишља и упоређује са другим одношајима и околностима. Ништа не остаје у том погледу усамљено. Поправите ваша поља, па ћете добијати бољу храну, марва, коју њом храните, биће боља, па најпосле и самом ће човеку то добро доћи, ком та марва служи и од које живи. Исто тако као у физичком, налазимо и у моралном погледу напоредна дејства с једног поља на друго.

„Почем статистика право стање једне земље, елементе њене снаге и њене слабости, њеног богатства и њене невоље истражује, остаће увек најистинитије и највернији огледало у ком ће се видити — да ли су му установе добре или рђаве, да ли му је влада ваљана или није, да ли има достојанства или нема. Нарочито се у листама мртваца ти одношаји огледају — оне су непартајичан неумитан, доказ који нико побити не може, ни ласкаоци, који владаоце тако често варају и кадкад и у пропаст заводе, доводећи несрећу на читаве земље, — ни страсти, које само траже да црне, опадају и понижавају. Статистика има заслуге за човечанско савршенство што је пронашла, да становништво расте, ако има више порођаја но смртни случајева и обратно, другим речима: ако расте осредње трајање живота човечанског, то је најсигурнија сведоџба да су друштвени одношаји једне земље и једнога народа поспешни и обратно.“

Тако се од прилике изражава Валантин-Смит и тиме је једно правило обележио, које ништа оборити неможе.

У осталом морамо овде, да нас неби рђаво разумели, још једно приметити. Благостање, снага и важност једног народа не може се безусловно по броју житељства мерити. Овде свакако

Digitized by Google

и друге околности делају и још друге ствари морају се промотрити осим набављања безусловно нужне хране. Осим услова за набаву ове мора народ своја природна права слободе имати. У том се састоји достојанство човека и свест тог достојанства, без којег сва племенита својства нашег покољења пропасти морају. И то учи статистика, испитујући и узимајући у обзир узроке и последице у свим појавама друштвеног живота. Погледајмо овде само на грдну државу на истоку Азије — на Хину, која се поред свих својих 500 милиона људи и поред великог труда и задовољства ових у најјаднијем стању налази; де је жена робиња, де се деца по обичају убијају и де пороћаји само гробове пуне. Па и није можда једино зло што тамо не би било ваљане организације и званичног надзора; та за све се тако много брину, да на сваких 10.000 породица 3.000 званичника долазе. Изредне су примедбе Валантина-Смита, који наравно није смео пример из ближе земље узети. „Слобода човека, слобода земље, најпосле све слободе, што су душа напретку људском, то је што Хини фали; па то и јесте оно, што је увек и свуд̀ најнужније за развитак човечанског усавршавања. Хигијена учи и статистика доказује, да је свуде, де се народ деспотичким установама подјармљује, здравље човека слабо, старење пре времена, живот кратак.“ Изгледа, да је читавом животу, кад му се слобода узме, темељ његов подривен.

Статистика је готово свима наукама нужна.

Народној економији ће она ударити нов чврст темељ, којега данас још нема. У потоњим вековима биће државни предрачун боље и сигурније мерило за односаје једног народа, но што су приповетке му, које су из старог века преостале. Криминална статистика биће главни извор за познање рана грађанскога друштва; она открива најважније поводе преступања закона, те нам уједно казује, де је лек преко нуждан. — Филозофија је у њој добила сасвим нов темељ који је од највеће важности.

Далеко би нас одвело кад би тели да све односаје разлажемо. Што рекосмо, биће довољно, да покаже грдну важност статистике, те најмлађе науке која се истина још у свом првом развитку налази, али без које неће моћи бити скоро ни један државник ни лекар, ни један фабрикант ни трговац, ни законодавац, па ни сам обични грађанин.

Ми смо горе понајпре само нека питања о здрављу и животу човека напоменули. Но статистика међутим неограничава се на те тачке, она се простире на све односаје, све појаве физичког, моралног и знанственог живота; она обухваћа све, што

Digitized by Google

се на сталеже, народности и народе односи; она продире у дубљине, које пре мало година човечанском уму не беху приступачне, тако да би оног, који би се усудио, да те истине тврди, за лудог прогласили. На том се пољу креће статистика!

П.

ПОДЛИСТАК.

Тајанствени врт.

Шпански Израиљћани буду године 1728. из Шпаније изгнани. Један рабинер њихов напише књигу: „О влади живота“ и изда је у прогнанству у Амстердаму. У тој књизи, која је пуна дубоке науке, у којој се као у бистром огледалу могу видити све врлине и погрешке тога народа, у тој књизи има и једна приповетка, из које се види, какве је мисли премишљао овај народ живећи у прогону. А ево те приповетке:

Био један краљ. Тај је краљ био врло мудар, праведан и силан. Он је издао у својој држави закон, да само они могу добити награду, звање или ти почаст какву, који су заслужни трудом и радњом својом за краља или ти државу.

Тако прође неко време а на двору краљевом роде се три сина, сва три од краљевске крви. Сва три одрасту па изађу лепи па паметни па здрави момци. Сваки живи их је волео. А краљ их јако обљуби па хотећи да их начини великим људима дозове их једнога дана себи па им стане говорити:

„Децо моја! Ето даћу вам свега што вам срце жели. Даћу вам достојања, даћу вам сребра и злата. Наместићу вас на тако високо место, на какво се још нико досад у мојој држави није попео; јер мислим, е ћете ви бити честити људи; али цео мој народ знаде а и вама је познато, да има у мојој држави закон, којег не смем погазити, не смем ником дати почасти ни звања, који није то радњом својом заслужио. Ви се дакле не можете попети на оно достојање, ако једнако останете у двору. Послушајте ме дакле па идите из двора. Пођите по целој краљевини па се попаштите да се тако владате, како ћете заслужити награду, коју сам вам наумио дати. Кад вас ја позовем кући ви се онда вратите; а дотле добро пазите шта ћете радити, јер као год што будете радили онако ћете бити награђени.“

Три младића оду врло нерадо из двора, али краљ им је рекао да иду е па морали су га послушати. Сва тројица се дакле растану с њиме и баш на најбољем времену отисну се они да иду куда их срећа одведе.

Већ су били далеко отишли од двора када наиђу на једно острво. Кад су га с мора још опазили учинило им се, да је плодно и лепо. Када

Digitized by Google

му дођу близу, виде да је тако и било. У сред острва био је леп врт, пун различита воћа. Кад дођу близу, наиђу на три чувара. Они замоле, да их пусте унутра а ови им то допусте и сваки их окром тога стане саветовати.

Први их чувар стане овако саветовати: Немојте мислити да ћете ви увек остати у овом врту. Доћи ће време кад ћете морати из њега изићи. Нико није од свију оних, који су пре вас у овај врт долазили, у њему заостао. Тако је то увек: једни улазе а други одлазе.

Други чувар рече: добро утубите да тако исто изићете из врта, као што сте ушли у њ. Од воље вам је, да од свашта узмете, чега год нађете унутра. Нико вам неће закратити; али ништа не смете напоље собом понети.

Трећи чувар их саветоваше, да буду умерени па да само оно зажеле, што је добро и поштено и, вели, то ће вам помоћи да будете дуговечни.

Пошто младићи саслушају мудре савете уђу они у врт, који је био лепши и још богатији но што су они мислили. Ту ти они нађу тма божи дрва пуних воћа, биљака и цвећа да је милина погледати и омирисати; славуји прижељкују у ладу гранатих растова и још мноштво других тица певају ту своје красне песме; воде текућице лађе и оживљавају све.

Младићи се тако обрадују да им се радост неда описати. Они су јели од најбољег воћа а пили су свеже воде и одмарали су се у ладу великих дрва, слушали песму славујеву, а поветарац је тио ширио и доношао им мирис од најлепша цвећа.

Када прође неко време растану се они па сваки пође оном страном која му се најбоље допадала.

Једнога занесу лепи плодови и свежа вода па је уживао што је више могао. Он вам није ништа друго радио но јео, спавао а ни за што се није бринуо. Он је сасвим заборавио што му је трећи чувар говорио.

Други младић није марио ни за воће ни за цвеће. Он наиђе на гомилу злата, сребра и драга камења. То га тако заслепи, да је једнако мислио, како ће само награбити доста блага. Од својих аљина начини он вреће па их напуни све благом. Тако је једнако на благо мислио, о њему бригу водио, ништа друго није радио, нити је јео нити пио нити спавао. Није му ни на ум падало, да ужива сладости, које имађаше врт овај, и сасвим заборави како га је други чувар саветовао: да могу све уживати, што се год налази у врту, али се ништа несме узети, што се не може собом понети.

Трећи је здраво утубио наук, који му дадоше три чувара кад га у врт пропушташе, и он се није заборавио као другови му. Он не теде поћи путем, којим они одоше, јер му се чињаше да је тај пут рђав и опасан; то није био онај којег им чувари препоручиваху. Наш младић уживаше дакле врт и сласти му али само толико колико му нужно беше да одржи

Digitized by Google

живот. Он употреби време своје, паметно упознавајући и проучавајући све што нађе у том месту. Разгледајући то воће, то цвеће, те животиње и њихову чудноватy разноликост, тражећи шта је на којој биљци посебнога, чуђаше се он непрестаној тајанствености природе; пратећи како реке свака својим путем тече, како сваку биљчицу ма гди она била, водом напајају, није му било трудно, да посматра како је свака ствар на своме месту како свугди диван ред влада.

А најчудније му беше, што нигди у целом врту не нађе вртара. Но размишљајући мало увери се он да тај потпуни ред није никако случајан и да за цело мора бити ту какав мудри баштован, какав невидљив господар, који овом имовином влада. Сваким даном чуђаше се он све већма, сваким даном зажели он све живље да позна господара од врта; свагди га тражаше, и мд да га није видио, ипак га је заволео рад радости коју осећаше разгледајући и проучавајући толика чуда и лепоту.

Тако су младићи чинили што им беше драго, када дође слуга краљев па им донесе заповест краљеву, да с места дођу у краљев двор, да положе рачун о своме владању. Сваки се крене на пут и дође до врата кроз која је ушао; али чим изиђу из врта, то први од младића, којега је уживање разњежило, осети да му ваздух ван врта не прија; ту више не беше воћа као у врту те не могаше окусити што како би се опоравио и он тако малакше, да је пао на земљу и умро.

Други једва иђаше пун натоварен свакојаким теретом Али он заборављаше на све то и мишљаше само како ће једнога дана благо своје уживати; но кад дође до врата од врта, зграбе га чувари, зачуђени што се једва с места миче, одузму му сво благо па му баш ништа не оставише. Несретни младић почне уздисати и плакати; од целог труда и муке не остаде му ништа осим оскудости и очајања.

Кад трећи чује глас гласоношин, који га по краљевој заповести на двор позиваше, јако се зарадује. Он мишљаше, да ће кад буде из врта излазио, видити господара, кога је заман тражио, и једва је чекао, да му ода једном благодарност за толика добра, која је у врту уживао. Он пита дакле весела срца вратима, гди га чувари врло радо приме, јер и њима беше по вољи, што је он тако лепо слушао краљеве налоге.

Када онај младић, коме су одузели благо му дође близу двора, био је тако уморен и изгледаше тако јадно, да се није могао држати на ногама; ма да се он колико клео да је од краљевске крви, нико му не теде веровати, и слуге дворске се јако нљуте, што се таки просијак усуђује, да се издаје за рођака краљева, они га избаце из двора напоље, вргну га у тамницу, и ту мораде он да грехе своје каје и да глупост своју оплакује.

А другог младића пуно друкчије примаше. Сви придворници и достојанственици оду му у сусрет, загрле га и, да би му одали пошту, до-

прате га сами у двор, гди је био краљ. Краљ се обрадује када угледа овог младог, разборитог, веселог човека; и ма да је све напред знао ипак га је питао, шта је радио од како је отишао из двора.

Младић му приповеди шта је све лепо видио у дивном врту, у ком је живио и рече још: „Сада сам уверен, да је господар од овог врта мудар човек; за цело је гдигод близу врта и сигурно воли да је прикривен а ја опет ништа не би тако радо имао него да му искажем, како га поштујем и како сам му благодаран што ми је допуштао, да гледам и уживам красоту његова врта."

На то ће му одговорити краљ: „За то што си се тако добро владао испунићу ти жељу; ја сам господар од оног врта; моје слуге само ред одржавају; за сваку и најмању животињицу, за сваку и најскромнију биљчицу има по један слуга те се за њу брине и негује је."

Када сретни младић то све види и чује, осети како све већма растијаше у њему љубав према краљу; јако се обрадовао што га је упознао и од то доба живио је непрестано у двору а сви му указиваху највећу почаст.

* * *

Лако је погодити каква наука лежи у овој приповетци. Краљ то је творац свију ствари. Врт то је свет; а три младића то су три врсте људи, које живе на земљи: први иде само за уживањем; други тежи за богатством; а трећи само воли врлину, која је цел животу човечијем. А три младића су од краљевске крви, јер су од рода израиљског, богом изабраног народа.

Што се тиче три чувара то они више што значе: први савет то је она реч, коју је бог Адаму рекао: „Земља јеси у земљу ћеш поћи;" други то је она реч, коју је Јов рекао: „Го наг сам дошао из утробе мајчине, наг ћу се опет у њу вратити;" а трећи је она дивна реч Мојсијева, којег је господ изабрао за старешину Израиљћанима: „Турио сам пред вас живот и смрт, благослов и клетву, избери живот да и ти и семе ти сретни будете."

Ко ове три речи запамти и о њима размисли, тај неће блудити но ће прави пут наћи, који, кад овај живот остављамо, у вечни живот воде. Чувај дакле овај пример као огледало а бог нека ти буде милостив па нека те умудри да се користиш њиме. Тако да нађеш мира у овом свету а у оном славе! Амин! С.

Цртице о васпитању.

Васпитач ваља да буде веселе нарави. Суморно лице растерује веселост, коју је природа деци дала. Невесео васпитач ће изгубити љубав

дечију, која му је толико нужна; а и природа ће му се осветити за то што је одузео деци небино радовање; она ће изаћи туробна и мрзиће на људе.

Слабо ће шта бити из оног детета у коме има себичности па ма седам других врлина имало. А ни мало се не треба бојати за оно дете, коме срце љубав греје, па ма имало седам других погрешака, јер љубав га потстиче да испуни дужности своје.

Књижевне белешке.

* Јован Павловић, професор у трговачкој школи у Панчеву наумио је да издаје од Цвети о. г. недељни лист „Панчевац," коме ће бити главни задатак: „да негује просветне и материјалне интересе Панчева и околине и да исте доводи у свезу са општим нашим народним тежњама. Према томе задатку доноси ће „Панчевац" чланке о просвети народа и васпитању подмлатка, извештаје о стању школа и учевних завода панчевачких, претресаће народно-економска, пољско-привредна, занатлијско-идустријална и трговачко-обртна питања са њиове практичне стране и с нарочитим погледом на интересе Панчева и његове околине и *обзиром* на народне наше цели, саопштаваће извештаје са најважнијих тргова, с којим панчевачки трговачки свет у свези стоји и који имају уплива на развитак материјалног благостања нашег народа, чиниће предлоге, на који би се начин имаовина и људство у нашем народу могло умножити и напредовати; доносиће опширне извештаје о општинском раду Панчеваца у црквеном и општинском већу, о радњи трговачких и кредитних завода, о панчевачком збору I. и II. одељења, о штедионици и т. д. Подлистак ће доносити научне и забавне ствари понајвише из друштвеног живота."

Цена је листу за Србију и српске крајеве у Турској: 60 гр. чар. на годину, 30 гр. на по године, 15 гр. на три месеца. Претплату прима књижара Валожића у Београду, а може се претплатити и код уредништва.

Познавајући г. Јована Павловића као човека од дара и науке, не може нам се па ино а да не препоручимо најусрдније његовог „Панчевца" пажњи нашега света, што чита, и то у толико пре, што ће му лист доносити и таке ствари, које имају опште научне вредности, и које ће занимати сваког Србина ма он гди живио.

* Јанко Томић, учитељ у Карловцу, написао је земљопис за хрватску омладину под именом „Хрватска." У тој књизи има и у кратко земљопис општи а затим Хрватске, Славоније, Далмације, после Босне, Херцеговине и т. д. У њој има даље цртица из хрватске повеснице и земљовид хрватских земаља. Цена је делу 60 новч.

Digitized by Google

ПОЗИВ НА ПРЕТПЛАТУ.

Овим бројем отпочиње се друга овогодишња четврт „Матици.“ Позивамо наше читаоце, који су само за прву четврт платили, да своју претплату понове. Ми смо до сад све чинили, што нам је можно било, да наш лист онаки буде како то иште потреба нашега света што чита. А и од сад ћемо се трудити да све нове и нове снаге придобијемо за наш лист, коме је једино цел, да науку шири у народу нашем. Надамо се да ће нас честита омладина српска у подузетку нашем потпомоћи како би што боље задатак свој испунили.

Цена је листу 4 фр. а. вр. на годину.

Претплатни новци молимо да се пошљу благајници „Матице Српске“ у Нови Сад. За Србију прима претплату и књижара В. Валожића у Београду, која ће се од сада старати, да сваки наш претплатник из Србије свој лист уредно добија.

Чланци, који у „Матици“ изађу, награђују се, али тек онда, ако писци, који за своје саставке награде траже, ту жељу своју одмах при шиљању својих састављака изјаве. Награде досуђује књижевни одбор „Матице Српске.“

Овом приликом молимо уједно све наше дужнике, да нам што пре поплаћају дугове своје. Зазор нам је што их морамо опоминьати, ал' кад неће никако да се одзову, шта можемо друго чинити, него да их и опет опоменемо.

Уредништво „**Матице.**“

САДРЖАЈ.

I. Уставно-сталежна монархија. (Из књиге: „О уставној држави и њезиним установама.“) Од Ђ. Вукићевића. — У вече. Песма Милорада П. Шапчанина. — Горка судбина. (Приповетка једне Нишлијанке.) Од Љубена Каравелова. (Наставак.) — Српски дан. Песма Ј. Грчић-Миленка — О цвету и о плоду. — Филозофија статистике. (Колб.) (Свршетак.) П. — Подлистак. Тајанствени врт. С. — Цртице о васпитању. — Књижевне белешке. — Позив на претплату.

Издаје: Матица Српска. Уређује: А. Хаџић.

Платонова штампарија у Новоме Саду 1869.

Digitized by Google

Број 11. У новоме Саду 20. априла 1869. Год. IV.

МАТИЦА.

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

ИЗЛАЗИ:
десетог, двадесетог и последњега дана сваког месеца на табаку и по.

ПРЕТПЛАТНА ЦЕНА:
на год. 4. ф., на по год. 2. ф. на три мес. 1. ф. Рукописи се не враћају.

О ДЕМОКРАТИЈИ.

(Из књиге: „О уставној држави и њезиним установама.")

Од Ђ. Вукићевића.

Демократијом назива се такова државна форма, у којој је народ извор и носилац свеколике власти државне.

Почем је цел државна: да штити, развија и унапређује животне цели народа, — настаје питање; ко је позван и властан рећи, које су животне цели народа у конкретном случају? — и ко је позван и властан наредити такове мере и установе, којима се цел државна најсигурније постићи даје?

На ово може бити само један правни одговор, а то је: онај, кога се све то тиче, а то је сам народ. И ово је правна основа демократији. По томе и називају неки искључно а неки par excellence демократију правном државом.

Демократија је дакле чисти излив народне суверености, она се оснива на начелу самоопредељења народног.

Питање настаје: је ли народ увек морално и интелектуално дорастао овоме високом позиву своме?

Кад би народ свагда и у сваком случају кадар био сам својом судбом руковати, онда би заиста демократија била једино правно оправдана државна форма.

Али тога није свагда. Демократија претпоставља многе и многе услове, без којих се она неда остварити и одржати.

Демократија претпоставља наиме правну једнакост свију грађана, што већу једнакост у подељењу материјалних добара, политичку свест народа, живо чуство за слободу, правду и остале грађанске врлине.

Digitized by Google

Без правне једнакости свију грађана, без што веће једнакости у подељењу материјални добара међу појединим грађанима, није кадра демократија одговорити своме задатку, није кадра бити представница опште воље народне.

Демократија претпоставља једнака права у свију људи, једнаки уплив свију и свакога у јавна државна дела; што не може бити разлике по сталежима и кастама; зато не смеју ни материјална добра међу појединим грађанима тако не једнако подељена бити, да сиротиња постане играчком богаташа, маса без слободне воље, без сваког политичног значења.

Демократија претпоставља политичну свест у народу. Почем је демократија државна форма, у којој сам народ својом судбом управља, то се по себи разуме, да мора бити политично свестан и зрео, јер без тога не би могао одговорити свом демократском позиву, не би било демократије.

Демократија претпоставља моралну непоквареност народа, живо чуство за слободу, правду и остале грађанске врлине, без који она опстати не може. Поред ма како морално и духовно изопачених и покварених народа може се монархија одржати. Аристократија може постојати поред народа без икаквих грађанских врлина. Само једна демократија не може се ~~одржати~~ поред покварених и изопачених народа, она једна не може постајати у народу, који нема чуства за слободу, правду и остале врлине грађанске. Ту се она на брзо мора извртнути у анархију и бескрајне револуције, као што беху негда у јужној Америци и с којима беху увек скопчане француске републике.

У монархији и аристократији мора се народ већином присиљавати, да врши своје дужности, и уједно мора те насилне мере скупо да плати.

У демократији нема овог присиљавања, ту грађани радо и драговољно своје грађанске дужности врше. Кад ово присиљавање учеста, знак је да демократија почиње опадати, да се она мора скорим у монархију извртнути.

Демократија претпоставља не само да су сви грађани једнаки и равноправни, већ уједно да су и потпуно слободни. Сваки је грађанин неограничен и слободан у свом делању, док не пређе у правни круг другога грађанина.

Демократија не признаје никакви презумтивних мера, којима би се слобода појединих већ унапред скучила и ограничила и које смерају на то, да се већ унапред предупреди могућност преступа и прекршаја.

Digitized by Google

Демократија не познаје установу полиције; ова постоји у монархијама, где се код сваког човека претпоставља зла намера или ограниченост разума.

У демократији сносе грађани једино оне терете, који сами на себе приме и који се опет на благо и унапређење државно обраћају. Ту нема синекура, нема цивил-листе, нема приватних домена, нема велике сталне војске, нити полиције, ни излишне бирократије што у другим државним формама бесплодно милионима народне привреде троше.

У демократији нема тајних судова. Све што се ради бива јавно и отворено. Ту нема тортуре и других мучења. Народ, посредством поротних судова, изјављује ко је крив а ко није.

У демократијама влада слобода савести, говора и штампе. Ту нема цензуре, инквизиције и интолеранције; нема гоњења због политичке вероисповести и религиозних осведочења.

Све ово, што до сад наведосмо, карактерише праву демократију, и сачињава битни појам њезин. А да свега овог у држави може бити, иште се јака морална снага и велике душевне способности у народа. *)

Само поред ових предуслова може демократија опстати и напредовати, иначе мора закржљавити и пропасти.

Демократије се обично деле у две врсти: на чисте и репрезентативне демократије, на старе (antik) и нове (modern) демократије.

Чиста демократија назива се такова државна форма, у којој сам народ непосредно функције највише државне власти обавља. У чистим демократијама дакле решавају се јавна државна дела путем јавног гласања. Право гласања има сваки пуноћетан грађанин **) изузимајући нарочито злочинце, распикуће и сметењаке. Чисте демократије могу постајати само у малим државицама, које су ограничене на једну варош, или у опште на мали простор, да се грађани лако и брзо скупљати могу.

Оваке чисте демократије беху старе грчке и римске демократије, а наиме атинска демократија, као што ју је Солон створио. Народ — демос — имађаше право у својој скупштини доносити

*) Због тога су у савезним државама северне Америке и искључени црнци од уживања политичних права.

**) Жене су биле увек искључене премда у неким северо-американским државама у најновије време врло се јако око тога ради да се и женама поделе политичка права.

Digitized by Google

законе и решења, бирати чиновнике, позивати их на одговор, рат оглашавати, мир и савез са другим државама закључивати.

Поред народа и народне скупштине постајаше у старим демократијама сенати, који у неку руку ограничаваше власт народа, централне извршне власти и органи правосуђа, тако звани архонти, герусије, номотети и велики сенат.

СПОМЕНИКУ ЈЕЛАЧИЋА БАНА.

Тко год знаде за тај величајни,
Знаменити, важни споменик,
Хвали редки, јуначки и славни,
Државнога спаса жртвеник;
С' кога двајест хиљад удовица,
Светковаше тугу задушница.

Садашњи му пако угодници,
Жегућ' плином лампаш стаклени,
Изпунише прам тој блескавици,
Бели листак у спис шарени;
Кроз све консонанте и вокале,
Оштрим пером обвезане хвале.

Ал' бадава кад се земља креће
Око сунца, из ког' освјеће
Рујна зора, која с' зимом неће
И не може родит' пролеће;
Те с' тога се наша вила млада,
Тек на ускрс свом пролећу нада.

И то полаг старог коледара,
Ком баш ове нове године,
Мајско сунце бољом надом ствара,
Свакој башчи своје плодине;
Као што правда и досљедност чека,
Од напретка деветнајстог вјека.

Ал' најпосле, било кад му драго,
Корен правде мора процвасти,
Дакле и нас наше врсти благо,
Онда пуном мјером запасти;
Јер осамнајест милијона душа,
То је народ — а не пепељуша.

Онај народ, ког знатна множина,
Још у робској стење незгоди,
Док ју жар и дар одважног чина,
Тог белаја неослободи;
Да посрами западне фетише,
Штоно мите источне дервише.

На Рјеци 1869. Ник. Бороjевић.

ГОРКА СУДБИНА.

(Приповетка једне Нишлијанке.)

Од Љубена Каравелова.

(Свршетак.)

VIII.

Чекамо ти ми, боже, нашег Недељка дан, чекамо два, чекамо недељу дана, али њега нема па нема. „Шта је и како је с њим?“ мислила сам ја. Више пута би запитала ћер своју: „Шта се то

Digitized by Google

збило с нашим Недељком, ја се бојим за њ! Да се није поболео, да му се није друго какво зло догодило?....“

— Шта му може бити! рече Недељка: — биће да није још посвршивао послове, па, кад их посврши, онда ће доћи.

— Неће то бити, дете моје, неће то бити! Знаш ли шта нам је рекао кад је полазио: „Можда се нећемо никад више видити....“ Ej ала ме је неки стра спопао! Бојим се за њ....

А Недељки потеку сузе од образа, она изиђе на двор, оде у градину и провела је тамо читав сат плачући....

Тако је прошло неко време а ми ни гласа не чусмо о нашем Недељку. Дође велика недеља. Било је баш на велики четвртак. Седимо ја и Недељка у гостионици па плетемо чарапе, кад уједаред зачујемо коњски бат. Коњаник се заустави пред нашом кућом. „То је Недељко“ помислим ја и потрчим му у сусрет; али то није био он! То је био Штерија из Ниша. Приватим му коња и одведем га у коњушницу а Недељка одведе њега у собу. Уједанпут зачујем плач и нарицање недељкино и полетим у собу, да чујем шта је? Кад уђем у нутра нађем Недељку где седи на сандуку, па јеца, а Штерија седи до ње па се ђавољски смеши, као да му је годио тај плач и канда је баш за то дошао, да само мучи моје мило дете.

— Шта је ако бога знате? Шта се догодило? Запитам ја а срце ми се стисне у грудима.

— Шта се догодило? Ха, ха, ха, шта се догодило? Лепог сте ви зета избрали, више вам немам шта рећи! Разбојника, убицу, рече Штерија и смејао се као помаман.

— Не дам да се ко моме зету руга, ма да је он какав, он је мој зет, моје дете.

— Ћути, не вичи, рече Штерија ладно: чуј најпре све па онда брани разбојника. Знаш ли ти да је он скупио чету арамија, па да је почео красти и нападати људе? Али бог му не даде да свој погани занат даље тера и он паде шака паши, који га оправи Мидату у Рушчук. Мидат се није дуго премишљао, но одма је обесио зликовца. Ето то је што вам имам казати.

— Ти лажеш, псето, ти си то све измислио, да само застрашиш нас и да нам убијеш срећу нашу, рекох ја.

— Ако оћете верујте, ако нећете немојте. Мени је све једно. Скоро ћете дознати, да сам ја говорио истину. То исто ће вам и други казати....

Нећу вам говорити, како је мени и Недељки у тај ма било, нећу вам причати, шта смо радиле, сваки може сам мислити каква је била наша несрећа.

Digitized by Google

законе и решења, бирати чиновнике, позивати их на одговор, рат оглашавати, мир и савез са другим државама закључивати.

Поред народа и народне скупштине постајаше у старим демократијама сенати, који у неку руку ограничаваше власт народа, централне извршне власти и органи правосуђа, тако звани архонти, герусије, номотети и велики сенат.

СПОМЕНИКУ ЈЕЛАЧИЋА БАНА.

Тко год знаде за тај величајни,
Знаменити, важни споменик,
Хвали редки, јуначки и славни,
Државнога спаса жртвеник;
С' кога двајест хиљад удовица,
Светковаше тугу задушница.

Садашњи му пако угодници,
Жегућ' плином лампаш стаклени,
Испунише прам тој блескавици,
Бели листак у спис шарени;
Кроз све консонанте и вокале,
Оштрим пером обвезане хвале.

Ал' бадава кад се земља креће
Око сунца, из ког' осваће
Рујна зора, која с' зимом неће
И не може родит' пролеће;
Те с' тога се наша вила млада,
Тек на ускрс свом пролећу нада.

На Рјеци 1869.

И то полаг старог коледара,
Ком баш ове нове године,
Мајско сунце бољом надом ствара,
Свакој башчи своје плодине;
Као што правда и досљедност чека,
Од напретка деветнајстог вјека.

Ал' најпосле, било кад му драго,
Корен правде мора процвасти,
Дакле и нас наше врсти благо,
Онда пуном мјером запасти;
Јер осамнајест милијона душа,
То је народ — а не пепељуша.

Онај народ, ког знатна множина,
Још у робској стење незгоди,
Док ју жар и дар одважног чина,
Тог бедаја неослободи;
Да посрами западне фетише,
Штоно мите источне дервише.

Ник. Бороjевић.

ГОРКА СУДБИНА.

(Приповетка једне Нишлијанке.)

Од Љубена Каравелова.

(Свршетак.)

VIII.

Чекамо ти ми, боже, нашег Недељка дан, чекамо два, чекамо недељу дана, али њега нема па нема. „Шта је и како је с њим?“ мислила сам ја. Више пута би запитала ћер своју: „Шта се то

Digitized by Google

збило с нашим Недељком, ја се бојим за њ! Да се није поболео, да му се није друго какво зло догодило?...."

— Шта му може бити! рече Недељка: — биће да није још посвршивао послове, па, кад их посврши, онда ће доћи.

— Неће то бити, дете моје, неће то бити! Знаш ли шта нам је рекао кад је полазио: „Можда се нећемо никад више видити...." Ej ала ме је неки стра спопао! Бојим се за њ....

А Недељки потеку сузе од образа, она изиђе на двор, оде у градину и провела је тамо читав сат плачући....

Тако је прошло неко време а ми ни гласа не чусмо о нашем Недељку. Дође велика недеља. Било је баш на велики четвртак. Седнмо ја и Недељка у гостионици па плетемо чарапе, кад уједаред зачујемо коњски бат. Коњаник се заустави пред нашом кућом. „То је Недељко" помислим ја и потрчим му у сусрет; али то није био он! То је био Штерија из Ниша. Привати му коња и одведем га у коњушницу а Недељка одведе њега у собу. Уједанпут зачујем плач и нарицање недељкино и полетим у собу, да чујем шта је? Кад уђем у нутра нађем Недељку где седи на сандуку, па јеца, а Штерија седи до ње па се ђаволски смешни, као да му је годио тај плач и канда је баш за то дошао, да само мучи моје мило дете.

— Шта је ако бога знате? Шта се догодило? Запитам ја а срце ми се стисне у грудима.

— Шта се догодило? Ха, ха, ха, шта се догодило? Лепог сте ви зета избрали, више вам немам шта рећи! Разбојника, убицу, рече Штерија и смејао се као номаман.

— Не дам да се ко моме зету руга, ма да је он какав, он је мој зет, моје дете.

— Ћути, не вичи, рече Штерија ладно: чуј најпре све па онда брани разбојника. Знаш ли ти да је он скупио чету арамија, па да је почео красти и нападати људе? Али бог му не даде да свој погани занат даље тера и он паде шака паши, који га оправи Мидату у Рушчук. Мидат се није дуго премишљао, но одма је обесио зликовца. Ето то је што вам имам казати.

— Ти лажеш, псето, ти си то све измислио, да само застрашиш нас и да нам убијеш срећу нашу, рекох ја.

— Ако оћете верујте, ако нећете немојте. Мени је све једно. Скоро ћете дознати, да сам ја говорио истину. То исто ће вам и други казати....

Нећу вам говорити, како је мени и Недељки у тај ма било, нећу вам причати, шта смо радиле, сваки може сам мислити каква је била наша несрећа.

Digitized by Google

Кад осване сутра дан позове Штерија мене себи, да ми плати што је преноћио, и кад ја уђем у собу, рече ми он, да затворим врата и да седнем до њега.

— Имам да говорим с вама о многом чему, рече он, па ако ме послушате, то можете бити још сретни и брзо ћете заборавити невољу, која вас је снашла.

Ја помислим, да ћу чути што год, што ће нас утешити; мислила сам, Штерија ће рећи, да оно није истина, што је о Недељку говорио и да он сад оће да каже како је управо, за то се мало умирим па седнем до њега.

— Но чујте и пазите на моје речи, рече он тио: — Ви знате, како сам ја волео вашу ћер и како сам је тео да усрећим; ви знате, да сам ја био готов, да учиним све за њу; но ви сте и ваш син и мене и њу учинили несретнима и сада сте платили за вашу кривицу. Но ја могу још све поправити, ја још нисам одустао од своје жеље и ево јој опет пружам руку своју. Она је сад удовица...

— Ћути, неваљалче, не говори даље, нећу те слушати, повичем ја и скочим на ноге: — Напоље, напоље из моје куће! Проклет да си и ти и онај дан, кад сам те први пут видила. Напоље!....

— Ти си луда баба, као што ја видим, рече он, ти бежиш сама од своје среће. Но ништа, умирите се па кад се ја вратим из Београда онда ћемо се разговарати... Ето, видите, како сам ја добар, па вам остављам времена, да се промислите. Недељка ће пре или после бити моја. Збогом! И он узјаши коња и оде.

— Никада неће бити твоја, никада! викала сам ја за њим али ме он већ више није могао чути.

— Што ви вичете мамо? Кога грдите? запита мене Недељка и кад дозна шта се збило, промени се сва у лицу па рече: „Убио бог тог зликовца Штерију, та он је то све урадио. Да није њега било мој би муж још и сад живио. Он је убица мога мужа, да би само мене добио за жену. Та све му се то из лица видило!“

— И ја тако мислим, дете моје, и мени се то свидило.

IX.

Ја сам шиљала писмо за писмом сину, и молила сам га, да што пре дође. „Дођи, дете моје, не мој нас и ти остављати, писала сам му, убиће туга и мене и твоју сироту сестрицу. Заклињем те богом живим и св. Николом дођи што пре!“ Али

Digitized by Google

ни на једно писмо нисам добила одговора. На скоро дознам ја за што ми није одговарао.

Недељко и Ђорђе договоре се да један иде у Ниш и Пирот, да скупи тамо момке и да их поведе у гору, а други да оде у Београд да прибере бугарске бегунце, да пређе с њима границу и да се придружи браћи својој. Недељко оде у Ниш и тамо је чинио све као што су уговорили, али га опази Штерија, поткаже га паши, и паша увати мога зета, пошље га везана у Рушчук, и тамо он умре смрћу мученичком. Лака му земљица била! Ђорђе теде са својим друштвом да иде у помоћ браћи, но њега српска влада даде уватити и у тамницу бацити. Њега осуде на две године робије. Ej куку леле! Ej тешко нама сиротицама!....

Једнога дана оде Недељка у цркву да се богу помоли и даде мужу парастос. Али прође и парастос, затворе цркву а Недељке нема; дође и ручак, дође па и прође, а Недељке нема, па нема. Пођем да је тражим и запитам људе: „Нисте ли видили моју Недељку?“ „Она је била у цркви,“ одговоре они. „А после је нисте видили?“ „Нисмо“ рекоше они. „Камо се дела?“ „Не знамо....“ Цело место слегне се око мене и сваки ме стане запиткивати, што му је на ум пало: „Да се није удавила?“ рекоше једни. „Да није побегла куда?“ питаше други. „Да не спава гдигод?“ додаше трећи. И свуда смо је тражили и у гори и у води, све смо прогледали а нисмо нашли моју Недељку. Тада позовем себи попу, кмета и још неколко местних старешина и рекнем им, како ја мислим, да је моја Недељка у Ниш одведена... А одвео је Штерија, тај проклети Цинцарин.“

— Па ако је тако, рече кмет, ако је тако, не треба се жалостити; она је млада, нуждан јој је муж па пусти је нека иде камо јој драго.

— Идите, растите и плодите се рече господ Адаму и Еви, говорио је попа.

— Тако је, тако, рекоше старешине.

— Но он је њу на силу одвео, она неће да буде његова жена, рекох ја.

— Тешко је то на силу одвести човека! Ако жена неће то је муж не може натерати да пође с њим, рече кмет.

— Тако је тако привати попа.

— Али ја вам рекох да моја ћи неће да буде жена оном човеку, који јој је убио мужа, викала сам ја.

— Ко ће да вас знаде? рекоше сви: — женску душу не може нико провидити.

Digitized by Google

Ја сам тражила утехе и помоћи па ето шта сам чула. Бог ће им судити!.....

Кроз месец дана чујем ја, да је Недељка заиста у Нишу и ја наумим да идем њојзи и да разберем за њу, али кад дођем тамо имам шта и чути, моја сирота Недељка, моја мила ћерка, умрла! Душа њена није могла да поднесе срамоту, коју јој нанеше. Срце јој препуче од жалости и стида.

X.

Тако сам живила две године кукајући као кукавица и превијајући као ластавица. Од Ђорђа мога ни трага ни гласа. Не знам је ли жив или мртав; већ сам мислила, никада га више нећу видити. Кад једно јутро ето ти мог слатког сина, гди иде. Ој моје веље радости! Боже! само ти знаш како сам се у тај ма обрадовала, и шта сам осећала! Али није дуго трајала моја радост. Мој Ђорђе вратио се болан преболан. Ноћу га загушиваше таки кашаљ, да је избацивао крв из себе.

— Јао сине, јао једино дете моје, шта ти је? Каква боља мори тебе? Каква ћеш да ти тражим лека?

— Не треба ништа, мајко, ништа; остави ме само да се смирим, да се одморим. Мени ће боље бити.

Али се мој Ђорђе превари — није му више боље било. Непрестано је лежао у постељи и тек онога дана када ће умрети устане он, приђе прозору, отвори га, погледа на сунце, на небо, поља, уздане дубоко па запева тио:

Опрости ми мој бијели свете,
Опрости ми моја мила мајко,
Ја полазим сеји у пооде,
Да се видим и изљубим с њоме
И да зета свога....

Уједанпут се закашље, загуши, умукне, посрне и падне на тле. Ја му брзо протрем слепе очи сирћетом, али то није ништа помогло, он стане бунцати: „Господине, слатки господине, немојте ме бити, немојте ме бити. На пред! на лево! на десно!... Нема слободе, нема браће.... Ви сте зверови, ви сте разбојници.... Због ом, Недељко брате, умири ти, умири; тебе они могу убити али неће убити.... милијоне људи..... Ху! тај проклети Штерија.... да цркне као псето.... Ево удри га.... ножем... И још је много говорио али ја ништа ни сам могла разабрати. Пре

Digitized by Google

што ће изданути дође он опет себи и прошапуће: „Прости, мајко, ти опет остајеш сама. Моли се богу за моје тешке грехове.... Ја сам убио Штерију, ја сам убица....“

Ја се наслоним на Ђорђа пољубим и благословим га и он издану: угаси му се живот као воштана свећица пред иконом.

ПРИМОРСКЕ НАРОДНЕ ПЕСМЕ.

(Скупио Славољуб Жичар).

1.

Зибала Јане Павла дитића,
Зибала га је целих девет љет,
Десето љето мито питала:
Ча ћеш ти, Јане, за мито твоје?
Хоћеш ли, Јане павлове воле?
„Ја воле имам, волара нимам!“
Хоћеш ти, Јане, павлове коње?
„Ја коње нимам, коњика нимам!“
Хоћеш ти, Јане, павлове овце?
„Ја овце имам овчара нимам!“
Хоћеш ти, Јане, павлове дворе?
„Ја дворе имам, дворара нимам!“
Хоћеш ти, Јане, павлово рухо?
„Ја рухо имам. рухара нимам!“
Хоћеш ти, Јане, Павла дитића?
„То сам ја, мајко само желила!“

О ЦВЕТУ И О ПЛОДУ.

V.

Дакле да кажемо коју о конкурентима, који стају на пут ветру у оплођивању женских цветова; ти су конкуренти тако чудновати, да оно, што о њима знамо, изгледа скоро као неверојетно.

Ветар има у томе послу сасма чаробну улогу, кад већ и преко мора носи оплодна семена, само да би га дао женским цветовима, да не остану бесплодни, али је оно, што чине инсекти (зарезници) у тој ствари, још куд и камо чудноватије.

Као што ће бити познато, пчеле су и лептири највећи „љубитељи“ цвећа на свету; ну осим њих има још и сила других „љубитеља“ у природи, који радо цветним медом заслађују кратки век свој; и ма да ти инсекти врло ретко знају за своје родитеље, а исто тако не знаду ништа ни за децу своју — јер већина их се излеже у пролеће из јајета, а родитељи су им угинули још прошле јесени, па и сами угину за тим, као и њихови редитељи, у јесен, а оставе по себи јаја, из којих ће се тек доцније излећи њихова деца — ма да дакле ти створови тешко знају штогод о родовима,

што пре њих беху и о родовима, што ће доћи по њима, и пак као да се старају о томе, да буде некада цвеће њиховоме подмлатку обилна храна, па се лате одмах посла око тога, облећући разне цветове и пренашајући оплодни прашак с мушких биљака женским цветовима.

Када се пчеле или други инсекти завуку у круницу мушких цветова, да се медом слатким наслађују и да благују ту, од њихова се додира распукну прашнице и проспу на облапорне госте свој благослов; па када за тим наћорене медопије, после благованке на мушкоме цвету, потраже зар нежнију женку, да коштају, какве сласти и она скрива у себи, донесу на своме рутавоме телу оплодна праха, па још су тако галантни, да га ту отресу са себе и да тим начином исплате њиме пијанку. — И тако инсекти, који живе од цвећа, подржавају сам живот цвећу, по што посредују при оплођивању и тиме одржавају плод и биље за подмладак свој, који већина њих и не види никако својим очима.

Дуго се време премишљало о томе инсекатском посредовању у оплођењу цветова, и узимало се, као да то бива по све случајно, и да би било тога и без инсеката, по што би ветар сам посредовао у томе. Али се у новије доба пронашло, како један инсекат посредује у оплођењу неке биљке, и то на тако знаменит и чудан начин, да му се мораш да задивиш.

VI.

Цвет, који се оплоди на најчудноватији од свију познатих начина, припада једној отровној биљци, која се зове вучја јабучица или кокотиња (Osterluzei, Aristolochia Clematilis L.) и коју обично на еведрама и плотовима нико и не узима на ум, али која није умакла природном испитивању, које истражује законе и чуда у природи.

Цвет је у те биљке сасма особит, чашица изгледа скоро као затворена лала, али нема као лала шест листова, него се састоји из једног јединог листа, који има само горе, на нешто свијену врху, мали улазак. У нутри, у томе затвореноме простору, имају до душе плодници и прашнице, али сасма друкчије, него у трешњову цвету, јер прашнице нису на прашњацима, који могу доспети до жига, него су доле са свим зарасле на јако развијеноме женскоме тучку. Оплођење тога цвста скоро је немогућно, јер је цвет готово са свим заптивен и ветар не може ни на који начин да продре у њ, и по чем осим тога ветар навластито онде посредује, где су мужак и женка у двема

Digitized by Google

разним цветовима или на двема разним дрветима или шта више и у двема разним крајевима, у ком се случају природа постарала, да мужак има необично много оплодна праха, да се и силни милијони зрнцади изгубе, а да никакве рђаве последице не буде, и ту је доста, ако само једно једино зрнце од читава милијона доспе до женке.

У биљке, о којој говоримо, не помаже ветар ништа оплођењу; али ту прими посредничку улогу некакав инсекат на себе под сасма чудноватим и несретним околностима, да само помогне природи, где се она сама скоро не зна помоћи. На жалост, инсекат прими сасма тражаву плату за своју услугу: главом мора да плати.

На чашици тога цвета има горе на врху мален отвор и кроз тај се отвор увлачи сваке године некакав инсекат, намамљен слатком воћом, што бије из отога цвета. У нутра уђе веома лако. Цвет је тај из нутра постављен дугим длакама и све су те длаке опружене стрмо доле, баш као оно жице у мишоловци. Али, као што миш уђе лако у мишоловку, јер размакне својим телом жице, али не може после на поље, јер жице затворе за њиме излазак, исто је тако и с длакама тога цвета. Тако су понамештане, да се размимоиђу кад улази инсекат, те тако лако доспе он до оплодних делова у цвета. Ту се за хасну наужива сласти сирота та животињица, последњи пут у своме животу, јер кад пође на поље, има шта и видети: излазак су длаке са свим препречиле; бадава се упиње, да продре кроз њих и да се искобеља на поље из својега затвора; види већ, да је ухваћен у клопку, почне пун страха а тамо, а овамо летети и у потоњим самртним мукама продрмуса цвет тако силно, да се прашнице распукну и оплодни прах полети у вис и доспе тиме до жига на женскоме делу цвета, те га оплоди.

Ми бисмо се јако радовали, кад бисмо могли рећи својим читаоцима, да се по оплођењу длаке размимоиђу, што су затварале излазак и да пропусте на поље, на слободу бедну животињицу, која је онако знатну улогу извршила; али нама је жао, што морамо рећи, да природа није свагда тако захвална, као што бисмо мож' да ми хтели, што мора и наш сироти инсекат да искуси, по што више никад не доспе на слободу, него угине ту, у затвореној тамници својој, у коју је ступио онако чио и радостан.

Инсекат угине, да би биљка сама даље трајала!

VII.

Не можемо да се растанемо са чудноватим оплођењем вучје јабучице, а да још коју не рекнемо о томе.

Digitized by Google

Опитима и испитивањем се показало, да се речена биљка може оплодити само на тај и на никакав други начин. Удесило се, да се инсекат није могао увући у цвет, и тада је цвет угинуо, а није понео никаква плода. Где не бејаше никаквих препрека на путу, инсекат је редовно у то доба, када жиг потребује оплодна праха, на онај начин вршио свој задатак и ту је и угинуо.

Ко ту може мислити још на случај, тај тера више лаковерице с отим случајем, него што су и када чинили и најлаковернији с вером. Вас је цвет зграђен тако, да је за његово оплођење преко потребан инсекат? длачице на уласку кроз који може инсекат да уђе али никако да изиде, са свим су на своме месту и не могу се цели сходније уредити и поставити. Исечемо ли пажљиво те длачице, или, отворимо ли други који излазак на чашици, кроз који би могао проћи инсекат, то изађе инсекат из цвета а цвет се и не оплоди. Ко може крај таковых доказа још да се посумња, да то није све још у напред прорачуњено, да није све што може бити добро уређено, и што се инсекта и што се цвета тиче — а то се показује најбоље у томе, да је животињица та, која се као и сви други живи створови клони сваке опасности, на неки начин присиљена, да срља у своју пропаст, да угине, само да би одржала живот биљци једној! —

Жао нам је, што не можемо да наведемо овде још више чудних оплођења цвета. Чуда таковых има тма божија, а простор је овоме чланку сасма ограничен, те их тако само од чести можемо разјаснити својим читаоцима; једно ћемо само напоменути, пре него што почнемо говорити даље о своме предмету, који истакосмо у наслову овога чланка, и пре него што пођемо говорити о томе, како се развија заметак и како постане иза њ савршени плод.

Има више биљака, што трају у води и цветају под водом. Међ тима их има сила таковых, у којима се мушки м женски делови цвета не дотичу непосредно једно другог, а и пак ваља да доспеју оплодна зрнца из мушких делова у женске, а да их вода, која међу њима тече, не однесе. И ту су посматрали тајно и чудно оплођење биљчино, и опазили су ев' ово:

Женски је део цвета постављен на дршку, који је тако свијен као оно вадичеп, којим се ваде запушачи из боца. Када оплодни прах сазре у мушкоме делу цвета, опружи се држак тај тако, да женски део дође на површину воде. Сада се тек отворе прашнице под водом и по што је прах лак, то га вода изнесе на површину, где доспе онда до жига и ту га оплоди. Кад се сврши то, држак се опет савије, као што је и био, женски део цвета оде опет под воду и ту сазре и понесе плод.

Digitized by Google

По томе видимо, да не посредују у оплођавању само ветар и инсекти, него и сама вода, по што она носи лаки оплодни прах горе на површину своју, где женски део цвета чека на њ.

Осим тих посредника, што их даје сама природа, учинила је много у томе и марљивост и пажња човекова, да се помаже оплођење, и то спада сада међу најобичнија занимања вештака градинара у напредним земљама, да вештачки оплоде цвет. Најлепше цвеће и најнежније воће гаји се сада тим начином, по што се оплодни прах од лепа цвета у згодно време поспе по женки другог ког цвета, и тиме онда постају најлепше одлике и суврсти.

НАШИМ ЖЕНАМА И МАТЕРАМА.

Докле се год жене не буду другојачије изобразиле за свој позив, него као што су сад, дотле и свет неће бољи бити, дотле ће бити мало сретни бракова и човештво ће бити у телесном и душевном погледу слабо и јадно. Или се ваљада држи да је позив жене, као друга мужевљевог, као васпитатељке деце и као газдарице тако низак, да се без икаквог нужног изображења, само као од шале заузети и испунити може? И као да се, на жалост, овако и држи, кад човек погледи с каквим појмовима се девојке сасма незреле и пола деца удају. Што декоје „отменије“ стране језике натуцају, нешто мало певају, свирају, играју, шију и везе, кувају и пеку, тиме још несу кадре (премда им је осим тога и мозак за 8 лотова лакши него у човека) децу ваљано телесно и душевно васпитавати и бити верне друге својим мужевима. Из тога може у најбољем случају девојка онака постати, какве су наше многе садање жене, којима је у души да се накинђуре, уживају, протерују и да су самовољне, да мужеве муче и глобе на сваки начин, да су ћудљиве, тесногруде, гордељиве и јогунице, кадкад и врло учене и досетљиве, али опет зато неизображене, без срца и сентиментална створења са неким спољашњим формама и дружевним изразима, али без саморадног унутарњег умног и душевног живота. Отуда бива после, да се многи мужеви горко кају, што су се женили, и да их жена полако из куће истера, те траже, да се на другом месту опораве. Женскима, које ништа не увиђају, које, у пркос свима доказима, опет зато при својим старим погрешним назорима остају, наравски увек је муж крив, јер оне умеју себе изговорити.

Digitized by Google

Али шта помаже сва та тужба наша против женских, та ми тиме нећемо ништа променити, боље гледајмо, да утемељимо тако васпитање женског спола за наше потомство, којим ће женска кадра бити, да верно испуни богом јој намењено опредељење. Овоме доприноси без сумње највише право познавање и поступање с човеком у његовом детињству; и када се девојке и матере једном већ увере, како је важно природно телесно и душевно васпитавање човека у његовом детињству, то ће се за цело попаштити, да дете *тако* васпитавају, а уједно ће и себе мало боље васпитати. Наравно сад се у истини незна, ко је распуштенији, дете или мати. Сад се скоро може за све жене рећи, да су ма и нежно, на сваки начин нехотимице поубијале своју умрлу децу и да руше здравље оној, која још живе. Ваљало би, да матере које су плакале над неотесаном, поквареном и неблагодарном децом, сада плачу ради својих погрешака, које учинише у њиховом васпитању. Ово је страшно али је сушта истина, коју нерадо слушају нарочито оне жене, које кривицу погрешног телесног и душевног васпитања пре другима приписују као дојкињама, дадиљама, школи, несретној судбини, дечијем темпераменту, наклоности и старим јадима него себи самима. Што деца силно умиру, једино је отуда, што матере рђаво поступају са својом децом. Жене на једном острву јужне обале Исланда дају своју децу одма после рођења дојиљама на негу; 80 по сто од ове деце умире пре деветог дана живота свог од грчева у вилици. Од 26 који су се у браку родили, само се једно мртво роди, а од 17 копилади 1 је већ мртво. И од копилади, која су на одгајивање дата, барем две трећине узумру још као одојчад. Ухваћени рачун од умирања показује, да од 100 новорођених умру скоро 25 и да после у трећем месецу после рођења изгине шта више и десети део. По статистичким подацима пруске државе умире 35 по сто деце пре навршене шесте године. И ово умирање не бива по неком природном, непроменљивом закону (по вољи божијој) него је отуда, што се неупутно поступа с децом. Ваља само посматрати болести, које малу децу тамане, па ће се видити, да је увиђавна мати кадра одклонити све ове убитачне болести. Ни у једном добу није тако лако болести одклонити, ни у једноме није тако тешко болести лечити као у детињству.

Сасма се слажемо са дром Бесером, који вели: „Ми држимо за највећи и први узрок, што деца умиру, то, што матере незнају свога позива. Ако песимисте наши дана за главни узрок ове невоље држе лакомисленост, жељу за уживањем и неверност

Digitized by Google

матере, то им одговарамо, да мати, која је кроз и кроз проникнута и испуњена са обимом задаће своје, која познаје све своје дужности према деци тако, као што од ње то и желимо да знаде, да та мати баш неможе бити лакомислена. Оне матере, које док су трудне, више се за себе, него за своје још нерођено дете старају; матере, које место да на своје дете пазе, и да га негују, иду на забаве; матере, које место да саме своје дете доје кад могу, радије га дају на дојиље: таке матере, ма да каквом сталежу припадају, несу тако изображене, да им знање управља мишленьем и радњом. И не треба да додамо и то, да право изображење, она права просвета човека, која га кадрим чини, да свесно ради, зависи увек од знања, која си је човек прибавио. Код људи, који се несу научили, да као без главе по свету тумарају, него испитују узрок ствари, који теже да су свесни живота свога, који их окружава, код таких људи управља знање, мишљење и делање, и у томе смислу држимо ми незнање позива свог од стране матере за најглавнији узрок, што деца умиру.

Али матере не бедимо само због силног умирања деце, него и због многих болести не само у детињству, него и у целоме животу. Нарочито пак погрешна рана и јака небрига према детињим органима произведу мноштво таких невоља, које се повлаче и до саме смрти. Шкрофуле, малокрвност, суха болест, гуравштина, неизлечиве и тегобне позледе у органима за дисање и обток крви, као и болести у чулима и мозгу долазе све из детињства, где се то могло ваљаном негом предупредити. Мати има каде да кука, јада, бди и да се брине о свом болесном детету, али нема каде ни воље да себе обучава, како ваља дете сачувати од болести. Декоје матере држе, да је то од бога тако, кад им се дете поред најнепријатније неге разболи. Као да бог човеку неје дао памети, да добро и сретно, ваљано и здраво живети може, и као да онај неје грешник који од бога дате природне законе не употребљава себи и другима за здравље. Кад деца, нарочито девојке, одрасту, како се матере онда диче, али слабо баш могу то и чинити: ћелаве главе, црвене очи, црни зуби, висока рамена, грбава леђа, криве ноге и т. д. све последице погрешног одгајивања, не само да ублажују материну гордост, него и будућност дечију замуте. Доиста је јадно и жалосно видети и чути, како се и тако звани изображени људи противе и опиру поуци о неговању човечијег тела, премда човек само овим може бољи, паметнији, здравији, старији и лепши бити него што је сада.

Не само да су матере највећма криве, што су деца и од-

Digitized by Google

расније болешљиви и што тако рано изумру, него и на душевно и морално развијање човека штетно утичу, у колико прве године детета, у коме ваља душевном растењу и цветању права темеља положити, не само пропусте, а нису их употребиле, него ту посеју клицу свакоме злу и поводу душевној богаљштини. Блудни синови, поглавито рђави људи, несу друго него несретници, који своју несрећу имају да захвале родитељима а нарочито матерама, што их рђаво васпиташе. Догод ова несретна мисао узвладала буде, да ће се све поправити „док детету памет сазре," дотле ће морално и душевно васпитавање у назадку бити, и ниједна школа неће бити кадра поправити на детету оно, што су родитељи покварили. Само онда ће бити боље, ако матере увиде, да је човеку од рођења његова нужно телесно и душевно неговање, да постане правим човеком, и ако жене увиде, да се морају учити такоме неговању, ако хоће да буду праве матере и васпитатељке. Али надајмо се да ће и то скоро настанути.

По Боку И. В. Поповић.

ПОДЛИСТАК.

Посљедња воља.

Приповетка из енглеског живота.

— Женидба је лутрија, рече Вива Харперова и ја за се нећу да узимам срећку.

— Мило дете моје! Што говориш тако лакоумно? — одговори јој разумна тета тражећи у шареној корпици своје игле плетиће

— Добро; али ја не могу друкчије говорити, слатка тето!

И лепојка, рекав ове речи, пође горе доле по својој спаваћој соби, а лепа, црна свилена коса пала јој по врату — цео јој изглед беше тако диван, да је није нико кадар нацртати тако исто, као што није можно фотографисати светлост муње или ти чаробно руменило сунца када залази. Била је као варница или ти као драги камен, или колибри*) из жарког појаса, који је обасут сјајем и адиђарима—у кратко такав створ, који је створен да љуби и да га љубе! А кад си чуо како је охоло и разборито тврдила, да ће она отрћи се свима обманама брачним, то ниси могао на ино а да се овоме неуместноме тврдењу не насмешеш.

*) Колибри — то су најчаће тице на свету. У топлим крајевима земаљским имају врло шаровито перје.

Digitized by Google

— То је истина, да сам добила малу свотицу, рече Вива трудећи се силом, да дође у одушевљење, докле јој се очи пуно не засјаше а на белим образима не укажу јој се руменкасте ружице. Вива беше од најлепших црномањастих девојака.

— Врло велику своту, рекла би ја, прекине је госпођа Долијева.

— Дакле велику, настави Вива; и услед тога ме непрестано гони читав чопор гладних левента. Некад сам била научила да верујем у природу и поштење човечије — али је прошло то лепо време. Мислила сам, да у глибу овога света има колико толико и чиста злата, али сам се пзлечила од те обмане

— Мила Виво, прекине је госпођа Долијева пребацујући, ти увек врло нагло судиш.

— Ја судим по свом искуству, оно ме је научило, да светом влада самољубље, коме су пратиоци себичност, грабљивост и тврдоћа.

— Виво!

— Може бити, да сам ја крива, настави црнојка! Моја шваља, сиротo довојче, удала се прошле недеље за једнога дунђера. Он је воли зарад ње саме! А моја девојка Силвија прстеновала се са једним кочијашем, који је такође искрено воли. А мени је у души да одем у калуђерице, или да добијем богиње, или ти да својим иљадаркама зулове своје замотавам. Зар ти не мислиш тако мила тето?

— Ја би, да сам на твом месту, покушала да себи дођем, одговори мудра старица, набрајајући црвене шепуте на игли и плетући опет исто толико белих.

— Ове су ме недеље четворица просила, почне опет Вива, бројећи шепуте бледоцрвенкастим прстићима, а ни један од ове четворице не би ме ни погледао, да нису чули, е сам богата наследница. Ej. слатка тето, колико сам била сретнија докле још писам наследила ово грдно имање! Не могу ни мало бити захвална ономе који ми га је оставио. Нисам ту стару, надурену тврдицу никад видила и све ми је једно било или живио или умрьо.

— Драга моја Виво!

— Али нећу више да трошим речи на њ! Ето Персивела Флоида са великим очима, са попашањем пуним љубавне чежње и са укусним француским оделом — мислиш да би ми он понудио своје срце и своју руку, да немам 100,000 долара? За њим долази Џон ле Вер, који ни за што друго нема осећања, до ли за своја вина и своје коње. За њим дође Дик Померој, који је све очино имање одавно проћердао и који би тео да приграбн моје државне обвезнице и заложнице па да њима постави свој буђелар. За њим приступи Гије Ферол.

— Виво!

Digitized by Google

— Гиje Ферол, рекох ти, настави млада лепојка и климне одрешно главом; он је пун сањарије и једнако мисли о савршеној људској природи; па се са висине своје спустио и оће да му ја са својим новцима припомогнем, да узмогне безбрижније размишљати о загонетки животној.

— Не марим да те слушам кад тако зборишь, повикне госпођа Долијева зловољно, скупи своје плетиво и почне се дизати да оде из собе.

— Гиje Ферол је тако добар, истинит и племенит и није заслужио, да тако мислиш о њему! Можеш слободно прћити уста, али ти рекох, да у животу ниси већма погрешила по што си одбила руку овога човека!

Вива почути мало а на лицу јој се видило, да се неко осећање покреће у срцу јој. Да ли то беше сумња, пребацивање или ти незадовољство, није могла госпођа Долијева разликовати, јер се није разумевала у физијогномици.

— Ајдемо! Ја морам ићи да се прођем и да ватам свежа ваздуха, јер ми је замука кад само помислим на своја искушења и своје муке.

И Вива се уклони, певајући тио једну веселу мелодију, а међутим је за њом корачала госпођа Долијева и климала је главом.

Само да она има осам а не осамнаест година, рече добра старица сама у себи, брзо би ја њу затворила и дала би јој само леба и воде па би се она одма опаметила! Само да је оће господин Гиje Ферол тако брзо заборавити као што је она то заслужила! За што да му не да своје руке!

У својој жестини пребије госпођа Долијева држак од своје плетиће игле, који беше од слонове кости.

— То је казна кад се човек брине за љубав других људи, мишљаше поутешна старица. Али, мислим, да ћу одсад научити, да се само за себе и своје ствари бринем, па ма Гиje Ферол наумио, да проси вештицу ендорску и ма Вива Харперова одбила руку краљевићеву.

Међутим је Вива корачала већ доле по улици; у њеним влажним, граорастим очима засија се чудновата, сумњива светлост и она почне онако исто живо корачати као што јој се ројиште мисли у глави.

— Је ли можно? мислила је она; је сам ли ја запста погрешила, као што тетка Долијева тврди? Чини ми се, да ни сама не знам, рече Вива сакривајући сама од себе своје властите мисли; да сам ја била млекарица или ти швања, па да је Гиje Ферол дошао и понудио ми руку своју, не би му је одбила! Радо би тела знати, да ли му је мој одговор јаде задао? Волела би знати, да ли мисли, е сам ја мала намигуша, која је својевољна и тврда срца

Али овде се уједаред прекинуше слутње вивине. Она је дошла до циља коме је тежила. Пред њом се дизаху високи коринатски стубови неке зграде, и Вива се почне пењати уз степене, уђе у широке однике и стане по њима у напред ићи.

Digitized by Google

У овој су се кући врзли сами правници, као рој пчела у кошници, и Вива теде да заиште савета у свога одветника, који беше седа старина и имаћаше златом опточене наочари и који својим значајним речима и понашањем зададе страха и самој ладнокрвној малој Виви.

Она закуца својом малом ручицом на врата, ова се одма отворе и из њих изађе писар те ју запита шта захтева.

— Је ли овде господин Пендестер?

— Господин Пендестер је овде, госпо, али баш сад је код њега врло знаменит клијенат. Не би ли тели ући па пет минута причекати?

Госпођица Харперова уђе, и ладан ваздух и мирис од руске коже у мирној писарници разблажи је мало, јер се уморила ходећи на припеци по усијаној калдрми. Вива седне у велику наслоњачу, погледа по великој соби и стане се запиткивати, како је господин Пендестер могао прочитати толике силне законике и књижурине са златим насловима.

Докле је она таке мисли премишљала, зачује се у једаред у оближњој соби глас господина Пендестра. Вива се обрадује што он долази.

Али се преварила. Господин Пендестер застане и разговараше се још даље са оним господином, који га је мало пре посетио, па је тео да одлази, а он га је пратио.

— Могу вас уверити, господине, рече он тишијим гласом, али га је ипак Вива могла добро разумети, таки примери нису необични, као што ви може бити мислите. Одветник један може вам чудне тајне приповедати, ако само оће — чудне тајне, рекох вам. Такав један случај десио се пре месец дана. Сећате ли се последње воље Џјусберије.

Кад ове речи чује Вива скочи у наслоњачи у висину!

— Парнице о последњој вољи Џјусберије, — одговори лагано онај господин што је дошао у посету. Није ли то био нека стара намргођена тврдица? Није ли он оставио све своје имање једној женској, која му није род, у тој мисли, да му је из далека сродница. Он њу није никад ни видио. То је да богме огорчило читаво туце трчилажа и крвопија, који се надаху да ће поделити овај богати плен.

— Тако је, сасвим тако. Госпођица Вива Харперова је наследница, она је врло лена девојка — на ђаволастом лицу вивином укажу се две руменце — То је било од прилике пре две године. Пре месец дана потраже крвопије његове у највећем узбуђењу мене у мојој соби; нашла се последња воља Џјусберије, која је доцније начињена но она, којом је моја лепа клијенткиња наследницом постала.

— Доиста?

— Али ово ново писмено није гудило ни мало боље по ове грабљивце но што је прво. Последња лутка ћудљивог старине била је, да је све своје имање оставио правом сроднику своме Гију Феролу, који у овом граду живи.

Digitized by Google

Вивини образи прво поцрвене као крв а одма за тим побледе као смрт. Шта је то значило?

— Гију Феролу? познајем га, то је красан човек.

— Није било честитијег човека од како је света и века! викне стари одветник одушевљено. Наравно да сам одма казао му, е сам нашао доцнију последњу вољу; и пре још но што сам могао предузети други корак и саопштити то првој наследници, уђе Ферол у моју писарницу, по свој прилици мало узбуђен, али по изгледу тако миран и благ, као што сте ви у овом тренутку, заиште писмено, да га види па га издере на сто комада. Нећу да одузмем госпођици Харперовој ово наследство. Она је нежна млада женска, која је одрасла у раскошу; ја сам се научио сиротовати па могу бити без тога имања. Нећу ни дирнути новце старог Џјусберије, а нећу ни да госпођица Харперова икада чује, е је он доцније друкчије расположио својим имањем. Сви моји докази ништа не помогоше. Он беше тврђи од гранита. Пошто је он већ писмено издерао, то нисам могао на ино, а да му не учиним по вољи. Али то је човек, мој господине, то је јунак нашег доба, то је романтика у збиљском животу.

Они продуже свој разговор, али госпођица Харперова не би никад могла приповедити, шта су се они још међу собом разговарали. Тако исто није могла казати, како је опет дошла у свеж, слободан ваздух, где су сунчани зраци тели да јој болне очи заслепе, а лупа од ногу шеталачких јој зујаше као кад се нијагарине струје преламају. У једаред искрсне пред њом лице, које јој беше врло познато — у њу гледаше два плава, озбиљна ока. Пред њом је стајао Гије Ферол.

— Госпођице Харперова, ала изгледате болни!

Вива се тргне.

— Нећу ништа узети господине Фероле! Од сад нећу дирнути од тога ни једног пена.

— Од чега нећете?

— Од новаца, који су ваши! За што ми нисте то рекли? За што сте ми допустили — Гије, то нисам никад очекивала од вас.

И наша горда, ватрена мала Вива почне сада одиста јецати....

Гије Ферол није јој ништа тумачио; није јој ништа порицао, он узме Виву под руку, стане лагано ићи, докле не дођу у њезин стан. Тамо се попне он с њоме уз степене, уђе у собу за дочекивање и рече:

— Е па сад ми, молим вас, растумачите, шта ће то све да значи?

Она му приповеди све, а образи јој порумене и очи јој засузе, и заврши овим речима:

— Нећу ни дирнути новаца!

— Само лагано, Виво, прекине је он, лагано, госпођице Харперова. Ту нема више никакве сумње — то је последни тестаменат, којим сте ви наследницом учињени. Доцнијега нема.

Digitized by Google

— Али то не би био, да нисте, да — да —

— Да нисам подерао доцнију вољу тога истога вечера када сте ми ви одрекли вашу руку. Ја се не кајем, што сам то учинио.

— Али ја вам рекох, господине Фероле, да нећу да задржим те новце; оћу да вам све повратим.

— Али ја нећу примити, госпођице Харперова.

— Гије!

— Виво!

Каква то беше сила у њеним светлим и влажним очима, са које му образи уједанпут поруменише?

— Аг' желте да ћете примити?

— Нећу, Виво! Не би ме ни мало обрадовало, кад не би —

— Шта кад не би?

— Кад ми не би и вас саму уз њих дали. Драга, љубљена девојко! Зар и други пут да узалуд иштем, да ми љубав вратите?

Овај ма није било узалуд. Напослетку се пробуде најбољи и најплеменитији осећаји размажене мале наследнице; сада је упознала Ферола, уверила се какав је одиста и она га у толико већма заволи, јер је осећала, да га је пре врло мало познавала. И кад Вива доцне у вече уђе у собу, где је баш госпођа Долијева своје зулове у круту артију умотавала, погледа је старица и запита је:

— За бога, девојко, реци ми, шта се то збило?

— Није ништа, тетка, ја сам се прстеновала са Гијем Феролом.

Стари господин Пендестер јако се обрадовао што се ова ствар тако лепо свршила. Є.

Цртице о васпитању.

У детету има четири ствари, које му треба оставити и користити се њима: осећање зависности; љубав; тежња да подражава; воља раду. То су четир стуба нарavствености. Васпитање не треба да их подиже, доста је ако их само не поткопава.

Врло је неприродно кад дете влада.

Љубав нарavствености расте сама по себи као и љубав животу. Величанствена река нарavствености извире у лугу љубавноме.

Тежња подражавању исто је што и најдољње лишће од влаћа. Оно рани у својим недрима клас. А кад овај истера и за се стоји, онда лишће опада, јер је учинило своју дужност.

А воља раду? У њој је клица свакој врлини! Ако си тако удесио да спавање није прости биљински живот, да уз игру иде напоредо кре-

тање, посматрање, разговор и то на изменце, онда си затворио неваљаштву врата кроз која најчешће продире.

Не ваља децу учити, да је свет овај рад уживања. Не треба ни да мисле, е је уживање награда за радњу, него треба их учити да највише уживају у успевању радње им.

Разне изреке.

Како често муче човека узалудне бриге, а много пута је безбрижан, кад стоји сасвим близу пропасти.

Гордељив човек највећма мрзи да покаже, да се он чега боји, јер та га слабост понижава и пред самим собом.

Слабост је извор небројних будалаштина у свету.

Љубав према једној особини којег човека или предмета пређе и на остале и учини нам да су лепе а нису лепе.

У сваким прсима има места само за једну једину љубав. Пријатељ може човек бити многим сродним срцима.

Прва је љубав млађаном срцу најсветија тајна.

Штетно је кад се рано развијају осећаји, који треба да се указују тек кад у велико настане пролеће живота.

Књижевне белешке.

* Од првог априла излази у Београду „Зора“ лист за књижевност и забаву. Издају и уређују га Теодор Поповић и Миленко Обрадовић. Излази четир пута у месецу на табаку. За Србију стаје на годину 48 гр., на по године 24, на четврт 12 гр. или месечно 4 гр. За Аустрију и друге земље стаје 5 фор. а. вр. на годину, на по године 2 фор. 50 новч. и на четврт 1 фор. и 25 новч.

* „Голосъ“ јавља, да је Данило Медић, граничар, који живи у Петрограду, превео на српски „Слово о полку Игоревом“ и да ће на скоро на свет издати. На крају тога превода намеран је г. Медић додати мали српско-руски речник, чиме ће превод занимљивији бити по Србе и по Русе.

Digitized by Google

* У Београду изишла је нова књига: „Живот Андрије Стаменковића," написао Јефрем Грујић (прештампано из „Јединства.") Може се добити у књижари Вел. Валожића по 2 гр. чар. (20 нов. а. вр.) Сав приход уступљен је фонду уједињене омладине. Дело ово препоручујемо особитој пажњи нашег читалачког света.

* У Београду је изишла из штампе прва свеска: „Париза у Америци" То је превод романа, којег је написао чувени француски писац Едвард Лабулеј. Главна цел, која провирује кроз ту целу књигу, та је, да нам изнесе красне благодети потпуне грађанске слободе, да нас у занимљивој одећи упозна са државним животом најнапредније државе на свету, са животом здружених држава северне Америке.

Сада се отвара претплата на другу свеску, која ће изићи до 15. маја ове год. Цена је и овој другој свесци 4 гроша а за Аустрију 40 новчића. Скупљачима се даје обични поклон на десет књига. Новци и наруџбине шаљу се г. Стевану Рајчевићу, фактору држ. штампарије. Рок уписивању траје до 15. маја. Имена уписника штампаће се у трећој свесци.

* Н Панић, у Београду, издаје књигу „Баштован и воћарство," која ће изићи о Ђурђеву дну. о. г.

* Михаило Петковић, проф. у великој школи у Београду, написао је нову књигу под насловом: „Мерење висина са особитим погледом на нивелисање у свези са обележавањем кривина, за техничаре велике школе." Књига стоји 9 гр. чар. (90 нов. а. вр.) и може се добити у књижари државне печатње у Београду.

Гласник.

* Позоришни одсек српског народног позоришта у Новоме Саду расписује за два позоришна комада награду, коју је одредио г. Стеван Врањешевић из Панчева, у тој жељи, да се реперторија позоришна одабраним комадима умножи, и то 150 фор. за изворну драму или шаљиву игру из народног живота и 50 фр за превод каквог финијег конверзационог комада или шаљиве игре, најмање у три радње Дела, која ове награде устраже, пресуђиваће позоришни одсек, и она ће остати својина списатељева, али право представљања припашће српском народном позоришту у Новоме Саду. Дајући ово на знање, позива позоришни одсек све оне, који би тели до споменутих награда доћи, да дела своја до св. Николе ове године „позоришном одсеку" у Нови Сад пошаљу, било безимено, било под својим именом.

Digitized by Google

БИБЛИОГРАФИЈА*)

Српске књиге.

РУЧНА КЊИГА ЗА ОБЋИНАРЕ, ЗА ОБЋИНСКЕ УПРАВИТЕЉЕ И ПЕРОВОЂЕ. Уредили С. И. и К. Љ. Трошком Матице Далматинске. У Задру тиском Народнога листа. 1868. На 8-ни, 244. стр. Стоји 60 н. а. в. (Ова је књига латиницом печатана а у њојзи су: општински закон, изборни закон, додатци и образнице.)

ПРВИ ПРОГРАМ ВЕЛИКЕ ГИМНАЗИЈЕ СРБСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ОБШТИНЕ у Новоме Саду 1867-8. Садржај. 1. Кратко извѣстие о постанку и животу гимназије србске православне обштине. 2 Школске вести за год. 1867-8 У Новоме Саду, Платонова штампарија 1868. На вел. 8-ни, 1. л. 39 стр. Стоји?

ПОШТАНСКА КЊИЖИЦА ЗА ГОД. 1869, изражаваюћа свима високопочитаемима добротворима, найердечние желѣ, на ново лето, од Димитрија Димшића писмоноше. Штампарија Игнята Фукса у Новом Саду. На мал. 8-ни, 16 стр. Стоји?

НЕЧИСТА КУЋА. (Das böse Haus.) Драма у пет радња од барона Ј. Ауфенберга С њемачког превео Александар Поповић. У Вуковару. Накладом Александра Вагнера. 1869. Штампарија Игњата Медершицког. На 16-ни, 1. л. 197. стр. Стоји 50 н. а. вр

ЧЕСТИТКЕ О ИМЕН-ДАНУ, НОВОЈ ГОДИНИ И КРСНОМ ИМЕНУ. За школску и другу децу српску израдио П. Д. У Сомбору. Тискано код Андрије Вагнера у Сомбору. На 16-ни, 80 стр. Стоји 20 нов. аустр. вред.

---

*) Да би ова библиографија што потпунија могла бити, умољавамо лепо све издаватеље и списатеље наше, да би нам љубав имали послати од сваке књиге, коју на свет издаду, по један примерак, или бар потпун и веран наслов сваке књиге. У.

САДРЖАЈ.

О демократији. (Из књиге: „О уставној држави и њезиним установама.“) Од Ђ. Вукићевића. — Споменику Јелачића Бана. Песма Николе Боројевића. — Горка судбина. (Приповетка једне Нишлијанке) Од Љубена Каравелова. (Свршетак.) — Приморске народне песме Скупио Славољуб Лжичар. 1. — О цвету и о плоду. — Нашим женама и матерама. — Подлистак: Последња воља. Приповетка из енглеског живота. С. — Цртице о васпитању. — Разне изреке. — Књижевне белешке. — Гласник. — Библиографија.

Издаје: Матица Српска. Уређује: А. Хаџић.

Платонова штампарија у Новоме Саду 1869.

Digitized by Google

Број 12. У НОВОМЕ САДУ 30. АПРИЛА 1869. Год. IV.

МАТИЦА.

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

ИЗЛАЗИ: десетог, двадесетог и последњега дана сваког месеца на табаку и по.

ПРЕТПЛАТНА ЦЕНА: на год. 4. ф., на по год. 2. ф. на три мес. 1. ф. Рукописи се не враћају.

РЕПРЕЗЕНТАТИВНА ДЕМОКРАТИЈА.

(Из књиге: „О уставној држави и њезиним установама.")

Од Ђ. Вукићевића.

Назива се такова државна форма где народ посредно чрез изабране заступнике своје највишу државну власт обавља.

Ова државна форма сходна је и за многобројније народе, за простране територије, за сваку климу, шта више и за сваке државе, које имају више и многостручније државне цели.

Репрезентативна демократија оснива се такође на начелу народне суверености. И овде је сам народ једини и искључни властник свеколике власти државне, он је позван да обавља законодавство, управу и правосуђе државно.

Од тога на који начин и у којој форми обавља народ ове три најважније функције државне власти зависи устав репрезентативне демократије.

Устави репрезентативне демократије нису свугде једнаки, почем ове три најглавније функције државне нису свугде једним истим органима поверене, не стоје свугде у једнаком међусобном односају и неослањају се на једним истим установним начелима.

Да би смо сазнали појам и унутрашњи строј репрезентативни демократија ваља нам о њима још коју опширније рећи.

Законодавство у репрезентативним демократијама јесте излив опште воље народне. Парламенат се састоји из заступника, које народ из своје средине на једну или више године бира.

Овај је парламенат позван, да у границама постојећег устава законодавну власт обавља, да нагледа владу, и на одговор позива владине органе и т. д. Питање је да ли овакви на основу изведеног устава састављени парламенат има право основне промене

Digitized by Google

у том уставу предузимати, шта више и сам устав другим замењивати? Ми ћемо о овом питању на другом месту приликом говора о општем гласању опширније говорити, овде само у кратко спомињем, да, с правног гледишта, и у репрезентативним демократијама има само народ право путем општег гласања радикалне промене у уставу предузимати и постојећи устав другим замењивати, по чем су парламенти позвани да једино у границама постојећег устава законодавну власт обављају.

Ова теорија усвојена је већ у многим државама северне Америке — правно је основана и одговара појму демократичном.

Влада у репрезентативним демократијама може бити на различни начин састављена. Ми познајемо три најглавније владине форме у таким државама, и то: 1. где је сам сабор поред законодавне власти уједно и извршна власт дакле — влада. У овом случају води сабор наравно тек врховну управу и решава тек важнија управна питања, а остала дела, раздељена по појединим струкама оставља одборима, које из своје средине бира.

Ово бива поглавито у револуционарним временима, где опасност и нужда државна изискује да се цела законодавна и извршна власт у једне руке споји. Таки беше француски конвенат, енглески парламенат, амерички конгрес и мађарски саборски одбор г. 1848. за време револуције.

2. Где се извршна власт повери једној колегији — директорији, савезном савету, ил конзулату. Чланове ове колегије бира или сам народ непосредно као и чланове парламента, или сам парламенат, као у Француској за време директорије и конзулата или у Швајцарској још и данас.

3. Где се извршна власт повери једноме човеку непосредним или посредним избором од народа на цео живот или тек на опредељено време, као у северној Америци, негда у Нидерланду и у француском уставу од г. 1848.

Размотримо поближе све ове три владине форме.

1. Где је парламенат законодавство и влада, ту престаје пре свега дуализам две једне од друге независне државне власти.

Овим престају сва трвења између народног заступништва и владе, која у уставним државама често по државу опасна бивају. У овоме лежи велики добитак не само у времену, но и у политичној доследности, почем народно представништво и влада не морају једно другом уступке чинити, већ могу своје закључке и намере точно и доследно извршивати. Извршна власт у оваковом виду има и много већу снагу у својим рукама за обдржање реда и за постижење државне цели, по што се она наслања на пар-

Digitized by Google

ламепат, а то ће рећи на сам народ. При овакој владиној форми парламенат је сигуран, да ће оно што жели и извршено бити. По поред сви ови добри страна има овај начин управе и своји големи мана.

Као год што се потпуно и савршено одцеплење појединих државни власти не може за узор уставне државе сматрати, исто се тако и потпуно уједињење обе државне власти законодавне и извршне не може одобрити.

При таковој владиној форми слаби одговорност извршни органа.

Парламенат ће увек блажије поступати са члановима из своје средине, па ма они какове преступе против државни интереса учинили, шта више почем сам парламенат у извршење најважнији државни питања утиче, то мора наравно бити задовољан са својим делом и наредбом, па зато и постаје одговорност толика, као да је и нема.

Предузимање државни дела у самоме парламенту не да се ни с друге стране оправдати, једно што овим бива велики губитак у времену, влада запиње и државна се дела споро решавају, а друго има и таки управни питања, која се због своје природе не могу у парламенту решавати, а наиме дела спољашне политике и рата. Парламенат је у опасности да што закључи, о чему није свестрано убавештен и да одбије поједине предлоге из узрока што му сви разлози нису могли саопштени бити.

Даље је велики недостатак и у томе, што овде већина парламента решава, ма да та већина није увек кадра о својству појединих предмета пресуђивати и тако често бива да појединци говорници, већину парламента на криви пут наведу, што је тим горе и опасније, што таке колоовође не раде више у своје име већ у име целога парламента.

Поред оваке владине форме не може бити такође ни праве доследности и сталности у управи, јер се влада често са парламентом мења, многе започете мере и планови остају неизвршени, више се у опште почиње него што се извршује, влада није кадра јер нема довољно времена да своје потчињене органе упозна и својства им оцени.

У деоби званија и бенсфиција бивају зле употребе почем свака партаја на своју корист обраћа време где се у већини находи. Из свега се види да ова управна форма, гед је парламенат не посредно или чрез своје комисије извршна власт поред неки добри страна има и небројено мана. Ова управна форма даје се оправдати највише у узрујаним временима где опстанак и сигурност државе изискује, да се цела државна власт што више у једне руке усредсреди.

Digitized by Google

СУЗЕ.

Проклела ме мајка још на крилу своме,
Желећ' јаде тешке детету јадноме:
Да никада бедно среће не имаде!...
А зашто ме прокле — бог ће сам да знаде!
И ти мирни гласи: буји, чедо, паји.....
Хај, не беу лепих жеља осећаји!
Сваки гласак клетва, црна клетва беја
На зелено жиће, пречисто од греја.....
Клетва, црна клетва! —
Та и ди би било:
Да ме сада терет јада
Тако мучи силно!...

Када млађаноме крионце нарасти,
И већ знадо жеље срца ми искасти
У свет пођо.... „Због ом!.." братац, сеја рече;
Из ока им врело од суза потече.
Ал сад знадем, суза к а к а суза беја!....
Шњоме проли на ме клетву братац, сеја:
Да изданем, бедан, под теретом јада!...
Клетву, тешку клетву; та и да би сада
Срце њино жарко
Ладан било каме:
Е да никад не помисле
У туђину на ме!...

Па кад оте судба, све, што беја драго,
Имам, мишља, још те драгоцено благо,
Са осмејком красним невиног стида
Што ће живот болан мило да ми вида.
Ал и ти ми, сунце, више груд не видаш,
Ледне су ти речце, ладно мене примаш;
Па због ом, лепојко,.... и ти си ме клела,
Са очима лепим срећу ми отела:
Е не могу стари
Часи да се врате:
Та не могу, душо лепа,
Да не мислим на те!...

Плаво небо мутни застрли облаци....
Ал ће опет сијнут' сунца милп зраци,

Digitized by Google

Процветаће ружа док сунашце сијне,
Дођ' ће моја срећа — док ме терет мине....
Е онда ће ваљда пожалити сеја:
У часима црним ладна штоно беја!
Кајаће се мајка, братац, лепа дика,
Штоно толко рана задаше менике!
Каја ће се љуто —
Ал ће касно бити:
Црна ће ме земља тада
Давно већ грлити!

У Пожуну, априла. П.

ЧИЧА СИМА.

Приповетка Милорада П. Шапчанина.

Хоћете да вам приповедам о староме чича Сими. Жалосна вам прича у овако црну времену. Ућутали смо се као да смо од сиња камена. Чудо несмо заборавили говор и како нам је име. Е тако је то кад се човеку заптију прса а уста запуше.

Али опет недајмо се хрђи и тужњави. Приповедаћу вам. А и како се не би сетили старога мученика. Бог би један знао — можда је одавна међу блаженима.

Имао је четир сина и једно девојче. Цуре му није било у свој бељинској. Ужурба се момчадија око двора чичина. Плашљива голубица једва се смеде помолити иза капицика. Расрди се стари бабо па је даде Петру Новљанину. Што је његова бакалница, нема је у шехер-Сарајеву. Невеста уз рузмарин девера као румени ђуле у градини. На двору се коло таласало, а ми седијасмо на диванахни, па у братском збору писмо у срећу новим младенцима.

— Сваку срећу на дуго и много!

— Амин, да Бог да!!

— Бог нам срећу делио, а ми се 'вако братски љубили и миловали!

— Амин, да Бог да!!

— Здрав да си нам, брате домаћине!

— Из ваших уста у божије уши.

И тако наздрављасмо. Запевасмо, па опет писмо и зборисмо. Говорисмо па и ућутасмо. Оборисмо главе преда се ка оно сунцокрет на заходу. Старом чича Симу затрепташе влажне трепавице. А ми? Усилисмо се па не дасмо маха болу и тужњави.

Уздаси се уставише у самој јабучици. Стискосмо руке. Погледасмо на тамне зидове градске, севнусмо очима и набрасмо обрве. Сумор нам се узви челом ка облаци по ведроме небу. Хеј — што тада не загрме пуцањ отуда са дрине. Крвили би се болан као вуци кад их гладна цича стера са планина.

— Хај, хај — омаче се свима нама са хладних усана.

— У Бога се уздам све ће добро бити, поче чича Сима па ето га с вином.

Ама да сркнусмо.

— Да, да, браћо, и мени се већ више не пије. А ја сам вам на чаши стара мејданџија. Ено видите зидове црквене како нас жалосно гледају. Да злохуде богомоље. И још нам до смеха као да смо на Миљасци у конацима Сарајевским. Тако ми Бога ми смо велики грешници!

— Има л' гдегод грђих отпадника вере Ристове од нас јаћеника. Ето и двије прохујаше, а још ни крова не дигосмо; рече Јово терзија.

— А шта ћеш голој сиротињи настави, чича Симо, па стаде пред нас: — Јесте ли ме чули!

— Дела чича Симо говори. Видиш да нам се језик завезао.

— Ми дадосмо све што могадијасмо. Није л' тако?

— Тако је.

— Па богме сад је дошло до ноката?

— До ноката чича. Тако је.

— Па зар сада да напустимо божију кућу?

— То нећемо. Бог нас сахранио од таке помисли.

— Мухур овамо, повиче чича, а ми их поскидасмо те преда њ. Викну на ме те написах молбу на господара.

— Ну који ће са мном запита нас оштро.

Стадосмо се врпољити, док ја рекох: ево ме, ја идем с тобом. Бога ми игра о главу ком се наспе да прелази Дрину. Нису Турци плитке главе да нас рахат пуштају. Многима се смркло, па...!

— Што Бог да и срећа јуначка, рече чича Сима па ми стиште руку као гвозденим пијавицама.

Опет седосмо те испричасмо своје невоље. Прође вече, ноћ и поноћ а краја им не би. А и ко би ухватио краја и хесапа толику јаду и грдилу. Од колевке до гроба зулум и насиље... Заплаве зора.... Изљубисмо се и опростисмо се.

Кренусмо се на задушну среду.

— А куда си нагла, рајо? Запита нас царинар.

— Хоћемо ефендија тескеру до Лознице.

Digitized by Google

- Рајо, рајо — погледа нас крадом па се лукаво насмеја.
— Да те Бог поживи, ефендија!
— Много ми тумараш вилајетом ћаурским.
— Ка' сирота фукара — одосмо по сукно.
— На што ће вам аба?
— Да је подеремо за твојега здравља.
— Хајд', хајд', рече па нас опет погледа оштро и лукаво.
— Боже здравља, настаће и наша судија рече ми чича кад седосмо у скелу.
— Хоће, ако Бог да, помислим па погледам на слободна брда српска.

Извезосмо се. Погледасмо један у другога. Одахнусмо, насмејасмо се, па се прекрстисмо. Милом Богу хвала ево нас на српској земљи. Сунце беше на заходу. Доцкан у мрак стигосмо у Лозницу.

Ви несте никад прелазили Дрину; да ми вас Бог поживи. Грех вам на душу, ако не видите жупних села и лепих вароша што су тамо по земљи српској. Није вам тамо свет утучен ка' ово код нас. Свак' дигао главу као миралај па право гледа у очи. Свирка не престаје и дању и ноћу. Коме је до песме кличе колико га грло носи. Е тако вам је у слободној земљи. А овде код нас? Да нам Бог помгоне — ал' ни у злу немаш јадати се коме. Мртачки је живот што га проводимо.

На уранку пођосмо у Мачву. Пукла равница докле неба траје. На све стране помаљају се села кроз прорeђене лужњаке. Пут се бели право у недоглед глатак раван као по синији. Чича Сима оборио главу па све мисли и мисли. Ја се одупрьо о лесе па певах до божије воље. Беше ми лако на срцу као по причешћу.

Угледасмо беле зидове кућа шабачких, а на светој цркви крст позлаћен па трепти у зраку. Прекрстисмо се. Не мину ни час, а ми пројездисмо широком светлом улицом. Свет нагао и тамо и амо, а дућани све на избор робом и лепотом. Преноћисмо. Сутра рано седосмо на вапор. Таких дерегаља нема нашом Дрином док се не спустите до Брчкога. Седнеш бива ка' оно на ћошци, а он јури без и једног весла. Послушан је куда год се крми. Врте му се точкови на боку па бацају воду све у белу пену. Лева гледасмо на китњасти Срем. Видесмо беле куле светих богомоља и манастир Фенек.

У један пут викну чича Сима па упрьо очи далеко низ Саву:
— Куд су ти очи забасале. Зар не видиш болан брајко оно бело чудо!

Digitized by Google

— Бог с тобом, чича, како не бих видео.

— Отвори добро очи па гледај. Један пут у веку 'вако чудо и ремек.

То беше Београд.

Забљешташе куле и палаче. Па дворови све један над другим. Срчали прозори засјали на сунцу као од биљура. На врх брда кнежевски конаци. Над двором му застава лепрша. Заигра нам срце у прсима. Па београдски град. Ништа вам није та бељинска тврђава — ђегија играчка од праха и кала. Побелеше нам очи гледећ чудо и сијасет. Све зид уза зид, а на сваком гротну наперен је топ. Зидови, стене, куле, шанчеви, па опет суре зидине од кама и опеке. На кршноме врху бели конаци. Рекао б' су небо подупрли. Дунав и Сава разлили се — дивота погледати. Одседосмо па сутра рано из једне улице у другу. Лево, десно, правце па на криво. Ето ти нас пред големим рујним конаком. Пукли прозори све по бојевима. Бројим, бројим — па се метем, памет ми се врти. Пред тобом троја врата, не знаш на која ћеш. Уђосмо у дворану. Опет прозори на прозорима, катови над катовима. Уђосмо у ходник. Подигосмо очи, а то висе ступњи, побре, од црвенога мрамора. Опречили се о зид, а нигде болан греде да терет понесе. Испесмо се горе. Пред вратима гомила ћирица, пуше и диване.

— Кога тражите?

Рекосмо да имамо писму.

— А од куда сте.

— Из Босне, рекосмо, па нас онда понудише те седосмо. Шљоцну пиринчали реза и истом се врата отворише. Мимо нас прође коснат господин вас у црној чоси. Слуге скочише, а ћате се ужурбаше да ноге поломе. За ухом им бели калемови а у руци хартија са јазијом. Зазвони меденица, па нас позваше унутра. Остависмо јеменије, турисмо фесове под пазухо па уђосмо.

— Помози вам Бог, браћо, рече нам тај господин. Имате ли писмо?

— Имамо, господине. Извадисмо па дадосмо.

— Ви сте из Бељина.

— Обојица.

— Па још несте доградили цркву.

— Не може се драги господине. Истрошисмо се.

— Боже здравља биће зар која у нас.

— Зато и дођосмо до светлога „књаза."

— А кол'ко вам треба.

Digitized by Google

— Колко рече ваша милост.

— Е сад идите па сутра сабајле да сте овде код мене, јесте ме разумели? Сад с Богом пошли.

Прођосмо по Београду. Јатомице лете хинтови мимо нас. Жене се накокотале све свилом и срмом па иду из дућана у дућан. Дивимо се куд год погледамо. Ја гледам, чичу, а чича мене па замахне главом. Деца се мотају тамо амо, па скакући ка' малена јарад. Дођосмо пред саборну цркву, а истом зазвонише звона. Потекоше нам сузе, јер их никад донде не чусмо. Седосмо на камен: слушасмо и слушасмо. А кад стадоше уђосмо у цркву.

— Ја каквих дивних икона, повикнем чича Сими.

— Слава теби господе, шапуташе чича.

— Па погле грдних полијелеја и кандила, један, два три...

— А ко би их све и избројао.

— Е тако је где је слава и царевина.

— Удржи нас боже светле и вићене; уздахну чича па се прекрсти. И ја се прекрстим па лагано изиђосмо из цркве која мирисаше на тамњан и измирну.

Цео божји дан смо провели на улици, а кад се смрче одосмо на конак. Па несу вам тамо ханови ка' по Богу код нас воће у Босни. Све су вам то светли и бели дворови. Мој је чича мало потврд човек. Кад путује чанчић праха и тазе сомунчић доста му на дан. Нека цркне ђаво, рекох у себи кад дођосмо, те га одведох у најбољи хан Чичи се не свиди вака госпоштина. Маше главом, шикне на нос, па ме оштро погледа. Ја се ни вешт не чињах. Утрпусмо свећу па легосмо. Чича се обрташе као на жеравици. Ја ћутим, чиним се да спим.

— Полудећу, бога ми ћу полудети, рече; јер мишљаше да сам давна у сну. Промигољи се, па онда скочи као да га кључалом водом попрскаше.

— Шта је за Бога, чича — па скочим и ја.

— А где си ти мене довео, ниткове један.

— Па у хан. Зар невидите за Бога да....

— Јок, јок ти си ме навео на бригу и зло.

— Шта вам се сад опет наспело. Лези чича јер је давно поноћ.

— Бога ми ћу свиснути до зоре. Ја кад нас стану сутра цедити ови бездушници, хоћеш колачити очи.

Једва га умирих те опет легосмо. Би ми жао што га бацих у бригу без божије воље.

Digitized by Google

Сутра рано одосмо опет у конак. Избројаше нам стотину жутих златица. Захвалисмо се лепо, па се одмах опремисмо дому. Здраво и срећно дођосмо на Дрину. Превезосмо се у јадовну земљу. Дочекаше нас намргођене заптије, изведоше нас пред мудира, па онда — у апс. Чичи одузеше новце, свезаше га, па пешке одагнаше у Сарајево. А ја вам оста у тавници. Ту вам прележах цео месец док ме браћа скупо не искупише. Оболео и вас огрезао у хрђи и гаду — вратим се мојој сиромашној кућици. Жена и деца плакаху, а и сам бих сам био кукао, да ми се срце не беше скаменило болом и чемером.

О јацији искупише се тужна браћа. Ваљкасмо се, ћутасмо поцрвенесмо, скочисмо, лупнусмо ногом о тле и чврсто стискосмо једно другом руке. Заклесмо се.....

....Прва пушка затећиће нас готове. Тешко ономе на кога дуне вихар наше освете!....

Чича Симо још се ни до данас није вратио из Сарајева. Сам једини господ знаде хоћемо ли га икад жива видети. У какво је гњездо запао — боље би му било и с вуцима у гори.

А црква? Пођите се, браћо, богомоље. Хоћете да дигнете божју кућу међу тигровима. Ено је још и данас тамо у суровинама. Чемерна је као што смо и ми тужни и жалосни. Дићићемо је онда кад се и ми листом подигнемо. Слобода слави Бога. А донде? — Донде нека је у црној ризи, да се знаде е смо раја и робови....

ПРИМОРСКЕ НАРОДНЕ ПЕСМЕ.

(Скупио Славољуб Јичар.)

2.

Ој јаворе, зелен боре,
Леп ти ли си покрај горе!
Сваку грану по јабуку,
А у среди соко седи,
Па погледа низ то поље,
Гди јунаци ловак лове.
Мали ловак уловише,
Једну малу кошутицу.
На дела је разделише:
Краљевићу срце даше.
Али срце проговара:
Пеците ме, нејите ме,
Јер ја нисам кошутица,
Већ млађана дивојчица!
Мен' је мајка проклињала:
Да би, ћерко, подивљала,
С кошутама траву пасла,
А с јелепи воду пила —
За то нисам кошутица,
Већ млађана дивојчица!

Digitized by Google

О ЦВЕТУ И О ПЛОДУ.

(Свршетак).

VIII.

Али да се махнемо сада говора о оплођењу, па да се повратимо опет трешњову цвету, да видимо на њему, шта и како бива, кад оплодни прах дође до женског дела цвета.

Тога ради ћемо још једном узети женку на око, да видимо, како поједини саставци њени стоје према плођењу.

Женски део цвета називамо тучком, јер она стабљика у средини цвета изгледа баш као тучак или туцало на авану. Доњи део, који је у трешњова цвета у чашици, задебљао је и зелен, а зове се плодник; горе се диже у вис жуто-зелени стубић, који се свршује на врху жигом, обложеним ситним жлездицама и брадавичицама, које су одређене на то, да задрже оплодни прах.

Оплодни прах дође до жига, који га прими у себе, па се после сиђе стубићем у плодник, и ту се онда заметне плод.

Вара се свако, ко мисли, да се из оплодна зрнца управо развије плод, јер то није тако. У биљка има исто тако, као и у живих створова, прави плод још напред образован у слици јајета, које се мора смешати најпре са оплодним прахом, па да се онда тек развије и постане плод.*)

Гледаћемо сада, да изближе видимо, у каквом се стању налази цвет онда, кад већ увехне, и кад беле листиће с крунице распири ветар на четири стране. На трешњову, а и на сваком другом цвету може се видети сада, који ће цвет постати плодом, а који не. Прашњаци се већ осушише, тучак и жиг већ да угину, зелена је чашица сада мрка и увехла и скоро да отпадне; само на оном месту, на којем ће да се развије трешња, тамо је некадањи мали плодник (јајник) постао дебљи и већи и кад после неколико дана сви делови већ поотпадну, то ће већ и свако дете распознати зелену трешњу.

Али то, што већ сада видимо као трешњу, тек је горња кожица њезина, права је трешња у нутри и није ништа друго,

*) Горњи природни закон ваља нам према опитима најновији испитача свести само на живе створове, који се множе родитељским плођењем. Тима се разматрањима показало, да се ниже животиње и биљке разплођују још и на други начин, бесполно. Тако имају животиње и биљке, које постају из откинутих делова старије биљке и животиње, и онда подмлађени даље трају и развијају се као особити створови. Друге постају пупљењем; омладак се појави као пупољак на старој јединци, па кад одрасте, а он се откине од ње, те живи даље самостално, за себе.

Digitized by Google

него оплођено јајце, које се развија, плодник или јајник је материца трешњи, у којој ова живи и из које прима храну, што ју је природа приуготовила ту.

Тек у новије је доба посматрано, како расте биљка и плод. То је веома чудновато и поучљиво, а најбоље је разјаснио то чувени јестаственик Шлајден својим величанственим изналасцима.

IX.

На зрелој трешњи не можемо опазити никаквих састојака цвета, само се траг од једног његовог састојка може видети на њојзи. Зрела је трешња развијен плодник, који је некада стајао у чашици. Чашица је отпала и плодник је сада утврђен о петељку, која је до то доба придржавала чашицу. Од чашице дакле не остане ништа на трешњи, и само широки крај петељчин, који је приљубљен нуз трешњу, а није с њоме срастао, показује место, на којем је била негда чашица. Горе се на трешњи види обично нскакав издубак, а у век неко малено путашце, и то је место, где је био тучак, који је већ давно увехнуо и спао, и само ово стврднуто пуце оставио по себи.

На подобан начин расту скоро и све остале врсте воћа, само с том разликом, што у многих није плодник у чашици, него испод ње. Тако опажамо горе на зрелој јабуци неколике сухе листиће, а у сред њих неко пуце. Листићи су оти осушена чашица, а путашце је опет заостатак од осушена тучка. На зрелој се јабуци дакле могу јасније видети трагови цвета, него на трешњи. С тога пак није петељка у јабуке на крају тако широка, као у трешње, и јаче је срасла с плодом. Кад не би тога било, то би јабука због тежине своје отпала тек што би почела зрети. Исто је тако у крушке.

Драге бисмо воље овде при крају рекли коју реч још о соку и о боји воћа; али то није још са свим испитано науком. Најмарљивијим испитивањем није се још докучило, да су материјални састојци, који су нужни биљци за растење, у једне биљке друкчији, него у друге. До душе, чињени су поучљиви опити, по којима се показало, да неко биље има то својство, да узме у себе извесне материје из земље, у којој је поникло, па се оте материје налазе и у плоду његову. Немају ли у земљи такове материје, то не ће биљка ни успевати на такову месту. С тога се ђубре поља, да би земља опет добила потребних материја, што јој их је одузела лањска жетва, а за то је потребно сматрање и искуством добивено знање, чиме се ваља њива гнојити, ако

Digitized by Google

ћемо да нам ова и ова биљка на тој добро успева. С тога ратар мења сејање и сеје сад ово сад оно корисно биље на једној и истој њиви. Где је пшеница ове године одузела од земље оне материје, што их потребује за се, ту не ће моћи успевати до године, али ће за ово друго биље на томе истом месту наћи довољно материја за своју потребу. Свакоме је ратару то познато. — Што се тиче воћа, ту није још довољно испитано, у чему се састоји особина растиња, да баш ово и ово воће произведе, и узрок томе налазе само у још неиспитаној разлици, која је својствена растињу, у сили, која му је од искони дана, да само ове и ове цветове и плодове понесе и да узима из ваздуха и из земље само оне материје, које му и годе и које су му од потребе, и никоје друге.

И пак се зна из искуства, да се може воће оплеменити вештачким средствима, кад се племенитије гране исте врсте накаламе на воћке или кад се приведе цветни прашак племенитија воћа цветовима исте врсте. Тим се начином добија најбоље воће. Чудно је одиста, да можемо тако с разних грана једне и исте воћке добијати разно воће, на прилику: киселе и слатке трешње, крушке ил' јабуке. —

Тако докучује човек од природе поједине тајне и присили је кад и кад, да му служи његовој ћуди и цели; али вештина човекова имаде граница, као и знање му, и у век мора он ићи за природом и пазити и поштивати њезине законе.

(По немачкоме.) Владан Арсенијевић.

НЕ ВАЉА МАЗИТИ МАЛУ ДЕЦУ.

Свако гадно својство, што га дете има, с њиме је одрасло и ако већ од одраслог постане злочинац, то је рђаво васпитање у првашњој младости његовој узрок свему. Јер човек се исто тако не рађа неваљао, као ни поштен, него постаје временом таки. Зато ће сваки, који има у себи човечанска чуства, таког неваљалца увек као несретника сматрати, јер није он одговоран за своје злочинство, него његови првашњи васпитатељи. — Многи обично пресуђују, али сасма неправо, васпитавање детета тек од школских година, а не обазиру се на поступање у првим годинама његовим, ма да су ове године за цео будући живот најважније, и ма да у детету управо од 4—6 године ваља положити морална темеља за цео живот. Многи родитељи мисле, да су своју дужност као васпитачи већ учинили, ако дете само

Digitized by Google

у школу пошљу, и непромишљајући, да се у њој до душе ум изображава, али да је право васпитање морало свршено бити већ код куће. И ово домаће васпитавање припада нарочито матери; она утиче најраније и најдубље на дете тако, да се васпитавање човека већином на мајчином крилу сврши. Одрастао човек даје се још научити али не васпитати. Матере дакле ваља још за рана да васпитавају и приме к срцу речи једног поштеног човека, који вели: „презирати ваља ону жену, којој је дуго време, поред своје деце.“ Али наравно, да матере могу добро васпитавати, ваља да су и саме добро узгојене, па да као таке живе и делају.

Зашто су деца дакле већином већ у првим годинама њиховим размажена, и зашто долазе, што из искуства знамо, мањевише као морални богаљеви учитељима у руке? Само зато, што први васпитачи, дакле матере, занешене беху том несретном мишљу, да ће дете, чим му памет сазре, одма слушати и разпознати шта је добро, а шта је зло. Шта више, декоје матере верују, да су детету неки греси као и врлине урођене, и да се против првих т. ј. грехова не даје ништа израдити, а да ће се врлине и без ичије помоћи развијати. Они на њихову и детињу жалост не знају, да памет никад више не долази у означено време, него да од првог тренутка живота, чулним утисцима у мозак утиче. Даље ни то не знају, да из човека може и добар и рђав изаћи, као из какве иловаче, ако ваљаном или невештом мајстору у руке дође, и да човек, за рана навикавајући се, може доспети, ако се иначе са здравим органима (нарочито са здравим мозгом) родио, до високог ступња усаршења у телесном, умном и моралном погледу.

Прво васпитавање човека оставља се понајвише случају, у коме дадиље, мајке, тетке и стрине најглавније улоге играју, и родитељи већином чине све своје могуће, да владање, вољу и памет детета покваре, надајући се, да ће им се чедо у школи већ поправити. А ако така деца у школи не постану онака паметна и добра, као што родитељи жељаху, то онда сву кривицу сиротану учитељу преписују, а не себи самима. Таких домишљана родитеља има много, а особито код тако званих отменых сталежа.“

Али и о добрим успесима мале деце суди се сасма погрешно уколико се исти навек неком прирођеном дару преписују, не обазирући се на то, у каквим приликама живљаше дете до истог времена, у коме се на његове успехе мотрило. Ако добро испитамо ствар, то ћемо видети, да у првим годинама детета таки

Digitized by Google

тренуци утицаше и тако звани дар развише. Нема сумње, да је човек кадар да од детета начини генија, само ово ваља одма после рођења отпочети.

Управо чиме почнемо мазити дете? Тим што га носимо тамо амо, што га уљуљкујемо и успављујемо песмом. Та и мало дете се научи на она окретања тако, да после плаче, када престану. Пошто старији гледе, да га вунцарањем умире, то се дете онда научи, да му се на његову дреку свака жеља испуни, да све што зажели мора бити, и тако постане самовољан, ћудљив и тврдоглав. Које се дете вунцарањем даје умирити, то је већ знак, да је покварено, и од тога ваља га одма одучити, тиме ако га оставиш да се дере док не ућути. Нека је на знање материма, да кад добро и здраво дете плаче, да је томе узрок 1) што је слабо нарањено, и ако се задоји, то ће одма престати да плаче, 2) што лежи на влажноме и хладноме месту — преобуци га чисто и топло, па мирна Бачка, 3) што му се накупише ветрови — клистир са топлом водом, као и тарење по трбуху умириће га. Али деца обично плачу, што су покварена.

Ваља само промислити, да човек у првоме добу свом живи без икакве свести, јер му мозак чулним утисцима неје довољно пробуђен, и да му је кретање сушто автоматично (т. ј. живачном рефлексијом постало). Мало по мало почне оно осећати шта је добро шта ли зло? а то бива услед повољних или ти неповољних утисака на живце му и то онда постане навиком. Много времена прође, док дете узмогне разликовати појединн утисак. У усти детета морало је неко време тећи слатко млеко материно, пре него што дете осети, да је слатко, пре тога оно ће ти и најгорчију ствар исто тако узети у уста, као и материну дојку. Исто је тако и са свима другим чуствима, па зато се и лако навикну на силне потребе, и кад ове једном осети, онда дете плаче из злоће, да силом задобије оно, што жели. — Главно правило при душевном васпитавању младога човека и то још одојчета јесте: да се детету закрати свашта, на што не треба да се навикне, а напротив оно, што ће му друга природа бити, да се брижљиво и све једнако понавља. Нека нам је слободно рећи, да дете прима утиске за цео живот већ онда, када ми не би ни помислели, да на дете нешто утиче.

Ако дете постане дурљиво и тврдоглаво услед тога што су му родитељи попуштали, кад је дречало и чинили му све по вољи, то ће се полако развити у њему самовоља. Уместо да дете савлађујући незгоде и својевољно напрежући своју снагу

Digitized by Google

присвоји себи снажну вољу, дају се родитељи и дадиље дреком и плачем, једном речи ћуди детињом вући за нос. Шта више има родитеља, који се поносе са својом тврдоглавом децом и веле, да то тврдоглавство увек ваља слушати. Наравски ту се не треба ни чудити, што така деца само оно чине и допуштају, што њима годи, што им се снага воље не развија и што ту не може ни спомена бити о владању над самим собом и послушности, као првој врлини детета. Завиримо ли само у детињу собу, то ћемо видети, како су она деца, што плачу, ћудљива према другима и како се ови, као послушни робови неваљале деце, уздржавају од свачег, што би ове труда стало или им непријетно било. Је ли при таком васпитању, могуће утврдити самосталност, снажну вољу и чвст карактер у детета? Кад матере и дадиље на деци сваштa превиде, онда ће им деца бити без јаке воље, слаботиња, и тежиће само за тим, да господују, и то ће препречити те се неће у њима развијати готовост, да се жртвују и да теже врлини. Дете ни у игри не ваља на то навикнути, да помисли: е мој је увек неко нуждан, који би му помогао, да се игра.

(Свршиће се.)

ПОДЛИСТАК.

Новоља.

Шведска приповетка.

— Сада ћу вам нешто приповедати, рече стара мајка Перицп и Марици, који сеђаху на огњишту поред ватре и радознало гледаху у баку, која седе према њима на огњиште. — Мати је пекла гужвару а отац се посади на своју раденичку клупу и сви слушаху на оно што ће мајка приповедати. Она овако започне:

— Оћу баш да вам приповедам што год! Само ме слушајте пажљиво!

Био један момак. Он се ожени једном младом девојком; име јој је било Јула; а њему Свен. Можете мислити, да су им били красни сватови. Млада је била тако лепа и тако дивно обучена, да је вас народ поврвио у цркву, да је види. А младожења је био тако чио па љубак, да је било милина погледати га. Тако се одвезу наши младенци у цркву и венчају се. Света је било така силесија да се ниси могао макнути с места. Онда се сватови врате кући па им се даде сватовска част. Докле су јела носили свираху свирачи а после ужине играло се до мрклe ноћи.

Digitized by Google

Таки су били сватови свенови и јулини. После сватова преселе се младенци у своју кућу, јер они имађаху своју рођену кућицу са две избе, а пред кућом беше дуд, на ком тице певаху, и имађаху шталицу и у њојзи кравицу, оваца и свиња, па имађаху још покућства и туштa којешта. Толико им остаде од родитеља. Они беху задовољни и рекоше: „Сада ћемо да будемо весели и да својски уживамо овај свет.“ Тако ти они почеше јести, и пити и спавати док год у велико не гране сунце. Шта више они и дању спаваху. Али то их је све већма успављивало, тако да су зевали цео дуги дан.

Једнога дана баш пред вече када тедоше вечерати, виде они — не знадоше да ли кроз врата или кроз прозор — гди се у собу промаља велика, гадна, црна рука са дугим прстима — глете, децо, ево овако је дошла, овако се лагано машила за сто, зграбила је чинију са чорбом и однела им је баш испред носова, који им се, можете мислити, тако отобољише, е би додирнуо један другог, да нису обоје и Свен и Јула од страха леђа попадали, када угледаше грдну, гадну ручерду како им погради вечеру и како је однесе а нико и не опази. Али они рекоше: „Шта се то нас тиче! Ми ћемо да легнемо па да спавамо, па сутра ће опет бити све добро.“ И они легоше али не могоше дуго заспати, јер совуљага се дерала на дуду: ху, ху, ху! — и њима је дошло као да гадна ручурда једнако по кући клобара; али је така помрчина била, да нису могли ништа видити. Једва једанпут заспе а кад се пробуде освануо је дан већ у велико и муж рече жени: „Устани, жено, па скувај чорбу.“ А жена оде па наложи ватру, а шта мислите, шта је видила баш кад је тела да узме лонац? Јо, велику гадну ручерду, која зграби за држак од лонца па за тили часак је нестаде, као канда је кроз зид прошла. Сада се човек разљути, стисне песницу и рече: „Само да ми опеш још једеред доћи, гадости једна, ћу те тако причврљити, да ћеш ме попамтити. А сада идем управо судцу.“ Јест! он устаде, обуче се и теде узети своју свечану аљину, али кад је стаде скидати са клина, осети како неко други још јаче аљину вуче, и кад се осврне има шта и видити — гадна ручерда увати за аљину му, отрже је и нестаде је пре но што он себи дође. И тако ти је то ишло од сад сваки боговетни дан. Сваки дан долазила је гадна ручерда, па је по што год уграбила; један дан јело, други дан руво, трећи покућство. Сада се богме уплашише човек и жена и мишљаху: шта ће на послетку да буде из тога? Једнога дана чују они гди им крава муче и виде како је гадна рука зграбила за рогове па је вуче у шуму. Сирота крава била је врло мршава и обзирала се плашљиво за газдарицом јој кад је изгубила се у шуми. Тада поче жена горко плакати; а муж јој рече, да не може ту невољу очима гледати с тога се напије ракије и тако тврдо заспи као да је умро. А жена му седила је плачући и незнајући шта да ради. Сада немам више ни капи млека! Шта да му дадем

за јело? И она мишљаше више на мужа него на себе, јер она је била добра, милостива душа Док је тако плакала, у небо гледала и бога питала шта да ради, учини јој се као да тица једна на дрвету пева: Труд прибавља леба: труд разгања невољу; када лепа рука улази онда гадна излази.

Када она чује ове речи уједаннут јој сване пред очима и мало јој одлане на срцу. Она убрише сузе, узме вретено из буџака, гди је од неколико недеља већ лежало и почне прести: ррр, ррр, ррр! — Ова јој свирка дође врло пријетна; скоро је већ заборавила била како то лепо иде. — Каква је то весела свирка? запита је муж кад се пробуди. А жена му сад приповеди како јој је била пала туга на срце, како је тица на дрвету певала и како је она помислила да ће морати окренути се срећа ако почну радити. Он се почеше по глави и мишљаше да ће она по свој придици имати право и тако они пољубе једно друго и завере се да од сад почну друкчије живити. И они раде цео дуги дан, свако у свом послу, и кроз цео дан не дође гадна ручерда да им шта год однесе. Али није ништа више ни било за узимање, јер гадна је рука све пограбила. Остаде им само још један једини лонац и нешто кртоле у једној котарици али не имадоше леба. Па када је млада госпа у вече кувала кртолу у лонцу мишљаше она: Ej! ако сада дође гадна рука па ми однесе лонац! И она се јако уплаши. Али нема гадне ручерде! И кад кртола беше кувана и она ју на сто донесе, ето ти једне мале, лепе, беле ручице те мете леба поред њене чиније па онда и поред свенове. А тица на дрвету запева: Труд прибавља леба; труд разгања невољу; када лепа рука улази онда гадна излази.

Она се тако обрадује, да је готово испустила кртолу на тле од силне итрине хотећи да полети и да пољуби малу, белу, лепу ручицу, што јој толико благослова донесе, али ове брзо нестаде. У том дође и муж јој и донесе велико бреме дрва а жена му приповеди сузним очима, шта је видила. И он се јако обрадује и они седну да се привате. И одавно му није тако пријало јело. Они се развеселе као што скоро нису и благодаре богу. И сад настане други живот. Свако јутро устану они чим сване и раде цео дан тако да увек уморени легоше; али их имаде ко и рабрити, јер сваког боговетног дана дође лепа ручица, те им донесе васдан оних ствари, које је гадна ручерина разграбила. Једнога дана донесе и саму аљпну свенову, па је сама обеси о клин. Али највећма их обрадује, кад једнога вечера чују, гди им крава под прозори муче. „Моја крава, моја крава, моја лепа Белка!“ повиче Јула и полети напоље. И гле лепа рука водила је заиста за рогове Белку, која је гледала са својим великим, умиљатим очима Јулу весело ричући. Јула није могла целу ноћ спавати, тако је желила, да у јутру устане, да крави даде ране, да је помилује и помузе.

Digitized by Google

И наша Јула се провреди као ни једна жена у целој околини. Она напреде много лепих ствари па их прода за добре новце. А муж јој поправи у зиму разбоја за ткање, које је Јула учила ткати. Када Свен и Јула посташе богати људи узму они његову стару матер и веселиште је у старе дане њезине, а бог их за то благослови. Јесте, он то учини, јер им дарова двоје дечице, дечка и девојчицу. И они су волели слушати приповетке баш као и ви мила моја дечице!

У једанпут настане у том крају вика: „Долази краљ, долази краљ!“ И доиста долажаше сам краљ главом, а с њиме и краљица госпођа му, а возаху се у једним великим колима. И сав свет појури, да види краља и краљицу, јер то беше врло добар краљ и врло добра краљица, који само о том бригу водише, да буду праведни према свима и да усреће народ. И кад њихова велика кола стану пред гостијоницом, скупи се ту толики силан народ, да је изгледао као мравињак. И краљ и краљица приступе људима и стану се с њима сасвим лепо разговарати. И краљ је био врло леп човек, имао је црну косу и граорасте очи, које се светљаху као сунце када би се смешио. А краљица беше велика, лепа госпа и изгледала је умиљата као анђео. И обоје виде како жене и девојке имају лепе аљине од сукна и они запитају: „Ко тка овде тако лепо сукно?“ И људи рекоше: „Јула свенова жена!“ Тада позове краљ и краљица Јулу и мужа јој, они их похвале и рекну да ће купити од њих сукна. И они наруче, шта мислите, 50 рифи сукна и шест туцета шарених марама и то за младу краљевићку. И краљ поклони Јули и мужу јој своју слику златом оточену за спомен и рече им: „Сретни били децо моја!“

Од то доба беху наша Јула и Свен још вреднији и богатији. Они помагаху сиротанима и приповедаху им о свом животу и о гадној и лепој руци. Али гадну ручерду не видише више никад у својој кући Јер видите, децо, она рђава, гадна рука, то је била невоља, која је све носила из куће када се уселиште леност, раскош и немар, а лепа мала ручица знате ли ко је то био? То је био труд, који свако добро у кућу уназа и припомаже да се у њу срећа и благостање усељују. А краљ то је био наш властити, дични краљ Оскар а краљица то је наша краљица, којима беше највећа брига, да им народ сретан и прилежан буде и да награде оне, који се поштено владаху. Ето видите, децо, да је ова приповетка истинита. И ево сад јој је крај и баш у најбоље доба, јер мати је испекла гужвару па ћемо сад вечерати“

Перица и Марица скоче са патоса а и стара мајка устане, сви се скупе око стола, на коме се већ пушила гужвара. А муж и жена погледе једно у друго и насмеше се као да тедоше рећи: „Ми знамо ту приповетку.“

И кад весели седоше за сто, чују како напољу пред прозором ласта својим младима цвркуће: „Труд! труд!“

Digitized by Google

— Чујте, рече Марица, шта ласта своје мале учи. То је она сама од себе научила.

— Ала ти лудо говориш, Марице, рече Перица, та бог је њу то научио. С.

Разне изреке.

Љубав највише свет басана. Она увек мисли да ће се ње ради чуда збивати.

Блаженство чисте, сретне љубави уздиже срце на крили одушевљења извору свега, што је добро и лепо.

Човек може много, далеко више но што мисли, само кад оће или кад — мора.

Мржња чини, да је човек лаковеран када окривљују оне, које мрзи.

Сваки осећај слаби кад се често повраћа.

Жеља расте ако јој препреке на путу стоје.

Свет обично цени оне ствари, које су ретке.

Како је чудновата мудрост природе! Закон јој је разноликост у појединости а једнина у целости. Тако би требало да свеза љубавна спаја и најразличнија срца и да склапа пријатељски савез међу њима!

Раброст и учтивост то су врлине, које се најлакше опазе, јер ко их нема, не може се издавати, да их има; обе имају ту заједничку особину, да на исти начин на видик излазе.

Лажљивост лети брзо као ветар а истина пузи лагано за њом. Али лажљивост толико реве и кривуда, да је истина која ни на лево ни на десно не гледа за кратко време престигне.

Мудром човеку његове су властите груди краљевина, а ако кадгод и на што друго гледа то је на то: како суде о њему неколицина најодабранијих пријатеља, у којих нема предрасуда, те му могу дати добра савета.

Digitized by Google

Завист је незадовољство, које осетимо кад приметимо на другом коме врлину, коју ми немамо. Предмет ове страсти, то је нешто, што би желили имати; и премда одликовање, кад се строго узме, не може изазвати незадовољство, то, што иначе не бива, овде бива Завидљивац мисли, да га је светлост суседа му потавнила; оно што је добро, за њега постане зло и он зажели, да се или уклони му испред очију или сасвим збрише. Завист опија и кочи као ладан отров и услед тога завидљивац, као да појми своју властиту несвестицу, очајавајући склапа руке и повлачи се ружећи у кут. Ако шта освоји то чини обично у помрчини, издајничким поткопавањем, оклеветавањем и оцрњивањем. Завист је глупа и достојна презирања; она је неваљалство, које, као што веле, нема празника него непрестано ради и себи бригу натоварује на врат.

Књижевне белешке.

* У Београду је изишла прва књига „Песама и обичаја српског народа," што их је скупио и издао М. С. Милојевић. У тој првој књизи су „обредне песме;" има их свега 345 и подељене су на 29 разреда. Могу се добити у књижари Вел. Валожића по 20 гр. ч. (2 ф а. вр.) комад. Од истог писца изишла је и прва свеска историјског руског романа „Маљута Скуратов." Цена му је 6. гр. ч. (60 нов. а. вр.)

Гласник.

✠

Др. ЈОВАН ХАЏИЋ — СВЕТИЋ.

Родио се 8. сеп. 1799. умрьо 22. апр. 1869.

У животу сваког народа има тренутака, који му тугом гуше срце, тренутака, које мора црним словима да забележи у књизи среће и несреће своје.

Такав је тренутак за нас ево овај, када морамо српском свету да кажемо јаде, који су књижевност нашу задесили смрћу Милоша Светића.

Тежак, претежак је задатак говорити о човеку над чијим губитком још сузе проливамо, а још теже с тугом у срцу оценити цео живот му. С тога ћемо овде само у кратко обележити радњу његову на пољу књижевности и просвете српске, а потоња времена нека оцене цело многострано делање његово.

Digitized by Google

Нека му буде споменик, којег ћемо овом приликом да му подигнемо, као мемнонов стуб, који само сунчаних зракова треба па да проговори.

У млађем колу српских књижевника, одушевљених за правац доситијев заузимао је прво место Јован Хаџић у књижевности назван Милош Светић. Он је почео 1821. г. песништвом пишући оригиналне ствари и преводећи по гдешто из класика. Прва му је песма, којом је изашао на јавност била: „Одзив младога српскога духа на глас арфе шишатовачке." 1826. г. основао је „Матицу Српску," друштво најпре за издавање „Српског Летописа" а после и осталих српских књига, што је у оно време имало неизмерне важности по развитак српске књижевности. Матица је српска издала доста књига, и доста добра српству учинила, а што нам је при спомену њеном на поносе, то је, што се на нас у томе угледаше и остала наша и словенска племена, те се „Матице" по целом словенском свету основаше. После Магарашевића уређивао је „Српски Летопис" и то 7. књига (4. свеске за г: 1830. и 3. свеске за г. 1831.), а прешав у Београд „Голубицу" у које се време (1839—1844) највише издигао књижевничким гласом. О филолошким предметима писао је доста. Тако: Суд о граматици В. Бабукића; ситнице језикословне; кључ језика српског год. 1853.

Године 1847. позвала га је српска влада у Србију, те је ту око сачињавања земаљских закона пробавио 9. година а за то време израдио грађански законик, сва српска уређења и предлог о поступку судском. У г. 1842. 1848. 1861. и 1864 (5.) видимо га као посланика на саборима српским у Карловцима, г. 1847 (8) као посланика на сабору угарском у Пожуну, а пре тога био је најпре (1830.) фискал конзисторије бачке и директор гимназије новосадске, а после патрон гимназијски све до смрти своје. Г. 1850. буде постављен за министарског комесара ради судске организације у војводини српској, а мало доцније за председника ц и кр. обласног суда у Новоме Саду. Доста му дела пропало је о буни мађарској кад је г. 1849. Нови Сад изгорео. 1856. г. издао је прву, а 1860. другу свеску својих скупљених дела: у првој су оригиналне, у другој преведене песме. Као језгру својих историјских испитивања издао је г. 1859. „Дух српскога народа." 1861. г. превео је „Натана мудрог" од Лесинга, а г. 1862. „Устанак србскій под Црним Ђорђем." 1864. г. почео је издавати часопис „Огледало српско," од којега је изашло 10. свезака. Исте године, у месецу априлу, кад се оно „Матица Српска" у Нови Сад преселила, буде изабран за потпредседника њезиног.

Ето у кратко радње хаџићеве на пољу просвете, књижевности и јавног живота српског. 48. година живота свога провео је он у том раду не угађајући светини, нити ласкајући страстима и ћудима њезиним, а да му је за то ипак срећа и напредак српскога народа на срцу лежала ево доказа из дела његових: „Народе," вели он, познај себе самога, ако желиш,

Digitized by Google

да сретно твој народни живот оснујеш, утврдиш, продужиш, и по могућству овековечиш.“ И на другом месту: „Љубити народ свој, не зове се њега само хвалити, и у звезде ковати, и слабости и кораке покривати, него хвалити где хвалу заслужује, а слабости и недостатке познавати и искрено настојавати о средствима, да му народ буде бољи, савршенији, разумнији, нравственији, просвештенији, сретнији и дуговечнији.“ Овако говорити може само онај, који народ свој љуби и који му је искрен и прави пријатељ.

Да, Хаџић — Светић је народ свој волео и за срећу, напредак и просвету његову многа и многа добра починио, а што није тај његов рад увек на одобравање наилазно, узрок је то, што је он био човек од срца и душе у најплеменитијем смислу те речи, да је више пута радио не слушајући на савете здравога разума. Срце га је његово гонило на рад и онда, када га у том раду није потпомагало јавно мишљење, он је радио па ма да му се око чела није вио венац од мирисавог цвећа сплетен из опште љубави, него трнов венац сплетен из бодљика јавног мнења.

Нека му је вечан спомен међу нама!

* Различите немачке новине по Хрватској устају сада као што веле „из пукога родољубља“ против народног позоришта у Загребу, те сматрају за кривицу свој земљи нанесену ону „огромну“ потпору која се даје народном позоришту у Загребу. Права је безобразност, веле, тражити још већу, кад и ова надмашује земаљске дохотке. Те новине веле без околишења: хрватско је позориште сувишно; оно није за друго, него да угоди Загрепчанима и њиховој празној гиздавости: лудују, па би се хтели од свега света одружити и сами за себе живети; ради тога и сматрају хрватско позориште потребно за народни живот. Али ко ће на таке мушице трошити крваве жуљеве народа! Тим новинама одговара ваљани лист „Венац“ веома добро обако: Позивате се на народ, на његове крваве жуљеве; иштете државито у име његово, де се укине хрватско позориште. Ко вам је ту народну вољу очитовао, где вам је пуномоћ? Ако хоћете знати, што народ жели, питајте га на сабору, законито заступана. Овако изјављене му воље бесмо један пут сведоци — ал' тада рече, да Хрватско позориште у Загреба треба да постоји потпором народном.“

* Југославенска академија знаности и уметности изабрала је у својој седници од 3. маја г Симу Љубића, академика, за чувара народнога музеја.

* „Матица српска“ увиђајући одавно нужду да јој треба сопствена кућа, то слободно можемо рећи, купила је од овдашњег трговца Гилминга кућу за 59.200 форината ауср. вред. и 200 дуката кључарине. Кућа ова лежи на пијаци на најлепшем месту, те тако ће, сваки родољуб српски ово ново дело матичино с радошћу поздравити.

Digitized by Google

БИБЛИОГРАФИЈА*)

Српске књиге.

ЗЕМУНСКИ ГЛАСНИК, недељни лист, излази недељом у јутру. Издаје и уређује га И. К. Сопрон а печата се у његовој печатњи у Земуну г. 1868. Цена му је годишња 5 фор. у банкнотама заједно с поштарином. За предбројнике у Србији стаје овај лист дукат цесарски с поштарином. За Босну, Херцеговину и Стару Србију 60 гроша турских, ван турске поштарине, коју предбројници сами имају платити.

БЕСЕДА, лист за црквене, школске и народне потребе. Год. I. За извдав. и уред. одговарали су неко време Андрија Монашевић, онда Јован Поповић свештеници. Излази у Новом Саду, у штампарији платоновој 1868. Сваки број „Беседе“ доноси и један додатак под именом „Духовни Зборник.“ Излази 10. 20. и последњег сваког месеца. Стоји на годину 6 фор на по године 3 фор. на три месеца 1 ф. 50 нов. а. вр. У Србији и осталим земљама српским ван Аустрије цена је: на год. 60. на по год. 30 на 3 мес. 15 гроша чар.

ЗМАЈ, лист за шалу и сатиру, издаје и уређује Јован Јовановић год. IV. Излази 1. и 15 сваког месеца. Штампарија Хорњанска у Пешти, 1868. Стоји на годину 4 фор. а. вр. на по године 2 фор. Претплатити се може само од 1. или од 13. броја.

КО ГРЕШИ, РОБ ЈЕ ГРЕХУ. Приповетка Фр. Хофмана. Посрбио Димитрије Јосић, учитељ IV. разреда гл. муш. школе у Новом Саду. Штапарија Игњата Фукса у Новом Саду. 1869. На малој 8-ни. Стр. 100. Стоји 40 новч.

*) Да би ова библиографија што потпунија могла бити, умољавамо лепо све издаватеље и списатеље наше, да би нам љубав имали послати од сваке књиге, коју на свет издаду, по један примерак, или бар потпун и веран наслов сваке књиге. У.

САДРЖАЈ.

Репрезентативна демократија. (Из књиге: „О уставној држави и њезиним установама.“) Од Ђ. Вукићевића. — Сузе. Песма П. — Чича Сима. Приповетка Милорада П. Шапчанина. — Приморске народне песме. Скупио Славољуб Лжичар. 2. — О цвету и о плоду. (Свршетак.) (По немачком) Владан Арсенијевић. — Не ваља мазити малу децу. — Подлистак: Невоља. Шведска приповетка. С. — Разне изреке. — Књижевне белешке. — Гласник. — Библиографија.

Издаје: Матица Српска. Уређује: А. Хаџић.

Платонова штампарија у Новоме Саду 1869.

Digitized by Google

Број 13. у новоме саду 10. маја 1869. Год. IV.

МАТИЦА.

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

ИЗЛАЗИ:
десетог, двадесетог и последњега дана сваког месеца на табаку и по.

ПРЕТПЛАТНА ЦЕНА:
на год. 4. ф., на по год. 2. ф. на три мес. 1. ф. Рукописи се не враћају.

РЕПРЕЗЕНТАТИВНА ДЕМОКРАТИЈА.

(Из књиге: „О уставној држави и њезиним установама.")

Од Ђ. Вукићевића.

2. Много је целисходнија управна система, где се у репрезентативним демократијама обављање текући управни дела поверава поссбној од парламента независној колегији од неколико особа, као што беху директори и консули у Француској, и као што су и данас савезни саветници у Швајцарској.

Овде су државна дела, по закону деобе посла, целисходно подељена. Парламенат обавља највиша и општа права државног суверенства, наиме законодавство, закључује уговоре са граничним државама, врши највиши државни надзор.

Овај начин управе не мења ни мало карактер праве демократије.

Народ као извор свеколике државне власти не могући сва суверена права собом обављати, поверава их како парламенту тако и управној колегији, која место владе заузима. Обе ове државне установе стоје на једној правној основи. Начело одговорности владе даје се са овом системом точно спојити. Директорију бира народ или непосредло или посредно кроз сам парламенат на цео живот или на опредељено време. Ако је ово последње, то је и одговорност већа у томе што влада, која је супрот народним интересима радила, нема изгледа, да ће наново изабрана бити, а ако је на цео живот, то парламенат има право тужбе за сваки већи преступ појединих чланова управне колегије по начелима одговорне владе.

Поред тога што је овака влада одговорна спаја она у себи и друге добре стране. Овде је могуће да влада предузете ме-

Digitized by Google

ре и планове млого точније и досљедније изведе него при првој управној форми. Поједини чланови директорије могу поједине послове међусобно и цели сходно поделити, а сваки своју струку извршавати, државна машина застајати немора. Да је ова управна форма способна за живот види се и отуда, што постоји у Швајцарској од толико времена. Но и ова управна форма има своји мана.

Пре свега овакови, а на име од самога народа бирани министри могу врло често у колизију доћи са самим представништвом, што је тим опасније, јер се справом и једни и други као изрази јавнога мишлења и воље народне сматрати могу, па зато је и међусобно попуштање и изравнање млого теже него са одговорном владом у уставним монархијама.

Даље је врло тежак положај подчињени чиновника, који зависе не од једне особе већ од читаве колегије, а наиме кад је ова колегија међусобно у раздору. Повода таковоме раздору има довољно, или је лично славољубље, разлика у мишљењу у појединим државним питањима. Ово често смета точности и брзини унутрашње управе и изведењу поједини планова. Неслога и раздор међу члановима колегијалне владе може породити још горе зло по читаву државу.

Сваки од ови има обично своју партију међу чиновницима, у публики и у журналистици, свака ова партија има своје средиште, где се различни планови смишљају, интриге, сплеткарије па и неморалност распростире, док једном целу земљу неподрије: тиме се пак изазива револуција и различни преврати.

Посљедице не сложне и у себи растројене директоријалне владе показује најбоље директорија у Француској од г. 1848.

3. У два случаја може се цела извршна власт у репрезентативним демократијама поверити једноме једином човеку. Привремено у време рата, у форми диктатуре; или као стална државна установа у форми представника демократије. Што се диктатуре тиче, о њој није много говорити. Она је пород нужде и према овој и допушта се у ванредним временима. Том приликом даје се у већој ил у мањој мери цела државна власт у руке врховноме вођи, а наиме он поставља војсковође, подиже војску, прибавља и располаже са војним средствима, шта више и уговара са страним државама јер и ово стоји у тесној свези са вођењем рата. Да диктатура одговори цели, нужна су поглавито два услова.

Прво да се диктатура преда у руке честите и одабране, да се у појединостима незакрати оно, што се у целости изда.

Digitized by GROSIC

Друго, да се учине нужне мере, да се по довршетку ванредног стања поврати уставни и закони ред, да се диктатура не претури у тиранију или монархију, као што видесмо у Нидерланду.

Пренос целокупне извршне власти може бити и стална установа у репрезентативним демократијама, као у северној Америци. Ова установа није противу демократског начела, почем народ извршну власт исто тако на једну особу, као и на више пренети може.

Шта више ова установа по себи је млого цели сходнија него оба горња начина управе. Воља целокупног државног организма уједињена је у једном лицу.

Тако државна управа не мора сваки час застајати и запиѣати. Кад је једна особа на челу, као што то при колегијалној управи један члан владе другоме мора често да чини. Једна особа може за себе планове стварати и досљедно их изводити. Политична и правна одговорност даје се много лакше и точније извести, кад само једна особа одговара. Цео државни организам може се цели сходније и точније удесити кад му на челу *једна* особа стоји.

Но у овој установи лежи мање више увек претећа опасност за демократију. Човек, који усредсреди сву власт у своје руке, тешко ће се склонити, да ју другоме уступи. Видесмо како се од председника француске и нидерландске демократије изметнуше насљедни владари у тим земљама.

Једино у северној Америци где је дух демократски све слојеве грађанске скроз провејао и где су грађанске врлине у великој мери развијене, изгледа као да ове опасности нема.

На европском континенту немогаше се ова установа нигде одржати ни заватити дубока корена.

Томе су опет поглавити узрок историјске традиције монархичног начела, у овропским државама, а поглавито и то што су европске демократије, које из поштовања и благодарности према појединим председницима својим, који земљу од опасности спасоше, које слава и властољубље ови последњи — склоне се да председништво једној особи на дуже време, на које се председник најцелисходније изабрати може, даду.

И ова је велика мана ове форме демократичне. Кратко време пречи досљедном извршењу већи планова, није довољно да се председник потанко упозна са снагама, којима му радити ваља, и сами закони не могу подједнако извршивани бити.

Влада, која престаје за кратко време, није кадра прибавити

себи довољно ауторитета и послушности. Тек што се један избор сврши, почињу наново агитације за други и тако готово цело време у агитацијама пролази, што води раздору и деморализацији.

Но с друге стране избор на дуже време постаје по саму демократију опасним. У течају дужег времена подаје се властољубивом председнику довољно прилике да се оснажи и ову снагу на уништење саме демократске установе обрати. Но и осим тога председник, који се на дуже време изабере, може по своме политичном правцу и начелима доћи у колизију са каснијим земаљским представништвима, који сљеде са свим за другим политичним правцем и начелима. Владајуће начело при избору кога председника може се касније променити, и постојећем прилагодити. То је врло редак случај, почем су они обично главни носиоци онога начела, које их је на председништво уздигло.

Ово изазива не само међусобна трвења, већ може често поводом бити покретима државним од једне и друге стране.

Даље је избор оваког председника с великим тегобама скопчан. Избор може бити или од представништва или од самог народа непосредно или посредно. Ако бира парламенат онда је цео избор дело партајизма. Партаја, која је у већини сабора, ма не имала за себе већину народа бира по својој вољи. Често под обећаним јамствима међусобне користи једна партаја уступи другој, а на уштрб државни.

Често бира парламенат такове особе, поред који се нада самовласно земљом управљати. Бира ли народ непосредно председника, — ту се онда врло ретко узима за мерило права способност, већ случајна наклоност и популарност у народу.

Маса народа није кадра оценити моралне и државничке способности појединих кандидата, она сљедује обично моментаним побудама. Па зато често на чело владе дође по који љубимац народни, највише војсковође, који нису дорасли своме позиву. У овом последњем случају често се бојати милитарне узурпације, дочим такови љубимац народни поред симпатија уједно придржавајући и војену силу у рукама, све ово у корист својим властољубним тежњама а на уштрб уставности државне обратити може.

Најцелисходнији је начин, кога се и северна Америка придржава, да се председник бира посредно од народа чрез за то изабране бираче. Бирачке колегије скупљају се за овај чин, а после се разилазе, зато се није бојати међусобног уступања у корист појединих партаја, а на уштрб опште државни.

Digitized by Google

Код бирача се претпоставља такође и више увиђавности и самосталности него код саме масе народа.

Овај је начин, по досадањем искуству, најцелисходнији.

Из свега се дакле види, да се уопште неда определити најцелисходнија форма извршне власти у репрезентативним демократијама. Што је удесно и целисходно у Швајцарској, неодговара цели у Америци. То зависи млого од појединих државни, политични, територијални и друштвени прилика у појединим демократијама. Репрезентативна демократија има за цело велику будућност. Млого ће се што шта од постојећи установа имати преиначити; али да ова државна форма има будућности — то је науком и искуством доказано.

ПОСЛЕ РЕШЕЊА НАРОДНОГ ПИТАЊА.

Лист опаде, студ настаде,
Пуста гора, пуста доља,
Пуста земља кано груди
Кад судија смрт пресуди
Па их ломи смртна боља....
Ал де сада студен влада,
Ту ће доћи нева млада,
Са пролетњим својим зраком,
Са пролетњом зором благом;
Лист ће доћи, студ ће проћи,
Вес'о биће цео свет —
Ах, ал нашу груд мимо'ћи
Дуго неће ова сет!
Србин рани децу своју,
У љутоме, зверском бoју
Да погину — за злотвора!
Срб се зноји, тако зора,
Тако њега гледа вече,
А што с' чела зној му тече
До бога је шкода, шкода!
Па не капље капља зноја
У пејар му лепе среће,
Већ у пејар — туђег рода!
Та сад њему место „хвала"
Шта су зверска срца дала!
„Нема Срба нема више!
Нема Срба — нит' је било....."
А ко вам је десно крило?!..
Или који се синци бише
Кад могосте пасти гњило?!.
.... Ал на речи он не хаје!
Туде Срба не познаје,
Нити хаје, нит' он смера —
Ах, испијмо пејар вина
Нек нам боре с' чела стера!....

Нема Срба, нема више!
Њега врази измучише
Па га у гроб саранише....
Ма чудна је смрт ова!
Кано претња Душанова
Из гроба се чују гласи,
Једног рода бол — уздаси!
О, сијнуће дан још који,
А с' стражари бесни своји
Гроб ће враже обузети
И мртвима тад да прети:
Не уздиш'те, јадни људи!
Има још'те живи туди;
Могли би вас чути бедне,
Па ће дићи мишце своје
— Ах а ове блага вредо —

Digitized by Google

Па ето нам муке тешке,
Па ето нам тешкѐ беде!
Ах, сијнуће данак који
А с' џелати бесни своји
Враг ће Срба да походи
Е стра смртни учиниће:
Враг ће Срба да одроди!

Ој, ја видим црно доба
Ој, ја гледам тужно време:
Српска песма ућутала
Српске моме тужне неме.
Српско чедо, српска дика
Незна бедно свог језика,
Незна славу свога рода,
Рабра тића, Обилића,
Девет славни Југовића,
Већ још огањ бедно лије:
Свога брата да убије!
Ах, ја видим тужно време,
Тешки часи по нас стреме:
Србин таје, да је Србин!
Скида јадан са дувара
Светитеља свога стара;
И босиљка нема више
Да нам српски замирише!....
Нема уста — немо срце....
Пуста гора, пуста доља,
У Пожуну 1868.

Као наша света боља,
Пуста гора, пуста доља,
Окаљана света вера —
Ах, испијмо пејар вина,
Нек нам боре с' чела стера!....

Ах, испијмо пејар вина,
Нек нам боре с чела стера!
А сијнуће Видов-дане,
Хоће, сјајан, бог и вера!
Пет сто года Срба бедна
Газио је Турчин клети,
Могао је чедо, љубу,
Цркву свету, све отети,
Ал од свега мишца јача —
Не оте му враже мача!

Хој помисли! што нас вида:
Србин мача бојна скида!!
Дође доба. красно доба,
Тешко доба по злотвора
Бој се бије, страшан бојак,
А на земљи а сред мора!
Помоћ Срба враже тражи,
Србин љуте ране блажи,
Па захуја кано вијар,
Ладан вијар од севера:
Мишцом тврдом, мачем бојним
Србин с' чела боре тера!

Ђена Павловић.

ДАН ПРЕ...

Приповетка И. С. Тургењева.

I.

У ладу високе липе, на брегу реке Москве, не далеко од Кунцова, лежала су на трави, једнога жарког летњега дана, године 1853. два млада човека. Један је имао, по изгледу, двадесет и три године, он беше висок, црномањаст, и имађаше оштар и мало крив нос, високо чело, а на широким уснама му видио си како уздржава осмејак, он лежаше на леђи, замишљено, гледећи у даљину, и лако жмирајући својим малим, граорастим

Digitized by Google

очима; други лежаше потрбушке, па подупираше обадвема рукама своју главу са плавом кудравом косом, а такође гледаше некуд у даљину. Он беше три године старији од свога друга, али је изгледао много млађи: бркови и брадица тек што су му пробили. Ситне црте његовог свежег округлог лица беху умиљате као у детенцета каквог; загасите очи му, лепе уснице и беле руке његове беху врло пријетне. Из сваке цртице његове сијала се сретна веселост, здравље, младост, небрижно поуздање у себе, размаженост и младост пуна дражи. Он је трептао очима, смешио се и подупирао је главу као што то чине дечаци, који знају, да се на њих радо гледа. На њему је била проста бела ђечерма; плаветна марама обухватала је танак вратић му, а изгњечени сламни шешир ваљао се на трави поред њега.

Друг његов, кад га с њиме упоредиш, изгледао је као старац, и нико не би помислио, ко год види неспретан изглед његов, да и он ужива, и да је и њему пријетно. Лежао је невешто; његова велика, горе широка, доле заоштрљаста глава, стајала је неспретно на дугачком врату му, неспретност вирила је из држања руку његових, из згуреног му тела, на коме беше кратак црн капутић, и из дугачких подигнутих колена. При свему томе није било можно а да не познаш у њему изображеног човека, изображеност му видила се из целог невештог створа. Ружно, мало, смешно лице његово показивало је човека, који мисли и који има добро срце. Звали су га Андријом Петровићем Берсеневим; а друга му, плавога младића, Павлом Јаковљевићем Шубином.

— За што и ти не лежиш потрбушке као ја? Запита ће Шубин Берсенева. Овако је много боље. Особито кад подигнеш ноге и кад лупкаш петицама — ево овако... Трава ти је под носом: и тако се већ досади човеку гледати предео — гледај на какву бубамару како мили по влатку, или на мрава, како се у послу нашао. Веруј овако је боље. А ти си се сада метнуо у неку лажну — класичку позитуру, баш као играчица у балету, кад се подупре на платнену стену. Не заборављај да ти сада пуно право имаш одмарати се. Није шала бити трећи кандидат. Одморите се господине; престаните напрезати се, развеселите се.

Шубин изговори све ово кроз нос, полу лењо, полу шаљиво — размажена деца тако говоре са домаћим пријатељима, који им шећера доносе — пак и не чекајући одговора настави:

— Мене највише дира код мрави, бумбарева и друге ситне господе зарезника, њиова необична озбиљност: беже тамо амо са

таквим важним погледом као да и њиов живот нешто значи! Чудновато! Човек, господар природе, највиши створ, на њих пажњу обраћа, а њима ни бриге није: шта више гдикоји комарац господару природе седне на нос, те га употребљава себи за рану. То је увреда. А с друге стране опет, по чему је њиов живот гори од нашега? И за што да се и они не праве важнима, кад и ми то радимо? Ну де, филозофе, разреши ми ову загонетку! Шта ћутиш? А?

— Шта?... Запита Берсенев тргнув се.

— Шта! понови Шубин. Твој друг развија пред тобом дубоке мисли, а ти га и не слушаш.

— Ја сам се наслађавао сматрајући како је овде леп изглед. Погле! како се поља од сунца блистају! — Берсенев је мало шушљетао —

— Леп одсевак, примети Шубин. – Једном речи природа! Берсенев климну главом.

— Требало би да те све ово много више одушевљава, но мене. То је твоја струка: ти си уметник.

— Не, то није моја струка, одговори Шубин, завалив шешир на потиљак. — Ја сам месар; мој је посао — месо, лепити месо, плећа, ноге, руке, а овде нема облика, разишло се на све стране.... Иди, хватај!

— Али и овде има лепоте, примети Берсенев. — Збиља, је си ли свршио баљерев?

— Какав!

— Дете са јарцем.

— До врага! до врага! викну Шубин. — Погледао сам на узорите старе и старину пак разбих своје будалаштине. Ти ми показујеш природу, велиш: „и овде је лепота,“ на послетку је она у свему па и у самом твоме носу, али свака се не може постићи. Стари — они је не тражише; она је сама силазила у њиове створове, откуда, бог би знао, може бити с неба. Њиов је био цео свет; ми се не можемо тако ширити: кратке су нам руке. Ми бацамо удицу на једној тачки, пак стражаримо. Кљуне ли, добро! а не кљуне ли....

Шубин исплази језик.

— Стани, стани, рече Берсенев. То је против здравог разума. Ако ти не будеш осећао лепоту, и волео је свугди гди год је нађеш, то је онда ни у твојој уметности постићи нећеш. Ако те не заноси красан изглед, пријетна свирка, једном речи, ако ту не осећаш.....

Digitized by Google

— Е, ти си неки осетљивац! дрекне Шубин и сам смејући се што је пронашао нову реч, а Берсенев се замисли. — Не брате, настави Шубин, ти си паметан, филозоф, трећи кандидат московског свеучилишта, страшно је с тобом препирати се, особито мени недоученом ђаку; али ја ти кажем: да осим своје уметности лепоту још само у жена волим..... код девојака пак и то од неког доба....

Он се обрне на леђа, метнув руке под главу.

Неколико тренутака прођоше у ћутању. Тишина и припека полудневна притискиваху успавану земљу.

— Збиља кад помену о женама почне опет Шубин: — За што когод не узме Стахова на око? Је си ли га видео у Москви?

— Нисам.

— Тај старац је сасвим изгубио памет. Седи по читав дан код своје Августине Христијановне, дуго му је онде време, и опет за то седи. Гледе једно друго тако глупо.... гадно је гледати на њих. Ето видиш, каквом је породицом бог благословио тога човека; не, треба му Августина Христијановна! Лице јој је као у утве. Ових дана сам слепио њену карикатуру, по дантановском укусу. Прилично ми је испала. Показаћу ти.

— А успева ли образ Јелене Николајевне, запита Берсенев.

— Не, брате, не успева. То лице може да те у очајање доведе. Кад погледаш: те строге и правилне црте, чини ти се лако је сватити наличност. Али није. — Не да ти се ни пошто. Је си ли је пазио кад што слуша? Ни једна црта јој се не покреће, само се израз погледа јој непрестано мења, а од тога цело лице. Шта би онда световао вајаоцу, пак још рђавоме? Чудновато створење.... необично створење, дода после кратког ћутања...

— Јест она је ванредна девојка, понови за њим Берсенев.

— И при свему том кћи Николе Артемевића Стахова! Е, па после тога размишљај о крви и породу. Чудновато је, што је она заиста кћи његова, јер је налик на њ, а налик и на матер Ану Васиљевну. Ја од свега срца уважавам Ану Васиљевну, она ми многа добра чини; али она је ћурка. Од куд дакле у Јелене онака душа? Ко је запалио онај пламен? Мој филозофе, ето ти опет загонетке!

Али „филозоф“ као и пре не одговори ништа. Берсенев у опште није био „многоглаголив,“ и кад би говорио, изражавао би се невешто, муцао је, и припомагао је руками. Но у овај мах испуњавала је нека особита тишина душу његову, тишина,

Digitized by Google

која је наличила на тугу. Он је тек не давно, после дугога и тешког посла изашао из вароши у село. Чист ваздух, нега, уверење да је постигнуо цел своју, немаран разговор са ћудљивим другом му, из ненада моменута слика милога му створења, сви ти разнолики, а уједно по нечем сродни утисци, слишесе у њему у једно опште осећање, које га је и умиравало и потресало и ослабљавало.... Живци му беху врло осетљиви.

Под липом беше ладовина и тишина; чеде и муве облетале су и као да су тише но обично зујале; чиста травица, боје смарагдове, није се нијала; висока дрва стојала су непомична као да су очарана; мале китице жутих цветића висиле су на најнижим гранчицама од липе као да су мртве. Сладки мирис пунио је прси, а оне се надимаху од милине.

Далеко с оне стране реке, до обзорја све је трептало, све горело; поветарац је час по пирио, и увећавао је трептање, а провидна пара нијаше се над земљом. Тице ниси могао нигди чути, јер оне не певају на припеци; али за то су скакавци на све стране цврчали, и пријетно беше, седећи у ладовини и миру, слушати тај одзив горућа живота. Он те је успављивао, и будио ти машту.

— Је си ли опазио, започе Берсенев, потпомажући речи своје кретањем руку: — какав не обични осећај природа у нама буди! Све је у њој тако пуно, јасно, оћу да рекнем собом задовољно; и ми то разумемо па се тим наслађавамо; али она, у мени бар, рађа и неки немир, неки страх и тугу. Шта то значи? Осећамо ли ми јаче кад смо пред њоме, пред њеним лицем, сво наше несавршенство, наше тавнило, или нам је мало то чим се она задовољава, или нам није мило што она нема тога, што је нама нужно?

— Хм, проговори Шубин, — ја ћу ти разјаснити Андрија Петровићу, од чега то бива. Ти си описао сада осећаје човека самца, који не живи, већ само сматра, без свести. На што сматрати? живи пак ћеш бити јунак. Куцај колико ти драго на врата природина, она ти се неће одазвати појамним језиком, с тога, што је она нема. Одазваће се звуком жице, али песме од ње не чекај. Одазва ће ти се жива душа, и то пре свега женска. За то ти светујем, племенити побрате мој, да тражиш друга срцу твоме, пак ће онда одма нестати свих тих тужних осећаја. Ето шта је нама, као што ти велиш, „нужно.“ Веруј тај страх и туга, то је као и глад. Дај стомаку добре ране, пак ће одма доћи све у свој ред. Заузми своје место потпунце па ћеш бити, брате мој, читав човек. Пак и на што та „природа?“ Чуј само:

Digitized by Google

љубав.... ох каква је то силна реч, како је пуна жара! Природа... како је то ладан школски „израз!“ — Шубин запева: — „да живи Марија Петровна!“ или не, дода он, не Марија Петровна, ну све једно! Vous me comprenez (ви ме већ разумете.)

Берсенев се подигне мало, опирући обрадак на скрштене руке. — За што ће подсмеваш, запита он и не гледајући на свога друга: — што се шалиш? Али ти имаш право: љубав је велика реч, велико осећање.... Но о каквој љубави говориш ти?

Шубин се такође подигне. — О каквој љубави? О каквој хоћеш. Ја ти исповедам да по моме уверењу, нема различитих љубави. Ако си заволео коју....

— Од свег срца — прихвати Берсенев.

— Да богме, то се по себи разуме: душа није јабука, њу не можеш разделити. Право имаш, ако си коју заволео. Ја нисам намеран био исмевати те. Моје је срце сада тако нежно, оно је тако одмекло... Ја сам само хтео да протумачим, за што природа, као што ти велиш, тако утиче на нас. То је с тога, што она буди у нама потребу љубави, а није нас кадра задовољити. Она нас тихо гони, да другог заволемо, а ми је не разумемо, већ очекујемо нешто од ње саме. Ej Андрија, Андрија, како је лепо ово сунце, ово небо над нама, све, све је около нас дивно, а ти тугујеш, али кад би у овом тренутку држао у твојој руци руку љубљене жене, па кад би та рука и та жена била твоја, кад би гледао и њеним очима, осећао не само својим већ и њеним срцем — онда, Андрија, не би природа поражала у теби тугу и страх, ти не би онда ни опазио њезину лепоту. Па како би се она с тобом радовала и певала, како би гудила твоју песму, јер ти би онда њој немој језик одрешио!

Шубин скочи на ноге па прође неколико пута тамо амо, а Берсенев сагне главу, и лице му покрије лако руменило.

— Ја се с тобом са свим не слажем, поче он: — природа нас увек не опомиње на.... љубав он тешко изговори ову последњу реч. — Она нам уједно и прети, опомиње нас на страшне и недокучне тајне. Неће ли нас она прогутати, не гута ли нас непрестано? Та у њој је и живот и смрт; смрт из ње исто тако јасно говори, као и живот.

— И у љубави је живот и смрт, дода Шубин.

— Пак после, настави Берсенев, — кад стојим на пример у пролеће у шуми, у зеленој чести, кад ми се чини да чујем

Digitized by Google

романтичне звуке обероновог рога, зар је и то?... — Берсенев се стидио да даље говори —

— Жеђ љубавна, жеђ среће и ништа друго! прихвати Шубин. — Познати су и мени ти звуци, осетио сам и ја ту милину, ту чежњу. Били су и у мом срцу сви ти осећаји, којима ти се пуни душа, кад си у ладовини, у густој шуми, или кад сунце залази у широком пољу, па се за зеленим жбуњем пуши река. Онда сам од шуме и реке, од неба и земље, од свакога облачка и сваке травке ишчекивао и искао срећу, од свачег сам мислио, да је она, да мени долази, и призива ме. „Бог мој — светао је и весео“ Тако сам био започео једну своју песму; признај да ми ваљана беше прва строфа, али другу немогох скрпити. Среће, среће да је докле живот још буја, докле су нам сви чланци у власти, док идемо уз брдо, а не низ брдо! до врага! настави Шубин жестоко, — ми смо млади, нисмо никакве наказе, нисмо глупи: ми ћемо себи још извојевати срећу.

Он чило и поносито затресе своју коврчасту косу, гледећи горе у небо. Берсенев подигне очи на њ.

— А је си ли ти уверен, да нема на свету ничега више среће?

— Шта би то, на прилику, могло бити?

— Узмимо на прилику нас двојицу, ми смо, као што велиш, млади и добри људи; сваки из нас жели себи срећу.... Но је ли управо та „срећа“ оно, што би нас спојило и разгрејало, је ли то заиста нешто што би нас покренуло да пружимо руку један другом? Ни је ли она себична, неће ли нас, можда, баш она растављати и отуђавати?

— А ти знаш и таких речи, које спајају?

— Знам, има их доста; и ти их знаш.

— Но де реци које су те?

— Уметност — ти си уметник — отаџбина, наука, слобода, правда.

— А љубав? Запита Шубин.

— И љубав спаја, али не она љубав, за којом ти сада чезнеш: не љубав — наслада, но љубав — пожртвовање.

Шубин се намршти.

— То је лепо, али за Немце; но ја оћу да волим за се; ја оћу да сам број први.

— Број први, понови Берсенев, а мени се чини да сам други — то је све опредељење живота нашег.

Digitized by Google

— Ако ће сви тако радити као што ти светујеш, рече Шубин нујним лицем — онда нико на свету неће јести сам ананаса; већ ће их увек другима остављати.

— Ананаси и нису нужни, у осталом не брини се, увек ће се наћи таких љубитеља, који ће другима и лебац из уста отимати.

Оба пријатеља ућуташе.

— Ових дана опет сам се састао са Инсаровим, започе Берсенев: — позвао сам га да ме походи; оћу свакојако да те с њиме упознам.... а њега са Стаховима.

— Ко је тај Инсаров? А да, онај Србин или Бугарин, о којем си ми говорио? велики родољуб? Ни је ли ти он улио све те филозофске мисли?

— Може бити.

— Је л он необичан човек?

— Јесте.

— Је ли паметан, даровит?

— Паметан.... јесте. Даровит?... не знам, не верујем.

— Није даровит? Шта је дакле на њему особито?

— Чекај видићеш. Сад, мислим, треба да идемо. Ана Васиљевна чека нас, без сумње. Колико је сати?

— Трећи је сат. Ајдмо! ала је запара! Овај разговор ми је сву крв запалио. А и теби... нисам ја бадава уметник: све примазим. Признај ми искрено, да ли те занимају женске?...

Шубин хтеде загледати у лице Берсеневу, али овај се обрнуо излазећи из под липе. Шубин такође пође за њим немарно али корачање малих ножица му беше пуно дражи. Берсенев се кретао неспретно, ходајући дизао је рамена и протезао врат; но при свему томе опет се опазити могло, да је Берсенев нешто више од друга свог, рекли би да је више „каваљер," кад не би та реч код нас тако отрцана била.

ПРИМОРСКЕ НАРОДНЕ ПЕСМЕ.

(Скупио Славољуб Јжичар.)

3.

Врбниче над морем, висока главице,
У тебе се гоје по избор девојке,
Једна другу буди, стан' горе сестрице,
Да ми донесемо за хлада водице,
Да ми полијемо те наше рожице,
Нашу мажурану и ситни босиљак.

Припев уза сваку врсту: Трајна нина ни нена, трајна ни на нена па уз то се још додаје друга половина од стиха.

Digitized by Google

4.

Aj, зелена, млада дубрава,
Aj, по кој' се шећу два драга,
Aj, љубеће стигла тамна ноћ,
Aj, почела млада плакати,
Aj, како ће мајци лагати,
Aj, ја ћу те заговорити.

У сваку врсту умећу се речи: тра нину транана, нина ни на, aj, тра нину на, нина ни нена трајна на, па се онда овако пева:

Aj, зелена, зелена, aj, тра нину транана, нина ни на, зелена млада дубрава, трајна, aj, тра нину, на, нина ни нена, трајна на!

5.

Попухнул је тихи ветар,
Тихи ветар из леванта,
И однесе Мари круну.
„Кој' би мени круну нашал,
„Његова би љуба била!"
Нашал ју је један мали,
Један мали црни моро
„Ајме жени мајко моја!
„Волила би утопит' се,
„Пег' морова љуба бити!

Припев уза сваку врсту: Трај на нина, нина ни нена, попухнул је тихи ветар.

НЕ ВАЉА МАЗИТИ МАЛУ ДЕЦУ.

(Свршетак.)

Велика је погрешка при васпитању и та, кад мати дете своје не навикне на то, да савлада непријетне осећаје и болове, те се оно гади од свачега. Зло је и то кад га пре времена пушта „из куће." Али наравно кад су и саме матере рђаво одгојене и кад дају рђавог примера детету гадећи се на свашта и заносећи се кад се диве чему. Ваља само промислити, да се дете врло брзо навикне и добру и злу, што је око њега. „Дајте примера само примера, јер без тога неће дете доћи ни до чега" вели Русо. И ако девојка твоја лаже, вара и друга зла чини, дете ваља да научи од ње баш оно, што је томе противно. Даље не ваља сажаљевати и миловати дете, кад се удари, рани, падне или болује; боље је или непазити на таке случајеве или га умирити. Смутњу и невеселост нећеш му растерати, ако пазиш на њу или употребиш бог те пита каква ванредна средства, него ако му даш посла, чиниш му се и невешт или га казниш. Посао ваља децу да развесели и да расположи, јер радња а не уживање развесели срце дечије.

Ако завиримо у детињу собу, видећемо и то, да деца у првим годинама својим умеју лагати и улагивати се, па што више

Google

и красти, само што ми мислимо да то није из истине, него још нам се то допада и ми то називамо досетљивошћу и оштроумљем. Први узрок овом неваљалству већином је лакомство (на шећер), и декоје дете, учини се да је болесно, да само одоле жељици својој, а декоје се опет претвара и лаже, а родитељи не казне таке „тричарије," као што их они називају. — „Је ли, рано моја, ти то неси учинио" говориће мати своме детету, које је какво зло учинило, све дотле, док ово доиста не каже да није. — Ако је братац својој старијој сестри штогод тајом узео и ова своју ствар натраг узиште, ту ти је онда граја. „Што не оставиш, ти матора гадуро, том малом детенцету то, да се игра њиме" рећи ће јој мамица. — „Ко је разбио ово?" „Ја несам, несам ни ја" викнуће јој деца сва у један мах, и мама ти се умирила, у место да је најпре лажљивца изнашла и добро накарала. „Но, но, ђаволане један, даћу ја теби" рећи ће мати умиљавајући се своме детету, које је, тек што се окренуло, парче шећера украло, у место да га је по заслузи казнила. — „Једи, једи, иначе ћу дати сестрици," или „ил' ћу ја појести" или „гле шта ти имаш, то твој браца нема." — Декоја мати хладнокрвно гледи, како тим начином огрезава дете у себичности, а овамо би се свако дете могло научити баш противним врлинама, издашности и доброчинству. Жалост је то, што матере неће да увиде, како се у човека од треће до четврте године, кад је разум још слаб, може добром навиком усадити осећање за све оно што је добро и праведно и то за цео живот тако, да ће свако искушење издржати. Искреност и љубав истини, које се не могу доста рано развити, тако ће се побудити у детету, ако му се увек отворено и истинито говори и ако се никад не смејемо кад лаже, него шта више ако се одма казни па ма најмање слагало. Дете ће поштовати оно, што је туђе, ако му не допустиш, да узме ону ствар, коју жели а туђа је, али немој трпити, да и његову играчку когод дира и узима.

Али највећа погрешка дечија јесте, изузимајући на жалост само некоју децу, непослушност. Ако дете обично и послуша, то бива што му је много пута заповеђено или пошто му се претило да ће бити кажњено или ако му се обећа што, да ће добити у награду.

Непослушност је највећа сметња доцнијем васпитању. А за што су тако многа деца непослушна? За то што су их матере томе од заманде научиле, не настојавајући из малена строго и доследно, да се деца навикну послушности. У место да закрате мирно и озбиљно, разумно и у мало речи деци оно, што

не треба ни сад ни за навек да раде, матере забрањују много пута, како им је ћеф и често се и саме кад забрањују смеју, или забрањују оно, чему су једном већ кроз прсте гледале, или што други пут неће забранити — оне не настоје, да дете изврши заповест с места, него им је све једно, ма заповест остала и не извршена. Само тиме, ако се забрањује све оно, на што дете не треба да се навикне, а ипак то чини, не само једанпут него непрестано и све дотле забрањује и казни (али озбиљно, не само којом пацком) докле се дете неје сасвим окануло — само тиме и тако ћемо дете васпитати, те ће бити добро и послушно. Деци треба забрањивати и заповедати поглавито у таком случају, где је прека нужда; не забрањуј, пре него што си се одлучио, да забрањену ствар ни под којим условима не допустиш, и не заповедај ништа што се не може извршити. Забрани се не ваља радовати и само не допуштене ствари треба одбацити и то за увек. Грдна је погрешка то против закона васпитавања, кад родитељи хоће молбом и улагивањем непослушно дете да наведу, да слуша. Васпитавању мале деце неприличе никакве награде, (играчке, новци,) умиљато понашање родитеља ваља да је за послушно дете најлепша награда.

Још у прераном детињству ваља дете навићи да буде разумно, да воли ред и праву чистоту, а не да буде језично и подмукло и да се развију у њему друге мане, које горе наведосмо. Нећемо се упуштати у разлагање наведених мана, само смо намерни били, да покажемо, која су то неваљалства, што се у детету одма после рођења развију и посеју клицу хрђавом карактеру за потоње дане.

Једном речи: Човеку ваља положити главна темеља од 4—6 године. У том добу треба највећма на њ пазити, ако се ту прилика пропусти све доцније васпитање неће много користити. Каштига треба после овог времена са свим да изостане, јер доброј и послушној деци довољна је блага опомена, она ће их побудити да се окану злих дела и да творе добра. А, да би могли тако добру дѐцу одранити и после их у школу послати, нужно је, да домаће, поглавито материнско васпитавање буде са свим друкчије, но што је сада, и за то из пуног уверења кличемо и ми:

„Дајте нам боље мајке, па ћемо имати боље људе.“

О дадиљама.

Ма какав позив човек себи изабрао, мора му се годинама учити, мора га проучавати. А жена наша не проучава своју нај-

Digitized by Google

важнију задаћу у животу: одржавање и васпитавање свога детета у првим годинама његовим, или ако и научи што то је којешта од баба, тетака и стрина. Као да је преблаги бог у сну дао жени памети за њен позив, и као да девојке и жене не требају таког истог приправљања и изображавања за свој позив као и човек, ако не још дужег и темељнијег!

Као што не може бити говора код жене, тако ни код дадиље о познавању свога позива: ма каквој простакуши, шта више девојчету од 14 година, повере се мала деца, па опет за то баш дадиље, жали боже, у многим породицама морају да васпитају дете и да му служе за пример. Њима дете такођер може захвалити своја добра и хрђава својства и врло често здравље и болести своје, јер деца морају понајвише с њима бити. Кад би матере што мање поверавале своју децу дадиљи или кад би бирајући и надгледајући исте мало свесније биле, то би, претпостављајући да су и саме разумне и доста зреле за васпитање, за цело више радости имале с децом својом него што иначе имају. — Страх, гадљивост, нагла плашња, празноверица, притворност, јесу код деце рђаве навике, које су са дадиље (кадкад и родитеља) прешле на дете и које се у потоње године не дају тако лако одучити, а многи се и не паште, да их одуче, јер их узимају, као прирођене, наслеђене, са материним или дојљиним млеком усисане, сматрају их као следства састава (особито нервозног дражљивог темперамента), те им тако и нема помоћи. Каква дурљива или туробна, гунђава, ћутљива дадиља неће зацело одранити од свога рањеника, који се у свачем поваља за својом ранитељком, малог, пријетног несташка, као што би то учинила разговорна, весела девојка, која се са дететом шали, игра и пева. Пријетан глас и изрази, пријетан поглед и у опште цело понашање са дететом, јесу најнужнија потреба једној дадиљи, јер од те пријетности највећма зависи развијање ћуди у детета. — Од дадиље, која се плаши или гади од паука, гусенице, црва, мишева и др. таких животиња, прећи ће врло брзо исти неразумни страх и у поверено јој дете, као год што дете врло лако научи околина му плашити се од непогоде, помрчине, самоће и др. — А и за развијање музикалног слуха, није све једно, да ли је уз дете млада девојка, која звучно и чисто пева, или стара, промукла, жена, што васда крешти. Васпитачи и дадиље мале деце, врло греше и када уче малу децу говорити. У место да им се јасно и правилно напред говори и једно покаже споменути предмет, како ће им се глас и изнашање ваљано у мозак удубити, у место тога, изврну се речи

Digitized by Google

и дете учи све којешта, тако да се после тешко може одучити. — Тако исто навикне се дете на ружне речи и на претварање; то се шта више и самим родитељима допада јер мисле да је то знак памети, а кад се после дете полако опамети, остане на њему та врло крупна погрешка. — Догађа се у гдекојим породицама и то, да горде матере и не допуштају дадиљама, да забране штогод детету, тако да ово у свом претварању дотле дотера, да се пред матером показује учтиво, а на млађима се размеће, те после буде нечовечно, и мучи и дави млађе и зависне од њега а ови га онда наравно омрзну. У кратко основа добру и злу полаже се у човечијој првој младости и ту дадиље много могу учинити. За то ваља на њих више пажње обратити, но што се то иначе чини.

По Боку. И. В. Поповић.

ПОДЛИСТАК.

Искушење госпођице Ремондове.

Приповетка из енглеског живота.

Старог Ремонда сарањише пре дужег времена Увео је већ венац од кипариса, који му на мртвачки сандук метуше, скинули су већ црнило са дршкова од врата, и свету је већ омрзло, да говори још дуже о жалосним приликама, у којима умре стари овај господар, о банкроттству његовоме и т. д Тако се свршава и наш живот пре или после, и нас заборави врло брзо!

Па заборавише и на Катицу Ремондову и она, сиротица, сеђаше, у своме жалостивом оделу, усамљена у пустој собици, образи јој побледише а очи њезине беху отештале већ од силних суза, које се накупише у њима и које не могаше проливати.

Испрва је сажаљеваху, али после се мислило, да ће сама она сигурно побринути се откуда ће живити, а то и јесте једино њезина брига!

— Но, јесте ли се већ решили, дете моје! Катица је баш пришивала црне ружице на своју кацу од сасвим обичне материје, и сваки пут би узданула кад год би иглом убола, а у њену собу уђе стари др. Смит и рекав јој горње речи седне поред ње.

Катица погледа горе очима, које беху пуне суза.

— Докторе! мени би требало вашега савета. Реците ми, шта ваља да радим.

Digitized by Google

— Савета? Јо, моја драга, није тако лако савета дати у такој прилици. За вас би, по мом мњењу, била само два места, која би могли примити, а то је код госпоће Пелерове и код старе госпоћице Беверлејеве.

— Ја би била независнија, кад би стала код госпоће Пелерове, да у њеном дућану продајем, рече Катица брзо.

— Независнији би били, али би имали двапут толико да радите, а за пола толико...

— Плате. Не бојте се, докторе, моје уши не вређа гола истина, рече Катица жалосно смешећи се.

— Добро, дакле плате. Ја би вам саветовао, дете моје, да идете госпоћици Беверелевој, ако имате поуздања у своју стрпљивост и ако умете владати собом.

— Нисам ја, докторе, више она горопад-девојка, која пре беја; умем ја сад бити стрпљива.

— Сви ми морамо да научимо ту лекцију, рече старина: — реците ћете ли доћи, да зна госпоћица Беверлејева, када да вас очекује? Ја ћу јој морати то рећи.

— Кажите ми шта ви мислите?

— Одма сутра.

— Добро, али докторе...

— Шта ћете још?

— Колико има чланова у породици госпоћице Беверлејеве?

— Она и њен срдити брат, он је већ у година, нежењен — десе пута је већма женскиње од ње саме. Сретни сте што вас нису одредили да њега дворите.

Катица се насмеје мало расејано.

— Али пређе беше у тој кући синовац, који...

— Јесте, знам — Драгутин Беверлеј, али он је још пре годину дана отпутовао у Флориду. Дакле ја ћу доћи, дете моје, сутра рано у десет сати, па ћу вас одвести.

Када др. Смит изговори ове речи оде он, а Катица пође горе у своју собу, да спреми свој ковчег и да размишља о своме стању.

Дакле је Драгутин Беверлеј отишао у Флориду! То је она већ пре знала, али, да би се сасвим осигурала, мораде јој то још и доктор засведочити. То јој беше мило; шта више она се врло обрадује. Она је знала, да је поступала са овим младим човеком, који је искрено љубљаше, тако, како не би никаква себична, неосетљива намигуша; она је знала, да је својим владањем и лажним смешењем у пола сломила његово срце, које за њу онако ватрено куцаше.

— Стидила би се, да му погледам у очи, мишљаше она сама у себи: — добро што му тетка ништа не зна о томе.

Digitized by Google

И она опет уздане и размишљаше о томе, како јој се из темеља променило цело биће у горкој школи несреће, која ју задеси.

— Сада сам блажија и мирнија, мишљаше она, и по други пут не би одбацила драги камен његове љубави; али он то не зна и не треба никад да дозна. Девојка ваља само да седи мирно, и да сноси судбину своју, па ма каква била; ој! како ти је тешко кад помислиш, да се само једаред живи. Но можда ћемо моћи у другом свету поправити заблуде, које смо овде починили. Ој терету!

Тек што је сутра дан десет сати куцнуло дође др. Смит на своме таљигашу, да одвезе Катицу и њезине ствари.

— Само се рабро држ'те, дете моје, рече добри старина: — госпођица Беверлејева је, као што се говори, врло чудна и ћудљива, али при свем том што јој је већ шездесет година и што није још удата, има она срца, и временом ћете ви већ наћи стазу, која води њему.

Ката се надала; али ипак се мало уплаши кад је др. Смит остави у мрачној соби, саму са једним зеленим наочарима, које беху у њу упрте из једнога кута собњег, и једним плавим, које беху у другом куту.

— Изволите затворити врата, млада госпо, замумлају плаве наочари: — промаја врло шкоди мојој болешљивој сестри!

— Баците мало угљена на ватру, госпођице Ремондова, ако се тако зовете, викнуше зелене наочари: — температура је врло ниска за ревматизам мога брата.

Катица послуша. Добро је било, што јој дадоше, да штагод ради, јер је већ тела да почне плакати.

Први дан њезина службовања беше одвећ трудан. Она је трпљиво пењала се уз степене са кавезом канаринкиним, кућицом веверичином, корпицом препеличином, и чорбом госпођице Беверлејеве и са чарапама старога дурење; она је понизно слушала напутке, прописе и говоре без краја, докле је не заболи глава, ноге је не издаше, а мале ручице јој сасвим не малаксаше од напора, на који не беше навинута.

— А сада, рече госпођица Беверлејева баш у тај ма, у који Катица помишљаше, е је дошло време, да и она мало одане — да можда бар 10 до 15 минута продрема — сада ми донесите, из најгорње полице у књижници, проповеди доктора Драузехеда, па ми их читајте да могу заспати.

— Добро, госпо, рече Катица малаксалим гласом.

— Ако ја узрчем, а ви само непрестанце читајте полагано, јер би се ја одма пробудила чим би ви престали читати.

И катица послуша заповест и стане читати, тако, да јој се од силног читања на послетку готово мозак већ запалио.

Други дан беше још тежи. Није могла ништа угодити. Госпођица Беверлејева као да се решила, да све покуди, што год је Катица за њу

Digitized by Google

радила, а и стари дурења непрестано се мргодио у свом буџаку, и, чим се што кудило у Катице, он би се с места одазвао.

— Ова је чорба, госпођице Ремондова, врло неукусна, рече стара мргода: — сигурно није проврила, кад сте усули млеко у њу.

— Али, госпо, проврила је, ја сам...

— Ћутите! Ја не трпим да ми се ко противи.

— Немојте се противити мојој сестри, зачује се одзив старог дурења и Катица послуша па ућути.

— А канда нисте измили Понта као обично, јесте ли му у купатило усули по чаше колинске и две чаше ружичне воде?

— Заборавила сам на ружичну воду! призна Катица искрено; али —

— Ружичну воду заборавити, то је страшно! повиче госпођица Беверлејева руке склапајући: — ej сирома Понто, моје сирото псентанце!

— Добро! замумлају плаве наочари: — сада је све можно! када се ружична вода заборави!

— За што сте опет обукли ту аљину, што тако шушти, па ми живце дражи. Молим вас, обуците одма другу аљину, госпођице Ремондова!

— А пре но што одете горе у вашу собу, желио би, да доведете у ред ове новине овде на столу. Не могу трпити, да леже тако неуредно по столу. Катица поређа новине сасвим математички, промени своју аљину, окупа Понта по ново улив обични део ружичне воде, скува за госпођицу Беверлејеву другу чорбу али ова се опет не задовољи.

— Ова је канаринка непрестано невесела од како сте ви овде. Знате ли зацело, да ју нисте пренебрегли?

— Трудила сам се да учиним све што сам могла.

— Дела говоре јаснije од речи, и ја би рада знати, да ли ви мислите, е је ова јака добро опрапа?

— Зар није добро, госпо?

— Добро? Нећу да носим таку крпу! Нема у њој ни трунн штирка.

— Ја сам ју уштиркала.

— Не противите ми се! замумла госпођица Беверлејева, опружив обе руке њојзи: — јако ми узбуђује живце кад ми се ко противи.

(Свршиће се.)

Књижевне белешке.

н. (Историја југословенске књижевности на париском университету.) Ту скоро приспе нам у руке књижица Les Slaves du sud et leur civilization par Louis Leger. Paris 1869. То је извод из прве лекције г. Лежера, који је своја предавања о књижевности словенској почео ове године предавањем о књижевности југословенској. Мило нам је да можемо изјавити потпуно своје задовољство с овом првом лек-

Digitized by Google

цијом. Г. Лежер је и иначе познат добро и по оригиналним делима са словенистиком у опће, а и овде је показао да у историји југословенске књижевности стоји на правој најновијој научној висини. Да и наши читаоци виде како се у Паризу беседи о нашим стварима извешћемо им овде завршетак из ове књижице: „Не ваља се варати маштом, да је овај покрет прерођаја ради нешто измајсторисано, чему би било суђено да се угаси, пошто пусти прелазну гашљикаву светлост; покрет је тај ухватио корена у народу и у историји. У напредак ће са сваком годином развитак његов расти: омладина се српска и хрватска спрема да достојно настави посао отаца својих; уживајући последак трудбе њихове, она се батри, да га још већма умножи. Младићи српски основаше дружбу под именом о м л а д и н е која се грана у све кутове где се језик српски говори и та дружба има своје годишње скупштине, које су праве светковине народне, има свој фонд, и издаје књиге. Задаћа јој је да образује народ, и она је врши. Још се није добро ни заборавила катастрофа која снађе народ смрћу племенитог кнеза Михаила, а у Србији ће се отворити народно позориште, последња просветна задужбина кнежева. То позориште неће бити само место ради забаве где ће неколицина беспосличара протеривати празно време своје, него ће бити школа за морал и историју. Само су још сиромаси Бугари народ без повраћене очевине што у дубоким шумама и брдима својим, притиснут двоструким притиском, турским и фанариотским, још не може да зна шта вреди образовање и не оживљава се доброчинствима његовим. Ако си рад да те добро дочека Бугарин сељак, најбоље је, како причају путници, да му понесеш коју књигу штампану у Букурешу, Одеси или Цариграду. Може се рећи да се у тога народа јављају тек први знаци књижевнога живота.

Једаред сам се разговарао с једним од најславнијих јунака из Балкана, са Ијом. „Чујеш, брате, рећи ће ми он, наш је народ и добар и ваљан, али му само једно оскудева, што нема образованости“ И човек који ми се тим речима жаљаше, није ни сам знао ни читати ни писати.

И тако, чим је хришћанство донело јужним Словенима стихије наше просвете, они су је примили и почели је развијати у Бугарској, Хрватској и Србији Књижевност бугарска и српска као и све примитивне књижевности средњега века у почетку је карактера религијознога, правног и историчког. Онда баш кад су били изгледи да ће поћи на пут преображаја, развитак јој се прекиде освојењем турским. Одломак један у Дубровнику буди се и процветава под упливом италијанским и засебице. Реформација окреће ствари другим током. Наполеонова освојења, начела француске револуције, ослобођење Србије и панславизам чешки крећу ову ствар у бујан полет, дају јој снагу разрастања коју више не могу уставити никакве препреке. Ништа није лепше видети, речено је некад, него кад се правда бори с несрећом. А ја бих рекао како нема ништа интересније, ништа

Digitized by Google

вредније пажње деветнаестог века него видети народ искомадан у разне комадиће, где се бори заједничком борбом да задобије себи права на образованост. То би била славна борба, баш и да је пропаст очекује. Али се данас нико не сумња да ће победити Словени. Од запада зависи да ову победу мало убрза и да за навек обезбеди свој уплив (?) у земљи где су му толике симпатије већ справне."

Наравно да би смо ми неке реченице мало друкчије обрнули, али је може бити г. Л. Лежеру било тешко друкчије но овако говорити својој публици пуној предрасуда о словенским стварима. То се нарочито може рећи о у п л и в у који се спомиње на крају, јербо ми увек захваљујемо свакоме, и брату и рођаку, на упливу сваке сорте, осим уплива начела истине, науке и слободе, којима су увек отворена срца свију поштених људи и народа. Али ми опет ваља да себи честитамо као малу победицу што књижевност наша и заједничка словенска налази себи места и отвара врата на катедре и на кабинете научничке и у западних народа.

У Бечу је пре неког времена почело излазити врло знаменито дело познатога филолога словенисте Фр. Миклошића под насловом „Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen Vierter Band. Syntax. Wien 1868. Wilhelm Braumüller."

То је завршетак огромнога посла око упоредне словенске граматике којему је Фр. Миклошић цео свој живот посветио. Године 1852. издао је он Lautlehre, а године 1856. Formenlehre. Науку о творењу речи (Wortbildungslehre) није израдио у посебној књизи, него је о њој у зборницима расправе царске бечке академије наука објавио више важних чланака, којима је не мало скроз обрађена. Ти су чланци издавани и у посебице штампаним ексемплариме. Сад је почела излазити Синтакса, и од ње је изашла прва свеска, велика 8 збијених табака на великој 8-ни. Цело дело ће изнети 40—50 таких табака. Миклошић гледа на синтаксу са чисто лингвистичкога гледишта чувајући се колико је могуће више да тај део граматике не помеша са логиком као што су многе лингвисте чиниле. Он истражује у синтакси значење које долази у слогу врстама речи или облицима њиховим. И по томе он и дели своју синтаксу на два дела, и у једноме истражује значење врстама речи, а у другоме облицима њиховим. У првој овој свесци расправио је са својом познатом тачношћу, начитаношћу и научном дубљином из првога дела прве четири главе: о самоставници, о придеву, и о заменици; али ова последња глава још није ни завршена.

Објављујемо ово ради оних сународника наших који су предаваоци народнога језика или се баве науком о њему. И ово дело носи чисто научни карактер који је у свима делима Миклошићевим, јер их он намењује научним радницима своје струке. Угодну и већем кругу приступачну расправу „О новијим делима Миклошићевим" написао је г. В. Јагић у Radu jugoslovenske akademije Znanosti i umjetnosti V. k. коју препоручујемо.

Digitized by Google

БИБЛИОГРАФИЈА*)

Српске књиге.

ПРЕДЛОГ ЗА ОСНОВУ АДРЕСЕ НА ПРЕСТОЛНУ БЕСЕДУ од дра Светозара Милетића, заступника башахидског среза. У Новом Саду, Платонова штампарија 1869. На мал. 8-ни Стр. 19. Стоји?

ПЕСМЕ И ОБИЧАЈИ укупног народа српског. Прва књига. Обредне песме. Скупио и издао М. С. Милојевић. У Београду у државној штампарији 1869. На 8-ни. Стр. 240. Стоји?

ПРИРОДНЕ ОБСЕНЕ СВИЈУ ВРЕМЕНА И НАРОДА. У великој сбирци најлепших вештачких појава из Физике, Хемије, и т. д по Филаделфи, Боску, Петроељу, Делберу, Бекеру и другима. Написао Ц. Ф. Лајшер. А по жељи и труду своме милом роду Љубомир Даниловић. У Београду штампарија Николе Стефановића 1869. На 8-ни Стр. 144. Стоји?

ЕДУАРДА ЛАБУЛЕЈА ПАРИЗ У АМЕРИЦИ, написао др Ренат Лефебар парижлија. Превео с француског Влад Николић. I. У Београду у држ. штампарији 1869. На 8-ни. Стр. 155. Стоји 4 гр. чарш. или 40 нов. а. вр.

---

*) Да би ова библиографија што потпунија могла бити, умољавамо лепо све издаватеље и списатеље наше, да би нам љубав имали послати од сваке књиге, коју на свет издаду, по један примерак, или бар потпун и веран наслов сваке књиге. У.

САДРЖАЈ.

Репрезентативна демократија. (Из књиге: „О уставној држави и њезиним установама.“) Од Ђ. Вукићевића. — После решења народног питања. Песма Ђене Павловића. — Дан пре . . . Приповетка И. С. Тургењева. I. — Приморске народне песме. Скупио Славољуб Јичар. 3. 4. 5. — Не ваља мазити малу децу. О дадиљама По Боку И. В. Поповић. (Свршетак.) — Подлистак: Искушење госпођице Ремондове. Приповетка из енглеског живота. — Књижевне белешке. — Библиографија.

Издаје: Матица Српска. Уређује: А. Хаџић.

Платонова штампарија у Новоме Саду 1869.

Digitized by Google

Број 14. у новоме саду 20. маја 1869. Год. IV.

МАТИЦА.

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

ИЗЛАЗИ: десетог, двадесетог и последњега дана сваког месеца на табаку и по.

ПРЕТПЛАТНА ЦЕНА: на год. 4. ф., на по год. 2. ф. на три мес. 1. ф. Рукописи се не враћају.

ТЕОКРАТИЈА.

(Из књиге: „О уставној држави и њезиним установама.“)

Од Ђ. Вукићевића.

Многе религије уче, да божији промисао управља непосредно не само животом појединих људи, већ и животом и судбом појединих држава. Неке религије уче, да се тај божији промисао протеже само на неке извесне народе, који се онда називају изабраним народом божијим; — а друге уче да се та промисао односи на све људе и народе подједнако.

Ова вера постоји обично у добу детињства појединих народа, у коме добу надвлађује човека природа и њезине непостижне моћи, којима се он диви; и све што види приписује некој вишој недокучној моћи, која управља светом и људма.

Та је вера унутрашња основа теократији.

Теократија је по томе такав државни облик, коме врховни поглавар није човек, нису обични људи, већ какав надприродни створ, каква апстрактна мисао или узор тако, да ова посредством својих земних заступника и слугу, као државних органа, највишу државну власт обавља.

Положај и карактер ових заступника и органа различан је у појединим теократијама.

Код неких је заступник један и то или из реда свештеничког, и то је онда прво свештеник или пророк н. п. као код Израиљћана у староме веку, или је из реда световног, као што беху калифи и султани у држави мухамеданској, и онда се теократија приближује у многоме монархији. У другима највишу државну власт обавља цео један сталеж или каста, као свеште-

Digitized by Google

ничка н. п. некад у држави брамина у Индији и онда ова теократија у многоме приближује се аристократији.

Теократије наодимо поглавито у староме веку на истоку као у држави јудејској, халдеској, мисирској и др. Теократије беху и прећашње перуанске и мехиканске; у новијем веку муамеданске државе.

У VII. столећу покушаваше римпапе да оснују хришћанску теократију проповедајући науку о два мача, који светом управљају и од којих је световни позван да брани духовни мач и да му служи. Но ова се наука немогаше одржати, јер беше противна основним појмовима вере хришћанске.*)

О унутрашњем значају теократије говорили смо унапред и показали, да је у њој наука о вери тако рећи једна и искључна наука. Она се не ограничава једино на односаје човека према богу, она не садржи у себи само прописе о култусу, о моралу и државној власти у опште, већ се подједнако протеже и на све остале породичне, друштвене и државне односаје човека.

Једном речи она обухвата човека кроз и кроз у свим односајима живота његова. За то је главни задатак свакој теократији, као што на пред показасмо, да што боље и тврђе одржи ову веру и науку о религији. Интолерација других вероисповести није код њих никаква неправда, већ напротив религиозна врлина, нужна за одржање државе. Нападај на коју религиозну догму није само безбожност, већ уједно и велеиздајство државно.

Што је једном или отеловљењем самога бошства, његовим наданућем или пророштвом проглашено као божија воља, томе се мора свако безусловно покоравати.

Свака критика божијих установа и истраживање истине искључено је сасвим. Тако је исто искључена и забрањена и свака наука која се са религиозним појмовима не слаже.**)

Јер где једном почне народ да мисли слободно и самостално да тражи истину и да се научно васпитава, ту престаје теократија, јер јој се одузима темељно начело, на коме се оснива.

---

*) Неки писци државних наука убрштују међу теократије некадашњи тако звани владикат у Црној Гори. Но тиме само доказују да нису на чисто са правим појмом теократије а још мање да су им познати унутрашњи односаји Црне Горе.

**) Галилеја даде папа жива сагорети што проповедаше науку о сунцу, која се са светим писмом не слаже.

Digitized by Google

Први знаци слободнијег духовног кретања у теократијама показују се у тежњи да се одели чисто религиозни од световног народног живота. Теократије у којима су црква и држава тесно међусобно везане и тако рећи истоветне, где је духовна и световна власт у једним истим рукама, где су догме и закони, свештеници и судије цркве и суднице једно исто, називају државници чистим теократијама; — а где се ове две власти почињу међусобно цепати и свој особени делокруг заузимати, ту прелази теократија у дуалистичку а мало за тим у праву монархију.

Теократија има значаја, као што рекосмо, само у добу детињства појединих народа; у коме је човек везан за неко више суштаство, које управља светом и људма непосредно. Људи који се иоле у науци разбирају или се њоме забављају, сматрају се да су нешто више од обичних људи, да са самим вишим суштаством у неком непосредном додиру стоје, и за то ови сачињавају неку одељену касту, обично свештеничку, која је позвана да буде органом оне више, непостижне моћи.

Што се народ више почне развијати и културно напредовати, тим више слаби теократско начело, док на послетку сасвим не клоне.

Поглавите погрешке, које у теократским државама находимо ово су. Прво: она одузима државном појму сваки човечански значај, подиже владара и владајућу касту тако високо изнад обичног света да му се ова као нека виша суштаства указују, према којима народ нема никаквих права, већ га је тако рећи судба осудила, да им се безусловно покорава, и њиној свемогућој вољи служи.

Друго: теократија је природни противник свакој индивидуалној и политичној слободи и равноправности грађанској, противник сваком слободнијем духовном кретању, а наиме напретку и науци, вештини и изображењу људском у опште.

Једном речи теократија није ни како држава за подупирање и унапређење животних задатака човечији, већ она находи своју државну цел у томе да прсуготовљава човека у земљи, као привременој држави, за државу небеску, која вечито траје, у којој правовернике очекује истина срећа и право блаженство.

ШТА БИ БИО.

Кад још бејах лудо дете,
Желео сам тица бити,
Што слободно зраком креће,
Што мож' горе полетити.

„Ох да су ми крила вита
Да се могу горе пети,
Ох да могу у звездицу
Небу горе одлетети.

Ил' да лећем преко гора,
Преко дољa, преко села,
Ил' да ми је долетети
А до мора до дебела.

Ох да ми је свуда проћи,
Ох да ми је све видети,
Па да могу домовини,
Најкрасније — све донети."

Па и опет нећу тица,
Ох, неволим тица бити,
Кад ће крвни, злобни људи
У клетку ме затворити,
Ох плакао би, ох дрекао би
Али тако бити мора —
Ох не волим тица бити
Нећу мрака ни затвора.

Желео сам сунце бити
Желео сам месец бити,
Али ноћца сунце гони
А у дану месец тоне.

Нећу мрака, нећу таме,
Нећу земљу оставити:
Тада морам мило, драгу,
Сестре, браћу изгубити.

Али да сам нешто цветак
У градини мирисавој
Пунан дражи, пун мириса
У росици у блиставој.

Туна би се окупиле
Белолике младе моме,
Кидале би росно цвеће
Пределе би недру своме.

Аох места, аох дражи,
А на грудма боравити —
У мирису, да миришем
И да слушам срце бити.

Али цветак вене брзо
У мирису убавоме,
Те не кити више груди
У издаху увеломе.

Ох, неволим тица бити,
Ох, неволим сунце бити,
Ох, неволим месец бити,
Ох, неволим цветак бити.

Тичицу ће затворити,
Сунце ће се угасити,
Месец мора утонути
Цветак мора увенути.

Ох та шта ћу боже бити
Што најлепше свет твој кити
Шта ј' у свету дично том?

„Човек буди — с чустви врли
А слободу само грли
Њу у срцу храни свом!

Огњан.

ДАН ПРЕ...

Приповетка И. С. Тургењева.

II.

Млади људи спустише се реци Москви, и пођоше стазицом испод обале. Са воде је вејао свеж ваздух, мали таласићи тио су пљускали и пријетно нарушавали мртву тишину.

— Ја би се опет купао, проговори Шубин, — али бојим се, да ћемо се закаснити. Гледни на реку: баш као да нас

Digitized by Google

мами. Стари Грци би мислили, да је у њој вила. Али ми нисмо Грци, бела вило! ми смо Скити са дебелом кожом.

— Ми опет имамо наше русалке,*) дода Берсенев.

— Одлази са твојим русалкама! На што мени уметнику ти изроди заплашене ладне маште, те слике рођене у тесној соби, у мрачним зимским ноћима? Мени је нужна светлост, просторија... када ћу ја, боже мој, путовати у Италију када...

— То јест, ти очеш да кажеш, у малу Русију?

— Немој ме, Андрија Петровићу, укоравати због моје толике глупости, са које се, и без тога, горко кајем. Признајем да сам лудо учинио: добра Ана Васиљевна дала ми је новаца да путујем у Италију, а ја одох хохлима,**) да једем ваљушака, и...

— Не изговарај молим те, прекине га Берсенев.

— Пак ја ти опет кажем, да тај новац није бадава потрошен. Ја сам онде видео слика, особито женских.... На послетку признајем: да ван Италије нема спасења.

— Ти ћеш отићи и у Италију, рече Берсенев, и не обраћајући се њему, пак — и онде нећеш ништа урадити. Увек ћеш тек махати крилима, али нећеш полетити. Познајем ја тебе!

— Ставасер је полетио... и више њих. Ако ја не полетим, то је знак, да сам морска гуска, која нема крила. Мени је овде тесно, ја очу у Италију, настави Шубин, — онде је сунце, онде лепота....

У том тренутку показа се на стазици, по којој су другови ишли, млада девојка, на глави јој беше сламни шешир, а на рамену штит ружичне боје.

— Шта видим? И овде нам у сусрет долази лепота! — Скромни уметник клања се Зоји! викне Шубин несташно размахујући шеширом.

Млада девојка, које се тицао тај поздрав, застала беше претећи му прстом, и кад јој дођоше близу оба друга, проговори звучним, мало рапавим гласићем.

— Шта, господо, не идете ручати? Сто је одавно постављен.

— Шта? рече Шубин пљеснув рукама — па за што сте се одважили, лепа Зојо, да нас тражите по овој припеци? Како да разумем ваше речи? Кажите: без све шале? Или не, боље не говорите: кајање би ме у овом тренутку уморило.

---

*) Руска вила.

**) „Хохол," значи перјаница, курјук, а Малорусе називају тако из подсмеја.

Digitized by Google

— Ох престаните, Павле Јаковљевићу, одговори девојка зловољно: за што ви са мном нигда озбиљно не говорите? Ја ћу се расрдити на вас, дода она кривећи се као каква намигуша.

— Не срдите се на мене, Зојо, узоре од девојке! Не бацајте ме у страшну бездан очајања. Ја не знам озбиљно говорити, ја нисам озбиљан човек.

Девојка слегне раменима па се окрене Берсеневу:

— Ето он увек тако поступа са мном, као са каквим дететом; а мени је већ прошло осамнајест година. Ја сам већ велика.

— Боже мој! рече Шубин стењући и спуштајући очи; а Берсенев је међутим ћутао па се смешио.

— Павле Јаковљевићу! Ја ћу се расрдити! рече девојка, и лупне ножицом. И Јелена Николајевна пошла је са мном, настави она, — али је остала у башти. Поплашила се од припеке, но ја се ње не бојим. Ајдмо!

Она пође напред по стазици превијајући лако при сваком кораку свој гипки стас и уклањајући с лица својом лепом ручицом своју меку, дугачку коврчасту косу.

Оба друга иђаху за њом — Шубин је ћутао час притискивајући руке срцу, час опет подижући их више главе — после неколико тренутака нађоше се пред једним од многобројних летњих станова, који окружаваху Кунцово. Мали дрвени чардак, ружичне боје, вирио је у сред баште између зелених грана. Зоја отвори вратаоца и утрчи прва у башту вичући: „довела сам скитнице!“ У тај мах подиже се млада девојка са бледим лицем, пуним израза и устаде са клупице, која беше близу стазе, а на прагу чардака указа се увело лице госпе једне у свиленој аљини са тамним осмејом на бледим уснама; а лице је од сунца вскљанала везеном марамом од батиста.

III.

Ана Васиљевна Стахова, рођена Шубина, наследница прилично богатих родитеља остала ја већ у седмој својој години сироче без оца и матере. Сродници њени са стране очевљеве беху сиромашни, а са стране материне врло богати, као: сенатор Волгин, и кнезови Чикурасови. Кнез Ардалијон Чикурасов беше јој постављен за тутора, и он је даде да се васпита у једном од најбољих околних женских завода; када пак девојка дорасте, узме је себи. Кнежева кућа беше отворена; преко зиме је чешће давао игранке. Никола Артемевић Стахов, заручник Ане Васиљевне, овладао је њеним срцем на једној од тих игранака, на којој она беше у „дивној ружичној аљини, и глава јој

Digitized by Google

накићена беше ситним ружицама.“ Никола Артемевић Стахов беше син капетана у оставци, који је 1812. године рањен, услед чега ја добио врло издашно звање те је живио у Петрограду; у шеснајстој својој години ступио је у кадетску школу, а отуда доцније у гарду. Беше он лепа и здрава тела, и на вечерњим забавама и игранкама средњих кругова држаху га за једног од првих „кавалјера,“ у више кругове не беше уведен. Још од ране младости гореле су у њему две жеље: да постане побочником, и да се добро ожени. Прве се жеље мораде скоро оставити, али се у толико тврђе држао друге. Услед тога је дакле долазио сваке зиме у Москву. — Никола Артемевић говорио је прилично француски, и држао се за филозофа с тога, што није био женкар. Премда беше од најнижих официра, опет се радо препирао на прилику о томе: може ли човек за живота свога обићи цео земни шар, може ли дознати шта се збива на дну морскоме, и увек је био тога мњења, да не може.

Николи Артемевићу прошло беше двадесет и пет година, кад је нашао за се девојку Ану Васиљевну; одма после женидбе добије отпуст и отиде на своје добро да га обрађује. Сеоски живот му се брзо досади, за то даде све земље под најам, па се на ново пресели у Москву. У младости својој није Никола Артемевић волео карте, нити друге таке забаве, сада је страсно почео метати у лутрију, а кад забране лутрију, онда је играо истом вољом „јералаша.“*) Код куће му увек дуго време беше; он се случајно упозна са удовицом једном из немачке породице, код које би по читаве дане проводио. У лето године 1853. није долазио у Кунцово, он остаде у Москви, јер, по савету лекара, мораде се лечити минералним водама; но прави узрок томе беше удовица, са којом се не хтеде растати, у осталом он је и с њоме мало говорио, али се више пута о томе препирао, може ли човек у напред погодити какво ће време бити, или о тако чему. Једном га неко назове фрондером — замералом — тај придев му се врло допадне. „Јест“ мишљаше он сам собом задовољан „мене није лако задовољити; мене нећеш преварити.“ Замерање Николе Артеменовића састојало се у том, што он, кад на пример чује што о живцима, запита: „а шта су то живци?“ или кад ко спомене о том да, например, астрономија напредује, тада ће он рећи: „зар ви верујете у астрономију?“ То су све само празне речи.“ Треба још и то знати, да је било људи којима се његове примедбе чињаху необориве; али Никола

*) Врста картања.

Digitized by Google

Артемевић ни помишљао није, да га је Августина Христјановна у писмима својој другарици Теодолинди Петерсилијевој називала: mein Pinselchen.

Жена Николе Артемевића Ана Васиљевна беше мала, бледа госпа; црте лица јој беху ситне. Она је била раздражљива, јадолика. У заводу се забављала једино свирком и читањем романа, доцније све то остави и почне се китити и лицкати; мало за тим се и тога мане, и заузме се за васпитање своје ћери; но и у том ослаби и преда је у руке гувернанти; на послетку није ништа радила до вечно туговала. Први порођај јој сасвим разруши здравље њезино, за то није смела желити више деце. Никола Артемевић изговарао се на ту прилику, и правдао је своје понашање према Августини Христијановној. Неверност мужевљева страшно је једила Ану Васиљевну; особито је болело то, што је он једанпут преваром поклонио својој Немици два лепа коња из ергеле Ане Васиљевне. Њему самом није то нигда пребацила, већ се крадом тужила свакоме, пак и самој ћери својој. Ана Васиљевна није волела ићи од куће, њој је било пријетније ако им ко дође у госте па говори ма о чему; у самоћи би одма изнемогла. Срце њено беше пуно доброте, и одвећ меко: живот је њу брзо сатрло.

Павле Јаковљевић Шубин, беше нећак Ани Васиљевној. Отац му је служио у Москви. Браћа његова ступе у кадетску школу, а њега као мезимца, љубимца метерина, тела нежна, одреде за више науке; но он је с натегом и ћимназију свршио. Још као дете показивао је особиту вољу вајану; богати сенатор Волгин видећи једанпут како је начинио једну малу фигуру (Шубину у то доба беше шестнајст година) заузме се и стане потпомагати даровита младића. Ненадна смрт оца младога Шубина у мало што не разруши сву будућност његову. Сенатор, добротвор му, поклони младоме уметнику омиров образ из гипса, па ту! Али Ана Васиљевна га издржаваше новцем, и он, у деветнајстој својој години, ступи у медицински факултет. Павле није имао никакве воље медицини, али није му можно било, по ондашњем закону, да у други који факултет ступи; једино што се надао да ће барем изучити анатомију. Не успев ни у томе, и не дочека испита, но остави свеучилиште у тврдој намери да се посвети од сад једино позиву своме. Од то доба се он боље попашти, а у празно време скитао се по околини Москве, лепио је и цртао образе сеоских девојака, упознавао се са разним особама, младим и старима, из вишег и нижега сталежа, са талијанским и руским вајаоцима и другим уметницима. О академији не хтеде ни слу-

Digitized by Google

шати нити признаваше којега од њених учитеља. Доцније се развије у њему такав дар да га припознаше у Москви. Мати његова која беше родом Паризкиња, жена разумна и добра, научила га је савршено француски, и бринула се дању ноћу о њему, поносила се њиме, и умирући још у младим годинама од суве болести замоли Ану Васиљевну, да се за њега заузме. Павлу беше онда двадесет прва година. Ана Васиљевна испуни последњу жељу матере његове: Павле је живео у малој собици, у једном крилу од летњег стана.

IV.

— Ајте, ајте ручати, проговори тужним гласом домаћица, и сви пођоше у собу за ручавање. — Седите до мене, Зојо, рече Ана Васиљевна; ти, Јелена, забављај госта, а ти Павле молим те, не буди несташан, и не једи Зоју. Мене данас боли нешто глава.

Шубин опет подиже очи небу; а Зоја му се осмејком одзове. — Зоја, или боље, Зоја Никитишна Милер, беше умиљата, мало разрока руска Немица, са нешто раздвојеним носићем на крају, румених танких усница, и златне коврчасте косе. Она умиљато певаше руске песме и свираше прилично на гласовиру разно, весело и тужно комаће. Одевала се просто и укусно, кад и кад мало детињасто. Ана Васиљевна узе је за другарицу ћери, али је понајвише сама она с њоме време проводила. Јелени то не беше противно: она и тако није знала о чему да говори са Зојом кад се десила с њоме на само.

Ручак је трајао доста дуго. Берсенев се разговараше са Јеленом о ђачком животу, о својим намерама и надама. Шубин је прислушкујући ћутао, и јео усиљеним прохтевом, бацајући по кад и кад весео и тужан поглед на Зоју, која му од своје стране одговараше истим начином. После ручка оду Јелена, Берсенев и Шубин у башту; Зоја остаде гледећи за њима, слегне раменима пак седе за гласовир. „За што и ви не идете у шетњу?“ рече Ана Васиљевна, пак и не дочекав одговора дода: „Одсвирајте ми какво жалостиво парче“....

— Је л' по вољи la dernière pensée de Weber? запита Зоја.

— Ох да, од Вебера, рече Ана Васиљевна, седајући у наслоњачу, и суза се заблиста на трепавици њеној.

Међутим је Јелена довела оба друга у сеницу од багрена, у којој на среди беше дрвени сто са клупицама у наоколо. Шубин скакутајући обазре се неколико пута, пак пола шапутајући

Digitized by Google

рече. „Станите“ за тим отрча у своју собу, донесе комад творива, и стаде лепити зојину главу, а уз то непрестано тресући главом и подсмешљиво брбљајући.

— Опет стара шала рече Јелена гледећи му посао, за тим се обрне Берсеневу, и настави с њиме разговор, који о ручку започеше.

— Стара шала понови Шубин. — Предмет је неисцрпљив! Особито данас извела ме је из стрпљења.

— А за што? запита Јелена. Човек би помислио да ви говорите о каквој ћудливој баби. Та она је млада девојка....

— То је истина, рече Шубин — она је лепа, врло лепа; и ја мислим да сваки, ко је види, мора помислити: ала би с њоме пријетно било... одиграти једну полку; а уверен сам такође да она све то зна и да јој је пријетно... на што дакле сво то стидљиво кривљење, та скромност? Али ви и тако знате шта ћу да кажем, дода он кроз зубе, — у осталом ви се сада нечим другим забављате.

И Шубин, сломив започети образ зојин, почне обадвема рукама месити блато.

— Ви дакле желите бити професор питаше међутим Јелена Берсенева.

— Јест, одговори он, стискујући своје црвене руке међу колена. — То је моја најмилија мисао. Премда врло добро знам, шта ми не достаје, да будем достојан тога високог... Ћу да кажем да сам врло мало приправљен, али се надам да ћу добити дозвољење да путујем по страним земљама, гди ћу се забавити три до четири године ако буде нужно и онда....

Берсенев не изговори све већ сагнув главу и невешто смешећи се поглади косу. Кад је говорио са женскима још је теже налазио речи, и више је но обично муцао.

— Ви ћете да будете професор историје? Запита Јелена.

— Историје или филозофије, ако буде можно, рече Берсенев муклим гласом.

— У филозофији је већ сада силан као ђаво, примети Шубин шарајући ноктима дубоке црте по блату — на што да путује у туђе земље?

— Ћете ли ви онда бити пуно задовољни вашим положајем, питаше Јелена подупирући се на лакат и гледећи му у очи.

Потпуно, Јелена Николајевна, потпуно. Та има ли на свету племенитијега позива? Помислите само бити прејемник Тимотија Николајевића.... Већ сама помисао на тако делање пуни ме и радошћу и тугом, јест.... тугом која... која отуд до-

Digitized by Google

лази што увиђам своје врло слабе силе. Покојни отац мој ми је тај аманет оставио. Његове последње речи нигда заборавити нећу.

— Баш је отац умрьо ове зиме?

— Јесте, Јелена Николајевна, фебруара месеца.

— Ја сам слушала, рече Јелена, — да је он оставио знаменито дело у рукопису; је л то истина?

— Истина је. Он је био необичан човек. Ви би га волели, Јелена Николајевна.

— Не сумњам о томе. А каквога је садржаја то дело?

— Није можно, Јелена Николајевна, у кратко вам рећи садржај његов. Мој је отац био врло научен човек, Шелингијанац, он се изражавао често не јасно....

— Извините моје незнање, Андрија Петровићу, шта то значи: Шелингијанац.

Берсенев се мало насмеши.

Шелингијанац значи присталица Шелинга, немачког филозофа, а шта му науци беше садржина.....

— За бога и по богу! Андрија Петровићу! дрекне Шубин. Нећеш ли још Јелени Николајевној држати предавање о Шелингу? Та поштеди је?

— Лекцију никако, промумла Берсенев поцрвенив — хтедо само....

— А за што неби и предавање прихвати Јелена, — вами и мени су предавања врло нужна, Павле Јаковљевићу!

Шубин је гледаше непокретно, пак се наједанпут зацени од смеја.

— Шта се смејете? запита Јелена ладно и оштрије.

Шубин на мах престаде.

— Но доста је; не срдите се на мене, молим вас, проговори он после кратког ћутања. — Признајем да сам погрешио. Али молим вас реците ми, ко ће још на овом лепом дану, под овим прекрасним зеленим дрвима, разговарати о филозофији? Ни је ли пријетније говорити о славујима, ружама, младим очицама и осмејима.

— Јесте и о француским романима, о женским крпама, настави Јелена.

— Пак и о крпама, ако су само лепе, рече Шубин.

— Добро. Али ако ми нећемо да говоримо о крпама? ви се држите за слободоумног уметника, за што оћете дакле да другима ограничавате слободу? Јоште ми допустите да вас запитам: за што ви, кад тако мислите, нападате на Зоју? Та бар с њоме можете говорити о ружама и крпама.

Digitized by Google

Шубин плане и подиже се са клупе.

— А тако! поче он дркћућим гласом. — Разумем вас; ви ме њој шаљете, Јелена Николајевна, или другим речма, ја сам овде сувишан.

— Ни сам ни помислила да вас шаљем одавде.

— Ви оћете да кажете, настави Шубин ватрено, да ја нисам за виши круг, то јест да је она за мене, да сам и ја тако пуст и глуп као та слатка Немица, је л' тако?

Јелена намршти обрве и рече: ви о њој нисте увек тако говорили Павле Јовановићу!

— Дакле ви ме укоравате! рече Шубин. — Али тако је, ја не тајим да је било тренутака, а особито један, кад су ме ти свежи образи... Но кад би вам хтео враћати и напоминьати вам нешто.... Остајте због ом, дода он, — иначе могу се изблебетати.

И ударив руком по блату слепљеном у облику главе побеже из сенице у своју собу.

— Дете, рече Јелена гледећи за њим.

— Уметник, рече Берсенев смешећи се. Сви су уметници таки. Морамо им праштати ћудливост, јер они имају права да буду таки.

— Да, одговори Јелена. — Но Павле до сада још ничим није заслужио то право. Шта је учинио до сада? Али сада ми дајте руку, пак ајдмо по ходнику испод ових лепих дрва. Павле нам је прекинуо разговор. Ми смо говорили о списима вашега оца.

Берсенев узме руку Јеленину, па обоје пођу по ходнику, али се прекинути разговор не настави. Берсенев поче наново разлагати своје назоре о професорским дужностима. Он је напоредо с Јеленом лагано корачао ни једанпут не погледајући у лице јој; речи су му текле лако, ако и не сасвим слободно, он се изражавао просто и верно; у очима његовим које су блудиле час по песку час по трави блисташе се племенито одушевљење, у мирном гласу његовом изражавало се задовољство човека, којем се дала прилика да искаже своје мисли и осећања пред љубљеним створењем. Јелена у полу њему обрнута слушаше га пажљиво, не скидајући очију са малог бледог лица његовог, са благих, умиљатих очију му што је пажљиво избегаваху. А и у ње се душа раздрагала, и нешто лепо, истинито и узвишено кретало се, разгрејало се у њој.

(Наставиће се.)

Digitized by Google

ПРИМОРСКЕ НАРОДНЕ ПЕСМЕ.

(Скупио Славољуб Жичар.)

4.

Мајка Мару прико мора звала
Јеси л', Маре, те рубе опрала?
„Нисам, мајко, нег' стопрв почела!"
Чо си, Маре, летњи дан делала."
„При мору сам рожице тргала,
„Пуна њедра и оба рукавца,
„И брату сам бродић накрцала,
„Он је мени свиле и бумбака,
„Уплела сам три венца зелена:
„Једнога сам брату даровала,
„Другога сам за се оставила,
„Трећега сам у море бацила:
„Пливај, пливај, мој зелени венче,
„Док допливаш до јурјева двора,
„Док упиташ јуријеву мајку!"

НЕШТО ИЗ ХИМИЈЕ.

По немачкои од Владана Арсенијевића.

Први део.

I.

Ни о којој грани науке нема у опште таковиx чудноватих појмова, као о химији.

Међу изображенима и међу неизображенима има их кијамет таковиx, који мисле, да је кисик тако што кисело, да ти утрну зуби, кад га погледиш само; да је водик још десет пута мокрији, него и сама вода, и да је душик таково што, да се морамо сви задушити ода њ, чим нам мало само завирне у одају. И опет се та имена: кисик, водик, душик, које у томе облику, које пак у другима, који су са свим налик на те, од неко доба толико спомињу, е би чисто помислио, да ће их сада сасма мало бити, који их не ће познавати тачно скроз и скроз.

У истини пак не би требало нико, да бар по штогод не зна о простим стихијама химије. Химија је одиста врело природним наукама. Ко није бар у нечем вешт химији, тај ће при сваком кораку у природним наукама наићи на стотину тамних и заплетених места. У правом смислу речи истина је, да је наше предисање, наше једење, растење биљке, живот животиње, камење и образовање воде, речју, да је све на свету проникнуто поворком непрестаних химичких поступака, и да ниједан зрачак правога познања света не може сијнути човеку, ако му царство химије није осветљено, ако му је химија непозната.

Digitized by Google

Није нам намера, да испитујемо овде узроке, за што и многи изображени не познају ту грану науке. Жалост је само, што су наших неколико виших завода за васпитавање још понајвише школе, у којима се уче само мртви језици и књиге, а на јестаственичке се науке обраћа у њему само слаба или често и никаква пажња. — Ако се сада и појави жудња у многима, да бар у нечем упознаду вечно живу природу, то и пак многи устукну натраг од помисли, да ће сада морати као оно деца почети од аз-буки у природним наукама. Њима је доста, кад не могу да протумаче какав природан појав, да могу рећи: то је по свој прилици што химично, и теше се онда тиме, да има и сила њих научених и изображених, који више знају о језику хотентотском, него о химијским поступцима.

Но баш што је то тако, покушаћемо ми сада, да испричамо у поворци малених чланчића нешто из химије својим читаоцима. Али пре, но што почнемо говорити о самој ствари, морамо навести све тешкоће, с којима ћемо се и ми, а и читалац имати борити.

Химија је управо наука о претваркама свију ствари. То јест: химија учи, из којих је простих тварака сложена свака ствар на свету. Она учи, како се могу ствари растворити у своје најпростије састојке, и опет, у колико се може, како ће се сложити из најпростијих састојака. Кад би сада могли ступити пред сваког свог читача с ма каквом ствари у руци, па било то ма и најмање наше кухињске соли, и кад би му могли показати и рећи му: Виш, со ова, од које сваки дан једемо подоста, састављена је из две сасма чудноватe претварке, од којих је једна отровна ваздушна врста, а друга метал, прави метал, — кад би онда могли пред очима му показати, да је баш одиста тако, а то би чинили, кад би со растворили химичким путем, па онда добили обе те пратварке, — онда би једини тај покушај био довољан, да се може бар у нечем схватити битност химије. Тиме би се у многоме олакшало разумевање свега осталога.

Жалост је само, што нисмо ни на који начин у стању, да правимо опите пред самим читаоцима. Ми ћемо морати оно, што се једним погледом може видети, са многим, многим речима потанко описивати — а то је баш у овој струци веома тешко — а уз то се морамо надати од читаоца, да ће нам поклонити сву своју пажњу, те да може разумети.

С тога ћемо сада одважније мало ступити напред и представићемо одмах читаоцима, ако и не одмах прегршти соли, а оно бар мало кисика.

Digitized by Google

II.

Да видимо сада, шта је то управо кисик.

Узмимо, да неко донесе незнајши каквом боцу пуну кисика, то ће овај за цело тврдити, да у боци и нема ништа. Он ће муњкати боцу, па ће видети својим очима, да нема у њој ништа, јер кисик је исто тако провидан као и ваздух, па нема и никакве боје. Извадиће запушач, па ће мирисати: ама и тиме не ће наћи ништа, јер кисик не мирише. Исплазиће језик, да га мало окошта; ама му и ту неће ући у траг, јер кисик нема никаква куса.

Али како ће се разрогачити и забленути, кад помоћу неких опита види, шта се све збива с отим кисиком.

Па хајде да видимо и ми некоје такове опите.

Узме се комад дрвена угљена и забоде се на жицу какву, па се запали, да мало тиња, а онда се тури у боцу с кисиком. Одмах ћемо видети, да у кисику почне угљен горети са особито живим пламеном. Извучемо ли брзо на пољс, то ће опет само тињати, увучемо ли га опет у нутра, то се на ново распламти, па дотле гори, док га са свим нестане, док са свим не изгори.

Дакле у боци мора да је нешто са свим друго, него што је обични ваздух!

Ама како ће онда бити, кад узмемо много угљена за тај опит? Хоће ли то без престанка тако лепо горети? Јок! не ће бити баш тако. Само ће неки део дрвена угљена изгорети у боци, па онда хуја! Опит се не може поновити, ако се нов кисик не метне у боцу; јер у њојзи нема више кисика.

Ама где је, мораће незнајша запитати, где је заостао, куда ли се дено кисик? И где је управо онај део угља, што је у у њему изгорео? И најзад, шта има сада у боци?

На то ће му одговорити зналац: Кисика није нестало, и угљена није нестало, него су обоје још у боци, и сада има у боци нова ваздушна врста, која се каже угљена киселина, и то за то, што се баш та ваздушна врста састоји из угљика и из кисика, који се химично спојили.

За цело ће незнајшу изненадити то, па ће искати, да му се разјасни, шта је то химичан спој; јер то мора на сваки начин бити каква чудновата зверка, кад може црн чађав угаљ са бистром прозрачном врстом ваздушном, као што је кисик, тако да смеша, да из обојих постане са свим нов ваздух, који није ни мало чађав. Без сумње ће му рећи зналац: Хој, хој, пријане, далеко си се затрчао, махни се сада такових питања, то ће ти

Digitized by Google

се доцније већ разјаснити — а сада да покушамо још неколике друге опите.

И ми ћемо тако чинити.

Узећемо сада нову боцу, напуњену кисиком, и туриħемо у њу уместо угљена неколико сумпорача на жици, запалиħемо их и спустиħемо их гореħиве у боцу. На мах ħемо видети, да сумпор у нутри гори чудним, љубичастим пламеном. — Када свршимо то, опазиħемо, да је опет нестало кисика, јер ни угљен ни сумпор не ħе више да гори у боци. И од сумпора је једног дела нестало; за то је у боци сада нова ваздушна врста, са веома опорим задахом, и коју ħе свак по задаху нознати, да ħе бити нешто од сумпорне киселине. И одиста је та ваздушна врста нешто таково, то је сумпораста киселина, коју можемо, као што ħемо доцније видети, претворити у праву течну сумпорну киселину. — Доста то, ми имамо овде опет један случај, где се чврсто тело, сумпор, химички спојило с ваздушним телом, с кисиком, и да је тиме постала нова ваздушна врста, која не мирише као сумпор, а није без мириса као кисик, него има опор задах, који отештава дисање. — Па када сад речемо, да се из сумпора и из кисика прави права сумпорна киселина и да је сва сумпорна киселина на свету постала само од туда, онда морамо признати, е је химија нешто сасма чудновато, јер она може ваздушну врсту и чврсто тело тако једно с другим спојити, да од туда постане течност.

Али и при објашњењу овога поступка не можемо застати, него ħемо сада покушати и трећи опит са кисиком.

(Наставиħе се.)

ПОДЛИСТАК.

Искушење госпођице Ремондове.

Приповетка из енглеског живота.

(Свршетак.)

Тако је пролазио дан за даном један као други а Катица Ремондова бивала је сваким даном све блеђа и мирнија. Испрва јој се њена поносита душа противила таком поступању и она мишљаше: „То не могу сносити!“

Али се сети да јој је стање чемерно, да нема ни постојбине ни својте ни пријатеља, у којих би пашла заклона да дакле мора сносити невољу своју.

Digitized by Google

И кад на крају седмице госпођица Беверлејева изброја јој у дркћућу руку грдну своту од два долара осети сама она да су ти новци горко заслужени.

— У вама има, госпођице Ремондова, рече стара девојка исплаћујући разне рачуне: — једна особина, које не беша ни у једне од мојих пређашњих девојака; ви нигда не губите мирноћу. За цело време, док овде бејасте, не бесте никад нестрпљиви а ја сам слушала пре једне године или још пређе, то је било када мој синовац беше код куће, да је ћерка господара Ремонда мало, нестално, нестрпливо створење.

Катица промени боју и сузе појуре у њене грозносте очи.

— Јесте! госпођица Ремондова никад није нестрпљива, рече стари момак у свом буџаку, кога живот као да ништа друго не беше до одзив мисли, које госпођица Беверлејева онако одрешно изрицаше.

— И мени се чини, да сам се врло променила, рече сирота Катица рећајући зрневље од челика за кесу, коју госпођица Беверлејева намишљаше правити. И заиста као да нисам она иста особа, која сам била на свој осамнаести рођендан.

— Колико вам има година сада? запита је госпођица Беверлејева радознало.

— Пређашњег месеца било ми је двадесет година.

— Шта само двадесет? То ћете се ви још удавати на ћу ја онда морати тражити другу девојку да ме двори.

Ката махаше умиљато главом и не погледав у вис рече:

— Ја се нећу никад удавати. Сада нико не води бригу о мени.

— Нисам ли ти рекла, Џемсе, да ћеш тај лонац од цвећа стровалити, ако га још даље на прозору уздржиш? јаукала је госпођица Беверлејева а луна разбијена порцелана угуши глас Катици, која теде нешто рећи: — трчите, госпођице, ако бога знате, па чувајте да вода не покваси ћилиме! Не појмим како људи могу тако не пажљиви бити.

И овај пут не рече стари мумлач ни једне речце ради извине.

— Госпођице Ремондова, рече он лагано, када после по сата оста случајно сам са Катицом: — ви рекосте јутрос, да се за вас више нико не брине. Ви се варате.

— Мој синовац Драгутин Беверлеј врло се много брине за вас; никад није ни престао водити бригу о вама. Ако би се могао надати, да ћете опет умиљато гледати на њ —

Катица махаше главом.

— Уверена сам да се варате, рече Катица покушавајући да прикрије дрктањс гласа јој: — ја сам с њиме врло самовољно, врло сурово поступала. Чини ми се, да ме је некада волео; ја би само желила, да му једнога дана када се ожени девојком, која ће га бити достојна, дадем на знање, да сам га већма волела, но што је мислио; да ми је срце нај-

Digitized by Google

ватреније за њега куцало када сам се најладније према њему понашала. Сада је доцкан, да му то кажем, али ипак —

— Али није доцкан, прекине је стари момак и то рекав подигне се са столице, скине плаве наочари иза којих се засијају два сјајна црна ока, здере с главе пароку, која сакриваше читаву шуму смеђих витица, скине са себе стари спаваћи капут од фланера не бацајући ни један поглед на њ.

Катица скочи на ноге и дрекне као бесомучна: — Драгутине!

— Реци ми, Катице, је ли доцкан? Ова последња недеља уверила ме је, како си добра, па умиљата, па стрпљива и ја те волим већма но икада. Можеш ли ми опростити лукавство, које употреби, да дознам, е да ли доиста још смем за твојом руком тежити?

Катица Ремондова рече испрва да не сме, али када је Драгутин увери, како је тако поступање било нужно, приволи се она, да му даде руку.

— А је ли за то знала твоја тетка?

— Она је на то и наваљивала. Она теде да се увери, да твоја нарав није тако нестална и непоуздана као што јој рекоше.

— И она је сада пуно задовољна, заори се глас старе тетке из њих: — добро, добро, видим, Драгутине, да ћу морати тражити другу девојку, да нас двори.

И накит, који стара госпа снаји својој даде, беше такав, да би и краљица њиме задовољна била. С.

Праведна пресуда.

Један трговчић у Смирни имађаше сина, који не беше бог зна како научен, али ипак прибави себи толико знања, да је постао у својој постојбини судија и то одма први до кадије. Као такав иђаше он по трговима и надгледаше мере и теразије трговачке. Једнога дана када овај званичник пође да обилази дућане, стану суседи оцу његовом саветовати, да уклони своје рђаве мере, пошто може свашта бити, јер они познаваху карактер судијин па предвиђаху да је ова обзорност нужна; али стара варалица уздаше се, да га син неће тети јавно осрамотити, исмеваше њихов савет и стајао је сасвим мирно на врати од дућана. Али судија познаваше непоштење и преваре свога оца и реши се, да открије неваљалства његова тако да он буде за пример другима. Кад дође до дућана заустави се он на вратима и рече сасвим ладно: „Донесите, добри човече, ваше мере, да их прегледамо.“ Трговчић се насмеши и мишљаше, да ће на томе проћи, али се брзо увери, да му је син озбиљно мислио; јер он заповеди својим млађима, да прегледе дућан и кад то учинише нађоше опи лажне

мере, којима је отац судијин толико варао људе и одузму му их. Сада се бар трговчић падао да ће стид и забуна његова сина му умилостивити, да му сваку даљу казну за злочинство његово опрости, али и ту се он превари, јер судија се показа према њему исто тако строг као и према сваком, код којег се најоштре рђаве мере. Он осуди оца свога да плати педесет пијастара и да добије толико дегенека. То се све у истом тренутку изврши, а одма за тим скочи судија са свога коња, баци се оцу пред ноге, покваси их сузама својим и стане му овако говорити: „Оче, ја сам испунио своју дужност према богу, владаоцу, отаџбини и звању своме; допусти ми, да вратим дуг, који оцу своме дугујем. Правда је слепа; она је сила божија на земљи; она се не обзире ни на оца ни на сина. Права божија и наши суседа више су што но свезе природне. Ви сте погрешили против закона правде; ви заслужујете казну; на послетку би је други ко над вама извршио; жао ми је што је тако суђено, да је ја извршим. Није ми допуштала савест да друкчије чиним. Понашајте се од сад боље, и у место да ме кудите а ви ме сажалевајте што сам био приморан да тако радим."

Пошто је то учинио попне се он опет на коња и пође даље по граду, а свак живи хваљаше и слављаше га што је показао толико правде у свом послу. Њега одма поставе кадијом а после судијом над свим судијама.

Може ли се живити без мозга?

Флуран доказивао је још 1822., да има животиња које могу живити ма да им се извади један повећи део мозга. Он је још даље ишао. Он узме мачке и питоме зецове па им отвори пажљиво главу и извади мозак. Тако су мачке и питоми зецови живили више од године дана. Може се дакле без мозга живити а увек се тврдило, да то не може бити. Али тако осакаћене животиње изгубе сва своја чула, сав свој расудак и оне сасвим постану автомати.

Исто ћемо искуство начинити, ако им мали мозак извадимо. Пошто је мали мозак оруђе, којим се кретања управљају, то животиња така иде слепо на сумце; ради као пијан човек и за њу се може пуним правом рећи, да је без мозга! Најобичнији израз казује најчудноватијим начином оно, што ће да каже.

Парвиљ спомиње у научном прегледу француског листа „Журнал офисијел" чудан пример како се једној животињи извадио мозак и како је нарастао. А тај је опит учинио Воат у академији монаковској. Он је опите флуранове на голубовима поновио, и дошао је до још чуднова-тијих успеха.

Digitized by Google

Он извади неколицини голубова мозак и после неколико месеци увери се он на своје велико чудо, да је нов мозак израстао!

Кад им извадиш мозак каже учени физиолог, туре голубови главу под крило и затворив очи не мичу се с места. Изгледају као да спавају. Ово стање траје неколико недеља; најпосле отресу се овог привидног сна, уздигну главу у вис, отворе очи и почну летити; и избегавају препреке и беже од оних, који оће да их ватају.

Нема сумње, да они врло добро виде и чују; држао би их човек за сасвим обичне голубове кад их не би морао ранити; они би доиста на гомили ране пре од глади умрли но што би једно зрно додирнули.

Пет месеци после ове операције убију једног од ових голубова. У глави му нађу белу материју која је сасвим изгледала као мозак и тако исто два одељка имала.

Тако се за неколико месеци нов мозак направио и ново ово оруђе опет је започело своју обичну радњу. За цело врло занимљива физиолошка појава!

Цртице о васпитању.

Велика је погрешка од родитеља и учитеља, проповедати о умерености а сам противно радити. Пример увек више учини но пропис. Тако исто не ваља деци давати пластица нити духовна пића као награду, јер тако их науче ценити. Подрањујте у њима добар укус, али не дајете да он њима овлада.

Умерена темнература већма продужује живот но велика врућина. Ова ускорава природне промене организованих створова и пре их отера у гроб. Чист, сув и ладан ваздух, умерен рад свију телесних и духовних сила, добро физичко васпитање у опште и мир духовни то све јако продужује живот.

Отац и мати обоје скупа сунце су деци својој: једно им даје топлоте а друго светлости.

Нежењени учитељи обично су према деци строжији од ожењених. Узрок је без сумње што је ове научила нежност према својој рођеној деци, да гледају кроз прсте слабостима дечијим.

У области срца може и из рђава корена племенит плод истерати.

Обично васпитачи много обећавају деци па им не одрже реч. То је грдна погрешка. Такво обмањивање не само да поткопава у деци по-

Digitized by Google

штовање према онима, који их варају, него, што је још горе, она губе веру у светињу задане речи.

Она је власт свемогућа, којој се људи од своје воље покоравају.

Ко се једанпут заборави те буде према коме неправичан или ти свиреп, тај ограби радо ма коју прилику па је непрестано онај исти као и пређе, једно да би се у очима других оправдао а друго да би и грижу савести у својим прсима угушио.

Разне изреке.

Љубав, која нема изгледа да ће успети с тога, што јој се дуго љубљени предмет уклонио испред очију, не може никад трајати дуго. Обричу ли нам да ће нас временом наградити то нам ватру потпаљује, али чим сазнамо, да љубљени предмет не можемо задобити, то нам одма охладни машта наша.

Проклето властољубље никад неће да се умери и да се стиша у *своје* време! Човек је трпљиво створење; дуго се даје гњечити и мучити; врло се ретко лаћа крајних средстава. Али кад угњетени народ устане против угњетача свога, кад науми да разлупа ропске ланце и да се ослободи, то му не може нико одолети. О ову озбиљну вољу разбије се сила тиранова па ма колика била. Не би дакле требао да дотле дотера никоји владалац, који себи добра жели. Али они слепо раде, њихова их страст заслепљује, па тако сами себи спремају пропаст. Тако је тела природа. Што је несносно то само себе сруши.

Књижевне белешке.

* Баш сада изађе из штампе: „Српски омладински календар за просту годину 1869“ Календар се тај дели на два дела: у првом је календар и што у тај део иде, а у другом су ови саставци: I. О радњи. Поука за здравље. Написао др. Милан Јовановић II. О васпитању себе сама. (По Е. Лабулеју.) III. Јели све онако, као што нам изгледа. По руском В. Д. Љотић. IV. О погоди и непогоди: 1. Нешто у у опште о времену. 2. О времену у лето и у зиму. 3. Струјања ваздуха и време. 4. Постојана правила науке о времену. 5. Ваздух и вода у односају своме према времену. 6. Магла, облаци, киша и снег 7. Како се топлота веже и како се ослобађа 8. Везана топлота разхлађује, слободна топлота загрејава. 9. Правила времена и сметње. 10. Наш превртљиви

Digitized by Srbica

положај. 11. Тешкоћа и могућност опредељења времена. 12 Пророци времена. 13. Има ли месец каква уплива на време. По А. Бернштајну Васа Арсенијевић. V. Грозница у нашим крајевима. По немачким изворима написао Илија Огњановић. VI. Сока Приповетка новосадске пиљарице, од Љубена Каравелова. VII. О пријатељству у опште и код нас Срба на посе Јавно предавање Васе Ђурђевића. VIII. Српски народ у години 1867-ој. Најглавнији узрок што је омладински календар тек сада изашао, у томе је, што је овдашња штампарија претоварена послом, а веома мало има радних сила, које би могле тај посао обављати. С тога би препоручили омладиноком одбору, да књиге своје од сада, у колико се не би овдашње штампарске прилике на боље окренуле, у Београду печата, где је и штампа лепша а и цео посао угледнији. Ван тога опомињемо омладину нашу, да већ сада почиње радити за календар, каки би исти најдуже у месецу октобру о. год. могао света угледати.

* У Београду је изишла: „Прва бугарско-немачка граматика“ на бугарском језику од Василија Х. Стојанова — Беронова 1868.

* „Венац“ у свом чланку: „о плодовима књижевности хрватско-српске од последње две године“ казује ове добре мисли, које неможемо а да не саопштимо и нашем читалачком свету: „Док смо у прози са свим стегнути на преводе, пева се радије, оригинално: а то и јесте збиља који пут посве оригинално певање. Модерни појави, страни и домаћи, као и догађаји дневни натежу се на простоту гусала јаворових — а то је често управо онака машкара, као кад се о покладама великој господи прохтедне шале, те се за смех себи и другима преобуку у сељачко одело. Свако пристаје у своје, а стављено онамо, где му нема места, постаје смешно. Нека ми се опрости, еле ја сматрам управо највећом профанацијом народне појезије, кад се с ње скида онај девичански плашт, који застире извор њен у неку тајност, а то бива када какав данашњи надрикњига, позајмив оквир од народног песништва, меће у њ разне појаве културне или догађаје стране, који с нама и с нашим народним животом ни у какој свези не стоје, или да тим забави своју беспослицу или да коју крајцару заслужи! А таких појава има у нас, особито у српској књижевности, прилично много. За што ти људи, питао би их човек, не пишу оно исто прозом? Јамачно за то, што увиђају или бар слуте, да у прози оно не би управо ништа вредило. По чему дакле вреди? Зар по томе, што се слогови броје? Може ли нас за празноћу мисли накнадити пуки народни метар и неколико из народне појезије узајмљених опште познатих фраза? У ту својту спадају песничка дела српске књижевности: као од Милоша Милосављевића „Ратовање Руса и Турака у спеву;“ „Војевање Сардиније за ослобођење Италије г. 1859.“ Овамо иде и од Саве Мартиновића: „Женидба Александра Александровића,“ овамо и „Славопој педесето-годишњој светковини“ — а то је „књига периодична у песмама,“ коју је спевала Даница Зорка — Рашковића. И збиља, мора да је нашла много похвале, кад се ено од-

Digitized by Google

валила на издавање епских и лиричких песама у 12 свезака под овим оригиналним насловом: „Милосплет Данице Зорке Рашковића Ужичанке!“ Чему нама овако песништво, које је горе од народнога а нема ни једног атрибута појезије уметне? То исто народно песништво већ нам знатно опада, као што довољно сведоче оба зборника Петрановићева, а ипак има више прилике, да се сила природнога генија сачува читава онуда по оним крајевима, куд је Петрановић своје песме сабирао. него ли по којекаким, културом поличеним али још не изглађеним варошицама.“

* Адолф Милер, књижар у Бранибору приправљ ново издање целокупних дела Песталоцијевих. Свакога месеца изаћиће два свешчића по 6 табака а биће их свега скупа 30, претплатна цена је свешчићу 6 ср. гр. „Magazin für die Literatur des Auslandes“ вели о овом издању: „Овај књижевни предузетак мора се назвати правом потребом нашега времена. Велики покрет на пољу васпитања и обуке, који је у најновије доба завладао, биће само онда благословен, ако сваки, ко се тим послом бави, буде познавао и довољно ценио истинита и вечна начела здраве и ваљане народне просвете. А та је начела први дубоким умом сватио и одлучном вољом прогласио Јован Хенрик Песталоци, предњак у данашњој педагогији. Доиста све се може заборавити само Пасталоци не, уз тога су прионули најплеменитији духови његова времена, о ком рече сам Фихте у својим гласовитим беседама, да је ударио темељ правоме народном васпитању, који је настојањем својим и у краљева земаљских и у краљева духовних узбудио наду о препорођају народа, у кога је упрьо очи сав тадањи образовани свет, кога су многи потраживали и у усамљеном селу швајцарском, да му виде ведро лице. Силније но икада потреса нам сада душу опомена његова, да се срећа народа мора основати на правој народној просвети, на образовању и облагорођењу људи, да им се тако способности и духовна снага развију према вечном позиву, према човечности, а не да се тек механички дотерују како то можда иште ова или она система, било политичка било верозаконска било филозофичка.

Гласник.

* Свеучилиште у Штрасбургу расписало је награду од 3000 франака да се одговори на ово питање: „Из којих разлога и у колико треба грчке и латинске писце сматрати још и даље као основу више литерарне наставе?“ — Одговори имају се обичним начином послати тајништву свеучилишта до 1. августа 1870; и могу написани бити француски, немачки или латински. Нико није искључен од натечаја осим оних, који ће досуђивати награду.

Digitized by Google

БИБЛИОГРАФИЈА*)

Српске књиге

СРПСКИ ОМЛАДИНСКИ КАЛЕНДАР за просту годину 1869. У Новоме Саду, платонова штампарија. На вел. 8-ни. Први део: календар и вашари. 12 л. Други део: 156. стр. Стоји 50. нов. а. вр.

ОМЛАДИНСКА ЗАЈЕДНИЦА за годину 1868. На свет издала уједињена омладина српска. Свеска I. У Новоме Саду платонова штампарија 1869. На 8-ни. 170. стр. и 2 л. У овој су књизи: 1. Радња уједињене омладине српске на скупштини у великом Бечкереку 22. 23. 24. и 25. августа 186[illegible]. — 2. Радња уједињене омладине српске на скупштини у Београду 5. 7. и 8 августа 1867. — 3. Радња уједињене омладине српске на скупштини у Новоме Саду 15. 16. 17. и 18. августа 1866. Стоји 40 новч. а. вр.

ПЕСМЕ. Певао Драгашевић, Браничевац. Потпуно издање. У Београду, у државној печатњи 1869. На мал 8-ни, 4. л. 200. стр. (Печатана су и имена уписника којих свега има 1780.) Стоји 1. ф. а. вр.

СРПСКА БИБЛИЈОГРАФИЈА ЗА НОВИЈУ КЊИЖЕВНОСТ 1741—1867. Саставио Стојан Новаковић. На свијет издало „Српско учено друштво.“ У Београду у државној штампарији. 1869. На 8-ни, XXIV. и 644 стр. Стоји?

*) Да би ова библиографија што потпунија могла бити, умољавамо лепо све издаватеље и списатеље наше, да би нам љубав имали послати од сваке књиге, коју на свет издаду, по један примерак, или бар потпун и веран наслов сваке књиге. У.

САДРЖАЈ.

Теократија. (Из књиге: „О уставној држави и њезиним установама.“) Од Ђ. Вукићевића. — Шта би био? Песма огњанова — Дан пре . . . Приповетка. И. С. Тургењева. II. III. IV. — Приморске народне песме. Скупио Славољуб Лжичар. 6. — Нешто из химије. По немачком: Од Владана Арсенијевића. Први део. I. — Подлистак: Искушење госпођице Ремондове. Приповетка из енглеског живота. (Свршетак.) С. — Праведна пресуда. — Може ли се живити без мозга? — Цртице о васпитању. — Разне изреке. — Књижевне белешке. — Гласник. — Библиографија.

Издаје: Матица Српска. Уређује: А. Хаџић.

Платонова штампарија у Новоме Саду 1869.

Digitized by Google

Број 15. У НОВОМЕ САДУ 31. МАЈА 1869. Год. IV.

МАТИЦА.

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

ИЗЛАЗИ: десетог, двадесетог и последњега дана сваког месеца на табаку и по.

ПРЕТПЛАТНА ЦЕНА: на год. 4. ф., на по год. 2. ф. на три мес. 1. ф. Рукописи се не враћају.

О ЗАКОНОДАВСТВУ У УСТАВНОЈ ДРЖАВИ.

(Из књиге: „О уставној држави и њезиним установама.“)

Од Ђ. Вукићевића.

а) О саставу законодавнога тела.

Један или два дома?

У репрезентативним државама од велике је важности питање: да ли народно представништво треба да буде састављено из два дома или из једнога?

Теорија учи, да су два средства излишна тамо, где је једно довољно. Као год што је у конкретној држави један народ и једна воља народа: тако и оно државно тело, које је позвано да представља народ и буде тумач опште воље народне, — ваља да буде само једно.

Начело народне суверености у чистоти својој само се уз јединство народнога представништва замислити даје. Ово јединство одговара правоме појму државном, као што модерно државно право учи. Што се више у демократском духу и на демократским основима државе дижу и преображају, — тиме и система јединства у народноме представништву више маха и више важности државне добија.

Дељење народнога представништва на два или више самосталних органа: јесте цепање народнога тела на више делова. Овим се пак начином и воља народна цепа, народ се сам собом у сукоб доводи и вештачки стварају се и изазивају такове противности, које често могу врло опасне постати по општу слободу и благостање народно.

Digitized by Google

Дељење народнога представништва на два и више домова утврђује аристократију и ствара је и у таковим државама, где је по себи нема. То дељење излази из погрешнога начела, као да је племство, велики посед и висока бирократија већа гарантија круни него ли сам народ, и да се тек њима утврђује снага и сигурност државна.

Наше је мњење напротив, да је у јединству, једнакости и у хармоничном развијању целокупне снаге народа најјача гарантија круни и држави. У државама, основаним на демократским начелима слободе и једнакости, не долази народ лако у међусобне противности, а тако исто између појединих странака и елемената народнога представништва не влада никад толико огорчење и отуђење, као између два, на разним државним основима састављена и постојећа државна тела.

Осим тога, где је јединство парламентарно, ту се и закључења доносе брзо, без дугог каткад и опасног отезања и сувишег преговарања, ту се и закони лакше стварају и лакше производе оне реформе, које су према духу времена, и на које дом, држећи се свога историјскога права, својевољно и радо не пристаје.

Напослетку и сама повесница уставних држава показује нам, да се јединство у народноме представништву врло лако и целисходно извести даје и да поред њега државе у истини цветати и напредовати могу. Таки беше у прошломе веку устав холандски, а таки је и данас у Швајцарској и Северној Америци. *) У Србији постоји једно народно представништво и то је скупштина народних заступника. У свим одсудним и важним временима, где се дух слободе у народа моћније кретати почео, видимо, да су народи укидали две коморе у народном представништу и постављали само једну. Француски устав од год. 1848—1851 имађаше само једну комору, а тако исто и немачки франкфуртски устав од год. 1849. Може се слободно рећи, да за будућност предстоји једноставна система народног представништва у свима уставним државама у опште.

При свем том у већине данашних уставних држава постоје још једнако два дома или коморе државнога законодавства, које су у разним државама на различни начин састављене. Млоги писци државнога права, шта више и млоги између сами либералних европских државника тврде, да је система са два дома

*) Сенат у Америци и сталежни савет у Швајцарској не представљају горњи дом у тим државама као што ћемо то ниже видити.

Digitized by Google

најцелисходнија, и да се њоме државна цел најбоље и најсигурније постићи даје.

Главни разлози, којима се ово мњење поткрепљује, јесу ови. У државама са две законодавне коморе претресају се поједини законски предлози са више страна и са различних гледишта. Предупређује се свако пренагљивање у државним пословима, почем се закључења не доносе на брзо и на пречац усљед одушевљеног говора каквог важнијег говорника или усљед моментане победе једне саборске странке над другом, већ на противпо зрелом испиту свеколиких интереса државних. Даље се наводи, како у државама са два дома горњи дом умерава и обуздава тежње за честим и бурним новостима и реформама доњега дома, тако, да прогресивни и конзервативни (демократски и аристократски) интереси једни друге ограничавају и међусобно у нужној хармонији и равнотежи држе. На послетку, и то наиме у уставним монархијама, доказује се потреба два дома из ових узрока: једно што уставном монарху, ако се неће да он буде само највиши извршитељ онога што законодавство закључи, ваља у законодавство државно бар толико уплива дати, колико и народ има, а то бива, кад чланове горњег дома искључно или већином наименовати може; а друго што је поред системе са два дома владару млого „вето“ уштеђено, а тиме се избегавају многи и немили сукоби између владе и народнога представништва.

Ово су поглавити разлози и користи, које се си темом са два дома у државном представништву постићи мисле. Да би се ове користи све у скупу, или бар по гдекоје од њих целисходно постигле, покушавано је у разним државама горњи дом на различни начин организовати.

Ми ћемо покушати да у кратко разложимо најглавније форме и начин по којима се горњи дом у разним државама образовао. Из тог кратког прегледа ћемо видити да горњи дом вроме наменьеном позиву или у опште није одговорио, или ако је и неким користима и одговорио, показаће се, да се те користи могу постићи и са једним домом народнога представништва и то без великих мена, које су са сваком системом од две коморе неразлучно скопчане.

Прва и најглавнија форма, по којој се горњи дом саставља, јесте чисто аристократска као што ју видимо наиме у Енглеској и Угарској *). У овима горњи дом састоји

*) Кошут Лауш у својој најновијој посланици из Турина од 15. јулија 1867. предлаже, да се у место сада постојећег аристократског

се из наследних великаша — pairs — магната и највиших духовних и световних достојанственика. Аристократски дом само у таковој држави има смисла и политичка значаја где постоје аристократски друштвени одношаји, где аристократија може рачунати на јаку друштвену потпору ван дома, на велики и снажни уплив који у народу има. Горњи дом енглески пéра и лордова беше некада најјача снага у енглеском уставу, но то беше онда, док енглески барони својим духовним и материјалним надмоћијем беху једина и искључна снага у енглеском народу. Што више уплив аристократије почне опадати и потпору у народу губити, тим већма престаје политичка важност и значај горњег аристократског дома. То се опажа и у Енглеској, а наиме у Угарској где горњи аристократски дом тако рећи нема никаква друга позива но просто да региструје и безусловно усваја закључења доњег дома. Он постоји више из пијетета и као нека историјска реликвија — оставштина — старог угарског устава без икакве практичне важности и државног значаја. Од г. 1848. почиње се све више искати савршено укинуће горњега дома и сви су изгледи да се овај за дуго у угарском уставу неће одржати моћи **).

(Наставиће се.)

ЖАЛОСНА ВРБА.

Жалосна врба спустила гране
Јера је туга у срцу мори;
Поред ње тијо поток жубори
У њему гледа прошле јој дане.

Сетила се, ој, младости ране,
Љубави своје, пира и сласти,
Кад од милине поток нарасти
Како јој љуби снуждене гране.

Ал прође младост, нестаде свега —
Нестаде пира, љубави миле,
Ветар и старост покр'а гране,
Жалосна врба стоји па чека
Док јој таласи подрију жиле
Па кад се сурва да је саране.

Мита Калић.

горњег дома образује горњи дом тако, да сваки муниципски одбор — bizottmány, — из своје средине шиље два члана и ти да сачињавају горњи дом; јер, вели, по роћају бити законодавцем то је — исмевање природе, а од владара именован бити законодавцем, — то је исмевање уставности. Види „Hon“ бр. 185. од год. 1867.

**) Benczúr: у своме награђеном делу: „Szabadság és rend elméle-

Digitized by Google

ДАН ПРЕ...

Приповетка И. С. Тургењева.

V.

Шубин није до саме ноћи излазио из своје собе. Већ се сасвим било смркло, млад месец је високо стајао на небу, млечни пут се белио, а звезде су трептале, кад Берсенов опростив се с Аном Васиљевном, Јеленом и Зојом дође на врата свога друга пак тихо закуца.

— Ко је? зачу се глас Шубинов.

— Ја, рече Берсенев.

— Шта хоћеш?

— Пусти ме унутра, Павле, доста је било јогунства; како се не стидиш?

— Није то јогунство, ја спавам пак сањам Зоју.

— Престани молим те. Та ниси дете, отвори врата, имао би с тобом да говорим.

— Зар се још ниси доста наразговарао с Јеленом?

— Доста је доста; отварај.

Шубин му на то одговори притворним хркањем.

Берсенев слеже рамена има и оде кући.

Ноћ је била топла и особито тиха. Берсенев покривен ноћном маглом и нехотице се заустављаше и стане нешто прислушкивати. Лаки шапат налик на шуштање женске аљине подизао се кад и кад на врховима оближњих дрва и будио је у њему неку пријетну страву. Као да су му мрави пролазили по телу. Очи су му оладниле од суза као да га је нешто гонило да се скрије гдигод. У тај мах дуне са стране ладан ветрић и свали успаваног бумбара са гранчице. Берсенев сав обамре пак као укопан стане. Ту почне мислити о Јелени, и сви утисци ноћне шетње нестадоше у том тренутку, јер му сву душу обузе слика младе девојке. Тако мислећи о њој, сећајући се сваке речи њене, иђаше Берсенев са погнутом главом. С таким осећајима дође он кући.

У соби његовој стојаше стари, мали гласовир са гипким пријетним ако и не сасвим чистим звуком. Берсенев седе за њега,

---

tei* стр. 229. ште, да се горњи дом одма укине; и наводи, да при системи две коморе народ изгледа, као да два лица има, па човек незна које је право које ли лажно? Доказује да у старија времена није било горњега дома у угарском уставу. — Тога је мњења био у год. 1849. и Б. Семере, прећашњи министар унутрашњих дела, који је то мњење у разним саборским беседама казивао.

Digitized by Google

пак стаде изазивати му сетне акорде. Као сви племићи руски, и он се у детињству своме обучавао свирци, али и као сви племићи руски свирао је врло рђаво, но је он ипак страсно волео свирку. Он у њој тако рећи није волео уметништво нити облик, у којем се изражава, већ њену природу. Волео је оне умиљате осећаје, које буде у души звукови што се час спајају час преливају, те заносе свакога. Читав сат се забављао свирањем понављајући више пута исте акорде. Срце се његово испуњаваше блаженством, а очи сузама. Он их се није стидио јер беху покривене мраком. — На послетку устаде иза гласовира, запали свећу, пак узе другу свеску историје Хохенштауфена од Раумера — и уздахнувши неколико пута поче нажљиво читати.

Међутим се и Јелена вратила у своју собу и села је пред отворен прозор наслонив на руку своју главицу. Беше јој свакидашњи обичај тако проводити вече барем по четврт сахата. У то доба је она увек сама собом говорила, дајући си савестан рачун о томе шта је радила тога дана. Јелени прошло беше двадесет година. Она је била висока узраста, бледа и тамна лица, великих граорастих очију, над којим беху сведене лепе обрве, окружене ситним пегицама; нос јој беше раван с челом, усне увек притиснуте а обрадак доста оштар. Загасито смеђа коса падала је чак доле по танком врату њеном. У целом створу њеном, у изразу лица, у пажљивом, мало страшљивом, бистром али не сигурном погледу, у усиљеном осмеју, тихом и не јасном гласу беше нечега осетљивога, нечега, што те немило дира, једном речи нечега, што се није могло сваком допасти, што је многе и отуђивало. Руке њене беху уске и руменкасте са дугачким прстима, ноге такође уске. Она је увек брзо, скоро нагло ходила, и мало се нагињала напред. Детинство њено беше такође необично; најпре је обожавала оца, доцније се страсно приљубила матери, на послетку оладни према обојима, особито према оцу. У последње време поступала је с матером као с каквом болесном бабом; а отац, који се поносио с њоме, докле су је држали за необично дете, почне се бојати од ње кад је одрасла, и говорио би често да му је ћи „одушевљена," и, бог зна на кога, налик! — На слабост и глупост се Јелена љутила, лаж није праштала „никад ни до века." Од својих захтева није нигда одустала, каткад јој се помешаше молбе са укорима. Ако је ко изгубио њено уважење, а — пре суду је брзо, често врло брзо изрицала, — тај би одма престао живити за њу. Сви утисци дубоко се урезиваху у душу њену. Она није узимала живот олако!

Гувернанта, којој је Ана Васиљевна предала ћер своју, да јој доврши васпитање, које мимогред буди речено, ова вечно ту-

Digitized by Google

гујућа племићкиња, ни започела није, беше Рускиња, из завода, ћи пропалог чиновника, крајње осетљива, добра али лажљива девојка; она се у животу своме више пута заљубила, и на послетку се у својој педесетој години — када се Јелени навршило седамнаест година — удала за неког официра, који је одма остави. Гувернанта је та особито љубила књижевност, и сама је писала стихове; она је и Јелени осладила читање, али само читање њу није задовољавало, она је још из детињства тежила да чини добра, њу су особито забављали болесници, просјаци, гладни; о њима је она увек бригу водила; о њима је она често сањала, за њих распитивала и брижљиво је раздавала милостињу. Сва кућевна животиња, матори пси, на смрт осуђени мачићи, врапци, који су из гњезда пали, пак и зарезници и сами гадови божији налажаху заштите у Јелене: она их је сама ранила — и није их се гадила. Мати јој то није нигда замерала; но у толико већма је отац пребацивао ћери тако „ниску навику," често говорећи да он сам нема у кући места од мачака и вашака. „Ленчице говораше он, иди брже ено паук муву убија, ослободи несретницу!" На то би Јелена дотрчала увек сва потресена, ослобађала и разлепила би ножице мувине. „Но сада дај себе саму мало угристи, кад си тако милосрдна" говораше отац подсмешљиво; али га Јелена није ни слушала. У својој десетој години упозна се Јелена са једном просјачком девојчицом Катом, па с њоме се врло често потајно састајала у башти, камо јој је носила колача, поклањала јој марама, и новаца. Играчке Ката није примала. Јелена је седећи с Катом на земљи у тишини, за џбуном од коприва, осећајући блажено задовољство, јела Катин црни лебац, и пажљиво је слушала њену приповетку. Ката имађаше тетку врло пакосну бабу, која је њу била; Ката је мрзила њу и увек је говорила како ће утећи од ње, како ће живити слободно; с тајним уважавањем и неким страхом слушаше Јелена те још нечувене речи, не скидајући очију с Кате. За Јелену беше у катиним црним, ватреним, полудивљачким очима, на њеним окорелим рукама, у сталном гласићу, пак и самој одрпаној ањини — нешто особито, узвишено и свето. Кад год би се после таквог разговора с Катом кући враћала мислила би дуго о просјацима, о божијој вољи; мислила би о Кати и како би и она себи одсекла орахову палицу, пак како би с торбицом на леђима утекла с Катом заједно, како би се скитала по друмовима са венцем од босиљка на глави; Јелена је видила једанпут Кату са таквим венцем. — Ако се десило да је у то доба когод од домаћих у собу улазио, тога се она туђила и избегавала га је.

Digitized by Google

Једаред је по највећој киши отишла у башту на састанак: — Отац видећи јој прљаву аљину, назове је прљавом сељанком. Јелена на то плане сва, и страшно и чудно јој беше у срцу. Ката је често певала неку полудивљачку војничку песму; и Јелена научи ту песму. Једном је мати прислушкивала како ту песму пева, пак се врло расрдила.

— Ко те је научио ту гадну песму? запита она своју ћерку.

Јелена би само погледала на матер па ни речице не би одговорила. Она је осећала да би се пре убити дала, него одкрити своју тајну, и опет јој нешто страшно и пријетно у души беше. У осталом познанство с Катом није дуго трајало: бедно девојче падне у врућицу, од које после неколико дана умре.

Дуго је Јелена туговала за Катом, дуго није могла спавати ноћу. Последње речи просјачког девојчета једнако су звониле у ушима њеним, и често јој се чињаше да је Ката зове....

Тако су године пролазиле, брзо и неприметно као вода под снегом. Јеленина младост је протицала у спољашњем нераду, а унутрашњој борби и тузи. Другарица она није имала: од свих девојака које су долазиле у кућу Стахових ни с једном се није могла здружити. Родитељска власт Јелену није притискивала. У својој шеснајстој години беше она већ независна. Тако живљаше она усамљено али слободно.

Јеленина усамљена душа час се разгоревала а час таложила, она се вила овамо онамо као тица у кавезу, али кавеза није било, она беше слободна, па ипак се непрестано отимала и мучила. Много пута сама себе није појмила, кад и кад се од себе саме страшила. Чинило јој се да све, што је око ње, није непојамно, није без смисла. „Како да живим без љубави? А немам кога волети!“ мишљаше често Јелена, и онда су увек страшне мисли и осећаји обузимали душу њену. У својој осамнајестој години у мало је не умори љута грозница. Њен из темеља потресен али здрав организам није се дуго могао опоравити. На послетку нестаде и последњег трага од болести, но отац Јеленин је ипак увек пакосно говорио, да му ћи још пати од слабих живаца. Кад и кад јој дође мисао, да она тако шта жели, о чему нико и не мисли у читавој Русији. После би се опет умирила, пак би сама себе исмевала. Неко би време сасвим безбрижно проводила дане; онда је опет на мах нешто ускипило у души њеној, и то тако силно и непојамно, да се није била кадра савладати. И опет се бура утишала, и опет су крила пре но што су полетила малаксала.

Онога дана када се почиње наша приповетка сећаше Јелена дуже но обично на прозору. Много је мислила о Берсеневу, о

Digitized by Google

разговору с њиме. Он јој се допао; она је веровала у његове осећаје и у чистоту намера његових. Нигда још он није с њоме говорио као тога вечера. Живо се сећала израза његових несмелих очију, његовог скромног осмеја, пак се тако замислила гледећи кроз отворен прозор у „ноћ.“ Дуго је тако седила отимајући се свом силом од плаховитих осећаја, на послетку устаде пак одбацив са чела своју лепу косу подиже и незнајући за што своје ладне ручице небу. После паде на колена поред постеље своје наслонив главу на јастук и ту већ није могла одолети срцу — из очију јој ударише топле, бујне сузе.

VI.

Други дан око подне оде Берсенев у Москву. Он је имао да подигне на пошти новаца а уз то хтеде купити неке књиге, и на послетку жељаше да се састане са Инсаровим, којег није већ одавна видио. Берсенев је тврдо намерио да га позове себи на село. Није било лако наћи Инсарова; он се преселио из свог старог стана, али камо? — Берсенев пође да га потражи. После дугог тумарања сажали се нека жена, пак му покаже кућу, у којој живљаше Инсаров. Берсенев га застане код куће. Он је најмио велику, скоро сасвим празну собу код једног сиромашног кројача. Дуварови беху тамно-зелене боје, мала постеља беше у једном, а кожни диван у другом углу. Над прозором висио је кавез, у којем је негда славуј живио, — то је био сав намештај његове собе. Кад се Берсенев показа на прагу собњем, Инсаров му пође у сусрет али не рече: „Где ви сте?“ или: „Од куд тако?“ Није рекао ни: „здраво!“ но само му стисне руку, и доведе га до једине столице, која беше у соби.

— Седите, рече Инсаров седајући и сам на крај стола. — У мене је као што видите, још неред, дода он показујући на хрпу хартија и књига које беху на патосу; још нисам имао времена да све у ред доведем.

Инсаров је говорио сасвим правилно руски произносећи сваку реч чисто; али његов необичан но ипак пријетан глас није звонио руски. Спољашност његова још је већма сведочила да није Рус: он беше човек од својих двадесет и пет година, коштуњав и мршав, са упалим прсима и жилавим рукама; црте лица његовог беху оштре, нос са грбицом. Он имађаше смеђу, круту косу, ниско чело, мале, упале сталне очи, густе обрве; када би се насмешио показиваху се прекрасни бели зуби испод танких усана. На њему је био изношен али чист до врата закопчан канут.

Digitized by Google

— За што сте оставили прећашњи ваш стан? запита га Берсенев.

— Овај је много јевтинији; а и ближи свеучилишту.

— Али сада је вакација.... Пак како можете лети у вароши живити? Кад сте се већ решили прелазити, да сте најмили летњи стан.

Инсаров на то не одговори ништа, већ понуди друга лулом: „извините немам хартије и смотака.“

Берсенев запали лулу.

— Ја сам рече он најмио себи кућицу близу Кунцова. Врло јевтину и врло угодну тако, да ми још једна соба претиче.

Инсаров опет ништа не одговори.

— Ја сам дакле намислио, почне опет Берсенев пуштајући из уста густи дим — да кад би се на прилику нашао когод... Ви на прилику, мислио сам кад би хтели... или кад би пристали на то, да изађете мени, пак да живите у тој соби.... ала би то лепо било! Како ви о том мислите Димитрије Никанорићу?

Ин аров га погледи својим малим очима.

— Ви ми дакле предлажете да и ја живим с вама на селу?

— Да; ја имам једну сувишну собу.

— Благодарим вам лепо, Андрија Петровићу; али мени не допуштају средства.

— Како не допуштају?

— Не допуштају ми да живим лети на селу. Не могу плаћати за два стана.

— Та ја.... почне Берсенев пак застане. — Ви с отим не би више трошили настави он. — Овај стан, узмимо, морате задржати; али у толико је јевтиније онде живити; ми би могли тако удесити, да на пример заједно ручавамо.

Инсаров ћуташе. Берсеневу беше врло непријетно.

— Барем ме кадгод посетите, рече он после кратког ћутања. — У моме суседству живи породица с којом вас врло желим упознати. Да знате само Димитрије, каква је онде вапредна девојка! Код њих живи још један мој добар друг, човек врло даровит; ја сам уверен, да ће вам се допасти онде. — (Рус воли частити) — Дођи те, молим вас. А још ће боље бити ако се преселите к нама. Ми би онде заједно радили, читали... Ви знате ја се забављам историјом и филозофијом. И вас тако што занима, а ја имам на пољу много књига.

Инсаров пође неколико пута по соби. —

— Допустите ми да вас запитам рече на послетку, — колико плаћате за ваш стан?

— Сто рубаља.

Digitized by Google

— А колико имате соба?

— Пет.

— Дакле по рачуну долазило би на мене да платим за једну собу двадесет рубаља?

— По рачуну... — Али, молим вас, соба је мени сасвим сувишна. Она стоји празна.

— Може бити; али слушајте дода Инсаров одлучно и уједно простодушно, — ја само у том случају могу примити вашу понуду, ако пристанете да вам платим. Ја могу платити двадесет рубаља, у толико пре што ми кажете, да ћу онде у свему другом уштедити.

— За цело; али верујте ја се стидим тога.

— Иначе не може бити Андрија Петровићу!

— Но како оћете; ала сто ви јогунаст човек!

Инсаров опет ништа не одговори.

Млади људи дакле одреде дан, кад да се Инсаров пресели. Зову домаћина, па му јаве намеру.

Берсенев дакле пође задовољан што је успео понудом својом. — Инсаров га допрати до сами врата са особитом љубазношћу која беше врло ретка у Русији; пак кад сам остаде збаци са себе капут и стаде спремати књиге.

(Наставиће се.)

ПРИМОРСКЕ НАРОДНЕ ПЕСМЕ.

(Скупио Славољуб Лжичар.)

7.

Чујеш ли, Като, чујеш ли, злато моје, чујеш ли?
Што ти калфе из каване беседе, Като, беседе, злато моје, беседе?
Да ли жутиш кано дуња за другим драгом, за другим, злато моје, за другим?
Ја не жутим кано дуња за другим драгом, за другим, злато моје, за другим.
Већ ја жутим кано дуња за тобом драгим, за тобом, злато моје, за тобом!

8.

Дјевојко моја, напој ми коња, мало моје медено!
Ах, не могу сама, дубока је Сава, мало моје медено!
Пала је роса, коњу до носа, мало моје медено!
(Ово није управо приморска ако се и туде пева.)

Digitized by Google

НЕШТО ИЗ ХИМИЈЕ.

По немачком од Владана Арсенијевића.

Први део.

III.

Опит, што ћемо га сада огледати, састоји се у томе, што ћемо сада кисик спојити са фосфором.

Наше обичне жигице, које се запале кад их протремо, добијају то својство баш самим фосфором, у који су им врхови умочени. Фосфор је лако запаљив, тако да се запали од топлоте, која постане трењем. Горећиви фосфор запали сада сумпор, којим је превучена свака жигица, а сумпор опет запали само дрвце. Кад у помрчини топлом руком превучемо преко жигица, издају они од себе неку блеђану светлост, а то није ништа друго, него се светли фосфор. И на руци и на жигицама видимо неку светлећиву маглу, која опет није ништа друго, него фосфор који веома лако гори. Али на нашим жигицама фосфор није чист, а осим тога је превучен лаком (Lack), да се не би запалио сувише лако, што би допринело грдних несрећа. Чисто парче фосфора је бело и мекано као восак; и таково ћемо парче, од прилике као грашак велико, употребити за свој опит.

Утврдимо ли таково парченце фосфора на жицу и подржимо ли га у боци, која је напуњена кисиком, то нам ваља дотакнути се фосфора само врхом загрејане плетиваче игле, па ће се на мах запалити, и фосфор гори онда у кисику светлећивим јасним пламеном, да ти ода ње очи скоро засену и тако на њих утиче као оно сунчана светлост. Уз то се напуни боца белим некаквим димом, који, ако оставимо боцу на миру, слегне се на дно боце, а ако смо пре тога усули у боцу мало воде, смеша се с водом, и вода добије од туда кисео кус.

И при овоме је опиту нестало кисика и фосфора; али се они нису изгубили, него су се химијски спојили и образовали су магловиту једну материју, која се каже фосфорна киселина баш с тога, што се састоји из фосфора и из кисика.

Сада ће већ свак увидети, за што се газ, с којим прависмо те опите, зове баш кисик, јер свак зна, да тај ваздух, у споју с угљеном, са сумпором и с фосфором и с многим другим стварима производи материје, које имају кисео кус, и ми ћемо доцније видети, да баш окисели и друге ствари, као што је н. пр. пиво, млеко, кад дуго стоје отворени и незаклопљени.

Одмах ћемо још боље упознати кисик, само ћемо га сада огледати у још једном веома занимљивом опиту.

Digitized by Google

Узећемо танку гвоздену жицу, па ћемо је тако увртити, да дође као оно вадичеп. За отим ћемо доле на томе вештачком вадичепу утврдити парче труди. Запалимо ли ту труд и спустимо ли је с жицом у боцу, напуњену кисиком, то ће ту труд почети живо горети; за тим ће се запалити и жица, и од ње ће почети варнице скакати, као да је парче суха дрвета. Жица ће најзад сва изгорети и пашће на дно боце у виду малих куглица, и те су куглице тако страховито усијане, да и онда, ако на дну боце има мало воде, неће се охладити, него ће се упити у дно и слиће се у стакло.

Из тога занимљива опита видимо, да не само угљен, фосфор и сумпор горе живље у кисику, него у обичноме ваздуху, него да и гвожђе, које у обичноме ваздуху одмах почне ладити се чим га извадимо из ватре, а у кисику непрестано стоји усијано и најзад сасвим сагори, као да је парченце дрвета.

И при томе је опиту нестало кисика из боце, а гвожђе је опет изгорело; место њега имамо сада куглице, што падоше на дно боци. Из чега су управо те куглице? Оне су одиста из гвожђа, спојена химијски с кисиком. — Може се и доказати, да је то тако. Ако измеримо гвоздену жицу са свим тачно пре *опита*, и ако знамо, да у боци има на својих 10 гранова кисика, то ћемо видети, да је кисика нестало са свим, а куглице (и ако је још остало што жице) да су управо за десет гранова теже, него пред опит.

За сада не ћемо предузимати никаквих нових опита, него ћемо само ове досадашње да разјаснимо својим читаоцима.

IV.

Пре но што пођемо даље у причању своме о кисику, морамо одговорити на једно питање, које је, знамо, већ многим нашим читаоцима на језику. То је питање: Одакле ћемо добити боцу кисика?

Кисика има свугде; али га нигде у природи нема чиста, сама за себе, несмешана и неспојена с другим материјама. Да добијемо чиста кисика, ваља нам притећи вештачким средствима.

Ваздух који обмотава читаву земљу, ваздух, што га имамо у својим одајама, на улицама, друмовима, у шуми, у пољу и у врту, састоји се из кисика, само што је тај кисик смешан с другом неком ваздушном врстом, која се каже душик. Кисик и душик заједно удишемо ми непрестано у себе. Ваздух се састоји из четири дела душика и из једног дела кисика, који су сме-

Digitized by Google

шани једно с другим и за дивно чудо! свугде се мешају у такоме размеру. Александар Хумболт је још пре својих шездесет година испитивао ваздух: тако је испитао ваздух у најнатученијим позориштима у Паризу, на најузвишенијим крајевима ваздуха, докле је могао допрети са својим балоном, и дошао је до чудноватог послетка, да је ваздух свугде и на сваком месту једнако смешан. Покварени ваздух у позориштима и у препуњеним просторијама долази зато од туда, што су ваздуху примешане и друге неке материје. Размер душика према кисику остаје свугде један исти.

Доста то, кисика има; али добити га чиста за себе, то је вештина, што је разумева само химичар.

Вештина би та била по све лака, кад би само знали, на који начин да отклонимо душик. Свака празна боца, као што ће бити познато, није празна, у њој има ваздух, то јест: у боци имају четир дела душика и један део кисика. Кад би сада човек изумео такву ствар, која би имала то својство, да усиса у себе сам душик, а не и кисик, онда би то ишло без по муке: бацили би само у боцу таку ствар, и после мало времена, душик би био са свим усисан, и у боци би био остао сам чист кисик. Ама такову ствар није човек још изумео, а мож' да је не ће никад ни изумети, ма да би такав проналазак био највећи на свету. Јер за чудо, све, што год познајемо на овоме свету, сила радије привлачи кисик к себи, него душик.

Видели смо, да се угљен споји с кисиком и да образује угљену киселину, а тако се исто спајају с кисиком и сумпор и фосфор и гвожђе. Ама то чине и све остале ствари на свету, што их до сада познајемо. Под извесним се околностима све материје лако спајају с кисиком; а много теже с душиком. Из тога излази, да је сасма лако добити чиста душика, али није тако лако добити чиста кисика.

Ако хоћемо да добијемо чист кисик, морамо у томе притећи вештачким средствима.

Извешћемо један само такав опит.

Има црвен прашак, који се каже: живин оксид, а састоји се из живе и из кисика, који су спојени химијски. Живу је за цело видео већ сваки од наших читалаца; тај течни тешки метал можемо растворити у салитреној киселини и даљим химијским поступком довести до тога, да из ње постане црвен прашак, који је мимоходом да речемо, веома отрован, али који неће распознати нико на свету, да је кадгод био жива. Та се жива тако исто спојила са кисиком, као и оне куглице, што посташе

Digitized by Google

за време сагоревања гвоздене жице. — И тај се кисик може жегом опет истерати на поље и згодним се справама ухватити у какав суд.

Како то бива, не може се сасма јасно показати самим описивањем, доста је то, ако наши читаоци утубе, да се кисик чист неможе другче добити, него само кад га истерамо из химична споја, у којем се налази заједно с другом којом материјом.

Сада ће бити већ крајње време, да разјаснимо: шта је управо химичан спој? — За што је душик тако тврдоглав, да не ће да се спаја и за што кисик тако добра срца, да се са свачим спаја?

Видели смо, да се угљен спаја с кисиком, да се сумпор спаја с кисиком, да се фосфор, гвожђе, жива спајају с кисиком, а можемо по души рећи, да се и сребро, бакар, олово, цинак и најамет других ствари спајају с кисиком. Ама кад толико има ствари, с којима се кисик може да споји, — може ли се сада казати и то, с којом се од њих најрадије спаја?

То су питања, мили моји читаоци, која нас прилично дубоко уводе у химију; па за то ћемо сада да разредимо та питања и да одговоримо на њих што јасније.

(Наставиће се.)

СУЗА.

Једна лекција песницима.

По О. Улу

Светлошћу истине срећи слободе.

Не бих саветовао, вели Уле, јестаственицима да чепркају по туђим пољима, а особито где су песници пресадили своје „мирисаво цвеће“ — ал што ћеш? — Јестаственик иде за истином па и ако га баш не сасма љупко стављају према песнику, а подекад га почасте и доста неласкавом титулом. Ето баш се је сад когод испречио и пита: хеј куда ћеш ти побратиме, ти хладни јестаственичe, где си ти нагао у сузе? Небој се брате, песниче, одговара јестаственик, неумем ти ја певати хвалу сузама, незнам ти ја ама баш ништа о „крвавим сузама бола“ о „горким сузама кајања“ о „бисерним сузама“ о „љубавним сузама“ — то знате ви песници и песничићи. Ми вам се не смејемо кад певате:

Тако цура речцу води
Па бисерне сузе лева — —

Digitized by Google

нити:

У сузи је тајна цела,
У тајни је љубав врела,
А у њој је опет сила — — — —

ал немојте се опет ни ви уплашити кад вам искрено исповедимо да ми других суза немамо до слаших, и да је за нас суза течност у којој има нешто мало једне органске материје, мало мање од 1 проц. кухинске соли, фосфорокисела креча и натрона. То су наше сузе — а ви ако нас и даље саслушате можда ће те мање суза пролевати.

У осталом ми ће мо да вам причамо подешто о сузи што знамо, па можда ће мо моћи да се мало зближимо — само ако ви неударите опет у којекакве сузе.

Јестаственик сматра све ствари у њиховом скупу, и испитује их до дна, те тако извуче по коју тајну природину на светлост. Свако знаде да суза иде из ока, ал какву цел имају сузе, то ће мало њих — неизузев и вас миле појете — знати. Песници веле, да се сузе саме због тога лију, да олакшају срцу бољу, или да покажу осећаје. Међу цивилизованим људима неможе о томе бити ни разговора — јер баш они који понајвише и понајлакше лију сузе, то су они што неосећају баш најдубље. Тако је бар обично. У осталом нелије само човек сузе но има и других суза н. пр. крокодилских — Те сузе признају и песници. Као што се види суза стоји у тесном односшају према оку, односшају кога је природа одредила и у коме је прави и природни значај сузин.

Суза нетече баш из правога ока. Она се излева из једне прилично велике жљезде, која лежи у очној дупљи, ал изван очне јабуке, на слепоочној страни и нешто мало испод горњег очњег капка. Из ове жљезде, која се зове с у з н а ж љ е з д а, иду неколико фиших каналића испод површине горњег капка, и сливају своју течност у око — ал не баш у само око, но по његовој површини. Да видимо у колико долази суза у додир са правим оком. Једна фина кожица, тако названа в е з и ц а, превлачи доњу површину капка, па онда прелази на саму очну јабуку, превлачи р о ж њ а ч у, где је и сама провидна. У везици находе се најфиниј крвни судови што их видимо на човечијој очној јабуци — а осим тога има у њој још и живаца за такнуће, којим осећамо оне болове, кад какво страно тело додирне око. Преко везице слевају се сузе, дакле и недопиру до правога ока. Сузе ваља да одрже везицу вазда влажну и клизаву — и оне очи које су јасне и светле добар су знак здравља.

Digitized by Google

Као што видимо сузе нетеку само у извесним тренутима и из особитих узрока, као што се мисли, но теку дан и ноћ, јер морају да квасе везицу. Кад се човек пробуди из сна, онда се подигне горњи капак и нехотице, и сузе испари — а с тога би морало да се и око брзо осуши, што небива, јер како код човека тако и код животиња несу очи вазда отворене. Природа је поставила два стражара покрај ока, — то су два живца који управљају мишићима што затварају и отварају око. Ти су живци покорни нашој вољи, ал понајвише врше своју дужност и без ње. Један од њих мора да држи око затворено — ал то може само кад се спава — а други опет отвара око — кад се пробудимо — и излаже га светлости. Овај последњи није тако јогунаст, јер брзо попушта како стане око да се суши или ако му прети каква опасност, и то иде тако брзо да врло ретко какво страно тело додирне око. Таком се истом брзином враћа у стари положај, — тако н. пр. ми мислимо да гледамо какав предмет без престанка, а међу тим се сваки час диже и спушта горњи капак те квасн очну јабуку.

Запита ће когод: па кад сузе једнако теку одкуд да квасе само везицу, а неслевају се преко образа као што то бива у извесним тренутима. Најпре и најпре природа је ударила брану сузама, и оне тек онда преливају преко бране кад се сувише накупе. Ту брану чине очни капци а њине трепке несу само „свилне трепавице“ но имају на својим крајевима ушћа од ситних слузних жљезда, које луче једну масну масу, и њоме заустављају сузе. Сузе долазе са спољнег очњег угла, слевају се преко везице до унутрашњег угла, ту се капци удаљавају један од другога, немају трепака и неналежу на очну јабуку. На тај начин постаје ту један простор, који се зове сузно језеро, јер се у њему слевају сузе. Да неби било у брани, која је према сузама управљена, никакве јаме, то се везица скупи у један убор на томе месту, који је код човека мали, а код тица велики. Тај се убор приљубљује у том крају уз очну јабуку, и на њему находи се црвено испупчење — сузна брадавица, и на њој има више слузних жљезда, које су опкољене финим длачицама и које га слузом бране од поплаве суза. Али овој поплави има и друга пута. Баш онде на ивицама очних капака, где ови чине сузно језеро, виде се мали отвори. Ти мали отвори — сузне тачке, — то су ушћа од два канала који усисавају сузе из сузног језера, где су се накупиле — и одводе их у носну дупљу, где се такође находи један канал. На

Digitized by Google

ушћу овог сузног канала има једна запорница која допушта да се сузе слевају у носну дупљу, ал их непушта назад.

Сузе се обично слевају у носну дупљу. Наравно то није ни најмање појетично — али ни јако плакање, где се џепна марама двоструко употребљује, није баш најпојетичније. Кад се много суза накупи или кад су канали затворени у следству болести, онда се слевају сузе низ образе.

Али какав је узрок што се слевају сузе низ образе? Да није какав сакривен, појетичан узрок који нема посла са сузним жљездама, сузним каналима и т. д.? Та загонетка још није сасвим решена — ал ко зна, можда су најпрозаичнији узроци тој појави. Ми знамо да је природа створила сузе да чисте и хране око — и да јаче теку кад се потреба укаже, н. пр. кад какво прашно зрнце, или мушица доспе у око — онда се много више суза лучи, и оне не само да умањују бол, јер пречe трење, но терају страно тело напоље. Тако исто свако надражење *било* јаком светлошћу, димом, хладноћом натерује више суза.

Туга или други дубоки душевни покрети могу да нам натерају сузе на очи — ал томе је узрок надражење сузне жљезде, напрасним пењањем крви у главу, или јаким дражењем живаца. С тога су сузе најчешће код жена и деце. Од људи плачу понајвише сангвиници — и њихове сузе могу бити искрене, ал нестају много и брзо прелазе у заборав. Добри глумци могу да плачу од своје воље. Кад видимо озбиљна човека колеричног или билиозног темперамента где плаче, онда можемо *бити* уверени да је доиста из дубине душе, и да је силно осећање које му је истргло узде његове воље, јер се и сузе покоравају вољи... Али стој — ту је већ песничко поље — и ено већ једнога где већ виче, и хоће да искаже да и њихове сузе имају места.

Доста, доста — куд ћеш више...
Дивна слико дана леши
У осмејку сузном стрепи —
По сред мога срца млада....
Сузан осмех српски пада и т. д.

Ако овако и даље устерате онда нема између нас измирења — јер догод хоћеш ту ћеш наћи песничких суза, нити знаш зашто ни кроз што. — Да нас бог сачува. — Р. Л.

Digitized by Google

ПОДЛИСТАК.

Један француски писац.

Едвард Лабулеј, француски писац, прочуо се са многих својих дела, која је до сад већ написао. У свим његовим делима осим других врлина има једна, која му толико на дику служи, а то је ватрена тежња за слободом. Та му је особина тако јака, да га називају „апостолом слободе.“ Већ је читав век људски од како он проповеда и учи слободу, од како се бори и трпи за њу. Неуморно тумачи он шта је слобода, како се може освојити и осигурати, не престанце доказује, како рђаво људи о слободи мисле, од куда су ти лажни појмови постали и како се могу искоренити. Час бије он непобитним научним доказима, час најпоучљивијим примерима из повеснице, час опет неодољивом силом појезије, час непобедним топузом сатире. Он је писао повесницу здружених држава до утврђења устава т. ј до оживотворења американске слободе. „Ево,“ говори он у сваком ретку ове књиге, „ево како се може утврдити слобода коју од 1789 г не могосмо осигурати.“ После је испитивао које су границе државне свемоћности: „Појединац мора бити слободан“ тако кличе он. „Ропство остаје ропство долазило оно од тирана или од управе или ти од државе. Једна књига о вероисповедној слободи учи нас да слободу треба у све кругове државног и друштвеног живота распрострти ако ћемо да је увек буде.

— Слобода је блажени мир, а не крвави рат, грађански ред а не револуција, закон а не анархија, марљиви труд грађана, а не бескућничка тежња за уживањем, слободно развијање човечности, влада науке и уметности а не беснило незналачке гомиле, слободна реч печатње и говорнице а не прекомерно празно говорење: ове мисли, с којима се сусретамо на свакој страних научних дела писчевих, изражене су и у његовим делима: „Париз у Америци“ и „Царевић-пусто.“

— Има две врсте слободе, тако говори у овом спису краљ муволоваца, једна је реч а друга ствар. Она је лозинка за рат и револуцију, која старо копно раздире; а друга је скуп установа, што чине величину појединца и благостање народа.

— А које су то установе?

— Има их седам: слободна црква, слободна школа, слободна штампа, слободна банка, слободна општина, народна војска и порота.

А на другом месту се опет каже краљу, који тражи амајлију, којом ће да усрећи народ: „Једна једина ствар усрећује народе, а то је слобода; а једна једина им задаје смрт а то је администрација — владавина. —

Писац се не осврће много, што му се пребацује, да он већ од двадесет година непрестано то те то виче: „Живила слобода!“ Писац се је-

Digitized by Google

дино извињује велећи, да он није списатељ но војник, који се за част своје заставе бори а на застави му је написана: „слобода!“

Тако овај апостол слободе непрестано војује за њу. Чим је настало слободније кретање штампе одма он поче издавати лист који служаше слободи и то само слободи. Он у једном броју тога листа вели: Скоро ће настати тренутак кад се неће делити демократија од слободе. На једној страни се сазнало да без слободе штампе и говора сва су друга права неосигурана; а на другој страни се увидило да политичне гаранције нису све и сва. Слободни избори, независне скупштине, и сама штампа нису кадри накнадити прву међу свим слободама, ону, која све друге доноси, а то је право појединца да сам собом влада, да буде господар своје особе, свога имања, својих дела, једном речи: право грађана да располаже својим животом, под тим једним условом, да не повређује слободу других људи.

Једно од најновијих дела лабулејевих је: „Царевић-псето.“ У њему се он опет бори за слободу. То је дело сатира у облику приповетке а садржај јој овај:

Држава муволоваца беше најстарија и најславнија од свију држава. Краљ и краљица не имадоше дуго деце докле се бог после петнаесто-годишњег брака не смилује те им не дарује сина. Вила дневна им се понуди да буде кума. То произведе велико одушевљење. На крштење дође ноћна вила, коју нису звали, и даде царевићу као уздарје разума, снаге и лепоте. Краљ је опијен радошћу па повиче: „Мој је син лав и лисица у једном лицу, он ће бити највећи државник наше породице. Ала сте ви „муволовци срећан народ! чувајте децу и злато своје!“ Само дневна вила провиди ту сплетку њене сестре и науми да царевића спасе из замке, коју му плету, те га у шестнаестој години онога дана и сата кад она усхте претвори у псето. То је писац због тога тако удесно, да би царевић могао ток ствари скроз провидити и да би тако могао проучити задатак владаоца.

У шестнаестој години почне царевић владати. Држава му има три главне душевне снаге: мишљење, говор, дејање, што заступају три независна министра. Један влада не питајући никога за савет; други говори ништа не радећи; а трећи даје савете, на које нико не слуша. Царевић упозна благослове централизације, које му први министар с одушевљењем овако опише: „То је узор, намера и цел сваке владавине да народ и војску једну предводи и у ред доведе: шта онда може боље бити од једне системе, по којој сваког одређују, број му даду и жиг му ударе?“ И тако се непрестано ради да се ова централизација у сваком погледу оживотвори; овде писац најжешће шиба француску систему.

Царевић упозна свога министра-говорника, који брани закон, за који и не зна и одма држи говор у ком га тачку по тачку обара. Када се

Digitized by Google

царевић убезекне и запита каква тајна лежи у овој вештини, одговори министар: „У мојим правилима животним то је лепо што у њима има истина, које су тако старе као свет што је, а тако угажене као друмови; а мана им је што су тако широке, да се све у њих даје сместити и што ништа не доказују.“

Сада се царевић претвара у пса и као такав упозна он народ и самовољство чиновника. Услед тих искустава не верује царевић више као пре безусловно свом првом министру. Царевић запрети, да ће образовати ново министарство, које дотични предупреди, налагујући му, да га је велики војвода ждраловски назвао жутокљуном. Одма се објави рат и битка једна умножи славу муволоваца. Као псето имађаше царевић прилике да упозна страоте ратне. Када се опет врати у варош на ново постане псето и тако саслуша он љубавну исповест своје љубљене Тамаре. Садање друштво најбоље упозна из речи тамариних: „Кад би човек само тео да опу узме, коју воли, то би свет био пун старих девојака. Једини услов женидби је да никога не волимо.“

Кад је царевић опет задобио људски облик упознао је он већ људе, али то упознавање беше жалосно, јер му истина дух рашири али му сломи срце. Вила му се укаже последњи пут па га одведе у слободну државу пријатеља, да тамо упозна слободу. Овде је уметнички вршак сатири, јер овде је обрнута против окова централизације што убијају дух и износи на видик слободу појединца.

Апостол слободе у свом „Паризу у Америци“ шиба друштвене мане садашњег живота, а у „царевићу-псету“ напада на лажне обмане „цесаризма,“ и на његову усредсређујућу управу. Сатира му је и у овом делу врло јака.

(Свршиће се.)

Разне изреке.

Веза пријатељства, која осетљива срца спаја, оплетена је нежно и танко. Нека се најмање продере, увек ће остати трага, јер се неда више никад надвезати. Нека се чува човек, који је стекао своме срцу пријатеља, да га најмање ма само једанпут увреди. Онда је прошло све. Ма се колико мирили, неће повратити пређашње међусобно поштовање. Иза слике пријатеља, који нас је једанпут увредио, појављује се увек у души нашој, ма и у најдубљој унутрашњости, помисао, да нам је учињена неправда, и то смета те не може бити потпуна узајамна поверења, које има толико сласти у себи, не може бити потпуне оданости пријатељске, не може бити једне душе у два тела.

И љубав шта више лакше заборавља. Наравно ту је питање, да ли је то врлина; јер узрок је томе сигурно земаљска особина њезина, страсна

Digitized by Google

природа јој. Страст има само једну тачку у коју гледа: цел, за којом тежи; па кад јој ова после прелазна помрчења на ново засијне, то она опет управља поглед непренимице на њу; што је остраг то она више не види; на то она сасвим заборавља.

Књижевне белешке.

* У „библијографији српских књига“ у последњем броју „Матице“ јавили смо већ нашем читалачком свету, да је изашла „Српска библијографија за најновију књижевност 1741—1867.“ коју је саставио Стојан Новаковић. Књига је ова штампана угледно и у њој су описане све познате српске књиге из означеног периода књижевности. Описи су наведени верно, врло су често пропраћени примедбама и уређени су тако, да је ова књига сад најпоузданије руководство, из којега се може дознати, шта је и колико је на којој струци урађено у српској књижевности. Уједно она је хронолођијски, стручно и по писцима уређена грађа за познање новије српске књижевности.

Да би се читаоци још боље упознали с том књигом обележићемо овде укратко главне одељке њезине. То су: 1. Предговор, у коме је изведен план по ком је цело дело рађено. 2. Опис књига српских за 1741—1867 хронолођијском реду, годину по годину, свака година уређена по азбуци. 3. Књиге којима се не зна године. 4. Књиге за које је писац дознао штампајући дело. 5. Допуне белешкама поред разних књига и гдекоје исправке. 6. Преглед по струкама. 7. Регистри. а Имена писаца наших и странских који се како год спомињу у овој књизи. б. Имена књига без имена пишчева или боље познатих по имену. в. Имена историјских и других лица, која се спомињу у овој књизи. 8. Где је која година и колико је у којој свезака. Цена је овој књизи 20 гр чарш., 2. фор. а. в. која је заиста спрам величине, која је горе означена, умерена. Добити се може у књижарници Вел. Валожића. За наруџбине на више даје се проц. 10 од сто.

Гласник.

* Чешка омладина, угледав се у пример омладине српске, имала је ових дана у Прагу прву своју скупштину, на којој је до 40,000 њих било. Ево одлука које су том приликом донесене:

1. Основни је услов култури како опште тако и посебно образовање. Њоме напредује народ и у материјалном и у рационалном погледу. Негујмо дакле науку у свима струкама њезиним. Не треба да се старамо

Digitized by Google

само за своје посебно него у опште и за народно образовање. Нека образовање иде увек упоред са напретком времена и путем светлости и истине.

2. Најузвишенији украс разумноме и образованоме народу је права вештина, која се оснива с једне стране на вечним законима естетике а с друге на народним начелима, и која је управљена према духу времена. Пригрлимо као свету дужност нашу, да свом снагом унапређујемо ту праву вештину, а устанимо против вештине, која би другим правцем ударила.

3. Телесно здравље, спага и окретност, то су главни услови напредовању и материјалног и рационалног рада. Све што му потпомаже, подиже благостање и моћ народа и државе, потпомаже напредак и образованост. С тога нам ваља радити, да се уведе гимнастика у свима школама нашим. И ми сами развијајмо снагу нашу у гимнастичким друштвима.

4. Тако исто обазримо се и на то, да је поред образовања душе и тела, челичан карактер, узвишен, чист и постојан дух она стена, на којој се оснива живот народни. Узмимо науку из повеснице, да су народи само у трулежу грехова својих пропали.

Ко је дакле са истинском и јасном љубављу одан своме народу, мора неговати и чист живот, грађанску врлину и дух. Само челичним, правичним и чистим карактером може се народ спасти.

То су начела, која омладина чешка усваја.

Ми се обвезујемо светим заветом да ћемо та начела извршивати, и њима руковођени да их не ћемо док смо живи напустити.

А како је омладина нада отачбини и будућности, како је омладина позвана и управо дужна свом снагом радити за благостање и образованост народну, од чега и напредак државе зависи, и како се само уједињеном снагом велике и постојане цели могу постигнути: то да би се боље радило у томе правцу, ваља завести:

Друштво словенске омладине са средишним одбором у Прагу.

То ће друштво заводе, подузећа и различна друштва заводити, ширити и радити:

да народ јача духом и телом;
да унапређује науку и вештину у свима гранама;
да се усавршује у трговини, индустрији и занату;
да се морално и у грађанским врлинама крепи;
да се темељно упозна са начелима правде, њезине моћи и славе.

Да се оснује ова омладинска задруга оставило се одборницима скупштинским.

Digitized by Google

БИБЛИОГРАФИЈА*)

Српске књиге

БЕОГРАДСКА БОЛНИЦА у години 1868. (Прештампано из „Видова дана.“) На 8-ни. 32 стр. Од дра Ј. Валенте, У Београду у државној штампарији. Стоји?

КАЛЕНДАР СА ШЕМАТИЗМОМ КЊАЖЕВСТВА СРБИЈЕ за просту годину 1869. У Београду, у државној штампарији. На 8-ни 104 стр. 4 л. Стоји?

СТАРЕ МАНЕ, СТАРИ ЯДИ. Одломци за новију српску историју. I. Писмо пок. г. Стояна Симића, вице председателя совѣта, пок. г. Ђорђу Протићу б. попечителю унутрашњи дела II. Одговоръ пок. г. Ђорђа Протића, б. попечителя унутрашњи дела, вице председателю совѣта, пок. г. Стояну Симићу. Прештампано из „Руже.“ У Београду у државној штампарији 1869. На 8-ни, 1 л., 48 стр. Стоји?

БЕСЕДА СВЕТОГ ВАСИЛИЈА у спомен светим четрдесет мученицима. Спремио за штампу су два прилога владика Гаврило, а издао: Андрија Станковић, пенз писар полиц београд У Београду у штампарији Николе Стефановића 1869. На 8-ни, 61 стр. Стоји?

(Од споменута два прилога први је: Шта вели Шилер за прво друштво човечанско, а своје мисли казује по Мојсију; а други о црквеном појању и певцима.)

*) Да би ова библиографија што потпунија могла бити, умољавамо лепо све издаватеље и списатеље наше, да би нам љубав имали послати од сваке књиге, коју на свет издаду, по један примерак, или бар потпун и веран наслов сваке књиге. У.

САДРЖАЈ.

О законодавству у уставној држави (Из књиге: „О уставној држави и њезиним установама.“) Од Ђ. Вукићевића. а) О саставу законодавног тела. Један или два дома? — Жалосна врба Песма Мите Калића. — Дан пре... Приповетка. И. С. Тургењева. V. VI. (Наставак.) — Приморске народне песме. Скупио Славољуб Јичар. 7. 8. — Нешто из химије. По немачком од Владана Арсенијевића. Први део. III. IV. — Суза. Једна лекција песницима. По О. Улу. Р. Л. — Подлистак: Један француски писац. — Разне изреке. — Књижевне белешке. — Гласник. — Библиографија.

Издаје: Матица Српска. Уређује: А. Хаџић.

Платонова штампарија у Новоме Саду 1869.

Digitized by Google

Број 16. У НОВОМЕ САДУ 10. ЈУНА 1869. Год. VI

МАТИЦА.

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

ИЗЛАЗИ: десетог, двадесетог и последњега дана сваког месеца на табаку и по.

ПРЕТПЛАТНА ЦЕНА: на год. 4. ф., на по год. 2. ф. на три мес. 1. ф. Рукописи се не враћају.

О ЗАКОНОДАВСТВУ У УСТАВНОЈ ДРЖАВИ.

(Из књиге: „О уставној држави и њезиним установама.“)

Од Ђ. Вукићевића.

а) О саставу законодавнога тела.

Један или два дома?

(Свршетак.)

Другу форму, по којој се горњи домови образују, находимо у таким државама, где чланове горњег дома сам владалац именује, или где уз наименовање владарско само високодостојанственици и поглавице важнијих аристократских породица право гласа у горњем дому имају. Тако находимо у уставу талијанске краљевине од 4. марта 1848., да чланове у талијански сенат сам краљ на цео живот именује. У бирању сенатора краљ је неограничен, само се иште, да бар 40 година сваки сенатор имати мора. Овоме наличан сенат постојао је од пре и у краљевини напуљској, великом војводству тосканском и неким осталим немачким државама. — У Аустрији пак и краљевини пруској има такође право владар именовати поједине, по државу, цркву и књижевност важније мужеве за чланове горњега дома, али поред ових од круне именованих чланова и поред чланова владајуће породице постоје и вирилни чланови, т. ј. такови, који не зависе од наименовања владарског, већ по своме достојанству и друштвеном положају, право гласа у горњем дому имају. Тако у Аустрији, у господском дому, имају право гласа сви митрополити и владике, који носе кнежевски наслов. У Пруској пак поглавице свију некада независних државосталежних породица.

Digitized by Google

Трећа форма, по којој се горњи домови образују, јесте такова, где сам народ бира горњи дом исто тако као и доњи и то посредно или непосредно.

Посредни избор находимо у норвешком уставу. Ту бира народ тако звани стортинг или ти народну скупштину. Овај стортинг бира из своје средине једну четвртину чланова, који онда сачињавају горњи дом или латинг, а остале три четвртине сачињавају доњи дом или оделстинг. Горњи дом може одбацити сваки законски предлог доњег дома једаред, ако га и по други пут одбаци, онда се скупе оба дома, т. ј. цео стортинг уједно, и онда две трећине гласова решавају, да ли се прима предлог или не. У Белгији пак бира народ непосредно чланове за горњи дом на исти начин и по истом изборном правилу, као и за доњи дом; само се иште да сваки сенатор мора бити бар 40 година стар и да плаћа бар 100 фор. непосредна пореза.

Неки су тога мњења, да се и сенат у савезним државама северне Америке и сталежни савет (Ständerath) у Швајцарској имају као горњи домови тих држава сматрати. Но кад поближе посмотримо позив, састав и делокруг ових државних тела, видимо, да су они сасвим друго, него што су горњи домови у уставним монархијама. Сенат у савезним државама северне Америке, а тако исто и сталежни савет у Швајцарској, саставља се тако, да свака савезна провинција посредством свог домаћег законодавног тела два посланика у сенат, а сваки кантон непосредно два посланика у сталежни савет шиљу. Тако састављен сенат и сталежни савет представља онда у североамериканском конгресу и швајцарској сталежној скупштини автономију појединих провинција и кантона. Сенат и сталежни савет нису посебна законодавна тела као горњи домови, они утичу у законодавство само у скупу са народним представницима т. ј. у конгресу и савезној скупштини. У посебном делању јесу више судско-административни него законодавни органи.

Из свега овог што до сад рекосмо, и као што одмах у почетку овога чланка доказасмо, види се, да у правим уставним државама, — а то ће рећи у државама основаним на начелу народног самоопредељења, народне слободе и једнакости, дакле на начелу потпуне народне суверености, — само једноставна система народнога представништва правно постојати може.

Двострука система народног представништва у уставним државама уведена је и уводи се више из обзира целисходности.

Digitized by Google

Упоредив разне облике и начине, по којима се горњи дом у појединим државама образује, видимо, да се њима и обзири целисходности или у опште ни мало, или тек у врло малој мери, а највише тек у толико постижу, у колико се то може постићи и са једноставном системом, која је добро удешена.

Састављање горњега дома из чисто аристократских стихија, као што видимо, нема никаква смисла, тамо где није аристократија најјача државна сила, и где непостоје нарочито аристократски друштвени односаји. Но тога данас већ нигде није, а у будуће за цело ће још мање да буде.

Право искључнога наименовања горњега дома од стране круне неда се такође са уставно-државног гледишта оправдати, јер тиме се другим домом ствара такова снага у држави, која, својим значајем и упливом у решавање јавних државних дела, паралише народно представништво дакле и цео народ. И почем нема никаквих гарантија, да ће оно увек ићи упоредо, а не и ускос народноме представништву, то се бојати великих и несретних сукоба између народа и владе, која уза се има таково државно тело, што искључно или већином од именовања владе зависи. А што се тога приговора тиче, да ће у горњем дому посредством именовања владиног интереси и тежње свију у држави постојећих сталежа и друштвених класа целисходно и хармонично заступљене бити; на то примећујемо прво, да и владу обично при образовању горњега дома руководе много више политички него ли друштвени моменти, а друго ако се Херсова система у изборном реду заведе, онда има много више гарантија, да ће целокупност државних интереса у једном дому народног представништва много боље и потпуније заступљена и представљена бити, него ли онда, ако то од владе и њезиног увиђења зависило буде.

На послетку при добро устројеном унутрашњем пословном реду народнога представништва, по коме се сваки предлог има свестрано двапут и више пута испитати и претресати пре но што законску снагу добије, није се бојати ни пренагљивања ни моментаног заноса, што многи у једноставној системи претпостављају; јер не само владару у уставним монархијама већ и самом председнику у демократијама уступа се више или мање ограничено „вето," т. ј. право да се поједини предлози још једном или више пута у претрес и зрело расуђење узети имају, — што је по себи довољна гарантија да штетног пренагљивања у законодавству не буде.

Digitized by Google

Наше је мњење дакле: да само једноставна система одговара правоме појму и начелу уставне државе, и да се при целисходном устројству ове системе све користи двоструке системе њоме млого лакше, потпуније и савршеније постићи могу.

ЈЕСАМ СРЕТНА?..

Питате ме, божји људи
Јесам сретна, како ми је?
Ој како ћу да вам кажем
Веровати није — није!

Запитајте сунце јарко
Како му је кад засија, —
Је ли сретан цветак мали
Кад поникне, кад проклија!

Запитајте чедо мало
На криоцу мајчиноме,
Кад загрли мајку своју:
Како му је, маленоме!

Је ли сретан сужањ тешки
Кад угледа бела дана,
Јарка сунца и месеца
У слободи угледана?

Јели сретна тица мала
У слободи и у зраку;
Запитајте мушу хитру,
Како јој је у облаку?

Зар је сретна тица мала
Без слободе чиста зрака;
А зар може мушa бити
Без громова и облака! —

Ај сретна сам — људи сретна
Као чедо, као тица мала,
Као муња што се тако
По облаку узвитлала!

Још да ми је, боже свети!
Дотле живет на свијету
Да ми тићи на косову
Стару славу подигнеду!

Ајој, вило посестрнмо,
Зар ти није боној тешко,
Како душман гази рају,
Срце мучи, хај витешко?

Зар не расту више, сејо,
По морачу мелем — траве,
Да ми видаш брата мога
Тешке муке и крваве?

Ал погледај, сејо мила,
На ту гору и облаке,
У тој гори пуно расте
Мелем — биље за јунаке!

Док поникне, док дорасте,
Донеће нам чиле тиће,
А са њима слава паша,
Свежим зраком полетиће!

Д-ћа.

Digitized by Google

ДАН ПРЕ...

Приповетка И. С. Тургењева.

VII.

У вече истога дана седила је Ана Васиљевна у својој соби а сузе тек што јој не ударише. Осим ње беше још у соби Увар Ивановић Стахов, стриц Николе Артемевића, официр у оставци, човек од својих шездесет година, тако дебео да се једва могао кретати, са жутим дремљивим очима, дебелим уснама на жућкастом, поднадувеном лицу. Од када је дао оставку, увек је живио у Москви, од главнога, што га је наслеђио од своје жене, која беше из трговачког реда. Он нигда није радио, а тешко да је и мислио, али ако је и мислио, увек је мисли своје за се задржавао. Једанпут само беше узбуђен, а наиме онда кад је прочитао у новинама о неком новом инструменту „Контрабомбардон-у“ који је онда у Лондону на изложби био. Увар Ивановић пожели тај инструменат, пак распитиваше камо би послао новце за њега. Он је увек носио пространи капут боје дуванове, белу мараму на врату, јео је често и много, и говорио би само у ванредној прилици, кад је морао о чему мњење своје изразити, махао би грчевито прстима од десне руке по ваздуху, почињући најпре од палца малом прсту, а после обратно, и говорећи тешком нategом: „ваљало би.... како год то....“

Увар Ивановић седио је у наслоњачи, поред прозора, пак је тешко дисао. Никола Артемевић ходао је по соби правећи велике кораке и држећи руке у џеповима; на лицу му се видило неко незадовољство. На послетку стаде машући главом, —

— Јесте, поче он, у наше време беху млади људи друкчије васпитани, млади људи из нашег доба нису се усудили вређати старије. А данас само гледам па се дивим. Можда ја немам право; можда они имају. Али опет ја имам своје мисли о стварима: нисам ваљда ни ја рођен звекан. Како ви мислите о томе Уваре Ивановићу?

Увар Ивановић га тек погледа, па стане махати прстима.

— Ја, на прилику, не могу да појмим Јелену Николајевну. Нисам за њу доста узвишен. Њено је срце тако пространо, да обухвата сву природу, до најмањег мољца или жабице, једном речи, све осим свог рођеног оца. То је лепо; ја то већ знам, па се и не срдим. Јер томе су узрок живци, наученост, и полет у небеса... али све то није наша струка. А и господин Шубин.... узмимо да је он ванредан уметник, нећу да се о томе препирем. Али да он вређа старијег човека, којем је, може се рећи,

Digitized by Google

много обвезан, — то признајем, dans mon gros bon sens не могу допустити. Није ми у нарави, да од човека много изискујем; али свашта има своју меру.

У тај мах Ана Васиљевна нагло зазвони. У собу уђе козак.

— Што не долази Павле Јаковљевић? рече она. Шта је то, да га не могу дозвати?

Никола Артемевић слеже раменима. Али на што га, молим вас, звати? Ја све то не захтевам, и не желим.

— Како на што, Никола Артемевићу? Он вас је може бити узнемирио, можда је пореметио ток вашег лечења. Ја оћу да сам с њим на чисто. Оћу да знам чим вас је увредио.

— А ја вам и опет кажем да то не захтевам. И какав је то начин.... devant les domestiques....

Ана Васиљевна лако порумени. — Бадава ви то говорите Никола Артемевићу. Ја нигда.... devant.... les domestiques.... одлази Федињко, пак гледај те ми одма пошаљи Павла Јаковљевића.

Козак изиђе.

— То све није нужно, проговори кроз зубе Никола Артемевић, и стаде на ново корачати по соби. — Ја нисам за то говорио.

— Али, молим вас, Павле је дужан да се пред вама извини.

— Али на што ми његово извињавање? И шта је то извињавати се? То су само фразе.

— Како на што? треба га обавестити.

— Обавештујте га ви сами. Вас ће пре послушати. Ја немам над њиме права.

— Не, Никола Артемевићу, ви сте данас, од кад сте дошли, непрестано рђаво расположени. Ви сте ево, у последње доба, на моје очи омршавили. Бојим се, да вам лечење неће ове године помоћи.

— Лечење је за ме врло нужно, рече Никола Артемевић: јер ми црна џигерица није као што треба.

У тај мах дође Шубин. Он је изгледао уморан. Слаб ироничан осмеј прелетао је преко усана му.

— Ви сте ме звали Ана Васиљевна? рећи ће он.

— За цело. Молим те Паул, то је страшно. Ја сам с тобом врло незадовољна. Како можеш вређати Николу Артемевића?

— Дакле вам се тужио на мене Никола Артемевић, питаше Шубин необичним смешењем и погледа на Стахова. Но овај се окрене и спусти очи.

Digitized by Google

— Тужио се да — ја незнам, чим сп га ти увредио, али чим му драго било, ти се одма мораш извинити, прво за то, што је његово здравље врло растројено, а друго што ми сви у младим годинама морамо поштовати своје добротворе.

— Ох лоњике! мишљаше Шубин окренув се Стахову. Ја сам готов извинити се пред вама, Никола Артемевићу, ако сам вас заиста увредио, рече он, учтиво у пола клањајући се.

— Ја нисам... за то, рече Никола Артемевић, избегавајући поглед шубинов. — У осталом, ја вам радо праштам, већ за то, јер ви знате да ја много не изискујем.

— О томе нема сумње! рече Шубин. — Али допустите ми да вас запитам, зна ли Ана Васиљевна, како сам ја вас управо увредио?

— Ја још ништа не знам, рече она протежући врат.

— Боже благи! рече жестоко Никола Артемевић, — колико сам пута молио и молио, колико говорио, да су ми несносна овака тумачења и призори! Дође човек кући да се одмори, — кажу: породичан круг, interieur, буди отац породици, — кад овамо, а оно којекакви призори, непријетности, немам ни једног тренутка мира! За невољу иде човек у клуб, или.... или ма куд год. Жив човек има своју физику, а ова своје потребе, а овде....

Пак и не довршив изађе Никола Артемевић нагло из собе и лупи вратима. Ана Васиљевна погледи за њим. — У клуб? горко прошапуће она: — не идете ви у клуб, ветрењаче! У клубу немате коме поклањати коње, — пак још суре боје, што је мени најмилија! Јесте, јесте, лакоумни човече, дода она узвишеним гласом, — не идете ви у клуб. А ти, Паул, настави она устајући, — како се не стидиш? Чини ми се да ниси више мали. Ето сад ме опет глава заболела. Знаш ли гди је Зоја?

— Биће у својој соби. Ова лукава лисица увек се од оваке олује у своју пећину скрије.

— Но, до та је, молим те, рече Ана Васиљевна погледав око себе. — Ни си видио моју чашу са утрвеним реном? — Паул, молим те, гоелушај ме, не мој ме у напред срдити.

— Ја вас не желим срдити, тетице! дајте да пољубим вашу ручицу. А ваш рен сам видио у кабинету на столу.

— Даринка га увек гдигод заборави, рече Ана Васиљевна одлазећи и шуштајући својом свиленом аљином.

И Шубин пође за њом, али остаде кад чу за собом троми глас Увара Ивановића.

— Не тако би тебе балавца.... ваљало, говораше официр у оставци.

Digitized by Google

БИБЛИОГРАФИЈА*)

Српске књиге

БЕОГРАДСКА БОЛНИЦА у години 1868. (Прештампано из „Видова дана.“) На 8-ни. 32 стр. Од дра Ј. Валенте, У Београду у државној штампарији. Стоји?

КАЛЕНДАР СА ШЕМАТИЗМОМ КЊАЖЕВСТВА СРБИЈЕ за просту годину 1869. У Београду, у државној штампарији. На 8-ни 104 стр. 4 л. Стоји?

СТАРЕ МАНЕ, СТАРИ ЈАДИ. Одломци за новију српску историју. I. Писмо пок. г. Стојана Симића, вице председателя совѣта, пок. г. Ђорђу Протићу б. попечителю унутрашњи дела II. Одговоръ пок. г. Ђорђа Протића, б. попечителя унутрашњи дела, вице председателю совѣта, пок. г. Стојану Симићу. Прештампано из „Руже.“ У Београду у државној штампарији 1869. На 8-ни, 1 л., 48 стр. Стоји?

БЕСЕДА СВЕТОГ ВАСИЛИЈА у спомен светим четрдесет мученицима. Спремио за штампу су два прилога владика Гаврило, а издао: Андрија Станковић, пенз писар полиц београд У Београду у штампарији Николе Стефановића 1869. На 8-ни, 61 стр. Стоји?

(Од споменута два прилога први је: Шта вели Шилер за прво друштво човечанско, а своје мисли казује по Мојсију; а други о црквеном појању и певцима.)

*) Да би ова библиографија што потпунија могла бити, умољавамо лепо све издавателье и списателье наше, да би нам љубав имали послати од сваке књиге, коју на свет издаду, по један примерак, или бар потпун и верап наслов сваке књиге. У.

САДРЖАЈ.

О законодавству у уставној држави (Из књиге: „О уставној држави и њезиним установама.“) Од Ђ. Вукићевића. а) О саставу законодавнога тела. Један или два дома? — Жалосна врба Песма Мите Калића. — Дан пре... Приповетка. И. С. Тургењева. V. VI. (Наставак.) — Приморске народне песме. Скупио Славољуб Лжичар. 7. 8. — Нешто из химије. По немачком од Владана Арсенијевића. Први део. III. IV. — Суза. Једна лекција песпицима. По О. Улу. Р. Л. — Подлистак: Један француски писац. — Разне изреке. — Књижевне белешке. — Гласник. — Библиографија.

Издаје: Матица Српска. Уређује: А. Хаџић.

Платонова штампарија у Новоме Саду 1869.

Digitized by Google

Број 16. у новоме саду 10. јуна 1869. Год. VI

МАТИЦА.

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

ИЗЛАЗИ: десетог, двадесетог и последњега дана сваког месеца на табаку и по.

ПРЕТПЛАТНА ЦЕНА: на год. 4. ф., на по год. 2. ф. на три мес. 1. ф. Рукописи се не враћају.

О ЗАКОНОДАВСТВУ У УСТАВНОЈ ДРЖАВИ.

(Из књиге: „О уставној држави и њезиним установама.“)

Од Ђ. Вукићевића.

а) О саставу законодавнога тела.

Један или два дома?

(Свршетак.)

Другу форму, по којој се горњи домови образују, находимо у таким државама, где чланове горњег дома сам владалац именује, или где уз наименовање владарско само високодостојанственици и поглавице важнијих аристократских породица право гласа у горњем дому имају. Тако находимо у уставу талијанске краљевине од 4. марта 1848., да чланове у талијански сенат сам краљ на цео живот именује. У бирању сенатора краљ је неограничен, само се иште, да бар 40 година сваки сенатор имати мора. Овоме наличан сенат постојао је од пре и у краљевини напуљској, великом војводству тоскањском и неким омањим немачким државама. — У Аустрији пак и краљевини пруској има такође право владар именовати поједине, по државу, цркву и књижевност важније мужеве за чланове горњега дома, али поред ових од круне именованих чланова и поред чланова владајуће породице постоје и вирилни чланови, т. ј. такови, који не зависе од наименовања владарског, већ по своме достојанству и друштвеном положају, право гласа у горњем дому имају. Тако у Аустрији, у господском дому, имају право гласа сви митрополити и владике, који носе кнежевски наслов. У Пруској пак поглавице свију некада независних државосталежних породица.

Digitized by Google

Трећа форма, по којој се горњи домови образују, јесте такова, где сам народ бира горњи дом исто тако као и доњи и то посредно или непосредно.

Посредни избор находимо у норвешком уставу. Ту бира народ тако звани стортинг или ти народну скупштину. Овај стортинг бира из своје средине једну четвртину чланова, који онда сачињавају горњи дом или латинг, а остале три четвртине сачињавају доњи дом или оделстинг. Горњи дом може одбацити сваки законски предлог доњег дома једаред, ако га и по други пут одбаци, онда се скупе оба дома, т. ј. цео стортинг уједно, и онда две трећине гласова решавају, да ли се прима предлог или не. У Белгији пак бира народ непосредно чланове за горњи дом на исти начин и по истом изборном правилу, као и за доњи дом; само се иште да сваки сенатор мора бити бар 40 година стар и да плаћа бар 100 фор. непосредна пореза.

Неки су тога мњења, да се и сенат у савезним државама северне Америке и сталежни савет (Ständerath) у Швајцарској имају као горњи домови тих држава сматрати. Но кад поближе посмотримо позив, састав и делокруг ових државних тела, видимо, да су они сасвим друго, него што су горњи домови у уставним монархијама. Сенат у савезним државама северне Америке, а тако исто и сталежни савет у Швајцарској, саставља се тако, да свака савезна провинција посредством свог домаћег законодавног тела два посланика у сенат, а сваки кантон непосредно два посланика у сталежни савет шиљу. Тако састављен сенат и сталежни савет представља онда у североамериканском конгресу и швајцарској сталежној скупштини автономију појединих провинција и кантона. Сенат и сталежни савет нису посебна законодавна тела као горњи домови, они утичу у законодавство само у скупу са народним представницима т. ј. у конгресу и савезној скупштини. У посебном делању јесу више судско-административни него законодавни органи.

Из свега овог што до сад рекосмо, и као што одмах у почетку овога чланка доказасмо, види се, да у правим уставним државама, — а то ће рећи у државама основаним на начелу народног самоопредељења, народне слободе и једнакости, дакле на начелу потпуне народне суверености, — само једноставна система народнога представништва правно постојати може.

Двострука система народног представништва у уставним државама уведена је и уводи се више из обзира целисходности.

Digitized by Google

Упоредив разне облике и начине, по којима се горњи дом у појединим државама образује, видимо, да се њима и обзири целисходности или у опште ни мало, или тек у врло малој мери, а највише тек у толико постижу, у колико се то може постићи и са једноставном системом, која је добро удешена.

Састављање горњега дома из чисто аристократских стихија, као што видимо, нема никаква смисла, тамо где није аристократија најјача државна сила, и где непостоје нарочито аристократски друштвени односаји. Но тога данас већ нигде није, а у будуће за цело ће још мање да буде.

Право искључнога наименовања горњега дома од стране круне неда се такође са уставно-државног гледишта оправдати, јер тиме се другим домом ствара такова снага у држави, која, својим значајем и упливом у решавање јавних државних дела, паралише народно представништво дакле и цео народ. И почем нема никаквих гарантија, да ће оно увек ићи упоредо, а не и ускос народноме представништву, то се бојати великих и несретних сукоба између народа и владе, која уза се има таково државно тело, што искључно или већином од наименовања владе зависи. А што се тога приговора тиче, да ће у горњем дому посредством наименовања владиног интереси и тежње свију у држави постојећих сталежа и друштвених класа целисходно и хармонично заступљене бити; на то примећујемо прво, да и владу обично при образовању горњега дома руководе много више политички него ли друштвени моменти, а друго ако се Херсова система у изборном реду заведе, онда има много више гарантија, да ће целокупност државних интереса у једном дому народног представништва много боље и потпуније заступљена и представљена бити, него ли онда, ако то од владе и њезиног увиђења зависило буде.

На послетку при добро устројеном унутрашњем пословном реду народнога представништва, по коме се сваки предлог има свестрано двапут и више пута испитати и претресати пре но што законску снагу добије, није се бојати ни пренагљивања ни моментаног заноса, што многи у једноставној системи претпостављају; јер не само владару у уставним монархијама већ и самом председнику у демократијама уступа се више или мање ограничено „вето," т. ј. право да се поједини предлози још једном или више пута у претрес и зрело расуђење узети имају, — што је по себи довољна гарантија да штетног пренагљивања у законодавству не буде.

Digitized by Google

Наше је мњење дакле: да само једноставна система одговара правоме појму и начелу уставне државе, и да се при целисходном устројству ове системе све користи двоструке системе њоме млого лакше, потпуније и савршеније постићи могу.

ЈЕСАМ СРЕТНА?..

Питате ме, божји људи
Јесам сретна, како ми је?
Ој како ћу да вам кажем
Веровати није — није!

Запитајте сунце јарко
Како му је кад засија, —
Је ли сретан цветак мали
Кад поникне, кад проклија!

Запитајте чедо мало
На криоцу мајчиноме,
Кад загрли мајку своју:
Како му је, маленоме!

Је ли сретан сужањ тешки
Кад угледа бела дана,
Јарка сунца и месеца
У слободи угледапа?

Јели сретна тица мала
У слободи и у зраку;
Запитајте мушу хитру,
Како јој је у облаку?

Зар је сретна тица мала
Без слободе чиста зрака;
А зар може мушa бити
Без громова и облака! —

Ај сретна сам — људи сретна
Као чедо, као тица мала,
Као мушa што се тако
По облаку узвитлала!

Још да ми је, боже свети!
Дотле живет на свијету
Да ми тићи на косову
Стару славу подигнеду

Ајој, вило посестрпмо,
Зар ти није боној тешко,
Како душман гази рају,
Срце мучи, хај витешко?

Зар не расту више, сејо,
По морачу мелем — траве,
Да ми видаш брата мога
Тешке муке и крваве?

Ал погледај, сејо мила,
На ту гору и облаке,
У тој гори пуно расте
Мелем — биље за јунаке!

Док поникне, док дорасте,
Донеће нам чиле тиће,
А са њима слава паша,
Свежим зраком полетиће!

Д-ћа.

Digitized by Google

ДАН ПРЕ...

Приповетка И. С. Тургењева.

VII.

У вече истога дана седила је Ана Васиљевна у својој соби а сузе тек што јој не ударише. Осим ње беше још у соби Увар Ивановић Стахов, стриц Николе Артемевића, официр у оставци, човек од својих шездесет година, тако дебео да се једва могао кретати, са жутим дремљивим очима, дебелим уснама на жућкастом, поднадувеном лицу. Од када је дао оставку, увек је живио у Москви, од главнога, што га је насљедио од своје жене, која беше из трговачког реда. Он нигда није радио, а тешко да је и мислио, али ако је и мислио, увек је мисли своје за се задржавао. Једанпут само беше узбуђен, а наиме онда кад је прочитао у новинама о неком новом инструменту „Контрабомбардон-у" који је онда у Лондону на изложби био. Увар Ивановић пожели тај инструменат, пак распитиваше камо би послао новце за њега. Он је увек носио пространи капут боје дуванове, белу мараму на врату, јео је често и много, и говорио би само у ванредној прилици, кад је морао о чему мњење своје изразити, махао би грчевито прстима од десне руке по ваздуху, почињући најпре од палца малом прсту, а после обратно, и говорећи тешком нагегом: „ваљало би.... како год то...."

Увар Ивановић седио је у наслоњачи, поред прозора, пак је тешко дисао. Никола Артемевић ходао је по соби правећи велике кораке и држећи руке у џеповима; на лицу му се видило неко незадовољство. На послетку стаде машући главом, —

— Јесте, поче он, у наше време беху млади људи друкчије васпитани, млади људи из нашег доба нису се усудили вређати старије. А данас само гледам па се дивим. Можда ја немам право; можда они имају. Али опет ја имам своје мисли о стварима: нисам ваљда ни ја рођен звекан. Како ви мислите о томе Уваре Ивановићу?

Увар Ивановић га тек погледа, па стане махати прстима.

— Ја, на прилику, не могу да појмим Јелену Николајевну. Нисам за њу доста узвишен. Њено је срце тако пространо, да обухвата сву природу, до најмањег мољца или жабице, једном речи, све осим свог рођеног оца. То је лепо; ја то већ знам, па се и не срдим. Јер томе су узрок живци, наученост, и полет у небеса... али све то није наша струка. А и господин Шубин.... узмимо да је он ванредан уметник, нећу да се о томе препирем. Али да он вређа старијег човека, којем је, може се рећи,

Digitized by Google

много обвезан, — то признајем, dans mon gros bon sens не могу допустити. Није ми у нарави, да од човека много изискујем; али свашта има своју меру.

У тај мах Ана Васиљевна нагло зазвони. У собу уђе козак.

— Што не долази Павле Јаковљевић? рече она. Шта је то, да га не могу дозвати?

Никола Артемевић слеже раменима. Али на што га, молим вас, звати? Ја све то не захтевам, и не желим.

— Како на што, Никола Артемевићу? Он вас је може бити узнемирио, можда је пореметио ток вашег лечења. Ја ћу да сам с њим на чисто. Ћу да знам чим вас је увредио.

— А ја вам и опет кажем да то не захтевам. И какав је то начин.... devant les domestiques....

Ана Васиљевна лако порумени. — Бадава ви то говорите Никола Артемевићу. Ја нигда.... devant.... les domestiques.... одлази Федињко, пак гледај те ми одма пошаљи Павла Јаковљевића.

Козак изиђе.

— То све није нужно, проговори кроз зубе Никола Артемевић, и стаде на ново корачати по соби. — Ја нисам за то говорио.

— Али, молим вас, Павле је дужан да се пред вама извини.

— Али на што ми његово извињавање? И шта је то извињавати се? То су само фразе.

— Како на што? треба га обавестити.

— Обавештујте га ви сами. Вас ће пре послушати. Ја немам над њиме права.

— Не, Никола Артемевићу, ви сте данас, од кад сте дошли, непрестано рђаво расположени. Ви сте ево, у последње доба, на моје очи омршавили. Бојим се, да вам лечење неће ове године помоћи.

— Лечење је за ме врло нужно, рече Никола Артемевић: јер ми црна џигерица није као што треба.

У тај мах дође Шубин. Он је изгледао уморан. Слаб ироничан осмеј прелетао је преко усана му.

— Ви сте ме звали Ана Васиљевна? рећи ће он.

— За цело. Молим те Паул, то је страшно. Ја сам с тобом врло незадовољна. Како можеш вређати Николу Артемевића?

— Дакле вам се тужио на мене Никола Артемевић, питаше Шубин необичним смешењем и погледа на Стахова. Но овај се окрене и спусти очи.

Digitized by Google

— Тужио се да — ја незнам, чим си га ти увредио, али чим му драго било, ти се одма мораш извинити, прво за то, што је његово здравље врло растројено, а друго што ми сви у младим годинама морамо поштовати своје добротворе.

— Ох лоњике! мишљаше Шубин окренув се Стахову. Ја сам готов извинити се пред вама, Никола Артемевићу, ако сам вас заиста увредио, рече он, учтиво у пола клањајући се.

— Ја нисам... за то, рече Никола Артемевић, избегавајући поглед шубинов. — У осталом, ја вам радо праштам, већ за то, јер ви знате да ја много не изискујем.

— О томе нема сумње! рече Шубин. — Али допустите ми да вас запитам, зна ли Ана Васиљевна, како сам ја вас управо увредио?

— Ја још ништа не знам, рече она протежући врат.

— Боже благи! рече жестоко Никола Артемевић, — колико сам пута молио и молио, колико говорио, да су ми несносна овака тумачења и призори! Дође човек кући да се одмори, — кажу: породичан круг, interieur, буди отац породици, — кад овамо, а оно којекакви призори, непријетности, немам ни једног тренутка мира! За невољу иде човек у клуб, или.... или ма куд год. Жив човек има своју физику, а ова своје потребе, а овде....

Пак и не довршив изађе Никола Артемевић нагло из собе и лупи вратима. Ана Васиљевна погледи за њим. — У клуб? горко прошапуће она: — не идете ви у клуб, ветрењаче! У клубу немате коме поклањати коње, — пак још суре боје, што је мени најмилија! Јесте, јесте, лакоумни човече, дода она узвишеним гласом, — не идете ви у клуб. А ти, Паул, настави она устајући, — како се не стидиш? Чини ми се да ниси више мали. Ето сад ме опет глава заболела. Знаш ли гди је Зоја?

— Биће у својој соби. Ова лукава лисица увек се од оваке олује у своју пећину скрије.

— Но, до та је, молим те, рече Ана Васиљевна погледав око себе. — Ни си видио моју чашу са утрвеним реном? — Паул, молим те, гоелушај ме, не мој ме у напред срдити.

— Ја вас не желим срдити, тетице! дајте да пољубим вашу ручицу. А ваш рен сам видио у кабинету на столу.

— Даринка га увек гдигод заборави, рече Ана Васиљевна одлазећи и шуштајући својом свиленом аљином.

И Шубин пође за њом, али остаде кад чу за собом троми глас Увара Ивановића.

— Не тако би тебе балавца.... ваљало, говораше официр у оставци.

Digitized by Google

Шубин му дође ближе. — А за што би ме ваљало честити Увaре Ивановићу?

— За што? За то што си млад, пак треба да уважаваш.

— Кога?

— Кога? Знаш ти кога. Покажи зубе.

Шубин скрсти руке.

— Ох ви представниче складнога начела, рече он, — ви подземна сило, основе општег здања.

Увар Ивановић стане махати прстима говорећи:

— Доста је, не искушавај ме.

— Ето племића, настави Шубин, па још доста у годинама, — а колико у њему има још сретне и детињасте вере! Пазите! Знате ли ви, човече природе, за што се Никола Артемевић срди на ме? Та ја сам с њиме данас цело јутро провео код његове Немице. Та ми смо данас сви троје заједно певали: „Не одлази од мене.“ То да сте чули! Вас то вређа. Али ми смо певали, господине мој, певали — на послетку ми се досади; видим није добро, нешто је врло много нежности. Онда им почнем пркосити. То је врло лепо било. Најпре се она на мене расрдила, а после на њега; на послетку се он на њу расрдио пак јој је казао, да је он тек код куће сретан, и да је онде за њ прави рај; а она на то одговори да он нема наравствености; на то јој опет ја рекнем немачки: Ах! Онда он отиде, а ја заостанем; он дође овамо, то јест у рај, и овде му је опет мучно. За то је почео мрмљати. Но сад ми реците ко је од нас двојице крив?

— За цело ти, одговори Увар Ивановић.

— Шубин га оштро погледа. — Усуђујем се запитати вас, поштовани витеже, у след каквог уверења изволили сте изговорити те речи. Или можда само с тога да потресете ваздух и да произведете звук?

— Не кушај ме, рекох ти, простење Увар Ивановић.

Шубин побеже из собе церекајући се. — Ej, кликне после четврт сата Увар Ивановић: — овај... чашицу ракије.

Козак донесе на служавнику ракију и хлеба. Увар Ивановић узе полагано чашицу, пак дуго гледаше на њу, као да не појми шта му је у руци. Онда опет погледи на козака, пак га запита: не зову ли га Василијем? После му се на лицу виђаше огорчење, на последак попије ракију, и окуси леба пак стаде тражити мараму по џеповима. Међутим је козак давно однео служавник и тањирић са хлебом и трошећи сам остатке, заклонио се беше за обешени капут господина свога, а Увар Ива-

Digitized by Google

ювић је још све једнако држао на раширеним прстима мараму, и с оним је истим огорчењем гледао кад у прозор, кад у патос, кад опет у дуварове.

VIII.

Када се Шубин у своју собу врати, узе књигу и стаде читати. Мало час дође му собар Николе Артемевића, пак му предаде мало писамце запечаћено великим печатом са грбом породице стаховљеве. „Ја се надам, беше у писму, да ви као поштен човек, нећете ни једном речицом споменути познату вам меницу, о којој је јутрос била реч. Вама су позната моја начела, мој одношај као и незнатност своте и друге прилике. На послетку знајте, да има породичних тајана, које морате поштовати, породичан мир је светиња, коју само парушавају êtres sans coeur, (људи без срца) међу које вас рачунати немам повода! (Писамце ово ми натраг пошаљите.) Н. С.

Шубин напише доле оловком на истом писму ово: „Не брините се, ја још до сад мараме из туђих џепова не извлачим," пак врати писмо собару и стаде на ново читати. Али књига на скоро исклизи из руку његових. Он погледа на румено небо, и на младе, високе оморике пред прозором, које сасвим одлучене од других дрва стајаху пак помисли: „Оморика је обдан модре боје, а како је дивно зелена у вече." Тада пође у башту у некој нади да ће онде наћи Јелену. И није се преварио. Пред њиме на стазици се у тај мах зашарени аљина њезина. Шубин је брзо достигне пак рече: — Не гледајте на моју страну јер ја то не заслужујем. Поглед њен прелети брзо преко њега, она се мало осмене, пак пође даље, дубље у башту. Али он се даде за њоме.

— Ја вас молим, рече он, да не гледате на ме, — а овамо говорим с вама: то је очито противусловље! Али све једно, није ми то првина. Баш сад сам се сетио, да вас још нисам молио за опроштење због мојих јучерашњих будалаштина. Срдите ли се још на мене, Јелена Николајевна?

Она застаде али му не одговори одма — не што би се срдила, већ што јој мисли у тај мах далеко беху.

— Не, рече она на послетку, — ја се на вас ни мало не срдим.

Шубин се угризе у усне.

— Какво забринуто.... и какво равнодушно лице! промуца он. — Јелена Николајевна, настави узвишеним гласом Шу-

бин, — допустите ми, да вам једну приповетчицу испричам. Ја сам имао пријатеља једног, а овај је опет имао друга, који из почетка беше уредан човек, али се на скоро пропије. Једаред рано у јутру пријатељ мој сусретне свога друга, који је по обичају напит био (но морам вам приметити да се већ онда нису дружили), пак окрене од њега главу. На то му приђе онај па рече: „Ја се неби срдио да сте прошли мимо мене, пак да ме нисте поздравили, али за што окрећете главу? Ја пијем, но можда само за то да си тугу растерам. Мир моме праху!“

Шубин ућути.

— То је све? рече Јелена.

— Све.

— Ја не разумем на што ви смерате? Баш сада сте рекли да не гледам на вашу страну.

— Јест, а сада сам опет казао, да није лепо окретати главу.

— А зар сам ја.... питаше Јелена.

— А зар нисте?

Јелена лако порумени пак му пружи руку, коју Шубин срдачно притисне.

— Ви као да сте ме ухватили у ружном осећају, рече она, — али је ваше подозрење неправедно. Ја ни помислила нисам туђити вас се.

— Узмимо да нисте. Али признајте да у вашој глави има у овај мах иљаду мисли, од којих ми ни једну не би поверили. Јел те да сам погодио?

— Може бити.

— Али за што је то?

— Моје мисли самој мени нису јасне, рече Јелена.

— Пак како да их другоме поверавате, прихвати Шубин. Но ја ћу вам рећи у чему је ствар. Ви немате поверења у мени.

— Ја?

— Ви да, ви си уображавате да се ја у свачему у пола претварам за то што сам ја уметник; ви мислите да ја не да нисам способан за што више — у томе можда и право имате, — али да у мене не може бити никаквог истинитог осећања: да ја не могу ни плакати искрено, да сам на послетку лажа и сплеткаш — и то све за то, што сам уметник. Боже мој! какви смо ми несретни људи! Ја би се на пример заклео да ви и то не верујете е се ја кајем.

— Није тако, Павле Јаковљевићу, ја верујем да се кајете, и да су вам сузе искрене. Али мени се опет чини, да вас само занима то кајање и те сузе.

Digitized by Google

Шубин се тргне.

— Но ја већ видим, да је то код вас, као што се лекари изражавају, casus incurabilis, — неизлечива болест. — Не остаје ми дакле друго већ да приклоним главу па да се покорим. А међутим, боже мој! је л то баш све истина, јесам ли ја управо такав кад близу мене живи овакова душа? Пак још кад имаш то страшно уверење, да ту душу нигда нећеш проникнути, нигда дознати за што тугује, за што ли се радује, шта се у њојзи збива, шта ли она жели, куда ли иде.... Кажите ми, проговори опет после кратког чутања Шубин: — јелте да ви неби могли нигда, ни по што, баш ни у каквој прилици заволети уметника?

Јелена му управо погледа у очи, пак рече:

— Не верујем Павле Јаковљевићу.

— Је л нужно било доказа, рече Шубин с смешном тугом на лицу. — После овога, мислим, да не треба да вам дуже узнемиривам вашу усамљену шетњу. На мом месту би сада професор запитао: а на каквом основу сте рекли да неверујете? Али ја нисам професор већ дете по вашем појму; но не заборавите да од деце главу не окрећу. Због ом, мир моме праху!

Јелена га хтеде задржати али се промисли пак рече:

— Због ом!

Шубин беше изашао из авлије на пут. Не далеко од стана Стаховљевих сусрете Берсенева. Он долазаше брзо корачајући, погнутом главом и шеширом на потиљак забаченим.

— Андрија Петровићу! викне Шубин.

Берсенев застаде.

— Ајд' ајд', настави Шубин: — ја те нећу задржавати. Иди управо у башту; онде ћеш наћи Јелену. Она те, чини ми се, очекује.... некога очекује на сваки начин.... Појмиш ли силу тих речи: она те очекује! — Но знаш ли брате, у каквој сам ја чудноватој прилици: представи си, ја већ ево две године како у једној кући с њоме живим, и како сам у њу заљубљен, а тек овога тренутка сам је, не могу управо рећи познао, већ сам само видио нешто, што ме је задивило. Не гледај ме, молим те, тако горко и подсмешљиво, то не приличи таквом озбиљном човеку. А сада одлази Јелени, а ја идем.... мислиш Зоји? Не, брате, још црње и горе: идем кнезу Чикурасову. То ти је добротвор мој, родом је казански Татар, налик нешто на Волгина. Видиш ли ово писмо у ком ме позива, и ова слова: R. S. V. P.? Ни овде на селу од њих немам мира. Addio!

Берсенев је ћутећи и мало збуњено слушао Шубина; по-

Digitized by Google

сле неколико тренутака доспе у стан Стаховљевих. Шубин доиста оде кнезу Чикурасову и изговори му на најлепши начин највеће грубијанлуке. Добротвор из казанских Татара се церекао на све то, исто тако и гости његови, премда ни један од њих не беше весео и, кад се разиђоше, беху сви рђаво расположени.

(Наставиће се.)

ПРИМОРСКЕ НАРОДНЕ ПЕСМЕ.

(Скупио Славољуб Јичар.)

9.

С богом нехарпа душо,
Треба нам се делити,
Што ћу ја, јадан чинити,
Далеко од тебе?
Прико пространа поља,
Прико дубока мора,
Прико зелених гора
Жалостан ћу се зват'.
Видиш на моје жалбе
Гди море рибе измеће,
Ал твоје срце неће
За меном проплакат'.
Видиш на моје жалбе
Сунце ће потамнити,
Сузе ће ми чинити
Звездама свитлост скрит'.
Видиш на моје жалбе
Бледит' ће свако цвеће,
Још твоје срце неће,
За меном проплакат'.
Ево ти китy враћам,
Ку си ми негдар дала,
На њој ти мала хвала,
Отрован цвет је у њој
Неверна дивојко!

10.

Ој Јелена, вода ти ледена!
Покрај воде перо посађено,
И уз воду ружица румена.
Што је перо, то је млади Ive.
Што је ружица, то млада Јелица!

НЕШТО ИЗ ХИМИЈЕ.

По немачком од Владана Арсенијевића.

Први део.

V.

Пре свега ћемо се постарати, да разјаснимо, шта је то управо хемичан спој? Тиме ћемо онда боље моћи својим читаоцима разјаснити особито важне спојеве кисика с другим материјама.

Digitized by Google

Елем. Готово све ствари, што их видимо у обичноме животу или у природи, нису просте материје, него су сложене из разних материја. Само неки метали, као што су: злато, сребро, бакар, гвожђе, олово, цинак и т. д., јесу просте материје, и ми их као такове налазимо у обичноме животу.

Химија има задатак, да изнађе, из колико се простих материја састоји управо свет, и с тога је све, чега се год могаше докопати, испитивала и разматрала. При отом се испитивању нашло, да су силни милијони ствари, што их има на земљи, састављени из шездесет и пет простих једноставних материја, које су разнолико спојене једна с другом, и тако образују најразноличније ствари на свету. Може се у неку руку рећи: створац свију ствари требао је да створи само шездесет и пет ствари, јер из отих шездесет и пет ствари и из њиних међусобних разноликих спојева образован је читав свет.

Већ смо навели пример о кухињској соли. Ко би и помислио, да се кухињска со састоји из две ствари, од којих је једна метал, а друга отровна ваздушна врста; па и пак је то тако. Метал се каже натријум, а ваздушна врста зове се хлор. То су две праосновке, које, кад се споје химијски, дају чисту кухињску со. Дакле со није праосновка (стихија), није је дакле ни требало створити. Само не ваља мислити, да из натријума не може постати ништа друго, него само кухинска со, или да се хлор употребљује ли за то. Натријум се спаја с многим другим материјама, и из тога споја постају са свим друкчије ствари, — исто тако и хлор. И тако бива и са свима осталим праосновкама; чим се химијски споје с другом материјом, постане од туда и друга ствар, која ни по изгледу, ни по кусу, ни по мирису не личи на праосновке или на други који спој истих. —

Ама шта је управо химијски спој? Како постаје? и чиме се изазива? Можемо ли све ствари на свету химијски спојити?

На то одговара химија овако:

Шездесет и пет праосновака, које се иначе кажу и пратварке, стихије, елементи, имају особито својство, да под извесним околностима најмањег делића једне материје привлаче најмање делиће друге које материје и тиме се споје две материје особеном снагом привлаке и образују у своме споју са свим нову ствар, која често пута ни по чему не наличи на материје.

У обичним књигама за учење назива се та склоност материје, да се споји с другом којом материјом, — „сродством;“ па се каже на прилику: кисик има сродства с угљеном и спаја се

Digitized by Google

с њиме химијски, да образује угљену киселину. Ама име то „сродство“ може лако да заведе човека, јер се мисли, да материје, које имају сродства једно с другим морају и међу собом ма у какву руку бити једнаке или бар налик једно на друго, као што то у обичноме животу бива код сродства. — Но овде је баш на против: Што су разноличнија својства двеју материја, тим се живље и брже спајају.

Две материје, које личе једно на друго по природи својој, по својим својствима, никако се не спајају међу собом, или само врло тешко. Н. пр. гвожђе и сребро су две пратварке, које по својој природи веома много наличе једно на друго; ама се оне не спајају химијски међу собом. На против кисик није ни по чему налик ни на сребро ни на гвожђе, па ипак се под угодним околностима сребро спаја с кисиком и образује мрк прашак, за који нико не би могао рећи, да је то чисто светло сребро и провидни кисик; исто се тако спаја кисик с гвожђем и образује нашу обичну рђу, која превуче цело гвожђе, кад ово лежи у влажну ваздуху. —

За сад ћемо се задовољити с правилом, да све пратварке, колико их год има, имају вољу да се спајају, и то тим већма, што су материје разноличније по природи својој.

VI.

По што смо сада видели, да химијске пратварке имају неки особен нагон, да се споје међу собом, и по што смо уједно и искусили, да је тај нагон спајања увек јачи, што материје мање личе једна на другу по природи својој, то ћемо се сада попаштити, да познамо мало из ближе спојеве кисика, околности и појаве, под којима бивају.

Не сме се узети, да се материје две одмах споје, чим их ставимо једно уз друго; за ото су нужне неке околности, које ће спајање привести у дело, које ће га помагати или убрзавати.

Видели смо да су се кисик и угљен спојили и да су образовали угљену киселину. Ама за то је свакако потребно, да се угљен запали или правије, угаљ се само онда спаја, кад се тако загреје, да се сав усија. — Исто је тако било и с другим материјама, што их напоменусмо при опитима са кисиком. Сумпор можемо неколико дана махнути у кисику, па не ће се спојити с кисиком, ни образовати сумпорасту киселину. Тек кад запалимо мали део ода њ, тек ће се онда почети спајати, и тим спаја-

Digitized by Google

њем се образује толика жега, да се запали и сав други незапаљени сумпор, а спајање онда иде све даље и даље.

Веома је важно, да то разјаснимо себи што боље, јер тиме само можемо разјаснити и кијамет других појава, што их виђамо дневице.

Од куда је то, да нешто мало жива угљевља запали читаву пећ пуну дрва и да претури и њих у угаљ? И шта је томе нужно, ако хоћемо, да то буде тако и да се не погаси угљевље?

То је од туда, што оно живо угљевље угреје јако дрво, које му је понајближе. А по што се само дрво састоји из угљика, то ће жега учинити, да се споји угљик дрвета с кисиком ваздуха, који је у пећи и тиме букне онај део дрвета, што је уз угљевље. — За ото је нужно, да у пећ долази непрестано свеж ваздух, јер ће спајање трајати само дотле, докле се доваћа свеж кисик дрвету. Не доваћамо ли више кисика, ватра ће се угасити, т. ј. престаће химијско спајање кисика с угљиком дрвета.

За то ће и свако дете знати, да пећ ваља да има промахе.

У истини, ако не дамо да улази свеж ваздух, дакле нов кисик, мора се ватра угасити; јер ватра постаје само од туда, што се химијски сп је кисик и угљик дрвета. Или на против, начинимо ли у пећи такову направу, којом се образује у пећи све свеж и свеж кисик, онда не треба ни онај отвор на вратаоцима од пећи, јер док има кисика у пећи, дотле ће и дрво горети, или да се химијски изразимо: дотле ће се и кисик и угљик химијски спајати.

За то су најбоље оне пећи, које имају јаку промаху, т. ј. где подоста свежа ваздуха улази у силној струји кроз клапну на вратаоцима, тако да веома много кисика дође у додир са зажареним дрветом и с њим се споји химијски. За то се и душе у ватру на огњишту, да би боље горела, т. ј. духањем се потера струја ваздуха у ватру, да би се више кисика дотакло зажарена дрвета. За то ковачи и други подобни мајстори употребљују мехове, да би камени угаљ који тешко гори добио што више кисика за химијско спајање, од којег управо и постаје горење, и за то је при нашему опиту онако лепо горео комад угљена у боци пуној кисика, јер је згоревање само појава, која се виђа, када се кисик спаја по све брзо и јенерђично с угљеном или с другим којим материјама.

Видимо дакле, да се читав свет бави о химији, а и не зна ништа за њу. Знамо да многи наши читаоци, нису никада могли ни помишљати, е је и то химија.

(Наставиће се.)

Digitized by Google

ДАРВИНОВА ТЕОРИЈА И НАУКА О ЈЕЗИКУ.

Посланица Авг. Шлајхера својему пријатељу дру Е. Хекелу, професору зоологије и директору зоологичког музеја у Јени.

Превео Стојан Новаковић.

Читаоцу да се не поплаши.

Граматичке ствари и саставци о језику по новинама из одавна су већ додијале нашем свијету. За то смо ми управо и ради, да се од оне оправдане одвратности, ако је икако могућно, одбранимо. И на овом пољу науке далеко је одскочило ново вријеме од старога, само што се то у нашој књижевности слабо види и опажа. Некада је граматика била најуглађеније тркалиште за дивљачне мисли, за незнање, за ћудљивост свачију, некада је она била поље, где је школастика највећма царовала. Али данас у паметних људи нити је учење језика у малим школама бубање образаца и мијењање ријечи, нити граматика збор сваке врсте измишљених правила с безбројним изузецима. Метода природних наука, начин индуктивни, правила изведена само на основима појава а не угађана по класичким обрасцима, поређење (извођење правила на основу појава путем компарације) и сила природности — то је за чим се тежи и на овом пољу наука. Тијем је уједно оборен старински свијет класицизма и варварства (по аукторитету и спољашњој глазури) са својим искључивим особинама зла и добра и мјесто њега је завладала равноправност сваке животне снаге и свакога нацијоналног облика мисли и језика. Нама је познато, да је знатан број наших читалаца слабо имао прилике упознати се с овакијем правцем у граматичким наукама. У њима су историја и философијска разматрања о постању и ширењу језика добила знатно мјесто и дала научни и интересније тон цијелој ствари. С овог гледишта науке о језику као природне науке борба око правог језика народног у нашој књижевности добија са свијем други облик. Вук се јавља као човјек који уноси индуктивну методу природних наука у изучење језика и бори се за чистоту и неокрњивост природних закона његових противу псевдокласичарског поправљања према „благогласију“ „уху,“ „старославенском“ (онакаженом) језику, и чега тамо још нема. С тога је врло наравно што је данас, спрам данашњег правца научнога у свијема наукама, његова странка у побједи, јер још до сад није било прилике, да је пли навијање природности на путове који јој нијесу урођени,

Digitized by Google

одржале побједу; или, и кад је било прилике да се тако десило, никада се то у историји човјечанској није могло назвати напретком нити развићем, него падањем или распадом. Коме је познато развијање човјечанске мисли, онај о овоме посумњати неће.

Овај чланак познатога немачкога лингвисте А. Шлајхера, човјека веома заслужна и по словенску науку о језику, који је на велику штету науци прошле године премину, износимо пред наш свијет за то, што у угоднијем облику износи једно од најзанимљивијих питања из науке о језику, о постању, развијању и ширењу језика, и што нам се због тога згодан учинио, да се по њему види најновији начин и поглед о овим стварима који у западној науци преобладује. А будући је посланица А. Шлајхерова изукрштана мислима и начелима из природних наука, која се сваки час примјењују на језик, мислили смо, да ће то још већма дати интереса онима који се сувише боје граматичке сухопарности.

Још имамо само два три објашњења о називима. Оставили смо А. Шлајхеру назив немачке науке индоћермански за језике аријскога племена, мјесто којега наши писци узимају индоевропски не хотећи њему подметати нашега, а сами држимо да није тачан ни један ни други назив. Може још коме пасти у очи, што овдје ни на једном мјесту није употребљена ријеч филологија и т. д., за коју се у нас обично мисли да обухвата оваке послове. За то, и да би се та мјешавина и од сад разбијала, имамо напомењути, да је филологија само изучење старе књижевности, издавање и коментирање споменика њених, и да је по томе већ далеко различна од науке о језику глотике или лингвистике, која се бави изучењем закона језика и организма његова. Из тога излази даље и та разлика, да филологија иде у историјске а наука о језику у јестаствене науке.

(Наставиће се).

ПОДЛИСТАК.

Један француски писац.

(Свршетак.)

Да наведемо овде само нешто из „царевић-псета“!

„Царевића-псето“ ухвати једанпут полиција, па га затвори. Али отмакне сретно са једним старим булдогом, и разведе с њиме овакі разговор:

Digitized by Google

— Живи ли овде твој господар? Запита царевић-псето свога заштитника.

— Драго дете моје, ја ти немам господара, а и нећу ни да га имам. Случајно дођем овамо пре три године, нико ме није узнемиривао и одма друге ноћи покажем се благодаран на гостољубљу угризав неколико радозналаца, који скочише преко зида, да из близа виде, е да ли је већ пожутила салата. Од то доба ме узимају као пријатеља кућног. Ноћу се шетам по свој башти, а дању трчкарам по вароши или ти спавам на мом ђубрету; нико се не брине за ме а и ја не водим бригу ни о коме. У мојој старости не треба ми ништа више.

— Ти дакле ниси увек тако живио? Запита га царевић-псето.

— Нисам дете моје; ја сам био млад па сам као и цело племе моје волео људе али већ одавна су ме они излечили од те будалаштине,

— Јесу ли те тукли, јесу ли те тели убити?

— Да је само то, рече булдог, то би их ја још волео. Батине нису кадре поколебати срце псеће; човек је од паравн зао па ја би то трпио мислећи како ми је тако ми је Али што му никако не могу опростити то је његово неблагодарно и издајничко срце. Чуј моју историју па нека ти служи за поуку. Прво и прво се сећам на једну младу девојку, која ме је одранила. Као да је још гледам, како ме узима на руке и како ме милује, како дроби леба у лопац пун млека, па ми даје да једем. Па како сам је радо имао! Чим сам је из далека видио одма сам скочно и лајао; био сам сретан кад сам јој могао што по вољи учинити После шест месеци примети моја госпођа, да сам ја већ одрастао; истога дана ме прода она за два талира једној месарки у суседству и место мене узме једно штене.

— Моја нова газдарица беше удовица, којој је муж као наследство оставио једну касапницу. Морала је непрестано настојавати и радити а мене је увек узимала у помоћ. Свако јутро упрегла ме је у колица, па смо пшли по вароши зарад наруџбина, и ја сам вукао месо. Посао беше тежак, али ми ипак не беше неповољан, и ја сам озбиљним погледом дизао главу у вис кад сам теглио свој терет. Поштовао сам своју сиромашну госпођу и поносно сам се мислећи, да она има мени благодарити, што јој радња како који дан све већа бива; а то сам судио по терету, који беше сваки дан све тежи. Једина погрешка удовичина беше, што беше издашна у батинама; камџијом потстицаше она у мени одушевљење и награђиваше мој труд. Али ја то нисам примао срцу. Та све се праштa опоме кога волемо!

— Једно јутро пак уверп се госпођа моја запрнујући свој рачун да је богата, те си може прибавити коња и мужа, који ће место нас наставити радњу. Мене више није требала, ја сам своју улогу изиграо. Истрошио сам своју снагу у служби госпође своје а она ме отера од себе. Ја се

вратим умиљавајући се и просећи али ме она дочека батином и тако ме изнакаради, да ме и суседи у мало не потукоше каменьем, да би ме научили, е је у једној добро уређеној вароши забрањено урлати ономе, којега на смрт непребијају.

— Другога би толика искуства опаметила али ја сам био будала, ја нисам могао живити без људи После неколико дана пукао сам лебац једне пекарке, која ми даваше мало јела а много батина; али она имађаше дете које ме заволи па се сигра са мном; то беше доста, да на све своје јаде заборавим. Тако сам могао две године радити за своју нову госпођу када једаред једна кола нађу на наша колица па их изврну. Мени размрскају једну шапу те ти ја дошантам на три ноге до куће. Али ја не останем дуго ту, јер требало је доста времена и трошка докле се ја опоравим а пекарка беше штедљива домаћица, која је волела за се задржати свој новац и своје сажаљење; још истог вечера ме она погледи једном руком а другом баци неколико куглица у моје јело. У то дође једна кокошка па зграби пун кљун али наскоро јој се накостреше пера, очи јој се изврну и она падне мртва о земљу. То ми даде повода да се размислим и да ноћу оставим неблагодарну кућу и ја тврдо наумим да више никог не поштујем.

— Ти си био несрећан, рече царевић-песто, а несрећа нас чини неправедним. Нису све жене чудовишта, као оне, које су с тобом тако поступале.

— Ти тако мислиш, дијете, одговори стари булдог: али нема разлике у читавом том проклетом роду. Био човек или жена, велико или мало, сви су зли, сви без срца и без вере.

— Пре свега узми на ум, да нема међу тим двоножним животињама ни једне, која не би сама пред собом поцрвенила и која не куша све и сва да сакрије голотињу и ругобу свога тела. Ми пси, који смо снажни, чили, лепи и узорити таки се показујемо пред свима, каквим нас је природа начинила. А човек је већ од утробе мајчине наказа, го и немоћан. Нужна му је туђа кожа и туђа помоћ. Шта би било из њега, кад се не би на наш рачун одевао и грејао? Јеси ли питао ону госпу, за којом сваки гледа на шеталишту и за којом ти можда трчиш, шта јој кошта лепота њезина? Јеси ли бројао, колико животиња — које су божији створови као и он — човек потамани, да само нешта неускрати својој себичној жени од њезина накита? Перa, ћурак, муф, рукавице, ципеле, каруце све је то стечено — убијством; све, па чак и мирисаве масти, којима си сваким јутром и вечером шапе и њушку мажу. Нама цеди крв из срца, да само њој начини кожу свежом и нежном. Ej! кад би се животиње само могле споразумети, то би оне одавно истребиле ово свирепо, проклето колено, које живи од сама издајства и од убијања.

— И курјаци тако исто раде рече царевић-песто.

Digitized by Google

— Имаш право, сине мој, рече булдог: — и кад би људи само били у рату са осталим животињама, можда би ја још био тако слаб па би их извињавао. Ја бих помислио: природа их је одредила да ждеру месо, па не могу да одолу свом дивљем нагону. Али њима није доста што само нама одузимају живот; они су само онда срећни кад сами један другог убијају. Курјаци не ждеру један другог, а људима је највеће задовољство, када могу на свог ближњег напасти и убити га. Стотинама њада њих, цвет омладине, вежба се у вештини да своје суседе и пријатеље са света уклоне. Земља је башта, која свом свету плодове своје пружа: а људи су начинили из ње касапницу тако, да крв потиче свуда, гдигод они прођу. Па још би које како било кад би победилац онога, кога удави, појео, та би се свирепост још могла разумети; ловац живи од дивљачи. Али ни палик! Они се убијају без нужде, рад увесељења, само да мирише крв. Пошто су се две војске побиле то лешине нису још ни закопане а владаоци већ пружају један другом руку. Обе стране праве једна другој комплименте, грле једно друго, звоне у сва звона, пуцају из топова, све се радује и усклицава; само забораве на мртве и оне, који остају, да ове оплакују.

— Ако су доиста сви народи тако зли, рече царевић-псето, како је то можно, да они живе у истој земљи и не убијају се?

— Како? Лепо! У већине се мир овако одржава. Има их обично две врсте, победиоци и побеђени, освајачи и робови.

— Ко ти је то казао? запита царевић-псето.

— Моје очи! Ниси ли видио да у суседној држави једни носе шешире са дугим роговима а други округле? Они имају мач о пасу, униформу и колајне, а ови капут или ти реклицу; они носе главу на високо, говоре гласно и заповедају; то су господари; други иду погурени, говоре лагано и покоравају се; то су робови. Докле покорени за све раде, дотле победиоци одржавају мир у своју корист.

Царевић-псето погледа у свога друга разрогаченим очима. Толико незнање изненади га и код пса једног. И да би употребио прилику те да би свога друга мало обавестио рече он:

— Драги побрате! По мом мњењу нема овде ни побеђених ни победилаца нити робова нити освајача. Као што сам ја чуо, испуњују људи једно правило, које они зову законом и у свакој земљи има часника, који се старају, да се ти закони извршују.

— Ако је то доиста тако, дете моје, одговори булдог, онда су људи још гори но што сам ја мислио. Дакле половина народа мора под оружјем стајати и другу половину приморавати, да пристојно живи? Имамо ли ми пси часника, рогљастих шешира и мачева? Па ми ипак живимо у миру; у највећој расипи највише ако један другог уједемо. Па тако је и код волова, оваца, курјака и лисица. Човек је једина животиња, којој треба

Digitized by Google

брњица и батина да не би свога брата раздерао. Несретно колено, што си створено на зло свету, проклето да си!

— Знаш ли да се грозим од људи, кад чујем, гди о њима тако зборић?

— Ако то знаш онда не познајеш твоју слабу природу. Прва жена, која те погледи, — први човек који те помилује, биће ти господар Ти ћеш се дати преварити као што сам се и ја дао преварити. Ми смо пси проклети, јер имамо добро срце, нама двадесет рапа зададу докле нам искуство живота последњу паду одузме, и тада....

— И тада? запита царевић-псето.

— Тада ућутиш, повучеш се у буџак па ту чамиш.

После ових речи пружи он своју њушку наслонив је на предње шапе и ућути.

Царевић-псето погледа жалостиво на месец, који се баш на обзорју рађаше; али није дуго своје тужне мисли премишљао, уморене очи му се затворе, оно се згрчи у кругу и на скоро зачује се јасно ркање му.

С.

Књижевне белешке.

* Ђура Јакшић јавља, да је наумио штампати свој роман: „Спахија." Мислимо да није нужно препоручивати ово ново дело нашег честитог Јакшића. Коме је позната његова досадања радња на пољу песништва и лепе књижевности наше, тај ће похитати да претплати на овај нови производ јакшићева посведочена дара. Да ће овај роман бити ваљан то сведочи и одломак његов, који је већ штампан у „Вили"

Књига ће ова изнети 4—5 штампаних табака; имена претплатника штампаће се.

Цео роман „Спахија" кошта за Србију 5 гр. чарш за Аустрију 50 нов. Новци се напред полажу и шаљу уредништу „Јединства." Скупљачима се даје десета књига за труд.

Претплата траје до 15. јуна а књига ће изаћи о Петрову-дну.

* Др. Милан Јовановић, у Београду, јавља, да му се штампа историјска драма „Краљева сеја." Ко је рад да се предброји нека се јави самоме писцу или г. Сгеви Рајичевићу фактору државне штампарије. Књига стоји 6 гр. ч. или 60 нов. а вр.

* Југословенска академија знаности и уметности издала је књигу под насловом: Flora croatica auctoribus dr. Josepho C. Schlosser et Ludovico de Farkas — Vukotinović, Zagrabiae 1869. Str. CXLI 1362. Цена 6 фр. Дело је написано латински али се приправља и извадак ове огромне књиге на нашем језику и у лакшем облику.

Digitized by Google

* У Загребу је изашао превод „Аристотелове поетике. С грчкога на хрватски превео и протумачио Армин Павић.

* У Бечу је изишла књига на бугарском језику „Поглед на порекло бугарског народа и почетак бугарске повеснице“ од М. Дринова 1869.

* Др. Ђорђе Радић, уредник „Сељака,“ јавља да ће издати књигу под насловом: „Домаћи живинарски лекар“ а у њој ће бити ове болести: 1. Коњске. 2. Говеђе. 3. Овчије. 4. Свињске. 5. Козије. 6. Псеће 7. Ћурчије. 8. Гушчије 9. Пачије. 10. Кокошије. 11. Голубије. Рок претплати траје до Петрова дне о г. и до тога времена цена је делу му 50 новч. или 5. гр. чарш. а после се повишује на је 80 новч. или 8. гроша чар. Скупиоци добијају на сваки 8 скупљених предбројника по једну књигу или новац за њу. Новци се полажу кад се књига у руке добије; имена предбројника се шиљу из Аустрије самоме писцу а из Србије и Београда књижари Вел. Валожића, у Београду.

Разне изреке.

Није лепо видити кад је девојка јунакиња пли ти кад мудрује. Девојку највећма краси скромност и послушност.

Пристојност, добар тон, етикеција: злеуде врлине нашег женског века! То је само љуска и то врло често така, у којој је језгра неваљалство

Лесинг је говорио: нека ми будале пребацују да сам неучтив; доста што прави наученьак признаје да сам учтив.

Обојица шкоде себи: и онај који много обећава и онај који много очекује.

Сви добри људи разбирају један за другог.

Ако видим да судије моје неће бити праведне према мени, на ако побегнем, нисам побегао од мојих судија него од мојих тирана.

Ако имаш досетљивости и науке а ти још гледај да спојиш с њима мудрости и скромности.

Између свију блага треба да је човеку петина најдражија, јер њу једину ће собом понети.

Digitized by Google

Човек који има сажаљења то је најбољи човек. Он је најспособнији за све друштвене врлине и за великодушност.

Ти волиш јако добре људе али кад ћеш се научити да подносиш рђаве? А и они су људи. И често нису ни налик тако рђави као што изгледају. Само треба потражити њихову добру страну.

Није ли праштање сладост за добро срце?

Врло велике увреде праштати мора да је велика наслада, у којој се цела душа топи.

Шта је божанственије од праштања?

Људи, који велико добротворство одма, без заустезања примају, ретко су достојни добротворства. Који га заслужују ти најмање себи верују. Али у том не треба опет претеривати.

Гласник.

* У Прагу је умрьо 7. маја о. г. др. Игњат Јан Хануш, чувени писац чешки. Он је свршио ђимназијске науке на гласовитој старомеској ђимназији у Прагу, гди су готово сви славнији Чеси своју науку и родољубље поцрпили. После је учио филозофију и права и одао се особитом љубављу испитивању старина. Год. 1836 постао је професором филозофије у Лавову. Ту је издао год. 1842 „Die Wissenschaft des slavischen Mythus.“ Писао је још на немачким језику књиге за школу: логику, психологију, метафизику, етику. После је прешао у Оломуц и ту је прво издавао „Die neue Zeit“ одма за тим „Оломуцке простонародне повине“ Доцније је био професор на свеучилишту прашком и издао је: „Литературу пословица словенских и немачких.“ Даље: „Свети Ћирил није писао ћирилски већ глаголски“ Осим тога издавао је немачки часопис: „Kritische Blätter“ али му је најмање славе донео, јер му пребациваху, да му лист дише духом несловенским. Још је издао: „Дјева, златокоса богиња поганских Словена,“ „Бајословни календар“ и др. Од г. 1860 још се већма раширила радња књижевничка му особито је развио огромно знање и велики критички дух у историји књижевности. Издао је још: „Избор из старочешке књижевности“ и „Quellenkunde für böhmisch-sloven. Geschichte.“ — Радња ханушева као писца и научењака беше огромна. Као човек беше од свуда љубљен и уважаван. Слава му!

Digitized by Google

БИБЛИОГРАФИЈА*)

Српске књиге

БЕСЕДА коју је говорио Милутин И. Стојановић на гробу Данијана Борисављевића артиљеријског капетана I. класе, рођеног у Мајдану а преминувшег у 33-ој години у Београду 3. Априла 1869. године На 8-ни 2 л. Стоји?

КРИМИНАЛНА БИБЛИОТЕКА знатних кривичних дела из свију европских народа од дра права А. Темме. С немачког превео Аксентије Мијатовић, правник. У Београду, у штампарији Ник. Стефановића. На 8-ни Стоји?

VI. свеска 1866. стр. 343—422. Лорд Џеферс џелат на судској столици. VII. свеска 1869. стр. 423—472. Шарлота Кордај, издато и с особитим насловним корицама „Убијство Марата“ као посебна књига. I. свеска изашла је у другом издању на крају прошасте 1868. године.

ПРАКТИЧНО ПРЕДАВАЊЕ ИЗ РАЧУНА. I. У Београду у државној штампарији 1869. На 16-ни 36 стр. Ово је предавање држао на учительском збору у Београду Стеван Д. Поповић и име му је потписано на крају књижице. Стоји?

---

*) Да би ова библиографија што потпунија могла бити, умољавамо лен све издаватеље и списатеље наше, да би нам љубав имали послат од сваке књиге, коју на свет издаду, по један примерак, или ба потпун и веран наслов сваке књиге. У.

САДРЖАЈ.

О законодавству у уставној држави (Из књиге: „О уставној држави и њезиним установама.“) Од Ђ. Вукићевића. а) О саставу законодавнога тела. Један или два дома? (Свршетак) — Јесам сретна?.. Песма Д—ћа. — Дан пре... Приповетка. И. С. Тургењева. VII. VIII. (Наставак.) — Приморске народне песме. Скупио Славољуб Лжичар. 9. 10. — Нешто из химије. По немачком од Владана Арсенијевића. Први део. V. VI. — Дарвинова теорија и наука о језику. Превео Стојан Новаковић. — Подлистак: Један француски писац. (Свршетак). — Књижевне белешке. Разне изреке. — Гласник. — Библиографија.

Издаје: Матица Српска. Уређује: А. Хаџић.

Платонова штампарија у Новоме Саду 1869.

Digitized by Google

Број 17. у новоме саду 20. јуна 1869. Год. IV.

МАТИЦА.

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

ИЗЛАЗИ: десетог, двадесетог и последњега дана сваког месеца на табаку и по.

ПРЕТПЛАТНА ЦЕНА: на год. 4. ф., на по год. 2. ф. на три мес. 1. ф. Рукописи се не враћају.

О ЗАКОНОДАВСТВУ У УСТАВНОЈ ДРЖАВИ.

(Из књиге: „О уставној држави и њезиним установама.“)

Од Ђ. Вукићевића.

б) О правима законодавног тела и земаљских заступника.

Земаљски сабор и заступници у уставним државама имају у главноме ова права:

1. Право иницијативе. То ће рећи сабор је властан предлагати законе. Без воље и саглашења земаљских заступника не може никакав нов грађанскоправни ни државоправни закон донешен бити, а тако исто не могу се ни стари закони мењати или посве укинути ако на то не пристане сам сабор. При постављању закона сабор има мотрити наиме на то, да донесени закони не вређају законито стечена права држављана; да одговарају интересима и потребама народа. Што се пак мењања самога устава, или основних опредељења устава тиче, то у већине уставних држава такође у делокруг самога сабора спада, премда ми нисмо тога мњења као што смо потање разложили у чланку „о општем гласању.“ Ми држимо да је сваки сабор позван да једино дела у обиму постојећега устава, све пак што је ван тога обима тиче се првобитних и неизгубивих права самога народа и има се са правног гледишта тек путем јавнога гласања решити.

2. Право, да се без њиног изричног одобрења не могу држави наметути никакви порези посредни ни непосредни. Сабор има определити количину државног прорачуна (буџета) на једну или више година, као и изворе, којима се исти прорачун подмирити има. У неким уставима, као и у угарском од год. 1848 не може

Digitized by Google

владалац сабор распустити, док овај годишњи буџет не определи. Тако исто не може влада без саизволења сабора никакав државни зајам подићи. Сабор има определити изворе и начин исплате државних дугова.

3. Право интерпелације. Под овим се разуме право, да сваки заступник сме владу, или појединог министра позвати, да даде објашњење о појединим мерама и наредбама, које је учинио у унутрашњој управи, или спољашњој политици. Министарска је дужност на ово или одма или доцније одговора дати ван ако мисли, да би овим објашњењем општој ствари шкодио, и онда може одговор ускратити.

4. Право контроле, по коме сабор може владу или поједине министре на одговор позвати за учињена дела и наредбе како у унутрашњој управи, тако и у спољашњој политици. За то се прописује у уставној држави, да сваку наредбу владину има један министар премапотписати, да се зна ко одговара на исту. Ово је једна од најважнијих гарантија уставне слободе, и најсигурније оруже да се предупреди свака самовоља и злоупотребљење државне власти. О министарској одговорности говорићемо у посебном чланку опширније.

5. Право поднашања сваковрсних тегоба и петиција сабору. У угарским уставима допушта се свим држављанима без разлике, да своје тегобе и петиције могу управо и непосредно на сабор управљати, у другима могу то чинити тек посредством народних заступника. И о овоме говорићемо опширније у чланку о петицијама и тегобама.

6. Једино саборски заступници имају право дозволити новачење за војнике, определити број новака као и начин по коме се исто новачење предузети има.

7. Право искати од владе да саопшти сабору уговоре, које је склопила са другим државама, дипломатске ноте, као и остала писмена, која се тичу спољашње политике.

8. Право изјавити своје мњење, своје жеље, наде, осећаје, тегобе и страве у свима питањима која се тичу државе и народа. У уставним монархијама отвара обично владар сабор тако званом престолном беседом, у којој се излаже стање и односаји државни. Ова се беседа има пре свега у министарском савету претрести и развидити; а сабор је властан на ову беседу одговарати у виду адресе. У овој адреси одговара сабор на поједине тачке које су у престолној беседи изложене, у њој исказује своје жеље и надежде, своје тежње и осећаје. У адреси се често

Digitized by Google

открива цео политички правац и осведочење законодавнога тела, по томе много пута бива, да влада распусти сабор чим се усвоји адреса, те с позивом на народ нове изборе за сабор распише.

9. Право имунитета заступника назива се таково преимућство заступника, по коме они за своје говоре и делање на сабору ником нису одговорни, ван самоме сабору, нико их не може на суд ставити и пресудити због онога, што су на сабору говорили и делали. У неким земљама простире се право имунитета заступника још даље; тако наиме гдегде не могу због дуга под затвор доћи, не могу се због општеправног преступа у истрагу ставити, једном речи не могу се лишити личне слободе, ни због каквог дела и злочина, ван ако се на самом делу увате, но и онда мора кривичка власт о сваком таковом случају известити председништво саборско.

Под правом имунитета морамо осим тога разликовати право, по коме саборски заступник ником није одговоран за своје говоре и делање на сабору ван самом сабору и право, по коме он и у опште правном погледу нека преимућства ужива, као: да не може лишен бити своје личне слободе ни због дуга, шта више да не може ни под истрагу због каквих општеправних преступа доћи.

Што се прве тачке тиче, о томе не може никакве сумње бити. Заступници саборски имају бити контрола влади, имају заступати интересе државне, недопуштати, да им се од стране владе икаква штета наноси. Извршење овог позива бива влади често неповољно. Строго и опоро претресање дела владиних доводи често поједине заступнике у немилост и мржњу код владе. Можно је дакле да влада може предузети судске и кривичне мере против појединих заступника, да би их се тако ослободити могла; па баш ако и не буде тако шта, сама могућност по себи већ довољна је, да поједине уздржи од строгог и беспристрасног претреса владиних дела. На овај начин промашио би сам сабор свој задатак. За то се у свакој уставној држави мора дати гаранција свакоме заступнику, да га редовни судови не могу позивати на одговор и казнити за оно, што би на сабору говорио и делао. Овим се не каже, да је заступницима слободно безазорно говорити и вређати како владара у сабору и ван њега, да је слободно правити насиља и реметити законити ред. Сабор има не само дисциплинарну власт над члановима, но и право кажњења. Прво се опомињу разузданi и непослушни чланови, за тим укоравају и то се може и у записник ставити, а на послетку, ако

Digitized by Google

се види, да појединн чланови не престају увреде наносити и ред нарушавати, не може се закратити сабору право, да таке непоправљиве чланове из средине своје коначно искључи. Ово би била довољна каштига за сваку увреду, коју би појединн члан незаконим путем било владару и сабору било појединим личностима нанео.

Што се другога питања тиче, да ли се имунитет заступнички протеже тако далеко, да они ни због других општеправних преступа и злочина за време саборског течаја не могу пред суд стављени и кажњени бити, о томе су различне мисли и обичаји у појединим уставним државама. Једни држе, да се овако преимућство заступника не слаже са начелима правне државе. Заступници саборски баш су на то позвани да бране подједнако равноправност свију држављана пред судом и да не смеју никако сами себе испод општег правила изузети. Саборски мандат не може ником поделити слободу, да чини неправду и кривичке преступе. Други су тога мњења, да се имунитет саборских заступника има протегнути и на општеправне преступе и злочине из тога узрока, што се овим начином одузима влади могућност, да неповољне јој чланове, имала на то довољно повода или не, под истрагу и затвор ставља, да ће она често сама навластито тражити повода да предупреди могућност приступа појединих чланова на сабору, који би јој опасни и неповољни били. Ми смо тога мњења, да се имунитет заступника не може тако далеко простирати, и да се с правне стране никако оправдати не може. Што се питања целисходности тиче, и ту не увиђамо довољно нужде, да се праву имунитета тако далеко границе поставе. У данашњем просвећеном времену ретко ће се која влада овим неправедним начином послужити, да себи неповољности са пута уклони. Држим да би овим поступком влада себи још веће неповољности проузроковала, но што су оне, које је тиме уклонити мислила. Даље од целисходног устројства правосудства и зајамчене независности судија зависи млого, да влада таково кораке из политичних обзира није кадра чинити. У колико правна држава овоме појму више одговарала буде, у толико ће мање ова злоупотребљења од стране владе моћи бити, — у толико је мање нужно да се право имунитета простире и на општеправне преступе заступника.

Мислимо дакле да се право имунитета с правне стране може бранити само у толико, у колико се тиче слободе говора и делања на сабору и неодговорности за то пред судом. У овом

Digitized by Google

смислу узима се право имунитета и у Енглеској и северној Америци с тим јединим додатком, што се заступници за време трајања сабора не могу због дуга под затвор стављати. Овај једини изузетак долази још из средњег века и брани се тиме што дугови нису кривички предмети, и што веровници и после закључења сабора имају прилике против својих дужника судски поступити. У већине устава данашњих находимо пак таква опредељења, по којима се земаљски заступници због општеправних пресуда могу истина под истрагу ставити, шта више и казнити, али само тако, ако на ото сам сабор пристане. Зато се свака инкриминација противу појединога заступника има пре свега председнику сабора до знања ставити, те овај сваки такови случај сабору на решење поднети има.

ТЕТИНСКА РУЖА.

(Чешка)

Над Берунку под Тетину
Ружа цвати румена
А крај руже са јунаком
Мома стоји милена.

„К'о над нама стена тврда"
Прошапта му уздисај —
„Сунце сјајно, чедо бајно,
Љубав ми је така, знај!"

„Неверуј му" певну тица
„Неверан ће бити млад
Стена ће се распанути —
Тек у вери ниче над!"

Ал главицом мома маше:
„Неје такав драги мој!"
Са осмејком тицу кара:
„Лажан ти је, тицо, пој!"

Ал тичица правду рекла:
Тврд се камен распаде,
Прохујаше беспи вали —
С' стене цвета нестаде . . .

Свела ружа под Тетину . . . .
Али с' пупком шта је — хој!
Увенуће и он с' мајком —
Штета за њи, Боже мој!

Ђена Павловић.

ДАН ПРЕ . . .

Приповетка И. С. Тургењева.

IX.

Јелена прими љубазно Берсенева али не у башти већ у гостинској соби, пак одма, читаво са нестрпљењем понови јучерашњи разговор. Она беше сама; Николе Артемевића некуд је

Digitized by Google

нестало, Ана Васиљевна је горе у својој соби лежала а на глави јој беше ладна повеза. Зоја сеђаше поред кревета њезиног; аљина јој беше ваљано намештена а руке је скрстила и на крило наслонила. Увар Ивановић дремао је у предсобју на широком, удесном дивану. Берсенев се опет опомене свога оца; успомена на њ беше му света. Али да и ми коју о њему рекнемо.

Отац Берсенева беше господар од осамдесет и две душе, које пред смрт своју ослободи, он беше изображен стари гетингенски ђак и писац једног рукописног дела о преступима или преображају душе на земљи, у којем беху шелингијанизам, сведенборгијанизам и републиканизам врло оригинално смешани. Он је довео сина свога још као дечака у Москву и ту се одма после смрти жене своје стаде брижљиво занимати његовим васпитањем. Трудио се и приправљао је за њ сваки задатак врло савесно, али и врло безуспешно. Он беше сањало, књижевник, мистик. Када је говорио увек је запињао, глас му беше таван, изражавао се нејасно и волео је упоређивати свашта, свакога се устручавао пак и самог сина свога, којега је страсно волео. Није се дакле чудити, што је син му поред свега труда његовог само очима трептао, а ни у длаку није напредовао. Старац који се мало подоцне оженио, њему у то доба беже око педесет година, увиди на послетку да не може постићи оно, што жели, с тога даде свога Андру у неки завод. Ту се Андра поче учити, али се испод очевљевог надзора још не ослободи; он је често долазио у завод, па га је поучавао и разговарао се; с тога постаде на скоро управитељу и учитељима досадан; он им је доносио био разне књиге о васпитању деце, које, по његовом мнењу, беху врло добре. На послетку и самим ђацима не беше пријетна посета намрштеног и мршавог старца, на коме беше увек фрак неке ванредне боје. Али ђаци нису ни мислити могли, да тај озбиљни господин, који се нигда не смеје, са својим штркљастим ходом, дугачким носом — све њи скоро као и сопственог сина свог воли, и подједнако се о свима брине. Једанпут им хтеде предавати нешто о Уашингтну, пак поче овим речма: „млади ученици!“ али већ на први звук његовог необичног гласа разбегоше се сви млади ученици. Тако частан овај Гетингенац нигда мировао није, забављао се историјом и разним питањима. Кад млади Берсенев дође на свеучилиште, поче отац с њим заједно на предавања одлазити; али већ га здравље поче изневеравати. Догађаји од 1848. године га на послетку до основа потресу, морао је читаву књигу да прерађује; Он умрье 1853. године и не

Digitized by Google

доживи да види сина као кандидата. На самрти још једанпут му као аманет остави, да цео живот свој науци посвети; последње речи му беху: „Предајем ти светионик, који сам држао догод сам могао, не испуштај га из руку до краја живота твога.“

Берсенев још много говораше Јелени о своме оцу. Сада више није био тако збуњен као што је обично кад је с Јеленом бивао, а и муцао је мање но досад. На по летку поведе разговор о свеучилишту.

— Реците ми је л било међу друговима вашим ванредних људи? питаше Јелена.

Берсенев помену Шубина.

— Није, Јелена Николајевна, истину вам морам рећи, да међу нама није било ни једног ванредног човека. А и откуда! Кажу да их је било некада на московском свеучилишту! Али сад их нема. Сад се може рећи да је то обична школа — а не свеучилиште. Мени се није допадало међу мојим друговима дода он нижим гласом.

— Тако? . . . прошапута Јелена.

— У осталом настави Берсенев, — морам узети реч натраг. Ја познајем једног ђака, истина не из мога течаја, — али то је за цело необичан човек.

— Како се зове? запита Јелена живо.

— Димитрије Никаноровић, Инсаров. Он је Бугарин.

— Није Рус?

— Није.

— За што живи у Москви?

— Он је дошао овамо да се учи, пак знате ли каква му је циљ? Његова једина мисао је: да ослободи своју отаџбину. И прошлост му је необична. Отац му беше доста богат трговац, из Трнова. Трново је сада мала варошица, али некада беше престоница Бугарске, кад ова беше независна краљевина. Отац његов трговао је у Софији, и стајао је у свези са Русијом; а сестра му, рођена тетка инсаровљева, и сада живи у Кијеву, и удата је за старијим учитељем историје на тамошњој ђимназији. Године 1835-те, дакле пре осамнаест година, учињен је страшан злочин: матере инсаровљеве на једанпут нестаде без сваког трага; и тек је после недељу дана нађоше убијену.

Јелена се сва стресе. Берсенев умукне.

— Продужите, продужите молим вас, рече она.

— Говорило се, да је њу ухватио и убио турски ага; отац

Digitized by Google

Инсарова, кад се о свему увери, хтеде је осветити, али је мачем само ранио агу . . . . За то га стрељају.

— Стрељају без суда?

— Да. У то доба боше Инсарову осам година. Њега узму себи из сажаљења суседи. Кад је сестра му чула шта се збило са братовљевом породицом, зажели узети себи нећака. И тако га пошљу у Одесу, а одонуд у Кијев. У Кијеву је живио читавих дванаест година. За то тако добро говори руски.

— Говори он руски?

— Као ви и ја. Кад му прође двадесет година (то је било у почетку године 1848.) зажели да се врати у отаџбину. Тако оде у Трново и Софију, прође читаву Бугарску уздуж и попреко, и провеле онде две године учећи матерински језик. Влада турска га је гонила, и без сумње да се за то време излагао страшним опасностима; ја сам једаред видио на врату његовом велику зарастицу сигурно траг од ране; али он не воли о томе говорити. Он је ћуталица. Ја сам покушавао да дознам што више али све бадава. Одговарао ми је само општим фразама. Јако је одсудан човек. Године 1850. врати се опет у Русију, и то у Москву у тој намери, да се усаврши у наукама, и да се, као што он вели, упозна с Русима, пак, кад изађе из свеучилишта . . . .

— Шта ће онда? прекине му реч Јелена.

Шта бог да. То се не може у напред погодити.

Јелена није дуго скидала очију са Берсенева.

— Ви сте ме учинили врло радозналом том приповетком, рече она. — Како изгледа тај ваш, како му је име . . . . Инсаров?

— Како да вам кажем? по мени није ружан. Али стрпите се, ви ће те га сами видити.

— Како ћу га видити?

— Ја ћу га довести вама. Он ће се прексутра доселити у наше сеоце и живиће код мене у моме стану.

— Тако? Али оће ли хтети доћи нама?

— Како не би! Њему ће шта више мило бити.

— Дакле није горд?

— Он? Ни мало. То јест, како се узме, он је горд, али не у том смислу, као што ви разумете. Он на пример не би ни пошто од кога узајмио новаца.

— А је л сирома?

— Није богат. Кад је био у Бугарској онде је покупио незнатне неке остатке од очевљевог имања, а нешто му и тетка припомаже; али то је све маленкост.

Digitized by Google

— Он мора да је човек тврдог карактера, примети Јелена.

— Да. То вам је челичан карактер. А уједно има у њему нешто детињасто, просто, искрено, при свој његовој тајанствености. То је истина, његова искреност није оно, што се у нас искреношћу назива, то јест, искреност оних људи, који и немају шта да скрију . . . . Али као што рекох, стрпите се, ја ћу га вама довести.

— А не туђи се он? питаше Јелена.

— Не. Само себични људи отуђују се.

— А зар сте ви себичан човек?

Берсенев се збуни.

— Врло сте ме учинили радозналом, настави Јелена. — Но не знате ли је л се он осветио томе турском аги?

Берсенев се насмеши.

— Осв ете налазимо само у романима, Јелена Николајевна; а међу тим за дванаест година је можда ага и умрьо.

— Али, није вам господин Инсаров ништа о томе помињао?

— Ништа.

— За што је ишао у Софију?

— Онде је живио отац његов.

— Јелена се замисли.

— Ослободити отаџбину! рече она. — Страшно је и изговорити такве речи, тако су велике . . . . У том тренутку уђе у собу Ана Васиљевна и прекине им разговор.

Кад се Берсенев то вече кући вратио, спопадну га необичне мисли. Он се није кајао што је обећао Јелени, да ће је упознати са Инсаровим. Шта више, њему се то врло природно чињаше, што је разговор о младом Бугарину такав утисак на њу учинио. Ни је ли он сам намерно увећавао тај утисак? Али се опет за то неко тамно, потмуло осећање угниздило у срцу његовом; њега је морила непојамна туга.

Али све то му није сметало кад је кући дошао, да не настави читање историје Хохенштауфена.

X.

Трећи дан се Инсаров, по обећању своме, доселио Берсеневу. Момка није имао, за то је морао сам своју собу у ред довести, најпре је дакле намештај собни у ред довео, отрьо с њега прашину, па је на послетку и патос орибао. Особито се

Digitized by Google

Инсарова, кад се о свему увери, хтеде је осветити, али је мачем само ранио агу . . . . За то га стрељају.

— Стрељају без суда?

— Да. У то доба боше Инсарову осам година. Њега узму себи из сажаљења суседи. Кад је сестра му чула шта се збило са братовљевом породицом, зажели узети себи нећака. И тако га пошљу у Одесу, а одонуд у Кијев. У Кијеву је живио читавих дванаест година. За то тако добро говори руски.

— Говори он руски?

— Као ви и ја. Кад му прође двадесет година (то је било у почетку године 1848.) зажели да се врати у отаџбину. Тако оде у Трново и Софију, прође читаву Бугарску уздуж и попреко, и провеле онде две године учећи матерински језик. Влада турска га је гонила, и без сумње да се за то време излагао страшним опасностима; ја сам једаред видио на врату његовом велику зарастицу сигурно траг од ране; али он не воли о томе говорити. Он је ћуталица. Ја сам покушавао да дознам што више али све бадава. Одговарао ми је само општим фразама. Јако је одсудан човек. Године 1850. врати се опет у Русију, и то у Москву у тој намери, да се усаврши у наукама, и да се, као што он вели, упозна с Русима, пак, кад изађе из свеучилишта . . . .

— Шта ће онда? прекине му реч Јелена.

Шта бог да. То се не може у напред погодити.

Јелена није дуго скидала очију са Берсенева.

— Ви сте ме учинили врло радозналом том приповетком, рече она. — Како изгледа тај ваш, како му је име . . . . Инсаров?

— Како да вам кажем? по мени није ружан. Али стрпите се, ви ће те га сами видити.

— Како ћу га видити?

— Ја ћу га довести вама. Он ће се прексутра доселити у наше сеоце и живиће код мене у моме стану.

— Тако? Али оће ли хтети доћи нама?

— Како не би! Њему ће шта више мило бити.

— Дакле није горд?

— Он? Ни мало. То јест, како се узме, он је горд, али не у том смислу, као што ви разумете. Он на пример не би ни пошто од кога узајмио новаца.

— А је л сирома?

— Није богат. Кад је био у Бугарској онде је покупио незнатне неке остатке од очевљевог имања, а нешто му и тетка припомаже; али то је све маленкост.

Digitized by Google

— Он мора да је човек тврдог карактера, примети Јелена.

— Да. То вам је челичан карактер. А уједно има у њему нешто детињасто, просто, искрено, при свој његовој тајанствености. То је истина, његова искреност није оно, што се у нас искреношћу назива, то јест, искреност оних људи, који и немају шта да скрију .... Али као што рекох, стрпите се, ја ћу га вама довести.

— А не туђи се он? питаше Јелена.

— Не. Само себични људи отуђују се.

— А зар сте ви себичан човек?

Берсенев се збуни.

— Врло сте ме учинили радозналом, настави Јелена. — Но не знате ли је л се он осветио томе турском аги?

Берсенев се насмеши.

— Освете налазимо само у романима, Јелена Николајевна; а међу тим за дванаест година је можда ага и умрьо.

— Али, није вам господин Инсаров ништа о томе помињао?

— Ништа.

— За што је ишао у Софију?

— Онде је живио отац његов.

— Јелена се замисли.

— Ослободити отаџбину! рече она. — Страшно је и изговорити такве речи, тако су велике .... У том тренутку уђе у собу Ана Васиљевна и прекине им разговор.

Кад се Берсенев то вече кући вратио, спопадну га необичне мисли. Он се није кајао што је обећао Јелени, да ће је упознати са Инсаровим. Шта више, њему се то врло природно чињаше, што је разговор о младом Бугарину такав утисак на њу учинио. Ни је ли он сам намерно увећавао тај утисак? Али се опет за то неко тамно, потмуло осећање угниздило у срцу његовом; њега је морила непојамна туга.

Али све то му није сметало кад је кући дошао, да не настави читање историје Хохенштауфена.

X.

Трећи дан се Инсаров, по обећању своме, доселио Берсеневу. Моика није имао, за то је морао сам своју собу у ред довести, најпре је дакле намештај собни у ред довео, отрьо с њега прашину, па је на послетку и патос орибао. Особито се

Digitized by Google

дуго мучио са писаћим столом, којега никако није могао наместити на намењено му место; али је на последку опет Инсаров својим ћутљивим стрпљењем учинио што је наумио. Кад је већ све удесио као што ваља, онда замоли Берсенева, да прими десет рубаља у напред, које му припадају за поламесечни стан, и узе дебелу палицу па оде да разгледа околину свога новога становишта. Кад се Инсаров после једнога сата кући врати, позове га Берсенев да заједно с њим руча, али му Инсаров рече, да ће му само за данас бити гост, јер је већ уговорио са газдарицом, да од данас буде код ње на рани.

— Али за бога! рече Берсенев; — она ће вас рђаво ранити; верујте да та жена не уме кувати. Рецпте ми, молим вас, за што нећете да заједно ручавамо? ми би и трошак делили.

— Моја средства не допуштају ми да тако, као ви, ручавам, одговори Инсаров тихо смешећи се.

У томе смешењу беше нешто, чему се ниси могао противити. Берсенев је дакле ћутао. Он предложи Инсарову да га одведе после ручка Стаховљевима; али му овај рече, да је то послеподне одредио да пише писма својим Бугарима, пак га замоли да тога дана не праве посете. Тврда воља његова давно је Берсеневу већ позната била; али се сада тек, живећи с њим под једним кровом, уверио, да Инсаров нигда не мења намеру своју, као што и дано обећање нигда не одлаже. Из почетка се Берсеневу, као правом Русу, чињаше мало неотесана и смешна таква уредност која беше већа но у самих Немаца; али се наскоро привикне на њу, и на послетку увиди, да је она, ако и не поштовања достојна, али бар врло угодна.

Друго јутро урани Инсаров већ око четири сата, пак обиђе читаво Кунцово, окупа се, попије чашу ладна млека, па оде радити, а посла је имао врло много; учио је руско право, руску историју и политичку економију, преводио је бугарске песме и летописе, скупљао је материјал за источно питање, писао је руску граматику за Бугаре, а бугарску за Русе. Берсенев дође њему и обојица разговараху о Фајербаху. Инсаров га је слушао пажљиво, одговарао ретко, али умесно; из његових речи могло се видити, да је сам себе питао: је ли управо нужно изучавати Фајербаха, или се може прећи преко њега. Берсенев поведе реч о његовом раду, па га замоли да му што покаже. Инсаров му прочита неколико преведених бугарских песама, и зажели, да му Берсенев о њима своје мњење каже. Берсенев рече, да је превод

Digitized by Google

правилан, али није доста живостан. Инсаров запамти његову примедбу. Са песама пређе Берсенев на тадашњи положај Бугарске, и ту одма опази како се Инсаров при спомену отаџбине му сав промени; није дошао у ватру, а није му се ни глас узвисио, али читав створ његов као да је нову снагу задобио и устремио се напред, усне му дођоше оштрије и неумитније, а у упалим очима му заблиста се некакав таман неугасив пламен. Инсаров није волео говорити о оном што му се десило у отаџбини, али о Бугарској у опште говорио је радо са сваким. Када је помињао Турке, њихово угњетавање Хришћана, страдање и сиротињу свога народа и његове наде у бољу будућност; све би то он говорио полако, али из сваке речи провиривала је промишљена, давнашња и једина страст његова.

А покрај свега тога, мишљаше Берсенев, — турски ага мора да је и теби добро платио кад ти је и оца и матер убио.

Инсаров још и не довршн описивање своје отаџбине, кад се на собњем прагу указа Шубин.

Он је ушао у собу одвећ слободно и својски. Берсенев, који га је врло добро познавао, одма је опазио да га је опет нешто пекло.

— Имам част представити се рече Шубин отворено гледајући; моје име је Шубин, ја сам пријатељ овога младог човека (он покаже на Берсенева). Ви сте господин Инсаров, је л тако?

— Јест, ја сам Инсаров.

— Дакле ми дајте руку да се ближе упознамо. Ја не знам је ли вама говорио о мени Берсенев, али мени је о вама много говорио. Ви сте се овамо доселили. То је врло лепо! Молим немојте ми замерити што вас тако непрестано гледам. Ја сам вајалац, па вам ућ напред кажем, да ћу вас скоро молити за дозволу да слепим вашу главу.

— Моја глава стоји вам на услузи, рече Инсаров.

— Шта да радимо данас а ? рече Шубин па у једаред седе на неку ниску столицу опирући се обадвема рукама на колена. — Андрија Петровићу, има ли ваше благородство какав план за данашњи дан? време је дивно! јагоде и сено мирише баш као да пијеш какав чај за прси. Треба да начинимо какав фокус.*) А уједно треба да покажемо новоме становнику Кунцова и његове силне красоте. („А мучи га нешто“ мишљаше Берсенев). Но што ћутиш, пријатељу Хорације? Отвори твоја пророчанска уста. Ћемо ли правити фокус?

*) Огњиште.

Digitized by Google

— Не знам како мисли Инсаров, рече Берсенев, он је, чини ми се, данас наумио радити.

— Ви оћете да радите? питаше кроз нос Шубин.

— Нећу, рече Инсаров; — данашњи дан могу и шетњи посветити.

— Тако! рече Шубин. — Но то је већ лепо од вас. Сада ајдете драги пријатељу, Андрија Петровићу, па покрите вашу премудру главу шеширом, и онда ћемо ићи куд нас очи воде. Наше су очи младе, оне виде далеко. Ја знам једну малу гостионицу, у којој ће нам дати најгори ручак; али ћемо зато опет бити весели. Ајдмо!

После пола сата иђаху сва троица по обали реке Москве. Инсаров је имао неку врло чудновату капу, која изазва у Шубина неко неприродно одушевљење. Али Инсаров није на то пазио. Он је корачао лагано, гледао је, дисао, говорио и осмејкивао се тихо; видило се на њему, да је тај дан сасвим посветио забави и наслади. „Тако шетају паметни дечаци у недељу," пришапне Шубин Берсеневу на уво. Међутим је Шубин чинио разне будалаштине, сад је трчао напред, сад би опет некакав особити положај заузео, сад се опет ваљао по трави. Мирноћа инсаровљева није га једила, већ га је некако принуђавала да се криви: „Што си се ти тако ра^ћеретао Француз!" питаше га два три пута Берсенев. „Да, ја сам Француз, или у пола Француз," одговори Шубин; а ти се држи средине, између шале и збиље, као што говораше један гостионски слуга. Млади људи пођоше десно од реке, по уској дубокој водојажи, која је водила кроз златну, високу раж међу две стене. Плава сенка падала је на њих са једне од тих стена. Златни сунчани зраци изгледали су, као да клизе по врховима класева; шеве су певале, препелице пућпурикале; трава се свугди зеленила; лаки поветарац је уздисао листиће и њијао цветиће њезине. После дугога тумарања, одмарања, и блебетана стигоше наши пријатељи до „прљаве" гостионице. Послужитељ је при ручку сваком од њих по неколико пута ногу очепио, и наранио их врло неукусним ручком, а напојио неким прекобалканским вином, али покрај свега тога беху весели, као што је Шубин прорицао; а сам он био је највеселији, — али само по изгледу. Он је напијао у здравље непојамном, великом Венелину, у здравље бугарскога краља Круна, Хрума или Хрома, који је живио за времена адамова.

— У деветом веку, поправи га Инсаров.

— У деветом веку? Ej какве среће! рече Шубин. Берсенев

Digitized by Google

примети да Шубин, покрај све своје шале, жели само да проучи и упозна Инсарова, а изнутра као да га је нешто мучило, — Инсаров је међутим као увек остао миран и ведар.

На послетку се врате кући, и пошто се преобуку, пођу, да би верни остали својој јутрошњој намери, још истога вечера Стаховљевима. Шубин оде напред да јави е ће они доћи.

(Наставиће се.)

ПРИМОРСКЕ НАРОДНЕ ПЕСМЕ.

(Скупио Славољуб Лжичар.)

11.

Висока јела до неба,
Широке гране подигла,
Све равно поље прекрила,
У пољу ми је виноград,
У винограду ћардина,
А у ћардину наранџа,
А под наранџом постеља,
А на постељи млада спи,
Малахним чедом на руци,
Нико је не смје будити,
Ни мила мајка, ни тајко,
Ни мила браћа из лова!
Мајка јој бога мољаше,
Да пухне витар с планине
Д' обруни цветак с наранџе,
Да пане младој на лице.
Пухну ми ветар с планине,
Обруни цветак с наранџе,
И паде младој на лице.
Плахо се млада пробуди,
Наранџу стаде проклињат':
Наранџо војко, невојко!
Ти пуно цвета цветала,
А мало рода родила,
Јор ми се недаш наспати
Малахним чедом на руци! —

ДАРВИНОВА ТЕОРИЈА И НАУКА О ЈЕЗИКУ.

Посланица Авг. Шлајхера својему пријатељу дру Е. Хекелу, професору зоологије и директору зоологичког музеја у Јени.

Превео Стојан Новаковић.

Читаоцу да се не поплаши.

(Наставак.)

Приповједивши најприје како му је исти пријатељ писао да не пропусти прочитати добро познату књигу Дарвинову „О постајању видова у животињском и растињском свијету“ почиње Шлајхер говорити како је и он сам изрекао за језике са свијем

Digitized by Google

сродне погледе о тој ствари у својој књизи Die Deutsche Sprache готово у исто доба кад је Дарвинова књига изашла на енглиском језику, те по томе ништа још и незнајући о науку који се у њој излаже. Послије тога увода којега нама није требало преводити, А. Шлајхер почиње саму посланицу, и она гласи овако.

Ако си дакле рад знати, какав је утисак учинила на ме Дарвинова књига, ево ћу ти то веома радо изложити, и то овако пред свијетом, јавно. Надам се, да теби жестокоме браниоцу Дарвинове теорије, не ће бити немило да чујеш, како главне црте Дарвинова наука налазе примјену и на живот у језику или, како су је, може бити, већ нашле, ако смијемо казати, и не слутећи. Држим и то, да ове ствари, о којима мислим теби говорити, не ће бити без сваког интереса ни за друге људе. Обраћајући се прво теби, и чинећи себи безазлено задовољство да те изненадим отвореним писмом, говорим прије свега јестаственицима, од којих желим, да од сад више воде рачун о језицима, него што су то до сад чинили. И овдје ја не мислим само на физијологијско истраживање гласова, које је у пошљедње вријеме толико напријед корачило, него и на уважавање и разматрање језиковних разлика у њихову значењу за науку о човјеку. Зар неби могле те језиковне разлике послужити као основа природном систему за овај у својој врсти једини род? Није ли историја о развитку језика од главних страна историје о развитку човјечанства? Толико је ипак необорива истина да нико не може стећи себи добар поглед о суштини човјековој, ако не познаје и језиковне одношаје.

Тако исто је и то једна од најживљих мојих жеља, да се међу лингвистама све више уводи и утврђује јестаственичка метода. Може бити да ће ове врсте побудити којега год лингвисту да потражи поуке у методи у каквога ваљана ботаничара или зоолога. Ја му стојим добар, да се неће покајати. Ја барем знам врло добро, колико ми ваља захвалити изучењу дјела као што су Шлајденова научна ботаника, Карла Фогта физиологијска писма итд., што сам схватио суштину и живот језика. Из тијех сам књига први пут докучио, шта се то зове историја развијања. У јестаственика се може научити како вриједи за науку само *она* чињеница, која је нађена поузданим и потпуно објективним разматрањем и изведена одлуком основаном на такоме проматрању; таки би наук од велике користи био гдјекојим мојим другарима. Субјективно (по својој глави) тумачење, непоуздано етимологисање, дрска нагађања онако у маглу, на кратко све, чим се језиковним штудијама одузима научна озбиљност и чим се оне понижавају у

Digitized by Google

очима увиђавних људи, па што их управо смијешнима гради — губи се са свијем у онога који се научио да стане на означено становиште смјернога проматрања. Само тачно проматрање организама и закона живота њихова, само потпуна преданост научној ствари може постати начело и у нашем раду; а чему нема онако тврдог основа, може бити писано сто пута оштроумно и лијепо, али не може имати никакве научне вриједности.

Језици су организми природни који су постали без икаква уплива воље људске, који расту и развијају се по одређеним законима, тако старећи и изумирући; и у њих има врста појава, која се обично разумијева под именом „живота." Глотика (друкчије: лингвистика), наука о језику, по томе иде у јестаственицу; њезина је метода у свему онака као у јестаственици и у гранама њезиним. Тако се и мени Дарвинова књига, коју си ми, пријатељу, препоручио, није могла учинити сувише далеко од мојих стручних послова.

Мени се чини, да је Дарвиново дјело дошло на свијет умним правцем нашега времена не обзирући се на оно мјесто, гдје писац без велике шљедствености попушта познатој ограничености својих земљака у религијозним стварима испричавајући се, како се појам о створењу свијета може ипак сложити с његовим назорима. У посланици овој ми ћемо то мјесто оставити на страну, у њему Дарвин сам себи на супрот говори, јер се с његовим излагањем може сложити само поступно постајање природних организама, никако пак створење из ничега. У самој ствари из Дарвинова наука излази као опћи почетак свију живих организама проста ћелијица, из које су се кроз врло дуго вријеме развили сви живи облици, који се налазе и данас, као и они који су већ поизумирали. Тај најпростији облик живота видимо ми још и сад у организама, који су заостали на најнижем ступњу развитка, па и у првим зачедцима и самих виших организама. Рекох, како ми се чини, да је Дарвинова књига у потпуној сугласици са философским основама које се данас налазе готово у свију јестаственичких писаца мање или више јасно освједочене и изречене. То сам рад и опширније да изведем.

Без сваке сумње правац мишљења новога времена иде на монизам (јединство). Дуализам (двојство) је за јестаственички научни поглед наших дана потпуно назад остављена ствар, па схватали га као супротност духа и природе, садржине и облика, суштине и појаве или ма како иначе. За данашњу науку нема материје без духа (т. ј. без закона који је упућује), али нема

Digitized by Google

исто тако ни духа без материје. Или још боље: нити има духа ни материје у обичном смислу, већ има само једно, а то је дух и материја у један пут *). Наше доба још нема философске системе монизма, али у развитку новије философије опажа се јасно тежња за таком системом. У осталом не ваља ни то пустити из вида, како је ток садашње научне радљивости постао другојачији него што је прије био баш у слиједу садашњега начина мишљења и проматрања ствари. Некада су људи најприје саградили систему, па су послије трудили се, да ствар под систему доведу; а данас се то ради управо на обрат. Најприје се људи удубљују у најсићаније изучење ствари у појединостима и не помишљајући на систематско сграђивање цјелине. С највећом тишином душевном подноси научник оскудицу какве философске системе која би одговарала стању наших оштрих и тачних изучења у појединостима, јер је увјерен, да се тако што и неможе на пречац створити, него да ваља почекаги с огледом тијем све дотле, докле се не прибере довољна множина поузданих проматрања и поузданих знања из свију кругова човјечанске знаности.

Значење које је у данашње вријеме проматрање добило за науку и нарочито за јестаственичку науку — само је неопходна пошљедица монистичког основног погледа који иза ствари ништа не тражи, држећи да је ствар оно исто што и појава њена. Проматрање је темељ сувремене науке. Осим проматрања вриједи само још одлука, која се неопходно јавља као пошљедак на основу проматрања. Све што је састављено a priori, све што је у маглу измишљено, у најбољем случају вриједи колико оштроумна игра, али је пред науком невриједно и голо брбљање.

А проматрање нас данас учи, да се сви живи организми, који само могу ући у владу довољно тачног проматрања, мијењају по одређеним законима. Те њихове промјене, њихов живот, и јесу права суштина њихова; и ми их познајемо само онда када познајемо збир (суму) тијех промјена њиховијех када цијелу суштину њихову познајемо. Другим ријечима: ако не знамо, како је нешто постало (како се развило), и не знамо шта је. С тога је неопходна пошљедица начела проматрања значење, које је добила историја развитка и научно изучавање живота организама поглавито за природне науке нашега времена.

*) Овај поглед натурализма основан је на проматрању, и кривити га за то исто би тако наопако било, као рећи му, да је једно што и спиритуализам.

Digitized by Google

Важност историје развитка за познање индивидуалног организма припозната је без икаква преговора. Историја развитка прво је нашла пута у зоологију и ботанику. Познато је, како је Лајел и трајање наших планета представио као врсту са свијем поступно пролазних промјена; напрасно и изненадно појављивање нових фаза живота и ту исто тако не долази, како не долази ни у животу других природних организама. И Лајел се прије свега позивље на проматрање. Проматрање трајања наше земље, на сваки начин веома кратко, чињено у наше вријеме, указује нам врло споро мијењање, и то нам и одузима право, да замислимо други какав начин мијењања за стара непозната нам времена. Одавно сам ја с истог становишта полазио и што се тиче промењивања живота језиковног, који смо такође могли разматрати непосредно и научно само за вријеме пошљедњих и најмлађих, сразмјерно врло кратких периода. И ово кратко вријеме од неколико хиљада година учи нас с необоривом и несумњивом поузданошћу, да се живот организама језиковних поглавито по одређенима законима у врло спорим промјенама кретао и да нам никад ни из далека не може припасти право да помислимо, како је то икада другојачије било. Дарвин и његови предходници корачили су корак даље него остали зоолози и ботаничари: живот имају не само индивидуе него и родови и видови; и они су постали мало по мало, и они потпадају беспрекидним промјенама према одређеним законима. И Дарвин се као и сви испитаоци новога времена позивље на проматрање, и ако је оно стијешњено у мален простор времена, јер тако доноси сама ствар, онако као и при животу наше земље и при животу језика. Како ми од истине можемо да смотримо да родови нијесу стални, проматрана је моћ њихова промјењивања у опће, и ако у ограниченој мјери. Случајна је ствар узрок, те промјењивање родова у цијелости изгледа без значења, а та је случајна ствар краткоћа времена, у којем бјеше могућно удесити употребљива проматрања. У свези с пошљедцима других проматрања и да би се могло разумјети како су беспрекидним спорим промјењивањем спрам онога које смо сами проматрати могли, постали родови и видови као што их видимо, ваља да замислимо грдни број хиљада година само за живовање живих организама на планети нашој.

С тога ми се чини, да је Дарвинова наука збиља само неопходан пошљедак оних начела која су данас стекла вриједност у јестаственици. Он се оснива на проматрању и управо је оглед историје развијања. Што је Лајел извео за историју трајања

Digitized by Google

земље наше, оно је Дарвин разложио за историју живљења становника земаљских. Није дакле наук Дарвинов никаква случајна појава, није он израд какве особењачке главе, него је право правцато чедо нашега вијека. Није могло бити иначе, од пријеке је потребе било да се јави такав наук.

Оно што је Дарвин освједочио за родове животиња и биља, вриједи, барем у својим поглавитим цртама, и за језике и њихове организме. Главни задатак ових врста баш и јесте, да то покажу, и наумили смо да то започнемо, пошто смо у опће, надамо се, показали, како се кроз све науке основане на проматрању, међу које иде и наука о језику, јавља заједнички правац, покренут особитим философским правцем мишљења.

(Наставиће се.)

ПОДЛИСТАК.

Нешто о језику и стилу.

(Лудвик Берне.)

Године 1814. славнога спомена издајући политичке једне новине био сам тако срећан да сам био под педагошким надзором високомоћнога једнога полицајскога директора и цензора. Само се по себи разумије, да сам у то вријеме био млађи него данас, истом сам био полетарац у пискарању, нијесам био ни мало плашљив, био сам слободњак, и приличан вјетрењак. У тако срећноме расположењу душевном наштампам ја чланчић „Инглизи су угурсузи.“ Господин полицајни директор врло спокојно избриса ту реченицу из историје свијета, и напомену ми пријатељски, како сам ја младић који доиста имам талента и како би била грдна штета, ако ја свој дар не обратим на што корисно. Како већ бијаше врло заузет послом не хтје чекати ни мало да га упитам, шта мисли он да би било корисно, него сам додаде: ето у њемачком језику шта га посла има и ето то је баш оно поље, на коме би сте могли много урадити. Ја му одговорим, како би у истину то поље било онолико пријатно колико родно, али да, по мом мишљењу, још није доба, да поштен човијек смије мислити на своје штетње или друга задовољства. Ако се ми бацимо на истраживања о њемачкоме језику, ко ће онда уредити Европу? — упитах ја њега. Полицајни директор и недижући очију са цензурнога листа нити устављајући својега брисања, одговори ми: то је наша брига А ви можете своју срећну слободу — слободу? Боже сачувај да је он изрекао

Digitized by Google

ту ријеч Он рече: а ви можете своју срећну безбрижност како ваља употребити, да се баците на испитивања о нашем језику. Beatus ille qui procul negotiis — додаде он тонећи се у класичкој образованости. Atque cetera lumentis? упитах ја заједљиво Али он тога питања не чу, или га не хтје чути, и бијаше сумњиво, е да ли Imp. што он у тај мах написа значи скраћено Impertinent, или Imprimatur. А ја обећах да ћу послушати добар савет, узех свој исакаћени лист и опростих се с њиме

Од то доба сам често и озбиљски промишљао о језику и стилу. али нијесам још до селе нашао што сам тражио. Шта је то стил? Бифон вели: le Style c'est l'homme. У Бифона бјеше лијеп и диван стил, те је то пшло на његову воденицу, да се онака изрека призна. Али, да ли је та реченица истинита? Може ли се и обрнуто рећи: какав стил онаки и човјек. Та не би било право рећи само то: какав стил онака и књига, јер има те како ваљаних књига написаних веома рђавим стилом. Али рећи: каква књига онаки и човјек — било би још неправије, и о томе се сваки дан примјером освједочавамо. Гдјекоји пише пјесме за чудо нежне, а овамо грубијан какога нема на свијету; други саставља шаљиве игре, а нема туробнијега човјека од њега; а трећи је момче весељаче, а ноћне мисли пише. Макијавели је љубио слободу, а својега је Принципа написао тако, да је због и у књижевну неприлику довео све поштене психологе те нијесу могли извести на чисто, шта су говорили, и почеше казивати како је Макијавели писао политичку сатиру. Шта је то дакле стил? Како рекох ја незнам и врло бих рад да ме ко умније поучити о томе.

Да се како ваља оцијени начин писања каквога писца, ваља одвојити казивање од казиванога, одвојити израз од мисли. Али се догађа врло често, да се то двоје промијени једно за друго. И друго нешто има што се нераздваја увијек како ваља, а то је: љепота и карактеристичност у стилу. Може ко писати врло лијепо, на нематн стила, и може имати стил, а не писати лијепо. Начин писања с особитом својом карактеристиком не мора имати потпуну љепоту као што је и лице с цртама добро одређеним ријетко кад лијепо, и као што је и карактеран човјек ријетко кад љубак. Особина каквог начина писања није у колориту, нити у већој или мањој живости боја, него у цртежу, смјештању и склапању мисли. Може бити да стил каквога писца више стоји до његова карактера него до његова духа, више до његова нравственога него ли до филозофског или умјетничког погледа на свијет. Цицерон је писао прекрасно, али у њега нећеш наћи стила, јер он је био човек без карактера. А стила ћеш наћи и у Тацита и у Цезара. У Француза не може бити стила, јербо им језик доноси, да је стил свакад једнак. Ко пише француски, или пише као добри писци француски или пише рђаво. Упоредивши Русо-а са Волтером, изаћи ће истина, да им је стил различит; али је то

Digitized by Google

само у толико, у колико се у њих двојице погледи један од другог разликују. Гдје се Русо слаже с Волтером, он пише као и Волтер. У њемачкоме језику, богу хвала, нема никаква стила, него је најшира слобода; и опет је у Њемачкој мало писаца који се на своју руку користе лијепим правом да сваки особени начин мишљења на особени начин искажу Могу се на прсте побројати они који имају стила, па их неће на све прсте ни достати. Може бити да се за једнога Лесинга може с поузданошћу рећи: има стила!

Друго је питање: ради шта толики силни њемачки књижевници тако рђаво пишу? Може бити, да је то тога ради, што се не старају; а не старају се, што се као Нијемци часно и поштено држе ствари, те им се чини кицошење да начине казивање лепше од мисли. Ако занемаривање стила отуда долази, ваља похвалити поштену тежњу, али је наравственост, која се ту на видјело пушта, лажна. Као год што се вели: мисао ствара изреку, може се рећи: изрека ствара мисли. Ријечи су као невриједне шкољке, у којима се кашто налазе мисли као скупоцјен бисер, те с тога неваља ни шкољке презирати. Ријетко се досипјева до нових мисли. Само је та разлика међу духовитим и сиротним писцем, што је онај одарен бољом пријемљивошћу, да ухвати и у себе прелије мисли које већ пливају по ваздуху, а које онај не умије ни да опази; али он нових мисли не ствара. Кад би се круг човјечанске радљивости знатно раширио, дух би човјечански претрпио грдан преврат, тако грдан, да ми то ни слутити нијесмо у стању. Највећа позната револуција, коју је подниједло човјечанство, бјеше хришћанство, па се опет не може рећи, да смо задобили бог зна колико нових идеја које старима нијесу знане биле. То се изјашњава тијем, што је било хришћанскога сматрања ствари још прије Христа, и ако не у толикој снази у коликој је оно данас. Ако дакле писцу није могућно створити нових идеја, могућно је старе идеје у нове облике прељевати; и као што је животна снага у свему јестаству иста и само је облик којим се биња земаљска разликују и у редове нижу, тако ће и вјечно не рођена мисао љепшим или ружнијим говором љепше се или ружније изнијети на видјело. А зар онај што одгаји није вриједан колико и онај што роди?

(Свршиће се.)

Најдрагоценији бисер.

Истина да је чудно, готово невероватно, али ипак је истина, да бисер, који се рачуна међу највеће драгоцености, постаје онда, када школка почне боловати. Али тако је наука изрекла и школке, које су по изгледу најтамније и најнеугледније, легло су најлепших и највећих врста бисера.

Од најстаријих времена највећма су уважавали бисер са његове

Digitized by Google

чистоте, светлости и лепоте; и премда му унутарња вредност после драга камена долази, то га ипак многи због његове величине, боје и светлости исто тако цене као и драги камен, и доиста у многој прилици бисер већма цене но драги камен. Она два славна бисера, од којих је један далеко чувена мисирска краљица Клеопатра у пићу растопила, да би Антонија њиме почастила, и о којима је у старом добу толико говорено, коштала су оба два милијона франака[1]). Јулије Цезар, кажу, поклонио је сестри великог Катона бисер један, који је вредно 200,000 франака. Жена цара Калигуле, кажу, да је у свечаним приликама носила бисерје, које је вредило до осам милијона франака. У данима највеће раскошности римске носиле су римске госпе напуче, које беху искићене бисером. Неронову љубав госпама ценили су по киши од бисерја, коју је он по њима просипао. Доцније чињено је ту исту глупост и „лепи Бекингем," који је делио међу госпе, на двору краљице Ане од Велике Британије, бисер, од којег је вредило свако зрно скоро један милијон франака.

Има особита врста бисера, коју Французи зову „косоокруглим." То је управо нека врста од седефа, на којој се види како и природа има своје ћуди. Ове косоокругле седефе особито цене у Шпанији а тако исто и у Француској и Русији. Два најчудноватија седефа има један париски златар. Један представља цело са брадом, други Китајца, који седи скрштеним ногама на једном јастуку.

У новије време нашло се врло драгоцена бисера и у американским рекама — бисерне шкољке има у слаткој као и у сланој води. — Пре неког времена нашли су у Вермону један велики, округао бисер, који беше једанаест карата тежак. Боја му је тамна, али иначе је врло леп, и сада му је властник један Њујорчанин. Пре својих петнаест година много се говорило о лову бисера у Њуџерсеју. Тамо су нашли бисера, који је вредно 60,000 долара,[2]) а гдикоји је био тако леп, да се могао мерити са оним из источне Инђије. Низ пробушена бисера посе многи у Паризу а тако исто и на истоку у коси и на телу. Источни бисер је увек пробушен врло ретко опточен. Најдрагоценији бисер је бледожуте златне, сребрне, или ти ружичне боје. Вредност бисера зависи од облика, величине и боје му.

Најскупоценији бисер јесте „источни," али он не мора бити увек са истока. Највише га доносе из источне Инђије али у последње време нађоше „источна бисера" и на Панами. И Скотска, Велс и Ирска беху чувене са свога бисера а у Француској се и данданас добија доста бисера.

---

[1]) Франак је од прилике форинта шајна.

[2]) Долар вреди 2 ф.

Digitized by Google

Многи од најпознатијег бисера својина је француске круне; тако „исток“ тежак је 27 карата а вреди 200,500 франака. Две мишуше. што изгледају као крушке, тешке су заједно 99 карата а вреде 300,000 франака. Осим тога има у Француској благајница још 72 драгоцена бисера, од којих неки изгледају као крушка а други су округли. Вредност им цене на 350.000 франака. Један врло велики бисер, облика крушкиног, којег је, као што кажу, Наполеон 1. из Берлина донео, могаше се видити 1855. г. на изложби у Паризу. Најпознатији бисер је „перегрина.“ А то с тога што је највећи и најлепши. Велики је као голубије јаје. Својина је шпанска. Филип II. купио га је у Панами за 50.000 дуката.

Варош Њујорк никад није била богатија бисером но сада што је Један низ, у ком је 72 као сребро бела „источна“ зрна бисерова, са крстом од алема може се добити код једног од првих златара њујоршких за 60 000 долара. Други златар има у излогу накит од бисера, који вреди 25,000 долара.

Књижевне белешке.

* Одбор друштва „Преодинце,“ у Пешти, издао је позив на претплату на „Дим,“ роман Ивана Тургењева, с руског превео Илија Вучетић. Одбор у позиву свом овако говори: пре годину и по дана почело је друштво „Преодница“ да издаје „Збирку одабраних превода.“ Цел овоме подузећу беше: да се одабраним преводима из стране књижевности у неколико попуни онај недостатак, што се код нас осећа у књигама забавна и поучна садржаја. Разне неповољне околности прочиле су „Преодницу“ те није до сад могла да настави започето дело; но сад се узда, да ће у издавању оваких књига моћи много боље напредовати. Овим се отвара претплата на „Дим,“ најновији роман Ивана Тургењева. Име овога чувеног руског писца довољно је познато нашем читалачком свету; а кад томе још додамо, да је овај роман добио награду од 6000 рубаља, и да је одмах, чим је на руском језику изашао, преведен на француски, немачки и друге изображене језике, па да га и Мађари имају већ преведена: онда мислимо, да је сувишно још речи трошити у његову препоруку. У роману се овом претресају руски друштвени односаји; а има у њему доста поучнога, што се даје применити и на наше односаје.

Књига ће изнети око 18 – 20 штампаних табака на малој осмини, и стоји 1 фр. или 10 гроша чарш.

Претплата траје до Петрова дана (29. јуна); а најдаље за недељу дана после тога биће и књига готова. Ко скупи 10 претплатника добија за свој труд једну књигу или новце за њу. Новци се шаљу Милану

Digitized by Google

Бирвалском благајнику друштвеном (Pest, Fleischergasse Nro. 2. II. Stock). „Преодница“ се тврдо узда, да ће је у овом подузећу својски потпомоћи све омладинске дружине и сви чланови уједињене омладине, а особито сестре Српкиње, које је „Преодница“ поглавито имала на уму, кад је отпочела издавање одабраних превода.

Ми од наше стране најтоплије препоручујемо овај преодничин подузетак пажњи нашег читалачког света и надамо се да ће се жељи преодничиној одазвати и што више на ово дело претплатити.

* Амвросије Шарчевић, познати књижевник буњевачки, издаје „мађарско-буњевачко-српско хрватско-словенски“ речник, у ком ће особито обзирати се на јавне управне и судске ствари и називе.

Дело ће ово изаћи до 1. јула о. г. по нов. календ. и изнеће 200 листова у осмини Цена му је 2 ф. а вр. Претплата се шаље писцу у Суботицу. Ко скупи 10 претплатника добија једну књигу на дар.

* Издао је „рад југославенске академије знаности и умјетности. Књига VII. стр. 266 са три таблице. Цјена 1 фор. 25. новч.“ Садржај му је овај: „Покус монографије рудника од Љ. Вукотиновића. Богомили и Патарени од дра Фр. Рачкога Прилози трговачко-политичкој историји републике дубровачке од дра П. Матковића.

* Иван Кукуљевић Сакцински, издао је књигу под насловом: „Марко Марулић и његово доба.“ (Прештампано из књиге I. „Стари писци хрватски.“)

* Непознати писац с босанске границе издао је књигу: „Крвава књига“ или „споменик на 405 година после пропасти краљевства босанскога.“

* Никола Попов, професор на московском свеучилишту, издао је књигу: „Мађарски историк Владислав Салађи и историја Угарске од Арпада до прагматичне санкције.

* Иван Фијамин издао је „Поштењака или ти правице и дужности по Цесару Канту. На Рјеци словима тиск. камен завода Емилија Моховића.“

Цртице о васпитању.

Треба ли водити дневник, у ком се прибележава све, што нам се у животу догађа? Треба али не увек! Треба у не злобној младости и у зрелом добу. Ту човек највише истину говори. Али између оба та доба леже године сујете, сујете, од које се ни најбоља деца не могу отрести а можда и не треба да се сасвим отресу. У том добу слабо вреди дневник!

Digitized by Google

БИБЛИОГРАФИЈА*)

Српске књиге.

СРПСКЕ НАРОДНЕ ПЕСМЕ (ЕПСКЕ.) Скупио их и на свет издао Благоје Стојадиновић. I. Половина чиста прихода од ове књиге одређена је на споменик кнезу Михаилу. У Београду у државној штампарији 1869. На 8-ни 2 л. 192 стр. Стоји?

СРПКИЊА У ХАРЕМУ или БЕДНО СТАЊЕ СРБАЉА. Драма у три радње. Написао Милош Стојановић. У Београду, у штампарији Николе Стефановића 1869. На 16-ни 104 стр. Стоји?

ОБЛИЦИ СРПСКОГА или ХРВАТСКОГА ЈЕЗИКА, написао Ђ. Даничић, пето издање. У Загребу, у штампарији Драгутина Албрехта 1869. На 8-ни Стр. 120. Стоји?

КАКАВ ЈЕ КО ОНАКО МУ И БИВА. Преповетка из народног живота. Написао за народ Паита Поповић. У Новом Саду. Платонова штампарија. 1869. Стр. 136. На 16-ни. Стоји 40 пов. а. вр.

---

*) Да би ова библиографија што потпунија могла бити, умољавамо лепо све издаватеље и списатеље наше, да би нам љубав имали послати од сваке књиге, коју на свет издаду, по један примерак, или бар потпун и веран наслов сваке књиге. У.

САДРЖАЈ.

О законодавству у уставној држави. (Из књиге: „О уставној држави и њезиним установама“) Од Ђ. Вукићевића. б) О правима законодавног тела и земаљских заступника. — Тетинска ружа. (Чешка.) Песма Јене Павловића. — Дан пре... Приповетка И. С. Тургењева. IX. X. — Приморске народне песме. (Скупио Славољуб Лжичар.) 11. — Дарвинова теорија и наука о језику. Посланица Ав. Шлајхера своме пријатељу дру Е Хекелу, професору зоологије и директору зоологичког музеја у Јени. Превео Стојан Новаковић. (Наставак.) — Подлистак: Нешто о језику и стилу. (Лудвик Берне.) — Најдрагоценији бисер. — Књижевне белешке. — Цртице о васпитању. — Библиографија.

Издаје: Матица Српска. Уређује: А. Хаџић.

Платонова штампарија у Новоме Саду 1869.

Digitized by Google

Број. 18. У НОВОМЕ САДУ 30. ЈУНА 1809. Год. IV.

МАТИЦА.

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

ИЗЛАЗИ: десетог, двадесетог и последњега дана сваког месеца на табаку и по.

ПРЕТПЛАТНА ЦЕНА: на год. 4. ф., на по год. 2. ф. на три мес. 1. ф. Рукописи се не враћају.

О ЗАКОНОДАВСТВУ У УСТАВНОЈ ДРЖАВИ.

(Из књиге: „О уставној држави и њезиним установама.“)

Од Ђ. Вукићевића.

в.) О пословнику законодавнога тела.

У пословник законодавнога тела спадају погдекоја врло важна питања. Ми ћемо овде у претрес узети само некоја такова питања која особите уставне вредности имају, као:

1. Верификација саборских заступника. По себи се разуме, да сваки члан саборски, пре но што у сабор ступи има се легитимовати, — оверодостојити, да је збиља то за што се издаје. По томе има изборном исправом — верификацијом доказати, да је законим путем за заступника изабран. Које је законити пут, то показују уставна опредељења, наиме пак изборни закон: у коме има како активна и пасивна изборна способност, тако и начин самог изборног чина тачно и опредељено прописана бити.

По себи се разуме и то: да у уставној земљи право прегледа, одобрења и изнимке против изборног документа пристоји самоме сабору, а никако другој којој власти у држави.

По томе је општи уставни обичај, да чланови сабора своје веровнице поднесу председнику сабора, који се до устројства, — конституирања сабора обично по старешству бира. За тим председник коцком подели сабор на више једнаких одељења, која сама себи председника бирају. Прво одељење одостоверава друго, друго треће итд. а последње прво. Право изнимке против ког избора има сабор, бирачи и кандидати саборски. Изнимке против ког избора могу се поднети само до опредељеног рока, а касније не ван ако се та изнимка тиче пасивне способности кандидата.

која се и касније поднети може. Против кога избора нема или никаквих у опште, или бар нема таквих изнимака које су разлозима поткрепљене; — ти се избори сматрају за одостоверене. Кад се законом прописани број посланика одостовери, приступа се устројству, — конституирању сабора.

Довде се с мање више формалном разликом слажу пословни редови сви уставних држава. Разлика је у питању о неодостовереним посланицима. Ово питање има мање више уставне вредности. Пита се наиме, ко има право против избора појединих посланика против којих има изнимака, истрагу водити, и ко има право по довршеној истрази пресуду изрећи: да ли се такови избори имају сматрати за законите или не?

Да је једино сам сабор надлежан решавати, да ли су појединн избори законити или не, о томе у цотпуно уставној земљи сумње бити не може. Сабор има бити свој суверени судија. У решење тога питања не може нико, а најмање влада утицати. То иште положај сабора према влади. Сабор има бити представник опште воље народне. Овом пак задатку сабор не би одговорити могао, кад би се допустило влади, да она пресуђује који се избори имају за законите сматрати а који не. Овим начином сабор би своју независност посве изгубио. Влади би до воље стајало неповољне јој заступнике са сабора уклонити, а друге по себи незаконите изборе забашурити и у интересу владином у сабору протурити. Једном речи састав сабора зависио би једино и поглавито од владе. По томе се дакле у истински уставној држави не може влади уступити право, да она решава, који су избори законити а који не. Ово право мало где влада извршује. Али у млогим уставним државама, наиме пак у Немачкој постоји правило, да влада истина нема право решавати, који избори под изнимком стоје, који су законити или не; али има право водити истрагу против ког се протест подигне. Са уставног гледишта ни ово се право влади никако уступити не може. Јер кад се сабор призна за свог сувереног судију, а ово се свугде признати мора, онда се и то признати ваља, да само сабор може учинити нужне кораке и истрагу, на основу којих ће пресуду да изрече, да ли су под изнимку стављени избори законити или не? Кад би ту истрагу сама влада чинила, онда би сабору преостало да решава или самовољно без обзира на излазак учињене истраге против кога би сумњу имао, или да легализује неправду, коју би јој може бити сам кривац диктовао. Ни једно ни друго не може бити. Свакој влади лежи у интересу да у заступницима саборским своје присталице има. Ретко да се где која

Digitized by Google

влада уздржава од утицаја на изборе посланика. Овај утицај често и законите границе пређе. Баш за то је врло често сама влада узрок, што се појединй избори под изнимку доводе. Ове изнимке ишту да се ствар из ближе испита. Ако ће се овај испит влади оставити: онда сабор, као што мало час рекосмо, упада у дилему, те мора или самовољно без обзира на саму истрагу, ако је другог осведочења противну пресуду изрећи, или мора одобрити оно што сам кривац у обрану своју наведе. Ни једно ни друго није достојно сабора. За то се како истрага против појединих оптужених избора тако и решење сврху истих има оставити самом сабору па нека он пресуђује, — што није свугде, а наиме што се прве тачке тиче. Истрага се пак немора предузимати непосредно од целога сабора и у самом сабору, као што и таковнх случајева у неким савезним државама северне Америке находимо, јер би то цео течај саборске радње на дуго протегло. Истраге се обично поверавају на то особено изабраном верификацијоном одбору; до чим сабор задржава себи право коначног решења и пресуде.

У неким државама, а наиме у Немачкој уступа се влади право код оптужених избора из тога узрока, што је владъ, као једина јавна и извршна власт у земљи кадра истрагу правомоћно и свестрано водити, почем она у рукама има сва нужна средства која су нужна да се успешно води такова истрага, она може поједине сведоке на испит позвати, од њих заклетву узети и друге за објашњење ствари нужне кораке учинити, дочим то сабор не може у такој мери чинити, нити ће позив сабора имати толико послушности, колико налог владин. Но ово не стоји. Позив сабора имаће за цело свагда толико уважења колико и налог владин. Што се наиме сведока тиче, није се бојати, да ови на позив сабора неће увек хтети доћи. Сведоци тужитељске странке зацело ће сви предстати, да повреду права засведоче, а и противна странка неће изостати, ван на своју сопствену штету. Даље се има таковом истражном одбору саборском такова власт и снага у руке дати, да нужне истраге може у делу произвести. Тако н. пр. имају у Енглеској истражне комисије парламента право, да могу сваког држављана енглеског позвати да сведочи, да могу од њих заклетву узети, да им власти морају у сваком погледу на руку ићи, да би нужне истраге успешно произвести могли.

Као један од важнијих узрока, за што се право истраге влади уступа наводи се и та околност, што је и сам сабор често партајчан, што већина сабора често у свом интересу искључује поједине, на што довољно законитог повода нема. Ово се неда порећи, јер

Digitized by Google

је на природи ствари основано, као ни то да овом злу такође лека треба. Но лек који се против тога наводи, не одговара цели. Средство и начин да не би већина саборска у свом интересу против закона шта чинити могла, не лежи у том, да се влади уступи право, да оно што је противно законом опредељењу чинити може. Другим речима не ваља уступати влади, да може чинити она злоупотребљења, која већини сабора не допуштамо да чини.

У најновије доба беше ово питање предмет врло жестоке дебате у енглеском парламенту. Као што мало час рекох, истрагу о оптуженим изборима води у Енглеској сам парламенат посредством на то опуномоћеног одбора. Влада нема никаква утицаја како при овом акту, тако ни при самоме избору уопште; за то се тамо и врло мало бојати од владина злоупотребљења при избору посланика. Веће злоупотребљење показаше саме већине парламента са примањем својих, а одбацивањем противних елемената не гледећи много на законитост и каквоћу самих избора. Да би се ово уклонило, усвојен је тамо предлог, да се коцком изабере верификациони одбор. Овај одбор води истрагу код оптужених избора и решава коначно, од њега нема даљег призива, ни на сам парламенат. Овај одбор јавља просто парламенту, које је посланике по довршеној истрази оверодостојио, а које не. Прве има парламенат примити, а за друге нове изборе расписати. Овим начином уштеди парламенат истина многу излишну дебату; али ни ова установа као да није сасвим доста тачна. Пре свега зависи од простог случаја, ко у овај одбор долази, да ли на то способне или неспособне особе, да ли појединим кандидатима лични пријатељи или непријатељи. Ове би се мане тим уклониле, кад би се дотични верификациони одбор саставио из председника одељења, које горе споменусмо, и то би била гаранција за довољну способност, и кад би се појединим под изнимку стављеним кандидатима право верификације уступило.

У нашим саборима са ове и оне стране Саве врло се овлаш до сада сматрало питање о верификацијама, а оно заслужује особиту пажњу, као што овим чланком показасмо.

МАЈКО МОЈА, СРПСКА СЛАВО!

Мајко моја, српска слабо!
Ал' ти спомен красно сија!
Е све мислим: из спомена
Сад ће срећа да заклија!..
Па те зивљем за то чешће...
— Шта би дете лепше знало? —
Али, јао, — горко би ми
Свагда срце заплакало...

Digitized by Google

Јер ти ћутиш — у даљини...
Баш ко да те мраци гоне, —
Па ко суза да не видиш,
Што их тужна деца роне...

Ил тек уздах што би чуо:
„Та и мене душа боли!
Ходи, дете, колко толко
Мајци својој јад утоли!

Хој крила би хтео тада...
Да полетим даљном крају, —
Да целивам развалине
Порушеном српском рају...

Да запитам мајку своју:
Камо нам се крсташ скрио?
Камо венци поносити.
Штоно их је царе вио?

Камо они љути мачи,
Што хладише срца врела?
И камо се — авај нама —
Убојита копља дела?

Де је наша царска круна;
Зар у злату сад не сија?
Де но сабља Душанова —
Злотворима — љута змија!

Де у братству добра браћа,
Што у борби јаву спише;
Зар им руке малаксале?
Зар челенке потавнише?

Де им сејке умиљате,
Да им љубе токе чисте?
Ао̀ј, токе, поносите:
У сузи се растописте!...

Зар да питам још и више?
Та плаче ми живот цео...
Мајко моја, не зови ме:
И ма да би тебе хтео!...

У Бечу, 15. марта 1869. Ј. Грчић — Миленко.

ДАН ПРЕ...

Приповетка И. С. Тургењева.

XI.

— Јунак Инсаров ће вас одма својом посетом усрећити рече Шубин ушав у собу за госте, гди у тај мах беху само Јелена и Зоја.

— Wer? запита Зоја немачки. У забуни је она увек матерински језик говорила. Јелена се исправи. Шубин је погледа а шаљив осмеј пређе му преко усана. Њојзи то беше досадно, али она ни речи не проговори.

— Јесте ли чули, — понови он: господин Инсаров долази овамо.

— Чула сам, рече она, и то, како сте га назвали. Ја вам се дивим. Нога господина Инсарова још није ни преступила праг наш, а ви држите за нужно да се кривите.

Шубин одма попусти.

Digitized by Google

— Имате право, ви увек имате право, Јелена Николајевна, прошапута он: — али верујте то је само шала. Ми смо данас читав дан били заједно, и могу вам рећи, да је он особити човек.

— Ја вас о том нисам питала, рече она пак устаде.

— Је л млад тај господин Инсаров? запита Зоја.

— Биће му сто четрдесет и четир године, одговори Шубин досадно.

У тај мах јави козак да су дошли младићи. Они уђу у собу. Берсенев престави Инсарова. Јелена их понуди да седну, пак и сама седе, а Зоја оде горе, да јави Ани Васиљевној о новој посети. Поче се доста незнатан разговор, као сви први разговори. Шубин је у једном углу седио и на све мотрио, али није било шта мотрити. Толико је само опазио да се Јелена једи на њега, — Шубина — али да уздржава јед. Он је дакле гледао Берсенева и Инсарова, пак као вајалац стаде упоређивати њихова лица. Ни један ни други, мишљаше он, није леп: у Бугарина је лице пуно карактера и израза; ето, баш је сада лепо осветљено; у Великоруса је опет више живописно: — линије нема, али има облика. А, на послетку, и у једног и другог се може заљубити. Она још не воли, али ће заволети Берсенева, докона најпосле Шубин. — Сада дође Ана Васиљевна и разговор постане сасвим као што на селу обично бива. То беше разговор доста разноличан, јер је предмета било доста; али је био кратак, мало несносан, и прекидао се свака три четири трепутка. У једној таковој почивци погледа Ана Васиљевна на Зоју. Шубин појми значај тога погледа, пак намршти лице, а Зоја седе за гласовир, пак одсвира и одпева своју обичну парчад. Увар Иванович завири у собу, и промаше својим прстима, па се изгуби. После донесу чај, а на послетку се цело друштво прошета по башти.... Већ се било смркло, и гости отиду.

Инсаров је на Јелену произвео слабији утисак но што је она мислила, или, боље да рекнемо, он није учинио на њу онакав утисак, каком се она надала. Њојзи се допало његово просто и природно кретање, — а и лице његово допало јој се; али читав створ инсаровљев, његова тврда мирноћа и нека простота, што је њу скоро рећи вређала, некако није се слагала са оном сликом која је поникла у глави њезиној услед оног што јој је Берсенев о њему причао. Јелена ни сама није знала за што, али је тражила у њему нечег „кобнога.“ Али мишљаше она, данас је врло мало говорио, томе сам сама крива; за што га нисам питала; но ништа, други пут... а очи су му пуне израза, пуне поштења. Она је осећала да се пред њиме не би клањала, већ

Digitized by Google

би му одма могла пријатељски руку пружити, али опет није била на чисто са собом: није си она тако представљала људе, налик на Инсарова, „јунаке." Ова последња реч је опомену на Шубина, пак се још једанпут расрди на њ већ кад је у постељу легла.

— Како су вам се допали ваши нови познаници? запита Берсенев Инсарова, кад су се кући враћали.

— Врло су ми се допали, рече Инсаров, — особито кћи. Мора да је особита девојка. У ње су дражљиви живци, али јој и то некако доликује.

— Треба да их чешће посетите, примети Берсенев.

— Да, треба, рече Инсаров, — па више ни речи не проговори до куће. Он се одма затвори у своју собу, и прозори му беху осветљени, кад је поноћ већ превалила била.

Берсенев још није прочитао једну страну из Раумера, кад му прегрш ситна песка лупне о стакло од прозора. Он се трже, отвори прозор и види Шубина бледог као дувар.

— Ала си баш дете; права си ноћна тица! рече Берсенев.

— Пст! прекине га Шубин. — Ја сам дошао овамо да никоне зна, као Макса Агати. Имам да ти две три речи саопштим.

— Па оди у собу.

— Нећу, није нужно, рече Шубин наслањајући се на прозор: — овако је веселије говорити, и више по шпански. Прво и прво ти честитам: твоје акције се дижу. А твој хваљени ванредни човек пропао је. За то ти добар стојим. А да ти докажем да сам непристран, слушај: ево ти описа господина Инсарова. Дара нема никаквог, појезије нимало, способности за рад врло много, памтење велико, разум нити му је разнолик нити дубок, али жив и здрав; у говору је сухопаран а говори круто, но може се рећи да има говорничког дара, особито кад се говори о његовој, међу нама речено, несносној Бугарској. Шта? ти ћеш рећи да немам право? Још нешто; ви једно другом нећете нигда говорити „ти" и досада се још нико с њиме није тако опријатељио; ја, као уметник, ја сам његов противник, и тиме се поносим. Сухопаран је до зла бога, и све нас може у прашину сатрти. Он је везан за своју отаџбину, — али не, као наши празни сасуди, што се улагују народу; сливајмо се, говоре они, уједно, као жива вода. Али у толико је његова задаћа лакша, и појамнија: треба само истерати Турке, да велика посла! Али све његове особине се, хвала богу! не допадају женскима. Очарати не уме, понашање му није као наше.

— Што и мене уплећеш? промрмља Берсенев, — у оста-

Digitized by Google

лом немаш право: ти ниси његов противник, а са својим земљацима је он „ти,“ то ти могу поуздано рећи.

— То је друго с њима! За њих је он јунак; али ја ти морам рећи, да ја јунаке себи друкчије представљам: јунак не треба да зна говорити; јунак риче, као бик; али за то кад подигне рог — онда се руше стене. А он сам не сме знати, за што руши. У осталом можда, за садашњи век треба да су и јунаци друкчијега створа.

— Али што тебе Инсаров тако интересује? питаше Бернев. — Зар си ти само за то дошао овамо, да ми га опишеш?

— Ја сам дошао овамо, рече Шубин: — за то што ми код куће врло тешко беше.

— Нећеш ли, молим те, опет плакати?

— Исмевај ме! али ја сам дошао овамо за то што би се расчупао, што ме савест мучи, зловоља, љубомора...

— Љубомора? Према коме?

— Према теби, њему, према свима. Мене мучи та мисао, што ја њу нисам пре појмио, па кад би тако познавајући је настојавао.... Али на што и говорити о томе! Ја ћу тим завршити, да ћу се доникле смејати, лудити и кривити, као што она каже, а на послетку ћу скочити у воду па се удавити.

— Но, удавити се нећеш, примети Берсенев.

— У оваковој ноћи, да боме, нећу; али почекај на јесен. И у овакој ноћи људи умиру, али само од среће. Ој, среће! свака сенка чини ми се шапуће сада: „Ја знам гди је срећа... Очеш ли да ти кажем?“ — Ја би те звао да се прошетамо, али ти си сада врло прозаично расположен. Спавај дакле, пак сањај математичке фигуре! А у мени се душа раздрагала. Ви, господо, видите гди се човек смеје, пак мислите, да му је лако: мислите да му већ можете доказати да он сам себи противуслови, и да га ништа не мучи.... Бог с вама!

Шубин брзо оде од прозора. „Зоја!“ хтеде викнути за њим Берсенев, али се уздржи: Шубиново лице је заиста изражавало дубоку тугу. После неколико тренутака се учини Берсеневу као да чује неки плач: он опет устаде отвори прозор; али све беше тихо, само се из далека чула народна песма пролазећег сељака.

XII.

Прођоше две недеље од када се Инсаров преселио у Кунцово, за то време је он три или четири пута посетио Стаховљеве; Берсенев је одлазио њима сваки други дан. Јелена га је

Digitized by Google

увек љубазно примала, и међу њима се увек заподевао жив, занимљив разговор, али се он покрај свега тога чешће са сетним лицем кући враћао. Шубина нису могао ни видити; он се се грозничавом марљивошћу занимао са својом уметношћу: или се затварао у своју собу, из које је само на трепутак излазио, у платненој кошуљи, сав прљав од блата, или је на послетку проводио дане у Москви, гди је учио и добивао слике за вајање, и где су му долазили талијански вајаоци, његови другови и учитељи. Јелена се још ни једанпут није са Инсаровом разговарала онако, како је желила; кад га није било онде, она се приправљала да га пита о многоме чему, али кад је дошао, онда се увек стидила да покаже своју радозналост. Њу је једила мирноћа његова: она је мислила да нема права да га испитује, за то науми да чека; но покрај свега тога што је разговор њихов бивао врло незнатан, опет је осећала да је са сваком посетом више привлачи: премда није нигда било прилике да говори с њиме на само, — а да се два створа једно другом зближе, нужно је да се барем једанпут разговарају између четири ока. Са Берсеневом је она много говорила о Инсарову. Берсенев је појмио да је Инсаров узбудио машту њезину, пак му мило беше што му пријатељ није пропао, као што је то Шубин тврдио; за то јој је до најмање ситнице приповедао све што је о њему знао (ми често кад се желимо коме допасти, хвалимо пред њиме наше пријатеље, и не мислећи да тим сами себе хвалимо,) и тек кад и кад, кад су бледи образи јеленини руменили, а очи се њезине заблистале, онда је обично тешка туга обузимала срце његово.

Једаред је Берсенев дошао Стаховљевима у необично доба, око једанајест сати пред подне. Јелена изађе па га прими.

— Представите себи шта се збило, поче он са усиљеним смешењем: — нашега Инсарова је нестало.

— Како нестало? запита Јелена.

— Нестало. Пре два дана је некуд отишао, и од то доба га нема.

— А није вам казао камо одлази?

— Није.

Јелена се спусти на столицу.

— За цело је отишао у Москву, проговори она, и хтеде да изгледа равнодушна, а уједно се сама себи чудила, за што жели бити равнодушна.

— Не верујем одговори Берсенев. — Он није сам отишао.

— А да с киме?

Digitized by Google

— Пре два дана дошла су пред подне к њему некаква два човека, мора да су његови земљаци.

— Бугари? Откуд то мислите?

— Отуда, што колико сам могао чути, они се разговараху с њиме на неком језику који ја нисам разумео, али је језик био словенски.... Ето видите, Јелена Николајевна, ви кажете да у њему нема ништа тајанственог: а има ли што на свету тајанственије, од те посете? Представите себи дошли к њему — и стали викати и свађати се, тако сурово и пакосно.... И он је викао.

— И он?

— И он је викао на њих. Они као да су се тужили један на другога. А још да сте видили како су изгледали. Лица им беху огорела и тамна, плећа широка, носеви као у орлова, обадвојица већ преко четрдесет година, на њима аљине одрпане, прашни, знојавни; по изгледу као да су занатлије — али нису занатлије, а нису ни господа... бог би знао шта су.

— Је ли и он с њима заједно отишао?

— Да, најпре их је паранио пак је онда отишао. Газдарица ми је говорила, да су та двојица изела велики лонац каше. Тако су, вели, халовито гутали, баш као вуци.

Јелена се мало насмеши.

— А видићете, рече она: — да ће се све то свршити врло прозаично.

— Дај боже! Али та реч баш је напрасно излетила из уста. У Инсарова нема баш ништа прозаичнога, ма да је Шубин рекао....

— Шубин! прекиде му реч Јелена и слегне раменима. — Али признајте, да су та два господина, што су гутала кашу...

— И Темистокле је каше јео у очи битке саламинске, рече смешећи се Берсенев.

— Видите; па је за то други дан и била битка. — Али сваким начином молим вас, јавите ми, кад се врати, дода она, па покуша да говори о чему другом, али се разговор прекиде. Дође и Зоја пак стаде полагано ходати, дајући им с отим назнање, да Ана Васиљевна још спава.

Берсенев оде.

Исти дан у вече, донесу Јелени од њега писамце. „Вратио се, писаше јој Берсенев: — огорео и прашан до самих обрва, али не знам за што, и камо је ишао; можда ће те дознати ви?“

— Можда ћете дознати ви! прошапута Јелена. — А зар они са мном говори о томе?

(Наставиће се.)

Digitized by Google

ПРИМОРСКЕ НАРОДНЕ ПЕСМЕ.

(Скупио Славољуб Јжичар.)

12.

Возила се шајка, мала барка,
Пуна шајка младих дивојака.
Шајка им је од сухога злата,
Весла су им танке везенице.
Јадра су им сребром посребрена,
А капитан Аница дивојка.
До подне им лино време бише.
А од подне ветар бродоломче.
Преврну се шајка, мала барка,
Запливало девет дивојака,
Запливало па крај испливало.
Неисплива најлепша дивојка,
Веће вике из пучине мора:
Ко би мене мора избавио,
Дала би му било лишце моје,
Нека љуби колико му драго!
Она мисли, да ли ко то чује,
Ал то чује Иване златару.
Он се свлачи до танке кошуље,
Стисне очи па у море скочи,
Па исплива Аницу дивојку!
Душо Анко што си обећала?
Кога сам ти јада обећала?
Седи, Анко, да ти лишце љубим!
„Не љуби се покрај мора лишце,
Јер би видли од мора морнари,
Па би мојој каживали мајки,
Већ ми пођмо у гору зелену,
Љуби лишце колико ти драго!"
Кад су дошли у гору зелену:
„Душо Анко што си обећала?"
„ „Кога сам ти јада обећала?"
„Седи, Анко, да ти лишце љубим
„ „Не љуби се у горици лишце,
Јер би видла птица кукавица,
Те би мојој мајки каживала,
Нег' ми пођмо у пољице равно,
Љуби лишце колико ти драго!"
Кад су дошли у пољице равно:
„Душо Анко што си обећала?
„ „Кога сам ти јада обећала?
„Седи, Анко, да ти лишце љубим!
„ „Не љуби се, у пољицу лишце,
Јер би видли од поља пастири,
Те би мојој мајки каживали,
Нег' ми пођмо билом двору моме,
Љуби лишце колико ти драго." "
Кад су дошли билом двору њеном,
Она брже у двор полетила,
Па је двору врата затворила,
Па је своју мајку дозивала:
„Дедер мени торбу струњавицу,
Умеси ми белу брашеницу,
Нека љуби торбу струњавицу,
Нека љуби белу брашењицу,
Кад не уме мене девојчицу!"

НЕШТО ИЗ ХИМИЈЕ.

По немачком од Владана Арсенијевића.

Први део.

VII.

По што сада видесмо, шта све бива при згоревању дрвета, да се ту кисик споји с угљиком дрвета, можемо сада изрећи велико једно правило химије, које су мож'да многи већ и чули, ал' тешко и разумели. То правило гласи:

Digitized by Google

Згоревање није ништа друго, него химичан поступак, а ватра је само појава тога поступка.

При свакојим згоревањима, што их предузимамо, палећи свећу, жижак, парче дрвета, не чинимо ништа друго, него доведемо свећу, жижак или дрво до тога, да се могу спојити с кисиком из ваздуха.

Горећива свећа угаси се одмах, чим јој одузмемо кисик из ваздуха. Метнемо ли парче свеће на сто, па поклопимо онда каквом великом чашом, то ће мало време за тим свећа почети чкиљити, а најзад ће се и угасити. Јер је једнако горење само појава, која се јавља само за време спајања горива с кисиком из ваздуха. Кад би смо могли изнаћи што, чиме би велику делу ваздуха одузели кисик, то би смо онда могли горећиве куће угасити док дан о дан удариш (ваљало би нам само одузети пожару кисик.*) Светлост и топлота ватре само су појаве химична поступка. Пламен обичне свеће може свакога многоме поучити. Где се пламен са свим дотиче кисика из ваздуха, у спољноме огртачу пламена, тамо је пламен врућ и светао; у нутри у пламену, камо мало само кисика допре, пламен није ни тако јасан ни тако топао. Узмемо ли мало дрвце, па га подржимо по среди пламена, то ћемо опазити, да оно не почиње горети у среди, него на обојим крајевима. Ако смо уз то још мало и вешти, можемо дрвце још за рана извадити, док још није почело горети, па ћемо видети, да су му опаљени само крајеви: а средина да је остала скоро недотакнута. —

Из отог се опет можемо учити великој истини, да што се брже и лакше горећива материја споји с кисиком с отим је јача топлота, која постаје од туда, а што се теже материја која спаја с кисиком, с отим се развија мање топлоте.

Свакоме ће сада бити јасно, за што се собне пећи рђаво греју, у којима дрва лагано горе, ма их по више сахата залагали, докле оне пећи добро греју, у којима дрва брзо изгоре. Пећи, у којима дрва лагано и споро горе, немају промахе, колико треба, дрвима надолази мало кисика, па пламен није доста топао. На против у онаковим пећима, у којима има ваљане промахе,

*) У Инглекој у најновије доба имају такове справе за гашење ватре и у некоим су творионицама (фабрикама) већ и уведене. Тога се ради прикупља ваздух, који излази из димњака и који, као што ће бити познато, нема у себи никаква кисика, па се онда у великим количинама чува у особитим направама за то. Буде ли сада у творионици ватра, то се тај ваздух без кисика потисне великом силом у горећиве просторије. Тиме се отисне обични ваздух одатле, и ватра се на мах угуши.

Digitized by Google

у којима дакле надолази дрвима све нов и нов кисик. пламен је сила топлији, пећ се сила боље угреје.

Надолаз кисика пламену и с тога је важан, што тиме изгоре многи делови који иначе не би изгорели.

И свака ће кухарица знати, да ватра, кад не ће да гори на огњишту, наопако се дими; подуха ли у њу, то ће пламен букнути, а дима ће нестати. — Ама шта је управо дим и камо се дене при духању? Дим није скоро ништа друго, него фин угаљ, који се с топлим ваздухом пење у вис. Подушемо ли ваљано у ватру, то ћемо јој тиме дати доста кисика и повећаћемо јој жар; у томе се жару и фин угаљ из дима споји с кисиком и лепо гори; одузмемо ли кисик, то ће онда дим, дакле један део дрвета отићи неупотребљен и сталожиће се као чађ у димњаку.

При обичној лампи с цилиндром може се то лепо видети. За што гори лампа тражаво, чађаво и мутно, кад се скине цилиндар, а за што опет гори јасно и чисто, кад се цилиндар опет мете? — То бива само с тога, што је цилиндар, кад се мете на горећиву лампу, за чудо ваљани мехови.

Цилиндар је отворен и горе и доле. Горе куља топли ваздух, непрестано напоље а одоздо долази свеж ваздух и тиме добија пламен без престанка нова кисика и тим постане велика топлота; у тој топлоти може се и чађ да запали, т. ј. и она се може да споји с кисиком, који надолази, те је с тога пламен светао и врућ. Скинемо ли цилиндар, то ће онда престати ваздух да струји, према пламену и један део горећиве материје нестане као чађ.

VIII.

Сада смо видели, да нам не ваља бог зна куда тумарати, да наидемо на химичан поступак, да свака ватра на огњишту, свака ватра, што је припалимо у пећи, није ништа друго, него нешто из химије, јер згоревање је химично спајање угљика с кисиком, а ватра је само појав тога спајања.

Али где остане у таким приликама резултат спајања?

У нашему опиту, где смо запалили угљен у кисику, постала је **угљена киселина** као резултат згоревања, и ми смо видели, да та угљена киселина није ништа друго, него угљен и кисик, који се спојише у ваздушну врсту. — Бива ли и при сажизању дрвета то исто?

На свакоме огњишту и свакој пећи бива исто то. Свако огњиште и свака пећ јесте химијска творионица, у којој се про-

Digitized by Google

изводи угљена киселина, људи само не знају за то обично ништа, и не ретко постану велике несреће из отога незнања.

Чиста угљена киселина је газ, који нема боје, који нема скоро никаква мириса, и у којему се не може живети. Животиње, које затворимо у суд какав, у коме је сама угљена киселина, на скоро се удуше, јер за живот је потребно предисање кисика — доцније ћемо видети, за што је то тако; — а како је у угљеној киселини кисик већ спојен с угљиком, не може да произведе у плућима животиње дејство, које је потребно за живот, и тако се животиња удуши, као да није ни имала никаква ваздуха за предисање. Угљена је киселина дакле шкодљива врста ваздуха, и с тога је потребно, да изиде с димом и с загрејаним ваздухом на поље кроз димњак, а то и бива тако, ма да је угљена киселина тежа, него обични ваздух.

Али још сила шкодљивија, него чиста угљена киселина, јесте напола готова угљена киселина, тако названи угљени оксид. У угљеној је киселини удиљ двапут толико кисика, колико угљена; у напола готовој угљеној киселини има исто толико кисика, колико и угљика, и ова је веома отровна за плућа.

Када се у пећи, која нема доста промахе, запали ватра, то се с почетка, развије у њој наполу готово угљена киселина, чим нема доста кисика, да се образује потпуна угљена киселина.

Тај је газ при удисању тако опасан, да је доста само неколико тренутака, па се човек задуши, и та се несрећа догађа по више пута и често на начин, што га многи и многи не могу да схвате.

Десило се у више прилика, кад је тај газ појурио из пећи у собу, да онима, који су седели или стајали на столици, није ништа било, а на против деца, која су се по тлима играла и трљала, из небуха су се отрована извртула и издахнула; то бива од туда, што се тај опасни газ, кад покуља у собу сталожи најпре и најпре на патосу, па онда што више надолази, све се више и више пење у вис. — У многим подрумима, где много пиће ври, развија се угљена киселина и ми се често пута нађемо у чуду, кад видимо ил чујемо, да оним људма, који су ишли усправљено, није било ништа, а на против они, који су се сагибали, да подигну штогод, да су се отровали и умрли. Но који пут куља та опасна угљена киселина и из пукотина земље и сталожи се на дну долина, које се кажу отровне долине, јер се ту отрују сви они, које зла коб нанесе да дођу у њих. — Близу Напоља има на глазу пећина, која се зове пасја пећина, која је исто тако на дну напуњена угљеном киселином; по тој пећини могу људи са свим безопасно ићи, докле пси, којима је глава ближе земљи, липшу у њој.

(Наставиће се.)

Digitized by Google

ДАРВИНОВА ТЕОРИЈА И НАУКА О ЈЕЗИКУ.

Посланица Авг. Шлајхера својему пријатељу дру Е. Хекелу, професору зоологије и директору зоологичког музеја у Јени.

Превео Стојан Новаковић.

(Наставак.)

Узмимо сад у руке Дарвинову књигу и погледајмо, шта може наука о језику уједначити с Дарвиновим мишљењем.

Прије свега ваља имати на уму, да су одношаји дијељења у области науке о језику у суштини онаки исти какви су и у свијету природних бића, само што називи у лингвиста нијесу они који су у јестаственика. Молим да се то нигдје не заборави, јер се на овом признању све друго оснива. Што се у природи зове родом оно је међу језицима стабло, а ближе сродни родови називљу се гранама (породицама језиковним) онога стабла. (Могле би се овдје узети за слику и чокот и лозе или племе и породице.) Нећу прећутати, да се и међу лингвистима онако исто не слажу, како ће утврдити које је која грана, као што се о томе препиру зоолози и ботаничари; на ту значајну прилику, која се јавља у свакоме цјепкању на појединости, повратићу се касније. Видове једнога рода називамо ми језицима једнога стабла, а видови од видова нама су дијалекти или говори једнога језика; ситним видовима или разноликостима у нас одговарају нижи дијалекти или споредни говори и на пошљетку појединим индивидуама начин говорења појединих људи. Познато је, како поједине индивидује једнога истог вида нијесу апсолутно једнаке једна с другом, па то исто вриједи и о индивидуама свакога језика; и начин говорења појединих људи који говоре један исти језик свагда има личну боју више или мање јаку.

Што се тиче Дарвинова наука о томе, да су видови подобни мијењати се кроз вријеме, и да се тим мијењањем, само ако није у свију индивидуа једнако по снази и начину, из једног облика јавља више других облика (процес који се без прекида све даље понавља)— наука је о језику давно и давно свуда признала за организме језиковне. Они језици, које бисмо означили (да се послужимо говором ботаничара и зоолога) као видове једнога рода, вриједе у нас као синови заједничкога основног језика, из којега су се и развили лаганим промјењивањем. Која су нам стабла тачно позната, њих цртамо у ред према постању, као што је то Дарвин учинио за видове биљака и животиња. Нема више никога који

Digitized by Google

сумња, да је цијело стабло индоћерманских језика, инћијски, пранси (персијски, јерменски и т. д.) грчки, италијски (латински, оскијски, умбријски заједно са синовима онога првога) келтијски, словенски, литавски, ћермански или њемачки, дакле стабло састављено из небројених видова, малих и великих и разноликости сваке врсте, постало од једне једине основне форме од индоћерманског језика, исто то вриједи и за језике семитскога стабла, којему, као што је познато припадају језици: јеврејски, сиријски, арапски, халдејски и т. д. а вриједи и за сва друга стабла језиковна о којима знамо и не знамо. За примјер нека послужи овдје стабло индоћерманскога рода, како се он по нашем мишљењу може ставити за примјер поступнога постајања. Нацрт који се о разграњавању тога стабла саставити може, успоређује се потпуно наличноме нацрту разграњавања видова у Дарвина, и на страни нашега нацрта о развијању језика стоји више тачности и поуздана знања него ли у Дарвина, којему чињенице нијесу могле онолико колико нама послужити [1]) Што би требало нацртати у слици каква дрвета и његових грана, оно смо ради огледати да ријечима развијемо.

У ранијој периоди човјечанскога живота био је један језик, који ми прилично можемо да изведемо из оних језика који су се из њега развили и индоћерманскима се зову, то је првобитни индоћермански језик. [2]) Читава врста нараштаја говораше језик тај, народ који га је говорио, на сву прилику се множаше и раширивaше; на различним странама народа језик би узимао други облик, тако да се из њега, мало по мало, на пошљетку развију два језика. Врло је могућно да је тада било и више језика, али су од њих само два у животу остала и даље се развијала; и што за ово старо доба диобе рекосмо, може да вриједи и за све потоње диобе. Сваки од та два језика прошао је истим путем којим и првобитни, уселиле су се у њ разлике и поцијепан би био, и све тако у напредак. Једна грана, коју ћемо према ономе, што је од ње касније било, назвати словенско-њемачком, на ново се подијелила поступним разлучавањем беспрекидном склоношћу к одвајању, лучењу карактера како вели Дарвин) у њемачку и словенско-литавску, од којих је она прва постала коријеном свију њемачких (ћерманских) а друга свију словенских и литавских језика и говора. Други језик

[1]) Вриједило би да се ово сликама представи; али то са штампарских прилика није могућно.

[2]) Писац овога чланка А. Шлајхер саставио је врло смјелим и дубоким научним истраживањем граматички облик овога језика у своме дјелу Compendium der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen.

Digitized by Google

који се таким истим разилажењем особина развио из индоћерманског основног језика, т. ј. аријско-грчко-италијско- келтијски подијелио се касније на два језика, од којих је један, грчко-италијско- келтијски постао оцем грчкога, арбанаскога и онога језика, од којега су позније изашли келтијски и италијски [1]) и који ми за то зовемо италијско-келтијским, а други, аријски [2]) језик изведе из себе сродна стабла инћијских [3]) и иранских (персијских)језиковних породица. Држимо да је сувише и даље у ријечима слику ову изводити.

Наравно да се така „родословља“ могу нацртати сваком племену језиковном, само ако су мјере сродства међу језицима који у њ иду довољно познате. Језици или говори који су врло близу, сматрају се као скорашњи одлученици од опћега им заједничког језика; што су пак језици једнога племена различитији један од другога, све се даље у старо вријеме отурује вријеме њихова одлучења у самосталан живот, јер су веће разлике увијек пошљедице дужега индивидуалног (засебитог) развијања.

Сад ћеш ти, љубазни пријателу, заједно с оним јестаственицима који се нијесу бавили око овакијех ствари, за цијело добити вољу да упиташ, а од куда ми то све знамо. Није ништа немогућно нацртати онака „родословља“, као што је оно мало прије за језик за родове или видове растиња или животиња која потпунце познајемо и за које замишљамо да су постали на основу старијих облика, стварајући себи у памети главне црте тих старијих облика. Али то баш и јесте у питању, јесу ли ти старији, основи, облици икада били у животу. Ко је вама лингвистама дао право, можеш ти рећи, да тако поуздано износите на видик ваше основне и

[1]) И овдје и још напријед пише се за то **италијски**, а не **италијански**, што се под оним првим разумију три говора, говорена у старо вријеме, латински, умбријски и оскијски, а под овим је другијем познат суврмени језик у Италији.

[2]) И најстарији Инћијанци као и најстарији Иранци (Персијанци) зову се Аријанци, отуда је име **аријски** узето за најстарији заједнички иранеки и инћијски језик.

[3]) Основни језик породице инћијске одржао се до данас, то је језик, на коме су прастаре религијозне инћијске веда-химне. Из тога су се језика развили с једне стране језици инћијски средњега вијека, пракритски звани, као год и нови инћијски језици и говори (бенгалски, махратски, хиндустански и остали) а с друге стране књижевни језик, који се у народу никад говорио није, и који се зове **санскрт**, и био је језик инћијске књижевности послије веда, инћијски латински, па је као год и књижевни језик римски остао и до данас језик књижевнички.

Digitized by Google

**

прастаре језике, докучене на основу данашњих језиковних облика, ко вас овласти да за ваша родословља држите да су много више него просте слике фантазије? Шта сте тако поуздани и сложни кад потврђујете промјењливост видова, и цјепкање једног облика на многе, а ми се зоолози и ботаничари око тога толико препиремо, те многи између нас држе да су видови од искони били и обарају дрвље и камење на Дарвина који мисли о видовима животиња и биља онако исто како ви мислите о језицима?

Одговор је овај. На пољу лингвистичких наука далеко је лакше удесити проматрање у погледу на постајање нових облика из старих, него што се то може у испитивању биљних и животињских организама, и у језику се то може у већој мјери чинити. По изузетку смо већ ми лингвисте овдје у добитку спрам осталих јестасвеника. У гдјекојим језицима ми збиља можемо доказати, како су се поизодвајали у више језика, говора и т. д. Понеке језике и породице можемо пратити проматрањем кроз више него ли двије хиљаде година, јер нам је средством писмености сачувана у главноме вјерна слика старијих облика њиховијех. Тако је н. пр. с латинскијем језиком. Ми познајемо како стари латински, тако и романске језике који су се из њега развили цијепањем и разлажењем или упливом са стране — ви бисте рекли укрштањем —; ми познајемо стари инђијски, познајемо језике који су правце из њега се развили и познајемо нове инђијске језике који су опет од онијех потоњих постали. Имамо дакле тврду и поуздану основицу за проматрање. Што у истини видимо у оних језика које случајно за то можемо да разматрањем пропратимо кроз дуге периоде времена, јер су народи њихови срећом оставили писане споменике из времена доста далеких (сразмјерно узимљући), то се може поставити да вриједи и за остала племена језиковна у којих се не налази таких слика из ранијега доба њихова. Ми дакле знамо управо путем проматрања, да се језици докле год живе, мијењају, а ту врсту предмета за проматрање имамо да захвалимо писмености.

Да нешто нико до данашњега дана не бијаше изумио писмености, не би ни једном лингвисти могло пасти на памет, да су језици као што су н. пр. руски, немачки и француски најпослије постали од једнога истог језика. Може бити да тада у опће никоме не би лако на ум пало, да ма који језици имају што сродно међу собом, па макар они били не знам како близу један другоме, нити би се у том случају могло лако помислити, да је језик промјењлив. Да нијесмо имали писмености у помоћ, ту бисмо још горе стајали него ли ботаничари и зоолози, којима су барем остали

Digitized by Google

останци старијих облика и у којих се предмет научни лакше да разматрати него ли у језицима. Овако пак у нас има више грађе за разматрање него ли у осталих јестасвеника и због тога и јесмо дошли прије њих на мисли о томе, да видови нијесу појав што тако од искони стоји. Још су се промјене у језицима у главноме морале вршити у много краћим просторима времена него у свијету биљном и животињском, тако да би се зоолози и ботаничари, што се тиче повољности положаја, онда тек изједначили с нама, кад би се до нас сачувало било неколико родова тако званих прасвјетских облика у експемплариме потпунце сачувањем, с кожом и длаком, с лишћем, цвијетом и родом. С тога су одношаји језиковни у неколико од велике поуке и као примјери за образац како постају видови из заједничких првих основних облика, од поуке су у томе за оне научне области, у којима, бар у овај мах, нема доказа за тај процес развијања. У осталом је, као што рекосмо, разлика што се тиче грађе за разматрање само између свијета језиковног и биљног или животињског само у количини, а није специфична, јер је познато, да је подобност мијењања у некој мјери већ призната ствар и за свијет животиња и биља.

(Свршиће се.)

ПОДЛИСТАК.

Нешто о језику и стилу.

(Лудвик Берне.)

(Свршетак.)

Рђав начин писања који се налази у многих њемачких писаца врло је штетна ствар. Штета коју занемарен стил нанесе књигама није тако велика и може се опростити; јер мало већа дјела обично читају они који имају ограђено или поуздано образовање, или им научна те морална цијена накнади оно што немају по умјетности. Али је велика штета, ако су рђавим стилом писане новине, из којих већина народа црпе своје образовање или се у образовању даље дотјерује. Гдјекојим нашим новинама може се похвала изрећи А што се тиче гријешења у стилу, оно је таке врсте, да би га за час нестало кад би уредници и сурадини њихови хтјели увијек на уму имати, пред колцко хиљада очију мора доћи оно што они напишу, пред колики се дакле збор износи ријеч њихова. Обично држе да ваља нарочито да се роди сваки умјетнички дар. Али је то истина само у ограниче-

Digitized by Google

ном смислу, и ако којега дара може бити да се угладио и створио трудом, онда је то стил. Ваља се само зарећи, да се све одмах не напише онако како најприје у главу дође и да се све одмах не штампа, што се један пут напише. Нема бољег вјежбања у стилу за људе (јер дјецу у школи вјежбати у стилу изгледа ми смијешно) него што је превођење, нарочито са старих језика. Ја се тако вежбам Хорацијем и овдје ми није стало за тим, јесу ли пријеводи погођени, него ми је стало, што сам научио, да богатства готово свакога језика не пливају по врху него да их ваља ријти, ископавати. И за то сам се често по цијеле дане мучио како ћу какву латинску ријеч превести у нетој оној снази. Ја се тијем нијесам дао поплашити, и па пошљетку сам нашао што сам тражио. Сјећам се, како сам цијелих осам дана премишљао како ваља превести sub divo moreris и деветога критичкога дана досјетих се како је најбоље. Многе ће се њемачке (можемо и ми слободно рећи: српске) журналисте некада кајати, што нијесу садашње угодно вријеме употребили на поправку својега стила. Златно вријеме римске књижевности почиње онда гад је слободе нестало. И тако је природно. Кад није слободно свашта казати, невоља је, те се за старе мисли траже нови изрази. У Тациту су најљепша мјеста гдје говори о старој слободи, јер их је морао замотавати, јербо је он живио под самодржавцем, макар да је то добар цар био. И у наше доба није допуштено све што хоћемо слободно исказати, и због тога је тај притисак врло угодан добром стилу. Хтио би неко говорити о правој уставности, о Шпанији, о Италији, али му не даду. И чему ће се довити домишљан? Мјесто права уставност метне органички склон, мјесто Шпанија: Иберија, мјесто Италија „земља гдје у мрачним луговима златне наранџе цвату," и мјесто сво или оне мисли употреби какав пјеснички обрт који сваки простак не разумије. Јер се све врзе око тога, да прости народ не погоди шта хоћемо, него да осјети шта смо хтјели. Дакле нека се пожуре журналисте, ако су добру ради. (Берне пише да им не ваља сметнути с ума, како ће 20. Септембра 1824 у вече кад избије дванаест на торњу у Њемачкој, престати цензура; а ми, преводећи то мало мање него након педесет година, нијесмо у стању означити тога дана у Србији; него не ћемо ваљада још дуго чекати Ако они дакле до то д ба својега стила не поправе, осташе до вијека с рђавијем и рогобатним стилом)

Кад смо већ толико угазили у пријатељску забаву, хоћу још да приповједим, како им се десило, те сам преводио Хорација. 8. Марта 1815 врати се Наполеон с острва Елбе. Ми њемачки новинари од радости чисто да изађемо из коже. Није баш од превелике љубави за корзиканским бичем — сахрани господе! — него што смо послије дуге суше добили врућих и једрих новости. Ја одмах напишем лијеп чланчић у своје новине — не за него против Наполеона; јер, да вам право кажем, ја сам онда још био душа пуна вјере и, ако ми је слободно рећи, врло глуп Али чланчић,

Digitized by Google

који је доста ватрено написан, горе поменьати полицајни директор избрише сав савцит. Сјутра дан упитам ја његова секретара, што је то учињено. јер смо сви војевали против тога бича човјечанства. А он ми одговори: „Вјетар је вјетар, та дувао он на исток, та на запад — све једно је Не ваља да дува, треба нама мира." И тако, како рекох, мој чланчић избрисаше. Било је десет сахата у вече, а требало ми је пола стуица. Шта да чиним? Случајно су тај дан били затворили једнога ђака из Јене, јер није могао да плати, што је у механи попио, и међу његовијем стварима у полицајној соби нађох једног малог Хорација. Сједнем онђе те преведем оду: Nunc est bibendum, и однесем онако још мокар рукопис на цензуру гдје је сједио полицајни директор. Он прочита и повичо „Charmant." Ја вам се морам поклонити, што сте оду тако врло добро превели Хорације — да, то је био човјек! Какав језик, каква деликатност, каква атичка досјетљивост и једрина. Па каква философија, каква нарavственост и врлина! Да, да, Хорације, то се зове ваљан човјек!" .... Кад зачух гдје хвали Хорације за нарavственост, закуца ми срце, не могох дуље издржати, и морадох одахнути. Удесих стас свој, свечано као страшило пружих своју десну руку, и рекох овако: „Хорације ваљан човјек? Он? Лијено богме! Сад нека сте ми добро дошли маме и никоговићи! Видио сам како убија Сула, како плијени Цезар, како краде Октавије, и нијесам још допуштао да је изгубљена римска слобода — и тек сам онда пустио сузу за њом, кад сам Хорација читао Он зар Римљанин, о ви богови! Његове ли су дјетињасте очи слободу видјеле — он је био први што је на огњу божанственога ђенија своју чорбу скухао. Чему он учи? Да се служи у спротиљи. Шта пјева он? Вино, дјевојке и стрпљивост. О ви бесамртници богови! Римљанин и стрпљивост. Њему је подносило пошалити се, како је у боју код Филипије, гдје оста Брут и слобода, мали свој штит изгубио „не баш с чашћу." Штит му је био мали, господине полицајни директоре, и опет га је бацио — тако му је лагану требало поћи у бјегство! И то ваљан човјек?„ .... Наказивах још више таких ствари, које страшних које незнабожачких. Полицајни се директор препаде, ускочи далеко. предалеко натраг од мене, и погледаше ме с мољакањем. Ја отидем. На ступњима мишљах, како није баш прави Турчин — јер га је страх од заразе.

Али ја однијех хвалу, и то званичну хвалу, да сам добро превео Nunc est bibendum. То ме охрабри, вјербао сам се и даље, и тако сам мало по мало превео цијела Хорација. И ено их и сад у праху јадних ода и сатира, нити знам што бих с њима. Ако би их потребовао какав јадни новинар, да њима попуња шупљине у зубу времена, на служби су му, само нека пошту за писмо плати. Ст. Н.

Digitized by Google

Књижевне белешке.

• У државној штампарији, у Београду, могу се добити: мале хируршке услуге и прва помоћ у повредама тела за изучене бербере у књажевини Србији написао др. Љуб. Медовић. Прегледала и одобрила школска комисија, са 171 дворезном сликом, страна 412 цена је 12 гр. чарш.

• Илија Округић Сремац издаје своју веселу игру, „Сањурицу и шубару црњену из живота покојне пришке слепачке академије." Ово је дело једанпут већ латиницом штампано. Сада га је у писац „поправио и у нечем преиначио" и науман је да га изда ћирилицом.

Дело ће ово свету нашем бити познато, особито позоришној публици нашој у Новом Саду, Панчеву и Вршцу, где је по више пута на опште задовољство представљано. С тога мислимо, да ће сваки пожати да се на њега упише. Цена му је 50 новчића. Предбројавање траје до краја месеца јула Скупљаоци добијају 11. књигу на дар

Књиге ће се само „per Nahnahme" Предбројницима слати а имена ових неки се само у плаћеном писму шаљу.

Ко жели може се предбројити код самога писца, пароха у граду Варадину; а, коме је царучније, може то учинити и код уредништва овога листа

Чртице о васпитању.

Дечко који одрасте без сестре, буде лако суров и укочен.

И код бољих људи измешане су племенитије побуде са нечистима. Они, наравно, знајући шта треба и шта не треба да буде, износе на видик само оне и силом себе уверавају, да их само оне руководе, а, кад се строго узме, и ове владају њима колико и оне. Они ће сами себе да преваре.

Слабост је особина дечија; жестина је врлина и мана младићка; озбиљност и достојанство својина је мушке зрелости.

Не треба расипати лекове кад су болови малени и ако их је кадра сама природа излечити; јер онда у опаснијим приликама неће ништа помоћи.

Влашићи, у којима се све красоте небесне на малој просторији збише, ви сте ми дивна слика среће кућевне! И у њој су спојене, на уској просторији, све красоте животне.

Digitized by Google

Човека ћеш начинити својом пријатељицом ако му држиш једну научну расправу а жену ако живиш као човек.

Лепа и благотворна је кућевна срећа! Она оживљава прси и чини да су приступачне човечности а уједно угушује у њима завист и мрзост.

Гласник.

* У Кракову умрьо је прошлога месеца Аполон Корзеньовски, пољски песник Он је обогатио пољску књижевност многим драматичким делима, певао је много лепих песама па је и војевао за своју домовину, али је ради тога о робовао неколико година у Сибирији.

* У Паризу саставило се друштво за законодавство свију народа; председник му је Едвард Лабулеј! Задатак овоме друштву је учити законе различитих народа и тражити практичне начине како да се поправе поједине гране законодавства Друштво ће имати свој посебни часопис: „Revue du droit international“ (преглед међународног права). До сада има оно у самој Француској 250 чланова а међу тима по најбоље државнике и одветнике. Међу чланове примају се правници свију народа.

* Администрација уметности, у Паризу, расписала је награду од 100000 франака за најизврсније уметничко дело, које је постало за последњих пет година. Ако се не нађе дело уметничко, које је вредно те награде, онда ће ју добити на дар „друштво уметничко у Паризу.

* У Митровици су ископана три камена са римским натписом. Ови су натписи по историју Срема за римско доба од велике вредности. Један је камен од год. 354, други (грчки и хришћански) од год. 352 а трећи по свој прилици из III. века. Сва три камена су однешена у бечки музеј, а ником и није пало на ум да им је ваљда пре свега место у народном музеју у тројној краљевини!

* По берлинском летопису за народно господарство и штатистику има сада у Берлину 110 јавних школа, међу тима 10 краљевских или градских гимназија, 13 краљ. или град. реалака, и уз то још и четир више девојачке школе, за тим 50 средњих и почетних школа, 35 школа под посебним надзором друштва, цркава, завода и т. д. и 2 школе жидске општине. Приватних школа има управо 100 а међу тима 32 више девојачке школе. Г. 1867. било је у тим школама 40,674 ученика и ученица, дакле 1987 ученика и 1685 ученица више него ли год. 1866.

* Одбор градећи народно позориште у Прагу јавља прогласом, да му је словенско друштво у Москви послало иљаду рубаља за награду најбољој трагедији, којом ће се отворити народно позориште чешко. С тога је расписана награда за ту трагедију; предмет њен има се узети из повеснице словенске а пре свега из чешке.

Digitized by Google

ПОЗИВ НА ПРЕТПЛАТУ.

Овим бројем навршује се друга овогодишња четврт „Матици.“ Позивамо наше читаоце. који су само за прву и другу четврт платили, да своју преплату поноше. Ми смо од наше стране чинили колико смо могли, да лист наш испуни што боље задатак, који је себи поставио, ако дакле овај није извршен као што би требало, то је кривица до наших општих књижевних прилика или ти неприлика, под којима пати цео просветни живот нашега народа с ове и с оне стране Саве. Кад једном и нама сунце слободе сијне кад јединство српско делом постане, кад читалачка публика српска место стотинама њадама узброји, онда ће бити и писаца, који ће се посветити једино књижевничкој струци својој, а овако ћемо бити једнако у неком прелазном добру, у коме може бити књижевна дилентантизма, али праве књижевности никад ни до века!

Цена је листу 4 фр. а. вр. на годину.

Претплатни новци молимо да се пошљу благајници „Матице Српске“ у Нови Сад. За Србију прима претплату и књижара В. Валожића у Београду, која ће се од сада старати, да сваки наш претплатник из Србије свој лист уредно добија.

Чланци, који у „Матици“ изађу, награђују се, али тек онда, ако писци, који за своје саставке награде траже, ту жељу своју одмах при шиљању својих саставака изјаве. Награде досуђује књижевни одбор „Матице Српске.“

Овом приликом молимо уједно све наше дужнике, да нам што пре поплаћају дугове своје. Зазор нам је што их морамо опоминьати, ал' кад неће никако да се одзову, шта можемо друго чинити, него да их и опет опоменемо.

Уредништво „Матице.“

САДРЖАЈ.

О законодавству у уставној држави. (Из књиге: „О уставној држави и њезиним установама.“) Од Ђ. Вукићевића. в) О пословнику законодавнога тела. — Мајко моја, српска славо. Песма Јов. Грчића. — Дан пре... Приповетка И. С Тургењева. XI. XII. — Приморске народне песме. (Скупио Славољуб Лжичар.) 12. — Нешто из химије. По немачком од Владана Арсенијевића. Први део. VII. VIII. — Дарвинова теорија и наука о језику. Посланица Ав. Шлајхера својему пријатељу дру Е Хекелу, професору зоологије и директору зоологичког музеја у Јени. Превео Стојан Новаковић. (Наставак.) — Подлистак: Нешто о језику и стилу. (Лудвик Берне.) (Свршетак.) — Књижевне белешке. — Цртице о васпитању. — Гласник. — Позив на претплату.

Издаје: Матица Српска. Уређује: А. Хаџић.

Платонова штампарија у Новоме Саду 1869.

Digitized by Google

Број 19. У Новом Саду 16. јула 1869. Год. IV.

МАТИЦА.

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

ИЗЛАЗИ: десетог, двадесетог и последњега дана сваког месеца на табаку и по.

ПРЕТПЛАТНА ЦЕНА: на год. 4. ф., на по год. 2. ф. на три мес. 1. ф. Рукописи се не враћају.

О ЗАКОНОДАВСТВУ У УСТАВНОЈ ДРЖАВИ.

(Из књиге: „О уставној држави и њезиним установама.")

Од Ђ. Вукићевића.

в.) О пословнику законодавнога тела.

2. Избор председника. Од председника, који је на свом месту, иште се многе и важне особине. Пре свега иште се ладнокрвност и непристраност према појединим странкама саборским. Иште се брзина и лакост при схваћању и пресуђивању појединих питања, која се често и изненадно у сабору појаве. Иште се тачно знање и савесно обдржавање пословника, као и тачно и удесно формуловање питања, која се на гласање стављају. На послетку иште се особа, која лично импонује, која је одрешене речи, и красноречива. Где у целом сабору нема према овим својствима сходне личности, тамо је узалудно питање ко има право председника именовати. Ово је питање ипак од велике важности, почем можемо рећи да често од самог начина избора зависи на кога ће коцка избора да падне. Што се самога начина избора тиче, находимо у појединим уставним државама три форме избора. Прво, где сам сабор себи председника бира, као: у енглеском парламенту, у конгресу североамериканском, у Пруској у оба дома, у угарском представничком дому. Друго, где влада именује председника, као: у данашњем француском сенату и законодавном телу, у аустријском државном савету и Нидерланду и т. д. Треће сабор кандидује, а влада бира, или напротив, као у неким немачким државама. Врло мало примера има да је председништво скопчано са којим вишим звањем државним као у угарском горњем дому, где је таверник увек председник дома.

Digitized by Google

Први начин избора т. ј. да сам сабор бира председника мотивује се тиме, што председник сабора није ништа друго, него што је и други који члан, он је само први међу равнима, он је на то познан, да ред у парламенту води, и течајем расправе управља. Први пак међу равнима не може бити никоји други ван онај, кога већина сабора на то постави. Наименовање од стране владе сматра се за повреду права сабора за то, што од владе наименовани председник није увек председник већине саборске. Да председник буде члан већине саборске иште даље не само право већ и целисходност. Како ће председник моћи у сабору држати ред и запт, ако нема уза се већину сабора, ако се већина сабора не слаже са његовим политичким правцем и нословањем? Где ово није, тамо се често догађају врло немили сукоби између сабора и председника, рађа се раздраженост и огорчење, и тиме се течај пословања саборског заустављ и сабор често пренагљена и нецелисходна закључења доноси.

Други начин избора председника т. ј. да га влада именује бране тиме, што је председник једини непосредни орган између владе и сабора. Опште благо државно иште да буде споразумљења између владе и представништва. Понашање председниково често олакшава, а често и отештава узајамно споразумљење између владе и сабора. Председник са својим опорим и безобзирним понашањем према влади, са допуштањем, да поједини чланови министре и друге заступнике владине вређају, са одлагањем и задоцњавањем предлога, може много допринети к неспоразумљењу, шта више и самом расцепу између владе и заступништва. Дочим напротив предусретно понашање председника према влади може бити од опште државне користи. Председник, који стоји у добром дослуку са владом, кадар је често успешно и у корист сабора упливати на управу државну, кадар је често и за времена одвратити владу од таковых мера, које би је са сабором у сукоб довеле, једном речи, кадар је изравнати сукобе између сабора и владе, и одржати нужно споразумљење међу овима; а споразумљење међу владом и сабором, много је нужније него споразумљење међу појединим странкама на сабору. — У колико ови разлози стоје, у толико не морају они увек имати оних благодетних последица, којима се бране. Често баш овај начин избора доводи владу и сабор у већи сукоб, него самостални избор од стране сабора. Колико пута именују се од стране владе за председника такове особе, које су н. пр. чланови владајуће династије, или друге за владу заслужне особе, које нити имају довољно способности за то, нити заступају једне политичне тежње

Digitized by Google

са сабором. Има примера, да је овај поступак владу врло често у велики сукоб са народом довео; влада је морала често једном наименаваног председника касније другим заменити.

У трећем начину држе многи најцелисходнију форму избора, наиме пак где сабор кандидује и влада бира. Овим начином уступа се сабору право иницијативе, који ће ово право наравно на то употребити, да се способне и сабору повољне личности за председника предложе, а влади се даје прилика да уклони оне особе, које су јој неповољне, и које никако за председнике не би имати хтела. Овим се компромисом мисли колико је само могуће и једној и другој странци за доста учинити.

Наше је мњење, да је први начин најцелисходнији. Сабор има бити чисти израз воље народне. Сабор је за то да се на њему чује воља и тежња народна а не владина. Могућност неспоразумљења између оба ова фактора државна није кадар уклонити ни један од оба на послетку предложена начина, и тиме они у главноме од своје важности губе. У осталом и самоме сабору мора у интересу лежати, да без довољног повода са владом у сукоб не долази; а где ово мора бити, ту онда неће помоћи ни председници, ма како они влади наклоњени, и ма колко уплива код владе имали. Што се напосе овог трећег начина тиче, ту влади неће много поможено бити, јер ће сабор обично особе једног политичког правца, а наиме које заступају мњење већине за председнике предлагати. И тако ипак неће постигнута бити цељ, која се са упливом владе на избор председника постићи мисли. Најбоље је оставити сабору слободну вољу у овом обзиру, и тиме ће и сабор оно моћи бити, што треба да је, а то је представник праве воље народне.

Овде ваља нам још и то споменути на које време ваља сабор председника да бира. У неким државама бира се само на неколико недеља или месеци, као што беше у француском конвенту и франкфуртском парламенту од г. 1848. а у другима се бира на читаву изборну перијоду, као у Енглеској на 6 година, у Угарској на три године. У трећима на годишњу сесију. Први је начин најмање целисходан, јер се непрестаним бирањем председника прекида и ремети расправни течај сабора. Други је начин такође нецелисходан, почем за време целе изборне перијоде мења се често међусобни односај појединих странака тако да касније не одговара духу парламента оно што је у први ма одговарало. Ово постоји особито тамо, где су дуже изборне перијоде, као у Енглеској 6 година. Зато се у Енглеској често председник доње куће парламента производи за пера, кад се промена председништва у

течају изборне периоде за нужну нађе. Најцелисходнији је дакле избор на једногодишњу сесију. Овим се начином не ремети честим избором председника редовни расправни течај, а обично се и положај странака у једногодишњој сесији знаменито не промени. У Пруској постоји тај обичај, да се стални председник тек на четири недеље после конституисања сабора бира. Овим се иде на то, да се сабор међу тим о способности председника за то важно звање осведочи.

СУЖАН.

Од Лермонтова.

Отвор'те ми на тамници врата;
Давно већ не видох бела дана;
Дајте мени црнооку моју,
Дајте мени мога коња врана.
Цуру красну—пре нег' пођем дому —
Пољубићу у усташца мала,
А после ћу на коњицу врану,
Преко степа и преко провала.

Али заман! — Прозорић високо,
Затворена врата пред-а мноме,
Драга моја! далеко, далеко,
У убаву, спретну двору своме.

Добри коњиц осто на мегдану,
Јездн пољем, сам, по ћеву своме,
Опустио низ врат гриву врану,
А ветрић се лако игра њоме.

Сам остадох, без утехе, сужан —
Око мене четир голе стене;
Тамне луче светлећива жишка,
Изумиру веће уморене;
Само с' чује где пред врати тамо,
Чувар кроком ноћна мира крати—
Нем к'о хладна степа — ходи само,
А кроке му лаган одјек прати.

Б.

ДАН ПРЕ . . .

Приповетка И. С. Тургењева.

XIII.

Другога дана стајаше Јелена, око два сата, у башти пред једним малим, сакривеним местанцетом, гди су одрањивана два штенета. (Баштован их нађе под плотом, камо их бацише и донесе их Јелени, за коју му причаху праље, да се заузима за свако звериње. Он се не превари у рачуну: Јелена му даде четврт рубље.) Она завири тамо, гди штенци беху, увери се да су живи и здрави и да су им прострли нову сламу, онда се окрене и у мало што није дрекнула, јер управо к њој, између редова од дрва, ишаше Инсаров сам.

Digitized by Google

— Клањам се, рече он, долазећи ближе и скидајући шешир. Она опази, да је он јако поцрнио за последња три дана. — Тедох доћи овамо с Андријом Петровићем али се он негди задржао; ево ја се подигох без њега. У вас нема никога дома: или спавају или се шећу, с тога сам и ја дошао амо.

— Ви као да се извињујете, одговори Јелена. — То није ни мало нужно. Ми смо сви врло ради да вас видимо.... Ајдете да седнемо овде на клупи, у ладовини.

— Она седне. Инсаров се намести близу ње.

— Рекоше нам, да ви нисте били за неко време код куће? започе она.

— Јесте, одговори он: — ја сам отишао.... Је ли вам говорио Андрија Петровић?

Инсаров погледа на њу, насмеши се и стане се играти шеширом. Кад би се смешио жмирао је очима а усне му се мицаху у напред, тако да је изгледао врло добродушан.

— Андрија Петровић сигурно вам је говорио, да сам ја отишао с каквима.... неваљалим људима, рече он непрестано смешећи се.

Јелена се мало збуни, но одма осети, да је нужно Инсарову пре свега говорити истину.

— Јесте, рече она одрешно.

— Шта сте ви помислили о мени? запита је он брзо.

Јелена баци поглед на њ.

— Ја сам мислила, рече она.... ја сам мислила, да ви увек знате, шта радите, и да ви нисте кадри ништа рђаво учинити.

— Фала вам на том. Видите, Јелена Николајевна, почне он, поверљиво се њој нагињући: — нас има овде мало; има међу нама људи мало образованих; али сви су одани јако општој ствари. На несрећу не може да прође без кавге а мене сви знају и верују ми; и сад су ме звали да им расправим једну свађу. С тога сам путовао.

— Далеко одавде?

— Ишао сам шездесет врста, у тројичко предграђе. Тамо, у манастиру, има такође наших људи. На послетку, нисам се бадава трудио: свршио сам посао.

— Је ли вам било тешко?

— Јесте. Један се јако узјогунио. Није хтео дати новаца.

— Дакле је због новаца било кавге?

— Да, и то малих новаца. А шта сте ви мислили?

— И ви сте због таких ништарија шездесет врста ишли? Три дана сте изгубили?

Digitized by Google

— То нису ништарије, Јелена Николајевна, кад се земљаци нам покавце. Ту би био грех одрећи се. Ви као што видим, ни штенцима не одричете помоћи и ја вас за то похвалујем. А што сам ја то време стратио, није никакво зло, јер ја ћу то надокнадити. Ми нисмо власници нашег времена.

— Да ко је?

— Сваки коме смо ми нужни. Ја сам вам то све без зазора изговорио, јер ја поштујем ваше мнење. Могу мислити како сте се чудили речима Андрије Петровића!

— Ви поштујете моје мнење рече Јелена полугласно; — како то?

Инсаров се опет насмеши.

— Тако, јер сте ви добра госпођица, нисте аристократкиња . . . . то је све.

Обоје ућуте.

— Димитрије Никаноровићу, знате ли да сте ви први пут тако искрени према мени?

— Како? Та ја мислим, да сам вам увек говорио оно што сам мислио.

— Нисте, то је сада први пут, и мени је то врло мило — и ја ћу тако исто бити искрена према вама. Могу ли бити?

Инсаров се насмеје и рече:

— Можете.

— Предварићу вас, јер сам врло радозната.

— Ништа, само говорите.

— Мени је Андрија Петровић много говорио о вашем животу, о вашој младости. Ја знам за онај догађај, онај страшни догађај . . . . ја знам, да сте ви после ишли у своју отаџбину. Реците ми молим вас, ако је моје питање можда неучтиво, али мене мучи једна мисао . . . . да ли сте се ви сукобили с тим човеком . . . .

У Јелене застане дисање. И стидила се и страшила се од своје смелости.

Инсаров гледаше на њу укочено лако трепћући очима и додирујући подбрадак.

— Јелена Николајевна, почне он најпосле, и глас му беше тишији но обично, са чега се Јелена готово престравила: — знам, о ком човеку сте мало час говорили. Нисам се сукобио с њиме, и нисам га, фала богу, ни тражио. Ја га нисам тражио што не би мислио да имам права убити га — ја би га мирном савешћу убио — но с тога што сада није време засебитој освети, када се ради о народној, општој освети . . . . или не, то није

Digitized by Google

добра реч . . . . када се ради о слободи народној. Једно би сметало другоме. И то ће бити у своје време . . . . Биће, понови он — и затресе главом.

Јелена га погледа са стране.

— Ви врло волите вашу отаџбину? рече она устручавајући се.

— То се још не зна, одговори он. — Када ко од нас умре за њу, онда ће се моћи казати, да ју је љубио.

— Па када би вам одузели прилику да се вратите у Бугарску, настави Јелена: — да ли би вам било врло несносно у Русији?

Инсаров спусти очи.

— Чини ми се, да не би то поднео, рече он.

— Реците ми, да ли је тешко научити бугарски језик?

— Није ни мало. За Руса је срамота ако не зна бугарски. Рус треба да зна све словенске језике. Оћете да вам донесем бугарских књига? Видићете како их је лако разумети. Каквих има у нас песама! нису горе од српских. Чекајте, ја ћу вам превести једну од њих. У њој се пева о . . . Знате ли ви макар мало нашу повесницу?

— Не знам ни мало, одговори Јелена.

— Чекајте ја ћу вам донети књигу. Ви ћете из ње научити бар најглавнија факта. Слушајте дакле песму . . . . У осталом боље је да вам донесем написани превод. Уверен сам да ћете нас заволети, јер ви све, који су угњетени, волите. Па када би још знали како је наша земља благословена! А они је газе, киње, дода он неотице крећући руке а лице му се намршти:—нама су све одузели, све: наше цркве, нашу земљу, наша права; нас гоне погани Турци као стадо, нас секу . . . .

— Димитрије Никаноровићу! викне Јелена.

Он застане.

— Извините ме. Не могу говорити о том ладнокрвно. Ви сте ме мало час питали, е да ли ја волим своју отачбину? Зар је можно друго шта љубити на земљи? Зар је још шта тако непроменљиво, изнад сваке сумње, чему не можеш а да после бога највише не верујеш? И када си нуждан тој отаџбини . . . . Видите: последњи сељак, последњи цебрак у Бугарској и ја — ми хоћемо једно и исто. У свију нас је једна и иста цел. Појмите ли, какву то даје веру и снагу?

Инсаров поћути мало и на ново почне говорити о Бугарској. Јелена га слушаше дубоком, тужном пажњом, све гутајући речи му. Када он сврши, запита га она још једаред:

— Дакле ви не би ни пошто остали у Русији?

А када он оде гледала је она дуго за њим. Од тога дана беше он за њу сасвим други човек.

Од то доба стаде он долазити све чешће а Берсенев све ређе и ређе. Оба пријатеља стану се некако туђити један од другог и то они обојица осећаху, али не могоше један другом рећи и бојаху се разјашњавати. Тако прође месец дана.

XIV.

Јелена почне на скоро после познанства са Инсаровим водити дневник. Ево одломака из отог дневника:

Јуна.... Андрија Петровић доноси ми књига, али их немогу читати. Мораћу му то признати; не може ми се да му вратим књигу, и да му рекнем да сам их читала. Знам да би га то разједило. Он јако пази на ме. Као да ми је одан. Врло је добар човек тај Андрија Петровић.

.... Шта оћу ја? Од чега ми је тако тешко на срцу, тако тамно? За што ја са завишћу гледам на пролетајуће тице? Чини ми се полетила би с њима, полетила — камо, не знам, али далеко, далеко одавде. Није ли та жеља грешна? Овде ми је отац, мати, родбина. Можда их ја не волим? Јесте, ја их не волим тако, како би требало. Страшно је изговорити али је истина. Можда сам ја велика грешница; можда сам с тога тако тужна, с тога сам немирна. Нека рука лежи на мени, па ме дави. Као да сам у тамници и као да сваки час оће да се свале на ме зидови. За што други то исто не осећају? Да кога ћу ја волети када сам према својима ладна? Види се да отац има право: он ме кори, што волим само псе и котарице. Морам се о томе размислити. Ја се мало молим богу; морам се молити му.... А, чини ми се, да би умела љубити!

.... Ја сам још непрестано сметена када сам с господином Инсаровим. Не знам ода шта; чини ми се да нисам више млада а он је тако искрен и добар. Каткад је у њега врло озбиљно лице. Њему, може бити, није стало до нас. Ја то осећам и устручавам се да му одузимам време. Андрија Петровић — сасвим је друкчији. С њиме сам кадра брбљати цео дан. А и он ми ваздан говори о Инсарову. Па какве страшне ситнице! Ноћас сам га снила а он као држи нож у руци. И он ми као говори: „Ја ћу убити тебе и себе.“ Каква глупост!

.... Ej када би ми ма когод рекао шта да радим! Бити добар — то је мало; радити добро .... јест; то је главно у

Digitized by Google

животу. Но како ћу да радим добро? Ој када би могла владати собом! Не појмим, за што ја тако често мислим о господину Инсарову.

Када дође к нама, седи он и слуша пажљиво, и ма да он и не иде за тим, ја опет гледим на њ и мени је то мило; а када отиде ја све понављам његове речи и љутим се на се и узнемирујем се . . . . сама не знам због чега. (Он говори рђаво француски и не стиди се — то ми се допада.) У осталом ја увек много мислим о новим особама. Разговарајући се с њиме поменула сам нашег кључара Василију, који је изнео из гореће собе старца без ногу и у мало што није сам погинуо. Отац га назове јунаком, мати му даде пет рубаља а ја му хтедох пасти пред ноге. У њега беше просто, шта више глупо лице а после се ода пићу.

. . . . Данас сам дала грошић једној слепици а она ми рече: што си тако невесела? А ја нисам ни мислила да тужна изгледам. Мислим да је с тога што сам саморана, увек саморана, са свим својим добром, са свим својим злом. Немам коме пружити руке. Ко се мени приближује тога не требам! а кога би ја тела . . . тај пролази поред мене.

. . . . Не знам шта ми је данас! глава ми је збуњена, све ми дође да паднем на колена и да молим и да иштем да ме поштеде. Не знам ко и како али као да оће неко да ме убије и ја у себи вичем и узнемирујем се! плачем и не могу да ћутим . . . . Боже мој! боже мој! укроти у мени те буре! Ти једини то можеш, све је друго слабо: ни моје ништаве милостиње, ни занимање, ништа, ништа ми не може помоћи. Ишла би ма куд да будем слушкиња, знам да би ми онда било лакше.

На што ми младост, на што ја живим, на што ми душа, на што ми све то!

. . . . Инсаров, господин Инсаров, — не знам управо како да напишем, — непрестано ме занима. Тела би знати, шта је у његовој души! Чини се да је отворен и приступачан али ја то не видим, кадикад гледа на ме испитујући . . . . или је то само моја машта? Павле ме увек дражи — срдим се на Павла. Шта оће он? Он је у мене заљубљен . . . . Не треба ми његове љубави. Он је и у Зоју заљубљен. Ја сам му неправедна; јуче ми рече, да ја не умем бити у пола неправедна . . . . то је истина, то је врло рђаво.

Ох, осећам, да је човеку нужна несрећа, или беда или болест каква.

. . . . За што ми је Андрија Петровић данас приповедао о

Digitized by Google

Први начин избора т. ј. да сам сабор бира председника мотивује се тиме, што председник сабора није ништа друго, него што је и други који члан, он је само први међу равнима, он је на то познан, да ред у парламенту води, и течајем расправе управља. Први дак међу равнима не може бити никоји други ван онај, кога већина сабора на то постави. Наименовање од стране владе сматра се за повреду права сабора за то, што од владе наименовани председник није увек председник већине саборске. Да председник буде члан већине саборске иште даље не само право већ и целисходност. Како ће председник моћи у сабору држати ред и залт, ако нема уза се већину сабора, ако се већина сабора не слаже са његовим политичким правцем и нословањем? Где ово није, тамо се често догађају врло немили сукоби између сабора и председника, рађа се раздраженост и огорчење, и тиме се течај пословања саборског заустављ и сабор често пренагљена и нецелисходна закључења доноси.

Други начин избора председника т. ј. да га влада именује бране тиме, што је председник једини непосредни орган између владе и сабора. Опште благо државно иште да буде споразумљења између владе и представништва. Понашање председниково често олакшава, а често и отештава узајамно споразумљење између владе и сабора. Председник са својим опорим и безобзирним понашањем према влади, са допуштањем, да поједини чланови министре и друге заступнике владине вређају, са одлагањем и задоцњавањем предлога, може много допринети к неспоразумљењу, шта више и самом расцепу између владе и заступништва. Дочим напротив предусретно понашање председника према влади може бити од опште државне користи. Председник, који стоји у добром дослуку са владом, кадар је често успешно и у корист сабора упливати на управу државну, кадар је често и за времена одвратити владу од таковних мера, које би је са сабором у сукоб довеле, једном речи, кадар је изравнати сукобе између сабора и владе, и одржати нужно споразумљење међу овима; а споразумљење међу владом и сабором, много је нужније него споразумљење међу појединим странкама на сабору. — У колико ови разлози стоје, у толико не морају они увек имати оних благодетних последица, којима се бране. Често баш овај начин избора доводи владу и сабор у већи сукоб, него самостални избор од стране сабора. Колико пута именују се од стране владе за председника такове особе, које су н. пр. чланови владајуће династије, или друге за владу заслужне особе, које нити имају довољно способности за то, нити заступају једне политичне тежње

Digitized by Google

са сабором. Има примера, да је овај поступак владу врло често у велики сукоб са народом довео; влада је морала често једном наименованог председника касније другим заменити.

У трећем начину држе многи најцелисходнију форму избора, наиме пак где сабор кандидује и влада бира. Овим начином уступа се сабору право иницијативе, који ће ово право наравно на то употребити, да се способне и сабору повољне личности за председника предложе, а влади се даје прилика да уклони оне особе, које су јој неповољне, и које никако за председнике не би имати хтела. Овим се компромисом мисли колико је само могуће и једној и другој страници за доста учинити.

Наше је мњење, да је први начин најцелисходнији. Сабор има бити чисти израз воље народне. Сабор је за то да се на њему чује воља и тежња народна а не владина. Могућност несporазумљења између оба ова фактора државна није кадар уклонити ни један од оба на послетку предложена начина, и тиме они у главноме од своје важности губе. У осталом и самоме сабору мора у интересу лежати, да без довољног повода са владом у сукоб не долази; а где ово мора бити, ту онда неће помоћи ни председници, ма како они влади наклоњени, и ма колко уплива код владе имали. Што се напосе овог трећег начина тиче, ту влади неће много поможено бити, јер ће сабор обично особе једног политичког правца, а наиме које заступају мњење већине за председнике предлагати. И тако ипак неће постигнута бити циљ, која се са упливом владе на избор председника постићи мисли. Најбоље је оставити сабору слободну вољу у овом обзиру, и тиме ће и сабор оно моћи бити, што треба да је, а то је представник праве воље народне.

Овде ваља нам још и то споменути на које време ваља сабор председника да бира. У неким државама бира се само на неколико недеља или месеци, као што беше у француском конвенту и франкфуртском парламенту од г. 1848. а у другима се бира на читаву изборну перијоду, као у Енглеској на 6 година, у Угарској на три године. У трећима на годишњу сесију. Први је начин најмање целисходан, јер се непрестаним бирањем председника прекида и ремети расправни течај сабора. Други је начин такође нецелисходан, почем за време целе изборне перијоде мења се често међусобни односај појединих странака тако да касније не одговара духу парламента оно што је у први ма одговарало. Ово постоји особито тамо, где су дуже изборне перијоде, као у Енглеској 6 година. Зато се у Енглеској често председник доње куће парламента производи за пера, кад се промена председништва у

течају изборне периоде за нужну нађе. Најцелисходнији је дакле избор на једногодишњу сесију. Овим се начином не ремети честим избором председника редовни расправни течај, а обично се и положај странака у једногодишњој сесији знаменито не промени. У Пруској постоји тај обичај, да се стални председник тек на четири недеље после конституисања сабора бира. Овим се иде на то, да се сабор међу тим о способности председника за то важно звање осведочи.

СУЖАН.

Од Лермонтова.

Отвор'те ми на тамници врата;
Давно већ не видох бела дана;
Дајте мени црнооку моју,
Дајте мени мога коња врана.
Цуру красну—пре нег' пођем дому —
Пољубићу у усташца мала,
А после ћу на коњицу врану,
Преко степа и преко провала.

Али заман! — Прозорић високо,
Затворена врата пред-а мноме,
Драга моја! далеко, далеко,
У убаву, спретну двору своме.

Добри коњиц осто на мегдану,
Јездн пољем, сам, по ћеву своме,
Опустио низ врат гриву врану,
А ветрић се лако игра њоме.

•

Сам остадох, без утехе, сужан —
Око мене четир голе стене;
Тамне луче светлећива жишка,
Изумиру пеће уморене;
Само с' чује где пред врати тамо,
Чувар кроком ноћна мира крати—
Нем к'о хладна степа — хода само,
А кроке му лаган одјек прати.

Б.

ДАН ПРЕ . . .

Приповетка И. С. Тургењева.

XIII.

Другога дана стајаше Јелена, око два сата, у башти пред једним малим, сакривеним местанцетом, где су одрањивана два штенета. (Баштован их нађе под плотом, камо их бацише и донесе их Јелени, за коју му причаху праље, да се заузима за свако звериње. Он се не превари у рачуну: Јелена му даде четврт рубље.) Она завири тамо, где штенци беху, увери се да су живи и здрави и да су им прострли нову сламу, онда се окрене и у мало што није дрекнула, јер управо к њој, између редова од дрва, иђаше Инсаров сам.

Digitized by Google

— Кланьам се, рече он, долазећи ближе и скидајући шешир. Она опази, да је он јако поцрнио за последња три дана. — Тедох доћи овамо с Андријом Петровићем али се он негди задржао; ево ја се подигох без њега. У вас нема никога дома: или спавају или се шећу, с тога сам и ја дошао амо.

— Ви као да се извињујете, одговори Јелена. — То није ни мало нужно. Ми смо сви врло ради да вас видимо.... Ајдете да седнемо овде на клупи, у ладовини.

— Она седне. Инсаров се намести близу ње.

— Рекоше нам, да ви нисте били за неко време код куће? започе она.

— Јесте, одговори он: — ја сам отишао.... Је ли вам говорио Андрија Петровић?

Инсаров погледа на њу, насмеши се и стане се играти шеширом. Кад би се смешио жмирао је очима а усне му се мицаху у напред, тако да је изгледао врло добродушан.

— Андрија Петровић сигурно вам је говорио, да сам ја отишао с каквима.... неваљалим људима, рече он непрестано смешећи се.

Јелена се мало збуни, но одма осети, да је нужно Инсарову пре свега говорити истину.

— Јесте, рече она одрешно.

— Шта сте ви помислили о мени? запита је он брзо.

Јелена баци поглед на њ.

— Ја сам мислила, рече она.... ја сам мислила, да ви увек знате, шта радите, и да ви нисте кадри ништа рђаво учинити.

— Фала вам на том. Видите, Јелена Николајевна, почне он, поверљиво се њој нагињући: — нас има овде мало; има међу нама људи мало образованих; али сви су одани јако општој ствари. На несрећу не може да прође без кавге а мене сви знају и верују ми; и сад су ме звали да им расправим једну свађу. С тога сам путовао.

— Далеко одавде?

— Ишао сам шездесет врста, у тројичко предграђе. Тамо, у манастиру, има такође наших људи. На послетку, нисам се бадава трудио: свршио сам посао.

— Је ли вам било тешко?

— Јесте. Један се јако узјогунио. Није хтео дати новаца.

— Дакле је због новаца било кавге?

— Да, и то малих новаца. А шта сте ви мислили?

— И ви сте због таких ништарија шездесет врста ишли? Три дана сте изгубили?

Digitized by Google

— То нису ништарије, Јелена Николајевна, кад се земљаци нам покавце. Ту би био грех одрећи се. Ви као што видим, ни штенцима не одричете помоћи и ја вас за то поваљујем. А што сам ја то време стратио, није никакво зло, јер ја ћу то надокнадити. Ми нисмо власници нашег времена.

— Да ко је?

— Сваки коме смо ми нужни. Ја сам вам то све без зазора изговорио, јер ја поштујем ваше мнење. Могу мислити како сте се чудили речима Андрије Петровића!

— Ви поштујете моје мнење рече Јелена полугласно; — како то?

Инсаров се опет насмеши.

— Тако, јер сте ви добра госпођица, нисте аристократкиња . . . . то је све.

Обоје ућуте.

— Димитрије Никаноровићу, знате ли да сте ви први пут тако искрени према мени?

— Како? Та ја мислим, да сам вам увек говорио оно што сам мислио.

— Нисте, то је сада први пут, и мени је то врло мило — и ја ћу тако исто бити искрена према вама. Могу ли бити?

Инсаров се насмеје и рече:

— Можете.

— Предварићу вас, јер сам врло радозната.

— Ништа, само говорите.

— Мени је Андрија Петровић много говорио о вашем животу, о вашој младости. Ја знам за онај догађај, онај страшни догађај . . . . ја знам, да сте ви после ишли у своју отаџбину. Реците ми молим вас, ако је моје питање можда неучтиво, али мене мучи једна мисао . . . . да ли сте се ви сукобили с тим човеком . . . .

У Јелене застане дисање. И стидила се и страшила се од своје смелости.

Инсаров гледаше на њу укочено лако трепћући очима и додирујући подбрадак.

— Јелена Николајевна, почне он најпосле, и глас му беше тишији но обично, са чега се Јелена готово престравила: — знам, о ком човеку сте мало час говорили. Нисам се сукобио с њиме, и нисам га, фала богу, ни тражио. Ја га нисам тражио што не би мислио да имам права убити га — ја би га мирном савешћу убио — но с тога што сада није време засебитој освети, када се ради о народној, општој освети . . . . или не, то није

Digitized by Google

добра реч . . . . када се ради о слободи народној. Једно би сметало другоме. И то ће бити у своје време . . . . Биће, понови он — и затресе главом.

Јелена га погледа са стране.

— Ви врло волите вашу отаџбину? рече она устручавајући се.

— То се још не зна, одговори он. — Када ко од нас умре за њу, онда ће се моћи казати, да ју је љубио.

— Па када би вам одузели прилику да се вратите у Бугарску, настави Јелена: — да ли би вам било врло несносно у Русији?

Инсаров спусти очи.

— Чини ми се, да не би то поднео, рече он.

— Реците ми, да ли је тешко научити бугарски језик?

— Није ни мало. За Руса је срамота ако не зна бугарски. Рус треба да зна све словенске језике. Оћете да вам донесем бугарских књига? Видићете како их је лако разумети. Каквих има у нас песама! нису горе од српских. Чекајте; ја ћу вам превести једну од њих. У њој се пева о . . . Знате ли ви макар мало нашу повесницу?

— Не знам ни мало, одговори Јелена.

— Чекајте ја ћу вам донети књигу. Ви ћете из ње научити бар најглавнија факта. Слушајте дакле песму . . . . У осталом боље је да вам донесем написани превод. Уверен сам да ћете нас заволети, јер ви све, који су угњетени, волите. Па када би још знали како је наша земља благословена! А они је газе, киње, дода он неотиче крећући руке а лице му се намршти:—нама су све одузели, све: наше цркве, нашу земљу, наша права; нас гоне погани Турци као стадо, нас секу . . . .

— Димитрије Никаноровићу! викне Јелена.

Он застане.

— Извините ме. Не могу говорити о том ладнокрвно. Ви сте ме мало час питали, е да ли ја волим своју отачбину? Зар је можно друго што љубити на земљи? Зар је још шта тако непроменљиво, изнад сваке сумње, чему не можеш а да после бога највише не верујеш? И када си нужден тој отаџбини . . . . Видите: последњи сељак, последњи дебрак у Бугарској и ја — ми хоћемо једно и исто. У свију нас је једна и иста цел. Појмите ли, какву то даје веру и снагу?

Инсаров поћути мало и на ново почне говорити о Бугарској. Јелена га слушаше дубоком, тужном пажњом, све гутајући речи му. Када он сврши, запита га она још једаред:

— Дакле ви не би ни пошто остали у Русији?

А када он оде гледала је она дуго за њим. Од тога дана беше он за њу сасвим други човек.

Од то доба стаде он долазити све чешће а Берсенев све ређе и ређе. Оба пријатеља стану се некако туђити један од другог и то они обојица осећаху, али не могоше један другом рећи и бојаху се разјашњавати. Тако прође месец дана.

XIV.

Јелена почне на скоро после познанства са Инсаровим водити дневник. Ево одломака из отог дневника:

Јуна.... Андрија Петровић доноси ми књига, али их немогу читати. Мораћу му то признати; не може ми се да му вратим књигу, и да му рекнем да сам их читала. Знам да би га то разједило. Он јако пази на ме. Као да ми је одан. Врло је добар човек тај Андрија Петровић.

.... Шта оћу ја? Од чега ми је тако тешко на срцу, тако тамно? За што ја са завишћу гледам на пролетајуће тице? Чини ми се полетила би с њима, полетила — камо, не знам, али далеко, далеко одавде. Није ли та жеља грешна? Овде ми је отац, мати, родбина. Можда их ја не волим? Јесте, ја их не волим тако, како би требало. Страшно је изговорити али је истина. Можда сам ја велика грешница; можда сам с тога тако тужна, с тога сам немирна. Нека рука лежи на мени, па ме дави. Као да сам у тамници и као да сваки час оће да се свале на ме зидови. За што други то исто не осећају? Да кога ћу ја волети када сам према својима ладна? Види се да отац има право: он ме кори, што волим само псе и котарице. Морам се о томе размислити. Ја се мало молим богу; морам се молити му.... А, чини ми се, да би умела љубити!

.... Ја сам још непрестано сметена када сам с господином Инсаровим. Не знам ода шта; чини ми се да нисам више млада а он је тако искрен и добар. Каткад је у њега врло озбиљно лице. Њему, може бити, није стало до нас. Ја то осећам и устручавам се да му одузимам време. Андрија Петровић — сасвим је друкчији. С њиме сам кадра брбљати цео дан. А и он ми ваздан говори о Инсарову. Па какве страшне ситнице! Ноћас сам га снила а он као држи нож у руци. И он ми као говори: „Ја ћу убити тебе и себе.“ Каква глупост!

.... Ej када би ми ма когод рекао шта да радим! Бити добар — то је мало; радити добро .... јест; то је главно у

Digitized by Google

животу. Но како ћу да радим добро? Ој када би могла владати собом! Не појмим, за што ја тако често мислим о господину Инсарову.

Када дође к нама, седи он и слуша пажљиво, и ма да он и не иде за тим, ја опет гледим на њ и мени је то мило; а када отиде ја све понављам његове речи и љутим се на се и узнемирујем се . . . . сама не знам због чега. (Он говори рђаво француски и не стиди се — то ми се допада.) У осталом ја увек много мислим о новим особама. Разговарајући се с њиме поменула сам нашег кључара Василију, који је изнео из гореће собе старца без ногу и у мало што није сам погинуо. Отац га назове јунаком, мати му даде пет рубаља а ја му хтедох пасти пред ноге. У њега беше просто, шта више глупо лице а после се ода пићу.

. . . . Данас сам дала грошић једној слепици а она ми рече: што си тако невесела? А ја нисам ни мислила да тужна изгледам. Мислим да је с тога што сам саморана, увек саморана, са свим својим добром, са свим својим злом. Немам коме пружити руке. Ко се мени приближује тога не требам! а кога би ја тела . . . тај пролази поред мене.

. . . . Не знам шта ми је данас! глава ми је збуњена, све ми дође да паднем на колена и да молим и да иштем да ме поштеде. Не знам ко и како али као да оће неко да ме убије и ја у себи вичем и узнемирујем се! плачем и не могу да ћутим . . . . Боже мој! боже мој! укроти у мени те буре! Ти једини то можеш, све је друго слабо: ни моје ништаве милостиње, ни занимање, ништа, ништа ми не може помоћи. Ишла би ма куд да будем слушкиња, знам да би ми онда било лакше.

На што ми младост, на што ја живим, на што ми душа, на што ми све то!

. . . . Инсаров, господин Инсаров, — не знам управо како да напишем, — непрестано ме занима. Тела би знати, шта је у његовој души! Чини се да је отворен и приступачан али ја то не видим, кадикад гледа на ме испитујући . . . . или је то само моја машта? Павле ме увек дражи — срдим се на Павла. Шта оће он? Он је у мене заљубљен . . . . Не треба ми његове љубави. Он је и у Зоју заљубљен. Ја сам му неправедна; јуче ми рече, да ја не умем бити у пола неправедна . . . . то је истина, то је врло рђаво.

Ох, осећам, да је човеку нужна несрећа, или беда или болест каква.

. . . . За што ми је Андрија Петровић данас приповедао о

Digitized by Google

тим двома Бугарима! Он као да ми је намерно то причао. Шта се мене тиче господин Инсаров? Срдим се на Андрију Петровића.

. . . . Лаћам се пера а не знам како да започнем. Како је данас из ненада почео да говори са мном у башти. Како је био учтив и поверљив! Како се то брзо збило! Као да смо стари, вајкадашњи другови па смо мало час упознали једно друго. Како да га нисам до сада упознала! Како ми је сада близу! И ово је чудно: ја сам сада много мирнија. Смешно ми је: јуче сам се срдила на Андрију Петровића и на њега, називала сам га шта више: господин Инсаров а данас . . . . Ево на послетку права човека; ево на кога се можеш ослонити. Овај не лаже: ово је први човек, на којег сам наишла, да не лаже: сви други лажу. Мили, добри Андрија Петровићу, за што вас вређам! Не! Андрија Петровић можда је ученији од њега, можда је и даровитији . . . . али, не знам, он је пред њим тако мален. Када . . . . говори о својој отаџбини онда сав расте а лице му бива све лепше и глас му је као сребро, чини ми се да нема тога човека на свету, пред мојим би он ником поникао. И он не говори само — он ради и радиће. Ја га запитам . . . . Како се одма окренуо к мени и како се насмешио! . . . . Тако се само браћа смеју. Ох, како сам задовољна! Када је дошао први пут к нама, нисам никако мислила, да ћемо се тако брзо зближити. А сада ми се допада што сам први пут била равнодушна . . . . Равнодушна! а зар сада нисам равнодушна?

. . . . Давно нисам осећала толико мирноће у себи. У мени је тако тихо, тако тихо. Да нешто запишем? Често га виђам, то је све. Шта да још запишем?

. . . . Павле се затвара; Андрија Петровић ређе долази . . . . сирома! Чини ми се да . . . . Али то не може бити. Волим разговарати с Андријом Петровићем: нигда ни речи о себи, увек о чему паметном, корисном. Он није таки као Шубин. Шубин је накићен као лептир, и допада му се кићење: а и лептирови то не чине. У осталом и Шубин и Андрија Петровић. . . . . знам, шта ћу да кажем.

. . . . Радо долази к нама, то видим. Но рада шта? Шта је нашао у мени? Истина у нас су укуси једнаки: ни он ни ја не волимо стихове; обоје немамо осећања за уметништво. Али у колико је он бољи од мене! Он је миран а ја сам у вечном немиру: он има правца, има цели — а камо ја идем? гди је моје гњездо! Он је миран али су му све мисли далеко. Доћиће време, и он ће нас оставити на увек, отићиће својима, тамо,

преко мора. Шта ћемо? Бог му помогао! Мени ће свагда бити мило што сам га познала, докле је овде био.

За што да он није Рус? Не, он не би могао бити Рус.

И мамица га воли, каже да је учтив човек. Добра мамица! Она га не појми! Павле ћути: он погађа, да су ми немила његова нављања али он је љубоморан према њему. Да неваљала дерана! Или сам ја кадгод .... То су све ништарије! За што ми то све пада на памет!

.... Али ипак је доиста чудно што се ја до сада, до двадесете године нисам заљубила! Чини ми се, да је у Д. (звађу га Д., допзда ми се то име: Димитрије) с тога тако ведра душа, што се он сав одао својој радњи, својој машти. Због чега да се узнемирује? Ко се одао сав .... сав .... сав .... тај има мало бриге, тај ни за шта не јамчи. Пећу ја, оно оће. Баш као што треба и он и ја волимо само цвеће. Ја сам данас узабрала ружу .... Један лист је отпао он га подигне .... Ја му дадем сву ружу.

.... Од неко доба снивам чудне снове. Шта ће то да значи?

.... Д. долази често к нама. Јуче је преседио цело вече. Он оће да ме учи бугарски. Волијем с њиме но дома, боље је но дома.

.... Дани пролазе .... Мени је добро, прохтева ми се да благодарим богу, тек што не плачем. Ој ви топли светли дани!

.... Мени је као и пре добро и само кад и кад сам мало тужна. Ја сам сретна. Да ли сам ја сретна?

.... Дуго нећу заборавити јучерању шетњу. Какви чудновати, нови, страшни утисци! Били смо поред реке и један несташни Немац теде да нас женске љуби а Инсаров га спопадне и баци га у реку, одакле је једва испливао.... Како ме је уплашио! Па какво му је било лице намрштено! Како је рекао: Испливаће! то ме је променило. Можда га нисам резумела. И када смо се после сви смејали када сам се и ја смејала ипак ми га је било жао! Он се стидно, ја сам то осећала, он се мене стидно. То се познало на њему, у колима, у тами кад сам се трудила да га видим и уплашила сам се од њега. С њиме се није шалити он знаде у заштиту узети. Но на што та срџба, на што то дрктање усана, тај отров у очима? Или ваљда друкчије не иде? Није можно бити човек, борац и остати миран и нежан? Живот је тежак рече ми он пре негди. Ја сам поновила те речи Андрији Петровићу; он није пристао уз Д. Ко од њих двојице има право? А како се почео тај дан! Како ми је било мило ићи с њиме напоредо, ма и ћутећки .... Но мило ми је што се то догодило.

Digitized by Google

.... Опет немир .... Нисам сасвим здрава.

.... За ово неколико дана нисам ништа записала на овој хартији, а то с тога што нисам имала воље. Мислила сам: ма шта да напишем, све то неће бити оно што ми је на души .... А шта је на мојој души? Дуго сам се с њиме разговарала и он ми је много шта открио. Он ми је причао о својим намерама (баш добро сада знам, од чега има рану на врату .... Боже мој! Када помислим да је био осуђен на смрт, да се једва спасао и да су га изранили ....). он прориче да ће бити рата и радује му се. И при свем том нисам га никад видила тако жалосна. Са чега он .... он! .... тужи! Татица се вратио из вароши, застао је нас двоје заједно, и погледао је некако чудно на нас. Андрија Петровић дође: ја опазим како је блед и како му је рђаво. Он ме је корео, што се ладно и небрижно понашам према Шубину. А ја сам била сасвим заборавила на Павла. Увиђам и потрудићу се да загладим своју кривицу. Сада ми није до њега .... нити до иког на свету. Андрија Петровић говораше са мном с неким сажаљењем. Шта то све значи? Од чега је све тако тамно око мене и у мени? Чини ми се да је око мене и у мени нека загонетка коју ваља разрешити.

.... Нисам спавала ноћас, боли ме глава. За што да пишем? Он је данас отишао тако брзо, а ја хтедох да се разговарам с њиме .... Он као да избегава мене. Јесте он мене избегава.

.... Разрешила сам загонетку, светлост ме озарава! Боже! имај сажаљења са мном .... Ја љубим!

(Наставиће се.)

ПРИМОРСКЕ НАРОДНЕ ПЕСМЕ.

(Скупио Славољуб Јичар.)

13.

Ој, умри, Иве, ој јање моје!
Умри, Иве, једини код мајке.
Ој, не да њега, ој јање моје!
Не да њега мајка ни гледати,
Ој, камо ли га, ој јање моје,
Камо ли га, у гроб закопати,
Ој већ у башчу, ој јање моје,
Већ у башчу под жуту наранџу.
Ој често га је, ој јање моје,
Често га је мајка облазила,
Ој у години, ој јање моје,
У години свакога месеца,
Ој у месецу, ој јање моје,
У месецу сваке недељице,
Ој пак је свога, ој јање моје,
Пак је свога сина дожпвала,
Ој, ала Иве, ој јање моје,
Ала, Иве, драго дите моје,
Ој је ли теби, ој јање моје,
Је ли теби црна земља тешка,
Ој, пл' чавленка, ој јање моје,
Ој, чавленка, јадна кућа твоја,

Digitized by Google

Оj, али мали, оj јање моје,
Али мали Иве одговара:
„Оj, није мени, оj јање моје,
Није мени црна земља тешка,
Оj, нит' чавленка, оj јање моје,
Нит' чавленка јадна кућа моја,
Оj, већ су моји, оj, јање моје,
Већ су моји грихи додијали.
Оj, љубио сам, оj јање моје,
Љубио сам на вири дивојку,
Оj, то је тешка, оj јање моје,
То је тешка вира дивојачка,
Оj, када купе, оj јање моје,
Када куне земљица се тресе,
Оj, када плаче, оj јање моје,
Када плаче, и богу је жао.

ДАРВИНОВА ТЕОРИЈА И НАУКА О ЈЕЗИКУ.

Посланица Авг. Шлајхера својему пријатељу дру Е. Хекелу, професору зоологије и директору зоологичког музеја у Јени.

Превео Стојан Новаковић.

(Свршетак.)

Из овога што смо досле рекли о раствору једног основног облика у више њих који се најприје мало а по том све више разликују, излази, да ми нијесмо у стању никакве тврде и поуздане појмовне разлике поставити у језицима међу разним ступњима различности, т. ј. међу језиком, дијалектом, говором (Mundart) и т. д. Различности које се тијем ријечима означују образоване су се мало по мало и прељевају се једна у другу, а осим тога су по својој суштини другојачије у свакој гомили језика. Тако на прилику семитски језици стоје са свијем у другим одношајима што се тиче сродства него индоћерманski; а од начина сродства у ова два племена разликује се опет врло јако сродство језика финских (финскога, лапскога и мађарскога). Тако се још није нашло граматичара, који би био у стању како ваља одредити, шта је то језик а шта дијалекат једно спрам другога. Што једни зову језицима, други зову дијалектима и на обрат. И у самој области индоћерманских језика, која је тако тачно испитана, налази се примјера за то што рекосмо. Тако једни граматичари зборе о језицима, други о дијалектима словенским; и различите језике који чине њемачку породицу, звали су каткад дијалектима. А ета је та невоља и са називањима вид, вид од вида и варијација. Кад о томе Дарвин вели: „Одређена гранична међа доиста још није повучена нити међу видовима и гранама њиховим, т. ј. таким облицима који се по мишљењу гдјекојих јестаственика ступњу вида врло блиzу примичу, али га не достижу са свијем, нити пак међу гранама видова и особитим варијацијама, нити на пошљет-

Digitized by Google

ку међу мањим варијацијама и индивидуалним различицама. У некаку врсту наређане, те се различице неопазно мијешају једна с другом и онај низ или врста њихова опомиње нас да има правога пријѐлаза," — онда ми ваља само назвања вида, гране му и варијације да промијенимо с називањима обичним у науци о језику: језик, дијалекат, и говор у разној мјери, па ће оно што је Дарвин казао потпунце вриједити за језиковне разлике међу племенима о којима смо мало повише већ говорили како се разграњавају.

Али како је сад међу језицима са исконошћу родова, т. ј. са исконошћу (првобитношћу) основних језика који су основа племенима. Да ли се ту понавља она иста појава коју видесмо на језицима једнога племена, долазе ли и ти језици опет од онђега основног језика, излазе ли дакле сви они од једног једитог искон-ског језика?

То би се питање прилично поуздано могло расправити истом онда, кад бисмо основне облике родовног језика цијеле врсте племе́нâ саставили у исконски облик њихов према пошљедницима њиховијем. Али у овај мах такијех приправа готово никако нема. Међу тим се ипак може нешто ишчупати у прилог к расправи тога питања и из разматрања која смо чинили на ономе што већ има.

Прије свега је различност појединих језикови́них племена, за која је већ тврдо доказано да су племена, толика и така, да ниједан непристран проматрач не може ни помислити на заједнички постанак. На прилику нема човјека који би био у стању замислити себи језик, од којега би могли постати индоћерманski и китајски, семитски и хотентотски; па ни из основних облика сусједних и у суштини својој у неколико наличних језиковник племена, н. пр. семитског и индоћерманског исконског језика, не да се замислити никоји основни облик који би обојима могао отац бити. Немогућно је дакле претпоставити, да су сви језици постали од једног јединог основног језика.

Са свијем је друкчије с језиковном формацијом. Сви савршеније образовани језици, као н. пр. основни језик племена индоћерманскога, који нам је могућно докучити, очигледно показују својим склопом, да су се развили из простих састава́ка поступним начином. Склоп свију језика свједочи, да им је најстарији облик у суштини свагда онаки какав се и до данас одржао у неколико језика најпростијега склопа, као што је китајски. У кратко, сви су језици почели од знаковних гласова, простих гласовних слика за примјете, представе, појме, који у сваком одношају, т. ј. као сваки граматички облик послужити могу, нити се тражило, да се те разне службе гласом искажу, да се свакој, тако рекав, орган створи.

Digitized by Google

У то прастаро доба језика не бијаше ни глагола ни имена гласовима различитим, на бијаше ни деклинације ни конјугације и т. д. Да огледамо да то покажемо на једном једином примјеру. Најстарији облик за ријечи словенске **дѣло, дѣти, дѣтель** (operator), **дѣльнъ** (efficax), гласио је у вријеме постанка индоћерманског основног језика d h a, јер то d h a значи метнути, учинити; староиндијски dha, старобактријски da, грчки $\vartheta\varepsilon$, литавски и словенски де (= дѣ), готски d a њемачки ta) изашли као заједнички коријен свију онијех ријечи, што се овдје даље развијати не може, али ће сваки граматичар вјешт индоћерманскоме признати да је тако).

У мало познијој периоди индоћераманскога језика узимати су коријени, који су у то доба вриједили колико и ријечи по два пут, да би се тијем начином показала гдјекоја одношења, или би се једној ријечи (коријену) додавала друга ријеч (коријен); али је још свака од тијех двију стихија за себе се држала. На прилику, да би се одредило прво лице садашњега времена рекло би се d h a dh a m a, и из тога се познije мало по мало стапањем тијех стихија у једно цијело и подобношћу коријена да се мијењају образовало dhadâmi (староинђ. dhádâmi, старобактр. dadhâmi, грчко $\tau\acute{\iota}\vartheta\eta\mu\iota$, староњемачко tôm, tuom). У најстаријем оном dha почиваху различна граматичка одношења и именска и глаголска са својим модификацијама и почиваху још не развијена, као што се то и дан данас може опазити на језицима који су на ступњу најпростијега развитка досле заостали. А како је с тијем случајно изабраним примјером, тако је и са свима ријечима индоћерманским.

Упоредним начином могу ја теби и твојим другарима представити коријене као просте језиковне ћелијице, у којих још нема никаквих нарочитих органа за означење имена, глагола и т. д. и у којих су те потребе (службе, граматички одношаји) још онолико мало одвојене, колико су у једноћелијастих организама и у клицастих зачедака виших бића подвојени органи дисања и сваривања.

Ми дакле што се тиче начина постајања узимамо за све језике једнак постанак. Кад је човјек од главног ачења и подражавања звуку нашао пут ка знаковним гласовима, ти су гласови остали у први мах само знаци, прости облици гласовни, без икаквих одношаја граматичких. Али су ти почетци, заметци језика били у различних људи различити по гласовном материјалу из којега су били састављени и по значењу које се њима исказивало; о томе свједочи различитост језика који су постали из онијех

почетака. С тога ми замишљамо безбројно мноштво основних језика, потврђујући ипак, да је у свију била једна иста форма.

На сву прилику да ће некако према овоме бити и са постанком животињских и растињских организама; проста ћелијица је свима њима основни облик, као што је језицима прости коријен. Ваља замислити, да су најпростији облици потоњега животињског и растињскога жића, ћелијице, некада и у некој периоди трајања наше планете онако у мноштву постали и налазили се као што су се у свијету језика најприје јавили они прости знаковни гласи. Ти почетни облици органичкога живота који се не могу назвати ни животињама ни биљем образоваше се позније према различним правцима. Исто је тако било и с коријенима у језику.

Будући дасмо у стању да у историчка времена проматрамо, како се у људи који живе под приликама са свијем једнаким, језици у устима која их говоре на једнако и мијењају, узимамо услијед тога и то, да се језик у људи по свачему једнаких једнако и образовао. Јер горе показана метода, да се спрам познатога непознато изводи не допушта нам, да за старо вријеме, отргнуто непосредном разматрању прихватимо друге законе живљења а не оне које опажамо у периоди времена која је приступачна нашему проматрању.

Међу другим приликама и језици би се друкчије образовали, и на сву прилику стајала је различитост језика у правој сразмјери се различитошћу животних прилика човјекових у опће. У почетку је дакле подјела језика на земљи морала бити оштре законитости; сусједни језици морали су бити ближе него језици који су великим просторијама одвојени били. Од једне полазне замишљене тачке морали су језици што даље би од те тачке били, све већма одмицати један од другога, јер су са већим простором расле разлике у клими и у начину живљења људског. И од те потребе правилне диобе језика држимо да је могућно и данас трагове опазити. Тако нпр. амерички језици имају са језицима јужних острва при свој разноликости опет један исти тип, који се не да превидјети. И у самом азијском-јевропском свијету, у коме су језиковни одношаји историјским догађајима тако јако измијењени. не утјечу оку групе са свијем наличних језиковних породица. Индоћермански, фински, турско-татарски, монголски, манџурски и декански (тамулски итд.) имају на прилику сви грађење ријечи наставцима, т. ј. све стихије за образовање и казивање одношаја долазе на крај коријену а не преда њ или у њ (гдјекоји изузеци само се чине да јесу, али о томе је овдје тешко говорити). Нека математички сваки коријен означимо словом K (radix) један или

Digitized by Google

више каквијех год наставака (suffix) словом S, предметке (praefix) словом p, уметке (infix) словом i, онда се можемо изјаснити на краће рекавши: да се облик ријечи у свима именованим језиковним племенима може представити морфологичком формулом Rs; за индоћермански гласи формула тачније $R^x s$; са R^x означавамо свако за граматичку потребу ради каква год одношаја правилно промењивање корјена (јачање или наједравање) нпр: плет (плес-ти) плот, наплатак (-плат-); ли-ти, лој, лије-вак (лѣ-в-ак) итд. Гдјекоји језици имају више таких формула, семитски на прилику има R^x, pR^x, $R^x s$, $pR^x s$, итд. Али у наточ овој великој супротности индоћерманскому који је изречен у формули pR^x, семитски се опет слаже са својим сусједом у томе што су оба једини познати језици у којих се с поузданошћу може показати основни облик R^x. Ове знамените сугласности у склопу географских сусједних језиковних племена држимо ми за пошљетке из времена ранијега или најранијега живота језиковног. Држимо да нам ваља мислити, да су легла таких језика, у којих је начело образовања њихова у главноме једнако, на сваки начин сусједна била. Исто тако као језици показују и флоре и фауне појединих дијелова свјетских свој посебни и одвојени тип.

У историчко вријеме видимо гдје непрестано пропадају родови и видови језиковни, и гдје се на њихову мјесту други шире. Примјера ради да споменем само раширење индоћерманскога племена и пропаст американских језика. У стара времена, кад су јоште мали народићи поједине језике говорили, морало је то изумирање језиковних облика бивати још у далеко претежнијој мјери. А будући да савршенији језици, као што је на прилику индоћермански сразмјерно одавно већ живе, што се види већ и по њихову савршенијем облику и по њиховим садашњима већ очевидно остарјелим облицима и по мијењању језика које врло споро иде, то је пошљедица, да је предисторички период живљења језиковнога морао бити много дужи од овога што га видимо у времену историчком. Јер ми језике познајемо тек од оно доба кад су народи који их говоре почели служити се писменошћу. За оне дакле догађаје пропадања језиковних организама, за првашње ремећење исконских одношаја међу језицима ваља нам замислити врло дугачак простор времена, може бити од неколико хиљада година. Сва прилика, да је у томе дугачком простору времена пропало више родова језика него што их данас у животу има. Отуда је и могућно изјаснити раширеност гјекојих језиковних племена, на прилику индоћерманскога, финскога, малајскога, јужно-афричкога и т. д. који се сад поносе богатим разновидностима у сред грдних простора.

Digitized by Google

Тако нешто прихвати и Дарвин за свијет животињски и биљни и тај процес он зове „борбом за опстанак.“ Мноштво је органичких облика морало у овој борби пасти оставивши мјесто сразмјерној мањини. Да пустимо нека о томе сам Дарвин рече: „Садашњи видови великих група што су завладале, имају тежњу да оставе многе промијењене потомке и тако ће се опет склапати нове различите ниже и више групе. У колико таке нове групе постају, видови мање снажних група клоне са смрти својој услијед у опће наслијеђених несавршенстава, и они изумиру, и нигдје на земаљском површју не остављају потомства. Али потпуно изумрће читаве групе видова догађај је који се врло често веома споро сврша, ако појединн видови, чамећи у заклоњеним или одвојеним становиштима, још дуго живјети могу. (То је код језика обично у планинама, тако се ја н. пр. опомињем баскијскога језика у Пиринејима, останка једнога језика, за којега се зна да је у прећашња времена био јако раширен; тако исто бива у Кавказу и иначе). Је ли један пут једна група пропала, никад она више не може на видик изаћи, јер је из врсте генерација једна савезна карика прсла. Тако је појмљиво, да ће раширавање садашњих облика живота који се тако често распадају у различности, по времену населити земљу облицима веома блиским али модификованим, којима ће поћи за руком да заузму мјеста оних група од видова, која су им у борби за опстанак подлегла.“

Ове ријечи Дарвинове могу се примијенити на језике тако, да се у њима ништа ни најмање не предругојачи. У наведеним врстама описује Дарвин врло згодно догађаје у борби језика за опстанак њихов. У данашњој животној периоди човјечанства побједници су у борби за опстанак између језика прије свију других индоћерманскн језици; они се без престанка шире и већ су безбројним другим језицима отели земљиште. Колико имају видова и огранака може се видјети из сваког набрајања њихова. Огромним пропадањем језика изумрјеше многи средњи облици, путовањем народа потиснуше се прваши односаји језика, тако да сада излазе као сусједи језици са свијем различнога склопа, нити има између њих прилазних саставака. Тако је н. пр. у Пиринејима баскијски језик посве различан од индоћерманског, а од свуда је опкољен овим послједњим. Исто то говори на једном мјесту Дарвин о односајима животињским и биљним.

Ето шта ми је на ум пало, љубазни пријатељу и друже, када сам проучио твога поштованог Дарвина.. Видим како ти, као врли бранич и проповједник његове науке, имаш још и да сносиш љутину вјери оданих поповских листова. Разумије се, да

Digitized by Google

се на језике не могу примијенити никоји други осим Дарвинови погледи. Свијет је језика, међу тијем, веома различан од свијета биљног и животињског, те по томе се и не може на њ промијенити цјелокупан Дарвинов систем с танкоћама својим.

Али се у овој области научној ничим оборити неможе постајање видова полагањим промјењивањем и разлучавањем облика, па тако ни одржање савршених организама борбом за опстанак. Кто дакле гдје се оба главна мјеста Дарвинова наука примјењују и ваљају уз много друго којешта, и ондје, и у онаким круговима научним, на које се у почетку ни помишљало није.

ПОДЛИСТАК.

Обмана.

Приповетка из америчког живота.

— Драга женице, гледај да данас зготовиш ручак као нигда што ниси, рече Иса Саутсмед огревајући се на ватри, на којој кухаху доручак: — и особито пази да Пеца не поквари дивље патке.

Госпођа Саутсмедова трла је у вељој забуни својој чело своје. Она беше гојазна, накинђурена, мала госпа са округлим, плавим очима и носом као у керице, исто каква немачка лутка. Иса Саутсмед узео је за жену зарад њезиних 5000 долара, који му се учиње врло велико имање док још беше раденички момак и док заслуживаше годишњих 300 долара — с тога је било мало неразумно једити се што нема мозга под њеном капом, која беше бледоцрвеним тракама урешена. Он је није узео зарад мозга њезина — па откуда му права да га изискује од ње! Сви људи су од како је свет постануо увек били неразумни и Иса није био изузетак од обична правила.

— Јесте, драги човече, рече госпођа Саутсмедова лупајући својим китајским шољицама и служавницима: — чорбу ћу скувати са пуно бибера — рибу ћу зготовити у вину — и — и поставићу најбоље сребро и чаршав са ружичастим перваном и покривач од плаветне свиле — и —

— Доста, доста, то ће бити довољно, рече Иса Саутсмед неучтиво: у твојој глави неће бити реда и ако сто година узживиш. Чудо да те не могу никад научити да мало зрелије мислиш.

— Жао ми је, рече жена му понизно: — али знаш да је баш јуче кад си ми све казао дошла жена чарлијина и замолила ме да јој дадем штогод да шије а моја сирота глава се тако збуни, да...

— Жена чарлијина? продере се Иса: — Нисам ли ти изречно за-

Digitized by Google

бранио, да ми ни Чарлија ни жену му никад непомињеш? Да ми се ниси усудила помињати их пред нашим братом, знаш ли?

— Нисам на то ни мислила, врло ми је жао.

— Жалићеш ти још већма, рече Иса и поцрвени сав у лицу: — нећу да Ремонд Ремингтон ништа чује о Чарлији. Кашћемо му, да је Чарлија у Калифорнији, гди би требао одавно да је, и да му је добро. До врага нека иде тај лењивац! Та ако је ко болестан то сам баш ја. Требало би таког човека, који је у тим годинама, па свим својим сродницима са својим просјачењем досађује, у каквом јавном заводу ранити — тако ми бога ја тако мислим.

— Он ти је брат, драги човече, одговори жена му благо, јер она имађаше више срца но мозга: — а сирота Фаника носи тако рђаве капе и аљине.

— Мој брат! Па зар ми за то мора непрестано тровати живот својим вечним просјачењем и својим старим, белим шеширом, коме се смеју све наше калфе. Али томе ћу једампут за свагда учинити краја. Јест, госпођо Саутсмедова.

— Али Фаника ми реч, да јој је шта да шавом заслужи, јер иначе ће им породица умрети од глади. Има шесторо деце, Исо, и —

— Фаника ти каже да је месец начињен од млада сира а ти верујеш! прекине је муж љутито: — данас ће доћи Чарлија у моју писарницу и то ће бити последњи пут. Смешан човек доиста! Оће да му танка, од глади пола мртва девојка буде гувернанта мојој деци!

Госпођа Саутсмедова ћуташе. Да је било по њеној вољи то би увек волела Клару Саутсмедову но гувернанту Францускињу, која је владала целом породицом, носила зелене наочари и лажне зулове; али она је одавна научила, да своју вољу покори вољи свога господара и мужа.

— У колико сати оћеш да буде готов ручак? питаше она мирно.

— Добро — у шест сати биће по свој прилици доста рано. Иберија приспена у 4 сата а г. Ремингтон ће наравно одма по мене послати. Само немој заборавити да начиниш добар сос за дивље патке — а немој смести с ума ни сок од свежа ђинђерова грожђа и гледај да сама избираш грожђе и бадем. То је све на што се сада сећам, а ако ми падне на памет што боље то ти могу још из писарнице написати који ред.

И Иса Саутсмед, који беше понајбољи и најугледнији примерак једног њујоршког трговца, метне гордо шешир на главу и оде. Сада, пошто је искалио јед свој на брату своме, беше врло добре воље, а такав је он увек, када иде из топле собе, пошто је доручковао праве јава-каве и печених младих пилића са врелим земичкама.

Код Чарлије Саутсмеда био је доручак сасвим друкчији.

— Мамице, дајте ми још мало растопљена сладора на лебац.

Digitized by Google

— Ћути, Томо, рече му Клара увиђавно и опомињући га: — мати нема више сладора за те!

— Ако неће Тома да једе свој лебац без сладора ја ћу га јести, рече мала цурица, која беше на другој страни стола, на којој се видило да је изгладнила.

— За што нам данас не даду млека поред воде? Запита мали Чарлија гледајући на своју чашу с водом и гадећи се од ње а Тома му одма одговори:

— Јер је млекарица казала, да ће нам тек онда донети млека кад јој исплатимо стари рачун. Ej, мати ала би то лепо било кад би ми имали доста новаца!

— Ћутите, рече госпођа Фаника Саутсмедова метнув брзо свој комад леба на тањир поменуте гладне цурице.

— Чарлија, данас ваљда нећеш никуд излазити, јер је врло ладно а ти кашљеш?

— Али ја мислим, да ће ми свеж ваздух добро чинити, драга жено, одговори бледи човек са седом косом, коме се видило на упалим очима и бледим уснама, да пати од органичне боље — по свој прилици од суве болести, — а знадеш, да још данас морам ићи и к Иси.

Иси? истина је понови му жена климајући главом: али ти неће помоћи што се обраћаш па Ису. То је човек ладнокрван тврда срца и среброљубив...

— Драга Фаника, прекипе је сиротан болесник, он је мој брат.

— То ја знадем, уздане госпођа Саутсмедова, али он нема срца као сињи камен. Драга Кларо донеси ми кошуље да шијем.

— Јесу ли то војничке кошуље? питаше мали Тома радознало.

Али госпођа Саутсмедова не одговори ништа. Она знађаше, да мораде у кратке зимње дане кроз цело доба непрестано шити, да заслужи четрдесет санта, који јој нужни беху да гладну сирочад около себе зарани.

— Оћете ли кола господару? оћете фијакера? — Имам врло лепа кола, па ћу вас за два долара одвести чак до Бродвеја. — Оћете чезе? у најбољу кућу? добро господару — ево ја ћу вас послужити.

Иберија се колико је дуга намести у плавим валима заливским и баци близу обале ленгер а мали пароброд баш је извезао журне путнике. У сред гунгуле на насипу, лупе кола и удаљене ларме Бродвеја, улице богатих банкира у Њујорку, ишао је стари Ремонд Ремингтон кроз гомиле света а на глави му беше стари, бели шешир, којег беше на очи натукао, а руке му беху скрштене од остраг. Он је ишао тако лагано и немарно као да је још непрестано под палмама и багренама далека истока, које се тамо амо превијају.

— Не асни ништа, не можеш разједити ову стару тврдицу, Циме!

Digitized by Google

викну један кочијаш своме другару, који гледаше за странцем, што му беше лице жуто као шафран, и описиваше му врлине својих кола.

— Оваки људи не пуне наше кесе новцима.

Ремонд Ремингтон смејао се памргодив се, но мораде у себи признати, да је сваки суд о њему, као што га мало час чу, истинит. А то стоји свакојако, да је стари, богати источни Инђијанац могао купити половину путника иберијиних.

Он брзо седне у гостијоници, у дворани поред ватре, која се још пушила и неотице се стресао од ладне промаје.

— То је што сам изгледао ево има већ тридесет, пуних тридесет година, мишљаше Ремонд Ремингтон осећајући да се преварио. Бадава ћу од себе да затајим, да нисам то ишчекивао кад сам полазио у источну Инђију. Кажу да новац може све учинити — може ли ми купити пријатељску добродошлицу?

Неко време сеђаше он немирно, па онда скочи уједаред горе.

— Идем да тражим Ису Саутомеда. Иса и ја смо друговали и Чарлија. Сирома Чарлија! Иса ми је писао да је Чарлија у Калифорнији и да му добро иде. Желио би да је сад овде, те да притисне руку стара пријатеља — увек сам врло волео Чарлију. И Иса је добар али никако ми не иде из главе, да је он само на моје новце ишао. Можда ја сувише сумњичим — можно је — али Чарлија ми беше најмилији сродник.

Ремонд Ремингтон пође својим старим, обичним путем по Бродвеју са очима упртим у калдрму а рукама на крстима скрштеним, и, што се сутон жалоснije распростираше над великим Вавилоном и што већма почеше лампе исто као жућкасте звезде кроз-а-њ просијавати, то се он све већма осећаше невесео и саморан. Варош се чаробно променила, сјајне улице из детинства му опустиле су а постале су нове, пуне сјајних кућа, зиданих из мрамора и камена.

— Као да се нисам вратио у своју отаџбину, мишљаше жути источни Инђијанац, који се много већма изненадио, но што теде признати.

У малој соби, коју је Иса Саутомед за своју личну потребу задржао, горела је само једна заклоном покривена свећа а момци му у писарници, која беше напоредо, бацаху крадомице погледе један другом преко рамена, и шаптаху међу собом како им је господар овога вечера „страшно рђаве воље.“ Иса Саутомед беше намргођен — и можда је имао узрока. Већ је било скоро шест сати а још не доби гласа о доласку богата сродника из источне Инђије, да се своме покорном сроднику пријави и да га себи позове — а преко свега имао је пуно основа да мисли, е ће дивље патке као и у вину зготовљена риба покварити се.

— То је врло чудно, то се никако не може разјаснити, рече Иса Саутомед сам себи ваљда већ девети пут за последње пола сата, када

Digitized by Google

један момак, који имађаше перо за увом, главу кроз пола отворена врата пружи.

— Но, шта је?

— Опростите, сир, један џентлмен, оћу рећи један човек оће с вама да говори.

— Један човек? Нисам ли вам рекао, да нећу вечерас никога да видим, будало једна?

— Опростите, сир, он вели, да вам је сродник, сир.

Иса зграби свој дебели ленџир са писаћег стола али се уздржи те га не баци младићу на главу, јер се срећом сети, да је Мијаило Арнот сасвим нов момак те да нема искуства.

— То је онај просијак и обешењак Чарлија, дрекну Иса Саутсмед, којим гњев тако овлада да на послетку није могао собом владати: — оћу да га једанпут за свагда скинем с врата. Пошљите га у нутра Арноте.

Човек, који уђе, беше мршав, погнут и имађаше случајно исти шешир као и брат исин Чарлија, те тако изгледаше сасвим налик на њ; с тога га Иса и предусретне, чим је прекорачио праг прилично мрачне собе му, врло љутито:

— Да ми се ниси ни корака приближио. Зар се не стидиш сам од себе кад у тако бедном оделу овамо долазиш, па ме пред мојим момцима понижаваш? Не би ти дао ни једног санта, па ма знао да ћеш одма од глади умрети! Ово ти кажем последњи пут, Чарлија Саутсмеде, и надам се, да ћеш бити задовољан. Нисам дужан да се бринем за све своје сиромашне сроднике, и то ти велим једанпут за свагда. Твоје последње просјачко писмо писам ни отворио — Мијаило, подајте га овој особи натраг — а ја ти га дајем као доказ, да се одсад не трудиш и да ми више не пишеш. И овим ти нарочито изјављујем, да ћу те други пут, ако те овде видим, предати полицији. Мијаило истерајте га напоље!

И Иса Саутсмед узе велику главну књигу да би тиме посетиоцу доказао, да је престао договор.

Мршави, погнути човечуљак окрене се лагано, ни речи не рекав и провуче се полако кроз писарницу, у којој момци већ погасише свеће и спремаху се да иду у своје станове.

— Особита добродошлица, чудноват дочек, промрмља за се Ремонд Ремингтон застав и неотице на улици под једним фењером и отворив незапечаћено писмо, које му Арнот у руку тури.

— Сирома Чарлија! Сирома Чарлија; мрмљаше он: — гле овде доле стоји чарлијева адреса. Жена и мала деца му готово умиру од глади! Морам посетити Чарлију. Његов рођени брат затворио је врата пред њим. Можда ће се обрадовати кад види старог Ремонда Ремингтона!

Госпођа Фаника Саутсмедова још је живо шила војничке кошуље, а сирота Клара, која је цео дан била ван куће, да тражи сама гдигод место

за гувернанту, баш је постављала сто за вечеру, докле су њена мала браћа и сестре мирно у буџаку играли се, а Чарлија Саусмед је са затвореним очима на старом дивану лежао, и с тугом и бригом премишљао, шта ће бити од његових сиротана, ако скора смрт прекине све његове бриге и искушења.

— Мати! викне Клара: — неко лупа на вратима. Није ли то можда стари, мргодни дућанџија са својим рачуном? А ми немамо новаца!

— Али то није мргодни, стари дућанџија, рече један усрдни гласак.

И с овим речима ступи у собу човек жута лица и спуштених руку на леђима, са црним сјајним очима испод белих веђа.

— Ја сам Ремонд Ремингтон, твој брат од тетке Чарлијâ Саутемеде! Мило ми је, брате мој, што те опет видим.

Источни Инђијанац није имао узрока тужити се на дочек у овој малој, оскудној породици; јер кроз неколико тренутака отимаху се сва деца око њега, Клара је плакала на рамену доброг старине а Чарлија и жена му такође не могаху задржати сузе радости.

— На послетку сам погодио кућу, у коју сам требао доћи! мишљаше стари Ремонд Ремингтон, осећајући у срцу да је сретан пресретан.

И када сутра дан Иса Саутсмед у својем елегантном екипажу дође, да господина Ремингтона својој кући одвезе, овај га сасвим утуче када му помену призор јучерашњи у собици његовој.

— Драги мој Ремонде! викне Иса, час бледећи а час црвенећи од једа: — како сам се могао тако оманути?

— То је била врло велика обмана! рече Ремингтон сасвим на кратко...

— Али ћете ме сада пратити у моју кућу?

— Нећу; обећао сам мом брату Чарлији да ћу с њим заједно живити.

— Али драги мој Ремингтоне прекини га Иса грчевито; за цело —

— Ја сам се већ одлучио, одговори богати источни Инђијанац на кратко, не допада ми се како поступате са својим сродницима. Сирота Чарлија био је увек мој љубимац а ви знате — дода Ремонд, коме се лице сјајило од злурадости — „да нисам дужан бринути се за све своје сроднике.“

И Иса Саутсмед оде пун уверења, да је мала обмана крива што му се измакоше она велика инђијанска блага.

А није ни слутио, да му је цео живот био „обмана.“ С.

САДРЖАЈ.

О законодавству у уставној држави. (Из књиге: „О уставној држави и њезиним установама.“) Од Ђ. Вукићевића. в.) О пословнику законодавнога тела. — Сужањ. Од Лермонтова. Б. — Дан пре .... Приповетка И. С. Тургењева XIII XIV. Наставак. — Приморске народ. песме. (Скупио Славољуб Јличар.) 13. — Дарвинова теорија и наука о језику. Превео Стојан Новаковић (Свршетак) — Подлистак: Обмана. Приповетка.

Издаје: Матица Српска. Уређује: А. Хаџић.

Платонова штампарија у Новоме Саду 1869.

Digitized by Google

Број 20. У НОВОМЕ САДУ 20. ЈУЛА 1869. Год. IV.

МАТИЦА.

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

ИЗЛАЗИ:
десетог, двадесетог и последњега дана сваког месеца на табаку и по.

ПРЕТПЛАТНА ЦЕНА:
на год. 4. ф., на по год. 2. ф. на три мес. 1. ф. Рукописи се не враћају.

ПЕСМЕ

Мирзе Шафија.

I.

Тиран жели да га с' боје,
Везир да му злата носе,
А муштахид*) да га гоје,
А девојка да је просе.

Луда воли да га фале,
Уздисало да га жале,
Јунак да му славу трубе,
Мирза само да га љубе.

II

Кад вам браца песму стави
Свака цура живље дише,
Јер су речи бисер прави
На ибришим што се ниже.

А из песме мирис бије
Ка' хуријске кроз осмејке,
Ка' из оне амајлије
Што је доби од Зулејке.

Не чуд'те се тим песмама,
Што су цвуци тако врли,
Што се мудрост овејана
Са младачким бесом грли;

Одкуд мудрост, тај урес ми?
Њено око даде ми је:
„Нек ти душа буде песми,
А ти песмом одени је!"

Зато с' чуди ко год не зна
Одкуд светлост та без сена;
Та то, море, није песма!
Већем одсев ока њена.

Та она је пеар Џема,
Она ј' Мирзи врело знања,
Без ње Мирза гласка нема,
А камоли поуздања.

Зато ј' песма таке среће
Зато с' тако лако вије
Ка' Зулејка кад се шеће
По ћилиму гаровиља.

III.

Муштахид пева.

Да ми с' верно стадо божја пута клати,
Ја би моро стати па за њиме глати —
Ал ко ће ми сада коре лебе дати!

*) Муштахиди су неки архијереји Шиита.

Digitized by Google

Кад сви жедни једном за извор дознају
На којој је страни, у коме ли крају,
Онда ће ми рећи да ме не требају.

Ну пре ћу замутит све изворе света
Ал' свог места недам, то је моја мета.
А ко боље знаде — душа му проклета!

IV.

Калуђери, лицемери,
Проћ'ће време
Анатеме!
Ко ј' начисто с собом
На чисто ј' и с богом.
Ал ко куне, псује
У Божије име,
Тај га не поштује,
Тај се титра с њиме.

V.

Ал ја мрзим сличарење сулудо,
Што по речи само звечи у лудо,
Де је мис'о слик избрис'о, убио,
Де с' у шарп духа дар изгубио.
Нема краја
Тузи ваја, —
Ладном свету, —
Болном цвету, —
Што у груди
Уздах буди.
Пак о страсти,
Пак о власти,
Пак о венцу
И студенцу,
Што у миљу
И босиљу
Миље спрема
И враг знао шта ту још'те нема,
Што је давно овејано
Из чег вири само крпеж незрео,
Што већ уме дете свако,
Јер је лако
А здрав разум то је давно пререо.

VI.

О вечности недогледу
Де је човков живот трун —
У судбине распореду
Како с чује божи шум —

О том многи певат уме,
Па ти одма стане ум;
Ама што се не разуме
Том је корен неразум

VII.

Ој Јусуфе, водолоче,
Ти с славују зборит умеш?!!
Ман' се фале, кад ја знадем
Да ни пиле неразумеш.

Опомад си сео код кокошињака,
Намрштио с' чело ко матора бака,
Теде нешто писат' високо, дубоко,
Ал ти некуд беше фантазија млака.
Нешто си нанис'о
Пак си опет брис'о
Три си пера згриз'о;
Ал не дође мис'о.
Зноја те је стало —
Ал ти с није дало.
Кад артије неста
А ти скочи с' места:
Ху, триста му јада,
Шта да радим сада.
Помози ми, вило,
Па ма како било!
Ал уместо виле,
Дође једно пиле
До тебе јуначе,
Крај кокошињака,
И поче ти певат'
Пи! пи! пи! пи! пи!
Па виш ни то нисн
Разумео ти.

Digitized by Google

ДАН ПРЕ . . . .

Приповетка И. С. Тургењева.

(Наставак.)

XV.

Истога дана када је Јелена написала последње кобне речи у свој дневник, седио је Инсаров у соби код Берсенева, а Берсенев стајаше пред њим и на њему се видило да га мори нека сумња. Инсаров је баш исказао своју намеру да ће другога дана ићи у Москву.

— За бога! викне Берсенев: — та тек настаје лепо време. Шта ћете радити у Москви? Како сте се изненадно решили! Или сте можда добили какав глас?

— Нисам добио никаква гласа, рече Инсаров — али ја сам тако удесио моје ствари, да не могу овде остати.

— Како то?

— Андрија Петровићу, рече Инсаров, будите тако добри, па ме немојте даље питати. Мени је самоме тешко раставити се с вама, али не могу шта силом.

Берсенев гледаше подуже у њега.

— Знам да вас нећу убедити, рече он на послетку. Дакле је то свршена ствар?

— Свршена, одговори Инсаров, и за тим устане и отиде.

Берсенев се прошета по соби, узме шешир и оде Стаховљевима.

— Ви имате да ми кажете нешто, рече му Јелена, када осташе на само.

— Јесте! по чему судите.

— То је све једно. Говорите, шта је?

Берсенев јој каже намеру инсаровљеву.

Јелена побледи.

— Шта то значи? проговори она с нагегом.

— Ви знате, рече Берсенев — да Димитрије Никаноровић не радо даје рачуна о своме владању. Али ја мислим .... Седите, Јелена Николајевна, ви као да нисте сасвим здрави .... Ја се, да богме, могу довити, какав је узрок том ненадном одласку.

— Какав је, какав је узрок? понови Јелена, и не пазећи како је јако стиснула својом ладном руком берсеневљеву руку.

— Ето видите, почне Берсенев тужно смешећи се — како ћу да вам то растумачим. Мораћу се вратити у овогодишње пролеће, у оно време када сам се боље упознао са Инсаровим. Ја сам се тада нашао с њиме у кући једнога сродника; у тога

Digitized by Google

сродника била је врло лепа ћерка. Мени се учини, да Инсаров није ладан према њојзи. Ја му то кажем. Он се насмеје и одговори ми, да се ја варам, јер срце његово није рањено, и да би он одма отишао, чим би му се тако штогод десило, што он не жели, јер он, вели, никада неће заборавити своју дужност, да би уговео срцу своме. Ја сам Бугарин, рече он, и мени не треба Рускиња љуба.

— Но .... и шта .... ви још .... прошапута Јелена, зловољно одвраћајући главу као човек, који очекује удар какав, али никако није испуштала руку берсеневљеву.

— Ја мислим, рече он ниским гласом, да се сада збило то, што сам ја тада слутио.

— То јест .... ви мислите .... немојте ме мучити! промуца Јелена.

— Ја мислим, прихвати Берсенев, — да је Инсаров заволео сада једну Рускињу девојку и одлучио је да, као што је рекао, бежи.

Јелена још јаче стисне руку му и још ниже сагне главу, хотећи да скрије од погледа му руменило, које уједаред обли лице и врат њезин.

— Андрија Петровићу, ви сте добри као анђео, рече она, — но он ће сигурно доћи да се опрости?

— Јест, ја мислим, да ће он за цело доћи, јер неће још одлазити ....

— Реците му, реците ....

Али сирота девојка није могла изрећи: сузе јој ударе из очију и она побегне из собе.

— Ево како га љуби, мишљаше Берсенев лагано се кући враћајући. То нисам очекивао! нисам очекивао, да је та љубав тако силна. Каже да сам добар, рече он настављајући своје размишљавање .... Ко ће ми рећи, шта ме је навело, да све то кажем Јелени? Но шта му драго било треба да будем задовољан — они љубе једно друго и ја сам им помогао .... Шубин ме и онако зове „будућим посредником међу науком и руском публиком“, види се да ми је суђено да будем посредником. Но да ли сам погрешио? Не! нисам се преварио ....

Андрији Петровићу беше зло и Раумер му није хтео ићи у главу.

Другога дана, у два сата, јави се Инсаров код Стаховљевих. Као да је било хотимице у то време седила је у гостинској соби Ане Васиљевне једна гошћа, суседкиња протинића, врло добра и поштена женска. Из прва беше мило Јелени, што

Digitized by Google

има ту и једно страно лице а кад чу да Инсаров долази нестаде крви из лица јој, а срце јој скоро обамре при помисли, да он може опростити се а и непроговорити с њоме на само.

Он је изгледао збуњен и избегавао јој је поглед. „Неће ли се он одма да пашта?“ мишљаше Јелена. Доиста, Инсаров се упути Ани Васиљевној. Јелена устане за времена и одзове га на страну, к прозору. Протиница се зачуди и покуша да се окрене, али се она тако јако утегла била, да јој је при сваком покрету шкрипио корсет. С тога се није мицала с места.

— Чујте, рече Јелена нагло, знам што сте дошли, Андрија Петровић казао ми је вашу намеру, но молим вас, приклињем вас, немојте се праштати данас с нама, но дођите сутра овамо у једанаест сати. Имам да вам кажем две три речи.

Инсаров сагне главу ћутајући.

— Ја вас нећу задржавати .... Оћете ли ми обећати, да ћете доћи?

Инсаров се опет поклони али ништа не рече.

— Ленчице оди овамо, рече Ана Василевна, гледај, каква има чудна кеса у мамице.

— Сама сам је шила, рече протиница.

Јелена оде од прозора.

Инсаров не остаде више од четврти сата код Стаховљевих. Јелена га сматраше крадомице. Он се предомисли на брзо и оде, управо рећи нестаде га од једаред.

Тај дан беше дуг за Јелену! Још већма јој се отегла дуга, предуга ноћ. Јелена је час седила на кревету, обухватив колена рукама и нагнув на њих главу, час је одлазила прозору и притискивала је горуће чело ладноме стаклу и мислила је, мислила је све једне те исте мисли док се није и уморила. Срце јој као да се окаменило, као да га је нестало из груди! она га није осећала, а у глави јој жестоко бијаху жиле и она јој беше врела а усне суве. „Он ће доћи.... није се опростио с мајком.... он нас неће оманути .... Је ли Андрија Петровић говорио истину? Не верујем .... Он није рекао да ће доћи .... Нисам ли се ја за увек растала с њиме?“ .... ето какве је мисли не хтедоше оставити .... оне се непрестано као магла врзоше по памети јој. „Он ме љуби!“ од оте мисли горела јој је цела душа и она је дуго гледала у помрчину, а невидљив, тајан осмеј ширио се по уснама јој .... и она уједаред затресе главом и дигне руке до потиљка а прећашње мисли на ново се у њој као магла шириће. Пред зору се она свуче и легне у постељу али не могаше заспати. Први зраци сунчани продру јој у собу .... „Ој да ли

Digitized by Google

ме он љуби!“ кликну она и не стидећи се светлости, која на њу падаше, рашири кошуљу на грудма.

Она устане, обуче се и сиђе с кревета. Још нико не беше устао у кући. Она пође у башту: а ту је било све тако тихо и свеже, тице су тако поверљиво цвркутале, цвеће је тако весело изгледало, да је њу неко мило осећање обузело. „Да ли је то истина, да нема ни једна травка од мене сретнија, је ли то истина?“ Она се врати у своју собу, и, да би само прекратила време, стане се преоблачити. Но све јој је испадало, клизило из руку и када је позваше на чај седила је она још пола необучена пред својим огледалцетом. Она сиђе доле; мати јој опази бледоћу њезину и рече јој: „како си ти данас занимљива,“ и бацив поглед на њу, рече јој: „то ти одело врло доликује, треба да га увек облачиш кад хоћеш да се коме допаднеш.“ Јелена не одговори ништа но седне у угао. Међутим прошло је девет сати, а до једанајестог беше још два часа. Јелена се лати књиге, за тим шва па опет књиге; за тим се закуне да ће проћи сто пута у башти испод редова од дрва и проће сто пута. Она погледа на сат и још није било десет. Шубин дође у гостинску собу. Она покуша да се разговара с њиме и стане се извињавати пред њиме сама не знајући рада шта . . . . Свака речца ма да је није стала велика напора али је ипак изазивала у њој самој неку сумњу. Шубин се примакне њојзи. Она мишљаше, да ће јој се он ругати, подигне очи и угледа пред собом тужно и пријатељско лице . . . . Она се насмеши на њ . . . . Шубин се такође насмеши ћутећи и лагано изиђе. Она га хтеде задржати али се не могаше у тај мах сетити како да га зовне. Најпосле куцне једанаести час. Она стане чекати, чекати и прислушкивати. Није већ више ништа могла радити; престала је шта више и мислити. Срце оживи у њој и почне куцати јаче и за чудо! и време стане сада брзо пролазити. Проће четврт часа, проће пола часа, проће још неколико минута и њојзи дође у главу очајна мисао: „Он неће доћи, он ће отићи и не опростив се“ . . . . . Та мисао севну јој у глави, у коју јој у једно и крв појури. Она осети да јој је дисање краће и у мало што се није заплакала. . . . Она побегне у своју собу и падне лицем на скрштене руке на постељу.

Тако је лежала своја пола сата непомично; кроз прсте јој падаху сузе на јастук. У једанпут се уздиже и седе; нешто се необично у њој збивало: лице јој се измени, влажне јој очи саме се од себе осуше и засијају се, обрве јој се узвише а усне скупише. Проће још пола часа. Јелена последњи пут прислуш-

Digitized by Google

кидаше: не ће ли до ње доћи познати гласак? онда устане, метне шешир на главу, навуче рукавице, тури огртач на плећа и изађе неприметно из куће, пође брзим корацима путем, који је водио стану берсеневљевом.

XVI.

Јелена ишаше оборив главу и гледајући непомично у напред. Она се ничега није бојала, ни мало се није размишљала, она хтеде да се још једаред види с Инсаровим. Тако је ишла, и не пазећи да се сунце давно скрило за густе, црне облаке, да је ветар по каткад дунуо и да су јој хаљине шуштале, да је прашина из ненада подигла се и да су читави вијори по путу ковитлали се .... Крупна киша почне промицати, она је није ни опазила; али она стане све већма падати, муња севне и пукне гром. Јелена застане, и погледа на около .... На срећу њену, не далеко од тога места, гди ју је непогода снашла, налазила се над усанулим кладенцем стара, пуста црквица. Она дође до ње и стане под ниски кров њезин. Киша је сипала као из кабла; небо је сво се наоблачило. У своме немом очајању гледала је Јелена како су капље брзо једна за другом падале. Последње наде да ће се видити са Инсеровим нестане. Једна сирота баба уђе у црквицу, стресе са себе воду и рече клањајући се: „то је од кише мајко," и уздишући дође до Јелене. Јелена тури руку у џеп: стара опази то кретање, и лице њено, које беше смежурано и жуто а каткад тек румено, мало оживи." „Бог те помогао, ранитељко рођена" почне она. У Јелене не беше у џепу бућелара а старица је већ била пружила руку. . . .

— У мене, стара, нема новаца, рече Јелена — а ево узми што се нашло. Она јој даде своју мараму.

— О — о, лепојко моја, рече просјакиња, на што ми твоја марама? Дању је својој унуци када се стане удаватп. Бог те наградио за твоју доброту!

У тај мах зачу се тутањ грома.

— Господе, Исусе Христе, промрмља просјакиња и прекрсти се три пута. — Да нисам ја тебе како видила, рече она мало заустежући се. — Ти си мени канда нешто уделила?

Јелена погледа на старицу и позна је.

— Јесте, стара, одговори она. — Ти си ме још питала ода шта сам тако тужна?

— Ти си и сада врло жалостива. Ево и марама ти је мокра, за цело од суза. О ви девојчице, све вас мори једна туга, једна невоља!

Digitized by Google

— Каква туга, стара?

— Каква? Е моја добра госпођице, не можеш ти мене стару варати. Знам ја од чега ти тужиш, знам ја да ти ниси сироче. И ја сам била млада и ја сам знала за све те враголије. Јест. А ја ево шта ћу ти рећи за то што си тако добра: ти си се угледала у добра човека, не ветрењака, па се држи једнога, држи се што тврђе можеш, па шта бог даде. Јесте. Што ми се тако чудиш? ја сам врачара. Ћеш да однесем са твојом марамом сву твоју невољу? Однећу сву. Ево киша слабије пада; ти почекај овде још мало, а ја идем. Није ми првина да се квасим по њој. Само овако помисли голубице моја: било па и прошло, па неће бити више ни помена о тузи. Господе смилуј се на нас!

Просјакиња оде с места на коме је била, изиђе из цркве и упути се својим путем. Јелена погледа за њом чудећи се. „Шта то значи?“ прошапута она нехотице.

Киша је падала све мање с мање и за часак укаже се сунце. Јелена се спремала да остави своје прибежиште . . . . У један-пут види, десет корака од црквице, Инсарова. Умотан у плашт, ишао је он по том истом путу, којим је дошла и Јелена; чинило се да иде кући. Она се одупре о стари наслон, који беше поред степена, и хтеде га звати али је издаде глас. . . . . Инсаров већ прође поред ње не дижући главе . . . .

— Димитрије Никаноровићу! изусти она на послетку. Инсаров из ненада застаде и погледа . . . . У први мах није познао Јелену, но одма дође к њој. — Ви! ви сте овде! викне он.

Она пође ћутећи натраг у црквицу. Инсаров се даде за њом. — Ви сте овде? понови он.

Она ћуташе непрестано и баци на њ дуготрајан, мекан поглед. Он спусти очи.

— Ви долазите од нас? запита га она.

— Не долазим . . . .

— Не долазите? понови Јелена трудећи се да се насмеши. — Тако ви држите ваше обећање? Ја сам вас чекала пре подне.

— Сетите се, Јелена Николајевна, да ја јуче нисам ништа обећао.

Јелена се опет силом насмеши и прође руком преко лица. И лице и руке јој беху врло бледе. — Ви сте ваљда хтели да отидете и не опростив се с нама?

— Јесте, одговори Инсаров озбиљно и ладно.

— Како? После нашег познанства, после свих разговора, после свега . . . . Дакле да вас нисам случајно овде нашла (глас јеленин задркће и она ућути на један тренутак.) . . . . ви би

Digitized by Google

отишли а не би ми отисли руку последњи пут, и не би вам било жао?

Инсаров се окрене. — Јелена Николајевна! тако вам бога не говорите тако. Ја сам и онако тужан. Верујте моја одлука стала ме је много муке. Када би ви знали . . . .

— Нећу да знам, прекине га Јелена устрашена, — за што идете ви . . . . каква вам је невоља. Морамо ли се ми растати? Ви не би хтели без узрока жалостити ваше пријатеље. Или зар се тако растају пријатељи, није ли истина?

— Није, рече Инсаров.

— Како? . . . рече Јелена, а образе јој поли лако руменило.

— Ја с тога и идем што ми нисмо пријатељи. Немојте ме наваћати да кажем оно, што нећу да кажем.

— Ви сте пре били искренији према мени рече Јелена стидљиво корећи га. — Сећате ли се?

— Тада сам могао бити искренији, тада нисам имао шта скривати: а сада . . . .

— А сада? запита Јелена.

— А сада . . . а сада морам одлазити. Због.

Да је у тај мах Инсаров бацио поглед на Јелену, он би опазио, да се лице њезино све већма сијало, што се његово већма мрштило и помрачавало; но он је гледао непрестано у земљу.

— Е, због, Димитрије Никаноровићу, почне она. — Но дајте ми бар кад смо се већ сусрели вашу руку.

Инсаров пружи руку. — Нећу, ни то не могу, рече он и окрене се по ново.

— Не можете?

— Не могу. Због. И он хтеде да изиђе из црквице.

— Чекајте још мало, рече Јелена. — Ви као да се бојите. Ја сам смелија од вас, дода она, а преко целог тела пређе јој нека језа. — Могу вам казати . . . . ћете? . . . због чега сте ме овде застали? Знате ли камо сам ишла?

Инсаров гледаше у Јелену чудећи се.

— Ја сам ишла к вама.

— К мени.

Јелена сакрије лице. — Ви сте хтели препречити ме да вам не кажем е вас љубим, прошапуће она: — ето . . . . ја вам рекох.

— Јелена! викне Инсаров.

Она погледа нањ и падне му на груди.

Он је јако обухвати и ћуташе. Он није требао говорити, да је љуби. Из једног усклика његовог, из преображеног целог створа му, из надимања и спуштања груди му, о које се она онако поверљиво обесила, из крајева прстију му, који се онако

Digitized by Google

приљубише коси њезиној, увидила је Јелена, да и он њу љуби. Он је ћутао а њојзи није ни био нуждан његов говор. „Он је ту, он ме воли.... шта ћу више?“ Блажени мир, мир неузбуњива пристаништа, достигнуте цели, тај небесни мир, који и самој смрти даје смисао и лепоту, напуни је сву својим божаственим таласањем. Она није ништа желила, јер је свачим овладала. „Ој мој брате, пријатељу, драгане!...“ шапутаху њене усне и сама није знала, чије је то срце, да ли његово или њено, тако је мило било и топило се у грудима јој.

А он је стајао непомично, и обухватио је својим крепким мишицама овај млађани, њему одани живот, он је осећао на грудима тај нови, бесконачно драги му терет; мило осећање, осећање неизјашњиве благодарности, раздробило је у прах његову јаку душу и, што нигда није било, сада му ударе сузе на очи....

А она није плакала; она је само говорила: „Пријатељу мој! брате мој!“

— Оћеш ли ти ићи свуда са мном? запита је он једнако је држећи у свом загрљају.

— Свуда, на крај света. Гди ти будеш, тамо ћу и ја бити.

— И ти невараш себе, ти знаш, да родитељи твоји нигда неће пристати на наш брак?

— Ја се не варам; ја то знадем.

— Ти знадеш, да сам ја убоги сирома.

— Знам.

— Да ја нисам Рус, да ми није суђено да живим у Русији, да ћеш морати раскинути свезе са отаџбином, са сродницима?

— Знам, знам.

— Ти такође знадеш да сам се ја посветио тешком, неблагодарном послу, да мени.... да ћемо се ми морати излагати не само опасностима, но и прегоревању, понижавању?

— Знам, све знадем... Ја те љубим.

— Да ћеш се морати манути свију твојих навика, да ћеш тамо, ти једна у туђини, можда принуђена бити да радиш...

Она му метне руку на усне. — Ја те волим драгане мој!

Он стане ватрено љубити њену узану, ружичасту руку. Јелена није скидала је са усана му и с неком детињом радошћу, с радозналим осмејком гледала је како је он љубио час руку њезину а час прсте јој....

У једанпут поцрвени па сакрије лице на грудима његовим.

Он пажљиво подигне главу и стане јој по дуже гледати у очи. Здраво дакле, жено моја, и пред богом и пред људима!

(Наставиће се.)

Digitized by Google

ПРИМОРСКЕ НАРОДНЕ ПЕСМЕ.

(Скупио Славољуб Лжичар.)

14.

Франа и Лијана на пут се справљале,
Оди ти, Лијано, мајку свету питат';
Ми ћемо тик тога барчицу армижат'
Барчица армижана, сребром окована,
Недао вам Бог пута ни ветра, ни вала!
Потопи се Франа и лила Лијана,
Ишли су рибари рибицу ловити,
Пак су уловили Франу и Лијану,
Однесли су Франу у свето Францишко,
А липу Лијану клоштар Колубрацам,
На Франи ми гори свића од цекина,
На липој Лијани дуплир од солдина—

15.

Сам се Иво,
Сам се Иво по мору возио,
Ој, боже мој!
Сам возио,
Сам возио, сам бога молио,
Ој, боже мој!
Дај ми, боже,
Дај ми, боже, очи соколове,
Ој, боже мој!
И још тому,
И још тому крила лабудова,
Ој, боже мој!
Да ја видим,
Да ја видим куда војска пада,
Ој, боже мој!
Војска пада,
Војска пада иза Пеште града,
Ој, боже мој!
Сви шатори,
Сви шатори од танана платна,
Ој, боже мој!
Само један,
Само један од црвене свиле,
Ој, боже мој,
У њем' сада,
У њем сада Јелачићу бане,
Ој, боже мој!
Око њега,
Око њега храби граничари,
Ој, боже мој!

ВАЖНОСТ ЖИВОТИЊА ПО ОБРАЗОВАНОСТ ЉУДСКУ.

Сваки живи говори о користи, коју животиње људима приносе, али нико не признаје, да ми не би имали образованости да није животиња. А врло је нужно да се то увиди.

Ко није овај предмет потање испитивао, том ће се на први поглед можда чудно учинити, ако устврдим, да је образованост „господара света“ успети могла само помоћу неразумног и слепог створа, којег му творац даде за другара на овој покретној звезди, коју земљом зовемо. Цела људска цивилизација оснива се на животињама, плива на њима као лађа на мору. Ми неби могли до тог ступња човечности доспети, до ког смо дошли да нема тих

Digitized by Google

глупих оваца и говеда, које исто тако равнодушно кољемо као што дрва обарамо, тих јогунастих дева и бивола, које као машине у наш јарам упрежемо, да није шта више тих штрих тица и риба, тих необузданих лавова и медведа и других дивљих месождера, које убијамо гди год их сусретамо: једном речи цео опстанак и одржавање људства осигуравале су још од почетка једино животиње.

Наши политични историци ретко кад посматрају оне четири коњске ноге, на којима језди кентавар образованости или ти рибњи реп и пераја, помоћу којих мислећа људска нерејида плива. Они се толико забављају човеком и оним, што је он за се измислио и учинио, да једва помичу животиње и важна дела, која су оне починиле. Они воле да доводе образованост од Прометеја и других богова, који донесоше ватру с неба.

А испитаоци природе опет — особито новији — тако су се задубили у животиње, испитујући њихов чудноватн телесни састав и опредељење њихових врста, редова, родова и спецнја, да и они врло ретко говоре о томе, у каквом односају стоје животиње према људима и каквих оне заслуга имају по људе?

А за велику публику може се казати, да она употребљује услуге животиња, њених робова, али много не мудрује о њима. Аристократски редови највише долазе у додир са папагајем, којега ране у кавезу; или ти са псетанцетом, којим се играју, али не загледају животињама дубље у очи. Наше „отмене“ госпе износе своја нојева пера и кашмирске шалове тако задовољно на видик, као да су им израсли из тела као њине лепе витице и једва се сете пустињачких тица и брдских оваца, од којих добијају онај накит; а земљеделац опет упрегне своје „кљусе“ и тера га дотле докле се само може мицати а не размишља дубље, да је ово „кљусе“ као и крава, што му даје млека, један од најважнијих чинилаца за опстанак друштва и за образовање народног карактера.

Ко стоји на врху врло лако заборави, шта је оставио за собом пењући се од степена до степена. Тако заборавља људство на данашњем ступњу цивилизације да никад не би без помоћи животиња дошло до оних цели, за којима је тежило. Неће дакле бити сувишно испитивати од каквог су уплива животиње на људе. Мислимо да ћемо овим побудити сажаљење и саучешће свачије према животињама с којима се обично врло рђаво поступа. Ми ћемо увидити како је многа уредба у природи мудро удешена

и бићемо кадри да обелоданимо многу скривену истину о човеку и његовом изображењу.

Кад само површно погледамо разне делове света то ћемо се уверити, да је свугди, гди је мало животиња и људска образованост на ниском степену, а гди је више животиња, ту је и она пре поникла и била је снажнија и огромнија. Рај људски и животињски био је у Азији, одакле су поникли најплеменитији и најкориснији створови божији. Тамо у Азији, гди су човека окољавале толике силне четвороножне и пернате животиње, гди је и Ноје спасао од сваке врсте по двоје, налазимо усред животињског раја корен најстаријим и најплеменитијим просветним народима. Исто тако у Африци нема бујније Фауне —богиње животиња— нигди осим мисирске, у нилским земљама. Познато је да је у Мисираца најранија образованост поникла, да су оних биле највећи пријатељи животиња и најобразованији Африканци. У Јевроии је било испрва мало животиња и у њој су живили кроз пљаде година варварски, сиромашни рибарски народи докле не дођоше из Азије овци, коњи и друге племенитије врсте животиња и с њима и интелигентнији пастири, земљеделци, напреднији народи и већа образованост.

Оба америкаиска копна беху испрва много сиромашнија у животињама него стари свет. Тамо није било ни мало коња, говеда и оваца; тамо заступају место снажнога слона и необориве деве мајушни тапири и слаба лама. Шта више ни лавови ни тигри нису у новом свету тако дивии и величаствени као браћа им у старом свету. Као што су животиње лошије тако су и људи гори у новом свету. Ту ти је мноштво врло сурових народа и држава и међу њима је врло мало њих, који су нешто мало образовани.

А пети део света, Аустралија, још је у свему гора и од Америке. Ту су ти животиње још лошије а стање људима још је ненаравственије. Ту ти је цвеће без мириса, ту су ти глодари и кесари, слепи мишеви и пси, а нема ни једне више, снажније и корисније животиње, ту су тице једина дивљач, а две три велике мачке су једини природни непријатељи, против којих ваља раброст своју челичити. Перуанац, коме је лама служила, и шта више и дивљи Канађанац, који вежбаше своју оштроумност и своју снагу у борби са медведима и биволима, још су узвишени створови кад их упоредиш са јадним, духовно слабим, сасвим глупим Новим Холандезима, који немају ни радозналости и који у својој отаџбини без животиња сами сасвим по животињски живе.

Digitized by Google

У неким аустралским земљама н. п. на прилично великом острву Новој Каледонији, није човек, када је тамо први пут дошао, никаквих других животиња нашао до неких риба, зарезника и тица. И овде су људи с тога што баш ни мало нема ваљане ране на најнижи ступањ варварства и нечовечности пали. Тек кад им се доважаху неке врсте животиња н. п. свињи, које им као чуваре образованости доведоше, могоше Нове Каледонце и суседе им у новије доба тако подићи, да се оставише најварварскијег обичаја, ждерања људи.

Историја образованости Нових Селандезаца исто је тако поучна као и ова. У овој земљи тих аустралских острвљана беше некада врло много тица, које се зваху моах. У златно доба Нове Селандије даваше становницима њеним лов на моахе довољно ране. Доцније поцркају све ове тице и Нови Селандесци опет услед глади и оскудости тако подивљају, да су ждерали људе исто онако као када су Јевропљани први пут њима дошли.

Такав површан поглед по деловима светским, њиним животињама и образованости, довољан је већ, да нас увери од какве је важности ова тема, и да нас осведочи како је тесно скопчана образованост људска са царством животиња и у коликој мери живот животиња утиче у сва дела људска.

Ако приступимо ближе овом предмету ако га у делове саставне разлучимо и ако их ближе и по реду посмотримо, то треба да овако радимо: пре свега носе неке животиње у својим костима и мишићима неке материје за рану, које гладни човек врло радо једе, даље имају неке таку кожу и длаку или остале спољашње покривало, које је све голом адамовом сину за одело врло добро дошло, и отуд су постале животиње толико важне по рану, одело и обућу људску.

Вредност, коју животиње тиме задобише у очима човечијим, навела га је да их гони и да се тако с њима распростраи по разним крајевима своје отаџбине. При том му многи други земаљски створови, које он употреби, помагаше својом снагом и енергијом тако да је на послетку њиовом помоћу освојио цео шар земаљски.

Животиње су дакле као из разних узрока драгоцена имовина биле често предмет распре међу људима и много су утицале на спољашњу политику народа, на рат и мир. Пошто су оне на врло разни начин могле се употребљавати, пошто их на најразличнији начин ловимо и ранимо се њима, и како оне имају врло различне ћуди, то су оне имале уплива и на унутарњу политику, на устав, нарави и наравствено стање људи, који се с њима

Digitized by Google

удружиште. Лов лавова сасвим је произвео друге људе а друге ловљење рибе, а народи, који јаше, много се разликују по нравима и уставу од народа, који се баве овчарством, сточарством и пољоделством.

Животиње су од велике услуге и појезији, уметништву и науци. Често су их песници и уметници употребили и опевали, јер у њих има лепих облика и боја, има многих чудноватих особина, које човек нема, многих нагона и дарова, са који их гдикоји народи и обожаваху. А научно испитивање животиња помогло је човеку, да може напредовати у најодличнијој од свију наука а то је у познавању себе самог. С немачког С.

НЕШТО ИЗ ХИМИЈЕ.

По немачком од Владана Арсенијевића

Први део.

IX

Сада смо показали, да у свакој пећи, да на сваком огњишту бива оно исто, што смо видели при сагоревању угљена у боци кисика, и сада ће сваком нашем читаоцу бити јасно и белодано, да само онда можемо тачно схватити прилике, што их виђамо сваки дан, кад будемо што то знали из химије.

Пре но што пођемо даље у својој теми, дај да разјаснимо још један важан поступак у животу. Из отог ћемо видети, да не само око нас, него и у самим нама све би нестало и утарожило се, кад не бисмо без престанка подржавали у својему телу хемичан поступак, који по све личи на сагоревање дрвета у пећи.

Ма да ће се у први мах учинити незнајши чудновато и пак је сушта истина, кад се рече, да човек са сваким дисајем наложи своје тело као пећ какву и са сваким издисајем избаци из себе шкодљив газ. —

Свак живи зна, да морамо без престанка уздисавати и издисавати, и да се угаси живот, чим застане дисање; али ће то само онај разумети и знаће, за што је то управо тако, који је проучио химију.

За живот је потребна непрекидна химијска делатност нашега тела, и прва је потреба, да кисик прође кроз све делове нашега тела, да се ту споји на особити начин. Тај кисик узимамо ми у себе удисањем ваздуха. Сваки пут, кад се рашире прса, напуне се плућа ваздухом као мехови какви, и по што у ваздуху има

увек једна петина кисика, уђе нам тиме кисик у тело. Но то нам не би баш сила помагало, јер кисик ваља да прође кроз читаво тело, он мора исто тако доспети у наше око, као и у мозак наш, у наше мишиће, као и у кости наше, једном речју, у сваку тачкицу нашега тела, а тамо не би могао доспети, да нема крви, која се из особита одељка срца потисне у плућа, па се ту химијски споји с кисиком.

Кад се то сврши, путује крв делатношћу срца у други одељак срца и тиме сврши мало кружење. Сада се опет срце у особитом одељку тако стисне, да се крв спојена с кисиком потисне у била и после кроз њих и њихове ванредне огранке пође кроз читаво тело. Тако доспе кисиком напојена крв у све тачке тела, и тиме се кисик ваздуха распростре по читаву телу.

Сада би ко помислио, да је свршено све и сва, по што сад има кисика свугде и на сваком месту, па само кад би могли да га ту задржимо, онда не би морали више ни дисати. Ама то није тако. Исто тако, као што ваља у пећ да долази све нов и нов кисик, да би се одржао химијски поступак, јер се стари кисик претурио при згоревању у угљену киселину, са свим је тако и у телу. Главни химијски поступак у телу састоји се баш у томе, да у свакој тачки тела бива то, што у пећи. Свугде и на сваком месту се кисик спаја химијски с непотребним сада угљиком тела, и из тога постане свугде и на сваком месту, као и у пећи, угљена киселина, која се мора избацити на поље. И тај посао прима на себе и опет крв, она се врати другим путовима кроз особите крвне жилице опет на траг у срце, одатле се опет потисне у плућа, која при издисању истуре угљену киселину из тела.

Овај у крупним цртама описан поступак удисања и издисања у многоме дакле личи на химијски поступак у пећи. Као и пећ, узима и свака животиња кисика у себе, као и у пећи, споји се и у телу кисик с угљиком и постане из тога угљена киселина, као и у пећи, тако и овде тело истури угљену киселину на поље.

У истини, химични поступак грејања и дисања јесте један и исти. Не само да је поступак по себи једнак, него и циљ. Исто као што ложењем загрејемо пећ тако и дисањем принесемо телу животну топлоту. Дисање је за грејање тела исто тако потребно, као и промаха за грејање пећи.

О томе химијском поступку прозборићемо још коју.

(Наставиће се.)

Digitized by Google

ПОДЛИСТАК.

Роман.

I.

Ви ме ни најмање не љубите — говорила је полугласно Каролина свом пријатељу и ухвати међу прстиће мало парченце ибришима — ма ни оволико. Она остави свој ђерђев на страну, седне на најудаљенију столицу у соби и стане се дурити. Ала си опет неучтива — рече јој мати — види само, како си пуковника растужила! Заиста, красна су вам лица, то су сјајне припреме за сватове! — Сватове?... одговори Каролина и махаше невероватно својом плавом главицом,... о том ћу још да се промислим; свилену хаљину, што ми ју је ујак послао, могу на свакој другој игранци обући. — Грофица се смејала. Где ти слатке моје удаваче, а где си то научила? Буди паметна, ходи амо и реци ми што си се разљутила. — И ви ми увек не право дајете мамице. Зар је то обожавалац? Какав ми је то заручник? Друге девојке добијају песме, да их не могу све прочитати, а ја несам још ни један стихић добила! А Наполеону је једну оду спевао. Ви знате, Драгутин ми је обећао један роман, у ком би мене насликао, ја сам се тако радовала. Ето томе је већ шест недеља и кадгод га на то опоменем, каже сутра и гледа тако намргођено очима, као да је на стражи код својих красних бака. Господине сутрашњи, ви ми се баш ни мало више не допадате! Пуковник је изгледао увређен и ћутао је. Каролина му пружи руку. — Хајде да се опет помиримо, немој се љутити, љубазни Драгутине! — Где си добио ту рану на челу? никако не могу име да угубим! — У битки код Смоленска. — Проклети козаци! Мора да те је јако болело? — Не беше моја најљућа рана. — Та ти си данас врло галантан, Драгутине!... Драга моја девојко! Много што шта учи војник да споси и да прегорева; ах! тебе не бих могао прегорети. — Добри Драгутине, ми ћемо се увек, ми ћемо се навек љубити! — Свака права љубав бесмртна је; ни невера, ни смрт не могу је уништити. Она само дрема, зимски покров је застире у мртвачком сандуку исто тако као и у озеблом срцу а први зрачак прамаљетна сунца пробуди је свежије и бујније. — Навек се љубе, који су се ма само један тренутак љубили. — Шта велиш Драгутине?.. Пуковник извади из шпага једну књижицу и преда је смешећи се својој заручници. — Ево, Каролино, обећаног романа.

Каролина награди најумиљатијим погледом давно ишчекивани дар. Али стани — рече претећи прстом — сад видим, како се умеш претварати! Ја мислим, ти си за то тако страшно зао на ме, што сам те на твоје обећање опоменула, а — је ли, ти си се само за то тако јако на-

иргодио, да ме изненади? Али, како је овај твој роман, не види ни каква наслова? — Како ти је воља, драга душо! — Како се завршује приповетка, је ли жалостива или весела? — Како хоћеш, Каролино. — Е, седите сад, Драгутин нек' нам чита свој роман. А ти Фрице, рече свом брату капетану, који је својим тешким батом собу уздрмао, не буни нас с твојим мамузама, посади се по вољи на столици, али не мичи се Је ли х' разумео?

Мала породица посади се око стола. Пуковник метне отворену књигу преда се, наслони главу на руку и почне:

„Зимска се школа свршила, ватре се погасише, прозори се отворише, весели сунчеви зраци оживише устајани ваздух по одајама, пролеће је звало и пружало хиљаду миља и радости."

„Станите повиче капетан, ђини са столице и ухвати пуковника за раме — станите, господине шогоре; ја већ знам сву приповетку. Сад ће доћи небо и једна река и шума и једно нарочито дрво, и под њим седи Риналдо и уздише или грди кога." Каролина метне брбљавцу руку на уста. Чуј, Фрице, твој зеленко је већ дваред хрзао, сиђи доле и види шта твом другу фали. — „Не," одговори капетан и седне, „ја ћу мирно да слушам; али видићете, да право имам. Риналдо седи под једним дрветом и уздише или грди кога."

Пуковник настави „Деца и тице клицаше; срећна љубав смешила се и њутала је, несрећна је силније плакала, али мирније. Таквог једног лепог дана попеше се Август и Клара на брдо, с ког су могли видити реку, варош, стари замак и доле у перивоју веселе госте, који су позвани били, да августов рођен-дан прославе. Младића је у непријатељској земљи, у туђој кући, у коју га је рат као госта увео, тешка болест спопала и кад се из грозничног сна здрав пробудио, поздравише га својим осмејком нови живот и пролеће и љубав. Клара, лепа кћи његовог љубави достојног домаћина, пружила му је последњи пехар лековитог пића с' дрхтућом руком и погнутим погледом. У срце девојчета, које се сажаљењу, у срце младића, које се благодарности створило, уселила се љубав. Брзо су се издали; кларини родитељи радоваше се тој узајамној наклоности. Август је био тајник код једног француског принца и маршала и нашао је прилике, да цареву нажњу на се привуче. Коратао је на стази среће све брже и брже. Обећаше му кларину руку.

„Горе на клупи од бусења седиште заручник и заручница удубљени у слатко зборе. Август је причао о својим грозничним сновима и како му се анђео у плавом оделу указао и здравље му обећао. Клара је причала о свом страховању, о проплаканим ноћима. Тако мину један час рајевине. Сунце се клонило западу, ваздух је био свеж. Клара је опоменула свог пријатеља, да треба још да се чува. Нагло се сиђоше с брежуљка. Гости их дочекаше на их заједаше. Клара је својом руком их подрина њиво

прикрила. Август истрчи одмах напоље, јер му је један слуга јавио, да га пред вратима од врта једна страна женска у кочијама чека, која жели да говори ш њим. Једна женска, богато али не обично одевена, пође му у сусрет. Август полети у њезина наручја ... Хвала богу, кад те још жива и здрава видим. — Ала си ме изненадила! — Одмах чим сам писмо примила, што ми га је твој лекар писао, дам се на пут, да те у болести негујем. На путу и сама оболем и морала сам осам дана у постељи лежати ... Та јеси ли ти то заиста? Не могу чисто да те познам! Како си се променио! Па постао си велик' господин, твој покојни бабо, бог да му душу прости, увек је говорио: овај деран далеко ће дотерати. Охо, па имаш и орден? Али, немој тако да га носиш! ... Није крст, звезда је... Да, имаш право. Ви'ш, како је скупоцена! Не бојиш ли се зар, да ју не изгубиш; подај нека се пришије.

„Међутим се гости, који су чудновати призор са стране гледали, приближе. Клара је јетко мараму на очи метнула и говорила је јецајући: Неверо, зликовче, преварио си своју заручницу, ти љубиш другу! — Кларини родитељи претише прстом: красан господин, добро те смо још за времена упознали... Хеј! госпођа Шимуловице — чуо се један млад официр — Има ли господин пуковник још код вас какву залогу? какву меницу као што то бива код Израиљћана?... Август се окрене к' официру, лице му је пламтило и погледом који је севао од љутине рече: ово је моја сестра! ..“

Јаук грофичин прекиде овде читање. Каролина и њезин брат скочише уплашени... Боже, слатка мамице, шта вам је, како сте бледи? — Ништа, децо, ништа, стара моја боља. Донесте ми моју лекарију. — Пошто је грофица опет к' себи дошла, замолила је пуковника, да сутра настави, сад ју глава боли. — Зар несу кларини родитељи знали, да је Август Жид? питала је Каролина пуковника. — То ћемо сутра чути одговори он. — То је нека врашка приповетка! примети капетан Од сватова не може сад ништа бити и мој Ринаддо, што под дрветом уздише, Жид је. Морам баш сутра нашег Жида питати, да ли се Јеврej заљубити сме, по мојсеовом закону. — И сам признајем, да није никаква приповетка, упадне пуковник у реч смешећи се: Шта би ви чинили, милостива мамице, кад би се вашој кћери таква несрећа случила? Грофица се сагнула. да мараму, која јој је из руку испала, дигне. — А ви, господине шогоре? — До сто врага одговори капетан и ћипаше по соби — кад би мени какав гадни Јуда тако што учинио, бацио бих хуљу са трокатнице на улицу, да би и отац Аврам морао повикати: ах и хеп! кад му из пенада тешка цепаница у лоно падне ..., А ти — а ви госпођице? — питаше пуковник Каролину Она се дубоко поклони. Захваљујем се лепо на том комплименту, господине пуковниче. Заиста ви сте врло учтив господин Како можеш само мислити Драгутине, да бих се ја кадгод у црног проклетог

Жида за љубити моћа? — Има и плавих и поштених, одговори пуковник. — Да како да је жалосно, врло жалосно, после љубави и умилатих повлода опет се растати. Али шта би иначе? — Ти би дакле свог драгог напустила Каролину? — Него шта друго? Та сироту би Клару сваки исмејао, њен жидски муж не би ни у саму касину смео. Али морала би паметно почети, пре но што би му дала отпуст. Драги господине Шмуле, рекла бих ја свом заручнику — је л' мамице, свима је Чипутима крштено име Шмул? — Драги господине заручниче, истина, ја сам вас љубила; бог ће знати ја сам увек била тврдоглава девојка — али драги господине Шмуле, будите паметни, ми се не можемо венчати Немојте се љутити, драги господине Шмуле: глете, ја ћу вам све моје бриљијанте поклонити, сав мој накит, вреди много новца, моћићете добар кишет правити на брауншвајшком вашару; али дајте ми моју реч натраг.

„У з м и ј е!“ рече пуковник дркћућим гласом и као ван себе излети напоље.

II.

„Ви сте ми блаженство мог' детињства разорили, ви лупешки тугумраци! Ви сте ми жуч сипали у слатки пехар младости; ви сте злобно потварање и простачко исмевање на стазу мужа простирали — задржати ме нисте могли, али сте ме уморили растрзали и убили сте ми осећај за осећајем и горбље сте направили из ових груди, што су пуне живота. Што ми није бар освета остала, што немам моћи да праштам, ни довољно немоћи, да их казним! Не могу их достићи у њиховим лисичијим пештерама, ја не могу да се клањам, ја не могу да пузим; а право ће имати, као увек, лукава марва... Ој, ала брзо прође овај лепи дан! Ево их опет, старих слепих мишева, што ми тако дуго чело и уши облеташе; опет си ту, злобна авети, што си ми следовала из мајчиног крила у колевку, из колевке у школу, из школе у живот! Једна реч, — не, мање но реч — прича неког старог звука — страшна обмано!... Изгубљен, изневерен, преварен!...“

Тим речима збуњена ума и увређена срца мислио је Драгутин свој јед угушити. Коре, верни његов пријатељ и брат по пушци, стајао је одавно уза њ. Право — повиче пљескајући рукама — Право, Шарле! красно, сасвим не сравњено, као Талма, сасвим к'о Талма! Правио си пробу? Сутра ћете представљати комедију код твоје милостиве мамице? — Комедија је прошла, одговори Драгутин. — Већ прошла? Штета, што ја нисам тамо био. Је ли' се допао? Јел' те милостиво сродство хвалило? Да л' се високо божанство на тебе смешило? Баш си срећан! — Изгубио сам, све сам изгубио, само си ми ти још остао. — Драгутин се спусти на груди свог пријатеља и сузе му полете потоком. — Шта ти је Драгутине, шта ће то да значи? То није шала, реци, шта се десило?

Digitized by Google

Драгутин је причао и плакао је. — Па то је све? Што си Жид? питаше Коре у срџби и смеју. Та ја сам још мање но ти, ја несам ни крштен. Име ми је Брутус и буди Богу хвала! мог имена нема у календару свеца. Нико од овог смерног стада, што се даје трпељиво убијати, пећи и прождирати, не носи моје мушко име; ја се пре рачунам у оне срчане ловце, што су вуке поубијали, који стадо раздераше. — Све, узвикаше Драгутин, све је изгубљено! — Све? питаше Коре узбуђеним гласом, а ова рана зар ти није ништа? — С' хиљаду срдаца љубио сам ту девојку, па да ме тако отисне са прага моје среће! — Буди човек, Шарле, ти си једну девојку изгубио, а себе си добио. Кад је већ дотле дошло, смем с' тобом отворено да говорим. Ја несам никад љубави познавао, ја сам војник; није заиста ништа не достојно што је мог Шарла победило. Али да си само другу изабрао! Али ону сујетну паунску клику мрзи моја душа. Ти их не познајеш Шарле, ја их боље знам. Ни пес не презире тако, к'о што они нас презиру. Амо вина, да искашимо ову чашу. Живила слобода! — Живила слобода! повиче Драгутин одушевљено, смрт и пропаст свакој сили!

Врата се напрасно отворише и капетан, каролинин брат, рупи к'о бесомучан у собу. Беше већ сутон и тек га по гласу познадоше. Нађох ли те једном жидски угурсузе! Ту ли си хуљо! Потегне канџом на Драгутина Овај је тражио свој мач и будући га није нашао, приђе Кору, да његов извуче. Коре га отури. Даље, рече; ово је мој мач и ја имам њиме да се браним. — Право — повиче капетан исмевајући га — Чивут и Француз, Француз и Чивут, то се слаже, један је к'о други. — Вади мача! повиче Коре, чувај своју ружичну крв, дераче! Махнуше неколико пута сабљама, а капетан је лежао на земљи и купао се у својој крви. — Брже, трчи к' хирургу, повиче Коре забринуто. — Пошаљи по свештеника рече Драгутин мирно и хладно; зови га да га сахрани.

III.

Каролина својој пријатељици.

Кад би ви право имали, драга Софија, кад би у годинама младости раде и болови скоро зарашћивали и заборављали се — зар не бих онда још несрећнија била? Од све моје среће остаде ми, само једини бол, па и тај је лакше сносити, но имати празно срце. Јуче је била година, како је моја добра мајка умрла, плакала сам ваздан. Мој брат је силом успавану срџбу у својим грудима пробудио; у вече је крв пљувао и био је јако болестан. Ој, ала су страшни ти људи! Сирома Фриц! Нема више снаге, да сам по соби иде, а још има снаге, да мрзи. За њега нема надежде; то ми је лекар издао, који ми је утехе давао, пре но што сам је тражила. Рана, што ју је у груди добио, смртоносна је. Сви наши знанци,

Digitized by Google

који су моју свезу с' пуковником осуђивали и с' мојом матером ме од ње одвраћали, оставили су нас. Пошто нас је несрећа задесила, гледаше нас злурадим очима, а сад сусретам само равнодушне погледе. Ала је усамљен, ко је несрећан! Ваш муж и ваша деца, драга пријатељице, свезаће око вас све ужи. све слађи круг и ви ћете ме се само за то сећати, да блаженије свој мир уживате.

О пуковнику несам ништа чула. Пре негде рекоше, да су га Енглези заробили. Можда није била права љубав, што сам за њ осећала, но за цело је била највиша наклоност, коју сам кадра осећати Не могу више да се разберем. Патње моје мајке и брата одведоше ме на другу страну и ја сам стару стазу свог срца напустила. Он је био племенит' човек и љубио ме је са свом нежности. Да ли боже, па ме мисли?

Кад свог брата изгубим, гледаћу да дођем у какав пансионат. Госпођа Ц. понудила ми је своју кућу; али ја не могу да гледам децу око матере; морам се придружити страној деци, мислити, да су и она остављена сирочад и би ћу им старија сестра.

Остајте здрави, драга Софија, и срдачна вам хвала на вашем љубазном писму.

IV.

Драгутин своме пријану Кору.

У Кадиксу.

Познајем твоје срце, Коре, и верујем у њ, ако га и не схваћам. Али сваком бих друго рекао: Ти љубиш слободу. а не можеш тиранству да служиш? Не љубиш је нада све. Брутус се направио луд — ја сам више но он могао. Ево четир су године, како се смешим као угурсуз, грабим злато као хуља и склапам братство са свим манторосима. Дакако клецају ми често у вече колена од дневнога рада; тада се пустим на море, причам валима своју тајну и враћам се оснажен кући. Питаш ме, што се своје отаџбине клоним? Ја је немам, ја још несам туђинства видио. Где су апсане, тамо ми је као да гледам своју отаџбину; где гоњења налазим, дишем зрак своје младости. Месец ми је тако близу као Немачка. Само једаред. у једном слабом часу отворио сам ово оклопљено срце и тада су ме брзо и добро погодили. Не ће по други пут бити.

Све је припремљено, ветар повољно душе, за мало дана падамном је ленше небо. Немам каде. да више говорим, али знај онај дан, кога ово писмо добиеш, био је најсрећнији у животу твог пријатеља

По Берпеу. П.

Digitized by Google

Књижевне белешке.

и. Добро би било, да се у нас пази и бележи колико је могућно и о томе, шта се у другим књижевностима пише о нашим стварима. Ми ћемо овде изнети неколике белешке. Од Руса П. А. Ровинскога, који станује за сад у Београду а познају га и на другим местима српским, изашло је у новембарској књизи ваљаног руског журнала „Вѣстникъ Европы", чланак „Два мѣсеца въ Сербіи" где пише своје путовање из Беча у наше крајеве и говори о нашим и страним књигама, по којима се може изучити садашње стање Србије. Поглавито се ту дотиче Капицева дела о „Србији" и Милићевића „Путничких писама о Србији" и „Живот Срба сељака," дајући верну оцену и једном и другом делу. — У русинском часопису „Правди" који излази у Лавову, има превод једног комада из Кујуџићева чланка „Философија у Срба," а то онога „О опстанку и самониклости појединих књижевности." Русини су употребили овај састав из наше књижевности, да њиме потпомогну борбу за самосталним развијањем свога народног говора у књижевности, која ствар задобија све више приврженика међу Русинима и у Русији и у Аустрији. Уредништво је пропратило превод уводом, у коме наводи и неколике мисли из Жујовићева чланка „Односај међу Србима и Русима" који је штампан лане у „Србији." — Још је знатније што у последње време и пољски књижевници обраћају пажњу на Србију и јужне Словене. Велики пољски илустровани лист „Klosy" (класје) који излази у Варшави донео је ове године један комад „П Т. Јежа (Ж. Милковскога) путовање по јужном Словенству," где се и вешто и пријатељски разматрају наше ствари. Тога писца пољскога наша публика већ познаје, јер је од њега читала красне приповетке „Асена, приповетку из бугарске историје" у „Даници" 1863. и „Ању Загорипчанку" у „Вили" 1867. Исти писац издаје у лавовском књижевном листу „Mrówka" своју хисторичку студију „Немања и св. Сава," која чини трећу главу из опширнијега дела о Србији. Исти лист лавовски донео је два књижевна писма из Београда од Вл Козловскога у којима се јавља за књижевне прилике наше. —

Француски „Revue des cours littéraires de la France et de l' étranger" бр. 29. донео је једну лекцију из југословенства а поименце „о бугарској књижевности средњега века" од Л. Лежера.

У бечком једном ботаничком часопису изашло је писмо једно нашега поштованог дра J. Панчића „Zur Flora des Banates."

Кад би само наш народ и у овоме интересовању странога света за нашу књижевност нашао пов узрок љубави за овај цвет живота народнога, те да се што више попуњају празнине књижевности наше и што више тару с лица њена лаге и срамоте које не би морале бити поред оволико кафана и оволико гостионика и пивница по њему!!

Digitized by Google

БИБЛИОГРАФИЈА*)

Српске књиге.

ПРАКТИЧНО ПРЕДАВАЊЕ ИЗ РАЧУНА. Од Стевана Д. Поповића. II. У Београду у државној штампарији 1869. На 16-ни 1 л. 92 стр. Држано је 18. маја 1869. на учитељском збору београдском. Издано министарским трошком за учитеље те за то нема те књиге у књижарској трговини.

ШТАТУТИ ПРВЕ СРБСКЕ БАНКЕ (потврђени министарством финансије 3. Јуна 1867. бр. 1827. У штампарији А. Андрића 1869.) На фол. 2 л.

УПУТСТВА за извршење закона од 22. маја 1869. год. по коме се кривци условно отпуштају из казнителног заведења. На 8-ни 31 страна. (У Београду у држ. штампарији.)

ПРАВИЛА за чуваре у казнителном београдском заведењу. (Од министарства правде уведена 15. Маја 1869. бр. 1852. Штампана у држ. штампарији у Београду). На 8-ни 16 стр.

ПЕЋИНЕ (Катакомбе). Прича из првих векова хришћанства. Посрбио Ђ. Живојин Јовичић катихета београдске гимназије. У Београду, у државној штампарији 1869. На 8-ни 3 л. 312 стр. Стоји 1 фор.

*) Да би ова библиографија што потпунија могла бити, умољавамо лепо све издаватеље и списатеље наше, да би нам љубав имали послати од сваке књиге, коју на свет издаду, по један примерак, или бар потпун и веран наслов сваке књиге. У.

САДРЖАЈ.

Песме Мирзе Шафија. Од Ј. Ј. — Дан пре... Приповетка И. С. Тургењева. (Наставак.) XV. XVI. — Приморске народне песме Скупио Славољуб Јжичар.) 14. 15. — Важност животиња по образованост људску С немачког С. — Нешто из химије. По немачком од Владана Арсенијевића. Први део. IX. — Подлистак: Роман. По Бернеу. II — Књижевне белешке. — Библиографија.

Издаје: Матица Српска. Уређује: А. Хаџић.

Платонова штампарија у Новоме Саду 1869.

Digitized by Google

Број 21. У НОВОМЕ САДУ 31. ЈУЛА 1869. Год. IV.

МАТИЦА.

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

ИЗЛАЗИ: десетог, двадесетог и последњега дана сваког месеца на табаку и по.

ПРЕТПЛАТНА ЦЕНА: на год. 4. ф., на по год. 2. ф. на три мес. 1. ф. Рукописи се не враћају.

ПЕСМЕ

Марзе Шафија.

VII.

На висини тражиш
Што лежи у низу,
У даљини тражиш
Што ти лежи близу —

Држ' се свога гнезда,
Пак те карат' нећу!
Ко би с' маш'о звезда
Да припали свећу!

VIII.

Од народа чуо сам пословицу ову,
Пословицу стару, али довек нову:

Ко истину љуби, мора целог дана
Држати за узду коња оседлана —

Ко истину мисли па то незна скрити,
Мора једном ногом на зенгији бити, —

Ко истину оће још и да изрече,
Мора имат' крила, другче не утече!

Ипак Мирза Шафи вели: који лаже,
Тога треба лемат', друго не помаже.

IX.

Чуј шта пише сред бокала
Чиљи, здрави весељака:
„Старо вино, нова шала,
Све од зоре па до мрака!"
Де је тако, ту је слога,
Али једно без другога
И то пиштт' не вреди!

Што ми чешће из подрума
Дух то боље у вис леће, —
Рубни кити браду ума,
Око нас се свет окреће.
Кроз ког првог вино спјне
То је вођа, сви за њиме,
Нек нас води мети!

Тако с' мудри дижу вином
Над ништином таштн мрава,
Као Елбор над долином
У висину неба плава;
Њега сунце златом руби,
А нас друго сунце љуби
Из наши пеара.

Digitized by Google

БИБЛИОГРАФИЈА*)

Српске књиге.

ПРАКТИЧНО ПРЕДАВАЊЕ ИЗ РАЧУНА. Од Стевана Д. Поповића. II. У Београду у државној штампарији 1869. На 16-ни 1 л. 92 стр. Држано је 18. маја 1869. на учитељском збору београдском. Издано министарским трошком за учитеље те за то нема те књиге у књижарској трговини.

ШТАТУТИ ПРВЕ СРБСКЕ БАНКЕ (потврђени министарством финансије 3. Јуна 1867. бр. 1827. У штампарији А. Андрића 1869.) На фол. 2 л.

УПУТСТВА за извршење закона од 22. маја 1869. год. по коме се кривци условно отпуштају из казнителног заведења. На 8-ни 31 страна. (У Београду у држ. штампарији.)

ПРАВИЛА за чуваре у казнителном београдском заведењу. (Од министарства правде уведена 15. Маја 1869. бр. 1852. Штампана у држ. штампарији у Београду). На 8-ни 16 стр.

ПЕЋИНЕ (Катакомбе). Прича из првих векова хришћанства. Посрбио Ђ. Живојин Јовичић катихета београдске гимназије. У Београду, у државној штампарији 1869. На 8-ни 3 л. 312 стр. Стоји 1 фор.

---

*) Да би ова библиографија што потпунија могла бити, умољаваио лепо све издаватеље и списатеље наше, да би нам љубав имали послати од сваке књиге, коју на свет издаду, по један примерак, или бар потпун и веран наслов сваке књиге. У.

САДРЖАЈ.

Песме Мирзе Шафија. Од J. J. — Дан пре... Приповетка И. С. Тургењева. (Наставак.) XV. XVI. — Приморске народне песме Скупио Славољуб Јичар.) 14. 15. — Важност животиња по образованост људску С немачког С. — Нешто из химије. По немачком од Владана Арсенијевића. Први део. IX. — Подлистак: Роман. По Бернеу. II. — Књижевне белешке. — Библиографија.

Издаје: Матица Српска. Уређује: А. Хаџић.

Платонова штампарија у Новоме Саду 1869.

Digitized by Google

Број 21. У НОВОМЕ САДУ 31. ЈУЛА 1869. Год. IV.

МАТИЦА.

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

ИЗЛАЗИ: десетог, двадесетог и последњега дана сваког месеца на табаку и по.

ПРЕТПЛАТНА ЦЕНА: на год. 4. ф., на по год. 2. ф. на три мес. 1. ф. Рукописи се не враћају.

ПЕСМЕ

Мирзе Шафија.

VII.

На висини тражиш
Што лежи у низу,
У даљини тражиш
Што ти лежи близу —

Држ' се свога гњезда,
Пак те карат' нећу!
Ко би с' маш'о звезда
Да припали свећу!

VIII.

Од народа чуо сам пословицу ову,
Пословицу стару, али допек нову:

Ко истину љуби, мора целог дана
Држати за узду коња оседлана —

Ко истину мисли па то незна скрити,
Мора једном ногом на зенгији бити, —

Ко истину оће још и да изрече,
Мора имат' крила, другче не утече!

Ипак Мирза Шафи вели: који лаже,
Тога треба лемат', друго не помаже.

IX.

Чуј шта пише сред бокала
Чили, здрави весељака:
„Старо вино, нова шала,
Све од зоре па до мрака!"
Де је тако, ту је слога,
Али једно без другога
И то пиштт' не вреди!

Што ми чешће из подрума
Дух то боље у вис леће, —
Рубин кити браду ума,
Око нас се свет окреће.
Кроз ког првог вино спјне
То је вођа, сви за њиме,
Нек нас води мети!

Тако с' мудри диже виној
Над ништином таштн мрава,
Као Елбор над долином
У висину неба плава;
Њега сунце златом руби,
А нас друго сунце љуби
Из наши пеара.

Digitized by Google

мргодио, да ме изненадиш? Али, како се зове твој роман, не видим ни каква наслова? — Како ти је воља, драга душо! — Како се завршује приповетка, је ли жалостива или весела? — Како хоћеш, Каролино. — Е, седите сад, Драгутин нек нам чита свој роман. А ти Фрице, рече свом брату капетану, који је својим тешким батом собу уздрмао, не буни нас с твојим мамузама, посади се по вољи на столици, али не мичи се Је си л' разумео?

Мала породица посади се око стола. Пуковник метне отворену књигу преда се, наслони главу на руку и почне:

„Зимска се школа свршила, ватре се погасише, прозори се отворише, весели сунчеви зраци оживише устајани ваздух по одајама, пролеће је звало и пружало хиљаду миља и радости."

„Стан'те повиче капетан, ђини са столице и ухвати пуковника за раме — стан'те, господине шогоре; ја већ знам сву приповетку. Сад ће доћи небо и једна река и шума и једно нарочито дрво, и под њим седи Риналдо и уздише или грди кога." Каролина метне брбљавцу руку на уста. Чуј, Фрице, твој зеленко је већ дваред хрзао, сиђи доле и види шта твом другу фали. — „Не," одговори капетан и седне, „ја ћу мирно да слушам; али видићете, да право имам. Риналдо седи под једним дрветом и уздише или грди кога."

Пуковник настави „Деца и тице клицаше; срећна љубав смешила се и ћутала је, несрећна је силније плакала, али мирније. Таквог једног лепог дана попеше се Август и Клара на брдо, с ког су могли видити реку, варош, стари замак и доле у перивоју веселе госте, који су позвани били, да августов рођен-дан прославе. Младића је у непријатељској земљи, у туђој кући, у коју га је рат као госта увео, тешка болест спопала и кад се из грозничног сна здрав пробудио, поздравише га својим осмејком нови живот и пролеће и љубав Клара, лепа кћи његовог љубави достојног домаћина, пружила му је последњи пехар лековитог пића с' дркћућом руком и погнутим погледом. У срце девојчета, које се сажаљењу, у срце младића, које се благодарности отворило, уселила се љубав. Брзо су се издали; кларини родитељи радоваше се тој узајамној наклоности. Август је био тајник код једног француског принца и маршала и нашао је прилике, да цареву пажњу на се привуче. Корачао је на стази среће све брже и брже Обећаше му кларину руку.

„Горе на клупи од бусења седише заручник и заручница удубљени у слатко зборе. Август је причао о својим грозничним сновима и како му се анђео у плавом оделу указао и здравље му обећао. Клара је причала о свом страховању, о проплаканим ноћима. Тако мину један час рајевине. Сунце се клонило западу, ваздух је био свеж. Клара је опоменула свог пријатеља, да треба још да се чува. Нагло се сиђоше с брежуљка Гости их дочекаше па их заједаше. Клара је своју румен на недрима мајке

прикрила. Август истрчи одмах напоље, јер му је један слуга јавио, да га пред вратима од врта једна страна женска у кочијама чека, која жели да говори ш њим. Једна женска, богато али не обично одевена, пође му у сусрет. Август полети у њезина наручја... Хвала богу, кад те још жива и здрава видим. — Ала си ме изненадила! — Одмах чим сам писмо примила, што ми га је твој лекар писао, дам се на пут, да те у болести негујем. На путу и сама оболем и морала сам осам дана у постељи лежати... Та јеси ли ти то заиста? Не могу чисто да те познам! Како си се променио! Па постао си велик' господин, твој покојни бабо, бог да му душу прости, увек је говорио: овај деран далеко ће дотерати. Охо, па имаш и орден? Али, немој тако да га носиш! ... Није крст, звезда је... Да, имаш право. Ви'ш, како је скупоцена! Не бојиш ли се зар, да ју не изгубиш; подај нека се пришије.

„Међутим се гости, који су чудновати призор са стране гледали, приближе. Клара је јетко мараму на очи метнула и говорила је јецајући: Неверо, зликовче, преварио си своју заручницу, ти љубиш другу! — Кларини родитељи претише прстом: красан господин, добро те смо још за времена упознали... Хеј! госпођа Шмуловице — чуо се један млад официр — Има ли господин пуковник још код вас какву залогу? какву меницу као што то бива код Израиљћана?... Август се окрене к' официру, лице му је пламтило и погледом који је севао од љутине рече: ово је моја сестра! ..“

Јаук грофичин прекине овде читање. Каролина и њезин брат скочише уплашени... Боже, слатка мамице, шта вам је, како сте бледи? — Ништа, децо, ништа, стара моја боља. Донес'те ми моју лекарију. — Пошто је грофица опет к' себи дошла, замолила је пуковника, да сутра настави, сад ју глава боли. — Зар несу кларини родитељи знали, да је Август Жид? питала је Каролина пуковника. — То ћемо сутра чути одговори он. — То је нека врашка приповетка! примети капетан Од сватова не може сад ништа бити и мој Риналдо, што под дрветом уздише, Жид је. Морам баш сутра нашег Жида питати, да ли се Јеврej заљубити сме, по мојсеовом закону. — И сам признајем, да није никаква приповетка, упадне пуковник у реч смешећи се: Шта би ви чинили, милостива мамице, кад би се вашој кћери таква несрећа случила? Грофица се сагнула. да мараму, која јој је из руку испала, диґне. — А ви, господине шогоре? — До сто врага одговори капетан и ђипаше по соби — кад би мени какав гадни Јуда тако што учинио, бацио бих хуљу са трокатнице на улицу, да би и отац Аврам морао повикати: ах и хеп! кад му из ненада тешка цепаница у лоно падне..., А ти — а ви госпођице? — питаше пуковник Каролину Она се дубоко поклони. Захваљујем се лепо на том компламенту, господине пуковниче. Заиста ви сте врло учтив господин Како можеш само мислити Драгутине, да бих се ја кадгод у црног проклетог

Жида заљубити могла? — Има и плавих и поштених, одговори пуковник. — Да како да је жалосно, врло жалосно, после љубави и умиљатих погледа опет се растати. Али шта би иначе? — Ти би дакле свог драгог напустила Каролино? — Него шта друго? Та сироту би Клару свак' исмејао, њен жидоки муж не би ни у саму касину смео. Али морала би паметно почети, пре но што би му дала отпуст. Драги господине Шмуле, рекла бих ја свом заручнику — је л' мамице, свима је Чивутима крштено име Шмул? — Драги господине заручниче, истина, ја сам вас љубила; бог ће знати ја сам увек била тврдоглава девојка — али драги господине Шмуле, будите паметни, ми се не можемо венчати Немојте се љутити, драги господине Шмуле: глете, ја ћу вам све моје брилијанте поклонити, сав мој накит, вреди много новца, моћићете добар кшефт правити на брауншвајшком вашару; али дајте ми моју реч натраг.

„Узми је!“ рече пуковник дркћућим гласом и као ван себе излети напоље.

II.

„Ви сте ми блаженство мог' детињства разорили, ви лупешки тудумраци! Ви сте ми жуч сипали у слатки пехар младости; ви сте злобно потварање и простачко исмевање на стазу мужа простирали — задржати ме несте могли, али сте ме уморили растрзали и убили сте ми осећај за осећајем и гробље сте направили из ових груди, што су пуне живота. Што ми није бар освета остала, што немам моћи да праштам, ни довољно немоћи, да их казним! Не могу их достићи у њиховим лисичијим пештерама, ја не могу да се клањам, ја не могу да пузим; а право ће имати, као увек, лукава марва... Ој, ала брзо прође овај лепи дан! Ево их опет, старих слепих мишева, што ми тако дуго чело и уши облеташе; опет си ту, злобна авети, што си ми следовала из мајчиног крила у колевку, из колевке у школу, из школе у живот! Једна реч, — не, мање но реч — прича неког старог звука — страшна обмано!... Изгубљен, изневерен, преварен!...“

Тим речима збуњена ума и увређена срца мислио је Драгутин свој јед угушити. Коре, верни његов пријатељ и брат по пушци, стајао је одавно уза њ. Право — повиче пљескајући рукама — Право, Шарле! красно, сасвим не сравњено, као Талма, сасвим к'о Талма! Правио си пробу? Сутра ћете престављати комедију код твоје милостиве мамице? — Комедија је прошла, одговори Драгутин. — Већ прошла? Штета, што ја нисам тамо био. Је си л' се допао? Јел' те милостиво сродство хвалило? Да л' се високо божанство на тебе смешило? Баш си срећан! — Изгубио сам, све сам изгубио, само си ми ти још остао. — Драгутин се спусти на груди свог пријатеља и сузе му полете потоком. — Шта ти је Драгутине, шта ће то да значи? То није шала, реци, шта се десило?

Digitized by Google

Драгутин је причао и плакао је. — Па то је све? Што си Жид? питаше Коре у срџби и смеју. Та ја сам још мање но ти, ја несам ни крштен. Име ми је Брутус и буди Богу хвала! мог имена нема у календару света. Нико од оног смерног стада, што се даје трпељиво убијати, пећи и прождирати, не носи моје мушко име; ја се пре рачунам у оне срчане ловце, што су вуке поубијали, који стадо раздераше. — Све, уздисаше Драгутин, све је изгубљено! — Све? питаше Коре узбуђеним гласом, а ова рана зар ти није ништа? — С' хиљаду срдаца љубио сам ту девојку, па да ме тако отисне са прага моје среће! — Буди човек, Шарле, ти си једну девојку изгубио, а себе си добио. Кад је већ дотле дошло, смем с' тобом отворено да говорим. Ја несам никад љубави познавао, ја сам војник; није заиста ништа не достојно што је мог Шарла победило. Али да си само другу изабрао! Али ону сујетну паунску клику мрзи моја душа. Ти их не познајеш Шарле, ја их боље знам. Ни псе не презиремо тако, к'о што они нас презиру. Амо вина, да исканимо ову чашу. Живила слобода! — Живила слобода! повиче Драгутин одушевљено, смрт и пропаст свакој сили!

Врата се напрасно отворише и капетан, каролинин брат, рупи к'о бесомучан у собу. Беше већ сутоњ и тек га по гласу познадоше. Нађох ли те једном жидски угурсузе! Ту ли си хуљо! Потегне канџиом на Драгутина Овај је тражио свој мач и будући га није нашао, приђе Кору, да његов извуче. Коре га отури. Даље, рече; ово је мој мач и ја имам шњим да се браним. — Право — повиче капетан исмевајући га — Чивут и Француз, Француз и Чивут, то се слаже, један је к'о други. — Вади мача! повиче Коре, чувај своју ружичну крв, дераце! Махнуше неколико пута сабљама, а капетан је лежао на земљи и купао се у својој крви. — Брже, трчи к' хирургу, повиче Коре забринуто. — Пошаљи по свећеника рече Драгутин мирно и хладно; зови га да га сахрани.

III.

Каролина својој пријатељици.

Кад би ви право имали, драга Софија, кад би у годинама младости ране и болови скоро зарашћивали и заборављали се — зар не бих онда још несрећнија била? Од све моје среће остаде ми само једини бол, па и тај је лакше сносити, но имати празно срце. Јуче је била година, како је моја добра мајка умрла, плакала сам ваздан. Мој брат је силом успавану срџбу у својим грудима пробудио; у вече је крв пљувао и био је јако болестан. Ој, ала су страшни ти људи! Сирома Фриц! Нема више снаге, да сам по соби иде, а још има снаге, да мрзи. За њега нема надежде; то ми је лекар издао, који ми је утехе давао, пре но што сам је тражила. Рана, што ју је у груди добио, смртоносна је. Сви наши знанци,

Digitized by Google

који су моју свезу с' пуковником осуђивали и с' мојом матером ме од ње одвраћали, оставили су нас. Пошто нас је несрећа задесила, гледаше нас злурадим очима, а сад сусретам само равнодушне погледе. Ала је усамљен, ко је несрећан! Ваш муж и ваша деца, драга пријатељице, свезаће око вас све ужи. све слађи круг и ви ћете ме се само за то сећати, да блаженије свој мир уживате.

О пуковнику несам ништа чула. Пре негде рекоше, да су га Енглези заробили. Можда није била права љубав, што сам за њ осећала, но за цело је била највиша наклоност, коју сам кадра осећати Не могу више да се разберем. Патње моје мајке и брата одведоше ме на другу страну и ја сам стару стазу свог срца напустила. Он је био племенит' човек и љубио ме је са свом нежности. Да ли боже, на ме мисли?

Кад свог брата изгубим, гледаћу да дођем у какав пансионат. Госпођа Ц. понудила ми је своју кућу; али ја не могу да гледам децу око матере; морам се придружити страној деци, мислити, да су и она остављена сирочад и би ћу им старија сестра.

Остајте здрави, драга Софија, и срдачна вам хвала на вашем љубазном писму.

IV.

Драгутин своме пријану Кору.

У Кадису.

Познајем твоје срце, Коре, и верујем у њ, ако га и не схваћам. Али сваком бих друго рекао: Ти љубиш слободу. а не можеш тиранству да служиш? Не љубиш је нада све. Брутус се направио луд — ја сам више но он могао. Ево четир су године, како се смешим као угурсуз, грабим злато као хуља и склапам братство са свим манторосима. Дакако клецају ми често у вече колена од дневнога рада; тада се пустим на море, причам валима своју тајну и враћам се оснажен кући. Питаш ме, што се своје отаџбине клоним? Ја је немам, ја још несам туђинства видио. Где су апсане, тамо ми је као да гледам своју отаџбину; где гоњења налазим, дишем зрак своје младости. Месец ми је тако близу као Немачка. Само једаред. у једном слабом часу отворио сам ово оклопљено срце и тада су ме брзо и добро погодили. Не ће по други пут бити.

Све је приправљено, ветар повољно душе, за мало дана надамном је лепше небо. Немам каде. да више говорим, али знај онај дан, кога ово писмо добиеш, био је најсрећнији у животу твог пријатеља

По Бернеу. П.

Digitized by Google

Књижевне белешке.

н. Добро би било, да се у нас пази и бележи колико је могућно и о томе, шта се у другим књижевностима пише о нашим стварима. Ми ћемо овде изнети неколике белешке. Од Руса П. А. Ровинскога, који станује за сад у Београду а познају га и на другим местима српским, изашло је у новембарској књизи ваљаног руског журнала „Вѣстникъ Европы“ чланак „Два мѣсеца въ Сербіи“ где пише своје путовање из Беча у наше крајеве и говори о нашим и странским књигама, по којима се може изучити садашње стање Србије. Поглавито се ту дотиче Каничева дела о „Србији“ и Милићевића „Путничких писама о Србији“ и „Живот Срба сељака,“ дајући верну оцену и једном и другом делу. — У русинском часопису „Правди“ који излази у Лавову, има превод једног комада из Кујуџићева чланка „Философија у Срба,“ а то онога „О опстанку и самониклости појединих књижевности.“ Русини су употребили овај састав из наше књижевности, да њиме потпомогну борбу за самосталним развијањем свога народног говора у књижевности, која ствар задобија све више приврженика међу Русинима и у Русији и у Аустрији. Уредништво је пропратило превод уводом, у коме наводи и неколике мисли из Жујовићева чланка „Односај међу Србима и Русима“ који је штампан лане у „Србији.“ — Још је знатније што у последње време и пољски књижевници обраћају пажњу на Србију и јужне Словене. Велики пољски илустровани лист „Klosy“ (класје) који излази у Варшави донео је ове године један комад „П Т. Јежа (Ж. Милковскога) путовање по јужном Словенству,“ где се и вешто и пријатељски разматрају наше ствари. Тога писца пољскога наша публика већ познаје, јер је од њега читала красне приповетке „Асена, приповетку из бугарске историје“ у „Даници“ 1863. и „Ању Загоричанку“ у „Вили“ 1867. Исти писац издаје у лавовском књижевном листу „Mrówka“ своју хисторичку штудију „Немања и св. Сава,“ која чини трећу главу из опширнијега дела о Србији. Исти лист лавовски донео је два књижевна писма из Београда од Вл Козловскога у којима се јавља за књижевне прилике наше. —

Француски „Revue des cours littéraires de la France et de l' étranger“ бр. 29. донео је једну лекцију из југословенства а поименце „о бугарској књижевности средњега века“ од Л. Лежера.

У бечком једном ботаничком часопису изашло је писмо једно нашега поштованог дра Ј. Панчића „Zur Flora des Banates.“

Кад би само наш народ и у овоме интересовању странога света за нашу књижевност нашао нов узрок љубави за овај цвет живота народнога, те да се што више попуњају празнине књижевности наше и што више тару с лица њена лаге и срамоте које не би морале бити поред оволико нерада и онолико гостионика и пивница по њему!!

Digitized by Google

БИБЛИОГРАФИЈА*)

Српске књиге.

ПРАКТИЧНО ПРЕДАВАЊЕ ИЗ РАЧУНА. Од Стевана Д. Поповића. II. У Београду у државној штампарији 1869. На 16-ни 1 л. 92 стр. Држано је 18. маја 1869. на учитељском збору београдском. Издано министарским трошком за учитеље те за то нема те књиге у књижарској трговини.

ШТАТУТИ ПРВЕ СРБСКЕ БАНКЕ (потврђени министарством финансије 3. Јуна 1867. бр. 1827. У штампарији А. Андрића 1869.) На фол. 2 л.

УПУТСТВА за извршење закона од 22. маја 1869. год. по коме се кривци условно отпуштају из казнителног заведења. На 8-ни 31 страна. (У Београду у држ. штампарији.)

ПРАВИЛА за чуваре у казнителном београдском заведењу. (Од министарства правде уведена 15. Маја 1869. бр. 1852. Штампана у држ. штампарији у Београду). На 8-ни 16 стр.

ПЕЋИНЕ (Катакомбе). Прича из првих векова хришћанства. Посрбио Ђ. Живојин Јовичић катихета београдске гимназије. У Београду, у државној штампарији 1869. На 8-ни 3 л. 312 стр. Стоји 1 фор.

---

*) Да би ова библиографија што потпунија могла бити, умољавамо лепо све издаватеље и списатеље наше, да би нам љубав имали послати од сваке књиге, коју на свет издаду, по један примерак, или бар потпун и веран наслов сваке књиге. У.

САДРЖАЈ.

Песме Мирзе Шафија. Од Ј. Ј. — Дан пре... Приповетка И. С. Тургењева. (Наставак.) XV. XVI. — Приморске народне песме Скупио Славољуб Јичар.) 14. 15. — Важност животиња по образованост људску С немачког С. — Нешто из химије. По немачком од Владана Арсенијевића. Први део. IX. — Подлистак: Роман. По Бернеу. II — Књижевне белешке. — Библиографија.

Издаје: Матица Српска. Уређује: А. Хаџић.

Платонова штампарија у Новоме Саду 1869.

Digitized by Google

Број 21. У НОВОМЕ САДУ 31. ЈУЛА 1869. Год. IV.

МАТИЦА.

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

ИЗЛАЗИ: десетог, двадесетог и последњега дана сваког месеца на табаку и по.

ПРЕТПЛАТНА ЦЕНА: на год. 4. ф., на по год. 2. ф. на три мес. 1. ф. Рукописи се не враћају.

ПЕСМЕ

Мирзе Шафија.

VII.

На висини тражиш
Што лежи у низу,
У даљини тражиш
Што ти лежи близу —

Држ' се свога гњезда,
Пак те карат' нећу!
Ко би с' маш'о звезда
Да припали свећу!

VIII.

Од народа чуо сам пословицу ову,
Пословицу стару, али довек нову:

Ко истину љуби, мора целог дана
Држати за узду коња оседлана —

Ко истину мисли па то незна скрити,
Мора једном ногом на зенгији бити, —

Ко истину оће још и да изрече,
Мора имат' крила, другче не утече!

Ипак Мирза Шафи вели: који лаже,
Тога треба лемат', друго не помаже.

IX.

Чуј шта пише сред бокала
Чили, здрави весељака:
„Старо вино, нова шала,
Све од зоре па до мрака!"
Де је тако, ту је слога,
Али једно без другога
И то пиит' не вреди!

Што ми чешће из подрума
Дух то боље у вис леће, —
Рубин кити браду ума,
Око нас се свет окреће.
Кроз ког првог вино спјне
То је вођа, сви за њиме,
Нек нас води мети!

Тако с' мудри диже вином
Над ништином таштн мрава,
Као Елбор над долином
У висину неба плава;
Њега сунце златом руби,
А нас друго сунце љуби
Из наши пеара.

Digitized by Google

Де, па чим би да изкупи
Свет веселье живи снага!
Часови су ђора скупи —
Не маш, свете, толко блага!
Једно само знадем што је
Много скупље, и то ј' моје —
Пољубац Хафисе.

Па већ кад је живље кратко,
Мудра глава за тим стаје,
Да, што ј' кратко, буде слатко,
Другу мудрост не познаје.
За то, чедо, не оклевај,
Оди к' нама, с нама певај —
Живимо док смо живи.

X.

Та на лице падај, чоче,
Пред висином духа клечи,
О ком дела тва сведоче,
Што и' створи на њ мотреши;

У ком све то беше прије
Промишљено, пропевано,
Што с' у дели твоји више
Силно, врло и ваљано.

Кој' награде дели пуне
Кад се вишем, лепшем кани;
А кажи те, мој копуне,
Од лепоте кад застрани.

Ко ту казну, ту награду
Осетио никад није,
За тог брацу не цветаду
Ловорике појесије. *Ј. Ј.*

ДАН ПРЕ....

Приповетка И. С. Тургењева.

(Наставак.)

XVII.

После једног сата ишла је Јелена полагано у гостинску собу, држећи у једној руци шешир а у другој мантил. Коса јој се лако разбарушила, на сваком образу јој видила се мала, ружичаста белега, осмејак је непрестано лебдио на уснама јој, очи јој се затвараху и, у пола склопљене, смешиле су се такође. Једва је корачала од умора, и тај умор беше јој мио: та све јој сада беше мило. Све јој беше пријетно и лепо. Увар Ивановић седио је код прозора; она приђе к њему метне му руку на плеће и нехотице се засмеје.

— За што се смејеш? запита је он.

Она не знаде шта да каже. Дође јој чисто да пољуби Увара Ивановића.

Увар Ивановић ни да је макнуо очима, но је непрестано гледао у Јелену чудећи се. Она испусти на њ и мантил и шешир.

— Драги Уваре Ивановићу, рече она, — ја би хтела спавати, уморена сам, — и она се опет засмеје и читаво падне на наслоњачу близу њега.

Digitized by Google

— Хм, промумла Увар Ивановић и махаше прстима. — Нужно би било, да . . . .

А Јелена је гледала око себе и мислила је: „морам се са свим тим скоро растати . . . . и за чудо, нити се предомишљам, нити се страшим, нити жалим . . . . али не, мамице ми је жао!“ И опет искрсну пред њоме црквица, опет зазвони његов глас, учини јој се као да је још обухватају руке његове. Срце јој се од радости разиграло, срећа га је притиснула. Она се сети старе просјакиње. „Баш је однела моју тугу, мишљаше она. Ох како сам брзо постала срећна! а нисам ни заслужила!“ Да је пуштала себи само мало на вољу, то би јој текле једнако слатке, бескрајне сузе. И ма да је какво стање заузимала осећала је неку неописану пријетност: као да су је љуљушкали. Сви покрети јој беху тихи и нежни; камо се дела њена наглост и неокретност? Дође Зоја. Јелени се учини, да није никад видила лица, које би имало толико дражи; уђе и Ана Васиљевна: Јелену текне у срцу, али она ипак с највећом нежношћу загрли своју добру матер и пољуби је у чело, и у косу, која беше већ мало оседила. После оде у своју собу: како се ту све смешило на њу! С каквим свечаним осећањем и мирноћом села је она на своју постељу, на ону исту постељу, где је пре три сата проводила онаке горке тренутке! „А ја сам још и онда знала да ме он љуби, и још пре тога... Али нисам! нисам! то би био грех! „Ти си моја жена . . . .“ прошапуће она, и сакрије лице рукама па се баци на колена.

У вече беше Јелена замишљена. Туга је обузела када је помислила, да се неће скоро видити са Инсаровом. Он није могао дуже остати код Берсенева а да не побуди подозревање му, с тога они и Јелена науме да овако раде: Инсаров да иде у Москву и да дође Берсеневу два пута до јесени у гости; а Јелена му од своје стране обећа, да ће му писати и да ће му, ако буде можно, одредити гдигод место у околини Кунцова, где да се виде. Када оде на чај застане све своје домаће и Шубина, који оштро гледаше на њу; она хтеде да се с њим, као и досад, својски разговара, али се уплаши од прека погледа му, уплаши се од себе саме. Она се довијала, да он није бадава више од две недеље њу оставио на миру. У то дође и Берсенев и замоли Ану Васиљевну да извини Инсарова, што се вратио у Москву а није се опростио с њоме. Име инсаровљево први пут тога дана споменуше пред Јеленом; она осети да је поруменила; у исто је време појмила, да је требало да искаже, како јој је жао што је из ненада отишао тако добар познаник; но није могла

да се претвара и тако је седила непомично, ћутећи, докле је Ана Васиљевна уздисала и вајкала се. Јелена је гледала да се само нађе око Берсенева; њега се није бојала, ма да је знао један део њезине тајне; она се спасавала под његово крилоце од Шубина, који је недрестано на њу гледао — озбиљно, пажљиво. И Берсенев то веће није знао да се нађе, јер је мислио, да ће Јелена бити много тужнија. На срећу њену разведе се међу њим и Шубином препирка о уметништву; она се уклони мало и слушаше као кроз сан њиов разговор. За мало нису само они но и сва соба, све што беше око ње, представљаше јој се као у сну: и самовар на столу и ократки прслук Увара Ивановића и углађени нокти зојини, и на зиду слика великога кнеза Константина Павловића: све се разилазило, све се покривало маглом, све је престајало суштаствовати. Она их само сажаљеваше. „Рада шта они живе?“ мишљаше она.

— Хоћеш да спаваш, Ленчице? запита је мати. Она није чула питање материно.

— Ти велиш кад смо што наумили, нигда не ваља да то у пола извршимо.... Те шубинове речи пробуде пажњу јеленину. — Али мени се чини да баш у томе и лежи ствар, јер управо смерање и назива упреду — а није ни по хришћански, — и у опште би глупо било, — ако смерамо на непоштеног човека, то је и онако све једно — за то мислим да баш из далека треба циљати, то дира, и бива несносно. На пример кад би ја сада рекао, да је Јелена Николајевна у једног од нас двојице заљубљена, какво је то смерање, а?

— О, мосје Пол, рече Јелена, ја би вам радо показала како ми је то несносно, али верујте не могу. Врло сам уморена.

— Што не идеш спавати, рече јој Ана Васиљевна, која је сама дремала, пак радо друге слала спавати. — Опрости се са мном пак иди у име божије. Андрија Петровић ће те извинити.

Јелена пољуби матер, свима се поклони, и оде. Шубин је допрати пак јој шапне: — Јелена Николајевна, ви газите мосје Пола, пештедимице га газите, а он вас обожава, и ножице ваше, и ђонове на ципелама вашим.

Она слеже с раменима, пак и нехотећи му пружи руку — али не ону што је Инсаров пољубио, — и вратив се у своју собу одма легне и заспи. Дубоко и мирно је те ноћи спавала: као оздравело одојче, кад му мати покрај колевке седи и прислушкива дисање му.

Digitized by Google

XVIII.

— Дођи к мени на један тренутак, рече Шубин Берсеневу када одоше од Стаховљевих: — имам да ти нешто покажем.

Берсенев оде к њему. Он се зачуди множини студија, попрсја и изрезаних слика, умотаних мокрим крпама и поразбацаних по свим кутовима собњим.

— Ти као што видим не радиш да само растераш време, рече он Шубину.

— Мораш нешто радити, одговори он. Ако не иде једно мораш покушати друго. У осталом ја сам овде као Корсиканац имао пред очима више осветy него ли право уметништво. Trema, Bisanzia!

— Ја те не разумем, рече Берсенев.

— Имајте мало стрпљења, изволите погледати, љубазни друже и добротворе, сво моје освете број први.

Шубин откриje једну слику и Берсенев угледа врло лепо попрсје инсаровљево. Шубин је извајао црте лица сасвим по танко а израз им је дао племенит, смео и поштен.

Берсенев се зачуди.

— То је дивно! викне он. Честитам ти. Пошљи ту слику у изложбу; но за што ти називаш тај величаствени производ осветом?

— За то, јер сам намеран, да тај, као што сте се ви изволили изразити, величаствен производ поднесем Јелени Николајевној на њезин имен-дан. Појмите ли ову алегорију? Ми нисмо слепи, ми видимо шта се око нас збива, али ми смо центлмени, господине мој, па се и светимо центлменски.

— И ево, дода Шубин, откривајући другу фигуру, — исто као што се уметник, по најновијим естетикама, користи завистu достојним правом остваривања свакојаких гадости, градећи од њих бисер створова, тако и ми, правећи број други овога бисера, нисмо се светили баш по све центлменски но просто en canaille.

Он скине нагло платно и Берсенев угледа опет слику инсаровљеву у дантановском кусу. Није било можно измислити шта оштроумније и злурадије. Он је извајао младога Бугарина као овна, који се уздигао на стражње ноге па се спрема да боде роговима. Глупост, завист, упорност, неспретност, ограниченост, беху извајане на лицу „супруга танкоруних оваца," и ипак је наличност била тако велика, несумњива, да Берсенев није могао на ино а да се грохотом не насмеје.

Digitized by Google

— Допада ти се? рече Шубин: — је си ли познао јунака? Оћеш ли ми саветовати да и овог пошљем на изложбу? То ћу ја, пријане мој, сам себи на свој имендан поклонити.... Ваше високородство изволте савити коленице!

И Шубин се поклони три пута пред сликом.

А Берсенев узе платно пак покрије слику.

— Ој ти великодушни човече, рече му Шубин, та у читавој твојој хисторији ћеш мало наћи особито великодушних. Али то је све једно! Но сада ћеш, настави он важно и са неком тугом развијајући трећу доста велику масу творива, — видити нешто, што ће ти доказати да сам скроман, и опрезан; уверићеш се да ти је друг прави уметник, пак осећа потребу, да се кад и кад сам ћуша. Гледни!

Платно спаде, испод њега се указаху две сраштене главе.... Берсенев није одма појмио шта ће то рећи, али кад боље погледи, види да је једно девојка, а друго сам Шубин. То су биле више наказе, него слике. Женска глава је представљала лепушкасту, дебелу девојку, са ниским челом, избуљеним очима, и јако уздигнутим носом. Њезине широке усне осмевале су се, лице јој изражаваше осетљивост, добродушност, безбрижност и смелост. Себе је Шубин преставио као преживелог са упалим образима, ретком косом на глави, угашеним очима, без сваког израза и са оштрљастим, као у самртника носом.

— Берсенев гадећи се окрене главу. — Ово ти је дивни пар брате! рече Шубин. Оћеш ли имати доброту, да ми сачиниш удесан потпис за њега? За оне друге сам слике сам већ потписе измислио. На првом ће стојати: „Јунак који је намерио да ослободи своју отаџбину.“ — Под другом: „Чувајте се кобасичари!“ — А под овом, — шта велиш, оће ли добро бити, да метемо? — „Будућност уметника Павла Јаковљева Шубина....“ је л добро?

— Престани молим те, одговори Берсенев. — Баш је и вредно било дангубити због таквог..... он није могао да нађе удесну реч.

— Гада! оћеш да кажеш. Не брате, опрости, али ако икоју, то ову слику ваља послати на изложбу.

— Прави гад, рече Берсенев. — То ни је друго већ будалаштина. У тебе баш нема таквих слабости, којима су по несрећи одарени сви наши уметници. Овде си баш сам на себе налагао.

— Тако ти мислиш? невесело рече Шубин. — Ако и нема до сада у мени тих слабости, и ако оне тек од сада са мном овла-

Digitized by Google

дају, томе ће узрок бити . . . . једна особа. А знаш ли ти, дода он жалостиво и мрштећи обрве, да сам већ покушавао да будем пијанац?

— Лажеш?!

— Јесам, бога ми, рече Шубин смејући се, — али је брате врло неукусно пити, ни по што немогу, а после ми је увек глава, као мерица. Али не заборави да је рекао велики Лущихин — Харалампије Лущихин, прва московска, или као што неки тврде, великоруска знаменитост, да из мене с тога неће ништа бити, што ме вино не одушевљава.

Берсенев је замануо на слику, али га Шубин задржи.

— Не ударај брате, то нека ми служи као плашило.

Берсенев се засмеје.

— Ако је тако, то ћу поштедити твоје плашило, рече он, а сада живило вечно и чисто уметништво!

— Живило! прихвати Шубин. Та у њему је лепота још лепша, а и ругабет се у њему изгуби!

Млади људи срдачно притискиваше руке један другом, пак се онда растадоше.

XIX.

Прво осећање, које овлада Јеленом када се пробуди, беше неки радосни страх. „Је ли можно? је ли можно?“ питаше она себе, и срце јој се топило у срећи. Успомене навале на њу ... она се изгуби у њима. За тим опет настане у њој онај блажени, свечани мир. Али још тога јутра овлада опет Јеленом неки немир а ндуших дана беше опет сетна невесела. Истина да је већ знала шта је хтела, али од тога јој није било лакше. Тај ненадни састанак баци је на увек из старог колосека: већ више није стојала у њему, била је далеко, а међутим је све бивало по свом обичном реду као да се није ништа изменило; живот је текао као и пређе и надао се да ће Јелена у њему учествовати и суделовати. Она покушаваше да пише писмо Инсарову али и то јој се није дало: речи на хартији јој изгледаху мртве и лажне. Дневник свој је завршила, и под последњи редак је дугачку линију подвукла. То јој беше прошлост, а она је сада мислима и читавим створом својим ишла у сусрет будућности. Седити као до сада са матером, која о свему ништа ни слутила није, пак слушати разговор њезин, одговарати, и у опште се с њоме разговарати — чињаше се Јелени неки грех, она је осећала да се пред њоме претвара; стидила се, премда је уверена била да нема за што; и често се поражала у души јој нека не-

Digitized by Google

одољива жеља, да све матери искаже. „Али на што“ мишљаше опет, „ни је ли ме могао Димитрије одма од оног бунарчића одвести собом, куд му драго? Ни је ли ми рекао, да сам жена његова, пред богом и светом? Пак онда на што сам ја овде?“ Овако би она често размишљавала па би се увек туђила од свију у кући, и од самог Увара Ивановића, који је за цело најмање тако што слутио, тек је као обично, по ваздуху прстима махао. Она не могаше више будна сањати: као олово притискиваше је неки непокретни и мртви терет; баш као да је све укоравало, говорећи јој... али ти си ипак наша. И скотови, тице и пси гледаху је — барем њојзи се тако чињаше — неповерљиво и злобно. На послетку се она стаде стидити својих осећаја „ово је опет моја кућа, моја родбина и отаџбина,“ мишљаше она... „Није то више твоја отаџбина,“ говораше јој неки чудновати глас. Она се поче плашити и презирати своју малодушност. „Тек што се започела беда, а ја сам већ почела губити стрпљење.... То ли сам обећала?...“

Јелена још дуго није могла владати собом. Тако прође и друга недеља дана.... На послетку се умири и навикне на свој нови положај. За то време је написала два писамцета Инсарову, која је сама на пошту предала: собарици их она ни пошто поверавала није. У писмима га је звала да им дође у госте, и некако му се увек надала.... али у место Инсарова приспе лепог једног јутра из Москве Никола Артемевић.

XX.

Још нико у кући није запамтио на лицу поручника у оставци, Стахова, тако кисео а уједно самосвестан и важан изражај, као тога дана. Он полагано уђе у гостинску собу, у горњем капуту и шеширу на глави, пак стално корачајући и лупкајући са петицама приђе огледалу, дуго се огледаше неком мирном строгошћу загризајући усне. Ана Васиљевна га, као обично прими са узбуђењем и неком тајном радошћу; а он нити је шешир скидао нити се тај дан поздравио с њоме, тек је Јелени ћутећи пружио да пољуби његову руку, на којој беше још рукавица. Ана Васиљевна га одма стаде распитивати за здравље његово — но он јој не одговори. Дође Увар Ивановић. Никола Артемевић га тек погледа некако са висине, пак рече: „ба!“ С њиме се он увек ладно понашао, премда је признавао у њему „трагове праве крви Стаховљевих.“ Познато ће бити, да су скоро све руске племићке породице уверене да има породичних свој-

Digitized by Google

става, која су искључива својина њихова. Сада дође у собу Зојч, пак седе на спрам Николе Артемевића. Он се накашље, седе у наслоњачу, пак запште каву, и тек онда скиде шешир. Донесоше каву; кад је Никола Артемевић попио једну шољу, погледа све редом пак рече кроз зубе: „sortez s'il vous plait“ и окренув се жени дода: „et vous madame, restez, je vous prie....“

Сви изађоше до Ане Васиљевне, којој је од забуне читаво задрхтала глава. Тако озбиљно понашање мужа њезиног је њу јако збунило, она се некоме чуду надала:

— Шта је за бога? запита она, чим се врата затворише. Он је равнодушно погледи.

— Ништа особито, али какав је то у вас начин, одма изгледате као некаква жртва? — Ја сам вам само хтео јавити, да ће мо данас имати на ручку једнога госта.

— Каквог госта?

— Име му је Курнатовски, Егор Андрејевић. Ви га не познајете? Он је обор-секретар у сенату.

— Пак тај ће данас код нас ручати?

— Да.

— Пак за то су морали сви из собе изаћи, да ми то кажете? Никола Артемевић је опет погледа, али сада некако пропички.

— Ви се томе чудите. Али чекајте мало, пак ћете се још више зачудити.

Они обоје ућуташе.

— Ја би желила, поче она....

— Ја знам, да сте ме ви увек држали за „ненаравственог“ човека, упаде јој у реч Никола Артемевић.

— Ја! прошапута она упрепашћена.

— А може бити, да ви имате право. Нећу одрицати, да сам вам кад и кад дао повода да о мени тако мислите — (коњи суре боје! пролети кроз главу Ани Васиљевној), премда морате и то признати....

— Та ја вас ни мало не кривим, Никола Артемевићу.

— C' est possible. Унапред вам кажем, немојте мислити да ћу се правдати. Мене ће време оправдати. Али мислим да ми је дужност уверити вас, да се знам бринути о.... о срећи поверене ми.... породице.

„Шта ће све то рећи?“ мишљаше Ана Васиљевна.

— На пример, настави Никола Артемевић, — моја ћи Јелена. Не налазите ли ви да је већ време, да и она ступи ногом на стазу.... оћу да кажем да се уда. Сво то њезино умствовање и човекољубље је лепо, али само до неког степена, и

Digitized by Google

неких година. Сада је мислим већ крајње време, да изађе из магле, и друштва разних уметника, ђака и свакојаких Црногораца, пак да већ и она постане оно, што смо ми сви.

— Како да разумем ваше речи? питаше Ана Васиљевна.

— Изволите ме саслушати, одговори Никола Артемевић. — Рећи ћу вам без околишења: ја сам се ближе упознао са тим младим човеком, господином Курнатовским, и то са том намером, да ми он буде зет. Надам се да чим га видите, нећете ме осуђивати, нити рећи, да сам пристран. (Никола Артемевић се говорећи наслађавао својом речитошћу.) Он је човек особито изображен, правник, понаша се врло лепо, има тридесет и три године, обор-секретар, колешки је саветник, има орден станислављев. Увидићете дакле да ја нисам од оних pères de comédie, који само траже титуле; а ви сте ми сами рекли, да се Јелени Николајевној озбиљни људи допадају: Егор Андрејевић је у својој струци први чиновник. А с друге стране знам да моја ћи има ту слабост, те особито великодушне поступке уважава. Дакле знајте и то, да је Егор Андрејевић, пошто му је можно да живи од своје плате, одма уступио својој браћи одређену годишњу своту, коју му је отац давао.

— А ко је његов отац? запита Ана Васиљевна.

— Отац? Отац његов је такође знаменит човек у својој струци, наравствености је огромне, un vrai stoicien, он је мајор у оставци, и управитељ свију добара грофова Б.

— А! рече Ана Васиљевна.

— А! шта а? прихвати Никола Артемевић. — Нисте ли већ и ви заражени предрасудама?

— Та ја ништа нисам казала, поче она....

— Није истина, казали сте: а!... Но како му драго, ја сам мислио да је нужно да вас обавестим како ја мислим, пак сада се надам, да ћете господина Курнатовског примити á bras ouvert. Он није никакав Црногорац.

— То се разуме; ваља одма позвати кувара Ваньку, да још које јело зготови, рече Ана Васиљевна.

— У то се ја не мешам, рече Никола Артемевић, пак устаде, узе шешир, и звиждучући оде у башту. Шубин га опази кроз прозор своје собе, пак исплази језик на њ.

Десет минута пре четири сата, зачуше се кола поред стана Стаховљевих, из којих изађе млад, озбиљан човек, просто и укусно одевен, пак се одма даде пријавити домаћима. То беше Егор Андрејевић Курнатовски.

Digitized by Google

Ево шта је други дан између осталога о њему писала Јелена Инсарову:

„Честитај ми, драги мој Димитрије, ја имам младожењу. Отац се с њиме упознао чини ми се у енглеском клубу, пак га је позвао у госте, тако је јуче код нас ручао. То се по себи разуме да још јуче није дошао као прави младожења. Тек ми је моја добра мамица, којој је отац саопштио, пришапнула на уво, какав је то гост. Име му је Егор Андрејевић Курнатовски; и служи као обор-секретар у сенату. Пре свега ћу ти описати спољашњост његову. Он је омален, много нижи од тебе, лепога је стаса: црте лица су му правилне, косу носи сасвим кратко оцечену, и велику, у средн избријану браду. Очи му нису велике (баш као твоје) црне су и бистро гледе, усне широке, у очима и на уснама му је увек неки званичин осмејак. Понашање му је просто, говори разборито, и све је у њему некако промишљено; и кад ходи, кад се смеје, кад једе, једном речи као да увек неки посао врши. „Како га је проучила!“ помислићеш можда ти. Јест, али само за то да га теби опишем. Пак како да не проучавам свога младожењу! Још има у њему челичности... нешто сујете, али при том — и поштења; кажу да је он заиста врло поштен човек. И ти си челичан, — али не као овај. За столом је до мене седио, а преко од нас Шубин. Најпре се говорило о неком индустријском подузимању: кажу да се он у томе особито разуме, и да једаред у мало што није захвалио на служби, само за то да се прими управе над неком фабриком. после тога Шубин поче о позоришту говорити; ту се господин Курнатовски изјаснио, морам признати без лажљиве скромности, да о уметништву ништа не разуме. То ме је опоменуло на нас двоје.... али сам опет мислила: није тако, ја и Димитрије ипак друкчије схваћамо уметништво. Он као да је хтео рећи: ја се истина у томе не разумем, али оно и није нужно, тек се у добро устројеној држави дозвољава развитак његов. Према Петрограду, и comme il faut, је он доста равнодушан: што више једаред се назвао пролетарцем: ми смо рече он, тежаци. Ја сам помислила да је то рекао Димитрије, не би ми се допало, а овај нека говори, нека се хвали! Са мном он беше врло љубазан; но мени он покрај свега тога опет изгледаше тако, као да говори са мном скромни, врло скромни пачеоник. Егор Андрејевић кад оће кога да похвали, увек ће рећи: тај човек има своја начела, то му је најмилија реч. Још мора да има поуздања у се, да је вредан, и способан да се жртвује (видиш: да нисам пристрана) али за своју сопствену угодност, но при том је он

Digitized by Google

опет деспота. Не би желила допасти његових шака! На послетку је била реч о подмићивању.

— „Ја верујем рече он, да много пута онај, који се даде подмитити, није крив: већ по околности не може друкчије да чини, али опет кажем, да кад га у томе ухвате, ваља га обесити.

— „Невиног обесити? запитам ја.

— „Да, ради начела.

— „Каквог начела? Запита Шубин. Курнатовскога та питања нити збунише, нити им се он зачуди, но сасвим мирно рече: о томе не треба трошити речи. — На то мој отац, који га, као што сам приметила, особито уважава, рече, да за цело не треба ни говорити, и ту се, на моју велику жалост, тај разговор прекиде. Пред вече дође Берсенев, пак се и он стаде с њиме препирати о науци. Још нигда нисам нашег доброг Андрију Петровића видила у таквој ватри. Господин Курнатовски није одрицао корист науке, свеучилишта, и т. д. . . . али ја сам опазила да се Андрија Петровић није слагао с њиме. Онај на све то гледи као на какву ћимнастику. После ручка ми приђе Шубин пак рече: упоредите сада овога са неким другим, (твоје име он не може да изговори) — обојица су практични људи, пак опет каква је огромна разлика међу њима: онај истинити, живи, из живота идеал; а овде ни дужносног осећања нема, већ само званична часност и радење без сваког садржаја. — Шубин је разуман младић, његове уместне речи сам добро запамтила: а по моме уверењу, ова је разлика између вас двојице: ти верујеш а овај не, с тога што он сам себи не верује. „Касно је отишао наш гост, али је мамица опет за то улучила времена да ми рекне да сам му се допала, и да је отац ван себе од радости . . . Можда је и о мени казао, да имам начела? А ја у мал' што не рекох мамици: врло ми је жао, али ја већ имам мужа. Боже мој! за што тебе отац тако не воли? Са мамицом би смо још лако изашли на крај . . . .

Драги мој! Ја сам ти с тога тако потанко описала овога човека, да ми време прође, јер сада ја без тебе не живим, само на те мислим и онда те видим и чујем . . . . Очекујем те али не у нашој кући, камо си намеравао доћи — представи си како би нам било непријетно то укочено понашање! А знаш ли где ти пишем ово писмо? — у оној шумици . . . Волим те, пак сада остај ми због, драгане мој!“

(Наставиће се.)

Digitized by Google

СРПСКЕ НАРОДНЕ ПЕСМЕ

из збирке Манојла Хрваћанина.

Лахко ти је познати ђевојку,
Која но је љубљена код мајке,
Бјело јој је потавњело лицце
Као чедо у немиле мајке,
Црне су јој очи помућене
Као књига у неука ђака.
Ње би била жена к'о ђевојка
Кад је жена ружа разцвађена
А ђевојка пупољак од руже
Киша пада ружица опада
Сунце спја пупољак развија.

У Ускоцима (у Славонији.)

Послао Мијо туње по обору,
Туње по обору карапфил по двору,
Навади се Јеле туње побрати,
Туње побирати, карапфил тргати.
И засједи Мијо туњи за стабаље.
Али иде Јеле туње побрати,
Туње побирати, карапфил тргати.
Ухвати је Мијо за бијелу руку.
Ал' говори Јеле: немој мене Мијо,
Посла ћу ти Мијо два моја порука.
Два моја порука, двп љепе ђевојке.
Ал говори Мијо, што ће мени Јеле
Два твоја порука, двп љепе ђевојке
Кад си мени Јеле ти дошла у руке.

У Ускоцима.

О ђевојко ђевојчице,
Што те није ђе вићети,
Јал' у пољу јал' у колу,
Јали рано пред овцама,
Јали касно пред волови,
Јал' ти неда стара мајка.
Мени мајка и не брани;
Ал' ја нећу сама поћи,
Јере си се ти фалио,
Да си мене преварио,
Варајући обљубио;
Кад' јуначе бог т' убио,
Кад те нисам ни видила,
До ли лани у механи,
Пијућ' вино на тепаји,
Твоје друге на водици,
А ти самном у бостању
Тере береш лимунове,
Нит' су зрели нит' зелени,
Већ' најбољи за берење,
А ти душо за љубљене.

У Ускоцима.

СВАКА НОВИНА ИМА ПРОТИВНИКА.

У исто време роди се не мали немир због нове науке. Пов ап., 19. 23.

Тако је било пре 1800 година, тако је било небројено пута пре и после тога; па зар да се чудимо, што је и данас тако? Свугди, не само у Јефесу, има силесија кујунџија, који се срдише на нову науку христову, јер им се умали заслуга, коју имадоше правећи старе идоле. Ако они и не заслужују фалу с тога, што су се противили новој науци, али им се ипак може опростити, јер су и они људи. Колари и ковачи противе се да се друмови поправе. Али кад би одговорили на неко друго питање могли би доћи до занимљива послетка. Због чега бива не-

мир кад се каква новина уводи? Да ствар није нова не би никог узбудила; за што је дакле нова и коме се чини да је нова? За цело не свима, јер у повесници развитка људског ништа не бива из ненада, ништа не пада с неба.

Посмотримо ли како се сваки појединац изображавао то ћемо лако изнаћи узрок, за што је свака истина, кад су је тако јасно изрицали, да је дошла до ушију мноштву људи, исте изненадила, за што су је примили као нешто сасвим нечувено. Нећемо овде да говоримо о нижим, пучким редовима. Што глава, која мисли, изнађе и људству преда то тек доцније допре до нижих слојева друштвених као год што талас, којега у воду бачени камен направи, тек доцније о обалу удари. Пре неколико година написао је један лекар једну књигу о анатомским, физиолошким и медицинским назорима у мекленбуршког пука, па је нашао грдно незнање и предрасуде, тако да ће требати стотинама година докле се тај народ колико толико отргне од своје глупости и незнања. Има једна реченица, која се често употребљује. Каже се обично за кога: „Тај је све узучио!“ А ту се мисли, да је он сво знање и науку поцрпио, па му више ништа не треба. То доказује како већи део друштва људског нема појма о знању и науци. Јер већина тих „учених људи“ само се дотле књигом и науком бави докле је у скамији, а, чим изиђе из ње, одма баци књигу у запећак и остане на оном ступњу, до којег је у школи дошла. Што наука и развијање духа људског напредује, то се њих не тиче, на то они и не пазе, нико од њих то не слути. Ови се људи чудом зачуде, кад после неколико година до њих допире сасвим нова наука са оних истих катедара, са којих су и они знање своје добијали. Ако се та нова наука са њиовим појмовима не подудара, онда је лажна, онда је одма анатемишу. Тако сваки напредак, који је наука учинила развијајући се органички сама из себе, множину увек изненади и учини јој се као нешто нечувено, као да је с неба пало.

Морамо овде споменути један сталеж, који се у изображену класу рачуна. Он је — наравно да има и изузетака — много стотина година заостао за напредним духом времена. То је свештенички. Он је „све изучио“ још у 5. и 6. веку после христова рођења и остао је непрестано на ондашњем становишту. Тај се сталеж још и дан данас забавља решавањем истих, из источњачког и западњачког незнабожачког доба узетих, тајанствених, религијозних гатака и загонетака, које здрав разум никад неће одгонетнути моћи. И то тај сталеж непрестано ради и непомишљајући да вековима заостаје за духом напредног света

Digitized by Google

и да се све већма и већма отуђује од њега. Од иљаду примера да наведемо само један. Дворски проповедник краљице енглеске, члан више учених друштава, издаје у години 1867. књигу једну, која има 414 страна, и у њој са највећом озбиљношћу доказује, да ће свет пропасти на крају 1868. и при почетку 1869. године. А то све доказује наводима из „откровенија" јованових. Да и неспомињемо овде посланице првосвећеника једне и друге вере, које су такође јако заостале за духом времена! Па какав је тек калуђерски ред! Како ли он ускубури кад у ћелију му заведе свежи духовни живот новијег доба и кад га отргне од духовне му ране, што је још у средњем веку усољена и осушена па тако сачувана; како се они убезекну кад у једаред дознају у каквој је грдној противности њиово знање са напредним духом данашњег човештва. Онда се у овом или оном пробуди очајна раброст; да не би себе напустио и оборио усуђује се он и обара целу иљадугодишњу повесницу и напредак, који је човештво учинило и доказује, да су његови назори, који су иљадама година стари, бољи и умеснији. Ови чудњаци гледе презирањем на своје другове, који покушавају, да се измире са новијим духом, и они се поносе што су доследни и непоколебљиви у своме незнању. Заиста кад би то била истина, што они бране, морао би човек завидити тој дурашности њиовој! Али је сасвим противно истини! Тако исто противно као и мнење онога старца у Јени, што до своје смрти, а умрьо је пре неколико година у 96. години живота, тврђаше да нема жељезница, и који пријатељима што га тедоше одвести до жељезничке станице, да га увере, одговори: „Јест! да после исмевате старог човека, који се дао од вас преварити. Ја опет кажем да нема жељезница без коња!" Ова доследност заслужује признања и ми би и свима осталим противницима напретка то исто признали, само да су тако доследни, па да доказују, е и земља није округла и да Америка није изнађена. Јер обоје је противно старим јеврејским скаскама као и кретање земље око сунца, а познато је да је црква дуго време осуђивала оне, који су уверавали да има антипода — протуножаца — Та ће господа наравно одговорити, да је проналазак Амарике сасвим друго штогод. Али овај је приговор ипак доказ њиовог незнања. Кад је Коперник писао, онда је да богме то било још хипотеза — узимало се тако — али данас је тако исто доказано, да се земља окреће око своје осовине и око сунца као што се за цело зна, да је пронађена Америка.

(Наставиће се.)

Digitized by Google

НЕШТО ИЗ ХИМИЈЕ.

По немачком од Владана Арсенијевића

Први део.

X.

Већ смо рекли, да се дисањем човековим загреје тело, као што се ложењем загреје пећ.

Сви људи имају известан степен телесне топлоте, који је у век и у свако доба један и исти, па било лето или зима, припека или студен. Та се топлота каже топлота тела или крви, а износи на својих 29 степена. Та топлота у нутри у телу не сме постати ни већа ни мања, јер иначе мора наступити болест или смрт, Она мора остати у век једна и иста, а то и бива удиљ у здрава човека, док може да једе и да дише.

Сва маст, што је човек узима у себе, као и све материје, које се у телу претуре у маст, највише су тога ради, да одрже тај степен топлоте. Маст се састоји из угљика и из састојака воде. Угљик је гориво, а састојци воде под известним околностима хладе знојем тело. При дисању, где увучемо у себе кисик, споји се кисик с угљиком и постане од туда угљена киселина, а при томе се спајању развија топлота.

Те чињенице разјашњују многу појаву, која је иначе била недокучива и недохитна. Од куда једемо у зиму више и можемо поднети и маснија јела, него у лето? — То је од туда, што се у зиму брже расхладимо, и с тога морамо јаче дисати, да би се загрејали. Али за јаче дисање ваља више угљика у телу те с тога морамо јести више и маснијих јела, него у лето. Тога ради не треба нимало да се чудимо, кад у вечноме леду на северу пију људи рибњу маст и једу и само лојане свеће с ваљаним прохтевом, докле се у топлим крајевима једе само мало меса, а масно им је месо шта више и отужно. —

За што онај, који седећи живот проводи, мање једе? За то, што при седењу мање дише, па по томе и много угљика не потроши. Али за то и лакше назебе, него онај, који се много креће, па по томе и јаче дише и више ваља да једе. — Дисање и једење подједнако служе на то, да загреју тело, као што промаха и гориво подједнако служе на то, да загреју пећ.

Наравски, да ће сада запитати који читалац наш: где је та ватра у телу, која је у пећи потребна, да састави из кисика и угљика угљену киселину?

У одговор на то питање морамо га опоменути, да, као што смо већ рекли, ватра није ништа особито, што постоји изван

Digitized by Google

хемијског поступка, него скоро сва ватра, што је образујемо и ширимо, јесте само појава у хемијском поступку. — Овде смо сад опет добили згодну прилику, да речемо још коју о хемијском поступку.

Признато је правило, да у век, када се два тела споје хемијски, бива то под изменама топлоте.

У појединим приликама можемо се веома лако уверити, како постане топлота без ватре само као појава природна поступка. Кад у чашу хладне воде успемо нешто мало хладне сумпорне киселине, вода се од отог тако угреје, да се често пута распадне чаша. Ако правимо опит у земљану лонцу, па кад ставимо онда руку на њ, изгледа нам тако, као да у лонцу има врела вода. А и пак беше вода по себи хладна, а исто тако и сумпорна киселина. Топлота је постала истом у оном трепутку, кад су се обе материје смешале једна с другом. — Исто је тако познато, кад се хладна вода поспе по негашену кречу, да постане од туда веома врела кречна каша. То нека је доказ, да се топлота може развити као појава при природну поступку, а сада ћемо одмах видети, да то бива скоро при свима хемијским поступцима.

XI.

Веома је важно, да се за познавање хемијских поступака зна, да су они увек спојени с појавама топлоте! само што не бива у појединим приликама по све приметно, докле се у другима појављује са свим белодано. Ево како то бива:

Знамо већ, да шездесет и пет хемијских праосновака теже за тим, да се једно с другим споје: ама је та тежња веома разнолика. Докле се на прилику кисик с металом једним, који се каже по имену калијум, тако лако и брзо споји, да можемо чист калијум задржати само у каменом уљу, где нема кисика, — спаја се кисик са златом сила теже, тако да можемо оставити сребро у влажну ваздуху, а да не заврђа, то јест, а да се не споји с кисиком из ваздуха. Гвожђе или цинак сила се лакше споје с кисиком, и метнемо ли који од отих метала у влажан ваздух, то ће се превући кором, која је у гвожђа рђа и зове се рђа, а у цинка бело мрка, но се каже цинков оксид.

С тога с пуним правом велимо: Кисик и калијум имају велику тежњу, да се споје једно с другим. Кисик с гвожђем спаја се већ мање крепко, кисик с цинком још мање, а кисик са златом необично мало.

Digitized by Google

Што се тиче топлоте, која се развија при тима спојевима, можемо у томе поставити за правило ово: Кад се год два тела спајају веома крепко, топлота се измени веома јако. Топлота може при томе поступку бити тако јака, да запаљиво тело какво букне у пламен. Ако је спајање мање крепко, то ће и топлота бити мања, а у неким се случајима једва може и да примети.

Ово ћемо сада разјаснити некојим примерима.

Кад бацимо парче метала калијума у тањир напуњен хладном водом, то је тежња тога метала, да се споји с кисиком тако голема, да се вода химично раствори. Вода се, као што ћемо доцније показати још из ближе, састоји из кисика и водика. Водик је запаљив газ. Калијум кад дође у воду, има толику силну тежњу, да се споји с кисиком, да одузме води кисик, па се сад кисик, који је од пре био у води, споји с калијумом. Но то је спајање тако жестоко, да се калијум усија. Од туда и зрно од метала калијума, које је иначе хладно, усија се и пшти, кад се баци у хладну воду. У томе се показује још једна занимљива појава. По што вода изгуби свој кисик, то се из воде подигне водик у вис. Водик је запаљив газ, па се запали од усијаног зрнета калијума и почне горети. У томе видимо чудноват призор, да се прво метално зрнце тиме усија, што се баци у хладну воду, а друго, да се и сам састојак један воде запали.

Свак ће сада и из отог опита увидети, да је топлота само производ химијског поступка, да топлота даље често пута постане тако велика, да се пламен развије, и свако ће нам веровати, кад му речемо, да топлота постане химијским путем и без пламена. Сад ће се моћи боље схватити, да се и у нашему телу развија и подржава телесна топлота само химијским поступком, што га производимо при јеђењу и дисању угљиком и кисиком.

(Наставиће се.)

ПОДЛИСТАК.

Госпођа Хезардова.

Приповетка из енглеског живота.

Сибила Стентонова стајаше на прозору, гледаше у небо пуно звезда и желаше да дозна да ли је и у будуће очекује такав једноличан живот као што га до сада прожива. Она беше гувернанта једној старој госпи и нико и незнађаше како је њојзи горка она кора леба коју заслуживаше.

Digitized by Google

Она је живила у лепој, дивно намештеној кући, имала је добру плату, лаке дужности — и опет јој се није милило живити! Друге девојке, које нису биле тако лепе као она, наћоше обожавалаца и постадоше срећне жене, а њојзи не дође још ни један једини просилац!

— Ја ћу канда умрети као стара девојка! уздаше Сибила: — за ме нема романа или појезије. Све је сува проза. Та ваљда има шта више у животу, иначе не знам за што би толико тежила за њиме?

— Госпођице Стентонова, девет је сати а кавез папагајев још није покривен, повиче госпођа Хезардова из своје собе, која беше напередо.

Сибила уздаше. Папагај беше један део прозе. Ту ти је био папагај, канаринка и псетанце. Све троје је једнако мрзила. Окром тога мораде у вече из једне збирке проповеди читати а у јутру лажне зулове своје старе госпе коврчити. Даље мораде правити и украшавати капе и најпосле ићи и куповати по вароши.

— Требало би да ми је ова канаринка мила, рече она горко: — да сам ја као друге девојке то би можда и било тако, али ја би најволела да јој отворим кавез па да је пустим на поље, ма да је кавез најсигурније место за њу као ова кућа за мене.

И онда је читала Сибила — која је све ово премишљала али ништа није говорила — 49. проповед пречасног Павла Предестина и најпосле рече она својој старој госпођи лаку ноћ и оде спавати. Она спаваше дуже но што би требало и пробуди се у том уверењу, да је већ доцкан и да још није наковрчила лажне зулове госпође Хезардове, који лежаху на столу. Сибила се обуче на врат на нос, наковрчи зулове и држећи их у руци оде, као обично, нагло у собу госпође Хезардове.

У сред собе застаде она чудећи се — јер госпођа Хезардова умотана у шал и у својој јутарњој капи забављаше се са једним младим човеком, једним врло младим господином, који кад она у собу ступи у њу поглед свој упре тако, да је готово са свим заборавио на госпу.

— Ништа, ништа, госпођице Стентонова, рече госпођа Хезардова, то је мој сестрић. Он зна, да ја носим зулове, и за што то да не чиним, кад је то сад у моди? Фреде, ово је госпођица Стентонова Сибила, метите зулове на мој сто за облачење.

Сибила учини то и побегне у побочну собу.

— Врло је лепа, рече Фред својој тетки.

— Она је врло добра, то је још боље, одговори госпођа Хезардова: — лепота је пролазна. Видићемо се о доручку, Фреде.

И госпођа Хезардова повуче се у своју спаваћу собу и остави сестрића да се забавља како знаде. Он оде у башту.

То беше први састанак али не и последњи.

Сестрић, који беше као неки путујући камен, по ком не беше још

маловина нарасла, беше послан тетки својој, да она направи од њега што-год, да га препоручи гдигод или да му нађе посла каква.

Мати, која беше у великој незгоди, која имађаше многе бриге а мали приход, назначила је то у писму у коме не беше никакве свезе и даде свом најстаријем сину да га понесе собом. И као што рече госпођа Хезардова, не остаде јој ништа друго него да учини по вољи својој сестри, која себе ни мало не познаваше и ни онда када даде своју руку Фредовом оцу, према коме беше врло равнодушна и који пошто упропасти себе и своју породицу уби се у дворани за игру и увећа још бригу својих сродника.

Фред остаде код своје тетке, која му својим упливом на скоро набави место једно, на ком је — ако труда и вештине узима — имао изгледа да ће далеко дотерати.

Тако је у кућу дошло ново лице — нов корак, нов глас. Прођоше дуготрајне, мирне зимске вечери. Од сад се говорило и церекало у малој соби теткиној. Госпођа Хезардова пробуди се из мртвила, у које стара госпа лако упадне, када са младом девојком сама живи и она сама рече, да јој је тако као да се за десет година подмладила.

Она иђаше са Фредом у оперу и узимаше собом увек и Сибилу; она позиваше мало друштванце и увек је том приликом бивала напредно весела. А Сибили — е и њојзи дође живот врло весео, ал не с тога што посећиваше оперу и што настаде нов живот у кући, но што њен властити живот задоби мало појезије.

Фред започе да јој изјављује љубав.

Има људи, који лагано, обазриво траже пута у срце женско. Фред не беше такав. Његови погледи, цело понашање му говораше још из почетка: „Ја вас љубим и најсретнији би био кад би и ви мене љубили.“

Овај дивни млади Фред, који беше раскалашан, весео и љубави достојан, и који увек лепши изгледаше но остали млади људи, који у истини беху лепши у стасу и лицу, задоби срце сибилино врло лако и врло наравно. Ако и не беше озбиља осетљив и не имађаше скромне мудрости, то га ипак љубљаше Сибила у толико више. Она беше сита озбиљности, мудрости, бриге и озбиљних мисли. За њу беше баш као што треба млад човек, с којим би могла смејати се и торокати, који узима све са шаљиве стране и који није ни тражио да га држе за мудра.

Можда би за њу било боље да је заволела онога професора, који је написао речник и који је каткад долазио госпођи Хезардовој на теј и увек је доносио у цену своје рукописе, али она то не учини. Она благодари богу, што јој посла младо свеже пролеће, које настаде у животу њеном, од како се упознаде са Фредом, који никад није у свом животу имао бриге или, што је готово то исто, није их бар примао срцу. Ма-

Digitized by Google

слимо да смо тиме доста рекли, ако кажемо, да је он њу љубио и да се она тој љубави одазвала.

Није можно погодити, гди су биле очи, уши или мозак госпође Хезардове кад није ништа видила од онога што се збивало. А да није видила доказала је тиме, што се једног јутра јако зачудила, када је ступила у у собу, па опазила, како Фред Сибили изјављује љубав.

Госпођа Хезардова застаде, баци гњеван поглед на обоје и запита подсмешљивом учтивошћу:

— Смем ли питати шта то значи?

— То значи одговори Фред, да сам ја баш сад молио госпођицу Стентонову да буде моја жена.

— А шта је она рекла? запита госпођа Хезардова.

— Шта сам могла рећи ја, која Фреда тако јако љубим? запита Сибила.

Госпођа Хезардова спусти се на столицу.

— А на мене нисте ни помишљали? рече она.

— О јесмо, викну Фред, тели смо да вам то кажемо.

— Фала ти, рече госпођа Хезардова још подсмешљивије но пре: — фала ти велика. Али шта ће бити, ако ја рекнем, да ту свезу не добравам, а?

Фреду се засијају очи.

— Ја сам пунолетан рече он.

— Твој лебац и твоје масло зависе од моје речи, одговори му стара госпа: — ја сам богата као што знадеш. Намерна сам да ти доста оставим, Фреде, ако ме услушаш; а ви Сибило Стентонова, и ваше место нешто вреди, а ја не би заборавила ни вас у својој последњој вољи. Оканите се дакле таке лудорије. Кад би се вас двоје узели то би доиста леп пар људи био! Ево, Фреде, госпођице Робертове, богате наследнице, а што се тиче вас, Сибило, ето професор Стургон, који пише онаки леп речник и који је врло паметан човек, с којим би се ви могли поносити — он се не шали ни мало са својом просидбом. Мислим да сам доста рекла. Опрости ћу вам сву садању лудост, само је се од сад оканите али немојте ме једити, јер ја ћу те, Фреде, начинити пуким убраком, и госпођа Хезардова остави собу намигнув на Сибилу да иде за њом. Сибила се заустезаше.

Фред, коме очи севаху и образи пламтијаху, полети њојзи.

— Љубљена девојко, рече он: обећај ми, е се нећеш дати наговорити од ње, да се растанеш са мном.

— Немој толико, Фреде, жртвовати за ме, рече Сибила: — помисли само, да је она богата, да је она....

— Шта ме се тиче њено богатство! викне Фред. Ја имам руке, очи и добро здравље. Ја ћу сам себи своје имање набавити. Волијем тебе но

Digitized by Google

сво благо целог света, само ако ти ћеш да живиш са мном, који ти немам ништа да дадем, до све своје срце.

Сибила му пружи руку и њихов уговор беше склопљен; онда се расташе.

После два дана донесе Сибили слушкиња Варвара Друлерова писамце, и она јој даде одма и одговор. Истога дана пошла је Сибила у шетњу, која дуго трајаше, јер она уђе чак у најунутарњију варош. Тамо нађе на једном углу Фреда, и обоје се узеше испод руке. Сибила је имала на себи своју најбољу аљину а и Фред се укусно обукао. Они се упуте једној малој парохијалној кући, која стојаше близу једне цркве. Фред звони. Слушкиња их одведе у једну велику собу. Чекајући тамо скидаше обоје спољашне рукавице и под њима се указаше беле рукавице, које мора имати сваки, који се венчава. Очевидно беше, да ће се овде нешто важно да збуде. Слушкиња погоди шта ће ту да буде и јави своме господару „да су дошли младенци.“ И попа и пошиница корачаху низ степене а на лицу им беше она умиљата смеса од збиље и смеја, која је приличила таком тренутку; јер, као што је лако било погодити, Фред и Сибила дођоше с том намером пароху, да се венчањем споје за цео живот.

Ту се проговори неколико учтивих речи — млада беше румена од стида — младожења узбуђен — аљина пошиничина запушта и сви сви очекиваху, да започне церемонија, кад неко бесно повуче звоно на вратима и један познати глас повика:

— Није код куће — није него још нешто. Покушај само да ме заустављаш! Ја ћу да идем у собу, и госпођа Хезардова корачаше или управо јурне у собу, а лице јој беше све црвено и иначе беше сва узбуђена — а слушкиња попина сва уплашена викаше:

— Силом је ушла; нисам могла да је задржим.

— А! баш сам дошла као што треба, викну госпођа Хезардова: — још се нисте венчали. Тели сте да ме преваритe? Добро. Ја ћу ти, Фреде, направити један предлог — јер ти си син Летике, моје сироте сестре; избиј себи ту лудорију из главе и ајде са мном кући, па ћу ти оставити све своје имање.

— Ви сте моја тетка, викну Фред, а и стара сте госпа, с тога ћу покушати да будем љаднокрван; али, тако вам бога, реците ми за што ме ви држите! Ја — ја — почните, господине, ваше церемоније.

— Чекајте још један тренут, рече госпођа Хезардова. Сибила љубимче моје, ја сам према вама била врло добра Ајдемо кући са мном; све ћете ви добити. Њему нећу ништа оставити. Ја....

— Госпођо Хезардова, рече Сибила, ви сте били према мени врло добри и јако ми је жао, што вас вређам, али да ми дајете цео свет не би ме могли сада навести да оставим Фреда.

— Он ће бити просјак, одговори стара госпа.

Digitized by Google

— Онда ћу му помоћи просити, рече Сибила: — зар сте заборавили — та ви сте сами били некад сретна супруга — да има ствари, које су драгоценије од сребра и злата?

И сада полети госпођа Хезардова и загрли Сибилу ватрено.

— Та знам, чедо моје, рече она: — зар ти то писи прије знала, дете моје? Како сте се могли тако дати преварити? Ја сам вас обоје само кушала — да видим да ли се волите, да ли сте према мени поштени и верни? Да сте зарад мојих новаца једно друго оставили, то не би ни једно од мене ни једног пена добило. Како сам могла знати да ти не волиш Фреда за то, што је он мој наследник? Како сам могла знати, да ли је ваша љубав озбиљна докле је нисам искушала? Ја сам вас обоје искушала — знала сам одавно да једно друго волите, читала сам ваша љубавна писма, чула сам све ваше намере и при том ми паде на памет да Варвара Друлерова, која је носила ваша писма, седи још у колима и да је морам овамо довести, да буде при вашем венчавању. — И док је тако госпођа Хезардова стајала ту у најбољем расположењу, док је Варвара, која беше на главу метла своју најбољу капу, кашљуцала, док је пошпиница из саучешћа сузе проливала а младожења смешио се, свршио је према слабостима људским трпељиви свештеник обичну церемонију венчавања. Онда узе госпођа Хезардова младенце собом у кола, одвезе их својој кући, и учини их, као што свет говораше, својим наследницима.

С.

Књижевне белешке.

* Изишла је нова књижица, којој је наслов: „Мисли о важности, правцу и средствима унапређавања књижевности српско-хрватске. Написао Ог. Утјешеновић—Острожински.“

Садржај је ове књижице: Увод, у коме се говори о томе шта је и на што је књижевност, за тим се разлаже 1. О књижевном писму нашем. 2. О обрађивању народног језика као књижевнога. 3. О правцу стварне радње књижевне. 4. О повременој штампи. 5. О критици критике. 6. О књижевним заводима и задругама за распростирање књижевности, с погледом на таке задруге у Чешкој. 7. О књижарској трговини страпској (поглавито немачкој) и нашој каква је сад. Један начин о уређењу наше књижареке трговине. 8. О меценатству књиге наше.

Ова се књига продаје у корист „српског ученог друштва“ у књижарници Вел. Валожића. Цена јој је заједно са поштанским трошком 5 грош а у српским и хрватским земљама у Аустрији 50 новчића

На десет књига даје се једна књига или повци за њу.

Већ само име пишчево јамац нам је, да је можемо препоручити пажњи нашег читалачког света.

Digitized by Google

БИБЛИОГРАФИЈА*).

Српске књиге.

ДИОНИСИЈЕ сарајевски архиепископ и митрополит босански. Форма за синђелију поповима. На 1 л. фол. Штампано у Сарајеву.

ОКРУЖНИЦА митрополита сарајевског свештеницима у Босни од 25. маја 1869. На фол. на 2 л. У Сарајеву.

ДІОНѴСІЙ милости божијом Архијепископ сарајевски и Митрополит босански, прочасни и Јексарх цијеле Далмације. (Окружница од 18. дек. 1868. На фол. на 2 л. у Сарајеву.

ОКРУЖНИЦА митрополита сарајевског свештенству и општинарима у Босни од 25. Маја 1868. На 4-ни, на 2 л у Сарајеву.

ОКРУЖНИЦА митрополита сарајевског учитељима босанским од 25. Маја 1868. На 4-ни, 1 л. у Сарајеву.

ДІОНѴСІЙ милости божијом Архијепископ Сарајевски и Митрополит босански (окружница од 1. Јануара 1869. свештенству и општинарима у Босни.) На фол. на 1 л. У Сарајеву.

РАВИЈОЈЛЕ ПРВИ ЛЕТ. I. књига Изворне песме Софије В. Стефановића. У Сомбору 1869. Тискано код А. Вагнера. На 8-ни, 8 л. и 123 стране.

---

*) Да би ова библиографија што потпунија могла бити, умољавамо лепо све издаватеље и списатеље наше, да би нам љубав имали послати од сваке књиге, коју на свет издаду, по један примерак, или бар потпун и веран наслов сваке књиге. У.

САДРЖАЈ.

Песме Мирзе Шафија. Од Ј. Ј. — Дан пре... Приповетка И. С Тургењева. (Наставак.) XVII. XVIII. XIX. XX. — Српске народне песме из збирке Манојла Хрваћанина. — Свака новина има противника. — Нешто из химије. По немачком од Владана Арсенијевића. Први део. X. XI. — Подлистак: Госпођа Хезардова. Приповетка из енглеског живота. С. — Књижевне белешке. — Библиографија

Издаје: Матица Српска. Уређује: А. Хаџић.

Платонова штампарија у Новоме Саду 1869.

Digitized by Google

Број 22. У НОВОМ САДУ 10. АВГУСТА 1869. Год. IV.

МАТИЦА.

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

ИЗЛАЗИ:
десетог, двадесетог и последњега дана сваког месеца на табаку и по.

ПРЕТПЛАТНА ЦЕНА:
на год. 4. ф., на по год. 2. ф. на три мес. 1. ф. Рукописи се не враћају.

САМСОН И ДЕЛИЛА.

Песничка студија из светога писма од Лазе Костића.

(КРАЈ.)

V.

Аскалон је диван граде,
Приморје га више нема:
Двор до двора, храм до храма,
Стуб до стуба, трем до трема.

Ал' храмови сви су мали
Поред оног храма света,
У ком лицем обитава
Астарота, мати света.

Од сувога стоји злата
Саливена слика њена,
Под ногама слике златне
Бела стена од степена.

Од сувога стоји злата
Саливена слика њена,
На темену слике златне
Кров од храма мирно дрема.

У очима слике златне
Нека мисо ко да сева
Гледајући испод себе
Каква ли се слава спрема.

У храму се свадба слави,
Ти сватова више нема:
Аскалонски цар је женик,
А Делила лепа нева.

Чело ногу седе млади
Богињина лика света,
До висине њине једва
Жагор свадбе што доспева.

Чело ногу богињини
Седе млади вр' степена,
Млад је женик живи пламен,
А невеста бледа, нема.

Млад је женик пламен живи
Гори, зборн, приповеда:
„Што је теби, злато моје?
„Што ме сунце не погледа?"

„Не питај ме, срећо царска,"
Невеста се исповеда,
„Још је Самсон у животу,
„То је извор моји беда.

Digitized by Google

„Док је крвник тај на свету
„Нисам тебе, царе, вредна,
„Богињи га жртвуј данас,
„Давно му је крви жедна.

„Нек богињи буде жртва,
„Погуби га, круно светла,
„Скини мржњу с моје душе,
„Да љубави није сметња.“

Тако зборн нева млада,
Разговор јој огњем сева,
Млад је женик мрко гледа,
Погледом је сагорева.

Млад је женик мрко гледа,
Нема збора, лица бледа,
А невеста моли, куне,
Из очију бол исцеда.

Из очију болом проси
Немилосна милос нева,
За немилос једну мушку
Обећава милос жена.

Млад је женик мрко гледа,
Помркује роба верна, —
То је видла једна стара,
Крунисана брада седа.

Крунисана брада седа
Филишћанског царског већа,
Што сећаше крај богиње,
Младенцима иза леђа.

Крунисана седа брада,
Младожењи тијо смета:
„„Не синовче! немој тако,
„„Не скрнави света реда!

„„Израиљски свећеници
„„Ево т' седе до колена,
„„А ти скидаш главу глави
„„ичьска рода цела.

„„Не, синовче, немој тако,
„„Не скврнави света реда!
„„Заволи га и ти малко,
„„Израиљска брадо седа!“

Израиљска седа брада
Свећеник је првог реда,
У сватове дозвала га
Филишћански моћ победа.

Моћ победа филишћански
И народа грдна беда
И наслада злобе ради
Самсонови славни дела.

„Светла круно, славо млада,
Свећенички збори деда,
„Мислиш ли му ти милостат',
„Израиљски народ неда.

„Пустиш ли га мирна, здрава,
„Његов народ смрт му спрема:
„Камењем ће да г' утуче,
„Бунтовник је, да га нема!“

Теде старац даље клети,
Ал' у грлу стаде клетва:
Ево с' онај слуга враћа
Што га носла круна светла.

Послани се враћа слуга,
За њим воде једног слепца,
Стаде дрека Филишћана:
„Убите га, једног штенца!“

Један оца, други сина,
Сваки друга жали свесна,
Што издану под ударцем
Самсонова бојна беса.

Ко гомила дивљи паса
Кад нападне тигра звера,
Тако граја Филишћана
На Самсона јурнут' смера.

Digitized by Google

Стаде дрека Филишћана,
Ал ни једног свата нема,
Да се такне смелим диром
Самсоновог дивског тела.

Самсоновог тела дивског
И главе му бујног реса,
— Зарасли су срамни трази
Делилина кобна рева! —

Зарасли су трази срамни,
Обнови се снага меса
У кидању од окова,
У дрмању сужни реза.

Обнови се дивска снага,
Ал' невиди дана бела,
Светови се крећ' у грудма,
Ал' селена сунца нема.

Од подвика Филишћана
Привиђа му с' битка света:
‚Ко је јунак', див загрми,
‚Са Самсоном да с' огледа?

‚Ко је јунак?' — у гомили
Нема гласа, душе нема,
Само један цик се зачу
Са висине, са степена;

Само један цик тек беше,
Ал' Самсона жешће крета,
Него рика целе војске
Са душманом кад се срета.

Један цик тек, један скок тек,
И ево га вр' степена,
И ево га до невесте
И царскога војна њена:

Без покрова вида вела,
Без очију дана бела,
Тек поведен једним циком
И мирисом њена тела.

Скамен'ло се царско веће,
Свећеником крви нема,
Прикован је женик млади,
Бледа лица, због нема.

А невеста нема гласа,
Да јој вриском одолева,
Сакрила се за ступ златни
Астароте, мајке света.

За ступ златни Астаротин,
Што почива на њим греда,
А на греди кров кристала,
Големога крама света.

Око струка богињина
Невеста је руке свела,
Самртне јој каши бију
С' обамрла бела чела.

У простору грдна трема
Тишина је мртва, нема,
Самсон чује откуцаје
Издајничка срца њена.

Самсон дише предисаје
Најмилије свију жена,
Пакленим се сећа болом
Свију сласти, свију беда.

Пакленим се болом сећа
Паклена га мисо цепа,
За белу је вата руку,
Жестина му кивна слепа.

За белу је вата руку
Самсонова рука лева,
А десна се слепо стреми,
Да се маши врата њена.

Десна му се слепо стреми,
Ал' у место врата бела,
За грло је уватио
Астароту, мајку света,

Digitized by Google

Астароте слику златну,
Што је на њој наслон греда,
И целога крова тешког
Богињина крама света.

Колика ли беше стр'ота
Самсонова бола прека,
Заљуља се Астарота,
Прсну злато, пуче греда.

Распаде се цела грађа
Од ливанска тешка кедра,
На јуначке пада главе
И на бела пада недра.

Ко сметови са ливана
Кад укопну на вр' брега,
Те кедрове збришу луге
Под навалом силна снега.

Тако тутњи, тако пуца
Пољуљана зграда цела,
На јуначке пада главе
И на недра пада бела.

И на круне и на венце
И на митре од обреда,
И на старце и младенце,
На румена и на бледа.

И на злато и на свилу,
И на песме од весеља,
На Самсона и Делилу
И на клетву њини жеља.

ДАН ПРЕ . . .

Приповетка И. С. Тургењева.

(Наставак.)

XXI.

Три недеље после прве посете Курнатовскога, пресели се Ана Васиљевна, на јеленину велику радост, у Москву. Она нигда још није тако рано оставила летњи стан, али ове године јој некако већ прва јесења ладноћа поче шкодити, а и Никола Артемевић, завршив овогодишње своје лечење, зажели се своје породице; а при том је још и Августина Христијановна отишла у госте својој нећаци у Ревељ; а сврх свега баш онда стиже у Москву неко друштво, што је представљало „des poses plastiques“ (пластичке позитуре) о којима је Ана Васиљевна читала у „Московским ведомостима,“ пак је зажелила да их што пре види. Једном речи није било можно дуже остати на селу, и пошло би, по речма Николе Артемевића, у наточ његовим намерама. Последње две недеље беху Јелени врло дуге. За то време их је Курнатовски два пута посетио, и то увек у недељу, јер је имао посла у друге . Његове посете код Стаховљевих тицаху се управо Јелене, се понајвише забављао са Зојом, којој се он врло допао. Mann!“ мишљаше она, гледећи његово црномањасто, слушајући његове учтиве речи у којима беше ченом мњењу нико на свету није имао при-

Digitized by Google

јетнија гласа од њега, нити је умео тако лепо рећи: „ја сам имао част,“ или: „ја сам особито задовољан.“ Инсаров није посетио Стаховљеве, али се Јелена једаред тајно видила с њиме у шумици једној, коју му је одредила за састанак, и гди су могли једва неколико речи проговорити. Шубин је дошао у Москву са Ано̀м Васиљевном; а Берсенев одма после неколико дана.

Инсаров сеђаше у својој соби и по трећи пут читаше писма, која је из Бугарске добио. Он беше некако необично узбуђен. На истоку се поче нагло спремати бура; све се узбуни када руска војска заузе кнежевине; опасност је расла, и све је већ слутило на скори, неизбежни рат. Пламен је обузимао све наоколо, и нико не могаше предвидити, на коју ће управо страну, гди ли ће застати; старе увреде, давнашње наде — све се пробудило. Инсаровљево срце је такође јако закуцало: и његове наде почеше се остваривати. Није ли то још рано? неће ли то бити узалуд? мишљаше он стискујући своје руке. Ми истина још нисмо готови — али нека буде, што бити мора! Но ја морам одлазити.

У тај мах зашушта нешто лако око врата, она се нагло отворе, и у собу уђе — Јелена.

Инсаров сав претрне, пак скочи пред њу, и паде на колена, обавив руке око стаса њезиног.

— Ниси ми се надао, је ли? проговори она, једва дишући. (Она је нагло дошла уз степене, пак се сва задувала.) Мили драгане мој! говораше Јелена, метнувши обе руке на главу и обзирући се по соби. — Дакле ти овде живиш? — Ја сам те брзо нашла. Упутила ме је њи твога домаћина. Ми смо већ у Москви има три дана. Хтедох ти писати, али после помислим, боље ће бити да идем сама к њему. Али сам само на четврт сата дошла. Устани, затвори врата, да ме ко овде не затече.

Он устаде, затвори полагано врата, пак се врати к њојзи и ухвати је за обе руке. Он не могаше говорити: радост га је читаво гушила. Она му гледаше у очи смешећи се.... у њима је било толико среће!... Јелена се застиди.

— Стани, рече она, извијајући своје руке из његових, — дај да скинем шешир.

Она скиде шешир, спусти мантилу, и, поправив косу, седе на мали диван. Инсаров је гледаше не мичући се, као очаран.

— Седи, рече она, не подижући очију и показујући му место до себе.

Инсаров седе, али не на диван, већ на тле, до ногу њезиних.

— На, скини ми рукавице, рече Јелена непоузданим гласом. Она се беше нешто поплашила.

Digitized by Google

Инсаров поче скидати рукавицу, и кад се указа бела, нежна рука њезина, пољуби је он ватрено.

Јелена се трже, пак га хтеде другом руком отиснути, али он стаде и ову љубити. Она дакле повуче обе руке к себи, а он подиже главу, Јелена му поверљиво у лице погледи, наже се — и усне им се саставише . . . .

Прође тренутак . . . . она се извије, устаде, пак нагло приђе к столу за писање.

— Та ја сам овде домаћица, за мене овде нема тајне, рече она, окрећући му леђа и усиљавајући се да безбрижно изгледа. — Колико је овде хартија! каква су ово писма?

Инсаров се намршти. — Каква су писма? рече он устајући са тла. — Можеш их прочитати.

Јелена их стаде превртати. — Ала их много има, пак како су ситно писана, а ја морам одма одлазити . . . . Бог с њима! Та ваљда нису од какве супарнице? . . . . А нису ни руски написана, дода она, превртући танке листове.

Инсаров јој приђе, пак се лако дотакне стаса њезиног. Она се нагло к њему обрне, и, осменув се, наслони главу на раме његово.

— Јелена, ова су писма из Бугарске; пишу ми другови и зову ме у отаџбину.

— Ти ћеш дакле ићи? Сада?

— Да . . . . сада. То јест за времена, док се још може путовати.

Она му обавије руке око врата. — Али ћеш и мене повести?

Он је притисне к срцу. — Ој моја мила девојко, јунакињо моја, како си то одважно рекла! — А није ли грешно и будаласто од мене, да те ја одведем одавде, који сам без крова, самохран . . . . Пак још камо!

Јелена му затвори уста. — Ист . . . . или ћу се расрдити, пак нигда више нећу к теби доћи. Ни је ли то већ свршена ствар, није ли тако уговорено? Нисам ли ја твоја жена? И може ли се жена растајати са мужем?

— Жене не иду у рат, рече он, жалостиво смешећи се.

— Јест, али онда кад могу код куће остати. А могу ли ја овде остати?

— Ти си, Јелена, анђео! . . . . Али помисли само, да ћу ја можда већ до две недеље одлазити из Москве. Ја већ мислим о свеучилишту нити о свршавању започе-

Digitized by Google

— Пак шта је? прекиде му реч Јелена, — ти мораш скоро одлазити? ако хоћеш, ја ћу сад одма овде остати код тебе, за навек, ни кући се нећу враћати више, хоћеш ли? Хајдмо одма, хоћеш ли?

Инсаров је крепко загрли; — кад је тако, онда нека ме бог накаже ако грешим! рече он. Од данас смо спојени за навек.

— Оћу ли остати? питаше Јелена.

— Не, моја добра девојко; не, снаго моја. Данас ћеш се још вратити кући, али буди приправна. То се неда тако преко колена преломити. Треба се мало промислити. Треба нам новаца и путни лист . . . .

— Новаца ја имам, — осамдесет рубаља, прекине га Јелена.

— Но то није много, примети Инсаров: — али ће нам и то добро доћи.

— Та ја могу и узајмити новаца, замолићу од мамице . . . . не, од ње нећу искати . . . . али могу продати сат . . . . имам још обоце, две белензуке . . . . накит с врата.

— Није овде, Јелена, само за новцем запело, већ главније је путни лист за тебе, како ћемо добити путни лист?

— Да, како ћемо тај набавити? А морам ли и ја имати путни лист?

— На сваки начин.

Јелена се осмену. — Шта ми паде на ум! Опоминьем се, била сам још мала . . . . Једаред од нас утекне собарица. Али је ухвате и опросте јој, те је после опет дуго код нас била . . . но увек јој се ругаху: Татјана одбеглица. Онда нисам мислила, да ћу можда и ја као и она кадгод бити одбеглица.

— Како се не стидиш тако говорити, Јелена!

— А за што? Наравно да је боље путовати са путним листом. Али ако не буде можно . . . .

— Ми ћемо све то удесити, имај стрпљења, рече он. — Дај ми само мало времена. А још ћемо се договорити. А нешто мало новаца имам и ја.

Јелена отискујући му косу са чела рече: — ала ће нам, Димитрије, пријетно бити кад заједно успутујемо!

— Да, рече Инсаров: — али онде камо полазимо . . .

— Пак шта? упаде му она у реч: — а зар умрети заједно није такође пријетно? Али на што умирати? Ми ћемо живити, млади смо. — Колико је теби година? Двадесет и шест?

— Двадесет и шест.

— А мени двадесет. Још имамо много времена пред собом! А! ти си хтео утећи од мене? Не треба ти руске љубави Буга-

Digitized by Google

рине! видићемо, како ћеш се сада ослободити од мене? Али шта би било из нас да ја онда нисам к теби пошла?

— Ти знаш, Јелена, шта ме је гонило од тебе.

— Знам: ти си се заљубио, пак си се тога поплашио. Но, да ти ниси слутио, е и ја тебе волим?

— Чашћу ти се својом кунем, Јелена, да нисам.

Она га брзо и ненадно пољуви. — Ето, с тога те ја тако и волим. А сада остај збогом.

— Зар не можеш дуже овде остати? питаше Инсаров.

— Не могу, драгане мој. Ти можда мислиш, да ми је лако било отићи од куће, овако самој? Четврт сата је давно прошло. Јелена огрне мантилу и метне шешир. — А ти дођи сутра у вече к нама. Али не сутра, прексутра. Биће несносно, и укочено, али шта ћемо: барем ћемо се видити. Збогом! Сада отвори врата. — Он је још једаред загрли. — Ој! гледни само шта си учинио, сметењаче мој! Откинуо си ми ланчић. Али ништа. С отим боље. Ја ћу сада проћи кузнецки (ковачки) мост, пак ћу га дати онде оправити. Ако ме запитају гди сам била, рећи ћу, да сам била на кузнецком мосту. Она ухвати за ручицу од врата. — Збиља, заборавила сам ти још нешто рећи: господин Курнатовски ће ме ових дана за цело запросити. Али ја ћу му већ .... Збогом! Видићемо се. Ја пут већ знам .... А ти остани, не губи времена ....

Она мало отшкрине врата, пак прислуша, и обрнув се још једаред, климне главом, пак је брзо нестаде из собе.

Читав минут је Инсаров стојао пред затвореним вратима, и такође прислушкивао. Доња врата лупну. Он приђе дивану, седе и покрије лице рукама. Њему се још нигда није тако шта десило. „Од куда сам ја заслужио такву љубав?“ мишљаше он. — „Не сањам ли ја?“

Али умиљати мирис од цвета љубимчева, кога Јелена у његовој сиромашној, мрачној собици остави, опоминьао га је, да је она ту била. Уједно му се чињаше да су још заостали у ваздуху звуци младога гласа и кораци лаких ногу, и топлота, и свежина младога, девојачког тела јој.

XXII.

Инсаров намисли да дочека још поузданије извештаје из своје [illegible] али се међу тим једнако спремао на пут. Ствар беше [illegible]на. Самом њему није ништа пречило пута; требало [illegible]вити путни лист — али шта ће с Јеленом? Није

Digitized by Google

било можно законитим путем за њу тражити путна листа. Да се венча с њоме потајно, пак да онда изађе пред родитеље њезине... „Онда ће нас пустити да идемо, мишљаше он. Али ако и онда не буду.... ми ћемо на сваки начин отићи.... али ако нас туже.... ако.... не, не, најбоље ће бити, да ма како набавим путни лист.“

Инсаров се дакле реши да се посаветује о томе са једним својим познаником, који беше прокуратор у оставци, врло практичан старац и посвећен у многе тајне ствари. Тај часни господин живио је врло далеко: Инсаров је морао на колима читав сат ићи до његовог стана, пак га још на несрећу не заставе код куће; а враћајући се отуда ухвати га на путу плаха киша, тако, да је до кошуље покисао. Други дан опет отиде прокуратору при свем том што га је јако глава болела. Њега слушаше прокуратор у оставци пажљиво, непрестано бурмут шмркајући из бурмутице, на којој беше слика вилина, и по преко га гледећи својим лукавим очима бурмутове боје. Кад Инсаров сврши, онда прокуратор рече: „нисте ми доста потанко разложили ствар“ (он је увидио да Инсаров неће да буде одвећ поверљив према њему.) „Ја вам саветујем, настави прокуратор шмркајући, да дођете други пут к мени, кад у вас не буде неповерења на спрам мене.“ „А путни лист је, дода он полу за себе, дело руку човечијих; ви на прилику путујете: ко вас зна, је сте ли ви Марија Бредихина, или Каролина Фогелмајер?“ Инсарову се већ додија прокуратор и он се опрости обећавајући да ће доћи опет идућих дана.

Тога вечера отиде он Стаховљевима. Ана Васиљевна га љубазно прими, пребацујући му, да је на њих сасвим заборавио; и приметив да је нешто блед, запита га, је ли здрав; Никола Артемевић му ни речи не проговори, само баци на њ поглед, у ком беше немарне замишљености и радозналости. Шубин се такође хладно понашао; но Јелена се сасвим зачуди. Она га је очекивала; те је с тога ону исту хаљину обукла, коју је имала на првом њиховом састанку код студенца; али она га је тако мирно поздравила и тако је изгледала безбрижна и весела, да нико ни помислити неби могао, да је тој девојци судбина решена, и да јој је свест о својој срећној и истинитој љубави давала толико живота цртама, толико драži и лакости свим покретима њезиним.

Она је тога вечера у место Зоје сипала чај, и шалила се разговарала; Јелена је добро знала да Шубин на њу мо да Инсаров неће имати толико притворности да изгле душан, с тога се у напред већ наоружала. Није с

Digitized by Google

Шубин заиста није скидао очију с ње, а Инсаров беше читавог вечера ћутљив, расејан и невесео. А Јелена се тако сретна осећала, е је намислила, да му мало пркоси.

— Но, шта је? запита га ненадно: — напредује ли ваш план?

Инсаров се збуни.

— Какав план? запита он.

— Зар сте заборавили, одговори она смејући се. Само Инсаров је могао појмити значај тога сретног смејања: — ваша бугарска крестоматија за Русе?

— Quelle bourde! промрмља Никола Артемевић кроз зубе.

Зоја седе за гласовир. Јелена неприметно слеже раменом, и покаже Инсарову очима на врата хотећи му тиме казати да одлази. За тим прислони намерно два прста на сто, и погледа на њ. Он је разумео да му је тим хтела рећи да ће се видити за два дана, и преко усана јеленииних прелети лак осмејак, јер је приметила да ју је он разумео. Инсаров се стаде праштати: он је осећао да је болестан. У тај мах дође Курнатовски. Никола Артемевић му скочи на сусрет, подигне високо десну руку, и онда је спусти учтиво на длан обор-секретара. Инсаров остаде још неколико минута, да добро види свога супарника. Јелена крадом и лукаво махне главом на њ, а домаћин не нађе за вредно, да их једно другом представи; тако Инсаров оде, пошто се он и Јелена још једаред узајамно погледају. Шубин је дуго промишљао, и на послетку се стаде љутито препирати са Курнатовским о неком правном питању, у којем се није ништа разумевао.

Инсаров није ту читаву ноћ оком тренуо, а у јутру му је било врло рђаво; али је опет за то стао слагати хартије, и писати писма, но све је морао на скоро оставити, јер му глава беше тешка и збуњена. Пред подне беше у ватри, а од ручка ни окусити не могаше. Пред вече га спопадне још већа ватра; а уједно је осећао да га грозница ломи, и да му бол у глави све несносниј бива. Он легне на онај исти мали диван, где је недавно Јелена седила, пак помисли: „заслужио сам да будем кажњен, за што сам ишао оној старој варалици,“ и он покуша да заспи . . . . али у једаред сасвим изнемогне. Жиле му стану силно бити, сва крв му набуја, све му се мисли замрсе. Он се обнезнани. Лежао је непокретно, као убијен, и наједаред му се учини: као да неко над њиме шапће и да се церека; Инсаров једва отвори очи, светлост од гореће свеће упре му у њих као нож . . . . Шта је то? Пред њиме стајаше стари прокуратор у собњој хаљини, опасан појасем, баш као што га је видио дан пре . . . . „Каро-

Digitized by Google

лина Фогелмајер,“ мрмљаху уста без зуба. Инсаров отвори очи боље, а старац се стаде све више ширити и растити, и гле! већ није био човек но — дрво . . . . на које се мора он пењати. Ноге му се измакоше, и њему се учини да пада са висине и да удара прсима о оштар камен, а Каролина Фогелмајер нађе се у једаред до њега, у некој будици, пак продаје, и говори пролазећима: Узмите колача, свежих колача! — а тамо опет тече крв, мачеви звекећу и блистају се . . . . Јелена! и свега на једаред нестаде у мрачном хаосу. —

(Наставиће се.)

СРПСКЕ НАРОДНЕ ПЕСМЕ

(из збирке Манојла Хрваћанина.)

С оне стране Саве воде
Турско момче босо ходи,
И у руци коња води,
А у другој капу носи,
У капу му сузе капљу,
Куне момче Саву воду
Бог т' убио, Саво водо,
Која си ме раставила,
С мојом драгом на далеко.
Али нешто проговара:
Не кун', момче, Саве воде,
Није Сава ништа крива
Већ су криве мајке ваше,
Једна другој долазећи
И овако говорећи:
Ој ти пријо и непријо,
Не жен' сина до јесени,
Не дам ћери ни до друге,
Докле нама не уроди
Ново вино и ракија
И шеница трибљеница.

У Ускоцима.

Касно ми је а далеко ми је,
Могу л' доћи куд сам наумио?
Ђе 'но невен до кољена расте,
А шеница коњу до стрмена,
У шеници бунар вода хладна,
Крај бунара зелени се трава,
На трави је бјео лист хартије,
На хартији црно слово пише,
Црно слово ал' је жаловито:
Грехота је љубити ђевојку,
Пољубити па је оставити,
Загрлити па заборавити.

У Ускоцима

СВАКА НОВИНА ИМА ПРОТИВНИКА.

(Наставак.)

Треба учити историју, филозофију, лингвистику, математику и све оне гране знаности људске, које су људству припомогле, те је у новом веку толико напредовало. На који то све прот... тај ће се онда сам чудити, како је ко могао покушавати

Digitized by Google

скама, које су постале у детињском добу једне гране човештва, обори сву духовну радњу генијалних науčењака целога човештва. Релиђија, реč која много значи, служи врло често као плашт тежњама, које су далеко од сваке релиђије. Може човек догме ове или оне вероисповеди порицати — та ни сам Исус није припадао ни једној вероисповеди — а за то не мора бити атеиста или ти материјалиста.

Но да се вратимо опет горњој реченици, да се множина с тога противи успесима науке, што живи у тој вери или управо празноверици, да се наука даде исцрпити. Пре свега ваља се питање, како је могла постати та вера? Кад испитујемо како су се стари народи развијали, то видимо, да су непрестано напредовали, један испитивалац долази за другим, један мислилац замењује другога и наставља радњу му. Али и народи као и појединци имају своје векове; и народи остаре па на послетку изумру. Стари свет „Грка и Римљана" преживио се, новији народи ступише на мегдан као носиоци новог духовног живота. Природа и дух људски у борби са природом — то је људски живот — јесу једини предмети испитивања, па те су и стари испитивали. Новији народи морадоше пре свега на своје ноге стати, морадоше појмити и прерадити материју, која им је заостала, и онда су тек могли приступити самој ствари и привређивати у науци. Тако је постала предрасуда у свим струкама знања, да се мудрост и наука могу исцрпити, и да се не дају даље развијати. Тако новији народи изиђу на повесничко поприште а стари народи у Грчкој, Италији и Шпанији већ почеше изумирати, њиови створови већ почеше трунути, и тај трулеж кужио је и млађаним народима новијега доба здрави животни ваздух њиов. Али на скоро појме новији народи свој позив, и покушају да самостално раде, и од то доба започне се борба између мртвила и напретка, смрти и живота старих и нових народа, борба, која у толико жешћа беше, у колико дуже власници, као што је црква, а дуго времена и школа беху носиоци старих идеја и у колико дуже владаше празноверица, да се наука може исцрпити. Тако се људи нису трудили да дознају, шта је истина, но се препираху ради својих себичних интереса. Така страначка борба увек ће препречити победу истине, и то не само с тога, што борци, као људи, никад не могу бити без, ма и најмање, погрешке, но и поглавито с тога, што противници увек, ма и најмање, право имају, и што им то даје нешто животне снаге. Жестина борбе навађа странке те једна другу пориче, а заблуда би сама од себе престала, кад

Digitized by Google

би оне примиле једна од друге оно, што је истинито. Како би духовни напредак сасвим дукчији био, да је Аристотео усвојио платонов идеализам и да га је спојио са својом лоџичком јасношћу, у место да га малоуважава. Овај идеализам пригрлише присталице новије платонове школе као своје животно начело, и наука им се распростре па далеко; против њихових заблуда устаде шоластика, али је исто онако грешила као и Аристотео према Платону, а против њо опет устаде мистика. Тако траје та борба између Платона и Аристотела кроз целу повесницу све до нашег времена, јер ни једна странка не могаше се толико узвисити, да призна и да усвоји оно, што је у друге истинито.

Тако постаде најгора од свију предрасуда а та је: да је потпуна истина само у једном колу. —

Из овога, што смо овде разложили, излази, да има још један ред противника напредног начела; али и с тима је лако на крај изаћи. Многи људи имају ту предрасуду, да је она струка, коју су они учили, сва већ обрађена. То су обично старци, који су да богме спори на раду, па нити што више науче нити оно, што су научили, мењају, те тако они сваку нову науку ћутуре одбацују. Они заборављају да мњење, које многи и знатни људи заступају, увек има и имати мора у себи ако не више али бар један део истине, што му даје опстанка; и то, што је истинито, треба пре свега одлучити, па онда тек оно, што је погрешно или што се бар држи за погрешно, одбацити. Јер као што онај, који много доказује, ништа не доказује, тако ни онај ништа не пориче, који све пориче. Ови ће старци један по један изумрети, и с њима се и не треба парничити, они нису никад били носиоци напретка; радујмо се што сви млађани научњаци уз новију науку пристају а на омладини стоји свет.

Прави противник једне ствари мора јој се пре свега приближити, дакле је у неку руку признати, јер је иначе не може с разлогом обарати, и само таки противници заслужују да их саслушамо и да им одговарамо. Као што није довољно ако оћемо да научимо један језик, да само поједине речи тражимо у речнику, него да, било помоћу ваљаног учитеља, било сопственом дубљом студијом, дух језика сватимо и усвојимо, тако није довољно да и у другој којој науци само појединн факт (чињеницу) ограбимо; шта више тек онда ћемо је моћи разумети и пресуђивати ако у дух науке продремо, и ако тек тада, кад смо се њиме напојили, почнемо даље испитивати.

Већ смо напоменули, како је на крају старога века морало

Digitized by Google

у духу људском поништи мњење да се наука даде исцрпити и да се она може прибавити, тумачити, прерадити али да се даље раширити не да, а то чинити није ни слободно, као што вељаше црква, која онда духовима владаше. Да наведемо овде нешто о томе, како су стари представљали себи свет и о томе, како се већина противила ономе, што је ново, па ма како било истинито. Стари мишљаху о небу и звездама овако: више месеца било је око земље седам сфера планета; даље су биле непокретне звезде или ти сунца, која стајаху на њој као углађена, сјајна дугмета од туча. С оне стране непокретних звезда дизала се красна палата од седам катова — седмера небеса — где је живио бог са својом породицом и чељади и са својим подајницима, умрлим душама. Под месецом беху четир стихије наређане једна на другу: у среди беше земља, над њоме вода, онда ваздух и на послетку ватра, а то је све стојало као она црна даска на свеучилиштима, на којој мува, летећа и репата звезда и друге појаве ванредне заповести божије проглашују. У земљаним подрумима беше пакао, тамница за непоправљиве грешнике, и поред тога пургаторија за душе, које не беху још зреле за небо. На земљи беше биљака, животиња и људи, али од свачега по мало. Све је то пре неколико иљада година бог за шест дана створио, и то је тако постојало и нити се мењало нити се поправљало. Свет беше потпуно ограничен и с тога и беше способан, да на њему песници стварају светске драме, које потребоваху опредељена попришта, јер иначе не би биле појетичне. Така једна слика нацртана је дивно у дантовој „дивини комедији." Звездари не радише ништа друго већ рачунаху кретање планета по заплетеној, збуњеној птолемејевој системи, и прорицаху људима судбину из звезда. Пошто имадоше доста времена, пошто се сетише на побожног краља Алфонта X., који, разгледајући таблице, на којима беху небо и звезде нацртане и које по њему назваше алфонтинским, мало љутито рече: „Да је мене бог питао за савет, када је стварао свет, то би било удешено све простије, паметније и лепше." Тако они почеше да чепркају по звездама и да овде онде покуцкују и не мислећи, да ове звезде представљају зграду целога света, и да им се ова лако може срушити над главом, ако непажљиво с њоме поступају. Па тако и би. Коперник започе да оствари алфонтову мисао, те намести сунце у среду и упути земљу и друге планете, изузев месец, да се окрећу око сунца. Кеплер изнађе праве путове небесних телеса и законе кретања им, Њутн силу што их покреће, стотина других раздираху коло непокретних звезда и расипаху читаве

Digitized by Google

сунчане светове по неограниченој просторији. Бог са целом својом својом мораде се иселити из чуственог света, јер му разорише кућиште; али се још не сложише у томе „камо“ је отишао, јер мало се њих могло научити, да га сматрају као дух, који је узвишен над простором и временом. У унутарњост земљину још нисмо тако дубоко продрли и тако морамо још трпити овде ђавола и царство му паклено, ако се не изнађу нови разлози против оваког мишљења, што никако не би било по вољи многим свештеницима, који као да већма волу да има ђавола но бога.

Проналасци долажаху за проналасцима. Цела наша сунчана система сматрати се те постаде шака прашине у неизмерној згради звезданих светова, а стварање наше системе то је брзи тренутак у непрестаној, вечној преображајној вреви целе васељене.

Реч „стварање“ сасвим изгуби смисао, особито за нашу земљу, јер на њој није ништа стварано, но само јој је дотеривана и преиначавана материја, која од вечних времена постоји. Од сада постаде задатак науци не познавање створова него сазнање закона, по којима се преображава све што постоји, дакле свака материја и сила, која је у њој.

(Наставиће се.)

НЕШТО ИЗ ХИМИЈЕ.

По немачком од Владана Арсенијевића

Први део.

XII.

Крећући се на даљи пут у нашим разматрањима, морамо замолити своје читаоце, да се сете на један опит, што га предузесмо с фосфором и кисиком.

При томе опиту ми смо видели, да се парче фосфора у боци кисика ваља само мало да загреје, па да одмах букне и да изгори јасним пламеном, а сада знамо, да је ватра само појава тога поступка, да се при томе опиту споји само химијски фосфор са кисиком, и да од туда постане као бела магла, која се каже фосфорна киселина.

Сада ћемо показати, да милијонима људи сваки боговетан дан предузимају опит тај с најсретнијим успехом, наравски и и не мислећи на то, да је и то химија.

За крајцару добијеш сада више десетака жигица, и свака ће жигица букнути, кад се протре о храпаво што. Па таква

Digitized by Google

жигица, што је непажљиво употребљујемо и презорно одбацујемо, није баш за измет, о њојзи се може штошта премишљати с највећом озбиљношћу.

Колико су хиљада људских колена већ проживели, који су мислили, да је пропзвођење ватре маџија и нечист посао! Мудри Грци тако су мало о томе знали, како ватра постане, да су у својим верозаконским песмама измислили басну, да је бог један украо с неба искру, па ју је поклонио људима, да њоме потпале ватру. У истини, у старо су доба били људи наморани, да задрже и чувају живо угљевље, да могу њиме у свако доба запалити ватру. У храмовпма старих народа горела је вечита ватра, па су онда одређени свећеници ил свећенице, који су имали пазити да се никад не угаси. Доцније су пронашли кремен и оцило, који је још и дан данњи по негде у употреби. Узме се кремен, па се по његовој оштрој ивици креше оцилом, из чега постане тако големо трење, да почну скакати варнице, које су у стању, да запале труд.

Од оно доба, од кад је химија џиновским корацима коракнула напред и од кад се увидело, да је ватра само појава за време химична поступка, изумена су једна паљива за другим, док се најпосле није дошло до најпростијих жигица, које се сада употребљују свугде и на сваком месту.

Када би у старо доба произвео који човек такав свежањ жигица, мож'да би га побожни свећеници као богоухулника и маџијоника осудили и попели на спаљиште, а прост би га свет мож'да поштовао као бога! — Колико ли нам материје даје таково дрвце, да премишљамо о духовном напретку човечанства, и колико ли нас учи, да презиремо узалудне напоре, којима се иде на то, да се људи потисну опет у стање незнања и будалаштине старих векова! —

С тога ћемо ми сада гледати, да се поближе упознамо, с таковим једним палидрвцетом.

Проста жигица састоји се из дрвцета, коме је врх умочен најпре у сумпор, па онда у фосфор. Фосфор има велику тежњу, да се споји с кисиком; метнемо ли парче фосфора, које од прилике изгледа тако, као мекан бео восак, да стоји на ваздуху, то ће и обична топлота ваздуха бити довољана, да се кисик ваздуха из тиха споји химијски с фосфором. Парче фосфора почне се димити и ода њ почне да одлази бела магла, која није ништа друго, него фосфорна киселина, при чему фосфора најпосле са свим нестане. У помрчини видимо, да се фосфор у томе стању светли, и свак зна, кад у помрчини превучемо топлом руком

Digitized by Google

преко врха жигица, да постане од туда така светлећива магла, која особит има мирис. Та је магла фосфорна киселина, спој фосфора с кисиком ваздуха. —

Кад се такова жигица протре о храпаво тело какво, увећа се тиме топлота; то још већма помаже спајању кисика с фосфором и спајање је онда брже. Брже хемијско спајање пак у век је спојено с већом топлотом, а топлота је та толика, да се запали сумпор, т. ј., да се помогне спајању сумпора с кисиком ваздуха, чиме постане још већа топлота. Та је топлота опет толика, да се споји угљик дрвета с кисиком ваздуха и — дрво почне горети.

Сада ћемо још из ближе показати, да таково дрвце, када се протре, показује три доиста занимљива хемијска поступка, који су сасма поучљиви.

XIII.

У истини, наше жигице показују при употреби читаву поворку хемијских поступака, и при свима игра кисик ваздуха главну улогу.

Хемијски се поступак састоји у томе, што се три разнолике материје спајају једна за другом с кисиком ваздуха, и да при томе постану једно за другим три разнолика пламена, који постепено све већу топлоту развијају.

Фосфор се трењем угреје толико, да букне па се споји с кисиком ваздуха, и то је први пламен. Ама тај пламен не можемо употребити на то, да њиме запалимо обичне предмете. Фосфор се споји с кисиком у тако ниском степену топлоте, да можемо фосфор, који гори лагано и без јасна пламена, држати у руци, а да се не онечемо. Кад у помрчини превучемо главицом жигице по руци, видимо онда, како једна пруга фосфора изгори на руци, т. ј, споји се с кисиком ваздуха, а ми при томе не осећамо никаквих болова. Често пута изгледа, као да је фосфор већ изгорео; али по највише се то збило само с горњим слојем, и кад се овај претурио у фосфорну киселину, не продире кисик ваздуха чак до доњег слоја, па тако престане згоревање. Од туда бива, кад превучемо прстом по оном месту, на коме је био фосфор, то ће онда фосфор почети да гори још једаред; јер тим се превлачењем ослободи доњи слој, па се споји с кисиком ваздуха и опет се појави као светла пруга. То је лагано сагоревање фосфора.

Али и брзо спајање фосфора с кисиком, које постаје трењем и образује светао пламен, није доста јако, и не траје доста дуго,

Digitized by Google

да се може дрво да запали. Но по што сумпор, као што смо већ видели у опиту, тако исто тежи, да се споји с кисиком, то је слаба топлота фосфорнога пламена довољана, да загреје сумпор на жигици толико, да се може да споји с кисиком. Сад дакле почиње сумпор своју химијску мајсторију, коју смо већ видили како смо оно сагорели сумпор у боци чиста кисика. Фосфор је дакле само на то употребљен, да се сумпор запали. Душа ваља, и сумпор се може запалити трењем; ама је то већ сасма тешко, јер би се морао веома дуго трти, а фосфор се запали сасма лако. — Фосфор врши ту неку приправу; али и сумпор је само посредник.

Горећиви фосфор не би загрејао угљик дрвета толико, да се може спојити с кисиком ваздуха. Сам фосфор би изгорео, а дрвце се не би запалило. Но по што је пламен сумпора много врелији, то он ту бива посредник; он загреје угљик дрвета толико, да, кад сумпор престане горети, онда започне угљик да се спаја с кисиком ваздуха и дрво само букне, што ће рећи, оно се претури заједно с кисиком у угљену киселину.

А сада молимо лепо своје читаоце, да се сете свију оних опита, што их предузесмо одмах с почетка с боцом кисика, где смо изгорели угљен, сумпор и фосфор, сваког за себе, у боци кисика, и где смо показали, како од туда постане у првом случају угљена киселина, у другом сумпораста киселина, а у последњем фосфорна киселина. Ти опити мож'да су изгледали нешто чудновато и научено. — Сада пак видимо, да сваки наш читалац предузима сваки боговетни дан исте опите, да са сваком жигицом, што је ужеже, предузме све те три мајсторије на један пут, да не мислећи на то представља три поступка згоревања, који нису ништа друго него химијски поступци и да нехотице, као какав химичан творник (фабриканат), произведе најпре фосфорну киселину, за тим сумпорасту киселину, а на покон угљену киселину, ма да при томе и не мисли ни на што друго, него само да запали цигару себи.

ПОДЛИСТАК.

Ко пре девојци.

Црта из нашег друштвеног живота.

Дан је био леп као лепа девојка. То упоређење изгледа доста неприлично, особито, кад је разговор о Ђурђеву дану; народ вели: „Ђурђев данак ајдучки састанак“ и започиње надати се, да ће повратити своју

Digitized by Google

слободу, коју је изгубио, али данас је баш тако леп био као она лепа девојка, коју је Влатко први пут видео. Топао је као срце њено а ведар као лице њено.

Тек што је дошао у варош наишао је на ђавола. Доиста је чудне коби Влатко, увек наиђе на оно што није тражио. Дошао је у Нови Сад, да упозна то средиште овостраног српства, јер је уопште намислио да проучи главнија места у народу, пак да се као доктор настани где му се најбоље донадне. Досад му се још нигде није допало, јер није налазио у друштвима природна живота, с тога је понајвише говорио о томе, како би свет ваљало наново крстити, само не водом, него васпитањем, ако хоћемо да буде што од нас. Па с таком филозофијом у глави наиђе сад у Новом Саду прво баш на коло, у којем су све по избор момци и девојке. Добро те није наишао на валцер или другу коју вртоглавицу, јер би се у љутини одма вратио натраг; овако је народна игра, па је могла проћи, шта више он и застане мало, јер се доиста лепо играло; хоће пак и филозофи да се загледе у лепоту, само што не уму у њој уживати. него се муче својим испитивањем, које само другима може користити.

Коло се играло, али најлепше га је водила девојка до коловође. Влатко је и то морао да опази! Погледао јој је једном само витак стас и румено лице, па је после гледао редом даље и питао како се која зове. Само за ону најлепшу неће да пита, јер мисли да ће у разговору навести другове, да му то сами кажу, но поред свега навијања, нико се као у пркос није хтео ни да нашали, да му жељу испуни.

Недознав чија је девојка, отишао је затим с друговима, да разгледа варош. Први је пут дошао у Нови Сад па му се допао те намисли да дуже остане у њему, не би ли га боље упознао. И заиста му је у Новоме Саду добра срећа пошла, разнео се глас да сретно лечи па је за кратко време лечио већ по најглавнијим кућама.

Једном га одзову болеснику, који се опасно разболео, пак му код куће изгубише већ наду да ће оздравити. Влатко отиде и врло се зачуди кад опази пред собом ону исту девојку, коју је први дан у колу гледао, она га с матером замоли да јој оца лечи. Он се тим радије тога прими, што му се уједно дала прилика, да и њу упозна, по свему је пак судио, да га је она сада први пут видела.

Мало по мало, он је болеснику повраћао здравље, али с госпођицом Јеленом никако није могао да се упозна. Обично ју је увек затекао код оца, али је одма мати долазила да се с доктором око болесника нађе, а она се уклањала. На домаћици је приметио, да је врло скромна жена, ма да скромност није обично својство богатих госпођа, у кући јој је све спретно и уредно, ма да је због домаћинове болести цела кућа у забуни.

Но нема ту она толике заслуге, колико њена ћерка. Несу је бадава звали у кући редушом; па јој се то име и самој допадало, ма да би се

Digitized by Google

наш haute volée нашао увређен због такве титуле; њој би се пак свагда пре замерио који би је по бонтону упоредио с вилом, него који би јој казао да је редуша. Јелена је била вредна и живе нарави девојка и колико је год радо обављала кућевне послове, толико је волела и читати и у друштву се разговарати, ма да је Влатко слушао да је ту више успевала својом лепотом, него што се баш одликовала својом мудрости.

Што је више долазио у кућу све је већма желео да се с њоме разговара, ма да ту жељу ничим није показивао. Одкако јој је оцу сасвим боље пошло, виђао ју је сваки дан како одскочи као срна преко авлије у башту да набере цвећа, увек је тако жива и весела као да јој никакве мисли недосађују. Влатко није мрзио на тај несташлук, само би још волео знати, да ли она кад озбиљно на кога помишља.

Више је већ пута о томе мислио. Кад узме књигу да чита, он заборави на читање, пред њиме се отвори живља књига, која није исписана мртвим словима него живом сликом, из које не говори мрка филозофија него млађан живот са својим жељама и чаролијама, у којима би и најсувљи филозоф, песник постао. Он се већ једном разговарао с њоме; Јелена је не само лепа и окретна, него и разборита девојка. Налазио се већ неколико пута и у друштву с њоме, ту су се водили разни разговори и Влатко је приметио да Јелена није тако проста, као што говоре за њу. Њене душевне својине не можеш на мах упознати, она је као завијен пупољак, који помало даје мириса; не видиш цела цвета, али те непрестано вуче жеља, да гледаш како се развија!

У друштвима где су се састајали, више се пута разговарало о породичном животу; то је још једини предмет, о којем се у нашем друштву може с разлогом говорити, јер је познат из практике. Па и такви разговори изгледају више титрање него разговори, већином се врзе око тога да се мушкарци и лепи пол међу собом надмећу, да докажу ко је крвљи несрећама у породичном животу. Једном мораде о томе и Влатко реч повести. Он је о свачем говорио отворено и ако је кудио што, видело се да не чини то из мржње, ако је кога фалио, па макар то била баш која девојка, нико није могао посумњати, да се у коју од њих загледао. Тако је бар изгледао, а — de internis non judicat praetor, ко би га најпосле знао, шта је у себи мислио. Он је говорио да је породични живот основа народном развитку; у браку се идеалишу момак и девојка, јер се узносе у љубави, а љубав је највећи идеал; у честитим породицама ничу стубови народни. Има људи, који срца немају кад се жене, као што их има који изгубе и памет и срце у таквим приликама. „За један часак радости," — све ће бацити на коцку. Много се пута догађа у свету, да се момак и девојка допадну једно другом, само што су се једанпут видели, можда тек погледали. Ромео и Јулија тек што су се видели и проговорили једну реч, осетили су неодољиву љубав међу собом; талијанска је то крв, која

Digitized by Google

на мах узаври и не утиша се, него прекипљује. Но и под топлим сунцем у српским крајевима догађају се такве прилике. Влатко се можда опоминьао на који живи пример, али није налазио за добро да га спомиње.

Госпођица Јелена мирно је седела у друштву и слушала тај разговор. Влатко је није могао спазити како ћути тамо у крају, тиха као сенка, јер му је седела са стране.

Али осим те симпатије, говорио је Влатко, треба да буде и душевне сугласности међу половима, који се не мрзе. Нема љубави без свести, а где ће бити свесне љубави где се момак и девојка поближе не познају. Влатко је сасвим говорио по своме уверењу — премда се уверења о љубави најчешће мењају — он је о свачем много премишљао и док није што испитао, никад се није хтео за њега решити.

После тога је често долазио на ту помисао, да избрише из памети Јелену, али није могао; та помисао на њу кида му све планове, које је био тако лепо удесио, кад се из школе вратио у домовину, неда му да се уклони из Новога Сада па да упозна и друга места српска.

Но како се јеленин отац сасвим предигао, тврдо науми да пође даље из Новога Сада; намисли да се прво премести у Бечкерек, јер су га и неки другови позивали да тамо отиде.

Пре поласка опрости се и са јелениним родитељима. Њен отац био му је веома захвалан због својег здравља и као стари домаћин позове га на вечеру, да се у љубави растану. Било је ту повеће друштво и старих и младих и мушких и женских. Цело се вече водио разговор о омладини и Влатко је био необично задовољан, видећи да се и старији људи слажу са кретањем омладинским.

Стари је домаћин хвалио тежње омладинске и радовао се успеху њиховом, који се показује у томе, што се народ уједињује у мислима и на све стране почиње сазнавати своје опште интересе. Рече да би волео само још десетак година поживити, да види колико ће њих остати верни начелима која покрећу омладину и отварају врата народном напретку, а колико ће се њих повести за користи? Свако је, вели, у младо доба одушевљен, но мисао светли само једним путем, а с годинама се мењају положаји, наравима људским овлађују страсти, свако има своју памет, по којој се управља, па је тешко свима једној мети погодити. Волео би само да дочека једну велику партију карактера из свих крајева српских, који ће ићи једним истим правцем народном напретку.

Други опет старина, који се увек радо шалио, примети да Србин у великој мери осећа наклоност женама и сласт у вину. То је рече, својство свих источних народа па и самих старих класика, али нама не би шкодило, кад би се одрицали те класичности. Приметио је, говораше даље, за свога живота, да од људи што важе у друштву, који се пронију остају радикалци, који заволу женска друштва постају дипломате. Ди-

Digitized by Google

пломација је женски род и радикалац нек се добро узме на ум да кад се озбиљно науми оженити, не постане после тога дипломата!

Тако се поведе разговор о женидби и удадби и Влатко спомене да сваки члан омладине који узима девојку из богате куће, која је одрасла у раскоши, баца на коцку своја начела, по којима требају људи да буду у животу вредни и умерени, да буду родољуби па да прегоревају личне добити гдегод дођу у сукоб са општим добром. Природно је помислити, да богата девојка не би на то пристајала, јер би се морала одрицати угодности и бадавадисања, којима се навикла, а то врло тешко иде кад се не мора. С тога би или морао попуштати од омладинских начела ради кућног мира или би морао нарушити кућну слогу ради тога, да остане веран начелима. Зато би најбоље било, да омладина узима просте Српкиње, које су разборите; те би најодушевљеније пристајале на све реформе које би омладина хтела и у друштвеном и у народном животу. И Христос није тражио господу за распространење своје науке, него рибаре и простаке и с њима је преобразио свет.

Јелена је претрнула кад је чула Влаткове речи, она није ни у колиби рођена, ни у сиротињи одрасла, али је опет омладина! „Немаш право што говориш Влатко.“ — хтела би да му каже, али није могла. Њих су двоје врло мало међу собом разговарали, кадикад су се само сусрели с погледом; погледи су им били озбиљни, нешто замишљени и брзо су једно другом измицали, више је изгледало, да једно другог избегавају, него да траже да се сусретну. Доцне је већ било кад су се почели разилазити, Влатко се срдачно опростио са својим угоститељима и сутра дан био је већ на путу у Бечкерек.

(Свршиће се)

Књижевне белешке.

* Можемо јавити, да наш млади песник Јован Грчић-Миленко штампа код А. Сомера у Бечу свој књижевни рад у 3. књиге. У првој су књизи: „Песме;“ и то у 6. раздељака: I. Девојачке песме. — Село. II. Патријотске песме. III. Тужан љубавни спомен. IV. Пролеће. V. Пламенови. VI. Разне песме. У другој књизи: „Сремска ружа,“ приповетка из српског сељачког живота, У трећој: „Гусларева срећа,“ драмат, и: „Миркина звезда,“ прича са села. Прва је књига већ у штампи и као што чујемо биће у почетку октобра готова. Све те три књиге штампаће се једна за другом. Нашим ће читаоцима бити песничка радња Јована Грчића—Миленка за доста позната, те тако мислимо, да не морамо трошити речи позивајући их да се што боље овом позиву одазову.

Digitized by Google

* Драга Дејановића позива на претплату на други део својих списа, у коме ће бити: „Ускок — Кариман,“ приповетка из црногорског живота. Књига ће изнети десет печатаних табака а стајаће 80 нов. а. вр. или 8 гроша чарш. Претплата се прима до 1. септембра а на две недеље после тога изаћиће књига готова из штампе. Скупоци добијају једанаесту књигу на дар. Претплата без новаца неће се моћи уважити, а имена претплатника штампаће се на крају књиге.

* У штампарији А. Јакића у Загребу изашло је друго издање „Дела Ивана Гундулића.“ Различите песме. Стр. 236. Цена 60 н. — „Разум у животу. Написао др. Балмес а превео Јосиф Ригер.“ Стр. 90. Цена 30 нов.

* Г. Вјенцеслав Забој Марић издао је недавно две пучке књиге: „Ивана Копецкога природословље за пучке, обртничке и више девојачке школе.“ Са 166 слика. Цена је 1 фор — За тим: „кратко природословље“ За младеж пучких школа. Са 36 слика. Цена 30 новч. везано 40 новч.

* Изишла је књижица: „Сумпорне топлице код Вараждина у Хрватској Описа их Иван К. Ткалчић. Загреб 1869. Стр. 111.

* Е. Ренан издао је први свезак свога „Св. Павла.“ Овим се делом, као што је познато наставља историја Исуса Христа и апостола.

Гласник.

О овогодишњим духовима била је у Вршцу свечаност, која ће дуго остати у памети свакоме, који је био учесник у њојзи. На свечаности тој освештана је застава вршачке српске певачке дружине. Ту се стекоше Срби готово са свију крајева Србства. У једно је том приликом држана беседа и скупштина српских певача, јер на светковину се стекоше осим вршачке, београдска, новосадска, панчевачка, и темишварска певачка дружина. Том приликом је донешено више предлога, који на то смераху, да се изнађе начин, како да се оснује фонд за изучавање српских певача. На послетку закључи скупштина: 1.) да вршачка певачка дружина, на основу саслушаних мњења, спреми предлог о оснивању и уређењу фонда за изучавање српских певача, као и о потребама српске певачке уметности и о подмирењу тих потреба. 2.) Тај предлог да се преда најпре јавности, па онда да се поднесе идућој скупштини уједињене омладине српске на одобрење дотле док не буде друга скупштина певача.

У једно је на тој свечаности скупљено до 500 фор. а. вр. у фонд српских певача.

Digitized by Google

ВИБЛИОГРАФИЈА*)

.....

Српске књиге.

ДИМ од Ивана Тургењева. С рускога превео Илија Вучетић. Други наслов: Збирка одабраних превода Издаје „Преходница.“ II. Дим од Ивана Тургењева. У Пешти. У штампарији Виктора Хорњанскога. 1869. На 8-ни, XVIII. 1. л. 291. стр Стоји 1 фор а вр.

ГОВОР ДРА ЈОВАНА СУБОТИЋА посланика земунског на српском народном сабору 30. Јунија и 1. Јулија 1869. године држан. У Новом Саду, у Платоновој печатњи 1869. На вел. 8-ни, 37. стр. Стоји?

БЕСЕДА, којом је Његова Светост патријарх српски Самуил Маширевић отворио српско-народни сабор 2. Јунија 1869. у Карловцима. Фолио 3. стр. Прилог кр. бр. 165. „Видова дана.“

ПОПОВИЋ ГАВРИЛО (прота Ужички) Одговор дописнику „Србије“ г. Ј. Манојловићу. На 8-ни 8 стр. без насловног листа.
Разаслато уз „Видов дан.“

РОГАНОВИЋА РАДОЈА, Приклињање ерцеговачке виле за братску слогу 1869. г. (у А Андрића.) На фол. 1 л.

---

*) Да би ова библиографија што потпунија могла бити, умољавамо лепо све издаватеље и списатеље наше, да би нам љубав имали послати од сваке књиге, коју на свет издаду, по један примерак, или бар потпун и веран наслов сваке књиге. У.

САДРЖАЈ.

Самсон и Делила. Песничка студија из светога писма од Л. Костића. (Крај.) V. — Дан пре... Приповетка И. С. Тургењева. (Наставак.) XXI. XXII. — Српске народне песме из збирке Манојла Хрваћанина. — Свака новина има противника. (Настаиак.) — Нешто из хиније. По немачкои од Владана Арсенијевића. Први део. XII. XIII. — Подлистак: Ко пре девојци. Црта из нашег друштвеног живота. — Књижевне белешке. — Гласник. — Библиографија.

Издаје: Матица Српска. Уређује: А. Хаџић.

Платонова штампарија у Новоме Саду 1869.

Digitized by Google

Број 23. У НОВОМЕ САДУ 20. АВГУСТА 1869. Год. IV.

МАТИЦА.

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

ИЗЛАЗИ: десетог, двадесетог и последњега дана сваког месеца на табаку и по.

ПРЕТПЛАТНА ЦЕНА: на год. 4. ф., на по год. 2. ф. на три мес. 1. ф. Рукописи се не враћају.

НЕШТО ИЗ ДИЈЕТЕТИКЕ.

Говорио на беседи у Алексинцу др. Лаза Стевановић.

I

На прошлој беседи кад оно покушах, да вам у кратко објасним шта је беседа, шта ли њезин задатак, обећах вам на крају мога говора, да ћу вам другом приликом говорити нешто из дијететике.

Ево те прилике данас. Може бити да ће многима од вас бити непознато, шта је то дијететика. Па да неби когод у шали запитао: „А једе л' се то бога ти?“ као што наши људи имају обичај, кад чују какву страну реч, коју не разуму; ево хоћу да вам у кратко објасним шта је то дијететика. Дијететика је: поука о чувању здравља, она упознаје човека са спољним светом, са околином у којој се находи, па га учи да распозна, шта је у том спољном свету корисно, а шта штетно, па га од штетнога одвраћа, а корисно му нуди, да прими за свој живот — једном речју: учи га добром начину живовања а на име како ће у животу своме да се понаша, како ће да живи, ако хоће да буде вазда здрав и да дуго поживи. Ако се ово опредељење баш и невиди као да је сасвим потпуно; опет мислим би ће вам доста јасно, да бар колко толко имате појма о тој науци.

У свију народа образованих има силество написаних дијететика у тежњи, да народу с погледом на здравље користе, али је на жалост мало њих ваљдисало. Једно с тога што су више научно него поучно написане, да их народ једва може разумети; а друго с тога што су писци већином једнострано схватили свој задатак необзирући се на цео народ, него на појединy касту. А што је највећа мана та је, што их је у писању руководила више

Digitized by Google

себична но општа корист. Велика се тешкоћа показала у писању дијететике за народ. Јер дијететика мора одговорити с једне стране науци а с друге народу. Науци одговори ће: ако је све оно што се каже основано на доказима научним т. ј. ако се све зна зашто тако бива а не другојаче. Народу пак одговориће: ако је све што је речено тако просто и јасно, да га сваки може разумети, да му ништа неизгледа као каква чаролија, коју му ни поп ни учитељ неуме протумачити, као што један критичар врло добро примети једној дијететици. Сем тога писац треба да познаје народ за кога пише, да познаје његове мане, његове добре стране, његове обичаје, да употреби све то једно с другим, па да му покаже пут, који га води сачувању здравља.

И у нас покушаше двојица, да дају српском народу добру дијететику, која би га поучила, како треба да му је живовање, ако хоће вазда да се осећа здрав. Први донесе нам једну дијететику преведену с ческог, која је застарела била и која сада зар ни за Чехе не би имала које вредности а то ли за српски народ, да оставимо што је доста нејасна простом народу. Па најзад и да је за Чехе, неможе бити за једнога то што је за другога. Народи су као и појединн људи различите природе, имају своје особене мане, особен начин живота, особене обичаје; ма да се ми у нечему подударамо са Чесима као Словенима, опет има знатне разлике.

„Права једнакост људска огледа се баш у разлици — рекао је један учен човек. Само тога ради смо ми сви једнаки, што и најмања различност односаја показује разлику у смеси и делању нашег тела. Други начин живота, друга рана, друго поднебије и друга земља праве другу крв и други мозак.“

Други је опет повадио неколико одломака из једне немачке књиге, дао превести на српски језик, па их издао у једну књижицу под својим именом токорсем је он написао. Ја мислим нама нетребају швапске торте и колачи, кад ми имамо наше славне гибанице и пите.

Него ја се далеко упустих! Али говорећи о томе није ми намера, да се ја над свима узнесем као какав мудрац из пастарих времена, па да вас мојим говором заведем у какав надчулни свет, где би погледали кроз чаролиско стакло у вашу будућност, па да вас отуда пуне задовољства опет изведем у данашњи свет. Ја сам само рад као човек рођен и одрастао међу вама на основу науке и искуства нешто туђег нешто сопственог, да вас у нечему поучим, што иначе можда сами не би знали. И уздам се да ћете ме пажљиво саслушати.

Digitized by Google

И ако у моме говору где где додирнем но које мане, немојте мислити да то чиним из зле намере, као да би вас исмејао или наружио — боже ме сачувај те намере! То је нужно да знате у чему грешите; јер самољубље неда често човеку, да радо призна своју погрешку.

II.

Пре него што вам почнем говорити из дијететике држим да би нужно било, да вас најпре у кратко упознам са положајем некојих органа у човечијем телу. Томе дала ми је повода та прилика, што сам се уверио, да већина незна, где јој који орган лежи. Кад дође на прилику какав боленик к мени, па га запитам: које добро? а он се вајка да неможе из срца а овамо показује руком на желудац.

Као што видите човек је створен тако, да има главу, труп, ноге и руке. Да је мозак у глави то зар није нужно да вам казујем, која ли је десна, која ли лева рука и нога — то све ви добро знате. Ал другојаче стоји то са трупом.

У трупу човечијем има много органа са разним опредељењима, а опет сви скупа подржавају живот човечи. Међу њима влада потпуна сагласност, нек је само један од њих сметен у раду општем буди којим узроком, одмах се опажају посљедице, које рђаво утичу на расположење човеково и душевно и телесно.

Труп човечи састоји се из грудне и трбушне дупље, у свакој дупљи има различитих органа. Грудна дупља растављена је од трбушне једном преградом, коју ћемо назвати п р е ч а г о м. Пречага та жилава је и разапета између обе дупље ко прибогу какав кишобран, којега шупља површина гледа у трбушну а испупчена у грудну дупљу.

Сад да пређемо у кратко те да видимо, шта лежи у грудној, а шта у трбушној дупљи. Да најпре почнемо од уста па да идемо редом. Од уста да почнемо зато, што сам рад да вам нешто објасним, што многи држе другојаче, но што је у самој ствари. Тако многи мисле да храна и ваздух пролазе кроз један канал, те тако на опредељено место доспевају и по томе су на погрешном путу.

Као што видите уста представљају једну шупљину, у којој су зуби и језик, кром тога има неколико жљезда, што справљају и луче пљувачку, чији ћемо задатак мало после видети.

Иза ресе види се такође једна шупљина, коју ћемо назвати ж д р е л о м. Ждрело то води у два канала, од којих један иде у

Digitized by Google

плућа, а други у желудац. Први се зове душњак, други једњак. Душњак почиње са гркљаном, над којим има један поклопац налик на језичак, који чува да неупадне какво страно тело у гркљан. Душњак са гркљаном лежи у гуши спреда, у грудима дели се на две гране, које улазе у два плућна крила, па се после деле све у мање и мање гранчице, које се најпосле у плућном створу као ваздушни меурићи окончавају. Број тих ваздушних меурића износи на милионе. Поза душњака лежи једњак састављен из самих мишића, који се по природи својој грче, те храну, што је у њ дошла, даље потискују у желудац. Кроз душњак иде само ваздух у плућа и ништа друго, а кроз једњак иде храна у желудац и то на овај начин: Кад човек сажваће храну, па хоће да је прогута, онда се онај заклопац над гркљаном спусти а залогај као преко каквог моста склизи у једњак, који својим грчењем — као што мало пре рекох — потискује залогај даље у желудац.

Сад је на реду да вам кажем, шта је то кад се човек загрцне. Гркљан је налик на какву свиралу, у коју кад се дува даје гласа. Човек кад хоће да говори нуждан му је глас, а да буде гласа треба да уђе ваздух у гркљан, а да уђе ваздух мора да се онај поклопац одигне. Сад кад човек једе па хоће да говори или да се насмеје поклопац се одигне, а од залогаја троха упандне у душњак. На тај начин догађале су се многе несреће. Гркљан је снабдевен са многим живцима, који ништа друго нетрпе до ваздуха. Кад упадне у њ какво страно тело, као што је троха или вода, онда живци надражени терају човека да кашље дотле, док све што је упало неистера напоље. Видите дакле да има два канала, од којих је један душњак, кроз који пролази само ваздух, а други једњак, кроз који иде храна и пиће. Они леже један поза другога, спреда душњак а поза њега једњак.

Сад да идемо један корак даље. Мало пре споменусмо овлаш како плућа постају. Плућа има два и с леве и с десне стране грудне дупље, налик на какву кеглу, које затубасти врхови леже поза кључњаче, а основице које су нешто угнуте опиру се на пречагу. Између оба плућа нешто мало на лево лежи срце. Ко хоће да се увери нека мете само руку с два прста испод леве сисе пак ће осетити неко лахко куцање. То што куца није ништа друго до срце. Из срца иду крвни судови, који се деле све на мање гранчице и распростиру се по целом телу. То је што лежи у грудној дупљи. Сад да видимо шта има у трбуху.

Одмах под грудима управ где је лажичица лежи косо желудац, с десне стране од њега јетра, која га од чести спреда по-

Digitized by Google

крива, с леве стране слезина. Поза желудца уздуж пружа се један орган пун самих жљезда, који се зове панкреас. Иза желудца долазе танка црева, у које јетра и панкреас изливају своје сокове, и то јетра жуч, а панкреас некакав сок, који је нешто налик на пљувачку. У цревима има такође многобројних малих жљездица, које луче неки сок. Последњи део црева је дебело црево. А где су слабине од прилике леже бубрези. После долазе расподни органи, којих потанко набрајање у хатар пристојности немогу да споменем у овом збору.

(Наставиће се.)

УБОЈНА ПЕСМА.

Полети песмо,
По српском крају,
Убојни поздрав
Сви нек ти знају!
Полети песмо,
По српском крају!

Где Срба видиш
Реци му лако:
Не тужи, брате,
Доста си плако!
Реци му, песмо,
Јуначки, лако!

У Бечу

Узвикни смело:
Крв ће да плане!
Србин ће скоро
Српски да дане!
Узвикни, песмо,
Крв ће да плане!

А када Србин
Опази крви —
Душмана свог ће
Зуби да смрви!
Таки је Србин:
Кад види — крви!...

Коста Д. Стефановић.

ДАН ПРЕ . . .

Приповетка И. С. Тургењева.

(Наставак.)

XXIII.

— Дошао је неки човек, по изгледу као да је бравар, или тако што, рече послужитељ берсењевљев, — он жели да говори с вама.

— Зови га овамо, рече Берсењев.

Уђе „бравар.“ Берсењев га познаде јер то беше кројач, домаћин инсаровљев.

Digitized by Google

— Шта желиш? запита га Берсењев.

— Дођох да јавим вашој милости, поче кројач стајући полагано час на једну час на другу ногу. — Наш кирајџија, бог би знао шта му је, канда је врло болестан.

— Инсаров?

— Да, наш кирајџија. Ко га зна шта му се десило, јуче у јутру био је још на ногу, а синоћ је искао воде, наша домаћица однела му је, ноћас је био немиран, нешто је све једнако бунцао; а јутрос га нађосмо гди лежи као дрво, ни шта не говори, при том је у страшној ватри, да бог сачува! Ја сам мислио, бог зна шта му је, може још и умрети, пак шта ћемо онда с њиме; за то ће најбоље бити, да га дамо у болницу, јер је самац; тако мисли и наша домаћица, она ми рече: „Отиђи ти, вели, ономе господину, код којега је овај наш био најмио летњи стан: можда ће ти он што рећи, или ће и сам можда амо доћи.“ Тако ево дођох вашој милости и с тога већ, што ми не можемо, то јест....

Берсењев одма шчепа капу, тутње у кројачеву руку четвртак, пак похита Инсарову.

Нађе га обучена, лежећива на дивану, сасвим ван себе. Лице му се беше страшно променило. Берсењев одма наложи домаћину и домаћици, да га свуку и да га преместе на постељу, а сам оде међутим по лекара. Лекар му одма даде метнути пијавице и слачицу, и нареди да му се пусти крв.

— Је л' опасна болест? запита Берсењев.

— Јесте, врло је опасна, рече лекар. — Запаљена су му плућа и то у највећој мери; можда је обухватило и мозак, а најгоре је што је болесник још млад. Сада му може баш његова властита снага наудити. Касно сте ме позвали, у осталом, ми ћемо све учинити што год је кадра наука...

Лекар сам беше још млад човек, пак вероваше у науку.

Берсењев остаде код Инсарова и преко ноћ. Домаћин и домаћица беху добри и услужни људи, — само кад се нашао неко, да им каже шта да чине. Дође и берберин те болноме отвори жилу.

Пред зору Инсаров дође к себи, али само на неколико тренутака, он позна Берсењева, пак га запита: „Ја као да сам болестан?“ и пошто је погледао око себе, у колико могаше од тешке болетице, обнезнани се на ново. Берсењев оде кући да се пресбуче, и, узев собом неколико књига, врати се опет к Инсарову. Он се реши да се барем за сада к њему пресели. Пак оградив му постељу заклонима, намести се на дивану. Тај дан је Берсењеву полагано пролазио. Он изађе само на неколико тре-

Digitized by Google

нутака да руча. Дође вече. Берсењев запали свећу и стаде читати. У соби беше мртва тишина. Тек се за презитком, код домаћина, кад и кад чуло уздржано шаптање, зевање и уздисање.... а кад опет тешко стењање болесниково .... На Берсењева наиђу неке чудне мисли. Он се налажаше у соби човека, којем је живот о концу висио, човека, којега је Јелена волела .... Он је то добро знао, пак се сетио, како му једаред рече Шубин, да она њега (Берсењева) воли! А сада .... „Шта да чиним?“ питаше он сам себе. „Хоћу ли јој поручити, да је он болестан? Или да још почекам? Та вест би била прља од оне, коју сам јој некада донео: чудновато, како ме судбина увек ставља међу њих двоје!“ На послетку смисли, да ће боље бити, ако још почека. У тај мах му поглед паде на сто, који беше покривен хрпама хартије .... „Хоће ли извршити своје намере?“ мишљаше Берсењев. „Или је већ све пропало?“ Берсењеву жао беше младога умирућег живота, пак се на ново заверн, да га — ако буде можно — спасе ....

Ноћ беше рђава. Болесник је много бунцао. Више пута је Берсењев на прстима приказао постељи, пак је са срдачном тугом прислушкивао болесниково бунцање. Једаред је само Инсаров гласно изговорио: „ја нећу, нећу, ти не мораш....“ Берсењев се тргне, пак брзо приђе и погледа на лице инсаровљево, на коме беху изваjане самртне муке, и на непокретне и немоћне руке његове .... „Ја нећу,“ понови тихо болесник.

У јутру дође лекар, пак махаше главом и препише нов лек. — Још неће скоро настати криза, рече он узимајући шешир.

— А после кризе? запита Берсењев.

— После кризе? може двоје бити: aut Caesar, aut nihil.

Лекар оде. Берсењев се прође по улици: нуждан му беше зрак. Вратив се натраг стаде опет читати. Раумера је већ давно проучио: сада је читао Грота.

Сада се полагано врата отворе, и иза њих се промоли главица ћери домаћинове.

— Овде је, рече она тихо, — она госпођица ....

Девојчице у једаред нестаде, а у место ње указа се на собљем прагу — Јелена.

Берсењев скочи као помаман; но Јелена се не маче с места нити проговори речи једне .... Чињаше се као да је она на мах све појмила. Страшно бледило покри лице јој, она приђе заклону, загледа за њ, и пљеснув рукама готово се скамени .... Још један тренут и она би се бацила на Инсарова, али је Бер-

Digitized by Google

сењев задржа. — Шта радите за бога! рече он дрхтућим гласом. — Та ви би га тиме убили!

Она посрне. Берсењев је доведе дивану и ту је посади.

Јеленин поглед прелети преко њега и застаде на патосу.

— Је ли на самрти? питаше она, али тако мирно и хладно, да се Берсењев уплаши.

— За бога, Јелена Николајевна, шта ви то говорите? Он је истина болестан, — и то опасно . . . . али ћемо га избавити; за то вам ја добар стојим.

— Није при себи? запита она, тако исто хладно, као и пре.

— Да, он је сада ван себе . . . . Али то обично тако бива у почетку сваке болести, но ја вас уверавам да и то ништа не чини. — Напите се мало воде молим вас.

Она га опет погледа, а он одма примети да она ништа није чула, што јој је говорио.

— Ако он умре и ја ћу умрети, рече она, опет хладно и мирно.

У тај мах стане Инсаров тихо стењати; она задрхта, и ухвативши се за главу стаде дрешити траку са шешира.

— Шта то радите? питаше Берсењев.

Она не одговори ништа.

— Шта радите? понови он.

— Ја ћу овде остати.

— Како . . . . на дуже време?

— Не знам, можда читав дан, читаву ноћ, или за навек....

— За бога, Јелена Николајевна, дођите к себи. Искрено вам кажем, да ни слутио нисам, е ћу вас овде видити; али ја опет . . . . мислим да сте овамо на кратко време свратили. Не заборављајте да ће то можда код ваше куће у очи пасти . . . .

— Пак онда?

— Они ће вас тражити . . . . пак ће вас наћи . . . .

— Пак шта ће бити?

— Јелена Николајевна! ви видите . . . . он вас сада није кадар бранити.

Она обори главу, пак се замисли, и метнув мараму на уста, заплаче се . . . . и паде лицем на диван. Она хтеде угушити плач, али јој се читаво тело трзало, као у тице, коју су скоро ухватили.

— Јелена Николајевна . . . тако вам бога . . . . говораше јој Берсењев.

— А? шта је то? зачу се глас инсаровљев.

Digitized by Google

Јелена се исправи, а Берсењев читав обамре .... он приђе к постељи. Инсаровљева глава лежала је као и досада на јастуку; очи му беху затворене.

— Он буница? прошапута Јелена.

— Тако не што одговори Берсењев, — али за то ништа; тако обично бива, особито кад ....

— Кад се разболе? прекиде му реч Јелена.

— Прекјуче; а ја сам овде од јуче. Ослоните се на мене Јелена Николајевна! Ја га нећу оставити; и све ћу употребити, што је само можно. Ако буде нужно позваћу више лекара, да се посаветују.

— Он ће без мене умрети, закука Јелена ломећи руке.

— Дајем вам моју реч, да ћу вас сваки дан известити, како му је, и ако заиста до опасности дође ....

— Закуните ми се, да ће те у тој прилици одма по мене послати, било дању, или ноћу; пишите ми управо.... Мени је и онако све једно сада. Чујете ли? обећавате ли се, да ће те то учинити?

— Обећавам.

— Закуните се.

— Заклињем се.

Она му узе руку и пољуби је пре но што је могаше отргнути.

— Шта радите.... Јелена Николајевна.... прошапута он.

— Не, ... не .... није нужно, зачу се Инсаров тешко уздишући.

Јелена приђе к заклону, и стиснув међу зубе мараму, гледаше болесника дуго, дуго. Сузе јој потекоше низ образе.

— Јелена Николајевна, рече јој Берсењев, — он може к себи доћи, познати вас; а бог зна је ли то добро. Осим тога очекујем сваки час лекара ....

Она узе шешир са дивана, пак опет застаде. Очи јој жалостиво блуђаху по соби. Као да се на нешто опоминьала ....

— Не могу отићи одавде, прошапута она.

— Берсењев јој притисну руку. — Умирите се, рече он, — ви га на мени остављате. А ја ћу још вечерас доћи к вама.

Јелена га погледи, пак рече: — ој мој добри пријатељу! и оде плачући из собе.

Берсењев се наслони на врата. Чудновата бол, горко осећање притискиваше срце му. „Мој добри пријатељу!“ мишљаше он слегнув раменима.

— Ко је овде? зачу се Инсаров.

Digitized by Google

Берсењев му приђе. — Ја сам Димитрије Никаноровић! Шта желите? како се осећате?

— Јесте ли сами? питаше болесник.

— Сам.

— А она?

— Која она? рече Берсењев поплашено.

Инсаров поћути. — Цвет љубимчев, шапне он, и опет затвори очи.

XXIV.

Инсаров је лежао читавих осам дана између живота и смрти. Лекар је често долазио, јер га, као младога човека, занимаше болесник више него обично. Шубин га је такође посетио; тако исто и сви Бугари, међу којима Берсењев познаде и ону двојицу, која га на селу онако непријетно изненадише; сви га искрено сажаљеваху, а гди који предлагаху Берсењеву, да га ноћу замене код постеље инсаровљеве; али Берсењев не прими понуду јер се опомену, шта је обећао Јелени. Он је њу сваки дан виђао и крадом јој кад усмено кад писмено саопштавао ток болести његове до најмање ситнице. А каквим га је она нестрпљењем очекивала и испитивала и слушала! Много пута је силом хтела да оде к њему; али је Берсењев молио да то не чини; јер је Инсаров врло ретко био сам. Први дан, кад је Јелена дознала да је он болестан, у мало што и сама не паде у болест; вративши се од Инсарова, одма се затвори у своју собу; кад је позову да руча, и када дође у гостинску собу, тако је изгледала, да се Ана Васиљевна уплашила и одма је заповедила јој да легне у постељу. Али се Јелена одржала. „Ако он умре, и мене ће не стати“ мишљаше она, та мисао је крепила, те је могла изгледати равнодушна. У осталом њу је мало ко узнемиривао: Ана Васиљевна је непрестано патила од своје главобоље; Шубин је грозничаво радио у својој соби; Зоја је пала у меланхолију, и једнако се захукавала да прочита Вертера; Никола Артемевић беше, због честих посета „ђачких,“ врло рђаве воље, у толико више, што му нису успевали „планови“ са Курнатовским: практички обор-секретар не беше на чисто и некако је отезао ствар. Јелена није ни захваљивала Берсењеву на његовим услугама: има и таквих услуга, на којима је мучно и стидно захваљивати. Само једаред, кад је Инсаров врло рђаво провео ноћ, и кад је Берсењев споменуо, да би нужно било држати савет лекарски, опомене га она на заклетву његову. „Кад тако желите, рече он, а ми хајдмо.“ Она устаде и поче да се облачи. „Али не-

Digitized by Google

мојте, рече он, почекајмо до сутра.“ Пред вече буде Инсарову мало боље.

Осам дана прођоше. Јелена је изгледала мирна, али ништа није могла јести, и по читаве ноћи није спавала. Цело тело јој беше као болесно. У глави јој беше тако, као да је напуњена неким сухим, врућим димом. „Наша госпођица нестаје као свећа,“ говораше њезина собарица.

На послетку, деветога дана, преломи се болест инсаровљева. Јелена је тај дан седила у гостинској соби до Ане Васиљевне, и, не знајући сама шта ради, читала је матери „Московске ведомости.“ Дође Берсењев. Јелена га погледа (како ти погледи увек беху бистри, дубоки и брижни!) и одма примети, да јој доноси добре гласе. Он се смешио; и олако је климао главом: она му пође на сусрет.

— Дошао је к себи, избављен је, за недељу дана ће бити здрав, шапну јој Берсењев.

Јелена пружи руке, као да је хтела одбити удар какав, ништа не рече, само јој усне задрхташе, и лице јој обасу слабо руменило. Берсењев се обрне Ани Васиљевној, а Јелена оде у своју собу, паде на колена и стаде се молити богу . . . . Лаке и бистре сузе потекоше јој низ образе. Сада тек, осетив да је малаксала, наслони главу на јастук пак прошапуће: „сирома Андрија Петровић!“ и заспи, а трепавице и образи јој беху мокри од суза. Давно већ није спавала нити плакала.

XXV.

Берсеневљеве речи испунише се тек од части: опасности је нестало, али се Инсаров полагано опорављао, и лекар је говорио, да му је био потресен васколики организам. При свему томе болесник је оставио постељу и већ је стао помало ходати по соби; Берсењев је већ прешао у свој стан; али је сваки дан полазио пријатеља, и сваки дан је као и до сада извештавао Јелену о њему. Инсаров јој није смео писати, тек је онако из далека, у разговору са Берсењевом, распитивао за њу; а Берсењев му са претворном равнодушношћу приповедаше о својим посетама код Стаховљевих, дајући му на знање, да је Јелена врло забринута била, али да се сада већ умирила. Јелена такође није писала Инсарову; она је друго нешто намеравала.

Једаред, баш кад јој Берсењев с веселим лицем рече, да је Инсарову лекар допустио већ, да једе котлета, и да ће по

Digitized by Google

свој прилици скоро излазити моћи, — замисли се она, и ућути . . . .

— Погодите, шта хоћу да вам кажем, рече она. Берсењев се збуни. Он је њу разумео. — За цело, одговори, погледав на страну: — хоћете да ми кажете, да га желите видити.

Јелена порумени и једва изговори — јесте.

— Пак ако је тако? мислим да можете. — „У! помисли он, — како ми је немило у срцу!“

— Ви хоћете да кажете, да сам ја већ и пре . . . . рече она. — Али се сада бојим . . . . сада је он, као што велите, ретко сам.

— Томе је лако помоћи, рече Берсењев, не гледећи никако у њу. — Известити га о томе, наравски, не могу; но дајте ми писамце. Ко вам може замерити ако му пишете као доброме познанику, према коме имате саучешћа? То није ни мало зазорно. Назначите му . . . . то јест, пишите му, када ћете доћи.

— Зазор ми је то чинити, прошапута Јелена.

— Дајте мени писамце, ја ћу му однети.

— То није нужно, ја вас само хтедох замолити . . . . али се немојте расрдити на мене, Андрија Петровићу . . . . не можете сутра долазити к њему.

Берсењев загризе усну.

— А! да, разумем, врло добо, врло добро. — И проговорив још неколико речи, отиде брзо.

„С отим боље, с отим боље,“ мишљаше он, журећи се кући. „Та ја ништа ново нисам дознао, а с отим боље. Од какве ми је користи облизивати се около туђега гњизда? Ја се ни мало не кајем, чинио сам, што ми је савест налагала, али сада је доста. Нека их! Није ми бадава говорио отац: ми, брате, нисмо аристократе, ни сибарите, иити љубимци судбине и природе, ми ни мученици нисмо, — ми смо само раденици, раденици, и опет раденици. Припаши своју кожану кецељу, раденице мој, пак прионн за свој посао, у својој мрачној радионици! А сунце нека другима сија! Та и у нашем мрачном животу има нешто поноса и среће!

Други дан у јутру доби Инсаров по варошкој пошти кратко писамце: очекуј ме, писаше му Јелена, и не примај више никог. А. П. неће доћи.“

(Наставиће се.)

Digitized by Google

НАРОДНЕ ПЕСМЕ.

(Скупио Невинковић у Босни.)

I.

Виле коло уватиле,
У горици под јавором,
Под кестеном и под бором,
А крилима замахале,
Зелен бору лад дављале
Зелен бор им говорио:
„Ој бора вам, л'јепе виле,
Би л' се младе поудале,
Л'јепо коло растргнуле,
Сестрице се растануле,
Ал' говоре бјеле виле:
„Нити би се поудале,
Нити коло растргнуле,
Нит' сестрице растануле,
Да нам дадеш све цариће,
И најлепше све краљиће,
И бег-Јову из тимара,
Што га пјесме опјевају,
Што га звјезде одјевају,
Сунца зраци огрјевају,
Што га цвјећа мирис гоји,
А росица собом поји.

II.

Јано гледа са чардака у башту;
Ал' у башти прелијепа Аснија,
А покрај ње два шарена голуба,
И четири бјелопера лабуда,
У руци јој златна игла не шије,
Од лабуда свога лица некрије,
Нег лабуду л'јепа Аспа говори:
„Ој лабуде јеси л' бјељи од сијега,
Лабуд вели: „Њесам бјељи од тебе
Да те види бјела вила из горе,
Из зависти скочила би у море,
Ја је гледах са чардака за дуго,
Ја је гледах а она ме не виђе,
Ја је гледах па јој одох до баште,
Па јој велим: „Хоћеш поћи за мене?"
А она ми јадно срце уцвјели:
„Вако златно није руво за тебе!"

СВАКА НОВИНА ИМА ПРОТИВНИКА.

(Наставак и свршетак.)

Што је започето у астрономији то је продужено на другим пољима. Уз оту науку пристану пре свега ђеолози, који се баве науком о развитку земљане коре. Као год што су звездари пишући календаре и проричући људима судбину унапредили астрономију тако су и ђеолози, копајући руде и свакојака друга блага, проучавали земљу и њену унутрашњност. Тако они брзо дознају, да земља наша није то, што се пре о њој мислило, но да је она грдна прегрдна књига, а горе њезине су листови, окамењени створови су писмена на тим листовима, и из отих писмена може се јасно прочитати, како је земља постала, како се развијала и како је у ово стање дошла, у ком се сада налази. Тако је та наука пронашла, да је земља наша давно, врло давно постала и

Digitized by Google

да су силни, све нови и нови облици животињских и биљинских родова на земљи живили и да је овај органски свет, што је сада около нас, тек последња карика у дугом ланцу промена, које претрпише првобитни прости и врло оскудни животни облици. Као што је земља тек један мајушни део целе васељене, тако је и органска природа тек један и то нузгредни део земље наше. Золози и ботаничари морадоше почети испитивати како се развијала наука о природи те тако испитиваху не само оне организме, који сада постоје, него и оне, који су давно пропали, те тако им наука, која се до сад зваше природопис сада живећих организама, доби друго име а то је: повесница органске природе на земљи. Тако човек није нигда могао рећи, да је коју науку исцрпио, јер је долазио до све нових и нових истина, и, тео не тео, морао је једино у томе вежбати се, како ће да појми непрестано променљивање у природи, којој ни почетка ни краја не могаше докучити. Једино што могаше на сигурно знати, то је, да он познаје тек један врло мали одсек оног непрегледног времена, у коме се природа развијала. Ником поникнути мора човек, када види, колишни му је део од оног грдног времена и простора, у коме се свет развијао, познат; а поносити се може, када помисли, како је и из овог мајушног материјала упознао тврде, непроменљиве законе, по којима то развијање бива. У томе је баш величина човекова, што је он једини сазнао како је мален и незнатан према целој, огромној васељени. Али ипак му је радња непрекидна и бескрајна, она је, као и васељена, предмет непрестаног испитивања и све нови и нови методи нова и нова помоћна средства служе њојзи а она непрестанце напредује, никада није свршена. То је дух новијих наука, тим духом мора бити напуњен онај, који оће да успехе новијих наука разуме и да их довољно уважи. Само онај, који није појмио тај дух, противи се новини, која се увађа у новије време готово у свим струкама радње човекове.

Но ваља да овде још и другу тачку узмемо на око. Није само онај сватио дух науке, који је појмио добро њезин задатак, којег смо мало час разложили, него и онај, који је розумео метод њезин. Овде не мислимо само на стакла, ножеве и микроскопе, једном речи, не мислимо само на помоћна средства, која човек употребљује, да би својим чулима припомогао, него мислимо на пут, којим полази, када оће да дође до праве истине, мислимо на основу, коју он сматра као непоколебив темељ истине. Ту пре свега другог морамо изрећи, да човек само за оно знаде, што непосредно (својим чулима) искуси; то ћемо да назовемо искуством. Само од ове тачке може отпочети развијање свога духа, и, што

Digitized by Google

не стоји на овој основи, што није одовуд духовним оруђем човечијим, логиком и математиком доведено, није истинито. За онога дакле, који је сам са науком напредовао, није никоја наука истинита, ако се не оснива на искуству, нема дакле других наука до на искуству основаних. Да нас не би ко год рђаво разумео, морамо овде приметити, да и мишљење, осећање, и воља, једном речи представе, такође су постале искуством, које смо кроз чула задобили.

Важно је овде то, што новији научни метод своје критичко лице и натраг обрће и што све, што је од старина до нас преостало, па било то савршено или не, мора пред његов суд доћи и он онда немилице све осуђује и одбацује, што год није основано на искуству. Овде можемо одма навести нешто што је нужна последица онога, што је до сад речено, а то је, да све, што год постоји изван нас, постоји у простору и времену, мора се дакле управљати по законима простора и времена т. ј. по математичким природним законима. Дакле све, што се уздиже над природне законе, свако „чудо" осуђује наука безобзирце.

На послетку ваља још једну тачку у обзир узети, о којој лајици (незналице) врло погрешно мисле, а то је значај факата — чињеница —. Сваки мора признати, да је то необорива чињеница, кад види гди дрва расту, цвеће цвета и марва пасе траву, гди сунце бива час под а час над обзорјем, услед чега је код нас час дан час ноћ, сваки, велимо, мора признати те чињенице, јер се о њима може сваки дан уверити ако није слеп. Од ових чињеница па до оних, које само изображени испитаоци, што су свој посматрачки дар изоштрили и што имају силна вештачка помоћна средства, опазе, има читав ред, али нико не може рећи да тих чињеница нема ако њих не може да примети сваки суров и неизображен човек. И овде, као при кривичком поступку, зависи све од сведока, ако овима нема приговора, то је онда чињеница тако истинита, као да је оваки видио. Да узмемо само један прост пример: два звездара напере своје дурбине промене ради у мето у звезде, у крај од једне шуме и обојица виде како је један човек, кога они добро познају, сикиром убио другог човека. Њиова ће сведоџба бити сасвим довољна ма да су они недело то могли опазити само с особитог места, на коме стајаху и помоћу оруђа, које само они знају употребљавати. Исто је то и код чињеница, које припази кемик, физик, астроном или двуги који научни испиталац начином и методом, коме је само он вешт, и помоћу оруђа, које незналица ни на што не би могао употребити. Лајици често веле за ове чињенице, да су измишљотине, фантасије и т. д. а то чине само с тога, јер нису кадри да иду са испита-

Digitized by Google

сењев задржа. — Шта радите за бога! рече он дрхтећим гласом. — Та ви би га тиме убили!

Она посрне. Берсењев је доведе дивану и ту је посади.

Јеленин поглед прелети преко њега и застаде на патосу.

— Је ли на самрти? питаше она, али тако мирно и хладно, да се Берсењев уплаши.

— За бога, Јелена Николајевна, шта ви то говорите? Он је истина болестан, — и то опасно . . . . али ћемо га избавити; за то вам ја добар стојим.

— Није при себи? запита она, тако исто хладно, као и пре.

— Да, он је сада ван себе . . . . Али то обично тако бива у почетку сваке болести, но ја вас уверавам да и то ништа не чини. — Напите се мало воде молим вас.

Она га опет погледа, а он одма примети да она ништа није чула, што јој је говорио.

— Ако он умре и ја ћу умрети, рече она, опет хладно и мирно.

У тај мах стане Инсаров тихо стењати; она задрхта, и ухвативши се за главу стаде дрешити траку са шешира.

— Шта то радите? питаше Берсењев.

Она не одговори ништа.

— Шта радите? понови он.

— Ја ћу овде остати.

— Како . . . . на дуже време?

— Не знам, можда читав дан, читаву ноћ, или за навек....

— За бога, Јелена Николајевна, дођите к себи. Искрено вам кажем, да ни слутио нисам, е ћу вас овде видити; али ја опет . . . . мислим да сте овамо на кратко време свернули. Не заборављајте да ће то можда код ваше куће у очи пасти . . . .

— Пак онда?

— Они ће вас тражити . . . . пак ће вас наћи . . . .

— Пак шта ће бити?

— Јелена Николајевна! ви видите . . . . он вас сада није кадар бранити.

Она обори главу, пак се замисли, и метнув мараму на уста, заплаче се . . . . и паде лицем на диван. Она хтеде угушити плач, али јој се читаво тело трзало, као у тице, коју су скоро ухватили.

— Јелена Николајевна . . . тако вам бога . . . . говораше јој Берсењев.

— А? шта је то? зачу се глас инсаровљев.

Digitized by Google

Јелена се исправи, а Берсењев читав обамре . . . . он приђе к постељи. Инсаровљева глава лежала је као и досада на јастуку; очи му беху затворене.

— Он буница? прошапута Јелена.

— Тако не што одговори Берсењев, — али за то ништа; тако обично бива, особито кад . . . .

— Кад се разболе? прекиде му реч Јелена.

— Прекјуче; а ја сам овде од јуче. Ослоните се на мене Јелена Николајевна! Ја га нећу оставити; и све ћу употребити, што је само можно. Ако буде нужно позваћу више лекара, да се посаветују.

— Он ће без мене умрети, закука Јелена ломећи руке.

— Дајем вам моју реч, да ћу вас сваки дан известити, како му је, и ако заиста до опасности дође . . . .

— Закуните ми се, да ће те у тој прилици одма по мене послати, било дању, или ноћу; пишите ми управо . . . . Мени је и онако све једно сада. Чујете ли? обећавате ли се, да ће те то учинити?

— Обећавам.

— Закуните се.

— Заклињем се.

Она му узе руку и пољуби је пре но што је могаше отргнути.

— Шта радите . . . . Јелена Николајевна . . . . прошапута он.

— Не, ... не . . . . није нужно, зачу се Инсаров тешко уздишући.

Јелена приђе к заклону, и стиснув међу зубе мараму, гледаше болесника дуго, дуго. Сузе јој потекоше низ образе.

— Јелена Николајевна, рече јој Берсењев, — он може к себи доћи, познати вас; а бог зна је ли то добро. Осим тога очекујем сваки час лекара . . . .

Она узе шешир са дивана, пак опет застаде. Очи јој жалостиво блуђаху по соби. Као да се на нешто опоминьала . . . .

— Не могу отићи одавде, прошапута она.

— Берсењев јој притисну руку. — Умирите се, рече он, — ви га на мени остављате. А ја ћу још вечерас доћи к вама.

Јелена га погледи, пак рече: — ој мој добри пријатељу! и оде плачући из собе.

Берсењев се наслони на врата. Чудновата бол, горко осећање притискиваше срце му. „Мој добри пријатељу!“ мишљаше он слегнув раменима.

— Ко је овде? зачу се Инсаров.

Digitized by Google

Берсењев му приђе. — Ја сам Димитрије Никаноровић у! Шта желите? како се осећате?

— Јесте ли сами? питаше болесник.

— Сам.

— А она?

— Која она? рече Берсењев поплашено.

Инсаров пођути. — Цвет љубимчев, шапне он, и опет затвори очи.

XXIV.

Инсаров је лежао читавих осам дана између живота и смрти. Лекар је често долазио, јер га, као младога човека, занимаше болесник више него обично. Шубин га је такође посетио; тако исто и сви Бугари, међу којима Берсењев познаде и ону двојицу, која га на селу онако непријетно изненадише; сви га искрено сажаљеваху, а гди који предлагаху Берсењеву, да га ноћу замене код постеље инсаровљеве; али Берсењев не прими понуду јер се опомену, шта је обећао Јелени. Он је њу сваки дан виђао и крадом јој кад усмено кад писмено саопштавао ток болести његове до најмање ситнице. А каквим га је она нестрпљењем очекивала и испитивала и слушала! Много пута је силом хтела да оде к њему; али је Берсењев молио да то не чини; јер је Инсаров врло ретко био сам. Први дан, кад је Јелена дознала да је он болестан, у мало што и сама не паде у болест; вративши се од Инсарова, одма се затвори у своју собу; кад је позову да руча, и када дође у гостинску собу, тако је изгледала, да се Ана Васиљевна уплашила и одма је заповедила јој да легне у постељу. Али се Јелена одржала. „Ако он умре, и мене ће не стати“ мишљаше она, та мисао је крепила, те је могла изгледати равнодушна. У осталом њу је мало ко узнемиривао: Ана Васиљевна је непрестано патила од своје главобоље; Шубин је грозничаво радио у својој соби; Зоја је пала у меланхолију, и једнако се захукавала да прочита Вертера; Никола Артемевић беше, због честих посета „ђачких,“ врло рђаве воље, у толико више, што му нису успевали „планови“ са Курнатовским: практички обор-секретар не беше на чисто и некако је отезао ствар. Јелена није ни захваљивала Берсењеву на његовим услугама: има и таквих услуга, на којима је мучно и стидно захваљивати. Само једаред, кад је Инсаров врло рђаво провео ноћ, и кад је Берсењев споменуо, да би нужно било држати савет лекарски, опомене га она на заклетву његову. „Кад тако желите, рече он, а ми хајдмо.“ Она устаде и поче да се облачи. „Али не-

Digitized by Google

мојте, рече он, почекајмо до сутра.“ Пред вече буде Инсарову мало боље.

Осам дана прођоше. Јелена је изгледала мирна, али ништа није могла јести, и по читаве ноћи није спавала. Цело тело јој беше као болесно. У глави јој беше тако, као да је напуњена неким сухим, врућим димом. „Наша госпођица нестаје као свећа,“ говораше њезина собарица.

На послетку, деветога дана, преломи се болест инсаровљева. Јелена је тај дан седила у гостинској соби до Ане Васиљевне, и, не знајући сама шта ради, читала је матери „Московске ведомости.“ Дође Берсењев. Јелена га погледа (како ти погледи увек беху бистри, дубоки и брижни!) и одма примети, да јој доноси добре гласе. Он се смешио; и олако је климао главом: она му пође на сусрет.

— Дошао је к себи, избављен је, за недељу дана ће бити здрав, шапну јој Берсењев.

Јелена пружи руке, као да је хтела одбити удар какав, ништа не рече, само јој усне задрхташе, и лице јој обасу слабо руменило. Берсењев се обрне Ани Васиљевној, а Јелена оде у своју собу, паде на колена и стаде се молити богу . . . . Лаке и бистре сузе потекоше јој низ образе. Сада тек, осетив да је малаксала, наслони главу на јастук пак прошапуће: „сирома Андрија Петровић!“ и заспи, а трепавице и образи јој беху мокри од суза. Давно већ није спавала нити плакала.

XXV.

Берсеневљеве речи испунише се тек од чести: опасности је нестало, али се Инсаров полагано опорављао, и лекар је говорио, да му је био потресен васколики организам. При свему томе болесник је оставио постељу и већ је стао помало ходати по соби; Берсењев је већ прешао у свој стан; али је сваки дан полазио пријатеља, и сваки дан је као и до сада извештавао Јелену о њему. Инсаров јој није смео писати, тек је онако из далека, у разговору са Берсењевом, распитивао за њу; а Берсењев му са претворном равнодушношћу приповедаше о својим посетама код Стаховљевих, дајући му на знање, да је Јелена врло забринута била, али да се сада већ умирила. Јелена такође није писала Инсарову; она је друго нешто намеравала.

Једаред, баш кад јој Берсењев с веселим лицем рече, да је Инсарову лекар допустио већ, да једе котлета, и да ће по

Digitized by Google

своj прилици скоро излазити моћи, — замисли се она, и ућути . . . .

— Погодите, шта хоћу да вам кажем, рече она. Берсењев се збуни. Он је њу разумео. — За цело, одговори, погледав на страну: — хоћете да ми кажете, да га желите видити.

Јелена порумени и једва изговори — јесте.

— Пак ако је тако? мислим да можете. — „У! помисли он, — како ми је немило у срцу!“

— Ви хоћете да кажете, да сам ја већ и пре . . . . рече она. — Али се сада бојим . . . . сада је он, као што велите, ретко сам.

— Томе је лако помоћи, рече Берсењев, не гледећи никако у њу. — Известити га о томе, наравски, не могу; но дајте ми писамце. Ко вам може замерити ако му пишете као доброме познанику, према коме имате саучешћа? То није ни мало зазорно. Назначите му . . . . то јест, пишите му, када ћете доћи.

— Зазор ми је то чинити, прошапута Јелена.

— Дајте мени писамце, ја ћу му однети.

— То није нужно, ја вас само хтедох замолити . . . . али се немојте расрдити на мене, Андрија Петровићу . . . . не мојте сутра долазити к њему.

Берсењев загризе усну.

— А! да, разумем, врло добо, врло добро. — И проговорив још неколико речи, отиде брзо.

„С отим боље, с отим боље,“ мишљаше он, журећи се кући. „Та ја ништа ново нисам дознао, а с отим боље. Од какве ми је користи облизивати се около туђега гњизда? Ја се ни мало не кајем, чинио сам, што ми је савест налагала, али сада је доста. Нека их! Није ми бадава говорио отац: ми, брате, нисмо аристократе, ни сибарите, нити љубимци судбине и природе, ми ни мученици нисмо, — ми смо само раденици, раденици, и опет раденици. Припаши своју кожану кецељу, раденичe мој, пак прионi за свој посао, у својој мрачној радионици! А сунце нека другима сија! Та и у нашем мрачном животу има нешто поноса и среће!

Други дан у јутру доби Инсаров по варошкој пошти кратко писамце: очекуј ме, писаше му Јелена, и не примај више никог. А. П. неће доћи.“

(Наставиће се.)

Digitized by Google

НАРОДНЕ ПЕСМЕ.

(Скупио Невинковић у Босни.)

I.

Виле коло уватиле,
У горици под јавором,
Под кестеном и под бором,
А крилима замахале,
Зелен бору лад давале
Зелен бор им говорио:
„Ој бора вам, л'јепе виле,
Би л' се младе поудале,
Л'јепо коло растргнуле,
Сестрице се растануле,
Ал' говоре бјеле виле:
„Нити би се поудале,
Нити коло растргнуле,
Нит' сестрице растануле,
Да нам дадеш све цариће,
И најлепше све краљиће,
И бег-Јову из тимара,
Што га пјесме опјевају,
Што га звјезде одјевају,
Сунца зраци огрјевају,
Што га цвјећа мирис гоји,
А росица собом пои.

II.

Јано гледа са чардака у башту;
Ал' у башти прелијепа Аснија,
А покрај ње два шарена голуба,
И четири бјелопера лабуда,
У руци јој златна игла не шије,
Од лабуда свога лица некрије,
Нег лабуду л'јепа Аспа говори:
„Ој лабуде јеси л' бјељи од сијега,
Лабуд вели: „Нјесам бјељи од тебе
Да те види бјела вила из горе,
Из зависти скочила би у море,
Ја је гледах са чардака за дуго,
Ја је гледах а она ме не виђе,
Ја је гледах па јој одох до баште,
Па јој велим: „Хоћеш поћи за мене?"
А она ми јадно срце уцвјели:
„Вако златно није руво за тебе!"

СВАКА НОВИНА ИМА ПРОТИВНИКА.

(Наставак и свршетак.)

Што је започето у астрономији то је продужено на другим пољима. Уз оту науку пристану пре свега ђеолози, који се баве науком о развитку земљане коре. Као год што су звездари пишући календаре и проричући људима судбину унапредили астрономију тако су и ђеолози, копајући руде и свакојака друга блага, проучавали земљу и њену унутрашњност. Тако они брзо дознају, да земља наша није то, што се пре о њој мислило, но да је она грдна прегрдна књига, а горе њезине су листови, окамењени створови су писмена на тим листовима, и из отих писмена може се јасно прочитати, како је земља постала, како се развијала и како је у ово стање дошла, у ком се сада налази. Тако је та наука пронашла, да је земља наша давно, врло давно постала и

Digitized by Google

да су силни, све нови и нови облици животињских и биљинских родова на земљи живили и да је овај органски свет, што је сада около нас, тек последња карика у дугом ланцу промена, које претрпише првобитни прости и врло оскудни животни облици. Као што је земља тек један мајушни део целе васељене, тако је и органска природа тек један и то нузгредни део земље наше. Золози и ботаничари морадоше почети испитивати како се развијала наука о природи те тако испитиваху не само оне организме, који сада постоје, него и оне, који су давно пропали, те тако им наука, која се до сад зваше природопис сада живећих организама, доби друго име а то је: повесница органске природе на земљи. Тако човек није нигда могао рећи, да је коју науку исцрпио, јер је долазио до све нових и нових истина, и, тео не тео, морао је једино у томе вежбати се, како ће да појми непрестано мењивање у природи, којој ни почетка ни краја не могаше докучити. Једино што могаше на сигурно знати, то је, да он познаје тек један врло мали одсек оног непрегледног времена, у коме се природа развијала. Ником поникнути мора човек, када види, колишни му је део од оног грдног времена и простора, у коме се свет развијао, познат; а поносити се може, када помисли, како је и из овог мајушног материјала упознао тврде, непроменљиве законе, по којима то развијање бива. У томе је баш величина човекова, што је он једини сазнао како је мален и незнатан према целој, огромној васељени. Али ипак му је радња непрекидна и бескрајна, она је, као и васељена, предмет непрестаног испитивања и све нови и нови методи нова и нова помоћна средства служе њојзи а она непрестанце напредује, никада није свршена. То је дух новијих наука, тим духом мора бити напуњен онај, који оће да успехе новијих наука разуме и да их довољно уважи. Само онај, који није појмио тај дух, противи се новини, која се увађа у новије време готово у свим струкама радње човекове.

Но ваља да овде још и другу тачку узмемо на око. Није само онај сватио дух науке, који је појмио добро њезин задатак, којег смо мало час разложили, него и онај, који је розумео метод њезин. Овде не мислимо само на стакла, ножеве и микроскопе, једном речи, не мислимо само на помоћна средства, која човек употребљује, да би својим чулима припомогао, него мислимо на пут, којим полази, када оће да дође до праве истине, мислимо на основу, коју он сматра као непоколебив темељ истине. Ту пре свега другог морамо изрећи, да човек само за оно знаде, што непосредно (својим чулима) искуси; то ћемо да назовемо искуством. Само од ове тачке може отпочети развијање свога духа, и, што

Digitized by Google

не стоји на овој основи, што није одовуд духовним оруђем човечијим, лођиком и математиком доведено, није истинито. За онога дакле, који је сам са науком напредовао, није никоја наука истинита, ако се не оснива на искуству, нема дакле других наука до на искуству основаних. Да нас не би ко год рђаво разумео, морамо овде приметити, да и мишљење, осећање, и воља, једном речи представе, такође су постале искуством, које смо кроз чула задобили.

Важно је овде то, што новији научни метод своје критичко лице и натраг обрће и што све, што је од старина до нас преостало, па било то савршено или не, мора пред његов суд доћи и он онда немилице све осуђује и одбацује, што год није основано на искуству. Овде можемо одма навести нешто што је нужна последица онога, што је до сад речено, а то је, да све, што год постоји изван нас, постоји у простору и времену, мора се дакле управљати по законима простора и времена т. ј. по математичким природним законима. Дакле све, што се уздиже над природне законе, свако „чудо“ осуђује наука безобзирце.

На послетку ваља још једну тачку у обзир узети, о којој лајици (незналице) врло погрешно мисле, а то је значај факата — чињеница —. Сваки мора признати, да је то необорива чињеница, кад види где дрва расту, цвеће цвета и марва пасе траву, где сунце бива час под а час над обзорјем, услед чега је код нас час дан час ноћ, сваки, велимо, мора признати те чињенице, јер се о њима може сваки дан уверити ако није слеп. Од ових чињеница па до оних, које само изображени испитаоци, што су свој посматрачки дар изоштрили и што имају силна вештачка помоћна средства, опазе, има читав ред, али нико не може рећи да тих чињеница нема ако њих не може да примети сваки суров и неизображен човек. И овде, као при кривичком поступку, зависи све од сведока, ако овима нема приговора, то је онда чињеница тако истинита, као да је оваки видно. Да узмемо само један прост пример: два звездара напере своје дурбине промене ради у мето у звезде, у крај од једне шуме и обојица виде како је један човек, кога они добро познају, сикиром убио другог човека. Њиова ће сведоџба бити сасвим довољна ма да су они недело то могли опазити само с особитог места, на коме стајаху и помоћу оруђа, које само они знају употребљавати. Исто је то и код чињеница, које припази кемик, физик, астроном или двуги који научни испиталац начином и методом, коме је само он вешт, и помоћу оруђа, које незналица ни на што не би могао употребити. Лајици често веле за ове чињенице, да су измишљотине, фантасије и т. д. а то чине само с тога, јер нису кадри да иду са испита-

Digitized by Google

оцем по тешким путевима, којима он мора често да иде, а ове чињенице тако исто постоје, као год и рађање сунца, које сваки сеоски момак виђа. С тога су лајици често смешни кад оће да суде о науци којој, што се оснива на таким чињеницама. Они говоре као дивљаци, који немају ни појма о телеграфу, па се чудом зачуде, кад им се прича, шта се пре једног сата догодило на једном месту, које је 100 миља далеко. Мале укрштене линије на кори од сурирелe — једне мале инфузорије — јесу извесна чињеница, али подајмо незналици ту животињу и најбољи микроскоп, он ће се кроз неколико месеци жив намучити, па неће опет угледати линије. Тако бива, да лајици силесију чињеница не примећују, да су они дакле, када суде о свету и о законима, који њиме владају, као онај човек, који критикује палату, од које није ништа видио до једно парченце креча и који фантазијом назива цртеже зидарске, које су они великим трудом правили и темељно измерили. Човек, који је посматрао како се ова или ти она наука развијала, упозна мало по мало све чињенице, које су изнађене и међу већ познате уврштене; па ако онда дође дотле, да из тих силних чињеница изведе нов последак, начело или ти закон, то се неће ни мало зачудити томе, јер он ће то сматрати као нешто, што се само по себи разуме. А ако незналица, а то је сваки који је престао мотрити на научне чињенице, ако незналица прочује за тај закон, он ће га упоредити само са оним чињеницама, које су њему познате, и, са тога лажног становишта, мора на сваки новији научни успех, на сваку новину попреко гледати, мора јој противник бити.

Чињенице пак имају неодољиву силу, ма да их сваки не види, ма да није увек лако и сваком доказати их. Ту један чланак прирасте уз други, један се камен наслаже на други, докле не изиђе зграда, о коју онај, који пориче чињенице, само главу разбити може; или да употребимо другу слику, један се снежни прамен наниже на други, док не постане силна лавина, која сваког размрви, који јој изађе на пут. Тако је исто у науци. Нико, који се њеним истинама и резултатима противи, неће ни мало успети, и повесница ће, и не обзирући се на њега, прећи на дневни ред. Јер ко ће се још обзирати на будале, који својим рукама оће да зауставе лавину, што се са врља горског заукала.

По Шлајдену Светозар Савковић.

Digitized by Google

ПОДЛИСТАК.

Ко пре девојци.

Црта из нашег друштвеног живота.

(Свршетак.)

Јелени је постао пуст Нови Сад од како се Влатко из њега изселио. Није знала шта да мисли о његовом одласку, само је осећала празнину, песносну празнину и у срцу и у околини. Тек после неколико дана почела се отимати из тога немилог разположаја и то начином, који је код Срнкиња доста необичан, па је само због тога значајан. Непрестано је читала; — великом је вољом проучавала земљопис српских земаља; кад год је што читала увек је тражила на карти она места, где се догађаји збивају и изпитивала им је целу околину, тако је чешће имала пред очима цео народ и земље му и осећала је, да јој је срце ближе народу него што је досад било; уз то је радо читала историју новијег века и одушевљавали су је представници идеје и борци за њих!

Но ма да се она повлачила од друштва у тишину, опет је дошло било време, да се повела реч о удаји њеној. Заиште је момак, који је врло богат био; која за њега пође имаће свака материјална изобиља. Но она би радије пошла за Влатка у колибу, него за тога у палату! Она се уздала у срећнију судбину, ма да су јој најнеповољнији гласови долазили. За Влатка је слушала, да је у Бечкереку врло лепо примљен, томе се радовала; али се није радовала гласу, да Влатко радо гледа госпођицу Катинку, која има очи као две трњине. Бечкеречкиње су, веле, познате делије, лако освајају срце од момака!

Госпођица Катинка доиста је занимљива девојка. Влатко се често састаје с њоме по бечкеречким друштвима, где она сву своју мудрост изнаша на видик; речита је, па уз то још лепа и богата, створена је баш да усрећи научена човека. Она и Влатко били би два филозофа, са том само разликом, што би он много ћутао а она много говорила. Влатко се дуго времена дивио њеној мудрости док му на послетку није додијало њено силно бенетање, па се уклонио док још нешто важи, јер је више пута долазио у опасност, да ће га својом учености одупути од себе као перце, да јој се никад више не врати.

Није му се допадало у Бечкереку, па је већ наумио био да га остави. Већ се решио да се стани у Новом Саду, јер тамо има највише интелигенције, а било је томе и других побуда, које још није никоме поверавао. Кадгод види Катинку или ма коју другу девојку, увек се опомиње на Јелену; не би се никад потужно да му је на досади, кад би је чешће могао видети. Но пре свега оће још и Панчево да упозна, па да онда прекине своја путовања и намести се у Новом Саду.

Digitized by Google

своj прилици скоро излазити моћи, — замисли се она, и ућути ....

— Погодите, шта хоћу да вам кажем, рече она. Берсењев се збуни. Он је њу разумео. — За цело, одговори, погледав на страну: — хоћете да ми кажете, да га желите видити.

Јелена порумени и једва изговори — јесте.

— Пак ако је тако? мислим да можете. — „У! помисли он, — како ми је немило у срцу!“

— Ви хоћете да кажете, да сам ја већ и пре .... рече она. — Али се сада бојим .... сада је он, као што велите, ретко сам.

— Томе је лако помоћи, рече Берсењев, не гледећи никако у њу. — Известити га о томе, наравски, не могу; но дајте ми писамце. Ко вам може замерити ако му пишете као доброме познанику, према коме имате саучешћа? То није ни мало зазорно. Назначите му .... то јест, пишите му, када ћете доћи.

— Зазор ми је то чинити, прошапута Јелена.

— Дајте мени писамце, ја ћу му однети.

— То није нужно, ја вас само хтедох замолити.... али се немојте расрдити на мене, Андрија Петровићу.... не мојте сутра долазити к њему.

Берсењев загризе усну.

— А! да, разумем, врло добо, врло добро. — И проговорив још неколико речи, отиде брзо.

„С отим боље, с отим боље,“ мишљаше он, журећи се кући. „Та ја ништа ново нисам дознао, а с отим боље. Од какве ми је користи облизивати се около туђега гњизда? Ја се ни мало не кајем, чинио сам, што ми је савест налагала, али сада је доста. Нека их! Није ми бадава говорио отац: ми, брате, нисмо аристократе, ни сибарите, иити љубимци судбине и природе, ми ни мученици нисмо, — ми смо само раденици, раденици, и опет раденици. Припаши своју кожану кецељу, раденице мој, пак прионн за свој посао, у својој мрачној радионици! А сунце нека другима сија! Та и у нашем мрачном животу има нешто поноса и среће!

Други дан у јутру доби Инсаров по варошкој пошти кратко писамце: очекуј ме, писаше му Јелена, и не примај више никог. А. П. неће доћи.“

(Наставиће се.)

Digitized by Google

НАРОДНЕ ПЕСМЕ.

(Скупио Невинковић у Босни.)

I.

Виле коло уватиле,
У горици под јавором,
Под кестеном и под бором,
А крилима замахале,
Зелен бору лад давале
Зелен бор им говорио:
„Ој бора вам, л'јепе виле,
Би л' се младе поудале,
Л'јепо коло растргнуле,
Сестрице се растануле,
Ал' говоре бјеле виле:
„Нити би се поудале,
Нити коло растргнуле,
Нит' сестрице растакуле,
Да нам дадеш све цариће,
И најлепше све краљиће,
И бег-Јову из тимара,
Што га пјесме опјевају,
Што га звјезде одјевају,
Сунца зраци огрјевају,
Што га цвјећа мирис гоји,
А росица собом поји.

II.

Јано гледа са чардака у башту;
Ал' у башти прелијепа Аснија,
А покрај ње два шарена голуба,
И четири бјелопера лабуда,
У руци јој златна игла не шије,
Од лабуда свога лица некрије,
Нег лабуду л'јепа Асна говори:
„Ој лабуде јеси л' бјељи од снијега,
Лабуд вели: „Њесам бјељи од тебе
Да те види бјела вила из горе,
Из зависти скочила би у море,
Ја је гледах са чардака за дуго,
Ја је гледах а она ме не виђе,
Ја је гледах па јој одох до баште,
Па јој велим: „Хоћеш поћи за мене?"
А она ми јадно срце уцвјели:
„Вако златно није руво за тебе!"

СВАКА НОВИНА ИМА ПРОТИВНИКА.

(Наставак и свршетак.)

Што је започето у астрономији то је продужено на другим пољима. Уз оту науку пристану пре свега ђеолози, који се баве науком о развитку земљане коре. Као год што су звездари пишући календаре и проричући људима судбину унапредили астрономију тако су и ђеолози, копајући руде и свакојака друга блага, проучавали земљу и њену унутрашњност. Тако они брзо дознају, да земља наша није то, што се пре о њој мислило, но да је она грдна прегрдна књига, а горе њезине су листови, окамењени створови су писмена на тим листовима, и из отих писмена може се јасно прочитати, како је земља постала, како се развијала и како је у ово стање дошла, у ком се сада налази. Тако је та наука пронашла, да је земља наша давно, врло давно постала и

Digitized by Google

да су силни, све нови и нови облици животињских и биљинских родова на земљи живили и да је овај органски свет, што је сада около нас, тек последња карика у дугом ланцу промена, које претрпише првобитни прости и врло оскудни животни облици. Као што је земља тек један мајушни део целе васељене, тако је и органска природа тек један и то нузгредни део земље наше. Золози и ботаничари морадоше почети испитивати како се развијала наука о природи те тако испитиваху не само оне организме, који сада постоје, него и оне, који су давно пропали, те тако им наука, која се до сад зваше природопис сада живећих организама, доби друго име а то је: повесница органске природе на земљи. Тако човек није нигда могао рећи, да је коју науку исцрпио, јер је долазио до све нових и нових истина, и, тео не тео, морао је једино у томе вежбати се, како ће да појми непрестано мењивање у природи, којој ни почетка ни краја не могаше докучити. Једино што могаше на сигурно знати, то је, да он познаје тек један врло мали одсек оног непрегледног времена, у коме се природа развијала. Пиком поникнути мора човек, када види, колишни му је део од оног грдног времена и простора, у коме се свет развијао, познат; а поносити се може, када помисли, како је и из овог мајушног материјала упознао тврде, непроменљиве законе, по којима то развијање бива. У томе је баш величина човекова, што је он једини сазнао како је мален и незнатан према целој, огромној васељени. Али ипак му је радња непрекидна и бескрајна, она је, као и васељена, предмет непрестаног испитивања и све нови и нови методи нова и нова помоћна средства служе њојзи а она непрестанце напредује, никада није свршена. То је дух новијих наука, тим духом мора бити напуњен онај, који оће да успехе новијих наука разуме и да их довољно уважи. Само онај, који није појмио тај дух, противи се новини, која се уваћа у новије време готово у свим струкама радње човекове.

Но ваља да овде још и другу тачку узмемо на око. Није само онај сватио дух науке, који је појмио добро њезин задатак, којег смо мало час разложили, него и онај, који је розумео метод њезин. Овде не мислимо само на стакла, ножеве и микроскопе, једном речи, не мислимо само на помоћна средства, која човек употребљује, да би својим чулима припомогао, него мислимо на пут, којим полази, када оће да дође до праве истине, мислимо на основу, коју он сматра као непоколебив темељ истине. Ту пре свега другог морамо изрећи, да човек само за оно знаде, што непосредно (својим чулима) искуси; то ћемо да назовемо искуством. Само од ове тачке може отпочети развијање свога духа, и, што

Digitized by Google

не стоји на овој основи, што није одовуд духовним оруђем човечијим, логиком и математиком доведено, није истинито. За онога дакле, који је сам са науком напредовао, није никоја наука истинита, ако се не оснива на искуству, нема дакле других наука до на искуству основаних. Да нас не би ко год рђаво разумео, морамо овде приметити, да и мишљење, осећање, и воља, једном речи представе, такође су постале искуством, које смо кроз чула задобили.

Важно је овде то, што новији научни метод своје критичко лице и натраг обрће и што све, што је од старина до нас преостало, па било то савршено или не, мора пред његов суд доћи и он онда немилице све осуђује и одбацује, што год није основано на искуству. Овде можемо одма навести нешто што је нужна последица онога, што је до сад речено, а то је, да све, што год постоји изван нас, постоји у простору и времену, мора се дакле управљати по законима простора и времена т. ј. по математичким природним законима. Дакле све, што се уздиже над природне законе, свако „чудо" осуђује наука безобзирце.

На послетку ваља још једну тачку у обзир узети, о којој лајици (незналице) врло погрешно мисле, а то је значај факата — чињеница —. Сваки мора признати, да је то несборива чињеница, кад види гди дрва расту, цвеће цвета и марва пасе траву, гди сунце бива час под а час над обзорјем, услед чега је код нас час дан час ноћ, сваки, велимо, мора признати те чињенице, јер се о њима може сваки дан уверити ако није слеп. Од ових чињеница па до оних, које само изображени испитаоци, што су свој посматрачки дар изоштрили и што имају силна вештачка помоћна средства, опазе, има читав ред, али нико не може рећи да тих чињеница нема ако њих не може да примети сваки суров и неизображен човек. И овде, као при кривичком поступку, зависи све од сведока, ако овима нема приговора, то је онда чињеница тако истинита, као да је оваки видно. Да узмемо само један прост пример: два звездара напере своје дурбине промене ради у мето у звезде, у крај од једне шуме и обојица виде како је један човек, кога они добро познају, сикиром убио другог човека. Њиова ће сведоџба бити сасвим довољна ма да су они недело то могли опазити само с особитог места, на коме стајаху и помоћу оруђа, које само они знају употребљавати. Исто је то и код чињеница, које припази кемик, физик, астроном или двуги који научни испиталац начином и методом, коме је само он вешт, и помоћу оруђа, које незналица ни на што не би могао употребити. Лајици често веле за ове чињенице, да су измишљотине, фантасије и т. д. а то чине само с тога, јер нису кадри да иду са испита-

Digitized by Google

оцем по тешким путевима, којима он мора често да иде, а ове чињенице тако исто постоје, као год и рађање сунца, које сваки сеоски момак виђа. С тога су лајици често смешни кад оће да суде о науци којој, што се оснива на таким чињеницама. Они говоре као дивљаци, који немају ни појма о телеграфу, па се чудом зачуде, кад им се прича, шта се пре једног сата догодило на једном месту, које је 100 миља далеко. Мале укрштене линије на кори од сурирепе — једне мале инфузорије — јесу извесна чињеница, али подајмо незналици ту животињу и најбољи микроскоп, он ће се кроз неколико месеци жив намучити, па неће опет угледати линије. Тако бива, да лајици силесију чињеница не примећују, да су они дакле, када суде о свету и о законима, који њиме владају, као онај човек, који критикује палату, од које није ништа видио до једно парченце креча и који фантазијом назива цртеже зидарске, које су они великим трудом правили и темељно измерили. Човек, који је посматрао како се ова или ти она наука развијала, упозна мало по мало све чињенице, које су изнађене и међу већ познате уврштене; па ако онда дође дотле, да из тих силних чињеница изведе нов последак, начело или ти закон, то се неће ни мало зачудити томе, јер он ће то сматрати као нешто, што се само по себи разуме. А ако незналица, а то је сваки који је престао мотрити на научне чињенице, ако незналица прочује за тај закон, он ће га упоредити само са оним чињеницама, које су њему познате, и, са тога лажног становишта, мора на сваки новији научни успех, на сваку новину попреко гледати, мора јој противник бити.

Чињенице пак имају неодољиву силу, ма да их сваки не види, ма да није увек лако и сваком доказати их. Ту један чланак прирасте уз други, један се камен наслаже на други, докле не изиђе зграда, о коју онај, који пориче чињенице, само главу разбити може; или да употребимо другу слику, један се снежни прамен наниже на други, док не постане силна лавина, која сваког размрви, који јој изађе на пут. Тако је исто у науци. Нико, који се њеним истинама и резултатима противи, неће ни мало успети, и повесница ће, и не обзирући се на њега, прећи на дневни ред. Јер ко ће се још обзирати на будале, који својим рукама оће да зауставе лавину, што се са врља горског заукала.

По Шлајдену Светозар Савковић.

Digitized by Google

ПОДЛИСТАК.

Ко пре девојци.

Црта из нашег друштвеног живота.

(Свршетак.)

Јелени је постао пуст Нови Сад од како се Влатко из њега иселио. Није знала шта да мисли о његовом одласку, само је осећала празнину, песносну празнину и у срцу и у околини. Тек после неколико дана почела се отимати из тога немилог разположаја и то начином, који је код Срнкиња доста необичан, па је само због тога значајан. Непрестано је читала; — великом је вољом проучавала земљопис српских земаља; кад год је што читала увек је тражила на карти она места, где се догађаји збивају и испитивала им је целу околину, тако је чешће имала пред очима цео народ и земље му и осећала је, да јој је срце ближе народу него што је досад било; уз то је радо читала историју новијег века и одушевљавали су је представници идеје и борци за њих!

Но ма да се она повлачила од друштва у тишину, опет је дошло било време, да се повела реч о удаји њеној. Заиште је момак, који је врло богат био; која за њега пође имаће свака материјална изобиља. Но она би радије пошла за Влатка у колибу, него за тога у палату! Она се уздала у сретнију судбину, ма да су јој најнеповољнији гласови долазили. За Влатка је слушала, да је у Бечкереку врло лепо примљен, томе се радовала; али се није радовала гласу, да Влатко радо гледа госпођицу Катинку, која има очи као две трњине. Бечкеречкиње су, веле, познате делије, лако освајају срце од момака!

Госпођица Катинка доиста је занимљива девојка. Влатко се често састаје с њоме по бечкеречким друштвима, где она сву своју мудрост изнаша на видик; речита је, па уз то још лепа и богата, створена је баш да усрећи научена човека. Она и Влатко били би два филозофа, са том само разликом, што би он много ћутао а она много говорила. Влатко се дуго времена дивио њеној мудрости док му на послетку није додијало њено силно бенетање, па се уклонио док још нешто важи, јер је више пута долазио у опасност, да ће га својом учености одупути од себе као перце, да јој се никад више не врати

Није му се допадало у Бечкереку, па је већ наумио био да га остави. Већ се решио да се стани у Новом Саду, јер тамо има највише интелигенције, а било је томе и других побуда, које још није никоме поверавао. Кадгод види Катинку или ма коју другу девојку, увек се опомиње на Јелену; не би се никад потужио да му је на досади. кад би је чешће могао видети. Но пре свега оће још и Панчево да упозна, па да онда прекине своја путовања и намести се у Новом Саду.

Digitized by Google

Влатко се у својим студијама никад није сећао изреке: ко пре девојци, онога девојка, јер иначе би ма што урадио био, да Јелену извести о својој намери; овако су се о њему сасвим другчије новости разносиле по Новом Саду, а то није било ни мало чудно, јер се у Новом Саду често слушају такве новости. Говорило се, да се Влатко жени и да узима госпођицу Катинку; то је чула и Јелена ма да није веровала, али најпосле каква би новост била, која не би добила изглед, да је сасвим истинита. Влатко се никад више не јавља, одкако је отишао, а кад је то тако и он се још томе много разговара и често састаје са госпођицом Катинком, онда је то знак да он Јелену не воли, или по правој јелениној логици, да он воли Катинку. Сиромаси Влатко и Јелена! Он на једној страни о њој мудрује, а она на другој страни за њим тугује и нема никога, да Влатку спомене ону пословицу: ко пре девојци, онога девојка!

Јелена је давно већ била одбила својег просиоца, али је заман помишљала на Влатка. Њу ваздан облећу момци, које она не воли, а онога никад нема за којег би хтела пећи. Све су то неки кицоши, што на памет уче како ће се разговарати; али где је онај, што једном ни речце није знао проговорити. Више се пута смејала опоминьући се на тишину, кад нису знали шта ће једно с другим да говоре, кад су први пут седили једно поред другог. Годила јој је његова забуна и то тим већма, што је мислела, да он није осетио, да баш и она није тада одрешитија била. Али, чудновато је то допадање, ма колико га прекривао, неда се сакрити! Но што су дани више одмицали, све је то тим већма постајало пуста успомена. Влатко се, веле, упознао са госпођицом Катинком, а то је лепа и окретна девојка! Јелену су ти гласови веома узнемиривали, па би чисто волела да је види и да стане с њоме заједно пред њега! Али на послетку поверује гласу, који јој је долазио и кад дођоше нови просиоци обећа једном од њих своју руку.

Влатко је одма похитао у Нови Сад кад је дочуо, шта се тамо свршује, али је већ доцне било. Док је он мудровао други је дошао и обрао јабуку. Васдан је тражио девојку, па таман кад ју је нашао, дође пред њиме други и одведе је.

Тако је прошао Влатко, коме се ни једна девојка није тако допадала као Јелена. Али бадава му цело мудровање, кад није знао употребити оно, што је себи наменио. Последњи је пут говорио са Јеленом. Кад су се суочили, били су обоје потрешени; — на лицу им је био израз прегоревања, из разговора им се видело, да се Јелена поклонила случају, који јој се десио. —

Влатко је пак и даље остао филозоф, више посматрајући и испитујући свет, него живо радећи и покрећући га; он је човек, који никад не би дошао у драму, али тим пре у роман. Пустимо га нек путује даље и прикупља своје студије, пак шта се још кадгод с њиме састанемо. Т.

Народне приповјетчице.

Скупио Невинковић у Босни.

1.

Циганин нашао подковицу.

Нашао Циганин потковицу (плочу) па рекне жени: „жено, нашао сам потковицу; још да ми је коњ, ја би ишао на ћабу.“ А Циганка му одговори: „Чојче! По што би ти дошао са ћабе, ја би ишла одмах мајци!“ На то плане Циганин, па јој рече: „Па зар ти не пушташ да се коњ одмори,“ па удри жену чекићем у главу.

2.

Новац новац тегли.

Насрадин оца запита неког, како то бива да богаташи више стеку но сиромаси, а њему одговоре: како? новац новац тегли. Онда ће Насрадин узети једну даску те је тури кроз пенџер од хазне — благајнице — а на даску метне талир па стане талиром мигукати и даском трести, а талир са даске па у собу унутра. Ражљути се Насрадин па хтеде запитати: како новац новац тегли, али му паде на ум, да су талири из хазне његов талир отеглили.

3.

Арханђео на земљи.

Послао бог арханђела па земљу да види шта раде људи. Арханђео се претвори у старца па пође од села до села. Тако идући нађе на једног сиромаха и дође с њиме до једне воде. Онда ће онај сиромах рећи: „Ој! да хоће ова вода да се претвори у вино, на да овде начиним хан — гостионицу —“ Тада му рече старац: „Помоли се богу па ће се вода претворити у вино.“ Он се помоли богу и вода се претвори у вино. Мало даље угледа тушта чавака па рече: „Ој! да хоће постати овце.“ А старац му рече: „помоли се богу.‘ Он се помоли и чавке се претворе у овце. Послије три године пошље бог опет светог арханђела на земљу. Кад арханђео дође на оно мјесто, ђе је претворио воду у вино, али ту ти је хан каквог нема на далеко. Онда ће рећи старац: „Имате ли, ђецо, чашу вина, уморен сам.“ А они одговоре: „имамо ако имаш пара.“ Чим они то рекоше а све се вино опет претвори у воду. Кад отац то види стане он ђецу ружити: „то је онај човјек, што ми је вино дао, за што му нијесте дали вина.“ А старац се сад опет створи код стада, пак заште од чобана млијека а он му одговори: „имам ако имаш пара.“ Чим он то рече а овце се претворе опет у чавке и одлете небу под облаке.

Digitized by Google

Разне изреке.

Сваком је мило када је у друштву оних, које воли; говорио с њима или не, мислио на њих или на друго шта то је све једно; главно је да је близу њих.

Многи су као оне нежне биљке, које као да су поникле у јужном рајском ваздуху, па се не могу научити на дивље буре збиљска живота.

Бол одумине кад му дамо прилике да се изговори. Благотворна суза клони се чиста, непомешана бола; она тек онда излази на видик када се пријетан осећај у срце поткраде.

Неслога, која отуд постаје, што сваки свати истину на другој страни, јесте управо слога у главној ствари и она је најбогатији извор међусобна поштовања, а озбиљни људи само на овом оснивају пријатељство

Зар да само оне волимо, који нас воле?

Шта је владалац ако не воли народ свој као отац децу? Шта је јунак, који нема у срцу љубави према људима?

Књижевне белешке.

* М. С Милојевић позива на претплату на књигу: „Песме и обичаји сватовски укупног народа српског.“ Ова ће књига донети у себи: „340 песама нигде непечатних, од њих су 313 сватовских.“ Књига ће донети осим тога „1700 речи српских до сада нигде не печатаних.“ Осим тога свега донеће књига ова „прекрасном бојом израђени тробојни венац састављен из грбова српских или југословенских, а од колике је то важности за сваког“ о томе неће издавалац ни да говори! Даље вели издавалац, да ова књига неће бити: „онако сувопарна, опора, испрекидана и т. д. као прва, која није ни могла друкчија бити са своје граће.“ У овој су књизи песме „колске, просиочке, похођанске и т. д. једном речи сватовске. А међу овима, као врх савршенства весеља, песме су столске, или такве, које се при сваком весељу за столом или трпезом певају.“ Цена је књизи 8 гр. чарш. (80 новч. а вр.) за оне који при уписивању положе новце. Књига ће изнети 15 табака. Рок уписивању траје до краја септембра. Имена уписника печатаће се. Скупиоцима даје се десета књига за труд Претплатни новци шаљу се Стеви Рајичевићу главном фактору државне печатње у Београду.

Digitized by Google

* У Петрограду изашла је књига у печатњи В. Головина: „Чех Јан Гус из Гусинеца, од В. А. Бильбасова у којој су и писма хусова.

* Професор Григоријев, у Петрограду, превео је на руски онај део земљописа Карла Ритера, у ком се описује источни Туркестан. Он је уједно пропратио овај превод критичким приметбама, у којима износи на видик многе погрешке.

* Спиро Бружина, пристав народног музеја тројне краљевине написао је у париском часопису „Journal de Concyliologie“ расправу под насловом „Gastéropodes nouveaux de l Adriatique.“

* У Бечу изиђе књига: „Fürst Wenzel Lobkovitz, erster geheimer Rath Kaiser Leopold I. von Adam Wolf,“ која се нас у толико тиче, што се у њој (стр. 236—335) навађа хрватско угарска завера, коју је у Хрватској руководио Зрињски. Југословенска академија наумна је да изда све споменике, који се односе на ову заверу, а највише их се налази у рукописима тајне државне архиве у Бечу и код кнеза Лобковића у Рудници у Чешкој.

* Др. Фалк издао је „Die sanitätspolizeiliche Überwachung der Schulen.“ Вајт и др. у Липском. У тој књизи има довољно поуке за учитеље и родитеље, и то: како се може очувати здравље деци, која су у школи, како се имају зидати школе, како уредити поједини разреди, како разделити време обучавања.

* Лист који излази у Паризу под насловом: „Revue de cours literaires“ доноси састављак од Л. Лежера: „les trovaux de l' Academie d' Agram,“ у ком се француском књижевном свету описује и похваљује дојакошња радња „југословенске академије знаности и уметности.“

* На француском су језику почела излазити два листа, која хоће да заступају словенске интересе, и то: Correspondence Slave“ у Прагу, два пута на недељу а стоји 6 фр. на по године, и „La conféderation orientale,“ у Женеву у Швајцарској под уредништвом Андрије Куманудија. Овај последњи лист излази једанпут на недељу а стоји 9 фран. на по године. На њега се може претплатити у уредништву „Заставе“ у Новоме Саду.

* У Златноме Прагу изашле су две књижице од Ј. Первонфа: „Slovane, historický nastin,“ и „Uhry a východní otázka.“

* Г. Ј. Воргић, парох андријевачки оглашује ово дело: „Повесница тројне краљевине Хрватске, Славоније и Далмације од најстаријих времена све до данас.“ У овом делу пописани су редом сви догађаји: династије, које су владале; све битке без изузетка; сабори држани и њихови закључци и у опште све што спада у повесницу. Дело ће изнети 9—10 табака у мањој осмини и стоји 80 нов. ко скупи 10 претплатника

Digitized by Google

добија један примерак на дар. Новци нека се жаљу Луки Дабићу, духовнику у Ђакову.

* Сусин Ханкијевић написао је дело под насловом: „Основи словенске филозофије," у коме исторички и критички износи на видик тежње и рад Словена на филозофском пољу. До сада је од тога дела изашао први свезак, који као увод у цело дело износи преглед филозофије и особина умнога живота у Словена

* Пре неког времена изађе у Бечу дело професора М. Хатале: „Август Шлајхер и словенске групе конзонанта. Допуна најновијој историји истраживања језика индојевропских у опште а словенских посебице."

* Мислимо да ће се сваки читалац обрадовати кад чује, да је Стојан Бошковић науман да настави штампање своје: „историје света," написане „за народ и школу." Штампање то беше разним узроцима прекинуто али сада се неће више прекидати. Књига II., историја средњег века, с картом Јевроне, у време царства српског, изаћиће још ове године, а за тим ће одма доћи у штампу књига III.. историја новога века. Претплату са свију страна прима књижара Валожића у Београду, која ће се старати да сваки уписник добије своју књигу одма чим буде готова. Цена је књизи 15 гр. чар. или 1 фор. и 50 нов., а. вр. а на 10 претплатних књига даје се 1 ком. или цена у новцу за труд Од омладинских дружина и од свију свесних пријатеља народне просвете очекује се да у својим круговима пораде, како би се дело што више по народу распростро.

Ми од наше стране најтоплије препоручујемо ову „историју света" нашем читалачком свету. Да ће и II, III. и IV. део историје бити извршстан, јамчи нам први део, који наша читалачка публика већ у рукама има и о којем су се у своје време сви наши листови и с ове и с оне стране Саве похвално изразили. Стојан Бошковић је првим својим делом доказао, да има не само темељна историјска знања, а то је наравно најмање што се од сваког писца историје искати мора, он дакле није доказао само да је зналац факата историјских но да је вештак у представљању, у описивању тих факата и да потпуно влада лепим слогом српским, што је у нас реткост, јер ми мање више пишемо, особито научнија дела, језиком и синтаксом, која је свачија пре само не српска. С тога се у толико више радовати морамо кад у којој књизи опазимо чисти српски језик и стил. Од прве књиге, историје старог века, која је штампана у 2000 ком. а одобрена је школском комисијом, има још само 200—300 комада на продају у државној штампарији у Београду.

* У Београду ће трошком уредништва „Србије" кроз који дан изаћи из штампе: „Друга књига путничких црта" од Владана Ђорђевића, у којој су: путничка новела „Гмуиденско језеро" и нацрт: „Крагујевац."

Digitized by Google

Књига ће изнети 9 и по штампаних табака и стајаће 5 гроша или 50 новч. а. вр. Ко узме и прву књигу, у којој су црте „Мирамаре," „Студеница" и путна новела „Два дана кроз чешко-саску Швајцарску" добија обе књиге за 8 гроша или 80 новч. а. вр. Сва писма и новци, који се тичу ове претплате нека се шаљу књижарници В. Валожића. Ко скупи десет купаца, добија на поклон једанаесту књигу. Ово дело можемо препоручити пажњи нашег читалачког света.

Гласник.

* У Бечу је била скупштина словенских ђака, у којој је око 200 њих учествовало. Ту је било разних говора. Између осталих говорио је један Словак о томе како би нуждан био један заједнички језик за сву словенску интелигенцију и он је за то препоручивао руски језик. А да би се то могло остварити предлагао је да се оснују једне руске новине у Бечу, које би доносиле критички преглед књига свију Словена. Тако ће можда већ од године, која прва долази, излазити такав лист у Бечу.

* Француска академија знаности досудила је француском хисторику Хенку Мертену за његово дело „Histoire de France" награду од 20,000 франака.

* Славни сликар Доре, познат са своје илустрације св. писма ради сада на илустрацијама дантове „дивине комедије." До сада је свршио: „inferno purgatorio" и „paradiso." Особито је дивна илустрација раја.

* Овога лета слави се стогодишњица многих знаменитих мужева: г. 1769. родио се не само Александар Хумболт, већ и Наполеон I., Велингтон, Неј, Сул, Кивије и Бринел. Осим тога је те године издан први патенат Џемсу Вату и Аркуетову.

* У Берну, у Швајцарској, говорио је саветник Шенк једном свечаном приликом о томе, како би добро било, да жене говоре и имају гласа онде, гди се ради около женских школа, и да би их требало наместити што више и код школских власти. — Ово у Швајцарској није никакво чудо, јер су у бернском каптону све пучке школе у женским рукама, а девојачке школе, у којима се предаје ручни рад женски, надзиравају само женске.

* П. А. Пјатницки путовао је неколико година по словенским земљама на балканском полуотоку, да их основно проучи и скинуо је мноштину фотографских слика, које казују различне крајеве, народне облике, места, зграде, старине и т. д. а сада ће све то издати као албум с путописом. Десет свезака стоји 50 фор. Чисти добитак намењен је словенском одбору у Петрограду и Москви.

Digitized by Google

БИБЛИОГРАФИЈА*)

Српске књиге.

ПОБОЖНЕ ЖЕЉЕ ХРИСТИЈАНСКЕ, православном Синоду и народно-црквеном Сабору српском од 1. Јунија 1869. Подпешене и предложене. У Панчеву на св. Константина. Др. Пенчић, црквен. шк. општ. Председ. Штампарија А. Сибенхара у Панчеву. 1869. На 8-ни, 26. стр. Стоји?

ЕДУАРДО ЛАБУЛЕЈ професор у „Collége de France." ПАРИЗ У АМЕРИЦИ написао Ренат Лефебар парижлија члан француског друштва за плаћање пореза и париске заједнице „озго" управљаних: члан многих друштава филаделфијских и филхармонијских, и т. д.. члан de la real Academia de los tontos de guisando; Pastore nell' Arcadia in Brenta (deto Melibeo l' Intronato); Mitglied der k. k. Hanswurst-Academie zu Gänsedorf; Member of the club of Tarleton, Conwentry. T. R. F. S. M. A. D. D. и т. д. Притјажатељ великовојводског ордена Della Civetta; кавалјер ордена белога коса (LXXXIX. степена) са звездом, и тако даље Aegri somnia. Превео с француског Влад. Николић. III. Ова је књига награђена из књижев. фонда И. М. Коларца У Београду, у државној штампарији 1869. На 8-ни, 3. л., 154 стр (Преводник је посветио овај свој превод српској уједињеној омладини.) Стоји 40 н. а. вр.

*) Да би ова библиографија што потпунија могла бити, умољавамо лепо све издаватеље и списатеље наше, да би нам љубав имали послати од сваке књиге, коју на свет издаду, по један примерак, или бар потпун и веран наслов сваке књиге. У.

САДРЖАЈ.

Нешто из дијететике. Говорио на беседи у Алексинцу др. Лаза Стевановић. I. II. — Убојна песма од Косте Д. Стефановића — Дан пре... Приповетка И. С. Тургењева. (Наставак.) XXIII XXIV. XXV. — Народне песме. (Скупио Невинковић у Босни.) I. II. — Свака новина има противника. (Наставак и свршетак.) По Шлајдену Светозар Савковић. — Подлистак; Ко пре девојци. Црта из нашег друштвеног живота (Свршетак). Т. Народне приповјетчице. Скупио Невинковић у Босни. 1. Циганин нашао потковицу. 2. Новац новац тегли 3. Арханђео на земљи. — Разне изреке. — Књижевнебелешке. — Гласник. — Библиографија.

Издаје: Матица Српска. Уређује: А. Хаџић.

Платонова штампарија у Новоме Саду 1869.

Digitized by Google

Број 24. У НОВОМЕ САДУ 21. АВГУСТА 1869. Год. IV.

МАТИЦА.

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

ИЗЛАЗИ:
десетог, двадесетог и последњега дана сваког месеца на табаку и по.

ПРЕТПЛАТНА ЦЕНА:
на год. 4. ф., на по год. 2. ф. на три мес. 1. ф. Рукописи се не враћају.

ШТО МЕ ГЛЕДАШ?

Што ме гледаш јадну, стару,
Где пред тебе смерно стаје,
Где се вреле сузе краду
Уз старачко лице моје?
Што ме гледаш? — Суза ова
Пред тобом се сада проли,
А дркћућа бледа уста
За корицу хлеба моли!

Не гладај ме! горке су ми
Ове муке што ме кињe,
Да ме јади не утопе
У крваво море синe,
Не гледај ме! но помози,
Дај ми црну кору хлеба,
А благослов нек те прати
Са висине плава неба! —

Ја сам Босна, слава стара,
Помози ми, моја селе,
Турчин ми је са душмани
Оковао руке беле,
Деца су ми на бојишту
За слободу, за род пали,
А унучад душмани ми
У робове оковали. —

Кад потече крви врело,
Где се мачи по њем дави,
А Марица са Неретвом
Кад понесу мртве главе,
Ја ћу поћи по разбоју,
Не да плачем сузу коју,
Већ из крви да их вадим
У ранама децу моју —

Ал је дуго — дуго чекат'
Срце ће ми у чекању
Малаксати, обамрети
У окови, робовању;
Док ми једном час не дође,
Да угледам моје синке,
Без окова у слободи
Старе славе осветнике! —

Што ме гледаш? Суза ова
Пред тобом се сада проли
А дркћућа бледа уста
За корицу хлеба моли! —
Што ме гледаш? — негледај ме!
Но ми пружи руку твоју,
Помози ми подигнути
Оковану децу моју!

Драга Д—ћа.

Digitized by Google

ДАН ПРЕ...

Приповетка И. С. Тургењева.

(Наставак.)

XXIV.

Чим Инсаров прочита писамце, одма стаде спремати своју собицу, замоли газдарицу да уклони сва стакла од лекарије, скиде собњу хаљину, пак обуче капут. Глава му се заносила од слабости, а срце му је куцало од радости. Ноге су му малаксале: он седе на диван, и стаде гледати на сат. „Сада је три четврти на дванајест, рече он сам себи: — пре дванајест не може она ни којим начином доћи, зато ћу за овај четврт сата мислити о чему другом, јер овако не могу дочекати..., Пре дванајест она никако не може....“

Врата се отворе и кроз њих се указа Јелена у лакој свиленој хаљини. Она беше бледа и свежа, млада и сретна. С неописаном радошћу паде му она на прса.

— Ти си жив, ти си мој, говораше она, грлећи га и гладећи му косу, а он је обамирао од милине и од превелике среће.

Она седе близу њега пак га стане гледати, а у том гледању беше пуно смешења и нежности, такав се поглед блиста само у очима женске, која љуби.

Она се на једаред сневесели.

— Како си ослабио, мој сирома Димитрије, рече она дирајући га руком по образу, — каква ти је брада!

— И ти си ослабила, мила моја Јелено, одговори он, љубећи врхове прстију њезиних.

Она весело стресе своју косу.

— Ништа за то. Сад ћеш видити како ћемо се опоравити! Бура нас је ухватила, као онога дана кад смо се нашли код кладенца, али сад је све прошло. Сада ћемо живити!

Он јој одговори смешењем.

— Ох, како ови дани беху тешки и страшни! Како могу људи преживити оне, које љубе? Ја сам сваки пут, већ унапред, знала, шта ћу чути од Андрије Петровића, заиста: мој је живот заједно с твојим падао и подизао се. Буди ми сада здрав мој мили Димитрије!

Инсаров није знао шта да јој каже. Хтео је пасти к ногама њезиним.

— Шта сам још приметила, настави она, уклањајући му косу са чела (ја сам правила много примедаба за ово последње време: кад је човек јако, јако несретан, — с каквом глупом паж-

Digitized by Google

љубошћу прати он онда све, што се око њега збива! Често сам гледала и на муву а у души ми беше тако ледено и страшно! Али је сада прошло, све, све, је л истина? Нама је свануо дан, је л тако?

— Кад си ти преда мном, одговори Инсаров, — онда ми се вазда бели дан.

— А мени! Опомињеш ли се кад сам онда код тебе била, не последњи пут . . . . не! не онда, понови она и не хотице дрхћући, — већ онда кад смо се разговарали, ја сам тада, сама не знам за што, сетила се смрти; а ни слутила нисам, да она пази на нас. Али је ли ти си сада већ оздравио?

— Много ми је боље, ја сам скоро здрав.

— Ти си здрав, ти ниси умрьо. Ох како сам ја срећна!

Настаде кратко ћутање.

— Јелена! проговори Инсаров.

— Шта хоћеш, драгане мој?

— Реци ми, ни је ли ти падало на ум, да нам је ова болест послана за казну.

Јелена га погледа озбиљно.

— Мени је долазила, Димитрије, та мисао на ум. Али сам опет мислила: шта сам ја скривила да будем кажњена? Какву сам дужност пренебрегла, против чега сам погрешила? Можда у мене савест није као у других, али је она мирна; или, можда сам против тебе погрешила? — Можда ти сметам и задржавам те...

— Ти ме нећеш задржати, Јелена, ми ћемо заједно ићи.

— Да, Димитрије, ми ћемо заједно ићи, ја ћу за тобом... То ми је дужност. Ја те волим . . . . за другу дужност не знам.

— Ој Јелена! да ти знадеш у какве ме тешке ланце окива свака речца твоја!

— За што збориш о ланцима? прихвати она, — ми смо слободни људи. Да, настави она гледећи замишљено у патос, и гладећи једном руком косу његову као и пре, — много сам ја искусила за ово последње време, о чему пре ни појма имала нисам! Да ми је ко кадгод прорекао, да ћу ја, изображена госпођица, одлазити сама из куће, под разним измишљеним изговорима, пак камо? у стан младоме човеку, — како би се нашла увређена! А сада све то чиним, пак се тога не стидим. Не стидим се бога ми! дода она обрнув се Инсарову.

Он је гледаше а у погледу му беше изражено толико обожавање, да је она тихо спустила руку са главе његове на очи му.

— Димитрије! понови она: — ти и не знаш, да сам те ја

Digitized by Google

видила на оној страшној постељи, видила сам како те је смрт у својим ноктима држала, како си био ван себе....

— Ти си ме видила?

— Јесте.

Он ућути. — Је ли овде био и Берсењев?

Она климне главом.

Инсаров се нагне к њојзи. — Ој Јелена! прошапута он: — ја ти не смем у очи погледати.

— За што? Андрија Петровић је тако добар! Ја га се нисам стидила. И чега да се стидим? Ја сам готова рећи читавом свету, да сам твоја.... А Андрији Петровићу могу се поверити као брату.

— Он је мене од смрти избавио! рече Инсаров. — Он је најплеменитији, најбољи човек на свету!

— Јесте.... Пак знаш ли још како сам му ја обвезана! Знаш ли, да ми је он први рекао, да ме ти волиш? И још кад би ти могла све изрећи.... Јест, он је најплеменитији човек на свету.

Инсаров погледа Јелену нетренимице. — Он тебе воли, није ли тако?

Јелена спусти очи. — Он ме је волео, проговори она тихо.

Инсаров јој срдачно притисне руку. — Ој ви Руси, рече он, — ваша су срца златна! Пак он је мене још дворио не спављући читаве ноћи.... А ти, ти анђеле мој.... без најмањег укора, или забуне.... и све то мене, мене ради....

— Да, да, све тебе ради, јер те волимо. Ох Димитрије! Како је то чудновато! Мени се чини да сам ти већ о томе говорила, али све једно, мени је пријетно то и више пута понављати, а теби ће опет пријетно бити слушати, — кад сам те оно први пут видила....

— Од куда у тебе те сузе у очима? прекиде је Инсаров.

— У мене? сузе? — Она их марамом утаре. — Ој ти глупаче мој! Зар још и то не знаш, да се и од среће плаче? Дакле ја ти хтедох рећи: кад сам те оно први пут видила, онда не нађох ништа особитога у теби, доиста. Опомињем се да ми се у почетку више Шубин допао, премда њега нигда нисам волела, али Андрију Петровића — њега! беше тренутака када сам помислила: није ли овај? А тебе — ни најмање; но за то после... после.... си ми одузео обадвема рукама срце моје!

— Поштеди ме.... рече Инсаров. Он хтеде устати, али се опет спусти на диван.

— Шта ти је? запита Јелена брижно.

Digitized by Google

— Ништа .... још сам слаб .... Не могу подносити толику срећу.

— Седи мирно. Изволите мирно седити, не буните се, дода она, претећи му прстом. — Што сте скинули собњу хаљину? Још је рано да се гиздате! Седите ја ћу вам приповедати што год. Ви само ћутите пак слушајте. Могао би вам шкодити многи говор после ваше болести.

Она му стаде приповедати о Шубину, о Курнатовскоме, о томе, шта је радила за две недеље, и да она по томе, што је у новинама читала, мисли, да неће проћи без рата, и најпосле да он, како оздрави, ваља одма да нађе средстава за одлазак њихов... Она је све то говорила седећи до њега и опирући се на раме његово ....

Он је слушао, слушао, па је кад побледио, а кад опет поруменио .... Неколико пута је хтеде задржати, и на једаред се усправи.

— Јелена, рече он штро, — иди, остави ме.

— Шта? проговори она упрепашћено. — Је ли ти зло? дода она живо.

— Не, мени .... мени је добро .., . али молим те, иди.

— Ја те не разумем. Ти ме тераш? .... Шта сам ти учинила? рече она: а он се спусти са дивана нице, на патос, чело ногу њезиних. — Немој то чинити молим те, Димитрије .... Димитрије ....

Инсаров се подиже. —

— А ти иди! видиш, Јелена, кад сам се ја разболео, нисам се одма обнезнанио; знао сам, да сам близу пропасти; и у ватри и бунцању осећао сам, тешко сам осећао, да ми се смрт приближује, праштао сам се са животом, с тобом, са сваким и свачим, изгубио сам наду .... Пак сада наједаред овај препорођај, ова светлост после мрака, ти .... ти си до мене .... код мене .... твој глас, твоје дисање .... Све то не могу поднети! Ја осећам да те страсно волим, слушам како се ти сама називаш мојом, ја ни за што не стојим добар .... Иди!

— Димитрије .... прошапута Јелена наслонив му главу на раме. Она га је сада тек појмила.

— Јелена, настави он, — ја те волим, ти то већ знаш, живот мој би дао за тебе .... Али за што си дошла к мени сада, кад сам слаб, кад не владам собом, кад ми је крв запаљена ... Ти кажеш да си моја .... волиш ме ....

— Димитрије, понови она и још се већма прильуби уза њ.

Digitized by Google

— Јелена, имај сажаљења са мном — одлази, ја осећам да могу овако умрети .... помисли смрт у мало што нас нераставн .... а сада си овде у моме загрљају .... Јелена ....

Она сва задрхће. — Твоја сам, једва прошапута Јелена.

XXVII.

Никола Артемевић ходао је намргођен овамо онамо по својој соби. Шубин сеђаше поред прозора са скрштеним ногама пушећи мирно своју смотку.

— Престаните, молим вас, корачати из једног угла у други, проговори он тресући пепео са смотке. Ја све чекам да ћете што проговорити и окрећем се за вама — већ ме врат заболи. А уз то вам је ход некако усиљен, мелодрамски.

— Вама је увек до шале, одговори Никола Артемевић. Ви нећете да појмите мој положај; нећете да појмите, како сам се ја привикао на ту жену, да сам привезан за њу, и на послетку да ми је замука што она није овде. Ево већ је октобар, зима је пред врати .... Шта она ради толико у Ревељу?

— Мора да плете чарапе .... себи; себи — не вама.

— Подсмевајте се, подсмевајте; а ја вам само кажем да не познајем више таке женске. Тако поштење и некористољубље....

— Је ли већ меницу предала суду? запита Шубин.

— Толико некористољубља, понови Никола Артемевић вишим гласом — то је за чудо. Мени кажу, на свету има милијон других жена; а ја им кажем: покажите ми тај читав милијон; покажите, кажем вам: ces femmes — quo'on me les montre! И ништа ми не пише, то ће ме убити.

— Ви сте речит као Питагора, примети Шубин: — но знате ли шта би вам ја саветовао?

— Шта?

— Кад се Августина Христијановна отуда врати .... разумете ли ме?

— Добро: шта онда?

— Кад је угледате.... пратите ли добро развитак моје мисли?

— Но да, да.

— Покушајте да је избијете: шта ће из тога изаћи?

Никола Артемевић окрене се, јер се нашао увређен.

— Ја сам мислио, да ћете ми ви заиста каква добра савета дати. Али чему се човек може још од њега надати! Уметник је човек без начела ....

Digitized by Google

— Без начела! А ево кажу, да је ваш љубимац, господин Курнатовски, човек од начела, а међутим је синоћ добио од вас сто рубаља на картама. То баш није деликатно, признајте.

— Пак шта је? Ми смо се картали. На сваки начин, ја бих се могао надати.... Али њега тако мало уважавају у овој кући....

— Та да он је мислио: прихвати Шубин: — хоће ли ми бити таст, или не — то је скривено у ковчежићу судбине, али сто рубаља су добро дошли човеку, који се не да подмитити.

— Таст! какав сам ја до врага таст? Vous rêves, mon cher. Нема сумње да би свака друга девојка радо примила таквог младожењу. Расудите сами: човек је одважан, паметан, промућуран, радио је у две гувернije....

— У ....ој гувернији је још и гувернатора за нос вукао, примети Шубин.

— Можда је и то било. Сигурно је тако требало. Он је човек практичан и вредан....

— И карата се добро игра, примети опет Шубин.

— Но да, и карата се добро игра. А Јелена Николајевна?... може ли њу ко појмити? Желио би познавати тога човека, који би постигао шта она жели? Сад је весела, сад опет невесела; на једаред тек ослаби тако, да је не можеш гледати, а после се опет поправи, и то све без икаква узрока....

Уђе незграпни слуга носећи на служавнику каву, скорупе и сухарке.

— Оцу се допада младожења, настави Никола Артемић, машући сухарком, — а ћери ни бриге није! Лепо ти је то било у прошла патријархална времена, а сада се то све променило. Nous avons changé tout ça. Сада ти се госпођице разговарају с ким хоће, читају, што им је воља; шетају се саме без слуге или слушкиње по Москви, као у Паризу; то је сада у моди. Ових дана питам, гди је Јелена Николајевна? Кажу ми изволела је отићи. Камо? То се не зна. Је л то — у реду?

— Узмите каву, пак отпустите човека, проговори Шубин. Сами сте казали да не ваља devant les domestiques, дода он полугласно.

Слуга погледа Шубина испод очију, а Никола Артемевић узе чашу, налије скорупа, и згрaби једно десетак сухарака.

— Ја сам само хтео рећи, поче он чим је слуга изашао, да сам ја у овој кући нико и ништа. То је све. А то је с тога што у наше време суде човека по спољашњости: гди који је пуст и глуп, али се држи на високо — и тога уважавају, а други је

Digitized by Google

даровит, тако да би могао . . . . принети велику корист, али из скромности . . .

— Јесте ли ви, Николинка, државник? питаше Шубин танким гласом.

— Доста је! дрекне Никола Артемевић, ви се заборављате! И то је нов доказ, да ја у овој кући ништа не важим!

— Ана Васиљевна вас мучи . . . . сиромаше! рече, Шубин протежући се. Грешни смо ми људи Никола Артемевићу! Ви би боље учинили да се побринете за какав дарак Ани Васиљевној. Ових дана јој је дан рођења, а добро знате како јој је мио и најмањи доказ да је се сећате.

— Јесте, јесте, одговори Никола Артемевић брзо, врло сам вам обвезан, што сте ми то напоменули . . . . Да како, да како; на сваки начин. Ја сам ових дана нешто купио код Розенштрауха: један леп фермуар; не знам хоће ли јој се допасти?

— Ви сте га за цело наменили ревељској становници?

— То јест . . . . ја . . . . ја . . . сам мислио . . . .

— Онда ће јој се за цело допасти.

Шубин устаде.

— Камо би смо, Павле Јаковљевићу, данас у вече, а? ниташе Никола Артемевић умиљато му у очи загледајући.

— Та ви ћете у клуб.

— После клуба . . . . после клуба.

Шубин се опет протегли.

— Не могу, Никола Артемевићу, морам радити. Други пут. — Он оде.

Никола Артемевић се намргоди, пак се прође два три пут по соби, онда извади из ормана кадифели кутију, у којој беше „фермуар," пак га стане ваздан прегледати и марамом отирати. После седе пред огледало и стаде брижљиво рашчешљавати своју густу, црну косу, нагињући главу, са важним изразом на лицу, сад на једну, сад на другу страну, и, упирући језик у образ, не спушташе очију са своје косе. Неко се за њиме накашља: он се обазре и угледа истога слугу што му је мало пре кафу донео.

— Шта ћеш ти? питаше Никола Артемевић.

— Никола Артемевићу! проговори слуга с неком свечаношћу: — ви сте наш господин!

— Знам: шта је даље?

— Никола Артемевићу, немојте се на мене разљутити; ја ћу само, као човек, који је од своје младости у служби ваше милости, и из превелике верности према вама, да јавим нешто вашој милости . . . .

Digitized by Google

— Шта је?

Слуга се збуни.

— Ви сте изволили казати, поче он, — да не изволевате знати, камо одлази Јелена Николајевна. Ја сам то дознао.

— Шта брбљаш, магарче!

— Буди ваша воља, али ја сам их пре три дана видио, кад су ушли у једну кућу.

— Где? шта? каква кућа?

— На . . . ом ћошку, поред Поварске. Не далеко одавде. Ја сам питао вратара, какви људи живе у кући?

Никола Артемевић лупи ногом.

— Језик за зубе, будало! Како ти смеш? . . . Јелена Николајевна полази сиротињу, јер је добра срца, а ти напоље, магарче!

Поплашени слуга побегне к вратима.

— Стани! дрекне Никола Артемевић. Шта ти је рекао вратар?

— Та ни . . . . ништа није рекао. Каже, ђа . . . . ђак је . . . .

— Ћути, будало! Слушај подлаче, ако ти о томе и у сну коме проговориш . . . .

— Молим вас . . . .

— Ћути! ако само писнеш . . . . или ако ко год . . . . пак ако ја чујем . . . . Нећеш од мене ни под земљом места наћи! Чујеш! Одлази!

— Господе и боже мој! Шта ће то рећи? помисли Никола Артемевић, кад је сам остао: — шта ми рече та будала? а? морам ја дознати, каква је то кућа и ко онде живи. Да сам одем онамо? Ето до чега је на послетку дошло! . . . Un laquais! Quelle humiliation!

Пак поновив гласно: un laquais! затвори Никола Артемевић фермуар у орман, и оде Ани Васиљевној. Он је застане у постељи с повезаном главом. Када види да је њојзи доиста зло, тако се разљути, да ју је брзо довео до суза.

(Наставиће се.)

НАРОДНЕ ПЕСМЕ.

Скупио их Невинковић у Босни.

III.

Дјечија молитва за ведрину.

Цакли, цакли цаклило,
Ведри, ведри ведрило,
У пољу су овце
И шарени јањци,
Једна овца сиротица,
Дај нам, боже, твога сунца.

Digitized by Google

VI.

Дјечије пјесме уз колијевку.

Спавај, мило, спавај злато,
Мајка ће те задојити,
Бјела вила напојити
Са цвјетића росицама,
Накитити ружицама,
А анђели санка дати,
Сад ћеш, мило, добро спати,
Мајка ће те уљуљати,
Мајка ће ти поп'јевати
И од бога помоћ звати.

НЕШТО ИЗ ДИЈЕТЕТИКЕ.

Говорио на беседи у Алексинцу др. Лаза Стевановић.

(Наставак.)

III.

Кад погледамо човека, који је прије мајушно детенце био, које ништа друго није знало до плакати, које ништа друго није могло до бацакати се ножицама и мрдати ручицама, које није било свесно ничега око себе, осем што је осећало нагон к сисању; а сад човек пристао на снагу, чврстог хода, оштрог погледа, разборитог схваћаја и свестан свега што око њега бива, кадар да ствара замашна дела, па се запитамо: каква је та сила која га подиже до овог узраста, да ове снаге и телесне и душевне? — Одговор је јасан: да небеше хране, неби било ничега од свега тога. По томе дакле види се, да уношење хране у се није проста ствар која се чини из неког сбичаја, него је главни чинилац не само одржања живота него и стварања нашег тела. Све састојке, које храна у себи има, прерушују се у суштаствене делове нашег тела. „Први промет, који храна претрпи, јесте претварање исте у крв. Појав свију промета, које узета јела и пића претрпе, док се у крв преруше, зове се варење. Све справе у телу нашем, које чине, те ти промети непосредно бивају, зовемо сварним органима или органи за варење (Молешот.)“

Сад да видимо како бива варење.

Желудац је налик на мех од гајда и пун је мешкова (жљезда,) које луче неки накисео сок, кога ћемо задатак сад одмах видети.

Није давно било кад се мислило, да желудац као мишић има својство грчења, стезања и да средство тог грчења храну, која уњ доспе, размрви те тако је претвори у густу кашу. У новије доба кад се физиологија одвојила од анатомије те засебна наука

Digitized by Google

постала опити су доказали томе противно, о чему сад нико не сумња.

Једној женскињи из Штајарске догодио се тај удес, што јој је један во тако убо, да јој је рогом пробио желудац и црево. Сок који се у желудцу стварао сретством оних жљезда, цурио је наноље. Та околност дала је прилику једном ученом човеку по имену Бушу, те је својство тога сока испитивао и нашао је да се сва храна уњ метута раствори. После су и художним начином справљали скоро такав исти сок са истим својствима. Из овога се види, да варење бива сретством растварања хране у оном накиселом жолучном соку.

Пошто се храна преруши у желудцу у неку густу кашу; после 30 мунута иде даље у сварне цеви, где ступа у додир са жучи и панкреатичним соком, па се посретством њих претвори у неки млечни сок, које ће тело — као што ћемо даље видети — после усвојити, а што је непотребно на познати начин истурити. Осем ових сокова, који служе варењу, има у цревима знатне количине љига. Ове су због мешања са разним соковима, који у сварне цеви придолазе на више места доста различите. Пљувачка, желучни сок, жуч, панкреатични сок и саме љиге у цревима — све су то производ крви. Почем крв на све стране тече, то дође и у ове жљезде, где се на особени начин претвори у те сокове. Ти сокови опет разним међусобним мешањем имају ту способност, да утичу на промет хране, те се ова преруши у крв. И то тако једнако бива.

Храна прерушена у житку течност пролази у свом путу кроз танка црева поред небројених ситних власастих израштаја, којима су та црева у нутра обложена до краја. Ови власасти израштаји нису ништа друго, него почетци од цеви, које као у опште све танке капиларне цеви имају ту способност, да течности, које их се дотакну, у се усишу. Житка та маса (хилус), која на тај начин бива усисана скупља се све што даље у дебље цеви, млечне судове, а најпосле сви ти судови изливају се у један велики грудни канал (Панчић). Из тог грудног канала иде у један крвни суд (подкључну вену), који води у срце. Што ближе тај сок иде срцу, тим је већма налик на крв. Из срца иде опет у плућа те се пречисти средством додира са ваздухом, па онда иде у лево срце као црвена чиста крв, који срце тера кроз крвне судове у све делове тела, где у путу своме оставља нове честице на место искварених и потрошених.

Ето видели сте сад на који се начин унесена храна преруши у наше тело.

Digitized by Google

видила на оној страшној постељи, видила сам како те је смрт у својим ноктима држала, како си био ван себе....

— Ти си ме видила?

— Јесте.

Он ућути. — Је ли овде био и Берсењев?

Она климне главом.

Инсаров се нагне к њојзи. — Ој Јелена! прошапута он: — ја ти не смем у очи погледати.

— За што? Андрија Петровић је тако добар! Ја га се нисам стидила. И чега да се стидим? Ја сам готова рећи читавом свету, да сам твоја.... А Андрији Петровићу могу се поверити као брату.

— Он је мене од смрти избавио! рече Инсаров. — Он је најплеменитији, најбољи човек на свету!

— Јесте.... Пак знаш ли још како сам му ја обвезана! Знаш ли, да ми је он први рекао, да ме ти волиш? И још кад би ти могла све изрећи.... Јест, он је најплеменитији човек на свету.

Инсаров погледа Јелену нетремимице. — Он тебе воли, није ли тако?

Јелена спусти очи. — Он ме је волео, проговори она тихо.

Инсаров јој срдачно притисне руку. — Ој ви Руси, рече он, — ваша су срца златна! Пак он је мене још дворио не спављући читаве ноћи.... А ти, ти анђеле мој.... без најмањег укора, или забуне.... и све то мене, мене ради....

— Да, да, све тебе ради, јер те волимо. Ох Димитрије! Како је то чудновато! Мени се чини да сам ти већ о томе говорила, али све једно, мени је пријетно то и више пута понављати, а теби ће опет пријетно бити слушати, — кад сам те оно први пут видила....

— Од куда у тебе те сузе у очима? прекиде је Инсаров.

— У мене? сузе? — Она их марамом утаре. — Ој ти глупаче мој! Зар још и то не знаш, да се и од среће плаче? Дакле ја ти хтедох рећи: кад сам те оно први пут видила, онда не нађох ништа особитога у теби, доиста. Опоминьем се да ми се у почетку више Шубин допао, премда њега нигда нисам волела, али Андрију Петровића — њега! беше тренутака када сам помислила: није ли овај? А тебе — ни најмање; но за то после... после.... си ми одузео обадвема рукама срце моје!

— Поштеди ме.... рече Инсаров. Он хтеде устати, али се опет спусти на диван.

— Шта ти је? запита Јелена брижно.

Digitized by Google

— Ништа.... још сам слаб.... Не могу подносити толику срећу.

— Седи мирно. Изволите мирно седити, не буните се, дода она, претећи му прстом. — Што сте скинули собњу хаљину? Још је рано да се гиздате! Седите ја ћу вам приповедати што год. Ви само ћутите пак слушајте. Могао би вам шкодити многи говор после ваше болести.

Она му стаде приповедати о Шубину, о Курнатовскоме, о томе, шта је радила за две недеље, и да она по томе, што је у новинама читала, мисли, да неће проћи без рата, и најпосле да он, како оздрави, ваља одма да нађе средстава за одлазак њихов... Она је све то говорила седећи до њега и опирући се на раме његово....

Он је слушао, слушао, па је кад побледио, а кад опет поруменио.... Неколико пута је хтеде задржати, и на једаред се усправи.

— Јелена, рече он штро, — иди, остави ме.

— Шта? проговори она упрепашћено. — Је ли ти зло? дода она живо.

— Не, мени.... мени је добро.., али молим те, иди.

— Ја те не разумем. Ти ме тераш?.... Шта сам ти учинила? рече она: а он се спусти са дивана нице, на патос, чело ногу њезиних. — Немој то чинити молим те, Димитрије.... Димитрије....

Инсаров се подиже. —

— А ти иди! видиш, Јелена, кад сам се ја разболео, нисам се одма обнезнанио; знао сам, да сам близу пропасти; и у ватри и бунцању осећао сам, тешко сам осећао, да ми се смрт приближује, праштао сам се са животом, с тобом, са сваким и свачим, изгубио сам наду.... Пак сада наједаред овај препорођај, ова светлост после мрака, ти.... ти си до мене.... код мене.... твој глас, твоје дисање.... Све то не могу поднети! Ја осећам да те страсно волим, слушам како се ти сама називаш мојом, ја ни за што не стојим добар.... Иди!

— Димитрије.... прошапута Јелена наслонив му главу на раме. Она га је сада тек појмила.

— Јелена, настави он, — ја те волим, ти то већ знаш, живот мој би дао за тебе.... Али за што си дошла к мени сада, кад сам слаб, кад не владам собом, кад ми је крв запаљена... Ти кажеш да си моја.... волиш ме....

— Димитрије, понови она и још се већма прильуби уза њ.

Digitized by Google

— Јелена, имај сажаљења са мном — одлази, ја осећам да могу овако умрети .... помисли смрт у мало што нас нерастави .... а сада си овде у моме загрљају .... Јелена ....

Она сва задрхће. — Твоја сам, једва прошапута Јелена.

XXVII.

Никола Артемевић ходао је намргођен овамо онамо по својој соби. Шубин сеђаше поред прозора са скрштеним ногама пушећи мирно своју смотку.

— Престаните, молим вас, корачати из једног угла у други, проговори он тресући пепео са смотке. Ја све чекам да ћете што проговорити и окрећем се за вама — већ ме врат заболи. А уз то вам је ход некако усиљен, мелодрамски.

— Вама је увек до шале, одговори Никола Артемевић. Ви нећете да појмите мој положај; нећете да појмите, како сам се ја привикао на ту жену, да сам привезан за њу, и на послетку да ми је замука што она није овде. Ево већ је октобар, зима је пред врати .... Шта она ради толико у Ревељу?

— Мора да плете чарапе .... себи; себи — не вама.

— Подсмевајте се, подсмевајте; а ја вам само кажем да не познајем више таке женске. Тако поштење и некористољубље....

— Је ли већ меницу предала суду? запита Шубин.

— Толико некористољубља, понови Никола Артемевић вишим гласом — то је за чудо. Мени кажу, на свету има милијон других жена; а ја им кажем: покажите ми тај читав милијон; покажите, кажем вам: ces femmes — quo'on me les montre! И ништа ми не пише, то ће ме убити.

— Ви сте речит као Питагора, примети Шубин: — но знате ли шта би вам ја световао?

— Шта?

— Кад се Августина Христијановна отуда врати .... разумете ли ме?

— Добро: шта онда?

— Кад је угледате.... пратите ли добро развитак моје мисли?

— Но да, да.

— Покушајте да је избијете: шта ће из тога изаћи?

Никола Артемевић окрене се, јер се нашао увређен.

— Ја сам мислио, да ћете ми ви зашта каква добра савета дати. Али чему се човек може још од њега надати! Уметник је човек без начела ....

Digitized by Google

— Без начела! А ево кажу, да је ваш љубимац, господин Курнатовски, човек од начела, а међутим је синоћ добио од вас сто рубаља на картама. То баш није деликатно, признајте.

— Пак шта је? Ми смо се картали. На сваки начин, ја би се могао надати.... Али њега тако мало уважавају у овој кући....

— Та да он је мислио: прихвати Шубин: — хоће ли ми бити таст, или не — то је скривено у ковчежићу судбине, али сто рубаља су добро дошли човеку, који се не да подмитити.

— Таст! какав сам ја до врага таст? Vous rêves, mon cher. Нема сумње да би свака друга девојка радо примила таквог младожењу. Расудите сами: човек је одважан, паметан, промућуран, радио је у две гувернije....

— У....ој гувернији је још и гувернатора за нос вукао, примети Шубин.

— Можда је и то било. Сигурно је тако требало. Он је човек практичан и вредан....

— И карата се добро игра, примети опет Шубин.

— Но да, и карата се добро игра. А Јелена Николајевна?... може ли њу ко појмити? Желио би познавати тога човека, који би постигао шта она жели? Сад је весела, сад опет невесела; на једаред тек ослаби тако, да је не можеш гледати, а после се опет поправи, и то све без икаква узрока....

Уђе незграпни слуга носећи на служавнику кафу, скоруп и сухарке.

— Оцу се допада младожења, настави Никола Артемић, машући сухарком, — а ћери ни бриге није! Лепо ти је то било у прошла патријархална времена, а сада се то све променило. Nous avons changé tout ça. Сада ти се госпођице разговарају с ким хоће, читају, што им је воља; шетају се саме без слуге или слушкиње по Москви, као у Паризу; то је сада у моди. Ових дана питам, гди је Јелена Николајевна? Кажу ми изволела је отићи. Камо? То се не зна. Је л то — у реду?

— Узмите кафу, пак отпустите човека, проговори Шубин. Сами сте казали да не ваља devant les domestiques, дода он полугласно.

Слуга погледа Шубина испод очију, а Никола Артемевић узе чашу, налије скорупа, и згрaби једно десетак сухарака.

— Ја сам само хтео рећи, поче он чим је слуга изашао, да сам ја у овој кући нико и ништа. То је све. А то је с тога што у наше време суде човека по спољашности: гди који је пуст и глуп, али се држи на високо — и тога уважавају, а други је

Digitized by Google

даровит, тако да би могао . . . . принети велику корист, али из скромности . . .

— Јесте ли ви, Николинка, државник? питаше Шубин танким гласом.

— Доста је! дрекне Никола Артемевић, ви се заборављате! И то је нов доказ, да ја у овој кући ништа не важим!

— Ана Васиљевна вас мучи . . . . сиромаше! рече, Шубин протежући се. Грешни смо ми људи Никола Артемевићу! Ви би боље учинили да се побринете за какав дарак Ани Васиљевној. Ових дана јој је дан рођења, а добро знате како јој је мио и најмањи доказ да је се сећате.

— Јесте, јесте, одговори Никола Артемевић брзо, врло сам вам обвезан, што сте ми то напоменули . . . . Да како, да како; на сваки начин. Ја сам ових дана нешто купио код Розенштрауха: један леп фермуар; не знам хоће ли јој се допасти?

— Ви сте га за цело наменили ревељској становници?

— То јест . . . . ја . . . . ја . . . сам мислио . . . .

— Онда ће јој се за цело допасти.

Шубин устаде.

— Камо би смо, Павле Јаковљевићу, данас у вече, а? питаше Никола Артемевић умиљато му у очи загледајући.

— Та ви ћете у клуб.

— После клуба . . . . после клуба.

Шубин се опет протегли.

— Не могу, Никола Артемевићу, морам радити. Други пут. — Он оде.

Никола Артемевић се намргоди, пак се прође два три пут по соби, онда извади из ормана кадифели кутију, у којој беше „фермуар," пак га стане ваздан прегледати и марамом отирати. После седе пред огледало и стаде брижљиво рашчешљавати своју густу, црну косу, нагињући главу, са важним изразом на лицу, сад на једну, сад на другу страну, и, упирући језик у образ, не спушташе очију са своје косе. Неко се за њиме накашља: он се обазре и угледа истога слугу што му је мало пре каву донео.

— Шта ћеш ти? питаше Никола Артемевић.

— Никола Артемевићу! проговори слуга с неком свечаношћу: — ви сте наш господин!

— Знам: шта је даље?

— Никола Артемевићу, немојте се на мене разљутити; ја ћу само, као човек, који је од своје младости у служби ваше милости, и из превелике верности према вама, да јавим нешто вашој милости . . . .

Digitized by Google

— Шта је?

Слуга се збуни.

— Ви сте изволили казати, поче он, — да не изволевате знати, камо одлази Јелена Николајевна. Ја сам то дознао.

— Шта брбљаш, магарче!

— Буди ваша воља, али ја сам их пре три дана видио, кад су ушли у једну кућу.

— Гди? шта? каква кућа?

— На . . . ом ћошку, поред Поварске. Не далеко одавде. Ја сам питао вратара, какви људи живе у кући?

Никола Артемевић лупи ногом.

— Језик за зубе, будало! Како ти смеш? . . . Јелена Николајевна полази сиротињу, јер је добра срца, а ти напоље, магарче!

Поплашени слуга побегне к вратима.

— Стани! дрекне Никола Артемевић. Шта ти је рекао вратар?

— Та ни . . . . ништа није рекао. Каже, ђа . . . . ђак је . . . .

— Ћути, будало! Слушај подлаче, ако ти о томе и у сну коме проговориш . . . .

— Молим вас . . . .

— Ћути! ако само писнеш . . . . или ако ко год . . . . пак ако ја чујем . . . . Нећеш од мене ни под земљом места наћи! Чујеш! Одлази!

— Господе и боже мој! Шта ће то рећи? помисли Никола Артемевић, кад је сам остао: — шта ми рече та будала? а? морам ја дознати, каква је то кућа и ко онде живи. Да сам одем онамо? Ето до чега је на послетку дошло! . . . Un laquais! Quelle humiliation!

Пак поновив гласно: un laquais! затвори Никола Артемевић фермуар у орман, и оде Ани Васиљевној. Он је застане у постељи с повезаном главом. Када види да је њојзи доиста зло, тако се разљути, да ју је брзо довео до суза.

(Наставиће се.)

НАРОДНЕ ПЕСМЕ.

Скупио их Невинковић у Босни.

III.

Дјечија молитва за ведрину.

Цакли, цакли цаклило,
Ведри, ведри ведрило,
У пољу су овце
И шарени јањци,
Једна овца сиротица,
Дај нам, боже, твога сунца.

Digitized by Google

VI.

Дјечије пјесме уз колијевку.

Спавај, мило, спавај злато,
Мајка ће те задојити,
Бијела вила напојити
Са цвјетића росицама,
Накитити ружицама,
А анђели санка дати,
Сад ћеш, мило, добро спати,
Мајка ће те уљуљати,
Мајка ће ти поп'јевати
И од бога помоћ звати.

НЕШТО ИЗ ДИЈЕТЕТИКЕ.

Говорио на беседи у Алексинцу др. Лаза Стевановић.

(Наставак.)

III.

Кад погледамо човека, који је прије мајушно детенце био, које ништа друго није знало до плакати, које ништа друго није могло до бацакати се ножицама и мрдати ручицама, које није било свесно ничега око себе, осем што је осећало нагон к сисању; а сад човек пристао на снагу, чврстог хода, оштрог погледа, разборитог схваћаја и свестан свега што око њега бива, кадар да ствара замашна дела, па се запитамо: каква је та сила која га подиже до овог узраста, да ове снаге и телесне и душевне? — Одговор је јасан: да небеше хране, неби било ничега од свега тога. По томе дакле види се, да уношење хране у се није проста ствар која се чини из неког сбичаја, него је главни чинилац не само одржања живота него и стварања нашег тела. Све сасастојке, које храна у себи има, прерушују се у суштаственe делове нашег тела. „Први промет, који храна претрпи, јесте претварање исте у крв. Појав свију промета, које узета јела и пића претрпе, док се у крв преруше, зове се варење. Све справе у телу нашем, које чине, те ти промети непосредно бивају, зовемо сварним органима или органи за варење (Молешот.)“

Сад да видимо како бива варење.

Желудац је налик на мех од гајда и пун је мешкова (жљезда,) које луче неки накисео сок, кога ћемо задатак сад одмах видети.

Није давно било кад се мислило, да желудац као мишић има својство грчења, стезања и да средство тог грчења храну, која ућ доспе, размрви те тако је претвори у густу кашу. У новије доба кад се физиологија одвојила од анатомије, те засебна наука

постала опити су доказали томе противно, о чему сад нико не сумња,

Једној женскињи из Штајарске догодио се тај удес, што јој је један во тако убо, да јој је рогом пробио желудац и црево. Сок који се у желудцу стварао сретством оних жљезда, цурио је наноље. Та околност дала је прилику једном ученом човеку по имену Бушу, те је својство тога сока испитивао и нашао је да се сва храна уњ метута раствори. После су и художним начином справљали скоро такав исти сок са истим својствима. Из овога се види, да варење бива сретством растварања хране у оном накиселом желучном соку,

Пошто се храна преруши у желудцу у неку густу кашу; после 30 мунута иде даље у сварне цеви, где ступа у додир са жучи и панкреатичним соком, па се посретством њих претвори у неки млечни сок, које ће тело — као што ћемо даље видети — после усвојити, а што је непотребно на познати начин истурити. Осем ових сокова, који служе варењу, има у цревима знатне количине лига. Ове су због мешања са разним соковима, који у сварне цеви придолазе на више места доста различите. Пљувачка, желучни сок, жуч, панкреатични сок и саме лиге у цревима — све су то производ крви. Почем крв на све стране тече, то дође и у ове жљезде, где се на особени начин претвори у те сокове. Ти сокови опет разним међусобним мешањем имају ту способност, да утичу на промет хране, те се ова преруши у крв. И то тако једнако бива,

Храна прерушена у житку течност пролази у свом путу кроз танка црева поред небројених ситних власастих израштаја, којима су та црева у нутра обложена до краја. Ови власасти израштаји нису ништа друго, него почетци од цеви, које као у опште све танке капиларне цеви имају ту способност, да течности, које их се дотакну, у се усишу. Житка та маса (хилус), која на тај начин бива усисана скупља се све што даље у дебље цеви, млечне судове, а најпосле сви ти судови изливају се у један велики грудни канал (Панчић). Из тог грудног канала иде у један крвни суд (подкључну вену), који води у срце. Што ближе тај сок иде срцу, тим је већма налик на крв. Из срца иде опет у плућа те се пречисти средством додира са ваздухом, па онда иде у лево срце као црвена чиста крв, који срце, тера кроз крвне судове у све делове тела, где у путу своме оставља нове честице на место искварених и потрошених.

Ето видели сте сад на који се начин унесена храна преруше у наше тело.

Digitized by Google

IV.

Кад је дакле храна главни услов одржања нашег живота и стварања нашег тела и снаге; онда треба да пазимо:

1. на начин справљања јела,
2. на време кад ваља јести,
3. на количину, коју у се узимамо и
4. на каквоћу хране, ако хоћемо, све што поједемо, да се свари како ваља и да се у тело наше преруши.

Приметио сам да се овде слабо, нећу да кажем никако, на то обзиру, па зато и пате највише од покваренога желудца, отечене јетре и слезине. Како који било од сељака или грађана к мени дође, омах се жали, да не може „из срца," да га нешто „под груди боле," па не може да једе, или се вајка да му је дете „уватило у мешину." Али је најчудноватије што се понајпре жале, да не могу вина пити, па не знају „шта то може бити." Узрока томе неби требало тражити у лагаријама бабским, као да му је нека жена учинила, или да му је когод дао из злобе „живак" (живу) те је попио и бог те пита каквих ти гатака ту нема; него га ваља тражити у неуредном живовању као: *неудесном стану*, неудесном оделу, неуредној храни и начину готовлења и т. д.

Други опет дођу па се туже, како их сва снага боле, како им нешто по снази игра, да немају мира ни станка. Па онда верују бабама: да их је „ухватио врећав ветар," или да је нагазио на какво нечисто место или да су га „виле и вештице омеле," па не може „да се сети шта је то." А не пада му на ум како се пре тога зар добро напио и без сваке мере најео, па легао где је стигао, ил се радећи ознојио, па се онда немарно пружио на голу влажну ледину колик је дуг без простирке и покривке, а кад се пробудио он се сав укочио. Човек је као и биљка, она мора имати своје услове, под којима ће напредовати. Ако је негујеш растиће ти и цвасти, не негујеш ли је увенуће ти.

Ето узрока за што пропадамо, те се изнутра не умножавамо него само с поља — досељеницима. Ми треба, браћо, да смо здрави зарад сопствене и опште користи; јер са здрављем и умножавањем нашим расте и снага народна, а кад снага народна расте и здрава је; онда је и држава, коју ми сви скупа сачињавамо, здрава, јака, темељна и напредна. А да будемо здрави, да се умножавамо, треба мало боље да пазимо на себе, треба слушати више разум, него срце — треба дакле да се придржавамо неких правила у животу.

Digitized by Google

Да видимо та правила.

Кад би хтели да се упознамо са свима правилима поуке о здрављу, онда би нам требало неколико месеца састајући се скоро сваки дан па тек да будемо готови. Јер друга су правила за дете, друга за момка и девојку, друга за старца и женскиње, друга за лето и зиму, а друга за појединс сталеже. За то ћу вам говорити данас само уопште о препитавању.

1. Доручак. „Премда промет материја узетих у нама није тако живахан за време ноћног спавања као дању, опет довољни су осам до девет часова, који између вечере и доручка протеку, да произведу у нама појаве осиромашења крви, које ми *нашти-ном* зовемо.“

Човек после устанка од спавања, ако је у вече нешто лакко јео и није желудац претоварио, осећа се у јутру лак и бистар. Крви, која је у овом путу, остављајући потребите честице телу, осиромашила, треба нужног поткрепљења зарад посла који човека на реду чека. Дакле човек треба да доручкује пре него што се свог обичног посла лати.

За доручак треба бирати храну, која ће се полагано али лакко сварити и која неће желудац а отуда крв и мозак претоварити. Као најбоља храна за доручак могла би бити: мало скорупа с лебом, или ровита јаја или кава, чај, чоколада с млеком. „Чај и кава спремају човека за бољу пажњу и напрезање суђења које рад скоро свију сталежа захтева то у већем то у мањем ступњу. Кад се само помисли да чај помаже свезивање и развијање мисли, а кава поред тога и силу замишљања покреће; онда није чудо за што у неким земљама сталежи о погледом на њихове разне послове неки каву а неки чај доручкују (Молешот.)“

По томе дакле и у нас требало би људи који главом раде да доручкују каву или чај с млеком, а они који снагом раде то исто или ако им је воља скоруп с лебом, ровита јаја а и једна мала *ћудбастица* могла би пристати само у границама умерености.

Као најбоље од свега тога је кава или чај с млеком. Јер нема мислим ни једнога ма како му посао незнатан био, а да немисли што ради. Али многи веле: не могу да се заносим око тога, а овамо може се заносити у кавани да попије по неколико полића и кава до ручка поред небројених цигара тако, да после неможе ручати слатко. Завиримо само у јутру ма у коју каваницу, па ћемо видети све оне, који не могу код куће да се заносе, како се ту заносе сркањем каве „асли турски.“ Зар није боље код куће у кругу своје фамилије поткрепити се, па после прионути на посао?

Digitized by Google

Други опет неће да доручкују или за рад неке глупе штед-ње, или за рад тога, што и они неће да се заносе. А за што се човек родио и радшта живи, ако не зарад сопственог одржања и своје породице па отуда и зарад опште користи? Само ћу толико рећи онима, који не доручкују, да није паметно, шта више шкодљиво је. Шкодљиво је с једне стране што човек до ручка јако огладни, па кад седне за софру он незна шта му је доста. те тако претовари желудац; с друге стране шкодљиво је, што се пљувачка, која је жватању од преке потребе, укисели, па уди желичном варењу и квари зубе. И то је један узрок више, што људи у нас пате од покваренег желудца и зуби су им потамнели.

(Свршиће се.)

СТАРА ВИЗАНТИЈА И ЖИВОТ У ЊОЈЗИ.

По дру Јов. Хајнриху Краузу.

I.

Свакоме је познато, колико је везана Византија (Цариград) са старим животом српскога краљевства све до пошљедњег издисања државне власти испред турске силе, до пошљедних малих деспота и сеобе у Аустрију. Византинци бијаху наши стари учитељи у свему, и што год видимо у старинској држави српској за Немањића, да није по народном обичају, да је против духу нашег народа, да се супроти потребама његовим, оно је све поникло у школи остарјеле Византије.

Како се у пошљедње доба изучавање историје кренуло на друкчији пут, узело шири круг, и хватало дубље у живот народни, то нас више од свега живота у старој нашој држави, више од њене освајачке славе и јуначких бојева више од обијесне и махните властеле и „благочастивих" краљева који један другом врат крхају и гледећи господство стоје свагда га остављају прије интереса народног — забавља ток просвјете, друштвеног живота и образовања. Али за та питања ми ништа или веома мало налазимо у изворима домаћим. И што налазимо, мора се докучивати путима са свијем далеким и околишнима, а с тога врло често и несигурним. Јер кад према пет знака шести сами изналазимо, можемо исто онолико бити сигурни да га нијесмо, као и да смо га нашли.

У осталом ово је питање са свијем у свези с питањем истим таким у стар ј Византији. Осим наших народних обичаја и пјесама, осим нашег сеоског патријархалног живота, све остало што

Digitized by Google

је у нас ма колико било обојено и намазано образованошћу каквом год, излијетало је испод мазалице и гладилице византијске. Није било ни једнога знатнијега државника ни књижевника који није био на „науци“ у Византији, који није био познат с грчким језиком и животом средњевјековнога Париза на истоку. Тамо се ковао модел нашега краљевског и властеоског друштва, наше моде, наших обичаја у господе, наших градова и тргова. То је ствар веома природна. Ја сам се увјерио да је свјет вазда имао силну тежњу за подражавањем и једноликошћу; а што се једноликост свеколикога живота баш данас у највећи јек развија, и што је у старија времена не налазимо у толикој мјери — то долази отуда, што данас ради маса, што су штампа, жељезнице и усавршен сваковрсни обрт претворили свијет у једну грдну дворану, окићену пољима, горама и градовима, између којих се влакови жељезнички шећу овамо и онамо и ником не даду, да у образовању стане, да изостане иза сусједа и пријатеља. Него је преко свега тога живот привилегисаних класа у средњем вијеку у Јевроии био веома уједначен на све стране. А за наше старе који су били на средокраћи између Византије и Италије, између две најсјајније тачке средњевјековне образованости, смијешно би било мислити да су имали друге какве угледе, или да су сами нову образованост градили. То је тако немогућно, да о томе нико и не мисли. С тога ко би желио изучити дубоко наш живот друштвени у старој држави, ко би желио да се хвати њене образованости — ваља да пође на изворе свега тога, у стару Византију. Живот нашега краљевскога двора, привилегисаних класа и образованога*) друштва излијегао се у старој Византији.

С тога ће из ових истих узрока свакога који се овим стварима интересује под једнако обрадовати њемачка књига која је недавно угледала свијет. Потпун јој је наслов „Die Byzantiner des Mittelalters in ihrem Staats-Hof- und Privatleben, insbesondere vom Ende des zehnten bis gegen Ende des vierzehnten Jahrhunderts nach den byzantinischen Quelle ndargestellt vom Professor Dr. Johann Heinrich Krause königl. Kustos bei der Universitäts-Bibliothek zu Halle.“ На вел. 8-ни XXVI. и 422 стр. Истина то није никаква културна историја старе Византије, али се у књизи ни о чему другом не говори до о стварима које су грађа и посао културној историји. То су силне из аутентичних извора покупљене биљешке, и као да се писац с нама о нашој потреби договарао, његове биљешке раде управо о оним вјековима који се нас понајвише тичу, и о којима нам је највише потребно

*) Увијек се обзирући на мјеру онога времена.

Digitized by Google

знати. А писац је управо специјалист за овакве ствари. Осим овога он је издао прије дјело „Angeiologie“ у коме описује посуђе старих народа, нарочито Грка и Римљана, по списима и сликама старинским са 164 снимка и с објашњењем филолошким и техничким, за тијем дјело „Pyrgoteles“ или старинско драго камење с обзиром на наките и прстење нарочито у Грка и Римљана. У познату „Algemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste von Ersch und Gruber Sect. I. Bp. LXXXIII. писао је „Geographie Griechenlands wärend des Mittelalters und der neueren Zeit.“ По привилегисаној њемачкој слабости видимо га, да је веома слабо познат са словенистиком, а њему, тако трудољубиву човеку, није било тешко упознати се бар с оним што о нашим стварима на страним језицима има. Ми се чудимо, како немачка Gründlichkeit толико трпи тај пријекор!! Ово дјело, као што сам вели, обухвата поглавито извјештаје оних Византинаца који су сами живјели у вријеме догађаја, стања и одношаја које описују, и не само то, него који су у свему собом учествовали и управо главна лица били. С тога њихово казивање није могло одмицати од истине, нити су они могли својим савременицима казивати оно, у што нико вјеровао не би.

Да би сваки видио, у колико се простире ово дјело још ћемо овдје дати и садржину његову. Напријед се говори о унутрашњим и спољним одношајима и стању византијског царства. Послије редом: о резиденцији, палатама и црквама њеним, умјетничким знаменитостима старинским и познијим, о стању скулптуре и живописа и различних грана индустрије у резиденцији и у опће у византијском царству; о карактеру, нарави и ношиву резиденције; о царевима, њиховој политици, ратовима, војсци и уређењу војничком; о разним племенима која су ускакала у границе царства и с којима су цареви вазда морали ратовати; о наслеђству пријестола и заплетима, који су отуда често излазили, о вицевладаоцима, намјесницима и отмичарима; о царским кћерима, њиховој срећи и несрећи, о њихову раном заручивању и удавању итд.: о царицама, њихову карактеру, упливу, о примјерима високог образовања, племенита мишљења, љепоте у њих итд.; цареви, њихов одношај и понашање према крсташкој војни и према западним поморским силама, Ђенови, Млетцима и Ђеновљанима из Галате; о чиновима, достојанственицима и чиновницима; о војводама; о посланицима, посаобинама, и дипломатским документима, о хрисовуљи; византијска флота, поморска сила у опће и флоте поморских сила; финанције, поротници и правништво; васпитање, настава, образованост у опће,

Digitized by Google

средства за васпитање и науку, старински писци, црквенски уплив итд.; догматика визант.-грчке цркве, обреди, литурђија, пјевање хорова мушких и дјетињих, јеретичке забуне, и још неколико о црквеним стварима. На завршетку долази: хришћанство и ислам, астрологија, наука о констелацији, божија пресуда, вјеровање у мађијонништво и опсјене, физиогномика.

Ко би од наших млађих писаца хтио дати себи труда, да нам наслика портрета и да огледа извести пред нас живот средњевјековни у Србији драмом новелом или романом, за онога је у овој књизи неизмјерна грађа готова. Још мало да се помогне с друге стране, па би имао изобила арабесака из живота, да њима попуни и опточи психологијске и историчке слике своје. Али како слабо ко узима у анализ новелом и романом и садашњи живот наш — тако нема снаге ни за прошлост. Нити ће то престати, докле појете узраде тако, као да мисле да је једина тема поезије оно што утиче у умни живот човјечански узроком физиологичког развијања полнога нагона човјечијег!!

А да би и шири читалачки круг видио, како се у овој књизи говори о горе поменутим питањима, ми ћемо извадити у овај мах један комад, а другда и још који. Држимо, да ћемо угодити жељи читалаца наших, ако им прво изнесемо комад о васпитању и настави у старој Византији, пребравши из њега оно што је најзанимљивије или што нас већма интересује.

(Наставиће се.)

ТРЕБА ЧУВАТИ НАРОДНЕ ОСОБИНЕ.

Гете је у последње време свога живота много о томе мислио како би се створила једна светска књижевност; како би поникло песништво, које не би имало посебног народног значаја, но би било разумљиво и приступачно свим изображеним људима свију времена. Али је доказано и све се већма потврђује, да то није можно. Што свет више спајају жељезнице и телеграфи то све већма добија маха начело народности. Оно ће овладати и у политици као што је већ овладало у књижевности. Народ један разуме уметничке створове другога у толико боље што им је облик народнији. Људство је породица, у којој сваки члан има свој посебни значај али ипак га са целином везују свезе љубави и верности. Као што не може бити једне једине светске државе, тако неће бити ни једне једине светске књижевности.

Digitized by Google

Али можемо себи представити једно потоње колено, које неће морати, као данас што се ради, у саборима састајати се но ће се од ране младости тако васпитати, да се и споразумева са целим светом, и да му се ипак посебни народни значај његов развије и утврди пре, но што му се изнесу пред очи туђе особине. Тек кад „дивљака“ подоста ојача, онда се на њу калами друго воће. Никада не ваља у раној младости дете многим језицима учити, јер се тиме убија природа му и посебни народни значај, а то му после доноси грдне штете.

Ако дете у најранијем добу, када су му унутарњи душевни покрети живи и када су спољашњи упливи најприступачнији, непрестано то тамо то амо потежемо, учећи га, да ову или ону ствар у једно исто време и на туђем језику каже, то се изазове у души му немир, од којега ништа не може успевати или бар не онако, како би иначе могло. Ми очемо да постане окретно, па жртвујемо свако природно мишљење и осећање.

То је већ грдно зло што по већим варошима већи део изображенија света нема своје сопствене куће. Ту ти је непрестана сеоба из једне улице у другу; тиме се већ сатре већи део успомена из детињства и све ређа бива у души она света љубав и тежња кући и кућишту. Новије време као да оће да искорени љубав постојбини и народним особинама.

Међународне школе, ако се подигну, не треба да изображавају људе, који неће имати постојбине, која је светиња свакоме свесном човеку, не треба да васпитају људе који неће имати према себи поштовања, које је најглавнија особина људска; из њих неће такођер ни генији поникнути — геније постаје сам од себе и сам себи ствара школу — из тих међународних школа, ако их кад буде, треба да поникну окретни, корисни дарови, који ће се разумети у светским пословима. Они треба само да се брину да људство напредује на путу поштења.

А природно чуство и љубав отаџбини не треба никад повређивати, само треба очистити ако му је што нездраво.

Узалуд је тужити се да свет друкчији бива и да једна мисао наша за другом пропада. Ако то захтева напредак у васпитању друштва људског то се не треба јадати.

А дух људски је толико богат, да увек нове лепоте и силе из њега поничу, о којима садашњост и прошлост није ни снивала; „живи имају право“ каже песник, и све, што доиста живи, има само већ по себи право да опстоји. „Ко фали прошла времена није мудар“ рекао је краљ Соломон, који беше мудар, и нема ништа жалоснije него видити људе, који кажу да су од напретка

Digitized by Google

па ипак оће да се само њиови назори и тежње усвајају и понављају. Повесница света непрестано мења свој програм, па ако је омладина друкчија од нас то морамо метнути руку на срце па рећи: та и ми смо били друкчији од наших предака.

Само вечна начела људска: љубав, верност и истина морају се увек из нова појављивати, или управо остајати.

Временом ће бити општег светског новца. Велики светски саобраштај то изискује. У трговини и обртности има већ што је опште, међународно. Али сваки народ ће имати увек свој народни значај, својих властитих народних особина, којих ни један други нема. С немачког С.

ПОДЛИСТАК.

Верни невољник.

Приповетка из руског живота.

I.

— Опростите, господин бароне, што се не слажем с вама, рече адмирао Улски.

— Шта? Ви поричете, да најплеменитије особине душе имамо захвалити образованости?

— То не поричем, одговори адмирао вадећи полагано из суда од слонове кости стручак од дивље перунике и гладећи га руком: — то не поричем. Ја само тврдим, да што су створови, који су разумом одарени, на нижем ступњу, то су им оне особине непокваренije а нагони им чистији.

— Нагони јесу, о том нема сумње, рече барон слежући раменима: — али ваљда не ћете тврдити, да су осећаји срца бољи у мужика но у владаоца!

— За цело. Верност Индијанца је доказана повесницом; захвалност бедујинска позната је целом свету а енглески паор никад не лаже; а када је који државник или великаш одржао реч осим ако се није надао отуда користи каквој?

— Онда се, прекине му барон реч, морамо доле силазити, да дођемо до истине. До душе каже се, да невина девојка живи у извору.

— Природа је истина, одговори адмирао: човек, који није под туторством такав је, каквим хтеде начинити бог човека, који је под туторством; али васпитање нас начини лукавима, у место да развија цвет искрености. Прва тежња за знањем беше грех.

— Дакле је требало посећи суво дрво: — примети барон слежући раменима: — зар ви одобравате указ царев, којим се невољници ослобађају од спахија? запита он оштро.

Digitized by Google

— Ја се сасвим слажем с њим.

— Онда сте ви, господин адмирале, међу хиљадом племића један једини, викну барон жестоко и лупајући руком о сто.

— Много има истине у енглеској пословици, која вели: дрво расте оним правцем, како је калем савијен, рекне ђенерао Лангсов, који до сад није учествовао у разговору: — ако ко има од природе поштења и других врлина, онда их васпитање још увећа и обратно.

— Ја опажам, рече адмирао, да је врло тешко борити се против сталежних предрасуда; али моје се уверење оснива на искуству, па, кад би ви ово познавали, ви би увидели да имам право.

— Не би ли нам хтели приповедити шта сте искусили? запита ђенерао Лангсов.

— Јест, приповедите нам ту успомену из младости, дода барон, пак шат се уверимо, да је друштво тумбе окренуто као оно сенка у води.

Адмирао Улски поглади свој седи брк, погледа у провидну чашицу од перунике и рече муцајући:

— То је мучна усмомена, али....

— Ми вас извињујемо, повикнуше и барон и ђенерао у једно исто доба.

— Добро, приповедићу.

Он се окрене своме слузи, који стајаше за леђи му, и заповеди му на руском језику — они се разговараху француски — да се уклони из собе.

Слуге однесу полагано судове са црном кавом и котарчице са пецавом а оставе цвеће на сред стола, камо га обично постављаху, када друштво седаше да руча. На десно метуше сваком кутију са цигарама, нова стакла са вином и оне вите чаше, што изгледају као левак, и из којих Руси обично пију шампањско вино; онда се уклонише, на знак господара свога, а први слуга поклони се дубоко када испусти ћилим на тле.

За кратко време владаше у соби дубока тишина. Барон Бруне опружи ноге испод стола, наслони се у меканој наслоњачи као човек, који је добро ручао и који је приправан да чује лепу приповетку, а очи му, у пола затворене, беху пажљиво упрте у лице адмиралово. Ђенерао узе, када чаршав дигоше, градић Sainte Croix на око, који беше од малахита, у мозајику насликан на столу и опредељаваше му већ границе. Домаћин пак, који с тога, што беше онако ватрен доказивач, мораде сада да приповеда хтео не хтео, бавио се очевидно сам са собом а поглед му беше упрт у перунику, докле му душа далеко некуд блуђаше.

Соба је била таман за тајну забаву. Она беше мала, осмоугаоник, од којега шест страна беху жутом кадивом украшене, а на седмој и осмој страни оба крила од ниских стаклених врата, кроз која се улазило у башту. Ова врата беху сада отворена и пријетан мирис од цвећа допираше

Digitized by Google

у собу и сливаше се са мирисом од разних вина. Према вратима, готово једна поред друге, стајаху две штатуе од туча; једна казиваше страхотне црте Петра Алексијевића, друга исто тако озбиљно али пријетно лице његове лепе царице. Над столом висио је светионик, који имађаше облик звезда, а са његових пет кракова просипаху стотине воштаних свећа читаву реку од светлости по сјајном посуђу, светложутим завесама, ретком цвећу и тамним брадатим лицима три особе што ту сеђаху.

Барон се мигољио на својој столици и управио је своје у пола затворене очи у домаћина али ипак није хтео патеривати га. Али ђенерао не могаше трпети но викне:

— Приповедајте, пријатељу.

Адмирао подигне очи у вис и започне:

— Ви обојица знате, да сам ја пре двадесет година изгубио ћерку.

Гости погледају један другог. Један од њих побледи, други поцрвени, али ни један није био кадар да и једну речцу изрекне.

— Моје ћерке, настави адмирао поузданијим гласом, мога јединог детета нестаде око подне у овом двору, из пред наших очију, као што цели Петроград знаде. Баш оног дана кад се изгубила, требала се венчати. Њен младожења, честити племић Људов Навори, најпопуларнији човек међу младим руским племством, уплео се у заверу несретног кнеза М—. Ви се опомињете како су кнез и пријатељи му ухапшени — и каква им беше судба; двојица од њих беху осуђени на смрт, двојица добију кнуту, а један буде прогоњен, и тај беше Навори. Видео сам га када га међу два реда војника одведоше из вароши, у Сибирију, али ми не допустише да с њиме говорим. Ја се вратим кући да утешим Урзулу. Она слушаше мирно што сам јој говорио о изгледу и држању војна њезиног, захваљиваше ми, љубљаше ме и рече, да хоће да иде у нашу кућњу богомољу, да се помоли богу. Она оде и ја је више не виђох, а тако је исто нико други више не виђе у двору.

Нисам кадар описати страх и бригу моје жене, када дознадосмо, да нам се изгубило дете наше. Позовемо полицију у помоћ и почнемо је свуда тражити. Свуда смо је тражили, у сваком делу од двора, у свакој соби, у сваком ходнику, у сваком куту; сводове у подрумима све осветлимо буктињама, исто тако одаје за јестиво у кухини и орманове у њојзи, једном речи, преметлисмо свако местанце у целом двору, па ипак не нађосмо ни најмањег трага од Урзуле. Од силних својих хаљина само је једну однела и то је један драгоцени ћурак од самура. Драгоцености и адиђари њезини беху сви на своме месту. Накит, којега доби на поклон од младожење, беше у ковчежићу од кордована. Није додирнут ни један драги камичак. Гранат од смарагда и драгог камења, минђуше, беленузке и појас са прећицом од рубина светљаху се у својим кутијама.

Digitized by Google

И сам венчани прстен нашао се у кутијици — исти онај прстен, који сам видео на њеном прсту када је пошла да се моли богу. Ево видите, истога јутра метнуо сам га на свој мали прст, и од тога доба га носим једнако. Адмирао скине прстен са прста и пружи га барону, који прочита на њему натпис: „Људов својој Урзули 5. јануара 18 — а за тим га ђенералу пружи, да га и овај разгледа, од којег га опет добије натраг и метнув га на прст на стави он:

— Ми смо је после тражили у вароши и по селима, али нигде не беше ни трага ни гласа о Урзули. Да ли је она доиста гдегод сакривена или је можда у очајању свом решила се да иде за Наворијем или је, што је највероватније, не надајући се даље икада свога драгана наћи, своме животу сама краја учинила? На царску заповест буде ми допуштено, да пошљем једно одељење војске за војницима, који су пратили Наворију у Сибирију. Ови људи стигну војнике и заточеника; али ма да су донели глас, да је наворијев слуга, који је молио за допуст да може ићи са својим господаром у прогон, већ одбегао од њега, ипак не могаше ништа дознати о Урзули.

После неког времена одустанемо од сваког истраживања и већ сам изгубио сву паду. Мислио сам да ми је дете мртво. Моја жена није била тога мњења. Ма да су је болест и брига обхрвале и смрт јој ускоравале, ипак је она до последњег тренутка тврдила, да њена Урзула није могла ништа рђаво учинити Она рече, да је можно, да су је убили, али никад не би она сама себи главе дошла. Она тврдо вероваше, да ћемо ми нашу ћерку још наћи.

Било је у мају када Наворија прогонише и када се Урзула изгуби, а јуна месеца нестаде ми у једаред мога невољника Тека. Он беше син урзулине дојкиње и он је одређен одма после њезина рођења да је двори. Он љубљаше своју госпођу и беше јој веран као псето; кад је нестаде њуташе он као заливен у место да је плакао и јадиковао као остали невољници. Он није никад питао за своју госпођу, шта више чинио се као да није хтео ни слушати када о њојзи говораху, но поче да сам са собом говори и да иде овамо онамо, да место прекида свој посао, да час по седне и у мислима се изгуби. Друг му говораше, да је често у сну спомињао Урзулу, да је сам себи нешто пребацивао. То су ми приповедали кад је он већ отишао био; но пошто сам знао колико је он веран био мојој ћери, то сам мислио, да је то само доказ његове туге и, премда сам заповедио да га траже, ипак нисам баш јако настајавао, јер сам се надао да ће он сам од себе доћи, али он никад не дође. По спољашњем изгледу беше Тек чудовиште. Лице, руке и тело беше му обрасло у црвеним длакама, које беху тако густе као вуна на мојој бунди, када ти стисне руку мимислиш да те је медвед обгрлио, тело му беше незграпно, а широко лице беше тако, да си му могао на први поглед познати, е је од самарованска брдска племена; али премда је изгледао по све животињ-

Digitized by Google

ски ипак се из очију му видело да је људско створење. Из њих му просијаваше душа, а дубок, оштроуман поглед беше доказ поштења му. Ја судим човека и жену по очима. Бонапарте гледаше на нос кад најимаше слугу; али ја мислим да се ипак у оку боље види искреност душевна, и текове ми очи увек улеваху поверења. То све с тога спомињем што га, када неко време прође а он се не врати, обедише да је и он крив смрти ћери моје. Ја сам се о том сумњао и бранио сам га против тог сумњичења.

Моја жена беше све слабија а и умре још у истој години, и, пошто ми беху несносни призори, који само повећаху моју тугу и мучне мисли ми рађаху, то се решим да путујем. Ја пођох по великим варошима. Обиђох земљу „обећану" и спасителем освећена места, био сам у жарком појасу и трпео сам жегу сунчану и чудио се дивотама тамошњим. Удисао сам врели ваздух под равнателем а тако исто мирис мирисавих острва у далеким морима. Пењао сам се уз брда у источној Индији, продирао сам кроз дивље Џунгле и возио се низ тамошње реке што кривудају. Очаран дивотом природе и дражима новине, продирао сам све даље у далеки исток и најпосле доспем у тихи океан, а после у Калифорнију, рај садашњости.

После десет година нађох се сасвим случајно на границама руске Америке. Возио сам се на лађи, која иђаше из Санфранциска у Охотск. Лађа дође у струју морску, која иде према североистоку а јак ветар нас тераше једном острву. Ми угледамо прво огњедух, пак онда острво и варош Ситку. У мени се роди нека неописана жеља да се тамо искрцам. Ја понудим капетану хиљаду рубаља ако ме хоће тамо на обали да избаци; он пристане на моју понуду, и другога дана пловио сам ја у залив од Ситке, у коме беше вода мирна као у бари каквој.

(Свршиће се.)

Књижевне белешке.

* Књижара Велимира Валожића, у Београду, позива на претплату на књигу: „Смрт краља Вукашина," драму у пет радња. Књига ће бити велика преко 6 табака на осмини; цена јој је у Србији 4 гр. чарписка а за Аустрију 50 пов. а. вр. Скупоцима даје се на дар девета књига или цена од ове. Имена уписника заједно с новцима треба послати до половине септембра ове године поменутој књижари; и која се имена тако с новцима пошљу до заказаног рока та ће бити штампана уз књигу.

Digitized by Google

БИБЛИОГРАФИЈА*)

Српске књиге.

КРАТКА НАУКА О ДРЖАВНОМ ГАЗДИНСТВУ или наука о финанцији. За шири читалачки круг написао Чедомиљ Мијатовић. У Београду, у државној штампарији 1869. Стр. 152. Стоји?

НЕКОЛИКО РЕЧИ о новом уређењу техничке школе у великој школи београдској. Од М. Валтровића, архитекта и професора у београдској реалци. Београд, штампарија Николе Стефановића, 1869. На 8-ни. Стр. 16. Стоји?

ПОСЛАНИЦА УЧИТЕЉИМА ОСНОВНИХ ШКОЛА од Милорада П. Шапчанина. У Београду. У државној штампарији 1869. Стр. 87 на 16-ни.

ПРАКТИЧНО ПРЕДАВАЊЕ ИЗ РАЧУНА од Стевана Д. Поповића. I. Држано 30. марта 1869. год у београдском збору учитељском У Београду, у државној штампарији 1869. На 16-ни Стр. 36.

ПРАКТИЧКО ПРЕДАВАЊЕ ИЗ РАЧУНА од Стевана Д. Поповића. II. Држано 18. маја 1869. год. у учитељском збору београдском. У Београду у државној штампарији 1869. На 16-ни. Стр. 92.

---

*) Да би ова библиографија што потпунија могла бити, умољавамо лепо све издаватеље и списатеље наше, да би нам љубав имали послати од сваке књиге, коју на свет издаду, по један примерак, или бар потпун и веран наслов сваке књиге. У.

САДРЖАЈ.

Што ме гледаш? Песма Драге Ђ—ћа. — Дан пре... Приповетка. И. С. Тургењева. (Наставак.) XXVI. XXVII. — Народне песме. (Скупио Невинковић у Босни.) III. IV. — Нешто из дијететике. Говорио на беседи у Алексинцу др. Лаза Стевановић. (Наставак.) III. IV. — Стара Византија и живот у њојзи. По дру Јов. Хајнриху Краузу. I. — Треба чувати народне особине. С немачког. С. — Подлистак: Верни невољник. Приповетка из руског живота. I. — Књижевне белешке — Библиографија.

Издаје: Матица Српска. Уређује: А. Хаџић.

Платонова штампарија у Новоме Саду 1869.

Digitized by Google

Број 25. У НОВОМЕ САДУ 10. СЕПТЕМБРА 1869. Год. IV.

МАТИЦА.

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

ИЗЛАЗИ: десетог, двадесетог и последњега дана сваког месеца на табаку и по.

ПРЕТПЛАТНА ЦЕНА: на год. 4. ф., на по год. 2. ф. на три мес. 1. ф. Рукописи се не враћају.

УТЕХА У СУЗАМА.

(Од Гета.)

А за што си тужан тако
Кад се све весели,
Да си плако, то ти твоје
Сузно око вели.

„И ако сам болан плако
Мирно у самоћи,
Сузе ће ми терет срцу
Бар одлакшат' моћи.“

Дођи амо међу браћу
Де се песма хори,
А и што си изгубио,
То једном прегори.

„Ви вичете, а незнате
Шта ми срце жали;
Не, — то нисам изгубио,
Ах ми много фали.“

Дођи море опет себи,
Још си млад и чио,
Па ћеш до тог опет доћи,
За што би жалио.

„До тог доћи? никад више,
Све да имам крила,
Јер је горе, па се сија
Ко та звезда мила.“

Звезде нису за скидање
Та оне су тамо,
Да с усхитом дивимо се
Кад их сагледамо.

„Са усхитом и ја дижем
Дању небу очи,
А дајте ми бар док могу
Да проплачем ноћи.

П. Деспотовић.

Digitized by Google

ДАН ПРЕ...

Приповетка И. С. Тургењева.

(Наставак.)

XXVIII.

Међутим се холуја, која је на истоку претила, разбесила. Турска је Русији објавила рат; рок, до којега су требали Руси заузете кнежевине оставити, прошао је већ; већ је близу био дан битке синопске. Последња писма, која је Инсаров добио, позивала су га неодложно у отаџбину. Здравље му се још није сасвим поправило: још је кашљао, осећао је слабост и потајну грозницу; али покрај свега тога не беше скоро нигда код куће. Душа му се раздрагала; о болести више није ни мислио. Он се непрестано возио по Москви и састајао се са свакојаким особама, кад и кад је писао по читаву ноћ, после опет одлазио на читав дан; домаћину је јавио, да ће скоро одлазити, и поклонио му је свој незнатни собни намештај. Јелена се такође спремала на пут. Једнога кишовитога вечера сеђаше она у својој соби рубећи мараме, и некако плашљиво прислушкујући како на пољу ветар хуји. Собарица њезина дође, пак јој рече, да је татица у мамичиној спаваћој соби, пак је зове одма онамо.... „Мамица плачу, шапну она за одлазећом Јеленом, а татица се нешто срде....“

Јелена лако слеже раменима и уђе у спаваћу собу Ане Васиљевне. Добродушна жена Николе Артемевића лежала је у пола у наслоњачи, држећи под носом мараму поливену са колинском водом; он стајаше крај камина, до врата закопчан, у високој, јако укруњеној јаци, личећи на каквог парламенатског говорника. Говорничким кретањем руке покаже он својој ћери место на једној столици, и кад ова, не појмећи шта ће све то рећи, радознали поглед на њ баци, онда он достојанствено, и не обрћући главу, проговори: „Изволите сести.“ (Никола Артемевић је увек жени говорио „ви“ а ћери — у ванредним приликама.)

Јелена седе.

Ана Васиљевна је плачући брисала нос. Никола Артемевић мстнуо је десну руку у капут, међу дугмета.

— Ја сам вас позвао, Јелена Николајевна, поче он после кратког ћутања, да ми разјасните, или, боље рећи, да вам кажем: да сам с вама незадовољан. Али не: то је врло мало речено; ваше владање ме огорчава, вређа ме — мене и матер вашу.... вашу матер, коју ево овде видите.

Никола Артемевић све то изговори крупним гласом. Јелена ћутећи погледа најпре њега, после Ану Васиљевну и сва пребледи.

Digitized by Google

— Било је времена, поче опет Никола Артемевић, — када се ћери нису усудиле гледати са висине на своје родитеље, кад су пред родитељском влашћу непокорна деца дрхтала. То је време, на жалост, прошло, тако барем многи мисле; али верујте, још има закона, који не дозвољавају . . . . не дозвољавају . . . . једном речи, још има закона. Молим дакле да на то обратите пажњу: да има закона!

— Али, татице, поче Јелена . . . .

— Молим да ме не прекидате. Винимо се мислима у прошлост. Ја и Ана Васиљевна испунили смо дужност родитељску. Ја и Ана Васиљевна нисмо ништа штедили, да вас добро васпитамо: ни трошка, нити бриге. Пак какву корист ви имате од тог трошка, и од свих наших брига, то је већ друго питање; али ја сам се с правом надао . . . . Ја и Ана Васиљевна смо имали права надати се, даће те ви као светињу сачувати бар она начела нарavствености, која . . . . која смо вам ми, као нашој јединици . . . . que nous vous avons inculqués, која смо вам ми улили. Ми смо се са правом надали, да се неће никакве нове „идеје" дотакнути те, тако рећи, заветне светиње. А шта је изашло из вас? Нећу ни да спомињем о лакоумности која је општа особина вашега пола и нараштаја . . . . али ко би се могао надати, да ћете се тако заборавити . . . .

— Татице, рече Јелена, — ја знам шта хоћете да кажете . . . .

— Не, ти не знаш, шта ја хоћу да кажем! дрекне Никола Артемевић, променув на једаред и достојанствени парламентарски изглед, и ток и важност свога крупног гласа и говора: — ти не знаш продрљива девојчуро!

— Тако ти бога, Nicolas, прошапута Ана Васиљевна, — vous me faites mourir.

— Не говорите тако, que je vous fais mourir, Ано Васиљевна! ви не можете ни представити себи шта ћете сада чути! Приправите се на што још црње и горе, у напред вам кажем!

Ана Васиљевна сва обамре.

— Не, настави Никола Артемевић обрнув се Јелени: — ти не знаш шта хоћу да кажем!

— Ја сам погрешила, поче Јелена . . . .

— А! на послетку признајете!

— Ја сам вам згрешила, настави Јелена, — у толико, што вам већ давно нисам признала . . . .

— А знаш ли ти, прекиде јој реч Никола Артемевић, — да те могу једном речи сатрти?

Digitized by Google

Јелена подиже очи на њ.

— Да, госпођице, једном речи! Не гледајте ме тако! (Он скрсти руке.) Дозволите ми да вас запитам, знате ли ви за неку кућу на . . . . ом ћошку, до Поварске? Јесте ли одлазили у ту кућу? (Он лупи ногом.) Одговарај, несретницо, и не мисли да ћеш ме преварити! Људи, читав свет, слуге, госпођице, de vils laquais видили су вас, када сте улазили к вашем . . . .

Јелена плану, очи јој се заблисташе.

— Немам узрока да вас варам, рече она, — тако је, ја сам одлазила у ту кућу.

— Врло лепо! Јесте ли чули Ана Васиљевна? Ви сигурно и то знате ко онде живи?

— Јесте, знам: мој муж . . . .

Никола Артемевић избечи очи.

— Твој . . . .

— Мој муж, понови Јелена. — Ја сам се удала за Димитрија Никанорића Инсарова.

— Ти? . . . ти си удата? . . . једва проговори Ана Васиљевна.

— Тако је, мамице . . . . Опростите ми. Пре две недеље смо се потајно венчали.

Ана Васиљевна паде са наслоњаче; а Никола Артемевић ступи два корака натраг.

— Удата! за тим одрпаним Црногорцем! ћи Николе Стахова, племића првога реда, пошла за скитницу, за обична грађанина! Без родитељска благослова! И ти још мислиш да ћу ја то тако оставити? да се нећу тужити? Да ћу ти дозволити . . . да ти . . . . да . . . . Ти ћеш у манастир, а он на тешки посао у тамницу! Изволте јој, Ана Васиљевна, одма рећи да јој одузимате сво наследство.

— За бога, Никола Артемевићу, простење Ана Васиљевна.

— Пак када и како се то десило? Ко вас је венчао? гди? како? боже мој! Шта ће рећи моји познаници, читав свет! И ти си још, бестидна притворницо, могла после тога живити под кровом родитељским? Ниси се побојала . . . . грома небесног!

— Татице, рече Јелена, (она је сва дрхтала, али јој глас беше миран), — ви можете чинити шта хоћете са мном, али би вам ових дана и сама све казала, већ и за то, што ћемо друге недеље отпутовати одавде.

— Отпутовати? камо?

— У његову отаџбину, у Бугарску.

— Међу Турке! викне Ана Васиљевна пак се обнезнани.

Digitized by Google

Јелена прискочи матери.

— Натраг! дрекне Никола Артемевић, ухвативши је за руку: — натраг несретницо!

У том тренутку отворе се врата, и кроз њих се указа бледо лице шубиново.

— Никола Артемевићу, викне он: овде је Августина Христијановна и зове вас!

Никола Артемевић окрене се као смушен, пак стаде претити песницом Шубину, и још један тренутак застаде, пак нагло изађе из собе.

Јелена паде к ногама материним обгрливши колена њезина.

Међутим је Увар Ивановић лежао на својој постељи. Кошуља без огрлице, са великим дугметом под грлом, обухватала је његов дебели врат, а растављале су је широке боре на читаво женским прсима његовим, на којима се виђаше велики крст од кипарисова дрвета и иконица. Танки покривач беше пребачен преко широких удова му. Свећа је на ноћноме столу тамно горела, поред које стајаше кондир са квасом*), а до ногу уварових сеђаше на постељи Шубин.

— Да, говораше он замишљено, — она је удата, и опрема се да одлази одавде. Ваш нећак је лармао и грмио, да је читава кућа чути могла; а овамо се бајаги тајно затворио у спаваћу собу, а нису само слуге, — већ и кочијаши су могли чути. Сада се тек прекида и риче, у мало што се није са мном потукао, говори о клетви очиној, а то му приличи као медведу капа; али он је немоћан. Ана Васиљевна је убијена, али и њу више убија одлазак ћеркин, него ли удаја њезина.

Увар Ивановић махаше прстима.

— Мати је, проговори он: — пак . . . . пак . . . . .

— Нећак ваш, настави Шубин, — прети, да ће тужити митрополиту, ђенералном гувернатору, а све то ће ее свршити с отим, да ће она отићи па ће бити крај. Ко би тако луд био да своје јединаче убија! Накострешиће се, пак ће после спустити реп.

— Права . . . . немају, примети Увар Ивановић, пак се напије из кондира.

— Тако је, тако је. А каква ће се подићи хука бука по Москви, ту ће се претресати, критиковати, оговарати! Она се света тога не боји . . . . У осталом она је изнад свију њих. Она полази — а камо? страшно је и помислити! Како далеко, и у

*) Једна врста пића у Руса.

Digitized by Google

какав крај! Шта је онде очекује? Ја је читаво гледам, како ноћу по мећави, по зими од тридесет степена, одлази са поштанске станице. Растаје се са отаџбином, са сродницима; а ја је опет појмим. Кога она оставља овде? кога је вијала? Курнатовске, Берсењеве и мене; и то су још најодабранији. За киме да жали! Једно је само зло: кажу да јој муж .... враг зна, језик ми се заплеће на ту реч, — кажу, да Инсаров крв пљује; то је богме рђаво. Ја сам га ових дана видио; лице му је тако, да би могао одма слепити с њега Брута .... Знате ли, Уваре Ивановићу, ко је био Брут?

— Ко га зна? човек.

— Тако је, „он је био човек.“ Јесте, али ово је лице страшно и боно, врло боно.

— Ратовати, ... или не, све једно, рече Увар Ивановић.

— Јесте све једно је, ви се данас врло верно изражавате, али није све једно живити или не живити. А њојзи је стало до тога да с њиме поживи.

— То је за младе људе, рече Увар Ивановић.

— Јесте, то је младићко, славно и одважно дело. Смрт, живот, борба, пад, победа, љубав, слобода и отаџбина .... ох како је све то узвишено! Дај боже то свакоме! А не да седи у блату до грла, пак да се претвара, да изгледа равнодушан, и да му је све једно, кад му није ни најмање све једно. А онде опет — затегнуте жице, што бадава зује по читавом свету, док се не покидају!

Шубин спусти главу на прси.

— Јест, настави он после дугога ћутања, — Инсаров је њу заслужио. Инсаров .... Инсаров .... На што нам лажљива скромност? Узмимо да је он јунак — да ће се одржати, премда је до данас толико исто учинио, колико и ми грешници, нисмо ни ми ваљда последње ђубре? Пак зар сам баш и ја којешта Уваре Ивановићу? Зар је баш мене бог наказао? Зар ми није дао никакве способности, никаква дара? Ко зна, можда ће још временом славно бити име Павла Шубина? Ево на вашем столу лежи метални новац. Ко зна можда ће се после једног столећа тај бакар употребити па споменик Павлу Шубину, који ће му благодарно потомство подићи?

Увар Ивановић наслони се на лакат, пак упре очи у одушевљенога уметника.

— То је дугачка песма, рече он на послетку машући прстима као и обично; — о другом чему је реч, а ти .... овај .... о себи.

Digitized by Google

— Ој велики руски филозофе! рече Шубин. — Свака реч вам је златна, не мени, већ вама треба подићи споменик, и за то ћу се ја заузети. Баш ево овако као што сада лежите, у овом положају, — у коме не знаш шта је више лењости или силе? Тако ћу вас дати салити. Ви сте са праведним укором победили моју себичност и моје самољубље! Да, да, невоља о себи говорити; нити се хвалити. Нема у нас још ничег камо се год обазрећи, нема људи. Све је ништавост, или бумбареви, хамлетици, самоједи, или подземни мрак, на послетку тучкови и добошарске палице! Пак још каквих има: који су се изоштрили те су врло сад бестидници, пак непрестано пипају жилу својим осећајима, о којима сами себе извештују говорећи себи: ето, ја сада ово или оно осећам или мислим. То је одвећ корисно занимање! Не, да има у нас људи, не би нас оставила та девојка, не би нам та племенита душа умакла, као риба у воду! Шта је то Уваре Ивановићу? Кад ће доћи наше време? Кад ће се и у нас рађати људи?

— Имај стрпљења, одговори Увар Ивановић, — биће.

— Биће? Основе! подземна сило! ти си рекао: биће! Знајте, да ћу записати ваше предсказивање. Али што гасите свећу?

— Хоћу да спавам, лаку ноћ.

XXIX.

Шубин је добро рекао. Ненадна вест о удадби јелениној у мало што не дође главе Ану Васильевну. Она се тако разболела да је сасвим у постељу пала. Никола Артемевић јој говораше, да се несме вићати са ћери; он као да се обрадовао тој прилици, да једном може показати, е је он господар и глава породична; при том је непрестано по кући грмио, кад на слуге, кад опет на кога из породице, говорећи: „Ја ћу вас научити послушности, ја ћу вам показати, ко сам ја у кући — почекајте!“ И тако докле је он бивао код куће, Ана Васильевна није пуштала своју јединицу, и као да се задовољавала Зојом, која је њу врло усрдно дворила а у себи је мислила; „Aber diesen Insaroff vornehmen — und wem?“ Али како је Никола Артемевић корачио из куће (што је врло често бивало,) одма је Јелена долазила својој матери — која је њу понајвише ћутећи и плачући гледала. Тај неми прекор продирао је дубље но ма шта друго у срце јеленино; она се није кајала, али је осећала дубоку, бесконачну тугу, која је наличила на кајање.

— Мамице, мила мамице! говораше она љубећи јој руке:

Digitized by Google

— шта сам могла друго чинити? Ја нисам крива, ја сам га заволела, пак нисам могла друкчије радити. Кривите судбину: она ме је свезала са човеком, који се оцу не допада, и који ме од вас одводи.

— Ох! прекидаше јој речи мати: — не спомињи ми то. Срце хоће да ми препукне кад помислим, камо полазиш!

— Мила моја мамице, одговори Јелена: — утешите се барем с отим што је могло још и горе бити: да сам на пример умрла.

— Та и овако се не надам да ћу те кадгод још видити. Можда ћеш онде и умрети на каквој пустари, (Ана Васиљевна је представљала себи Бугарску као пусту земљу, нешто налик на Сибирију), а можда ја нећу ни преживити тај растанак....

— Не говорите тако, добра моја мамице, даће бог па ћемо се опет видити. А у Бугарској има вароши као и овде.

— Каквих вароши? Онде је сада војна; тамо, чини ми се, камо се год окренеш пуцају из топова.... Кад ћеш полазити?

— Скоро.... Ако само отац.... — Он хоће да нас тужи, он прети да ће нас развенчати.

Ана Васиљевна подиже очи к небу.

— Не, не, Ленчице, неће вас он тужити. Ја ти сама никада не би допустила да пођеш за тога човека, да, ја би пре умрла; али сада је већ учињено, пак се поправити не да, али ја не дам своју ћер срамотити.

Тако прође неколико дана. Ана Васиљевна се мало опоравила, те је једнога вечера дозвала мужа у своју собу на договор. Све се у кући смирило и ућутало је. С почетка се ништа чути не могаше; наскоро се зачу крупни глас Николе Артемевића, препирка се поче, на послетку вика и стењање.... Већ се Шубин опет са Зојом и собарицом приправљао да у собу упадне; но мало по мало утиша се и занеми разговор. Кад и ако још се чу по која реч, док и то не престаде. На једаред зазвече кључеви, и зачу се отварање ормана.... Врата се отворише, на собњем прагу се указа Никола Артемевић. Погледи намрштено око себе, оде у клуб, а Ана Васиљевна одма даде дозвати Јелену, пак загрлив је горко се заплаче говорећи:

— Све је у реду, неће вас тужити, ништа ти више не смета одласку.... да нас за навек оставиш.

— Хоћете ли допустити Димитрију да дође, да вам захвали, питаше Јелена матер, чим се ова мало умирила.

— Почекај мало, душо моја, још се не могу видити са оним човеком, који ми је тебе отео. Има времена и пред одласком.

— Онда тек? рече Јелена жалостиво.

Digitized by Google

Никола Артемевић је обећао, да неће тужити зета; али Ана Васиљевна није казала ћери својој, но какву је њену он то обећао. Није јој казала, да му је обећала платити сав дуг, и осим тога да му је још хиљаду рубаља, и то одма, дати морала. Није казала, да јој је осим тога изјавио одлучно, да се не жели свађати са Инсаровом, кога је још и сада Ирнопорцем називао, а када је у клуб дошао, говорио је он без сваког околишења за удадби своје ћери: — „јесте ли чули, рече он једном свом пријатељу, генералу у оставци: моја ће се од велике учености удала за једног ђака“ — генерао га кроз наочаре погледи, па промумла „хм!“ и одма га запита да ли тај нов зет игра карата?

(Наставиће се.)

СРПСКЕ НАРОДНЕ ПЕСМЕ.

Из збирке Владана Арсенијевића*)

1.

Нагнула се света гора зелена.
То не била света гора зелена,
Већ то била света црква Софија
У Призрену, силну граду цареву.
У њој пију шестокрили анђели,
И међ њима света дева Марија:
Она њија Христа бога једина.
Говоре јој шестокрили анђели:
„Тако т' бога, света дево Марије!
„Ти отиди у ту башту зелену,
„Те узбери струк босиљка зелена,
„И наточи кондир вина црвена;
„Пак отиди крститељу Јовану,
„Па пред њиме црну земљу целивај,
„И подај му струк босиљка зелена,
„И подај му кондир вина црвена —
„Пак ти реци крститељу Јовану:
„„Кум да си ми крститељу Јоване,
„„Ти ми крсти моје чедо једино!““
Послуша их света дева Марија:
Она оде у ту башту зелену,
Те узабра струк босиљка зелена,
И наточи кондир вина црвена;
Пак отиде крститељу Јовану: —
„Кум да си ми, крститељу Јоване!
„Ти ми крсти моје чедо једино!“
Послуша је крститељу Јовање.
Када дође крститељу Јоване,
Отвори се ведро небо над њима,
Развали се црна земља под њима,
И побеже Јордан вода студена.
Кад то виде света дева Марија,
Уплаши се света дева пресвета;
А то виде крститељу Јоване,
Па говори светој деви пречистој:
„Не бој ми се, света дево пречиста!
„Кад крстимо Христа бога једина;
„Склопиће се ведро небо над нама,
„Склопиће се црна земља под нама,
„Протећи ће Јордан вода студена!“
Што је рек'о свети Јован крститељ,
Што је рек'о, то се стекло одиста,
Кад крстише Христа бога једина.

*) Ове су песме покупљене у Делиблату, у српској банатској војничкој пуковнији.

Digitized by Google

НЕШТО ИЗ ДИЈЕТЕТИКЕ.

Говорио на беседи у Алексинцу др. Лаза Стевановић.

(Свршетак.)

IV.

2. Ручак. Пошто смо у јутру доручковали треба да чекамо на ручак. Време кад треба јести оно је исто код кога — код различитих особа различито. Тако на прилику слабомоћни и деца траже чешће да једу, него одрасли и здрави. У опште показала се потреба за одрасле тринут на дан јести.

И време ситости је различно. Ако смо добро јели, онда се по себи разуме да ћемо и дуже сити бити, ако смо мало јели, онда наравно да ћемо пре огладнити.

Да видимо шта је то глад.

Напред смо рекли, да у желудцу има неких жљезда, што луче сок нуждан за варење. Желудац мора дакле неко време миран бити, да се жљезде те напуне, и кад су ове већ препуне, онда се даје сретством живаца осетити неко неповољно осећање, које зовемо глађу. Незадовољи л' се то осећање омах, жљезде се испразне, њихов сок отиче напразно у доње сварне цеви, глад прође и онда кажемо „прегладнео сам.“ Човек једе онда без воље, и ако је што појео, неможе то уредно да свари. Зато човек треба омах тражити да једе, чим осети да је гладан. С друге стране опет нетреба теретити желудац у времену између доручка и ручка којекаквим ситницама као: ракијом, кавом или у нас уобичајеним слатким; јер све то дражи желучне жљезде, да излију свој сок, па онда немају времена да накупе сока, колико би довољан био да свари оно што поједе на ручку. Сваки зна како слабо имамо „апетита“ при ручку, ако смо о именданима, славама или другим светковинама много ишли по „визитама“

Лепо је поштовати обичаје, јер по обичајима и језику познају се народи. Али поштовање то нетреба да је скопчано са штетом. Послуживање слатким како ми се види није наш обичај него грчки. Има људи који причају, да до пре 20 год. није било тог обичаја овде, него тек од времена насељивања Грка.

Ко ми дође у походе ваљда нечини то за љубав чаше ракије и слаткога, та он има тога и код куће, него ради виђења и братског разговора. Па кад је то тако зашто дакле после пријатељскога „помоз' бог“ неби исто тако следовало братско „због“ без икакве церемоније? — Мени је ту посао да кажем шта је најбоље и шта би било желети, а према томе нека се управља како ко хоће.

Digitized by Google

Време је ручку обично око подне т. ј. у 12 сати. С тога потреба омах кидисати ручку; јер као што крв и снага живаца имају утицај на мишљење и напрезање мишића око рада исто тако су и желудцу од преке потребе за варење. Зато после рада а пре ручка ваља одморити и дух и тело и спремити их за дело, које живоку нов живот даје. Они који пуше добро би било да оставе цигару на један сахат пред ручак, ако миоле с вољом да једу оно што имају и што им се изнесе.

Ручак се почиње обично чорбом, која мешајући се са желучним соком разблажује га и на тај начин даје му моћи, да растворе тврђа јела, која ће иза тога доћи. За олакшицу тог растварања преко је нужно јестива пре свега добро сажватати, или где зуба нема мекано га зготовити или га ножем фино уситнити. Али ни онда не треба нагло гутати, него полагано, да се залогаји како ваља са пљувачком помешају и наквасе; јер полагано жватање дражи усне жлезде, да већу количину пљувачке одлучују, која варењу много помаже.

Кад ручамо треба да се чувамо свађања, препирке, љутње око којекаквих безпослица и маленкости, рачунања и т. д. јер не само да се можемо задавити каквом кошћу или опорим залогајем (као што су се не мале такве несреће дешавале; него се онда често одвраћа пажња од жватања и на њ сасма заборавља, па с тога отржемо варењу потребну снагу живаца и богатију количину крви. Лакша забава, која дух без напрезања разгаљује далеко је кориснија него усамљено ћутање; јер ово одводи често човека од онога, што му је за овај тренутак преко нужно.

Да видимо сад летимице која би храна најудеснија била за препитавање.

Показало се да је најбоља храна за човека мешовита а на име: животињска са биљном. „Јер месо даје зелени оно, што га нема, а зелен опет разблажује што у месу сувишнога има.“ Најбоље би било да човек има увек меса на свом столу. Где је сам пука сиротиња те не може увек имати меса, или кад је пост па су до неки као „добри хришћани“ такви побожници, да нехаре што они сами или им чељаде чине којекаква зла и „безаконља“ само ако несу се омрсила; за њих има у природи другог свега, што ће имати све потребите честице за препитавање. А то у изобиљу плодови као: грашак, пасуљ, леће а најпосле пиринач. Од њих зготовљена чорба има у себи свега што је телу човечијем за накнаду потрошенога нужно. Кромпир није добра храна, јер у њему нема оних честица, што нашем телу треба. Хранити се искључиво кромпиром шкодљиво је. Има читавих зе-

Digitized by Google

мања, које саде кромпир у велико, па се највише њиме хране. Те су земље: Ирска, Чешка и Шлезија, па зато тамо и пате од једне болести, која једино од те неудесне хране долази. Кромпир може се уживати с месом, јербо од меса добија оно, што он нема.

Као што се „лепота у промени огледа," исто тако је и укус јачи, што је промена у јелу већа. Кад се једно те једно јело сваки дан употребљава сваки зна како му се огади. Ту се не може узети као да би рђава њуд укуса била, колико што је укус врло разумно мерило надражења, које мозак и живци добијају од крви. Зато најпаметније је мењати јела сваки дан колико је то могуће.

Јела за ручак треба да су врућа и то има свога узрока. Јер у ладним јелима стини се маст и лепак па се врло тешко вари и падну на „срце" као олово. А кад су врућа онда су те материје у њима растворене, па их је лако и сварити. Отуд и следује то правило: да нетреба иза масних јела пити сувише ладна пића. Рђав је обичај у нас зготовити јела тако, да по површини плива сама маст. Или оно мешање врућих јела у исто време с ладним. Тако на прилику изнесе се на сто врућ пасуљ и исецки купус, па се онда наизменце кусне час врућ пасуљ, час ладан купус. То не само да негоди желудцу, него се и зуби искварe: испуцају, искрње се, а с тим губимо двоје: прво украс, који човеку лепи зуби дају и говор му је чист; друго оруђе, које нам је преко нужно за жватање; јер без уредног жватања нема ни уредног варења, да оставим болове, што човека кињше, кад му је који зуб болестан.

Што неки мисле да није добро пити за време ручка, то није истина, јер желучни сок може се разблажити извесном количином воде, а да ни најмање негуби од своје растворне снаге. Само ако се преко мере пије онда је шкодљиво. Иза масних јела ваљало би пити вина или пива. Та пића су шкодљива само у неумереном уживању. Разлику између вина и пива показаћу вам другом приликом. Вино је од неизказане користи кад смо на путу или кад нам послови недопуштају да омах једемо, јер оно на особени начин чини, те смо дуже сити. Иза масних јела добро је коју каву попити, јер она потпомаже варење.

А да ли је добро после ручка поспавати?

Овде су учени људи подељеног мишљења. Једни препоручују по ручку одмор, а други кретање. На сваки начин нужан је човеку одмор по ручку и то ево из којих узрока:

Кад погледамо животиње видићемо како оне по природном нагону теже одмору пошто су се најеле. И човек кад се наједе тежак је и суморан — њему је дакле нужан одмор. Тај одмор

Digitized by Google

може бити: или кад се мало навалимо попушимо, коју цигару читајући нешто забавно, или у разговору са добрим пријатељима или ако мало тренемо. Дуго спавање није никако за препоруку. Да је одмор по ручку од неисказане користи ево показаћемо овим примером: Један физиолог имао је два пса, дао им је равну количину хране те су појели, после је једног терао да трчи, а другог оставио да се одмара — да спава. После неколико часова убио је оба пса и нашао је код онога, што је трчао, да се није ни пола од онога сварило што је појео, напротив код овог другог све се сварило. То је дакле јасан доказ да је животињи па и човеку нужан одмор после једења.

3. Вечера. Што се вечере тиче ту ваља на сваки начин пазити, да се бар 2—3 сахата пре легања у постељу вечера. За вечеру треба тако исто као и за доручак бирати храну, која је лако сварљива. Као најбоље могло би се препоручити: мало печења са салатом, или ровита јаја, или пилећа чорба или од јагњета или телећег меса зготовљено као червиш или кад је пост нека риба или чорба од грашка, лећа и т. д. — дакле хиљаду начина и ћаконија има, којима човек може угодити желудцу без штете, само кад хоће.

Много у вече јести па омах трчати у постељу свакако је од штете. Колко и колко примера имамо, како се без душе трчи у поноћи по лекара, ако се који у вече добро најео па омах легао, и ужасни га болови и грчеви пробудили из сна. А било је примера, како је по неки у вече здрав легао, па се сутра ни пробудио није — капља га ударила! Осем свега тога сваки зна кад је сувише у вече наједе како му тешко наилази сан на очи, или ако заспи чудне снове сања, те сутра дан даје разним гаталима довољно материјала, да му Бог те пита што гатају.

Најзад имам приметити да ми нетреба доказивати, како има људи, који се и ван тих правила добро осећају. — Ти су људи изетки а нису никако сигурни да ће се довека добро осећати, ако и даље овако узраде. На сваки начин нужно је имати мере и правила у животу.

Ето толико бех намеран да вам проговорим данас; а други пут ако да бог здравље те се опет овако састанемо; покушаћу да вас упознам појединце са правилима дијететике човека у разно доба и у разним сталежима.

Digitized by Google

СТАРА ВИЗАНТИЈА И ЖИВОТ У ЊОЈЗИ.

По др Јов. Хајнриху Краузу.

II.

О васпитању и настави у старој Византији.

(Наставак.)

Узећемо преда се врло важан део породичног живота, домаће васпитање и наставу. Од кад је државном религијом постало хришћанство, морало је и васпитање постати хришћанско, макар да се гдекоје породице нијесу могле потпуно одрећи старогрчког и римског погледа на ствари у гдјекојим приликама. Хришћанска религија, црква и учитељи не бијаху у почетку поставили никаквих правила за образовање младића науком, још не бијаше написаних никаквих књига, и с тога су у први мах били принуђени, радити по старом вајкадашњем начину наставе и држати се граматике, реторике и наука које су с њима сродне. Стари грчки писци још се не могаху истиснути, јер није било ништа друго, чиме би их замијенили. Ана Комнена, кћи цара Алексија Комнена, још се и у једанаестом веку хвали да је пажљиво читала најбоље од старих грчких писаца, а поименце Платона, и то се потпуно види из њезине дикције. Види се и у многих других византиских писаца, да су били познати са старим класицима, и кад хоће што о моралу да доказују, они вазда потежу њихове језгровите изреке и пословице. И у другом којечему се доста види, како је стара класична образованост досезала у прве вијекове хришћанства. Један француски писац, пишући о образованости у петом вијеку вели, како су приче, што су веселиле углађену машту у старих, чувале вјерно и подивљачени свијет, и како су још за дуго басне, истјеране из религијозног штовања, заклањале се и криле у обичајима, умјетности и појезији народа хришћанских, бранећи се од смрти с нечувеном тврдоглавошћу. И свети оци нијесу своју наученост и бесједничку рјечитост исисали из прста, него су је црпли из читања старинских грчких писаца, онако исто као што су и западни црквени оци своју рјечитост учили из латинских писаца, а нарочито из дјела Цицеронових. Али мало по мало се морало византијско васпитање оснивати све више на хришћанско-црквеној култури, јер су на то пазили православни патријарси и осиљено свештенство, радећи, да тако важност цркви окријепе и у хришћанској стихији пуну силу набаве. У томе су без сумње много помагали свечани црквени обреди с музиком вокалном и инструменталном, чинећи на младе

душе веома повољан утицај. У смјерним и побожним породичним круговима давали су омладини још за рана у руке нови завјет; а у кућама гдје се мислило слободније и више космополитски, читали су се још једнако најбољи стари грчки писци, нарочито ради језика, граматике и реторике. Могло би се потврдити, да су у круг првих средстава за образовање младих духова узимали и митолођију. У наукама основним као што је читање, писање, рачун, математика, географија, цртање итд. није могло ни хришћанство никакве измјене учинити, јер те науке немају ништа посла с религијом.

Доста су често пријечили миран ток васпитања немирни и колебљиви државни одношаји, пријетње спољних и сплетке унутрашњих непријатеља. Све добре тежње ове врсте биле су ограничене на најмању мјеру унутрашњим бурним превратима и пречестим мијењањем владе, које се догађало, што су отмичари законитога цара истискивали. Тога је бивало и у осмом, а изобила од једанаестог до четрнаестог вијека. Најприје ћемо да разгледамо, како су одгајивали и образовали царевића у једанаестом до четрнаестог вијека. Кад би се родио царевић, још ако је био првијенац и будући нашљедник, одмах би се и палата царска и цијела резиденција напунила веселости, и тога ради би се одмах удешавале свечаности. Велико весеље цара и царице и дворанства на и свега народа довољно је пространо описала Ана Комнена. Царицу би пред порођај одвели у тако звану порфирну собу. Отуда се сваки царевић називао „порфирогенитом" што је било још и сведочанство, да је у законитом црквеном браку од царских родитеља рођен. Каткад се тај назив придијевао и кћерима царевијем. Чим би се царевић родио, одмах би се гледало у звијезде шта проричу, да ли срећу и повољан живот. Тако се признавала прастара халдејска астрологија уз вјеру у јединога свемогућега Бога од три лица. За тијем би породиљу походили најближи рођаци и највећи државни и дворски чиновници. Првијенци царевићи обично би одмах по рођењу добили титулу βασιλευς, као означени нашљедници пријестола. За тијем би на скоро по рођењу било крштење по црквеном обичају. Прве године царевићеве ми и не можемо узети у рачун, јер у то доба не може ни бити збора о каквоме васпитању и учењу. За то вријеме би били царевићи под беспрекидним надзором матере и женске околине њене. Као некад у старом републиканском Риму није се материн уплив губио ни код одраслих синова.

О дијети првих година немамо никаквих гласова. Кад би дијете поодрасло давали су му другаре за играње, обично синове

одличних кућа, а по каткад и од простијега неплемићског кољена, јер се хтело гледати више на тјелесна и душевна својства. Кад су се већ почеле примицати зрелије године, почињао се надзор једног педагога, којега је цар бирао. То би обично био научен човјек, огледана характера и високога положаја. По каткад су повјеравали надзор над царевићем какву поуздану евнуху. Тај педагог био је само човјек који је надзиравао тјелесно и душевно образовање младићево. А око наставе су се бринули особити учитељи. Цијело образовање којему су учили царевиће, хватало је граматику у врло опширном смислу. Ту се разумијевало читање и излагање старих писаца, декламација, и нарочито: реторичко вјенбање. Око рјечитости се ломио и онај који иначе није знао ни двије унакрст. Често су се уз читање Омирових пјесама давали и задаци из поезије, а у веома православним породицама били су у милости псалми Давидови. У том истом кругу знања изображавали су се осим царевића и сви остали младићи из одличних породица. Покрај тога је било и приватних учитеља који су учили философију и спремали ученике за више штудије. Тако се спомиње у 13-том вијеку под царем Тодором Ласкаром II. калуђер Хијацинто у Никеји који се доселио са запада, као приватни учитељ философских наука. То је био врло учен и неустрашив човјек, којега је патријарах узео к себи. А византински писци помињу и иначе младића врло ваљано изображених и душом и тијелом.

Што се тиче научног занимања зрелих младића и свршених људи, помиње се у византинских писаца и занимање философијом. Али под њиховом философијом не ваља разумијевати спекулативну философију у данашњем смислу која полази с једног начела, него више круг практичних наука, које се по нашем данашњем појимању философије броје у помоћне науке, а то: математику, астрономију и астрологију, науку о природи или физику. У византински појам философије припадаху јоште богословско-мистичне доктрине по начину Филонову и Плотинову и симболичко-алегоричко излагање замршених вјерозаконских догмата. Не обзирући се на то, што је самим научницима оскудијевала потребна зрелост, у Византинаца није могло настати данашње чисто спекулативне философије, јер није било земљишта за њу, није било никаквих покрета, повољних за постанак њезин. Истина су се читали списи Аристотелови и Платонови, али више ради језика и познања површнога, него да би се о њима и о правцу њихову мислило. У онако строго православном животу и држави, какав бијаше у Византинаца, није се ни могло јавити никакво интересовање за Аристотолеву философију,

јер би то повело к немилости нарочито са стране моћнога свештенства, којој се нико није марио излагати. Међу тим су се веома поштовали млади људи, који би се обогатили гомилом знања. Реторика и рјечитост вођаху поузданим путем до велике знатности. Још у тринаестом вијеку сусрећемо се с нарочитим учитељима реторике, као што бијаше Холоб под Михаилом Палеологом. У логичној науци сматраху цјелокупно научно образовање. Ретори су такође били врло вјешти и логичкоме формализму.

Михаило Аталијота приповиједа за цара Костадина Мономаха, да је марио за философске студије и да је на чело учитеља те струке, као предсједника, поставио некога научника, који је имао опширна знања, као год и да је учитеље те струке одликовао знаменитим платама. Али се из свега што тај писац приповиједа може докучити, да под философијом његовом никако не треба разумијевати данашњи наш појам, него оно што смо мало прије означили. Као што већ споминасмо, далеко су већма вриједиле науке реторичке и језиковне. А рјечитост су од Византинаца изискивале заиста и саме прилике, у којима живљаху међу толиким различитим племенима у около, међу већим и мањим династама, гдје се снаге није имало, а сваки час је ваљало распре утишавати и примирја градити. И они су доиста још доста могли својом рјечитошћу, макар да се њихова рјечитост веома разликоваше од старинске јелинске рјечитости. Та различитост у карактеру дошла је мало од хришћанског правца и начина мишљења, мало од политично-социјалних односаја, који се под самодржављем владалачким промијенише. Него у њиховим говорима има врло много пута онаког истог обиља мисли, какво налазимо у старинско класично доба. Цареви су свагда имали уза се људи, који су, наоружани свеколиком суврименом наученошћу могли с мјеста и оштроумно и с оштрим суђењем говорити сахате дуго о заплетеним питањима. Таки је био на прилику патријарах Јован, који је за несрећнога унутрашњег комешања под царевима Андроником II. и III. и Кантакузеном вршио своју тешку дужност тако, да је са својега постојанства често допадао тешка положаја. Нићифор Гргур и Кантакузен спомињу га често у разним приликама, и онај први хвали рјечитост његову, а овај други га ненавиђаше, што је држао страну противницима његовијем. И сам Нићифор Гргур био је добар бесједник, и њему приписују жалбене бесједе умрлим царевима и царицама, што их је он умјестио у своју историју. Има у њима доста мјеста, којих се не би морао ни Демостен стидјети, има често довољно сјајних слика

Digitized by Google

окићених цвијећем и свјетлошћу, које се могу лако упоредити с познатом бесједом Берновом о смрти Жан-Пола. Нићифор се Гргур много помагао класичном рјечитошћу, и умио се њоме при згодној прилици послужити. У тешким догматичким питањима, Андроник би II. увијек њега за савјет питао; али код пошљедника Андрониковијех нанесе му његова православна дошљедност доста злих плетака, па и саму тамницу.

(Свршиће се.)

ПОДЛИСТАК.

Верни невољник.

Приповетка из руског живота.

(Свршетак.)

II.

— Нећу да се упуштам, рече адмирао пошто је напунио и испио чашу, у опширно описивање онога острва, где живе наши протуноши, и у набрајање извора њихова богатства — њихових минерала, крзана, риболова, шестарова и слонове кости. Ево гледајте: — и он пружи барону један изрецкан суд: — ово је покушај, који је начињен од зуба моржева; погледајте колико је ту способности за вештину уметничку! Други пут ћу вам о том острву више приповедати. Прошло је већ месец дана од како сам на Ситки, сваки сам дан ишао дубоко у острво, испитивао сам му флору и расматрао сам му шуме. Једнога дана јахао сам даље но обично; беше хладно, суморно вече; небо пуно облака натуштило се над главом а урлајући ветар наговештавао је скору буру. Ја се вратим полагано натраг, када опазим на једноме месту, где ми коњ тражаше пута около једног мочвара, човека, који скочи међу грање од врбе и хтеде да се тако брзо сакрије, да га нико не примети. Лица му нисам видео, али му фигуру одма познам, премда га нисам од неколико година видео. Ја ударим коња свога мамузом и није направио ни дванаест корака па већ је достигао онога човека. Ја му погледам у лице и уверим се да се нисам преварио. То беше тековo лице! Сетим се шта су ми други невољници о Теку говорили; дакле је заиста крив био па с тога је и гледао да побегне испред мојих очију.

Доказа томе нађох у очима му, у којима се видело, да је крив, и из којих просијаваше нека тајанствена и по мене непријатељска сила а иначе то беше сила, која у овом тренутку простог невољника са мном изравњаваше. Ван себе од беснила скочим ја из седла, зграбим га једном ру-

ком за прса а другом наперни пиштољ на њ и зубима шкргућући повикнем:

— Где ми је ћерка, марво једна?

Новољник ме погледа сасвим мирно; то беше поуздано око што гледаше у мене — хладно, мирно, тако да ме је овај човек најлакше смрвити могао, али он одговори:

— Госпођа Урзула је у вароши.

— Овде? на Ситки? повичем гласом, који је дрхтао.

— Јесте, милостиви господине.

— Како је дошла овамо преко пустара Сибирије, преко океана? запитам ја.

— Најбоље би учинили да сами запитате моју госпођу.

— Јеси ли је ти овамо довео, ниткове један?

— Милостиви господине, одговори он мирним гласом, хоћете ли да питате сами вашу ћерку? Ја ћу вас одвести тамо.

Хтео сам да га убијем; жеднео сам за крвљу његовом; човек, који преда мном стајаше, признао је да знаде што ја не знам а то је, где моја ћерка станује — али ја одустанем од своје намере хотећи да га казним пред самом Урзулом. Ја се попнем на коња; он корачаше ћутећи преда мном а ја сам јахао за њим. Не скидајући очију с њега припазио сам како је у њега сада сасвим друкчије одело; место хаљина невољничких имао је он сада одело као што га господа носе и то му је врло лепо стојало. Он удари путем, који вођаше државној згради и застане од прилике 300 корака пред њоме пред једном дрвеном кућом, око које беше мала шумица од оморика.

— Госпођа Урзула је унутра рече он и отвори врата: — изволите унутра милостиви господине!

Ја скочим с мога коња, заповедим Теку да иде за мном и пођем тамним ходником у собу, која беше на крају његовоме. Видело се по свему да ова соба беше најбоља у целој кући. Ћилим од лисичијих кожа покриваше среду од собе, на једном столу беше драгоцен покривач, на коме опазим гитар и много књига. На зиду висило је распеће и поред њега мешчани сахат. Две дугачке клупе, покривене лисичијом кожом, беху за седење и на једној од њих седаше Урзула. По ружичастим образима њеним видело се да је здрава и сретна. На крилу јој седаше лепо дете — по лепој коси и плавом оку видео сам одма да је њезино — и она му је баш матерњим језиком приповедала нешто, и давала му је разна лепа имена тако да се ово непрестано смејало и рукама таппшало. Када Урзула чује где неко долази одма се окрене и, када ме опази, скочи у висину, спусти дете и похита ми раширеним рукама и светлим очима.

— Оче! оче! повиче она.

Digitized by Google

мања, које саде кромпир у велико, па се највише њиме хране. Те су земље: Ирска, Чешка и Шлезија, па зато тамо и пате од једне болести, која једино од те неудесне хране долази. Кромпир може се уживати с месом, јербо од меса добија оно, што он нема.

Као што се „лепота у промени огледа," исто тако је и укус јачи, што је промена у јелу већа. Кад се једно те једно јело сваки дан употребљава сваки зна како му се огади. Ту се неможе узети као да би рђава ћуд укуса била, колико што је укус врло разумно мерило надражења, које мозак и живци добијају од крви. Зато најпаметније је мењати јела сваки дан колико је то могуће.

Јела за ручак треба да су врућа и то има свога узрока. Јер у ладним јелима стини се маст и лепак па се врло тешко вари и падну на „срце" као олово. А кад су врућа онда су те материје у њима растворене, па их је лако и сварити. Отуд и следује то правило: да нетреба иза масних јела пити сувише ладна пића. Рђав је обичај у нас зготовити јела тако, да по површини плива сама маст. Или оно мешање врућих јела у исто време са ладним. Тако на прилику изнесе се на сто врућ пасуљ и исецани купус, па се онда наизменце кусне час врућ пасуљ, час ладан купус. То не само да негоди желудцу, него се и зуби искваре: испуцају, искрње се, а с тим губимо двоје: прво украс, који човеку лепи зуби дају и говор му је чист; друго оруђе, које нам је преко нужно за жватање; јер без уредног жватања нема ни уредног варења, да оставим болове, што човека кињше, кад му је који зуб болестан.

Што неки мисле да није добро пити за време ручка, то није истина, јер желучни сок може се разблажити извесном количином воде, а да ни најмање негуби од своје растворне снаге. Само кад се преко мере пије онда је шкодљиво. Иза масних јела ваљало би пити вина или пива. Та пића су шкодљива само у неумереном уживању. Разлику између вина и пива показаћу вам другом приликом. Вино је од неизказане користи кад смо на путу или кад нам послови недопуштају да омах једемо, јер оно на особени начин чини, те смо дуже сити. Иза масних јела добро је коју каву попити, јер она потпомаже варење.

А да ли је добро после ручка поспавати?

Овде су учени људи подељеног мишљења. Једни препоручују по ручку одмор, а други кретање. На сваки начин нужан је човеку одмор по ручку и то ево из којих узрока:

Кад погледамо животиње видићемо како оне по природном нагону теже одмору пошто су се најеле. И човек кад се наједе тежак је и суморан — њему је дакле нужан одмор. Тај одмор

Digitized by Google

може бити: или кад се мало навалимо попушимо, коју цигару читајући нешто забавно, или у разговору са добрим пријатељима или ако мало тренемо. Дуго спавање није никако за препоруку. Да је одмор по ручку од неисказане користи ево показаћемо овим примером: Један физиолог имао је два пса, дао им је равну количину хране те су појели, после је једног терао да трчи, а другог оставио да се одмара — да спава. После неколико часова убио је оба пса и нашао је код онога, што је трчао, да се није ни пола од онога сварило што је појео, напротив код овог другог све се сварило. То је дакле јасан доказ да је животињи па и човеку нужан одмор после једења.

3. Вечера. Што се вечере тиче ту ваља на сваки начин пазити, да се бар 2—3 сахата пре легања у постељу вечера. За вечеру треба тако исто као и за доручак бирати храну, која је лако сварљива. Као најбоље могло би се препоручити: мало печења са салатом, или ровита јаја, или пилећа чорба или од јагњета или телећег меса зготовљено као червиш или кад је пост тазе рибе или чорба од грашка, лећа и т. д. — дакле хиљаду начина и ђаконија има, којима човек може угодити желудцу без шкоде, само кад хоће.

Много у вече јести па омах трчати у постељу свакако је од штете. Колко и колко примера имамо, како се без душе трчи у поноћи по лекара, ако се који у вече добро најео па омах легао, а ужасни га болови и грчеви пробудили из сна. А било је примера, како је по неки у вече здрав легао, па се сутра ни пробудио није — капља га ударила! Осем свега тога сваки зна кад се сувише у вече наједе како му тешко наилази сан на очи, или ако заспи чудне снове сања, те сутра дан даје разним гатаоницама довољно материјала, да му Бог те пита што гатају.

Најзад имам приметити да ми нетреба доказивати, како има људи, који се и ван тих правила добро осећају. — Ти су људи ретки а нису никако сигурни да ће се довека добро осећати, ако и даље овако узраде. На сваки начин нужно је имати мерила и правила у животу.

Ето толико бех намеран да вам проговорим данас, а други пут ако да бог здравље те се опет овако састанемо; покушаћу да вас упознам појединце са правилима дијететике човека у разном добу и у разним сталежима.

Digitized by Google

СТАРА ВИЗАНТИЈА И ЖИВОТ У ЊОЈЗИ.

По др Јов. Хајнриху Краузу.

II.

О васпитању и настави у старој Византији.

(Наставак.)

Узећемо преда се врло важан део породичног живота, домаће васпитање и наставу. Од кад је државном религијом постало хришћанство, морало је и васпитање постати хришћанско, макар да се гдекоје породице нијесу могле потпуно одрећи старогрчког и римског погледа на ствари у гдјекојим приликама. Хришћанска религија, црква и учитељи не бијаху у почетку поставили никаквих правила за образовање младића науком, још не бијаше написаних никаквих књига, и с тога су у први мах били принуђени, радити по старом вајкадашњем начину наставе и држати се граматике, реторике и наука које су с њима сродне. Стари грчки писци још се не могаху истиснути, јер није било ништа друго, чиме би их замијенили. Ана Комнена, кћи цара Алексија Комнена, још се и у једанаестом веку хвали да је пажљиво читала најбоље од старих грчких писаца, а поименце Платона, и то се потпуно види из њезине дикције. Види се и у многих других византиских писаца, да су били познати са старим класицима, и кад хоће што о моралу да доказују, они вазда потежу њихове језгровите изреке и пословице. И у другом којечему се доста види, како је стара класична образованост досезала у прве вијекове хришћанства. Један француски писац, пишући о образованости у петом вијеку вели, како су приче, што су веселиле углађену машту у старих, чувале вјерно и подивљачени свијет, и како су још за дуго басне, истјеране из религијозног штовања, заклањале се и криле у обичајима, умјетности и појезији народа хришћанских, бранећи се од смрти с нечувеном тврдоглавошћу. И свети оци нијесу своју наученост и бесједничку рјечитост исисали из прста, него су је црпли из читања старинских грчких писаца, онако исто као што су и западни црквени оци своју рјечитост учили из латинских писаца, а нарочито из дјела Цицеронових. Али мало по мало се морало византијско васпитање осниват све више на хришћанско-црквеној култури, јер су на то пазили православни патријарси и осиљено свештенство, радећи, да тако важност цркви окријепе и у хришћанској стихији пуну силу забаве. У томе су без сумње много помагали свечани црквени обреди с музиком вокалном и инструменталном, чинећи на младе

душе весма повољан утицај. У смјерним и побожним породичним круговима давали су омладини још за рана у руке нови завјет; а у кућама гдје се мислило слободније и више космополитски, читали су се још једнако најбољи стари грчки писци, нарочито ради језика, граматике и реторике. Могло би се потврдити, да су у круг првих средстава за образовање младих духова узимали и митолођију. У наукама основним као што је читање, писање, рачун, математика, географија, цртање итд. није могло ни кришћанство никакве измјене учинити, јер те науке немају ништа посла с религијом.

Доста су често пријечили миран ток васпитања немирни и колебљиви државни одношаји, пријетње спољних и сплетке унутрашњих непријатеља. Све добре тежње ове врсте биле су ограничене на најмању мјеру унутрашњим бурним превратима и пречестим мијењањем владе, које се догађало, што су отмичари законитога цара истискивали. Тога је бивало и у осмом, а изобила од једанаестог до четрнаестог вијека. Најприје ћемо да разгледамо, како су одгајивали и образовали царевића у једанаестом до четрнаестог вијека. Кад би се родио царевић, још ако је био првијенац и будући нашљедник, одмах би се и палата царска и цијела резиденција напунила веселости, и тога ради би се одмах удешавале свечаности. Велико весеље цара и царице и дворанства на и свега народа довољно је пространо описала Ана Комнена. Царицу би пред порођај одвели у тако звану порфирну собу. Отуда се сваки царевић називао „порфирогенитом" што је било још и сведочанство, да је у законитом црквеном браку од царских родитеља рођен. Каткад се тај назив придијевао и кћерима царевијем. Чим би се царевић родио, одмах би се гледало у звијезде шта проричу, да ли срећу и повољан живот. Тако се признавала прастара халдејска астрологија уз вјеру у једнога свемогућега Бога од три лица. За тијем би породиљу походили најближи рођаци и највећи државни и дворски чиновници. Првијенци царевићи обично би одмах по рођењу добили титулу βασιλευς, као означени нашљедници пријестола. За тијем би на скоро по рођењу било крштење по црквеном обичају. Прве године царевићеве ми и не можемо узети у рачун, јер у то доба не може ни бити збора о каквоме васпитању и учењу. За то вријеме би били царевићи под беспрекидним надзором матере и женске околине њене. Као некад у старом републиканском Риму није се материн уплив губио ни код одраслих синова.

О дијети првих година немамо никаквих гласова. Кад би дијете поодрасло давали су му другаре за играње, обично синове

ученијих људа, а по напредак и од простијега неплемићског кола, јер се хтело гледати више на тјелесна и душевна својства, кад су се већ почеле примицати зрелије године, почињао се надзор једног педагога, којега је цар бирао. То би обично био научен човјек, огледана характера и високога положаја. По катад су повјеравали надзор над царевићем какву поуздану евнуху. Тај педагог био је само човјек који је надзирао тјелесно и душевно образовање младићево. А око наставе су се бринули особити учитељи. Цијело образовање којему су учили царевиће, хватало је граматику у врло опширном смислу. Ту се разумијевало читање и излагање старих писаца, декламација, и нарочито: реторичко вјежбање. Око рјечитости се ломио и онај који иначе није знао ни двије унакрст. Често су се уз читање Омирових пјесама давали и задаци из поезије, а у веома православним породицама биле су у милости псалми Давидови. У том истом кругу знања изображавали су се осим царевића и сви остали младићи из одличних породица. Покрај тога је било и приватних учитеља који су учили филозофију и спремали ученике за више штудије. Тако се спомиње у 13-том вијеку под царем Тодором Ласкаром II. калуђер Хијацинто у Никеји који се доселио са запада, као приватни учитељ филозофских наука. То је био врло учен и неустрашив човјек, којега је патријарах узео к себи. А византински писци помињу и иначе младића врло ваљано изображених и душом и тијелом.

Што се тиче научног занимања зрелих младића и свршених људи, помиње се у византинских писаца и занимање филозофијом. Али под њиховом филозофијом не ваља разумијевати спекулативну филозофију у данашњем смислу која полази с једног начела, него више круг практичних наука, које се по нашем данашњем појмању филозофије броје у помоћне науке, а то: математику, астрономију и астрологију, науку о природи или физику. У византинског појам филозофије припадаху још богословско-мистичне доктрине по начину Филонову и Плотинову и симболичко-алегоријско излагање замршених вјероваконских догмата. Не обзирући се на то, што је самим научницима оскудијевала потребна зрелост, у Византинаца није могло настати данашње чисто спекулативне филозофије, јер није било земљишта за њу, није било никаквих покрета, довољних за постанак њезин. Истина су се читали списи Аристотелови и Платонови, али више ради језика и новчања површности, него да би се о њима и о правцу њиховом мислило. У онако строго православном животу и држави, какав бијаше у Византинаца, није се ни могло јавити интересовање за Аристотелову филозофију,

јер би то повело к немилости нарочито са стране моћнога свештенства, којој се нико није марио излагати. Међу тим су се веома поштовали млади људи, који би се обогатили гомилом знања. Реторика и рјечитост вођаху поузданим путем до велике знатности. Још у тринаестом вијеку сусрећемо се с нарочитим учитељима реторике, као што бијаше Холоб под Михаилом Палеологом. У логичној науци сматраху цјелокупно научно образовање. Ретори су такође били врло вјешти и логичкоме формализму.

Михаило Аталијота приповиједа за цара Костадина Мономаха, да је марио за философске студије и да је на чело учитеља те струке, као предсједника, поставио некога научника, који је имао опширна знања, као год и да је учитеље те струке одликовао знаменитим платама. Али се из свега што тај писац приповиједа може докучити, да под философијом његовом никако не треба разумијевати данашњи наш појам, него оно што смо мало прије означили. Као што већ споминасмо, далеко су већма вриједиле науке реторичке и језиковне. А рјечитост су од Византинаца изискивале заиста и саме прилике, у којима живљаху међу толиким различитим племенима у около, међу већим и мањим династама, гдје се снаге није имало, а сваки час је ваљало распре утишавати и примирја градити. И они су доиста још доста могли својом рјечитошћу, макар да се њихова рјечитост веома разликоваше од старинске јелинске рјечитости. Та различитост у карактеру дошла је мало од хришћанског правца и начина мишљења, мало од политично-социјалних односаја, који се под самодржављем владалачким промијенише. Него у њиховим говорима има врло много пута онаког истог обиља мисли, какво налазимо у старинско класично доба. Цареви су свагда имали уза се људи, који су, наоружани свеколиком суврименом наученошћу могли с мјеста и оштроумно и с оштрим суђењем говорити сахате дуго о заплетеним питањима. Таки је био на прилику патријарах Јован, који је за несрећнога унутрашњег комешања под царевима Андроником II. и III. и Кантакузеном вршио своју тешку дужност тако, да је са својега постојанства често допадао тешка положаја. Нићифор Гргур и Кантакузен спомињу га често у разним приликама, и онај први хвали рјечитост његову, а овај други га ненавиђаше, што је држао страну противницима његовијем. И сам Нићифор Гргур био је добар бесједник, и њему приписују жалбене бесједе умрлим царевима и царицама, што их је он умјестио у своју историју. Има у њима доста мјеста, којих се не би морао ни Демостен стидјети, има често довољно сјајних слика

Digitized by Google

окићених цвијећем и свјетлошћу, које се могу лако упоредити с познатом бесједом Бериовом о смрти Жан-Пола. Нићифор се Гргур много помагао класичном рјечитошћу, и умио се њоме при згодној прилици послужити. У тешким догматичким питањима, Андроник би II. увијек њега за савјет питао; али код пошљедника Андроникових нанесе му његова православна дошљедност доста злих плетака, па и саму тамницу.

(Свршиће се.)

ПОДЛИСТАК.

Верни невољник.

Приповетка из руског живота.

(Свршетак.)

II.

— Нећу да се упуштам, рече адмирао пошто је напунио и испио чашу, у опширно описивање онога острва, где живе наши протуноћци, и у набрајање извора њихова богатства — њихових минерала, крзана, риболова, шестарова и слонове кости. Ево гледајте: — и он пружи барону један изрецкан суд: — ово је покушај, који је начињен од зуба мржева; погледајте колико је ту способности за вештину уметничку! Други пут ћу вам о том острву више приповедати. Прошло је већ месец дана од како сам на Ситки, сваки сам дан ишао дубоко у острво, испитивао сам му флору и расматрао сам му шуме. Једнога дана јахао сам даље но обично; беше хладно, суморно вече; небо пуно облака натуштило се над главом а урлајући ветар наговештавао је скору буру. Ја се вратим полагано натраг, када опазим на једноме месту, где ми коњ тражаше пута около једног мочвара, човека, који скочи међу грање од врбе и хтеде да се тако брзо сакрије, да га нико не примети. Лица му нисам видео, али му фигуру одма познам, премда га нисам од неколико година видео. Ја ударим коња свога мамузом и није направио ни дванаест корака па већ је достигао онога човека. Ја му погледам у лице и уверим се да се нисам преварио. То беше тековo лице! Сетим се шта су ми други невољници о Теку говорили; дакле је заиста крив био па о тога је и гледао да побегне испред мојих очију.

Доказа томе нађох у очима му, у којима се видело, да је крив, и из којих просијаваше нека тајанствена и по мене непријатељска сила а иначе то беше сила, која у овом тренутку простог невољника са мном изравњаваше. Ван себе од беснила скочим ја из седла, зграбим га једном ру-

Digitized by Google

ком за прса а другом намерим пиштољ на њ и зубима шкргућући повикнем:

— Где ми је ћерка, марво једна?

Новољник ме погледа сасвим мирно; то беше поуздано око што гледаше у мене — хладно, мирно, тако да ме је овај човек најлакше смрвити могао, али он одговори:

— Госпођа Урзула је у вароши.

— Овде? на Ситки? повичем гласом, који је дрхтао.

— Јесте, милостиви господине.

— Како је дошла овамо преко пустара Сибирије, преко океана? запитам ја.

— Најбоље би учинили да сами запитате моју госпођу.

— Јеси ли је ти овамо довео, ниткове један?

— Милостиви господине, одговори он мирним гласом, хоћете ли да питате сами вашу ћерку? Ја ћу вас одвести тамо.

Хтео сам да га убијем; жеднео сам за крвљу његовом; човек, који преда мном стајаше, признао је да знаде што ја не знам а то је, где моја ћерка станује — али ја одустанем од своје намере хотећи да га казним пред самом Урзулом. Ја се попнем на коња; он корачаше ћутећи преда мном а ја сам јахао за њим. Не скидајући очију с њега припазио сам како је у њега сада сасвим друкчије одело; место халина невољничких имао је он сада одело као што га господа носе и то му је врло лепо стојало. Он удари путем, који вођаше државној згради и застане од прилике 300 корака пред њоме пред једном дрвеном кућом, око које беше мала шумица од оморика.

— Госпођа Урзула је унутра рече он и отвори врата: — изволите унутра милостиви господине!

Ја скочим с мога коња, заповедим Теку да иде за мном и пођем тамним ходником у собу, која беше на крају његовоме. Видело се по свему да ова соба беше најбоља у целој кући. Ћилим од лисичијих кожа покриваше среду од собе, на једном столу беше драгоцен покривач, на коме опазим гитар и много књига. На зиду висило је распеће и поред њега пешчани сахат. Две дугачке клупе, покривене лисичијом кожом, беху за седење и на једној од њих сеђаше Урзула. По ружичастим образима њезиним видело се да је здрава и оретна. На крилу јој сеђаше лепо детенце — по лепој коси и плавом оку видео сам одма да је њезино — и она му је баш матерњим језиком приповедала нешто, и давала му је разна лепа имена тако да се ово непрестано смејало и рукама тапшало. Када Урзула чује где неко долази одма се окрене и, када ме опази, скочи у висину, спусти дете и похита ми раширеним рукама и светлим очима.

— Оче! оче! повиче она.

Digitized by Google

Ја је ухватим за руку и држао сам је мало даље од себе. Дете похита к њојзи, ухвати се за хаљину јој и поче плакати.

— Чије је то дете?

— Моје, оче! одговори она упињући се, да ме загрли и да ме пољуби.

— А ко му је отац?

— Људов Навори — мој муж.

III.

— Па како је утекао Навори: — питаше ђенерао, који беше одупро своје скрштене руке на сто слушајући пажљиво приповетку.

— Или боље реците нам како је госпођица Урзула дошла у Ситку? рече барон испражњујући чашу шампањског вина.

— Овако, одговори адмирао. — Наворијев невољник опије војнике и када они заспаше, промени он са својим господарем хаљине, и овај овако преобучен утекне. Навори поручи у очи свога одласка из Петрограда Урзули по Теку, кога му као невољника оставе, да он смера на бегство. Она му поручи да пристаје уза њ и за тим наложи Навори Теку, да одведе своју госпођу у Архангел, где ће њега наћи, и онда ће тамо навести се на море и северним морем ће тражити пута у Ситку.

— Али за што је отишао тамо? прекиде ђенерао Лангсов приповедача.

— Јер му тамошњи гувернатор беше стриц.

— Али како утече госпођица Урзула из ове палате? питаше барон.

— Када Урзула оде из богомоље, отиде она у своје собе пак онда у ону и ево — гледајте! рече адмирао. Он устане, пође по соби, подигне жути саг између обе штатуе. — Видите ли крст онај на зиду, дода он; кроз отај крст побегла је она.

Оба госта пођу за њим и сагну се да угледају непримetне линије.

— Овај крст није се могао видети када скинуше саг у овој соби; али гледајте шта је у њему.

Он притисне ноктом, једна мала реза одскочи и они виде једну пукотину; он упре лако коленом, једна се врата отворе и нека тамна просторија укаже се. Адмирао се врати до стола, узме чирак са запаљеном свећом и корачаше у тајанствену собу. То беше округла собица, из које вођаху степени горе и доле.

— У ову се собу скрила Урзула дотле док није све спремила што беше нужно за бегство. Ови степени воде у горњи део палате, где има прозор, кроз који улази светлост, а ови у доњи део, одакле врата једна кроз зид баштенски управо на улицу излазе. Кроз ова врата доносио јој је Тек све што год је требала и кроз њих је отишло ово одважно девојче, да предузме пут око поларна круга.

— Јели само ваша ћерка знала за ову собицу? питаше барон.

Digitized by Google

— Она је сама нашла на њу и чувала је ту тајну за себе докле није била приморана да ју саопшти Теку. Ова палата није ми остала од родитеља но ја је наследих од неке далеке сродница и ја нисам одавна у њој становао; али ако вам је по вољи, да се опет вратимо к столу, рече адмирао.

— На сваки начин, одговори барон сав престрављен: — хајдете да оставимо ову просторију; она те опомиње на пакао.

Друштво поседа опет на своја пређашња места око стола а адмирао настави своју приповетку:

Урзула, која је с Теком одбегла, отпутовала је које у колима, које на мазги јашећи, у Архангел. Када тамо оде и Наворију не нађе, реши се она да изврши његов план. Она се побрине и нађе једну лађу, да је одвезе, која је ишла у лов на тулење и чији капетан јој, пошто му она изјави да ће му богато платити, обећа, да ће је одвести до места камо је тежила. Лађа остане до последњег јуна у Архангелу, где Урзула напаљиваше да се што пре крену на пут, јер се бојала да је Наворија ударио другим путем Пловидба кроз бело море беше врло пријетна и они приспедоше у ледено море, чија предгорја од леда и најхрабрији лађарима страха задаваху. За прних недеља пловљења слабо је лађа напредовала. Густа магла покривала је брашку мореузину и сметаше и задржаваше лађу; то беше несрећа, јер сваки дан беше скуп, пошто је било од велике важности по потоњу сигурност, да лађа још пре августа обиђе северо-источно предгорје, али је већ био тринаести дан овога месеца прошао, а она још нису ову опасну тачку прошли нити су предњи део лађе свесим истоку обрнути могли. Овде их окружаваху тамно-плаветни вали, које једва гдекоја морска тица оживљаваше. С десна лежаше бледа морска обала Сибирије; с лева пак сјајна бела линија, која означаваше да је близу смрзнуто копно, пуно опасности. Самоћа беше несносна а хладноћа врло велика. Докле се лађа у овим пределима бавила, видила се једна појава природе, која незналицу узбуђује и узнемирује али изображеног човека и религиозну душу уздиже к богу, који силу природе промерује и законе узрока и последица улепшава— та појава беше aurora borealis, северна светлост. Урзула чује после поноћи морнарске страшљиве узвике. Светлост беше тако велика, да је она помислила, да је дан. Она устане и попне се на кров од лађе. камо пође за њом вазда пажљиви Тек. Тамо види она морнаре, где на коленима сматраху овај узвишени призор а лица им побледела као смрт.

Читава пруга од суморне светлости раширила се по северном небу, и пламенови се час спуштаху а час дизаху: сјајни језици заплamтише, спустише се и изгледаху као копља или ти мачеви, а за тим опет изгледаху као сјајни стубови, редови и врхови од црвених војника и кола. Бледе светлости простираху се истоку и западу, промењиваху непрестано свој облик, али се непрекидно обнављаху. Зенит се сјајно као ватра а

мања, које саде кромпир у велико, па се највише њиме хране. Те су земље: Ирска, Чешка и Шлезија, па зато тамо и пате од једне болести, која једино од те неудесне хране долази. Кромпир може се уживати с месом, јербо од меса добија оно, што он нема.

Као што се „лепота у промени огледа," исто тако је и укус јачи, што је промена у јелу већа. Кад се једно те једно јело сваки дан употребљава сваки зна како му се огади. Ту се неможе узети као да би рђава ћуд укуса била, колико што је укус врло разумно мерило надражења, које мозак и живци добијају од крви. Зато најпаметније је мењати јела сваки дан колико је то могуће.

Јела за ручак треба да су врућа и то има свога узрока. Јер у ладним јелима стини се маст и лепак па се врло тешко вари и падну на „срце" као олово. А кад су врућа онда су те материје у њима растворене, па их је лако и сварити. Отуд и следује то правило: да нетреба иза масних јела пити сувише ладна пића. Рђав је обичај у нас зготовити јела тако, да по површини плива сама маст. Или оно мешање врућих јела у исто време са ладним. Тако на прилику изнесе се на сто врућ пасуљ и исецани купус, па се онда наизменце кусне час врућ пасуљ, час ладан купус. То не само да негоди желудцу, него се и зуби искваре: испуцају, искрње се, а с тим губимо двоје: прво украс, који човеку лепи зуби дају и говор му је чист; друго оруђе, које нам је преко нужно за жватање; јер без уредног жватања нема ни уредног варења, да оставим болове, што човека кињe, кад му је који зуб болестан.

Што неки мисле да није добро пити за време ручка, то није истина, јер желучни сок може се разблажити извесном количином воде, а да ни најмање негуби од своје растворне снаге. Само кад се преко мере пије онда је шкодљиво. Иза масних јела ваљало би пити вина или пива. Та пића су шкодљива само у неумереном уживању. Разлику између вина и пива показаћу вам другом приликом. Вино је од неизказане користи кад смо на путу или кад нам послови недопуштају да омах једемо, јер оно на особени начин чини, те смо дуже сити. Иза масних јела добро је коју каву попити, јер она потпомаже варење.

А да ли је добро после ручка поспавати?

Овде су учени људи подељеног мишљења. Једни препоручују по ручку одмор, а други кретање. На сваки начин нужан је човеку одмор по ручку и то ево из којих узрока:

Кад погледамо животиње видићемо како оне по природном нагону теже одмору пошто су се најеле. И човек кад се наједе тежак је и суморан — њему је дакле нужан одмор. Тај одмор

Digitized by Google

може бити: или кад се мало навалимо попушимо, коју цигару читајући нешто забавно, или у разговору са добрим пријатељима или ако мало тренемо. Дуго спавање није никако за препоруку. Да је одмор по ручку од неисказане користи ево показаћемо овим примером: Један физиолог имао је два пса, дао им је равну количину хране те су појели, после је једног терао да трчи, а другог оставио да се одмара — да спава. После неколико часова убио је оба пса и нашао је код онога, што је трчао, да се није ни пола од онога сварило што је појео, напротив код овог другог све се сварило. То је дакле јасан доказ да је животињи па и човеку нужан одмор после једења.

3. Вечера. Што се вечере тиче ту ваља на сваки начин пазити, да се бар 2—3 сахата пре легања у постељу вечера. За вечеру треба тако исто као и за доручак бирати храну, која је лако сварљива. Као најбоље могло би се препоручити: мало печења са салатом, или ровита јаја, или пилећа чорба или од јагњета или телећег меса зготовљено као червиш или кад је пост тазе рибе или чорба од грашка, лећа и т. д. — дакле хиљаду начина и ђаконија има, којима човек може угодити желудцу без шкоде, само кад хоће.

Много у вече јести па омах трчати у постељу свакако је од штете. Колко и колко примера имамо, како се без душе трчи у поноћи по лекара, ако се који у вече добро најео па омах легао, а ужасни га болови и грчеви пробудили из сна. А било је примера, како је по неки у вече здрав легао, па се сутра ни пробудио није — капља га ударила! Осем свега тога сваки зна кад се сувише у вече наједе како му тешко наилази сан на очи, или ако заспи чудне снове сања, те сутра дан даје разним гатаоницама довољно материјала, да му Бог те пита што гатају.

Најзад имам приметити да ми нетреба доказивати, како има људи, који се и ван тих правила добро осећају. — Ти су људи ретки а нису никако сигурни да ће се довека добро осећати, ако и даље овако узраде. На сваки начин нужно је имати мерила и правила у животу.

Ето толико бех намеран да вам проговорим данас, а други пут ако да бог здравље те се опет овако састанемо; покушаћу да вас упознам појединце са правилима дијететике човека у разном добу и у разним сталежима.

Digitized by Google

СТАРА ВИЗАНТИЈА И ЖИВОТ У ЊОЈЗИ.

По дру Јов. Хајнриху Краузу.

II.

О васпитању и настави у старој Византији.

(Наставак.)

Узећемо преда се врло важан део породичног живота, домаће васпитање и наставу. Од кад је државном религијом постало хришћанство, морало је и васпитање постати хришћанско, макар да се гдекоје породице нијесу могле потпуно одрећи старогрчког и римског погледа на ствари у гдјекојим приликама. Хришћанска религија, црква и учитељи не бијаху у почетку поставили никаквих правила за образовање младића науком, још не бијаше написаних никаквих књига, и с тога су у први мах били принуђени, радити по старом ваљкадашњем начину наставе и држати се граматике, реторике и наука које су с њима сродне. Стари грчки писци још се не могаху истиснути, јер није било ништа друго, чиме би их замијенили. Ана Комнена, кћи цара Алексија Комнена, још се и у једанаестом веку хвали да је пажљиво читала најбоље од старих грчких писаца, а поименце Платона, и то се потпуно види из њезине дикције. Види се и у многих других византиских писаца, да су били познати са старим класицима, и кад хоће што о моралу да доказују, они вазда потежу њихове језгровите изреке и пословице. И у другом којечему се доста види, како је стара класична образованост досезала у прве вијекове хришћанства. Један француски писац, пишући о образованости у петом вијеку вели, како су приче, што су веселиле углађену машту у старих, чувале вјерно и подивљачени свијет, и како су још за дуго басне, истјеране из религијозног штовања, закланјале се и криле у обичајима, умјетности и појезији народа хришћанских, бранећи се од смрти с нечувеном тврдоглавошћу. И свети оци нијесу своју наученост и бесједничку рјечитост исисали из прста, него су је црпли из читања старинских грчких писаца, онако исто као што су и западни црквени оци своју рјечитост учили из латинских писаца, а нарочито из дјела Цицеронових. Али мало по мало се морало византијско васпитање осниватн све више на хришћанско-црквеној култури, јер су на то нашли православни патријарси и осиљено свештенство, радећи, да тако важност цркви окрије и хришћанској стихији пуну силу забаве. У томе су без сумње много помагали свечани црквени обреди с музиком вокалном и инструменталном, чинећи на младе

душе веома повољан утицај. У смјерним и побожним породичним круговима давали су омладини још за рана у руке нови завјет; а у кућама гдје се мислило слободније и више космополитски, читали су се још једнако најбољи стари грчки писци, нарочито ради језика, граматике и реторике. Могло би се потврдити, да су у круг првих средстава за образовање младих духова узимали и митолођију. У наукама основним као што је читање, писање, рачун, математика, географија, цртање итд. није могло ни кришћанство никакве измјене учинити, јер те науке немају ништа посла с религијом.

Доста су често пријечили миран ток васпитања немирни и колебљиви државни одношаји, пријетње спољних и сплетке унутрашњих непријатеља. Све добре тежње ове врсте биле су ограничене на најмању мјеру унутрашњим бурним превратима и пречестим мијењањем владе, које се догађало, што су отмичари законитога цара истискивали. Тога је бивало и у осмом, а изобила од једанаестог до четрнаестог вијека. Најприје ћемо да разгледамо, како су одгајивали и образовали царевића у једанаестом до четрнаестог вијека. Кад би се родио царевић, још ако је био првијенац и будући нашљедник, одмах би се и палата царска и цијела резиденција напунила веселости, и тога ради би се одмах удешавале свечаности. Велико весеље цара и царице и дворанства па и свега народа довољно је пространо описала Ана Комнена. Царицу би пред порођај одвели у тако звану порфирну собу. Отуда се сваки царевић називао „порфирогенитом“ што је било још и сведочанство, да је у законитом црквеном браку од царских родитеља рођен. Каткад се тај назив придијевао и кћерима царевијем. Чим би се царевић родио, одмах би се гледало у звијезде шта проричу, да ли срећу и повољан живот. Тако се признавала прастара халдејска астрологија уз вјеру у јединога свемогућега Бога од три лица. За тијем би породиљу походили најближи рођаци и највећи државни и дворски чиновници. Првијенци царевићи обично би одмах по рођењу добили титулу βασιλευς, као означени нашљедници пријестола. За тијем би на скоро по рођењу било крштење по црквеном обичају. Прве године царевићеве ми и не можемо узети у рачун, јер у то доба не може ни бити збора о каквоме васпитању и учењу. За то вријеме би били царевићи под беспрекидним надзором матере и женске околине њене. Као некад у старом републиканском Риму није се материн уплив губио ни код одраслих синова.

О дијети првих година немамо никаквих гласова. Кад би дијете поодрасло давали су му другаре за играње, обично синове

Digitized by Google

свијетних људи, а по каткад и од простијега неплеменитога кола, јер се хтело гледати више на тјелесна и душевна својства. Кад су се већ почеле примицати зрелије године, почињао се надзор једног педагога, којега је цар бирао. То би обично био научен човјек, огледана характера и високога положаја. По каткад су повјеравали надзор над царевићем какву поуздану еунуху. Тај педагог био је само човјек који је надзиравао тјелесно и душевно образоване младићево. А око наставе су се бринули особити учитељи. Цијело образовање којему су учили царевиће, хватало је граматику у врло опширном смислу. Ту се разумијевало читање и налагање старих писаца, декламација, и нарочито: реторичко вјежбање. Око рјечитости се ломио и онај који иначе није знао ни двије унакрст. Често су се уз читање Омирових пјесама давали и задаци из поезије, а у веома православним породицама биле су у милости псалми Давидови. У том истом кругу знања изображавали су се осим царевића и сви остали младићи из одличних породица. Покрај тога је било и приватних учитеља који су учили филозофију и спремали ученике за више штудије. Тако се спомиње у 13-том вијеку под царем Тодором Ласкаром II. калуђер Хијацинто у Никеји који се доселио са запада, као приватни учитељ филозофских наука. То је био врло учен и неустрашив човјек, којега је патријарах узео к себи. А византински писци помињу и иначе младића врло ваљано изображених и душом и тијелом.

Што се тиче научног занимања зрелих младића и свршених људи, почиње се у византинских писаца и занимање филозофијом. Али под њиховом филозофијом не ваља разумијевати спекулативну филозофију у данашњем смислу која полази с једног начела, него више круг практичних наука, које се по нашем данашњем појмању филозофије броје у помоћне науке, а то: математику, астрономију и астрологију, науку о природи или физику. У византинском појму филозофије припадаху још те богословско-мистичне доктрине по начину Филонову и Плотинову и симболичко-алегоријско налагање завршених вјероваонских догмата. Не обзирући се на то, што је самим научницима оскудијевала потребна зрелост, у Византинаца није могло настати данашње чисто спекулативна филозофије, јер није било земљишта за њу, није било никаквих покрета, довољних за постанак њезин. Истина су се читали списи Аристотелови и Платонови, али више ради језика и познања појединости, него да би се о њима и о правцу њихову мислило. У онако строго православном животу и држави, какав бијаше у Византинаца, није се ни могло јавити живље интересовање за Аристотелову филозофију.

Digitized by Google

јер би то повело к немилости нарочито са стране моћнога свештенства, којој се нико није марио излагати. Међу тим су се веома поштовали млади људи, који би се обогатили гомилом знања. Реторика и рјечитост вођаху поузданим путем до велике знатности. Још у тринаестом вијеку сусрећемо се с нарочитим учитељима реторике, као што бијаше Холоб под Михаилом Палеологом. У логичној науци сматраху цјелокупно научно образовање. Ретори су такође били врло вјешти и логичкоме формализму.

Михаило Аталијота приповиједа за цара Костадина Мономаха, да је марио за философске студије и да је на чело учитеља те струке, као предсједника, поставио некога научника, који је имао опширна знања, као год и да је учитеље те струке одликовао знаменитим платама. Али се из свега што тај писац приповиједа може докучити, да под философијом његовом никако не треба разумијевати данашњи наш појам, него оно што смо мало прије означили. Као што већ споминасмо, далеко су већма вриједиле науке реторичке и језиковне. А рјечитост су од Византинаца изискивале заиста и саме прилике, у којима живљаху међу толиким различитим племенима у около, међу већим и мањим династама, гдје се снаге није имало, а сваки час је ваљало распре утишавати и примирја градити. И они су доиста још доста могли својом рјечитошћу, макар да се њихова рјечитост веома разликоваше од старинске јелинске рјечитости. Та различитост у карактеру дошла је мало од хришћанског правца и начина мишљења, мало од политично-социјалних односаја, који се под самодржављем владалачким промијенише. Него у њиховим говорима има врло много пута онаког истог обиља мисли, какво налазимо у старинско класично доба. Цареви су свагда имали уза се људи, који су, наоружани свеколиком суврименом наученошћу могли с мјеста и оштроумно и с оштрим суђењем говорити сахате дуго о заплетеним питањима. Таки је био на прилику патријарах Јован, који је за несрећнога унутрашњег комешања под царевима Андроником II. и III. и Кантакузеном вршио своју тешку дужност тако, да је са својега постојанства често допадао тешка положаја. Нићифор Гргур и Кантакузен спомињу га често у разним приликама, и онај први хвали рјечитост његову, а овај други га ненавиђаше, што је држао страну противницима његовијем. И сам Нићифор Гргур био је добар бесједник, и њему приписују жалбене бесједе умрлим царевима и царицама, што их је он умјестио у своју историју. Има у њима доста мјеста, којих се не би морао ни Демостен стидјети, има често довољно сјајних слика

Digitized by Google

окићених цвијећем и свјетлошћу, које се могу лако упоредити с познатом бесједом Бериовом о смрти Жан-Пола. Нићифор се Гргур много помагао класичном рјечитошћу, и умио се њоме при згодној прилици послужити. У тешким догматичким питањима, Андроник би II. увијек њега за савјет питао; али код пошљедника Андрониковијех нанесе му његова православна дошљедност доста злих плетака, па и саму тамницу.

(Свршиће се.)

ПОДЛИСТАК.

Верни невољник.

Приповетка из руског живота.

(Свршетак.)

II.

— Нећу да се упуштам, рече адмирао пошто је напунио и испио чашу, у опширно описивање онога острва, где живе наши протуноши, и у набрајање извора њихова богатства — њихових минерала, крзана, риболова, шестарова и слонове кости. Ево гледајте: — и он пружи барону један изрецкан суд: — ово је покушај, који је начињен од зуба моржева; погледајте колико је ту способности за вештину уметничку! Други пут ћу вам о том острву више приповедати. Прошло је већ месец дана од како сам на Ситки, сваки сам дан ишао дубоко у острво, испитивао сам му флору и расматрао сам му шуме. Једнога дана јахао сам даље но обично; беше хладно, суморно вече; небо пуно облака натуштило се над главом а урлајући ветар наговештавао је скору буру. Ја се вратим полагано натраг, када опазим на једноме месту, где ми коњ тражаше пута около једног мочвара, човека, који скочи међу грање од врбе и хтеде да се тако брзо сакрије, да га нико не примети. Лица му нисам видео, али му фигуру одма познам, премда га нисам од неколико година видео. Ја ударим коња свога мамузом и није направио ни дванаест корака па већ је достигао онога човека. Ја му погледам у лице и уверим се да се нисам преварио. То беше теково лице! Сетим се шта су ми други невољници о Теку говорили; дакле је заиста крив био па с тога је и гледао да побегне испред мојих очију.

Доказа томе нађох у очима му, у којима се видело, да је крив, и из којих просијаваше нека тајанствена и по мене непријатељска сила а иначе то беше сила, која у овом тренутку простог невољника са мном изравњаваше. Ван себе од беснила скочим ја из седла, зграбим га једном ру-

Digitized by Google

ком за прса а другом наперим пиштољ на њ и зубима шкргућући повикнем:

— Где ми је ћерка, марво једна?

Новољник ме погледа сасвим мирно; то беше поуздано око што гледаше у мене — хладно, мирно, тако да ме је овај човек најлакше смрвити могао, али он одговори:

— Госпођа Урзула је у вароши.

— Овде? на Ситки? повичем гласом, који је дрхтао.

— Јесте, милостиви господине.

— Како је дошла овамо преко пустара Сибирије, преко океана? запитам ја.

— Најбоље би учинили да сами запитате моју госпођу.

— Јеси ли је ти овамо довео, ниткове један?

— Милостиви господине, одговори он мирним гласом, хоћете ли да питате сами вашу ћерку? Ја ћу вас одвести тамо.

Хтео сам да га убијем; жеднео сам за крвљу његовом; човек, који преда мном стајаше, признао је да знаде што ја не знам а то је, где моја ћерка станује — али ја одустанем од своје намере хотећи да га казним пред самом Урзулом. Ја се попнем на коња; он корачаше ћутећи преда мном а ја сам јахао за њим. Не скидајући очију с њега припазио сам како је у њега сада сасвим друкчије одело; место халина невољничких имао је он сада одело као што га господа носе и то му је врло лепо стојало. Он удари путем, који вођаше државној згради и застане од прилике 300 корака пред њоме пред једном дрвеном кућом, око које беше мала шумица од оморика.

— Госпођа Урзула је унутра рече он и отвори врата: — изволите унутра милостиви господине!

Ја скочим с мога коња, заповедим Теку да иде за мном и пођем тамним ходником у собу, која беше на крају његовоме. Видело се по свему да ова соба беше најбоља у целој кући. Ћилим од лисичијих кожа покриваше среду од собе, на једном столу беше драгоцен покривач, на коме опазим гитар и много књига. На зиду висило је распеће и поред њега пешчани сахат. Две дугачке клупе, покривене лисичијом кожом, беху за седење и на једној од њих сеђаше Урзула. По ружичастим образима њезиним видело се да је здрава и сретна. На крилу јој сеђаше лепо детенце — по лепој коси и плавом оку видео сам одма да је њезино — и она му је баш матерњим језиком приповедала нешто, и давала му је разна лепа имена тако да се ово непрестано смејало и рукама тапшало. Када Урзула чује где неко долази одма се окрене и, када ме опази, скочи у висину, спусти дете и похита ми раширеним рукама и светлим очима.

— Оче! оче! повиче она.

Digitized by Google

Ја је ухватим за руку и држао сам је мало даље од себе. Дете похита к њојзи, ухвати се за хаљину јој и поче плакати.

— Чије је то дете?

— Моје, оче! одговори она ушњући се, да ме загрли и да ме пољуби.

— А ко му је отац?

— Људов Навори — мој муж.

III.

— Па како је утекао Навори: — питаше ђенерао, који беше одупро своје скрштене руке на сто слушајући пажљиво приповетку.

— Или боље реците нам како је госпођица Урзула дошла у Ситку? рече барон испражњујући чашу шампањског вина.

— Овако, одговори адмирао. — Наворијев невољник опије војнике и када они заспаше, промени он са својим господарем хаљине, и овај овако преобучен утекне. Навори поручи у очи свога одласка из Петрограда Урзули по Теку, кога му као невољника оставе, да он смера на бегство. Она му поручи да пристаје уза њ и за там наложи Навори Теку, да одведе своју госпођу у Архангел, где ће њега наћи, и онда ће тамо навести се на море и северним морем ће тражити пута у Ситку.

— Али за што је отишао тамо? прекиде ђенерао Лангсов приповедача.

— Јер му тамошњи гувернатор беше стриц.

— Али како утече госпођица Урзула из ове палате? питаше барон.

— Када Урзула оде из богомоље, отиде она у своје собе пак онда у ову и ево — гледајте! рече адмирао. Он устане, пође по соби, подигне жути саг између обе штатуе. — Видите ли крст онај на зиду, дода он; кроз отај крст побегла је она.

Оба госта пођу за њим и сагну се да угледају неприметне линије.

— Овај крст није се могао видети када скинуше саг у овој соби; али гледајте шта је у њему.

Он притисне ноктом, једна мала реза одскочи и они виде једну пукотину; он упре лако коленом, једна се врата отворе и нека тамна просторија укаже се. Адмирао се врати до стола, узме чирак са запаљеном свећом и корачаше у тајанствену собу. То беше округла собица, из које вођаху степени горе и доле.

— У ову се собу скрила Урзула дотле док није све спремила што беше нужно за бегство. Ови степени воде у горњи део палате, где има прозор, кроз који улази светлост, а ови у доњи део, одакле врата једна кроз зид баштенски управо на улицу излазе. Кроз ова врата доносио јој је Тек све што год је требала и кроз њих је отишло ово одважно девојче, да предузме пут око поларна круга.

— Јели само ваша ћерка знала за ову собицу? питаше барон.

Google

— Она је сама нашла на њу и чувала је ту тајну за себе докле није била приморана да ју саопшти Теку. Ова палата није ми остала од родитеља но ја је наследих од неке далеке сроднице и ја нисам одавна у њој становао; али ако вам је по вољи, да се опет вратимо к столу, рече адмирао.

— На сваки начин, одговори барон сав престрављен: — хајдете да оставимо ову просторију; она те опомиње на пакао.

Друштво поседа опет на своја пређашња места око стола а адмирао настави своју приповетку:

Урзула, која је с Теком одбегла, отпутовала је које у колима, која на мазги јашећи, у Архангел. Када тамо оде и Наворију не нађе, реши се она да изврши његов план. Она се побрине и нађе једну лађу, да је одвезе, која је ишла у лов на тулење и чији капетан јој, пошто му она изјави да ће му богато платити, обећа, да ће је одвести до места камо је тежила. Лађа остане до последњег јуна у Архангелу, где Урзула настављаше да се што пре крену на пут, јер се бојала да је Навори ударио другим путем Пловидба кроз бело море беше врло пријетна и они приспедоше у ледено море, чија предгорја од леда и најхрабријим лађарима страха задаваху. За првих недеља пловљења слабо је лађа напредовала. Густа магла покривала је брашку мореузину и сметаше и задржаваше лађу; то беше несрећа, јер сваки дан беше скуп, пошто је било од велике важности по потоњу сигурност, да лађа још пре августа обиђе северо-источно предгорје, али је већ био тринаести дан овога месеца прошао, а они још нису ову опасну тачку прошли нити су предњи део лађе свесним истоку обрнути могли. Овде их окружаваху тамно-плаветни вали, које једва гдекоја морска тица оживљаваше. С десна лежаше бледа морска обала Сибирије; с лева пак сјајна бела линија, која означаваше да је близу смрзнуто копно, пуно опасности. Самоћа беше несносна а хладноћа врло велика. Докле се лађа у овим пределима бавила, видила се једна појава природе, која незналицу узбуђује и узнемирује али изображеног човека и религијозну душу уздиже к богу, који силу природе промерује и законе узрока и последица улепшава— та појава беше aurora borealis, северна светлост. Урзула чује после поноћи морнарске страшљиве узвике. Светлост беше тако велика, да је она помислила, да је дан. Она устане и попне се на кров од лађе. камо пође за њом вазда пажљиви Тек. Тамо види она морнаре, где на коленима сматраху овај узвишени призор а лица им побледела као смрт.

Читава пруга од суморне светлости раширила се по северном небу, и пламенови се час спуштаху а час дизаху: сјајни језици запламтише, спустише се и изгледаху као копља или ти мачеви, а за тим опет изгледаху као сјајни стубови, редови и врхови од црвених војника и кола. Бледе светлости простираху се истоку и западу, промењиваху непрестано свој облик, али се непрекидно обнављаху. Зенит се сјајно као ватра а

усамљена лађа изгледала је, као и околна вода, црвена као крв. Урзула гледаше на овај призор с милином и страхопоштовањем; али Тек, савладан величаственошћу и празноверицом, мрмљаше пратећи своју госпођу нуз степење:

— То је врло рђав знак, госпођице: — сви људи кажу, да „весели играчи“ никад не излазе, ако неће играти над отвореним гробом ма чијим.

После неколико дана завеје мећава. Снег је летио као прах кроз ваздух; он се нагомилаваше на крову а ветар га тераше и у кабине и чак у спаваће собе. Цела атмосфера беше снегом испуњена и светлост се помрчила. Капетан не беше кадар да лађом управља кроз блештећу буру и с тога баци котву докле се бура не стиша; али када се то збуде виде они да их је лед са свију страна опколео. Велика гомила леда окружила је лађу још за мрака и буре, и све је већма расла и толиком је силом притисла је, да сви морадоше оставити лађу, да спасу живот. Они пренесу сву храну, све посуђе, хаљине, брадве, морнарско оруђе, и т. д. на лед. Они имађаху много суха меса и сагореваху дрво од разлупане лађе и куваху своја јела. Капетан их уверавваше да су они близу берингове мореузине и тешише их, да ће сигурно наићи лађа, што иде у риболов, па ће их спасти. Али лед иђаше полагано даље, дневи и ноћи пролажаху једно за другим и они не угледаше ни лађе ни земље.

А сада долази онај део моје приповетке, који доказује да је моје тврђење истинито. Тек, који досада беше слуга урзулин, постаде приликама њен повереник и пријатељ; и још више што год, спаситељ њена живота. Љубав његова према њојзи беше материња, нежност братинска. Дању и ноћу трућаше се он да је сачува од снега и зиме и од опорих речи морнарских. Али при свој његовој брижљивости савлада штетни уплив атмосфере и невоља и страхота бродолома урзулину сталност. Она клоне под теретом толиких искушења; она беше неосетљива за наду и страх, отискиваше сваку храну и душа јој беше сасвим малаксала, а то је сигуран знак скоре смрти. Зима беше пробила кроз нежно јој тело, руке јој се отобољише и она их не могаше ни на што употребљавати; очи јој се затворише.

Тек је узме, као дадиља, у руке, и покушаваше све и сва, да је угреје, и када не могаше да је оживи, отвори он жилу на својој руци, и пусти да његова властита топла крв тече међу њене бледе усне. Ова крв разгреје тело њено и оживи снагу јој, која се хтеде угасити. Она опет прене из мртвила и срце јој почне правилно куцати. Сузе благодарности и радости појуре из очију верног невољника, откотрљају се нуз рутаве образе му и падну на лице његове госпође. Она отвори очи и насмеши се; то беше смешење повраћене наде и живота. Срећом беше спас њезин близу. Они угледају лађу, која се приближи и узме их све на кров-

Она их доведе на Ситку, где приседу четрнаест недеља после одласка свога из Архангела.

— А Навори? запита ђенерао.

— Уходе владине му трипут уђоше у траг; он се мораде три месеца сакривати и одвезе се на једној енглеској лађи из Петрограда у Лондон а одатле са једним трговцем у тихи океан. Он дође годину дана доцније у Ситку.

— Али Људова Наворију су године 185- помиловали, они ће се сигурно вратити на двор? настави ђенерао.

— Они се неће никад повратити, одговори адмирао; они су срећни а у животу нема човек да постигне већу цел. Моја унука, урзулина лепа ћерка, у Паризу је код госпође Етингове, а Тек, кога много већма веза љубави но невољништва за њих везује, живи код њих и хоће да га једном поред њих сахране. Јесам ли доказао оно што сам тврдио господин бароне?

— Хм! повикне барон слежући, као обично, раменима: — чини ми се да сте више доказали, да оне, којима је суђено да једно за друго живе, не могу раставити ни људи ни ледене горе.

Превео С.

Књижевне белешке.

• Књижара Велимира Валожића, у Београду, позива на претплату на књигу: Смрт краља Вукашина, драма у пет радња. Књига ће бити велика преко 6 табака на осмини; цена ј ј је у Србији 4 гр. чаршиеки а за Аустрију 50 н. а. в. Скупиоцима даје се на дар девета књига или цена од ове. Имена уписника заједно с новцима треба послати до половине септембра ове године поменутој књижари; и која се имена тамо с новцима пошљу до заказаног рока та ће бити штампана уз књигу.

• Благоје Стојадиновић, свршени правник, у Београду, јавља да ће скоро ући у штампу друга књига „српских народних песама." Формат и величина биће као и у првој књизи т. ј. биће потпуно дванаест штампаних табака на осмини; цена је књизи 6 чарш. гроша за Србију, а за Аустрију и друге земље 60 нових крајцара; једанаеста књига даје се скупиоцу за труд; имена уписника наштампаће се на крају књиге. Рок претплате траје до краја септембра. Скупиоци уписника нека шаљу новце у плаћеном писму са именима уписника издавзоцу, у кући татар-инџиној на великој пијаци у Београду. Половина чиста прихода од ове књиге одређена је на корист свеђеничког фонда.

Digitized by Google

БИБЛИОГРАФИЈА*)

Српске књиге.

ИЗВЕШТАЈ о стању фонда уједињене омладине српске. Предлаже га четвртој скупштини уједињене омладине српске А. Хаџић, председник годишњег одбора. У Новоме Саду, платонова штампарија **1869**. На 8-ни Страна **32**.

МЕМОРАНДУМ који је Њ. С патријарху опремио одбор православније општина Бококоторски. Фол. у три ступца а на две стране. (Прилог уз **92**. бр. „Заставе“

СРПСКЕ-НАРОДНЕ ПЕСМЕ и НАРОДНЕ ПРИПОВЕДКЕ. Издао Милан Ђ. Станић. Београд, штампарија Николе Стефановића. **1869**. 88 стр. **4** листа претплатника. На **19**-ни.

---

*) Да би ова библиографија што потпунија могла бити, умољавамо *лепо* све издаватеље и списатеље наше, да би нам љубав имали послати од сваке књиге, коју на свет издаду, по један примерак, или бар потпун и веран наслов сваке књиге. У.

САДРЖАЈ.

Утеха у сузама (Од Гета) Превео П. Деспотовић. — Дан пре... Приповетка. И. С. Тургењева. (Наставак) XXVIII. XXIX. — Српске Народне песме. Из збирке Владана Арсенијевића. — Нешто из дијететике. Говорио на беседи у Алексинцу др. Лаза Стевановић. IV. (Свршетак.) — Стара Византија и живот у њојзи. По Дру Јов. Хајнриху Краузу. (Наставак.) II. О Васпитању и настави у старој Византији. — Подлистак: Верни невољник. Приповетка из руског живота. (Свршетак.) II. III. Превео С. — Књижевне белешке. — Библиографија.

Издаје: Матица Српска. Уређује: А. Хаџић.

Платонова штампарија у Новоме Саду 1869.

Digitized by Google

Број 26. У НОВОМЕ САДУ 20. СЕПТЕМБРА 1869. Год. IV.

МАТИЦА.

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

ИЗЛАЗИ:
десетог, двадесетог и последњега дана сваког месеца на табаку и по.

ПРЕТПЛАТНА ЦЕНА:
на год. 4. ф., на по год. 2. ф. на трп мес. 1. ф. Рукописи се не враћају.

ЈАН ХУС.

„Дрва амо, још . . . још . . . садените гломачу. Попните га горе, веж'те га за ступац; ђавоску митру удрите му на главу јеретичку — — —

„Укрешите огња, дрва потпаљујте: нека огњем изгори, да му се гроба не зна — јеретику, отпаднику . . .

„Господи помилуј —

„Амин!“

Тако завапише, загрмише свети оци без светости, испосници с велики трбуси, црна лица с црвени носови.

Име господње призваше злеуде машкаре — хришћански књижевници и фарисеји.

И забукта огањ, побесни стихија, што човеку добра и зла чини: огњем изгори живи мученик — Јан Хус!...

А шта скриви Јан Хус небраћи ва Христје?

Скривио је, што и Христос Господ пре њега књижевником и фарисејем; скривио је слуга, што не хтеде бити бољи господина свога.

Љубио је народ свој, миловао је и ширио свету истину и невечерње видело науке господње.

„Познајте истину — учаше магистар Хус — и истина ће вас ослободити.

„Устајте за слободу, којом вас је Христос Господ ослободио; устајте јуначки, и недајте се под јарам ропства, јер сте на слободу позвани!“ —

У великој школи прашкој Чесима је чешки говорио:

„Не дај се народе чешки; Чеси, браћо, не дајте се!“

Digitized by Google

Ето, то су били тешки греси у очију црне братије, што се облаче „у вреће“ и пепелом мученичким посипљу главе своје — да их види свет .... и не види зло и опако срце у њима.

Ведро небо, ти се не проломи над главама им; хитре муње и ви бесни громи — онемисте у онај пар.

Заман дальне путе путује игуман студенички, потоњи митрополит кијевски Самблаг, да обавести папу и папиће, да су на кривом путу.

Безаконици невасхотеше разумети!

И сажегоше Јана Хуса; праведник пострада на правди и истини...

И халакнуше од радости крштени Турци. Сакупише са гаришта пепео костију мученика Хуса, па га сасуше у воду Рајну — да од Јана ни потрошка нема у народу чешком.

Ханба (срам) их било!

Али Господ их смете, те заборавише да земља и вода само тело прима — а дух живи и по смрти човечијој.

И дух Хусов долети у лепу земљу Чешку; од огња, што сажеже кости Јанове, просуше се варнице чак до Златног-прага. Пожар букну у колиби и палати; распламтише се срца у сокола чешких.

Као некад што устаде у Израиљу Тесвићанин Илија, па покла свештенике безбожнике: тако се и сад дигоше у народу чешком „бојовници Пана (Господа)“ да сатаре црнорисце варалице, дембеле и љенивце — надриучитеље благе вести јеванђеоске....

И удри се ново видело са средовечним мраком — подмлађени соколи са заматорјевшим совуљагама.

И пробуди се лав чешки, и устаде Жишка, и бојак бише љуте таборите.....

Борише се па и уморише!

Бојовници господњи изгибоше од силесије људске; смртни људи од смрти се не отеше.

Али живи дух Хусов; и данданас бдије над потомци Хусоваца — тај анђео им хранитељ.

Малаксали су на западу хришћански фарисеји; издала је снага и римскога „безгрешнога грешника!“

У Чешкој и Моравској не пита више брат брата: ко се како крсти.

Времена се изменила; љута борба о „чашу крви с хлебом“ и о „суви опреснок“ стишала се одавна, одавна....

Али место ње изродила се борба на живот и смрт међу родом и туђином — међу крви и некрви.

Германски измети ради би, да потлаче семе словенско; црни орао устаде на лава чешкога.

Нису црноме орлу доста биле висине од ума и ширине од знања под његовим небом, што се взвисише и раширише, док му Словени работаху са своје неслоге и са непознавања. браће своје и својте — него залепрша крили и над Златним-прагом, над красном земљом Чешком.

Ој Бело-брдо, ој Косово чешко! — — —

„Не дајмо се, не дајмо се“ одјекује данас од крај до крај словенскога света.

Живи, живи дух словенски — живиће до века!

И дух Јана Хуса јавља се са Вишеграда и са Жишкова праунуцима Жишке и Прокопа.

„Не дајмо се, не дајмо се“ одјекује данас од крај до крај лепе земље Чешке.

И „соколи“ и „глаголи“ чешки буде народ свој на све четир стране.

Из пепела мученика Хуса устаје као финик подмлађена слобода.

И устаје народ чешки за слободу; устаје јуначки, и не да се више под јарам ропства — ни буквалног ни умног — јер је на слободу позван.....

И Боже им помози!

А. Сандић.

ПЕВАЛА САМ...

I.

Певала сам мече, ноже,
Убојите џевердаре,
Димишћије крвопије,
Љуте топе и ханџаре.

Певала сам песме своје,
Бојно цвеће, сјајну зору;
Певала сам јаде моје,
Јарко сунце на обзору.

Певала сам горке ваје,
Кад ме они обхрваше,
Певала сам сузе вреле,
Кад ми срце утопише.

Па о ружи, о славују,
О чарима овог света;
Певала сам дању ноћу,
Ој уздаха клета!

Digitized by Google

II.

Од свих суза што их проли
Да се слију све уједно
Потекло би сиње море —
Сиње море, али ледно!

Уздасима, боже свети!
Нема броја ни имена,
Да се нешто сви сакупе,
Дунула би холујина!

Па кад холуј морем пође,
Море би се запенило,
У сред буре те големе,
Срце би се скаменило! —

Да се манем и оканем,
Далеко је сиње море:
Холујино због ом остај,
Ето мени лепше зоре!

Нема суза, нема јада,
А уздаха ни од куда,
Свуда мири, све се смеје
Окићено свуда — свуда!

Престале се сузе лити,
Нема туге, нема више,
Још и сад ми срце пева
Али никад не уздише.

А и што би уздисало;
Та зар није мило злато
Што узаме ово седи?
Ово злато исплакато!

То су руке, то су груди,
То су очи пуне чара;
Ох та то је моје злато,
Што се са мном разговара.

Д Д—ћа.

ДАН ПРЕ...

Приповетка И. С. Тургењева.

(Наставак.)

XXX.

Дан растанка се приближавао. Беше то при крају новембра, последњи рок је истицао. Инсаров беше одавно посвршивао све своје послове, па је горео од жеље, да се што пре из Москве ишчупа. И сам лекар га је журио говорећи: „Вама је нуждан топлији предео, овде се нећете опоравити.“ И Јелену је мучило нестрпљење: њу је убијало бледило мужевљево. Она је често са страхом погледала на промењене црте лица његовог. А на пролетку је и положај њезин у кући родитељској постао по све несносан. Мати је њу међу мртве бројала, а отац је презирао: скори растанак је и њега мучио, но он је мислио да је дужност увређенога оца, скривати своје осећаје, своју слабост. Ана Васиљевна зажели на пролетку да се види с Инсаровом. Крадом га одведоше њојзи. Кад је у собу ступио, не могаше она дуго нити говорити нити га погледати: он седе до наслоњаче њезине, пак

Digitized by Google

са дубоким поштовањем очекиваше да му проговори. Јелена је села с друге стране до матере држећи јој руке. На послетку подиже Ана Васиљевна очи, пак проговори: „бог нека вам суди, Димитрије Никанорићу . . . .“ па ућута; укор се следи на уснама њезиним. — Ви сте болесни примети она живо: — Јелена он ти је болестан!

— Био сам болестан, Ано Васиљевна, одговори Инсаров: — ни сада још нисам сасвим здрав; али се надам да ће ме зрак моје отаџбине сасвим поправити.

— Да . . . . Бугарска! прошапута Ана Васиљевна мислећи: „Боже мој! умирући Бугарин, глас му је шупаљ као из бурета, очи упале, као у самртника, неки скелет од човека, капут му стоји као да је туђ, жут је као смиљ — а она му је жена, она га воли . . . . та то је сан . . . .“ Она се брзо отрже од отих мисли. — Димитрије Никанорићу, морате ли ви . . . . морате ли одлазити одавде?

— Морам, Ано Васиљевна.

Она га плашљиво погледа.

— Ох, Димитрије Никанорићу, не дао вам бог да игда осетите што ја сада осећам . . . . Али ми обећајте да ће те је чувати, волети . . . . а надам се да нећете трпити сиротињу и нужду, док сам ја жива.

Сузе јој загушише глас. Она рашири руке, а Јелена и Инсаров падоше јој на груди.

Освану дан растанка. Уговор беше да се Јелена са родитељима опрости — код куће, а на пут да се крену из стана инсаровљевог, одлазак беше назначен у дванаест сати. Четврт сата пре рока дође Берсењев. Он се надао да ће код Инсарова затећи његове земљаке, који ће га пратити, али су они већ дотле сви отпутовали. У соби беше све приправно; сандук превезан узицом, стајао је на тлу. Берсењев се замислио: много успомена се пробудише у души његовој!

Дванаест сати је избијало, кочијаш је већ ту, а наши „младенци“ се још не указују. На послетку се зачуше журни кораци по степењу, Јелена уђе праћена од Инсарова и Шубина. У ње беху очи исплакане: она је оставила матер лежећу у несвестици; растанак беше врло тежак. Јелена већ од више недеља није видила Берсењева: у последње доба он није долазио к Стаховљевима. И сада му се није надала, пак кад га је видила радосно кликне: „Јесте ли ви! захваљујем вам!“ и с отим му

Digitized by Google

паде око врата; Инсаров га такође загрли. Настаде мучно ћутање. Шта би и могле рећи ове три душе, шта су осећала срца њихова? Шубин је први увидио да ваља прекратити то угушљиво ћутање.

— Састало се опет наше „тројство," проговори он: — и то последњи пут! Покоримо се судбини, сећајмо се из прошлости само доброга, пак почните у име божије нови живот! „Због ом пошли на далеки пут!" запева он, али престаде. Грешно је певати онде, гди лежи самртник, мишљаше он, а у овом тренутку, у овој собици је умирала прошлост, које се он у том тренутку сећао, прошлост људи, који су се ту сакупили. Она је умирала, да се опет на ново препороди . . . . али је ипак умирала.

— Но, Јелена, поче Инсаров, обрнув се жени, — јесмо ли готови? Све је плаћено и сложено. Остаје нам још, да овај сандук снесемо. Хеј, домаћине!

Дође домаћин, пак узе сандук на раме те га брзо снесе по степенима.

— Сада, по руском обичају, ваља сести, рече Инсаров. Сви поседаше: Берсењев седе на стари диван до Јелене. Сви ућуташе; сви се присиљено осмеваху, а нико не би могао рећи од њих рада шта се смеши; свако хтеде по нешто рећи на растанку, а сваки је осећао да не може изрећи оно што му је у души. Први устаде Инсаров, пак, прекрстив се триред, рече: „Остај нам због ом собице наша!"

Зачуше се пољупци, звучни, али хладни, пољупци растанка, пољупци неисказаних жеља, обећања да ће скорим једно другом писати, и последње пола угушене речи . . . .

Јелена је већ седила на колима и беше сва обливена сузама; Инсаров јој брижљиво покриваше ноге ћилимом; Шубин и Берсењев стајаху пред капијом, кад на једаред долетише богате саонице, у којима беху упрегнути лаки ждрепци, из њих искочи Никола Артемевић отресајући снег са јапунџета.

— Хвала богу, кад сам вас још затекао, рече он, и брзо приђе колима. — Ево ти, Јелена, наш последњи родитељски благослов, дода он, нагнувши се ћери и мећући јој око врата иконицу. Она се на ноно заплаче, и стаде му љубити руке, а кочијаш је међутим донео из саоница стакло шампањска вина и три чаше.

— Но, рече Никола Артемевић, — којем су сузе капале на самур-јаку од јапунџета, — морао сам вас испратити . . . . и рећи сретан пут . . . . Он стаде наливати шампањско; свачије руке су дрхтале; пена је ускипила и падала на снег. Никола Ар-

Digitized by Google

темевић узе чашу, а по једну даде Јелени и Инсарову, који је већ седио до жене своје. — Бог вам дао . . . . поче он, ио немогаше говорити — они искапише своје чаше. — Сад вама; господо, рече он обрнув се Шубину и Берсењеву, али у том тренутку ошине кочијаш коње. Никола Артемевић потрчи још поред кола. — Гледај, па нам што пре пиши, рече он испрекиданим гласом. Јелена је промолила главу из кола говорећи: остајте збогом, татице, Андрија Петровићу, Павле Јаковљевићу, збогом сви! збогом остај отаџбино! и она паде у кола натраг. Кочијаш још једарѣд махне бичем, зажвижди; кола зашкрипе, заошијају на десно и — нестадоше.

XXXI.

Беше ведар априлски дан. По широком каналу, који је делио Млетке од уске пруге нанесенога песка, која се зове Лидо, пловила је шиљаста гондола, полако љуљајући се с тога, што је ударала о дугачко весло веслачево. Под ниском стрејицом њеном, на меким кожним јастуцима, сеђаху Јелена и Инсаров.

Црте лица њезиног беху од како је отишла из Москве мало промењене; али израз у њима беше сасвим други: он беше строг и промишљен, и очи су смелије гледале. Читаво тело њезино као да се расцветало, и коса јој, која је сада падала око белога чела и свежих образа њезиних, чињаше се да је лепша и гушћа. Само около усана указиваше се, кад се не осмеваху, једва приметна бора, то беше знак унутрашње, непрестане бриге. Израз лица инсаровљевог беше напротив онај исти пређашњи, али се црте његове силно променише. Он је омршавио, остарио, побледио и згурио се; он је скоро непрекидно кашљуцао, а у упалим очима му блисташе се неки чудновати сјај. На путу из Русије лежао је Инсаров близу два месеца у Бечу, и тек на крају марта дође он са женом у Млетке, отуда се надао прећи преко Задра у Србију и Бугарску, други путеви му беху затворени. Војна је већ букнула около Дунава; Енглеска и Француска су објавиле Русији рат, а све словенске земље су се кретале и приправљале да устану.

Гондола пристаде уз унутрашњи део Лида. Јелена и Инсаров пођоше по уској песковитој стазици, опсађеној младим увелим дрвима (њих сваке године засађују, но дрва се сваке године осуше к мору на спољашњи крај Лида.

Они стадоше ходати по обали. Јадранско море је ваљало пред њима своје мутне, плаве таласе; ови се пенише, шуштаху, на-

Digitized by Google

буjаваху и опадаху остављајући за собом шкољке и одрывке од морске траве.

— Како је ово место тужно! примети Јелена. Но ја се бојим да ће овде бити хладно за тебе; а погодила би за што си баш хтео овамо доћи.

— Хладно! одговори Инсаров, а брзи и горки осмех му прелети преко усана. — Добар ће из мене бити војник, ако се и хладноће бојим. А што сам овамо дошао.... казаћу ти за што. Одавде гледим море, пак ми се чини да сам ближе својој отаџбини. Та она је тамо, дода он показујући руком на исток, од куда овај поветарац пири.

— Можда ће баш тај поветарац дотерати ону лађу, што је ти очекујеш? рече Јелена: — Ено се бели пароброд, неће ли баш тај бити?

Инсаров погледа на море у даљину, куда му Јелена показиваше.

— Рендић нам је обећао да ће за осам дана све удесити, примети он. А на њега се можемо поуздати.... Јеси ли чула, Јелена, дода он одушевљено — гди говоре, да су сиромашни далматински рибари много од свога олова, — од онога што мећу да им привуче удицу на дно морско, — поклонили на танета! Новаца немају, они се само рибом хране; али су драгом вољом жртвовали и своје последње наследство, — пак сада гладују. То је диван народ!

— Aufgepasst! дрекне им иза леђа охоли глас. Зачу се топот коњских ногу, један австриски официр, у суром капутићу и зеленој капи, пројаши мимо њих.... Они се једва уклонише.

Инсаров мрачно погледа за њим.

— Он није крив, проговори Јелена, — та ти знаш, да они у Млеткама немају другог места, гди би коње пројахали.

— Није крив, одговори Инсаров, — али ми је крв узбунио својом дреком, својим брцима, капом, и са целом спољашњошћу својом. Хајд'мо натраг.

— Хајд'мо Димитрије. А овде је и онако хладно. Ти се нисн чувао после твоје болести у Москви, пак си за то одлежао у Бечу. Ваља дакле да пазиш на себе.

Инсаров је ћутао, а горки осмех пређе преко усана му као и пређе.

— Хоћеш ли? настави Јелена: — да се провозамо по каналу гранду. Та ми још нисмо добро ни видили Млетке. А до вече ћемо у позориште: имамо две карте за ложу. Кажу да ће давати нову оперу. Хоћеш ли, да данашњи дан заједно уживамо,

Digitized by Google

заборавићемо на политику, рат, и на све, осећајмо само једно, то јест да живимо, дишемо и мислимо заједно, да смо спојени за навек . . . . Хоћеш ли?

— Кад ти тако хоћеш, Јелена, одговори Инсаров, — то се зна, да и ја хоћу.

— То сам у напред знала, примети Јелена смешећи се. — Хајд'мо, хајд'мо.

Они се врате у гондолу, седоше, да се провозају по каналу гранду.

Ко није видио Млетке у априлу, тај ће тешко моћи себи представити неисказану лепоту те чаробне вароши. Благост и мекост пролетња доликује Млетцима, као сјајно сунце летње дивотној Ђенови, као злато и порфира јесења великом старцу Риму. Млетци ти узбуђују жеље као пролеће; муче и драже ти млађано срце као неко обећање скоре, неизбежне али тајанствене среће. Све је у овој вароши светло, појамно, све застире неки чаробни вео љубавне тишине: све у њој ћути, и све је љубазно . . . . све је у њојзи нежно као у женскиња, нису јој бадава дали име: красуљка. Гомиле двораца и црква стоје лако и чудесно, као складни сан каквог младог бога; има нека загонетка, има нечег чаробног и чудесног у зелено-суром сјају, у свиленом преливању тих немих таласа, у тихом пловљењу гондола, без шумне уличне ларме и лупњаве. „Млетци умиру, Млетци су пусти," говоре вам обично грађани њезини; али можда у њих није било баш те последње чаробности, чаробности коју даје венење у најлепшем цвету, и у победи над свима красотама. Ко њих није видио, тај их не познаје: нити Каналети, ни Гварди — нису кадри били насликати ту сребрну нежност ваздуха, ту одлетајућу и блиску даљину, тај дивни склад нацрта и топећих се дивота. Преживео човек не ваља да путује у Млетке: они ће му бити горки као успомена неиспуњених жеља у првој младости; али је она слатка ономе у ком још ври млађана снага, ко осећа да је сретан; такав нека донесе своју срећу под њихово чаробно небо, пак ма како да му се сјаје, они ће је још већма позлатити непрекидном светлошћу својом.

Гондола, у којој сеђаху Инсаров и Јелена, баш је тихо пловила мимо Riva dei Schiavoni, и дворца дуждева, Пијадзете, и ушла је у велики канал. Са обе стране протезаху се мраморни дворци: они се чињаху као да тихо плове, и да једва дозвољавају пролазећима, да прегледе и појме лепоту њихову. Јелена се осећала врло сретна у томе тренутку: у плаветнилу неба њезиног виђаше се само један тамни облачак — али се и тај уда-

Digitized by Google

љавао: тога дана је Инсарову добро било. Они доплове до округлога свода Ријалта, и врате се натраг. Јелена није хтела ићи да разгледа цркве, бојећи се да не буде у њима Инсарову хладно; но она се опоменула академије dello Belle Arti, пак рече веслару, да их тамо вози. Они брзо обиђу све дворане тога малог музеја. А почем се нису ни задржавали дуго пред сваком сликом: они се из ненада некако необично развеселе. Сада их је почело све забављати. (Деца особито добро познају такве осећаје.) Пред сликом светога Марка Тинторета, који с неба лети, као жаба у воду, пођу Јелени сузе од силна смеја, чему се некакви Енглези, који се ту десише, врло зачудише; а Инсарову се особито допао онај енергични човек широких плећа, у зеленој одежди, који стоји на првом нацрту тицијановог „вознесенија," и подиже руке за мадоном; а мадона — лепа здрава жена, мирно и величаствено тежи к престолу бога оца — она је поразила Инсарова и Јелену; тако исто им се допадала и озбиљна и света икона старца Чима да Конељано. Излазећи из академије погледе се наши младенци стално, а кад наново седоше у гондолу, стискоше смешећи се чврсто руке једно другом. Дођоше у гостионицу, ту дадоше одма себи у своју собу донети ручак. Веселост их и за столом није оставила. Они су се нуткали, пили у здравље својих московских пријатеља. После обеда одоше у позориште.

У позоришту су давали оперу вердијеву — Травијату, која је већ прешла преко свију јевропских позоришта, и за коју по савести рећи можемо да је — застарела. Улогу Вијолете играла је нека незнатна певачица, судећи по хладном примању од стране публике, али она је имала нешто способности. То беше млада црноока девојка, за коју се не би могло рећи ни да је лепа, нити ружна, глас јој не беше раван, и већ мало разбијен: црвена капица покриваше јој косу, хаљина, од изношеног плавог атласа, притискиваше јој прси, грубе шведске рукавице покриваху јој руке до лаката; али и откуда би она, ћи каквог бергамског пастира, и знала како се носе париске камелије! Није знала како ваља кретати се на позорници, али у њезином представљању беше нешто истинитога, без сваке лукаве простоте, а певала је са особито страсним изразом, који је само особина талијанска. Јелена и Инсаров су заједно седили у мрачној ложи, близу позорнице. Вијолета је учинила пријетан утисак на њих.

— Овој сиротој девојци и не тапшу, рече Јелена, — а ја њу хиљаду пута претпостављам каквој охолој знаменитости другога реда, која би се кривила и мазила, а опет за то не би про-

Digitized by Google

извела права утиска. Овој сиротици као да није до шале: гледни она и не гледа на публику.

Инсаров се нагне крају ложе, пак стално погледа Вијолету.

— Да рече он, — она се не шали: мирише на смрт.

Јелена уђута.

Започе се трећа радња. Завеса се подиже . . . . Јелена се трже кад се указа постеља, стакла са лекаријом и застрта лампа . . . . она се опомене скоре прошлости . . . . „А будућност? а садашњост?“ пролети јој кроз главу. Као одговор на притворни кашаљ глумице, зачу се у мирној ложи кашаљ инсаровљев . . . Јелена га крадом погледи, и одма стаде безбрижно и мирно гледати на позорницу; али је њу Инсаров појмио, пак се стаде смешити и помало припевати.

На скоро уђута Инсаров. Глас вијолетин је бивао све лепши и слободнији. Она је одбацила све што је туђе, све што је сувишно, и погодила је праву жицу: а то је ретко, и највећа срећа за уметника! Она је на једаред прешла ону црту, која се неда определити, но иза које живи лепота. — Публика је претрнула, задивила и загледала се. Ружна девојка са разбијеним гласом постаде на једаред чаробна. Глас јој већ не беше разбијен: он је некако ојачао и раздрагао се. Дође „Алфредо;“ вијолетин радосни крик у мало што не изазва у публици ону бујицу задовољства, која се зове у Италији „фанатизмо“, и пред којом је тако ништаво наше северно завевање . . . . Прође тренутак . . . . публика опет уђути. Започе се дујет, најлепше парче из опере, у којем је композитору испало за руком да изрази бесконачну тугу за младошћу узалуд изгубљеном, и последњу борбу очајне и изнемогле љубави. Ту се певачица, занешена и обузета надахнућем општега саучешћа, са сузама уметничке радости у очима, предаде таласу што је дизаше, лице јој се промени и она у очи страшног тренутка смрти која јој се нагло приближиваше запева узвишеним осећањем, молећим гласом: „Lascia mi vivere . . . . morir si giovane;“ (дај ми живити . . . . умирати овакој младој!) тако, да се од бесног тапшања и одушевљене вике читаво позориште затресло.

Јелена је сва охладнила. Она стаде својом руком тражити руку инсаровљеву, и кад је нађе, чврсто је притисне. Он јој се равним начином одазове; али нити она њега нити он њу погледи. И тај притисак руку њихових није више наличио на онај пре неколико часова, којим се они међусобно у гондоли поздравише.

После представе доплове они опет по великом каналу у своју гостионицу. — Већ је наступила светла и тиха ноћ. Они исти

Digitized by Google

дворци излажаху им опет на сусрет али њима се чињаше да су други. Поједине зграде, које беху осветљене месечином, сијаху се као злато, а у тој чаробној светлости као да су ишчезле ситнице и украси над прозорима и чардацима; они су бацали сенке на зграде, окружене провидљивом маглом. Гондоле са својим малим црвеним фењерима, чињаху се као да су још тише пловиле; тајанствено блистаху се њихова челична весла, тајанствено се подизаху и падаху весла над сребрним таласима узмућене воде; овде и онде зачуше се кратки и умерени усклици веслача (од неког времена они више не певају; других никаквих звукова није било. Гостионица, у којој су живили Инсаров и Јелена, налазила се на Riva dei Schiavoni; они изађоше из гондоле, и прођоше неколико пута око пијаце светога Марка, испод сводова, између гомиле народа који се налажаше пред малим кавanама. Необично је пријетно тако ходати са љубљеним створењем, у туђем крају, између туђинаца: све ти се чини прекрасно, и пуно значаја, сваком желиш добра, мира и оне среће, којом ти је душа испуњена. Али се Јелена више није могла безбрижно предавати осећању своје среће: срце њезино беше силно потресено недавним утисцима, оно се не могаше умирити; а Инсаров пролазећи мимо дворца дуждева, показа ћутећи на одушке аустриских топова, које су вириле испод најнижих сводова, пак натуче шешир на очи. Притом је он осећао умор — и погледав последњи пут на цркву св. Марка, и на њезине куле, на којима се на плавом олову запаљиваху знакови фосфорне светлости, пође полагано у свој стан.

Прозори њихове собице гледаху на широки канал, који се ширио од Riva dei Schiavoni до Ијудеке. Управо наспрам њих подизала се танка, висока кула св. Ђорђа; на десно, високо у ваздуху блисташе се златни шар Догане — а најлепша међу црквама, Реденторе Паладија, стајаше накићена, као невеста; на лево се црњаху катарке од лађа, и димњаци парободски; а гди гди су висиле, у пола развијене једрењаче, као велико крило, и њијаху се у ваздуху једва приметно. Инсаров седе до прозора, али му Јелена не даде да се дуго наслађава изгледом: он беше нешто у ватри, а к томе га је спопала нека необична слабост. Она га дакле метне у постељу и поседи до њега, док не заспи, пак онда се врати полагано прозору. Ох каква тиха и умиљата беше та ноћ, каква дубока тишина беше у светломе зраку, тако да свака туга и патња мора умукнути и заспати под отим ведрим небом, и под отим светим и невиним зрацима! „Боже, мишљаше Јелена, на што је смрт, на што ли растанак, болест, и сузе, или на што ова лепота, ово слатко осећање, на што је

Digitized by Google

умиривајућа свест о неком угодном пристаништу, некој непроменљивој обрани и бесмртној заштити? Шта ће рећи ово небо што се осмева и што те благосиља, ова сретна земља што се одмара? Зар је ово само у нама, а је ли ван нас вечни хлад и немост? Зар смо ми заиста само . . . . сами . . . а онде свугди, у свима овим недоступним дубљинама и безднама је све — све туђе? („morir si giovane" зазвуча у души јој . . . .) „Зар је већ доста! Та ја сам била сретна, не само неколико тренутака, и часова, већ читаве дане — не, читаве недеље једно за другим. А с каквим правом? Она се стаде плашити своје среће. „Али ако не можемо тако остати? мишљаше она. Ако нам се то не да без заслуге? Та ја сам била у небу, а ми смо тек сироти грешни људи . . . . Morir si giovane . . . . Ох мрачна слико, удали се! Та није за мене само нуждан живот његов!"

„Али ако је ово — казан, мишљаше она опет, ако ћемо сада тек примити праведну награду за грехе наше? Али моја савест је ћутала, она је и сада мирна, није ли то доказ невиности? Боже, зар смо тако сагрешили! Та зар ћеш нас ти, који си саздао ову ноћ, ово небо, хтети казнити за то, што смо се волели? Пак већ ако смо погрешили, — онда дај му боже, — дај нам обојима часно и славно умрети — онде, на пољима отаџбине његове, а не овде, не у овој глухој собици."

„А туга бедне, самохране матере?" питаше она себе пак се сама забуни, и не нађе одговора на то питање. Сирота Јелена, није знала да се свачија срећа ослања на несрећу другога, да је и користи и угодности нуждна штета и неугодност других као подножје штатуи.

„Рендић!" промумла у сну Инсаров.

Јелена му приђе на прстима пак нагнув се над њиме стаде утирати зној са чела му. Он се још мало промигољи по јастуку пак се опет умири.

Она се наново врати прозору и наново стаде размишљати. Она се поче тешити да нема опасности за Инсарова. Шта више она се застиди од своје слабости. „А зар му није боље, дакле гди је опасност? шапутала је она. Да нисмо данас били у позоришту, неби ми ни наум долазиле такве мисли." У том тренутку види она високо над водом совуљагу, коју је можда рибар поплашио, пак је летила лагано кривудајући, као да је бирала место гди ће се спустити. „Ето, ако она сад полети на ову страну помисли Јелена: „то ће бити добар знак . . . ." Тица се на истом месту обрне, савије крила, — и као устрељена, са

Digitized by Google

тужном виком, паде некуд далеко за мрачну лађу. Јелена се трже, а после се стаде срдити што се поплашила, пак онда и не скидајући хаљине са себе, прилеже на постељу до Инсарова, који је тешко и кратко дисао.

(Свршиће се.)

СРПСКЕ НАРОДНЕ ПЕСМЕ.

Из збирке Владана Арсенијевића

2

Карала мајка Јелену:
„Јелена, ћери рођена,
„Не рани рано на воду,
„Не паши сукње високо,
„Не гази воду дубоко,
„Не носи калпак на криво,
„Ни бело перо на јеро!“ —
Јелена мајку не слуша:
Већ рани рано на воду,
И паше сукње високо,
И гази воду дубоко,
И носи калпак на криво,
И бело перо на јеро. —
На води био пашин син
И с њиме био Протоја.
Беседи њему пашин син:
„Тако ти бога Протоја,
„Чија је оно девојка,
„Што рани рано на воду,
„Што паше сукње високо,
„Што гази воду дубоко,
„Што носи калпак на криво,
„И бело перо на јеро?!“
Говори њему Протоја:
— „И ја је не знам, чија је!“ —
„Како да не знаш, чија је:
„У једну цркву ходите,
„Једним се крстом крстите,
„Једном се богу молите! —
„Та змија је мајци ујела,
„Која ју је лепу родила!“

СТАРА ВИЗАНТИЈА И ЖИВОТ У ЊОЈЗИ.

По дру Јов. Хајнриху Краузу.

II.

О васпитању и настави у старој Византији.

(Свршетак.)

Према неједнаким штудијама које су у младости себи прибавили, виши достојанственици стајаху на различном ступњу образованости. Једни се одликоваху основним знањима, интелигенцијом и вјерним суђењем, а други који су провели младост у сладострасности и беспосличарству, остајаху на ниском ступњу умнога развијања. Али су се ипак и они подизали милошћу и наклоно-

шћу владалачком или околине њихове. Често су се таки људи само особеним више спољашњим него ли духовним својствима подизали на висока мјеста. Та друга својства бијаху окретност, притворност, природна отвореност и рјечитост, допадљиво понашање наспрам великаша вјештином добра друговања, и досјетљивошћу при столовима којом су знали цареве госте о ручку добро забавити и насмијати. Историци спомињу поименце људе, који су не само овим начином долазили до положаја него и друге од себе далеко заслужније обарали.

Нићифор Гргур спомиње по имену некога Века, који је био колико архиђакон код цркве св. Софије и имао службу да документе црквене чува, као узор сувремене учености. Био је то човјек веома паметан, научно изображен и даровит како мало који његова времена. Био је човјек висок, обличја достојанствена, важна и озбиљна. Ни с чим се не могаше упоредити лакоћа његова језика и бујица његова говора. Био је у стању сваку мисао за час расвијетлити и ухватити те развити суштину и језгру дотичнога предмета. Природа га бијаше тако богато окитила сваким душевним својствима, да је свакоме власнику и сваком научнику могао улити најбоље мишљење о себи. Тај Век се у почетку заједно с мноштвом свештенства силом цијеле своје учености, увјерења и енергије противио унијатским тежњама цара Михаила Палеолога, али га цар на пошљетку обрлати за своју ствар, и послије га изабере за патријарха. У тој борби прича се, да је толико гонио супрот цара, да је допао тамнице, и да му је у тамници изнијета збирка доказа за латинску страну, коју он пажљиво проучи и, како веле, тијем се обрлати. У кругу старе јелинске просвјете и науке њему не припада прво мјесто, али што се тиче његова дара, његова оштра разума, силне ријеке његова говора и нарочито темељитих му знања у кругу црквене догматике, чињаху се спрам њега сви остали сувременици као ђачићи. Тако га барем црта Нићифор Гргур. У ондашњој вреви од јереси, догматичних погледа и тумачења била је ученоме свештенику од пријеке потребе основна штудија црквене догматике, а у том су до вриједне науке могли доћи само даровити и на послу поуздани људи. Слабији, у претези највећи дио, држаху се старинскога предања тврдо као плота, и не смијаху се маћи од онога што је на главним саборима као догмат утврђено, јер не бијаху моћни пробити се до свјетлости и чистине кроз замршена догматска питања. Тако су долазили до поштовања они неколики, с тога је њима повјеравана патријаршка столица, и тако је и Век на њу доспио.

Digitized by Google

Научник са свијем другојачије сорте бјеше владика Ђурађ из Кипра, који је владао старом јелинском дикцијом у потпуној сили њезиној, како нико ван њега у оно доба не знадијаше. За то га цар Андроник II. намјести на патријарску столицу, али то не бијаше по вољи зилотима. Знаменити научници ријетко су кад потпомагали прозелитизам. Понајвише би ваљани научници јављали се из манастира, и њихова стаза или би се пењала на патријаршку и владичанску столицу, или би они самоћу манастирске собице и сладост својих штудија претпостављали свему осталом. Међу државним достојанственицима спомиње Нићифор Гргур некога Тодора Метохита, који имаше талентом и високом образованошћу особито одличну кћер, којој је исти Нићифор Гргур својом похвалом лијепо име обезбиједио.

Исти је Метохит имао основних знања у астрономији, и био је вјешт астролог. Ову астрологију, или врачања по звијездама, онда су високо цијенили и уважавали и сами високо образовани људи. Византинци су сви листом вјеровали да појав какве год комете прориче несрећу, макар да кретање небеских тјелеса нема никаква посла са судбинама човјечанским на земљи и макар да оно што случајно бива, не треба ни за какав сталан закон примати.

Међу научно образованим женама заузима без сумње прво мјесто Ана Комнена, често спомињата кћи цара Алексија Комнена, жена Нићифора Бријенија. Барем нам је о њој остављено толико колико за друге није, те их, може бити, за то ни познати не можемо. Даром и својом образованошћу и начитаношћу старих писаца превишавала је све своје сувременице. Међу тим се она већ за то, што се упустила на поље књижевности и политике, више указивала с мушким него ли са женским карактером. Раздражена частољубивост погнала је беше на завјеру против рођенога јој брата цара, и на завјеру прилично махниту. Њен муж је то окренуо тако, да је ствар пропала, чега ради се Ана веома срдила на њ. Да је била мушкобања види се из њеног описивања бојева, гдје дјела витештва и храбрости описује тако живим бојама и гдје се показује веома добро упозната с техничним називањима убојне и тактичке вјештине — као да није жена него човјек који је оно све својим очима гледао. Осим тога радо је описивала лијепе, тјелесно и душевно одличне младиће, дјевојке и жене. Тада јој језик дође цвјетан, богат сликама, и умиљат. Оштроумно је проницала фино плетиво политичкнх сплетака, и да је постала царица, како је рада била, нема сумње да би се на том пољу веома одликовала.

И царске и великашке кћери одгајиване су с особитом бриж-

Digitized by Google

њивошћу. Биле су понајвише под надзором старијих жена, и веома су ријетко излазиле из својих соба. Будући да на југу дјевојачка зрелост раније наступа, веома су се бринули, да моралност заштите. Отуда онако рано заручивање и удавање. Отуда опет и њежна боја, фина бјелоћа и руменило на лицу, јер не бјеше прилике, да би од сунца, ваздуха и вјетра огрубјело. С тога онако потреса горка судбина њежних кћери из одличних кућа цариградских, кад Турци Цариград освојише. Безбројну њежну дјецу и дјевојчице, које може бити никада сунце огријало није, које су једва кад и кад њихни очеви вињали, одвукоше их лагано изван вароши онамо гдје су испред вароши плијен свој чували, еда би се на ново у варош повратили да на ново плијене и робе. Мушкарце везиваху конопцима, а женскиње њиховим марамама и огртачима, на ужас ражњеженим створовима, који су чувани и склањани и од сјенке сваке нечисти и грубоће. Ето тако се дешава, те тиранство потре и немилосрдном ногом смлави час једну час другу уцвјеталу грану људскога живота, без обзира на ране и болове. Страшљиво јадиковање прохуји без успјеха кроз ваздух, као да га никада ни било није.

Знање језика је наравно стајало на ниском ступњу спрам огромних штудија нашега времена; али се већ налазило образованих људи који су знали више језика. Било је тумача који су савршено знали грчки, турски и словенски и који су уза посаобине пошињани. Један рођак цара Јована Комнена знао је и арапски. Батац, војвода Кантакузенов, који га је одбјегао па отишао против њега у службу царици Ани бјеше другујући с Турцима научио турски. Ако је какав владика или прота знао говорити или писати грчки и латински, сматрало се за особиту ученост. Латинске су владике често биле ученије него грчке. Често су научници из Италије долазили у Цариград да тамо живе, и поред све учености, налазили су ипак Цариграђани, да њихово изговарање јелинскога језика није чисто и пријатно.

Стање научне образованости у Цариграду у вријеме Ане Комнене, како она пише, није било одвећ рђаво; шта више било је пошло у полет. Бијаше се већ почело налазити дилетаната у разним струкама који су стали прикупљати поједине струке умјетних дјела и састављати збирке ријеткости природних.

Што се тиче тјелесне снаге византинских младића, о томе не налазимо много; тек видимо, да се није више обраћала старинска љубав и пажња познатој јелинској гимнастици. Истина се у ранијим вијековима помиње један ималац и старјешина гимнастичке дворане, али на томе и остаје, и не видимо да се то узимало у

Digitized by Google

државну заштиту, него је очевидно, да је било просто приватно предузеће. Иначе су се увијек радо вјежбали оружју, јахању, пливању игрању лопте и т. д. Лов је био најважније средство за кретање тијела и најобичније задовољство. Млади Андроник, потоњи цар Андроник III., унук и пошљедник Андроника II., имао је нашљедником мноштво ловачких паса, соколова и других ријетких тица, макар да се на то веома срдио његов дједа. Андроник је био у та задовољства с правом страшћу залуђен, и није се ни мало обзирао на срдњу и јед старога цара који већ бијаше намислио да намјести другога нашљедника, кад се Андроник одметне у Тракију, и подигне војску на старца. На страну младићеву пријећу сви великаши од уплива, Андроник се трећи доиста зацари, а Андроник II. умре у манастиру двије године након тога.

У осталом било је доста људи необичне снаге и величине и међу војводама и међу обичним војницима, и међу државним чиновницима и међу обичним грађанима, а особито међу сељацима, што показује, да се снага тјелесна још из младости вјежбала. Томе је много помагало и често ратовање на суху и на води, које увијек људе отврдне. У старој Византији дакле као год у староме Риму бијаше још једнако војнички стан најзгоднија прилика за вјежбање снаге људске. Али старе грчке гимнастике бијаше нестало, чему много допринесе и то, што се у хришћанству заведе друкчија пристојност, веома различита од грчке. Из свега пак што смо довде гледали може се извести на крају то: да останака старе грчке образованости и просвјете много више налазимо у првим вијековима, и да је јелински начин мишљења касније и у оно мало остатака својих све више уступао назови хришћанском или оном изврнутом начину мишљења који је опскурантизам и незнање створило и који није имао никаква значаја и карактера научнога држећи се мјесто разума изврнуте дијалектике.

Ст. Нов.

ПОДЛИСТАК.

Смрт и лекар.

Енглеска народна приповетка.

Био један момак. Тај је момак дуго време служио код једног човека у северној Енглеској. Овај човек беше врло вешт пивар. Његово пиво беше тако добро, да му равна није било на далеко. На послетку се момку досади служење и он науми да остави пивара и оде па му каже то, а у

Digitized by Google

једно му даде на знање, да он не тражи никакве друге плате до ли једно буренце најбоља пива. Пивар му испуни жељу а он понесе буренце и носио га је дуго са собом, али што га је он дуже носио, то оно све теже бивaше, и тако се он почне обзирати, не би ли кога угледао, који би с њиме пио, да се буренце мало испразни те да буде мало лакше. После дугог времена сусретне он једног старца са великом брадом.

— Помози бог! рече му старац.

— Бог ти добро дао! одговори момак.

— Ако бог да? питаше старац.

— Ево тражим ко би пио са мном, да испразним мало буренце, јер ми је тешко.

— Па ево ја ћу пити с тобом као ма ко други: — рече старац. Ја сам ти путовао бог те пита куд' па сам и уморан и жедан.

— Добро! хајде да пијемо! одговори момак: — али да ми приповедаш одакле ти идеш и ко си ти?

— Ја сам господ и идем с неба.

— Нећу с тобом да пијем, рече момак: — јер ти правиш у свету толику разлику између људи и делиш права тако неједнако, да су једни тако богати а други тако сиромаси. Нећу с' тобом да пијем, и с' отим речима отиде он са својим буренцетом.

Идући тако једну дуж осети он да му је буренце опет отештало; доње му као да се не може маћи с места ако не нађе кога, да пије с њиме те да буде мање пива у бурету. У тај мах сусретне он гадна човека, с лицем пуним бора, који брзо и бесно хођаше.

— Помози бог! рече човек.

— Бог ти помогао! одговори момак.

— Камо идеш? питаше човек.

— Ево тражим ко би пио са мном да испразним мало буренце, јер ми је тешко.

— Па ево ја ћу пити с тобом као ма ко други. Ја сам ти путовао бог те пита куд, па сам и уморан и жедан, рече старац.

— Добро! хајде да пијемо! одговори му момак: — али ми реци ко си ти и одакле идеш?

— Ја сам нечастиви и долазим из пакла. Отуда долазим рече човек.

— Нећу с тобом да пијем, рече момак: — ти само мучиш и кињиш сироте људе а ако се каква несрећа догоди увек се говори да је то твоја погрешка. Нећу с' тобом да пијем!

Тако иђаше он, иђаше све даље и даље пртећи своје буренце на леђима, докле му већ не дотужа, јер му постаде тако тешко, да га не могаше даље носити. Он се почне опет обзирати, не би ли угледао кога, коме би могао пити, да мало испразни буренце. После дугог, дугог вре-

Digitized by Google

мена дође други човек и тај беше тако сух и мршав, да је било чудо како му се нису кости раскламитале.

— Помози бог! рече човек.

— Бог ти помогао! одговори момак.

— Ако бог да? питаше човек.

— Евот ражим ко би пио са мном да испразним буренце, јер ми је тешко.

— Па ево ја ћу пити с тобом као ма ко други! рече човек.

— Хајде, добро! само ми реци какав си ти човек?

— Мене зову смрт! рече човек.

— Ти си мој човек, рече момак: — мило ми је што ћу пити с тобом. И рекав то скине буренце са леђа те наточи пива у чашу.

— Ти си поштен, поуздан човек, јер ти поступаш једнако са свима, са богатима и сиромасима.

Он му напије у здравље а смрт га уверавaше, да није још нигда пила таквога пива; и пошто се она момку јако допала, то се њима омицала чаша за чашом, докле се пиво није умалило те је буренце постало лакше.

На послетку рече смрт: Нисам скоро пио пића, које би ми се толико допало као твоје пиво и не знам шта да ти дадем за то. Он се мало замисли, и онда рече момку, да му се буренце неће никад испразнити ма кол'ко се из њега пило, а пиво његово ће бити лековито, с којим ће моћи лакше излечити болеснике него ма који лекар. Тада рече још човек, када он, момак, ма у коју собу ступи, то ће смрт ту бити па ће му се показати; а за њ ће бити увек сигуран доказ да може са својим пивом болесника излечити, ако види да смрт стоји чело ногу болесникових; ако пак види смрт чело главе, онда неће болесник оздравити; онда га треба оставити смрти.

Момак се прочује по свету, из близа и из далека позиваху га к болесницима и он поможе многима, које држаху већ са изгубљене, те лепо оздравише. Чим је ступио у собу, где је био болесник, и видео, где је смрт стајала, одма је знао шта ће обећати да ли живот или смрт, и прорицање му се увек испунило. Тако се он на скоро обогати и прослави; и када се једном краљу из далеке земље разболе ћерка, позове г он да је лечи. Она беше тако опасно болесна, да се није усудио ни један лекар да је лечи, и тако њему обећају све, што год би искао, ако само спасе живот краљевићки. Када дакле ступи у собу болесничину види он где смрт стоји чело главе њезине; и докле је она ту седела задрема она и климне главом, а у то исто доба осети краљевићка да јој је боље.

— Овде је опасна болест, рече лекар, и по томе што видим, бојим се, да неће оздравити.

Али му рекоше да је спасе, па ма их морало стати земље и краљевства. Тако он опет погледа смрт а она сеђаше још непрестано чело главе

Digitized by Google

Када она опет задрема, даде он слугама знак, да брзо окрену постељу тако, да смрт буде чело ногу болесничних, и у истом тренутку када постељу окренуше, даде лекар краљевићки пива да пије и спасе јој живот.

— Сад си ме преварио, али сада смо намирени.

— Морао сам то чинити, рече лекар, јер би иначе изгубио земљу и краљевство.

— То ти неће много помоћи, рече му смрт: — твоје је време прошло, јер сада си мој.

— Добро, прихвати момак: — што бити мора нека буде, али ћеш ми дати још толико времена да очитам оченаш.

Смрт му то допусти; али он од сад стане добро пазити да не очита оченаша; све је друго пре читао, али оченаш не пређе још преко усана му и он већ мишљаше, да је преварио смрт. Када пак смрт мишљаше да је доста чекала, отиде она једне ноћи у кућу момкову и обеси наспрам постеље му једну велику таблу, на којој беше оченаш написан. Када се момак у јутру пробуди, почне он читати таблу и не пазећи шта је на њој написано, докле не дође до „амин," али онда беше већ доцкан, и таке га смрт ухвати.

Превео С.

Књижевне белешке.

н. У китнастоме нашем приморском Дувровнику пробудила се и опет књижевност. Али је велика разлика између правца садашњега и правца који имаше за класика Гундулића, Палмотића и Ђорђића. Разлика сваколика истиче из покрета којим се пробудила она стара и ова нова радња. Пређе покрет дође из туђине и утицаше на властелу и богаташе, а сад је утицај и покрет из народа и за народ. Познато је нашој публици за лањски зборник „штионице дубровачке", окићен разноврсним стварима. Зборник тај изашао је и за 1868. годину и нама дође у руке ових дана. Изнећемо овде садржај овог зборника. Ово је: I. Урош и мати му Јелена, трагедија Матије Бана; II. Путовање Г Алегретића, Гундулића итд. као ћесарскијех пуномоћника из Беча у Москов г. 1655, превео из рукописа реч. Гундулића П. Франасовић; III. Кита шаљиво-сатиричкијех дубровачкијех пјесама, приопћује Ј. А. Казначић; IV. Шћепан мали како народ о њему приповиједа, скупио и сложио С. Љубиша; V. Неке пјесме Ј. Сундечића; VI. Тужна Јеле, изворна приповијетка М. Водопића; VII. Главосјечење св. Ивана Крститеља, пјесма Николе Бунића Вучићевића — приопћује с пјесниковим животописом Л. Кукуљица; VIII. Најстарија збирка српских народних умотворина — приопћује В. др. Богишић; IX. Јадање Јовово, сложио по св писму Ј. Л. Ђуровић; X. Народне приповијетке, приопћује В. Врчевић; XI. Бој Турака и Москова под Клобу-

Digitized by Google

ком, народна пјесма, приопћује В. Врчевић; XII. Краљица мађарска Марија Терезија, приопћује Л. Кукуљица. Простран овај садржај хвата целих 212 стр. на вел. 8-ни. Види се већ и по насловима колико је разноврстан и важан. Нама је жао што се овде не можемо појединце забавити на саставцима из овога зборника; али знамо, да није наша кривица што то не можемо. Кад ће доспети наша књижевност до редовних књижевних прегледа и критика?! Особито би вредно било пратити драму и приповетку, као родове поезије којима се још смеши препорођена будућност. Тако би у овој и у првој књизи „Дубровника“ ваљало озбиљно критички проценити и пробе у приповедци наших Дубровчана и драме М. Бана, тога „старога човјека“ у политици и хамелеонскег поете ода свима власницима земаљским. Да ли може политички и грађански превртљивац који тргује с људском чашћу, бити ваљан драматик и ваљан песник — питање је колико литерарно толико и психолошко, и требало би да га наша књижевност реши. — Прилози за стару поезију дубровачку врло су забавни у овој књизи. Њима се прикупља све више грађе за велико питање из наше књижевности, које се може поуздано свршити само тачном штудијом целокупне грађе. Јер, по нашем мишљењу, поезија наше нове књижевности имаће особиту судбину. Она бар за сад стоји у потпуном замирању, а ништа јој друго нису ни могли донети најновији таласи културни и научни из западне Европе. Куд ли ће се окренути прослављени поетички дух народа нашега, или је он већ прецветао пролеће своје?!

* Штампарија Николе Стефановића у Београду, јавља, да се у њој може добити прва књига романа: „господар света.“ Овај је роман наставак познатог димаовог романа: „Гроф Монте Христо.“ Не треба више ништа да речемо па да читалац може пресудити, какав је „господар света.“ Опште је познато, да писцу „Монте Христа“ није стало много до мисли, коју износи на видик у романима својим. Он упрегне сву снагу своју, да задовољи једну особину душе човечије, управо слабост њезину, а то је — радозналост. С тога су романи његови пуни ненадних догађаја и обрта, али ћеш заман тражити у њима какве велике мисли, која друштвом креће, заман ћеш тражити ваљане поуке о приликама друштва, у којем особе, што их он описује, своје улоге играју. Пак такав је и овај роман: „господар света,“ с том разликом, што су у њему мане димаових романа још увећане. Овај роман и није управо ништа друго до читав низ изненада. Једна изненада долази за другом, једно чудо за другим, тако, да ако си већ почео књигу учити, пак ако ти је иоле будна машта, не можеш је оставити, докле је до краја не проучиш; а кад си је проучио, пак се запиташ: шта ти је користила? онда тек видиш, да не само да ти није ништа користила, но ти је шкодила, јер си узалуд морио живце прелазећи из једне изненаде у другу. С тога је најбоље и не узимати у руку таку књигу.

Digitized by Google

А ако већ хоћемо да читамо онда је боље читати коју озбиљнију књигу, из које се можемо научити чему корисном и лепом. Овим нећемо да рећемо да смо ми у опште против читања романа. Из ваљаних романа, као што је: „Париз у Америци“ и неки тургењевљеви романи, може човек многу корисну и узвишену науку црпсти, али међу оваке романе не може се ни блису уврстити: „господар света.“ С тога би штампарија Николе Стефановића боље послужила народу своме кад не би издавала романе као што је „господар света,“ јер овај роман нема никакве хране душевне у себи, а ова је нужна нашој чаталачкој публици, нужна као и хлебац насушни!

* Р и с т о М и л и ћ, у Котору, позива на претплату на књигу, у којој мисли штампати око 50 родољубних и лиричних песама, које су већином штампане у „Даници,“ „Орлићу“ и „Далматинском магазину“ и неке друге које још није на јавност износио. Књига ће носити наслов: „С р б о б р а н к а,“ износиће 5 табака а цео чисти добитак намењен је которском певачком друштву „Јединству.“ Цена је књизи 50 новчића или 5 гроша. Скупљачи добивају на десет књига једну на поклон. Претплата траје до Архапђеловадне 8. (20.) новембра о. г. Књига ће се чим буде готова уписницима поштом (per Nachnahme) разаслати. Овај позив родољубивог брата Которанина препоручујемо пажњи нашег читалачког света.

* Ј о в а н С у н д е ч и ћ, на Цетињу, јавља да је из својих многобројних штампаних и нештампаних песама боље и важније изабрао и намерио да их у једној књизи изда. Ова ће књига износити 20—25 ћирилицом красно печатаних табака на великој осмини, У тој збирци находиће се и повећи спевови пишчеви: „В р ш и д б а“ „К р в а в а к о ш у љ а,“ „П е т р о в д а н на Ц е т и њ у“ и друге. Осим тога, поред многих поправака у многим песмама, неће се у овој збирци наћи ни цигла окрњена, или ма који стих извртут, као што се често тако што с овим песмама збивало, за љубав једног или другог параграфа различних штампарских закона. Песме су вишом страном слободне, родољубне и надахнуте духом братске узајамности и саме чисте словенштине. Ко напред положи новце добиће књигу за 1 ф. 20 н. а ко се само предброји ваља ће да плати 1 ф. 50 н., кад књигу у руке добије. Писац јамчи за повратак примљених новаца ако књига не би изашла с тога што би имала мало претплатника. Претплату примају сва умољена наша јавна друштва и народна уредништва, сваки појединн родољуб и сваки пријатељ пишчев. Предбрајање траје до нове године. Дућанска цена повисиће се на 2 ф. а књига ће изаћи најдаље до Ђурђева дне идуће 1870. године.

Мислимо да није нужде препоручивати ове песме нашег честитог Сундечића читалачком свету. Многе од њих су му довољно познате. И$_3$ сваке готово дише онај дух родољубља какав скоро сваког сина српскога из ондашњих крајева испуњује. То је, мислимо, јамство, да ће ова књига што већа одзива наћи.

Digitized by Google

БИВЛИОГРАФИЈА*)

Српске књиге.

СРПСКЕ НАРОДНЕ ПЕСМЕ (женске.) Већином их у Славонији скупио Ђорђе Рајковић. Издала „Матица Српска.“ У Новом Саду. У штампарији Игњата Фукса 1868. Стр. 224. На 16-ни.

ЗВЕЗДА ПРЕХОДНИЦА или Миланъ Обреновићъ IV. Князъ Српскіи. Песма: на данъ рођења пресветлогъ господара и Кнеза Милана Обреновића IV. 10. Августа 1869. год. Спевана Татомиромъ Миловукъ. Парохомъ Породинскимъ. У Београду. Књигопечатньомъ Александра Андрића 1869. На 8-ни 15 стр.

КРИМИНАЛНА БИБЛИОТЕКА знатних кривичних дела из свију европских народности од д-ра права Х. Темме. С немачког превео Аксентије Мијатовић, правник. Садржај: Завера Орсинијева противу Наполеона III. У Земуну. И. К. Сопронова књигопечатња 1869. На 8-ни 473 – 516. стр. Цена 40 новч.

ИКОНОСТАС са кратким описом свију празника наше православне цркве намењен српској дечици. У Београду у државној штампарији 1869. На 8-ни 36 стр.

---

*) Да би ова библиографија што потпунија могла битп, умољавамо лепо све издаватеље и списатеље наше, да би нам љубав имали послати од сваке књиге, коју на свет издаду, по један примерак, или бар потпун и веран наслов сваке књиге. У.

САДРЖАЈ.

Јан Хус. А. Сандић. — Дан пре... Приповетка. И. С. Тургењева. (Наставак.) XXXI. XXXII. — Певала сам... I. II. Песма Д. Д–ћа. Српске Народне песме. Из збирке Владана Арсенијевића. 2 — Стара Византија и живот у њојзи. По дру Јов. Хајнриху Краузу. (Свршетак.) II. О Васпитању и настави у старој Византији. Ст. Нов. — Подлистак: Сирт и лекар. Енглеска народна приповетка. Превео С. — Књижевне белешке. — Библиографија

Издаје: Матица Српска. Уређује: А. Хаџић.

Платонова штампарија у Новоме Саду 1869.

Digitized by Google

Број 27. НОВОМЕ САДУ 30. СЕПТЕМБРА 1869. Год. IV.

МАТИЦА.

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

ИЗЛАЗИ:	ПРЕТПЛАТНА ЦЕНА:
десетог, двадесетог и последњега дана свакога месеца на табаку и по.	на год. 4. ф., на по год. 2. ф. на три мес. 1. ф. Рукописи се не враћају.

КОБНА ЉУБАВ.

(Балада).

I.

Покрај шуме јасенове
Ливада се дала,
Дивно ти је шарни цветом
Красна процветала.

Кроз ливаду кроз зелену
Поточић жубори
Таласе му сребрнасте
Љушкају лахори.

Тишина је свуда глуха
Мрак земљу покрио,
Крвав запад већ је давно
Сунце утопио.

Што л' то миче крај стазице
Што потоку води?
Рекао бих две су сенке
Једна другој ходи.

Стану — ћуте — примичу се —
Више и све више,
Сретоше се, и гле, као
Да се загрлише!

Да л' су ово живе душе
Ил' ноћне авети
Ко не знати, боћ је тавна
Мрак свуда проклети.

Ко би хладни поток пит'о
Можда би му рек'о
Колико је пута жудно
Ове сенке чек'о.

Колико је пута број'о
Слатке уздисаје,
Колико је пута глед'о
Жарке загрљаје.

Ал' је поток валовити
Тешка ћуталица
Да л' би каз'о да су сенке
Станко и Љубица.

Да л' би рек'о да Љубицу
Строга мајка стара
За недрагог силом даје
Љутог Божидара.

Digitized by Google

Али теци поточићу
Кроз то росно цвеће;
Ти знаш љуба погинуће
Ал' недрагог неће.

II.

У тој шуми у зеленој
Јасенови вити
Подигли су снажно грање
У вис страховити.

На гранама бисер роса
Лишће покапала
А у лишћу по где која
Дрема тица мала.

Све је мирно, све је немо,
Нигде душа жива;
Тек по где по што се лишће
Милосно целива.

Ој авети, ој страшила,
Где сте? Шта чекате?
Ево места, ево згоде
Да се проиграте.

Што л' се небо ражљутило
Те месеца крије,
По целоме што л' се своду
Црни облак вије?

Решење је страховито
Строге судбе било;
Због тога се небо плаво
У црно завило.

Гле! како се тамо гоне
Ти пусти облаци,
Те по дешто промоле се
Бледи звезда зраци.

Ал' у шуми [redacted] густој
Шта л' се [redacted] ија
Дальних звезда кад се светлост
На небу зањија?

То је камен са балчака
Оштрога ханџара
То су токе на прсима
Дели Божидара.

Силна га је слутња страшног
Амо догонила
Црна му је нојца црну
Мис'о измамила.

Лик му стао израз злобе
Паклом раздрагане, —
У рукама два пиштоља
Слуге поуздане.

Шта чекате љубазници
Како месец сијне,
Љута ће вам стрела срца
Млада да раскине.

Ал' шта знају заљубљени
Шта им Божо спрема,
Мрак је густи, уста слатка,
Нигде никог нема.

Авај туго, зар већ страшне
Судбе час избија?
Вихар нагло пренуо је
Из сна слатка тија.

Облак прође.... тама мину....
Месец се пробуди....
Два куршума раздераше
Двоје младе груди.

Digitized by Google

Паде С[illegible]ко, дубоко паде,
Авај, кратког века!
Задремаше мртвим сном
У сред загрљаја!

Опет поток тече крајем
Луга мирисава,
Ал' му вода нешто мутна
Мутна и крвава.

III.

Покрај шуме јасенове
Ливада се дала,
И опет је шарним цветом
Красна процветала.

Кроз ливаду, кроз зелену
Поточић жубори,
Таласе му сребрнасте
Љушкају лахори.

Ноћ је опет глуха, нема,
Ветрић једва дише,
Ал' потоку љубазници
Не долазе више.

На састанка месту красном,
Месту миловања,
Два се гроба једва виде
Испод густог грања.

Ал' их тужне давно нико
Походио није,
Виту стазу што туд беше
Махом трава крије.

Свак далеко обилази
То је тужна страна,
Ту је, вале, негда кобна
Љубав закопана.

Милутин И. Стојановић.

ДАН ПРЕ...

Приповетка И. С. Тургењева.

(Свршетак.)

XXXIII.

Када се Инсаров пробудио било је већ касно, он је осећао тешку главобољу, и као што је он сам имао обичај рећи, неку гадну слабост у читавом телу. Али је опет за то устао.

— Је л' долазио Рендић? беше његово прво питање.

— Није још, одговори Јелена, пружајући му последњи број „Osservatora Tricstina", у коме је много писано о рату, о словенским земљама и о кнежевинама. Инсаров стаде читати а она опет кухати каву за њ.... неко закуца на вратима.

„Рендић," помисле обоје, али на то неко проговори руски: „је л слободно?" Јелена и Инсаров погледе једно у друго, а гост, и не дочекав одговора, уђе у собу. То беше кицошки обучен човек, са ситним, оштрим лицем, и очима, што смело гледаху. Он беше весео, као да је добио на лутрији огромну суму новаца или као да је чуо најпријетнију новост.

Digitized by Google

Инсаров се подиже са столице.

— Ви као да ме не познајете, проговори непознати слободно приступајући к њему и љубазно се клањајући Јелени. — Ја сам Лупојаров, опомињете ли ме се из Москве?

— Да, рече Инсаров.

Млад човек, који се називао Лупојаров, блебетао је за време посете врло много о рату, о реформама у Русији, и на послетку при поласку обећа да ће опет скоро доћи.

Измучен том ненадном посетом леже Инсаров на диван. — Ето, рече он погледав жалостиво на Јелену, — ето вам вашег младог нараштаја! Многи се држе и коче међу њима, а у истини су само овакве крешталице као и овај господичић.

Јелена на то није одговорила своме мужу; у том тренутку је њу већма узнемиривала слабост инсаровљева него сав млади нараштај руски . . . . Она седе до њега држећи плетиво у руци. Он је затворио очи и лежао је непокретно, блед и мршав као сенка. Јелена погледа на његове заоштрене црте, на протегнуте руке, пак јој тешки страх притисне срце њезино.

— Дмитрије . . . . поче она.

Он се трже. — Шта је? је ли дошао Рендић?

— Није још . . . . али како се осећаш — ти си у ватри, ти си сасвим болестан, хоћу ли послати по лекара?

— Тебе је тај блебетало поплашио. Није нужно. Ја ћу се мало одморити, пак ће све проћи. А после ручка ћемо се проћи . . . . кудгод.

Прође два сата . . . . Инсаров је још лежао на дивану, али заспати не могаше, премда није отварао очију. Јелена се није макла од њега; она је испустила из руку на крило посао, пак је непокретно седила.

— За што не спаваш? запита га она.

— Почекај мало. — Он узе руку њезину и мете себи под главу. — Ето овако . . . . је добро. Пробуди ме одма чим Рендић дође. Ако он каже, да је лађа приправна, то ћемо одма поћи . . . . Треба све послагати.

— То је одма готово, одговори Јелена.

— Шта је тај човек брбљао о биткама, о Србији, проговори после кратког ћутања Инсаров. — Мора да је све измислио. Али ваља што пре полазати. Не смемо времена губити . . . . Буди приправна.

Инсаров је заспао, све је занемило у соби.

Јелена се наслони лећима на наслоњачу и дуго је гледала у прозор. Време се променило, подигао се ветар. Тешки облаци

Digitized by Google

су брзо долазили, танка катарка се њијала у даљини. Шеталица од старога сата кучкала је тешко и тужно. Јелена заклопи очи. Она читаву ноћ није спавала; пак тако мало по мало и она заспи.

Чудан је сан уснила. Њојзи се чињаше, да се вози по реци Москви са неким непознатим људма. Они ћуте и седе непокретно, нико не весла, чуниħ сам од себе иде. Она гледи, река се нешто шири, обале нестаде — и ево већ пред њоме нема реке, већ неко огромно, усколебано море: велики таласи љуљају чуниħ; а некакав тутањ, неко страшило подиже се са дна морскога; непознати сапутници на једаред поскакаше, стадоше викати и рукама махати . . . . Јелена их на једаред позна: њезин отац је међу њима. Али на мах неки бели вихар налети на таласе . . . . све се обрне, и измеша . . . .

Она се обзире: али као и пре све је наоколо бело; али то је снег, свугде снег. А она већ није више у чуну, него у колима, пак путује из Москве; она није сама: до ње седи неко мало створење, завијено у старо јапунџе. Јелена боље погледи: та то је Ката, њезина сирота другарица. Она се поплаши. Зар она није умрла? мишљаше Јелена.

— Като, камо ми путујемо?

Ката не одговара, но се још боље завија у своје јапунџенце; њојзи је хладно. И Јелени је хладно; она гледи нуз пут: варош се забелила у даљини, кроз снежни прах. Виде се већ високе беле куле, са сребрним главама . . - . Като, Като, та ово је Москва? Није, помисли Јелена, то је Соловецки манастир: у њему имаде много малих ћелија; онде је загушљиво, тесно, — онде је затворен Димитрије. Ја га морам ослободити . . . . На једаред се мрачна зијајућа пропаст створи пред њоме. Кола падају у њу. Ката се смеје. Јелена, Јелена! зачу се глас из провалије.

„Јелена!“ зачу се и на јави у ушима њезиним. Она брзо подиже главу, обрне се и као да се окамени: Инсаров, блед као снег из сна њезиног, подигао се у полак са дивана, пак је гледао са избеченим, страшним очима. Коса му беше по челу расута, усне чудновато отворене. Страх, помешан са некаквим тужним осмехом, изражавао се на његовом ненадно променутом лицу.

— Јелена! изговори он: — ја умирем.

Она цикне, паде на колена и приљуби се прсима његовим.

— Свему је крај, понови Инсаров: — ја умирем . . . . Остај збогом патнице моја! Збогом отаџбино!! . . .

И он паде на диван.

Јелена побеже из собе, пак стаде викати и звати у помоћ,

Digitized by Google

послужитељ отрчи по лекара. Јелена се врати [illegible] падне на Инсарова.

У том тренутку се на собњем прагу указа човек широких плећа, огорео, у дебелом чоханом капуту и углаисаном ниском шеширу на глави. Он застаде упрепашћен.

— Рендић! кликне Јелена — је сте ли ви? Гледните, бога ради, зло је! Шта му је? Боже, боже! Он је јуче шетао, а сад баш је са мном говорио . . . .

Рендић ништа не одговори, но се уклони. Мимо њега се провуче човечуљак с пароком и наочарима: то беше лекар, који је у истој гостионици живио. Он приђе Инсарову.

— Сињора, рече јој он, после неколико тренутака, господин странац је умрьо — il signore forestiere e morto, — од аневризма, спојеног са растројством беле џигерице.

XXXIV.

Други дан, у истој собици, поред прозора, стајао је Рендић; а пред њиме сеђаше Јелена, завијена у црни шал. У суседној собици лежао је Инсаров у сандуку. Јеленино лице било је поплашено и без живота; на челу јој се међу обрвама појавише две боре: од њих јој непомичне очи њене беху све набрекле. На прозору је лежало писмо од Ане Васиљевне. Она је звала своју ћер у Москву, барем на месец дана, тужила се на своју самоћу, на Николу Артемевића, поздрављала је Инсарова, распитивала за његово здравље и молила га, да отпусти жену кући, на месец дана.

Рендић је био Далматинац, са којим се Инсаров упознао још кад је путовао у отаџбину, и којег је опет нашао у Млетцима. То беше суров и груб човек, али смео и одушевљен Словен. Он је презирао Турке и мрзио на Аустријанце.

— Докле ћете ви остати у Млетцима? питаше га Јелена талијански, — а глас јој беше као и лице без сваког живота.

— Само мало, да прегледим и да не паднем у подозрење, пак ћу онда управо у Задар. Али нећу обрадовати ваше земљаке. Њега су одавна очекивали, у њега се уздали.

— У њега се уздали, понови Јелена механично.

— Кад ћете га сахранити? питаше Рендић.

Јелена не одговори одма: — сутра.

— Сутра? то ћу остати; и ја ћу бацити прегрш земље у његов гроб. А ваља и да вам помогнем, ако ме устребате. Али најбоље би било да он легне у словенску земљу.

Digitized by Google

Јелена погледа Рендића.

— Капетану, рече она, — узмите мене с њиме, те нас превезите на другу страну мора, само даље одавде. Је л' то можно?

Рендић се замисли. Можно јесте, али морамо бити опрезни. Морамо имати посла са овдашњим начеоништвом. Али узмимо да ће нам то све за руком поћи, и да ћемо га онде сахранити; али како ћу вас натраг довести?

— Није нужно мене натраг водити.

— Како? Гди ћете ви остати?

— Ја ћу себи већ наћи места: само ме узмите, поведите ме.

Рендић се почеше по потиљку. — Како хоћете, али ћемо имати посла. Сад идем да покушам: а ви ме чекајте, овде ћу бити за два сата.

Он оде. Јелена пређе у другу собу, пак се наслони на дувар, и дуго стајаше као окамењена, али се не могаше молити богу. У души је сама себи пребацивала; али се није усудила питати бога, за што је није поштедио, пожалио и сачувао, за што је казнио са своје висине грех, ако га је било? Сваки је грешан већ за то што живи, и нема на свету таквог мислиоца, или таквог добротвора човечанског, који се узда у силу своје користи, коју је принео, те да се може надати, да он с правом живи. .... Али се Јелена није могла богу молити: она је стајала као окамењена.

Инсаров је умрьо дан пре, а када је прошао други дан по смрти му и када је настала ноћ, отиснуо се широки чун од гостионице, гди су живили Инсаров и Јелена. У чуну је седила Јелена са Рендићем, а у среди је стајао дугачки сандук покривен црном чохом. Они су пловили скоро читав сат и на послетку доплове до мале једрењаче са две катарке, која је бацила котву пристаништу на изласку. Јелена и Рендић уђоше у једрењачу; морнари унесоше сандук. После поноћи се подиже холуја, али је већ рано у јутру иста једрењача пролазила мимо Лида. Тога дана се још једаред подиже холуја, и искусни морепловци су у контоарима „лојдовима" вртили главама, не надајући се доброј вести. Синье море је између Млетака, Трста и далматинског брега, врло опасно.

Три недеље после јелениног одласка из Млетака, добије Ана Васильевна ово писмо:

„Мили моји родитељи, ја се за навек с вама праштам. Нећете ме више видити. Јуче је умрьо Димитрије. Све је умрло за мене. Данас полазим са његовим телом у Задар. Онде ћу га сахранити, а шта ће са мном бити, не знам! Али за мене нема

Digitized by Google

друге отаџбине, осим његове. Онде се спрема ус[redacted] купе се јунаци; а ја идем у милосрдне сестре, пак ћу служити боне и рањенике. Не знам шта ће из мене бити, али знам да ћу верна остати његовој успомени, задатку живота његовог и после смрти његове. Ја сам научила бугарски и српски. Можда ја све ово нећу преживити — у толико боље. Ја сам дошла на крај пропасти, пак морам у њу пасти. Није нас судбина узалуд спојила: ко зна може бити, да сам га ја убила; сад је на њега ред да ме одвуче за собом. Ја сам тражила среће — а наћи ћу, можда, смрт. Али тако је морало бити; види се да је био грех . . . . Али смрт све покрије и измири! — је л' истина? Опростите ми све увреде, које сам вам нанела; ја то нисам хотимице чинила. А да се вратим у Русију — на што? Шта да радим у Русији?

„Примите моје последње пољупце и благослов, и не осуђујте ме. Ј.

Од тога времена прођоше около пет година, и за то време не дође никаква вест о Јелени. Узалудна беху сва писма, распитивање; бадава је и сам Никола Артемевић после утаначеног мира путовао у Млетке и Задар; у Млетцима је дознао оно, што је читаоцу познато, а у Задру никако није могао распитати за Рендића, или за ону лађу, коју је онда најмио. Говорило се да је пре неколико година море после велике холује избацило на брег мртвачки сандук, у којем су нашли мушки труп . . . . али по другим достовернијим извештајима могло се дознати, да тај сандук није избацило на брег море, већ да га је донела и сахранила поред обале једна страна непозната госпа, која је дошла из Млетака; гдикоји су тврдили да су ту исту госпу видили у Херцеговини поред војске која се онда сакупила била; описивали су и њезино одело, које беше црно од пете до главе. Како му драго, али је траг јеленин ишчезао за навек, и нико не зна, је ли још жива, скрива ли се гдигод, или се већ свршила та мала улога живота, је ли се свршила њезина блудња, и је л дошао и на њу ред да умре. Тако то бива, често се човек пробуди, пак се читаво поплашен запита: зар је мени већ тридесет . . . . четрдесет . . . . педесет година? Како ми је брзо живот протекао. Како је скоро смрт дошла! Смрт је налик на рибара, који кад ухвати рибу у своје плетиво, остави је још мало у води: риба још плива, али је већ покривена плетивом, а рибар је извади — кад хоће.

Шта се збило са осталим особама наше приповетке?

Ана Васиљевна је још жива; она је врло остарила од по-

Digitized by Google

следњих [illegible] судбине, јада се много мање, али у толико више тугује. Никола Артемевић је такође остарио и оседио, и, на пословетку још, растао се с Августином Христијановном .... Он сада грди све што је туђе. Кључарка његова, лепа Рускиња од тридесет година, носи свилене хаљине, златне обоце и прстење. Курнатовски, као човек весео и енергичкога карактера, црномањаст и обожавалац умиљатих плавуша, оженио се, узео је Зоју; она га мора слушати, тако да је престала и мислити немачки. Берсењев је у Хајделбергу; онде се учи на државни трошак; он је такође био у Паризу и Берлину, и не губи узалуд време; из њега ће бити способан учитељ. Шубин је у Риму; он се сав посветио своме уметништву, и држе га за једног од најспособнијих младих вајалаца. Строге пуристе кажу за њега, да није доста дубоко проникао стари класички „стил," и броје га међу ђаке из француске школе; од Енглеза и Американаца он добија највише наруџбина. Шубин кад и кад пише Уварy Ивановићу, који се једини ни у чему није променио. Између другог му је Шубин у своме последњем писму ово писао; „опомињете ли се оне ноћи кад смо дознали да се сирота Јелена удала, и кад смо се седећи на вашој постељи разговарали? Сетите се да сам вас онда питао кад ће већ и у нас бити људи? а ви сте рекли: „биће." Ој ви црноземна сило! И сада вас ево опет одавде питам, „из моје лепе даљине": но како сада мислите, Уваре Ивановићу, хоће ли у нас бити људи?"

Увар Ивановић махаше прстима по ваздуху и упре свој непојамни поглед у даљину.

С рускога превела М. Лебедева.

СРПСКЕ НАРОДНЕ ПЕСМЕ.

Из збирке Владана Арсенијевића.

3.

Кад иду по девојку.

Нуз пут трава, пуз пут перуника,
Сви сватови перунику беру,
Само Ранко на њу и не гледи,
Већ он тражи хлада нележана,
И он тражи траве некошене.
И он тражи воде непијене,
Гледала га Јелица кроз пенџер:
„К мени, к мени, млади младожењо!
„У мен' има хлада нележана,
„У мен' има траве некошене,
„У мен' има воде непијене:
„Беле груди хладе нележани,
„Руса коса трава некошена,
„Медна уста вода непијена!"

Digitized by Google

4.

Девојка је чарне очи клела:
Чарне очи, змије вас попиле!
Све видесте, данас не видесте,
Где су Турци робље заробили.
Заробили и одвели робље;
Одвели су брата од сестрице.
Сестра брату тијо беседила:
„Окрени се, мој брате рођени,
„Да ти видим чарне очи твоје,
„Да навезем на рукаве моје!“
Братац сеји тијо одговара:
„Лево вези црно без црвеног,
„Десно вези црвено без црног;
„Како плаче црно за црвеним,
„Тако сеја, која брата нема;
„Како плаче црвено за црним,
„Тако братац, који сеје нема!“

5.

Ловак лове до два мила брата;
Уловише срну и кошуту.
Још к отоме Сосу златокосу.
Млађи братац старијем говори:
„Хајде, брате, ловак да делимо!
„Теби, брате, срна и кошута,
„Мени Соса, мени златна коса;
„Ако ти се право не учини,
„Теби коса, а меника Соса!“

ШТА ЈЕ ТО ИСТОРИЈА ОБРАЗОВАНОСТИ?

У мартовској књизи ваљаногa рускога журнала „Вѣстника Европы“ читасмо као приправу за извјештај о историји образованости (културе) њемачкога писца Хонегера, одговор на горње питање и кратак историјски развитак науке о историји образованости, који нас у толико више привуче к себи што је изложен и згодно и у пристојној дужини за наш свијет. С тога и дајемо овдје пријевод тога чланчића, који ће, држимо, добро доћи сваком ко је рад упознати се с питањем на врх ових врста написаним.

„Историја културе“ или „историја цивилизације“ са свијем је нова наука. Једва јој има неколико десетина година, а већ је заузела важно мјесто у историјској науци и књижевности и не само по својој знатности, него и по интересу који је сусреће од стране читалаца. Сваке године се све већма множи књижевност „културне историје,“ и ријетка је књига која се бави опширнијим периодом народне или свјетске историје, која се у извјесној мјери не прихвата програма и начина културне историје. Први покрет који је повео обрађивању ове нове историчке струке припада прошастоме вијеку, у којему у опће налазимо прави корије многим умним и политичким питањима и покретима нашега доба. Тада су се, на име прошастога вијека, научници и филозофи први пут обратили с особеним интересом к питању о човјечан-

Digitized by Google

ском друштву, о својствима и несавршенствима и о првобитном стању његову, о постанку разних установа човјечанских, и о томе, како се образованост развила у свој садашњи облик. Истина су први одговори на та питања били у опће слаби, у њима се веома много узимало по претпоставци; али је преко свега тога пробуђен интерес за те нове стране историјскога испитивања, и он је стао друкчије кретати историјску науку, стао је показивати јој нове изгледе и будити нова истраживања, која су, по том, мало по мало хоризонат историјске науке раширила до данашње висине његове. Већ је од то доба историја престала бавити се само владаоцима, војнама или поповима, бавити се искључно привилегисаним класама, и почела се обраћати и к другим странама живота и к другим класама, и к народној маси. „Стање," „установе," „науке и умјетности" почињу улазити у круг истраживања, које на скоро по том, огледа да се почне бавити и опћим питањима о човјечанском развићу. Кад је Волтер писао свој оглед „О животу и о духу народа" или Хердер своје „Идеје о философији историје," у основној мисли тих послова већ се налазио заметак оне науке, која се данас тако својски гради под именом историје културе или цивилизације, то јест историје, која ће тежити да изнесе пред нас слику не само политичког и религиозног, него и умног, друштвеног и свакидашњег живота народног, да нам наслика унутрашњи развитак и покрет народни у цијелом склопу његову, а не само у кругу једнога дијелића његова, у кругу привилегисаних класа.

У данашњем се вијеку историјографија раширила толико, колико никада није, и уз то још у правцима веома разноликим. Историја политичких установа, права, религије; истраживања археологијска; истраживања почета у науци о језицима, народним предањима, митологији и обичајима; на пошљетку и геологијска истраживања, која потврђују да је било човјека тако давно како никоме од научника није ни на ум падало, — све је то обогатило науку историјску новим посматрањима и показивало свијету неочекиване пошљетке. Упоредо с тијем се умна философија од почетка овога вијека огледала, да на метафизичким основима склопи систему историјског развитка човјечанског, и макар да те „философије историје" и нијесу достигле своје мете, макар да их је наскоро по том претекло кретање позитивне науке и оне су у науци остале само као успомене, али њима ваља приписати заслугу, да су помогле напретку историјскога знања: оне су биле знатан оглед ради ширења идеје о човјечанској заједници, јер су представљале цијело човјечанство као велики један организам или су

Digitized by Google

му развитак показивале као извршење једне исте, мање то било и метафизичке идеје; оне су помогле, те се установило оно укупно појимање свјетске историје, које се данас гради на поузданијим основима позитивнога знања.

Ваљало би дуго говорити, да се покаже каку је велику промјену, какав готово преврат начинило у историјографији изучење поменутих наука, које стадоше помагати историји резултатима својим. Геологијска истраживања, одмакнув у предалека времена прву епоху саме природе, одмакоше далеко натраг и прво доба човјечанске образованости, и начинише за историју са свијем другу полазну тачку, са које полазећи науци је ваљало ићи путима до то доба потпуно непознатим. Почетком историје поста „јестаствена историја о човјеку . . .“ С друге стране, упоредна наука о језицима откри опет нов извор историјских знања; та наука, коју створи готово један нараштај у врсти ђенијалних њемачких научника, нађе у чињеницама језика могућност, да дозна нешто и о оним периодама народног живота, о којима није остало никакових писмених свједочанства, она потеже, да нам по старим још живим народним скаскама састави процес којим се развише народни појми и поезија. Тим путем историјска проматрања проничу у дубљину унутрашњег живота народног, како то не би било могућно без нове науке. Опширна етнографска истраживања новијега доба прибавише опет гомилу грађе за историјске научне одлуке о разним облицима и ступњима образованости који се налазе на разним крајевима свијета; и н. пр. изучавање живота суврем ених нам дивљака, кадро је да баци већу светлост на првобитну образованост, по томе, што у животу тијех дивљака још можемо да видимо пред собом онаке обичаје и митологијске представе, какве су биле некада и у јевропских народа, и које се без тих живих суврем ених наличних појава не би могле расправити ни митологијском ни археологијском науком. Не говорећи о множини других појединих изучавања, која су таким истим начином ширила и веће дубљине набављала историјском истраживању, нову је силу оно добило напретком природних и економијских наука, изучењем природних погодаба човјечанскога живота и уплива њихова на природу друштва човјечанског. Изучи се уплив климе, мјеста, природних родова, племенских особености и материјалних и економичких животних погодаба човјечанског друштва, и то учини, да се први пут погледа, не би ли се могла историји одредити она широка основа, која је једина у стању начинити од ње истиниту и свестрану слику судбине човјечанскога развића и образованости. То особито раширење проматрања и ис-

Digitized by Google

траживања, водило је на пошљетку к томе, да се и програм саме науке почео мало по мало ширити. Историји се указа нова идеална мета: текући толико нових помоћница у наукама, основаних на позитивном опиту и проматрању, она не хођаше дуље остати као прије голо излагање догађаја, које се објашњавало само више или мање случајним и самовољним опћим поставкама, него се приправљаше да пође новим путем — путем позитивног изучавања, које дотле бијаше својина само природних и математичких, тачних наука. Кад ће она управо ступити на тај пут и колико ће тачности моћи извести у својим одлукама, питање је далеке будућности; — али нема сумње, да се сувремени огледи историчког изучења труде да прибаве историјском изучењу поменуту тачност и позитивност у поставкама и одлукама којом се одликују природне науке.

Ново разумијевање мете и метода историјског показало се и на карактеру самијех историјских послова. У њима почиње заузимати све више и више мјеста историја образованости, онога унутрашњег процеса којим су човјечанство и појединн народи из свога у почетку грубога стања дошли до садашњих облика живота, који су савршенији и многостручнији. Стихија образованости не само да је ушла као неодвојни саставни дио у излагање свјетске историје, него је у пошљедње вријеме почела прикупљати на себе историјски интерес, и истраживања се све већма почињу обртати на онај унутрашњи органички процес, којим се објашњавају спољашњи појави друштвеног и државног живота. Историјски послови, започети у овоме правцу, налазе се већ, као што ми споменусмо, још у прошастоме вијеку — у које се доба с једне стране почиње прикупљање културно-историјске грађе, а с друге стране опажа тежња да се освијетли историјски покрет човјечанства једном основном идејом. „Нова наука“ Вико-а, која се боље прочула истом у новије доба — јавила се још у првој половини 18-ога вијека; године 1750. изађоше књиге Волтерове — „Скраћена историја свијета“ и „Оглед о животу и духу народа.“ Од то доба почиње дуга врста огледа културне историје, писаних с разним сврхама и с разних гледишта, — а нарочито с гледишта нових идеја друге половине осамнаестога вијека. Те огледе писаху на један начин и готово у један мах у њемачкој, француској и инглиској књижевности; наилазимо многобројне и често веома интересне и знатне огледе културне историје под насловима „Историје човјечанства,“ „Историје човјечанскога напретка“ — „друштва,“ „усавршавања“ итд. Таки су на прилику, послови Изелинови (1764.), Хердерове „Идеје за филозофију историје човјечанског рода“ (1785), Мајнерсов „Нацрт историје човјечанства“

(1786); Адама Вајсхаупта „Историја усавршавања човјечанског рода“ (1788), таке књиге од Егерса и Каруса. У инглиској књижевности „Оглед о грађанском друштву“ Фергјусонов, написан у истом смислу, иде још у 1766. годину; у Француској, састав Кондорсетов „Tableau historique des progrés de l' esprit humain“ од 1795 и др. Гледиште свију тих послова у онолико се не слаже са сувременим погледима, у колико у опће научно гледиште онога времена незадовољава сувремена критичка изискивања и гомилу данашњих фактичних знања; али се опет тим пословима не може одрећи заслуга, да су они не мало помогли, да се разјасни шта је задатак и програм историје свијета.

На та се питања обраћао и Лесинг у своме знаменитом чланку „О васпитању човјечанског рода“ (1785); Кант га је обрадио са гледишта своје философије у својим „Идејама за историју свијета са космополитскога гледишта“ (1784) и у „Обновљеном питању, еда ли је човјечански род у непрестаном покрету на боље.“ (1798).

У исти мах је у обичну политичку историју почело улазити све више ситница о унутрашњем стању држава, о животу, управи, о стању образованости итд. Стадоше излазити историје појединих грана живота, као н. пр. у знаменитој књизи Хереновој о трговним одношајима у старом свијету, „Историја трговине“ од Фишера, „Историја градскога живота у средње вијекове“ од Хилмана. А нарочито са гледишта политичкога развића стекоше већу славу књиге Гизо-а „Историја цивилизације у Јевропи“ (1828.) и „Историја цивилизације у Француској.“ Вилхелмо Ваксмут у „Историји јевропскога живота“ (1831) и за тим у „Опћој историји културе“ (1850—52) сакупио је огромну грађу за историју политичких уређења, живота, стања и образованости у народа источних и јевропских од најстаријих до најновијих времена. — Макар да у пошљедној књизи Ваксмутовој и нијесу најновија истраживања, макар да због огромнога мноштва појединости, књига излази налик више на зборник или опширан програм него на прави израд. Са свијем је друге врсте „Опћа културна историја човјечанства,“ труд Густава Клема који је изашао у много свезака (1847). У рукама је Клемовим био у Дрезди богат музеј, у коме су били сви производи културе, што их је год, од нижих до виших ступања, с разних страна и од разних народности; тај етнографски музеј, једна од знаменитости дрезданских, сакупио је Клем кроз много десетина година, и његова је „Културна историја и показала на себи тај правац његове колекторске радљивости. Особиту пажњу обраћа он на спољашње производе и појаве ци-

Digitized by Google

вилизације, и међу осталијем се особито бави око нижих појава цивилизације у дивљих и полудивљих народа.

Живот дивљих народа почео је привлачити на се пажњу истраживалаца већ одавно, и још прошлога вијека је живљење дивљака дало повод питањима о историји цивилизације (књиге Крафта, Штајба, (1766, 1792) у њиховом су садашњем стању још онда налазили првобитну епоху све образованости човјечанске, — као што нас о том збиља и увјеравају најновија тачнија и потпунија истраживања: по томе, што нам живи дивљачки сувремени обичаји почесто показују несумњиве наличности на оне начине живота и умовања, каквима се за садашње образоване народе довијамо по најстаријим митима индојевропских народа. Таки су н. пр. први начини добивања огња и свезане с њим легенде и мити. Путници су прибавили огромно мноштво таке грађе, и у наше се доба тај материјал већ узима у интересно научно обрађивање, н. пр. у трудима њемачких митолога, у књизи Тајлора у дјелу Лобокову о најстаријој образованости, и нарочито у знаменитој Вајцовој „Антропологији народа који живе природним животом.“ Као што видимо по самом наслову, у књизи Вајцовој се узима испитивање нижих ступања образованости управо као питање антропологијско — јер антропологија веже историју образованости с науком о природи човјековој, која се послије старих испитивања Блуменбаховијех и других о човјечанским расама развила нарочито у новије доба, захваљујући знаменитим проналасцима у геологији, археологији и природним наукама. Око двадесте и тридесте године у овој ствари су били чувени трудн Едварса, Причарда; у данашње доба многобројна и знаменита испитивања о ископним старинама о тако названом каменитом и бронзовном вијеку, о грађевинама од плетера и т. д. (Лајел, К. Фогт, Ворсо, Пикте, Тројон, Нилсон и д.) начинише питање о старини човјека најзабавнијим питањем човјечанскога знања.

(Наставиће се.)

ЊИЖЕВНОСТ.

Српска синтакса. За други разред гимназија и реалака у кн. Србији. По Ђ. Даничићу, И. Будману и др. саставио Стојан Новаковић. У Београду у државној штампарији 1869.

Под овим насловом изашла је на свет књижица од Стојана Новаковића. Име само Стојан Новаковић јамчи да је књижица изврсна. Ко је читао његову „Историју српске књижевности“,

Digitized by Google

ко је имао само у рукама његову „Библиографију српску“, ко је прегледао његове чланке, што су у гласницима изалазили, његове преводе и т. д., тај је могао увидети, колико је всћ принео Стојан Новаковић неуморног труда на жртвеник књижевности српске. Ко је његову „Вилу“ пратио за четир године, тај се могао заиста уверити, да после Ђуре Даничића српским језиком најбоље влада Стојан Новаковић. А ко ушчита ову књижицу што је ових дана изашла, тај ће се осведочити, да Стојан Новаковић не само практично најбоље влада српским језиком, него да и науку о српском језику потпуно разуме.

Ђура Даничић издао је српску синтаксу али само један део и то о падежима, и ми очекивамо као озебао сунце и остало од српске синтаксе да Ђура Даничић изда а то је о глаголима и сложеним реченицама. Стојан Новаковић говори у својој српској синтакси и о глаголима и сложеним реченицама и тако је синтакса његова потпуна. Стојан је Новаковић тим одлакшао посао учитељима ћимназија и реалака, што је за ученике саставио целу синтаксу. Ко зна како је тешко за ученике кад немају књиге, па ма како добро да им учитељ предаје том је добро дошла српска синтакса од Ст. Новаковића. Ми препоручујемо, да се у Новосадској ћимназији ова синтакса прими а радићемо на том да се и на карловачкој уведе.

Примећујемо г. Стојану Новаковићу да Ђура Даничић (вид. српски облици друго издање) зове прво прећашње и друго прећашње време што он зове тренутно прећашње и трајно прећашње; код њега што је спрежни и трпни придев, код Даничића је први и други глаголски придев; после место „свршени и несвршени“ стоји у малој синтакси „тренутни и трајни глаголи“ и т. д. Не велим да ово није добро као што назива г. Стојан Новаковић, него није пробитачно, јер у првом разреду морају ученици прво облике Ђ. Даничића учити, па ту се навикну на оно, како Ђ. Даничић назива у својим облицима, с тога је могао г. Стојан Новаковић Ђуре Даничића називе задржати, а и своје додати означивши их знаком заграде.

На послетку препоручујемо сваком Србину ову књижицу, који хоће темељно српски језик да учи.

У Карловцима.

Јован Живановић.

Digitized by Google

ПОДЛИСТАК.

Је ли била шала?

Приповетка једног енглеског лекара.

Док бејасмо у школи није прошао ни један дан а да нисмо шалу збијали. Било нам је у души да један другог „надмудрујемо“ и варамо. Па не само један другог него и професоре, непознате људе, чак и животиње. Шале ђачке су опште познате па није нужно да их понављам. Час смо затварали краву у спаваћу собу професорову, час гуске у сто, за којим пише; час смо опет бацали стари, мастан шешир у кавени лонац, да би само разједили кухарицу, и тако смо ти на разни начин људе „вукли за нос.“ Чињаше нам се да је живот несносан без шале, и многи од нас задржаше ту навику и онда када ступише у живот. С њоме и са својом дипломом отидем и ја у једну од удаљених западних насеобина и ту се станим као лекар и, кад год ми се дала прилика, увек сам повлађивао тој својој слабости не распитујући на чији рачун то бива.

Истина да ми то навуче неколико непријатеља, али грађани западних држава, који јако воле шалу, ништа не опраштају тако лако као њу; и можда сам баш том погрешком својом популарност своју увећао. Наравно да су и мени враћали мило за драго. Тако ме позиваху у најбурнијој ноћи опасном болеснику, кога и не беше; час сам опет падао преко узица, које ми ноћу на пут везиваху, и када једнога вечера хтедох у постељу лећи, нађем у њојзи једно медвече, али моја пословица беше „мило за драго“ па с тога нисам ником замерао, који се хтеде на мој рачун насмејати. Ја бејах у оно доба још млад деран, живе нарави, гвоздена здравља и имадох апетита као оно медвече, које ми у постељу метуше.

У толико сам се само могао извинити, што донде никада писам трпео ни духовна ни телесна бола, дакле нисам ни могао имати појма о њему.

Никада нисам био веселији нити сам икада осећао да ми је тако добро око срца као онога вечера када сам госпођицу Пирсонову из друштва једног отпратио кући и, учинивши то, пошао својој кући звиждучући једну песму.

Месец беше пун и тако сјајан како само може месец бити; небо се тако плавило као у по дана, цела околина беше тако лепа да се не да описати. Ја мишљах много о госпођици Пирсоновој, најлепшој девојци у целој околини, и помишљајући на своју будућност, зиђах куле по ваздуху, које се да богме никад не обистините; јер госпођица Пирсонова, но то је жалосна прича, коју нећу да приповедам — у кратко ја зиђах куле по ваздуху звиждучући и идући у напред, када у једаред изађе преда ме млад, грдосан човек; он дође тако из непада као да је из земље

Digitized by Google

поникао. Беше сав одрпан и пружи своју снажну руку хотећи тиме да ме заустави.

Нисам био кукавица, али и нехотице се машим за пиштољ, који ми беше за појасом — као лекару беше ми оружје за онај дивљи крај нужно. Ја застанем чекајући шта ће да буде.

Међутим не беше ништа. Човек, који преда мном стајаше, запита ме кратко, набусито, ирским наречијем:

— Где је Ливериц? Покажите ми пут, који тамо води. Хоћете ли?

Ми бејасмо скоро у Ливерицу, чија четир сокака и раштркане куће само неколико корака на десно лежаху и са школом почињаху. Да је овај човек учтив био, пак да ме је лепо замолио, ја би му био рекао; али с тога што беше неотесан и с тога што изгледаше чудновато, смешно, не могох се уздржати да се не пошалим с њиме онако исто као кад беја још мали ђачић.

— Ливериц? повичем ја: — до врага, та ви сте помели пута. Идите од прилике двадесет минута на лево, пређите преко моста и онда идите правце докле не дођете камо ваља.

— Је ли тај пут дугачак?

— Два или три сахата! одговорим ја.

Он не чекаше даље но готово дречећи стане све даље трчати од Ливерица. Тада ми пројури мисао кроз главу, да он можда има хитна посла, или да га моја шала може бацити у опасност. Ова мисао ми загрчаваше моју шалу. Ја станем викати за њим али он ме не чу. Не би га никако могао стићи, а и да сам могао можда би ми овај опасни човек вратио жао за срамоту. Ја дакле наставим свој ход стидећи се сам од себе што сам тако радио и, дошавши кући, запалим лампу, подстакнем ватру у пећи и тада се посадим да попушим коју смотку и да мислим.

Покушао сам да једино мислимо госпођици Пирсоновој али гадни Ирац ми увек излажаше пред очи. Сирома човек је сигурно већ отишао бог зна камо, па се где год заглибио у баровитом крају с оне стране моста. Има тамо места, где може лако изгубити живот. Ако он ту погине ко ће онда бити крив томе?

Ово ме питање јако узнемири. Не могох се никако смирити. Корачао сам горе доле по соби а све ме је већма обузимао неки страх, што сам послао оног сиротана рђавим путем. Најпосле зграбим књигу и покушам да читам. То ми најпосле пође за руком. Задубим се у једног од својих најмилијих писаца пак заборавим на све. Тако прођоше неколико сахата у дугој зимњој ноћи и, када настаде четврти сахат у јутру, зачу се на једанпут лупњава на мојим вратима. То не беше ништа необично. Ја похитам, да отворим врата и угледам блатнавог, задуваног човека, који ми тужним гласом повиче:

— Тако вам бога, реците ми, живи ли овде лекар? Је ли код куће?

Digitized by Google

То беше човек, кога сам ја рђаво упутио. Глас ми застане у грлу. Једва једвице могох му одговорити:

— Јесте, ја сам лекар.

— Могао сам још пре неколико сахата бити овде, рече човек: — чини ми се да је неколико година протекло од оно доба од како ме неки нитков рђаво упути. Али га моја клетва неће мимоићи. Жена ми је бона пребона — можда је сада већ мртва. Хоћете ли ићи са мном или нећете —

— Хоћу, рекох ја: — где је она?

Он ми рече где је.

— Одма ћу упрегнути коње у двоколице, рекох му ја: — брже ћемо отићи. Ода шта боли је?

Он ми приповеди. То беше случај, у ком закашњавање смрт доносаше. Крв ми се следи у жилама. Је ли ме познао овај човек? Зна ли да сам ја крив закашњењу? Те мисли ме сасвим утукоше. Једва се могох с места мицати. Руке ми дрхтаху и ам ми испадаше из руку. На послетку упрегнем коња и намигнем човеку да седне поред мене и онда се кренемо. Он ме и не гледаше већ овда онда изушћиваше страшне псовке.

— Нитков! гадни нитков! Ако ми умре жена, онда га очекује крвава смрт! Проклет био! Бог га убио што ме онако рђаво упути!

Ми се возисмо у највећем трку. Месец је био заишао. Само звезде просијаваху кроз помрчину ноћну. Он ми покаже у даљини црвен прамен од светлости.

— То је светионик на прозору. Ја га тамо поставих, да нам светли. Хтео би знати шта је мислила за ово неколико сахата о мени, или је можда са свим престала мислити. Проклет био нитков један! Ако је умрла онда ћу га убити као пса па ма ми душа не видела раја!

Ја га погледам и видим како је, док то говораше, испод хаљине извадио пиштољ па га огледао. Учини ми се да ме гледа очима тигарским, али ја иђах даље. Најпосле дођемо до колибе, на које прозору светионик светљаше. Ја скочим из двоколица и похитам у колибу. Ту угледам жену једну, где лежи у сиротној постељи. Очи јој беху затворене, лице бледо, разбарушена коса јој падаше на плећа. У лицу јој беше тако мало живота, да ме поче остављати сва нада. Муж јој клекне дивљом дреком поред постеље. Тада ће ме он запитати:

— Је ли умрла?

Ја одговорим: није.

Одговор беше истинит али за неколико тренутака можда му нећу моћи тако одговорити. Он баци дивљи поглед на ме и рече:

Digitized by Google

— Лекару! човек, који ме је рђаво упутио, нека се моли богу за њу. Ако умре онда га ме спасе нико, јер он је њу убио.

— Ја ћу покушати да јој спасем живот ако узмогу, рекох ја: — молите се богу у место што псујете. Псујте доцније, ако хоћете, али сада помислите на своју жену и молите се богу.

— То је истина промрмља он: — јесте, сада ћу се молити а после —

Он застане а на лицу му беше претња изражена, онда клекне поред постеље, згрaби бројанице по свој прилици женине, које беху од црна стаклена бисера — и поче да мрмља своју молитву. У исто доба сам се и ја молио — али ћутке — да ми вечна сила испошље помоћи, вештине и знања које би даље допирало но што га научих у колеџији. Када сам погледао на занемарену и пола мртву жену преда мноме, то ми дође као да слушам пребацивања и убилачку грижу савести. Ја осећах, да сам, ако је не спасем, ја кривац смрти њезиној, јер они сахати, који беху с' моје кривице изгубљени, ускорише јој смрт.

Време пролажаше. Часи одмицаху, али их ја не могох бројати, јер ми беху горки прегорки. Не знам рећи, шта сам чинио. Као кроз сан се тога опомињем; али то знадем, да сам, када јутро освану, клекнуо и скрштеним рукама благодарио богу, што моја лакоумна шала не донесе смрт сиротој жени, која сада сасвим мирно и ван сваке опасности на свом подглавку лежаше.

Знао сам у једно да сам и свој живот спасао као и то да ме је тај човек упознао када смо се кући његовој возили; али на своју част могу тврдити, да је то за ме било од нузгредне важности.

Ја дадем човеку том нужна упутства и понудим му потпору али је он љутито одбије: — ја нисам просијак, рече он: — ја ћу вам платити за вашу посету.

Ја погледам збуњено на њ: — да ми платите што сам спасао живот овој жени? запитам ја: — ви сигурно још више што знате.

Наши се погледи сукобише. Он климне главом: — јесте, рече он: — видим, да знате е сам вас упознао. Видите ли овај пиштољ, лекару, тај беше за вас приправљен. Да је она умрла, не би ме ни вешала задржала, да вам животу не учиним краја. То је била крупна шала. Али ви сте је спасли пак сада вам је живот сигуран. Али да је умрла!

Не могох му ништа одговорити. Савест ме је љуто гризла. Ја одем из ове куће и похитам кући. Не знам како сам дошао до куће и како сам легао у постељу, али само то знадем да сам морао неколико недеља одлежати. Узбуђење беше тако велико, да сам од њега добио запаљење мозга. После ми приповедаху да сам у свом бунилу чудне ствари говорио. Најчешће сам сусретао смрт па сам се трудио да је на рђав пут

Digitized by Google

наведем. На послетку ме остави грозница и, премда је од оног доба прошло већ скоро четрдесет година, то ипак могу доиста казати, да више никад нисам покушавао да и најневинију шалу збијам са људима. Искуство, које задобих оне несретне ноћи, излечило ме је са свим од оте слабости.

Превео С.

Књижевне белешке.

* Омладина српска, која је ове године држала своју четврту скупштину у великој Кикинди, донела је на њојзи између осталих закључака један, који може бити од благотворних последица по цео народ српски. Она је наиме закључила да издаје лист један под именом: „Млада Србадија.“ Овај орган уједињене омладине српске, имао би „као и сви органи јавне истине обављати у народу нашем онај посао, који срце у човечијем телу обавља. Они (органи јавне истине) једини могу послужити као огњиште, где ће се умне и моралне силе са свију крајева и делова народа прикупљати, уједињавати, уједињењем снажити, па оснажене опет на све крајеве народа управљати, да би у свима деловима живот снажиле и народну целину у горостаној величини њеној уздизале. Својим уједињењем омладина српска означила је природни правац за развитак народне снаге. Али да би се тим правцем стално напред могло корачати нуждан је орган јавне истине, у који би цела омладина српска заложила снагу и част своју, орган, који би имао тако широку основу да може прикупити и ујединити у себи све здраве умне и моралне силе Српства.“ Лист „Млада Србадија“ излагаће: 1.) Историјски развитак и савремени значај и правац наука. 2.) Што се сматра у којој науци као нерешено питање и шта се све предузима да се реше та питања. 3.) Шта је у свету у опште и у Срба посебице учињено, шта се чини и шта још остаје да се учини за јавну просвету и за примену наука на потребе, на радњу и живот друштвени и човечански. Пољској привреди, занатима, трговини привреди посветиће се особито место у листу омладине српске. Лист „Млада Србадија“ доносиће даље: 6.) Чланке и дописе о свему, што се предузима и догађа на пољу народног и људског напретка; о свему, што пречи пут и смета, као и о свему, што иде на олакшицу слободном развитку и напретку народа и света. 8) Поучне и забавне саставке и преводе, удешене према потребама нашег народног живота. 8.) Преглед свију савремених догађаја на међународном пољу, што је вредно и нужно, да и Срби за то знају. 9.) Кратке белешке о свему што се изумело и пронашло за олакшицу и усавршење народне привреде и општег живота. 10.) Извештаје о скупштини уједињене омладине српске, о радњи годишњег одбора омладинског и о радњи разних стручних друштава српских, која се осни-

Digitized by Google

вају на одлукама уједињене омладине српске. 11.) Лист „Млада Србадија“ служиће и као орган уједињених трговаца и као орган уједињених певача српских дотле, док се за те заједнице нарочити органи не оснују. 12.) Народне школе и народна позоришта биће предмет особитој брizи у листу омладине српске. Уређење школа, као и сваку школску књигу и свако ново позоришно дело и претставу проматраће и оцењиваће „Млада Србадија.“

Цена листу износиће: на годину 5 Ф. а. вр. или 50 гр. чарш. на 6 месеца 2 Ф. 50 н. а. в. или 25 гр. чарш. Нужно је хиљаду и двеста претплатника пак да „Млада Србадија“ света угледа, и да сваког месеца у свескама од 6 табака излази. Чим се покупи од претплате толико да „Млада Србадија“ може излазити, годишњи ће одбор одмах приступити издавању листа. Састави и преводи за које годишњи одбор нађе, да се у „Младој Србадији“ могу печатати, награђиваће се по овом размеру: Преводи у прози или у стиховима од 10 до 20 Ф. а. в. по табаку; изворни саставци у прози или у стиховима од 15 до 50 Ф. а. в. по табаку. Родољубиви писци позивају се да одмах шаљу своје рукописе како се ни часа не би почасило, него да се одмах почне издавати лист чим материјална средства допусте. Писма са новцима као и друга и све што је за „Младу Србадију“ опредељено, нека се шаљу или годишњем одбору уједињене омладине српске у Нови Сад или на име његовог председника Антонија Хаџића уредника „Матице.“

Ми од наше стране најтоплије препоручујемо овај нови подузетак уједињене омладине српске пажњи нашега света што чита. Нема ваљда никога, који иоле разбира за научни и сваковрсни напредак народа нашег а да не би увидео, колико нам је нуждан лист један, који би обухватио оволико грана духовне радње народа нашег. „Млада Србадија“ био би први лист српски, који с тако огромним програмом на свет излази. Досадањи листови као што је „Матица“ и др. били су посвећени једино „забави и књижевности.“ Њихов дакле и није био задатак да разнолике струке научне заступају и ако је у њима била ова или она грана обделавана то је било више с тога што ми до сад не имадосмо строго научног листа, коме би поглавита цел била да доноси научне расправе из разних струка знаности људске; и кад год је то чињено, чињено је уском позиву једног забавног листа. Ми се дакле само радовати можемо што се омладина српска подухватила да оснуни давнашњу празнину на књижевном пољу нашем, и докле „Млада Србадија“ силе своје више строгој науци посвећивала буде, „Матица“ ће се трудити, да од сад пажњу своју више забави обрати, како би могла бити оно, што управо треба да буде, а то је чисто забаван лист. А да „Млада Србадија“ буде достојна програму и позиву своме, нужно је да сво младо Српство прегне духом, те да се пође једанпут путем, којим је давна поћи ваљало, да се Српство почне при-

Digitized by Google

мицати узору своме: слободи и уједињењу свеколиког тела народног. Никада није ваљда још била част и име писаца српских толико у искушењу као овога пута, треба дакле да прионе сваки, који иоле осећа снаге у себи, да почнемо једаред остваривати сне, које вековима сневамо. Дела омладино! Hic Rhodus hic salta! Који претплатом, који мањим новчаним прилогом, који пером, али сваки Србин треба да припомогне овом подузетку, јер сваки Србин спада у омладину. Овде не треба да нас раздељују преграде, које иначе у животу постоје, овде треба да прионемо сви, и старо и младо и мушко и женско, како би нам образ био светао на дивану, и како би делом доказали, е смо достојни, да се ухватимо у оно велико коло, које је млада Јевроиа у велико већ на полу напретка и образованости људске повела!

* Др. Стеван Павловић позива на претплату на књигу: „Српски народни сабор," држан у Карловцима месеца јуна и јула 1869. У овој књизи „описао је писац, као очевидац, како расправу саборску тако и посланичке зборове и насликао је дух како расправе тако и зборова колико је могуће верно." Књига је подељена овако: 1. Приступ. Овде се у главном нацртају описују догађаји народа српског одкако је прешао на ову страну и карактерише обличје сабора народног. 2.) Расправа саборска са зборовима посланичким. Само име каже шта се овде описује. Али се описују и друге ствари, које значај расправа и зборова па и целог сабора боље тумаче. Књига ће изнети преко 15 штампаних табака а стајаће 1. ф. у банкама а. в. или у другом новцу по ажију. Ко не пошље новце напред томе ће се књиге послати по наплати (per Nachnahme) кад буду готове. Како је ово први самоуправни сабор народни, то се писац нада, да ће ова књига мила бити сваком Србину, у толико више, што ће боље моћи разумети и радњу сабора што први долази. Писац се потрудио у једно, да му књига буде написана просто и по сваког Србина разумљиво. Ко скупи десет књига добива једанаесту на дар.

Мислимо да није нужде препоручивати ово дело нашем читалачком свету. Свака српска кућа, која се интересује за најважнију установу у црквенонародном животу нашем, за сабор народни, ваља да набави ову књигу, у којој су описани догађаји на последњем нашем народном сабору, који је био од велике важности и значаја по нас, јер је на њему свест народа први пут нашла онолико представника својих, колико нигда досад не имадосмо, и то таких представника, за које би нам и други напреднији народи завидели. Сваки Србин дакле треба да набави ово дело па да га сачува потомцима својим, нека виде, да су имали предака, којих се неће стидети ни најпознија колена!

* Др. Јован Суботић оглашује да је науман издавати политични лист под насловом: „Народ."

Digitized by Google

ПОЗИВ НА ПРЕТПЛАТУ.

Овим бројем навршује се трећа овогодишња четврт „Матици.“ Ми смо до сад чинили што смо могли, да наш лист одговори задатку своме, и мислимо да је у њему достојно заступљена била „Књижевност и забава“ српска као што наслов листа изискиваше. Што смо доносили и расправе из појединих строго научних струка почињасмо с тога, што до сад не беше листа, који би посвећен био чистој науци и њеним разноликим гранама. Сада кад ће омладина српска издавати „Младу Србадију,“ мислимо, да ћемо боље испунити позив свој ако удесимо лист наш тако да буде што је више можно з а б а в а н. Према томе молимо сваког брата Србина, који би нас хтео у радњи нашој потпомагати да се обазре на ову нашу намеру те да нам шаље погдавито састављака, који у забаву засецају. Да ће наш лист ову грану књижевности наше и од сад и то у већем размеру неговати, нека је јамство прошлост му и она браћа наша, која су нам обећала, да ће нас у овом нашем правцу и од сад својски потпомагати.

Цена је листу 4 ф. а. в. на годину.

Претплатни новци молимо да се пошљу благајници „Матице српске у Нови Сад. За Србију прима претплату и књижара В. Валожића у Београду.

Чланци, који у „Матици“ изађу, награђују се, али тек онда, ако писци, који за своје састављке награде траже, ту жељу своју одмах при шиљању својих састављака изјаве. Награде досуђује књижевни одбор али ће од сад један део награде уредник и надзорници листа, које ће књижевни одбор бирати, на жељу писца, издавати му и прештампања састављка му, само ако овај буде такав да на-граду заслужује и да буде одређен за штампање.

Овом приликом молимо у једно и све дужнике наше, да нам што пре плате дугове. **Уредништво „Матице.“**

САДРЖАЈ.

Кобна љубав. — Дан пре... (Свршетак.) — Српске народне песме. — Шта је то историја образованости? — Подлистак: Је ли била шала? Књижевне белешке. — Позив на претплату.

Издаје: Матица Српска. Уређује: А. Хаџић.

Платонова штампарија у Новоме Саду 1869.

Digitized by Google

Број 28. у новоме саду, 10. октобра 1869. Год. IV.

МАТИЦА.

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

ИЗЛАЗИ: десетог, двадесетог и последњога дана свакога месеца на табаку и по.

ПРЕТПЛАТНА ЦЕНА: на год. 4. ф., на по год. 2. ф. на три мес. 1. ф. Рукописи се не враћају.

УТИЦАЈ ЖЕНСКИЈЕХ НА НАПРЕДАК ЗНАНОСТИ.

(По Беклу.)

Ми видимо, да свакијем даном све већи и већи утицај женске имају. Свакијем даном све већма себи пут прокрчују. Данас и женске васпитавају дјецу, данас се и женске појављују на пољу књижевном и једном ријечју на све стране све већу и већу важност задобијају него што су је икад имале. Ово је једна од онијех особина којом се данашња образованост одликује и која нам показује грдну разлику између најнапреднијих народа садашњега времена и напреднијех народа старога времена. Жене најславнијих народа старога доба не играше никакву улогу. Најсјајнији споменик римске државе, најскупоценији поклон што је Рим потоњем свијету у наслеђство оставио, јест наука о праву. То је велика хармонична савршеном вјештином израђена система, којој садањи народи захваљују на најчистијим појмовима грађанскога права. Али овај вјечити споменик човјечанскога оштроумља грдну неправду чини женскима, јер један велики књижевник вели, који је о овом законику писао, да по истом законику жене су сматране не као лица него као ствари. А тако исто и Грци нијесу боље сматрали женскијех од Римљана. У мјесто да су их смастрали као своје сапутнице и другове, а они их сматраху за играчку. С тога женске код Грка врло мали су утицај имале на развитак грчке образованости.

Данас утицај женскијех корача упоредо с растењем образованости. Али упоредимо ли описање грчкога живота у Омиру с онијем, што Платон и његови сувременици описују, то ћемо се увјерити о противном. Омир од Платона живио је најмање прије

Digitized by Google

четир вијека; а за та четир вијека знатно су коракнули Грци у вјештини и у разнијем гранама спекулативне и практичне знаности. С тијем напредовањем грчке образованости нијесу женске код Грка напоредо корачале, јер налазимо, да је њихов утицај мањи био за времена платонова, него што је за старога и суровога доба омирова. Ова чињеница освјетљује питање ово гледом времена, а ово што долази осијетлиће гледом мјеста. У Спарти су женске већега утицаја имале него у Атини ма да су Спартанци били сурови и без знања а Атињани образовани и пуни знања. Интересантан би био предмет истраживати узроке ове недошљедности. За сад је доста, да кажемо да су знамените образованости старога вијека за то пропале, што нијесу у свијем својим дијеловима напредовале, те су жртвовале поједине своје честице да би напредак другијех осигурале. Данас пак у јевропском друштву таквога се примјера не може наћи.

Запитајмо сад какав утицај имадоше женске на ово друштво, па ћемо видјети, да је њихов утицај био од велике користи. Он је учинио да живот није са свијем практичан и саможив, он је уталожио жестину људску и људске обичаје од њихове суровости очистио.

Ово је утицај што имадоше женске на опће друштвене интересе; али запитајмо сад, какав је утицај њихов на напредак знаности?

Ако хоћемо истину да говоримо, то морамо признати, да никаквога великога дјела, што би на човјечанство од великога уплива било, нијесу женске створиле. У пјесништву, музици итд. свугдје што је најбоље то су све људи створили и још ни једна жена није дошла до каквога изналаска, који би епоху учинио у аналима духа човјечанскога. Ово су чињенице што се не могу опровргнути, из којих су ваљани писци закључке изводили, да се женске не могу духом узвисити као људи, да је њихов положај скопчан с практичким и кућевнијем животом и да не могу нити посреднога нити непосреднога утицаја имати на напредак знаности; па на пошљетку ако би и хтеле женске каквога утицаја да имају на напредак знаности, тијем би не само своју цијел промашиле, него би и поље својега кориснога дјеловања оштетиле.

Овај је закључак погрјешан у теорији, а шкодљив у пракси и ми на против велимо да женске имају и да су имале утицаја на напредак знаности; да је тај утицај у истини тако велик, да му се границе не могу означити; да се он оснива на урођенијем законима људске природе и да он, ма да је попут тока што тече

Digitized by Google

испод површја те га невјешти гледаоци не виде — има велику силу на облик и суму нашега знања.

Да би ово боље разумјели морамо прије свега знати шта је то знање. Неки мисле да знање чине чињенице, да је све друго празан говор и теорија, и да ништа вриједности нема осим чињеница. Они који говоре о вриједности чињеница не разумију шта вриједност значи; јер вриједност једне ствари није својство што јој припада нити је честица њезина него је просто њезино одношење према другој каквој ствари. На примјер шестак има неку вриједност али та вриједност није у самом новцу, јер нити је можемо видјети, нити чути, нити осјетити, нити окусити, нити омирисати. Вриједност дакле лежи једино само у одношењу што шестак има према нечем другом. Тако је исто и са чињеницама. Чињенице саме по себи немају никакве вриједности. Вриједност чињенице није никакви елеменат или честица њезина него је њезино одношење према цјелини нашега досадашњега знања. Од чињеница имамо једину ту корист што можемо из њих закључак изводити или другијем ријечима што се можемо к идеји к закону, под којим исте чињенице стоје, узвисити. Наше знање не састоји се из чињенице него из одношења, која чињенице и идеје имају међу собом и према себи самијем.

Знање се дакле дијели на методу, знаност и вјештину. Прије него што о методи почнемо, морамо рећи шта је цијел вјештини и шта цијел знаности. Непосриједна је цијел вјештини наслада или корист. А цијел знаности је само истина. Знаност има ту силу да све у напријед каже и што је знаност потпунија то има све већу моћ да у напријед каже. Зато астрономију зову царицом знаности, јер је најпотпунија. Астроном говори у напријед о појавима, који се још нијесу фактично појавили него ће се тек појавити. —

(Свршиће се.)

СРПСКЕ НАРОДНЕ ПЕСМЕ.

Из збирке Владана Арсенијевића.

6.

Морем плови бео бокор руже,
На бокору тица гангелица.
Туд се шета принципова ћерка,
Па беседи тици гангелици:
„К мени, к мени, тицо гангелицо!
„Метнућу те у свилна недарца,
„Извићу ти гњездо од босиљка,
„Хранићу те дробнијем бисером,

„Појићу те вином и ракијом,
„И водићеш мале тиће своје,
„Тиће своје по пенџеру мојем!“
Ал' беседи тица гангелица:
„Волим јести пребелу пшеницу,
„Нег' код тебе дробнога бисера;
„Волим пити са траве росицу,
„Нег' код тебе вино и ракију;
„Волим водит' тиће по травици,
„Нег' код тебе по твоме пенџеру!“

7.

Синоћке се бег Јован бег ожени,
А од јутрос ситна књига допаде,
Да полази бег Јован-бег у војску;
Верна љуба до њег' седи и плаче:
„На ким' мене, твоју љубу, остављаш?“
„Остављам те твојој мајци и мојој.“
„На што мени твоја мајка и моја,
„Кад ја немам тебе, мога Јована:
„Кад ја пођем за трпезу вечерат',
„Чини ми се та вечера чемерна;
„Кад ја пођем у ложницу легати,
„Чини ми се та ложница гробница!“

Уз ову је песму припев „ефендим“ и „ај вај!“ — па се овако пева: „Синоћке се, синоћке се, ефендим, бег Јован-бег ожени, ај, вај бег Јован-бег ожени!“

РАФАЈИЛО.

Исторична новела од Д. Ваднајије.

I.

Врачара.

Првих година шестнаестог века по Риму, вечиту граду уметности, подигоше прорицања неке врачаре из Каира читаву хуку буку.

За који часак махнуше се глазбе, махнуше се сликарства и кортешовања те свака жива уста зборахy само о тој врачари, о тим прорицањима.

Име јој сачуваше предања. Ако се добро сећам, зваху је: Гила Ширтанова.

Гила беше много пријетнија од сибила старога века.

Још не беше одвеч времешна, и брижљиво јој сачувана лепота, црномањасто светло јој лице, сјајне чарне очи и угљенкоса, амазонски јој узраст, и напокон источно, к'о насликано рухо учинише је достојном, да јој се чудом чуде песници и уметници.

Осим тога имађаше у погледу неке чаробне силе, којом владаше над сваким, а осмејак јој на лицу могаше баш тако да

Digitized by Google

измами радост човеку из душе, као што јој обрве потресаху све живце, када их набра.

У кратко, необични јој израз лица, чили јој састав тела, и особени, отежући глас могаху јој прорицању, ма да се неје у напред разгласила, стећи важности у така народа, који онога века роиски вероваше у празноверје и врачарију.

Неколико случајева учинише је још силнијом.

Случајно погоди коме за чиме му срце жуди, или му откри по коју тајну, или је прорицала што ће се на скоро да збуде, па што се и збн.

Гила уз то не тежаше за тиме, да дејствује. Свакоме не прорицаше радости и среће, већ црташе живот са његовим најразноличнијим променама, као што је: пун радости и јада.

А к'о за што би се и чудили ако јој понајвише дворану баш отмени свет посећиваше, коме зналичност спада међу слабе стране.

Једног дана стадоше прекрасне кочије пред гилиним станом.

Из њих ступи човек просед, но још у снази, у свакидашњем стожерничком руху, водећи испод руке блеђано девојче.

Има лица, на која нам ваља само једаред да погледамо, па да се уверимо, да им је унутрашњост песничка, да им је срце и душа узвишена, и где 'но црте на лицу умеју да говоре.

Тако беше лице у ове девојане.

Сама врачара се изненади, када виде то песничко створење.

Подуже јој сматраше црте по лицу, и ухвативши је за нежне беле ручице, дуго, дуго јој гледаше у плаве очи, тако, да девојка задрхта од чаробије тога погледа.

Мало за тим стаде је испитивати: шта јој срдашце воли? каквих жеља имаде? и даде да јој по нешто просто приповеди из своје прошлости, па суморна лица одведе је у побочну дворану, где бејаху на само.

— Хоћеш ли да дознаш каква ће ти да буде будућност?

— Иначе те не би посетила.

— А не ћеш ли стрепити, ако узбуде жалоснија, него што је себи представљаш?

— Не ћу! одговори девојче и обори своје малаксале очи.

Девојче се посади на столицу а врачара узе преда се своје књиге, што беху ишаране чаробничким знацима, кукама и веригама, што је само она знала да прочита.

После неколико минута заклопи врачара своје књиге, стане пред мому, узе је за руку, и поче на глас овако:

— Сиротицо девојко! ти ћеш врло, врло да патиш.

— Па?

Digitized by Google

— Онога тренутка кад се довијеш до вршка твојих жеља, и помислиш да си већ у рају, бићеш најнесретнија, и тек кад ти се друга жарка жеља испуни, биће ти срце опет мирно и спокојно — али то ће болом да заболи све оне, који те љубе.

Девојче тужно погледа врачару, и изгледаше, као да не схваташе потпуно шта значе те речи.

— Дакле ћу бити несретна?

— Избегавај страсти, па избегавај и саму срећу. Не жели сунашца, задовољи се звездицама. Тебе ће само мање радости живота моћи да усреће. Не жуди за жељама, од којих ће ти срце да увене. Предај се судби, а не жели ништа од ње.

Девојче жалосно остави дворану врачарину, да иде кући да премишља о будућности својој, што ће да буде тако жалосна.

II.

Анђео и голуб.

Након две године дана имађаше Рим до две поглавице.

Једна ода тих сеђаше на папином престолу, а друга бојадисаше дворане по двору папином.

Рафајила у то доба већ обожаваху Римљани, свет му се дивљаше, женскиње гињаху за њим, а мушкарци му завиђаху.

Де, потражимо га у засеоку Фарнезе, камо се уклонио од градске ларме да живи само — уметности.

Сликарница му је красна, а прозори јој гледе у градину.

Та је градина така, каке су обично красне талијанске градине.

Ту су ти гајеви од неранача, ту лаворике, ту смокве, ту травњаци, ту водомети, ту лабудови, ту кипови, ту павиљони, ту — свашта.

Зрак је сунчан, небо дивно, као насликано, па коме оближње море даје оно неисказано загасито плаветнило, што ћемо другде заман да тражимо.

У градини је блеђано, сетно девојче, невесела лица, још невеселија погледа, а и цвеће што у руци држи, тако је увело, тако тужно.

То девојче је Марија Бибијенина, синовица стожерникова, са којом се нађосмо у дворани код врачаре.

Створење нежна срца, пуно песничких сањарија, пуно осећања, пуно тугована.

Њезино блеђано лице дира у срце посред овог угасито-зеленог лишћа, а под овим сјајним небом.

Digitized by Google

Ваља да и сад премишља о врачариним речима, и привикава се тој мисли, да ће бити несретна. Али по каткад притрчи коме цветку, те га узбере и искида му све листиће. Час по вија лепира да га ухвати, па да га пусти, те да жељно гледа за њиме како се диже небу у вис.

Али све то траје тек који тренутак. Опет се задуби, и што се тако здраво у лицу мења, одаје је да јој се у срцу бори нека грозничава помисао, што ће по свој прилици да буде сродна болу.

Након неколико тренутака нестаде девојчета међу грмљем, што је покрај двора, па збуњена, а запламтела у лицу, раставља грање, а не осећа да јој трње искрвави све руке, не, да јој грање шиба нежно лице, не, да јој стабла не жале ножица.

Тако се чини, као да је нешто вуче, од чега се боји, а чему не може да одоли.

На послетку застаде крај прозора, кога је гавез до пола обрастао, па жудно гледаше у одају, где млад уметник уметничку слику сликаше.

У младића је лице одушевљено и пријетно. Очи су му живе, пуне израза. А смеђа му коса са глатка чела пала натраг, са чела, на коме му као и у очима и на свакојзи цртици лица сијаше сунце маште и песништва.

Сликаше песничку бајку о Амору и Псиси.

Девојче са свим занесено погледаше на слику, погледаше на момче. Лице јој порумене, и уздахнувши шапну:

— Како ли је лепо!

Да ли момче или оно, што слика? не сме ни сама себи да исповеди.

Но овај је тренутак у зао час. Рафајило љутито баци кичицу, што га у једном потезу изневери, дочим ногом срдито лупи о тле, и, ударивши се руком по челу, викну:

— Ух, боже!

Глас тај из ненада, раздраженост та јако дирне девојче, што се тамо тако загледало, па и нехотице цикну, и од стида, што се препаде, и од страха, што је спопаде .... онесвешћена паде покрај грма.

Рафајило убезекнут диже очи горе и притрчав ка прозору брзо стаде да размршује мрежу од гавеза, што се тамо исплела, па виде тамо где лежи бела девојана онесвешћена.

Познаде да је то стожерникова синовица, са којом знадијаше у сумрачку онако слађано да предивани, која 'но одвеч вољаше његове слике и којојзи срце беше препуно толико детињских сањарија.

Digitized by Google

Па узеде капу те одлете у градину.

Након неколико тренутака већ клечаше тамо уз блеђано чедо и сметнувши све с ума, поче да јој распуштa утегнуто одело

Марија погледа горе.

— Шта вам је, лепа Маријо?

— Ох, та ви сте туна, Рафајило?

Сирота девојка не знаде да одговори на питање уметниково, ох, а шта би и могла одговорити.

Но он је по ново запита:

— Та шта вам је, Маријо?

— Гуја, Рафајило, гуја!

— Каква гуја?

— Та што ме довија до вашег прозора.

Рафајило се збуњено обазираше на све стране, но не виде ништа, до лишћа зелена, и по коју тичицу, што скакуташе и цвркуташе међу грањем.

А не паде му на ум догађај у рају — прва жена и гуја намамиља.

Сирота Марија! већ више је месеци томе, од како њезино срдашце кида, мучи бесна страст, што она овога часа и нехотице назва гујом. А то је песничка, али одвећ мучна љубав — љубав к великом живописцу.

Рафајило са свим нежно подиже уздрхтану девојку, и узевши је за руку, одведе је под хладовит барас, донесе јој воде са извора, и по што се девојана мало примири, почеше да се разговарају.

А шта да говори са том девојком, млидијаше Рафајило, кад она милује само цвеће, звезде, поветарац и бедасте сањарије детиньске, чега кад се после сетимо, а ми се истом насмејемо.

А боме Марија је желела говорити о са свим другом чему, о жарким слатким помислима, којима ни речи не зна, а тежи за њима, и боји се од њих. Тежила је за оним слатким болом, који би јој снашао срдашце, кад би чула једну реч из уста млађанога уметника, најлепшу, одвећ песничку реч, што највећма мучи, реч: љ у б а в.

Но она сад не чу те речи из уста уметникових.:

III.

Ф о р н а р и н а.

Који су видели рафајилове слике, за цело ће се моћи опоменути оних вилинских женских облика што су познати под именом Форнарина.

Digitized by Google

Тај облик, то име неје ствар измишљена, неје машта.

Она је за исте живела, и била је баш тако лепа, изгледаше баш тако песнички, као што се може виђати на оликама великога уметника.

Туна му не бејаше требе да ствара, већ само да преслика најлепшу и отеловљену замисао од створа.

Женскиња та љубљаше великога уметника страсно, како се само љубити може, љубљаше га са чистом, дубоком страшћу, која се не ужасаваше ни од крајности, ма да своје чистоте не изгуби никада.

Форнарина пожртвова све Рафајилу, и често му служаше као узор. Форнарина се неје бојала што ће је свет презирати, њен свет беше једно једито биће, што њу не оговара, што њу нигда презрети неће!

Осмејци те женскиње одушевљаваху живописца, када дођоше тренутци да малакше. Она га је тешила, кад му завист препречиваше пута. Њене речи улеваху по нова живота у њ, кад онесвесну у заносу, што му се дивљаху. Њена му је душа светлила ако му помрче, када се сам собом бораше. Како ли му требаше та женскиња! Мож' да би његово мекано осетљиво срце клонуло под теретом судбе, а одвећ раскалашна душа мож'да би га чешће свратила са пута славе.

Рафајило се често по цело вече претужи овој женскињи о неправди што мора да сноси.

А Форнарина га обадраваше, она га храбраше. Говораше му да је то тако суђено великим духовима. Мајушан, обичан човек безбрижно греде својим простим путем, а нико га и не опажа, нико му не смета, дочим око путање великих духова све врви завист, злурадост, оговарање и гамижу милијонима од гадова људских страсти.

— Па ако имаш непријатеља, — рече Форнарина — зар не маш и пријатеља? Та стожерник Бибијена, у кога је тако исто велика власт, колико му је пријатељство спрам тебе.

— Ох, Форнарино! повика живописац; ти си мени све и сва. Ти си ми снага у тренутцима, када изнемогавам. Свет ми може све одузети, само — тебе не. Па шта је слава спрам те сре́ће?

— Ја те не разумем, Рафајило рече са свим озбиљно Форнарина, измигољивши се из загрљаја пребледела уметника; — ти си себи уселио нешто у главу, чиме сам себе мучиш. Та свет тебе не дира, а ти у твом срцу никада толико среће имати не ћеш, колико ти је славе око главе. Ода шта се бојиш? Већ од

Digitized by Google

више дана све једнако си невесео. Кад те запиткујем, а ти ми неодговараш; волиш да си ни само . . . та шта те мучи? Из пре си се смејао, а сад никад да се насмешиш, па си и хладан. Та кажи ми ту муку, па си и хладан. Та кажи ми ту муку, што ти срце мори, не бој се, ја се не устраших, ма била љубав, ма лудило, ма грех?

— Да ли си чула, Форнарино, да ће други да прави могилу папину, и да фресци у систовој капели не ће бити мој рукотвор?

— Дакле бојазан за славом и завист!

— Ране, што ми нанеше самоћути мојој!

— Будалаштина! настави Форнарина; — ко је тај, од кога би се ти могао побојати за твоју славу? ко ли је тај, коме би ти имао још шта завидети? Или ти увредише самоћут? Та мушко нек се радује, кад има непријатеља, јер то сведочи, да је нешто веће. Заборави свакидашњи горки живот; твој је дух за друго створен, а не да тетура међу немоћима људским.

— Право велиш, Форнарино! и ја осећам, да ће ми се непријатељи једном покуњити, и који ме тако злопако оговарају, једном ће на коленима пузећи у руке ме целивати; а који ме презираху оволеће ме — јер ће кичица, што ми сада хоће из руке да ишчупају, постати жезло, против кога немају силе.

После тих речи подиже се уметник одушевљена лица, и поче ходати по одаји горе доле, дочим му Форнарина сетним погледом погледаше лепо, млађано лице.

— Па ко је тај други? запита га Форнарина; кога 'но непријатељи ти твојом круном хоће да украсе.

— Човек, коме се једном у Ференци приближих са млађаним срцем, пуним поверења; кога у први мах љубљах ка' 'но оца свога, а поштовах ка' 'но владаоца свога, и који ме одби са целом хладноћом неосетљива срца, одби за то, јер га — љубљах.

— Дакле Микел-Анџело? повика уплашено Форнарина; к'о да би рекла: „Та то је тај једини човек, кога се бојим да ће те надвладати!“

IV.

Микел-Анџело.

Оно доба, у коме се ово збиваше, беше златно доба уметности, у — постојбини песама.

То доба беше богато са велеумови. Сваки град на обали Тибра, Адиџе и Арна или у приморју имаде по нешта са чиме се могаше поносити.

Digitized by Google

Један од највећих велеумова беше **Микел-Анџело.**

Та на њ се све мусе тако милостиво осменуше.

Он беше велик неимар, диван сликар, класичан вајалац и на послетку узвишен песник.

И тај човек беше непријатељ Рафајилу; непријатељ онда, када му се овај приближи са поверењем млађане душе, и непријатељ када се састаше на вршку славе, и — на жалост — сударише!

Докле Рафајило бојадисаше одаје у Ватикану, Анџело довршиваше громаду кипа, „уцвељене мајке" у цркви св. Петра.

Свако ода та два дела ношаше на себи обележје велеума, а народу, који све руљом иђаше да се диви тим ремецима ваља да сад паде први пут на памет да упоређује вајаоца са сликаром.

И ту започеше да постају странке, што се надметаху о та два уметника; странке, од којих свака сваким новим створом тих двају уметника већма обљуби свога љубимца, а омрже онога друге странке.

И два уметника се дражју раздраже да се надмећу.

Вајалац поче да слика слике, на којима многе чили облици, смели обриси и чудновата величина очараваху већма него рафајилове слике, пуне нежности и пријетности.

А сликар зграби длете, па изваја детињску главу, о којојзи му пријатељи тврђаху, да превазиђе све у отој струци.

Међу тим неки особен случај још већма подстаче њихову зађевицу.

Рафајило беше пажљивији и непоказиваше својих слика никоме док год не беху са свим готове. А пред сликарницом му редовно чувари стајаху, да га ако је сам тамо, не узнемирује нико, а ако није тамо, то да му непотраду тајне тог светог храма.

Разнео се глас да Рафајило сада израђује величанствену слику из св. писма, што ће да му буде једно од најуметнијих дела, што до селе изради.

Микел-Анџело жељаше да види ту слику, те прибеже лукавству.

Као ракијар довуче се у предворје, где опије стражаре, и по што се ови изопијани по клупама исповаљују, униђе у светињу уметникову.

Анџела стегне у срцу када подиже вео и види громаду летећих анђелака, што се сви тако лепо осмејкиваху на њ.

— Ах, та то је за иста величанствено! шапуташе Анџело, дочим једва могаше да стиша своје узбуђење.

Digitized by Google

Али му се лице брзо намршти, и после ократке борбе лати писаљку, да изврши што науми.

А то не беше ништа друго, до да уништи лепоту тој слици.

Тако страшни тренутци беху то.

Срце анђелово куцаше грозничаво. С поља хркање спавајућих стражара, и шушањ, што се подизаше по трему заплашиваше га — да мало који час а да не задрхта.

Али Анђело није марио за то. Страст му не даде да одустане. И тек по што је тако једно по сахата цртао, спусти завесу и удали се из дворане.

И једва након по сахата дође Рафајило.

Задахнут уметничким жаром одастре завесу, но лице му се не осмејкиваше, очи му се не светљаху онако благо, већ се намршти и с устрзалим уснама повика:

— Та туна Микел-Анђело беше!

Рафајило добро знадијаше да таку божију главу над анђеочићима не могаше други нацртати, до ли Микел-Анђело.

Па баци кичицу и поглед му се више не сусрете са отом сликом.

— Дакле позва ме на мегдан у сликању — рече као скрушен; — добро, ја пристајем. Он хоће да покаже да ће ме да надмаши у сликању, а ја ћу да покажем, да сам већи вајалац од — њега!

Након неколико сахати видимо Рафајила пред Форнарином, лице му неје више суморно, очи несу пуне суза; но образи му горе, а очи му све севају од тешка једа.

— Истина, рече Форнарини; странка му је јача од моје. Уз папу сада једва имам којега пријатеља, осим стожерника Бибијене . . . али све једно! Дух ће пре или после да победи, па они, који ми се сада из злобе титрају са именом, ти ће се још покуњити пред мојом победом!

— Ама на веки та те та луда борба! рече тихано Форнарина.

— А да; дакле неси чула шта намерају?

— Шта?

— Да кубе на цркви св. Петра Анђело зида.

— То не може бити!

— Понизиће нас све. Његов ће дух да заузме место на вршку, а ми ли за ото бејасмо, да се са наших рамена он подиже, кано талас са таласа. Ми ћемо ли подножје да будемо његовој величини, подлога онојзи круни, што ће његову главу да реси. — Понизиће нас све! Он подиже себи споменик од камена, што је вековечно: ми подижемо себи споменик од платна,

Digitized by Google

што ће да иструне, што ће се уништити! Форнарино, неје ли то страшно?

— Ублажи се Рафајило, рече благо лепа женскиња: — ако ти се непријатељи све већма и већма множе, буди спокојан. Ако ти и отму садањост, буди спокојан — твоја је будућност! Или, оставимо Рим. Кад се удалиш, веруј ми, да ће ти сваки са обожавањем изрицати имена твога.

— Рим да оставим?! одговори Рафајило са неким поуздањем; да осигурам победу Анџелу, да се повучем са пута? Форнарино! а шта би било, што би ми славу надокнадило?

Форнарина помисли на своју љубав; но момче не разумеде шта значе те сузе, што јој се при тој мисли у очи поткрадоше.

— Ваља да му препречим победу! рече одважно Рафајило, дочим у одају ступи слуга у светлу руву.

Уметника позива стожерник Бибијена.

Узбуђен остави одају, у којојзи остаде Форнарина на само са својом тугом.

Лепа женскиња из гласа зајеца:

— Он ме већ не воли — само се навикао да је уза ме!...

(Наставиће се.)

ШТА ЈЕ ТО ИСТОРИЈА ОБРАЗОВАНОСТИ?

(Наставак.)

Испитивања филолошка, која су се поглавитим начином започела у данашњем вијеку а нарочито трудима њемачких научника, имаше, као што смо напоменули, то огромно значење за историјску науку, што су путем оштре критике она пронашла пут, којим се разви језик, а заједно с тим и пут којим се развише мити и појми, те се тим стекоше историјски факти и за таке далеке (и ако веома неодређено далеке) епохе, о којима иначе нема никаквих историјских свједочанства. И ако је веома скоро започета, наука о језику попуња много историјских празнина, које се без њене помоћи не би дале ничим објаснити. Њу основа врста великих научника, као што су Грим, Пот, Боп, Вилхелмо Хумболт, и данас се наставља тек другим нараштајем, који се у онога првога изучио, и представници су јој људи, као што су: Максо Милер, Кун, Штајнтал, Шлајхер (скоро умрли) и др. Испитивањима, која су кроз језик превртала митологију, обичаје и у опће старинско народно мишљење о свијету, наука о језику

Digitized by Google

већ биљежи своје даљне више сврхе: подаци из језика, достављајући грађу за изучење поетичког и умственог развића народног достављају у свези с другим подацима и грађу за изучење народних карактера, и у новој филолошкој школи почеше се испитивања за нову науку — „психологију народну“ која ваља да постане путовођа у објашњавању историчке судбе народне.

Ми смо привели мало примјера из садашњег раширења историјских истраживања, али је из њих већ очевидно, какав се огромни видик показује пред посматраоцем историјскога развијања свега човјечанства. Само се по себи разумије, да је за научнике нашега доба, који су сувременици овог опширног умножења историјског анализа, трудно, и, шта више, немогућно обухватити све стране, дотакнуте тијем анализом и сложити их ма у каку потпуну слику или систему, тијем већма, што нова изучавања већином тек први пут и иступају на свијет, нити су доспјела до каквих год позитивних одлука. Међу тијем преко све непотпуности тијех нових разноликих изучења, јавља се неизбјежна потреба синтеза и прикупљања у заједнипу, без чега се не може ништа с коришћу радити око појединости, јер не би било ослонца ни руководства. Такође се разумије, да ће и ти синтези бити непотпуни и несавршени. Ипак с те стране јевропска књижевност може да покаже знатне огледе, који неће остати без пошљедица за историјску науку. Така је била нарочито величанствена намјера Беклова у „Историји цивилизације инглиске,“ за коју су оне двије књиге што их је издао писац за живота, само приступ. „Историја умственога развића у Јевропи“ Дреперова, „Човјек у историји“ Бастијанов, „Историја рационализма“ Лекијева и др. показују нам огледе онога слагања грађе у цјелину с разних гледишта, у више или мање опширним историјским периодима и појавима. Овамо припада и не давно почето изданье „Културне историје човјечанства“ (1868) познатога статистика Колба (како изгледа прерађено његово дјело од 1843 године.) У колико се помакло напријед цијело историјско изучавање за пошљедних десет година може се у ствари видјети, кад се спореди нова књига Колбова с поменутом књигом Ваксмутовом: њих двије нијесу ни мало налик једна на другу, и не само као књиге писане с разних гледишта него као књиге писане с разне висине историјскога знања.

И одјелита историја појединих народа узима све више и више карактер културне историје. Нестаје искључног интереса само за спољашње политичко развиће; и они предмети културни, који су још од краја прошастога вијека прибављани к чистој политич-

Digitized by Google

кој историји, н. пр. карактер установа, живљења, образованост, књижевност, појави из радиности и економије, почињу привлачити к себи особиту пажњу још више за то, што се сви ти предмети у сувременој науци појимају далеко дубље и што су богатији резултатима него икада прије. Данашња историја није рада да говори само о јединим вршинама државне зграде него хоће о цијелој маси народа, или барем о оној маси, у којој види истиниту основу историјских појава. Онај исти интерес к живљењу народном и његовим појавима, који се у сувременој књижевности развио у особену и бујну струју к „народности," јавио се и у историјској науци. Ту се исказаше и оне крајности, до којих је тај покрет у некојих прозелита долазио, и које су почеле тражити пошљедње границе развићу „народности" једино и искључно у простим класама народа, представљајући, да су само оне непосредно народне. На пошљетку је народност у том смислу узета послужила као отпор реакционарским тежњама, као што се може н. пр. видјети у културно-историјским књигама чувеног Рила.

У тим пословима, који су дослије посвећени били културној историји, разумијевао се задатак таке историје веома различито, и предметима се њезиним у тијем пословима давало веома различно значење и различна важност. Та нејасност формалних граница била је веома природна у науци која истом бијаше почела разматрати онолико мноштво новијех предмета: сам појам „културе" обухватао је веома разнолике ствари, и културна је историја у опширном смислу лако могла прихватити у се све одјелите па међу осталијем и политичку историју. Тај је појам у тако опширном смислу разумио н. пр. Бекл, који умно развиће узима за циљ, средство и мјерило човјечанске цивилизације, и судбина умнога развића и поставља се као права историјска садржина, којој се сви остали предмети историјскога испитивања потчињавају као појединости другога реда, — као што су на прилику политичке установе, религија, књижевност итд. Појам „цивилизација" јавља се као главни. У историка старе школе, као што је познато, ствар је узимана друкчије. Сав се народни живот сводио на судбину државну; држава, узета као Selbstzweck, гутала је цијелу пажњу историкову, и иза историје политичкога развића долазиле су у пошљедну врсту све друге стране живота и радљивости народне. У таком је смислу Ваксмут схватио историју културе. У њега је она само допуна к опћој политичкој историји, допуна, која се казује у одвојеним чланцима и са свијем по спољашњем опажању: историја се културе одваја ради бољег прегледа грађе, и ради угодности — да се број

Digitized by Google

књига саме свјетске историје не би сувише умножио. Исто се тако ту скоро изјаснио и г. Соловјев о трудима око руске историје с културнога или народнога гледишта: њему се чини да људи, који зборе о историји цивилизације и дијеле народ од државе у смислу Беклову, грубо гријеше, јер немају правилног појма о томе шта је то држава, која је завршетни појав народнога живљења — нити појимају његову историју, у којој има сва та нова пронађена историја културе: по томе што и државна историја ваља да уђе у оцјену живљења, стања, образованости итд. нити смије изостати.

Али ми мислимо да ће тешко бити истина да гријеше они за које мисли г. Соловјев. Да је држава, као облик политичкога живота, од велике важности у народној историји, тешко да су икада одрицали историци на које циља г. Соловјев, они су само говорили како прећашња државна историја није објашњавала свију појава народнога живота, које је потребно историски изучавати и који у том смислу имају велики интерес. „Држава“ је до душе врло широк појам, али ни у њ не може ући све. У обичној употреби ријеч „држава“ има свој одређени смисао, и ми смо се веома навикли разликовати радњу државе и радњу друштва или општинства, разликовати „државу“ и народ. И та се разлика оснива на довољним и појимљивим разлозима. У таком су се смислу служили том ријечју и горе споменути историци. У ом ширнијем и апстрактнијем смислу може се, на пошљетку, појам државе простријети и на сав круг народне образованости, која налази у „држави“ свој спољашњи израз, — и тада би, на пошљетку, спор о државној или културној историји постао спор око ријечи, и културна историја не би имала смисла. Али у ствари се тај појам у таком пространству одржати не може и излази опет на обично употребљење оне ријечи, те државни историк постаје историк једне специјалне гране народнога дјеловања, те се тиме уклања свако неспоразумљење. У том је смислу и могла произаћи она разногласност, каква се збиља јавља у схватању историјских појава двјема школама: кад је једна школа с гледишта државног признавала цијеле појаве у народном животу као штетне по државу, тијем бацајући на њих већу или мању сјенку осуде, друга је школа признавала те појаве као народне, тијем их узимајући под своју заштиту. Па и ова пошљедња, ни мало не одричући значење државе и државнога облика, који имају превећ силан уплив на сав развитак народни и на судбину поједине личности, — хоће само да покаже, како држава, у својим облицима који буду, и опет може да ни из далека не

Digitized by Google

представи све оно што у народа има: јер облици државних установа пролазе често не дотичући се народних представа које живе својим посебним животом; јер ти облици катkад остану са свијем страни умном развићу у образованој страни друштва, по томе што то развиће може да се сврши не само без уплива државних облика него и у напоч њима, кад су му они супротни. С тога и јесте „историја народа“ постала ствар изучења и рада цијеле врсте истражилаца, и све се више примиче час, кад ће се она моћи саставити и написати како ваља.

Али ако државна историја у обичном смислу и не задовољава данас ни историјски интерес ни читалачку публику ни саме испитиваче, то с друге стране значење „културне историје“ није више само у лијепљењу државне историје са искомаданим знањима о разним стварима из друштвенога народнога живота, — макар да и само увођење тих ствари шири историју колико никада прије није била раширена и много подиже задатак и достојанство историјскога знања. Дакле у чему је управо смисао те историје кад јо одвојимо од чисто државне и од разних других одјелитих историја?

(Свршиће се.)

ПОДЛИСТАК.

Ричард Ботлер на другом месту.

(Црта из инглиског живота од Фридрика Космана.)

„Лењ је као пас,“ рече стари Фармер Крафт, „сено је са свим покварено.“

„Ја сам предвидео кишу и молио сам их да ми помогну, можеш лахко све и сам урадити“ одговори Ричард.

„У његовим годинама и чинио сам,“ одговори му стари Крафт.

„Ја имам само две руке“ рече му Ричард. „А нисам змај.“ Ричардови назори о змају чудновати су. „Стар човек остаје стар човек а парна справа остаје парна справа.“

„Ви нисте оне соли вредни, што поједете,“ рече стари Фармер.

„Па и не дајете ми много више,“ одговори Ричард.

„Онда ће најбоље бити да се растанемо,“ рече му Крафт.

„Добро, о том сам ја већ одавна мислио“ одговори Ричард.

Онда се растану; Крафт оде у кухину, Ричард на ливаду, где је мокро сено лежало; а стрина Тјукертаунова, која је од Крафта јаја куповала,

Digitized by Google

врати се у село и приповеди њеним познаницима, како су се Краft и Ричард свађали и да неће више заједно бити.

Међу тим знадоше обојица да им свађа никаквих последица нанети неће. Јер тако шта понављало се више пута; а и не би Јоза свога старог господара оставио, да му се бог зна каква служба понуди, а и стари Краft не би га отпустио, па да му сво сено на ливади пропадне. После свакога таког кошкања дурили би се донекле, па би се опет и нехотице помирили. Ричард би читаво вече оћутао и легао би без теја, а старац би читаво вече својој жени приповедао како је Ричард неваљао и како га мора отпустити. А сутра дан били би опет најбољи пријатељи.

Вечерас седео је стари Краft пушећи пред својом кућом, и беше необично расположен за ћеретање; и случајно деси се, да је неки од суседа имајући с њим посла, ту застао и подуже слушао. Овај донесе вест у село, да је Краft Ричарда отпустио, и кад Ричард у крчму уђезе да попије чашу ела*), знадоше ту већ сви о томе. Он нити је порицао нити је потврђивао, већ попије ћутећки чашу ела и кад изби једанаест сахата, устане и рекавши им: „лаћку ноћ“ — оде. Сви видоше да се својој кући упутио.

И заиста није био баш најбоље воље, и кад на по пута дође чује неку вику у даљини. Из почетка помисли шта га се то тиче, и хтеде мирно ићи даље, кад ал' опет чује вику: „у помоћ, у помоћ!“ Учини му се као да је вика из оближе шуме, и Ричард провлачећи се кроз џбуњове дође на послетку на место. Ту нађе човека који за дрво привезан беше, и покрај тамне месечине могло се ипак видети, да је стар и слаб. Најпре пресече уже, којим везан беше, па онда га подиже са земље на коју је пао, чим му је уже пресекао. „Одите само,“ рече му својим обичним суровим гласом али добрим срцем, одите дека, ко је то учинио? Шта се збило?“

„Ево ме већ читав сахат овде“ одговори му старац. „Падох у руке неким лоповима, који ме на мртво име испребијаше. Узеше ми најпре кесу и сахат, после ме почеше немилице тући. Да богме, да сам им се противио — али ко да се не противи? Онда ме довуку овамо, и ту ме привежу. Ја сам вам захвалан, млади пријатељу, врло захвалан.“

„Та то беше само маленкост, коју сам вам учинити могао,“ одговори Ричард. „Одите само, деда, да вас кући одведем. Шта? Не можете ни да стојите сигурно? Те ниткове треба обесити! Наслоните се на ме! Стојте тако! Хајд'мо. Где станујете?“

„Далеко одавде,“ рече старац, „када бих само могао стићи у Норс-Корнерс пре поштанских кола онда би све било у реду. Кола стижу тамо

*) Енглеско пиво без меља.

Digitized by Google

у 3 сахата, то знам. Сада је дванаест. Има још времена, када бих само ићи могао."

„О стићемо ми одговори му Ричард. „Одите само; и јасам имао деду а и сам се надам да ћу старостдо живети. Носићу вас, ако не можете да ходите."

И заиста старац је од мучења тако ослабио, да се није могао на ногама држати, Ричард га упрти на леђа и пође с њиме. Ишло се да богме споро и застајало се на много места, да се мало одахне; али пре него што су кола у Норс-Корнерс стигли, био је Ричард са старцем на месту. Одједаред се натушти, месец или је заишао или се у густе облаке сакрио. Ноћ беше тако мрачна, да ниси могао видети прста пред оком. Ни кога ниси могао видети, кад Ричард кочијаша заустави, и старцу помогне да у кола уђе.

Овај узе Ричарда за руку, пре него што се кола кренуше.

„Реците ми како се зовете?" Питао га је старац. „Ни мој син не би милостивији био на спрам мене, 'него што сте ви."

„Није вредно да вам имена кажем" одговори Ричард.

„Остајте збогом!"

Они се растадоше.

Ричард пође кући. Зора је баш пуцала, кад бејаше код баште. Зачуди се, кад виде баштена врата отворена. Мало доцније кад преко прага пређе претвори се његово чуђење у страх. У авлији затече свога старога газду, где мртав у крви лежи, а и жену му нађе мртву у соби у наслоњачи; видела јој се велика рана на челу! покрај ње лежала је на земљи крвава и длакава секира! и могло се одмах видети како су убице целу кућу преметали јер свуд се видео траг од крвавих прста.

Ричард бризне плакати, и падне изнемогао крај свога мртвог господара на земљу. Јадикујући пребацивао је себи што није код куће био. Но пре него што ће да зове у помоћ, не слутећи ни на какве последице узме мртвог господара извуче га из крваве локве, да га у постељу метне. У том послу, груну бесно вичући и дерући се два човека кроз отворена врата и шчепају га за руке.

„Ухватисмо те за врућа трага!" повика један. „Ричарде, ко би се томе од вас надао? Сироти људи! Али ћете скупо платити. Да вас немам суду предати, сам бих вас обесио пред кућом о дрвету."

Ричард беше ван себе! Провидео је целу ствар и изгуби већ сву наду. Тужитељи му беху Фармерови који рано пођоше на сајам; ту га одма свежу, и дозову суседе у помоћ да им помогну.

Праћен гомилом народа, која га је грдила, псовала, каменьем се на њ бацала, поступала с њим као с дивијим звером, увуку га у тамницу. Истрага се предузме. Несретник буде оптужен да је убио два човека и парница се отпочне. Кад је пред суд ступио и све доказе саслушао, др-

Digitized by Google

жао је да је лудо и помислити да ће се ослободити. Свађа, његов дурљиви расположај у вече у крчми и околности, при којима га затекоше — све то беше противу њега. Могао је пред судом само рећи: „Нисам крив!“ али да оправда невиност своју, не имађаше никаква доказа.

Убиство се догодило између 11. и 4 сахата у јутру. У једанаест сахата отишао је из крчме. За то је ћутао Ричард, док му не ставише страшно питање:

„Уапшениче, имате ли чиме да докажете, да нисте смртну казну заслужили?

На то он рече:

„Ја не бејах тамо, сир! Ја их затекох мртве, кад кући дођох.“

„Нисте дакле били читаву ноћ код куће?“

„Нисам, сир!“ одговори Ричард.

„Где сте спавали?“

„Нисам ни спавао“ одговори Ричард. „Између 11 и 3 сахата носио сам некога старца на леђи преко поља, да не заостане од поштанских кола у Норс-Корнерс.“

Да ли је полудио, или у оваком тренутку шалу збија? Неки се смејаху, неки вртише главом.

Стари судија погледа га озбиљно.

„Изјасните се тачније!“ рече му.

„Кад и онако ништа не хасни,“ одговори му Ричард; „било је овако: чуо сам неко јечање и упутим се тамо. Нађем старца који за дрво привезан беше. Неко га је испребијао и похарао, и није се могао с места маћи. Тужио ми се, да је рад у Норс-Корнерс, да се одатле поштанским колима кући одвезе, тако га упртим на леђа. Било ми је до душе тешко и требао сам доста времена, али у 3 сахата стигнем у Норс-Корнерс; знате, кад се брзо иде треба добар сахат да одатле до куће дођем. Могу вам се присећи да сам истину казао. Тек сам смотрио да ми је господар и жена му мртва — кад ме ухватише; али знам како ствар стоји. Немам сведока.“

Судија га погледа и запита:

„Ричарде Ботлеру, ваља да сте рекли старцу како вам је име.“

„Нисам,“ одговори Ричард. „Питао ме је за име, али му га нисам казао. Била је страшна помрчина. Али бадава све, знам да ћете ме обесити.“

Судија се сагне већма и рече:

„Реците ми, шта му одговористе, кад вас је за име питао,“ рече судија.

„Рекох му да није ни вредно да му га кажем,“ одговори Ричард са свим малодушно.

Судија се диже и метне руку на библију. Светина упре очи у њега. Сви умукну. Два пут хтеде говорити, али му сузе говор угушише. На послетку савлада узбуђеност своју и рече:

Digitized by Google

„Ја, Џонас Акермен, сведочим свечано, и закључењем се да је овај човек Ричард Ботлер праву истину казао. Бог је послао сведока, коме се оптужени није надао Ја бејах тај, који је за помоћ викао, кад је покрај шуме пролазио. Мени је пријатељски у помоћ притекао. И данас патим још од удараца, који ме ону ноћ тако ослабише, да ме је на леђа узети морао, да ме на место донесе, где су поштанска кола стајала; и речи, које је сад изрекао, оне су исте, које ми је при растанку казао. Тако ми бог помогао!“

Кад је старац изговорио прије Ричарду, пружи му руку и не хтеде сакривати сузе, које му низ образе тецијаху.

Ни коме не паде више на ум, да о Ричардовој невиности посумња. Ни ко није могао то учинити. Јасно беше доказано да је он био на другом месту и он поста слободан, стече у старом судији великога пријатеља, који га је увек помагао. Убице се почну одмах тражити и за неколико дана буду праве убице ухваћене, над њима буде извршена казна, која мал'те није Ричарда Ботлера постигла.

Превео Ман. Хрв. Срб.

Књижевне белешке.

* М. Ђ. Милићевић, уредник „Школе“ у Београду, позива на претплату на: „Истинске приче и поуке за децу“ које је дело са француског оригинала превео и за српске прилике прерадио. Та је књига добила награду од француске академије наука. Намера је тој књизи да упозна децу са законима и дивотама природе која нас окружава, да у лепом облику приче покаже богатство у чудеса и сва три природна царства. Дело ји украшено са четрнаест различитих слика и већ је ушло у штампу. Биће готово до краја новембра ове године а изнеће 14—15 табака. Цена му је 8 гр. или 80 новч. а. вр. Новци се шаљу напред или преводиоцу или г. Стев. Рајичевићу, фактору државне штампарије у Београду. Рок је претплати 15. новембар о. г. Доцније ће књига бити скупља. Сваки претплатник нека искаже да ли жели да му се име штампа или не.

Гласник.

* Прошле године у децембру месецу умрьо је чувени немачки писац Август Шлајхер, који је с тога и нашем свету познат, што је много шта написао и о словенском језику, јер је био зналац многих садањих словенских а и старословенскога језика. Он је пошао у науци о језику по стопама Франца Бопа, оца науке нашега века, упоредне лингвистике. Осим других дела његових обратило је особиту пажњу на се год.

Digitized by Google

1848. издано дело: „Zur vergleichenden Sprachforschung.“ У том делу његовом обазрео се он већ на некоја словенска наречја нарочито старобугарско и пољско. Из отог се види да је он још пре свога доласка у Праг проучавао словенске језике. Г. 1850. изађе као наставак Шлајхерових студија друго дело: „Die Sprachen Europas in systematischer Übersicht.“ У њему се обазрео на словенске језике особито на крају, где је придодао ове расправе а.) Was entspricht im litauischen dem Kirchenslavischen ь u. ъ б.) Über das Supinum im Slavischen; в.) Über einige Participialformen im Slavischen. Г. 1850. буде Шлајхер позван у Праг, на свеучилиште, за професора класичке филолоѣије, али је замени упоредном лингвистиком. Сада се тек ода темељном изучавању словенских језика, особито чешкога, тако је писао осим другога чланак: „Über bömische Grammatik mit Berücksichtigung der vorhandenen ausführlichen bömischen Grammatiken.“ Важније је дело које је г. 1852 издао а то је: „Die Formenlehre der Kirchenslavischen Sprache, erklärend und vergleichend dargestellt.“ Овим је делом он много допринео познавању „старобугарскога или ти црквенословенскога језика.“ Осим словенскога језика изучавао је он и литавски. Тако је издао г. 1856. у Прагу дело под насловом: „Litauische Grammatik.“ а г. 1857. „Litauisches Lesebuch und Glossar“ и „Litausche Mährchen, Sprichwörter, Rätsel und Lieder.“ Г. 1857. остави Шлајхер Праг и оде у Јену за ванредногa професора упоредне лингвистике и старонемачкога језика. Као професор у Јени писао је: „Beiträge zur vergleichenden Sprachforschung auf dem Gebiete der arischen, celtischen und slavischen Sprachen.“ У једно је критички пратио све појаве у науци о језику у књижевности словенској. А тако исто су по Словенство важна и његова предавања као на прилику: „Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen, Über Wesen und Leben der slavischen Sprachen u. s. w.“ А највеће и најславније му је дело: „Compendium der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen.“ Ово је дело од врло велике важности по упоредну филолоѣију, јер се у њему налазе у једну целину скупљени резултати свију испитивања од пола века, која су чињена у овој струци знања људског. Овај компендијум је преко потребан сваком филологу, који хоће да појми најопштија начела упоредне лингвистике. Шлајхер је гледао да у науку о језику унесе нову методу природних наука, с тога је писао г. 1863. „Die Darwinische Theorie und die Sprachwissenschaft,“ о чему смо и ми у неким од прошлих бројева „Матице“ нешто донели. Исто тако је важна расправа: „Über die Bedeutung der Sprache für die Naturgeschichte des Menschen.“ У осмој свесци записака руске научне академије у Петрограду изашла је као прилог једна расправа под насловом: „Кратки начерт доисторическој жизни северовосточнога отдела индогерманских јазиков.“ Овај је чланак изашао и у српском преводу у Летопису (за г. 1861.) За Шлајхера вели врло лепо један писац: „Он се задубио у упоредну лингвистику као никоји од

Digitized by Google

словенских филолога, а познавао је словенска филолоћијска истраживања као никоји од несловенских филолога — те две ретке особине беху у њему спојене.“ Простор овога листа не допушта нам да навађамо овде друга његова дела, која се тичу немачког и других јевропских језика и силне расправе, које се тичу словенских језика и које су у разним које словенским које несловенским часописима печатане, доста то да је он један од оних ретких Немаца, који се уздигао на узвишеније гледиште, те није, као обично, мржњом гледао на све, што је словенско, но је највећом љубављу проучавао Словенство и привредио му је толико, да му сваки Словенин од срца мора узвикнути: слава му!

† 19. септ. о. г. преминула је у Новоме Саду Јулијана Политова рођ. Десанчића у 61. години свога живота. Породица Десанчића једна је од најстаријих у Србству, и по традицији фамилијарној један члан те породице беше под Душаном управитељ оног дела Македоније, што Душан од Грка заузе. Кад су у XVII. веку Турци Србе гонили и изтребљавали, остала је од те породице само једна женска глава: Десанка. Њу од Турака избави неки Славујевић, коме се читава породица изтурчила, а он се не хтеде потурчити, већ се обећа, да ће исту Десанку од Турака избавити, ако за њега пође. Ноћу бежући од Турака и верући се по брдима, носио је често своју вереницу на леђима, те сретно из старог Влаха (старе Србије) у Босну избегне. Ту се истом Десанком ожени и прими њено породично име: Десанчић, које за то, што беше прво име старог племена, које, да га његови потурчени сродници не узмогну наћи и гонити. Но и у Босни не беше Десанци од Турака дугог станка. Изгубив мужа и настаријег сина, са млађим сином који јој остаде, избегне у аустријску Костајницу. Тај млађи син беше прамдеда покојне Јулијане Политове рођ. Десанчића, а чукундеда с материне стране дра Мих. Полита Десанчића.

Покојница била је ревносна Србкиња и сваки појав у Србству пратила је са највећим саучешћем. Њено једно писмо из српскога покрета г. 1849. где осуђује политику бечког двора према Србима, штампано је у „Љетопису.“

У њеној тешкој болећици често би још своме сину дру Политу рекла: „Умрећу ти, синко, а недоживи, да се Босна и Херцеговина ослободи!“

„Застава“ пропраћује смрт покојнице овим речима: „Она је била примерна, одушевљена, слободоумна Србкиња, и узор матере српске, која је брачни век свој васпитању и нези своје деце посветила, и материном љубави над њима лебдила. Она је и многом младом Србину ђаку добра чинила. Она је уживала поштовање свију честитих Србаља у Новом Саду, који су то великом пратњом до вечне јој куће посведочили. Заслужила је као родољубива Српкиња и узор матера српски, да је у вечни покој испратимо са: „Лака јој земља и вечна памет!“

Digitized by Google

1848. издано дело: „Zur vergleichenden Sprachforschung.“ У том делу његовом обазрео се он већ на некоја словенска наречја нарочито старобугарско и пољско. Из отог се види да је он још пре свога доласка у Праг проучавао словенске језике. Г. 1850. изађе као наставак Шлајхерових студија друго дело: „Die Sprachen Europas in systematischer Übersicht.“ У њему се обазрео на словенске језике особито на крају, где је придодао ове расправе а.) Was entspricht im litauischen dem Kirchenslavischen ь u. ъ б.) Über das Supinum im Slavischen; в.) Über einige Participialformen im Slavischen. Г. 1850. буде Шлајхер позван у Праг, на свеучилиште, за професора класичке филологије, али је замени упоредном лингвистиком. Сада се тек ода темељном изучавању словенских језика, особито чешкога, тако је писао осим другога чланак: „Über bömische Grammatik mit Berücksichtigung der vorhandenen ausführlichen bömischen Grammatiken.“ Важније је дело које је г. 1852 издао а то је: „Die Formenlehre der Kirchenslavischen Sprache, erklärend und vergleichend dargestellt.“ Овим је делом он много допринео познавању „старобугарскога или ти црквенословенскога језика.“ Осим словенскога језика изучавао је он и литавски. Тако је издао г. 1856. у Прагу дело под насловом: „Litauische Grammatik.“ а г. 1857. „Litauisches Lesebuch und Glossar“ и „Litausche Mährchen, Sprichwörter, Rätsel und Lieder.“ Г. 1857. остави Шлајхер Праг и оде у Јену за ванредногa професора упоредне лингвистике и старонемачкога језика. Као професор у Јени писао је: „Beiträge zur vergleichenden Sprachforschung auf dem Gebiete der arischen, celtischen und slavischen Sprachen.“ У једно је критички пратио све појаве у науци о језику у књижевности словенској. А тако исто су по Словенство важна и његова предавања као на прилику: „Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen, Über Wesen und Leben der slavischen Sprachen u. s. w.“ А највеће и најславније му је дело: „Compendium der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen.“ Ово је дело од врло велике важности по упоредну филологију, јер се у њему налазе у једну целину скупљени резултати свију испитивања од пола века, која су чињена у овој струци знања људског. Овај компендијум је преко потребан сваком филологу, који хоће да појми најопштија начела упоредне лингвистике. Шлајхер је гледао да у науку о језику унесе нову методу природних наука, с тога је писао г. 1863. „Die Darwinische Theorie und die Sprachwissenschaft,“ о чему смо и ми у неким од прошлих бројева „Матице“ нешто донели. Исто тако је важна расправа: „Über die Bedeutung der Sprache für die Naturgeschichte des Menschen.“ У осмој свесци записака руске научне академије у Петрограду изашла је као прилог једна расправа под насловом: „Кратки начерт доисторическој жизни северовосточнога отдела индогерманских јазиков.“ Овај је чланак изашао и у српском преводу у Летопису (за г. 1861.) За Шлајхера вели врло лепо један писац: „Он се задубио у упоредну лингвистику као никоји од

Digitized by Google

словенских филолога, а познавао је словенска филолођијска истраживања као никоји од несловенских филолога — те две ретке особине беху у њему спојене.“ Простор овога листа не допушта нам да навађамо овде друга његова дела, која се тичу немачког и других јевропских језика и силне расправе, које се тичу словенских језика и које су у разним које словенским које несловенским часописима печатане, доста то да је он један од оних ретких Немаца, који се уздигао на узвишеније гледиште, те није, као обично, мржњом гледао на све, што је словенско, но је највећом љубављу проучавао Словенство и привредио му је толико, да му сваки Словенин од срца мора узвикнути: слава му!

† 19. септ. о. г. преминула је у Новоме Саду Јулијана Политова рођ. Десанчића у 61. години свога живота. Породица Десанчића једна је од најстаријих у Србству, и по традицији фамилијарној један члан те породице беше под Душаном управитељ оног дела Македоније, што Душан од Грка заузе. Кад су у XVII. веку Турци Србе гонили и изтребљавали, остала је од те породице само једна женска глава: Десанка. Њу од Турака избави неки Славујевић, коме се читава породица изтурчила, а он се не хтеде потурчити, већ се обећа, да ће исту Десанку од Турака избавити, ако за њега пође. Ноћу бежући од Турака и верући се по брдима, носио је често своју вереницу на леђима, те сретно из старог Влаха (старе Србије) у Босну избегне. Ту се истом Десанком ожени и прими њено породично име: Десанчић, које за то, што беше прво име старог племена, које, да га његови потурчени сродници не узмогну наћи и гонити. Но и у Босни не беше Десанци од Турака дугог станка. Изгубив мужа и настаријег сина, са млађим сином који јој остаде, избегне у аустријску Костајницу. Тај млађи син беше прамдеда покојне Јулијане Политове рођ. Десанчића, а чукундеда с материне стране дра Мих. Полита Десанчића.

Покојница била је ревносна Србкиња и сваки појав у Србству пратила је са највећим саучешћем. Њено једно писмо из српскога покрета г. 1849. где осуђује политику бечког двора према Србима, штампано је у „Љетопису.“

У њеној тешкој болести често би још своме сину дру Политу рекла: „Умрећу ти, синко, а недоживи, да се Босна и Херцеговина ослободи!“

„Застава“ пропраћује смрт покојнице овим речима: „Она је била примерна, одушевљена, слободоумна Србкиња, и узор матере српске, која је брачни век свој васпитању и нези своје деце посветила, и материном љубави над њима лебдила. Она је и многом младом Србину ђаку добра чинила. Она је уживала поштовање свију честитих Србаља у Новом Саду, који су то великом пратњом до вечне јој куће посведочили. Заслужила је као родољубива Србкиња и узор матера српски, да је у вечни покој испратимо са: „Лака јој земља и вечна памет!“

Digitized by Google

ПОЗИВ НА ПРЕТПЛАТУ.

Овим бројем почиње се четврта овогодишња четврт „Матици.“ Ми смо до сад чинили што смо могли, да наш лист одговори задатку своме, и мислимо да је у њему достојно заступљена била „Књижевност и забава“ српска као што наслов листа изискиваше. Што смо доносили и расправе из појединих строго научних струка то чињасмо с тога, што до сад не беше листа, који би посвећен био чистој науци и њеним разноликим гранама. Сада, кад ће омладина српска издавати „Младу Србадију,“ мислимо, да ћемо боље испунити позив свој ако удесимо лист наш тако, да буде што је више можно забаван. Према томе молимо сваког брата Србина, који би нас хтео у радњи нашој потпомагати, да се обазре на ову нашу намеру, те да нам шаље поглавито састава, који у забаву засецају. Да ће наш лист ову грану књижевности наше и од сад и то у већем размеру неговати, нека је јамство прошлост му и она браћа наша, која су нам обећала, да ће нас у овом нашем правцу и од сад својски потпомагати.

Цена је листу 4 ф. а. в. на годину.

Претплатни новци молимо да се пошљу благајници „Матице Српске“ у Нови Сад. За Србију прима претплату и књижара В. Валожића у Београду.

Чланци, који у „Матици“ изађу, награђују се, али тек онда, ако писци, који за своје саставке награде траже, ту жељу своју одмах при шиљању својих састава изјаве. Награде досуђује књижевни одбор, али ће од сад један део награде уредник и надзорници листа, које ће књижевни одбор бирати, на жељу писца, издавати и пре штампања саставка му, само ако овај буде такав да награду заслужује и да буде одређен за штампање.

Овом приликом молимо у једно и све дужнике наше, да нам што пре плате дугове. **Уредништво „Матице.“**

САДРЖАЈ.

Утицај женскијех на напредак образованости. — Српске народне песме. — Рафајило. Исторична новела од Д. Ваднајије. — Шта је то историја образованости? (Наставак.) — Подлистак: Ричард Ботлер на другом месту. Црта из инглиског живота. — Књижевне белешке. — Гласник. — Позив на претплату.

Издаје: Матица Српска. Уређује: А. Хаџић.

Платонова штампарија у Новоме Саду 1869.

Digitized by Google

Број 29. У НОВОМЕ САДУ 20. ОКТОБРА 1869. Год. IV.

МАТИЦА.

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

ИЗЛАЗИ: десетог, двадесетог и последњега дана свакога месеца на табаку и по.

ПРЕТПЛАТНА ЦЕНА: на год. 4. ф., на по год. 2. ф. на три мес. 1. ф. Рукописи се не враћају.

УТИЦАЈ ЖЕНСКИЈЕХ НА НАПРЕДАК ЗНАНОСТИ.

(По Беклу.)

(Свршетак.)

Оно што смо покушали да докажемо то је, да у духу женскијех има неки природан и по свој прилици неразрушив елеменат, с којим оне истина не могу никаквијех знанствених откривења чинити, него с којим оне велики утицај имају на методу, којом се долази до тијех откривења.

За знанствена проматрача, којему је једино цијел истина, има само два пута, којима он може тој цијели доћи. Он може или из спољашњега прелазити у унутрашњи или из унутрашњега у спољашњи свијет. У првом случају проматра он чињенице и од њих се уздиже к идеји; у другом случају проматра он идеје што су већ у духу да би спустивши се до чињеница могао исте тумачити. Први начин зове се индуктивна, други дедуктивна метода. Философ који се држи индуктивне методе скупи појаве путем проматрања и уздиже се од њих к опћем закону. Философ пак, који се држи дедуктивне методе, црпе закон из идеја што су већ у духу и тумачи појаве спустивши се к њима.

Да би разлику између индукције и дедукције показали навешћемо један примјер. На примјер хоћемо да знамо који дуже живе: пјесници или математичари? Ако хоћемо индуктивнијем путем ово да дознамо, онда морамо чињенице покупити из животописа пјесника и математичара, па ћемо онда путем статистичнијем наћи закон, који вели, да одсјеком математичари дуже живе него пјесници. Ово је индуктивна метода. Ако хоћемо дедуктивнијем путем да ово докажемо, онда морамо овако поступати: пјеснишство напреже фантасију а математика памет. Човјек се пак

више раздражује напрежући фантасију него ли памет. А што човјека редовно раздражује то је обично нездраво, а што је обично нездраво то прекраћује живот. Дакле пјесништво више доприноша да се човјеку живот прекрати него математика и с тога пјесници у опће прије умиру него математичари.

Из овога се види разлика између индуктивне и дедуктивне методе и да обе методе имају своју вриједност, јер сваки закључак има већу важност, којем се долази и једном и другом методом. Да би ово у свезу довели с онијем питањем што га хоћемо да докажемо, стављамо ово: прво,. женске се од природе држе дедуктивне методе. Друго, женске имају велики утицај на људе те се с тога ови не држе само индуктивне него и дедуктивне методе и тијем чине превелику услугу напретку знаности.

Што се тиче првога да су женске више дедуктивне, а људи индуктивни за то има више доказа. Женске су више раздражљиве, одушевљеније и више фантасије имају него ли људи и оне више живе у идеалном свијету; људи су пак више практичнији и код њих имају више чињенице важности. Друго пак што су женске више дедуктивној методи наклоњене ово је: што њихов поглед не досеже тако далеко као људски, али оне што виде *то виде* брже него људи. С тога оне брзо завладају идејом и у један пут проблему ријеше и тако се разликују од индуктивнога промотрача, који се полагано и трудно к идеји уздиже.

Да су женске дедуктивније од људи с тога што брже мисле него људи то је реченица која се многијем не допада, ал се ово ипак разнијем начином може доказати. Неки знаменити лекар вели, да му је један посленик са својом женом више пута долазио и питао за савјет те вели, да се жена увијек брже и јасније изјашњавала него ли њен муж. К овом још многи путници приповиједају да женска брже човјека обавијести који залута у каквој страној вароши него човјек. И још више шта има што свједочи ово. Друго је то да су женске велику услугу знаности учиниле што су на људе имале утицаја, те се ови нијесу држали искључиво индуктивне методе, јер иначе не би напредак знаности дотле досезао докле данас досеже. Многи неће одобравати ову реченицу, јер мисле да су највећа откривења у природи индуктивном методом постала. Да би доказали да ово не постоји навешћемо неколико примјера.

Примјер што ћемо га навести показаће нам како се путем дедуктивнијем дошло до једнога великога откривења. Славни Њутон открио је законе гравитације. Послије пет година кад је Карло

Digitized by Google

II. ступио на пријесто да влада сињаше Њутон у једном врту и докле је он сједио падне јабука с једнога дрвета. Смотривши јабуку кад је пала, мирно је сједио и премишљао о том. Он није одма устао нити је чинио проматрања о гравитацији, него је задубљен у мислима сједио и извијао идеју за идејом из своје унутрашњости. Он мишљаше: исто би тако јабука и са највећега дрвета на земљу пала као и са овога; дакле та снага што је јабуку привукла земљи не слаби. А кад не слаби зашто не би та иста снага и мјесец на његовом путу одржавала; зашто не би и друге планете тежећи к сунцу као и мјесец к земљи под владом исте снаге стајале. Дух њутонов дакле корачаше од идеје к идеји и тако путем дедуктивнијем дође он до једнога од највећих откривења. Узрок овога великога откривења није била јабука или што друго него баш сам дух њутонов. —

Путем дедуктивнијем такође је и закон метаморфозе у ботаници откривен, по ком закону на једној биљци стубић, кончићи и све што цвијету припада, ништа друго није него модификовано лишће. Запитајмо сад ко је дошао до тога откривења? Није ли то био какав индуктивни проматрач, који је годинама с неуморнијем трудом радио на минуцијознијем проматрањима биља? Није. До тога је откривења дошао Гете највећи пјесник њемачки и највећи што га је икад свијет угледао. Исти пјесник дошао је и до још једнога откривења. Кад је једном био на гробљу близу Млетака угледа пред собом тикву и на мах дође му та идеја на памет да се тиква састоји из самијех зглобова од кичмењаче или другијем ријечима, да је тиква продужење кичмењаче. До тијех истина дошло се све дедуктивнијем путем.

Ово мислим да је доста што смо навели, да се види велика заслуга женскијех што чине знаности.

На пошљетку морамо споменути да су најзнаменитији људи имали особите матере.

У Карловцима. Ј. Ж.

НА ЧАСТ ТИ БРАТЕ...

На част ти брате љубав и драга,
Све то веселје остављам ја,
Ја идем тамо рушити врага
Ја тежим тамо гдје ханџар сја.

Ја волим чути оружја звеку,
Мирисат волим пушчани прах!
Него ли слушат' љубавну јеку
Него ли трпет' љубавни страх.

Digitized by Google

У мене срца за љубав нема,
Ја идем тамо гдје сјева мач,
Радије слушам топовска грла,
Него што гледам љубавни плач.

За то сад с богом, премили брате,
Ето ти драге, ето ти све,
На част ти љубав, ја тежим тамо,
Гдје крвца тече, гдје душман мре.

У Сарајеву, на Крстовдан 1869. Игмановић.

РАФАЈИЛО.

Исторична новела од Д. Ваднајије.

(Наставак.)

V.

Борба срца међу љубављу и славом.

Рафајила уведоше у омалену дворану.

Дворана та беше тамна. Намештај једва што јој се виде. Нити је осветљаваше какво светлило од светиљке нити луча сунчана, само се могаше да распозна једна намештена пребела постеља, а на белојзи постељи — бела мома.

Марија лежаше тамо бона пребона.

Мучаше је жеља, која ако јој се испуни, може бити да ће је унесрећити, а ако се не испуни — умреће.

После мало времена метоше на сто светиљку, што слабо светљаше, уз које 'но се светлуцање разабра жалосна громада, што сеђаше око постеље.

Рафајило саучешћем гледаше болану мому, којој се лице овога часа неописано слађано осмејиваше.

— Како сте ви, Рафајило, добри те ме посетисте — шапуташе девојче, пружајући му своју малу ручицу.

— За цело — одговори уметник — бих то и пре учинио, да сам знао да патите.

— Не патим, Рафајило, овога тренутка сам сретна, пресретна.

Стожерник на те речи бризне у плач, и подигавши се с места, приступи Рафајилу, па, бацивши му се на прса, замуца:

— Сирота девојка! како вас љуби!

— Рафајило не знаде шта га снађе. Паде му на памет појава у врту; сети се оних звезданих вечери, када 'но му то блеђано девојче са свим забленуто слушаше речи; када онако дрхташе, кад јој стиште ручице, и лице јој се зарумени, кад му цветка пружаше, па — истом сада дознаде за што беше све то.

Све то, што се тако особено зби, дирне младића у срце, па узеде руку маријину и подиже је ка уснама, а по што јој је по-

Digitized by Google

љуби, подиже се са узглавља као ноћница, коју месец тако силно привлачи, да му не може да одоли.

— Је л те да је леп сунчан дан на пољу! — Запита девојче, хотевши тим равнодушним речима да забашури оно, што јој срце мисли.

— О, баш на против, Маријо, облачан, јесењи дан имамо.

— Је л те да цвеће вене? Ви се још сећате на цвеће у Фарнезе — баштн!... ох, та како сретна бејах још тада, могла сам да гледам природу... но опет ћу бити сретна — скоро ћу умрети...

— Маријо! Вама неје слободно на то мислити...

— А за што не Рафајило? та мисао ми је сва радост.

— Ви, Маријо, не волите да живите? па још тако млади? Ви не волите нас.

Девојче не одговори, само рупцем покри очи, што се у тај мах блистаху од суза.

— Иначе не би желели да нас оставите! настави Рафајило.

Марија укочено погледа на лепа младића, који тога тренутка заборави на славу, заборави на будућност, заборави на Форнарину, заборави на све, те виде само то лепо, блеђано девојче — са љубављу јој на уснама, у сузама јој и у осмејку.

— Ох, Маријо! рече Рафајило усхићено; ако би ме ви оставили, цео век би ми прошао у жалости.

— Ваш век? понови девојче, при чему јој се немир виде на лицу.

— Да, Маријо! јер ја вас волим ка' 'но своју рођену сестрицу.

Марија му одговори осмејком, у коме беше и радости и туге.

Даље се не могаху разговарати, јер дође лечник и Рафајило се удали, обећавши да ће болесницу сваки дан посећивати.

Нигда до селе не осећаше таки немир у души, као овај што га сада снађе.

У нежну му срцу биваше саучешће све ватреније и ватреније. Непрестанце му лебђаше пред очима блеђана лепа девојана што љуби и пати за њ.

Па ако би умрла посред те патње?...

Не, не! та судба не може тако немилостива бити према овом срдашцу анђеоском.

Но ваља да му на брзо паде на памет да туна не решава судба, већем љубав, чија 'но је клетва и благослов у његовим рукама.

Digitized by Google

Снужди се. А кад ступи у одају, те се сретне са тужним погледом форнаринининим, коју тако силно, тако из срца љубљаше — стресе се сав од главе до пете.

И бадава извараваше на лице осмејка, бадава у очи мила погледа, бадава на усна слатко-ласкавих речи; Форнарина спадаше међу оне женскиње, којима љубав даје моћи, да провиде у срце . . .

Тако јој особито изгледаше у тај мах лице рафајилово, да га мораде за лицемера држати.

Долази од боне постеље болане моме, која пати, што љуби, и само је онда сретна, кад покрај себе види уметника, и који је љубимац велемоћнога стожерника, који је од највећа утицаја на двору папином!

Нека слутња поче да мори срце форнаринино..

Рафајило се од нека времена веома промени.

Он се више не тужи да га одбацују, и да му плетке плету; неје му ни бриге за супарника; већ је и на саму славу заборавио — само је свагда замишљен, и када се насмеши, то смешење му је тако двојбено, не да се одгонегнути.

И Рафајило одржа своје обећање: сваки боговетни дан посећиваше болану девојану.

А она беше сретна, пресретна када се отшкринуше врата; осмејкиваше се кад јој долажаше, осмејкиваше кад одлажаше од ње.

Лечници се сви сагласише у томе, да ту слабачку женскињу једино рафајилова љубав може спасти од — смрти.

Ох, али Рафајило љубљаше Форнарину!

И док му трајаше та борба у срцу, Анђело за чудо напредоваше. Основа, што је изведе за горостасну мотилу папину, успали му странку до највећа одушевљења — а сиромаха Рафајила готово са свим заборавише.

Они, који беху око папе, почеше с њиме тако да поступају, као са каквим вештим рукодеоцем, и ако га где упоређиваху с Анђелом, то испаде увек по њега на лијо.

И Рафајило поче да се завађа са својим рођеним срцем. Жртвоваше своја песничка чуства, да би само могао подмирити своје свакидашње бриге, и да би могао ма и мало блистати, па и сироте Форнарине сећаше се више из сажаљења, него из љубави.

Бејаше тренутака, у којима се реши, да Форнарину нигда изневерити не ће. Али бејаше и таких тренутака, када помисли, да ће га сродство са велемоћним стожерником да подигне до двора папина, и да ће му име таком славом да обаспе, да му

Digitized by Google

више не треба стрепити, е га неће ни пода шта узимати, и да ће му плетака плести.

Једног вечера сеђаху уз огриште Рафајило и Форнарина заједно.

Уметнику је коса разбарушена пала око бела чела, црте му издају муку и колебање, дочим Форнарина наслонивши главу на руку, сетно гледаше у жеравицу, како тиња.

На први поглед даје се помислити, да је пре те тишине било међу њима живља разговора, што их је мало раздражио.

— Али кажи, шта да радим? питаше Рафајило са болом.

— Ради, шта ти срце вели.

— Ох, кад би само у овој бури могао разумети, шта ми срце вели!

— Волиш ли Марију? питаше га Форнарина боно хладнокрвно.

— Овога тренутка, мислим, да само тебе волим.

— Не кажи то, Рафајило, ти већ не волиш никога. Шта је теби стало до женскиња, којима је лице данас ружица, а сутра већ увели листак; којима су очи сада звездице, а за мала светлуцајући жишци; у којих је срце данас жарко, а после неколико дана — пепео без и каква осећаја на дну гроба . . . Ти друго шта волиш, ти имадеш други узор, што не треба да се боји од супарника; узор, што је вечит и бесмртан, а то је — слава уметништва.

Рафајило загризе усне; осети да су те речи цела истина.

— Ох, Форнарино! та моје срце неје тако самотно, као што ти мислиш, и да се сада не тиче живота тога невинашчета: никада се не би породила ни једна мисао у мени, да тебе оставим.

— Дакле ти хоћеш да се жртвујеш?

— Да, одговори у кратко Рафајило.

Обоје ућутише.

Али се примети на Форнаринину лицу како јојзи пати срце тога часа. Женскиња та, којојзи свака помисао, сваки удар срца беше несебична љубав, шта могаше та женскиња осећати, када слућаше, када знадијаше, да је њена срећа сада истом играчка у рукама великога уметника, што ће себичњачка ћуд да изломи.

— Ти си, Рафајило, племенита срца, рече Форнарина горко подругујући се; — хоћеш да благодариш стожернику за она добра, што ти учини? а к'о за што да и допанеш код њега у немилост? и к'о за што не би волео онај венац славе, што ти може око главе обавити тај сретан одношај? Ја ћу се од срца да узрадујем твојој срећи!

Digitized by Google

— Не проклињи ме, Форнарино! ох, та не проклињи ме!

Но лепа женскиња отскочи на страну испред раширених руку, што је хтедоше да загрле, и застаде у другом углу дворане, погледајући боно, као пострадала Нијова.

— Не, не! ја без твоје љубави не могу живети! настави Рафајило.

— Одреци је се, рече Форнарина хладно; сваки снажај иште одрицања самога себе! Па за што не би савладао једну лудовет, кад је на коцку метнут живот једног анђела! Та то је ласно! Љубав је истом лудовет!

— Не мучи ме, Форнарино! — тако мољаше младић — грешна беше мисао, што ме примбра, да се од тебе растајем, грешно срце у коме се породи, и проклето време у коме дозре! Но имам толико снаге, да је ишчупам. Ох, нема ничега, ама ничега, што би ми могло из срца избрисати твоју љубав. Име, слава, грех или срећа не ће ме више искушавати, да, Форнарино! ја не ћу више да видим Марију!

— А за што не?

— Јер те љубим, једино тебе љубим.

— А ако та мома умре?

— Ја јој не навукох смрти, а не могу је ни зауставити срећом својом.

— Па хоћеш да изгубиш и милост у твог последњег узможног пријатеља?

— Ох! уздахну Рафајило, ударивши се по челу, болом осећајући да му је очима много сјајнија звезда славе од звезде љубави.

Форнарина се уклони у побочну дворану.

Први пут јој добро дође срцу, да Рафајило није уз њу, и да нема никога око ње, ко би јој могао сузе увребати, ко са уздисајима јој се подругивати, и ко са боловима јој се увесељавати.

Јер овога тренутка беху јој очи пуне суза, са усана јој летеше уздисаји, а срце јој обузеше тешки болови.

Бацивши се на софу опомену се слатких успомена прошлости, и љубавне слике чињаху јој се тако лепе кроз бисер-сузе сињега јада, да мал' што јој срце не пуче од жудне жеље, што за њима гињаше.

А други тренутак збриса те слике.

То болано женско лице преобрази се, и доби смео, дивији израз, са каквим су мученице смрти пркосиле.

— Само да му је за који цветак више у венцу — зајеца — у венцу, који 'но му глава већ и тако једва може да носи. За то гази моју љубав! . . . Мене жртвује, која сам за њега све жрт-

Digitized by Google

вовала! Од себичности гради снажај. Обмахњује сама себе да се бори за живот те моме — да не би могао обећивати свога значаја, да лови милости у великаша... Сиромах велики уметниче, сиромах мали човече!

Тог часа се зачуше рафајилови кораци, где се приближује. Лицем форнарининим пређе неко трзање. Утре сузе, да их не види Рафајило. Смејаше се да прикрије тугу. У срцу јој уврежена таштина пређе у помамну жељу, да пркоси судби, и да се чини нехатна.

Рафајило ступи блед унутра.

— Страх ме је за те, Рафајило, рече женскиња милозвучним гласом; — да ће ти та борба да похарчи сву снагу. А избор је тек лак. Кад бих те само љубила, а не обожавала, овога часка бих ти се бацила пред ноге, и рекла: не остављај ме, не одвраћај љубави твоје од мене; — презри славу, и ја ћу те за то усрећити. Но ти си свега коликога света а не мој; твој живот неје окован о кратке дане, будућност је твоја, и сваки корак, што ти се коцка са славом, грех је против човештва. Следи гласу, камо те зове жар уметнички, али само то не казуј, да те учешће и захвалност вуку ка Марији, само тиме не обмахњуј сама себе и мене...

— Ох, Форнарино! ти већ не љубиш мене.

— За иста да је јако попустила она свеза, што ме за те везиваше, и боље је да се сада раскине, док још не боли, него дочекати да се сама од себе распадне, па да се подсмевамо како бесмо обмахњени, и да се ругамо једно другоме.

— Ох, шта да радим?

— Сиромах слаби човече! рече Форнарина болом осмејкујући се; дужност према себи самом и према породици стожерниковој казује ти шта да радиш — у з м и М а р и ј у з а љ у б о в ц у.

Рафајило упрепашћен погледа ту женскињу, којојзи лице тога тренутка беше тако ледено, као мрамор; речи јој не издаваху ни најмање немира, а понашање јој показиваше, да је то, што рече, за сада најватренија жеља срца њезина.

А колико и колико је суза ронила кад и кад у вече, када сама самцита биваше, дочим се Рафајило у стожерниковој палати тако лепом, сјајном будућношћу обмахњиваше и славом и надама онесвешћен — Марији најслађе речи шапташе.

Како сретна беше ова мома, када јој Рафајило очитоваше своју љубав!

(Свршиће се.)

Digitized by Google

ШТА ЈЕ ТО ИСТОРИЈА ОБРАЗОВАНОСТИ?

(Свршетак.)

Ради одговора на ово питање узећемо ријечи једнога од најбољих сувремених писаца по овој струци, Бидермана, који, како нам се чини, с довољном вјерношћу показује најглавнију страну овога новог правца историјске науке.*) Ево како он одређује прави задатак културне историје, њено мјесто у науци и њезину улогу међу факторима друштвенога развића.

„Може бити — вели он — да ће се то питање лакше одлучити, ако погледамо какве је врсте била она историјски развијана потреба, која створи ту нову науку и која јој даје све више и више мјеста. Прво је, на чему ћемо се овдје уставити — политичка страна те ствари. Кроз дуго вријеме историја се бавила само о дјелима власничким, дворским и кабинетским. Сами народи су се јављали у тој историји само као пасивна грађа, којој је ваљало или издирати за лудорије својих заповједника, или служити као оруђе за њихове сврхе, како се кад догодило.

„Тако историјографско гледиште одговарало је сувременој системи апсолутнога управљања власничког и апсолутне покорности и пасивности народне. Био је то најограниченији метод писања историје, и према њему је изгледало као знаменит напредак, кад су писци упоредо с личном историјом великашком и упоредо с причама о војнама, договорима и дипломатским интригама, почели бавити се и унутрашњим животом државним, историјом државнога уређења, управе и законодавства. То је доказивало, да су већ почели давати некакво самостално значење ако не народу, а оно барем држави као правној установи, да већ нијесу више били ради сливати цијелу државу с личношћу владаочевом као у времена Лудвика XIV. Мало по мало корачено је још један корак. Народима није било довољно да остану предмет великашке владе, макар и били предмет пажње, брижљивости и донекле и законске заштите; они сами искочише као радна лица на сцену јавнога живота. Уз то су уставне границе не само боље него игда стијесниле непосредно мијешање великашко и њихове околине; него је и цијела сила саме државе с њезином

*) Бидерман заузима једно од најчаснијих мјеста међу њемачким публицистама и историцима. У Хакстхаузенову зборнику „Уставно начело“ он је писао чланак „О репрезентативним установама с народним изборима“; а од његових историјских послова особито је познат: „Њемачка философија времена Кантова“ (2 књ.) и културно-историјско дјело „Германија 18-г вијека“ које још није ни довршено.

Digitized by Google

централизаторским и организаторским тежњама морала корак по корак уступати у тјешње границе испред пробуђене народне самосталне радње. Тај је преврат био особито огроман у области материјалне радње. У државном и друштвеном животу подигоше се као покретна и основна стихија до самосталног и прве врсте значења најразноличније стране економске радљивости, сеоско газдовање, индустрија, трговина, и заједно с њима опћи односаји индустријскога рада, повластице и насеобине — које су прије биле само дио државних и финансијских наука, дио, на који се обртало веома мало пажње. Државна економија и статистика посташе тако важне науке, како је прије била политика државног уређења и управе. Ништа дакле за чудо није, што је и историја пошла за тим током времена, и што се почела бринути о томе, како ће проучити народни напредак у свјема областима материјалне и духовне радљивости с онаком истом пажњом, с каквом је прије прикупљала радњу и судбину великашку и дворску.

„Исто је тако распрострањење науке и историје дошло и с друге стране — наставља Бидерман. У јевропском се свијету сва маса народна дијелила на двије гомиле, веома одмакнуте једна од друге; једно су били учени, а друго неучени; сразмјер је међу тијем гомилама на свакој страни био друкчији, али је подијељеност била свугдје. Услиједа тога је сав умни живот јевропских народа имао на себи печат ове подијељености. Наука, умјетности и књижевност узеше на се са свијем посебан облик јер се рађаху за једну класу народа. Научници су мислили и писали само ради себе самих и ради људи који су као они: непосвећени, т. ј. огромна множина народа нијесу имали куд, него су били осуђени да живе и без разумијевања књижевности и без сталног суђења о њојзи.

„Данас се и то промијенило. Као што су некада научници налазили своју дику у томе, ако их гомила није могла разумјети, данас напротив се упињу из све снаге да су разумљиви и приступни свакоме. У оно доба, кад су се људи бавили о науци само ради науке и кад су је с тога гледишта и цијенили, и наука се свака сматрала као потпуно завршена цјелина — али ми данас видимо са свијем друго нешто: све науке, па и саме апстрактне ступају у савез међу собом, и све заједно опет ступају у савез са животом, с опћом образованошћу и интересима народним.

„Природно је, да та промјена није могла да не дарне у историјско схватање разних наука. Изашла је на видик потреба, да се стање и напредак, достојанство и задатак свакога одјелитог

Digitized by Google

научнога правца не цијени више само по апстрактноме схватању и по одлучном и самотном научном гледишту, него по мјесту његову у животу, по свези с њиме и по мјери оних чињеница опћега културног напретка који је развићу његову помогао.

„У томе су смислу у најновије доба заиста чињени многи огледи, да се некадашње посебно и одјелито изношење духовне радње, умјетности и наука претвори у излагање са свијем културно-историјско. Као примјер наводи писац Гервинусову „Историју њемачке поезије“, Шварцову „Историју најновије богословије“, К. Раумерове послове о историји педагогике, Хајмову књигу о Хеглу итд.

„Дух је новога времена помогао к развићу културне историје као науке и још с једне стране, — а то онијем узвишеним значењем, које је све више и више почео придобивати прави народни живот (узимајући те ријечи у друштвеном и јавном а не у политичком смислу) са својим интересима и особинама. Онај исти поток мисли који је у области државно-социјалних теорија створио „четврти сталеж“, и набавио му клањање и обожавање, за које би се могло рећи да у гдекојих партија прелази у афектацију, који је у лијепој књижевности у приповијеткама из „народнога живота“ дао онако пространо мјесто сликању народнога, провинцијалнога, сеоскога и који је тијем приповијеткама набавио онако сјајан дочек, — тај исти поток мисли донио је и историчкој науци и истраживању масу најродније грађе, која се до то доба остављала без икаква употребљења, која се заборављала или мало цијенила.

„Наша књижевност (говори даље Бидерман, наравно држећи на уму њемачку књижевност) у опће се веома дуго бавила само о животу великашких класа — у које је једва улазила и научничка класа — у којима се опћи тип јавља старији од посебне разноликости, у којима се извјештаченост пење врх природности и посебитости. Претјерани се идеализам у умјетности и науци с високомјерним презирањем окретао од опорога живота који је добијао придјев „свакидашњега“ (а у који се готово увијек убројавао сав круг грађанских и домаћих интереса), и сматрао је за достојне пажње своје само оне кругове који су владали већом друштвеном и естетичком образованошћу. С тога се као природан отпор (реакција) овоме идеализму и јавио у пошљедње вријеме реализам, почињући задобијати владу и у животу и у науци и у умјетности. Реализам почиње проматрати и цртати народни и друштвени живот не с врха пирамиде, од највишега

Digitized by Google

реда, као што је то чинио идеализам, него то почиње оздо, са широкога основа.

„Ето таким је путем културна историја нашега доба резултат потребе која је изникла из самога живота и заједно с тијем из развитка научнога, потребе, да се шире и слободније схвати сва прибрана историчка грађа — и отуда и долази тој науци трострук задатак.

„Прво је она дужна додати слици спољашњег државног живота народа и држава, које се црта у историји власника, дворова, дипломатских преговора, ратова и освајања — и слику унутрашњег државног и народног живота и то у најопширнијем смислу, т. ј. не само слику органичких, политичких и административних уређења државних, него нарочито слику самосталне и слободне радње народне с материјалне и духовне стране, у раћењу земље, у занатима и трговини, у умјетности и науци, у дружевном животу и обичајима, у изјављивању религиозног и наравственог осјећања. Истину говорећи, с ове је стране културна историја само усавршење и поправка прећашње политичке историје, нашега знања о њој и нашега интересовања спрам ње. Како год што се некадашња монархичко-феудална држава раширила и развила у управну и народну државу, како год што се држава начинила (или се још гради) правим друштвом и свестраним оживотворењем цијелога живота народнога, тако је и прећашња историја, што је говорила о самим власницима, кабинетима, дипломатама и ратовима, морала све више и више ширити се, докле се најзад не рашири у праву цјелокупну органичку народну историју: и то је у великој мјери већ послије извршено. С те стране појам о културној историји не може имати никаквог другог значења.

„Исти тај појам органичке, народне или културне историје иште исто тако и с друге стране да се саставе, уједначе и у неколико преобразе поједине одјелите историје које су до то доба ишле свака својим посебним путем, да се саставе под једно више опће гледиште културне историје. Ту ваља разумјети не само тако звано просто „популарисање“ тих појединих одјелитих наука и њихове историје; него је питање у томе, да би се за сваку поједину науку или умјетност и историјско развиће њено показало, каким се кад начином вежу с опћим покретом и током народнога живота, каким је начином народни живот имао уплива на њих и какав се уплив показао од њих на народни живот.

„На пошљетку, културна историја ваља да наслика и оцијени и таке појаве народнога живота, који су, послије или по

Digitized by Google

незнању или по лажној ученој или естетичарској високопарности са свијем упуштани из погледа. У таке појаве бројимо живљење и стање, мисли и осјећања нижих класа или правога народа, оно дакле чему у најтјешњем смислу припада придјев „народни.“ Мјесто сувише магловитога појма о „народу“ који је у својој магловитости постављан за полазну тачку толиким државничким огледима и теоријама па и самим историчким и белетристичким цртежима појединих периода, — мјесто тога појма ваљало би да ступи на сриједу што је могућно свестранија, живља и јача слика народнога живота у свима његовим правцима, слика, на којој не би били пропуштени цртежи ни сеоскога ни градскога становника, ни пролетаријата ни знаменитих класа или средњега сталежа који таман толико има колико да поштено живи, нити становника планинских забачених долина који сред природе живи и далеко је од честих пута равничких, нити високо или и преко мјере образованога грађанина великих средишта свјетскога обрта и образованости.“ Ст. Новаковић.

О ЖИВЦИМА.

Сваки је чуо ваљда већ о телеграфу, сваки знаде да је то справа, која тако брзо као муња носи вести с једног краја света на други. Али мало њих има који знају, да у сваком органском створу, дакле и у нашем телу има справа једна, која се сасвим може упоредити са телеграфском справом. И заиста постајање душевних покрета сасвим наличи на телеграфисање, с тога ћемо да овде о њему што више разведемо.

Први докази да човек душевно живи јесу: што он осећа и што се креће. Створови, у којих се тек осећање почиње развијати, не разликују спољну природу од свога властитог тела; нижа животиња, није, као човек, нешто одлучено од природе, она је као и виша животиња саставни део природе, готово да рекнемо: уд великог природиног тела, те тако она и осећа сваки потрес и свако мицање на том телу па и онда, кад је она сасвим на миру, и то тако као да се тиче њеног рођеног тела. Посматрајмо створове, у којих се кретање тек почиње развијати, пак ћемо се уверити, да ће се они одма покренути оној страни, од које их додирнемо. Додирнимо н. пр. једним финим штапићем једног полипа и он ће своје канце онамо опружити, откуда је додир дошао. Тај покрет је најнижи, најзлеуднији почетак радње душине: овај створ божији дао је од себе знака, да је он заиста нешто осетио. Што је душа нижа то је и справа живачна, којом се он служи, про-

Digitized by Google

стија и сиромашнија; а ова је справа у толико богатија и разгранатија, што је животиња виша и у колико јој је душевни живот виши, и она се пење све више и више, док не постане тако разнолика, да има небројна побочна оруђа и да јој је душевна снага сасвим, развијена као што је у човека.

Представимо себи један кућни телеграф као што их има по великим варошима у свакој гостијоници. Ту се у једној собици стичу из свију осталих соба жице кућног телеграфа и скупљају се све на једном столу. На крају сваке жице има један заклопчић, тако да, чим ко за жицу повуче, одма се заклопчић подигне. Под сваким заклопчићем има број и то од оне собе, из које жица долази. Кад се у којој соби повуче за жицу, то дотична жица донесе вест у собу надзорникову, ту она на столу отвори дотични заклопчић тако, да се види број, који је под њим. Надзорник то опази и чини онда своју дужност. Ако је вешт то му неће бити нужно да дође до заклопчића, већ, чим зазвони и заклопчић се подигне, погодиће он по месту, где заклопчић стоји, собу, у којој је звонило. Да би до краја извели упоређење, узмимо, да су заклопчићи исто тако поређани као и собе; у собици, где су заклопчићи, има дакле гомила заклопчића, која је у малом то, што је велика гомила соба гостијоничких, заклопчићи дакле представљају слику у малом — м зајик — од кућних просторија. Даље знамо ми, да надзорник, ма да се заклопчић у његовој соби подигнуо, ипак зна, да је покретач његзин у соби, из које жица долази: дакле му је заклопчић гласоноша његзин, и он је разумео њен знак. — Помислимо да нема свака соба своју властиту жицу, него н. пр. читав ред соба има једну: то ће дизање заклопчића важити за цео тај ред а не само за дотичну собу, у којој се звонило. А собе, из којих не долазе жице, неће ни давати знака од себе, надзорник дакле неће ништа о њима знати.

Ако применимо ово упоређење, колико смо га до сад извели, на душу и на њезине органе — оруђа — то излази ово: телеграфске жице то су нерви (живци) који долазе из свију делова тела, особито са површине његове, где су најразгранатији. Да би ствар простијом начинили, помислимо, да се сви разнолики живци пре но што прођу кроз стражњи део главе споје у једну главну цев и онда се рашире на све стране у глави по мозгу, који је овде то, што је у гостијоници собица, у којој се стичу жице из разних просторија кућних. Кад у који од живаца што год дирне било у телу или на површини његовој, то тај потрес тако брзо као муња дође до мозга. Ми смо узели да су

Digitized by Google

заклопчићи на табли тако удешени, да су они мозајик од соба и просторија кућних: сад се уверавамо, да у мозгу има исто тако једно место, које исту дужност врши, коју и табла с бројевима у соби надзорника гостијоничког; и ту има исто тако мозајик од свију делова тела, из којих год одлазе живци у главу. Како број и дебљина живаца, који долазе из једног или другог органа, од тога зависи, колико је овај важан и развијен, како дакле важнији и снажнији органи више живаца разашиљу него мање важни и слабије развијени, то ће они и у таблици, у глави, у мозајику мозговом, више места заузети. Што је надзорник у гостијоници, то је душа у телу нашем, којој је оруђе покривач, што застире мозак. Она дакле осети потрес на таблици и она ће из искуства знати, из којег је дела телесног покрет дошао; она ће осећање локализовати т.ј. осетити на којем је месту тело наше додирнуто. То би она и онда чинила, кад се не би знало за место, откуда је дошао покрет, као што би стражар чинио, кад ко год не би жицу од собе н.пр., 34. у тој соби, него с поља потресао. Стражар би ипак мислио, да се у бр. 34. звонило. И душа, којој је оруђе, што на њу пази, покривач, који застире мозак, неће добијати из соба, које скупа имају само једну жицу, из сваке појединe покрете, но само из целог реда, а из просторија, у којима нема живаца, неће добијати никаква гласа.

Као што у нашој слици у стражарници мора тим више надзора бити чим је шира зграда и што се више жица стичу: тако и душа мора што више надзорних оруђа имати, што је организам виши, и што су заплетеније системе живаца.

Тако смо посматрали како постаје осећање; сад долази на ред кретање. — Наставимо ми нашу слику па помислимо, да кућни телеграф има справу за контролу, која сваког, што у соби гостијоничкој живи, о том увери, да ли телеграф ваљано ради; тако од прилике, да сваки заклопчић, кад се отвори, покрене једну жицу, што поред оне прве натраг иде у собу, из које је дошао покрет, па ту једну полугу задрма, и тако се одзив даде из собе, у којој се стичу жице, то из свега дакле излази ово: да ће сваки хабер, који дође из које гостијоничке собе до надзорника, тако исто из надзорникове собе однети сам у собу, из које је дошао, натраг глас, да је заиста био тамо камо је послан. Кад ово на душу применимо, излази правило: после сваког осећаја долази покретање као одзив, контрола и доказ да је заиста било додира. Човечија душа највеће богатство црпи из представа, које од вида и гласа долазе, од којих последње тако звано острво з

Digitized by Google

то је један део великог мозга, производи. Као што су за нас вид и слух најважнија чула тако су и покретања, која они производе; они су за осећаје, које је орган вида покренуо, мимика (физијогномија, покрети на лицу) за орган слуха језик и певање. Није само игра речи кад се ствар окрене и кад се каже: језик је мимика оруђа за тонове (гласове) а гест — кретање тела — и израз то је језик органа за вид. Јер тиме се каже да се вид и слух истина на разнолични начин изражавају али у главном су им ипак покрети једнаки. По немачком С.

ПОДЛИСТАК.

Злочинство што је само себе казнило.

За време цара Николе збио се у Русији овај догађај:

Један велики достојанственик дође у неку варош зарад важнога посла и одседне у по најбољој гостионици.

Познате су собе у тој гостионици. Све су једнаке. Њих дели једну од друге проста препрека, која је тако танка, да се може чути, шта се говори и ради у побочној соби.

Наш достојанственик живљаше у једној такој соби а сусед му беше нека одвећ — тајанствена особа.

Овај сусед одлажаше и долажаше тако тачно као сахат, увек у једно исто доба. Ово разбуди радозналост достојанственикову.

Он на брзо дозна да му је сусед — жид. Од радозналости до прислушкивања дели човеке често само — рупа на брави.

Наш велики достојанственик послужи се рупом кључном на вратима од презитка, те посматраше шта му сусед ради.

Он опази, да жид, чим се врати у вече кући, одмах разгледа, да ли је самохран, онда одилажаше под свод, где му лежаше постеља и изнашаше ковчежић, који се чињаше тежак. Жид га постављаше на сто па онда се обзираше опет страшљиво и неповерљиво на све стране.

Он отвори ковчежић и извади из њега други а из овога опет трећи.

Он и овај отвори истом пажњом и неповерљивошћу као и оба прваша.

Чим га отвори одма упре поглед с највећом пожудом у њ.

Онда грозничавом нестрпљивошћу извади из ковчежића пуне руке — банака.

Бијаше ту много милијона.

Овај призор заслепи очи достојанственикове.

Digitized by Google

То се понављаше свакога вечера.

Тако силно благо на послетку разбуди у прислушкивачу паклену мисао. Он науми да себи присвоји троструки ковчежић жидов или бар новце, који беху у њему.

— Жид је нико и ништа, рече он: — ако се усуди да говори шта, то ћу га најлакше ућуткати.

У тој мисли упути се к вишем полицајском званичнику, који га, наравно, познаваше и знађаше, да га је цар послао у особитој мисији. Он га дакле дочека са страхом и трепетом.

— Господине, рече он званичнику — ја постадох жртва похаре, велике похаре.

— Ви, господине.

— Јесте, ја.

— А ко се усудио да вас дира?

— Неки жид. Моја је соба у гостионици поред његове. Моје хартије беху у троструком ковчежићу под три кључа. Мој их сусед украде кроз врата, која воде из моје у његову собу.

— Хо, хо! похара са провалом; добиће Сибир док је жив. Одма ћемо поћи да тога ниткова затворимо.

— И званичник од полиције одма пође к гостионици и за њим уз стопце иђаху лажни покраденик и неколико трабаната.

Жид се баш вратио у своју собу.

— У име царево, отворите! рече званичник лупајући на врата, која жид с места отвори.

Али кад опази полицију обамре сав од страха, а преко усана му пређе жалостан осмејак.

— Знам шта хоћете, господине, рече он; — одмах ћу вам учинити по вољи.

Овим речима отиде под свод, али, чим ступи пода њ, зачу се пуцњава пиштоља.

Они појуре к своду и нађу жида, где је себи пројурио тане кроз главу.

— Несретник је сам себи судио, рече полицај денунцијанту, који се упренеразио услед насилне смрти жидове.

Тада ће званичник од полиције рећи:

— Ево, господине, трострука ковчежића и кључева његових. Разгледаћемо шта је у њима, да видимо јесу ли сви ваши новци унутри.

Он отвори ковчежић и стане разгледати шта у њему беше. За време разгледања банака набере се чело полицајево а лице му се намршти.

— Јесу ли ови новци доиста ваши милостиви господине!

— Јесу.

— Закуните се!

Digitized by Google

— Заклињем се.

— Онда вас, господине, затварам у име цара. Ове су банке лажне!

Велики достојанственик онеми од страха, али шта могаше одговорити?

Онда га затворе, ставе пред суд и осуде га, да иде у рудокопње сибирске.

Разјашњење ове мале драме врло је лако: [жид прављаше лажне банке. —

Када виде, где полиција улажаше у собу му, помисли, да су му ушли у траг, е прави лажне банке, па, да би се уклонио судској истрази и казни, учини крај своме животу. Превео С.

Српске пословице.

Скупио их Невинковић у Босни.

Кад га је зима и у тикви га је зима.

Кад пођера клин клина а сјекира обадва.

Кад славуј јастријебу у панце пане, не помаже му да најљепше пјевати стане.

Кад спава хљеба не иште.

Кад је рат нико ником није брат.

Кад грми свак се себи боји.

Кад их више готови буду слана јела.

Кад је вода мутна риба главом плати.

Кад си радостан мисли можеш бити жалостан.

Ко с врагом тикве сади о главу му се разбијају.

Ко проведе с трудом дан тога хвата лако сан.

Књижевне белешке.

* У Београду је изишла књига: „Сиромах Клавдије од Виктора Хига“, коју је превео на српски Владимир Николић, преводилац лабулејевог романа: „Париза у Америци.“ Преводилац је овом књигом започео дужи низ српских забавних књига, од којих ће једна стајати само грош или ти 10 н. а. в. Вредно је овде још напоменути шта преводилац о „сиромаху Клавдију“ и о писцу његовом Виктору Хигу вели: „Има људи чија ће имена човечанство златним словима преносити и најкаснијим потомцима, јер су сав свој живот посветили, не благовању посред невоље, песми посред запевке, клицању посред уздаха, већ који су до последњих својих дана тражили лека како ће да истребе невољу, да утеше запевку,

Digitized by Google

да умале уздахе. Међу тим људима између првих је Виктор Хиго. Његово име са те племените бриге око друштвених невоља стекло је гласа на све четири стране света. Даље вели преводилац „Сиромаха Клавдија", да „пред том приповетком Виктора Хига ваља да се застиди „Срнкиња у харему", „Ружица од Јелограда", пред њом ваља да ишчезну „Природне обсене", „Југославенска помрачења", и да ником поникну „Краљ Вукашин (у пет дејства)" и сва она наша књижевна недоношчад, која само кваре укус нашега народа не доносећи му никакве користи. Приповетка „Сиромах Клавдије", коју ми у српском преводу српском свету предајемо и по цени и по садржини удеса је да и код нешколованијих па и самоуких наших људи стече одзива пре но друга оригинална недоношчад наше књижевности, која сметају протурању и добрих књига. С тога желимо и надамо се, да међу купцима „Сиромаха Клавдија" видимо и оне, који истина „у зноју лица свога теку хлеб свој" али имају грош и умеју и желе да чате што лепо, забавно и поучно. Но то није само гола приповетка! Виктор Хиго увек има пред очима какву племениту мисао, коју, као и његов чувени земљак Лабулеј, гледи забавним путем да усади у срце читаоцу. Наш образованији свет, наши чиновници: судије, полицаји, за тим попови, учитељи, ђаци и т. д. наћи ће за грош или сексер (шестак) претресање једног сувременог питања, које занима све светлије и напредније духове човечанства, питање о смртној казни и образовању масе, народа. Свима својим пријатељима по племенитој омладинској цели и познаницима по „Паризу у Америци" обраћамо се да припомогну подузећу, које иде на то да се нашем народу у што ширем кругу дају лепе, поучне и јевтине, а истисну из шака: неукусне, неодабране и из шпекулације скупе књиге. „Сиромах Клавдије" са обичним десетком скупљачу, може се по 1 грош или сексер (10 новчића) одмах добити код г. Стевана Рајичевића фактора држ. штампарије у Београду, који и претплатницима из унутрашњости и Аустрије јамчи, да ће све наруџбине бити најбрже и најтачније извршене."

Ми од наше стране с радошћу поздрављамо ову намеру нашег честитог брата Владимира Николића. Он је већ пређе, особито својим преводом лабулејева романа „Париза у Америци" доказао да има озбиљне воље да једну од највећих празнина у нашој књижевности испуни, а то је забава, која ће поучавати и поука, која ће забављати. Већи део нашега света, што чита, није имао још толико прилике, да се у светилишту наука задахне оном божаственом ватром, која сваког правог поборника науке одушевљава, те га подстиче, да упре духовне очи своје у истину, па била она ма у који облик одевена. Прави научник тежи само за знањем и науком, па што је дело, из којег ће он ту да црпе, научније и систематскије, то он у њему све то већу сладост налази. Али број таких научника је и код других напреднијих народа мален. Већина

Digitized by Google

публике хоће да јој науку у забавном облику пред очи изнесеш, и онда ће јој она тек бити приступачна. Један немачки писац вели за једног новелисту: „новела и у опште уметничко представљање није његова главна цел, но он има осим тога сасвим другу намеру, он употребљује облик приповетке само као најзгодније средство да постигне интерес, који лежи ван уметништва. А то и јесте најудесније средство, и једино, које је допуштено, које је можно. Њему (писцу о коме говори) беше једина намера да каже истину и да је тако изнесе на видик, како ће она сама говорити. Он постављаше своје људе, којих судбина изазиваше саучешће, сажаљење, грозу или ти срџбу као штафажу посред безазлене природе, знајући добро, да човека пре свега најпре забављају људи и да ови пре или после позорност његову на се обраћају. Тако могаше он своје тенденцијозне списе свуда раширити.“ Ако ово, што овде наведосмо, и не важи у опште за забавну струку књижевности, ако ово и јесте више особина писца о коме се ту говори, али ипак већом страном се то може рећи и за саму забавну струку. Она је најприличније средство, којим можеш у масу читалачког света да ширш истину, коју иначе не би кадра била појмити. С тога у новије време забавна књижевност у свију народа толико маха отима. С тога се мора хвала одати онима раденицима на књижевном пољу нашем, који, појмећи ту потребу књижевности наше, из све снаге прегоше, да је достојно намире. Брат Владимир Николић вала дакле да нађе одзива у свеколиком народу нашем, јер он се лати да по јефтину цену, сасвим по амерички, снабдева читалачку публику нашу оним, што јој је најпотребније, забавним књигама, из којих ће се моћи и научити чему корисном и лепом. Ми дакле брату Владимиру можемо само успеха желити а надамо се да наша жеља неће остати на празно но да ће се наш свет онако одазвати овом племенитом подузетку, како он то одиста и заслужује.

* Велимир Гај, у Загребу, позива на претплату својих разноликих песама, које ће издати под насловом „Лира“. Те су песме: „Мирогојке“ (Solitude — Gedichte), или су „створи и узори“ (реали и идеали), или „доколице“ а најпосле „лепирице“. Ове ће песме изнети две књиге, свега до 40 табака на малој осмини. Обе књиге стоје 1 фр (10 гроша чарш.) За прву има се напред платити 50 новч. а за другу кад прва књига буде готова. За предбројнике у кнежевини Србији и по турским покрајинама 5 гр. чарш. Новци нека се шаљу у готову или уз поштанску напутницу самоме писцу или књижари Фр. Жупана, у Загребу. Претплата траје до краја децембра. Ко скупи 10 примерака, добија једанаести на дар.

* У Бечу је изашла прва књига песама Јована Грчића, Миленка. Књига је штампана на лепој хартији и износи четрнаест табака. Који се нису претплатили на ову прву књигу а желе да је имају, могу је

Digitized by Google

добити у писца, по наплати (per Nachnahme). Од истога писца ући ће у штампу скоро и друга књига, у којој ће бити: „Сремска ружа", велика приповетка из српског сељачког живота. Који се до половине новембра буду претплатили на другу књигу, тима даје писац прву у место по 80 н. по 40 н., обе дакле за 1 ф. 40 н. Обе ће књиге изнети преко 30 штампаних табака.

* Удовица покојног Вука Стеф. Караџића, г. Ана Караџићева, у Бечу, оглашује да је наумна штампати друго умножено издање, „српских народних приповиједака, које је скупио и на свијет издао Вук Стеф. Караџић." Гђа Караџићева а и ми уз њу не знамо поменутим приповеткама боље препоруке од речи, којима је сам Вук прво издање својих приповедака г. 1852. огласио а те су речи ове: „Ево нашијех народнијех приповиједака, за које мислим да ће у своме роду бити тако знатне као што су народне пјесме у своме. Као што су пјесме углед језика наше народне поезије, тако ће ове приповијетке бити углед народнога језика у прози. Као што сам пјесме штампао у различнијем нарјечијама, како сам коју гдје добио, тако ће бити и штампане и ове приповијетке: биће их из Бачке, из Сријема, из Србије, из Херцеговине, из Боке Которске и т. д. Књига ће ова особито бити за младеж и мушку и женску, а и стари људи и жене читаће је с великом радости како ради чистога народног језика тако и ради народнијех мисли у овој струци умотворине народа нашега" У ову збирку ући ће и оне приповетке које су се нашле у оставштини вуковој, у рукопису, и које је сам Вук за штампу приредио. Тако ће ова књига бити осам табака већа од прећашње. Величина те књиге биће дакле око 20 табака на 8-ни а наштампана ће бити на лепој хартији и јасним словима. Цена јој је за претплатнике из Аустрије 1 ф. а. вр., из Србије 10 гроша чарш. После претплате повисиће јој се цена на 1 ф. 20 нов. а. в. или 12 гр. чарш. Скупиоци ће добити на сваку десету књигу једну бесплатно. Новци се не полажу у напред но ће се књиге разашиљати по наплати (per Nachnahme). Рок предбрајања траје до свршетка новембра п. с. а књига ће изаћи до свршетка фебруара године, која прва дође. Имена предбројника биће штампана на крају књиге. Писма са именима претплатника и новци (ако бих ко хтео напред платити) нека се шаљу из Аустрије па г. Ану Караџићеву у Бечу (Landstrasse, Marokkanergasse Nr. 3.) а из Србије г. Сави Сретеновићу 1. секретару у министарству просвете и црквених дела у Београд.

Мислимо да ће сваки Србин похитати да се пријави на ову књигу, јер вредност вукових дела тако је данас доказана, да се мож' да само још налази по гдекоји од свега света заборављени, заковани старовоља, који не би њу увиђао и признавао. Једино је зло код вукових дела што их у малом броју у читалачкој публици налазиш. Ко би се дакле подухватио да целокупна вукова дела на ново изда и то, по, што је само нужно, јеф-

Digitized by Google

тинију цену, тако да могу и у најсиромашније слојеве допрети, тај би велику заслугу стекао за српску књижевност. А докле то не буде неће бити с горега ни овако честимично издавање, као што га предузе поштована г. удовица покојнога Вука. С тога јој мора сваки пријатељ наше књижевности захвалан бити на подузетку њеном и изрећи јој признање, да је достојна супружница нашег честитог покојника Вука!

Гласник.

* Српско учено друштво, у Београду, расписало је на главноме скупу своме од 20. марта о г. награду од 100 дуката цесарских, које му је послао преосвећени владика ђаковачки Ђурађ Јосиф Штросмајер, за научно дело, у коме би се расправило ово: 1. Какво је према данас познатим историјским изворима било стање политичко и друштвено у Срба и Хрвата непосредно пре онога времена а и у само оно време, кад почеше њихови судари са Турцима; ту би се поименце имало у кратко описати колико је по данашњим изворима и историчким подацима могуће ово: а) стање и устројство црквено. б) устав и строј државни и политичко-административно уређење земаљско; в) законодавство и правосуђе; г) друштвени и економни народни живот по својим разним гранама, дакле: је ли и како је народ био подељен по сталежима, редовима и т. д. и како ова стојаху међу собом; градови и села; породица, задруга и општина; стање земљорадње, рударства и трговине; карактеристични обичаји, нарави народне и књижевно просветно стање у опште узевши овамо и уметност. На основу свега овога да се онда даље темељито изведе: 2. какав је просветно-исторички значај борбе Срба и Хрвата против Турака узевши у обзир већ описано просветно и друштвено стање тих народа и културно стање и ондашње прилике на западу јевропском. Дело ово ваља да буде велико најмање 10 табака, да се пошље на адрес „Српском ученом друштву“ у Београду у запечаћаном завоју, обележеном каквом пословицом, која ће се пословица назначити и на запечаћеном писму, у коме ваља да буде написано и име пишчево с целом адресом његовом. Дело ће прегледати одсек историски и државнички „српског ученог друштва“ и он ће досудити награду, а писцу остаје право својине на дело, само ваља да га штампа најдаље за годину дана. Ако ли би писац уступио друштву да оно његово дело наштампа, да ће му се у накнаду сто комада књига. Рок пошиљању дела оставља се до краја новембра 1870. године.

Digitized by Google

БИБЛИЈОГРАФИЈА.*)

Српске књиге.

СРПСКА СИНТАКСА у изводу за други разред гимназија и реалака у кн. Србији. По Ђ. Даничићу, П. Будману и др. саставио Стојан Новаковић. У Београду у државној штампарији 1869. На 8-ни 2 л. 46 стр. и 1. л. Цена је 30 новч. Добити се може у писца у Београду.

ВИКТОРА ХИГА СИРОМАХ КЛАВДИЈЕ. Из омањих превода с француског Вл. Ник. Ѕ. R. У Београду у државној штампарији 1869. На 16-ни 44 стр.

ПОГЛЕД на нови устав књажевства Србије, с обзиром на седнице уставотворне велике народне скупштине, држане у Крагујевцу о Духовима 1869. године. У Београду, у државној штампарији 1869. На 8-ни 36 стр. Прештампано из „Јединства."

УСТАВ КЊАЖЕВСТВА СРБИЈЕ, проглашен на Петров дан на великој народној скупштини држаној у Крагујевцу о духовима 1869. године. У Београду. У државној штампарији 1869. На 8-ни, 51 стр. Стоји?

РАСПРАВА написао у спомен Платону Атанацковићу покојном владици бачком, председнику „Матице Српске" добротвору народном — и читао у првој свечаној седници књижевног одељења о светом Сави 1869. год. Александар Сандић, члан књижевног одељења. „М. С." на 4-ни 17 стр Стоји 30 нов. (Добит од 200 ексемпл. иде у корист омладинском листу: „Младој Србадији.")

---

*) Да би ова библијографија што потпунија могла бити, умољавамо лепо све издаваче и списатеље наше, да би нам љубав имали послати од сваке књиге, коју на свет издаду, по један примерак, или бар потпун и веран наслов сваке књиге. У.

САДРЖАЈ.

Утицај женскијех на напредак знаности. (Свршетак). — На част ти брате . . . Песма Игмановића. — Рафајило. Исторична новела од Д. Ваднајије. (Наставак.) — Шта је то историја образованости? (Свршетак.) — О живцима. С. — Подлистак: Злочинство што је само себе казнило. — Српске пословице Скупио их Невинковић у Босни. — Књижевне белешке. — Гласник. — Библијографија.

Издаје: Матица Српска. Уређује: А. Хаџић.

Платонова штампарија у Новоме Саду 1869.

Digitized by Google

Број 30 У НОВОМЕ САДУ 31. ОКТОБРА 1869. Год. IV.

МАТИЦА.

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

ИЗЛАЗИ: десетог, двадесетог и последњега дана сваког месеца на табаку и по.

ПРЕТПЛАТНА ЦЕНА: на год. 4. ф., на по год. 2. ф. на три мес. 1. ф. Рукописи се не враћају.

ОСОБЕЊАК.

Уломак из романа

Шта да се ради?

Н. Чернишевскога. [1])

Вера Павловна пребираше своје ствари за продају, а Машу посла неким хитним и повеликим послом до својих неких знанаца.

Кад Маша изађе на поље, сусрете се с Рахметовом, који већ читаво по сахата луташе око летњиковца.

— Зар ви одосте, Машо? А хоћете ли се дуго задржати?

— Шта ћу? морам! — вратићу се довече око неко доба. Страшно сам у послу. — А Вера Павловна је ваљда остала сама?

— Да, сама.

— То ћу ја свратити код ње и поседети место вас; могу јој што год затребати.

— Дед'те, Бога вам; а ја сам се баш и бринула за њу. Збиља, мал' не заборавих, г. Рахметове, позовите кога из комшилука, тамо је кухарица и дадиља, обе моје пријатељице; реците им нека јој спреме што да једе, она још није ручала.

— Ништа, и ја несам ручао; бар ћемо заједно. А јесте ли ви ручали?

---

[1]) Ево једнога уломка из чувенога романа Чернишевскога „Шта да се ради?“ Чисто је штета рећи, пред оном публиком која не зна за Чернишевскога, да је ово роман: кад помислимо на какве је романе наша публика навикла. У њему нема ничега онога, што заноси љубиоце тајанствених прича. Заплет му је врло прост; а ево шта и он сам каже у своме оригиналном предговору, где уједно чита поштену лекцију „промућурном“ читаоцу: „.... и тако ја сад могу

Digitized by Google

— Јесам. Не би ме Вера Павловна друкчије ни пустила.

— Е то је лепо! Ја сам мислио да ће још и то заборавити.

Изузимајући Машу и оне који су јој равни, или је још превасходе простотом душе и одела, сви су други зазирали од Рахметова: и Лопухов и Кирсанов и сви који се не боје никога и ничега, чисто су некако зебли по каткад пред њим. С Вером Павловном није био ни у каквом познанству, она га је свагда застајала зловољна, а он никад није пристајао у њено друштво. Маша га је врло имала у вољи, и готово је више с њоме говорио и забављао је него са свима другима гостима.

— Ја дођох и не зван, Веро Павловна, поче он, — али сам видео Алексу Матијића и знам све. Па онда сам се размислио и дошао сам да код вас пробавим ову ноћ, јер ћу вам, може бити, затребати да вас чиме послужим.

А услугама својим могао је ваздити Вери, може бити, онај час; да јој на пример помогне пребирати ствари. Ма ко други да је се десио тај час на место Рахметова био би намах позван,

---

наставити приповетку како је мени најбоље у вољи, без икаквих извијања. У напред не ће више бити тајанствености, и кад год ти се хоће преврни само дванаестину страна напред и наћићеш размршај онога о чему се говори; а баш ево да ти кажем и размршај целе приповетке: свршава се весело, бокалима, песмама; нема ту ни ефектности ни каквих цифрања. Писцу није до цифрања, добра публико, с тога што он непрестано мисли о бљувотинама којих ти је пуна глава, и о томе шта и шта пута дивља збрка твојих појмова нанесе по гдекоме јада и невоље, без чега би се могло бити!"

Овим је у неколико показано шта хоће Чернишевски својим романом. Он озбиља и разбистрава помућене појмове, и својим читаоцима показује пут, којим се долази до благостања друштвеног. Најглавнија друштвена питања заступљена су у њему. Он гледа да удеси живот где се плаћа по заслугама; где се поред једнаког рада не ће једном пресипати а други да скапава од глади. Његови јунаци су људи пуни рачуна, пуни озбиљности и пожртвовања за оно што ваљи и њима и другоме. Чернишевски ствара у своме роману таке људе којима не ће црвенети образ ни у потоњим вековима.

Ни један честитији руски часопис није пропустио а да не рекне коју добру о овоме роману. Ја ћу овде између силних других чланака, који с хвалом говоре о њему, навести само речи Писарева, који га такође диже у звезде и вели између осталога и ово: „Роман: „Шта да се ради?" никако се не може уврстити у ред сировних производа нашега умног живота. Њега је створио рад силног и великог ума; а на њему је ударен печат дубоких мисли!"

Све ово што до сад рекох, видеће читаоци у неколико и у овоме уломку, из кога сам изоставио све оно што стоји у свези с целим романом, а оставио готово саму карактеристику Рахметовљеву.

Пр.

Digitized by Google

а и сам би се понудио. Но он нити је се сам нудио нити је био позван; Вера Павловна само што му је стисла руку и онако од срца му рекла да му је врло захвална за ту марљивост.

— Ја ћу седети у кабинету, одговори он, ако бих вам што год затребао ви ме зовните; а ако би ко дошао ја ћу отворити врата, ви се немојте ништа бринути.

После тога он врло спокојно уђе у кабинет, извади из шпага позамашан комад суха меса, и кришку црна хлеба, — то свега чињаше четири фунте, седне и смири све до мрве, не заборавивши добро прожвакати; после попије по стаклета воде; онда се прикучи полици с књигама и стаде разгледати не би ли нашао што год за читање; „то знам“ . . . . „старе ствари“ . . . . „старе ствари“ . . . . „старе ствари“ . . . . то „старе ствари“ примењивао је књигама као што су Маколеј, Гизо, Тијер, Ранке, Гервинус. „Ха, ово ваља што сам узео!“ рече он прочитавши на корицама неколико купусара: „Полное собраніе сочиненій Ньютона“; хитро стаде претурати свеске, док најзад не нађе шта је тражио, и радосно насмехнув се рече: „ха, ево баш онога!“ Observations on the Prophethies of Daniel, and the Apocalypse of St. John, то јест, „Нешто о пророштву Данилову и апокалипсу светога Јована.“ „Да, та струка знања не ухвати до данас код мене језгровита темеља. Њутон је писао под старост овај коментар, кад је био пола здраве памети а пола сулуд. Класичан извор за питање о смеси безумља с умом. То је питање светско историчко: наћићеш га без разлике у свима догађајима, готово у свима књигама, па ако ћеш и у свакој глави. Но овде је оно баш као формула: прво, ту нам је најгенијалнији и најосновнији ум, од свију умова који су нам познати; друго, ту је помешано и безумље, признато и несумњиво безумље. И тако ово је скупоцена књига у својој струци. Најтање цртице општега појава овде се казују баш како ваља, тако, да не ћеш нигде тако што год наћи, и нико не може то подврћи сумњи, да су то црте тога појава, коме припадају црте смесе безумља с умљем. Књига која заслужује да се изучи.“ На с највећом вољом наклопи се да чита књигу, коју за последњих сто година тешко да је ко читао, осим коректора. Други когод осем Рахметова рекао би да је све једно читати њу или јести песак и опиљке. Али Рахметову падаше то да не може боље бити.

Мало има таквих људи као што је Рахметов: до данас ја сам света срео осам таквих примера (међу њима беху две жене). Ни у чем несу били слични до у једној црти. Међу њима бивало је људи и меких и сурових, натмурених и веселих, људи разго-

Digitized by Google

ворних и немарних, људи лаких на сузама (један сурова лица и смешљив до зла Бога; други опет дрвена лица и равнодушан према свему. Обојица су неколико пута код мене плакали, као хистеричне жене, и то не ради својих ствари, но у сред разговора кад се поведе реч ма о чему; а сигуран сам да су по чешће плакали кад су били на само), и људи, који су свагда били спокојни. Сличности међу њима било је цигло у једној црти, али та једна црта саставила их је у једну врсту и одвојила од осталога света. Онима од њих, с коима сам био присан, смејао сам се, кад смо били у четири ока; они срдећи се или не срдећи се, и сами се себи смејаше. И заиста они су били за чудо забавни, све оно што је главно код њих било је забавно, све оно зарад чега су они били људи особене природе. Веома ми је у вољи смејати се таквим људима.

Генеалогија главних лица моје приповетке, дакле Вере Павловне, Кирсанова и Лопухова не простире се, право рећи, даље од дедова с бабама, и с грдном натегом једва ако себи представите још и какву прабабу (прадед је већ са свим покривен мраком заборава, и само се толико зна, да је био муж прабабин, и да су га звали Ћирилом за то, што је деди било име Ђерасим Ћириловић). Рахметов је био из породице, за коју се зна за цело да је из XIII. века, која је дакле једна од најстаријих породица не само у Руса, него и у целој Јевропи. Међ татарским сужњима, корпусним начелницима, који су исечени у Твери заједно с њиховом војском, као што вели летопис, за то, што су намишљали да обрате народ у мухамеданство (намера коју они за цело несу имали), а у самој ствари просто за то што су тлачили народ, — међ њима, дакле, био је и Рахмет. Најмлађи син тога Рахмета био је тада поштеђен и прекршћен из Латифа у Михаила, а то све због мајке му, која је била рођака тверског дворанина, то јест оберхофмаршала и фелдмаршала, и коју је Рахмет на силу отео. Тај Латиф-Михаило Рахметовић изроди Рахметове. Они су били бољари у Твери, у Москви само окружни, у Петрограду прошлога века било их је ђенерал-аншефа, — једном речи, несу били сви на високо: породица се врло разгранала, тако, да ђенерал-аншефских служаба није се могло свима надајанити. Прапрадед нашега Рахметова био је пријатељ Ивану Ивановићу Шувалову. Он га је и повратио из прогонства кога допаде ради дружења с Минихом. Прадед му је служио заједно с Румјанцевим, дотера до ђенерал-аншефства и погину код Нове. Деда је провео Александра до у Тильзит, и утекао је био даље од свију; но рано шћерда каријеру, што се дружио са Сперан-

Digitized by Google

ским. Отац му је служио ни срећно ни несрећно, а четрдесете своје године даде оставку као ђенерал-лајтнанат, и одсели се на једно од својих добара, разасутих по висовима Медведице. Добра му несу била Бог зна како велика, душа свега беше две хиљаде и по, а деце што пландоваше по селу било је много, људи 8; наш Рахметов био је претпоследњи, млађа од њега била је једна сестра му. По томе наш Рахметов није био баш богат наследник, добио је око 400 душа и 7.000 десетина [1]). Како је распоредио људе и 5.500 десетина земље није нико знао, као и то, што је за собом оставио 1.500 десетина земље, а нико није знао ни то, да је он спахија, и да дајући под најам остављено за собом парче земље, има још 3000 рубаља дохотка, — то није нико знао док је он живео међу нама. То смо ми дознали тек после; а онда смо мислили да је он за цело у једној породици с тима Рахметовима, међ којима има много богатих спахија, а који, узимајући целу породицу у једно, имају до 75.000 душа, по висовима Медведице, Хопра, Суре и Цане, и који без престанка постају окружни предводници тих места, и ако не један а оно други за цело постане гуверниским предводником то у једној то у другој гувернији, кроз које теку планинске реке њихових брда. Ми смо знали да наш знанац Рахметов проводи годину с 400 рубаља; онда то за ђака није било баш тако мало, али за властелина из Рахметових било је врло мало. За то је сваки од нас, који је се мало бавио тим питањем, мислио, да је наш Рахметов из какве изнемогле и осиротеле гране Рахметових, син каквога дворског саветника, који је оставио својој деци омалену суму новаца. Међу тим није се о тој ствари баш нико интересовао.

(Наставиће се.)

СРПСКЕ НАРОДНЕ ПЕСМЕ.

Из збирке Александра Мушицког.

1.

Бог ником дужан не остаје. *)

Пошетала дуждевица млада,
Од дворова до бијеле цркве,
Пред њом иде Макса дете младо,
Те јој носи фењер јасну свећу,
Да он светли куд му мајка шета;
За њом иде Кумрија робиња,

[1]) Десетина је мера којом се мери земља и има 2.400 квадратних хвати. Пр.

*) Ову ми је песму казивао неки Станко Цвејић, црквењак у Прву, у Срему.

Digitized by Google

Скуте носи, да се не уроси.
А рукаве, да бисер не круни.
Ал' говори дуждевица млада:
„Ао Максо, моје чедо драго,
„Да леп ти си ти у струку мајки,
„Још си лепши у бијелу лицу!
„Да ми очеш обљубити лице,
„Дала би ти по дуждева блага
„И дуждеву тапану кошуљу.
„У њој дужде пред господом шеће."
Ал' говори Макса дете младо:
„Не будали, моја мила мајко.
„Не будали, кад будала писи.
„Нит' је било, нити може бити,
„Да спи мајки бело лице љуби."
Ал' говори дуждевица млада:
„Ако ли ми не обљубиш лице,
„Ако ли те не опаднем баби,
„Отпало ми месо са костију!"
Кад су от'шли своме белом двору,
Ал' говори дуждевица млада:
„Ао дужде, драги господару,
„Ти не раниш за тебе измену,
„Већ ти раниш за тебе ортáка;
„Ако ли ми не верујеш дужде,
„А ти питај Кумрије робиње —
„Кажи Кумро као што је било!"
Ал' говори Кумрија робиња:
„Нисам чула, дуж евице млада,
„Ја не могу огрешити душе"
Разљути се дужде господару,
Па повика свога верног слугу:
„Ватај коње у нове кочије,
„Води дете на горњу планину,
„Привежи га коњма за репове
„Нек трзају на четири стране."
Кад је слуга саслушао речи,
Вата коње у нове кочије.
Води дете на горњу планину,
Привеза га коњма за репове,
Трзаше га на четири стране:
Где ј' од Максе пала крви пало,
Ту се саме ужижале свеће;
Где је Макса сам собом пануо,
Ту се бела саградила црква. —
Разболи се дуждевица млада,
Па постеле за девет година,
Па дозива дужда господара:
„Ао дужде, драги господаре,
„Ватај коње у лаке питове,
„Па ме бацп у то море сиње."
Однесе је на то море сиње,
Мору баца, море је избаца.
Ал' говори дуждевица млада:
„Ао дужде, драги господару,
„Закопај ме у ту земљу црну."
Узима је дужде господаре,
Земљи баца, земља је избаца.
Ал' говори дуждевица млада:
„Ао дужде, драги господару,
„Носи мене максимовој цркви,
„Не би ли ми опростила грехе."
Однесе је максимовој цркви
Колико је угледала црква,
Сама су се затворила врата.
А из цркве светац проговара:
„Боловала, дуждевице млада,
„Боловала још девет година
„Док ти трава кроз кости не никла,
„Ситна спта око грла бела,
„Гује ти се око срца виле,
„А гуштери чарне очи пили,
„У глави ти зиму зимовали.
„Ти си мене омразила с бабом."

РАФАЈИЛО.

Исторична новела од Д. Ваднајије.

(Свршетак.)

V.

Сирота нева!

Бибијенина се палата све тресе од вике и весеља, а човеку све трепере очи, кад јој погледа у дворане, што су светле.

Digitized by Google

По тремовима, по градинама, под зеленим дрвећем образују се чопори весеља, разговори.

— Како је сретна та Марија! говоре женскиње, — војно ће јој бити први уметник на свету.

— Како је сретан тај Рафајило! шапћу на против мушкарци; — моћи ће такој богатој женскињи натаћи на прст венчани прстен.

Јер тога вечера држаху прстен рафајилов — са красуљком Маријом.

Између гостију понајпре нам пада у очи Форнарина.

И она дође да буде сведок овоме кораку, који може другога ка рају привести, но који њојзи сву срећу убија: дође да забашури своју женску таштину; да ублажи Рафајила, или да га узнемири том мишљу: да тај корак ипак није тако смртоносан по срце њезино.

Дође на послетку, што хтеде пре да себе мучи, него да се ода.

Јер у Риму држаше сваки да је та женскиња рафајилова сродница, а не да му је љубазница; и њихово понашање не даде становницима повода, да би игда што друго и помислили.

Но та се женскиња не весељаше као други, не играше, не осмејкиваше се, не слушаше свирке, само када јој се поглед забуни рафајиловом изнуреном лицу, насмеши се оним сумњивим осмешкивањем, које колико очарава, толико и боли.

Око неко доба ноћи малаксао од игре и раздражености ступи Рафајило у једну малену одају, где застане на само Форнарину, у мисли задубљену.

Страховит беше тај тренутак.

Под ногама уметниковим заљуља се тле, пред очима му помрче полијелеј, заиграше зидови а срце му се уплаши од тог мирног, мраморног лица.

Ох, сад, кад се ни помислити не да да одустане, сад осећаше како љуби Форнарину, сад, кад му је већ грех да је љуби, када више не заслужује ни да га погледи, ни да се насмеши на њ!

— Тако ли си невесела? Запита је Рафајило, дршћући од бола.

— Не налазиш ли да је то природно онога дана, када судба решава о животу пријатељевом — и ову реч „пријатељевом“ нагласи подругујући се — и кад је будућност неизвесна.

— Ох, не тако хладно, Форнарино!

— Удаљи се, Рафајило! рече патница, дочим рукама покри

Digitized by Google

лице; — не нарушавај ми мира осами мојој; — ено, тамо у нутри брујн свирка, вије се игра, тебе твоја нева чека.

— Тако ли си раздражена?

— Не говори даље; иди! тамо у нутри :куде да си уза њих, а ја тако стрепим, кад си уза ме.

— Та ти си ми свагда говорила да узмем Марију за љубу.

— Имаш право, ја сам ти то свагда говорила, јер мишљах да ћеш сретан бити.

— Ти ме неси љубила Форнарино; — ти љубљаше у мени уметника а не човека!

— Заваравај себе, ако те то може умирити. Сиромах велики уметниче, сиромах слаби човече!

— Ох, Форнарино! Не окрећи лица од мене!

— А шта желиш од мене?

— Љуби ме! као што си ме до сада љубила.

— Пријатељица ти бејах, Рафајило, то ти могу и на даље остати; — али ако помислиш да те узљубим, застрашити се мораш од оне улоге, што си је могао мени наменити.

— Ох, ти хоћеш да ме намучиш?

— Не веруј то, Рафајило; шта више, ако те мучи, што ми лице гледаш, молим те, приморавам те: *избегавај ме*. Видиш, сада ваља да покажеш слатко, осмејкујуће се лице, та ти си сретан младожења, у нутри сваки осећа да неси тамо, а мене боли, што си уза ме; — ох, та иди! чујеш ли свирку? чујеш ли лупу од игре? . . . иди, па се и ти ухвати у ред.

— Ох, не одбијај ме! Смилуј ми се слабости, но не гади се од мене! Само то пребацивање притаји, са чега ми срце већма гори, него твоје усне . . .

— Пребацивање? како би на то помислио у овоме тренутку, кад се само срећи твоје будућности радовати могу? Каква лепа победа ли је то — да си јунак овог вечера! Сваки ти се диви, сваки ти завиди — непријатељи су ти понижени.

— Ох, не говори!

— Сам Микел-Анџело хода, снуђена лица, испод дрвећа у врту, и боји ти се погледа. Осећа да му мишица неје доста јака, да са тобом дели мегдана. Како сретан можеш да си у овим тренутцима! . . .

— Сретан? — понови Рафајило са горким болом — сретан? када ми се слути да су те речи опело твојој љубави. Но, свеједно, Форнарино! — мрзи ме, презири ме, одбиј ме од себе — али срце ће моје твоје бити у рају или посред пакла — и у оковима брака, док не издахнем!

Digitized by Google

— Доста, доста Рафајило! не ћу да слушам даље, то је грех против оног анђела, кога ти овога тренутка тако грозно превари!

И Форнарина се подиже сва запламтела у лицу, па оттуривши уметника, који јој се приближаваше, у грозничаву бољу остави одају.

Баш у тај мах умаче бела слика кроз побочну одају, од које стаклена врата бејаху отворена.

Слабо осветљење не даде распознати јој лица, и тек почем ступи на доксат, који се сав у светлости блисташе, могаше се распознати да то беше нева, тога часа бледа као смрт.

Усне јој дрхтаху, у ходу посрташе, пред очима јој помрче сва светлост — та она чу све.

Чу када Рафајило дршћућим гласом очитоваше љубав, чу када Форнарина о превари говораше.

— Дакле та женскиња није сродница, већ љубазница, идол — њезинога младожење?!

Ej, како ли на близо бејаху туна рај и пакао? — та само их који тренутак растављаше, и то прође!

Уморена од игре, узнемиравана слађаном жудњом љубави дође Марија у ту тиху одају, да се за који часак одмори — па место жељена одмора, нађе проклетства и муке!

Рупцем покри своје сузне очи, па у забуни, од које не могаше да се отресе, уђе у дворану.

Рафајило приступи њојзи осмејкујући се.

— Куда ходасте, лепа Маријо?

— Ох, оставите ме, Рафајило, оставите, на само.

— Шта вам је?

— Тако ми је, као да сам болесна.

Рафајила текну у срцу. Да превари тај нежан песнички створ, изгледаше пред њиме тако јадно, и очима, које му се од бола заблисташе — пратише мому што одлажаше.

Тек касније, када уметник сам самцит, тужна лица ходаше, не говорећи ни с киме ни једне речице, приметише гости, да нема Марије.

Пријатељице њезине нагрнуше јој у одају.

Лежаше тамо на постељи, а лице јој је, то блеђано лице, сада пламтело, у очима јој се ватра спојила са сузама, цвеће из косе беше јој покидано, а раздрешена недра нијаху јој се као вали.

Многи се сумњичавим погледом осврташу у наоколо — вараху се: Марија је у тај мах страшно патила; испуни се прет-

Digitized by Google

сказивање: сад, када постиже своју најтоплију жељу, постаде најнесретнија.

Марију положише у постељу, и када се разнео глас да се поболела, утиша се све.

Гости се разиђоше, пријатељице се мало по мало разређиваху, и пред зору само њих двоје сећаху крај болане моме: стари стожерник, који је од умора малаксао, заспи у наслоњачи, и Рафајило, који ни на мах не скида очију са своје бледе невесте.

— Рафајило, рећи ће пред зору девојче, ви се због мене титрате са вашим здрављем, идите па лезите!

— Не брините се Марије, за мене ни најмање; санан несам, а не могу да вас оставим у овим сумњивим тренутцима!

— Сумњиви тренутци?... ох, како би добро било сада умрети!

— Сирота Марије!

— Ви ме сажаљевате? хвала вам, Рафајило, хвала; та у сажаљевању увек има по нешто љубави.

— Шта је то? прену се Рафајило; — ова женскиња вала да све зна — но у тај мах се пробуди стожериик, а болана мома ућути.

Већ је грануло сунце, већ је у велико било халабуке по улицама, када Рафајило бледа лица, скрушена срца остави стожерникову палату.

VII.

Сиромах велики уметник.

Колико снаге, колико ли му утехе требаше сада!

И опет што се већма приближаваше стану своме, где 'но хтеде да отпочине, вазда осећаше да му је срце све теже и теже.

Бојао се форнаринина погледа.

Слутило му се да ће из лепих, црних очију те женскиње место љубави презирање да сева на њ, и да ће га речи њезине пре поразити, него што ће га утешити; слутило му се да ће сваки тренутак овог састанка његовом слабом срцу таки бити, као до би га кинжалом боли.

Но та слутња бејаше сувишна.

Кад у одају уђе, нађе тек форнаринино писмо, које отвори, слутећи у напред бол.

— С богом, Рафајило! — читаше са највећим болом. — Бели свет је доста широк, да се они више нигда, нигда не са-

Digitized by Google

стану, који једно друго љубе па једно другоме бола наносе. Свака речца, коју би прословили, сваки поглед, који би једно на друго бацили, био би грех, од чије 'но се и помисли грозим. Принесох највећу жртву, да стечеш добра имена: бејах ти на прстену, те опровргох гласове што се разношаху о мени и теби — и тиме се заврши моја несретна улога! Ја одлазим, да те спасем од силних мука, којима ћете савест морити; одлазим, да увехнем са милим ти именом на уснама, и са љубављу ти у срцу, са љубављу, што ми срце мори. Једна једита жеља ми је: да будеш сретан и да ме заборавиш: ох, јер осећам, како ће мучно бити — не знати заборавити!

Друге се речи изгубише у јецању уметникову.

— Оде! остави ме! — викну Рафајило, дочим то жалосно писмо притиште на усне не знајући да то чини.

— Авај, Форнарино! за што оде, за што ли ме остави сама самцита?

Нагне се на сто и стаде плакати. У борби за славом не помисли да ће моћи то изгубити, и не верова да ће се моћи игда од њега растати ова женскиња, која једино за њ живљаше.

Ово тужно стање могаше дуго трајати, јер сунце по врх звоника црвењаше, а сутон у пола помрачи малену избу, где негда љубав становаше, а где 'но се сада бол настани.

Из оте подуже туге пробуди се Рафајило истом кад униђе слуга, који му јави да му је невеста на умору.

— Па још и то! скочи с места. У тај мах беше близу тренутка, у коме срце губи равнотежу између наде и очајања и хоће — да полуди.

Једна, коју љубљаше, преварена: остави га; друга, која њега љубљаше, преварена: умире због њега. Једну уби, другу прогна; а осим ова два бића нема у целом белом свету никога, ко би њега љубио!

Рафајило уђе у маријину одају са изразом на лицу, какав је у оних, који су сишли с ума, а тама, тихи и мирисан ваздух са свим га застраши.

Очајно похита сиротој болесници, која малаксало отвори очи, када упозна рафајилов ход.

— Ох, ходите, Рафајило, — шапуташе тихим, али таким гласом, који све живце потреса — посадите се уза ме, та и тако тек мало могосмо заједно да пробеседимо!

— Ух, за бога! та само не тим гласом, Марије?

— Сад је сунце на заходу, а док изађе — ја ћу већ да будем сретна.

Digitized by Google

— Да клапњом мучите и себе и мене . . .

— Не, неје то клапња, Рафајило. Навикните се на ту озбиљну мисао, као што се и ја навикох. Та само још који сахат, та само још који часак, па ће у мени да издахне буктиња, што ћудљиви удес запали у вечитој ноћи, да би било човечија живота . . .

— Не, не даље, Маријо! одакле узимате те мисли, што тако муче?

— Опомињете ли се Гиле Ширтанове?

— Сећам је се.

— Она ми рече једном: „Кад се довијеш до вршка твојих жеља, бићеш најнесретнија.“ — И то се већ испуни.

— Испуни? . . . а шта беше та ваша жеља?

— Да вам будем љуба!

— И то вас унесрећи? Како то Маријо?

Видело се да се болана женскиња бораше сама собом; али беше племенита срца, и не хођаше бола наносити, и не хтеде да исповеди да знаде, е Рафајило другу љуби.

— Ова ме боља начини несретном, Рафајило; еле испуни се прорицање. Али Гила Ширтанова ми рече и друго шта: „Кад ти се друга жарка жеља испуни, биће ти срце опет мирно и спокојно, само што ће то болом да заболи све оне, који те љубе.“ Е, и то ће се испунити.

— Оканите се тог разговора, Маријо! — зајеца болом уметник; — то ће вам да помери снагу, та лице вам је већ блеђе... За име бога, Маријо!

Рафајило зграби руку момину, која у тај мах склопи очи и спусти главу на прса, и изгледаше као мртва . . .

— Ви патите, Маријо!

— Скоро ће да буде крај, већ пролази . . . само још за који часак . . . Рафајило, остајте близу мене.

И болану мому не превари њезино осећање; када сунце зађе мала изба неје више била мрачна, но се блистала од воштаница и хорила од запевке.

Рафајило стајаше сам у свету, као грабеж своје зле коби, што се не даје спасти, ка 'но на пучини запаљени брод.

Једна га остави, а другу он умори!

А за што? е, на глас, са кога се побоја за славу, који 'но га је, као заносним отровом разгрејани ваздух, пратио корак по корак, да му се у срце увуче, те да га раскида.

И шта постиже тиме?

Digitized by Google

Да ли да фали и један листак из Микел-анђеловог венца? да ли да потавне и један зрачак славе његове?

Судба — по изгледу — шћадијаше да казни страдајућега уметника, јер за то време пењаше му се супарник ступањ по ступањ ка већој слави.

Слике му наместише на олтаре првих цркава; уздижаху га свакојаким отликовањем, и на њега ослонише, да изради основу за кубе цркви светога Петра.

То беше удар, што уништава.

Рафајило не осећаше више уза се духа храниоца, који негда улеваше снаге и самопоуздања, када му срцу изнемогаваше, не беше, ко би му рекао:

— Стани! не бацај кичице, којом се маши за право стварања. Не брини се за садањост: твоја је будућност! Твоје ће рукотворине бити човештву слава на веки, јер слике од уметника исто тако чине по једну светлу страну из горостасне споменице човештва, као кипови и палате, којима бура не шкоди, као бојна поља, где се повесничка величина рађа, или као пирамиде по пустињи, што су споменици минула доба, минула народа. Ох, у тој грдној књижурини нагомилано је тако много свачега. Већ хиљадама година како овамо пребележава род човечји своје жалости, своје радости, своју величину као опадање, своју славу као срамоту. И тој грдној књижурини најсветлија страна биће твоје слике — ох, та не бацај кичице!

Не беше тога, ко би му то рекао . . . И Рафајило баци кичицу, којом сликаше слике, оне слике, што су на век живе, што се на век смеше.

Али му тиме не би борби краја.

Још последњи пут хотијаше да дели мегдана са Анђелом. И то крунише Рим; он хоће да поруши нови Рим и да из нова чаробијом произведе стари град, као што негда стајаше пре векова, да сазида из нова капитол, пантеон, ћесаревске горде палате, циркове и незнабожачке храмове.

Борио се, мучио се на тој чудноватој основи, док му душевна борба не помери сву снагу, и не разболи се на смрт.

Форнарина, која га све до смрти љубљаше, дође још једаред као анђео утешитељ, и учини да уметник бар последњих тренутака бејаше сретан.

Али заман, узмемирени дух не могаше се смирити. Срце изнеможе у борбама и велики уметник умре млађан у љубавну загрљају.

То јест: он неје умрьо, само је престао живети.

Превео Ника Б. Ђорђевић.

Digitized by Google

ПОГЛЕД
на историјски развитак логике.

Праву вредност сваке науке пресуђује логика; јер свака наука говори о таким стварима, које треба доказати, и које тек онда имају праву вредност кад су потпуно доказане. А је ли што потпуно доказано или није, то може оценити и пресудити само логика. По томе ни једна наука не може се мећи без логике. „Не само наука, вели Стуарт Миљ, него и сва дела људска покоравају се авторитету логике.“*)

Кад је тако онда логика заузима прво место у кругу наука; она је, тако рећи, „наука наука!“ Али такој важности логике неодговара њено научно савршенство. Свака је друга наука боље опредељена и боље дотерана него логика. Оно што се до сад предавало у школама под именом логике само је понижавало достојанство те важне науке. То није била наука, која показује прави пут који води знању, води истини, него је била збрка таких сувопарних и безплодних правила, која су могла произвести пре одвратност него љубав к изучавању логике.

Што је та наука до сад била тако занемарена и што је била свуда по школама тако рђаво заступљена, то је имало штетних посљедица и за све науке у општѐ, бар што се тиче научног метода. То су признали данас и највећи умови па се својски прихватили изучавања логике. Трудом Хершља, Уевеља и Миља логика је данас пренула из свога мртвила и тежи да заузме оно место, које јој припада у кругу осталих наука. Но да би читаоци боље схватили како врлине, тако и недостатке тога новијег покрета, што је учињен у тој науци, ми ћемо у кратко да обележимо све поглавите феле, које је до сад прошла логика у своме развитку.

Човек је пре свега обратио пажњу на ствари, које га окружавају и старао се да разуме смисао тих ствари. Али се у томе није могло лако успети. Не само ствари него и саме мисли биле су, тако рећи, смешане међу собом, да човек дуго није знао куда да се окрене и с чега да почне! После дугог и безуспешног труда, он је осетио потребу да разликује не само ствари међу собом, него и саме мисли своје. И тако први моменат испитивања или разумног проматрања, био је моменат „разликовања.“ Разликујући ствари једну од друге човек је старао се да их опет стави у ред, то јест, да их распореди онако како

*) Види логику Миља, том I. стр. 11.

Digitized by Google

су распоређене у самој природи; да их групира онако, како су оне саме групиране. Таким начином јавила се класификација ствари. Пошто је тако човек све ствари распоредио на класе или категорије, он је онда стао зближавати и сличавати те класе да схвати општи смисао њихов, то јест, старао се да пронађе законе ствари.

Тако замашно и тешко питање ставио је човек рано, још у почетку свога развитка. Па зато није ни чудо што га није могао брзо разрешити. Трудећи се безуспешно да пронађе законе ствари, он почне сумњати о верности своје класификације, почне сумњати о истинитости тих категорија, под које је подвео све ствари у природи. Та сумња произвела је критику, која је ставила на решење ово питање: како ћемо се уверити да ли мислимо правилно.

Ако хоћемо да се уверимо да ли мислимо правилно, онда морамо изучити сав процес нашег мишљења, морамо наћи законе мишљења. Таким начином човек се обрати од природе, која га окружава, самоме себи и почне истраживати законе мишљења. Тим путем он је мислио решити и прво питање — — наћи законе ствари. Почем су закони ствари приступни нашем знању само помоћу мишљења, то онда кад познамо мишљење познаћемо и ствари, које нису ништа друго, до опредељене групе наших упечатака, представа и појмова.

Али тешко је било наћи законе мишљења онда, кад је оно још лутало у неопредељеној сфери, кад се још занимало таким предметима, који су неприступни нашем знању. С тога је требало определити практични круг мишљења, те да се тиме да његовој радњи нека сталност. Другим речма: требало је да се одвоји оно што већ знамо од онога што још не знамо, а тако исто, да се одвоји оно што можемо знати од онога што не можемо знати. Та потреба изазвала је треће питање: наћи законе знања.

Сва три та питања у самој ствари неразликују се много једно од другога. Процес мишљења у толико има теоретичке вредности у колико се подудара са процесом ствари, а у толико има практичне вредности у колико служи оруђем знања. Ту је управо један предмет, који се решава тројаким путем, као што се, на пример, један предмет геометрије, каква неравна површина, расматра тројаким начином или методом: методом старе геометрије, аналитичне и нацртне. Наћи законе ствари; наћи законе мишљења наћи законе знања, — то су само елементи који састављају предмет логике у најширем

Digitized by Google

смислу те речи. Али ни један писац логике није обухватио сва та три питања, него су једни узели једно, други — друго, трећи — треће. И тако је логика у своме развитку пошла тројаким правцем: јавила се логика формална, реална и научна. Ми ћемо сваки тај правац засебно обележити.

(Наставиће се.)

ПОДЛИСТАК.

Код Караџића*)

У „Трауновим кућама“ (на Ландштрасу у Бечу) у првом кату, остраг у авлији, у скромном, готово да рекнем, у простом стану, на погледу у улицу једну у страни, куд слабо свет пролази, седио је око петдесете године овога столећа (камо молимо наше читатеље да се у назад замисле при овој успомени) — човек, коме Српски народ дужан је захвале за своје душевно препорођење у исто доба, кад и јунаци политичког му устанка: Карађорђе, Милош Обреновић, обојица Ненадовића итд. опростише га Турског јарма, дужан је захвале, нимало мање нег' овима, ал свакако сила јефтиније. Јер дуг, којим задужише народ поменути јунаци и разне им присталице својим великим делима, одужио је народ од оно доба не само тешки милиони, откуд породице тих јунака силно благо згрнуше, него још и преплатно га понављаним бунама, више пута меном династија, дваред убијством кнеза и мал' не непрестаним унутрашњим заћевицама, а своме душевном ослободитељу, врломе и неуморноме Вуку Стефановићу Караџићу, осим што га заиста безгранично поштује, што је врло лепа ствар, али за њу ипак не може човек купити никаквих добара у Угарској или у Влашкој, нити је може дати у коју год банку у свету да му ренте носи — одаде му дојако захвалности, коју дугује, са једва неколико изкамчених форинти од пренумерације, коју неколико родољубивих скупитеља пријатељски се потрудише и у гдекојим варошима скупише на разна му бесмртна дела. Ал' тако ти је то у свету. На врх мачу, па јел' још победоносан, натичу се сва блага светска, као да је магнет какав; а од душевне радње, која у тишини и самоћи стазу равна виших целима, беже као од противног пола (у маг-

*) Под овим насловом написа зимус знанац и пријатељ јужним Словенима, Сигфрид Капер неколичко речи у прашкој „Коресподенцији“ у спомен покојном Вуку Караџићу. Време, кад се ова успомена датира, с почетка је друге половине овога столећа. Превод.

Digitized by Google

нета,) и те како је срећа, ако јој се толико стиче, да не узмора сустати и стати.

Ал с оваким паралелама никад се није забављао вредни будилник српскога душевног живота. Из малена на најскромније стање навикнут, није ни после, кад је свак његове заслуге признавао, друго што од материјалистичког света тражио, осим оног, што најскромнији човек од света тражити може; није знао за вештину, како се користи ради сторицеју свет помузе, за оно што се за њ учини, нити је другима за то завидио. Он је задовољан био тиме, што је умни стожер, око ког се народ савија. И тако наилазимо на кућу, коју је Вук далеко од своје драге отаџбине, за коју целог века свога неуморно делаше, у сред Беча, који му је по умну радњу сасвим туђ био, за тихо пристаниште себи уредно, тако скромно, да простије бити не може, али освештано духом непрестане лежње и рада, што ту вејаше, и где се с поштовањем скупља све, што је на гласу и знаменито, ил' тежи за знаменитим, ко год дође у гостољубиви Беч из Србије, из Русије, и осталих словенских земаља, па и из Француске, Инглеске и Немачке, а пријатељ беше словенском животу и напретку.

Мало предворије, у које кад гост уђе, мимогред му каза да ко долази Вуку Стефановићу Караџићу у походе, нек не тражи оних дворана, што их Француска своме на пр. Ламартину под кирију држи. Ниси ту нашао ни служитеља, што га други од луксуса држе. Али тим усрднији би дочек, којим те прими честита домаћица или фино изображена кћерка на дому. Из предворија ушао си одмах у собу, где Вук ради, у пространу, доста оскудно намештену просторију, у којој си се заман осврtао и за најобичнијим справама учених људи, за широким орманима са књигама, столима с мапама, глобусима и ретким књигама. Прост један стари стол, неколико столица и, мислим, један орман, ето, то је све било. На столицама неколико књига растурено, али тим је више ту списанија, које материјала, које рукописа: где што преправљено, где што започето, гдешто опет прекинуто, а гдешто свршено. За столом, леђи к прозору окренут, седијаше Вук, постарана, покрупна особа, црта у лицу јужнословенскога типа и великих седих бркова, на глави му народни црвен фес, а у рукама старинска источна играчка, коју је некад примила црква рад побожности — т. ј. бројанице. Из ове просторије, посвећене озбиљној науци, ушао си у другу „намештену" собу, до те је била још једна собица, и то ти је била сваколика обитељ господара науке и знања српскога језика и народа.

Собица ова бијаше цигло светилиште Вилхелминино, кћери на дому, млађане госпођице, у којој се чисто да јој завидиш, спојили таленти изобиља: ретко свестрано изображење и фино васпитање, колико је пуна духа, ал' колико нежна, а уз све то по нарави смерна и љубави достојна.

Digitized by Google

Ту ти је у ње мала библиотека, у којој се наређале књиге најбољих књижевника немачких, француских, талијанских и инглеских и по избор производа најновије књижевности; у тој собици водила је она део један кореспонденције свога оца са ученим светом Немачке, Француске и Инглеске; ту је радила и преваћала српске народне пословице и приповетке, које ће по том изаћи у Берлину са предговором Јакова Грима; ту је моловала, рисала, превазишавши и у тим вештинама обичне дилетантске радње.

У намештеној соби, у којој се и ручавало и походе примале, бијаше једна једина ствар од луксуса, а то је клавир. На дуварима висиле су као карактеристичан вештачки украс зејтин-бојом моловане слике Карађорђа, Милоша Обреновића, кнеза Михаила, владике црногорског, Петра II. Његуша. И у тој соби било је, где се недељом после подне скупљаху на дружевно посело Срби, што у Бечу живише, уз које пристајаху понеки Чеси из Беча, Моравци и Словенци, а каткад би се ту десио и по који трговац или поп из Србије, Босне, Херцеговине итд. Забава је ту била врло весела. Одмах по ручку долазили би, па остајали до неко доба ноћи. Сати су пролазили да и не осетиш како и кад. Говорило се немачки, српски, руски, француски, талијански, или како се кад пристојало из обзира на овог или оног госта. Разговор би се повео о политици, о Србима и Српству, о књижевности и вештини, о људма и стварма, и прекидали би га разбистреним разборима и новим надама. Тој озбиљности давали би доста времена, па би тек на последак превладали часи весели. Забаву би повела, ако се нико други не нађе, кћи Вукова безазленом, често и задиркивајућом умешношћу. А Вук је обично седио у једном углу на канапету. без много речи, као што је увек био, спуштајући кроз прсте од бројаница једно зрно за другим, задовољно гледајући и учествујући сад у овом сад у оном начину од забаве. Кад би га што запитали, а он би одговорио у две у три речи, али увек згодно, или би се тек насмешио и слегао рамени. До њега је седила домаћица, честита љубазна Бечкиња, и од срца се радовала забави, такође више гледајући нег у њу се мешајући. Кад се већ и посвирало, о озбиљним стварма летом прелазило, а о лаким збиљски заповетало, дошао би ред и на игре у друштву, није ту нико зазирао од „Шварц-Петера“ нит се плашио „путовања у пакао.“ Вук би пристао у игру, и сви би се слатко насмејали, кад би дошао ред на старину Вука, да први добије од угља стигму (црн знак), па да преводилац светог писма први цоће у сред пакла “ „Бога ми — рећи ће једаред млад неки Србин професор — није срамота, сад је и наш Вук тамо, где је и Данте био!“ Па да се мало разонодимо после толико штрапаца, изнели би што, да се мало прихватимо и заложимо, и ту би се сви особито радовали некаквом тељу од кукуруза; прекрасно је

Digitized by Google

то пиће било, што су само у Вука у кујни умели да скувају, и писац ових редака жали, што није како год разабрати могао за тајну како се тај тој кува. Пазиле су се с Вуком породица великога трговца Тирке, и породица бечког адвоката др. Хорачека (ваљда Дворачека? Пр.), који је био у то доба најревностнији поборник и унапређач словенскога живота у Бечу.

Чим дрвета кестенова на гласији (на пољани) пред Каролинентором, зеленим лишћем накићена као какви велики свећњаци белим од цвета свећама украсе се, крај дође и састанцима код Вука недељом по подне. Старина Вук ил изађе гдегод у село близу Беча да тамо летује, ил оде са својом ћерком Вилхелмином куд на пут, у Србију или у Далмацију. Оне три собе у „Трауновим кућама“ остану празне. Прозори су застрти. Благо српских јуначких песама гатака и приповедака лежи мирно у Вуковој соби по столицама расуто, чаролијско благо у безгласној самоћи, чекајући да се новим прибогати, које стари чародеј својим чаробним прутићем износи међутим на свет по далеким обалама. А кад јесен дође, враћао се и у оним просторијама опет стари чили живот пун добре воље за напретком.

Како је сад тамо у њима? Доста пута, кад се зими недељом по подне све стиша по улицама прашким, сећа се писац ових редака оне пријатне собе, што је толи заволио, у којој старина, чекајући походе, што му обично долажаху, седијаше на канапету, наслоњен у ономе углу, како се већ навикао био, па му (писцу) дође, као да му ваља огрнути јапунце и поћи иза каролинентора преко васергласије к „Трауновим кућама“ одмах, у два сата после подне, како ће моћи пре доласка других гостију, наразговарати се са својим милим поочимом (тако Капер Вука зваше Пр.) о Стефану Душану, Стефану Урошу, Кнез-Лазару, Краљевићу Марку, Милошу, Ивану Косанчићу, Страхињи-бану и о свим осталим мученицима јужнога Словенства у борби са полумесецем, али и о издајици Вуку Бранковићу, поткупљивом и саможивом политичару, чије колено, по хиљаду пути проклето, још никако да изумре ....

Давно је већ нестало и јапунцета и васергласије; а нема више у животу ни старине Вука!

ј†ъ.

Digitized by Google

Српско народно позориште.

После месечног одмора отворише се двери нашем позоришту у четвртак 16. октобра и ми гледасмо историјску шаљиву игру, којој је Скриб неденуо име „Чаша воде," а која се овде први пут претстављала. У овом су комаду верно изнесене дворске сплетке и начини којима долазе до цели своје политичке странке. На двору енглеске краљице Ане отимају се о владу виговци и торијевци, познате две политичке партије. Виговци су овладали слабом краљицом и то помоћу војвоткиње Малброве, која је села краљици уз колено, па чини што јој је год воља. Војвоткиња је жена даровита, препредена у лукавству и одважна. И краљица и војвоткиња заволе Мешема, младог часника у краљичиној служби, па га обе потпомажу, а све кришом и од њега самог, и једна од друге. Он се пак воле с Абигајилом, сиротом, честитом девојком, која долази у краљичин двор да тражи службе. Њу потпомаже вођа торијеваца Сен Жан Болинброк, човек пун духа и пун дуга, ваљан државник, добар патриота, препреден сплеткарош, иначе врло поштен карактер, и увек добре воље.

Његова је тежња да обори надвојвоткињу Малброву, и с тога и чини савез с Мешемом и Абигајилом. Он брани Абигајилу против надвојвоткиње, јер је ова не воли; она опет и Мешем подмећу краљици његова писма и новине, које надвојвоткиња од краљице затајива, и измољавају му приступ у краљице, кад му затреба. Уједно му увек казују војвоткињине намере. Војвоткиња га и лично мрзи са нападаја његовних на њу у новинама, за то откупи све његове менице од поверитеља његових, да би га могла стрпати у ариште, кад год јој дође воља. Овај опет увати њено писмо, доста љубавног значаја, које је писала Мешему, и с тим је принуди на примирје. Међу тим свакојако гледа да краљици отвори очи, те да види, да виговци рђаво управљају земљом. Но бадава јој доказује да је уплетена у рат Енглеска само с тога, што ту војвода хоће да згрне блага, бадава јој доказује да земља пропада у сваком погледу, она све то не верује, и тек кад овај изведе љубавни мотив надвојвоткињин као повод овоме рату, да јој само муж не дође кући, а као предмет љубави њене означи Мешема — плане краљица и обећа, да ће од то доба слушати савете болинброкове. Међутим је овај и у војвоткињи умео поджећи љубомору против краљице, ради Мешема, кога је краљица позвала на састанак, а уговорен знак поласку био је, да краљица заište: чашу воде. Ту се војвоткиња изда ускликом да је љубоморна, а краљица је истера из двора свога. Војвоткиња се на брзо врати и то баш у тај мах кад је Мешем дошао краљици да моли за допуштење да може узети Абигајилу. Војвоткиња хтеде се том приликом осветити краљици, те извуче из друге собе Мешема који се тамо био скрио, да га као предмет краљичине љубави обележи, али Болинброк, који се ту такође десио, спречи јој намеру, ре-

Digitized by Google

кав да је Мешем дошао да види своју жену Абигајилу. Војвоткиња се сама посрами, а краљица хоћеш-нећеш ово двоје млади благослови, а Болинброку наложи, да састави под својим председништвом ново министарство.

Комад је у опште добро одигран, ма да се овде онде могло приметити на глумцима, да су се месец дана одмарали Комади као што је овај захтевају лаку и фину игру, а тога баш често није било, а особито у призорима где Болинброк (Ружић) војвоткињи (Ружићки) и она њему доскаче. У опште би имали нашим глумцима приметити, да и „велика господа" па и сами краљеви и краљице не говоре другче него и други смртни људи, па би им за то ваљало пазити, да и у таким улогама природно говоре и да се природно крећу. На што укочености и тамо где јој места није, друго је што достојанствено, а друго укочено кретање.

Мешема је представљао Србендић. Свој суд о њему изрећи ћемо док још који пут на позорницу изађе, а за сада само толико, да је лепо, младо угледно момче, и да ће према томе моћи у љубавним улогама далеко дотерати, ако узима воље, дара и дурашности.

Да се овдашњи свет зажелио позоришта, доказао је најбоље тиме, што је дворану доласком својим напунио и што је целу претставу живом пажњом пратио, изјављујући често претстављачима своје допадање, а наш чича Пантелија, управитељ покојне иришке слепачке академије, загудио је у гусле и поздравио је дружину овом добродошлицом:

Неби рек'о да нам на срцу је било,
Када мили глумци остависте нас,
К'о кад нежна мајка своје чедо мило
У туђ свет отправља на неизвестан час.

Она жалост горка — што се чедом лучи —
Она брига тешка — што је туђин свет —
Погибије оне, ким је слутња мучи —
У којих јој може увенут' њен цвет —

Ништа тога, ништа, не стеза нам груди,
Само лаган уздах извијну се ван,
Ког ублажи нада мах чим га пробуди,
Обричућ' растанком роду лепши дан.

Та знадосмо, браћо, за ваше врлине,
Та знадосмо куда управисте ход,
Не у свијет далек' и не међ' туђине,
Него у свој мили, чисти српски род.

Digitized by Google

А Србин је спрaван дочекати добро
Сваког, нек'мо л' свога, та у сваки час
Грлећи те кличе: добро дошо, побро!
Задовољан буди, па остај код нас!

А кад му поведаш, к' том представљаш живо
Прадедовску давну и славу и моћ,
И, што крај јунаштва свег бијаше криво,
Да све покри црна та косовска ноћ!

Ил' саветом кад му пружаш мелем прави,
С' ког да му се умље племени и ћуд,
Ил' кад му у простој шаљивој престави,
Себе дајеш гледат', смејом тресеш груд!

Или кад му певаш те јуначке појке,
Којима се диви и данаске свет —
Или ма и оне слађане милојке
Што нам ките народ к'о природу цвет: —

Слушаће те трајно и гладан и жедан,
Јер просвете такве мио му је храм!
Па макар он био и у нужди бедан,
За њ ће радо дати и последњи драм.

Ој Панчево красно, Вршче ти убави,
И ти, Бела Цркво, и Земуне наш,
Митровицо славна, столицо на Сави
Ко ће да опева жар народни ваш?!

Натецање оно у гозби умилно,
И журкање оно у глумишта храм,
Жртвовање оно справно и обилно,
А врх свега усхит и за род свој плам!

Ковчежићи пуни, саћурице тако,
Шубаре с жутаци постављене свуд,
Е па да нам није онда гуслат лако
Кад се толи красно наплаћује труд.

Па нек злоба сикће, нек шкрипуће зуби,
Нек препреке ставља ма до неба гор',
Док ватрено тако Србин род свој љуби,
Подиђ' ћемо лако наш глумишта двор.

Digitized by Google

Пак докле је тако у Србину будна
Свијест домољубна, стара слава, част,
Настојања сва су душманска залудна,
Надежде нам неће ни клонут' нит' паст'!

Надахнути духом славнога порекла,
А проклинућ' раздор у паклени ад,
Потећиће вода куд је и пре текла
За то реч нам мајке јамчи и наш рад!

У то име глумци растасте се с нама,
Стекосте си вечан у народу дуг,
Сви кличемо за то: вечна хвала вама,
И добро нам дошли опет у наш круг!

Ова је добродошлица штампана и међ светом раздавана.

Гласник.

• У Прагу је умро месеца јула о. г. славни Чех Јан Пуркиње. Он беше професор физиологије на свеучилишту прашком. Испрва је ступио међу пијаристе и био је учитељ у стражничкој гимназији у Микулову, али његов слободни дух не могаше трпети окове самостанске, с тога он остави пијаристе и дође у Праг и настави своју науку, прво филозофију а за тим медичке науке, међу којима особито заволи физиологију. Приликом полагања строгих испита написао је дисертацију под насловом: Beiträge zur Kenntniss des Sehens. То му је јако стекло гласа и Гете се изражавао похвално о њему. Постав доктором медичких наука тражио је учитељску столицу на прашком свеучилишту, али је ту не доби, но је доби на свеучилишту у Вратислави. У то доба је ишао и у Вајмар к Гету, где је неко време с њиме у пријатељству живео. У Вратислави је написао: Symbolae ad ovi avium historiam ante incubationem и још много других састављака, особито из физиологије, што му је све велике славе донело. Осим тога критиковао је многе списе тичуће се словенства у словенским и страним часописима. Он је превео на чешки један део песама шилерових и део тасова ослобођена Јерусалима. Г. 1848 био је Пуркиње на словенском сабору у Прагу а 1849. постао је учитељ физиологије на прашком свеучилишту, на ком је одма почео своја предавања на чешком језику. Он је покренуо многе природописне листове, створио је терминологију чешку у природним наукама, потпомагао је многа учена уметничка и забавна друштва и спајао је са великом наученошћу још и песничко срце, а поред свију тих његових врлина беше му највећа — скромност. То су најглавније особине тога изврсног словеноког сина и ми мислимо, да нам је дужност била, у кратко му нацртати живот његов, да га и наш читалачки свет упозна, ако га, може бити, није за живота познавао. То нам је дужност била и према братском нам народу чешком и мислимо, да и њему не можемо већу пошту одати него ако одајемо пошту најславнијим синовима му, а Пуркиње беше доиста један од таковних синова чешких. Слава му!

Digitized by Google

ВИВЛИЈОГРАФИЈА.*)

Српске књиге.

НОВА МАЛА ПЕСМАРИЦА. Издао Илија К. Анђелковић. У штампарији Ник. Стефановића. На 16-ни, 36 стр. Стоји?

ХИМНА НАРОДА СРПСКОГ У СЛАВУ ПРЕСВЕТЛЕ ДИНАСТИЈЕ ОБРЕНОВИЋА и њене владе. Од М. Д. Рашића. У Београду, у државној штампарији 1869. На 8-ни, 6 л. Стоји?

ПОЛАЗАК НА ЦАРИГРАД или смрт цара Душана жалостно позорије у три радње. Од Александра М. Вукомановића. У Београду. У државној штампарији 1869. На 16-ни, 2 л., стр. Стоји?

ШТАТУТ „НАДЕ" првог београдског дружтва (Потврђен 29. Марта 1869. бр. 714. На фол, 1 л. У штампарији Николе Стефановића у Београду.)

ДРЖАВОПИСЪ СРБІЕ. (Statistique de la Serbie) III. свезка. Изъ статистичногъ одѣленя министерства финансіе. У Београду, у княжескосрбской печатньи 1869. На 4-ни 2 л. 123 и XXXXIX стр. Стоји?

ПУТНИЧКЕ ЦРТЕ ВЛАДАНА ЂОРЂЕВИЋА. Књига друга. Гмуденско језеро. Крагујевац. У Београду у државној штампарији 1869. На 8-ни 3 л. 149 стр. Цена 50 новч. а кад се купи за заједно с првом књигом 80 новч. Добити се може код В. Валожића у Београду.

*) Да би ова библијографија што потпунија могла бити, умољавамо лепо све издавателье и списателье наше, да би нам љубав имали послати од сваке књиге, коју на свет издаду, по један примерак, или бар потпун и веран наслов сваке књиге. У.

САДРЖАЈ.

Особењак. Уломак из романа: „Шта да се ради?" Н. Чернишевског. — Српске народне песме. Из збирке Александра Мушицког. 1. Бог ником дужан не остаје. — Рафаило. Исторична новела од Д. Ваднајије. (Свршетак.) Превео Ника Б. Ђорђевић. — Поглед на историјски развитак логике. — Подлистак: Код Карацића. — Српско народно позориште. — Гласник. — Библијографија.

Издаје: Матица Српска. Уређује: А. Хаџић.

Платонова штампарија у Новоме Саду 1869.

Digitized by Google

Број 31. У НОВОМЕ САДУ 10. НОВЕМБРА 1869. Год. IV.

МАТИЦА.

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

ИЗЛАЗИ: десетог, двадесетог и последњега дана сваког месеца на табаку и по.

ПРЕТПЛАТНА ЦЕНА: на год. 4. ф., на по год. 2. ф. на три мес. 1. ф. Рукописи се не враћају.

РОМЕО И ЈУЛИЈА.

Трагедија од Виљема Шекспира.

С енглеског превео Лаза Костић.

Прва радња.

Трећи појав. Улица.

Ромео, Меркуцијо, Бенволијо с пет или шест масака, бакљоносци и други.*)

Ромео.

Шта дакле да нам буде изговор?
Ил' да се баш чипимо невешти?

Бенволијо.

Прошло је доба таким формама,
Ја нећу Љеља**) с привезаним очима,
Што по татарски носи шарен лук,
Страх женама к'о чворку страшило,
Ал' нек нас гледе како им је ћуд,
Одиграћемо своје, па на пут.

Ромео.

Не марим игру; дај ми свећу ту,
Па кад ћу свећу, све ћу сносити.

Меркуцијо.

Ај, мој Ромео, мораш играти.

---

*) Ромео беше син Монтага. Меркуцијо и Бенволијо беху ромеови пријатељи. Ромео и Бенволијо идући по веронској улици (у другом појаву) нађу на слугу капулетовог, и дознају од овог да он иде да позива сродпике и пријатеље газде му на вечеру, и кад то чују, науме да и они, ма и незвани, и ма да живљаху са Капулетовима у најжешћем непријатељству, оду као маске на ту забаву, на којој знађаху, да ће бити и девојка коју Ромео љубљаше. У.

**) Љељо, амор, бог љубави. У.

Ромео.

Ма, веруј, не чу. Ви сте лагани,
А моје срце тешко олово,
Не могу с' макнут' испод терета.

Меркуцијо.

Не терета већ Љеља дерета:
Та нек ти даде крила, за бога,
Да летиш с њима по висинама.

Ромео.

Залетио сам се на стреле му,
Па рањеник сам — љељов рањеник;
Висине немам, висим о јаду,
О сњем јаду терет љубави.

Меркуцијо.

Ти дакле нећеш крила љељова?
Ја знам, јер ти би крило ружино,
Да спустиш тамо сињи терет свој;
Да грдан терет за ту нежну ствар!

Ромео.

Је л' љубав нежна? Та жестока је,
Плаховита је, нагла сувише,
Убошће нас!

Меркуцијо.

А, велиш нагла је?
Па буди дакле и ти с њоме наг,
Те нагни баш до нагог убодца. —
Ал' дај ми људску моме образу.
(Меће образину.)
На љуску љуску! Загледајте сад
Под љуском ругло, шта се бринем ја
Нек место мене љуска црвени.

Бенволијо.

Ајд' куцај, де, на брзо улази,
Ал' постарај се куд ћеш с ногама!

Ромео.

Буктињу мени! Ej, срца лагана,
Голицајте им патос ђонови;
Код мене ће се реч да понови;
И тако сам, к'о жижак, гледалац —
Најслађе кад је, онда престани!
И збиља суст'о сам.

Меркуцијо.

Шта? Су сто сам?
Та нисмо то, ал' доста нас је тек,
Извукли би те и ми из глиба,
Да простиш из те густе љубави,
Јер углибљен си — ама до грла.
Е, путујмо, запалићемо дан.

Ромео.

Баш не би рек'о.

Меркуцијо.

Та зар не видиш,
Да наше свеће горе узалуд,
К'о кад ко дању жижак упали?
Дубоко смо у шалу упали,
Што мислиш узми, узми чисто суд,
Јер у мом суду, овој ћупи ту,
Доброта суди, шале варкају.

Ромео.

Доброта и нас води на игру;
Ал' суд је рђав.

Маркуцијо.

Усудићу се питати: за што?

Digitized by Google

Ромео.

Нешто сам снив'о ноћас.

Меркуцијо.

Ал' и ја.

Ромео.

А шта си ти?

Маркуцијо.

Да треба пазити.

Ромео.

Жмурећки? у сну? Таман погоди!

Меркуцијо.

Та тебе у сну вила походи:
Походила те вила Мабица.

Ромео.

Шта, Мабица, а ко је опет то?

Меркуцијо.

Та Мабица је вилска бабица,
А мања је од зрна бисера;
Сунчане зрачке преже у кола,
Па тера их, кад спаваш, уз твој нос:
Пауци су јој колма точкови,
Од скакавчевих крила јој је кров,
Од паучине ситни амови,
А узде зраци студен-месеца;
Од месечине сребрн-уздице,
На коње зуца диван делија,
Комарац један сив-ливрејисан,
Ребарце му је танко држаље,
А канција од крила бувина.
А мабичина милост шири се
По љешниковој љуски шпрљавој,
У служби су јој навек колари,
Ил' веверица или мајстор црв.
У тој се слави воза сваку ноћ,
Па прође ли кроз мозак заљубљен,
Е таки му је љубаван и сан,
Кад удворици пређе колено,
Тад одмах клеца, па се поклања,
Кад девојкама усне прешета,
Ту сваки санак слади пољубац;
И меурови каткад одскоче
Где замирише сласт руменила,
А прејури ли придворнички нос,
Е тај мирише молбенице већ;
Пароху каткад носић прочачка,
Узевши реп од бирског прасета,
Таки је у сну протопресвитер.
Војаку кад се пошне на гребен,
Тај снива сече, снива бусије,
Дамишћом витла, јуриши на град,
И војвода је већ; ал' ево је,
Продобује му уши мальицом,
А он се тргне, пробуди га страх,
Окрља свеца, опет зарче,
И то је она иста вештица.
Што мрси обноћ гриву коњима,
И вилин курјук замрси у бућ,
Што, размршен, предсказује нам јад*)
Па то је она иста вештица.

---

*) У оно доба беше празноверица, да та Маба (вештица) замрси коњима ноћу гриву, и кад се ова сама размрси онда настане куга и морија. Та празноверица постаде с тога што доиста негда беше морије у Италији.

У.

Digitized by Google

Ромео.

Меркуцијо, ћути, ћути, молим те.
Ти збориш о ничем.

Меркуцијо.

О санови,
О породу из душе доколне,
Што га тек рађа пуста маштавост;
А тањега је градива нег' зрак,
Несташнији нег' ветар, што се час
Превија око мрзла севера,
А часком опет заошија круг
Љутитим лицем на орошен југ:

Бенволијо.

Ал' тај ће ветар и нас однети;
Одоцнисмо, прошла је вечера.

Ромео.

Да нисмо уранили, бојим се,
Јер слутим да ће нека судбина,
Што још по небу лута, почети
Весељем ноћашњим свој страшни рок,
Дочетак мога жића презреног,
Из :аптивених груди просуће
Нечастивошћу смрти преране;
Ал' он, што ј' моме жићу крмило
Нек управља. Напред јунаци!
(Сви одлазе.)

ОСОБЕЊАК.

Уломак из романа „Шта да се ради?“

Н. Чернишевскога.

(Наставак.)

Рахметову је сад двадесет и две године, а ђаком је био шеснаесте; али је готово три године претрзао учење. Изађе из другог курса, оде на добро и уреди се, по што је најпре победио одупирање туторово, заслужио анатему од браће и дотерао до тога да су мужеви његових сестара запретили им, да спомињу његово име. После тога како се није потуцао по Русији: и сухим и водом и по обичају и преко обичаја, — на пример и на парној лађи и на спорим чамцима, и много му је се којекаквих „прикљученија“ десило, које је сам себи навлачио; између осталога одвео је два човека у казански а пет у московски универзитет, — то су били његови „благодејанци,“ а у Петроград, где је сам хтео живети, није никога довео, па зато нико од нас ни знао није да он има 3000 рубаља дохотка, а не 400. То је се тек доцније дознало, а онда смо видели да га је негда не стало и несмо дуго знали за њ; а на две године пре тога како седи у кабинету Кирсановљевом и чита тумачења Њутонова о апокалипсу, вратио је се из Петрограда и ступио у филолошки факултет, — пре је био на јестаственичком, и то је све.

Но и ако никоме од петроградских знанаца Рахметовљеви несу били знани ни његови породични ни новчани одношаји, ипак

су га сви знали по двама надимцима, један је већ дошао у ову приповетку — „ригориста“; томе је се одазивао својим обичним лаким осмејком суморна задовољства. Но кад су га звали Никицом или Разбиградом, или целим надимком Никицом Разбиградом, онда је се насмејао слатко и задовољно и имао је праведна основа, за то, што га није добио од природе, него је чврстоћом своје воље стекао право, да се дичи тим славним именом међу милијунима људи. Но оно је грмело славом само у осам гувернија, које се шире на једно сто врста; читаоцима остале Русије ваља објаснити какво је то име. Никица Разбиград, пробисвет пре 15. година ходио је по Волги 20. година и био је џин херкулске снаге; висок беше 9 стопа, а тако прсат и плећат да је био тежак сто ока премда ни мало не беше дебео него само меснат и снажан. Што се тиче његове снаге довољно је казати цигло то, да је зарађивао плату за четворицу. Кад лађа пристане уз град, па кад он пође на пијацу или као што тамо веле, на базар, с, онда из најдаљих сокачића разлеже се клика дечија: „Ето Никице Разбиграда! ето Никице Разбиграда!“ и све живо истрчи на улицу што води од обале пијаци, и руља народа таласа се за својим јунаком.

Кад је дошао у Петроград од својих 16 година, био је с те стране обичан момак, повисок, доста јак, али му снага не бејаше ништа особито: из десетине његових вршњака двојица би се за цело повукла с њиме клипка. Но у половини седамнаесте године стаде премишљати како је потребно стећи физичкога богатства, и стаде се озбиљно оправљати. Од свег срца узе се занимати гимнастиком; све је то лепо, али гимнастика само усавршава материјал, сад се ваља побринути за материјал, и сад је се два пут већма занимао гимнастиком: по неколико сахата на дан бивао је простим радеником, и радио је послове где треба издирати снагом: носио је воду, вукао је и секао је дрва, тестерио грмове, тесао камење, копао земљу, ковао гвожђе; многим је се пословима забављао и често их је мењао, јер од сваког новог посла, од сваке промене, развија се какав год нов мишић. Усвојио је боксерску дијету: узе се хранити само оном храном која особито поткрепљује телесну снагу, а највише ћулбастиом (бифтеком) па готово пресном, и од то доба непрестано живљаше тако. На годину дана по томе како је почео тако живети, оправи се он на пут и ту је имао још боље прилике да се бави развијањем телесне снаге: радио је земљу, био је зидар, бродар и раденик свега онога што се слаже са здравом памећу; једноч је као лађар прошао целу Волгу од Дибовке до Рибинска. Нити би се допало га-

Digitized by Google

зди од лађе, ни лађарима, да је он казао како хоће да буде лађар, нити би га они примили, но он дође чисто као путник, па по што се опријатељи с лађарима стаде им помагати да вуку, и за две три недеље упреже се лепо у јармицу као прави лађар; одмах опазише како он вуче, почеше мерити снагу, — он надвуче по тројицу па тја и по четворицу својих најздравијих другова; тада му је било двадесет година, и другови његови на лађи прозваше га Никицом Разбиградом, као што зваху јунака, кога тада беше већ нестало с позорнице. На годину дана по том возио је се на пароброду; један из силна народа, који се беше начичкао на крову, показа се као његов ланьски друг у лађарству, и тако сапутници његови, ђаци, дознаше да њега ваља звати Никицом Разбиградом. И заиста беше себи стекао снаге и не штеђаше времена да је сачува а да не попусти. „Од потребе је то, говораше он: — тиме се добија уважење и љубав у простога народа. Корисно је то, затребаће кад тад!“

То му је пало на памет кад му је било шеснаест и по година, па тако се од то доба и почела развијати његова особина. Шеснаесте године, кад дође у Петроград, беше обичан, леп, „свршивши“ гимназиста, обичан, добар и поштен младић, и шалабазао је три четири месеца, као што то обично раде почетници ђаци. Но чу да међ ђацима има неколико за дивно чудо паметних глава, које не мисле као остали, и дозна за пет таквих људи, — још их је тада мало било. Они му завртеше памет, стаде тражити познанства ма с којим од њих; удес га нанесе на Кирсанова и од тада се почиње његов прерођај у особењака, у будућег Никицу Разбиграда и ригористу. Гутао је речи Кирсановљеве првога вечера, плакао је, прекидао му је говор усклицима проклињући то што се мора умрети а благосиљајући то што се мора живети. — „А од којих ћу књига почети читати?“ Кирсанов му каже. Сутра дан већ у осам сахата изјутра ходио је по Невскоме, од Адмиралоске до Полицијскога моста, гледећи која ће се прва: немачка или француска књижара отворити; узме што му је требало, па зареди читати читава три дана, — од 11. сахата из јутра у четвртак, до 9. сахата у вече у недељу, дакле 82. сахата; прве две ноћи није никако спавао; трећега вечера попи осам чаша најјаче каве, четврте ноћи преко свих кава не могадијаше издржати, — пруђи се и спаваше четрнаест и по сахата. После једне недеље дође опет Кирсанову, да му покаже нових књига, и да му објасни нешто; здружи се с њиме, па после га он позна и с Лопуховим. После по године, и ако му је било тек седамнаест година а њима по двадесет и једна,

Digitized by Google

опет га они несу држали за млада човека према њима, и он је већ био особењак.

Но да ли је било томе повода у његовом минулом животу? Истина не Бог зна каквог, али је тек било. Отац му је био човек деспотскога карактера, врло паметан, образован и ултра — конзервативац, али поштен. То му је за цело било тешко. Па да је то све ни по јада. Но мајка његова, жена доста узорита, страдала је од рђаве ћуди мужевљеве; па после опет виде да је у селу. Па и то да је све ни по јада; ево шта је још било: петнаесте године заљуби се он у једну љубавницу свога оца. И за њу саму поста са свим особена историја. Њему беше жао жене која силно страда ради њега. Мисли се стадоше колебати у њему и Кирсанов га спасе и направи га човеком. Дакле повода је било и израније; но да човек постане такав особењак, разуме се да је најглавније — његова природа. Мало пре тога како је изишао из универзитета и отишао на свој спахилук, па после се оправио на пут по Русији, усвојио је оригиналне принцице, како у материјалном тако и у нравственом и умном животу; а кад је се вратио они се беху већ претворили у савршену систему, и те се системе он тврдоглаво држао. Он се самом себи заверио: „не ћу ни окусити вина. Не ћу ни погледати женске.“ А природе беше веома живе. „А што то? Така крајност није баш требала.“ — „Тако ваља. Нама треба да се људи потпуно наслађују животом, — треба да својим животом сведочимо, да ми то не тражимо зарад засићавања својих личних страсти, не зарад себе лично, него за човека у опште, јер ми говоримо само по принципу, а не по пристрасности, по убеђењу, а не по личној потреби.“

(Свршиће се.)

НА МРТВОМЕ ЈЕЗЕРУ.

Од Павла Хајза.

I.

Беше у сред лета, али горе на брдима духаше бридак, хладан ветар, да је скоро у снег претварао кишу, која је пљуском левала. Ваздух бејаше тако таман, да се кућа на мртвоме језеру није могла скоро ни на стотину корачаја опазити, и ако је била лепо обељена и ма да је сунце истом зашло било. У кући је горела ватра, домаћица је стајала у кухињи и пригала рибу, љуљајући уз то једном ногом колевку, која бејаше намештена

Digitized by Google

уз огњиште. У крчми лежаше крчмар на банку и записиваше мухе, што му не дадоше мира да спава; босонога слушкиња предијаше у куту и погледаше уздишући кад и кад кроз мутна стакла на поље у ту злу непогоду; задригао завршан од слуге уђе гунђајући у нутра, стресе се као оно вашка, кад је хитнеш у воду, да се свуд около леваху големе кишне капље са његових хаљина и баци гомилу рибарских мрежа у кут поред пећи. Нико не рече ни речи. Свак као да се бојаше, да се облак невеселости и мрзовоље, који се наднео над кућом, како год не излије у тучу кавге и ината, ако се човек не уздржи.

Капидик се отвори и страначки кораци одјекнуше по дворишту. Крчмар се не покрену с места, слушкиња само устаде и отвори врата од крчме.

Човек један у путничкоме оделу стајаше на прагу и запита, да ли је ово крчма на мртвоме језеру. Кад му девојка одговори, да јесте, он уђе у нутра, баци на сто свој као моча мокар плед, путну торбу уза њ и спусти се са свим изнемогао на клупу, не скинув с главе прокиснута шешира и не пустив из руке палице, баш као да је вољан да се опет крене на пут. Слушкиња стаде преда њ и чекаше, да види, хоће ли јој наложити што. Али он као да је са свим сметуо с ума, да има у соби још кога осим њега, наслони главу остраг на зид и затвори очи. Тако опет све ућута у загрејаној, влажној соби, и само зука муха и уздисање слушкињино прекидаше кад и кад тишину.

Најзад дође крчмарица с јелом; мален деран, који укезечи очи на странца, носијаше за њом свећу, крчмар се тромо подиже с банка, зеваше и приступи столу. Он остави на своју жену, да понуди и странца, што овај одби немо махнув главом. Меса, осим неколико кокошака и патака, немају у кући, извињаваше се газдарица. За њих саме сувише скупо стаје, а господа се већ више не свраћају много к њима, од кад је направљен нов друм иза брда, и пошта, која је иначе овуда пролазила, мора онуда да иде. Кад је лепо време, онда се још сврати овамо по који пешак или живописац, који хоће да сними мртво језеро, но то не износи баш бог зна колико, а и са то нешто рибе не да се сила заслужити. Но ако господин мисли, да остане и преко ноћ, постеље су овде што може бити добре и соба нуз ову је истом пре недељак дана чисто обељена. Па имају и буренце пива у подруму и добра тиролска вина, а праве и сами ракију од линцјуре, коју свак хвали до неба.

На све те понуде одговори странац само, да ће остати преко ноћ и замоли, да му се донесе чаша воде. За тим устаде, не

Digitized by Google

удостојив ниједнога погледа људе, што сеђаху око стола и ћутећи вечераху своју вечеру, и ако му је весели дечко поверљиво приступио и нетренимице посматрао му ланац од сахата, који се светлуцаше у мутној светлости. Слушкиња узе други светњак с пећке и иђаше пред странцем у оближњу собу, где му напуни крчаг с водом и онда га остави самог с његовим ћутљивим мислима.

Крчмар одгунђа неку псовку за њим. Кад већ једном дође когод, то је такова битанга, што не једе ништа нити пије, па на послетку побегне и не платив за собу и понев мож'да са собом још и простирач с постеље. — Такове лонције, умеша се и жена, пусте најпре, да им изређамо, што се има за јело и за пиће, па онда гледају, да само лепим речма намире крчмара. Но овај господин или је болестан или ожалошћен, да му ни јело ни пиће не прија ... Међу тим ступи странац на ново у нутра и запита, да ли ће моћи, ако престане киша, добити чамац један, да се извезе на језеро и спрам зубље да лови рибу. Он ће им добро платити ... Жена крадом гурну својега мужа, као да би хтела рећи: видиш ли? није чист посао с њиме! Немој му само противуречити ... На то крчмар полакомив се на добру заслугу, рече му набусит као у век, њега ради може узети и оба чамца; у овом крају не лови нико об ноћ рибу, али ако он то воли, нека онда ради како зна. Слуга ће му одмах моћи показати чамце и мрежу и одељати му светњаке. Тиме даде момку, који је још непрестано глодао рибу, оком знак и отвори сам врата чудноватоме госту.

Киша је још непрестано падала, а пред кућом слеваше се и жамораше вода с крова. Но странац као да је био неосетљив према свему, што долажаше с поља, журно похита доле на обалу и расветли светиљком, што му је слуга донео за њим, оба чамца и посматраше их пажљиво, као да хоће да види, који је поузданији. Оба стајаху у заклону, а испод седишта им беху понамештане свакојаке справе за ловљење. Он посла слугу под изговором неким у кућу, потражи за тим на обали неколико тешких каменова, које однесе у већи чамац, и застаде за један тренутак дубоко одахнув, нетренимице гледајући у мрку воду, која, докле год допираше светлост из његове светиљке, беше забражђена реским кишњим капљама. Ветар се утаја за један тренутак, ноћ се већ са свим спустила била, вода се пенила и апљускивала је о чамац, а из куће се зачу једнолико певање, с којим крчмарица успављиваше своје сисанче. И то је звучало

Digitized by Google

безутешно, као материне бриге, а не као материне радости, и само у још гори расположај доведе овога тужнога странца.

Баш кад је хтео странац да се опет поврати кући, зачу на друму с југа, од куда је и сам дошао, пуцкање бича и шкрипу и цврчање точкова, који се трудно пењаху по каловитом путу горе уз брдо. Одмах за тим савише лако покривена кола за ћошак и зауставише се пред крчмом. Сад се појавише свеће на кућним вратима, женски један глас питаше ово оно, крчмарица одговараше у свом добродушном тону, за тим изидоше две женске, које пажљиво однеше у кућу нешто замотано у махраме. Слуга помагаше кочијашу, да отпрегне коње, и после неколико тренутака беше све мирно, као и дотле.

Све је то као каква опсена минуло поред њега, не побудив у њему ни радозналости ни саучешћа. Још једном погледа горе на облаке, не ће ли се како раздвојити; онда опет пође према кући, баш кад преко од његове собе засветлеше свеће и сенке иза завеса амо тамо ходаху. Он опет предаде слузи светиљку, наложи му нешто о удицама и мамку, што их треба, и врати се у своју собу.

Овде упали свећу, која стајаше у искривљену цинену светњаку на расклиманоме столу. Онда отвори прозор, да пусти у нутра мало ваздуха, и гледаше неко време како пада и како се лије вода с крова, у којој је на тлу стар запушач без престанка амо тамо играо. Даље од отог се не могаше због натуштености облачна неба ништа распознати, али у кланцу на језеру бешњаше ветар као ухваћена зверка, а дрвета пред кућом стењаху под страховитим пљуском. Није упутно било стајати ту на отвореноме прозору. Но странац као да с особитом вољом слушаше потмулу свирку непогоде, и истом кад му ветар потера кишу у лице, уклони се он с прозора и ходаше полако међу голим стенама са рукама скрштеним на леђима, са са свим мирним лицем и очима, које као да видеше све или ништа. Најзад извади из своје путне торбе перо и мастило и малу листницу, седе поред бледе свеће и поче ово да пише:

„Не ћу да заспим, Карло, а да ти не назовем лаку ноћ. Како сам изнемогао, могао си видети пре шест недеља, кад се на жалост само летимице видесмо. Онда сам требао говорити, да би се, као што нам је већ од толико година навика, и о ово глави патолоџије споразумео с тобом. Онда бих могао сад мирно попушити своју потоњу цигару, место да с овим тупим перетом будем на досади и себи и тебн. Али уста онда као да су ми

Digitized by Google

заливена била. По свој прилици би се ми онда и инатили, и по што би најзад свак остао при својему мишљењу, што би онда кварили мир оних неколико сахата? Јер мени су позната твоја начела и знам, кад би ти овде био, да би употребио све своје силе, да ме, како веле, опет измириш са животом. Али одиста, ти не би имао право, кад би мислио, да сам крив, што се породило тако крвно непријатељство између мене и живота, које не може ништа излечити, него растанак. Ја бих радо живео, кад би ми он допустио, да живим. Нисам ја така кукавица ни тако размажено чељаде, да ме неколики удари бесне судбине одмах доведу ван себе, да се одважим, да искочим из коже, у правом значењу те речи. Ко ће неиспитним силама одмах све траље пред ноге бацити, за то само, што му се по нешто не допада и што му много што шта није пријатно? Оне су мож'да слепље и песвесније, те вечне силе, него што ми мислимо, и ми, као паметнији, ваља да се научимо да попуштамо. Али ту је баш чвор. Не верујем, да ћу још дуго моћи играти улогу паметнијега, ако тако и даље устраје. Најочајнији покушаји, да из бродолома мојег душевног мира спасем бар голу памет, пропоше на лихо. Кад отојич гледах у бари пред прозором својим стар запушач, што га киша шибаше, а он не знађаше, како да се искобеља из оте мутне брље, паде ми на једаред на ум, да је то мој рођени мозак, који се ишуњао из моје вреле лубање, да се окупа мало на киши. Кад нам треба читав четврт сахата, да опет одустанемо од таквих безумних мисли, мораћеш онда признати, да не треба ту бог те пита колико, да се трухла нит задруге мисли са свим претре. А ја могу о несебичним дужностима човековим према својој сабраћи мислити толико узвишено, колико хоћу: али мирно чекати, док се обамрла душа у живоме телу не умртви, видети својим очима, да ћемо дохакати и под први се плот срозати, где бисмо били другима на већу грозу, него себи самима ... за то се иште тупоглавост овце, која наравски мора чекати на месарски нож, и ако осећа црва у мозгу и ма да јој од метиљавине нема спаса.

„Но ја и заборавих, да то све мора се теби чинити као сплетен говор, по што о ономе што сам у потоње време доживео толико исто знаш, колико и други свет: да је моја посестрима пре године дана умрла — данас се баш свршује година! — отац њезин неколико дана за тим, мати овог пролећа. Теби је познато, да су то троје људи били читава моја породица, да сам их врло волео, да су, осим тебе, били једини људи, који ме се из ближе тицаху. Њих тако брзо изгубити, било би под

Digitized by Google

свима околностима велики удар за мене. Али ја бих то на послетку и прекужио и даље трајао дане, кад би ми сви у један мах нестали и отргли се од мене. Истина је: сваки је човек ненакнадив, али ниједан човек преко потребит. Наука, позив мој, моја младост залечили би ту рану. Тако пак још непрестано зија и крв се не може да заустави. Јер то троје људи живели би још и данас, да мене није било! — —

„Морам из даље почети, да бих ти разјаснио мрачну ту реч.

„Теби је познато, Карло, да сам ја своје родитеље једва и познавао, да бих по смрти својега оца отхрањен био у општему сиротишту, да се нису оно двоје људи смиловали на бедногa ранарева сина и њега узели на место свога детета. Мој поочим био је већ онда од најбогатијих трговаца у вароши. Осам је година проживео у браку без деце, када узе мене у кућу. Надаше се, да ћу ја развеселити и њега и жену му и њихну кућу; но на жалост ја обојим честитим људма. И ако сам их љубио, доста рђаво с почетка вратих за њихову љубав и бригу. Ја сам био ћутљив, раздражљив, немио дечко, већ од рана склоњен на мудровање и размишљање. По читаве дане бих непрестано само ћутао, па онда бих на један пут страсно плануо, и данас се још сећам с дубоким стидом онога одиста беспримерног стрпења, којим ме сношаху моји хранитељи и којим гледаху да умире мој темпераменат, а никад ми ни погледом једним не дадоше познати, да су се преварили у својим очекивањима.

Све то поста из небуха друкчије. Био сам од прилике већ две године у тој кући, кад се мојим хранитељима испуни најмилија жеља и роди им се дете, најлепше, најдаровитије, најмилокрвније створење, што сам га икад видео. Једним махом поста зрак у кући јасан, ја сам постадох паметан, добровољан деран, залуђен у мало девојче, као дадиља каква. По више сахата сам се трљао с њоме, учио сам је ићи и говорити и у томе своме занимању заборавих не један пут на своје најмилије забаве и на све своје другове. И према родитељима сам био као прерушен, и они сами, у место да виде, да сад могу бити и без мене, као да удвостручише своју доброту и нас двоје сматраху као рођена брата и сестру, који једнака права имају на њихову нежност.

(Наставиће се.)

Digitized by Google

ПОГЛЕД

на историски развитак логике.

(Наставак.)

I.

Формална логика.

Истина да је први писац логике, славни Аристотељ, обухватио сва три та питања; али није сва три подједнако развио. Он је највише успео у теорији мишљења. Теорија мишљења незахтева толико стручног знања, колико захтева теорија ствари и теорија знања. Па за то је Аристотељ много више успео у тој теорији; јер је стручно знање у његово време било још врло слабо. Ту развитију страну логике и прихватили су његови ученици и развијали даље под именом Аристотељеве логике.

Но теорија мишљења обухвата сав процес мисли, а процес мисли, као и сваке друге способности, расматра и друга наука, која се зове психологија. Ту је дакле логика још била смешана са психологијом. Требало је поставити границе између тих двеју наука; требало је одвојити предмет логике од предмета психологије. То су и покушали доцније писци логике, па су предмет те науке определили овако: Логика је наука о формама мишљења. И тако при свршетку периода класичке образованости јавила се знаменита, по својој ништавости, формална логика.

Та формална логика била је истина склопљена из одломака логике Аристотељеве; али није имала оне целине, оне животне снаге, коју је имала код Аристотеља. Код Аристотеља логика је ослањала се на психологију и теорију ствари, а тражила своје оправдање у теорији знања; а код његових ученика она је била лишена сваке реалне садржине; то је била наука о празним формама, које су бејаги удесне за сваку садржину.

Кад је затим наступио средњи век — век мрака и незнања, онда је та формална логика постала првом школском књигом, која се по свима школама најбрижљивије изучавала. Сколастичари обделавали су и дотеривали ту формалну логику по своме разумевању и начинили су најпосле од ње просту играчку од речи. Оно, што је резултат дугог размишљавања, то јест, појам о стварима, узимали су сколастичари као нешто готово, урођено нашем духу. Тај готови појам они су разлагали на расуде и од њих састављали силогисме. Научити како треба састављати силогисме то је циљ логике, по мишљењу ско-

ластичара. Они ни су тражили никаква уверења у томе, јесу ли те њихове расуде истините и је ли оно што се из њих изводи сигурно; јер у таком случају морали би се обратити к реалноме свету, а они су баш чували логику од сваког додира са реалношћу.

Таким начином формална логика будући сасвим одвојена од реалног света, који садржи предмете мишљења, лутала је по празној сфери, била је без садржаја. У таком стању она није могла имати значај науке. Но може бити она је имала значај педагогијски у колико је упражњавала мишљење, то јест, у колико је у школама учила ђаке, да могу правилно исказивати своје мисли и саопштавати их другима? И доиста многи признају тај значај формалној логики. Но ми и то поричемо, јер не признајемо да је задатак логике учити како треба казивати и другоме саопштавати своје мисли; то је задатак сасвим друге науке, која се зове Риторика. Једина заслуга сколастичара јесте та, што су они доста добро израдили терминологију те науке, неки су њихови терми тако ваљани, да се њима може логика увек служити. То је све што су они привредили.

Декарт је својим авторитетом још више утврдио логику у том нормалном правцу, почем је сасвим одвојио мишљење од материје и управо противставио једно другоме. Но с друге стране, он је много и привредио у појединим деловима те науке. Нарочито важан је за логику његов трактат о методу. Мисли Декартове о тој науци прикупио је даровити автор логике „Порт-Ројала“*) и старао се да ту формалну логику задане духом науке; али није у томе много успео. Он сматра логику као вештину мишљења: „L'art de penser.“ Но вештина није то исто што и наука; јер свака вештина предпоставља знања, а логика нас баш томе и учи како ћемо доћи до знања. То је у главноме она иста формална логика, само што је у појединостима била мало боље дотерана. Логика у том стању, то јест. као вештина мишљења, заменула је свуда по школама прећашњу логику сколастичара. Тако је трајало до Канта.

---

*) „Port-Royal“ звао се у Паризу манастир монахиња бернардинског реда, у коме су 1626. године нашли уточиште многи учевни људи од секте Јансениста, који су се борили са Језуитима. Да би истргли народно образовање из руку Језуита, они су установили добре школе и написали за њих неколико ваљаних књига, међу које долази и „Logique du Port-Royal.“ (Види: oeuvres philosophiques d' Ant. Arnaud 1843. год.)

Digitized by Google

Кант је имао великог утицаја на све науке, па и на логику. Он је поставио јаче основе теорији мишљења и пробао да је развија у свези са теоријом знања или науке, а тиме је логика добила нову животну снагу. Сад је логика тек први пут после Аристотеља шире обухватила свој предмет и стала га дубље расматрати. На кратко: благодарећи критичкој философији Канта логика је на ново оживела као наука и почела свестрано обрађивати свој предмет.

Али колико је Кант с једне стране привредио тој науци, толико је с друге стране још више шкодио! Он је покренуо развитак логике али у формалном правцу; он је дао њој живота, али каквог? који нема дуга века. Као што је познато, Кант није признао теорију ствари какве су те ствари саме по себи; он је доказивао да ми не можемо знати какве су те ствари саме по себи, већ како се оне нама представљају. Кад ми не можемо знати ствари онако како оне јесу, већ само онако, како их ми замишљамо, онда значи да ми можемо знати само наше мишљење и ништа друго! Таким начином Кант је спојио теорију ствари са теоријом мишљења и тиме је дао превагу овој над теоријом знања. Накратко: он је дао философији покрет идеалистички, који се развијао у Германији до новијег времена, необраћајући пажњу на ток осталих наука. То је имало штетних посљедица за философију у опште и за логику нарочито.

Ученици Канта примили су за готово ту истовестност теорије ствари са теоријом мишљења па су гордо ступали напред необзирући се ни мало на то што се око њих догађа у реалном свету, шта раде специјалисте у овој или оној струци знања. Они су мислили да ће све обухватити својим формулама и да се специјалисте немогу мећи без тих њихових формула. А специјалисте опет радили су сваки у својој сфери необзирући се на ток философије. И тако мало по мало одвоји се философија од осталих наука: она пође једним путем, а остале науке другим и најпосле појаве се као противници једно другоме. То је имало рђава сљедства за логику. Пре су све науке више или мање служиле се оним методом или начином испитивања истине, који представља логика. А сад је свака наука задовољила се својим методом, необзирући се на методе осталих наука. Философија опет одвојивши се од осталих наука, ограничи се најпосле на метафизику, која је имала свој метод.

Кад се тако распадне логика на разне методе специјалних наука, онда опет у школама задржи право стара формална логика. Но она је сад била још гора него пре; јер ученици Канта

Digitized by Google

избацили су из ње и оно мало реалности, што је она у последње време била прикупила, попуштајући захтевању разних специјалних наука. А да би том мртвом скелету од науке дали какав год значај, они су га одушевљавали великим именима Аристотеља и Канта. Из међу осталих философа, који су подржавали тај бездушни скелет логике, споменућемо овде само Круга; јер је његова логика дуго господарила и код нас.

Шелинг старао се да помири философију са осталим наукама, па је и саме природне науке унео у област философије. То је исто покушао и Хегел, али другим путем. Он објави себе законодавцем свију наука и осуди као ништавно све оно, што се свршило ван његовог философског погледа. Таким начином, али с већим правом, он осуди и формалну логику и представи свету своју знамениту логику, о којој ћемо после говорити.

Пошто Хегел изрече самртну пресуду над формалном логиком, она се на неко време притаји и само се по обичају још трпела по школама, али већ ни сама није више изјављивала претенсије на науку. Али у новије време Хербартијанци узму је опет под своју заштиту и почну се озбиљно трудити да јој дају значај науке. Та школа дала је неколико ваљаних дела по тој *изуци*, која далеко превазилазе све, што је до сад учињено у том правцу. Од тих дела споменућемо овде као најбоља: логику Твестена и Дробиша. Но и у том препорођеном стању формална логика дала је потпуно доказа о својој немоћи, то јест, да се не може даље развијати у том правцу као наука. Сам Твестен и Дробиш, као најдаровитији поборници те формалне логике, неверују више у силу оних начела, којих се искључиво држала та наука у време Канта и његових ученика. Они не само што се не упињу да сасвим одвоје чисте форме мишљења од реалнога света, него још траже да фактима разних специјалних наука подупру своја логичка испитивања. То крпачење са многим додатцима и примедбама доказује, да је формална логика захватила само једну честицу свога предмета и да по томе нема права на самосталан развитак науке.

Накратко: ми доказујемо да формална логика нити је кад имала, нити ће имати значај науке. Не само у време сколастичара и у време Канта, него и сад у препорођеном стању, у време Хербартијанаца, она је тако ништавна и безплодна, да се њоме неможе служити ниједна наука. Но да видимо колико вреди она логика, што је пошла другим правцем, који смо назвали **реалним**.

Digitized by Google

(Наставиће се.)

ПОДЛИСТАК.

Савети оца своме сину.

(По немачком.)

Драги сине! Време се полако приближује, кад ћу и ја отићи оним путем, којим се нико више не враћа. Ја те не могу собом повести, већ те остављам у свету, где добар савет није излишан. С тога сам и наумио, да ти дам неке савете и да ти кажем, шта сам све у свету искусио и шта ме је поучило време, овај најбољи учитељ. Чуј ме дакле и добро утуби:

Нико се није родио мудар и научен; време и искуство поучавају човека. — Ја сам дуже од тебе посматрао свет. — Није, драги сине, све злато, што се сија; ја сам неке звезде видио, како падоше с неба па ком су се блистале, а богме и погдекоји штап, на који се људи ослањаху, видио сам како се сломио. — Ништа није велико, што није добро, а ништа није истина, што доиста не постоји. — Човек није на земљи код куће, и он по њој не ходи само случајно. Јер погледај само, све друге ствари около њега постоје и прођу не знају ни саме како; али човек је сам себе свестан и стоји као високи стални зид, поред кога сенке пролазе. Све те ствари, што су око њега, пролазе и подлеже некој туђој вољи и сили; али човек је сам себи остављен и носи свој живот у својој руци. — За човека несме бити свеједно, дал' ће поћи десно или лево. — Држи се свагда за тако доброг, да ниси ни кадар учинити што зло. — Ни пошто се не одаји стварима, које нису стални. — Истина се никад не влада по нама, драги сине, већ ми се морамо по њој владати. — Никога се немој већма бојати него самог себе. Јер у нама има један неумитни судија, који никад не шеврда, и до његовог гласа треба да нам је више стало, неголи до похвале и мудрости целога света. Зато, сине, предузми себи, да ништа не урадиш против његовог гласа, и што год си наумио свагда њега најпре упитај за савет. Он с почетка сасвим тихо шапуће, али ако га поштујеш и уважаваш и ако ти је стало до његовог беспристрасног савета, онда му се језик све већма дреши и он ће ти све то јасније говорити. — Учи радо од других људи и пажљиво слушај, кад се гдегод говори о мудрости и људској срећи, о светлости, слободи, врлини и т. д. Али ипак не веруј одма сваком на сумце, нема у сваком облаку благодетне кише — има људи свакојаки. Тако мисле неки људи, да су н. пр. пуни врлина, ако о овима само говоре или говорити могу. Али није тако, сине. Не мора човек одма за то имати врлина, ако о њима може говорити или говори; јер речи остају само речи, и све кад оне одвећ лако и брзо лете, баш онда буди на опрезу: коњи, који за

Digitized by Google

собом вуку кола с благом, иду лаганим кораком. — Ништа лакше, сине, него ли што презирати; али што разумети много је боље. — Не поучавај другога, док сам ниси научио. — Свагда се заузимај за истину, кадгод можеш, и ни мало не презај, већ радо сноси ако те због ње мрзе; али зато опет имај и то на уму, да не мора свагда баш оно бити истина, што ти кажеш, те с тога те две ствари добро разликуј, немој да их збркаш, јер онда никад нећеш стећи награде и признања. — Чини добро у тишини, пак се даље не брини, шта ће из тога да буде. — Брини се за своје тело, али не тако, као да ти је оно твој дух. — Буди поштен према свакоме, али се не поверавај лако свакоме. — Не пачај се у туђе ствари, али твоје ствари брижљиво обављај. — Никоме не ласкај, али не дај ни да други теби ласкају. — Не дугуј никоме ништа; али буди тако услужан, као да си ти свима дужан. — Немој хтети да будеш увек великодушан, али свагда буди праведан. — Не проузрокуј никоме седе власи, али ако будеш чинио што је право, онда се не старај за седе власи. — Помози другоме и подај му радо ако имаш, али зато себи не уображавај, као да си му бог зна шта више учинио; немаш ли пак, а ти имај при руци бар један гутљај ладне воде, али зато себи опет не уображавај, као да му ниси ништа учинио. — Не говори све што знадеш, али знај свагда шта говориш. — Не спрежи са великашима. — Не седај међу људе, који радо исмевају, јер то су најгори подлаци од свију. — Избегавај назовипобожњаке, али поштуј доиста побожне људе и њима следуј. Човек, који праве побожности у срцу има, подобан је сунцу, које и сија и греје, ма да не говори. — Чини што заслужује награду, али сам никад не тражи награде. — Ако си у пужди, потужи се себи самом, али ником другом. — Свагда смерај на добро. — Ф. О.

Српско народно позориште.

У петак 17. октобра. „Ђурађ Бранковић.“ Историјска драма у 5. радња од К. Оберњика. Превео и за српску позорницу удесно Јован Ђорђевић.

Чини нам се да има свој значај, што је прва трагедија, коју нам управа ове позоришне године приказа, баш оберњиков „Ђурађ Бранковић,“ та права и, у колико нам је позната драматска књижевност наши суседа, једина права мађарска трагедија, ако ни по чему, оно већ по томе, што је — одломак. Ал' и иначе: Мисао мађарства то је језгра трагичности оберњиковог Бранковића, без те мисли не може се довољно разумети страдање јунаково. Бранковић једино зато страда, што је одустао од Мађара и помирио се с Турцима. Што је дао своје синове, да буду таоци турскоме миру, то по себи не долази толико као кривица, колико само као

Digitized by Google

прилика, да се казни са оне веће кривице, са напуштања мађарски пријатеља. Што Бранковић није тога чинио од обести, већ по невољи, не по навади каквог пастраног осећаја, већ по ладном разлогу, то се не цита. А шта ће Мађари казати, ако после сто година дође какав српски Оберњик, па напише трагедију под насловом „Фрања Дсак“ (то би већ с тога било занимљиво, што би тај био први трбушат јунак у трагедији) или „Јулије Андрашија“ па узео за основу сујецко путовање и шуровање данашњи Мађара са данашњим Турцима!?

Неколико дана пре приказа „Ђурђа Бранковића“ стигло је решење мађарске владе, по коме се неда Новом Саду, да уступи српском позоришту оно кућиште, које му беше намењено. Управа српског позоришта одговорила је на то приказом „Ђурђа Бранковића;“ — иронија беше доста далека, али очевидна, јасна. И публика је разумела ту иронију — кућа беше празна, ужасно празна: Иронија постаде поругом, демонстрацијом.

Празнина куће у осталом није сметала глумцима, да свој задатак обаве по својим силама приличном вољом.

Ружић је покренуо сав полет свог лепог дара, да нам предочи оберњиковог Ђурђа у најжешћој борби са својим најжешћим кивником, са собом самим; признајемо, да му је то местимице тако пошло за руком, особито ако заборавимо на одустајање незгодно приденуте браде, да смо могли заборавити на који час на незаборављеног нам глумца мађарског, досад непадмашеног представљача „Ђурђа Бранковића“, на Гаврила Егрешију. Особина оберњиковог јунака има за мишљеног глумца две стране: државника и оца Ружић је сву своју пажњу обратио на оца; његово схватање оне појаве са ослепљепим спповима задовољило нас је потпуно. Лане смо гледали у истој улози Лазу Телечког. У колико се опомињемо, он је у Ђурђу с већом вољом износио државника, него оца. У потпуној слици Ђурђевој пужне су обе те црте, а таку потпуну слику дао нам је досад само — покојни Егрешија.

Мурата је узео на душу Марко Суботић. Према томе, што ашиковање није управо његова струка, доста је кад кажемо, да није ни у чему раздешавао целине представљачког склопа. Само му за сад препоручујемо, да други пут буде мало мање издашан стискивањем своје позамашне песпице, која би се можда дала притајити каквом рукавичицом.

Мара — Марпиковићка показује велику, лепу вољу и приличну напредност, особито према слабом гласу и нежном телу своме. Само има две маленкости, које још пли није научила, или је преучила. Није још научила одити и није још научила — гледати. Ово последње се особито могло опазити у приповедању првог јој састапка с Муратом: бојазљиво тумарање погледа и непоуздано држање на ногама доста је сметало потпуном веровању гледалаца.

За остале приказиваче немамо засад никакви важнији приметаба и зато — до прве пакапе.

λ.

Digitized by Google

Народне загонетке.

Скупио их Невинковић, у Босни.

Да што ми ти да што.

Црјево ти таштo, у црјеву ништа, до шака луга, гонила те туга, до царева суда ако не одгонецуо?

Прећа.

Решето је решетало, из решета нешто пало, што решето решетало, то све вода постајало?

Киша из неба.

Ко на земљу рјетко стане?

Чојек јер стаје на обућу

Четир ока, четир бока, четрест ноката?

Жена тешка.

Што само себи јаму копа?

Кап.

Цицибан се цицну, све се море стисну?

Сир.

Прије жар-кока, побјеже бјел-кока, оста зељкока?

Прољеће.

Паде жар на одар, а спрам њега шарен пас?

Дуга.

Кашица масла свему свету доста?

Сунце.

Жарице се зажариле у поље се настанниле, а под собом не спалиле.

Звјездс.

Поклисар донесе књигу неписану у град незидан и томе граду пута не бијаше?

Мојсију у ковчегу голуб гранчицу.

Поручује цицибан својој љуби на диван, нит' се ај нит' се кај, давно сам ти укопан, у гомилу стрмоглав?

Лук.

Пословице и ријечи.*)

Скупио их Невинковић у Босни.

Баци трлац, узми млатац, да те ноге не боле.

Зла жена зајма не враћа.

Наш'о лопац поклопац.

---

*) Неке од ових изрека као н. пр. 2. 4 6. 7. зову се ријечи а остале пословице. Кад ријеч започну кажу: баш је ко што по има ријеч, или сасвим просто: смрт је зелен вјенац, па онда додаду: казали су стари. Ријечи се разазнају од пословица али и њих држати ваља за пословице, јер их народ као пословице употребљава.

Digitized by Google

Не суди ни љепота него нарав и доброта.
Не има кола без кокана.
С каквијем си дошадне, онаки си одпадне.
Смрт је зелен вјенац.
Чавка пара, чавче двије паре.
Што коме мило, оно му се спило.

Књижевне белешке.

* Јеремија Обрадовић Караџић позива на претплату на књигу: „огрлица француске краљице Марије Антоанете и Кардинал Рохан“, коју је с немачког превео Велимир Аптић, правник. — Издавалац вели у позиву своме на претплату, да „та прича представља покварени живот тадашњег париског благородства (!), које је огрезло у раскоштву и сплеткама“, уједно нас она и упознаје са „красном краљицом Маријом Антоанетом и гадном сплеткашицом Ла Мотеом.“ Истина је цела да је тадање францускo племство огрезло у раскоштву као што позивач на претплату вели, али и „красна краљица Марија Антоанета“ није за њиме заостала, но му је шта више предњачила у разметању блага народнога и она је, као што је опште познато, између осталих много допринела те су француске финансије сасвим пале, те је држава и народ до крајње сиротиње и невоље дошао. И таку краљицу назива г. Јеремија Обрад. Караџић „красном краљицом“! Хоће ли и у нас престати једаред та ропска мисао, да је све, што је на узвишеном месту, у једно и „красно“, да је сваки „великодостојник“ и леп и паметан и поштен и све и сва. Не, господине Јеремијо Обрад. Караџићу, није увек све, што је високо, што се уздигло на врх друштва, у једно и ваљано. Врлина људска није повластица овога или ти онога звања овога или ти онога реда, врлина је људска биљка, која више расте на скровитоме месту, камо не допире кратковиди поглед ропских удворица, којима спољни сјај засењује и онако слабе очи те не умеју да разликују лажно од чистога злата, те нице падају пред сваким и свачим што изгледа само честито, па ма доиста било у место злата позлаћено олово!

* Милан Кујунџић, секретар министарства унутрашњих послова у Београду, позива на претплату на „други јек“ својих песама, којима је дао наслов: „Абердар.“ Ова ће књига донети 140 песама и биће у читава три табака пространија од прве а цена јој је, као и првој, 5 гроша или 50 новчића. Скупљачима се даје ако скупе седам књига осма или новци за њу на дар. А чист принос намењен је сиротицама оних, који за народну слободу гину. Имена заједно са новцима ваља да се пошљу до краја месеца новембра.

Digitized by Google

* Данило Живковић, у Београду, позива на претплату на књигу: „Битка косовска.“ Ову је књигу написао Србин један, који је „био очевидац те битке и који се тада (у истој битки?) борио.“ Рукопис је, као што издавач вели, нашао се у Старој Србији. Ако и сумњамо да је овај рукопис од Србина, који је учествовао у битки косовској, ако и не знамо је ли опис речене битке ваљан или не, то нам се ипак не може на ино а да не препоручимо ову књигу нашем читалачком свету, а то поглавито с тога, што је добитак намењен племенитој цели, наиме потпомагању сиромашних ђака онога места, у ком се рукопис нашао. Цена је књизи 5 гр. чарш. т. ј. 50 новч. а. в. Новци нека се пошљу до децембра о. г. када ће и књига бити наштампана.

Гласник.

* Књижевност словеначка претрпела је велики губитак. Осамнаестог августа умрьо је у Целовцу Антоније Јанежић у 41. години живота свога. Он беше ватрен родољуб, изврстан књижевник и ревностан будилац народне свести. Јанежић је издавао од 1850—1853 год. забавни лист: „Словенску пчелу“, доцније пак: „Гласник словенске књижевности.“ Од г. 1858 издавао је недељни лист: „Гласник за књижевност и уметништво.“ Осим тога забављао се скупљањем народних песама, приповедака и пословица, које је издао под насловом: „Цвеће словенског парода.“ Г. 1854 издао је словенско-немачки и немачко-словенски речник а тако исто и „словенску граматику“ којој је прикључио и кратак нацрт словеначке књижевности. Г. 1860. издао је алманах: „Зорницу“; а последње дело, које издаде, беше збирка песама под насловом: „Цвет словенске поезије.“ Он је радом својим толико заслуге стекао у братског нам словенског народа, да овај за њим од свег срца тугује, у толико већма, што је Јанежић у цвету свога мушког века умрьо. А ми мислимо да је и наша дужност била ово неколико редака написати у славу овом врсном словенском сину.

* Народ словачки, који има тако одређену аристократију, да пре може човек наћи на Татрама белога гаврана, неже ли међу високом католичком јерархијом, која је понајвише словачког порекла, правог словачког родољуба — народ овај изгубио је ове године једног ваљаног борца за просвету народну, владику Стевана Мојзеса. Он је био мали словачки Штросмајер у сваком погледу; у материјалном потпомагању интереса народних није само због тога чинио више, што је имао најсиромашнију дијецезу у целој Угарској. Приликом светковине Ћирила и Методија 1863. године рекао је у једној дивној беседи у седници „Матице словачке“ међу осталим ово: „Ако би несрећни народ мој словачки још

Digitized by Google

и на даље тако жалостан живот морао проводити, и толико патити као што пати од хиљаду година, онда (дода он трагичним гласом) би боље било, да га господ Бог уништи са лица земље.“ — Сав народ се заплаче на ове речи.

Народ словачки уважавајући му знање и родољубље изабрао га је једногласно за првог председника „Матице Словачке.“ Он је потпомагао сваки књижевни подузетак, жртвовао је на „Матицу Словачку“ многе хиљаде, основао је у својој дијецези ћимназије са предавним језиком словачким и поставио је за учитеље и управитеље словачке родољубе, који мађаху поуздана карактера. Ово родољубље му је многе горке дане донело. Покојни примас Сцитовски, којега је такође словачка мајка родила, ли који беше мађарон срцем и душом, и то не из уверења, колико зарад користи своје, и из кукавичлука, гонио је честитог Мојзеса, где и како год могао, гонио га је опет не из уверења, него само због тога, да се пред Мађарима покаже као мађарски родољуб, и да тиме ласка разној сујети неких заслепљених Мађара. Владика је Мојзес овог прилаза великодушно презирао и није га ни пода шта држао. — Мојзес је био човек свестрано научен, речит говорник.

Кад је Мојзес путовао на годишњу скупштину Матице словачке, ивао је на целом путу, ма да нико није заповедио, по селима, варошима, од народа с таком свечаношћу дочекан, да овако срдачно ни цареви пису очекивани.

Мојзес се родио у словачком селу Веселу у њитранској жупанији од. 1795. 24. окт. од сељачких родитеља. За време Јана Колара 1821. ио је у Пешти капелан. Овом приликом је Колар у њему запалио љубав народу своме. Од године 1830. био је у Загребу професор, године 1847 стао је каноник, године 1850. 30. авг. наименован је за бапско-бистрицог владику. Умрьо је 5. јула 1869. баш на дан Ћирила и Методија

Смесице.

* Када се свако јутро устане у место у 8 у 6 сахата, то износи четрдесет година 29,200 сахата, или ти три године двадесет и један и петнаест сахата, и то износи управо десет година када се узме рођенички дан износи осам сахата. Када се дакле устане у шест са-, то је толико исто као да нам се уз оних четрдесет година додаду још ст година, за које време можемо по осам сахата на дан употребити, се изображавамо и да свршујемо своје остале послове.

* Један чувени лекар из Бостона науми да путује на кратко време Европу.

„А шта ће радити ваши болесници када ви ту не будете?“ запита један пријатељ.

„Оздравиће“ одговори лекар брзо.

Digitized by Google

* Данило Живковић, у Београду, позива на претплату на књигу: „Битка косовска.“ Ову је књигу написао Србин један, који је „био очевидац те битке и који се тада (у истој битки?) борио.“ Рукопис је, као што издавач вели, нашао се у Старој Србији. Ако и сумњамо да је овај рукопис од Србина, који је учествовао у битки косовској, ако и не знамо је ли опис речене битке ваљан или не, то нам се ипак не може на иво а да не препоручимо ову књигу нашем читалачком свету, а то поглавито с тога, што је добитак намењен племенитој цели, наиме потпомагању сиромашних ђака онога места, у ком се рукопис нашао. Цена је књизи 5 гр. чарш. т. ј. 50 новч. а. в. Новци нека се пошљу до децембра о. г. када ће и књига бити наштампана.

Гласник.

* Књижевност словеначка претрпела је велики губитак. Осамнаестог августа умрьо је у Целовцу Антоније Јанежић у 41. години живота свога. Он беше ватрен родољуб, изврстан књижевник и ревностан будилац народне свести. Јанежић је издавао од 1850—1853 год. забавни лист: „Словенску пчелу“, доцније пак: „Гласник словенске књижевности.“ Од г. 1858 издавао је недељни лист: „Гласник за књижевност и уметништво.“ Осим тога забављао се скупљањем народних песама, приповедака и пословица, које је издао под насловом: „Цвеће словенског парода.“ Г. 1854 издао је словенско-немачки и немачко-словенски речник а тако исто и „словенску граматику“ којој је прикључио и кратак нацрт словеначке књижевности. Г. 1860. издао је алманах: „Зорницу“; а последње дело, које издаде, беше збирка песама под насловом: „Цвет словенске поезије.“ Он је радом својим толико заслуге стекао у братског нам словенског народа, да овај за њим од свег срца тугује, у толико већма, што је Јанежић у цвету свога мушког века умрьо. А ми мислимо да је и наша дужност била ово неколико редака написати у славу овом врсном словенском сину.

* Народ словачки, који има тако одређену аристократију, да пре може човек наћи на Татрама белога гаврана, неже ли међу високом католичком јерархијом, која је понајвише словачког порекла, правог словачког родољуба — народ овај изгубио је ове године једног ваљаног борца за просвету народну, владику Стевана Мојзеса. Он је био мали словачки Штросмајер у сваком погледу; у материјалном потпомагању интереса народних није само због тога чинио више, што је имао најсиромашнију дијецезу у целој Угарској. Приликом светковине Ћирила и Методија 1863. године рекао је у једној дивној беседи у седници „Матице словачке“ међу осталим ово: „Ако би несрећни народ мој словачки још

Digitized by Google

и на даље тако жалостан живот морао проводити, и толико патити као што пати од хиљаду година, онда (дода он трагичним гласом) би боље било, да га господ Бог уништи са лица земље.“ — Сав народ се заплаче на ове речи.

Народ словачки уважавајући му знање и родољубље изабрао га је једногласно за првог председника „Матице Словачке.“ Он је потпомагао сваки књижевни подузетак, жртвовао је на „Матицу Словачку“ многе хиљаде, основао је у својој дијецези ћимназије са предавним језиком словачким и поставио је за учитеље и управитеље словачке родољубе, који мађаху поуздана карактера. Ово родољубље му је многе горке дане донело. Покојни примас Сцитовски, којега је такође словачка мајка родила, али који беше мађарон срцем и душом, и то не из уверења, колико зарад користи своје, и из кукавичлука, гонио је честитог Мојзеса, где и како је год могао, гонио га је опет не из уверења, него само због тога, да се пред мах покаже пред Мађарима као мађарски родољуб, и да тиме ласка разној сујети неких заслепљених Мађара. Владика је Мојзес овог приласа великодушно презирао и није га ни пода шта држао. — Мојзес је био човек свестрано научен, речит говорник.

Кад је Мојзес путовао на годишњу скупштину Матице словачке, свраћао је на целом путу, ма да нико није заповедио, по селима, варошима, од народа с таком свечаношћу дочекан, да овако срдачно ни цареви нису дочекивани.

Мојзес се родио у словачком селу Веселу у њитрапској жупанији год. 1795. 24. окт. од сељачких родитеља. За време Јана Колара 1821. био је у Пешти капелан. Овом приликом је Колар у њему запалио љубав к народу своме. Од године 1830. био је у Загребу професор, године 1847 постао је каноник, године 1850. 30. авг. именован је за банско-бистрицког владику. Умрло је 5. јула 1869. баш на дан Ћирила и Методија

Смесице.

* Када се свако јутро устане у место у 8 у 6 сахата, то износи четрдесет година 29,200 сахата, или ти три године двадесет и један дан и шеснаест сахата, и то износи управо десет година када се узме рођенички дан износи осам сахата. Када се дакле устане у шест сати, то је толико исто као да нам се уз оних четрдесет година додаду још шест година, за које време можемо по осам сахата на дан употребити, ако се изображавамо и да свршујемо своје остале послове.

* Један чувени лекар из Бостона науми да путује на кратко време у Европу.

„А шта ће радити ваши болесници када ви ту не будете?“ запита један пријатељ.

„Оздравиће“ одговори лекар брзо.

Digitized by Google

БИБЛИЈОГРАФИЈА.*)

Српске књиге.

СРПСКЕ НАРОДНЕ ЈУНАЧКЕ ПЕСМЕ, спеване од Андрије Качића. Издао трошком Х. А. О. П. У Београду 1869. Штампарија Николе Стефановића. На 8-ни, 128. стр. и слика Ђорђа Кастриотића Скендербега. Стоји?

ПРЕГЛЕД РАДЊЕ И СТАЊА „Српског ученог друштва“ у години 1868. Прочитао секретар на скупштини Српског ученог друштва 30. Јануара 1869. (У Београду, у држ. штампарији.) На фол. 1 л.

БАШТОВАН И ВОЋАРСТВО. Кратко и поњатно наставлење знања, о обделавању зелени и каламлењу дрва понајвише из собственог искуства списан и први пут на свет издан од Павла Бибића, свештеника меленачког, а по други пут верно оригиналу са неким додатцима и новијим правописом прерадио и љубитељима земљерадиности и воћарства у руке предаје Никола Панић београдски поштар. Друго издање. Београд, штампарија Николе Стефановића 1869. 148 стр. и XXVIII. стр. са литографисаном једном сликом. На 8-ни. Стоји?

ГОСПОДАР СВЕТА. Од Мицелбурга. Наставак грофа „Монте-Христо.“ Превео Ненад Петаковић Издао Х. Алекса О. Поповић. Свезка I. Београд, штампарија Николе Стефановића 1869. На 16-ни, 144 стр. Стоји?

---

*) Да би ова библијографија што потпунија могла бити, умољавамо лепо све издаватеље и списатеље наше, да би нам љубав имали послати од сваке књиге, коју на свет издаду, по један примерак, или бар потпун и веран наслов сваке књиге. У.

САДРЖАЈ.

Ромео и Јулија. Трагедија од Виљема Шекспира. С енглеског превео Лаза Костић. — Особењак. Уломак из романа: „Шта да се ради?“ Н. Чернишевског. — На мртвоме језеру. Од Павла Хајза. I. — Поглед на историјски развитак логике. (Наставак.) — Подлистак: Савети сину своме сину. По немачком Ф О. — Српско народно позориште: „Ђурђа Бранковић.“ — Народне загонетке. Скупио их Невинковић у Босни. — Пословице и ријечи. Скупио их Невинковић у Босни. — Књижевне белешке. — Гласник. — Смесице. — Библијографија.

Издаје: Матица Српска. Уређује: А. Хаџић.

Платонова штампарија у Новоме Саду 1869.

Digitized by Google

Број 32. У НОВОМЕ САДУ 20. НОВЕМБРА 1860. Год. IV.

МАТИЦА.

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

ИЗЛАЗИ:
десетог, двадесетог и последњега дана сваког месеца на табаку и по.

ПРЕТПЛАТНА ЦЕНА:
на год. 4. ф., на по год. 2. ф. на три мес. 1. ф. Рукописи се не враћају.

ЈАН ХУС.

I.

С науке поља светога мужа,
Из света грла ори се глас:
Слобода браћо нама се ближи,
Устајмо за њу, то нам је спас! —
Устајмо слошке, стресимо ланце;
Доста си чамо, премили роде,
Окован тешком мантијом црном,
Без свести свете и без слободе!

Устајмо слошке, та недајмо се!
Нек' душман види, нек' види свет;
Бог је са нама! са клетве тешке
Још чешки народ није проклет! —
Нек виде клети робови таме
Да за слободу умрети знате;
Чешком је сину живот умрети
Кад црни оци живот му врате?

Христос је за вас на крсту умро.
Умрите и ви, ил' славно жив'те,
Потоње време пита ће сужне:
Зар живи'те и сад да робујете?
Што сте у мраку и у незнању
Давно је знано, криви сте сами;
Слободан народ он само живи,
Робови чаме у црној тами!

Тако нам рече па се подиже
Учитељ врли слободе свете,
А незна један шта му се спрема
Не види своје душмане клете: — —
Каква слобода ти јазичнице!
Доле са њиме, веж'те му руке
Тај хули бога и свету цркву,
Вуците врага на живе муке!

Пеш'те га горе спаљишту живом,
Палите дрва, крешите ватру,
Нека изгори пакленик клети,
Огњене муке нека га сатру!
Он ће у пак'о да каје грехе,
Нека га тамо нек' трпи муке! —
Викнуше тако ти надри-свеци,
Наличја худа, проклете слуге.

Ој боже свети! шта ти је грешан
Сиротан народ, да му се тако
Машкаре твоје неправо свете?
То народ тишти, то боли јако! —
Зар да смо довек душмана клети
Несретне слуге, проклети раби
Што народ један муком заради
Други ужива и други граби! . . .

Digitized by Google

Гломача гори, ој боже свети!
Пламени вали небу се дали,
А сунце седа, жури се, скори,
Пламеном лице да му не згори.

Гломача жива пуца и пламти,
На огањ вргли везана Јана,
Ко анђо божиј' у огњу гори,
На њему већ је тисућу рана!..

II.

Сунце заће, већ га неста,
Затрепташе звезде јасне,
Црни вео тавне ноћи
Сјај им хоће да угасне.

Да угасне, да их нема! —
Лепушкате моме мале
Не би ли се ноћно-тајно
Слатким сапком уљуљкале.

Тишина је, гласа нема,
Све поспало листом туди,
Само тице по дрвећу
Жуде зору да заруди.

Ал не чека Самблаг мудри
Што се хитно ноћу вије,
Глас слободе собом носи
До чекања њему није. —

Из далеке земље греде
Ал' уморан још те није;
Да је мог'о прелетити,
Летио би, шта би прије! —

И ево га! виче народ;
Помози му кад си стиг'о! —
Ал је доцне, доцне било,
Хусов дух се небу диг'о!....

Нема огња, нема жртве,
Народ тужан још ту стоји,
Па се крсти, па се кланја
Сећао се греха своји. —

Гломача је изгорела,
Пепео се ветром дао;
Собом пон'о свету мис'о,
Па на народ попадао. — — —

III.

Ноћца је тија, блага и ведра,
Само што небо дршће и ћути,
У танком велу звездана сјаја
К'о канда нешто ужасно слути! —
Ал' нема сјајна месеца горе
Да љуби талас силене Рајне,
Магла се над њом тијано спушта,
У њени недри да закрије тајне.

Вали се дижу, модри и бели,
Прскају поља и небо плаво,
А слутња дршће, румени, бледи,
К'о да се ствара море крваво. — —

Ал ето зоре! нестаде мрака,
А тама бежи са плава свода,
Иза сна народ трза се буди,
Душмана пита: камо слобода!

И ето сунце диже се горе
Засину зраком на народ чио
Што би за своју свету слободу
Читаво море крви пролио.
А Јана Хуса тај свети пеп'о
У срцу живи народа мила,
Па ето стреса са себе ланце,
Развија снажна лавовска крила.

Digitized by Google

И лете тићи у светој слози,
Мантију газе паклена врага,
Жеља им једна на срцу стоји,
Слободна да је земља им драга — —

Ој боже страшни, велики, свети!
Помози браћи нашега рода,
Допусти да их озари сунце,
Нек' је са њима света слобода!

Драга Д—ћа.

ОСОБЕЊАК.

Уломак из романа „Шта да се ради?“

Н. Чернишевскога.

(Наставак у место свршетка)

И тако он поче живети на врло сиров начин. Да буде и да и даље остане Никица Разбиград ваљало му је јести говеђине, много говеђине, — и он је то чинио. Жалио је дати пару за какву год другу храну осем за говеђину; домаћици је казао да узима најбољу говеђину, а особито за њега најбољу парчад, но све друго, што је јео дома, било је само оно што је јевтино. Одрекне се бела хлеба и за својом совром јео је само црна. По неколико недеља није окусио ни труни шећера, а воћа или телетине и пилетине ни по неколико месеци. Својих новаца није никад давао за тако што год: „немам ја права трошити паре на којекакве тричарије, без којих могу бити“, — а ето он је васпитан на раскошној соври и имао је танак укус, као што се то види из његових примедаба о чанцима, кад је јео код кога му драго за туђом совром; у таким приликама јео је с удовољством много којешта чега је се одрекао за својом совром, по што год опет није јео ни за туђом. Узрок разликовања био је основан: „то, што једе прост народ макар и само по каткад, могу и ја јести кад ми испадне прилика. То, што је неприступно простоме свету, не треба ни ја да једем! то ми ваља зарад тога да ма колико толико осетим, колико је његов живот стешњен кад га упоредим с мојим.“ И тако ако се донесе воће он апсолутно једе јабуке, апсолутно не једе кајсије; поморанце једе у Петрограду, у провинцији их не једе, — ето видите! — у Петрограду и прост их народ једе а у провинцији не једе. Паштете једе за то што „добар пирог није гори од паштета, а тесто што се листа познато је и простом народу,“ но сардина није јео. Одевао је се врло сиротно и ако је волео оно што је лепо, и са свим је живео по шпартански: на пример закрати себи душек

Digitized by Google

и спаваше на ћебету, па не дозвољаваше себи ни да га предвостручи.

Гризла га је савест што не могадијаше оставити духан: „не могу да мислим без цигаре; ако је заиста тако онда право имам; но може бити да сам слабе воље.“ А не могадијаше пушити рђава духана, — та он је васпитан са аристократском угодљивошћу. Од четири стотине рубаља његова расхода, трошио је 150. на цигаре. „Гадна слабост,“ као што он говораше. Али се једином том слабошћу и могло њему досадити; ако на кога одвећ навали својим обличавањем онај би му обично казао: „остави се савршенства, не може бити — та ето и ти пушиш!“ — и тада би Рахметов удвојио обличавање, но већу полу укора бацао је на се, а ономе који га је обличио остајаше увек мање, премда и њега не заборављаше.

Могао је страшно много урадити за то, што је располажући временом, тако се исто зауздао од којекаквих тричарија, као год и у материјалним стварима. Ни четврт сахата на месец није му прошло на којешта, одмор му не беше потребан. „У мене су послови разнолики; промена посла је одмор.“ Међ својим пријатељима, у друштву које је бивало код Кирсанова и Лопухова, задржаваше се само онолико, колико је потребно да одржи тесан одношај с њима: „то ваља; свакидашње прилике посведочавају, да је од користи бити у тесној свези ма с каквим кругом људи, — ваља увек у руци имати отворене изворе, којима се долази до истинитога знања.“ Ван таких малених дружиница нигде више не иђаше, до ако је имао посла, и не задржаваше се ни пет минута више него што је послу требало; и к себи не примаше никога и не дозвољаваше никоме остајати код њега дуже преко тога правила; он без околиша рекне госту: „говорили смо о вашем послу; сад ми дозволите да радим друге послове, јер ја скупо ценим време.“

Првих месеци свога прерођаја готово је цело време проводио у читању; но то је трајало мало јаче од по године: кад виде да је стекао систематски ред мисли у духу принципа који је усвојио, тај час је казао себи: „сад је читање посао другог реда; с те сам стране готов за живот,“ и онда је на књиге трошио само оно време, које му је остало слободно од других послова, а таког времена било је врло мало у њега. Но не гледећи на то, он за чудо бистро рашири круг свога знања: сад, кад му је двадесет и две године, он је већ човек веома основане учености. А то за то што се и ту држао правила: раскоши и којекаквих тричарија — никако; искључиво само оно што

Digitized by Google

је потребно. А шта је то? Он говораше: „из сваког предмета има мало капиталних књига; у свима другим само се понавља развлачи и накарађује оно, што је далеко пуније и јасније казано у оно мало књига. Дакле треба само њих читати; а ако читаш што год друго, бадава само упропашћујеш време. Да узмемо само руску белетристику: ту ћу прво и прво прочитати Гоголја. У хиљаду других приповедака, на пет разних страна, у пет врста, наћићу само накарађеног Гоголја, — па онда што да их читам? Тако исто и у наукама, — још је у наукама и чвршће обележена та граница. Ако прочитам Адама Смита, Малта, Рикарда и Миља онда знам алфу и омегу те науке и не морам читати ниједног из стотине политичких економа, ма како били чувени. Ја ћу на пет разних страна из пет врста видети, да нема у њима ниједне нове мисли, која је њихова, све је позајмљено и накарађено. Ја читам само оно што је оригинално, па ма само за то да знам за оригинал.“ По томе никаква сила не би га задржала да не чита Маколеја; разгледајући једно четврт сахата разне стране, рећиће: „ја знам сву материју одакле су повађени ови одломци.“ С великим задовољством прочитао је Текерејеву „Пијацу таштине“ а кад је почео читати „Пендениса,“ затвори књигу на двадесетој страни: „све ово има у „Пијаци таштине“; видим да ништа више неће ни бити, па не треба ни читати.“ — „Свака књига коју ја прочитам таква је, да ме избавља од потребе, да читам стотину књига,“ говораше он.

Гимнастика посао за упражњавање снаге, и читање били су лично занимање Рахметова; но кад је се вратио из Петрограда трошио је на тај посао само четвртину времена, а у остало време бавио је се туђим пословима или управо ничијим, постојано држећи се онога правила као и у читању: не треба губити време око послова и људи другога реда, ваља се бавити само с капиталним, којима се свакојако измењују и стварн и људи другога реда. На пример: изван свога круга он је се упознавао само с оним људима, који имају утицаја на друге људе. Ко није био аукторитет за неколико других људи, тај никојим путем није могао с њиме ступити у разговор. Он би у таквим приликама рекао: „опростите, немам кад,“ па отишао. Но тако исто никојим начином не могадијаше избећи познанства с њиме онај, с којим се он хоће да позна. Он вам се са свим просто јави и каже вам шта му је требало с овим предговором: „рад сам се познати с вама; то ми треба. Ако сад немате кад, кажите кад желите.“ На ситнија ваша посла не обраћаше ни мало

Digitized by Google

пажње, ма да сте му најприснији друг, и позвали сте га да вам помогне у чему: „немам кад“ рећи ће, спучи па оде. Но у важнија се посла упуштао, кад је то по његовом мишљењу било потребно, макар да то нико и не тражи: „дужан сам,“ говорио би он. А како је радио и како је говорио у таким приликама то не може ум постићи. Ево на пример како сам се ја упознао с њиме. Тада већ несам био млад, живео сам уредно, а код мене се по каткад састајаше по неколико младих људи, мојих земљака. И тако, разуме се, да сам ја био драгоцен човек за њега: ти су млади људи били добро расположени према мени, налазећи у мени расположење према себи; па тако он и чу за ме. А ја кад сам га први пут видео код Кирсанова, још не бејах слушао за њега: то је било одмах по његовом повратку с пута. Он уђе после мене; само сам му ја једини био непознат у томе друштву. Како уђе одведе Кирсанова на страну, и рече му неколико речи, показујући очима на ме. Кирсанов му одговори такође у две у три речи и остави га. После једнога минута седе Рахметов управо према мени на један диван с друге стране стола, и с тога растојања, од једно по аршина, стаде ми са свом силом пиљити у очи. Мени би то досадно: гледаше ме тако без церемоније, као да није пред њим човек, већ каква слика. Ја се надурих. Он баш ни бригеша. Гледајући ме тако два, три минута рече најзад: „господине Н. потребно ми је да се познам с вама. Ја вас знам, а ви мене не знате. Питајте за ме домаћина или ма кога другога из друштва, у коме највише вере имате,“ устаде и оде у другу собу. „Какав је то особењак?“ — То је Рахметов. Он хоће да ви питате заслужује ли он поверења — за цело, и заслужује ли пажње, — више него ми сви скупа узети. После пет минута врати се опет у собу где смо сви седели. Са мном није говорио, а и с другима слабо, — разговор није био учен ни важан. „А, већ десет сахата, рећи ће он мало после: — у десет сахата имам ја посла на другом месту. Господине Н. рече окренувши се мени: — ваља ми рећи вам неколико речи. Кад сам одвео домаћина на страну да питам ко сте ви, ја сам показивао на вас очима, за то, што би ви свакојако опазили да ја питам за вас ко сте; па, наравно, чудно би било не кретати се природно при таквом питању. Кад ћете бити код куће, како бих могао доћи код вас?“ Тада несам марио за нова познанства, а то наметање баш ми се ни мало не допаде. — Само што ноћивам код куће, а онако несам цео дан, рекох ја. — „Но, дакле ноћивате код куће? А у које се доба враћате на ноћиште?“ — Врло касно. — „На пример?“ — Око

Digitized by Google

два три сахата. — „Све једно само ми означите време.“ — Ако вам је баш са свим по вољи, прекосутра у јутру око три и по сахата. — „На сваки начин, мени ваља примити ваше речи за подсмех и неотесаност; а може бити да ви имате својих узрока, може бити да заслужују и одобрења. На сваки начин ја ћу доћи к вама прекосутра рано у три и по.“ — Не, кад сте баш тако наумили то боље дођите мало доцније: сво јутро ћу бити дома, до дванаест сахата. — „Лепо, доћићу у десет. Ви ћете бити сами?“ — „Да.“ — „Лепо!“ Он дође, и без околиша приступи послу, ради кога му је требало да се позна са мном. Говоримсо једно по сахата; о чему смо говорили све једно је, доста да он говораше: „треба,“ ја говорах „не треба,“ он говораше „ви сте дужни,“ ја говорах „ни најмање“ После по сахата рече: „очевидно је да је бескорисно продужавати. Ви сте убеђени да сам ја човек који заслужује потпуна поверења?“ — Јесам, мени су то сви казали, а сад и сам видим. — „И опет ви остајете при своме?“ — Остајем. — „Знате ли ви шта из тога излази? Ви сте или лажа или будала!“ Како вам се то допада? Шта би требало чинити с другим човеком за таке речи? позвати га на двобој? Али он је говорио таквим тоном, без икаквог личног осећања, као по богу историк, који судећи хладно говори, не ради увреде, него ради истине, и сам сам био тако расположен, да би смешно било наћи се увређен, и само што се могадијах, насмејати у тај пар: — па то је све једно, рекох ја. — „У овој прилици није све једно.“ — Ну, може бити ја сам и једно и друго заједно. — „У овој прилици и једно и друго заједно не може бити. Но једно је за цело од тога двога: ви или и не мислите и не радите то што говорите: и онда сте лажа; или ви мислите и радите озбиља то што говорите: и онда сте будала. Једно је за цело од тога двога. Ја мислим да је прво.“ — Мислите како вам је воља, наставих ја смејући се. — „С богом остајте! свакојако, знајте, да ћу ја очувати поверење к вама, и да сам готов поновити наш разговор, кад вам буде по вољи.“

При свој неотесаности тога случаја, Рахметов је савршено имао право: и с те стране што је почео онако, јер је он и пре добро знао за ме, и само је онда већ почео посао; и с те стране, што је онако свршио разговор; ја му заиста и несам говорио оно што сам мислио, и он је заиста имао право да ме назове лажом, и то ме није ни мало могло вређати, ни бити тугаљиво за ме „у овој прилици,“ као што он говораше, за то, што је и била таква прилика, и он је заиста могао очувати пређашње поверење к мени, а, можда, и уважење.

(Свршиће се.)

Digitized by Google

ЉУБИМ ЛИ ТЕ...

Љубим ли те душо —
Зар још неси знала?
Ево т' мога срца,
Нек ти одговара...

Али ти не питаш,
Што си рада знати,
Већ што ти је мило,
Да ми срце пати.

Срце ми препукло,
Али нека! нека!
Та ни твоје лепша
Судбина не чека.

У Пешти. Д—и.

НА МРТВОМЕ ЈЕЗЕРУ.

Од Павла Хајза.

(Наставак.)

I.

„Године прохујаше тако, а моје побратинско чуство расијаше само са сваком годином; тим више, што нека чудновата наличност наше природе све јасније излажаше на видик. И она није била од оних благих, лагодних девојака, којима можеш лако управљати и које не праве кубуре ни својим матерама, а ни својим доцније мужевима. Она је могла од најбешње веселости прећи на један мах у највећу сету... у колико се може говорити код детета о сети и невеселости. Онда ће се она тихо ишуњати из врта, где јој мале њезине пријатељице скакаху и смејаху се, са озбиљним лицем к мени у моју собицу, сешће преко од мене за писаћи сто и читаће у првој мојој књизи, која јој дође под руку. Ја сам већ у школи постао душом и телом природњак и ни о чему другом нисам мислио, него да учим медицину, као и отац ми. Онда јој ја показивах своје збирке, растумачих јој костур грдна мајмуна, што је стајао у куту чело моје главе, и говорах с отим невинашцетом о са свим недетињастим стварима. За то је она опет други пут увукла мене у своје детињарије; ја сам кухао с њоме за њезине лутке, лечио сам ове, кад су се разболеле од црвени, коју сам им из најпре вештачки намазао био, или сам садио у њезином вртићу свакојако лековито биље, што сам га био накупио за себе. Нежни не бесмо никада једно спрам другога. Само један пут сам је пољубио у уста, а то

Digitized by Google

је било, кад сам се у деветнајестој години кренуо да идем у велику школу. И ако ми је било тешко, што морам да полазим од поочимске куће, мислио сам ипак, да ми моје мушко достојанство налаже, да не дам ништа опазити, ма да ме је глас издао, кад ме мати са сузним очима загрли. Мала Јела, којој бејаше истом осам година, стајаше при томе бледа и нема. Ја се окренем шалећи се њојзи, дадем јој разних смешних налога, јер сам на њојзи оставио моје животиње у камфору и спириту, и онда поверљиво обвих своју руку око њеног паса. Али док сам је срдачно љубио, опазих са страхом, да се она жестоко стресе, као да ју је гуја ујела, и као у некој напрасној несвестици посрћући склопи очи. Она одмах опет дође к себи и већ ми је други дан за тим писала са свим детињасто весело писмо. Но од ото доба сам се само још једанпут дотакао њезиних усана . . . кад већ беху хладне и затворене за у век.

„Шта је за тим било, кроз шест година, докле сам се бавио на разним великим школама, како ми је било кад сам се о феријама кући враћао, то би била дуга и доста једнолика прича. Нешто страно ступи између нас, између брата и сестре, од чести за цело мојом кривицом, јер ме моји научни интереси све више занимаху. Чудновато дете поста како која година све тише према мени, и само још у милотним писмима одјекивао је глас из нашег детињства; али и писма све ми ређе долажаху. Спољно се развијаше она са свим као што је обећала. Већ од четрнајест година је била са свим одрасна, још нешто мало танковита, али потпуно младо девојче. Мала слика јој што сам ти је једном показао, мало је само личила на њу, јер, ако тако смем рећи, њезин је карактер био зрелији, него црте јој и показивао се само у њезиним покретима. Узвишено ћутање, једва затајана равнодушност према многом које чему, што је иначе примамљиво у њезиним годинама, чињаше је по све неприступачном. Онда опет, ако је хтела коме што мило да учини, осмех, смерна, бојазна оданост . . . то се не може ни описати. Мало их познаваху сву њезину важност, оно истинито, непоткупљиво у њезиној младој души, меку језгру у опорој љусци. А у броју те неколицине не беше јој ни побратим.

„Јер ја сам био и сувише задубљен у своје послове, сувише ревностан да одгоненем загонетке физичкога живота, па ми за тајну тога младог срца не оста скоро нимало радозналости. И чудновато, и ако сам био путеник, и, као што и сам знаш, никакав узор од врлине, и ипак имао очи у глави, да видим, да све моје дотадање драге изгледаху према тој чудноватој девојци,

Digitized by Google

као собарице према младој кнегињи каквој: опет за то ни у сну ми није пало на ум, да се могу у Јелу да заљубим. Кад нисам био с њоме, једва сам и мислио на њу. Кад сам кући писао, писао сам поматери, која ме тек онда мораде опоменути, шта сам дужан својој малој песестрими. Ћутљиво дете није о томе никад ништа говорило, али као да јој је то веома жао било, а једном, кад сам заборавио а да је поздравим, плакала је читаву ноћ.

„Ја се пожурих, да опет поправим своју погрешку, и писах јој међу шалом и збиљом веома скрушено писмо, у којему оптужих себе ради најцрњих злочина према својој верној посестрими и говорах јој, како је она по сто пута предобра окаменьеноме себичњаку, коме међу костурима и препаратима рођено срце постаје утваром. Како је мило и добро она одговорила на то, не да се рећи. Од то доба је био... или бар изгледаше тако... успостављен наш стари побратински одношај.

„Тада јој је било четрнајест година. Ја сам полагао испит за доктора баш онај дан, када се њојзи навршила петнајеста година и ми једно другом весело честитасмо по брзојаву. Онда сам годину дана путовао с тобом, и ти се мораш још добро сећати, да ме писма од куће по који пут мало у бригу доведоше. Јела, писаше јој мати, није као што треба свежа. Она се не тужи, али је са свим очевидно, да пати, а њен стари домаћи лекар врти главом.

„Познавао сам тог честитог човека. Он је био још из старе школе и није хтео ништа да зна о стетоскопу, али је у осталом био на гласу као искусан дијагностичар (који уме да распозна разне боље) и као опрезан и брижљив лекар. То ме међутим није могло да умири, тим више, што родитељи, који ме држаху за највећег медицинског ђенија на свету, поновице изразише жељу, да се, ако икако узмогбудем, посаветујем са старим физиком. Ја се с тога одважих, као што и сам знаш, да прекинем своје студије у Паризу и да што пре похитам кући, да сам видим, шта је и како је.

„Када приспех, изиде ми Јела тако свежа и весела на сусрет, да сам се у један мах скоро зловољно почео да шалим, је ли то та висока болесница, за коју мора преко сто миља да пређе славан млад лекар. Сирото дете! Радост, што сам ја ње ради све друго бацио на страну, даде лицу њезину варљив знак најпријатнија здравља. Но на скоро увидех, да стари физик није бадава вртео главом. Само његово мишљење, које није се кратно, да каже, као да нека туберкулоза почиње, не могах ни на који начин да одобрим. Ја сам при најбрижљивијој аускултацији и

Digitized by Google

перкусији (прислушкивању и куцању) нашао, да су плућа са свим здрава, а на против ми се учинило, као да сам опазио, да срце неправилно куца, које ме још утврди у моме мишљењу, да све појаве болести ваља разјаснити из крвног и живчаног живота. Тако ми се учини, да његово лечење, које се ослањаше на мир и на ускраћење свију дражила, сасвим је наопачке, јер ја сам мислио, да против бледоће ваља преписати гвожђа, вина и укрепљиве хране и изјавио сам, да сурутка, коју је старац давао мојој сиротој посестрими, не да није лек, него је управо отров. Родитељи одмах прећоше на моју страну, тим пре, што је успех за првих недеља, докле се бавих код њих, био веома добар. Јела осећаше се снажнијом и свежијом него икада, спавање и прохтев повратише јој се, и док се искусни стари практичар ожалошћен и тужан повукао натраг, уживах ја у своме родном граду не без самомиља прву славу, која бејаше још на тако слабим ногама, и радост, да сам се појавио мојима као избавилац из тешке беде и невоље.

„Међу тим одмах с почетка нисам био вољан, да се настаним у томе месту; осећах, да имам још много што шта да учим, и да морам избрати за то већу коју варош, где ће ми и већа помоћна средства бити при руци. Ја дакле упутим другога лекара у месту, скромна не са свим самостална човека, који се на спрам младога свога колеге, који је много путовао и сила које чега видео, безусловно одрицаше сваког свог мишљења и који обећа, да ће се са свим држати прописаногa пута и да ће ме с времена на време извештавати о току и напредовању лечења. Родитељима не беше мило, што ја одлазим, али моја срећа и дужност према мојој будућности надвладаше све њихове најмилије жеље. Јела је сама највише наваљивала, да идем. Ја сам, вели, и сувише пренебрегао ње ради, а сад јој је и онако боље и она се сад зна наћи и нико је на свету неће моћи присилити, да што друго ради, него што сам ја за добро нашао.

„Још видим осмех, с којим ме је испратила, по што од суза није могла да дође до речи. Ох, Карло, то је било последњи пут, што видех те верне очице да се смеше!...

„Тако отпутовах у пуној обмани и у прво време бејах новом праксом, што је у М. отпочех, тако јако заузет, да из писама од куће увиђах само најбоље ствари. Уз то још Јелини чести извештаји, који беху скоро као неки дневник, уљуљкаше ме у таку безопасност, да сам оно, што се у материним писмима међу линијама могло видети бриге и туге, приписивао само претераној материнској нежности. Мој колега гледаше такође, да

Digitized by Google

сваки иоле сумњив знак из респекта према моме зеленом свезнанству тумачи у хатар мојој дијагнози, и тако трајах ја у све ружичнијој магли, док се из небуха не спусти нада мном црна ноћ.

„Јелина писма, која већ у последњим недељама тромија посташе, изостадоше на једаред. У место тога писаше ми — од прилике после по године по мојему одласку — лекар, да би јако желео, кад бих могао доћи на нов договор. За последњих се дана много што шта тако изменило, да не сме да се усуди, да поступа по староме начину. Родитељи ме исто тако лепо мољаху, да гледам да дођем.

„И ја се ипак могах још заустезати, да како не из лакомислених повода, него што у некојих мојих болесника стајаше живот на коцки. Ту ме најзад брзојав један трже из мојег немара. Почела је да пљује крв; ако с места не дођем, писаше мати, нећу је можда више затећи у животу.

„У глухо доба ноћи приспех, и сам као какав болник на самрти. Јер на страховитом путу ми на једаред паде као бело с очију, и с истим оштроумљем, што га тада употребих, да утврдим себе у својој обмани, истраживах сада све противне разлоге, и нахвалице мучах себе уверењем, да ја и само ја, имам да одговарам за тај драги млади живот. Сав утучен једва се отетурах уз степене добро ми познате куће. Кад ми горе мати изиде на сусрет, без суза, али са сасма збуњеним погледом, па ми рече: „Прекасно си дошао!“ — беше ми то скоро као спасење. Ја сам се бојао очију сироте посестриме моје, као што се плаши убица потоњег погледа своје жртве.

„И ипак беше скоро још страшније, гледати у оно мирно лишпе, које благо и без икаква пребацивања лежаше на узглављима. И иначе нико се није тужио на мене. Они сви још имађаху вере у мени и приписиваху другим случајевима сву кривицу. Но ја сам био као утучен од бремена своје туге и јада и најдивљег оптуживања себе сама. Како ми отац, тежак као лешина каква, паде око врата, кад ступих у самртничку одају, па како је почео сав ван себе тако да јеца, да људи доле на улици застадоше, онда опет старе слуге и слушкиње, који обожаваху то девојче, па мати, која изгледаше са свим прерушена . . . још и сад ми се кожа јежи, кад помислим на тај страховити час. Стара мати налагаше, да донесу вина за мене, да испијемо коју у здравље Јелино. „Тако звани благи бог“ неће за цело имати ништа против тога. Али кад слуга донесе чашу, узе му је отац са тањира, лупи је о зид и рече: „Разбило се и прошло, разбило се и прошло! . . .“ и то мож'да је и сто пута по-

Digitized by Google

новио, док му се глас не загуши у плачу. Онда га мати изведе на ноље, и ја остах сам са самртницом.

„Нећу да ти помињем више о отој ноћи. Доста то, да је секција (парање тела) показала, с каквим је оштрим погледом стари физик предрекао опасност. Ох, кад би се још могла да отклони? Ко ће моћи поуздано рећи, да ли ће се моћи погасити пожар, кад тачно не познаје ветар и храниво. Но ја сам са обадвема рукама сипао уље у ватру, што уништи тај невини живот!.....

„Можеш већ мислити, да не затворих ока. Кад у јутру с грозницом и тешким болом још непрестано сеђах поред хладног одра моје посестриме, отворише се врата и мати ступи у нутра. Она се опет вратила у своју стару праву природу, која бејаше блага и веледушна, по што је већ минула борба првога бола, Она ми паде око врата с врелим сузама, а и моје се горећиве очи овлажише. „Драги сине,“ рече ми она, „ево ти овде мален завежљајић, што га нађох у незину писаћем столу. Твоје је име забележено на њему.

„Беху то њезини дневници, од њене дванајесте године па све до неколико дана пред смрт, на сваком листу моје име, на последњем ове речи: „Умрећу, драги мој, то осећам. Но ја не жалим ни мало себе. Ја сам тебе познала и љубит' те смела... шта ми може живот још донети? Не желим ништа више, него да ти дознаш, да сам само за тебе и од тебе живела!...“ И то својему убици!!...

(Наставиће се.)

ПОГЛЕД

на историски развитак логике.

(Наставак.)

II.

Реална логика.

Као што смо видели отац логике — Аристотељ обухватио је сва три питања, која спадају у круг логике. У „првој аналитици“ он је представио теорију мишљења; у „другој аналитици“ теорију знања; а у „метафизици“ теорију ствари. Но његови ученици прихватили су само теорију мишљења и дали философији такав једнострани правац. Та једностраност није се опа-

Digitized by Google

жала дотле, докле је философија обухватала све науке; али доцније, кад је свака наука добила свога представника, опази се та једностраност, јер се приметило да се поред философије још нешто развија што има претенсију на знање, на науку. Евклид, Аполони, Архимед, Хипарх, Еразистрат, Хијерофил и други нису били философи, него специјалисте. Они се нису трудили да определе смисао свега постојећег, него само оне сфере или струке, којом се занимају. И тако теорија ствари почне се развијати под заставом других наука; она изгуби сваки значај за логику, која се искључиво бавила теоријом мишљења. С друге стране, стручне науке, будући ограничене на тешњи круг испитивања, учиниле су већи успех, него философија која је тежила да обухвати све, то јест, да определи смисао свега постојећег. И тако мало — по мало науке измакну од философије и ослободе се њеног надзора, па и надзора те философске логике. При таком стању ствари јавио се знаменити германски философ Хегел.

Кад је велики Наполеон потресао сву Европу својим победама на ратном пољу, онда је велики германски философ потресао све науке својим победама на пољу философије. Често су књижевници поредили Хегла с Наполеоном; то поређење није без основа; међу њима има много сличнога. Као што је Наполеон тежио да све државе Европске споји под заставом једне војене монархије, тако је и Хегел тежио да све науке споји под заставом свога апсолутнога метода. Као што је Наполеон објавио себе насљедником Карла великог, тако је и Хегел објавио себе насљедником Аристотеља. Као што Наполеон није потпуно остварио своју тежњу, тако исто није ни Хегел; али радња и једнога и другога имала је огромнога значаја не само за суврменике, него и за удаљено потомство. Ми овде нећемо да опредељавамо то, што је Хегел учинио за суврмену науку у опште, него ћемо само да покажемо то, шта је он учинио за логику.

Он је тако високо ценио ту науку, да је ставио њу, као што ћемо даље видети, у чело свију других наука. С тога није могао ни трпети ону безплодну формалну логику. Он је позове на свој критички суд и докаже сву ништавост њену; докаже да је њено порекло од Аристотеља лажно, и да она неразуме не само Аристотеља, него ни оних речи, којима се служи; да јој као мртвом скелету нема места у живом току науке, нема места у диалектичком развитку апсолутног духа. Па усљед свега тога, да она мора изступити из круга наука, као побеђено гледиште (Überwundener Standpunkt). На место те побеђене формал-

Digitized by Google

не логике он представи логику реалну, која је имала тај задатак, да унесе јединство у разне струке знања.

Да би обухватио све науке једним погледом, он је саставио своју знамениту теорију свега постојећег и ту је теорију назвао логиком. То је била поглавито теорија ствари како оне јесу; али је у исто време обухватала и мисли и знање. У историји развитка философије нема ни једне тако простране и тако дивно изведене системе, као што је та Хегелова логика. Она представља теорију ствари онако како оне јесу, а не како их ми замишљамо, и у томе је Хегел далеко надмашио Канта; она представља теорију мишљења у таком савршенству, каквог није било пре ни код једне логике, и у томе је он надмашио Аристотеља. На последку он је својом логиком обухватио и теорију знања, која се огледа у његовом апсолутном методу, који је по мишљењу Хегела, једино и свеопште оруђе мисли, једини пут који води знању, води истини. Поред тога, он је дао наукама таку терминологију и систематику, каквих није било пре њега. И доиста Хегел није забадава назвао себе насљедником Аристотеља; јер само је он схватио логику онако као и Аристотељ, то јест, он је као и Аристотељ пробао да логика обухвати законе свега постојећег, па да после даје правац свима наукама!

Но није само у томе заслуга Хегелова за логику, што је тежио да уздигне ту науку над свима осталима, него је његова заслуга поглавито у томе, што је знатно унапредио поједине делове њене. Тако он је показао многе законе мишљења, који имају велику примену у свету реалном; показао неточност многих научних термина због којих су науке често долазиле до погрешних резултата; показао свезу између теорије ствари, мишљења и знања и да су те све три области предмет испитивања логике. Накратко: Хегел је показао безплодност формалне логике и покушао да створи логику реалну, којом би се могле користовати све стручне науке, што се занимају изучавањем реалнога света. Тај је покушај велики, женијални; али није имао потпуног успеха и то из ових узрока, које ћемо сад навести.

Аристотељ могао је предписивати законе свима наукама, јер он је онда био и најбољи зналац свију наука. Његова логика не само да је била на једном ступњу развитка са другим наукама, него је и обухватала све науке, као што цело обухвата своје делове. Он је у теорији мишљења исцрпео сво знање, којим је тада владала психологија; у теорији наука он је исцрпео све методе, којима се тада служиле стручне науке; у теорији ствари он је опет исцрпео сва факта, која су тада била по-

Digitized by Google

знаша. На кратко: Аристотељ заузимао је прво место и као философ и као специјалиста свога времена; а Хегел заузимао је прво место само као философ, а као специјалиста он је стајао ниже многих својих савременика. Нико није владао таком силом мисли као Хегел! Може се слободно рећи да је он све надмашавао својим умом; али су други надмашавали њега својим знањем. Према ученошћу Берцелијуса, Хауса, Кивија и Арага, Хегел био је на другом плану. Стручне науке биле су у његово време толико ојачале, да нису могле олако признати диктатуру његове логике. С друге стране свака наука била је толико успела својим методом, да се није могла безусловно поверити његовом *абсолутном методу*.

Но и сам Хегел дао је повода таком неповерењу специјалиста према његовој логици, јер није, тако рећи, ни у што ставио њихов рад и није се користовао ни једним њиховим проналазком при стварању своје системе; он је створио своју логику мимо осталих наука. Да је он био тако снажан у знању, као што је био у мишљењу, онда би његова логика доиста била вођ другим наукама на путу испитивања истине. Али Хегел као специјалиста није био одвеч јак не само у природним наукама, него и у психологији, која је тако тесно везана са логиком. Он је допустио да га и у тој науци претеку противници његови по философији, као Бенеке и Хербарт. Само је једну историју Хегел потпуно освојио, па зато се та наука највише и користовала његовом логиком.

Но при све том Хегелова логика, као производ великог ума, обратила је на се свеопшту пажњу. На први мах појав тога дивног зданија обчарао је све умове. Сваки је сматрао ту величанствену зграду и дивио се вештини архитектуре, али није смео да завири унутра. Но свако чудо, вели наша пословица, траје за три дана! Па тако се нису дуго чудили ни логици Хегеловој, већ скорим приступише критичком проучавању и пронађоше у њој многе недостатке. Поглавити недостатак те *реалне логике* Хегелове био је тај, што је она дала врло мало значаја *теорији знања или науке*. То је била најслабија страна реалне логике, на коју су и напали противници Хегелови. С једне стране борио се велики ум Хегелов, а с друге читава поворка специјалиста са огромном масом факта у рукама. Борба једнога против свију, била је борба неједнака. И тако стручне науке продуже свој ток независио од оног покрета, који је Хегел дао философији. Позитивне науке неусвоје из системе Хегелове ни оно, чиме би се доиста могле користовати.

Digitized by Google

Као што се у почетку сви дивише Хегелу, тако после сви повикаше на њега. Наравно и једно и друго било је доста глупо! Но и ако су специјалисте по смрти хегеловој гонили реалну логику и представнике њене с највећом жестином, опет се логика одржала у Германији као свестрана наука. Она се истина одказала од диктатуре над свима наукама, али је ипак као и реална логика, тежила да обухвати законе свега постојећег и то не путем абсолутног метода, него путем обичног метода, којим се служе и друге науке. Развитку логике у том правцу највише је привредио Тренделенбург.*)

То је све што можемо казати о значају реалне логике. Она је успела много, али и то много било је мало у оно време кад се она јавила. Још нам остаје да покажемо развитак логике у трећем правцу, који смо у почетку споменули и назвали научним.

(Наставиће се.)

ПОДЛИСТАК.

Колико је тешка земља.

1. Јестаственици испитиваху и причаху о таким стварима, које често пута изгледаху обичноме човеку као басна. А ту спада одиста и питање: колико је фуната тешка цела земља?

Душа ваља, може ко помислити, да се на то врло лако да одговорити. Ваља само рећи ма какав број, па бити сигуран, да нико живи не ће узети да одмери, да ли има ту лот који више или мање. Но питање то није шала, а одговор на њ није пуста лакрдија, него је обоје од велике научне важности. Питање је то по себи исто тако важно, као што је тачан одговор, који сада можемо дати на њ.

Зна се, колика је земља. Сад би могао ко помислити, да је ту лако знати, и колико је тешка. Ваљало би само направити малу куглу од земље, коју можемо са свим тачно да одмеримо; за тим би се могло израчунати, колико је пута та кугла мања од земље, па би онда могао свак на прстима скоро избројати, колико је тешка читава земља. Јер ако н. пр. та направљена кугла има центу, то ће толико и толико већа земља морати оволико и оволико цената имати.

То је све лепо и красно; само штета, што није исто тако тачно и

*) Види „Logische Untersuchungen, "2. изд. 1862. год. и „Elementa logicae Aristoteiiana" 1852. год.

Digitized by Google

ваљано. Тај би нас поступак могао веома лако завести на стрампутицу, и не би се њиме дошло ни до чега. До тога стоји, од чега направимо ту куглицу. Ако је направимо из саме земље, то ће бити доста лака, ако туримо у њу и камења, биће тежа, а ако смешамо у њу и метала, то ће, већ како је који метал тежак, бити кугла сила тежа. —

Кад би дакле хтели, да по тежини те кугле прорачунамо тежину читаве земље, то би пре свега морали знати, из чега се управо састоји земља, да л' из камења ил' из метала или мож'да из по све непознатих ствари, па може бити да има у њој и празних шупљина, или да је и са свим и шупља кугла, па ми овде живимо с поља на њезиној кори. —

Кад се мало промислимо, лако ћемо увидети, да се питањем: колико је фуната тешка наша земља, управо иде на то, да се дозна: из чега се једно на друго састоји земаљска кугла, а то нам питање већ научније звони.

То је питање решено у најновије доба и нашло се, да је земља четрнаест квадрилијона фуната тешка, да се осеком састоји из такове масе, која је нешто лакша од гвожђа, да су јој на површини лакше масе, а што се иде дубље, да долазе све теже за тежима, и на покон, да има одиста у себи више шупљина, али да није ни на који начин шупља кугла.

Начин, којим је то испитано у науци, нацртаћемо у колико је ми у кратко и јасно.

2. Средство је простије, него што би се на први поглед могло и помислити, али је извршење тим теже.

Од како је несамртни инглески јестаственик Њутон пронашао, знамо сада да сва небеска тела привлаче једно друго, и да је то привлачење тим веће, што је већа маса привлачнога тела. Али не само небеска тела, као што су: сунце, земља, месец, планете и сталне (непомичне) звезде, већ сва тела имају привлачну снагу, која увек расте, кад тело постаје веће. Ради разјашњења навешћемо пример један. Фунта гвожђа привлачи мало какво тело, које се узњу налази; две фунте гвожђа привлаче исто то тело двапут јаче. Једном речју: Што је тело теже, то већма привлачи себи друга тела, која су му на близу.

Кад знамо привлачну снагу каквог тела, то му онда знамо и тежину. Могли би, шта више, све ваге измерити кад би могли само измерити са свим тачно привлачну снагу сваког тела. Али то не можемо. Јер је земља тако грдна, и толику има привлачну снагу, да привлачи себи све предмете, које би ми хтели да ставимо, да их привлаче друга тела. Кад би дакле каквој великој гвозденој кугли примакли једну мању, да је велика себи привуче, то ће мала кугла одмах, чим је пустимо из руку, пасти на земљу, јер је привлачна снага земљина куд и камо већа од снаге и највеће гвоздене кугле, и то у толико, да се привлачна снага гвоздене кугле тако рећи и не опажа.

(Свршиће се.)

Digitized by Google

СРПСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ.

У недељу 19. октобра: „Стари бака и његов син хусар.“ Позоришна игра у 3 радње с песмама, од Ј. Сигетија, прерадио Јован Ђорђевић и Л. Илић.

Чисто нам је одлануло, кад изиђоше пред нас ови својски ликови наши суседа и комшија. Кад кажемо суседа, то су Мађари, а кад кажемо комшија, свако ће разумети да су то Швабе, ма да у „старом баци“ има само две комшије, а и ти су се захукали, да се посуседе. Него збиља, ми смо и заборавили, да „бака“ Ј. Ђорђевића и Л. Илића не само да није мађарски оригинал, већ није ни само српски превод или „прерад“, него баш српски, посрбљен „бака“. Ма да је ова посрба понајсрећнија од свију што их имамо на позорници, ми смо ипак у начелу толико противни тим посрбама, да је не можемо ни у овом случају пропустити без икакве замерке. Што смо у начелу противни, то чинимо с тога, што нам је народ у овим крајевима и онако врло приступан пресађивању туђински друштвени навика, као и сваки други народ, који је изложен изливима у просвети напреднијег живља, па још ако позорница стане таким навикама ударати обележје српства, онда су им широм отворена врата. Кад је који туђински обичај или тип већ тако примљен код нас, да је у животу срастао са народним обичајима и типовима, или бар се не узима више да је противан духу народа, онда му, да боме, не може ни позорница затворити врата пред носом; ал' да позорница предњачи томе, да она приказује неке обичаје или типове као српске, пре има од сад би се у самој публици уобичајили, тога никако не сме бити. А у погрешку врло лако посрнути при посрбљивању.

Не ћемо рећи, да је „стари бака“ у томе погрешан; ал' осим наговештени тавнији страна посрбљивања, које се тичу само последица, има још једна незгода, која смета баш у тренутку самог уживања. Та је незгода неприличност, невероватност приказани образа према подобним образима у српском животу. Тај је моменат пао и на посрбљеног „баку“, као пара на окно.

Онаког српског бирташа, као што је господар Црвенко, тешко је замислити дегод око Паланке (а ту се негде мора замислити по речима наше посрбе); још теже српског бирташког сина, као што је Никица, а понајтеже певца. У оригиналу је појава крчмара и сина му основана не само што је згодан преналожај старом баци и његовом сину, већ осо-ито што су те појаве у мађарском сеоском животу типови, а највише зато, што су ти типови у оригиналу Швабе, те по том двоструко згодни за предмете смеја на мађарској позорници.

Но да пређемо на саму представу.

Пре свега морамо поздравити старе познанике: Зорића (крчмара) и Паринковића (певца) који су своје улоге својом обичном специјалистичном виртуозношћу одиграли. У колико се опоминьемо, можемо рећи, ако ова

двојица не надмашују приказиваче у завичају оригинала, на мађарској народној позорници у Пешти, ал' им за цело не попуштају ни у длаку.

У насловној улози старога баке састајемо се први пут с Ружићем, који се тог посла по невољи примио, јер долазак Телечков са годишњег допуста беше неизвестан. Та невоља била нам је врло повољна, давши нам прилику упоредити и опет наша два првака у карактерним улогама, као што то учинисмо при Ђурђу Бранковићу. Наше упоређење довело нас је до исте мете. И приказивач старога баке има два сложена лица да нам прикаже: баку и оца. Што се тиче баке. Ружић при свој својој окретности не могаше да чак избрише Телечког из памети: ал' у оцу га је надмашио. По томе се већ види, како би та два глумца требали да поделе поље Телечки треба да се држи поглавито они улога, које изискују напор више смотреног ума, него срца, више студије него заноса. Ружић напротив биће навек срећнији у тренутима инспирације, него у оним улогама, де треба више цртати, него бојадисати

Соколовић (Никица) има будућности за бенасту струку и по гласу и по осталој нарави својој; само би му световали, да се ни у томе не ослања сувише на своје дарове, већ да учи, а пре свега да зна улогу.

Ружићки није првина, па зато је можда тако јако и одударала од М. Хаџићеве, која се први пут усудила на Милку и може се рећи да смо се убојали у њу. Да није накнадила С. Максимовићку, то вала [illegible] нужде ни спомињати.

мислити, [illegible] смо видели први пут у већој улози. Појава лепа, ал' још ви[illegible] Онишна, тако, да му је боље доликовало руво сеоског момка него хусарско, и боље би радио да је стао у оклопнике него у хусаре. Улога му је била округла и пријатна, ал' за хусара и љубавника, особито у другој половини, одвећ у разлак. У осталом нека пази други пут, кад оће да га ко не позна, да не сме скидати капе, јер онда се капа баш навађује на очи. Прећашњи приказивач Лацка, Недељковић, чини нам се да није погрешио против тог општег правила

Уторак 21. октобра. „Женски рат.“ Шаљива игра у 3 радње. Написао Скриб и Легуве. Превео Л. Телечки.

Док други народи имају довољане посла са мушким ратовима, Французи су дотле доспели у ратовању, да се већ могу одавати и на „женски рат.“ Ал' и јесте то баталија: у место две силне војске, две лепотице; у место какве мртве земље, о коју се војске отимају, један жив момак; у место убојна оружја, угојна лица и удојна недра; у место цебане, распаљив прах женског досета и лукавства, кремење љуте страсти и олово тешкога прегора; у место смртни метака из пушака, животни погледи и мелем — осмејци; у место крвави рана румена лица орошена сузама сретне љубави ил' племенитог савлађаја; у место — једном речју

Digitized by Google

кад их тако видиш, како жестоко кидишу, неможеш а да се не сетиш оног стиха наше народне песме:

„Не мисле се убити, већ се мисле љубити."

Занимљивости те већ по себи занимљиве комедије, — у којој иначе видимо исту основу драматску, која је и у „чаши воде" — додаје пред нашим гледаоцима млого карактер префекта Монришара, тог верног роба свакога господара, тог политичног камелеона, какви доста има и у нас, само што би се у нас нашло мање грофица Отрвалски.

Грофицу Отрвалску, ту пречишћену душу, тог анђела салона, ту вредну радионицу, која све што изради расположења другима, који су срцем гладнији од ње, — Драгиња Ружићка била је тако сретна, да нам је прикаже и учинила је све, да се покаже достојна те среће. Она је и овом приликом као и зимус у тој улози доказала, да уме тако исто бити одмерена и прикладна на паркету, као што зна бити занимљива у ваљату и на гувну. Само смо и овај пут опазили, што је у осталом неуклонив атрибут ружићкине вештачке природе, да онај део своји љубавни улога, где већ наступају болови и прегоревања, освете или кајање млого већом вољом израђује, него перијоду љубавног блаженства, овде прву половину своје улоге. Врло би нам угодила кад би се попаштила, да то изравна, јер онда би могла рећи, да је достигла вршак своје вештачке тежње: уметничку хармонију.

Софија Максимовићка била је достојан трабанат своје теткинске улоге. Особито је сретно извела појаву, где се неотице одаје [illegible] Боја и има од сад по приповедању у првој радњи видело се, да је од зимус напре[illegible] За сад би јој само саветовали, да се потруди око изокружења гласа у висинама страсти.

Кад смо тако узели обе мале војске тог „женског рата", да видимо, како нам се приказује предмет њијовог отимања, Хенрик Флавињел.

Недељковићу морамо признати, да се с приличним успехом потрудио око тешког задатка: спојити присиљену укоченост слугину са слободнијим кретањем младог племића. Покрети му боху достојанствени, кадкад и сувише, тако, да би нас подсећао, можда и рад имена Флавињела, на дугоногу тицу Фламинга. Што се код овога глумца мора навек пофалити и чему има поглавито зафалити своје досадање напредовање, то је, што има добар обичај, који шкоди и најбољим даровима ако га немају, обичај научити своју улогу на изуст.

Телечки је у префекту Монришару добио прилику, да развије свој дар карактерног цртања. Видело се, да тај карактер, тај полицајни њушкало, у коме је све чуство човечије усредсређено у томе, да се допадне својим претпостављенима, који и најплеменитије душе, најнежније, најсветије осећаје употребљује за градиво свом псећем занату, да приказивање таког соја људи годи вештачкој природи телечковој, већ и зато, што

Digitized by Google

неке улоге искључују невидовне потресе страсти, те глумац не мора презати, да ће му рука задрктати у мирном цртању своје студије. Поузданом и слободном кретању и округлој целини овога приказа допринело је према зимушњој појави телечковог Монришара доста још и то, што је приказивач добро знао на памет своју улогу.

Сад још да видимо несретнога Гриљона, тог невиног патника по рођењу, кога је писац осудио, да сноси трошкове тог „женског рата." Преко његове главе прелазиле су најжешће битке те сукњине војне, па бар да га жале, већ још му се смеју! Највећи је задатак приказивача гриљоновог предочити нам сваки судар очинске и материнске крви у заробљеном срцу му, па ипак не бити само смешан. Вештачки нагон ружичев био је сасвим према том тешком ал' и благодарном задатку. Том приликом имамо приметити преваћачу, да вокатив од „дух"-а није „духу." Надамо се од управе, да ће нас други пут у такој маленкости поштедити.

λ.

Гласник.

• **30.** јула о. г. држана је главна скупштина српског народног позоришта.

• Од **24.—28.** септембра о. г. држана је скупштина уједињене омладине српске у Великој Кикинди. Овој је скупштини био председаник Антоније Х[illegible]мислити, подседник Љубомир Савић а перовође: Ђорђе Звекић, [illegible]Грајковић, Миливој Топонарски и Миша Димитријевић.

Најважнији закључци на отој скупштини ови су: **1.** Скупштина се поделила на одсеке: књижевно научни, певачки, учитељски и народно привредни. Тима је одсецима остављено да се по потреби својој сами организују. **2.** Омладина издаје свој лист под именом „Млада Србадија" Програм овога листа донели смо у једном од прошлих бројева. **3.** Да се „Матици српској" искаже жеља, да се књижница њезина претвори у јавну књижницу и да „Матица" одреди већи буџет за набављање књига за ту књижницу. **4.** Да годишњи одбор омладински у договору са „Матицом" и „ученим друштвом" српским учини кораке, како би се приредило ново издање народних умотворина, што их је Вук скупио. **5.** Радња свију одсека омладинске скупштине сасвим је самостална, у дотицају пак појединих одсека међу собом и с народом посредник је годишњи одбор омладински. **6.** Скупштина узима на знање одлуку књижевног одсека, да је он избрао себи један одбор, који ће се бринути о покрету на књижевном пољу, и који ће он по потреби и осим скупштинског времена сазивати и подносити му преглед књижевног покрета. Седиште тога одбора је где и годишњег одбора; а у њега су избрани за Нови Сад: В. Јова-

Digitized by Google

новић, Т. Хаџић, Л. Костић, М. Димитријевић и С. Савковић; за Београд: Ј. Бошковић, Ст. Новаковић, А. Васиљевић, М. Кујунџић и Г. Гершић. 7. Скупштина изражава жељу своју, да се на нашим вишим заводима заведу катедре словенских књижевности и језика. 8. Скупштина изриче своју симпатију према томе што неки родољуби хоће да издају буњевачки лист, и обећава да ће томе подузетку по снази својој помоћи и народу га препоручити. 9. Скупштина одређује опредељену своту опима, који ће упознавати и обавештавати стран свет о нашем народном животу. 10. Скупштина је одлучила да се јавна предавања преуструје и то овако: а) да се у омладинском листу објаве имена јавних предавача, који су готови у разна места путовати у тој цели. б) омладинске дружине или нарочити одбори да се брину у већим и имућнијим местима за приређивање забава и јавних предавања и да подмирују трошкове јавних предавача. в) За сиромашнија места да се ти трошкови подмирују из омладинског Фонда. г) За јавне предаваче да годишњи одбор само оне препоручује, које може узети на своју савест. 11. Скупштина узима на знање извештаје певачког, народно-привредног и учитељског одсека Народно привредни одсек изабрао је у свој годишњи одбор: Ј. Павловића К. Јовановића и П. Болгарића, седиште му је Панчево а орган „Пајац"; а учитељски одсек изабрао је у свој годишњи одбор: Д. Ајје, и Р. Хорвата, В. Пушибрка, В. Ђурђевића, А. Михајловића и П. Бота. Седиште је овом одбору Нови Сад. 12. Календар омладински има од сад бити готов пре скупштине за годину, која прва дође, како би се могао са скупштине по народу разаслати. Он ваља да буде што јевтинији и удеснији за народ. 13. Скупштина је изјавила да стоји са својим гласом и својим радом уз оне тежње, које су управљене против злоупотребљења у спољашње-економном и црквено-просветном животу народном и које тежње заступа народна странка, те по томе изјављује према народној странци своје потпуно поверење. 14 Скупштина оставља своме годишњем одбору да састави представку и да је у име њезино поднесе угарском министарству против тога, што министарство хоће да се неки чланци устава омладинског измене, и то тако да чланови уједињене омладине српске не могу бити сви Срби, но само они, који живе под круном св. Стевана. 15. Скупштина је изабрала у годишњи омладински одбор: М. Јанковића, Ј. Бошковића, Г. Гершића, Ст. Новаковића, Љ. Каљевића, А. Васиљевића, Ј. Сундечића, С. Ковачевића, Св. Милетића, В. Јовановића, А. Хаџића, Ђ. Ракића, М. Димитријевића и Д. Јосића. 16. Седиште годишњем омладинском одбору је Нови Сад.

Digitized by Google

БИБЛИЈОГРАФИЈА.*)

Српске књиге.

ПРИПОВЕДКЕ МАВРА ЈОКАЈА. Садржина: Круна и Мирта, Трипут Бог помаже, Смртна пресуда. У Земуну. Штампарија И. К. Сопрона 1867. На 8-ни 1. л, 126 стр. Стоји?

ГЛАСНИК СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА. Књига VIII. Свеска XXV. старога реда. С једним литографисаним снимком. 1869. У Београду у државној штампарији. На 8-ни 2 л. 387. стр.

Може се добити по 60 нов. комад без трошкова преносних и наручује се код књижарнице В. Валожића у Београду. Кад се од пређашњих свезака купи више од 12 (ма колико) онда је свакој цена само 40 новч. разуме се без преносних трошкова.

ЛАТИНСКА СИНТАКСА за гимназије и полугимназије. По разним аукторима написао Димитрије Балаитски, професор латин. језика у гимн. београдској. Прегледала и одобрила школска комисија. Цена је 7 гроша чарш. У Београду, у државној штампарији 1869. На 8-ни 2 л. 162 стр. и 1 л.

ОДБОТАНИКА. Саставио је за средње школе Јосиф Дусл, профе[illegible] и [illegible]угимназије шабачке. Са 48 слика у тексту. Прегледала и одобрила [illegible]ска комисија. У Београду у државној штампарији 1869. На 8-ни 1 л. 73 стр. и 1 л.

ХАЈДУЧКА ЗАСЕДА или братски загрљај. Од Добросава М. Ружића ђака у гимн. београдској. Београд, штампарија Николе Стефановића 1869. На 16-ни 32 и VI. стр.

*) Да би ова библијографија што потпунија могла бити, умољавамо лепо све издаватеље и списатеље наше, да би нам љубав имали послати од сваке књиге, коју на свет издаду, по један примерак, или бар потпун и веран наслов сваке књиге. У.

САДРЖАЈ.

Јан Хус Песма Драге Д—ћа. — Особењак. Уломак из романа: „Шта да се ради?“ Н. Чернишевског. — Љубим ли те. Песма Д—н. — На мртвоме језеру. Од Павла Хајза. I. (Наставак.) — Поглед на историјски развитак логике. (Наставак.) — Подлистак: Колика је тешка земља. — Српско народно позориште: „Стари бака;“ и „Женски рат.“ — Гласник. — Библијографија.

Издаје: Матица Српска. Уређује: А. Хаџић.

Платонова штампарија у Новоме Саду 1869.

Digitized by Google

Број 33. у новоме саду 30. новембра 1869. Год. IV.

МАТИЦА.

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

ИЗЛАЗИ:
десетог, двадесетог и последњега дана сваког месеца на табаку и по.

ПРЕТПЛАТНА ЦЕНА:
на год. 4. ф., на по год. 2. ф. на три мес. 1. ф. Рукописи се не враћају.

ОСОБЕЊАК.

Уломак из романа „Шта да се ради?“

Н. Чернишевскога.

(Свршетак.)

Да при свој неотесаности његова понашања свак' би остао убеђен да је Рахметов поступао тако, како је најпаметније, и како би најпре ваљало поступати; и своја страшна пецкања и најужасније покоре говорио је тако, да се никакав паметан човек не би нашао увређен, и при свој својој феноменалној неотесаности ипак је био врло деликатан. Он имађаше и предговоре у таким приликама. Свако тугаљиво објашњавање почињао је овако: „ви већ знате да ћу ја говорити без сваког личног осећања. Ако вам моје речи буду непријатне, молим вас не примите за зло. Но ја мислим да се не треба ничим наћи увређен, *што* се говори савесно, без икакве намере вређања, но чисто из потребе. У осталом, како се вама чини да је бескорисно и даље слушати моје речи, ја престајем; моје је правило: да свагда предлажем своје мњење, кад год устреба, и да га никад никоме не намећем.“ И заиста он га никад и није наметао; никојим начином не можете га се курталисати да вам не каже, кад му буде то потребно, своје мњење толико, колико би ви само могли нојмити, о чему хоће и у каквом смислу да говори. Но он је то чинио у две три речи, па онда би вас запитао: „ви сад знате *шта би* се говорило; мислите ли ви да ваљди о томе говорити?“ Ако ви кажете „не“, он се поклони па оде.

Ето како је он говорио и радио своје послове, а имао је читаву бездан послова, и све послова који се не тичу њега лично;

Digitized by Google

личних послова није он имао, то су сви знали; но каквим је се послом бавио то нико није знао. Само је се видело да има сијасет брига. Слабо је био дома, све је ходио и лутао, много је ходио. Но и код њега је бивало непрестано људи, кад све једних и истих, кад опет све нових: за тај посао код њега је важило ово: да је код куће увек од два до три сахата; у то време говорио је о пословима и обедовао. Но често по неколико дана није био код куће. Тада је, место њега, седео код њега и примао госте, један његов пријатељ, који му је одан и душом и телом, а ћутљив као камен сиђи

На две године по томе, како га видимо у кабинету Кирсановљевом за Њутоновим тумачењем апокалипса, оде из Петрограда, казавши Кирсанову и још двојици, тројици својих присних другова, да он овде нема више никаква посла, да је свршио све, што је могао, да ће се још моли радити тек после три године, да су му сад слободне те три године, да је наумио користити се њима као што му је потребно за будући посао. По том смо дознали да је отишао на свој пређашњи спахилук, продао оно земље што му је још остало, добио тридесет и пет тисућа, отишао у Казан и Москву, раздао око пет тисућа седморици својих благодејанаца, да могу довршити курс — и тиме се и свршава његова доставерна историја. Не зна се куд се је део из Москве. Кад је прошло неколико месеци, а о њему ни трага ни гласа, онда људи, који су знали шта му драго о њему, што несу сви знали, престаше чувати ствари, које су по његовој молби крили, док је он живео међ нама. Тада наше друштво дозна и то, да он има благодејанаца, дозна већи део о оним његовим личним односима, које сам ја већ приповедио, дозна много којекаквих ствари, које не разјашњавају све, а готово не разјашњавају ништа, осем само то, да је то радио главом Рахметов, који је сад још већма био загонетка за цело друштво; дозна ствари које обезуме човека својом чудноватошћу, или савршено противурече ономе појму који је друштво имало о њему, као о човеку са свим студеном за лична осећања, који није имао, ако се може тако рећи, личног срца, што би куцало осећањима личног живота. Било би неумесно овде причати све те ствари. Само ћу две навести из обе врсте по једну: једну дивље природе, и другу — такве, која противуречи пређашњем појму друштва о њему. Бирам из приповедака које је причао Кирсанов.

На годину дана пре тога, како га је по други, а по свој прилици и последњи пут нестало из Петрограда рече он Кирсанову: „дајте ми подоста мелема, којим се залечују ране од

Digitized by Google

оштрих оруђа.“ Кирсанов му да врло много, мислећи да ће он то однети у какво раденичко, зидарско или ма какво друго друштво, где се људи често порезују. Друго јутро домаћица Рахметовљева дотрча престрављена Кирсанову: „бабушка докторе, не знам шта је било моме кирајџији: не излази ваздан из своје собе, закључао врата, ја провирих кроз кључаницу: он лежи сав у крви, ја дрекнух, и он ми каже кроз врата: „ништа, ништа, Аграфено Антоновна!“ — јадно ти га ништа! Помози, бабушка докторе, бојим се да не умре. Не знаш како је немилостив спрам себе.“ Кирсанов скочи, Рахметов отвори врата са суморним широким осмејком, и гост виде каква је ствар, од које би се скаменио и свак други, а не само Аграфена Антоновна; леђа и бокови целога рубља Рахметовљева (он је био само у кошуљи и гаћама) били су обливени крвљу, под креветом крв, ћебе, на коме је спавао такође сво у крви; кроз ћебе вирило је сијасет малених, железних клинаца, са шеширићима оздо а са врховима озго; а помаљаше се из ћебета за половину палца; Рахметов је на њима провео ноћ. „Шта је то, Рахметове, ако бога знате?“ с ужасом проговори Кирсанов. — „Проба. Треба. Није право, најзад, затребаће то кадгод. Гледам могу ли.“ Осем тога што је Рахметов пробао, види се из тога, да би домаћица зацело могла ваздан којешта о Рахметову причати; но она је била простодушна старица, која га није ни на ум узимала, и од ње се није могло ништа докучити. Она је и тада дотрчала Кирсанову само за то, што јој је сам Рахметов то дозволио да би је успокојио: страшно је плакала, мислећи да он хоће да се убије.

На два месеца по томе, било је на свршетку маја, Рахметова нестаде на једну недељу и јаче, но то нико није ни опазио, почем је то била обична ствар да га нестане по неколико дана. Сад Кирсанов приповеди ово, како је Рахметов провео то време. Оно саставља еротичку епизоду у животу Рахметовљеву. Постаде љубав из догађаја вредногa Никице Разбиграда. Рахметов иђаше кроз околине шумарскога института, из првога Парголова у варош, замишљен и већином гледећи у земљу по своме обичају. На један пут прену на очајну вику женску; погледа: коњи носише женску која се претурала по колима; сама је терала и не могадијаше ништа учинити, узде су се вукле по земљи — коњи беху већ на једно два корака од Рахметова; он се простре на сред пута, но коњи пројурише, — не могне дохватити узда, само му испаде за руком да се ухвати за стражњу осовину од кола — устави их, ал' падне. Притрча народ, помогоше госпођи да сиђе с кола, подигоше Рахметова; биле су

му у неколико разбијене груди, но главно је што му је точак однео позамашан комад меса од ноге. Госпођа се поврати и нареди да га однесу на њезин летњиковац, по врсте далеко. Он пристаде за то што је осећао слабост, али му је потребало да одмах пошљу по Кирсанова, и то баш по њега а ни по каквог другог лакара. Кирсанов виде да није опасно што је разбио груди, али сам Рахметов беше врло ослабио од силног излива крви. Лежао је десет дана. Сама избављена госпа стајала је око њега. Није ништа друго могао радити у слабости, за то је говорио с њоме, — та све једно је, време му и онако пропада у залуд, — говорио је и разгаљивао је се. Госпа је била удовица од својих деветнајест година, није била сиромашна, и у опште савршено независна положаја, паметна и уредна жена. Ватрене речи Рахметовљеве разуме се не о љубави, занеше је: „сневам га окруженог светлошћу," говорила је Кирсанову. Он је такође заволе. Судећи по његовом оделу и по свему мислила је да је он човек који нема нигде ништа, за то је прва рекла и предложила му да се узму, кад је једанаестог дана устао и рекао да може ићи кући. „Ја сам био искренији с вама него ма с ким другим. Ви видите да такви људи, као што сам ја, немају права везати ничију судбину са својом." — Да, то је истина, рече она: — ви се не можете женити. Но љубите ме дотле, док ме не оставите. — „Не, и то немогу примити, рече он: — ваља ми угушити у себи љубав: љубав вама везивала би ми руке, оне ми се и тако не ће скорим одрешити! Ја не смем љубити!" Шта је било после с том госпом? У њезином животу морао је постати прелом: по свој прилици и она је сама морала постати особењакиња. Хтео сам да докучим. Али то не знам. Кирсанов ми не рече како се зове; а и сам није знао шта је с њоме: Рахметов га је молио да се не вића с њоме и да не распитује за њу: „ако бих ја претпоставио да ви знате ма што о њој, то се не бих могао уздржати да не питам, а то већ не би ваљало." Дознав за то сви се сетисмо да је у то доба, месец и по или два, а мож'да и јаче, Рахметов био суморнији но обично, није тако насртао на се, ма колико му боли очи гнусном његовом слабошћу, цигарама, и није се смејао онако слатко, кад су му ласкали именом Никице Разбиграда. А ја се и још нечега сећам: те године, на неко време после прво нашег разговора, у три четири пута кад сам с њиме говорио, г опаднем му се што сам му се (кад смо били у четири ока) с дао, и као одговор на моје подсмевање говорио ми је од при ово: „да жалите ме, имате право, жалите ме: та и ја н пстрактна идеја, него човек,

Digitized by Google

коме би се хтело живети. Али ништа, ништа, проћиће то," додао би. И заиста прође. Само један пут, већ доцне под јесен, кад сам га ражалио мојим подсмевањем, опет изазвах из њега исте речи.

Промућурни читалац досећа се из овога, да ја знам више о Рахметову, него што рекох. Може бити. Ја му не смем противуречити за то, јер је он промућуран. Но ако и знам, зар ја мало којечега знам, што ти промућурни читаоче, ни ва веки веков не ћеш сазнати. А ево шта ја баш озбиља не знам: не знам где је сад Рахметов, и шта је с њиме, и да ли ћу га још кад тад видети. О томе немам никаквих других извешћа ни нагађања, ван оних које имају сви његови знанци. Кад је прошло три четири месеца по томе како га нестаде из Москве, и није се ништа више о њему чуло, ми смо сви мислили да је се отиснуо на пут по Европи. Нагађање то као да је истинито. А потврђује се још и овим случајем. На годину дана после тога како је нестало Рахметова, један познаник Кирсановљев сео је у вагону, на путу из Беча у Минхен, млада човека, Руса, који вели да је обишао све словенске земље, упознавајући се свуда са свима класама, и задржавајући се у свакој земљи по толико, да би се савршено упознао с мислима, обичајима, начином живота, друштвеним уредбама, ступњом благостања свију главних делова становништва. За рад тога бавио је се и по варошима и по селима, ишао је пешке из села у село, добро се познао с Власима и Мацарима, обишао је целу Ђерманију, отуда је отишао опет на југ у немачке провинције Аустрије, сад иде у Баварску, отуда у Швајцарску, кроз Виртемберг и Баден у Француску, коју ће тако исто проћи и обићи, после тога отуда ће проћи Инглеску, и на то ће потрошити јоште годину дана; ако му од те године остане што год, разгледаће Шпањолце и Талијане, ако не остане ништа није ни било, јер то није тако „потребно," а те је земље „потребно" разгледати — за што? — „ради поређења"; а кроз годину за цело ће му „потребно" бити да буде у северо-америчким државама, и „потребније" му је да изучи њих, него ма коју другу земљу. и тамо ће остати дуго, може бити дуже од године дана, а може бити и на свагда, ако само нађе себи посла, но вероватније је да ћа се кроз три године вратити у Русију, јер му је „потребно" да буде у Русији, не сад, него онда, после три, четири године.

Све је то веома налик на Рахметова, па најзад и то „потребно", које оста у памети приповедачу. У колико је приповедач запамтио и године и глас и црте лица путникова, све се сла-

Digitized by Google

гаше са Рахметовом; но приповедач није тада обратио особите пажње на свога сапутника, који му при том и није био дуго сапутник, свега два сахата: сео је у вагон у некаквој вароши, а изашао у некакво село: за то је приповедач могао описати његову спољашњност само у са свим општим изразима, и потпуне вероватности туна нема; по свој прилици то је био Рахметов, а у осталом ко би га знао? Може бити и није.

Још се говорило да је млад руски спахија јављао се највећем европском мислиоцу XIX. века, оцу нове филозофије, Немцу, и казао му: „ја имам тридесет тисућа талира, мени треба само пет тисућа; остало, молим вас, узмите ви.“ (Философ живи врло сиротно). — За што? — „Да издате ваше списе.“ — Разуме се да философ није узео; но Рус — веле — остави све новце код банкера, на име тога философа, и напише ово: „Радите с новцима шта хоћете, ако ћете баците их у воду, мени их више не можете вратити, нити ме можете наћи!“ — а може бити да ти новци и сад стоје код банкера. Ако је само тај глас истинит, то нема сумње да је се философу јављао Рахметов.

Ето какав је био тај господин, што седи сад у кабинету Кирсановљевом.

Да, особењак је био тај господин, ексемплар врло ретке природе. А ја не описујем тако потанко један ексемплар те ретке природе за то, да би научио тебе, промућурни читаоче, згодноме (теби непознатоме) опхођењу с људима таке природе: ти не ћеш ни једнога таквог човека видети; твоје очи, промућурни читаоче, несу тако скројене да могу видети такве људе; они су за те невидљиви; њих виде само поштене и смеле очи. А теби опис таког човека служи за то, да би, бар по чувењу, знао каквих људи има на свету. На што он служи читачицама и простим читаоцима, то они и сами знају.

Да, смешни су то људи, као Рахметов, и врло забавни. Ја то говорим њима самима, говорим за то, што ми их је жао; то ја говорим оним честитим људима који се очаравају њима: не пристајте уз њих, честити људи, велим ја, јер је сиротан личним радостима пут, на који вас зову; али честити људи не слушају мене и веле: не, није сиротан, врло је богат, а ако би и био сиротан на коме месту, то оно није дугачко, у нас ће бити довољно снаге да га пребродимо, да изађемо на прегрдна, радошћу обилата места. Па видиш сад, промућурни читаоче, да несам ја то казао теби, него другом делу публике, да су такви људи као што је Рахметов, смешни. А теби промућурни читаоче, велим, да то несу рђави људи; а то, може бити, ти сам и не појимаш; да, несу то рђави људи. Мало их

Digitized by Google

је, али од њих процветава свима живот; без њих би он увенуо и ускисао; мало их је, али они раде, да сви људи дишу, без њих би се људи загушили. Има сијасет поштених и добрих људи, али је мало тевких; но они су међ њима — тејин у чају, цвет у ваљаном вину; од њих му је сила и мирис; они су цвет најбољих људи, они су покретачи над покретачима, они су со соли земаљске!

С руског превео Л. К. Лазаревић.

СРПСКЕ НАРОДНЕ ПЕСМЕ.

(Из збирке Б. У. М.)

Перо Мрконић.

Село сунце богу на колено,
Па је сунце богу беседило:
„Боже мили, рано ме пробуди,
„Да огрејем по пољу ораче
„И по сели старо и нејако.
„Све ја могу, боже, огрејати,
„Ал' не могу Мркоњића Перу.
„Синоћ Пера њиву изорао,
„Па је волу своме опсовао,
„Баш предњаку, жалосна му мајка!
„„Стукај воле, анђеле ти твоје!
„„Ајој сунце, гуја те попила,
„„Што си моју њиву осушило!““
„Још говори Мркоњићу Пера:
„„Начинићу пред богом ралило,
„„Заључићу краве од телаца.
„„Заључићу овце од јањаца,
„„Старе мајке од деце нејаке,
„„Тераћу их кроз гору зелену,
„„Мориħу их и глађу и жеђу.““
Што је рек'о Мркоњићу Пера,
Што је рек'о, то је сверовао:
Начинио пред богом ралило,
Заључио краве од телаца,
Заључио овце од јањаца,
Старе мајке од деце нејаке,
Терао их кроз гору зелену.
Краве вичу, чарна гора јечи,
Овце блеје, до бога се чује,
Мајке плачу, милом богу тешко.
Кад дотер'о до прва конака,
Ал' долази јаковљева мајка,
Па беседи Мркоњићу Пери:
„Господине, Мркоњићу Перо,
„Пусти мене Јакова нејака,
„Даћу тебе један товар блага.“
Али ћути Мркоњићу Пера,
А он ћути, ништа не дивани.
Кад у јутру бео данак свану,
Ал' долази јаковљева мајка,
Па говори Мркоњићу Пери:
„Пусти мене Јакова нејака,
„Даћу тебе три товара блага.“
Али ћути Мркоњићу Пера,
А он ћути ништа не дивани,
Већ их тера кроз гору зелену.
Кад у вече вече о вечери,
Сузе рони јаковљева мајка,
Па говори Мркоњићу Пери:
„Пусти мене Јакова нејака,
„Даћу тебе пет товара блага.“
Ал' говори Мркоњићу Пера:
„Дођи после, јаковљева мајко,
„Пустићу ти Јакова нејака.“
Ал' кад оде јаковљева мајка,
А он закла Јакова нејака,

Digitized by Google

Па наточи јаковљеве крвце,
Па он пече Јакова нејака.
А кад дође јаковљева мајка,
Ал' говори Мрконићу Пера:
„Ој бога ти, јаковљева мајко,
„Ајде млада јањећева меса!"
Али седе јаковљева мајка,
Д' она једе јањећева меса,
Ал' повика са небеса анђ'о:
„Не јед' меса, јаковљева мајко,
„Није месо од младих јањаца,
„Већ је месо Јакова нејака!"
Па је нуди Мрконићу Перо
Па је нуди, д' она пије вина,
Ал' повика са небеса анђ'о:
„Не пиј вина, јаковљева мајко,
„Није вино, јаковљева мајко,
„Већ је крвца Јакова нејака!"
Али паде јаковљева мајка,
Како паде ту мртва остаде.

У Прву.

НА МРТВОМЕ ЈЕЗЕРУ.

Од Павла Хајза.

I.

(Наставак.)

„Што за тим дође, и ако беше тужно и јадовито, смрт очева, јадни удовички дани сироте мајке, док и њу не повуче дете за собом — једва ме могаше још да потресе. У мени беше тако тамно — шта то чини, што се још једна варничица угасила! Да се то никада не ће моћи прегорети ни заборавити, да је нестало све наде, да још једном постанем весео човек, о томе бејах одмах с почетка тврдо уверен. Могао сам себи и по сто пута говорити, да сам се у најбољој вери преварио, да и сви други моји другови искусе исто тако што у својему животу и да нико није одговоран ни за што друго, до за своју вољу. А зар тим мање та три људска живота тиштаху ми срце и да ли сам се могао икад надати, да себе извиним, па ма ме сви поротници на небу и на земљи помиловали? Добротворима сам мојим одузео њихову једину праву животну радост и смртно сам их преварио у њихову поверењу! Како би икада могао представити људе, који ће моћи свој живот да повере мојим рукама, кад сам најдражи ми живот занемарио!

„Знам, Карло, шта ћеш ми ти на то одговорити. Често си ми пута говорио, да сам сувише мека срца и да нисам за лекара. Сваки, који од нас иште савета и помоћи, нек зна, да смо ми људи, да нисмо „свезнајући, свемогући" богови, па онда, ако може, нека се усуди на то. Онај је најбољи лекар, који најмање меша ту своје чуство и кајање о чему што се не да проме-

Digitized by Google

нити, не убија себи своју делатност и снагу за оно, што још има пред собом. Ја радо признајем, да су то веома здрава начела. Али ја сам болестан, брате мој, и толико знам о болестима, да морам да поставим себи дијагнозу: Моја је неизлечива.

„Када прва несвестица понусти, рекох себи, да сад морам сносити, овако ил' онако, и бар покушати, да као надничар будем од користи, кад сам тако лудо проиграо право мајстора. Одадох се на теорију, скупљао сам, парао, разматрао. Мож' да бих се, да није било оних проживелих дана, могао с отим да задовољим. Сада сам се гадио сваког пипања на међама нашег познања. Вођ, који је изгубио битку, од које је зависила судбина читаве државе, тешко ће још док траје рат добити воље, да у куту какве самотне књижнице изучава тактику и стратеђику.

„Мислио сам, **време** ће ме излечити, учинити ме бар **животним**, и ако ће ми живот у напредак морати остати у сенци. Покушао сам, да се у разним путовањима расејем, и при томе научих само, шта је то сасма оклепано опште место, да сва промена појава није у стању, да из жалосне направи веселу игру. Само један пут ми се учини, као да ћу се повратити у живот, који ми је једино мио, у свој позив. Беше то на једноме пароброду, који иђаше из Марсеља у Ђенову. Обала лежаше већ далеко иза нас, кад капетан упрепашћен дође на кров и запита, има ли међу путницима који лекар. Госпа једна се на један мах разболела и вије се у грчевима у својој кабини. Ја сам баш био легао да спавам и предузех себи, да се и невешт чиним целој тој ствари, али се ту зачу тако силно стењање и јецање из кајите да нисам могао да останем миран. Замолим капетана, да ме одведе доле, и доиста ми пође за руком, помоћу неких удобних средстава, што нађох у лађарској лековници, да одлакшам боље болесници. Сада ме она нехтеде више да пушта од себе, говораше ми без престанка у чудноватој смеши из шпањолскога и француског језика и примора ме, да проведем ноћ на малену дивану поред њезине кабине. У томе она на последак и заспи, а и мени се склопише очи, уморене од гледања кроз округло окно на сиње море, по којему се прострла беше танахна месечина. На један мах осетих нешто као ледену руку, да ми пређе преко очију. Ја разрогачих очи, мислећи, да је пена са точкова прснула у нутра. Али ту са страхом спазих тик до себе мртву Јелу, као што је видех у самртничкоме ковчегу, само што је очи разрогачила и мртво их упрла у мене, а бели прст је метнула на уста, као да бих хтела рећи: „Не издаји ме, што сам ‹ овамо ушуњала.“ За тим се приближи одру моје болеснице и

Digitized by Google

подиже застор од зелене свиле, гледаше неко време на спаваћиву и тужно махаше главом, погледав ме озбиљним погледом, као да ми хтеде пребацити, што сам тој непознатој жени помогао, а њу саму пустио, да умре; онда се за један мах шћућури, као да је са свим изнемогла, чело ногу болесничиних на тле, махну ми трипут као „с богом остај," и разли се кроз прозорчић као танахна, бела маглена пруга.

„Од оте ноћи нисам више сео ни уз једну болестничку постељу.

„Ти и сам знаш, Карло, да ја нисам фантаста, да не верујем у хаветиње и исто сам тако као и ти уверен, да је све то само обмана чувила, сабласт мојих рођених раздражених живаца. Али шта то мењује главну ствар? Зар сам за то мање патио, што ми рођена чувила силу учинише? Ко је сам са собом у завади, тај се не може надати никаквоме миру!

„А ко се више не може ни да нада, како ће тај још да живи?

„Постао сам сувишан гост на трпези живота. За то је боље, да се по француски ишуњам из друштва и само теби да још једном стиснем руку. Никога немам, коме бих нуждан био, па ни самоме псету. А само весео и здрав саможивац нека издржи, а само себи припада и да никога не весели. Опрости ми, драги мој! Знам, да ћеш ме се по кад и кад зажелети, али знам и то, да би волео да ме никада не видиш, него данас или сутра у лудници, где држим у утези монологе!

„Ово писмо постало је готово читава књига; по што је ово последње, што га пишем, може му се мало и кроз прсте прогледати. Ја ћу куверту мирном руком запечатити, јер само оно чиним, што се не може отклонити и што поред тога држим за најпаметније. Овде у самотној рибарској кући мислиће, да сам сулуд Инглез, јер хоћу спрам буктиње у по ноћи да ловим рибу. Но кад се у јутру почне чамац празан да лелуја по води, рећи ће, да сам баш платио за своју лудорију, по што сам застао и нехотице се извратио из чамца. У томе нека и остане за све, који ме познаваху.

„И сада добру ноћ. Признајем, да с неком радозналошћу идем да заспим и надам се, да ћу се у томе поучити у сваку руку. Штета само, што ти разматрања своја не ћу моћи саопштити, као што тако дуго чињасмо са свима својим студијама. И „какви ће нам у спавању снови долазити," желим да доживиш, ако мртав у опште може још што да доживи . . . Иначе ме ништа више не занима. Тестаменат је мој већ од по годи-

Digitized by Google

дана у суду. Теби сам поверио да га извршиш . . . С богом, Карло! Хвала ти лепа на добром и верном пријатељству. И то нека буде последње. Твој Еберхардо.“

Он не прочита још један пут свога писма, него га тури у куверту, запечати га и написа адресу. Онда опет гледаше на поље у помрчину, где се непогода мало по мало стишаваше. Запали за тим цигару и ходаше опет горе доле, гледећи на дугоноге пауке, који трчаху по ниској таваници. Он их посматраше неко време, шта они све ту чине, кад им по леђима пушташе дим из уста. За тим му поста и то досадно и он без мисли гледаше у бели креч на својим зидовима.

Ту се на један мах зачуше гласи у гостиничкој соби. Он чу кроз врата, како се груб мушки глас, који не беше ни крчмарев ни његова слуге, тужи на неприлична захтевања. Жене, које одмах лелечу и јаочу, кад детешце добије кихавицу, немају нимало срца за сироте коње, који иђаху пуних седам сахата, скоро увек уз брдо, на овој злој непогоди и на најврatоломнијем путу, па да се сад отргну од јасала и да се на ново пет сахата по ноћи шибају, и ако сутра не ће ни дахнути моћи, за то немају оне милосрђа. Али нека му сада с места изброје стотину крунаша, он не ће да буде кожодер и мора своје коње добро да надгледа, а хоће и сам мало да се смири, а не да путем скрха још ногу или руку, или да се утопи у каквој локви.

Бојажљив женски глас, који час по покушаваше да га молбом умекша, умукну сада, јер груба псовка и лупа о сто испрати потоње речи. Крчмар, напрасан као што је, умеша се у разговор, по што даде кочијашу за право и заповеди слузи, да донесе пива из подрума. За тим се за неко време настави разговор међу људима. Кочијаш грђаше дерни пут, који може да науди и коњма и опреми, крчмар пристаде уза њ и запита, за што су управо и узели пут крај мртвога језера. Баш му је кочијаш испричао, како се поштански друм провалио и да се у дужини од двадесет и четири сахата не може по њему возити, а да госпођа није хтела као други путници да причека који дан, него је радије хтела да настави вратоломно путовање по староме друму, само детета ради, које је непрестано стењало и јаокало... када се врата опет отворише и људи на један пут зађуташе. Леп звучан глас женски зачу се, којег пун душе нагласак као да и ове сирове људе припитоми. Бар је кочијаш на поновљену молбу, да се одмах упреже, скоро с неком покорношћу одговорио, да није никако могуће, и наводио је своје разлоге за то без свке псовке. Темељност истих као да је и на саму госпу учи-

Digitized by Google

нила утиска. Она ућута мало, а за тим запита, да ли се икако може добити какав момак, који би уз добру награду довео амо најближег лекара; дете иначе мож' да неће ни преживети ноћи. Док је то говорила, глас јој дркташе тако јако, да и нехотичнога прислушкивала у побочној одаји текну у срце. Он ступи на прозор, не би ли шум кише надгласао потресне речи. Али баш у тај мах раздели се облак над језером, и у ненадној тишини, по што лепо опрани месец провири из облака, морао је још и даље да слуша разговор. Крчмар је узвао у нутра слугу, и питао га је, хоће ли он да узме на себе, да сиђе у малу варошицу, која је лежала три сахата далеко доле у равници, и да дозове овамо окружнога лекара. На том рђавом путу не сме он да се усуди, рече момак, па ма му милостива госпођа шта дала, али и то не би помогло, јер Јоца, ловачки помоћник, баш данас му је рекао, да ће Јоза морати још осам дана чекати, да му се извуче ћуле из бутине, по што је лекар сам болестан; пао је с коња, а у ранара је несигурна рука, јер, као што је познато, страхота љушти ракију... Онда опет наста тишина. За тим се зачу жалосно благи глас госпођин, да ли је икако можно, да се дете однесе на носилима, она ће сама помагати у ношењу, само јој треба неколико поузданих људи, који ће јој пут показивати... То не може бити, рече опет крчмар. Носила немају никаквих, на којима би могли лепо да сместе дете, а не могу ни сви отићи од куће; у осталом ће се још поразговорити са својом женом.

Он баш устаде очевидно нерадо са својега банка, када крчмарица сама улете у нутра и јаучући повика, да дадиља моли лепо милостиву госпођу, да дође, на даље путовање не може се ни помислити, дете јој умире на рукама.

Прислушкивало у побочној соби удали се с прозора. Као неком страном силом нагоњен, неколико корака пође према вратима, онда опет застаде и уздишући махаше главом. Он опет пође да ходa горе доле по узаној одаји својој, али при сваком другом кораку застајаваше и прислушкиваше. Цигара му се беше угасила. Механично приступи он свећи, да је опет запали, али једва ју је био прислонио уз пламен, када дахом својим угаси са свим свећу. Сада у помрчини гледаше како се гасе последње искре на стењку и из убаха га мину нека потајна језа. Још један тренутак и мале црвене тачке нестаде. Мож' да и тамо преко треба само један дах, па да животан пламечак утоне у црну ноћ, који много више важи, него овај овде.

— Нек утоне! Каква имамо ми права, да се мешамо у ту послове? Мож' да, по што би хтели на ново да га подстакне,

Digitized by Google

угасићемо га тим извесније својим неспретним ручердама. А шта то и чини? Један човек више или мање у животу, који ће сам мож' да још једном зажелети, да се није никад ни родио, који ће мож' да доживети и такав час, где ће исто тако јединоме пријатељу назвати добру ноћ за навек!.....

Опет прислушкиваше и уздржаваше дисање, да се не изгуби ни гласак, који од преко долажаше. Ту му се на један мах учини, као да чује нежан гласић где запомаже, и одмах за тим благи женски глас, који умириваше, онда грозно јецање... за тим мртва тишина.....

Дуже не могаше издржати у својој мрачној самотињи. Није хтео ништа више, него само да види, шта је и како је; учини му се, као да је страшан нечовек, што се сам он у читавој кући завукао у буџак, докле и сами ти сирови људи показиваху учешћа. Нагло отвори врата и пипаше у пустој гостиничкој соби, док не изађе на двор. Врата преко беху само притворена, светлост продираше кроз њих на поље, он јасно чу где дете стење и где га мати теши.

— Ваљало би му теја скухати, рече крчмарица, да се добро изнoји. Само кад би га имали!

— Цвеће од зове горе у кутији могло би за невољу послужити, рече крчмар.

Онда опет наступи тишина. Само се чујаше мрмљање и уздисање слушкињино, која клечаше у једноме куту и чаташе један оченаш за другим.

— Метните на њ још перину, рече кочијаш. — Захладило се. Гледајте само како се баца рукама. Зима му је.

Око пећи бављаше се слуга и баш се сагнуо, да тури у ражарену пећ још један пањутак. У тај мах осети на својим плећима чврсту руку, која га задржа. Кад се осврну, стајаше странац за њим.

— Ни трунка да нисте више метали у нутра, заповеди му гласом, који као да је навикнут само на послушност. — Па гледајте само, да одлазите одавде, а и ви, и ви, настави даље, окренув се осталим беспосленим гледаоцима. — Овде је такав зрак, да би се и здрав човек могао у њему да задуши. Јесте ли ме разумели?

Остали се згледаше, само страна госпођа и дадиља не опазише, да се штогод збива у соби. Мати лежаше на коленима пред постељом и обвила руку око својег детета, као да хоће да га одбрани од каквог разбојника. Дадиља стајаше поред ње и чедаше очајавајући на своје негованче и на његове очице што

Digitized by Google

страшљиво звераху и усташца што гораху у грозници, и које је кад и кад тихо стењало. Она се упрепасти сада, као да је вилела саму смрт, када странац дође чело главе детету, па метну руку на врело чело и слепе очи и узе малу мршаву рученицу, те пипаше било. Крик упрепашћења, што јој се нехотице отe, разбуди и матер из њезина безутешна гледања. Она чудећи се погледа у странца и напрасан зрачак наде лину јој преко лица.

(Наставиће се.)

ПОГЛЕД

на историски развитак логике.

(Наставак.)

III.

Научна логика.

До сад смо видели како се логика занимала то теоријом мишљења, то теоријом ствари. Кант и његови ученици пробали су да зближе те обе теорије, али у корист мишљења; Хегел и његови ученици пробали су такође да зближе те обе теорије, али у корист ствари. Но и једни и други мало су обраћали пажњу на трећу област испитивања логике, то јест, на теорију знања или науке. После Аристотеља теорија знања дуго није улазила у круг испитивања логике и то је највише сметало успеху те науке. Та практична страна логике подоцкан се почела обраћивати и то највише код Енглеза. С тога говорити о развитку научне логике, значи показати то, што су Енглези привредили тој науци.

Ми смо видели, да је још Аристотељ у „другој аналитици“ представио науку о „методима,“ који воде знању у свакој сфери приступној човеку. Али у његово време није било довољно материјала за таку науку, па за то ни сам Аристотељ није се много осврtao на њу у своме раду, а његови ученици нису ни толико. Специјалисте опет задовољавали се сваки својим методом; а о научним методима у опште или о теорији знања није нико ни мислио. Чак у XIII. веку Француски калуђер Рожер Бакон први обрати пажњу на теорију знања; али га у том, корисном за науку раду, спречи Рим-папа и почне јако гонити за таку „питљивост ума!“ Кад је доцније власт папска над умовима људским ослабила, онда су и науке добиле већи полет,

Digitized by Google

У XVII. веку имењак Францисканског калуђера, инглески канцлер Франџис Бакон почне с већим авторитетом и већим успехом обрађивати ту науку. Он је положио јаке основе теорији знања или науке, а тиме је уједно положио и основе научној логици. Његов „нови органон“ обратио је свеопшту пажњу савременика и често су га називали „новом баконовском логиком.“ У том „органону“ препоручивала се индукција (наведење) као једини пут, који води знању. Тај метод брзо су усвојиле све природне науке и велике проналаске у разностручном изучавању природе приписивали су искључиво ваљаности тога метода. У женијалним проналасцима Њутона видели су такође примену индуктивног метода. Бакон и његова школа сматрали су мишљење као оруђе науке. И тако при свршетку XVIII. века не само у Инглеској, него и у Француској говорило се само о логици наука, коју су против стављали Аристотељевој, или боље рећи, формалној логици.

Но ми рекосмо да се само говорило о научној логици. И доиста таке науке још није било. Бакон и Њутон положили су само темељ, али нису представили потпуну систему научне логике. Лок, Јум и Браун развијали су теорију знања са гледишта психологичког, то јест, на основу психологије, а не логике. Истина они су често, у полемици са заступницима формалне логике, порицали значај силогисма и у опште дедукције (извода) и препоручивали индукцију (наведење) као најбољи и најсигурнији метод за све науке и том приликом све науке називали су индуктивнима. Накратко: кад су год говорили против формалне логике, увек су хвалили логику научну или индуктивну. Но требало је већ једанпут представити и потпуну систему таке логике. То су покушали да учине: Хершељ и Уевељ.

Џон Хершељ у својој знаменитој беседи „о изучавању природе“ [1]) потпуно је изложио у чему се састоји тај индуктивни метод. Он доказује да је то, бар за природне науке, јединствени метод, то јест, да се природне науке могу само њиме користовати. Одма затим јавило се замашно дело по својој учености доктора Уевеља: „Философија индуктивних наука“ [2]) у свези са његовом: „Историјом

[1]) Види: „Diccourse onthe study of natural philosophy.“ Инглези јестество знање у опште зову: „natural philosophy.“

[2]) Види: „The philosophy of the inductive sciences, foundet upon theil history“ 1858. год.

Digitized by Google

Па наточи јаковљеве крвце,
Па он пече Јакова нејака.
А кад дође јаковљева мајка,
Ал' говори Мрконићу Пера:
„Ој бога ти, јаковљева мајко,
„Ајде млада јањећева меса!"
Али седе јаковљева мајка,
Д' она једе јањећева меса,
Ал' повика са небеса анђ'о:
„Не јед' меса, јаковљева мајко,
„Није месо од младих јањаца,
„Већ је месо Јакова нејака!"
Па је нуди Мрконићу Перо
Па је нуди, д' она пије вина,
Ал' повика са небеса анђ'о:
„Не пиј вина, јаковљева мајко,
„Није вино, јаковљева мајко,
„Већ је крвца Јакова нејака!"
Али паде јаковљева мајка,
Како паде ту мртва остаде.

У Прву.

НА МРТВОМЕ ЈЕЗЕРУ.

Од Павла Хајза.

I.

(Наставак.)

„Што за тим дође, и ако беше тужно и јадовито, смрт очева, јадни удовички дани сироте мајке, док и њу не повуче дете за собом — једва ме могаше још да потресе. У мени беше тако тамно — шта то чини, што се још једна варничица угасила? Да се то никада не ће моћи прегорети ни заборавити, да је нестало све наде, да још једном постанем весео човек, о томе бејах одмах с почетка тврдо уверен. Могао сам себи и по сто пута говорити, да сам се у најбољој вери преварио, да и сви други моји другови искусе исто тако што у својему животу и да нико није одговоран ни за што друго, до за своју вољу. А зар тим мање та три људска живота тиштаху ми срце и да ли сам се могао икад надати, да себе извиним, па ма ме сви поротници на небу и на земљи помиловали? Добротворима сам мојим одузео њихову једину праву животну радост и смртно сам их преварио у њихову поверењу! Како би икада могао представити људе, који ће моћи свој живот да повере мојим рукама, кад сам најдражи ми живот занемарио!

„Знам, Карло, шта ћеш ми ти на то одговорити. Често си ми пута говорио, да сам сувише мека срца и да нисам за лекара. Сваки, који од нас иште савета и помоћи, нек зна, да смо ми људи, да нисмо „свезнајући, свемогући" богови, па онда, ако може, нека се усуди на то. Онај је најбољи лекар, који најмање меша ту своје чуство и кајање о чему што се не да проме-

Digitized by Google

нити, не убија себи своју делатност и снагу за оно, што још има пред собом. Ја радо признајем, да су то веома здрава начела. Али ја сам болестан, брате мој, и толико знам о болестима, да морам да поставим себи дијагнозу: Моја је неизлечива.

„Када прва несвестица попусти, рекох себи, да сад морам сносити, овако ил' онако, и бар покушати, да као надничар будем од користи, кад сам тако лудо проиграо право мајстора. Одадох се на теорију, скупљао сам, парао, разматрао. Мож' да бих се, да није било оних проживелих дана, могао с отим да задовољим. Сада сам се гадио сваког пипања на међама нашег познања. Вођ, који је изгубио битку, од које је зависила судбина читаве државе, тешко ће још док траје рат добити воље, да у куту какве самотне књижнице изучава тактику и стратеђику.

„Мислио сам, време ће ме излечити, учинити ме бар животним, и ако ће ми живот у напредак морати остати у сенци. Покушао сам, да се у разним путовањима расејем, и при томе научих само, шта је то сасма оклепано опште место, да сва промена појава није у стању, да из жалосне направи веселу игру. Само један пут ми се учини, као да ћу се повратити у живот, који ми је једино мио, у свој позив. Беше то на једноме пароброду, који иђаше из Марсеља у Ђенову. Обала лежаше већ далеко иза нас, кад капетан упрепашћен дође на кров и запита, има ли међу путницима који лекар. Госпа једна се на један мах разболела и вије се у грчевима у својој кабини. Ја сам баш био легао да спавам и предузех себи, да се и невешт чиним целој тој ствари, али се ту зачу тако силно стењање и јецање из кајите да нисам могао да останем миран. Замолим капетана, да ме одведе доле, и доиста ми пође за руком, помоћу неких удобних средстава, што нађох у лађарској лековници, да одлакшам боље болесници. Сада ме она нехтеде више да пушта од себе, говораше ми без престанка у чудноватој смеши из шпањолскога и француског језика и примора ме, да проведем ноћ на малену дивану поред њезине кабине. У томе она на последак и заспи, а и мени се склопише очи, уморене од гледања кроз округло окно на сиње море, по којему се прострла беше танахна месечина. На један мах осетих нешто као ледену руку, да ми пређе преко очију. Ја разрогачих очи, мислећи, да је пена са точкова прснула у нутра. Али ту са страхом спазих тик до себе мртву Јелу, као што је видех у самртничкоме ковчегу, само што је очи разрогачила и мртво их упрла у мене, а бели прст је метула на уста, као да бих хтела рећи: „Не издаји ме, што сам овамо ушуњала.“ За тим се приближи одру моје болеснице и

Digitized by Google

подиже застор од зелене свиле, гледаше неко време на спавачиву и тужно махаше главом, погледав ме озбиљним погледом, као да ми хтеде пребацити, што сам тој непознатој жени помогао, а њу саму пустио, да умре; онда се за један мах шћућури, као да је са свим изнемогла, чело ногу болесничиних на тле, махну ми трипут као „с богом остај," и разли се кроз прозорчић као танахна, бела маглена пруга.

„Од оте ноћи нисам више сео ни уз једну болестничку постељу.

„Ти и сам знаш, Карло, да ја нисам фантаста, да не верујем у хаветиње и исто сам тако као и ти уверен, да је све то само обмана чувила, сабласт мојих рођених раздражених живаца. Али шта то измењује главну ствар? Зар сам за то мање патио, што ми рођена чувила силу учинише? Ко је сам са собом у завади, тај се не може надати никаквоме миру!

„А ко се више не може ни да нада, како ће тај још да живи?

„Постао сам сувишан гост на трпези живота. За то је боље. да се по француски ишуњам из друштва и само теби да још једном стиснем руку. Никога немам, коме бих нуждан био, па ни самоме псету. А само весео и здрав саможи вац нека издржи, да само себи припада и да никога не весели. Опрости ми, драги мој! Знам, да ћеш ме се по кад и кад зажелети, али знам и то, да би волео да ме никада не видиш, него данас или сутра у лудници, где држим у утези монологе!

„Ово писмо постало је готово читава књига; по што је ово последње, што га пишем, може му се мало и кроз прсте прогледати. Ја ћу куверту мирном руком запечатити, јер само оно чиним, што се не може отклонити и што поред тога држим за најпаметније. Овде у самотној рибарској кући мислиће, да сам сулуд Инглез, јер хоћу спрам буктиње у по ноћи да ловим рибу. Но кад се у јутру почне чамац празан да лелуја по води, рећи ће, да сам баш платио за своју лудорију, по што сам застао и нехотице се извратио из чамца. У томе нека и остане за све, који ме познаваху.

„И сада добру ноћ. Признајем, да с неком радозналошћу идем да заспим и надам се, да ћу се у томе поучити у сваку руку. Штета само, што ти разматрања своја не ћу моћи саопштити, као што тако дуго чињасмо са свима својим студијама. И „какви ће нам у спавању снови долазити," желим да доживиш, ако мртав у опште може још што да доживи . . . Иначе ме ништа више не занима. Тестаменат је мој већ од по годи-

Digitized by Google

дана у суду. Теби сам поверио да га извршиш . . . С богом, Карло! Хвала ти лепа на добром и верном пријатељству. И то нека буде последње. Твој Еберхардо.“

Он не прочита још један пут свога писма, него га тури у куверту, запечати га и написа адресу. Онда опет гледаше на поље у помрчину, где се непогода мало по мало стишаваше. Запали за тим цигару и ходаше опет горе доле, гледећи на дугоноге пауке, који трчаху по ниској тавanици. Он их посматраше неко време, шта они све ту чине, кад им по леђима пушташе дим из уста. За тим му поста и то досадно и он без мисли гледаше у бели креч на својим зидовима.

Ту се на један мах зачуше гласи у гостиничкој соби. Он чу кроз врата, како се груб мушки глас, који не беше ни крчмарев ни његова слуге, тужи на неприлична захтевања. Жене, које одмах лелечу и јаочу, кад детешце добије кихавицу, немају нимало срца за сироте коње, који иђаху пуних седам сахата, скоро увек уз брдо, на овој злој непогоди и на најврatоломнијем путу, па да се сад отргну од јасала и да се на ново пет сахата по ноћи шибају, и ако сутра не ће ни дахнути моћи, за то немају оне милосрђа. Али нека му сада с места изброје стотину круна ша, он не ће да буде кожодер и мора своје коње добро да надгледа, а хоће и сам мало да се смири, а не да путем скрха још ногу или руку, или да се утопи у каквој локви.

Бојажљив женски глас, који час по покушаваше да га молбом умекша, умукну сада, јер груба псовка и лупа о сто испрати потоње речи. Крчмар, напрасан као што је, умеша се у разговор, по што даде кочијашу за право и заповеди слузи, да донесе пива из подрума. За тим се за неко време настави разговор међу људима. Кочијаш грђаше дерни пут, који може да науди и коњма и опреми, крчмар пристаде уза њ и запита, за што су управо и узели пут крај мртвога језера. Баш му је кочијаш испричао, како се поштански друм провалио и да се у дужини од двадесет и четири сахата не може по њему возити, а да госпођа није хтела као други путници да причека који дан, него је радије хтела да настави вратоломно путовање по староме друму, само детета ради, које је непрестано стењало и јаокало... када се врата опет отворише и људи на један пут заћуташе. Леп звучан глас женски зачу се, којег пун душе нагласак као да и ове сирове људе припитоми. Бар је кочијаш на поновљену молбу, да се одмах упреже, скоро с неком покорношћу одговорио, да није никако могуће, и наводио је своје разлоге за то без свке псовке. Темељност истих као да је и на саму госпу учи-

Digitized by Google

нила утиска. Она ућута мало, а за тим запита, да ли се икако може добити какав момак, који би уз добру награду довео амо најближег лекара; дете иначе мож' да неће ни преживети ноћи. Док је то говорила, глас јој дркташе тако јако, да и нехотичнога прислушкивала у побочној одаји текну у срце. Он ступи на прозор, не би ли шум кише надгласао потресне речи. Али баш у тај мах раздели се облак над језером, и у ненадној тишини, по што лепо опрани месец провири из облака, морао је још и даље да слуша разговор. Крчмар је узвао у нутра слугу, и питао га је, хоће ли он да узме на себе, да сиђе у малу варошицу, која је лежала три сахата далеко доле у равници, и да дозове овамо окружнога лекара. На том рђавом путу не сме он да се усуди, рече момак, па ма му милостива госпођа шта дала, али и то не би помогло, јер Јоца, ловачки помоћник, баш данас му је рекао, да ће Јоза морати још осам дана чекати, да му се извуче ђуле из бутине, по што је лекар сам болестан; пао је с коња, а у ранара је несигурна рука, јер, као што је познато, страхота љушти ракију... Онда опет наста тишина. За тим се зачу жалосно благи глас госпођин, да ли је икако можно, да се дете однесе на носилима, она ће сама помагати у ношењу, само јој треба неколико поузданих људи, који ће јој пут показивати... То не може бити, рече опет крчмар. Носила немају никаквих, на којима би могли лепо да сместе дете, а не могу ни сви отићи од куће; у осталом ће се још поразговорити са својом женом.

Он баш устаде очевидно нерадо са својега банка, када крчмарица сама улете у нутра и јаучући повика, да дадиља моли лепо милостиву госпођу, да дође, на даље путовање не може се ни помислити, дете јој умире на рукама.

Прислушкивало у побочној соби удали се с прозора. Као неком страном силом нагоњен, неколико корака пође према вратима, онда опет застаде и уздишући махаше главом. Он опет пође да хода горе доле по узаној одаји својој, али при сваком другом кораку застајаваше и прислушкиваше. Цигара му се беше угасила. Механично приступи он свећи, да је опет запали, али једва ју је био прислонио уз пламен, када дахом својим угаси са свим свећу. Сада у помрчини гледаше како се гасе последње искре на стењку и из убаха га мину нека потајна језа. Још један тренутак и мале црвене тачке нестаде. Мож' да и тамо преко треба само један дах, па да животан пламечак утоне у црну ноћ, који много више важи, него овај овде.

— Нек утоне! Каква имамо ми права, да се мешамо у туђе послове? Мож' да, по што би хтели на ново да га подстакне,

Digitized by Google

угасићемо га тим извеснije својим неспретним ручердама. А шта то и чини? Један човек више или мање у животу, који ће сам мож' да још једном зажелети, да се није никад ни родио, који ће мож' да доживети и такав час, где ће исто тако јединоме пријатељу назвати добру ноћ за навек!.....

Опет прислушкиваше и уздржаваше дисање, да се не изгуби ни гласак, који од преко долажаше. Ту му се на један мах учини, као да чује нежан гласић где запомаже, и одмах за тим благи женски глас, који умириваше, онда грозно јецање... за тим мртва тишина.....

Дуже не могаше издржати у својој мрачној самотињи. Није хтео ништа више, него само да види, шта је и како је; учини му се, као да је страшан нечовек, што се сам он у читавој кући завукао у буџак, докле и сами ти сирови људи показиваху учешћа. Нагло отвори врата и пипаше у пустој гостиничкој соби, док не изађе на двор. Врата преко беху само притворена, светлост продираше кроз њих на поље, он јасно чу где дете стење и где га мати теши.

— Ваљало би му теја скухати, рече крчмарица, да се добро изноји. Само кад би га имали!

— Цвеће од зове горе у кутији могло би за невољу послужити, рече крчмар.

Онда опет наступи тишина. Само се чујаше мрмљање и уздисање слушкињино, која клечаше у једноме куту и чаташе један оченаш за другим.

— Метните на њ још перину, рече кочијаш. — Захладило се. Гледајте само како се баца рукама. Зима му је.

Око пећи бављаше се слуга и баш се сагнуо, да тури у ражарену пећ још један паљутак. У тај мах осети на својим плећима чврсту руку, која га задржа. Кад се осврну, стајаше странац за њим.

— Ни трунка да ниште више метали у нутра, заповеди му гласом, који као да је навикнут само на послушност. — Па гледајте само, да одлазите одавде, а и ви, и ви, настави даље, окренув се осталим беспосленим гледаоцима. — Овде је такав зрак, да би се и здрав човек могао у њему да задуши. Јесте ли ме разумели?

Остали се згледаше, само страна госпођа и дадиља не опазише, да се штогод збива у соби. Мати лежаше на коленима пред постељом и обвила руку око својег детета, као да хоће да га одбрани од каквог разбојника. Дадиља стајаше поред ње и чедаше очајавајући на своје негованче и на његове очице што

Digitized by Google

страшљиво звераху и усташца што гораху у грозници, и које је кад и кад тихо стењало. Она се упрепасти сада, као да је вилела саму смрт, када странац дође чело главе детету, па метну руку на врело чеде и слепе очи и узе малу мршаву рученицу, те пипаше било. Крик упрепашћења, што јој се нехотице отe, разбуди и матер из њезина безутешна гледања. Она чудећи се погледа у странца и напрасан зрачак наде лину јој преко ланита.

(Наставиће се.)

ПОГЛЕД

на историски развитак логике.

(Наставак.)

III.

Научна логика.

До сад смо видели како се логика занимала то теоријом мишљења, то теоријом ствари. Кант и његови ученици пробали су да зближе те обе теорије, али у корист мишљења; Хегел и његови ученици пробали су такође да зближе те обе теорије, али у корист ствари. Но и једни и други мало су обраћали пажњу на трећу област испитивања логике, то јест, на теорију знања или науке. После Аристотеља теорија знања дуго није улазила у круг испитивања логике и то је највише сметало успеху те науке. Та практична страна логике подоцкан се почела обраћивати и то највише код Инглеза. С тога говорити о развитку научне логике, значи показати то, што су Инглези привредили тој науци.

Ми смо видели, да је још Аристотељ у „другој аналитици“ представио науку о „методима,“ који воде знању у свакој сфери приступној човеку. Али у његово време није било довољно материјала за таку науку, па за то ни сам Аристотељ није се много осврtao на њу у своме раду, а његови ученици нису ни толико. Специјалисте опет задовољавали се сваки својим методом; а о научним методима у опште или о теорији знања није нико ни мислио. Чак у XIII. веку Француски калуђер Рожер Бакон први обрати пажњу на теорију знања; али га у том, корисном за науку раду, спречи Рим-папа и почне јако гонити за таку „питљивост ума!“ Кад је доцније власт папска над умовима људским ослабила, онда су и науке добиле већи полет,

Digitized by Google

У XVII. веку имењак Франциканског калуђера, инглески канцлер Франциc Бакон почне с већим авторитетом и већим успехом обрађивати ту науку. Он је положио јаке основе теорији знања или науке, а тиме је уједно положио и основе научној логици. Његов „нови органон“ обратио је свеопшту пажњу савременика и често су га називали „новом баконовском логиком.“ У том „органону“ препоручивала се индукција (наведење) као једини пут, који води знању. Тај метод брзо су усвојиле све природне науке и велике проналаске у разноструком изучавању природе приписивали су искључиво ваљаности тога метода. У женијалним проналасцима Њутона видели су такође примену индуктивног метода. Бакон и његова школа сматрали су мишљење као оруђе науке. И тако при свршетку XVIII. века не само у Енглеској, него и у Француској говорило се само о логици наука, коју су против стављали Аристотељевој, или боље рећи, формалној логици.

Но ми рекосмо да се само говорило о научној логици. И доиста таке науке још није било. Бакон и Њутон положили су само темељ, али нису представили потпуну систему научне логике. Лок, Јум и Браун развијали су теорију знања са гледишта психологичког, то јест, на основу психологије, а не логике. Истина они су често, у полемици са заступницима формалне логике, порицали значај силогисма и у опште дедукције (извода) и препоручивали индукцију (наведење) као најбољи и најсигурнији метод за све науке и том приликом све науке називали су индуктивнима. Накратко: кад су год говорили против формалне логике, увек су хвалили логику научну или индуктивну. Но требало је већ једанпут представити и потпуну систему таке логике. То су покушали да учине: Хершељ и Уевељ.

Џон Хершељ у својој знаменитој беседи „о изучавању природе“ [1]) потпуно је изложио у чему се састоји тај индуктивни метод. Он доказује да је то, бар за природне науке, јединствени метод, то јест, да се природне науке могу само њиме користовати. Одма затим јавило се замашно дело по својој учености доктора Уевеља: „Философија индуктивних наука“ [2]) у свези са његовом: „Историјом

[1]) Види: „Diccourse onthe study of natural philosophy.“ Инглези јестество знање у опште зову: „natural philosophy.“

[2]) Види: „The philosophy of the inductive sciences, foundet upon theil history“ 1858. год.

Digitized by Google

индуктивних наука“[3]). Уевељ предузео је огроман посао, да изучи историјски развитак свију метода, и да из њих састави теорију знања у свези са теоријом мишљења и теоријом ствари. Но он је био инглески идеалиста, то јест, што-но наши кажу, хтео је да седне на две столице, да се држи и немачког идеализма и инглеског позитивисма. То га је тако збунило да није могао начисто решити ниједно питање. Његов огроман труд нема много научне вредности за логику; али има велику вредност као материјал за ту науку.

У таком стању била је теорија знања, или индуктивна логика кад се појавила знаменита логика Џона Стуарта Миља. Она је закратко време била четири пута прештампана и сваки пут је автор у нечему поправљао, користујући се примедбама разних специјалиста по тој науци (1). Та логика Миља јесте узор теорије знања, па с тога ћемо ш њоме мало изближе да познамо наше читаоце.

Миљ се много користовао трудом Хершља и Уевеља; али је далеко надмашио и једног и другог. Он није се задовољио ни ограниченим појмом Хершља о теорији знања, која обухвата само природне науке, ни полутанским решењем свију логичких питања Уевеља. Накратко: Миљ је саставио потпуну систему логике, као теорије знања, и у том погледу књига његова стоји данас на врху свега, што је год до сад рађено по том предмету.

Но у тој логици Миља неогледа се само потпуни развитак оних основа теорије знања, које је изнео на видик Бакон, и које су више или мање развијали сви инглески научници, него у његовој логици огледа се и много којешта новога и оригиналнога. Оригиналност Миља, која га одликује од свију његових предходника, састоји се у томе, што је он први доказао једностраност тога, прослављеног у Инглеској, метода индуктивног (наводног). Он је потпуно доказао, да у свима наукама индукција и дедукција иду заједно и једно друго подржавају и допуњавају. „Премда све науке, вели он, теже томе, да у последњим резултатима буду дедуктивне (изведене, умозакључне), опет зато оне никад неће престати бити индуктивне. Међу тим терминима непостоји никаква противположност, као што се обично мислило. Дедукција није противположна индукцији, него опиту“(3).

(Наставиће се.)

---

[3]) Види: History of inductive sciences, 3. vol.

[5]) Примет. Ми имамо код себе само 4-то и последње издање те логике.

[1]) Види: Логику Миља, том I.

Digitized by Google

ПОДЛИСТАК.

Колико је тешка земља.

(Свршетак.)

Али јестаственица нас је научила, те са свим тачно можемо да измеримо земљину привлаку, и то са врло простом направом, са шеталицом (Pendel), што је имамо на нашим сахатима на дувару. Када се шеталица удаљи од правца, у коме на миру стоји, и у коме је најближе земљи, то се онда са извесном брзином поврати опет натраг у тај исти правац. Но по што се већ једном захукала, то не може да застане, него се опет с друге стране удаљи од земље. Али привлачна земљина снага вуче је и опет натраг и пусти је, да још једном опише свој пут, и тако после иде све даље и даље амо тамо са брзином, која би била већа, кад би маса земљина била већа, или би постала мања, кад би маса земљина постала мања. Брзина се шеталице може веома тачно да израчуна, кад се изброји број замаха, што их шеталица направи за дан; по томе се може са свим тачно означити рачуном и привлачна земљина снага.

Свакоме, ко ијоле уме мислити, биће јасно, да се с места може знати, колико је управо земља тешка, чим нам пође за руком, да изнађемо такову направу, којом би се привлачила шеталица и кретала амо тамо, као што је н. пр. каква кугла од неколико цената, којој ћемо примакнути шеталицу.

А тако су збиља и радили, те се тако и нашло, што се желело. Али то не беше баш тако лако и с тога ћемо сада из ближе описати тај занимљиви покушај.

3. Инглески јестаственик Кевендиш први је покушао, да означи тачно привлачну снагу великих маса. Пре свега се био постарао, да уништи дејство привлачне земљине снаге на направу, и то је урадио на овај начин.

На врх усправљене игле поставио је оризонталио (полошке) танку шипчицу од туча, која се могла кретати на десно и на лево, као оно магнет у компасу. Онда је постабио на оба краја од оте тучне шипке две куглице од метала, које су биле једнако тешке, те је тако шипку привлачила земља с обе стране подједнако, па је у век остајала у томе оризонталноме положају, као оно дивчик на вази, кад су тањири једнако оптерећени. Душа вања, тиме није нестало привлачне земљине снаге, ама је била изједначена једнаким тежинама, дакле је за његову справу била без и каква уплива.

За отим је ставио две грдне тешке металне кугле с обе стране шипке тако, да су им куглице на шипци биле по све близу, али се не додириваху. Ту је почела привлачна снага великих кугала да ради и

Digitized by Google

тако је привукла куглице, да су већ скоро уз велике кугле остале на миру. Кад би за тим сматрач лаким додиром покренуо куглице, из њихова мировања, то би их велике кугле поново привукле на траг; али како се оне у своме путу не могоше зауставити, прећоше преко тачке мировања, бише опет на траг привучене и почеше се шетати према великим куглама, као оно шеталица, кад је земља привлачи. Наравски да та привлачна снага бејаше знатно слабија од земљине привлаке, те се с тога та шеталица и кретала сила лакше, него обична шеталица; али то управо и мораде бити тако, и из слабих шета (замаха) или из малог броја шетова у течају једног дана прорачунио је Кевендиш, колико је управо земља тешка.

Но такав покушај има силних тешкоћа, јер кад се кугле или шипка ма и најмање растегну под упливом топлоте, ту онда престаје све и сва, а друго мора се предузети тај покушај и на таком месту, где су ода свију страна на згради једнако тешке масе. Па онда, не сме ни посматрач доћи на близо, да не би произвео привлачења, те тим покварио читав посао. Најзад, не сме ни ваздух наоколо бити узнемирен, да не би сметао шетању, а и то је нужно, да се не само тежина и величина кугле тачно означи, него да и облик кугала буде са свим једнак и да тежишта буду уједно и права средишта куглама.

Да би се отклониле све те тешкоће, требало је грдне брижљивости и неисказана трошка. Јестаственик Рајх у Фрајбергу прегао је био свом снагом, да отклони те тешкоће, и његовим посматрањима и рачунањима имамо захвалити, што сада знамо, да је цела маса земљина скоро пет и по пута тежа, него што би била исто толика кугла од воде и т. д., или да се научније изразимо: Густина је земље скоро пет и по пута већа, него што је густина воде. А по томе долази права тежина земље на четрнајест квадрилијона фуната, и из тога излази, да се земља састоји из све гушће масе, што ближе долазимо средишту, и да по томе не може бити ни на који начин шупља кугла.

То је знатно мерење доцније Инглез Бели (Baily) још са већом брижљивошћу и опширношћу поновио. Последак, до којег је дошао тај испитач, доста се слагаше с бројевима, што су их добили Кевендиш и Рајх. И по његову је рачунању густина земље пет и по нута већа од густине воде, а земља је тешка преко тринајест и по квадрилијона фуната.

Кад помислимо, да до средишта земље има 800 миља, и да се при копању није дошло још ни за једну миљу дубоко, то се морамо дичити испитивањима, која бар од части откривају човечијем духу непроникљиве земљине дубине.

(По немачком.) Вл. Арс.

Digitized by Google

СРПСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ.

У четвртак 23. октобра: „Максим Црнојевић.“ Трагедија у 5 радња. Написао Лаза Костић. За српску позорницу удесио А. Хаџић.

Ова је трагедија штампана још г. 1864. трошком „Матице Српске“, па српска критика још је нигде није споменула. Да видимо, да ли значи то толико као да је само дело незнатно или уједно и то, да је српска критика сиромашна. Писац је предао, у колико је нама познато, своје дело „Матици“ на продају. Матица га пошље на оцену дру Јовану Суботићу, Јовану Ђорђевићу, тадашњем управитељу српског народног позоришта и пок. дру Јовану Андрејевићу. Све те три јованске пресуде штампане су у „Српском Летопису.“ Прва, суботићева, осуђује дело немилице, а остале две исто тако претерују у хвали, као што је прва немилостива у осуди. Према том суочном мишљењу првих сила наше књижевности у тој струци, заиста је чудно досадање туђење праведне критике. Осим тога има још један моменат, који је већ по себи кадар изазвати занимљиву препирку. Писац ове трагедије усудио се увести њоме нов размер у српски драматски стих, а то је јамб, ма да има међу најзнатнијим нашим драмским песницима (н. пр. ако се не варамо, Суботић), који су уверени, да је за српску драму најзгоднији трохеј.

Наш задатак овде није, да се упуштамо у исцрпљиву критику, само ћемо неколиким примедбама одговорити на мало необичније појаве, што нам у тој трагедији на очи изађоше. О карактерима се може ђутуре рећи, да су морски, али то се може изговорити тиме, што им је врзиште приморје. То је вања да узрок и томе, што су Млечићи много морскији, него Црногорци — ближи су мору. Што је морска шкољка или риба обликом својим према дунавској, то је Филета према обичној жени. Анђелија је од истог духовног семена: мисли да везе братовљев лик, а овамо исписује Максима. Ту треба подоста фантазије. Може бити, да је то нужно било с тога, што се Максим после тако преобрази, да се не може познати, ал' и то је свакако „једна морскост“, као што би то и сам песник казао. Највећу снагу своје морске карактеристике потрошио је песник на самог јунака. За голему борбу побратимства и љубави чини нам се, да је одвећ трошна грађа тај Максим са својим сићушним ћудима, са својом млетачком избирачком осетљивошћу а црногорском напраситошћу. Песник као да се упињао, да из побратимства истеше неки српски патос. Та намера му је у осталом прилично осакаћена „удесом за српску позорницу.“ Највећа је заслуга максимова, што је збиља средсреда целе радње.

Многи су знаци, да је ово дело првина младоме писцу. То се види особито по стилу: дугачки монолози и учестани засебни говори у дијало-

Digitized by Google

зима. Дикција би могла имати полета, да није често осебујна, те гдегде као да се сучељава и са празним говором. Ал' надајмо се, да ће зрелије године, ако стварна снага не малакше, подкресати те изданке у костићеве талије.

Каламбуре, кад их се писац баш није могао оканити, боље да је све приделио Млечићима, а Црногорце да је поштедио.

Што има лепших појава у овој трагедији, то је више заслуга сретног избора предмета, него самог обрађивања.

Кад се узме на ум, по каким врлетима мора скакутати глумачка вештина, пратећи сваки покрет завојите карактеристике ове трагедије, онда морамо признати, да је наша позоришна дружина учинила све што може. Него и то је истина, да је ова претстава била много лошија од прве, зимушње, а то понајвише с тога, што је у дуждевићу Ђорђу Ружића заменио Лугумерски, а у Надану Суботића Стефановић. Овај ће се још за Надана и дотерати: значајно лице и нека тежња за студијом помоћи ће му, али Лугумерски за дуждевића тешко.

Телечком се мора посведочити, да се особитом вољом дао на студију пречагасте особине максимове. И он је био вољнији зимус него сада. Као да се понајмање може наћи у оним висинама страсти, где се ваља чувати, да не пређе или у преочајну скрушеност или у беснило. То се могло опазити у првој појави с матером, где је овај пут одмах почео с највишим тоном, а нешто мало и у сликарници. И овде важи за Телечког што и свугде, да оне делове својих улога, у којима му ваља показати размишљавање, много вољније и поузданије израђује, него оне, који траже осећаја. За то је и у Максиму скупио сав свој вештачки мах у монологзима, које је местимице дивно извео, као онај у трећој радњи: „ И дође час, и дође суђен час!“ Мање је сретан био у дијалозима, којих успех до душе, не стоји опет само до њега. Једну страну своје улоге као да је са свим занемарио: страну милости, светлости, драматски присој. У њему само видесмо облачине, муње и громове, — сунчана зрака нигде. И то сад још мање него зимус. Не би шкодило, да се у том правцу боље привикава.

Анђелића смо први пут гледали у већој улози. Господар Црне Горе могао је бити задовољан с таким претставником: његов угледан стас, његов јечни глас, његово округло кретање и одмерено понашање доликовало је ивином господству како на углађеном патосу дуждевог двора, тако и у збору јуначком. Само у оној појави кад позна сина као да је зимус Маринковић био топлији. У последњој радњи малаксао је пажњом.

Зорићев је дужде више смотрен државник него господин. Тај му још не достаје, да буде изокружена појава. Само мало мање понудљивости и жестине у првој радњи, па би се то лако постигло.

Милош по себи није прилика за глумачко одликовање. Према томе

Digitized by Google

можемо бити задовољни с игром недељковићевом. Последња радња била му је најсретнија и као да се тек ту са свим разгрејао.

Ружићка не сећамо се да нам је икада изнела толико срца и гласом, и лицем, и очима и кретањем, колико сада у Јевросими. У лудилу је заносила. Само така игра могла је накнадити гледаоцима, што су после смрти јунакове морали гледати још једну појаву.

Софија Максимовићка дала нам је прилику, да се уверимо, да је много боља глумица него што је певачица. Није била ни при вољи ни при гласу, ал' се ипак могло и овом приликом опазити, да је од зимус напредовала: све поузданије ступа по танким лествама осећаја, све више пречага хвата.

Филета ипште свакојако замашнију особу и по појави и по грлу него што је Маринковићка. Поред све марљиве студије није се могло сакрити, да јој та улога не годи. Ми би рекли, да би ова глумица по својој особини и склоности боље доликовала Јевросими, а Ружићка би у Филети тек показала шта ваља. Маринковићка је у последњој појави задовољавала.

Сви други претстављачи нису ни у чему кварили хармоније. Улоге су се у опште добро знале. Само певање масака могло је бити складније и разговетније. *ov.*

У суботу 25. октобра први пут: „Виконт Леторијер." Шаљива игра у 3 радње од Бејара и Димановара. Превео С. Д. К.

С опроштењем — Виконт Леторијер, само што би при спомену готово свакога лица ове шаљиве игре морали додати бар још по једно „с опроштењем!" Виконт Леторијер, (Драгиња Ружићка), млад племић, који има велику парницу, а нема ни мало новаца, но у место новца има много које шта, што у шаљивој игри више вреди: има младост, лепоту, веселост, досетљивост и умиљатост; и тим својим капиталом, управо само каматама од њега, подмити он све своје судије и добије парницу, Путови, до душе, нису најчистији, којима он свој новац промеће, ал' руке, за које је опредељен, још су прљавије. Према ономе добу „сладострастија" у француској повесници, кад се ни Молијер није стидио написати оног свог „Жоржа Дандена", не може се замерити историјској вероватности ни једнога лица ове шаљиве игре, која је моралом далеко изнад „Жоржа Дандена." Само што се у Леторијеру култус лепоте и природени, најличнији, више телесни него духовни особина тако далеко тера, да се напослетку не може уздржати од ругања случајним телесним манама. То може бити по француски сасвим лепо, а нешто мало мирише и на стару класичност, на Омира, ал' за српско срце није — далеко му лепа кућа; а са том околином, са тим последицама тешко да би била та естетика и за саме омирове слушаоце. Поступање Одисијево са сакатим Терзитом, ком је телесна ругоба само кутија за још већу ругобу душевну, долази нам чисто милостиво, према гнусном ругању раскалашнога викончета случајној телесној

Digitized by Google

мани вероникине ћерке. По нашим приликама има само три лица у овом комаду, које ће га још неко време одржати на позорници: Барон Хижон, у осталом стереотипна личност у француској комедији, сенатор Деспержер и, особито после жалосно-смешни догађаја у Боци Которској, — маршал Субис, тај француски Луеперг, Бенедек, који ли.

Глумачки венац овог вечера деле Ружићка и Ружић. Ружићка је сву окретност своје живе игре покренула, да нам прикаже детињасти несташлук неодољивог виконтића. Живости је било и сувише: при загрљајима није нужно заукавати се.

Ружић је означио црте надувеног несмелице барона Хижона својом обичном лакоћу; но ми му не би замерили да је још мало мање цупкао.

Недељковића смо први пут гледали у карактерној улози као што је Деспержер. У првој половини, под маском сенаторском, био се добро упутио, ал' кад скиде маску, изађе испод ње, у место старог проливеног намештаја и подмукла грешника — Недељковић. Но ипак неће шкодити, ако се у тој струци још који пут покуша.

Јеца Поповићева показала је у кројачици Женовеви, да живо напредује. Њено све одрешеније, све слободније кретање, њено грло, које је за ту струку згодно, а још ће моћи бити и згодније, уз добро па изуст научену улогу, даде нам појаву, с којом смо се задовољили.

И Драга Новићева била је са Вероником у свом елементу заметрјевши косируша — у колико она у опште може бити у каквом елементу на позорници. λ.

У понедељак 27. октобра: „Доктор Робен.“ Шаљива игра у 1 радњи. Написао Премарој. За српску позорницу прерадио Ј. Ђорђевић. За тим: „Лек од пуница.“ Шаљива игра у 1 радњи. По шпанском од Дон Манујела Хуана Дијана прерадио Лауш краљ баварски. С немачког прево Јов. Ђорђевић.

Ова смеса има смисла; и као да је поуздана изборност вештог преваћача и прерадника баш на то смерала, да се ове досетке сваки пут заједно предају. Макстура би се могла произвести сасвим по рецепту, тако је приповетка проста, тако је досљедна мотивација. Терапија је једна ната, само је обратна, а то не само да не квари, него још допуњује лепу симетрију: Доктор Робен је пилула, што лечи од љубави а лек од пуница течност која лечи од сметње љубави. Доктор Робен или: лек од љубави. Лек од пуница или: доктор љубав.

У Робену има једна млада девојчица, полетарка осећаја, која се занела за глумцем Гериком, видев га у образу шекеспировог Ромеа; но она је заручница гериковог пријатеља Артура. Герик, чим чује за болест девојчета, науми излечити је. Ослонив се на своју глумачку вештину изађе пред њу у мрским облицима старог педанта и пијанице. У старом педанту, доктору Робену, занесен и сам заносом девојке, не може издр-

Digitized by Google

жати маске, те изађе испод ње прави Герик, Ромео. Но наскоро се разабере, уђе у пијанца, те тим ладним пљуском после жеге своје ромеовске декламације излечи сасвим лепу болесницу.

Ружић се није толико бавио, око Робена колико око Герика, а највише око Ромеа; и тим је допунио оно што лане Телечком није достајало.

С. Максимовићка је задовољавала, тако, да ми, који смо лане слушали у тој улози М. Гргурову, нисмо осетили да смо у штети.

У „леку од пуница“ видимо како се један млад брачник опрости сметње своје брачне среће. Па још чиме? Брачном срећом! Опрости се од обе своје пунице удавши обадве.

Тешко да је игде у наши позоришни дружина она вештачка заједница, онај ансамбл, тако згодно удешен, као у „леку од пуница“. Недељковић није скоро био тако окретан, чисто би рекли да је био љубазан. Недељковићка беше прилично гипка. Маринковићка је у нечем надмашила Рашићку, која је иначе у тој улози изредна: била је смернија у нацрту, те се сачувала од карикатуре. Зорићев Дон Клето одржао би се и пред много већим избирачима, него што су наши гледаоци. Да не дуљимо вездан, мислимо да ћемо своје признање најзгодније исказати изјавом, да је најслабији био — Ружић (да боме осим Новићеве, која је била обична). Цела појава његова, особито пак приповетка о артишоци, била је одвећ напрасита, чисто суклатаста; то није ни мало шпаноки. λ.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

* С. М. Милојевић, секретар суда у Београду, позива на уписивање на књигу: „Обичаји Велико-Руса у 16. и 17. веку“ од Н. И. Костомарова“ коју је он превео. Ово је први део од оте књиге и он је већ изашао у „Србији“ а из ње је препечатан и сада се као књига издаје. Преводиоцу је намера да српски свет упозна са нашом браћом по словенству — Великорусима. Дело стоји 6 гр. чарш. или 80 кр. а. в. Изнеће 10 ситно печатаних табака. Рок је уписивању до 10. децембра о. г. Новци се полажу напред а скупљачима се даје једанаеста књига на дар.

* Андрија Станковић, званичник у пензији у Београду, позива на претплату на дело: „Црквенска историја Јевсевија Памфила.“ Ово је дело писано на грчком језику у 4. веку по Христу а на српски га је превео владика Гаврило. Дело ће изаћи у 10 књига. Прва књига изаћи ће по новој години и стајаће за Србију један цванцик а за Аустрију 40 новчића. На 8 уписника даје се скупљачу једна књига на дар. Рок претплати траје до половине децембра о. г.

ПОПРАВКА: У прошлом броју треба на стр. 758. у 18. реду одозго да стоји августа у место септембра.

Digitized by Google

БИБЛИЈОГРАФИЈА.*)

Српске књиге.

СМРТ ВУКАШИНА КРАЉА. Драма у пет радњи. Написао М. Живојиновић. Издала књижара Велимира Валожића. У Београду, штампарија Николе Стефановића 1869. На 8-ни, 95 и 8 стр. уписника.

Чини шесту књигу В. Валожића „Забавне читаонице.“ Дело је несрче писчево.

НАСТАВЉЕЊЕ ЗА ТЕЛЕГРАФСКЕ ШТАЦИЈЕ (у Београду у државној штампарији 1869). На 4-ни, 47 стр.

Државно издање.

ПЕСМЕ ИЗ ТРАГЕДИЈЕ СМРТ СРБСКОГА КНЯЗА МИЯИЛА ОБРЕНОВИЋА III. спеване од А. Николића, мелодије од Ј. Шлезингера, а за гласовир приредио С. Кох.-Кухач. Ово дело добило је награду из књижевнога фонда г. Илије Коларца. Каменотискарна правит. у Београду На 4-ни, 8 л.

Штампано је с једне стране ћирилицом а с друге латиницом.

ЗЕМЉОВИД ЕВРОПЕ ЗА СРПСКЕ ШКОЛЕ. Дужина 58, а ширина 48 палаца, литографисан с бојама. У државној литографији у Београду.

По Сидову, штампано под редакцијом г. М. Миловука. Посао која се може препоручити свакој школи. Цена 6 фор. без трошка преносног.

ВОЂ К ФИЗИКАЛНОМ ЗЕМЉОВИДУ ЕВРОПЕ. (У Београду у држ. штампарији.) 1869.

---

*) Да би ова библијографија што потпунија могла бити, умољавамо лепо све издаватеље и списатеље наше, да би нам љубав имали послати од сваке књиге, коју на свет издаду, по један примерак, или бар потпун и веран наслов сваке књиге. У.

САДРЖАЈ.

Особењак. Уломак из романа: „Шта да се ради?“ Н. Чернишевског. (Свршетак.) — Српске народне песме из збирке Б. У. М. — На мртвоме језеру. Од Павла Хајза. I. (Наставак.) — Поглед на историјски развитак логике. (Наставак.) — Подлистак: Колика је тешка земља. — Српско народно позориште: „Максим Црнојевић.“ „Виконт Леторијер.“ „Доктор Робен.“ „Лек од пуница.“ — Књижевне белешке. — Библијографија.

Издаје: Матица Српска. Уређује: А. Хаџић.

Платонова штампарија у Новоме Саду 1869.

Digitized by Google

Број 34. У НОВОМЕ САДУ 10. ДЕЦЕМБРА 1869. Год. IV.

МАТИЦА.

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

ИЗЛАЗИ:
десетог, двадесетог и последњега дана сваког месеца на табаку и по.

ПРЕТПЛАТНА ЦЕНА:
на год. 4. ф., на по год. 2. ф. на три мес. 1. ф. Рукописи се не враћају.

СРБОМРСЦУ.

Тко гођ својој слепој страсти двори,
Када мисли, пише и говори,
Да Хрвати Србљем нису браћа,
Том је обће презирање плаћа;
Јербо мрзост и неслогу буди,
А не оно, што здрав разум жуди.

Кој' но сјеме неувело сије,
По цвјетнику људске хармоније,
Да свак' зрелом жетвом божјег злата,
Кити стожер пун до сва три ката,
С' врх кога нам слава поносита,
Тробојница значајно честита.

Да нас већ незову тужни гласи,
Шокци богци, власи сиромаси,
Нег' весели као на пиру званци,
Да смо мајке Славије близанци,
Дакле браћа, љубезници, знанци,
Највећега рода и племена,
Без уштрба вјере и имена.

Насљедници славни' прадједова,
И њиови' храбри' витезова',
Код свакога боја и мегдана,
Кано и уз Јелачића бана,
Кад стигосмо спас Аустрије главни,
Те стекосмо устав равноправни.

С тога је и сабор загребачки,
Док бијаше непосредно пашки,
Одлучио стално, једногласно,
Мудро, право, досљедно и јасно,
Да су Срби као и Хрвати,
Свуд једнако као браћа признати.

Канимо се дакле раздорице,
Коју цигли нацрт кирилице,
Горе негол' три у око боде;
Те пренимо троми сан слободе,
И зорицу, која сунце рађа,
Штоно колу под липом угађа,
У ком пјесмам рачи и нагађа,
Сбор хрватско-српске задружбине,
Освјест југославјанске родбине.

На Рјеци, на дан светог Димитрије 1869.

Ник. Боројевић.

Digitized by Google

НА МРТВОМЕ ЈЕЗЕРУ.

Од Павла Хајза.

I.

(Наставак.)

— Милостива госпођо, рече странац: — можете ли имати вере у са свим непознатоме човеку, који вам до душе не може за извесно обећати, да ће вам дете спасти, но који од прилике зна, шта оно мало науке приписује, да се ради у тако прилици?

Она још не могаше да му одговори. Изненадна помоћ у највећој нужди савлада јој душу.

— Узмите, рече он, извадив карту из свога карамана: — име моје не ћете знати, али назив, који је пред њиме наштампан, рећи ће вам, да су ми се и други већ поверавали. Да ли су у томе чинили добро или не, не спада овамо.

Млада жена остаде на коленима пред постељом, али руку, што је не беше прислонила под детињу главу, пружи странцу и рече му: — Чини ми се, као да вас је сам бог послао, који се смиловао на мене. Имам вере у вама.

— Онда одмах гледајте, да се донесе у нутра крчаг хладне бунарске воде и дрвена када, за остало ћу се већ ја сам побринути.

Он отвори брзо оба ниска прозора, скиде са детета перину и простре по њиме само велику махраму као покривач; онда узове опет у нутра слугу, који је са осталима стајао на дворишту и гунђајући чекао, да види, шта ће бити на послетку од тог немољеног наметања. Он га запита, е да ли се може где на близу наћи леда или снега. — Има на једном месту, одговори момак мумлајући, али ту мора човек ићи по сахата кроз шуму, док не дође до једне пећине, где се лед никад не крави, јер ни лети ни зими не засијне ту сунце. У јутру може отићи да види, хоће л' што бити.

— Разумите ме добро, рече лекар: — ево овде два талира. Сад је пола десет. Непогода се утишала, месец дивно сија. Ко ми до пола једанајест донесе снега или леда, тај је заслужио ова два талира. Сутра у јутру може ми донети и читав брег леда, па му нећу дати ни пребијене паре.

— Добро, добро, рече слуга засмејав се и изиде на поље. Међу тим донесе дадиља воду и празну дрвену каду. Без даљег питања, подиже странац дете из постеље, свуче са њега

Digitized by Google

брзо халине и даде матери да га држи, а он га свега изапра хладном леденом водом. Он га избриса исто тако брзо, однесе га опет у постељу и обви му око зажарене главе мокар рубац. Дете, које је мало час пиштало и као црв се превијало у његовим рукама, као да осећаше благодет те окрепе. Оно престаде на све стране зверати очима, гледаше мирно и као зачуђено у матер и склопи онда очи с тешким уздахом.

— Умире! повиче дадиља гласно и удари у плач. — Одмах сам мислила, хладна вода, па уз то још крај отворених прозора . . . о госпођо, што допустисте то?

— Ни речи више, заповеди јој странац: — или ћете се с места вући на поље! Надам се, милостива госпођо, настави даље блажим гласом: — ви не изгледате од мене никаква чуда. Борба, што је имамо да прекужимо, не решава се у једној јединој ноћи. Дете има јаку врућицу и ми се морамо једино бринути о томе, да се мозга не дотакне. Али немојте да вас сваки нов знак баци у бригу и очај. У колико могу судити, нема никаквих околности, које би отештавале бољу. Вид'те, опет отвара очи. Природа осећа да јој се притиче у помоћ. Колико има детету година?

— Неколико недеља преко седам.

— Лепо дете! Па како је дивно развијено! Могу већ мислити, како сте патили!

Сузе ударише матери на очи. Она притиште лице на малу врелу ручицу, која лежаше на тамној махрами, и сав страх од последњих тешких часова изли се благотворно у силно јецање.

Најзад се подиже и клону, с благодарним погледом на столицу, што ју је он примакао постељи. И он узе столицу и седе чело ногу детињих, упрев поглед с мирном озбиљношћу на малу девојчицу. Они ћутаху, а дадиља, која се стињаше своје непромишљене ватре, иђаше свако пет минута овамо онамо, да донесе други мокар облог. На пољу се све већ утишало, и последњих облачака не стаде с неба, месец се пришуњао кроз прозор и светљаше над сићушном, бледом руком мајчином, која непрестано миловаше ручицу свога чеда. Чујаше се шум малих поточића, што постадоше од кише и једнозвучно капљање са стреха, а на траг у коњушници тимарио је кочијаш своје коње и звиждукао песмицу неку.

Из небуха подиже се дете на својим узглављима, погледа на странца с разрогаченим очим и запита: — Је ли то отац? Зар он није мртав? Мати, ја бих га пољубила. Је л' те, он ми је донео штогод! — пусти ме на његово крило . . . где је Со-

Digitized by Google

фија?... Ох, моја глава! Нека ми отац држи главу — ја сам жедна!

С отим паде лепа плава главица опет на узглавља и дете од бола заклопи очи. Еберхардо устане и принесе чашу свеже воде усташцима детињим.

— Хвала оче! рече дете.

За тим поста опет мирније и само из штрецања у полу затворених угасито црвених усана могаше се опазити, да пати.

— Морам вам разјаснити, рече мати и окрете се ћутљивоме лекару, који је опет сео на своје место: — како ми сирото дете делази на такве фантазије. На жалост морам сама себе да кривим, да сам дала повода томе страховитоме потресу. Отац моме миломе детету био је аустријски официр. Неколико месеца по што смо се узели мораде поћи у талијански рат. Онда ми дође из Солферина вест, да је пао међ првим жртвама крвавога дана. Од ото ми је доба била у век најмилија жеља, да одем тамо, па и ако ни умка не казује место, где ми се драги муж смирио по кратком живовању на земљи, оно бар да усишем у себе ваздух, у којем му срце престаде куцати. И ћерка ми желаше то, што је више расла и што је боље могла да схвати, што јој причах о смрти очевој. Но ту се по штогод у век десило, што ме је задржало: а уз то сам још дала се у бригу, да не ће како детету, које је у век имало врелу примниву и меко срце, шкодити то путовање. И сад одиста морам тешко да откајавам, што попустих чежњи својој. Да сте само видели, господине докторе, како пажљиво слушаше сваку реч, што јој по извештају стара инвалида преводих тамо на разбојишту, како ме питаше, с горећивим образима и светлећивим очима... то је било сувише за њене године. Сва је дрктала, кад је доведох кући, сирота ћерка моја, и одмах те ноћи тужаше се на главобољу и ни по сахата да је спавала. Но о оцу не говораше више ни речце, до сада, где јој се учини, као да јој седи крај постеље. Мож' да бих боље чинила, да сам онда остала где сам. Али ја се бојах од талијанских лекара и нисам ни мислила, да је зло тако велико. У властитим колима, мишљах у себи — јер чим смо оставили жељезницу, узела сам за себе поштанска кола — моћи ћу своме сиротом чеду наместити као постељицу, а време је и онако било благо и она је сама желела да пођемо кући. Ту нас баш на најгорем месту изненади непогода, и ми слависмо бога, што само дођосмо до ове куће. Но шта би овде било од нас, да нам ви не притекосте у помоћ!

Digitized by Google

Она се окрете на страну од лекара, који је као стена ћутао, да обрише сузе од очију. Онда опет сеђаху једно према другом, ни једно не проговорив ни речи. Он је рад био да је замоли, нека непрестано говори. Беше нешто у њезину гласу, што му је необично годило, као да она ставља нежну, хладну руку на његову грозничаву душу. Но он виде, како се она опет бави само с дететом, а он сам није имао ништа да јој рече. Он је посматраше сада при слабачкој светлости од свеће и месеца, а чело и очи, које гледаху племенито, жалосно и благо, живо га сетише његове помајке, која га је не један пут посматрала са тако нежном брижљивошћу. Тело јој беше пуно и витко, сваки покрет главе на лепом врату пун дражи. Густа угасито плава коса немарно јој се спушташе на рамена; све на њој показиваше навике богата, изображењем и укусом оплемењена живота, чији украс и драж на једном изгубише сву цену, на спрам великога зла, у коме јој беше најмилија драгоценост.

Врата се сада пажљиво отворише и слуга унесе у нутра велик кабао пун леда, бришући себи зној са чела. Он показа ликујући на свој џепни сахат, на коме беше још десет минута до одређена времена, спусти ваљано заслужену награду у своју кожну кесу и запита, сада са свим услужан, хоће ли га још што требати. — Нек он иде само да спава, одговори му лекар. За тим направи сам из навоштена платна, што га је искинуо из поставе своје путне торбе, кесу за ледене облоге и показа дадиљи, како ће их метати на чело.

— Не, рече мати: — ти ћеш сада лећи, Јозефино, има већ тридесет и шест сахата, како ниси ни ока свела.

— А зар је милостива госпођа спавала? одговори слушкиња. — Мени није тако нужно, као вама. Ја сам бар јела.

— Чини само, што ти велим, рече опет мати. — Ја знам, и кад бих хтела, не би могла спавати. Сутра у јутру може бити, ако само ноћ прође мирније.

— Допустите ми, да вам опипам било! рече сада лекар. — Одмах за тим, не рекав ни речи, изиде из собе. Обе женске погледаше изненађене за њим, а слушкиња, жена већ у годинама и гојазна, с округлим, богињавим лицем и добродушним црним очима, употреби ту прилику, да исто тако одушевљено пева хвалу непознатоме помагачу, као што је отојич против њега говорила.

— Тако је чудноват, рече она: — да би човек чисто помислио, е сам није доста здрав, али из очију му просијава добро срце, па како се свега прихвата и како нашем детету држи

Digitized by Google

главицу, као да је за читав свој век био само дадиља, а при том је још и красан господин и мора да није у годинама, а који пут опет, кад тако замишљен седи, мислио би човек, да се није никад у своме веку смејао, и онда затвори очи, као да га нешто пробада у прсима, а није рад само да ко то опази.

Међу тим се врати и лекар, носећи у рукама грдну чашу с млеком и пружи је госпођи, али тако, као што се детету лек пружа.

— Пијте милостива госпођо, рече јој: — сад је баш намужено и добро ће вам чинити. Јер ви свакојако требате окрепе за своју задаћу, а што боље немамо овде у кући при руци. Добро би било, кад би и дете мало пило, ма најмање. Подајте му чашу и говорте му. Вид'те да иде. Морамо гледати да на сваки начин оживимо снагу детињу, да би могла одбити сваку нову буру. А сада ме послушајте, па прилегните тамо на постељу. Ја не ћу спавати, а и жена може још који сахат поседети. Кад прође по ноћи, ја ћу вас већ пробудити; онда нек спава дадиља. Не, рече он скоро заповедно, кад се она хтеде да извињава; — ви ћете ме послушати, или ја морам мислити, да вам није збиља с поверењем, што ми га указујете.

Она приступи још један пут постељи, на којој сада дете као да спаваше, по што му ледени облози утишаше мало ватру. Она се наже над нежним лицем и пољуби очи, које мирно склопљене беху.

— Ја вас слушам, рече за тим, и слаб осмех прелете јој преко усана. — Ви ћете обећати, да ћете ме пробудити, чим буде горе.

Он јој стиште руку и заузе њено место крај постеље, а слушкиња помагаше њојзи, да легне у другу постељу остраг у ћошку по што је најпре читав брег од узглавља уклоњен на страну.

После четврт сахата врати се дадиља на прстима, саже се према лекару, ухвати га, пре но што је могао на пут стати, за руку, притиште је на своје усне и прошапута: — Хвала богу, она спава! Ах, господине докторе, ви чините чуда! Има већ четир ноћи, како милостива госпођа није ни тренула. Прво туга и узбуна, док не дођосмо до проклетог бојишта, а онда наше дете! — Кад бих вам само хтела рећи, какав је анђео моја госпођа . . .

— Други пут! прекиде је он у речи. — Сад немате ништа друго чинити, него да и ви легнете и да дотле не устајете, докле вам ја не кажем. Ви сте сад сувишни, а сутра ваља

Digitized by Google

опет да гледате свој посао. Узглавља и покривача има доста. Прострите себи поред пећи, па лаку вам ноћ. Ни речи, јесте л' чули? Хоћете зар да пробудите госпођу празним разговорима?

Добра жена погледа га бојазно и покорно, намести себи постељу и после неколико тренутака могло се по дубокоме дисању познати, да је и она заспала после трудних последњих дана.

На скоро за тим заће и месец за облаке и само слаб одсјај са звезданог неба сијаше на оном комаду језера, што га иноkосни стражар на болничкој постељи могаше да прегледа кроз прозор. Истом сад осети да је гладан и жедан и испи остатак млека из чаше, што још стајаше на столу. Кад је метну опет на сто, учини му се, као да се госпођа на својој постељи вије у грчевима, и приближи јој се пажљиво на прстима. Она у сну прећу страшљиво обема рукама по очима, као да би хтела да утре сузе, али спаваше и даље и руке клонуше опет доле. Он гледаше дуго нетренимице у то лепо лице, у којему се огледаху снови као облачне сенке у тихоме језеру, боља... страх... нада! Сада се смешаше и када се помакоше нежне усне, појавише се два реда бисерних зуба. Одмах за тим намршти се чело, обрве се навукоше, она подиже обе руке и склопи их чврсто; он опази сада на њезиној руци два венчана прстена и размишљаше о томе, да ли је други оца детињег, или је кога другог, који сад има права на ту руку. Али стењање детиње не допусти му, да и даље мисли. Он намести само покривач, који је у пола спао био, и увије у њега и мале ноге њезине, на којима још беху ципеле; онда оде опет на свој посао, да обнови лед, који се већ после четврт сахата откравио, и да по кад и кад неколиким капљицама воде ублажи ватру врелих устанца.

Кад наста по ноћи, подиже се јак ветар над језером, и младога лекара подиђе језа, јер прозори стајаху широм отворени. Узме некакав огртач, што га нађе међ пртљагом, и увије се у њ. Беше то дугачак, мек, свилом постављен бурнус, и навуче кукуљицу преко главе. Неки необичан мирис као од љубичице распростр се око њега, свила му меко пристаде уз образе, и неописано му добро беше у томе туђем оделу. Но ма да је често пута по пет минута затварао очи и онда пред очима својима виђао необичан комешај разних слика, опет никако није имао сна.

На једаред разрогачи очи, скочи на ноге са столице, дркћући као прут, гледаше кроз прозор на језеро. По сред мрачне воде лелујаше се нешто бело, као каква умотана особа, која тихо корача и која се упутила управо у кућу. Месец је у тај мах

Digitized by Google

опет се појавио и осветлио залутали прамен магле, који се отиснуо од брегова и сада инокосан блудио по језеру. Кад дође на спрам ветрине, која дуваше из кланца, расплину се и површина постаде опет чиста. Али још једнако стајаше једини, који је гледао ту ваздушну утвару, и управио очи на оно место, на коме је нестаде. По челу га обли зној, дисаше испрекидано, очи, које беху изашле из својих шупљина, непомично гледаху на оно место као да су за њ привезане, као да ће тамо сваки час опет искрснути она појава. Ту на један мах ухвати мала врела ручица његову као лед хладну руку. „Јеси л' ти код мене, оче?“ повиче мала девојчица и управи се у постељи. Мршаве се ручице подигоше да га загрле, и пре но што је он могао да дође к себи, дете се већ привило чврсто уза њ и притисло своје зажарено лишце на његово раме. „Оче,“ повиче оно, „не одлази више, иначе ће мати опет плакати, а ја ћу умрети!“

За час га напусти сва она отојичашња мора. Он притиште вито, мало дете чврсто уза се, као да му оно ваља да буде обрана противу непријатељских сила. Тако га држаше неко време у рукама и осећаше, докле га дете миловаше, како му крв опет правилније поче тећи. Он пољуби мало лишце и рече, милујући влажне витице: „Како ти је име, дете моје?“

Дете погледа изненађено на њ.

— Ти си ми отац, рече оно: — па не знаш, како је име милој ти Фрањици? Ах, знам ја добро, тебе су убили, па си онда заборавио на мене. Је л' те здраво болело?

— Сутра ћу ти приповедати, рече он и пусти је опет на постељу. — Сада морамо бити мирни, да се мати не пробуди.

Дете га послуша и леже опет лепо и затвори очи, али не пушташе руке свога верног стражара и гледаше га кад и кад са свим будним, необично удивљеним погледом. И он гледаше нетремице у то невино лишце, као да се боји од утвара, које ће ако се осврне, на ново искрснути пред њиме.

Тако до јутра не склопи ока. Када на голо стење над језером паде први сунчев зрачак, постаде у кући све живо. Слуга се једном дошуња босоног преко дворишта, провири пажљиво кроз врата, и показујући на скоро испражњени дрвени кабао, запита, треба ли још леда да донесе. По што му лекар немо махну главом, нестаде га. Онда опет дође крчмарица, исто тако пажљиво, и рече, по што јој Еберхардо махну да одлази, да је спремна за сваку помоћ. Дарежљивост странчева учинила је преко ноћ утиска код свију укућана. Само кочијаш, који још није ђор од синоћ са свим испавао, лупаше са својим тешким

Digitized by Google

потковањим чизмама гунђајући и псујући по дворишту, да се госпођа још у полу снивајући промигољи и запита, да ли је већ време да одлазе. „Још не!“ одговори Ебернардо. „Проспавајте још један сахат.“ Он оде онда нагло на сусрет викачу, да га задржи, да не улази у болесничку собу.

Кад после неколико тренутака уђе опет у нутра, нађе матер, где седи крај детиње постеље.

— За што сте још сад устали? запита он прекорно.

— Још сад? одговори она. — Ви хоћете непрестано да ме постиђујете. На жалост, пошло вам је за руком, да ме обмахнете и да читаву ноћ ту преседите у место мене. За што је нисте бар са мном поделили?

— За то, што мени није ни из далека било тако нужно спавање, као вама. А није било никаква посла, што га не би могао ко сам обавити. Охрабрите се, милостива госпођо. Са овом ноћи можемо бити задовољни.

— Дакле је опасност прешла? Ох, боже!

— Не смем вас оставити у тој вери, одговори он. — Јер ви ми се обећасте, да ћете имати вере у мени, а то може бити, ако вам само истину речем. Али уз то верујте, да је све тако добро, како само може бити у овој стадији болести. А и сви овде у кући су добри људи и биће нам у свако доба на руци.

Зрак радости прелете преко њена бледа лица.

— Шта велите? Ох, пријатељу....

Она му пружи руку и очи јој се овлажише.

Он се наже над њену руку, да је притисне на своје усне, у истини пак, да сакрије своју узбуђеност.

— Зар сте ми се ви за то поверили, рече он: — да вас оставим, пре но што вам је дете ван опасности? И штедите само своју захвалу, или бригу, да то стаје мене жртве. Највећу већ сам вам принео. Што сада долази, сама је олакшица.

Она га питајући погледа.

— Ви имате и дужности спрам других, рече она: — од којих вас ја задржавам.

— Немам, одговори он потмуло. Има томе година дана, од како сам беспослен човек и без станка. Ја сам из неког узрока, који ће вама бити са свим равнодушан, задао себи реч, да никад више практично не делам. Ту сам реч синоћ прекршио, вама за љубав. Ако ме и даље хоћете трпети овде, помозите ми само да се из кајања извучем, и ми ћемо моћи бити једно другоме од користи.

Digitized by Google

После мале починке, по што је опипао било детиње, настави даље: — Она спава сада. Ако би сте сада хтели да пишете писмо својима, можете то чинити са свим мирном душом. Кочијаш, који би могао међу тим презати, однео би га до најближе поштанске станице.

— Ја немам никога, који би се бринуо, што тако дуго остајем, одговори она и поцрвене лако. — Ми живимо са свим за себе...

— Никога? понови он изненађен и очи му нехотице падоше на руку с двама прстенима.

Она опази то и с места га разумеде. — Овај други прстен, рече са свим отворено: — не значи други брак. То је прстен мојег мужа, који је он, кад је видео да ће скоро умрети, скинуо с прста и предао га једноме своме другу, да га пошље мени на траг. Од ото доба све сам одбила, што би ме могло навести, да променим своју судбину, и удаљила сам се шта више и од породице мојега покојног мужа, јер некакав њихов рођак мислио је, да има нека права на моју руку. Ја сам се заверила, да живим само за своје успомене и за дете своје, а тај ми је завет свет.

Дадиља се пробуди сада, подиже се тромо, но на скоро оживну, кад опази госпођу и лекара и пожури се живо уверавајући, да јој је г. доктор строго наложио, да спава — да сада с отим ревносније опет свој посао предузме.

— Окупајте дете, рече Еберхардо: — као што смо ми синоћ, и подајте му опет да пије свежа млека, што се баш сада музе. Ја вас остављам сада на по сахата. Гле, ево нам и нова леда. Нигде на свету не бисмо били тако послужени, као у овој пустињи, јер болест је такова, да нам не требају никакова средства из лековнице. До виђења!

Он се лако поклони и оде из собе. Онда оде доле на језеро, одреши један чамац и потера га на језеро.

Сунце није се још уздигло изнад тамних брегова, али са свим миран ваздух притискиваше тешко и загушљиво воду и паде као сињи камен на прса лекару. Он гледаше у дубину доле, и бејаше му чудно око срца, кад опази, како је вода уз чамац бистра као суза и са свим бела, а ипак језеро, и ако је небо са свим јасно било, црно бејаше као бездана провалија. Опет му паде на ум, што му је путем причао некакав слуга: језеро нема дна, него се спушта као грдан бунар све дубље, до близу самога пакла, и ђаволи, кад је и њима самима јако врућина, иду у њ, па се купају. Он подигне весла и гледаше свуд около на стрме обале, на којима се подизаше тамна црногорица. Сунце сада снажно продр кроз њу и позлати црни котао, који као да

Digitized by Google

је из гвожђа саливен. Али само неки бео сјај пливаше по огледалу језерову. Густе шуме у наоколо усисаше у себе зраке, и нигде се не зажеже пријатнија боја. Само нека ливада близу крчме, на којој је пасла крава, и дим, што се вио из димњака, показиваху, да и у овој загушљивој пустињи могу људи живети.

Острвце, засађено с неколико бреза, лежаше преко близу друге обале; тамо отера он свој чун, привеза га за један колац и збаци са себе хаљине, да се окупа. Када му сада паде на ум, шта је ноћас намислио био, да чини, уздркта сав. Учини му се, као да ће и да се мора сад извршити, сада, кад он више не жели, као да се заручио с овом безданом и као да ће она да тражи своје право на њ. За један мах застаде и хтеде се опет обући и хитно се повратити на траг; онда се опет оснажи, стидећи се своје слабости, и скочи у воду.

Као лед, који се истом на сунцу откравио, така му беше горска вода. Морао је сву своју вештину у пливању употребити, да у непрестаним силним покретима одржи крв у течном стању. Но кад за тим изиде на поље и кад се поче брисати, наслонив се на младу брезу и увукав ноге у велику маховину, одахну душом и осећаше се снажним, као ретко кад дотле. Он погледа преко у кућу. У прозору, за којим је дете лежало, мицало се нешто. И сувише је далеко било, да би могао познати, ко је. Али му је годило, кад је помислио, да под оним кровом настављају људи, којима је он нуждан био и који се уздаху у њ....

(Наставиће се)

НАЈПРЕ ТРЕБА ПАМЕТ ДА ИДЕ, ПА ОНДА ЈЕЗИК.

(Из збирке Б. У. М.)

Везак везле две Јанкове сеје
На чардаку на дебелом ладу,
Између себе саме беседиле:
„Залуд Јанку, залуд брату нашем,
„Залуд њему лепота његова,
„Кад он љуби од нерода грану“
То слушао тај војвода Јанко,
Па беседи брату Веселину:
„Ој бога ти брате Веселине,
„А ти узми твоју снаху Ружу,
„Па је води нашем рукосаду,
„Рукосаду, нашем винограду,
„Па је данас погубити мораш;
„Ако ли је погубити не ћеш,
„Ти се не ћеш наносити главе.“
Кад је брате речи саслушао,
Он говори својој снаји Ружи:
„Ој Ружице, рођена снашице,
„Обуци се што се боље можеш,
„Па ајдемо нашем рукосаду,
„Рукосаду, нашем винограду!“
Обуче се румена Ружица,
Обуче се што год боље може,
Па одоше њином рукосаду,

Digitized by Google

Рукосаду, њином винограду.
Кад су били сред горе зелене,
У горици румена ружица.
Ал' говори девер-Веселине:
„Видиш, снао, румена ружице,
„А видиш ли румену ружицу?
„Да не цвета сваке годинице,
„Давно би је посекао Јанко."
То се Ружа ништа и не сећа.
Кад су от'шли њином винограду,
Ал' говори девер-Веселине:
„Видиш, снао, нашег винограда?
„Да не роди сваке годинице,
„Не би њега ни копао Јанко."
То се Ружа ништа и не сећа.
Ал' беседи девер-Веселине:
„Оj Ружице, рођена снашице,
„Мене јесте запретио Јанко,
„Да те данас погубити морам;
„Ако л' тебе погубити не ћу,
„Ја се не ћу напосити главе."
Ал' беседи румена Ружица:
„Оj бога ти девер-Веселине,
„Ако ли ме погубити мораш,
„Не сеци ме по свилен-појасу,
„Већ ме сеци по бијелом грлу,
„Под појасом мушко чедо има."
Тек то рече румена Ружица,
Породи се румена Ружица.
Зави дете девер-Веселине,
Зави дете у свилен-мараму,
Снау Ружу у свилен-доламу,
Па одоше кроз гору зелену;
Не носи је своме белом двору,
Већ је носи горе на чардаке.
За тим мало време постојало,
Мало време недељица дана,
Покаја се тај војдода Јанко:
„Аој мене и до бога мога!
„Да је мене моја Ружа жива,
„Макар мене чедо не родила."
Ал' беседи девер-Веселине:
„Нисам, брате, погубио Ружу.
„Ено Руже горе на чардаку,
„И код ње је мушко чедо мало."
Па узеше мушко чедо мало
Па га носе цркви на крштење,
Лепо су му име наденули,
Лепо име Наод-Симеуне.

СТАРА ВИЗАНТИЈА И ЖИВОТ У ЊОЈЗИ.

(Наставак из бр. 29.)

III.

Карактер и живљење старих Византинаца.

Старе Византинце зову старији историци чешће Римљанима него Грцима, а потоњи мијешају оба названја. За насељење пак старе Византије, кад се упитамо на колико је могло износити, ваља прво да се сјетимо Никеје. Цареви су у Никеји сједјели само педесет година, и за то вријеме Никеја поста велика варош. За Цариград бисмо могли узети, да је још шестога вијека, по Јустинијаном I. имао до близу милијона становника. На то нас наводе мисао многе прилике. Цариград је на мору, међу двије стране свијета које су најнасељеније, ширио се далеко, имао је

Digitized by Google

огроман трговачки обрт сухим и водом, о свечаностима и побунама учествовала је грдна множина људи, и због посла и лакости зараде привлачио је себи људе са свију страна. Међу тим су бичеви средњевјековног човјечанства, заразе и земљотреси, па онда пожари и поплаве, веома често десетковали становништво цариградско и смањивали га на четвртину или трећину. Али се то брзо накнађало придошлицама. Занатлије, трговци, прекупци и радници сваке врсте долазили су овамо, јер су ту најбоље могли проћи, ако су ијоле вјештине имали. Хиљадама странаца доносило је и бацало у обрт силни новац. Од како пријестоницу држаше Латини, који је заузеше приликом крсташких ратова, населише се у њој многи људи из Млетака, Ђенове, Пизе, Ломбардије и Сицилије. Кад Грци повратише своје господство у Цариграду, њихови цареви оставише с миром ове Латине, јер им бијаху у многом погледу од користи. Паметни шпекуланти и трговци на велико могаху у Цариграду најлакше доћи до богатства. Покупивши велику множину еспапа с бродова, препродавали су га послије скупље, и добитак им је могао износити и 50 и 100 на сто. Почесто читамо у византијских историка, да су се многи Византинци непрестано бавили на путу ради трговине. Ко је само био вољан радити, налазио је у Цариграду посла, јербо је силан трговачки обрт потребовао довољно руку. Мењача (сарафа) морало је бити изобила зарад различитог новца, који су странци са свију страна доносили, и проценти њихови не бијаху малени. За осиротјеле, за немоћне и радом истрошене старце било је у Византији добротворних завода и установа, којих у оно доба заиста није било ни у каквој другој јевропској пријестоници. На те заводе веома су често помишљали и владаоци и приватни богаташи, јер се то у сувременом друштву веома цијенило. У гдјекојим приликама дијелила се међу таке потребнике и храна у наравн, као што ми у Србији виђамо, да гдекоји људи и данас се тако сјете апсеника или сиротиње уочи празника или крсног имена свог. Умјетници, занатлије и радници сваке врсте добијали су доста посла и од двора и околине дворске, и то нам изгледа са свијем природно, кад се сјетимо разноликости дворскога живота. Али је, на овоме старинском чвору путова међу два свијета, све надвишавао обрт трговачки који је морао бити величанствен. Била је ту прилика, да су се сваке године могла видјети сва ношива свјетска. Још у шестоме вијеку увео је Јустинијан гостионике и склоништа за путнике и коње њихове, јер се иначе не би имали гдје смјестити силни странци, који су у Цариград долазили. И потоњи цареви сјећали су се ове потребе. Многа

Digitized by Google

занимања бројала су силан број људи међу својим поборницима. Тако се налазило у великом броју пјевача за службу црквену, свирача за војску и за свакојаке црквене и свјетовне параде.

Обично је у свако доба, да се у великим пријестоницам одликује свијет образованошћу, свјетском углађеношћу, окретношћу и хитрином у пословима, па тако је било и у Цариграду. Ни они понајнижи слојеви друштва цариградског нијесу могли бити без неколике образованости. Свакидашњи додир са људима с разних страна и разних религија и начина мишљења много је помагао томе; а не мало је, држимо, чинила ту и величанственост источне црквене службе коју можете помислити у Цариграду у оно вријеме. Да се још насељење није сваки час мијењало и понављало новим силама, и да се није веома често мијешало с околним народима, него да је остајало увијек једно исто, овај би уплив показао још већу силу. Највећи пак дио ових придошлица припадаше словенскоме племену, које је живјело скроз друкчијим животом него грчко и одликовало се и погледом на свијет веома различитим од грчкога.

Веома важан дио цариградскога насељења бијаху калуђери, којих ту бјеше много и највећим дијелом бијаху само непроизводна класа народа, од које је готово увијек било више *штете* него користи, макар да се међу њима налажаше и поштених људи који су и смјерношћу и побожношћу и науком добро послужили сувременом друштву и религијозној потреби тадашњега начина мишљења. Исто то вриједи и за калуђерице. Него су манастири увијек гутали сувише најбољег дохотка од земаља и од државних прихода. Које велики које мали манастири у пријестоници су запремали прилично пространо мјесто, које би се дало употребити на куће и станове за грађанску потребу. Али је било одвећ тешко откинути ма и најмање што од онога, што је један пут ова класа „божјих слугу“ у своје руке докопала, јер се она помоћу непрекиднога позивања на вјеру и идентификовања себе с вјером бјеше укопала у предрасуде и простоту нижих класа народа. Никада није на манастире загунђала византијска простота; она их држаше за богоугодне задужбине, за важан дио саме вјере хришћанске. Само кад би у побунама бунтовници изашли из човјечанског обичног коловоза, дешавало се, да су навртали и на манастире и плијенили их. То су пак били ријетки иступи, и брзо би се накнадиле штете, што су од њих долазиле. Макар да нијесу ништа могли учинити, ипак је доста изгледа, да су ондашњи државници добро знали, да су то заводи, од којих држави никакве користи нема. С тога разумни цареви и не гр-

Digitized by Google

ђаху нових манастира, већ напротив наређиваху, да се манастири граде у напредак само по пустим планинским мјестима, у стијењу и по неродним кршевима, гдје се тешко могло зарадити што животу треба. Може бити да је овака политика водила и наше краљеве да своје задужбине граде по планинама. Јер колико је било силно свећенство у старој српској држави ја бих рекао да се види најбоље по ономе, што је оно супротило се онакоме цару као што је Душан био и у ствари онако нацијоналној као што је била одвојеност и независност српске цркве! А из каква разлога? што је на Србе бацио клетву цариградски патријарах!!

Што се тиче нарави старих Византинаца, они бијаху веома лагани и бурни; најмања искра могаше их распламтати у силан огањ. Од најмање прилике градили су буну, за првим смјелим коловођом купило их се стотинама, полазећи често са свијем по чувењу и не знајући правога узрока. Је ли само ма гдје пробио бунтовни пламен, грнула би огромна маса из својих станова на улице, пристајући на грају. Је ли ое само нашло дрских и на крв готових коловођа, јесу ли само познали, да су јачи него владина оружана сила, бунтовници су за час постајали страховити. Али, упознаду ли, да је владина оружана сила јача од њих и да напредује, одмах би се распрштали и посакривали по становима. Још је то и брже ишло онда, кад коловође нијесу били омиљени људи. За недраге коловође нијесу били вољни навалити на опасност. Још под Јустинијаном I. бјеше се дигла жестока побуна, и гомила бијаше већ изабрала новога цара. Цар шћаше бјежати, али му се са свијем одлучно успротиви жена Теодора, која волијаше погинути као царица него бјежати и тумарати без обране. Одлучност женска охрабри цареву околину која се бјеше стекла на савјет, и на то Велизарије и Мундо навалс на народ са далеко мањом гомилом војске, ударе оштрим оружјем на неоружану масу, проспу силну крв и Јустинијанов пријесто из иова обезбиједе.

(Свршиће се.)

Digitized by Google

ПОГЛЕД

на историски развитак логике.

III.

Научна логика.

(Свршетак у место наставка.)

И доиста, оба та метода, то јест, и индуктивни и дедуктивни, јесу један и исти процес нашег ума, процес закључавања. Закључење од почесног к општему јесте индукција (навођење); а закључење од општега к почесноме јесте дедукција (извођење). Но и једној и другој врсти закључења служи за основ ова трећа врста, то јест, закључење од почесног к почесном. Закључавање у најширем смислу, то јест, у сва три та вида, јесте предмет испитивања логике.

Таким начином Миљ је обухватио својом логиком оба та метода: индуктивни и дедуктивни, и обухватио не као две противположности, већ као један исти процес. С тога је и назвао своју књигу „система дедуктивне и индуктивне логике." Пре Миља у опште се мислило да су та два метода противположна међу собом, и да један вреди само за природне науке, а други за умне. Миљ је сад доказао да је то мишљење погрешно, и да је та погрешка отуда, што су мешали индукцију са простим проматрањем или опитом. Тај поглед Миља усвојио је и знаменити физиолог Љуис у својој „Историји философије." „Сасвим је било погрешно, вели он, то опште примљено мишљење о индуктивном методу, као методу простог проматрања или опита"*)

Сад смо већ добили неки појам о логики Миља; но ми ћемо још јасније да покажемо, како он схваћа задатак те науке.

Задатак Логике, по мишљењу Миља, јесте тај, да нас увери о истинитости нашег знања. Све што ми знамо и што можемо знати, то знамо и можемо знати само двојаким путем: непосредним и посредним. Први пут јесте непосредно сматрање, а други закључавање. О истинитости првог знања, то јест, оног које смо прибавили непосредно, ми се нимало не сумњамо. Да сам ја, на пример, јуче био гладан, или да сам данас видио мога брата, све то ја знам непосредно и нетражим у томе никаква уверења. Никаква правила науке немогу томе знању дати већу вероват-

*) Види: Истор. философије Љуиса, стр. 17.

Digitized by Google

ност, него што га оно имасмо у себи. За таке истине, које ми познајемо непосредно, непостоји никаква наука.

Но често се догађа да ми узимамо за непосредно знање и оно, које смо добили путем закључења. То бива отуда што се процес закључења у неким приликама тако брзо сврши да га ми и неопазимо, па мислимо да смо ово или оно сазнали непосредно. Миљ наводи примере, којима се така радња наша објашњава. Да би се сачували од таке погрешке, то јест, од мешања непосредног знања са посредним, треба тачно одредити какви предмети спадају у круг непосредног знања. Али говорити о томе какви предмети састављају круг непосредног знања, то није посао логике, коју Миљ назива „Метафизика." Миљ као и Љуис дају метафизици такав значај, какав она нема нити може имати; то је слаба страна њихове философије. Метафизика занима се таком сфером, која је неприступна нашем знању и у коју прониче само вера. Дакле метафизика и неговори о предметима непосредног знања; о њима говори Феноменологија духа и Психологија. Но било како му драго, доста то, да непосредно знање неможе никојим начином бити предметом логике. А кад је тако, онда се логика мора ограничити на оно знање које добијамо путем закључавања, то јест, на знање посредно; јер само то знање и потребује нашег уверења. Како ћемо доћи до тог уверења томе нас учи логика. По томе логика је наука уверења или доказа о истинитости нашег знања, [illegible].

Нема сумње да већину знања нашег ми добивамо посредно, то јест, путем закључења. У сљед тога не само скуп свију готово наука, него сва радња људска долази под контролу логике. Она је општи судија и посредник сваког појединог испитивања. Логика нетражи доказе, но решава јесу ли они нађени. Она нити проматра, нити проналази, него само суди. Није, на пример посао логике да учи лекара каквим се знацима спроводи насилна смрт, — он то мора знати с друге стране, — но она суди је ли његово проматрање било довољно да оправда она правила којих се он држи, као и то, јесу ли та правила довољна да оправдају поступак лекара у овој или оној прилици. На кратко: логика нетражи доказе, него показује шта чини доказе — доказима и како ваља о њима судити. „У том смислу, вели Миљ, логика је ars artium (вештина вештина), као што је њу назвао Бакон; она је наука саме науке.*)"

*)-Види: Логику Миља, том I, стр. 12.

Digitized by Google

И доиста свака наука садржи у себи податке и оно што се из њих изводи; доказе и оно што се њима доказује. А каква веза постоји између података и онога што се из њих изводи, између доказа и онога што се њима доказује, то је дужна објаснити логика. На кратко: „Логика је, вели Миљ, наука о начинима којима ум истражује истину или оцењује доказе: наука о процесу поступања од истина познатих к истинама непознатим.“*)

По том опредељају предмет логике, очевидно, јесте она радња нашег ума, која се зове: закључавање. Но Миљ неузима ту реч у оном тесном смислу, у ком је узимљу формалне логике, већ у најширем смислу, тако да она обухвата не само извођење (дедукцију,) него и навођење (индукцију). Осим та два вида закључења, Миљ показује још и трећи, на ком се оснивају оба прва, а то је закључење од појединог к поједином. Сва три та вида закључења развио је Миљ у својој логици дивно и показао како се њима служе људи не само у научном испитивању, него и у свакој другој радњи.

Но осим тога поглавитог процеса поступања од истина познатих к истинама непознатим, логика обухвата још и друге процесе нашег ума, који стоје у свези са тим главним и помажу да се он правилније врши. На за то логика је дужна показати значај назива или имена; јер је реч поглавито оруђе мисли и средство, којим се мишљење саопштава другима. Исто тако у круг логике спада опредељај и класификација предмета; јер то нам много помаже да верније оценимо какви докази постоје за ове или оне предмете, као и то, је ли тај и тај доказ довољан за њих. „И тако, вели Миљ, нама предстоји да тачно испитамо онај процес нашег ума, који се зове закључавање, па на основу те анализе и у поредо ш њоме, да одредимо систему оних правила, по којима се може оценити је ли за обстанак извесног предложења довољан известан закон.**)“

Ми смо само укратко обележили правац логике Миља; но и по том кратком прегледу могу читаоци јасно видети, да се та књига одликује од свију до сад познатих књига те врсте. Да између ове логике Миља и свију до садашњих логика грдна је разлика и то је дало повод толиким препиркама и критикама. Обично укоравају Миља што није написао онаку логику какве су и до сад биле, као да би тиме што год добила наука. Осуђивати Миља

*) Види: Логику Миља, том I, стр. 13.

**) Види: Логику Миља, том I. стр. 14.

Digitized by Google

што није написао формалну или реалну логику, то је неуместно; јер он није ни хтео да пише таку логику; он је хтео да напише логику знања, да представи теорију истинског закључења и то је израдио с великим успехом, боље него ико до сада. На кратко, логика Миља јесте узор теорије знања и у томе ништа се за сад не може поредити ш њоме.

Али теорија знања, ма како била ваљано израђена, није још то, што ми разумемо под именом логике. То је само једна страна или један део те науке. Цео предмет логике, као што смо видели, састоји се из ова три дела: Теорије ствари, теорије мишљења и теорије знања. Први део развијала је логика реална, коју најбоље представља логика Хегла; други део развијала је формална логика, коју данас најбоље заступа логика Дробиша; трећи део развијала је научна логика, која је сада дошла до највећег савршенства у логики Миља. Кад се сва три та дела споје органички у једну целину, онда ће тек бити потпуно решен задатак логике као науке. То можемо очекивати у скором времену, јер до сад није било ваљано израђене теорије знања, а сад је та сметња уклоњена овим трудом Миља. У сваком случају после ове логике Миља, неможе више бити ни говора о тројакој и међу собом противположној логици, као формалној, реалној и индуктивној, него ће бити говор о једној човечанској логици, која обухвата све три те логике као своје делове. Човечанском логиком ми зовемо ону науку, која расматра ту радњу човека, у којој се највише огледа његово човечанско достојанство, то јест, радњу разумног мишљења.*)

А. Васиљевић.

---

*) При саставу овог чланка служилисмо се логиком Хегла, Дробиша и Миља; историјом философије: Куно-Фишера и Љуиса. А поред тога служилисмо се и примедбама г. Лаврова, којима је пропратио руски превод логике Миља. А. В.

ПОДЛИСТАК.

Старо српско оружје.

Омер паша савладавши Бошњаке Турке то јест Србе мухамедове вјере, имадпјаше цијел да све Бошњаке за навјек учини робовима падише и наредбу изда, да се све оружје од хришћана покупи и ко не би оружје дао да ће зло проћи. Од његове ријечи стријепили су Бошњаци јер је

Digitized by Google

био полубог у Босни. Пред војником коласом јусбашом (стотиником) чаушем (десетником) и т. д. није било Бошњака, који не би устао и турски поклон теменах учинио. Војнике његове не сматраху Бошњаци за људе него за страшила људска, а видећи Срби православни како Омер руши моћне поглаваре босанске, свирјепе Турке, морали су њега за свемоћна држати. По Сарајеву се почне купити оружје. Наредба је обзнањена да свак своје оружје донесе, и да ће се тражити и код кога се нађе или прочује да ће најгоре проћи. Свак је носио и било је људи, који су по 20 пушака однијели и суду предали. Сребро су са пушака плачући скидали и пушке носили. Неки су сипали у пушку воска, чувши да ће се раздријети чим се испали, а неки су проклињали Турке и турско господство. Наредба се вршила свуда. Више кућа сеоскијех било је прекопано и оружија товарима Турци накупе од своје сиротиње раје. Браћа Бесаревићи носили су сваке године у Цариград ножеве и баш тада били су у погодби са сарајевским ножарима за стотину ножа. Турчин издајица неки оде Омер паши и каже, како Бесара купује ножеве. Омер паша пошаље Скендер-пашу (потурченог Пољака) са војницима. Скендер паша дође пред Бесарин дућан. Војници опкруже дућан као јевреји Христа пред пилатом, а Ђуро Бесара, који се је тада у својој продавници затекао, стрепио је од страха. Скендер паша улети у магазу и угледа црне чибуке и, мисливши да су пушке, полети и зграби за гомилу чибука усправљених и чибуци се превале и стане рњавина. Једва прикупи све силе Ђорђе Бесара и упита их шта хоћете, и кад ови прозор отворе и паша види, да оружја нема, запита Ђорђа за ножеве и Ђорђе му каже, како преко царског ћумрука сваке године носи ножеве у Цариград, и како се није погодио, и да се је погодио да би са дозвољењем владиним у Цариград носио. Тај исти Скендер-паша ишао је те купио оружје и по другијем мјестима. Тако по казивању Фра Ловре и Фра Грге Мартића купио је исти паша оружје и у Посављу. У Посављу не далеко од Усуре два брата чували су свој породични стари нож са потписом: ерцег од Усуре. По несрећи тада се заваде и један каже за нож Скендер паши, ови узме нож и натпис прочита и њемачки рекне: дизес месер ист шен и себи га задржи. Тада је много старога оружја отишло невидом; разграбили су га Турци и њихове пакљене слуге, да затару са купљењем оружја силу народну да одрже трулу зграду, но Бог је с нама, сила се подиже наша, јер свијест се буди, оружје ће нам бити слога, љубав и пробуђена свијест.

И ето тада пропаде много старо српско оружје, ишчезну и спомен српских ерцега, и по казивању Фра Грге Мартића и Фра Ловре и једна беговска породица чувала је своју прекосовску сабљу, и све продавши баш тада, кад се је оружје купило, дође ред и на сабљу и прода је другоме бегу, који нецијенећи њену старину и натпис него гвожђе, прикали је и нож од ње начини.

Невинковић.

Digitized by Google

СРПСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ.

У среду 29. октобра: „Роман сиромашног младића.“ Драма у 5 радња. Написао Октав Феље. Превео Светозар Савковић.

Многима од наши позоришни полажника биће овај драматичан роман познат из негдашње „Седмице“, где су га могли читати у првобитном виду, у виду романа. Тај првобитни вид може се опазити и у садањем драматисаном облику. Прва радња јасно сведочи, да те појаве, што нам се на позорници приказују ил' управо испричавају, није родило непосредно дело са душом песниковом, већ да се ти облици из приповетке препорађају у радњу. Свакојако је „роман сиромашног младића“ боље градиво за роман него за драмат, згоднији за читање него за гледање; ма да се то све мање осећа, што се већма радња приближује решењу.

Како се урођена племенитост однегована правом господском васпитом бори са незгодама садањег сиромаштва, па како на послетку ту највећу незгоду нашега века славно побеђује то се може с уживањем гледати и на позорници, ал' да је првобитно удешено за роман види се већ и по томе, што највеће манифестације племићког одгоја јунаковог морају да се догађају осим позорнице, на позорници се само приповеда о њима; то је н. пр. уседање на бедевију, скакање у воду за просијачким псетом, скок с елванске куле. С таким странпутицама сценарским треба драматиста да је врло штедљив. У овом случају има још нешто, што смета армонијском уживању гледаоца: Глумац, који има да прикаже Максима, морао би бити момак окретан и снажан, коме би се на први поглед видело, да је кадар онако уседати и скакати, као што се о њему прича. Нашем Недељковићу могли смо којекако и веровати, ал' ко је видео у тој улози н пр. бечког дворског глумца Сонентала с његовим трбушчићем, морао се мало посумњати у поузданост његовог скока: ма да је опет уметност сонеталова и дубљина осећаја му толика, да слушајући га чисто и не гледамо на његов струк.

Превод је добар; местимице, особито у овој радњи и у живљим дијалозима, неби шкодило да је мало збијенији и крепчији.

Недељковић је од свог лањског сиромашног младића прилично одмакао: морају му се признати неки поузданији покрети у одсудним појавама и местимице већи полет. С друге стране се опет приметило, као да је још уверен, да се невидовни потреси душевни не могу друкчије показати него заватањем у косу и да је снужденост не разлучна од шаптања.

Маргита је једна од они ретки прилика за марљиву глумицу, где се може више постићи немом игром него говором. С. Максимовићка је тај моменат уважила и мило нам је што у томе видимо и у ње од зимус напредак, ма да је могла и дубље заватити у неисцрпно врело борбе племићког поноса с неодољивом навалом племените љубави. Но та похвална

Digitized by Google

пажња на нему игру била је можда поводом, да је за говоре приостало мање, тако, да нам се местимице чинило, као да се улога могла и боље научити на изуст. Приказивачица је свакојако показала, да ће временом сасвим савладати свој тешки задатак. За сад се још опажало, да се у таким улогама тек одомаћује и да је права домаћица тек у наивној струци. Особито се мора дати на чишћење гласа, што ће је у озбиљној струци довести до оне исте природности, која јој у наивним улогама онако исто доликује.

Бенац овога вечера приказујемо радо телечковом Лароку. Оно речито немовање, оно живо умирање заслужило га је; ма да та заслуга није ни мучна, кад се обазремо на краткоћу улоге, која и:,ак по себи већ даје врло згодну прилику за глумачко истицање.

Ружићев нацрт наметљивог и проливеног Бевалана био је чист, лак и тачан; само не би шкодило, да је у овој прилици мало више могао пазити на промену облачаја.

Лобепеп је наишао у Маринковићу на поузданог претставника, коме у опште таки типови доликују.

Суботић је од старог слуге Алена изрезао пријетну појаву.

Недељковићка је била у надзирателъки Лујзи на своме месту; исто тако Драга Новићева у Обријевој.

Драгиња Ружићка није нашла да је у незнатној улози Хелујенове вредно развити какву студију. λ.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

* Ђ. П. Радовановић, писар у савету, позива на претплату на дело: „Бернерова наука о казненом праву“, коју је на српски превео. „Ко хоће да има темељног знања о казненом праву, ко је рад да са применом кривичког закона буде на чисто и у најзамршенијим стварима, нека не жали малу жртву за ову књигу — само 8 гр. чар. (80 новч.)“ вели позивач на претплату. Претплату прима и уредништво „Правде.“ Поруке се не могу без новаца уважити.

* Дора Дистрија позната са свога дела о женама на истоку (Les femmes en Orient) издала је опет на француском језику дело о романским и ђерманским женама.

* Виктор Хиго, чувени француски писац написао је нову књигу под насловом: „Злочинство другога декембра“, које ће изаћи прво у подлистку листа „Рапела.“

Гласник.

* На главној скупштини „Матице српске,“ која је 3. и 4. септембра о. г. држана, донешено је више закључака, између којих су најважнији: 1.) „Српски летопис“ ће се од сад издавати сваке године у једној свесци и у њему ће бити једино радња матичина; тако ће „Летопис“ изићи у по-

Digitized by Google

четку идуће године и донеће, ако неби било довољно друга материјала, радњу матичину за г. 1867. 1868. и 1869. 2.) Лист „Матица“ ће и од сад излазити док год се не покрене „Млада Србадија,“ па, ако овај лист у народу довољно одзива наће, онда ће „Матица“ престати и оставиће омладини српској, да она потребе народне на том пољу подмирује. 3.) За награде „чланака“ и расправа у „Летопису“ и у „Матици“ одређене су ове своте: 10—12 ф., по штампаном табаку за преводе; 15—40 ф. по табаку за изворне саставке, а 5—50 ф. за песме, до једног штампаног табака, а преко тога као и у прози. 4.) Проглашена је награда од 20 дук. за дело „Девојачки свет,“ што га је за одраслије Српкиње написао Мита Петровић, и награда од 5 дук. за баладу „Гусларева смрт,“ коју је написао Јован Јовановић. 5) Расписане су награде за ова дела: а.) Научно написана повесница свеколике књижевности српске од најстаријих па до најновијих времена. Награда 120 дук. Рок Ђурђев дан 1870. б.) Шаљива игра из српског народног живота. Награда је 20 дук. Рок Ђурђев дан 1870. в) Помоћна књига, која ће упућивати, како да се пишу писма, признанице, обвезнице, опоруке и т д. Награда 200 ф. Рок Ђурђев дан 1870. г.) Да се што потпуније покупи што је у немачкој књижевности писано о Србима, означив тачно наслов књиге, годину кад је штампано и име писчево, или ако се у повременим листовима налази, годину и број листа, — исто тако у кратко предмет о коме је писано. Ово се може написати на српском, француском, латинском и немачком језику. Награда 300 ф. Рок Ђурђев дан 1871. д) Повесница нашег народа у тако званој хрватској крајини, ђенералату карловачко-вараждинском. Награда 60 ф. Рок Ђурђев дан 1870. е.) Нацрт повеснице српског народног позоришта у овим крајевима, најмање три штампана табака Награда 60 ф. Рок Ђурђев дан 1870 ж.) Да се предложи начин, којим би се могла најбоље удесити у нас продаја књига. Награда 80 дук. Рок Ђурђев дан 1870. з.) О естетици наших народних песама. Награда 100 ф. Рок Ђурђев дан 1870. и.) Монографија Новог Сада. Награда 60 ф. Рок Ђурђев дан 1870. ј.) Новела или приповетка из нашег народног живота. Награда 100 ф. Рок Ђурђев дан 1870. к.) Колико је корисно по наш народ пољоделство, у колико сточарство погледом на наше крајеве овде. Награда 100 ф. Рок Ђурђев дан 1870. л.) Да се преведе „Едип, тиран“ од Софокла у размеру оригинала. Награда 100 ф. Рок Ђурђев дан 1870. љ.) Да се преведу четири катилинске беседе од Цицерона с кратким уводом и разјашњењем. Награда 80 ф. Рок Ђурђев дан 1870. м.) Да се преведу димостенове „Филипике“ с уводом и разјашњењем. Награда 100 ф. Рок Ђурђев дан 1870. 6.) Текелијна књижница преноси се у Нови Сад и како она тако и матичина проглашују се за јавне.

Digitized by Google

БИБЛИЈОГРАФИЈА.*)

Српске књиге.

ЧАЈЧИНА МОГИЛА. Украјинска приповедка. Написао Паулин Стахурски. Превод с пољскога. (Прилог уз „Даницу“ за 1869. год.) У Нов. Саду, печатња Игњ. Фукса 1869. на 16-ни 272 стр.

БУКВАРЪ ЗА СРБСКА УЧИЛИШТА. У Бечу. У ц. кр. наклади училиштныхъ књига 1869. У Бечу. Печатано кодъ Карла Горишека. На мал. 8-ни, 89 стр. Круто везао с леђима у платну 16 н. а. вр.

О ОБВЕЗНОСТИМА И УГОВОРИМА У ОПШТЕ. §. 531—560 грађанског законика, у свези са осталим наређењима грађанског права, која се на овај предмет односе. Од Ђорђа Павловића проф. в. школе. У Београду. У државној штампарији 1869. На 8 ни, 8 л. 431 стр.

ДОМАЋИ ЖИВИНАРСКИ ЛЕКАР. Написао Др. Ђорђе Радић. Са дрворезима. У Новоме Саду, у штампарији Игњата Фукса. На 8-ни, 128 стр.

О СРПСКОЈ ОПШТИНИ У ТРСТУ. Од арх. Ниц. Дучића. (Прештампано из „Гласника српског ученог друштва“ XXVI. св. у Београду у држ. штампарији). На 8-ни 19 стр.

ЗАКОН О УСЛОВНОМ ОДПУШТАЊУ КРИВАЦА ОД 3. ЈУНА 1869. На 8 ни 31 стр. и 1 таблица. (У Београду у државној штампарији, државно издање.)

---

*) Да би ова библијографија што потпунија могла бити, умољавамо лепо све издаватеље и списатеље наше, да би нам љубав имали послати од сваке књиге, коју на свет издаду, по један примерак, или бар потпун и веран наслов сваке књиге. У.

САДРЖАЈ.

Србомрсцу, Никола Боројевић. — На мртвоме језеру. Од Павла Хајза. I. (Наставак.) — Најпре треба памет да иде, па онда језик. Народна песма из збирке Б. У. М. — Стара Византија и живот у њојзи. III. (Наставак.) — Поглед на историјски развитак логике. III. Научна логика. (Свршетак.) — Подлистак: Старо српско оружје, од Невинковића. — Српско народно позориште: „Роман сиромашног младића.“ — Књижевне белешке. — Гласник. — Библијографија.

Издаје: Матица Српска. Уређује: А. Хаџић.

Платонова штампарија у Новоме Саду 1869.

Digitized by Google

Број 35. У НОВОМЕ САДУ 20. ДЕЦЕМБРА 1860. Год. IV.

МАТИЦА.

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

ИЗЛАЗИ:
десетог, двадесетог и последњега дана свакога месеца на табаку и по.

ПРЕТПЛАТНА ЦЕНА:
на год. 4. ф., на по год. 2. ф. на три мес. 1. ф. Рукописи се не враћају.

ЛЕДИ КЛАРА ВИР ДЕ ВИРСКА.

(Од Алфреда Тенајзна).

Леди Кларо Вир де Вирска,
Не бојим се мрежа ваших,
Срцу вам је дуго, па би
Да с' сиротог мене маши.
Узалуд вам осмех мио,
Илет'те замке не знам као —
Сто грофова да вас роди,
Уловит' се не дам лако.

Леди Кларо Вир де Вирска,
Предака вам слава годи.
А ја сам вам оход момчић,
Јер не питам: ко ме роди?
Вам' за љубав било би ми
Чисте дражи кољат' жао —
За девојче скромно ја бих
Сто гробова ваших дао.

Леди Кларо Вир де Вирска,
Играчку си траж'те бољу;
Та царица да сте, не бих
Жртвов'о вам своју вољу.
Ви би љубав да ме троши —
С презирањем ево с' не дам,
К'о камени лав на двору
Ја вас тако хладно гледам.

Леди Кларо Вир де Вирска,
Тужним дњима дајте мира.
Тек три лета Лоренс труне —
Зар то срце не разбира.
Да, љубав је слатка, мучка!
Чаролије знам да знате;
Ал' вас опет Лоренс плаши
Кад у прошлост загледате.

Леди Кларо Вир де Вирска,
Кад га мати 'наког спази:
Слаба жена мал' не свисну,
А кукут ме њен порази;
Јер о вама чух злих речи,
— Телалит' их било б' ниско —
Беше бујна, а не тако
Као племе Вир де Вирско.

Леди Кларо Вир де Вирска,
— Моја речца дрско звони —
Крв је пала вашим трагом,
Један дух вас свуда гони.
Спутасте га клетвом вашом,
Назре себе вама равна,
А после га хладно гласте
Јер не беше рода славна.

Digitized by Google

Верујте ми, госпо Кларо,
Адам с Евом увек јетке
У смех прсне, кад погледа
На те ваше дерне претке.
Од предака и од круна
Верно срце мени ј' драже:
Ко је поштен племенит је,
Ко иначе збори: лаже!

Познајем вас добро, Кларо,
Мрске су вам сале неме —
Спаваћиво очи копне
Кад навали дуго време.

Златан раскош заман с' цери,
Бол вам с чежњом лишце гари:
Да дне пусте оживите
Измишљате грешне ствари.

Кларо, Кларо Вир де Вирска,
Кад вам племство пос'о узе,
Сећајте се сиротиње,
Невољничке бриш'те сузе.
Настањајте сиру децу,
Нека чате, нека раде;
Од Бога си друга мол'те —
Мени, гиди, што Бог даде.

Милорад П. Шапчанин.

НА МРТВОМЕ ЈЕЗЕРУ.

Од Павла Хајза.

I.

(Наставак.)

На скоро за тим подиже се у онискоj болесничкој одаји дете на својој постељи. Звераше очима по соби и рече: „Отац је отишао. Зар је опет мртав? Нека седне опет поред мене.“ — Мати пољуби своју ћерку у чело и замоли је, да буде мирна. „Добри човек тај није ти отац,“ рече она; не треба да га зовеш тако. То је лекар, који ће те опет оздравити, ако само ушчиниш све оно, што ће ти он рећи.“ — „Није ми отац?“ понови ћерка замишљено. Као да је стаје муке, да се отргне од оте мисли. „Али како се зове?“ запита. „И ваљ' да не ће отићи?“

— Сад се баш враћа, дете моје, рече гојазна дадиља, којој ударише сузе на очи, када чу своју љубимицу, да опет паметно говори. — Гледајте само, милостива госпођо, како нагло весла, као да не може већ да дочека, кад ће да се обри код нашег детета. Ох, то вам је лекар! Па данас ми је још и сила лепши, него јуче. Лепа црна брада, а кожа бела, само очи што су му тако мрачне, да би се човек морао плашити од њих, кад га не би знао као највећег добричину на свету.

Оне га видеше, где опет искочи на сухо, но он их не поздрави, прође и мимо врата и оне га чуше, где се на пољу разговара с крчмарицом. Али на скоро за тим дође у собу, оде од-

Digitized by Google

мах детињој постељи и забављаше се мило с малом девојчицом. Његова присутност као да је очараваше. Она на његово наговарање склопи очи и дисаше мирније. У соби бејаше тако тихо, да се чуло пљакање риба у води. После кратке починке устаде он и рече шапатом: „Она спава, а и грозница је нешто слабија. Сва је прилика, да ћемо имати неколико мирних часова, а ја ћу се већ постарати, да и у кући буде све мирно. Хоћу и сам мало да прилегнем, док не буде готова пилећа чорба, што је наручих за малу нашу болесницу."

— Како да вам благодарим за ту вашу брижљивост и доброту? рече мати с топлим погледом.

— Не спомињући ми ни речце о благодарности каквој, одговори он, на једаред дошав у осоран тон; за тим нагло оде из собе.

У његовој одаји преко лежаше писмо, што га је синоћ написао, још на истом оном месту; велики црвени печат непријатно му убоде очи. Ал' опет за то не могаше се одважити, да га уништи, него га тури у своју листницу. За тим се пружи на постељу и трућаше се да заспи. Но мисли ускомешаше се око њега као нагртљиве мушице, а међу тим чињаше му се непрестано, као да од преко чује глас детета и миле жене, за тим се подигао мало, да прислушкује, и истом по дугом размишљању заспи, али га непрестано мучаху немирни снови.

У по дне дође к њему крчмарица и хтеде, по што га нађе спављива, опет да на прстима изиде на поље. Но он беше док дан о дан већ на ногама и запита, да ли је све готово, па оде с њоме у кухињу.

— Где је чорба? запита и приђе огњишту, с којег му примамљива воња из силних лонаца и шерпења долажаше на сусрет.

Здепаста слушкиња, која је у лончићу нешто мешала, испусти сва забезекнута варјачу на тле и с разрогаченим очима гледаше, како странац приступи, како подиже заклопац с једног лонца и како озбиљно испитиваше, шта је и како је у њему. За тим заиска тањир, усу у њ пилеће чорбе и брижљиво је посматраше.

Када се окрете, да носи чорбу, опази лепу госпу где на прагу стоји.

— Је ли и то право? рече она с милокрвним осмехом. — У место да спавате, кухате сами?

— Ја кухам само за болесне, одговори он. — Здраве остављам нашој домаћици, која ће већ знати осветлати себи образ, да јој ја не морам кварити занат. Спава ли наша болесница?

Digitized by Google

— Сад се баш пробудила. Опет је питала за вас.

Када ступише сада у предњу собу, сећаше болесница усправљено и смешаше се на лекара. Онда узе неколико кашика од чорбе, што јој он сам поднесе. Изгледаше, као да није гладна, него да само за то једе, што јој се то налаже. При томе пажљиво слушаше све, што јој лекар говораше, како је данас видео рибе где играју по језеру, и како ће их они хватати, само док се она придигне. За време тога причања као да опет поче она да губи свест. Плаве очице затворише се у полу, главица клону опет на узглавља.

— Не брините се, рече лекар. — Ситно истина корачамо, али сваки нас корак води напред. Ваша Јозефина нека се само непрестано стара за ледене облоге. Међу тим хајдете ви са мном. Ручак нас чека.

— Пустите ме, да останем овде код свога детета, мољаше га она шапћући.

— Не, одговори он у кратко. — Један сахат ваља да будете на ваздуху. Још једну болесницу не требамо овде, а ваше је било и онако веома раздражено. Кад будемо готови, заменићемо онда дадиљу.

Он одмах пође напред, а она се не усуди да му противуслови. На пољу пред кућом у хладовини, испред самог прозора, за којим лежаше болесница, бејаше постављен сто за двоје. Крчмарица баш је била донела чинију једну с рибама, а за тим пржених пилића. Докле су јели, непроговорише скоро ни речи. Обоје беху замишљени. Само кад и кад гоњаше је он, да једе.

— Врло ће ми криво бити, ако не једете, рече он весело: — ја сам сам овако наредио. Познато је, да су лекари облапорни. и ја мислим, да нисам осрамотио овим своје другове. Ви опет прислушкујете, да дознате, како је у нутри. Ја вас могу уверити, да наша мала болесница сада тако спава, како се само може пожелети.

Она га погледа с осмехом захвале, којега одмах нестаде испод суза, што јој ударише на очи.

— Опростићете моме дубоко потресеном срцу, рече она: — што се сада не могу никако да навикнем на светлост. Ја сам проживела и сувише тешку буру, и тле ми се још љуља под ногама. Сутра ћу бити већ друкчија.

После тога опет заћуташе обоје и гледаху на језеро, над којим се надвила највећа подневна омара. Цврчак један цврчаше у вртићу за кућом, са банка из собе чујаше се хркање крчма-

Digitized by Google

рево, а са обале запљускивање вала о привезане чамце, баш поред њих опет у соби певаше дадиља детету полугласно спавачу неку песму, којом је успављивала га некада у колевци.

II.

После тихог дана наступи немирна ноћ. Грозница поста опет жешћа, дете стењаше јако и једва га могаху да задрже у постељи. Истом око по ноћи поста мирније.

Лекар није се ни за десет корака одмакао од куће. Тек пред вече изашао је мало на поље, да попуши цигару. Шетао се око куће, и у век, кад је дошао до отворена прозора на болесничкој соби, застао је мало и храбрио је матер, која се не мицаше од постеље. Кад је об ноћ седео поред ње — дадиљу су међу тим отправили да спава — рече он на један пут:

— За дивно чудо, како дете са свим наличи на вас. Отојич, кад вас видех у сутону, где се наднесте над узглавље, и кад ваша ћерка са за чудо зрелим, одуховљеним изразом, што јој болест даје, погледа на вас, учини ми се, као да видим две сестре. Кроз десет година биће она са свим подмлађена вам слика и прилика.

— Мож' да имате право, одговори лепа госпа. — Али она личи на мене само с поља. Све духовно има од оца, да се морам да чудим толикој наличности у тима годинама и што је женско. Њено поштење, њена несебичност, њена одважност . . . често пута ми се учини, као да ми се покојни муж у детету прородио.

— Ви ми ту наводите својства, што их за кратког нашег познанства опазих у великој мери и на вама.

Она махну главом.

— Ако изгледам одважнија, него што сам збиља, то имам на томе да захвалим само својој урођеној страшљивости. Ја сам сва била клонула, изнемогла од страха и јада, пре но што ви дођосте. Али сам се бојала, да што од тога издам; знала сам, да би ме онда и звук мојих рођених речи срушио. Мој је муж могао свему, па и најстрашнијему, мирном душом изаћи на сусрет; а тако исто и дете; па је могао да принесе сваку жртву, а да и не помисли на себе.

— А ви? Ја сам мислио, да се ви нисте штедели у овим данима искушења.

— А зар има и жртве за матер? одговори она. — Нисам ја ни налик на оно, што је моје дете, и ако младост јесте и сме бити време себичности. Могла бих вам стотину цртица причати,

Digitized by Google

од којих сам се и сама кад кад поплашила; јер тако рано доспевање срца не слути на дуг живот. А ко зна, не ће л' ми слутња бити и истинита!

Еберхардо гледаше на поље на језеро и као да је пречуо последње речи. Из небуха рече: „Без сумње имате слику вашег покојног мужа. Хоћете л' ми је показати?"

Она скиде с врата танахни млетачки ланчић, отвори медаљон, што је на њему висио, и пружи му га. Он посматраше слику ваљ' да пет минута и врати је за тим ћутећи на траг. Тек после дуге починке запита: „Је ли то љубав из младости?"

— У право није, како се то обично узима. Ја сам дакако била још врло млада, кад сам га познала, и пре њега није ниједан човек учинио већег утиска на мене; али већ после осам недеља беху сватови, а ја управо и не знађах, колико ми је он драг. Колико он вреди познадох истом у нашем кратком браку, а из љубави ми постаде страст истом онда, кад га изгубих. Да сте га познавали, били бисте му пријатељ; он није никад имао непријатеља.

Еберхардо је устао и ходао је полако по соби. Сад је стао код стола и узео је у руку књигу једну, што је вирила из путне торбе. Напред стајаше уписано име „Луцилија." То беху песме Ленауове.

— Волите л' ви овог песника? запита лекар на једаред.

— И сама не знам, да ли ме више привлачи или одбија. Не могу, и ако иначе имам доста чиста инстинкта за то, баш код њега управо да распознам, шта је истинско, а шта је направљено. Он је много болова препатио. И ипак ми се често пута чини, као да он баш наумице држи отворене своје ране свакојаким дражилима. Што сам ту књигу понела на пут, не знам управо ни сама. Може бити да се њоме тешим.

— Овим песником ком је читав свет досадан?

— За што не? Он је у лудилу умрьо. Кад се год тога сетим, лакше сносим тугу за својим мужем. Како је красно он умрьо, млад, од свију љубљен, као јунак! И слика је његова чиста у мени, ненагрђена ни болешћу ни самртном борбом, а ни лудилом. Ништа није ваљ' да страшније, него видети онога, кога љубимо, да је полудео. Зар не би и вама било то најстрашније?

Он не одговори с места, а онда запита:

— Ви бисте дакле и своме мужу желели да умре, кад би пао у неизлечиву душевну болест?

— Поштедите ме од одговора. Јако би ме болело, кад бих поштено одговорила, а лагати не могу.

Digitized by Google

— Тим боље, рече он.

Она га не разумеде. Неколико тренутака за тим оде он из собе.

На један сахат после по ноћи дође опет и навали на њу, да је одмени. Она не могаше стати на пут његовом заповедном навaљивању и само га замоли, да поделе стражарење између њих троје, што он обећа и овај пут одржа. Јер у јутру, кад се госпођа Луцилија пробуди, сеђаше дадиља уз постељу детињу, а лекар лежаше на сламњачи у гостиничкој соби, да би ближе био при руци.

III.

Недељу дана после тога догађаја сеђаше Еберхардо опет у својој одаји за расклиматаним столом, свећа гораше као и тада с тамним, несигуним пламеном, али је месец тако јасно светлио, да би се и при самој његовој светлости могао обавити сваки посао. Писмо од оне бурне ноћи сад је Еберхардо опет прегледао, и написа сада на празне стране још и ово:

„Осам дана старији, Карло, а за осам година млађи! Бар кад сравним лице у мојему огледалу са старачким цртама, што се бекеље на мене из ових листова, чини ми се да сам нечувено корачио назад, до у оно доба, када ме ни ти нисн познавао. То је било доба, у којему нисам никада мислио на смрт, и ако сам је сваки дан имао под својим ножем, као што не мисли лекар, који лечи децу, да може добити мале богиње. Ипократско лице овога писма проучио сам при прочитавању тако хладнокрвно, као каквог болесника у болници, број овај и овај. Тебе ће веселити овај обрт, као каква сретно прекужена боља. Ја, кад поштено себе испитам, могу само жалити, што је на то изашла цела ствар. Све је већ било тако лепо приправљено, ковчег за полазак тако дивно намештен, последњи поздрави послани, већ сам чуо звиждање локомотиве... па сад на једаред веле, да сам промашио влак, и ја седим у најнепријатнијем положају на колодвору, нисам више овде, а нисам још ни тамо, па и сам себи изгледам смешан, што морам сад опет да истоварим ковчег и да се одважим овде да останем.

„Како се то догодило, рећи ћу ти у неколико речи, да не би помислио, да ми се у страшљивичком потоњем тренутку ражалило и да сам се одважио, да опет држим овај свет за најбољи свет. Не, Карло, стара љубав према з а н а т у превукла ми је ту црту преко рачуна; нађох, да је хитније, да сачувам млад живот, него да свој прерано остарели уклоним са света. Дете, које

Digitized by Google

сам имао да лечим било је вредно труда, то ти могу рећи. Па тек мати!...

„Ако мислиш, да се ту умешала и љубав, то се љуто вараш. Или би се тим именом морало назвати осећање, које нападне бедника претрпана под каквим развалинама, кад га опет изнесу на светлост и кад први пут дахне у слободном ваздуху. Не бој се ни то, да ћу ти сада описивати ту жену. Да ли је лепа, милокрвна, пуна духа, и како се иначе све те рубрике називају... ја не знам. Само то знам, да кад сам близу ње, заборавим на себе, на своју прошлост и будућност, и не осећам ништа, осим да је она ту и да сам ја поред ње, и да ми не би ништа не достајало, кад би тако остало за све векове. Сећаш ли се још, како смо се једном чудили, од куд онај пршљив човек, који је писао „Вертера,“ да може писати и овака кротка чуства:

„Кад помислим на тебе, као
Да гледам у месец . . .“

А то доживех ја сад од речи до речи на себи. Месечарство, о коме тада збијасмо шалу, напало ме је тако силно, да бих хтео, у том јасном магленом сјају у коме ми се душа растапа, да проживим ноћ, која би трајала за све године мога живота у напред.

„Но од отог нема ништа. Не ће проћи ни неколико дана, а ја ћу морати на томе настајавати, да се мала болесница однесе у који образованији крај, где је могу боље неговати за време опорављања, него што то чини наша крчмарица са својом пилећом чорбом. Онда сам ја сувишан и могу „с богом остај“ рећи мртвоме језеру, и опет се сићи на земљу, која ће ми после ових дана изгледати двапут изумрла. Зар немам право, да жалим себе, што сам промашио влак? Сад бих већ давно био „на месту.“

„Али за што да се на пут на „место својег опредељења“ не можемо кренути исто тако четрнајест дана касније, особито на овај, на коме нам ништа не стоји до времена и друштва? Теби могу рећи повод томе, Карло, јер ме ти с тога не ћеш презирати: Немам више одважности. Је ли то тако презорљиво, што ме опет мрави подилазе, кад помислим на тамни понор, у који сам са свим спреман био да скочим, од кад увидех горе на светлости, да се и ту може живети? Па ако ме за мало дана опет спопадну таки науми, као „нечовека, бескућника“, што сам дуго време био: ту мисао не ће ништа на свету избрисати више у мени, да се ма где међу небом и земљом налази месташце, где бих могао живети, прибежиште, као оно Софокловског крвника матере своје, којему се на прагу зауставе фурије, јер не смеју да оскрнаве светилиште.

Digitized by Google

„Ја сам дакако са свим убеђен, да ћу на жалост исто тако остати на пољу. Ова жена, и кад бих се усудио, да јој понудим своје немило друштво за читав век, морала би ми то одбити. Она се затекла, Карло, да остане верна своме мртвом мужу. Шта је завет? Сме ли он бити ланац, који нас саме задржава и стеже, кад израстамо изнад самих себе? У седам година обнови се физички човек. А духовни, у новом месу и крви, зар ће да остане стари, само за то, што је у уморену тренутку посумњао у своју обнову? Ја сам сам свој завет, да никад више не приступим болесничкој постељи, прекршио, и пре држим то за част, него за грех. Но завет те жене стоји наравски изнад сваког непостојанства земаљских осећања. Она ми од срца добра жели, то верујем, и ја не могу никоју вернију пријатељицу пожелети себи, ако паднем у какву беду. Све бих могао искати од ње, јер сам јој спасао дете. Али она сама припада само прошлости своје среће и будућој срећи свога детета, а ја, коме је стало до садашњости....

„Брижљиво сам избегавао, да је питам, у којој вароши живи, у каквим околностима и с каквом околином. Хоћу да одем од ње, не докучив тога, да не бих никад пао у искушење, да је опет потражим и да покушам, да немогуће учиним могућим. Још неколико дана да уживам благодет овог свог стања, удаљен од свију писличара, у овој бреговитој пустињи већ као у небу, где се, као што веле, не жене и не растављају ... па онда нек буде што му драго ... што може бити!

„Чудновато лечење, доста грозно остаће у век, кад судбина, да ми докаже, да нисам још зрео за смрт, мораде ме овако засећи у срце, да по његовом штрецању опазим, како је још јак сиромах мишић, како је пун крви, и колико може још да издржи у животу!...

„За данас ништа више. Ми смо овде пресечени од сваке поштанске свезе. Када ћу и где ћу моћи завршити и послати ово писмо, то знају богови, ако они у опште воде бригу о нашим препискама. Здраво!“

IV.

Он остави перо и слушаше да чује шта бива у болесничкој одаји. Јасни гласић детињи зачу се и сада не звучаше онако грозничаво, ал' ипак доста чудновато тако касно, када оно обично спаваше. Он чу за тим благи глас мајчин и њене умирљиве речи као да одмах подејствоваше на дете. Кад Еберхардо пређе преко, спаваше већ болесница.

— Баш је о вама снивала, рече госпођа Луцилија, с најми-

Digitized by Google

лијим осмехом погледав у њ. — Причала ми је свој сан; ви јој поклонисте бело јагњешце с црвеном врвцом, које јој је јело из руке. Кад га је већ неко време миловала, паднe јој на памет, да је заборавила, да вам се захвали. Сад је хтела, да вас зовнем, да би могла оно надокнадити; она бејаше несретна, што је то пропустила.

— Па што ме не дозваste?

— Рекох јој, да чика Еберхардо не ће ништа да зна о захвали. Он је и мајци нешто поклонио, за што му она никада, колико је год рада, не ће моћи благодарити. Ако Фрањица буде добра и опет заспи, биће доброме лекару милије, него сва захвала. Требали сте видети, како је одмах наместила се да спава, и сада видите, да је већ заспала, и чело јој је са свим влажно. Она слуша вас, као никојег човека на свету.

Он посматраше мирно лишце дубоко замишљен.

— Штета, што нисам каква кнегиња, настави лепа госпа лако поцрвеневши. — Онда бих вам предложила, да дођете на мој двор и да ме свуда пратите као мој телесни лекар. Јер ја одиста не знам, како ћемо се икад моћи без вас помоћи. Чини ми се, и кад би ми дете кихавицу добило, ви бисте ми требали. Па ипак ми је скоро мило, што сам само сирота жена. Кнегиња мож' да би мислила, да вас може наградити златом и частима за оно, што ви учинисте њеноме детету. Ја не бих хтела никад да ме остави то чуство, да сам вама за навек дужна.

Она му пружи руку, коју он чудновато потресен принесе устима.

— Госпођо Луцилијо, рече он у место сваког одговора: — већ је једанајест сахата. Ви ћете бити замењени и ја ћу чувати стражу.

— Не, одговори она весело: — ја нисам тако послушна као наша Фрањица или управ сан мој не слуша ме тако на прву реч. Допустите ми, да седим још један сахат и, ако нисте уморни, читајте ми штогод. Вид'ла сам једну свеску Гета у вас, и како га ви највећма поштујете од свију песника, не ће вам криво бити, да и мене мало боље упознате с њиме. Јер на жалост морам рећи, кад сам јуче превртала по њему, [спла ми је било ново.

— Како желите, рече он. — Само ће вам наравски највећи део у њему остати до века новим, па ма колико га пута чули. И мени самом није друкчије.

Он донесе сада књигу, прву свеску песама, и читаше без избора одмах од прве стране, муклим гласом, без особите вештине у читању. Никада није чар вечног пролећа, који мирише у овим

Digitized by Google

цвећу млађахне страсти, тако чисто и пуно осетио. За читања не усуди се да погледа горе, бојећи се, да се с оком лепе госпе не сусретне као с немим питањем. Али кад дође на „Ловчеву вечерњу песму“ и последњу строфу једва промуца:

Кад помислим на тебе, као
Да гледам у месец;
У тихомир сам неки пао,
У занос, у несвес! . . .

Застаде на један пут, испусти књигу на детињу постељу и ђипи са столице.

— Шта вам је? запита она уплашена.

— Идите, лез'те, госпођо Луцилијо, одговори он, окренув се од ње: — пробудите дадиљу, да она у место мене преседи ову ноћ, ваздух ме овде тако гуши, да морам ићи на поље. Вид'те, већ ми је боље, како сам устао. Хоћу још мало да се возам по језеру.

С отим оде и остави њу у најчудноватијем ускомешају свију осећања, са загонетком, за коју се не смеде усудити да нађе речи.

V.

Сутра дан, кад се у јутру поздравише, пође им за руком, да одмах опет отпочну разговор у простодушном веселом тону. Дете припоможе томе; оно је добро спавало и сан га је укрепио; купање, што га је сам Еберхардо приуготовио, у стару кориту крчмаричину, освежило га је и онда је опет заспало. Пред вече донесе лекар са шетње свакојака пољска цвећа и шарена камења, што их је накупио по стењу. Дуго је седео на Фрањичиној постељи, причао јој је о птицама и о другим ситним животињицама, што живе горе на бреговима, и радоваше се паметним питањима, што их управљаше она на њега, седећи на својим узглављима и посматрајући благо своје. Матп сеђаше уз њих с плетивом, на пољу на огњишту чујаше се ватра како пуцка, уз коју се кухаше чорба, и при томе се смрче. Овај пут Еберхардо не напусти своје страже. Но о читању не беше више ни спомена.

А тако исто ни у другим ноћима за тим; већ и с тога, што сада већ више није било потребно тако строго стражарење и лекар је могао с мирном савешћу остати у својој одаји. И онај дан, када је болесница могла по неколико сахата напустити постељу, не даде се много видети, отишао је под изговором да лови рибу преко на острво, од куда се тек дубоко у ноћ вратио, или

Digitized by Google

је иначе ишао кроз борове у кланцу до ледене пећине. Слуга, који је на молбу матере отишао једном тамо да тражи јагода, причаше, да је видео лекара, где седи на камену, као човек, који спава с отвореним очима. Кад му назва „помоз' бог", са свим се био препао и онда је само махнуо главом и попео се на више. Очевидно је, да није чист посао с њиме, он је то одмах прво вече опазио, кад је оно замишљен седео на клупи и није хтео ни да једе ни да пије.

Тако остаде неколико дана. Што је очевиднији била опорава детиња, тим је више лекар опет падао у болест, из које га је извукла дужност. Беху то тешки дани, и он осећаше, да им мора учинити крај.

Једно пре по дне, не чекајући ручка, по што не могаше више да издржи Луцилијине очи, којима га испитиваше, попне се уз стрмени кланац, да последњи пут покуша, хоће ли се моћи одважити. По путу, што га је истом данас нашао и који је преко стења водио к југу, иђаше он сада при свој подневној запари неколико сахата. Само треба даље да иде, па ће у вече доћи у које талијанско село, које је од мртвог језера растављено непроходним ледовиштима. Онда ће бити свршено оно, што му још сада изгледа да је немогуће, сваки је опроштај заштеђен, и њега је нестало за оне, у којих животу нема он више никаква посла.

(Свршиће се.)

НАРОДНЕ ПЕСМЕ.

(Из рудничког округа. Скупио Ј. М.)

1.

(БРЂАНИ).

Чува овце Јана,
Јана и Миљана;
Миљана заспала,
Будила је Јана;
Устани Миљана!
Одоше нам овце.
О, ливадо јадо!
Тамо ми је драго,
У ливади спава.
Рециде му нано,
Нека дође 'вамо:
Да берем цвеће,
Да китим драго;
Да берем цвеће,
Што га нико неће.

Digitized by Google

2.

(Беришић II.)

Девојка иде уз поље,
Те бере ружу и цмиље,
Те стере младом постељу,
Те зове младо на меко:
Дођи ми младо на меко,
На ово цмиље и ружу.

Девојка иде уз поље,
Те бере трње глогово,
Те стере старом постељу,
Те зове старо на меко:
Дођи ми старо на меко,
На ово трње глогово.

СТАРА ВИЗАНТИЈА И ЖИВОТ У ЊОЈЗИ.

III.

Карактер и живљење старих Византинаца.

(Свршетак.)

Што је цар долазио у опасност са животом није чудо као што је чудо, да се то дешавало и црквеноме поглавару патријарху, кад би који пут прегонио жестоким религијозним православљем, кад је изрицао превећ оштре и неправедне казне или кад се чуло да је наклоњен био да уједини грчку цркву с латинском и да призна папу за поглавара црквеног. У таким су случајима обично калуђери узбуњивали народ, и патријарах је или морао испред готове смрти бјежати или као прост калуђер тражити заклона у каквом манастиру, као што бјеше случај с ученим патријархом Веком под царем Михаилом Палеологом у 13-ом вијеку. А бивало је и патријараха који се смрти нијесу бојали и који су смјели погледати у очи свакој опасности. Каштo је баш патријарах започињао прве кораке да се сметне немио цар па да се нов на владу постави, који ће повољнији бити. Тако је упливом патријарха Керуларија збачен с пријестола и у манастир отјеран цар Михаило (у години 1056) а на његово мјесто с великом свечаношћу крунисан цар Исак Комнен. Ако је цара оборила побуњена маса народна, то се никада није могло проћи без пљијењења и рушења богаташких и великих двора, нарочито онијех који су с царем у сродству били. Простаци су ово сматрали за најудеснију прилику да се обогате, и то их је могло повести на најгоре иступе. Један је цар византијски упоредио побуне цариградске са калидонским дивљим вепром кад накострeши своје оштре чекиње. Али иста та „чекињаста“ маса, која се тако лако побуњивала против цара и цареваца, имала је осо-

Digitized by Google

биту пријемљивост, фино чуло за мјерење и оцјењивање правде и неправде, умјела је пожалити у несрећи и не бјеше оскудна на сузама. Демократска народна стихија јуришала је као холуј на аристокрацију, ако је аристокрација учинила какву јавну неправду. И цару се ваљало добро чувати неправде, ако није био рад бури. Кад пред половину једанаестог вијека цар Михаило Пафлагонац умрије, зацари се његов синовац, којему опет бјеше име Михаило, а који се и од прије именовао царем. Пошто му се учињше све почасти, он изгуби памет те удовицу пређашњега цара, којој бијаше за царство захвалан, постриже у калуђерице и отпрати у манастир један близу пријестонице. Удову царицу народ волијаше веома, те кад чу, шта је од ње учињено, уста листом, и не умједе се смирити, докле год не ухвати цара који бјеше утекао, по том га ослијепи и пошље у манастир. За тијем нареди народ да царује удовица са својом сестром, које се и учини све докле на жељу истих сестара не би постављен Костадин Мономах, да управља пословима царским. Једном је био случај с једним мјењачем Коломодијем. Пажњом, штедњом и вештим шпекулацијама бијаше он дошао до великог богатства. Неколико лакомих великаша из царева двора појагмише се за његовом на правди задобивеном стечевином и помисле да је се лаким путем докопају. Измисле нешто, те га на један пут затворе. Али византински народ својом вјештом слутњом погоди у чему је ствар. На мах полетјеше на улице, слегоше се у гомиле и подигоше велику буну, тако да је дошло до бирања новога цара. Али оружана сила узбије народ и побуну а кукавца новога цара погубе. А Коломодије бјеше са својим благом утекао из пријестонице још док је побуна трајала. Види се одатле, како је народ штитећи право својине за једнога мјењача скочио на великаше, а зна се да мјењачи нијесу у народу веома омиљени људи. Неправедне и подмитљиве судије нијесу биле ни мало сигурни; могла их је гомила напасти, па на улици каменьем утући или на парчета искидати, нарочито кад се опазило, да су пустили без казне правог злочинца или да су окривили правога. Свагда је било опће мишљење, да се то за новце ради. Исто су тако послије смрти цареве оштро пазили на законити ред нашљедства. Отимчар је могао стати мјесто законога нашљедника само ако је с њим у свези била јака странка, ако је добро подмитио најмање половину посаде, и ако је своје предузеће извршио на пречац, с највећом брзином, тако да народ није могао чинити ништа друго него мирно гледати. На опет није за дуго трајало.

Digitized by Google

Што се тиче моралности, Никета Хонијат карактерише цијелу генерацију византијску за владе Манојла Комнена као рђаву и неморалну. И други се византијски писци често сјећају гријеха, са којих ће расрђена божанства просути срдњу врх несретнога царства. Али и кад пристанемо на то, да је велики дијел народа био огрезао у неморалној подивљачености, ипак не смијемо то у толико распростријети, да избришемо из старе Византије и саму могућност врлине и поштења. Супрот тога није било никакве оскудице у људима одличним смјерношћу, врлином и поштењем. Мало који књижевник да се не забави око породица овијем проглашених и да им не поклања интересовање своје. Исто се тако често по врлинама својим спомиње и појединi људи. Долазило је то у религијозној пажњи и одабраности отуда, што су на вјеру онда сви, па и образовани, више држали него данас; а у грађанским је врлинама ова пажња често прелазила с нараштаја на нараштај. Има пак случајева, да су се породице храниле поштеном заслугом, долазиле до имућности паметном штедњом, те су тако боље и на грађанске врлине пазиле. Што се тиче моралног карактера већине и масе, ни у Цариграду није то могло бити боље него што је у осталим пријестоницама. А у многом погледу имали су људи више олакшица него ли данас. Онда је било много лакше састарати се за своју свакидашњу потребу него што је то данас. А исто тако могао је свак себи лакше наћи сваку забаву весеље и угодност него данас. Од недозвољених начина зараде бјеше у византијским водама особито распростртo гусарство, нарочито у егејском мору. Гусари су нападали богато натоварене трговачке лађе, убијали морнаре и послије брод плијенили. Ову поморску кугу не бијаху у стању искорijенити ни саме силне флоте ђеновanske, млетачке, пизанске. Нема сумње да се међу богатим становницима пријестонице налазило доста њих који су се обогатили гусарством. Кад би планули ратови, узимали су у поморску војску вјеште гусаре. Од овога гусарства јављало се као пошљедица кријумчарство у пријестоници, што је трговцима, који су с тијем радили, доносило лијепу добит. И сами Ђеновљани из Галате нијесу марили прихватити се гусарства против појединих млетачких трговачких бродова, и тада су Мљечићи ударали с флотом на Галату.

Што се тиче одијела, у Цариграду се могло видјети сваки дан друго, а на ино и није могло бити, гдје се толико вијекова урођеничка маса мијешала са досељеницима са сваке стране, и откуд никада странци избивали нијесу. И сами Цариграђани мијешали су своје рухо с појединим комадима од странскога које се

Digitized by Google

по граду виђало, како се кад коме свидјело. У вријеме Нићифора Гргура била је цариградска ношња чудновата смјеса различитога руха. На глави су носили талијанско покривало, око струка турски појас, иначе су се китили готским и словенским комадима од руха. Што је неко вријеме носио један, могао си мало послије видјети на другоме, а онај први је надјенуо на се друго нешто. Што је карактеристика свакога времена, била је карактеристика и овога византијског. Новина је била увијек добро дошла као и данас!

Особита је црта у старих Византинаца била, што им је душа било задиркивати и заједати свакога. И кад је какав туђински војвода пред градским вратима стајао и спремао се, да сваки час на град нападне, имали су они кад гледати га с градских зидова и подсмијевати му се.

Онакога типа и облика нијесу никад имали друштвени обичаји ни у старо вријеме ни у средњем вијеку и нијесу ни марили да му се примичу. Онда се сматрало да није пристојно ни ољудно сваки дан се хранити у гостионици; ко је то чинио, врло су му за зло примали. Исто је тако било и у старом Риму. Гостионице су биле нарочито за странце и за радничку домаћу класу народа, а људима из одличнијих класа и финијега обичаја није приликовало походити гостионице. Многобројне гостионице старога Цариграда походили су војници и морнари и странци, којих увијек бијаше изобила. С тога се ондашње гостионице нијесу ни могле развити до сувремене финоће и угодности коју у наше вријеме по образовану свијету налазимо. Одличнији свијет веселио се о ручковима по кућама, којису често бивали. Царска софра била је на гласу и често су званице позиване, па су том приликом вјештим досјеткама многи накнађали себи врлине које се теку трудом и поштењем. А за весеље народне масе било је у пријестоници увијек доста прилике, и о томе су се често бринули цареви. Најзнатније су весеље у овоме биле трке на великоме хиподрому (коњском тркалишту) у Цариграду, који је био већи и од јелинских и староримских тркалишта. Али су приликом досуђивања награда и зборова народних зарад ове светковине догађале се често немиле ствари и сукоби обасути несрећом и крвљу. До тога је често хтјело доћи и у Риму још за римскијех царева, али су римски цареви били силнији од византијских, имали су увијек приправну јачу војску и могли су брже стати на пут сваком нереду. Али у византијских те моћи већ није било. Посада византијска је увијек скоро била немоћна да стиша немире, и то је могла учинити само права војска, ако је случајно због каквог скорашњег рата била на окупу.

Digitized by Google

Приликом награђивања у трци најзгодније бјеше посвађати се двјема факцијама народним, факцијама зелене и плаве боје. Свађе и сукоби ових факција засијецаху дубоко у одношаје пријестоничких становника који иначе мирни бијаху, и дизаху се нагло као холујина. Ако државна власт небијаше у стању стати на пут овоме трвењу — сукоб би и једну и другу страну стао небројених жртава.

Било је и весеља које набављаху народу гимнастички умјетници који су долазили из Азије. Тако спомиње Ниќифор Гргур неке играче по ужетима, дружину од двадесеторице, који бијаху дошли с истока и који акробатску и тркачку умјетност у сваком облику вјештачки извршиваху. По причању Ниќифора Гргура чињаху ти људи што једва да могу и најбољи данашњи наши умјетници. Они предузимаху за чудо вратоломна и дрска кретања, и Ниќифор приповиједа, како је видио гдје је један омашио те пао, па на мјесту мртав остао. У тијем послима бјеху веома вјешти и витки Арапи. Арапи су знали не ићи, него скакутати по ужетима. Осим тога су о светковинама бивале у царском двору нарочите игре, које су више за лакрдију него за умјетничко интересовање удешаване. А довођене су у пријестоницу и странске животиње на гледање. За цара Костадина Мономаха провођаху кроз цариградске улице слона грдне величине и некаква камелопардала о којему се мало што и зна.

Што се тиче хране и јестива бијаше је увијек у пријестоници изобила, ако не би омели довоз неповољни вјетрови или каква непријатељства. Хране и јестива бијаше сваке сорте, јер се сухим и морем са свију страна довозило не само оно што је за свакидашњу потребу него и што је за раскош и гостовање. Као што се обично оваки трг и данас хвали, бјеше на цариградскоме управо свега што би ти срце пожељело. Вина добра бјеше у околини довољно, а тако исто и сваке врсте зеља и поврћа по вртовима у близини Цариграда и околних му села. Али кад се год примицала каква опсада, више су се бојали глади него непријатеља, што је доказ да је становништво веома велико било. А често је врло кратка опсада била довољна, да Цариграђане намучи глађу — и главно њихно оружање за случај опсаде не бјеше никад друго што до — оружање храном.

Ст. Нов.

Digitized by Google

ПОДЛИСТАК.

Нешто из народног биљарства и лекарства.

Док бејах у Страгарима, готово нагнан ондешњим положајем, поред дужности бавио сам се по гдешто и са прикупљањем народних умотвора у томе крају. Од тога је већ нешто изашло у разним годинама „Виле," а чему и многи други следоваше. То пак бејаху умотвори скупљањем којих, осим покретача неумрлог Вука С. Караџића, бављаху се а и сада се још многи баве; али осем тих умотворина (песме, приче, загонетке, пословице) имамо ми у нашем народу још готово недарнутог блага, које чека свога Караџића. Ми немамо још терминологију за Зоологију, Ботанику, Минералогију, Геологију, Архитектуру, Војничке науке, ... Термини за поменуте науке, ако не сви, али грдна мложина налазе се у нашему народу, само их ваља по тражити па ће се наћи. Што би ми према странскима кројили за нас недотупавне термине, када у народу већ постоје, и то, наравно, честити. Покупимо их! — Та је жеља и мене руководила, те сам неколике називе из Ботанике покупио, заједно са употребом изложених биљака (трава), како понајвише у околици Страгара постоји, а на крају има нешто додато из околине Неготина и Горњег Милановца. Колико сам у томе успео излажем овде; други, којима њихове околности то дозвољавају нека ово попуне и исправе и нека подобан посао продуже, те да нам дивни називи за наведене и друге науке негубе се по народу, а ми овамо са којекако искрпљенима да кубуримо.

Ево саме ствари:

1. Лишајивац (војничка трава.) Цвет јој је жут као у сваке млечике, састављен из небројено много жутих листића. Из корена изникла је само по једна стабљика са једним цветом на врху. Лишће је по земљи, около стабљике полегло. Лишће има црвенкасто — црне пеге. Због тих пега следећа прича постоји о овој биљци:

Кад је била на Косову војска, многи су војници од немоћи и срдобоље страдали; онда командант (ваљда по сновиђењу), заповеди једном од својих војника да удари копљем (миздраком) у земљу, па коју траву убоде, од ње ће бити лек. Војник тако учини и прободе ову биљку: лишајивац, и, веле, да је тада потекла крв из њеног корена и отуда оне пеге на њеноме лишћу. Војска је за тим употребљавала ову траву и оздравила.

Кажу да ову траву јако воле корњаче.

2. Дивљи кукољ (крупак). Има на широко петолиснат мораст цвет. Стабљика је ракљаста и на свакој ракљи по један цвет. Ова биљка расте из земље а не од оног кукоља што се у житу налази. Цвета маја месеца.

Digitized by Google

3. Сируша (сјеруша, дивља матица). Цвет јој је на подобије као у љубичице, модрикасто беле боје. Стабљика је четворострана, симетрично ракљаста. Око стабљике стоје на извесним одстојањима свуда около ките или ресе са неизбројено много цветића. Цвета у мају.

Друга врста сируше нема ракљасто стабло, него је једно; ресе около стабла ближе су врху и у мањем одстојању; лист је дугуљастији. Иначе све као у прве врсте.

4. Гавез. Има га две врсте: врани (црни) и бели. Код врановог и жиле су вране и оне куване са млеком и ланеним семеном лековите су за ране, кад се на њи привије.

Стабљика је ракљаста и на свакој по 20 и више цветића, који на њој висе као минђушице. Лист биљке прирастао је донекле уза стабљику и на свакој ракљи по две се налазе. Цвета маја месеца.

5. Врањи лук. Има га од три врсте: модри, бели и црвени врани лук; овај последњи зове се и сврачији лук.

Код свију стабљика је једна при врху окићена са цветићима. Поред стабљике из корена свуда около наређани су дугачки листићи. Стабљика је округла. Осем боје у ничем се више не разликују. Корен ове биљке неки једу. Цвета на концу маја месеца.

(Наставиће се.)

СРПСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ.

У петак, 31 октобра: „Назови поштењаци.“ Шаљива игра у 4 радње. По француском од Баријера и Капандија, превео Ј. Хаџић.

У нашем материјалистичном времену, када је новац идол, коме се клањају не само краљеви и великаши овога света, него и они, који би ваљало да то најмање чине, прејемници Христа бога, онога Христа, који је проповедао, да сваки човек ваља да живује једино за „царство небесно“ а не за „царство земаљско“, у томе прозајичноме времену, наћи ћеш заступника „царства небеснога“, наћи ћеш племенитијих душа, „којима Титан створи боље од земљице груд“, наћи ћеш поштењака готово једино на — позорници. С тога је позорница за наше друштво од грдне, прегрдне важности; и како ми с ове стране немамо готово никаквих других установа, којима се осигурава опстанак и унапређује образованост друштвена, то позорница у нас има двоструки задатак. Она ваља да накнади оскудицу, коју би подмиривале друге установе, али којих ми, на жалост, немамо, а ваља и да врши свој прави задатак, да буде „школа за морални свет“ као што Лесинг каже. С тога ваља управа народнога позоришта два пута да се промисли, које ће дело на позорницу изнети. Са сваким делом, са сваком представом треба да се лечи по једна мана, по

Digitized by Google

једна заблуда друштва нашега, ако хоћемо да одолемо поплави туђе лажне образованости, која је прешла већ обалу народних особина, па немилице тлачи живац народности наше, просту, непокварену, поштену природу српску, једино добро, које нам је од праотаца преостало. Управа народног позоришта, то јој од свег срца признајемо, појмила је свој тешки задатак и у главном је износила на позорницу таково комаће, које је одговарало потребама друштва нашега. А једно је од по најудеснијих дела по наше прилике или ти неприлике „Назови-поштењаци." Оно нам је дошло као гутљај свежа пића за уморена, жедна пустињака. Када видесмо тај „сушти материјализам", Пепонета, који са својим ћерима тргује горе него други људи са еспапом, тога оличеног шпекуланта, Лекардонела, који зарад новца изневери пријатеља, погази поштење, остави постојбину; тога прототипа данашњих младожења, Анатола Масана, који и са љубављу, најљепом светињом, „шпекулира"; тога достојног представника данашњих мужева, отаца и пријатеља, Дифура, који не мари што му је син покварен до зла бога, само да му је да га „богато ожени", који, када му је жена на умору, најслађе се „наклопи" на јело, који је пријатељ човеку докле зна, да може имати користи од њега; тога блудног сина Раула, тога Вертињака, ту Дифурову; кад, велимо, угледасмо целу ту „галерију назови поштењака", на мах заборависмо, да смо у позоришту, и на мах нам се учини, да смо у сред збиљска живота, тако су добро нацртане те свакидашње слике, не само француског, него и нашега друштвенога живота. Па у колико нас више „назови-поштењаци" опомињаху на нашу друштвену невољу, у колико нас они завараваху, те мишљасмо, да се то све не збива на позорници, у толико нас више слике, као што су Едгар Тевно и Октав Делкроа, па Јемелина и Јевјенија, уверараваху, да смо доиста у позоришту и да таких светлих слика, таких ретких појава има готово једино на — позорници.

О претстављању може се рећи да је, с малим изузетком, добро било. Са свим строга критика, наравно, да би нашла свакоме мана, јер и најбољи глумац није без мана. Ово би требало сваки глумац да има на уму. И ако би нас хтели послушати наши глумци и наше глумице, ми би им овај савет дали: сваки глумац ваља да зна, да је први закон за доброга глумца: истина. И најдаровитији глумац ваља да се труди, да схвати улогу, коју представља. Ако је глумац појмио писца и ако се потрудио да представи личност онако, како ју је писац замислио, онда је испунио задатак свој, онда се владао по праом и најглавнијем закону глумске вештине. Који се глумац не држи тога закона, који иде једино на „ефект", који докле публици угађа, тај ће пре или после љуто бити кажњен за ту своју погрешку, јер у место да употреби сву своју снагу, да се развије што више, он ће је потрошити око грамжења за „ефектом", па ће све више заостајати, а публика, која се мало по мало отреса своје примити-

Digitized by Google

вности, увидиће на послетку, шта је права а шта лажна, бенгалска ватра, па ће оладнети према опоме, који ју је заваравао, који је грешио противу истине, а оплешће венац славе опоме, коме је истина и уметништво нада све. С.

У недељу, 2. новембра: „Сачурица и шубара.“ Изворна шаљива игра с песмама у 4 радње, црпљена из живота покојне пришке слепачке академије. Од Илије Округића Сремца. (Ово је дело паградно драматски одбор у Загребу са 200 ф. а. в.)

Г. Илија Округић Сремац познат је публици нашој још од прије са своје радње на пољу српско-хрватске књижевности и са свога „домољубља.“ Но та особина његова није пиштa необично у католичких свећеника (г Округић је римокатолички свећеник). Све католичко свећенство н. пр у тројној краљевини чувено је са свога ватреног „домољубља“, са свога паштења око народа свога и уставности земаљске. У томе би дакле г. Округић био као и већина осталих свећеника; али се г. Округић разликује од многих свећеника тиме, што он пише и — позоришно комаће. Ми, који знамо, каква предрасуда влада код многих свећеника и једне и друге цркве противу позоришта, морамо узвикнути: слава Илији Округићу Сремцу, што се узвисио над отом предрасудом, те је увидео, да позорница ни мало не смета цркви, но да обе могу са свим лепо једна поред друге постојати, јер сваки имаде свој засебни задатак.

Па којим је путем пошао г. Округић као писац „Сачурице и шубаре.“ Је ли он узјаха° пегаза па одлетео небу под облаке, да тамо црпе мисли и осећаје за своје драматске слике и прилике? Није! Он је су више скроман, па се не лаћа така задатка, који би превазилазио његову снагу и способност. Он је сишао међу свој прости, сељачки народ, он се спустио међу „народ народа“, међу слепце, па ту црпе бисер, који је у народном духу поникао. Овим нећемо да речемо, да је дело г. Округића бог зна како израђено, да оно одговара строгим захтевима критике. То никако не мислимо. Ми врло добро знамо, да оно не би „издржало пробу“ ни на којој позорници другој до једино на нашој, али из тога не излази још, да оно није за нас добро, да за нас нема вредности. Та ни гусле нису савршен инструменат, па којега правог сина нашег народа неће гуслар већма раздрагати него ли ма какав вештак са запада, па ма он свирао у инструменат, што је најсавршенији међу свима инструментима на свету. С тога гледишта ми говоримо о делу г. Округића и желели би, да се и други писци на њ угледају, па да прикупљају из живота народног градиво, из којега ће потоњи ђенији народни, потоњи Шилери, Гетеи, Шекспири наши створити уметничка дела, којима ће се свет задивити, као што се још сада диви производима простога, природнога дара народнога. Једино што би још желети било од г. Округића то је: да гледа да на видик износи, што је више можно, слике и особине, које су целом

Digitized by Google

народу опште, јер у „Сачурици и шубари“ има доста помесних ствари, за које само Сремци знају, па то наравно не може ни у Загребу ни у Београду одзива наћи. Исто би тако желети било, да управа што шта у овоме комаду угледи, да гдекоји израз ублажи, јер свака реч не приличи за позорницу. Но то су маленкости, и дело је при свем том таково, да ће се, бар у обим крајевима, на позорници одржати све дотле, докле ми, то јест наш „плебејски сталеж“, будемо оваки „варвари“, какви до сада бесмо, и докле узволимо оно, што је народно, па ма не било тако „хиперцивилизовано“ као што је све, што са запада овамо на исток долази.

И по публици и по представљању видело се да је ово прави народни комад. А и глумци овај комад увек са особитом вољом играју, као да хоће да тиме докажу, да и њима од срца иде, што је вађено из срца народног. Хвалу заслужују: Телечки (Арсеније), који је добро погодио говор, певање, кретање, једном речи „манире“ слепачке; Ружић (Панта) који је особито добар био у призору када му украдоше сачурицу; Зорић (солга), који увек добро игра „укочене“ улоге; М. Суботић (Пинтер Михаљ), који беше „од главе до пете“ хусарски стражмештар; Недељковић (брица) и Драга Ружићка, која је позната са свога доброг представљања живих улога. Србендићу (Митар) би се имало доста замерити, али, по што је новајлија, то му ваља још неко време кроз прсте гледати. На послетку Соколовић (Ристо) доказао је да уме представљати „бенасте слуге.“

С.

У уторак 4. новембра: „Нови племић.“ Позоришна игра у пет радња. По К. А. Гернеру прерадио Лаза Телечки.

И о том „новом племићу“ важи оно, што рекосмо приликом извештаја о „старом баци“ за прерађивање, управо посрбљивање. И ако се не може казати, да је оплемићени тезговац Безарић нашем друштвеном животу сасвим стран, ипак знамо, да су таке заблуде у нас тако ретке, да никако не увиђамо потребу, изводити таке појаве на позорницу. Сасвим друкчије стоји у томе немачко позориште. У немачком је друштвеном животу та поневиђеност новчанога грађанства збиља болест, невоља, те је књижевност осетила потребе лечити је; тако постадоше немачки романи „Сол унд хабен“, „Баронизирт“ и други. На француском позоришту створила је иста незгода подобне појаве, н. пр. сардуову „la famille Benoiton.“ Но сви ти књижевни и позоришни рецепти против једне исте друштвене болести налазе свој првобитни углед у новелама духовитог Инглиза Текереја, које се баве с оним изопаченостима тамошњи ћифта, што их енглиски сланг-разговор зове „сноб“; већ и по том се види, да је то особина енглиског живота, што се та реч неда ни у који други језик превести. — У посрбљеном „новом племићу“ најприкладнија је појава стари Пратљача, ма да је и њега требало дати бар на какав српскији занат, него што је „кломфер.“ Уз њега одма долази безазлени Омер и она верна

Digitized by Google

чуваркућа — чика Спиридон. Најближа типу српског друштвеног живота још као да је пратљачина жена. Безарић је сасвим незначајна појава и чисто незнамо чему да се више чудимо, ил' како се такав шмокљан могао поштеним начином обогатити, или — како је такав сметењак могао постати јунаком једног карактерног позоришног дела. Безарићка је ново издање покондирене тикве, врло стара нота, која ни с најбољим варијацијама више не подноси.

Та постепеност у вредности карактера огледала се готово до краја у самом приказивању. Телечки се својски зајзео, да претставом попуни српски тип кломфера Пратљаче, које би му и с мало мање жестине пошло за руком. Србендић нас је својим Омером тако задовољио, да би чисто рекли: може заменити Ружића. Њему је у осталом олакшала посао умиљата појава и лако кретање Софије Максимовићке у Мери. Суботић је које сретном образином, које удесним плачевно-старачким гласом и прикладним кретањем учинио све, да у чича Спиридону прикаже тип старог Тезговића и верног слуге. Маринковићевог је Безарића највећа и заслуга и погрешка у томе, што му је понашање и држање било отменије од више понизног него доброжелателног жупана Палковића — Зорића. Лугумерски је могао позајмити од Севера атилу и чизме с мамузама у место свог фрака, па би се онда мало боље и разметао. Ружићка је својом Безарићком показала, да већ израшћује из покондирени тикава, те јој тешко пада из своји садањи висина пуштати се у низине, по којима се већ доста дуго врзла. Пратљачиница Јеце Поповићке била је својим за ту врсту удесним гласом у неку руку пратљачастија од своје зимушње преодднице Недељковићке, но и ова се, према свом стасу и гласу, знала врло добро разгоропадити. Маринковићка (Зорка) и Недељковић (Младен) учинили су своју дужност не давши повода особним примедбама. — На послетку ћемо забележити да је данас у појави Јелице први пут изишла на позорницу Катица Савићева: младо, лепушкато девојче и приличан глас; то би као за први пут било доста. λ.

ПОПРАВКА. У прошлом броју ваља исправити у гласнику ове погрешке: За преводе је награда 10—20 фор. а. вр. од штампаног табака; за шаљиву игру није награда 20 дук. него 200 фор.; за повесницу нашег народа у хрватској крајини није награда 60 фор. него 60 дук.; а за дело, које би предложило начин, како да се у нас удеси продаја књига, није награда 80 дук. него 80 фор.

Digitized by Google

БИБЛИЈОГРАФИЈА.*)

Српске књиге.

САРАЈЕВСКИ ЦВЈЕТНИК. Излази сваког четвртка на табаку in folio на српском и турском језику у Сарајеву у „вилајетској штампарији.“ Садржај политични и књижевни помешан.

Излази на жутој хартији за то, да га могу турски полицаји брзо познати и разликовати од осталих листова, као што и треба да се распознаје и разликује.

УСТАВ ДРУШТВА ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ У БЕОГРАДУ. На 4-ни, 4 л. Штампано у Београду у државној штампарији 1869.

РАЗРЕДНИЦА приправника II. и I. разреда за 1868(9) год у крал. јавном учитељско-приправничком заводу српском у Сомбору с концем школске 1868(9) године. У Сомбору 1869. Штампано код Андрије Вагнера. На 4-ни, 16. стр.

ГЛАСИ ИЗ СРБИЈЕ о распри карловачког сабора 1869. У Београду у државној штампарији 1869. На 8-ни.

Чланци прештампани из „Видова дана“ зна се чијим трошком. „Меланж“ патријархова и видовданова масла.

ПРЕКА ПОМОЋ коју војник војнику има указати при напрасним несрећама и опасностима грозећим здрављу и животу њиховом. Поука за болничаре. У Београду у државној штампарији 1869. На 8-ни стр. 47.

Штампало српско војно министарство.

---

*) Да би ова библијографија што потпунија могла бити, умољавамо лепо све издаваче и списатеље наше, да би нам љубав имали послато од сваке књиге, коју на свет издаду, по један примерак, или бар потпун и веран наслов сваке књиге. У.

САДРЖАЈ.

Леди Клара Вир де Вирска. Песма Алфреда Тенајзна. Превео Милорад П. Шапчанин. — На мртвоме језеру. Од ПавлаХајза. I. (Наставак.) — Народне песме. (Из рудничкога округа.) Скупио Ј. М. — Стара Византија и живот у њојзи. III. Од Ст Нов. (Свршетак.) — Подлистак: Нешто из народног биљарста и лекарства. — Српско народно позориште: „Назови-поштењаци,“ „Сачурица и шубара,“ „Нови племић.“ — Књижевне белешке. — Библијографија.

Издаје: Матица Српска. Уређује: А. Хаџић.

Платонова штаја у Новоме Садипарну 1869.

Digitized by Google

Број 36. У НОВОМЕ САДУ 31. ДЕЦЕМБРА 1869. Год. IV.

МАТИЦА.

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

ИЗЛАЗИ:
десетог, двадесетог и последњега дана сваког месеца на табаку и по.

ПРЕТПЛАТНА ЦЕНА:
на год. 4. ф., на по год. 2. ф. на три мес. 1. ф. Рукописи се не враћају.

ДВА ПИТАЊА.

(ИЗ „ДРУГОГ ЈЕКА“).

1.

Около тебе, вило,
Мирише мали гај,
У гају твоме цвета
Пролећни вечни мај.

Над постељицом твојом
Сликани цинови,
Све рода нашег драгог
Избрани синови.

Крај постеље на столу
Вилински сија свет,
Књижица' сваке руке
Одабран ту је цвет.

А у срдашцу твоме,
У рају богату,
У срцу твоме, душо,
Има ли кога ту?...

2.

На путу видех, вило,
Књигу си ти изнела,
У књизи наша трака
Црвена, плава, бела.

А златна гривна гори
На руци твојој малој,
Гривна ми буди мисли
У души радозналој.

Видиш ли, вило сјајна,
Сред света превесела
Како нам чезне трака
Црвена, плава, бела?

А би ли, душо драга,
Гривницу сјајну дала,
Кад би је наша бледа
Застава заискала?

Би л' дала сјајно злато
Да би ти венац сплела
Ускрсла, сјајна трака
Црвена, плава, бела!?

Абердар.

Digitized by Google

НА МРТВОМЕ ЈЕЗЕРУ.

Од Павла Хајза.

V.

(Свршетак.)

Тако мишљаше неко време да ће бити најбоље, и држаше, да ће бити доста снажан, да то и изврши. Но кад му за тим голо стење пресече сваки поглед на језеро и кад се на један пут нађе међ самим голетима, остави га снага, и не могаше даље да иде него се у хладовини под једном стеном пружи на траву. Брижљиво прикупљаше све наводе, који би га могли да задрже, те да се на траг врати, његове хартије и дневници, што их је у крчми оставио, страх, што ће га задати Луцилији, дужност, да се бар састара за њихов пут до прве вароши. Још данас ваља све то да буде, затече се он свечано. Послаће слугу у село да нађе кола. За двадесет и четири сахата ваља све да буде свршено, они се свакако морају растати, за тим нека буде што му драго.

Кад је у томе са свим на чисто дошао са собом, осећаше, како му је одлахнуло срцу и устаде, да се без оклевања поврати на траг. Предузе себи, да буде весео, и да потоње часове, што их још има, проведе с њоме тако, као да ће то трајати до века. За што је већ мрчио себи толике дане мишљу на оно, што је одаљено било?

Он набра киту немирисава цвећа и маховине. Даће је Фрањици, да је сутра понесе на пут. У томе је прешао велики део пута и изиде из кланца, кад је већ подневна запара минула. Под њиме лежаше језеро, неузмућено никојим ветрићем, и у њему се огледаше у светлим бојама малена ливадица, борови на стрменој обали и нада свим голо мрко стење. Сада погледа ка гостиници, и оштар му поглед разликоваше јасно сваки црепић на крову, бело мрке пилиће, што се у дворишту гегаху за квочком, рубље, што се сушило на ужету. Од људи не могаше под отим бедним кровом никога да спази; свак се у то доба завлачио у кутић какав и ту дремаше над каквим лаким послом. С отим више зачуди се Еберхардо, кад се на један пут отвориште кућна врата и њему са свим непозната особа изиде на поље. Беше то одрастан млад човек у беличастом летњем оделу, а лице беше под широким сламним шеширом тако скривено, да се само видела по војнички подсечена брада испод њега. Странац стајаше мало ту пред вратима, као да хоће да испитује ваздух и сунце, и онда

Digitized by Google

говораше нешто према отвореним кућним вратима. Не потраја дуго, а изиде из њих и Луцилија, без шешира, само с великим неким сунцобраном, који бацаше сен на њезино мало зажарено лице. Она пође за странцем према обали, и одмах за тим опази Еберхардо, како се обоје у узану чуну навезоше на језеро и како веслаху према острву Странац је тако добро веслао, да на скоро стигоше на острво, на што он искочи на обалу, пружи Луцилији руку и онда се шеташе крај обале с њоме руку под руку међу брезама и високом трском, очевидно у тој намери, да обиђу свуд у наоколо око малог острвца.

Срце лупаше Еберхарду тако јако, да се мораде наслонити на бор један, док га не пређе занос и несвестица. Ко је тај странац, да може да буде тако поверљив с њоме, да она њему за љубав чини оно, што је своме избавиоцу и пријатељу одбијала у век, да се с њиме извезе на језеро? да се узела с њиме испод руке и у највеселијем ћеретању, као што се чињаше, поред њега ходајући да шта више и бригу о своме детету остави на један сахат самој дадиљи? Ко био да био, дошао је баш у најбоље време, да учини крај сну, у који је осамна тишина у овоме крају све заплела. Он је без сумње, као стари познаник, сећао Луцилију на све, што је она у страху за својим дететом била заборавила, на њене односаје тамо у свету, на њене пријатеље и поштоваче, сећаше је на оно што је Еберхарду страно било, што је позиваше да се поврати у обичајан живот, с којим Еберхардо није имао никаква посла. Тим боље! То ће се да утврди оно што је закључено, да олакша оно што мора да буде. Јер он и сувише добро осећаше, да ће му немогуће бити, да дели њено друштво с трећом особом.

У огромним корацима сиђе се он по стрменом путу доле и дође сав изнемогао и клецајући до куће. Кад сави за ћошак, опази путничка кола у дворишту, а у коњушници, у којој се зими бављаше крава, беху два коња на јаслима. И не гледећи на крчмарицу, која као да гораше од жеље, да му саопшти новост, оде у собу малој болесници, која је сад седела на своме столићу и играла се с новом својом лутком.

— Чика Макса је ту! повиче му она с веселим лицем. — Он ми је донео лутку, која може да миче очима, па је онда ручао с мајком и сад су от'шли преко на острво. Но они ће се одмах вратити, и чика Макса ће нас повести са собом на својим колма, али мајка вели, да она не ће ништа чинити, док јој ти не допустиш.

— Фрањице, рече он и узме у обе руке малу главицу дс-

Digitized by Google

тињу: — хоћеш ли ме мало волети и онда, кад ти и не дам таку лепу лутку, него само киту цвећа?

Дете га погледа с разрогаченим очима.

— Мати ми је рекла, да те после бога треба највећма да волим, јер си ми ти спасао живот. И ја те већма волим, него цео свет, само мајку и бога још волијем него тебе.

Он се наже над милим лишцем и пољуби оба поштена ока детиња и бледа усташца.

— Право имаш, Фрањице, рече он застајући: — она то и заслужује. А ево ти сад цвећа и поздрави матер.

Он се окрете и пође према вратима.

— Зар не ћеш да останеш овде? повиче дете за њим. — Зар ми не ћеш више да приповедаш?

— Други пут! други пут! беше све, што је могао да изусти. Дадиља, која је баш у тај мах ушла у нутра, хтеде га задржати и зачуди се, како је вас смућен. Но он продре поред ње, одјури у своју собу и забрави врата за собом.

Кад се нађе сам у соби, за један тренутак тако га обрва бол, да се мораде спустити на столицу и не могаше да заустави јецање, које, без суза, као грч потресе му прса. За тим одважно се усправи, притиште пест на своје срце, да му наложи да буде мирно и слагаше свој мали пртљаг у путну торбу. Само хартију и остале потребе за писање остави на пољу, седе за тим за сто и узе механично у руке писмо што га је писао својему пријатељу, као да хоће још што у њему да дода. Али не могаше да нађе речи за то, метну писмо поред себе и написа за тим на празну листићу кратак лекарски извештај, који је намислио да остави овде, ако буде нужно, да се позове још који лекар. У писању нађе у неку руку задовољења у томе, како може јасно да се изражава и како му рука слободне потеге прави. „Бар нисам с тога полудео!“ рече гласно себи.

Баш је био готов, кад зачу нагле мушке кораке и за тим куцање на својим вратима. Непријатно осећање мину га. Није се могао учинити, као да га нема код куће, и опет би дао бог зна шта, да се уклони томе сусрету. За то отвори врата с таковим лицем, које је било како ваља, да заплаши посету. Али странац, који уђе у нутра с највеселијим лицем, као да беше већ припрован на не баш повољан дочек и као да се опет за то одважио, да не одступа од своје намере.

— Драги господине докторе, рече с отвореном срдачношћу, ухватив Еберхарда за руку и живо је тресући: — мораћете ме извинити, ако вам долазим у невреме. Луцилија ми је већ

Digitized by Google

рекла, да вам није по вољи, ако вам се спомене која реч о захвали. Али то вам ништа не помаже, ја се не дам заплашити, ја сам војник, па плашити се, ма и пред самим доброчинцем, част ми моја не допушта. За то вам велим, па ма се после тога ради и свадили и побили, да ћу вам ја до века бити захвалан, да можете у свако доба располагати са мном, као са својим најстаријим пријатељем. Ви сте чуда учинили, драги докторе, не само с малом милом девојчицом, коју волим као рођено своје дете, него пре свега с матер м. Једва сам је познао, то вам могу рећи. Јер од кад јој муж, мој сиромах брат, лежи у општем гробу на бојишту, њена удовичка жалост остала је једна иста. Шта јој нису пријатељи чинили, да је мало само развеселе! Седам година! чини ми се, било би већ време, учинити краја и најправеднијој тузи, а међу нама буди речено, и ако сам силно волео брата, ипак ми се ових седам година дуго отегоше. И ја сам волео Луцилију, али сам био млађи и само ветропировић и наредник, и тако морадох устукнути назад пред Виктором. Од ото доба не беше више она за мене женско, које ме распламћаваше на љубав. Волео сам је, али сад само као сестрицу, као милу снашицу! Па како да ме није болело, гледати је, где јој ниједан осмешак не прелета преко лица, где се само повукла у себе, где живљаше само животом успомена? А какво је то живовање, још кад је тај живот успомена болан и тужан, кад се у њему само јади, а не весели, моћи ћете и сами схватити. Хтео сам ли ја да је пратим на бојиште, ка гробу мужевљу, не би л' јој у разговорима мало одуминула жалост, кад се нађе на кобноме оном месту. Она ми то одби, и сам не знам, за што. Нестрпљиво сам ишчекивао јој повратак, јер се надах, да ће мож'да тај поход пресећи онај дојакошњи расположај њезин. Али кад прођоше од ото доба две, па три недеље дана, а од ње ни трага ни гласа, побојах се, да јој се на путу није што догодило, те изиштем допуст од пуковније и пођем јој на сусрет, док не доспех и у овај крај. Ту је и нађох; али не нађох у њојзи ону дојакошњу жену . . . она је сада са свим прерушена. Захвалност за то, што јој је дете опет повраћено, као да ју је опет измирила са животом, а на томе имамо захвалити само вама, господине докторе. Ви сте прокрчили лед, и она то осећа; она говори о вама с одушевљењем, с особитим поштовањем, и као да ће јој тешко пасти растајати се с вама.

После ове изјаве настаде кратка тишина, за време које ходаше млади официр горе доле по соби, а за тим приђе прозору и лупкаше руком по ниској тавanици.

Digitized by Google

— Па како за име света могосте толико издржати у овом варварском крају? Одиста, као да су лекари још сила мање разнежени од нас војника! Но ми ћемо већ гледати, да вам буде што удобније. Јер да ћете с нама поћи, то се по себи разуме. Луцилија тешко би се могла навићи, да буде од сад без вас, који сте јој највећу услугу учинили на свету.

— Жао ми је, одговори Еберхардо најмирнијим гласом: — што ваша снаха и сувише мож' да полаже у моје друштво. Моја је дужност овде свршена, девојчица не само да може без опасности путовати, него ће јој добро чинити, да добија бољу храну, него што је може овде имати. Ја сам баш мислио, да наручим једна кола за сутра, кад угледах ваша. И како мислим, да им не ће требати никакве боље заштите, од ваше, то ми не ћете примити за зло, ако се још данас растанем с вама.

— То није можно! повиче млади официр сав пренеражен. — Ја вам кажем, то ће бити страхота, ако нас тако на једаред оставите. Луцилија и Франьица, па и сама дадиља ухватиће вам се о хаљине, и ја ћу морати истрћи мач, да вам само прокрчим пута.

— Може бити, да ће гледати да ми отештају оно, што не може инако да буде, одговори озбиљно лекар. — За то ће бити најбоље, да ви са свим ћутите о мојој одлуци, и чим се мало смркне, отићи ћу, не узев ни опроштаја. Ево овде сам написао историју болести; узмите овај лист к себи; по свој прилици не ћете га ни требати. Јер ако полако само путујете, пут ће овај по лепом времену детету још и добро чинити. И с отим остајте ми здраво и весело и молим вас, да и вашу госпођу снаху поздравите од моје стране.

— Докторе, рече официр: — то вам није последња реч. Надам се, да ћете се још предомислити. Међу тим узећу лист к себи и оставићу вас за сад сама, јер видим, да сам вас прекинуо у писању. С богом, до виђења!

— Не издајите ме, повиче Еберхардо за њим. Млади официр мету прст на уста и оде из собе.

VI.

Једва десет минута остаде Еберхардо сам, као сужник, који се одважио на бегство, шетајући се горе доле између своја четири зида, кад зачу, како се врата од гостионичке собе опет отворише и како долазе све ближе и ближе кораци, са којих му сва крв јурну у срце. „Још и то!“ рече он сам себи. Она је

Digitized by Google

већ стајала на вратима и гледаше га таким погледом, пред којим мораде очи доле да обори.

— Пријатељу, рече она потресеним гласом: — опростите ми, што још један пут ступих пред вас, и ако ме ви непрестано избегавате. Ви хоћете још и да одете, а да нам не рекнете ни с богом остајте. Опазила сам то на свом деверу, кад се вратио од вас, ма да је хтео с почетка да пориче, а по што сам ја већ од давна слутила таково што, није ме то изненадило, и ако ме је ражалостило. Ја сам вам толико дужна, да је на послетку све једно, хоћу ли вам то при растанку још један пут рећи или не. Ал' није великодушно од вас, да ми хоћете сваку прилику да уништите, да вам и најмање што будем или учиним. И ја добро осећам, да бих вам могла учинити добра својим пријатељством, да сте само на неограничено поверење, што вам га поклоних од првога часа, бар у нечем одговорили. Тајан бол кињи вас. Шта бих дала за то, кад бих само десети део терета, што вас притискује, могла узети на своја плећа! Како се могу сада одважити, да се растанем од вас, мож' да за навек, и да себи речем, човек, који је као најприснији пријатељ теби помогао, пати, а ти ниси ни покушала, да му помогнеш, из пука страха, да не изгледаш само наметљива и радознала? Не, настави она живље, и ланита јој се облише свежим руменилом: — Знам ја добро, да ви нисте доста себични, да то несносно натоварите на мене, мож' да само што вам понос не допушта, да речете жени, да патите.

Он је пустио да изговори, а није ни подигао очију, па и сада, кад она ућута, не погледа у њу и мораде сву своју снагу прикупити, да јој одговори.

— Хвала вам, рече он колико је год могао мирније. — Знам, да само из добра срца питате ме. А ја вас уверавам, кад би то, што мене тишти, могла икоја људска рука скинути са мене, ја не бих био толико поносит, а да се на вас не обратим. Ја сам вама могао помоћи; што бих дакле одбијао помоћи од вас? Али имају непроменљиве ствари; на њих се тужити и с отим бити на терету пријатељима својим, држим ја свакако за будаласту слабост, која под неким околностима може постати и обест. Растанимо се, милостива госпођо. Кад опет видите, да вам је дете чило и здраво, побледеће све мутне успомене, што су везане о мртво језеро, а с њима ће нестати и слике човека, који . . .

Он застаде, јер осећаше, да ће да га напусти свест, и приступи мало к прозору, да у нечем сабере мисли. Кад се опет окрете њојзи, виде, да је она бледа као смрт, са таковим болним

Digitized by Google

изразом на лицу, као што га је видео у оној првој ноћи на њојзи, наслонила се на довратник.

— Боже мој, рече он: — шта вам је госпођо Луцилијо? Што вас то тако потреса, кад вам велим, да ми не можете помоћи? Ако никако не можете да издржите то чуство, да сте ми дужни, као што велите, то знајте да смо ми са свим изравнани. Што сам ја мож' да припомогао, да вам се дете сачува, ви сте одужили тиме, што сте мени самом сачували живот.

Она га погледа зачуђено.

— Тако је, настави он даље: — ено на ономе столу, оне ноћи, кад вас први пут познадох, написао сам опроштајно писмо животу. Ево га још овде, а ја сам се као што видите, иначе предомислио. Да ли вам се на томе треба да захвалим, то је друго питање. Не бити мож' да има и својих тамних страна. Али не живети и не моћи умрети, тако бедно седети између две столице . . . доста! Шта можете ви ту, што живот, који спасосте, не беше *више* вредан труда? Немојмо још одуговлачити тешки овај растанак. Наши се путови размимоилазе. Ви се враћате у своју постојбину, а ја . . . куда ме управо судбина поведе, која ме, као што дете врља ногом камен пред собом, гони слепимице даље мојим путем. Хвала вам, госпођо Луцилијо, на лепим овим данима, што их овде проживех. Већ од неко доба беху то једини дани, у којима мишљах, да опет живим. Штета, што морају престати, као и све што је земаљско.

— А за што да *морају*? запита она и гледаше га с бојазним, скоро молећивим погледом. — За што не ћете да нас пратите?

— За то, што . . .

Он ућута на један пут. Како му очи пођоше по соби, падоше на писмо, што лежаше поред путне торбе на столу. Нека мисао мину му кроз главу.

— Хоћете доказа, рече он: — да знам ценити ваше пријатељство, да нисам сувише поносит, да се и мени помогне, ако је можно само? Узмите ово писмо, госпођо Луцилијо, али ми обећајте, да ћете га истом сутра читати. Хоћете ли то?

Она климну главом, али не погледа у њ.

— У њему је све, настави он даље: — што не могу да се усудим, да вам наустице поновим. Кад га прочитате, схватићете, да сад морадох одлазити и да ме ви не смедосте задржати. А сада пружите ми још један пут руку. — Он притиште њезину руку страсно на своја уста. — Пољубите своју ћерку, кад то прочитате, сутра, а онда . . . не треба ни да вас

молим, сећајте се кадгод и мене. А како бисте и могли иначе, са својом анђеоском душом? Ја . . . ја не ћу . . . никада, никада вас заборавити!

Он истрча као бесомучник из одаје и кроз празно двориште. Глас Фрањичин допираше му до ушију из собе; дете ћереташе с дадиљом и баш спомену његово име. То му убрза кораке. Још је толико био при себи, да је крчмарици, с којом се сусрете, тутнуо у руку новаца и опростио се с њоме. Онда пође по коникў, који вођаше доле у долину, и сави за први ћошак, и не осврнув се више на кућу на мртвоме језеру.

Тек кад је четврт сахата јурио као бесомучник, праћен само мрачним мислима, да ће малаксати, чим се осврне на траг, паде му на ум, да није хтео поћи у Немачку, него према Ломбарђанским језерима, а сада ипак према северу иде.

— Све једно! рече он за себе: — и онако сам свугде у туђини.

Он сиђе према бујици, што тецијаше поред друма; ту се одмори за часак, уми себи чело, које му гораше као да је у грозници, и слушаше не би л' што чуо. Јасни жубор воде преко камења подсети ге на Фрањичин глас, кад се оно први пут опет смејала. То га тако обори, да му сузе грунуше на очи и болови му мало одуминуше. Таљиге неке, што пројурише туде, отргоше га опет из оте потресености. Он пōмисли, да ће човек тај кроз кратко време застати пред кућом на мртвоме језеру и видеће Луцилију и дете; а он да никад више не буде тако сретан! Но он остаде веран себи и ходаше даље, док по својим клецавим коленима не опази, колико му дубоко потоњи часови продреше у срж. Онде, где се доља мало шири, спусти се поред дрвене једне колибе, што су је некада подигли ту раденици, кад су копали камење, и спустив браду на прса, замисли се дубоко.

Један сахат могао је тако преседети, као у неком заносу, у којему не осећаше ни бола, нит' имаше жеље какове, у којему чујаше само жубор воде и вијаше камење и траве пред својим ногама, кад га пробуди из оте несвестице бахат коњски и шкрипа точкова, што се по стрменом друму доле силажаху. Он ђипи уплашен на ноге, и нека га слутња нападе, кад одиста и опази, да су то путна кола младога официра и виде на козлићу поштено, округло лице дадиљино, с великим сламним шеширом и плавим велом, који је бранаху од сунца, које још косе зраке бацаше у кланац. У први мах хтеде покушати, не би л' им како пешице избегао. Али, ако и заостану за њиме на стрмени пута,

доле у равници мораће га достићи. За то дакле полако се увуче у колибу. „Још ме нису опазили“, помисли у себи. „Они ће проћи туда, и онда ће и то бити прекужено. А за што да ме није поштедела од тога?“

Кад уђе у колибу, беше му скоро стид, што мора да се крије, као прогнаник. За све време унутарње борбе није му било толико тешко и жао, као у овај мах, где му је потоња снага малаксала и где мора видети, како се она, што му је прирасла за срце, удаљава од њега. Па ипак му се не могаше на ино, а да се не прислони пажљиво на даске и да кроз отвор на њима не гледа на поље, не би л' још последњи пут угледао мила и драга му лица.

Сада су већ тако близу дошли, да је могао гледати и у нутра у кола. У куту с друге стране лежаше дете, замотано у махраме и покриваче и као да спаваше. Луцилија сеђаше поред њега и држаше му руку, али очи јој као да нешто тражаху по другу. Преко од ње сеђаше млади јој пратилац. „Хвала богу, они пролазе! Сад је све свршено!“ помисли Еберхардо у себи.

На једаред зачу, да се кола зауставише. Кочијаш скочи доле и отвори вратаоца. Луцилија нагло изиде на поље и упути се према колиби. За час бејаше она већ пред бегунцем, са лако зажареним ланитима.

— Ништа вам не помаже, драги пријатељу! рече она дркћући гласом. — Хоћете да нам побегнете, али ми се пожурисмо за вама у потеру, продиремо и у сам ваш заклон, да вас задржимо, ма се ви колико противили. Јер ми вас требамо, не можемо бити без вас, ви морате . . .

— За име бога, повиче он у највећој забуни: — шта се то догодило? Да није дете на један пут опет . . .

— Наше дете спава, рече лепа госпа, још тишим гласом. — Но ми вас ипак требамо, драги пријатељу, и сада . . . сада мати полаже свој живот у ваше руке!

— Луцилијо! повиче он ван себе и ухвати је за руку, што му је она пружи. — Шта . . . шта смем мислити? Ви хоћете . . . ви би могли . . .

— Имам да вас молим за опроштење, одговори она скроз и скроз поцрвеневши. — Нисам могла да чекам до сутра, него сам прочитала одмах, чим ми ви леђа окренусте, и сад знам све, што у писму стоји. За тим . . . да и ја то осећам . . . било је још једне тешке борбе. Онда на један пут осетих, да не бих никада могла себе чисто схватити, кад бих вас напустила, да одете.

Ви сте мени жртвовали свој завет и мене ради сте се решили, да и даље живите. Ја на то могу само тиме одговорити, да вам предам све, што јесам и што имам. Онај, коме сам заветовала верност, није желео у животу ништа друго, него да ја будем сретна. Знам, кад бих му сад могла рећи, како се све то догодило, он би ме опростио задане речи. Кад ми све то постаде јасно у души, не могах мировати. Ја сам своме деверу све то саопштила; он пристаје драге воље на то. Хоћете л' и ви, драги пријатељу?

Он се не могаше дуже одржати на ногама и клону уз њу, држећи је за руке и кријући лице у борама од њезине халине. Ниједне речи не изусти, само кад и кад промуца њезино име.

— Шта вам је? шапуташе она, нагнув се према њему. — Ходите, будите човек; ви треба да будете мени заштита, ја ваља на вас да подижем очи... зар нисам то већ од толико дана чинила?

Он се трудно исправи на ноге.

— Опрости, рече, по што је дуго притиснуо немо на своја прса и неми завет на њезиним уснама запечатио: — моја колена само не ће да ме држе. Сувише беше за један дан, бол и срећа сувише силни. Но моје је срце снажно, да опет може да издржи радост и наду. Хајд'мо колима. Горим од жеље, да изљубим наше дете!

Превео Владан Арсенијевић.

СРПСКЕ НАРОДНЕ ПЕСМЕ.

(Из збирке Б. У. М.)

Лепа Иконија и прекоморски краљ.

Кад се жени војвода Мијајло,
Он испроси лепу Иконију.
Милу ћерку Латинина дужда.
Прстен даје, свадбу уговара:
„Ова свадба за недељу дана,
„Док ја јунак сакупим сватове,
„Иконија сакити дарове."
То зачуо преко мора краљу
И довео стотину сватова.
Писмо пише Латинине дужде:
„Мили зете, војвода Мијајло,
— „Мили зете, ако будеш суђен —
„Купи свате, аиде по девојку,
„Препроси је преко мора краљу
„И доведе стотину сватова."
Кад Мијајло књигу разгледао,
Брже купи стотину сватова,
Право иде дуждевоме двору.
Ал' говори Латинине дужде:
„Мили зете, војвода Мијајло,
— „Мили зете, ако будеш суђен —
„Немој какве заметути кавге.

Digitized by Google

„Ушетајте у дворове моје,
„Поседајте један до другога:
„Кум до кума, девер до девера,
„Ђувегија један до другога,
„Па изнесте зелене јабуке,
„Ја ћ' извести лепу Иконију,
„Чију узме, лепа Иконија
„Чију узме, онога ће бити."
Ушеташе у дворове лепо,
Поседаше један до другога.
Кум до кума, девер до девера
Ђувегија један до другога,
Па изнеше зелене јабуке.
Кад изнесе преко мора краљу,
Он изнесе јабуку од злата
И око ње три стотин дуката;
Кад изнесе војвода Мијајло,
Он изнесе зелену јабуку,
Па око ње ни динара нема,
(Јер се томе није ни надао).
Изведоше лепу Иконију,
Сија јој се лице као сунце.
Ал' говори Латинине дужде:
„Чедо моје, лепа Иконијо,
„Ако л' очеш прекоморском краљу:
„Ти ћеш бити краљица госпоја,
„А ти узми јабуку од злата,
„Што око ње три стотин' дуката;
„Ако л' очеш војводи Мијајлу,
„Што год радиш да ти лепо буде:
„А ти узми зелену јабуку,
„Што око ње ни динара нема."
Поклони се лепа Иконија,
Па целива родитеља свога
У скут леви и у десну руку,
Па узима зелену јабуку,
Што око ње ни динара нема.
У мало се не замету кавга.
Ал' говори Латинине дужде:
„Мили зете, војвода Мијајло,
„Ти окуми прекоморског краља,
„Нек те венча с лепом Иконијом"
Кад је прошла годиница дана.
Иконија мушко чедо роди.
Писмо пише лепа Иконија:
„Мили куме, преко мора краљу,
„Пређи мени преко мора сиња,
„Да ми крстиш нејакога сина."
Писмо пише прекоморски краљу:
„Иконија, моја мила кумо,
„Пређи мени преко мора сиња,
„Крстићу ти нејакога сина."
Кад је прошла и друга година,
Иконија друго чедо роди.
Писмо пише прекоморском краљу:
„Мили куме, преко мора краљу,
„Пређи мени преко мора сиња,
„Да ми крстиш до два мила сина."
Писмо пише преко мора краљу:
„Иконија, моја мила кумо,
„Пређи мени преко мора сиња,
„Крстићу ти до два мила сина."
Кад је прошла и трећа година,
Иконија треће чедо роди.
Писмо пише прекоморском краљу:
„Мили куме, прекоморски краљу,
„Пређи мени преко мора сиња,
„Да ми крстиш до три мила сина
Писмо пише преко мора краљу:
„Иконија, моја мила кумо,
„Пређи мени преко мора сиња,
„Крстићу ти до три мила сина."
Опрема се лепа Иконија,
Опрема се преко мора сиња.
У путу је световала слугу:
„Ваистина, моја слуго верна,
„Кад ја рекнем „јао моја мајко",
„Нек су коњи у лаки питови!"
Кад су очли прекоморском краљу,
Ал' говори прекоморски краљу:
„Иконија, моја мила кумо,
„До сад си ми била мила кума,
„А од сад ћеш бити верна љуба."
Разљути се лепа Иконија,

Digitized by Google

Трже ноже од свилна појаса, Како га је лако ударила,
Па удара прекоморска краља; Са црном га земљом саставила.

КЊИЖЕВНОСТ.

Теорија поезије. По најновијим писцима написао Ђ. Малетић. Прегледала и одобрила школска комисија. У Београду, у државној књигопечатњи, 1868. — Стр. 347.

Већини наших читалаца познато је можда да се у Србији о државноме трошку издају књиге које су написане за предавање у школама или које су написане да буду у помоћи ђацима при изучавању које науке.

Такве књиге још у рукопису шаљу се министру просвете, па их он даје на преглед и оцену сталној „школској комисији.“ А комисија ако нађе да је дело добро онда обично предлаже и суму којом ће се дело одкупити. Тако одкупљено дело постаје државна својина; држава га штампа, она га продаје, прештампава, или га оставља да буђа у подрумима.

Од некога времена почело се мислити и радити да се боље удеси ово издавање научних књига.

Прва је мана што се по неком „правилу“ одкуп мери по множини табака а не множини посла око ових табака и ваљаности тога посла.

Друга је мана што се дело одкупљује „за вечита времена.“ По томе држава плаћа несразмерно више за лошију књигу него за књигу добру. Ако је књига лошија она онда обично и не може да доживи друго издање. У томе случају или се потруди други когод те напише књигу бољу, те онда она пређашња одкупљена књига долази у подруме, или се обично и сам писац постара да у неколико „поправи“ оно што не ваља, па онда овако „поправљено“ дело држава опет одкупљује као нову књигу.

А онај који је написао добру књигу нема потребе да је сваки час измењује, нити је у стању ко други да му књигу уништи новим бољим делом, — он има дакле много мање користи него што је имају лошији писци, чији се рукопис плаћао „по табацима.“ Држава сама прештампава добру књигу и односи сву корист од тога прештампавања.

То су две мане. А трећа је мана што је школска комисија састављена из неколико лица које наравно не „поставља“ нико други него министар просвете, па би та лица требало да се на-

Digitized by Google

зову српски „Фаусти“ у 19. веку, јер њих неколико ваља да решавају о свима струкама науке.

Овој трећој мани поглавито почела је од мало времена да доскаче и сама комисија тиме, што је почела тражити савета и од оних стручних људи који немају част бити чланови комисије.

Тако је о књизи г. Малетића, којој наслов горе исписасмо, потражила комисија савета од мене и од г. Вл. Вујића, професора у богословији и цензора наше „српске“ књижевности.

Г. Малетић предаје у гимназији београдској поезију. Под утицајем његових назора о поезији и о језику српском и ја сам одрастао и с тешком одважношћу почео сам се од њега ослобађати. Он је још пре 15 година издао једну „теорију поезије“ коју сам ја некада знао на памет „као воду“ и коју нам је г. Малетић задавао да учимо као еванђеље, а сада је ту књигу поправио и раширио и преко школске комисије утрапио је у шаке ђацима гимназијским у Србији.

Најкраће мњење своје о овој књизи ја износим овде на јавност, прво у интересу саме критике у опште, друго што сам тако обећао још при давању овога мњења, треће што је ово писано још далеко пре „посмртне славе“ г. Малетићеве, четврто што „школска комисија“ у нас још се није решила да се одене светлом одећом јавности и да штампа протоколе своје, а најпосле износим ово мњење и као малену илустрацију к расправи брата Св. Марковића о школама у Србији (штампано у листу „Србији“), и о нашем песништву (штампано у „Матици“ 1868).

Ево га:

„Школска комисија изволела је послати ми на преглед и оцену дело под насловом: „Теорија поезије, по најновијим писцима.“

Ја сам са своје стране уверен да све што се осећа и што се ради мора имати своје законе и да по томе може бити науке и о поезији (кад теорију поезије не узмемо као науку како ће се правити стихови, него као науку о законима, које налазимо у сваком правом и савршеном песничком производу).

У начелу се дакле могу сложити са делом које је преда мном. Али „теорија поезије“ само је одломак науке о лепоме и по томе ваља ми у кратко казати: у колико одговара ово дело законима науке у опште а законима уметности на посе.

Што се првога тиче одвећ ми је жао, што морам рећи, да ова „теорија поезије“ више наличи на гомилу рецепта него на једноставну науку (т. ј. она није наука о законима које налазимо у свакоме правом песничком производу, него је наука:

Digitized by Google

како ће се правити стихови.) Ваљало би да се јасније означи веза поезије са другим уметностима; ваљало би да се даде разговетна одредба поезији; ваљало би да се та одредба мотивује (да знамо откуда је таква и за што мора бити таква), и ваљало би да се она проведе кроз цело дело, те да се свакоме закону каже његов природни узрок. Ваљало би најпосле, и да се „историја поезије“ или одвоји у особиту књигу, или да се сведе на белешке најглавнијих појава, или да буде изведена као оверавање оних начела која су у науци исказана, — а не да стоји без свезе са законима у науци, заузимајући добру трећину целе књиге![*])

Што се на посе уметности тиче, морам рећи, да се не слажем ни са основом од кога полази ова „теорија поезије.“ Лепота се данас не тражи по облацима; њен је основ човек, из његове потребе ваља она природно да се изведе. А пошто човечија унутрашњост има законе, то их и лепота имати мора. Под овим законима се и поезија даље самостално развија.

Али писац, који је још у основу лепоту као нешто „за себе“ узео, са свим наопачке, сад, у развитку руши јој самосталност! Тако на прилику драму не дели на представу овог или оног појава објективног, него на „жалосну“ и „веселу.“ Тако је и при подели лирске поезије где (код г. Малетића) „класичне песме“ неку врсту за себе чине! А појам поезије тако му је неодређен, да у поезију доводи и „дидактику,“ „шараде“ и „логогрифе!“

Осим тога му је сплетен појам комедије и појам облика и садржине.

Још има у овоме делу једна погрешка, које нема ни у старој „теорији поезије“ (која је већ једном награђена школском комисијом). То је држање: да лирска поезија иде пред епском, јер, вели, у оној влада „чуство,“ а у овој већ има „разума“ који уређује. Али „чуства“ мора бити и у епу, ако хоће да се зове поезијом. Сва је пак разлика између једнога и другога, што се у епу казује само дело, које у нама пробуђује „чуство“ а у лирици се казује рефлексија лична од каквога дела. А да казивање самога дела иде пре казивања рефлексије, то видимо и данас код деце и код сељака (који више причају него што говоре

[*]) Велика комисија која данас ради да се на ново уреде школе у Србији увидела је да „теорија поезије“ није засебна наука него део естетике и с тога је с правом предложила да се ова катедра избаци из гимназије.

Digitized by Google

комплименте или казују осећаје своје; а што је год човек неразвијенији, то је све више претопљена његова личност у сноснашњем свету.) Иначе не би ни имало смисла, што г. писац говорећи прво о лирици вели да се лирски песник „враћа," — што је из старе његове „теорије поезије" и у овој новој (поновљеној) задржано!

Друга нова мисао, на коју сам овде наишао (а у старој је нема), то је давање веће слободе драмскоме стиху. Ово држим да је умесно, јер како се у драми лирски елементи мењају, то би добро било да и стих према осећању иде (да се према њему савија.)

Најпосле ми ваља споменути: да је у овој „теорији поезије" цела ствар врло развучена, а нимало није удешена за схваћање, особито за схваћање дечије. То је можда нарочито отуда што се са самом ствари није на чисто дошло. Од овога изузимам „историју поезије," за коју сам казао да је засебно дело (т. ј. да не иде органички уједно са делом о коме сам говорио), да њу ваља одавде одвојити, и да о њој не могу мој суд казати, јер у моју струку не иде.

По свему што сам овде у кратко напоменуо ја држим да ова „теорија поезије, по најновијим (!!) писцима" колико не одговара данашњем изискивању науке, толико још мање госп. писцу . . . .

Ако нужде буде остављам себи право, да ово што сам рекао овде на јавности „опширније рекнем."

Кад ми је „школска комисија" дала била овај рукопис на оцену онда сам ја био професор философије у великој школи.

А кад је комисија решавала хоће ли се рукопис поред оваке оцене одкупити или не ће онда сам ја већ био удаљен са катедре „у интересу државне службе." Наравно да је тим самим по мњењу многих људи престала и свака сенка мога знања у овој струци, па је комисија позвала у помоћ г. Владимира Вујића и уважила његов глас, који је јамачно потврдио да је ово дело доиста „по најновијим писцима," те је тако штампано без икакве поправке у главноме делу.

Па тако је с дозвољењем комисије и остало на корицама написано да је ово дело штампано с тога што је оно написано „по најновијим писцима", да не би нико помислио да је оно штампано само с тога што је старо издање од „теорије поезије" већ потрошено, а нова светлост још није засијала у наше школе те да са катедара истера „теорије" које саме за себе и без свезе са испитивањем човечије унутрашњости никада науком не могу постати.

У Београду. Милан Кујунџић.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

078003
Bds. A 4R.

Digitized by Google

Widener Library
3 2044 083 299 909

Digitized by Google